

ENGRAVED PORTRAIT OF ERASMUS BY DURER, 1526

(See Ep. 1729, 11 n.)

From the Specimen at the British Museum

OPVS EPISTOLARVM DES. ERASMI ROTERODAMI

DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM

PER

P. S. ALLEN, M.A., D.Litt.

COLLEGII CORPORIS CHRISTI OLIM SCHOLAREM, NVNC PRAESIDEM
HON. CAVSA COLL. MERTONENSIS SOCIVM
NECNON IN VNIV. LEIDENSI LIT. ET PHIL. DOCTOREM
ACADEMIAE BRITANNICAE SOCIVM

ET

H. M. ALLEN

TOM. VI

1525–1527

OXONII
IN TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MCMXXVI

Oxford University Press
London Edinburgh Glasgow Copenhagen
New York Toronto Melbourne Cape Town
Bombay Calcutta Madras Shanghai
Humphrey Milford Publisher to the University

Printed in England
At the Oxford University Press
By John Johnson
Printer to the University

TABLE OF LETTERS

[* Not in LB. ** Printed here for the first time. ‡ Autograph.
|| Original, but not autograph.
Letters indented are written to Erasmus.]

1517		
*680a. S. Champerius. Miraberis ..	⟨Sept. 1517	Lyons.⟩
1524		
*‡1432a. Mutianus. S. Semper ..	28 March 1524	Basle.
1525		
1535. Longlond. Ante ..	5 Jan. 1525	Basle.
1536. Pirckheimer. S. P. Accepi ..	8 Jan. 1525	Basle.
‡1537. Curtius. S. P., clarissime ..	21 Jan. 1525	Louvain.
1538. Oecolampadius. Equidem ..	25 Jan. 1525	Basle.
*1539. Basle Council. Magnifici ..	⟨c. Jan. 1525	Basle.⟩
*‡1540. Botzheim. S. Missum ..	25 Jan. 1525	Constance.
**‡1541. Schets. Demiraberis ..	30 Jan. 1525	Antwerp.
*‖1542. Campegio. Eximie ..	2 Feb. 1525	Buda.
1543. Pirckheimer. S., vir ..	5 Feb. 1525	Basle.
1544. S. Turzo. Habent ..	8 Feb. 1525	Basle.
*‡1545. Cranevelt. S. P. Gratulor ..	10 Feb. 1525	Basle.
*‡1546. Cranevelt. Mitto ..	⟨c. 10 Feb. 1525	Basle.⟩
*1547. Lypsius. Nec ..	11 Feb. 1525	Basle.
1548. de Hondt. Minimum ..	11 Feb. 1525	Basle.
1549. Vlatten. Deũs ..	11 Feb. 1525	Basle.
*‖1550. George of Saxony. Ex ..	13 Feb. 1525	Dresden.
*‡1551. Emser. Salue ..	16 Feb. 1525	Dresden.
*‡1552. Montinus. S. P. Prioris ..	22 Feb. 1525	Buda.
1553. Transsylvanus. Litterae ..	24 Feb. 1525	Basle.
**1554. Alemannus. S. P., vir ..	24 Feb. 1525	Basle.
‖1555. Sadoleto. S. P. Quis ..	25 Feb. 1525	Basle.
1556. J. Sucquet. Destituit ..	⟨Feb.?⟩ 1525	⟨Basle.⟩
‡1557. Ursinus. S. D. Cum ..	12 March 1525	Vienna.
*1558. Pirckheimer. Quum auribus ..	14 March 1525	Basle.
**‡1559. ⟨John of Lorraine.⟩ S. P., reuerendissime ..	22 March 1525	Basle.
**1560. Pirckheimer. S. P., vir ..	25 March 1525	Basle.
1561. Geo. of Saxony. Illustrissime ..	26 March 1525	Basle.
1562. Corn. of Bergen. Amicorum ..	26 March 1525	Basle.
1563. Max. of Burgundy. Inter ..	30 March 1525	Basle.
1564. Stromer. Amasti ..	8 April 1525	Basle.
1565. Geo. of Saxony. Illustrissime ..	8 April 1525	Basle.
1566. Emser. Scripsi ..	⟨c. 9 April⟩ 1525	Basle.
1567. Hune. Ex literis ..	9 April 1525	Basle.
1568. Pirckheimer. Opinor ..	9 April 1525	Basle.
*‡1569. Vlatten. Salue ..	9 April 1525	Aachen.
*‖1570. Longlond. Accepi ..	26 April 1525	London.
1571. Beda. Accepi ..	28 April 1525	Basle.
1572. A. Turzo. Ne solis ..	30 April 1525	Basle.
1573. Bietricius. Ineptio ..	4 May 1525	Basle.

1526

1686. Chiregattus. Reddite ..	1 April 1526	Basle.
1687. Bibaucius. Quod tua ..	7 April 1526	Basle.
1688. Luther. Sero reddita ..	11 April 1526	Basle.
1689. Cles. Reuerende ..	16 April 1526	Basle.
1690. Jo. Faber. Equidem ..	⟨c. 16 April⟩ 1526	Basle.
*‖1691. Geo. of Saxony. Salutem ..	16 April 1526	Leipzig.
‡1692. Berquin. Rursum ..	17 April 1526	Paris.
‡1693. Pistorius. S. Non est vt ..	19 April 1526	Leipzig.
1694. A. Barland. Paludani ..	20 April 1526	Basle.
**‡1695. de Hondt. S. P. Non est ..	20 April ⟨1526⟩	Basle.
1696. P. Gilles. Ioannes ..	21 April 1526	Basle.
1697. Wolsey. Animum meum ..	25 April 1526	Basle.
1698. Antoninus. Ornatissimi ..	28 April 1526	Basle.
1699. ⟨Oem.⟩ Fili ..	29 April 1526	Basle.
*‡1700. Gattinara. S. P. Celsitudinis ..	29 April 1526	Basle.
1701. Ph. Nicola. Ego vero ..	29 April 1526	Basle.
1702. P. Vergil. In excudendis ..	30 April 1526	Basle.
1703. J. Carondelet. Fateor me ..	30 April 1526	Basle.
1704. Longlond. Reuerende ..	30 April 1526	Basle.
1705. Casembroot. Opinor te ..	1 May 1526	Basle.
1706. Alciati. Si inter ..	⟨c. 6 May 1526⟩	Basle.
1707. Egnatius. In λοιδοροφάγοις ..	6 May 1526	Basle.
‖1708. Swiss Confederacy. Quum ..	15 May 1526	Basle.
*‡1709. Paliurus. S. D. Facit ..	7 May 1526	Tubingen.
*‖1710. Cles. Optaremus ..	15 May 1526	Stuttgart.
1711. Molinius. Extimulor ..	16 May 1526	Basle.
1712. Bertulf. Inuitaui te ..	16 May 1526	Basle.
1713. Tusanus. Magnum ..	16 May 1526	Basle.
*‡1714. Episcopius. S. P. Etiam ..	16 May 1526	Basle.
*‖1715. Jo. Faber. S. P. Expostulas ..	19 May 1526	Baden.
1716. Giberti. Agnoscit ..	21 May 1526	Basle.
1717. Pirckheimer. S. P., vir ..	6 June 1526	Basle.
*1718. Hune. Gratulor ..	⟨c. 6 June 1526	Basle.⟩
1719. Molinius. Discruciabar ..	⟨c. 6 June⟩ 1526	Basle.
*‡1720. Casembroot. S. P., Erasme ..	6 June 1526	Padua.
1721. Parliament of Paris. Magnifici ..	14 June 1526	Basle.
1722. Francis I. Quo grauius ..	16 June 1526	Basle.
*1723. Theol. Fac. Paris. Magnifici ..	23 June 1526	Basle.
*‡1724. Cranevelt. S. P. Ne tu ..	24 June 1526	Basle.
*1725. The Reader. Plurimam ..	⟨c. June 1526	Basle.⟩
**‡1726. Tunstall to P. Gilles. S. P. Nudius tertius ..	July ⟨1526 ?⟩	London.
1727. Kath. of Aragon. Iam plusquam ..	15 July 1526	Basle.
‖1728. Geo. of Saxony. Salutem ..	30 July 1526	Basle.
1729. Pirckheimer. S. P. De ..	30 July 1526	Basle.
*‖1730. Cles. Vestris ..	1 Aug. 1526	Spires.
**‖1731. Charles v. Honorabilis ..	4 Aug. 1526	Granada.
1732. Vives. Ego ad te ..	6 Aug. 1526	Bruges.
*‖1733. Brixius. Memini ..	11 Aug. 1526	Gentilly.
*1734. P. Vergil. Nuper ex ..	19 Aug. 1526	Basle.
1735. Cop. Magno affectu ..	27 Aug. 1526	Basle.
1736. Brixius. In Chrysostomo ..	⟨c. 27 Aug. 1526⟩	Basle.
*‡1737. Pellican. S. P. Nec ..	⟨c. 27 Aug. 1526⟩	Basle.
1738. Cles. En tuis ..	27 Aug. 1526	Basle.
*‖1739. Jo. Faber. S. Optarim ..	28 Aug. 1526	Spires.
1740. P. Gilles. Iuuenis ille ..	29 Aug. 1526	Basle.
**‡1741. Ber. S. Quod tuus ..	⟨c. Aug. 1526	Basle.⟩
‡1742. Maldonatus. Scio te ..	1 Sept. 1526	Burgos.
‖1743. Geo. of Saxony. S. P., illustriss...	2 Sept. 1526	Basle.

1527

BRIEF TABLE OF EDITIONS OF ERASMUS' LETTERS

(A fuller description will be found in vol. i, app. 7)

A = Iani Damiani Senensis Elegeia. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1515.
B = Epistole aliquot ad Erasmum. 4°. Louvain. Th. Martens. Oct. 1516.
C = C^1 C^2
C^1 = Epistole sane quam elegantes. 4°. Louvain. Th. Martens. Apr. 1517.
C^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. Jan. 1518.
D = D^1 D^2
D^1 = Auctarium selectarum epistolarum. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1518.
D^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. March 1519.
E = Farrago noua epistolarum. Fol. Basle. J. Froben. Oct. 1519.
F = Epistolae ad diuersos. Fol. Basle. J. Froben. 31 Aug. 1521.
G = Selectae epistolae. 4°. Basle. J. Herwagen & H. Froben. 1528.
H = Opus epistolarum. Fol. Basle. H. Froben, J. Herwagen & N. Episcopius. 1529.
J = Epistolae floridae. Fol. Basle. J. Herwagen. Sept. 1531.
K = Epistolae palaeonaeoi. Fol. Freiburg. J. Emmeus. Sept. 1532.
L = De praeparatione ad mortem. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Jan.⟩ 1534.
M = De puritate tabernaculi. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Feb.⟩ 1536.
N = N^1 N^2 N^3
N^1 = Operum tertius tomus. Fol. Basle. H. Froben & N. Episcopius. 1538.
N^2 = Idem. Fol. Ibid. 1541.
N^3 = Idem. Fol. Ibid. 1558.
O = O^1 O^2
O^1 = Vita Erasmi. 4°. Leiden. T. Basson. 1607.
O^2 = Idem. 12°. Leiden. G. Basson. 1615.
P = Pirckheimeri opera. Fol. Frankfort. J. Bringer. 1610.
Q = Epistolae familiares. 8°. Basle. C. A. Serin. 1779.
Lond. = Epistolarum libri xxxi. Fol. London. M. Flesher & R. Young. 1642.
LB. = Opera omnia. Tomus tertius. Fol. 2 vols. Leiden. P. Vander Aa. 1703.

NOTE.—At the head of each letter is printed a list of the editions in which it is found, with the necessary references. The references to Lond. serve also for H and N. Sources, printed or ms., other than the editions above catalogued, are indicated, when necessary, by Greek letters.

In the critical notes any of these editions or sources which is not specified by the sigla must be understood to follow the reading of its immediate predecessor. Thus, in Ep. 106. 1, E stands for E, F, H, N^1, N^2, N^3, Lond. and LB. Similarly, with the Greek alphabet this principle is generally followed; but occasionally, when the sources are diverse or there is some special reason for it, e.g. in Ep. 296, all the authorities are specified by their sigla.

The Corrigenda found in some of the volumes of letters have usually been treated as the true readings of those editions; but occasionally the uncorrected text and the correction have both been given; the latter following immediately after the former.

The small superior figures attached to letter-numbers refer to letters answered, the inferior to letters answering.

Angular brackets ⟨ ⟩ denote additions by an editor, square brackets [ ] denote omissions.

LIST OF ABBREVIATIONS COMMONLY USED

(For A, B, C, ... Q, Lond., LB., denoting editions of Erasmus' letters, see p. ix and vol. i, pp. 599–602.)

COLLECTIONS OF LETTERS

AE. = Les correspondants d'Alde Manuce, 1483–1514; par P. de Nolhac (Studi e documenti di storia e diritto, 1887, 8). Rome, 1888.

Agr. E. = Epistolae Henrici Cornelii Agrippae ad familiares et eorum ad ipsum: pp. 681–1061 in Agrippae . . . Operum pars posterior. Lugduni per Beringos fratres, s. a. ⟨c. 1601⟩.

Al. E. = i. Lettres familières de Jérôme Aléandre, 1510–40; par J. Paquier. Paris, 1909.
ii. Jérôme Aléandre et la principauté de Liège; par J. Paquier. Paris, 1896.

Am. E. = Bonifacius Amerbach und die Reformation; von Th. Burckhardt-Biedermann. Basel, 1894.

BE.[1] = Epistolae Gulielmi Budaei. Paris, J. Badius, 20 Aug. 1520.

BE.[2] = Epistolae Gullielmi Budaei posteriores. Paris, J. Badius, March 1522.

BE.[3] = G. Budaei Epistolarum Latinarum lib. v, Graecarum item lib. i. Paris, J. Badius, Feb. 1531.

BE.[4] = Répertoire de la correspondance de Guillaume Budé; par L. Delaruelle. Toulouse—Paris, 1907.

Bemb. E. = Petri Bembi Card. Epistolarum familiarium libri VI. Eiusdem Leonis x Pont. Max. nomine scriptarum lib. XVI. Venetiis apud Gualterum Scottum, 1552.

Bl. E. = Briefwechsel der Brüder Ambrosius und Thomas Blaurer, 1509–1567; bearbeitet von T. Schiess (Badische historische Kommission). t. 3. Freiburg i. Br., 1908–12.

Boh. E. = i. Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic: ed. J. Truhlář. Praze, 1893.
ii. Dva Listáře Humanistické: (a) Dra. Racka Doubravského, (b) M. Václava Píseckého s Doplňkem Listáře Jana Šlechty ze Všehrd: ed. J. Truhlář. Praze, 1897.
(Sbírka Pramenův ku Poznání Literárního Života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina Druhá: Korrespondence a Cizojazyčné Prameny, číslo 1, 3.)

BRE. = Briefwechsel des Beatus Rhenanus; herausg. von A. Horawitz und K. Hartfelder. Leipzig, 1886.

Bugen. E. = Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel, 1512–58, herausg. durch O. Vogt. Stettin, 1888.

Bun. E. = Petri Bunelli Galli praeceptoris et Pauli Manutii Itali discipuli Epistolae Ciceroniano stylo scriptae, ⟨Parisiis⟩, H. Stephanus, 1581.

Calc. E. = Epistolicarum quaestionum et Epistolarum familiarium libri XVI. pp. 1–217 in Caelii Calcagnini Ferrariensis . . . Opera aliquot. Basileae, H. Froben & Nic. Episcopius, March 1544.

Calv. E. = Thesaurus epistolicus Caluinianus (1528–64), ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss (CR. XXXVIII–XLVIII). t. 11. Brunsuigae, 1872–79.

Cam. E. = i. Ioachimi Camerarii Bapenbergensis Epistolarum familiarium, libri VI, . . . a filiis editi. Francofurti, haer. A. Wecheli, 1583.
ii. Ioachimi Camerarii Pabepergensis Epistolarum libri quinque posteriores. A filiis . . . editae. Francofurti, Palthen, 1595.

Cat. E. = Epistole Cataldi Siculi. Pt. 1, Vlyxbone, ⟨Val. Fernandez⟩, 21 Feb. 1500; Pt. 2, s. l. et a.

CE. = i. Claude Chansonnette, jurisconsulte Messin, et ses lettres inédites, par A. Rivier (Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique, t. XXIX). Bruxelles, 1878.
ii. Briefe des Claudius Cantiuncula und Ulrich Zasius von 1521–1533; von A. Horawitz (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, xciii, 1879). Wien, 1879.

Clen. E. = Nic. Clenardi Epistolarum libri duo. Antverpiae, Chr. Plantinus, 1566.

Cog. E. = Epistolae aliquot G. Cognati et amicorum: t. i, pp. 295–322, t. iii, p. 207 in Gilberti Cognati Nozereni Opera. t. 3. Basileae, H. Petri, 1562.

Corv. E. = Briefwechsel des Antonius Corvinus; herausg. von P. Tschackert (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens IV). Hannover, 1900.

Cran. E. = Eruditorum virorum Epistolae ad Franciscum Craneueldium ⟨1522–1528⟩, ed. H. de Vocht. Louvain, 1926.

DGE. = Damiani a Goes, equitis Lusitani, aliquot Opuscula. . . . Item aliquot Epistolae Sadoleti, Bembi, et aliorum clarissimorum virorum . . . ad ipsum Damianum. Louanii, R. Rescius, Dec. 1544.

EE. = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von J. Förstemann und O. Günther (XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen). Leipzig, 1904.

EE.[2] = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von L. K. Enthoven. Strassburg, 1906.

EHE. = Helii Eobani Hessi . . . et amicorum ipsius Epistolarum familiarium libri XII. Marpurgi Hessorum, C. Egenolphus, March 1543.

FE. = Caroli Fernandi Brugensis, musici regii, . . . Epistole familiares. s.l. et a.

GE. = Roberti Gaguini epistole et orationes; ed. L. Thuasne. t. 2. Paris, 1904.

GHE. = Georg Helts Briefwechsel: herausg. von O. Clemen (Archiv für Reformations-Geschichte. Ergänzungsband II). Leipzig, 1907.

Gryn. E. = In librum octauum Topicorum Aristotelis Simonis Grynaei commentaria doctissima. Adiectae sunt ad libri calcem selectiores aliquot eiusdem S. Grynaei Epistolae. Basileae, Jo. Oporinus, Oct. 1556.

HE. = Epistolae Vlrichi Hutteni; ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1859.

Hor. E. = N. Horii Remensis praefecti auxiliaris Epistolarum liber: ff. lz (= k) v° – p⁶. Bk. 14 in Nic. Horii Opus, Lugduni, J. Sacon, 27 Sept. 1507.

Hos. E. = Acta historica res gestas Poloniae illustrantia, IV, IX. Card. Hosii Epistolae, 1525–58, t. 3, edd. F. Hipler & V. Zakrzewski, Cracouiae, 1879–88.

JE. = Der Briefwechsel des Justus Jonas; herausg. von G. Kawerau (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVII). t. 2. Halle, 1884, 5.

La. E. = Lasciana; herausg. von H. Dalton. Berlin, 1898.

LE. = Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken; herausg. von W. M. L. de Wette. t. 5. Berlin, 1825–8.

LE.[2] = Dr. Martin Luther's Briefwechsel; bearbeitet von E. L. Enders, fortgesetzt von G. Kawerau. t. 16. Frankfurt am Main, 1884–1915.

Lo. E. = Epistolarum libri quatuor: ff. 65–163 in Christophori Longolii Orationes duae. Florentiae, haer. Ph. Iuntae, Dec. 1524.

Ma. E. = Briefe des Dr. Daniel Mauch; von A. Naegele. Römische Quartalschrift xxv, 139*–161*, 203*–225*. Rom, 1911.

Man. E. = Ioannis Manardi Ferrariensis Epistolae medicinales, Basileae, M. Isingrin, March 1540.

Marin. E. = Lucii Marinei Siculi Epistolarum familiarium libri decem et septem. Vallissoleti, A. G. Brocarius, 28 Feb. 1514.

Mart. E. = Opus Epistolarum Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Amstelodami, Elzevir, 1670. (The first edition, Alcala de Henares, 1530, is not readily accessible to me.)

Mas. E. = Briefe von Andreas Masius und seinen Freunden, 1538–1573, herausg. von M. Lossen. Leipzig, 1886.

ME. = Philippi Melanthonis epistolae, praefationes, consilia, iudicia, schedae academicae; ed. C. G. Bretschneider (CR. I–X). t. 10. Halis, 1834–42.

MHE. = i. Michael Hummelberger; von A. Horawitz. Berlin, 1875.
  ii. Analecten zur Geschichte des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1877.
  iii. Analecten zur Geschichte der Reformation und des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1878.
  iv. Zur Biographie und Correspondenz Johannes Reuchlin's; von A. Horawitz. Wien, 1877.
  (ii, iii, iv in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 85, 86, 89.)

MRE. = Der Briefwechsel des Mutianus Rufus; bearbeitet von C. Krause (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, N. F., IX. Supplement). Kassel, 1885.

MRE.[2] = Der Briefwechsel des Conradus Mutianus; bearbeitet von K. Gillert (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVIII). t. 2. Halle, 1890.

NE. = Epistolarum miscellanearum ad Fridericum Nauseam Blancicampianum . . . libri X. Basileae, J. Oporinus, March 1550.

OE. = Oláh Miklós Levelezése; közli Ipolyi Arnold (Monumenta Hungariae historica: diplomataria, XXV). Budapest, 1875.

Oec. E. = DD. Ioannis Oecolampadii et Huldrichi Zuinglii Epistolarum libri quatuor, Basileae, T. Platter & B. Lazius, March 1536.

Oec. E. ii. = Das Leben Johannes Oekolampads; beschrieben von J. J. Herzog, Basel, 1843, ii. 263–304.

Peut. E. = Konrad Peutingers Briefwechsel; herausg. von E. König. München, 1923.

Pl. E. = Correspondance de Christophe Plantin, 1558–1586; publiée par M. Rooses & J. Denucé. t. 7. Antwerpen, 1883–1918.

RE. = Johann Reuchlins Briefwechsel: herausg. von L. Geiger (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CXXVI). Tübingen, 1875.

Ra. E. = Religiosissimi viri fratris Ioannis Raulin, artium et theologiae professoris scientissimi, Epistolarum . . . opus eximium. Lutetiae Parisiorum, A. Ausurdus expensis I. Petit, 1 Jan. 1521.

Sad. E. = i. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨pontificiae⟩. Romae, 1759.
ii. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨familiares⟩. t. 3 & app. Romae, 1760–7.

Sch. E. = Korrespondenzen und Akten zur Geschichte des Kardinals Matth. Schiner; herausg. von A. Büchi. t. 1 (1489–1515), Basel, 1920.

Schw. E. = Dn. Iohannis Schwebelii . . . scripta theologica. . . Addita est Epistolarum . . . centuria ⟨1519–40⟩. Biponti, C. Wittel, 1605.

SE. = Christoph Scheurls Briefbuch; herausg. von F. von Soden und J. K. F. Knaake. t. 2. Potsdam, 1867–72.

Sep. E. = Epistolarum libri VII: t. iii, pp. 71–389 in Ioannis Genesii Sepuluedae Cordubensis Opera. t. 4. Matriti, 1780.

TE. = Ioannis Tritemii, abbatis Spanhemensis, Epistolarum familiarium libri duo. Haganoae, P. Brubachius, 1536.

VE. = Vadianische Briefsammlung; herausg. von E. Arbenz und H. Wartmann (Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte, 24, 25, 27–30: 6 parts and 5 supplements, s[1]–s[5]). St. Gallen, 1890–1908.

Vi. E. = Ioannis Lodouici Viuis Valentini Epistolarum . . . Farrago. Antuerpiae, G. Simon, 1556.

Vulc. E. = Correspondance de Bonaventura Vulcanius, 1573–1577; publiée par H. de Vries de Heekelingen. La Haye, 1923.

VZE. = Viglii ab Aytta Zuichemi Epistolae selectae: t. ii, pt. 1 in C. P. Hoynck van Papendrecht's Analecta Belgica, Hagae Comitum, 1743.

WE. = Epistolae . . . Georgii Wicelii, Lipsiae, Nic. Vuolrab, 1537.

ZE. = Vdalrici Zasii epistolae; ed. J. A. Riegger. t. 2. Vlmae, 1774.

Zeb. E. = Epistolarum libri Andreae Zebrzydowski, 1546–1553 (Acta hist. res gestas Poloniae illustrantia 1); ed. Wlad. Wislocki. Cracow, 1878.

Zw. E. = Huldrici Zuinglii Opera, voll. VII, VIII, Epistolae; ed. M. Schuler & J. Schulthess. t. 2. Turici, 1830–42.

Zw. E.[2] = Zwinglis Briefwechsel; bearb. von E. Egli, herausg. von G. Finsler und W. Köhler (CR. XCIV, XCV). t. 2 (1510–26). Leipzig, 1911–14.

Other Sources

ADB. = Allgemeine deutsche Biographie. t. 56. Leipzig, 1875–1912.

Agric.[1] = Rodolphi Agricolae opuscula; ed. Petro Aegidio. Anuerpiae, T. Martinus, 31 Jan. 1511.

Agric.[2] = Rodolphi Agricolae lucubrationes, tomus posterior; ed. Alardo Aemstelredamo. Coloniae, J. Gymnicus, ⟨1539⟩.

Agric.[3] = Unedierte Briefe von Rudolf Agricola; von K. Hartfelder (Festschrift der badischen Gymnasien). Karlsruhe, 1886.

AHVN. = Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein. Köln, 1855– .

Val. Andreas = Fasti Academici studii generalis Louaniensis, edente Valerio Andrea Desselio. Louanii, H. Nempaeus, 1650.

ANGB. = Acta nationis Germanicae vniuersitatis Bononiensis; ed. E. Friedländer et C. Malagola. Berolini, 1887.

Antonio = Bibliotheca Hispana noua, siue Hispanorum scriptorum qui ab anno MD. ad MDCLXXXIV. floruere, Notitia: auctore D. Nicolao Antonio Hispalensi. t. 2. Madriti, 1783–8.

AT. = Acta Tomiciana; Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste . . . Sigismundi . . . per Stanislaum Gorski . . . collecte, 1507– . t. 13. Posnaniae, 1852– .

Athenae Cantab. = Athenae Cantabrigienses, 1500–1609; by C. H. Cooper and T. Cooper, and by G. J. Gray. t. 3. Cambridge, 1858–61, 1913.

Balan = Monumenta Reformationis Lutheranae, 1521–5, collegit P. Balan. Ratisbonae, 1884.

Balan ii = Monumenta saeculi XVI historiam illustrantia, edidit P. Balan. Oeniponte, 1885.

BEr.[1] = Bibliotheca Erasmiana, listes sommaires. Gand, 1893.

BEr.[2] = Bibliotheca Erasmiana; extrait de la Bibliotheca Belgica, publiée par F. Vander Haeghen, R. Vanden Berghe, T. J. I. Arnold, et A. Roersch.

Adagia. Gand, 1897.	Enchiridion militis Christiani. 1911.
Admonitio etc. 1900.	Moriae Encomium. 1908.
Apophthegmata. 1901.	Ratio verae theologiae. 1914.
Colloquia. t. 3. 1903–7.	

Bergenroth = Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, 1485–1603; edited by G. A. Bergenroth, and continued by P. de Gayangos and M. A. S. Hume. t. 21. London, 1862–99.

BN. = Biographie nationale (A–S). t. 21. Bruxelles, 1866–1913.

Bocking = Index biographicus et onomasticus; cur. E. Böcking (Vlrichi Hutteni Operum supplementum: tomi posterioris pars altera). Lipsiae, 1870.

Bourgeois de Paris = Le Journal d'un Bourgeois de Paris, 1515–1536; par V. L. Bourrilly, Paris, 1910.

Brewer = Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII, 1509–46; arranged by J. S. Brewer, and continued by J. Gairdner and R. H. Brodie. t. 33. London, 1862–1910.

Brodie = Brewer i; 2nd edit., by R. H. Brodie. t. 3. London, 1920.

Brown = Calendar of State Papers and MSS. relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice and in other libraries of Northern Italy, 1202–1629; edited by Rawdon Brown and continued by G. C. Bentinck, H. F. Brown, and A. B. Hinds. t. 23. London, 1864–1916.

Bulaeus = Historia vniuersitatis Parisiensis; authore C. E. Bulaeo. t. 6. Parisiis, 1665–73.

Burchard = Iohannis Burchardi Argentinensis, capelle pontificie sacrorum rituum magistri, Diarium (1483–1506); ed. L. Thuasne. t. 3. Paris, 1883–5.

Butzbach = Beiträge zur Geschichte des Humanismus am Niederrhein und in Westfalen; von C. Krafft und W. Crecelius (Zeitschrift des Bergischen. Geschichtsvereins, VII, pp. 213–88, XI, pp. 1–68). Heft 1, 2. Elberfeld, 1870, 1875.

Butzbach[2] = Zur Kritik des Johannes Butzbach; von G. Knod (AHVN, lii, pp. 175–234). Köln, 1891.

Butzbach[3] = Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Schwaben und Elsass; von W. Crecelius (Alemannia, VII, pp. 184–9). Bonn, 1879.

BWN. = Biographisch woordenboek der Nederlanden. t. 21. Haarlem, 1852–78.

Caballero = Alonso y Juan de Valdés, por Don Fermin Caballero. Madrid 1875.

Chevalier = Répertoire des sources historiques du moyen âge: Bio-bibliographie; par U. Chevalier. 2e édition. t. 2. Paris, 1905–7.

Ciaconius = Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium, opera A. Ciaconii; ab A. Oldoino recognitae. t. 4. Romae, 1677.
Clerval = Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris; publié par A. Clerval. t. 1 (1505–23), Paris, 1917.
Copinger = Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum; by W. A. Copinger. 2 parts. London, 1895–1902.
CPR. = Das Chronikon des Konrad Pellikan; herausg. durch Bernhard Riggenbach. Basel, 1877.
CR. = Corpus Reformatorum. Voll. 1–28. Melanthonis Opera; ed. C. G. Bretschneider et H. E. Bindseil. Halis et Brunsuigae, 1834–60.
Voll. 29–87. Caluini Opera; ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss. Brunsuigae et Berolini, 1861–1900.
Voll. 88– . Zwingli's Werke; herausg. von E. Egli und G. Finsler. Berlin, 1904– .
Creighton = A history of the Papacy during the period of the Reformation; by M. Creighton. t. 5. London, 1887–94.
(Vols. 1 and 2; new edition. London, 1892.)
de Jongh = L'ancienne Faculté de Théologie de Louvain au premier siècle de son existence (1432–1540); par H. de Jongh. Louvain, 1911.
Delisle = Un Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris, 1505–33; par L. Delisle. Notices et Extraits XXXVI: Paris, 1899.
de Nolhac = Érasme en Italie; par P. de Nolhac. 2ᵉ édition. Paris, 1898.
de Reiffenberg = Histoire de l'ordre de la Toison d'Or; par le Baron de Reiffenberg. Bruxelles, 1830.
DNB. = Dictionary of national biography. t. 69. London, 1885–1912.
DRA. = Deutsche Reichstagsakten, jüngere Reihe, bearbeitet von A. Kluckhohn und A. Wrede. t. 4. Gotha, 1893–1905.
Ducange = Glossarium mediae et infimae Latinitatis, conditum a Carolo du Fresne, domino Du Cange; ed. L. Favre. t. 10. Niort, 1883–7.
EAE. = Epistolae aliquot eruditorum, nunquam antehac excusae, multis nominibus dignae quae legantur a bonis omnibus, quo magis liqueat quanta sit insignis cuiusdam sycophantae virulentia, *s. a.* (See vol. IV, p. 210.)
EEV. = Epistolae aliquot eruditorum virorum, ex quibus perspicuum quanta sit Eduardi Lei virulentia. Basle, J. Froben, Aug. 1520.
EHR. = The English Historical Review. London, 1886– .
EOV. = Epistolae obscurorum virorum, ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1864–70.
Fredericq = Corpus documentorum inquisitionis haereticae prauitatis Neerlandicae, 1025–1528, ed. P. Fredericq. t. 5. Gent, 1889–1906.
Gachard = Collection des voyages des souverains des Pays-Bas; publiée par L. P. Gachard et C. Piot (Collection de Chroniques Belges inédites). t. 4. Bruxelles, 1874–82.
Gams = Series episcoporum Ecclesiae Catholicae; ed. P. B. Gams. Ratisbonae, 1873.
GC. = Gallia Christiana; opera D. Sammarthani, monachorum congregationis S. Mauri, et B. Hauréau. t. 16. Parisiis, 1715–1865.
Goethals = Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique; par F. V. Goethals. t. 4. Bruxelles, 1849–52.
Hain = Repertorium bibliographicum; opera L. Hain. t. 2. Stuttgartiae et Lutetiae Parisiorum, 1826–38.

Henne = Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique; par A. Henne. t. 10. Bruxelles—Leipzig, 1858-60.

Herminjard = Correspondance des Réformateurs dans les pays de langue française (1512-44), recueillie ... par A. L. Herminjard. t. 9. Genève, 1866-97.

Herzog = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche; begründet von J. J. Herzog. 3e Auflage; herausg. von A. Hauck. t. 21. Leipzig, 1896-1908.

Heumann = Documenta literaria varii argumenti in lucem prolata cura Iohannis Heumanni. Altorfii, 1758.

Hinds = Calendar of State Papers and MSS. existing in the archives and collections of Milan, 1385-1618; edited by A. B. Hinds. t. 1. London, 1912.

Horawitz = i-iv. Erasmiana; von A. Horawitz. Wien, 1878, 80, 83, 85.
v. Erasmus von Rotterdam und Martinus Lipsius; von A. Horawitz. Wien, 1882.
(in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1878, 79, 82, 84, 82.)

Jänig = Liber confraternitatis B. Marie de Anima Teutonicorum de Vrbe; ed. C. Jänig. Romae—Vindobonae, 1875.

Jöcher = Allgemeines Gelehrten-Lexicon, herausgegeben von C. G. Jöcher. t. 4. Leipzig, 1750-1.

Jortin = The life of Erasmus; by J. Jortin. t. 2. London, 1758-60.

Knight = The life of Erasmus; by S. Knight. Cambridge, 1726.

Knod = Deutsche Studenten in Bologna (1289-1562)—biographischer Index zu den ANGB: bearbeitet von G. C. Knod. Berlin, 1899.

Krafft = Briefe und Documente aus der Zeit der Reformation im 16. Jahrhundert; herausg. von K. und W. Krafft. Elberfeld, 1876.

LB. i-x = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia; ed. J. Clericus. t. 10. Lugduni Batavorum, 1703-6.

Lefranc = Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'à la fin du premier Empire; par A. Lefranc. Paris, 1893.

Le Glay = Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle, publiées par E. Le Glay (Documents inédits sur l'histoire de France: première série). t. 2. Paris, 1845.

Legrand = Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux XVe et XVIe siècles; par Émile Legrand. t. 4. Paris, 1885-1906.

Le Neve = Fasti Ecclesiae Anglicanae, by J. Le Neve; continued by T. D. Hardy. t. 3. Oxford, 1854.

Luc. Ind. = Lucubrationum Erasmi Roterodami index. Louanii, T. Martinus, 1 Jan. 1519.

Mazzuchelli = Gli scrittori d'Italia ⟨A-B⟩, del Conte G. Mazzuchelli. t. 2. Brescia, 1753-62.

Molanus = Ioannis Molani ⟨1533-85⟩ Historia Louaniensium, ed. P. F. X. de Ram (Collection de Chroniques belges inédites). t. 2. Bruxelles, 1861.

MSH. = Messager des sciences historiques. Gand, 1823- .

NAKG. = Nederlandsch Archief voor kerkelijke Geschiedenis. Leiden, 1829- .

NBG. = Nouvelle biographie générale. t. 46. Paris, 1855-66.

Nève = Mémoire sur le Collège des trois-langues à l'Université de Louvain; par F. Nève (Mémoires couronnés par l'Académie Royale de Belgique, XXVIII). Bruxelles, 1856.

Nichols = The Epistles of Erasmus, from his earliest letters to his fifty-first year, arranged in order of time. English translations ... with a commentary ...; by F. M. Nichols. t. 3. London, 1901–17.

NNBW. = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; ed. P. C. Molhuysen, P. J. Blok, and L. Knappert. t. 5. Leiden, 1911– .

OED. = A new English Dictionary on historical principles. t. 10. Oxford, 1888– .

OHS. = Publications of the Oxford Historical Society. Oxford, 1885– .

Omont = Journal autobiographique du Cardinal Jérôme Aléandre, publié par H. Omont. Notices et Extraits XXXV: Paris, 1895.

Panzer = Annales typographici, opera G. W. Panzer. t. 11. Norimbergae, 1793–1803.

Pastor = The History of the Popes from the close of the Middle Ages; from the German of Dr. Ludwig Pastor. t. 14. (1–6 ed. F. I. Antrobus; 7–14 ed. R. Kerr.) London, 1906–24.

Pellechet = Catalogue général des Incunables des bibliothèques publiques de France; par M. Pellechet: t. 3 ⟨A–Greg.⟩. Paris, 1897–1909.

Proctor = Index to the early printed books in the British Museum; by R. Proctor.
Part I, to MD: 4 sections, London, 1898, 9; and 4 supplements, 1899–1902.
Part II, MDI–MDXX: London, 1903– .

Renaudet = Préréforme et Humanisme à Paris, 1494–1517, par A. Renaudet. Paris, 1916.

Renouard = Annales de l'imprimerie des Alde; par A. A. Renouard. 3e édition. Paris, 1834.

Renouard, Badius = Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius; par Ph. Renouard. t. 3. Paris, 1908.

Sanuto = I diarii di Marino Sanuto (1496–1533); pubblicati per cura de N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefani, M. Allegri. t. 58. Venezia. 1879–1903.

Schmidt = Histoire littéraire de l'Alsace (xve–xvie); par C. Schmidt. t. 2. Paris, 1879.

Seebohm = The Oxford Reformers, John Colet, Erasmus, and Thomas More; by F. Seebohm. 3rd edition. London, 1887.

Stokvis = Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie de tous les états du globe; par A. M. H. J. Stokvis. t. 3. Leide, 1888–93.

Sweert = Athenae Belgicae, ed. F. Sweert. Antuerpiae, 1628.

Tiraboschi = Storia della letteratura italiana; del Cavaliere Abate G. Tiraboschi. 2a edizione. t. 9. Modena, 1787–94.

Trith.[1] = Liber de scriptoribus ecclesiasticis disertissimi patris domini Iohannis de Trittenhem. Basileae, Jo. de Amerbach, 1494.

Trith.[2] = Cathalogus illustrium virorum Germaniam suis ingeniis ... exornantium domini Iohannis Tritemii. ⟨Moguntiae, P. Friedberger, c. 1495.⟩

Trith.[3] = Disertissimi viri Iohannis de Trittenhem ... de scriptoribus ecclesiasticis collectanea, additis nonnullorum ex recentioribus vitis et nominibus. Parrhisius, B. Rembolt et Jo. Paruus, 16 Oct. 1512.

Trith.[4] = Dn. Iohannis Tritthemii ... de scriptoribus ecclesiasticis ... liber.

. . . Appendicum istarum prior ⟨Trith.[3]⟩ nata est nuper in Galliis: posterior nunc recens additur, authore Balthazaro Werlino Colmariensi. Coloniae, P. Quentel, March 1546.

Trith.[5] = Zusätze des Trithemius zu seinem Catalogus illustrium virorum Germaniae aus der in der Würzburger Universitätsbibliothek befindlichen Handschrift: in Johannes Trithemius, von I. Silbernagl, pp. 253–63. Regensburg, 1885.

van Heussen = Historia episcopatuum foederati Belgii; ed. H. F. van Heussen. t. 2. Lugduni Batavorum, 1719.

van Iseghem = Biographie de Thierry Martens d'Alost; par A. F. van Iseghem. Malines-Alost, 1852.

Vischer = Erasmiana; von W. Vischer. Basel, 1876.

Zedler = Universal-Lexikon aller Wissenschafften und Künste. t. 64. Halle & Leipzig, J. H. Zedler, 1732–50.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchen-Geschichte. Gotha, 1876–

ADDENDA

Vol. I

P. 76, Ep. 3. 40n. Mr. F. R. D. Needham has found in the Bodleian (Auct. F. 5. 2.) a MS. of Juvenal which is perhaps the one mentioned here: a small quarto, with a colophon '. . . explicit per me Petrum Iohannis de Gouda, a°. dñi 1478°. In Louanio.' The writer may very likely have been Winckel; see Ep. 1, tit. n2.

P. 155, Ep. 47 introd. Aberdeen University Library possesses two volumes of Aristotle, bound together, which belonged to Hector Boetius and have autograph inscriptions by him; the Ethics, tr. Argyropylus, ed. Egid. Delfus (Ep. 456. 87n), Paris, J. Higman, 26 March 1488, and the Politics and Oeconomics, tr. L. Aretino, Paris, G. Wolf, 19 Jan. 14 88/89. Also a copy of Erasmus' edition of Valla's Annotations on the New Testament, 1505 (Ep. 182), which may have been presented by the editor, though it has no inscription.

P. 527, Ep. 270. 60n. I owe to Professor J. Archer Gee of New Haven, Conn., the indication, from Bale's *Index Britanniae Scriptorum*, ed. R. L. Poole and M. Bateson, 1902, p. 443, that Lupset was born c. 1495 and died on 27 Dec. 1530.

On 1 June 1522 Lupset attested the admission of a Fellow at Corpus Christi College, Oxford: see its first *Liber Admissorum*, f. 5.

A list of Grocin's MSS. written by Lupset appears in facsimile, plate xxvi, in a volume of *Merton Muniments*, which is about to be published by the OHS.

P. 609, App. ix. Dr. D. E. Bosselaar, rector of the Gymnasium at Gouda, kindly writes to me that with Dr. S. H. van der Kraats, custos of the Town Library, he has discovered that the two MSS. 1323 and 1324 came from Erasmus' monastery at Steyn. The last of the canons, Cornelius Adriani Diephorst, brought them with him into the Oudemannenhuis at Gouda; and after his death in 1631, they passed into the Town Library.

Vol. II

P. 119, Ep. 341. 13–14. Miss M. E. Kronenberg of the Hague has kindly communicated to me her discovery at Sélestat of an edition of the *De Constructione*, supervised by Geldenhauer, Louvain, Th. Martens, Nov. 1514; which is perhaps the 'περὶ συντάξεως libellus' recently published under Erasmus' name. It is presumably a reprint of Pynson's 1513 volume (I. 29n).

Vol. III

P. 59, Ep. 637. 4–8. That Gilles passed on these messages to Nic. of Hertogenbosch is shown by the latter's edition of Erasmus' translations from Lucian's *Dialogi*, Antwerp, M. Hillen, June 1528, f°. 7 v°: 'Triglas in delitiis esse Hecate atque illi sacras testatur Atheneus lib. 7. Nam hi pisciculi vilissimi sunt, et trigla etiam a ternione dicitur, qui numerus Hecate sacer est. Ita me docuit vndecunque doctissimus Erasmus'. The scribe's error in the Deventer MS. is therefore a simple case of omission.

P. 309, Ep. 839. 11n. For Goswin of Halen, born c. 1468, see a detailed sketch by M. van Rhijn in NAKG. xviii, 1924, pp. 1–24.

P. 343, Ep. 850 introd. For John Dernschwam (23 March 1494—1567–8) of Brüx in Bohemia see an excellent biographical notice in F. Babinger's edition

of his *Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Klein-Asien (1553/55)*, Munich, 1923; and for his mss. and books, now in the National Library at Vienna, partly also in the Bavarian State Library at Munich, see O. Hartig, *Die Gründung der Münchener Hofbibliothek* (Abh. d. K. Bayer. Akad. d. Wiss., ph.-hist. kl., xxviii, 1917).

P. 400, Ep. 867. 201. fricat] For Erasmus' reliance on this treatment see U. Hutten's *De Guaiaci medicina*, Mainz, Jo. Scheffer, April 1519, f°. k³ v°. : ⟨Frictione⟩ cotidie vtens hoc tempore, mane praesertim, quando a lecto surgit, vir doctissimus Erasmus Roterodamus tueri se incolumitatem, valde imbecillis alioqui corporis, putat; meque, vt nihil praeterea, obnixe monet vt faciam, ac studiosos praeterea omnes. Sequor amici suasionem, et iuuamentum sentio'.

P. 549, Ep. 949. The original ms. of this letter, autograph throughout, is in the Landesbibliothek at Wolfenbüttel (25. Gud. lat. 2°, f. 128). In May 1923 the Librarian, Dr. H. Schneider, kindly sent me a rotograph: which shows that Burmann's text is substantially accurate. There are, however, the following corrections to record:

Tit. *There is no heading to the ms.*
3. *After* longam *add* adeo.
7. praefecundus.
9. *For* quid *read* quam.
12. nil.
For quin *read* quando (qn̄).
19. suspitio.
22. *For* nisus *read* visus (uisus).
28. *For* eiusmodi *read* istiusmodi.
29. *For* quum *read* quando (qn̄).
42. *For* tum *read* tunc.
45. *For* quum *read* quoniam (qm̄).
52. Cal.
At the end is the signature: Lodouicus Caelius tuus.
On the verso is the address: Viro disertiss. et theologiae professori Erasmo Roterodamo. Basileae vel vbicunque fuerit.

P. 619, Ep. 990 introd. Claymond was born c. 29 Sept. 1468, became Demy of Magdalen in 1484 and President in 1507: see some corrections by T. Fowler for his *History of C. C. C.*, OHS. xxv, 1893, printed in OHS. xxxi, 1896. For Greek MSS. bought by Claymond from Grocin see pl. xxvi in the volume of *Merton Muniments* about to be issued by OHS.

P. 620, Ep. 990. 23n. Reuchlin's *De rudimentis Hebraicis*, Pforzheim, T. Anshelm, 27 March 1506, is among the books given by Foxe to the library of his College.

Vol. IV

P. 498, Ep. 1203. In Nov. 1924 Dr. O. Clemen, librarian of the Ratsschulbibliothek at Zwickau kindly wrote to inform me that his library contains (17. 8. 11) a contemporary print of this letter and Ep. 1228, *Erasmi Roterodami duo Epistolia de causa Luterana*, s.l. et a.; a tiny volume of two leaves, quarto, which he attributes to the press of M. Lotter at Leipzig, 1521. In Oct. 1925 a copy came into my possession from the Pirckheimer collection; the remains of which had been dispersed by the Royal Society earlier in the year.

For Ep. 1203 the text varies greatly from that of the *Epistolae ad diuersos* (F), as the following collation will show:

	Epistolia.	F.
Tit.	ERASMVS ROTERODAMVS LVDVICO BERO THEOLOGO SALVTEM.	ABSOLVTISSIMO . . . S.D.
1.	Eruditus	Eruditissime
2.	monachis	bonarum literarum osoribus
3–4.	—	qui simplici . . . doctrinae
4–5.	—	Aut ego . . . hactenus

	Epistolia.	F.
7–10.	—	ac nobis . . . exasperant
10.	—	fortassis
	ac	at
12.	—	hic
12–14.	—	Putant . . . literaturae
15.	—	sic
17.	monachorum	rabularum
	meritus	merens
18–19.	monachorum	quorundam . . . conantur
22.	inseuit	miscuit
23.	obedientis, Pontificis	obedientiae, Pontifex
25.	articulorum	illae nimium fortes
26.	—	vt videtur
	agit	mihi videtur agere
27.	—	Rursus
	hi	quidam
28.	—	et in . . . praeuaricentur
30.	in bonum vertat	vertat in bonum
31.	primum	pridem
	—	et sunt
32.	remorabantur	remorantur
33.	tuosque omnes incolumes	cum tuis omnibus incolumem
34.	—	An. M.D. XXI.

Ep. 1228 in the *Epistolia* has the heading IDEM ERASMVS AD AMICVM QVENDAM. Its text is in relation with the Basle MS. (*a*) rather than with F. Instead of the long passage, ll. 25–44, it has only the single sentence of *a*; and it agrees with *a* against F in ll. 7, 9, 18, 20, 46, 49, 51, 56. In about ten readings it agrees with F against *a*; but in most of these *a* is clearly wrong. It also has a number of variants of its own, almost all of them evident errors: e.g.

l. 18, Mancio *for* Montioio
l. 56, Aheno *for* Halseio
l. 57, Effanieñ. *for* Elphinensi.

Thus both letters in the *Epistolia* have texts considerably shorter and simpler than those published by Erasmus in F; and clearly they represent the letters actually sent.

The origin of the publication is not difficult to conjecture. It cannot have been in this print that Zasius and Faber saw Ep. 1203 in July (ZE. 29, VE. 268), for Ep. 1228 is dated 23 August. A letter sent to Ber in Basle might easily leak out after delivery and pass into circulation in Germany; but not so a letter addressed to England. It seems likely therefore that first Ep. 1203 and later Ep. 1228 were privily copied in Louvain from Erasmus' rough-drafts, by some supporter of Luther who wished to expose Erasmus' present attitude. Ep. 1203 was no doubt passed round in ms.; but when a second letter of similar character was procured, it became worth while to print them.

If the book was printed in Leipzig early in September, it might have reached Melanchthon at Wittenberg before the end of the month (ME. 135). It may also be the unauthorized publication mentioned in Ep. 1263. 16–18.

P. 550, Ep. 1222. 1–2. For Stephen Lecomte, who was now secretary to the Chapter of St. Donatian's at Bruges, see Cran. E. 39 introd.

Vol. V

P. 99, Ep. 1303. 54n. Of the life of Jerome Ruffault († 10 Nov. 1563) there are abundant details in Cran. E. 41 introd.

P. 111, Ep. 1305. Dr. Clemen has also reported a xvi^e ms. copy of this letter in the library of the Ratsschulbibliothek at Zwickau. As it is not autograph, its spelling need not be preserved; though it may be noted that the form

Rhoma occurs always. The corrections made in ll. 5, 8, 12, 16, 27, 28 are confirmed by the MS., but not that in l. 26; and there are the following variants:

2. fortassis.
10. *For* vt *read* ne.
12. monachis.
14. *Before* desiderabat *add* magis.
17. *For* fautorem *read* fauentem.
23. *Before* intractabilem *add* adhuc.
26–27. *For* nunc . . . tempus *read* mica . . . temporis.
28. commentabimur.
29. Anno 22 *in marg.*
30. *Add postscript*: Treueris salutabis reuerendissimum dominum Abbatem S. Maximini, et f. opinor Ioannem, qui scripsit de miraculis et antiquitatibus eius vrbis.

Abbatem] Vincent of Cochem (†1525), abbot of this Benedictine house since 1514, see GC. xiii. 539–40.

Ioannem] The book mentioned is no doubt *Epitome alias Medulla gestorum Treuirorum, nuper per . . . Ioannem Enen . . . teutonico sermone edita, iam pridem extemporaliter in Latinum versa, fratre Ioanne Scheckmanno traductore*, Metz, C. Hochffeder, 13 July 1517. The author was preacher at the *ecclesia maior* in Trèves. Erasmus was perhaps confounding him with the translator; who was librarian at St. Maximin's and had undertaken the translation with the permission of Abbot Vincent.

P. 282, Ep. 1362. 53n. To Miss M. E. Kronenberg I owe also the information that Kempo was appointed schoolmaster at Alcmar in 1517, and was probably still living in 1530: see H. E. van Gelder, *Gesch. d. Latijnsche School te Alkmaar*, 1905, i. 109–13.

P. 487, Ep. 1463 introd. In his letter of 4 Nov. 1528 cited in vol. v, p. xxi, Livinus states that his father, Jacobus Ammonius, was still living, as an inmate of the monastery of St. Catharine at Courtray.

The statement in Ep. 841. 1n, that Livinus was ever a servant-pupil of Erasmus, seems to be quite without foundation.

P. 608, Ep. 1528. In the Ratsschulbibliothek at Zwickau is a MS. which may have been Dr. Knaake's original: a xvi[c] copy which, since it lacks dates, was perhaps made from Erasmus' rough-draft rather than from the letter actually sent; cf. the note above on Epp. 1203, 1228. As in Ep. 1469, the text of H is considerably longer.

H.	MS.
Tit. . . . 12. ROTEROD. . . . dignum.	AD IOHANNEM CAESARIVM.
	Scio et video barbaros victores simul in omnes bonas litteras et in me cum primis saeuituros. Id nulli potest imputari nisi istis quibusdam stolide furiosis quibus omnia displicent. Melanchthon iamdudum vacillat, labascit et Lutherus, videns rem alio rapi.
13. dissimillimum	dissimilem
14. istis	istiusmodi
15. . Atqui	, atque
possis	potes
18. Quid ego audio?	—
19. sophistica	sophistis
20. haec	—
21. quae	quam
28. loquuntur	loquantur
36–7. Id magis . . . agitur	—
38. etiam	—
41–59. Ego vero . . . syncerius	—
61. etiam	—
62–3. Bene vale . . . M.D. XXIIII	—

The following variations of order in the MS. may also be noted:
16–17. in cruentos tumultus res.
25. nolo me.
30. omnibus placeat.
31. arrideat vultu.

This information again I owe to the kindness of Dr. Clemen; who sent me copies of three letters, and much detail about other treasures under his care.

Vol. VI

P. 1, Ep. 1535 introd. I owe to Dr. R. M. Woolley, rector of Minting, the information that Lincoln Cathedral Library has also a volume of Jerome (O. 2. 10) which belonged to Longlond.

P. 181, Ep. 1591 introd. For John de Selva see an article in *Revue des questions historiques* lxxiii, 1903, 45–120, by G. Clément-Simon. He was born on 17 April 1475, and before entering public life was professor of law at Toulouse.

He is stated by F. Belcarius Peguilio, *Rerum Gallicarum commentarii*, 1625, pp. 188–9, to have been an early editor of the memoirs of Phil. de Commynes (1524–6), and to have done his work carelessly: but the whole assertion is disputed. See B. de Mandrot's edition of Commynes, 1901–3, pp. xc–xcii.

P. 189, Ep. 1625 introd. Another volume dedicated to Chr. Truchses is a letter to Adrian VI from Jac. Fontanus, who describes as an eye-witness the fall of Rhodes: edited by Caspar Churrerius, Tubingen, V. Morhart, 1523.

P. 198, Ep. 1633 introd. The church of Dalhem near Liège possesses a small wooden statue of the Virgin and Child, carved by an elder Daniel Mauch of Ulm (†1540) for Paschasius Berselius (Ep. 674: †1535); probably after 1530, when the sculptor took refuge in the Netherlands. On the base of the statue is painted the coat of arms which the younger Mauch had received in Oct. 1530. See *Berselius et la statue de la Vierge de Dalhem*, Liège, 1925, by the Abbé J. Ceyssens, who has kindly communicated to me his discovery; and a more recent article by him in *Leodium*.

P. 480, Ep. 1763. 103n. Jac. Sylvius (Ep. 1407. 98n) dedicated to Lizet *Ordo et ordinis ratio in legendis Hippocratis et Galeni libris*, Paris, C. Wechel, 1541.

CORRIGENDA

Vol. I

P. 381, Ep. 172. 3. Prof. J. Huizinga of Leiden has shown me that the sense is greatly improved by the insertion of a comma after *Episcopum*; which would then refer to Henry of Bergen. As a consequence of this correction, Epp. 171, 172 should be dated between 7 Oct. 1502 and the end of the year.

Vol. III

P. 214, Ep. 771 introd, l. 5. *For* Feb. *read* May.

P. 398, Ep. 867. 145. *For* niucundius *read* iniucundius.

Vol. IV

P. 20, Ep. 999. 218n. *For* 70n *read* 92n.

P. 28, Ep. 1000. 155. *For* turae *read* pturae.

P. 51, Ep. 1006. 335 cr. n. *After* voces *add. H.*

P. 82, Ep. 1021. 131 cr. n. *After* et *insert ante* cerimonias.

P. 86, Ep. 1022. 26. *For* su *read* su-.

P. 122, Ep. 1042. 7. *For* ciesum *read* ciosum.

P. 132, Ep. 1046 introd., l. 1. *For* mos *read* most.

P. 151, Ep. 1053. 515. *For* pro *read* pro-.

P. 157, Ep. 1060. 5n. *For* 448 *read* 488.

P. 248, Ep. 1094. 61n. *After* notes *add* to.

P. 261, Ep. 1103 introd., l. 3. *For* Cole *read* Colet.

P. 287, Ep. 1113. 13n. *For* 1125 *read* 1123.

P. 569, Ep. 1228. 52n. Reverse the line-references given for Epp. 1236, 1238; *and read* Ep. 1284. 38–52.

P. 579, Ep. 1233. 166n. *For* 1325 *read* 1328.

P. 612, Ep. 1250 introd., l. 3. *For* Jac. *read* Jo.

Vol. V

P. 32, Ep. 1268 introd. My friend, Dr. Reicke, who has the Pirckheimer papers under his care, writes, 3 Sept. 1924, that he considers the second contemporary hand (a^2) to be Pirckheimer's own.

P. 38, Ep. 1271. 38n. For *Die* read *Dei*.

P. 52, Ep. 1277. 13. *Read* non spicula.

P. 117, Ep. 1309. Like others of Erasmus' prefaces (Epp. 1000, 1013, 1334, 1460) this letter is included in N, p. 1126. Thence are derived the readings of Lond. in ll. 83, 103.

P. 309, Ep. 1378. This letter is printed in Lond. xxxi. 52.

P. 351, Ep. 1399. 3. *Read* illi visum.

P. 356, Ep. 1400. 186. *Read* viribus referas.

P. 375, Ep. 1407. 9. *Read* elephantum.

P. 509, Ep. 1474 introd. *For* Ep. 1698n *read* Ep. 1697. 23n.

P. 548, Ep. 1496. 110n. *For* xix *read* xxi.

P. 586, Ep. 1519. 60n. *Read* at Amstetten on 12 Nov.

Vol. VI

P. 111, Ep. 1584. 25n. *For* 1980 *read* 1979.

P. 387, Ep. 1708. The lapse in placing this before Ep. 1709 is mine.

LIST OF MANUSCRIPTS ABOUT WHICH INFORMATION IS DESIRED

A letter of Erasmus to a friend, 1533: sold by List and Franke to W. Künzel, 21 May 1883.

The originals of Epp. 210, 217, 223, 251, 257, 681, 705, 1166, 1208, 1361, 1467, 1480, 1549.

680^{a}. From Symphorianus Champerius.

Duellum epistolare, 1519, f°. g^{5} (*a*). ⟨Lyons.⟩
⟨September 1517.⟩

[Printed by Champerius in his *Duellum epistolare*, s.l., Jo. Phiroben and Jo. Diuineur for J. F. Deionta, 10 Oct. 1519 (*a*). Its purpose was to demur to the sharp tone of Erasmus' *Apologia* against Faber Stapulensis. The *Apologia* is dated 5 Aug. 1517, and was no doubt published by Martens shortly afterwards. Champerius' letter may therefore be dated in September—towards the end of the month, for a letter of Faber to a friend, 6 Oct. ⟨1517⟩, from St. Germain des Prés (*Duellum epistolare*, f°. h) states that he had received a similar letter from Champerius: 'Credit forsitan inter me et Erasmum esse aliquam simulationem. Verum ex parte mea nulla simulatio nullaque maleuolentia in illum; et hac de causa nolui ad inuectiuam Erasmi quicquam respondere, ne eum irritarem'. Champerius did not print Erasmus' reply to him; perhaps because it was in a tone of self-defence like that of the *Apologia*, and so not likely to promote the reconciliation which he desired.

Symphorien Champier (c. 1472—p. 1537), born at St. Symphorien sur Coise in the Lyonnais, was educated first at Lyons, then at Paris, where he heard the lectures of Faustus Andrelinus, and finally at Montpellier, to study medicine. His first book, *Ianua Logice*, which shows great admiration for Faber Stapulensis, was printed in 1498 at Lyons; where he spent some years and married. In 1506 he moved to Lorraine, as professor of medicine at Metz and physician to the Duke at Nancy. A somewhat fantastic person, he made a display of versatility by writing in French or Latin on many subjects, medical, surgical and physical, historical, philosophical and mystical, often combined in one volume: e.g. *La nef des princes* 1502, *La nef des dames* 1503; an account of Louis XII's triumph in Lombardy 1509, which he had witnessed; Chronicles of Austrasia 1510, of Savoy and Piedmont 1517, of Bayard 1525; *Epistolaē sanctissimorum*, containing much that was spurious, 1516; *Symphonia Platonis cum Aristotele* 1516, and many others. One of his whims was to claim kinship with Campegio (cf. the form in Ep. 990. 11).

See a biography by P. Allut, 1859, with a detailed but somewhat confused bibliography; and Renaudet. Allut mentions, p. 264, 'Epistolae Erasmi ad Campegium ⟨i. e. Champerius⟩ cum responsionibus'; but it seems that except this none survive.]

D. ERASMO, VIRO IN OMNI DISCIPLINARVM GENERE CONSVMMATISSIMO, SYMPHORIANVS CAMPERIVS MEDICVS SALVTEM.

Miraberis forsan, Erasme doctissime, quidnam me hactenus insolentem nunc ad te scribere compellat. Delectatussum semper quam maxime, nec etiam nunc minus, castigatissimas absolutissimasque lucubrationes tuas

Nocturna versare manu, versare diurna;

solicitusque frequenter nostros bibliopolas rogaui num noui quidpiam haberent quod ex tua prodiisset officina, aut quod ipse commentus esses, aut cui saltem nonnihil splendoris ac luminis addidisses: quando satis superque ponderis liber habet apud me si tuo nomine qualicunque modo insignitus exeat. Hec igitur tua dum vestigia lustro, occurrit mihi Apologia quedam ad Iacobum, immo verius in Iacobum Fabrum Stapulensem, virum meo iudicio de re literaria meritissimum: que tametsi, quoniam tua, plurimum placuerit, dolui tamen et ingemui orbis totius, nedum Gallie, duo preclarissima lumina, duos primores

5. Nocturna] Cf. Hor. *A.P.* 269.
10. vestigia] Cf. Verg. *E.* 2. 12.
11. Apologia] See Ep. 597. 32 n.
12. Fabrum] See Ep. 315.

literarum principes pro re exigua, pro re nullius ferme momenti, pro re in vtramuis partem probabili, tam hostiliter, tam vafre tamque acerbe debacchari, sic profuse expuere contumelias, sic lethiferum virus euomere, sic cruentum stilum exacuere, sicque minaciter dentem protendere genuinum. Nam quo vestre iste Apologie, et suam dico et tuam, vtramque enim et legi et perlegi perquam dolenter—quo, inquam, acuratius, quo subtilius quoue elegantius conscripte sunt, eo sane dilucidius promptiusque qua bili, quo stomacho, quaue erimni prodierint protestantur. Fitque vt dum vterque alterius errorem promere nititur, sui egritudinem animi atque virus pandat atrum ; et qui sese mutuo in publicam vtilitatem iuuare protegereque deberent, sese et impediant et lacessant. Ea nempe est nequissimi hominum hostis versutia vt fallaciter ex minimis scintillulis maxima suscitet incendia, et illustrium virorum procaci quadam dicendi insolentia denigret famam. Quur hoc ? nempe vt radat aut prorsus euellat charitatem sine qua homines non sumus, et sine qua Deo placere nequaquam possumus.

Vult Faber in sexto versu octaui Psalmi cum diuo Hieronymo legendum esse 'Minuisti eum paulominus a Deo'. Tibi plus placet legi 'ab angelis'. Vtrumque mea sententia rectissime et scribi et legi potest. Perspicuum enim est, si de quouis homine intelligatur, sicuti plurimi illius octaui Psalmi interpretes sentire videntur, legendum esse 'ab angelis'. Homo namque in creaturarum serie decimum obtinet locum: vt qui ex corporeo et incorporeo, ex corruptibili et incorruptibili substantia coalescit, vtriusque nature interstitium quasique lucis et tenebrarum orizon. Non desunt qui 'a diis' interpretentur, non 'ab angelis', veluti Capnion tuus libro de Arte Cabalistica tertio, Hebraicum citans versiculum quo proculdubio non est absonum, quum sepenumero in sacris literis Deus pro angelo accipiatur: quemadmodum Geneseos cap. tricesimosecundo angelus Iacob alloquens 'Nequaquam' inquit 'Iacob appellabitur nomen tuum sed Israel; quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines preualebis?'—Deum, hoc est angelum, vt interpretantur, qui cum Iacob luctatus est. Si vero cum Paulo in epistola ad Hebreos de Christo voluerimus intelligi, aut totum ipsum compositum, siue vt aiunt suppositum, aut hominem solum, siue potius humanitatem vel humanam naturam assumptam, respicimus. Suppositum etenim, id est ipsum Christum, nunquam angelis inferiorem legimus; quum ipse angelorum caput sit et omnium dominus. Ipse enim dixit 'Pater maior me est', nusquam 'angelus maior me est'. Et in Symbolo Anastasii canimus, 'Aequalis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem'.

30. radat *scripsi*: redat *a*.

23. erimni] *sc.* Erinni.

32. versu] From its use in services the Psalter was, in the days of MSS., divided into verses, marked with miniature or capitals, but not with numbers. The division of other parts of the Bible into numbered verses begins with Robt. Stephanus' Greek New Testament of 1551.

41–2. de Arte Cabalistica] Hagenau, T. Anshelm, March 1517, f°. 56.

44. Geneseos] 32. 28.

49. ad Hebreos] 2. 6–8.

54. dixit] John 14. 28.

55. Anastasii] For this ascription of the *Quicunque vult* to Pope Anastasius (398–402) see G. D. W. Ommanney, *Diss. on the Athanasian Creed*, 1897, pp. 239, 241, 249, 399–401. It was not uncommon in the Middle Ages.

Nusquam legitur 'minor angelis', etiam secundum humanitatem: etsi ipsa humanitas sit ipsis angelis minor.

Solam igitur respicimus humanitatem, et, vt ait Iacobus a Valentia, non indoctus prophete interpres, 'Minuisti eum paulominus ab angelis, faciendo ipsum filium hominis et mortalem et passibilem pro homine. In Hebreo habetur "Quid est homo quoniam memor es eius, aut filius Adam quoniam visitas eum?" Vnde Christus semper se nominat filium hominis, id est filium Adam, eo quod ex Adam accepit carnem, vt ipsum redimeret cum sua posteritate'. Ceterum vt sentit Hugo de sancto Victore in Pauli epistolam ad Hebreos, 'non dicendum est simpliciter quod sit minor angelis. Hic autem "paulo minus factus est minor" sic intelligitur, id est secundum aliquid minoratus est, scilicet secundum carnis infirmitatem et passionem mortis, vt dicit auctoritas. Nec consequens est quod si minor est secundum aliquid, quod ideo simpliciter sit minor'. Hactenus Hugo.

Posset itidem nec incongrue sic intelligi, 'Minuisti eum paulo minus ab angelis', ac si dicere velit ipsum verbum Patris, ipsum filium Dei, equalem per omnia Patri, propter naturam assumptam siue cum natura assumpta, vt vnum suppositum ex vtraque natura, diuina scilicet et humana, qui dicitur Christus, minutum quidem esse a Deo: non tamen tantum quantum angelus, sed paulominus ab angelis vel potius paulo minus angelis. Et forte Graecus sermo

huic sententie plus aspirat: quum ipse vtriusque ecclesie sit caput, medius inter Deum et angelum, sicut homo inter angelum et ea que sub ipso sunt.

Quum igitur vtraque intelligentia saluari possit, et illud *elohim* quod in archetipis reperitur, et singulariter et pluratiue interpretari possit,

Haud licet inter vos tantas consurgere lites.
Dignus laude tua es, hinc sint sua premia laudis.

Iuuate ergo, obsecro, vti iam plurimum fecistis et tu et ille, rem litterariam, et quod non attingit vnus, bono pacificoque animo suppleat alter. Non omnia possumus omnes, et quod veteranus miles non nosti, forsitan nouit tyrunculus.

Vale, doctissime Erasme, et Symphorianum tuum te vnice amantem redama.

67. Hic *a*: Hoc *Hugo*. 91. forsitam *a*.

59. Iacobus] Jac. Perez (†30 Aug. 1490 or 1) of Ayora in the province of Valencia. Entering the Austin Friars he became Provincial 1455, General-Vicar 1461, Prior at Valencia and titular Bp. of Christopolis in Thrace 1468, suffragan to Card. Borgia, while Bp. of Porto from 1476. His commentaries on the Psalms and Canticles were first printed at Valencia 1484-6; and then by Badius at Paris in many editions from 1506-7 onwards. See Jöcher and Chevalier.

66. Hugo] *ad Hebr.*, Quaest. 24.

79. Graecus sermo] There is a gap of nearly a line in *a*: presumably because the printers had no Greek type. What Greek passage Champerius had in his mind I am unable to divine.

86. inter vos] Cf. Verg. *E.* 3. 108.

87. sua premia] Cf. Verg. *Aen.* 1. 461.

90. Non omnia] Verg. *E.* 8. 63.

1432a. TO MUTIANUS RUFUS.

Zwickau MS. xx. iii. 9. Basle.
28 March 1524.

[An original letter, autograph throughout: bound into a volume in the Ratsschulbibliothek at Zwickau. For knowledge of it I am indebted to the kindness of Dr. O. Clemen, the librarian, who has printed it in *Theologische Studien und Kritiken*, Gotha, 1899, p. 276. In point of time it might be an answer to Ep. 1425; but there is no clear contact between the two letters. The verbal resemblances to other letters of this period sufficiently confirm the year-date.]

S. Semper amaui Mutianum meum ob singularem animi candorem, nunc magis etiam amo ob aetatis aequalitatem. Mea senectus in hoc rerum alio sese vertentium confinium incidit. De omnibus bene mereri studens, discerpor ab omnibus. Tutius erat de feris bene mereri quam de talibus hominibus. Sed ita visum est superis. Posteri ferent aequiorem, vti spero, sententiam. Ego ad extremum vsque vitae diem pergam mei similis esse. Quamquam quem non capiat taedium omnium studiorum in tam peruersa mortalium ingratitudine! Clamant me rebellare Euangelio: vtinam isti pari sollicitudine proueherent! Clamant me corruptum praeda; quum ego omnia oblata recusarim, non sine capitis mei periculo, ne me praeberem addictum ei parti quae mihi non in totum probabatur. Nunc quum quidam furiosis consiliis eo rem deduxerunt vt videatur imminere atrox tumultus, mihi imputant. Non dubito quin et Luterus oderit quorundam intemperias; sed nec Luterum videntur audituri. Dominus Iesus seruet te incolumem, vir optime.

Basilee postridie Pasche An. 1524.

Erasmus tuus ex animo.

---

2. Mea senectus] Cf. Epp. 1432. 10–11, 61–2, 89–90; 1434. 55; 1435. 11–12.
4. discerpor] Cf. Epp. 1434. 56–7; 1435. 13–14.
8. omnium studiorum] Cf. Ep. 1432. 92.
10. corruptum praeda] Cf. Epp. 1435. 16–17; 1437. 172; 1477. 7.
15. Luterus] Cf. Ep. 1432. 54–7.
16. audituri] Cf. Ep. 1445. 33.

1535~1570~ To John Longlond.

In Psalmum quartum Concio, tit. v°. Basle.
Lond. xxix. 32 : LB. v. 241. 5 January 1525.

[The preface to *In Psalmum quartum Concio per Erasmum Rot., opus modo recens et natum et excusum*, Basle, Froben, Feb. 1525. The year-date is confirmed by that of Ep. 1570. I cannot find that there were any other authorized editions of the *Concio*, until it was included in the collected *Opera*, Basle, 1540.

John Longlond (1473—7 May 1547) was born at Henley on Thames and educated at Magdalen College, Oxford (Demy 1493, Fellow c. 1496); so that he may have been in residence on the occasion of Erasmus' visit in the autumn of 1499 (see Ep. 116 introd.). He took priest's orders in 1500, and was Principal of Magdalen Hall 1505; D.D. 1511; Dean of Salisbury 1514; Lenten preacher at Court, in succession to Frowyk (Ep. 642. 2n), 1518; confessor to Henry VIII; Canon of Windsor 1519; Lord Almoner and Bishop of Lincoln 1521; Chancellor of Oxford 1532. As bishop he was vigorous in supporting the rights of the Church and in suppressing heresy; and he maintained the royal supremacy.

His only published works are sermons. A volume begun by Pynson c. 1528, with a dedication to Warham, and completed by Redman, 28 May 1532, contains his Lenten courses of 1517–29, with dedications to Henry VIII and also to Richard of Kidderminster (Ep. 1061. 150n); and other sermons, one delivered before Wolsey and Campegio at their visitation of Westminster Abbey, 10 Jan. 1519; another at the opening of Cardinal College, Oxford, 1525, in which he speaks of Henry as 'Solomon viuens' (f. 32 v°.); another at Westminster, 27 Nov. 1527. All these are in Latin; but it appears that he delivered them in English, and had them translated into Latin by Thos. Key of All Souls. A single sermon delivered before the King at Richmond on Good Friday 1536 was printed separately, *s. l. et a.* A copy of this in the Peterborough Cathedral Library is inscribed with the name of 'Lady Jane Gray', possibly autograph. Another Good Friday sermon, preached at Greenwich in 1538, London, T. Petit, *s. a.*, is at Lambeth.

Longlond's invitations to Erasmus to expound the Psalms were dictated by real interest in the subject; for his own Lenten courses were based on five of the Penitential Psalms (6, 31, 37, 50, 101). Besides the present volume Erasmus dedicated to him a treatise on Ps. 85 in Aug. 1528 (Ep. 2017), and a translation of Athanasius in 1527 (Ep. 1790). The index to H shows that Ep. 2037 also is addressed to Longlond.

His high character is illustrated by More's description of him in 1520 as 'alter... Coletus, seu concionantem audias, seu vitae spectes puritatem' (Eab. f°. M^3^ v°.: Esv. p. 122); in a list of Erasmus' patrons and supporters. To Erasmus Longlond not only showed great munificence (cf. Ep. 1386. 49n; also Ep. 1704, and EE^2^. 138), but he also encouraged him in his work (cf. Ep. 1309 introd. and EE^2^. 76), and even wrote to him regularly twice a year (Ep. 1874; cf. Ep. 1581. 647–8). In return, Erasmus in his will of 1527 (App. 19) named the Bishop to receive a presentation copy of his collected works.

In the Lincoln Cathedral Library are two volumes of Augustine's *Sermones*, Basle, J. Amorbach, 1494–5 (SS. I. 14, 15), which belonged to Longlond. His interest in learning is further shown by his gift of a copy of the Complutensian Polyglott to Lincoln College, Oxford, in 1527; also of Sichardus' edition of Philo Judaeus, Basle, A. Petri, Aug. 1527. At Henley he founded an almshouse and endowed a school. The latter is mentioned in the dedication to him by Thomas Robertson of York, Master of Magdalen School, Oxford, of an edition of W. Lily's *De Latinorum nominum generibus ... Regulae*, Basle, J. Bebel and A. Cratander, Aug. 1532.

See J. R. Bloxam's *Register* of Magdalen College, iv. 1873, pp. 26–33; and J. H. Lupton in DNB. Two portraits of Longlond, from his Pontifical, now in the British Museum (Add. MS. 21974), are reproduced in W. H. Frere's *Pontifical Services*, i–ii, 1901 (Alcuin Club Collections, iii–iv).]

R. P. IOANNI EPISCOPO LINCOLNIENSI IN ANGLIA ERASMVS ROT. S. D.

ANTE complures annos primus omnium Caletii me cohortatus es, integerrime Praesul, vt in Psalmorum opus aederem commentarios; nec vero desinis frequentibus epistolis eandem occinere cantilenam. Exorti sunt deinde quum eruditi quidam, tum etiam principes, qui idem flagitarent. Quibus dum video excusationem meam, licet mea sententia iustissimam, non probari, subinde conatus sum introspicere sacratissimum hoc diuini Spiritus adytum; verum id tentantem aut alio auocarunt occupationes, aut religio quaedam ac veneratio maiestatis ab ingressu deterruit. In primum Psalmum olim ceu praelusi, in secundum iustum addidi commentarium, in tertium tentaui paraphrasim. Nunc in quartum mitto concionem, nullum non mouens lapidem, si qua forte succedat. Nec adhuc vsquam mihi satisfacio. Paraphrasim vix recipit huius operis natura, et tamen in tanta commentariorum turba lector esset aliqua tractationis nouitate retinendus. Pergam, si tu gustum huius conatus probaris, et si conantem tuis apud Deum precibus iuueris. Bene vale. Basileae nonis Ianuariis An. M.D.XXV.

[1480]1536. TO WILLIBALD PIRCKHEIMER.

Pirckheimeri Opera p. 279. Basle.
O². p. 186: Lond. xxx. 39: LB. 727. 8 January 1525.

[Antecedent to Epp. 1543, 1558.]

S. P. Accepi meum Bilibaldum, primum fusilem, cum anulo et litteris; nunc etiam pictum ab Appelle. Respondi pridem per quendam impudentissimum planetam, qualibus nunc impletur

1536. 1. S. P. *P*: ERASMVS BILIBALDO SVO S. P. *O²*. 2. Apelle *O²*. pridem *P LB*: quidem *O²*.

1535. 1. primus omnium] For other proposals see Epp. 1513. 12–14, 1541. 43–4, 1651. 29–30. Cf. also the preface in Froben's name quoted in Ep. 1304 introd.

Caletii] In July 1520: see Ep. 1118 introd.

9–10. primum Psalmum] See Ep. 327.

10. secundum] See Ep. 1304 introd.

11. tertium] See Ep. 1427.

13. Paraphrasim] For Erasmus' view of the nature of paraphrase see Ep. 1255. 34–9.

1536. 1. fusilem] See Ep. 1480. 10n.

anulo] See Epp. 1480. 114–19, 1558. 14.

2. litteris] Ep. 1480.

pictum ab Appelle] The well-known engraved portrait by Dürer is dated 1524: but no painting of this date exists.

Respondi pridem] The letter is not extant. It may be dated before 12 Nov. 1524, as Ep. 1512 of that date was only dispatched with this: see Epp. 1543. 1–2, 1560. 1–2.

3. planetam] A fugitive Franciscan; see Ep. 1543. 2–4. The episode is narrated more fully in the *Resp. ad fratres infer. Germ.*, 1 Aug. 1530, Freiburg, Jo. Emmeus, *s.a.*, f°. E² (LB. x. 1607F–08A): 'Alius quidam irrupit in aedes meas, expetens colloquium meum. Vt ex famulis cognoui πλανήτην esse, iussi dicerent mihi non esse ocium. Iussus abire semel atque iterum, "Nihil" inquit "moror Erasmi verba, pecuniam illius volo". Quid factum? Post totam horam, cum iam dudum abiisse crederem, forte cubiculum egressus, reperi cum famulis garrientem admodum familiariter. Fuerat autem Fransciscanus: quod ipse vltro apud meos effutiuerat. Inter colloquendum incidit vt diceret se recta Norenbergam iturum. Scripsi ad Bilibaldum, dedi

mundus. Dedi plapardos 7., quae res illi vertat male, pollicitus largiora si bona fide perferret. Is, vt video, verba dedit. Quae isthic geruntur, vbique fient breui, nisi quis Deus prospexerit. Huc omnino prouocant Euangelici, vel reclamante Luthero. Plane quidam tendunt in exitium rerum et disciplinarum omnium. Cuperem huius tumultus foelicem exitum. Lutherum plane contemnunt, postquam coepit esse moderatior.

A Durero cuperem pingi, quidni a tanto artifice? Sed qui potest? coeperat Bruxellae carbone, sed iam dudum excidi, opinor. Si quid ex fusili et memoria sua potest, faciat in me quod in te fecit; cui addidit aliquid obesitatis. Pharmaco tuo nondum ausus sum vti.

De meis scribam breui. Nam auriga qui tuas reddidit, postridie mane abiturus, post coenam renunciatur abire. Et idcirco nolui multum scripturae periclitari. Bene vale.

Octaua Circumcisionis, Anno 1525.

Erasmus, nosti.

Ornatissimo Bilibaldo Pirckheimero.

1537. From Peter Curtius.

Breslau MS. Rehd. 254. 57. — Collège du Lis, Louvain.
LB. App. 329: EE². 30. — 21 January 1525.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is sufficiently confirmed by the University proceedings (l. 27n). For Curtius see Ep. 1347. 392n.]

S. P., clarissime D. Erasme. Videri possem parum obseruans tuae celsitudinis, si Leuino tuo vltro se offerenti non salutem saltem adferendam commisissem, etiam si nil aliud esset quod magnopere scriptum oportuisset. Nec dubito quin iuuet aliquando de amicis absentibus deque locis antea adamatis audire. Quare inter tue eruditionis admiratores non postremus ego, putaui mei muneris esse t. d. officium omne deferre totamque hanc nostram familiam Lilianam commendare. Scio quam candide faueris semper huic Lilieto, quamque vicissim te illud suspexerit gubernatore Neuio. Proinde oro vt idem nobis presidentibus tuus maneat animus. Nam Lilieto ipsi adeo nihil de veteri decessit obseruantia, vt eciam accesserit plurimum. Nullum hic sacrum fit sine Erasmo, nihil

1536. 4. Plapardos *P*: Plaphardos *O*². 20. Erasmus . . . 21. Pirckheimero *om.* *O*².

septem asses. Ille pilum non pertulit; sed cum per occasionem vnum e famulis misissem Venetiam, illic virum reperit Euangelicum'.

1536. 11. pingi] This wish was never carried out. But Dürer made an engraved portrait of Erasmus in 1526.

12. Bruxellae] See Epp. 1136 introd., 1558. 48–9.

13. fusili] See Ep. 1408. 29n.

14. Pharmaco tuo] Cf. Ep. 1558. 56–60, 58nn.

1537. 2. Leuino] Algoet: see Ep. 1091. He was probably returning now from a journey to England, on which he had carried Epp. 1531–2, with other letters not extant. He brought back with him letters answered by Epp. 1547, 1549: he may also have been the bearer of Ep. 1541.

8. Lilianam] The Collège du Lis, in which Erasmus had resided, when at Louvain, 1517–21: see Ep. 1209. 4n. He entered it c. 11 Sept. 1517 (Ep. 651. 10–13), after living for two months in the house of Paludanus (Ep. 597. 41).

9. Neuio] See Ep. 298 introd.

absque Erasmo doctum, nemo non hic Erasmo suam eruditionem refert acceptam.

Quot autem quamque doctos hic tue lucubrationes reddiderint, malo ab aliis quam a me intelligas. Vel hinc licet facere coniecturam, quod ante menses aliquot, pre inuidia rumpentibus omnis bonae literaturae osoribus, nullum non mouerunt lapidem theologi, vt publico senatusconsulto tui libri e scholis artium eliminarentur; atque in eam sententiam iam propulerant veteranos pene omnes. Verum quotquot recte de Erasmi erga literas senserunt meritis,—senserunt autem sic plurimi—nunquam id videbantur passuri: quare cepto destitere desperantes. Ea autem faba in nos potissimum cudebatur. Nam in aliis pedagogiis nihil quicquam prelegebatur Erasmicum preter libellum illum De octo partibus. Tentarunt postea et aliis viis e nostrorum auditorum manibus extorquere Colloquia, Enchiridium, aliosque aliquot e tuis foetibus, partim in publicis concionibus, partim in secretis, quas audiunt, confessionibus. Sed quo magis laborant, eo minus succedit et, quod aiunt, contra fluminis tractum nituntur. Deus op. max. te diu nobis omnibusque studiosis seruet incolumem, nec incolumem tantum sed et fecundum, vt tuis partubus reddamur in dies et locupletiores et meliores. Vale.

Louanii ex Lilio, xii calendas februarias anno a Christiano natali 1525.

Tibi toto pectore deditissimus Petrus Curtius Brugensis.

Consummatissimo eloquentissimoque theologo, D. Erasmo Roterodamo. Basileae.

1538. To John Oecolampadius.

Opus Epistolarum p. 610. — Basle.
N. p. 581 : Lond. xviii. 23 : LB. 728. — 25 January 1525.

[After the appearance of Erasmus' *De libero arbitrio* (l. 17), and seemingly before the publication of Oecolampadius' commentaries on Isaiah (see l. 8n): so that the year-date may be accepted as it stands.]

ERASMVS ROT. IOANNI OECOLAMPADIO S. D.

Eqvidem de vobis non pronuncio, relinquens vos Domino, cui statis aut caditis. Sed illud reputo, quid sentiat de vobis Caesar, Pontifex, Ferdinandus, Rex Angliae, Roffensis Episcopus, Card. Eboraceñ., aliique complures, quorum autoritatem contemnere mihi tutum non est, gratiam inutile: ne commemorem greges monachorum ac theologorum, qui quamuis leui de causa renouant

---

1537. 17. rumpentibus] *sc.* se.

25. De octo partibus] The *De Constructione*: see Ep. 341.

27. Colloquia] Cf. an extract from the Acts of the Theological Faculty at Louvain, 1 April 1524, printed by de Jongh, p. 49*: 'Quia dicebatur et fama vulgabatur quod quidem multi in festo Paschae erant dimissi per suos confessores . . ., quia legerant librum Colloquiorum Erasmi, dixerunt Magistri Nostri librum illum non conuenire iuuenibus: quomodo tamen posset prohiberi non videbant. Nulli tamen ex praesentibus Magistris Nostris dimiserant studentes non absolutos. Fuerunt tamen hinc inde adducta argumenta quod iuste potuissent dimittere'.

suas tragoedias. Hi, qui vos, quod non ignoras, pro haeresiarchis et schismatum autoribus habent, quid dicturi sunt quum in tua praefatione legerint 'magnus Erasmus noster'? praesertim quum ipsa res nullam daret occasionem nominandi mei. Si scripsissem in Esaiam, aut si tu De libero arb., erat quur nostri faceres mentionem.

At sunt, inquis, qui suspicantur inter nos male conuenire. Nec conuenit, nisi quod priuatam amicitiam nunquam cuiquam recusaui. Vt igitur istorum nescio quorum suspicioni medearis, ego periculosam suspicionem mihi renouabo, vel potentissimorum principum vel hostium implacabilium, qui tandem ab aedito libello De lib. arbitrio mitiores esse coeperant? Et hanc in re tanta iustissimam sollicitudinem appellas morositatem. Verum erat tuae prudentiae, mi Oecolampadi, cauere quod nec tibi est vsui, et me grauatum intolerabili inuidia plus etiam aggrauat. Nec defuturi sunt qui suspicentur haec abs te non simplici animo fieri, vt vel falsa principum ac populorum suspicione abutamini ad stabiliendam causam vestram, vel me talibus strophis vlciscamini. Ego vero vt tantam maliciam de te suspicari non possum, ita non possum non desiderare prudentiam tuam hac duntaxat in parte. Optimum erat hoc temporum statu a vobis nec laudari nec vituperari. Quod si non queat obtineri, suggillari malim quam praedicari, praesertim 'noster'.

Nullius beneuolentiam aspernor, et arbitror hactenus me sic moderatum esse mea, vt nullus quamlibet Luthero addictus queri possit me violasse leges amicitiae pristinae. Caeterum intempestiua beneuolentia nihil a simultate differt. Si caeteris amicis tuis gratum est calamo tuo celebrari, quemadmodum praedicas, nihil obsto; meum certe animum non ignorabas, qui te monuerim ne quem tuorum onerares inuidia. Et ego nec eos amicos grauare soleo qui grauari cupiunt. Sunt qui flagitant a me vt ipsorum nomen inter amicos meos celebrem: at magis illis consulo quam ipsi sibi. Quare si me credere vis animum tuum eum esse in me quem praedicas, delebis 'nostrum Erasmum', et istam laudem seruabis alteri loco. Non sum tam suspiciosus vt, si quid in Pelagianos

8-9. in tua praefatione] Erasmus is probably referring to the preface to Oecolampadius' commentaries *In Iesaiam Prophetam*, Basle, A. Cratander, March 1525 (E. Staehelin, *Oekolampad-Bibliographie*, 1918, no. 109); of which he seems to have heard (cf. l. 47) while it was still in proof. It is addressed to the Senators of Basle, and one of the many grounds adduced for the town's distinction is 'quot doctis ornata sit viris, et in primis magno bonarum literarum antistite Erasmo'. It appears therefore that either 'noster' was omitted at Erasmus' request (ll. 28, 39), or he was misinformed as to the actual wording.

17. De lib. arbitrio] See Epp. 1419, 1481.

18. mitiores] Contrast, for instance, Ep. 1448 with Ep. 1503.

31-2. intempestiua beneuolentia] Cf. Ep. 143. 12, and see *Adag*. 669.

40. in Pelagianos] For the charge against Erasmus that he was tainted with this heresy see Ep. 1225 284n. He is perhaps here applying to himself the passage about it in the preface, 4 Dec. 1524, to Oecolampadius' volume of authorities *De libero arbitrio* (see Ep. 1523. 112n): 'Videor autem mihi non ignorare quid ad haec dicturi sint Pelagiani nostri, quibus nihil vel versutius vel magis lubricum habuit orbis. Clamabunt enim "Et nos cum hisce sentimus et sensimus semper". Nam quamuis non parum gratiae detrahant, dum quantumuis parum nobis tribuunt, attamen interim gratiae fautores maximi volunt haberi'. Cf. also no. 2 of the *Demegoriae* (l. 41n): 'Sunt alii qui externis operibus diuites, cere-

dicatur, existimem ad me pertinere: 'Tantum mundorum' concoxi: et tamen nemo non intelligit illic abs te petitum Erasmum, qui modo nostram legerit praefationem. Noluisti mutare quod dixeras apud populum: laudo constantiam, imo si quid illic excidisset, id erat calamo corrigendum.

Carolus meus ridiculo errore venit ad te, iussus ire ad Pellicanum, vt ex eo disceret num res sic haberet vt erat delata. Ei de Pharello nihil mandaueram, nec laboro quam sit ille tibi familiaris, nisi quod interim ob istiusmodi familiaritates periclitatur praeter alios N. iuuenis optimus, et Constantiae N. homo candidissimus, qui nunc implorant opem nostram: quorum monita si pridem audissent, non venissent in periculum. At istis non possum succurrere apud Pontificem aut principes, si persuasum habuerint me vestrum esse.

Bene vale in Christo, Basileae 8. Calend. Febr. M.D.XXV.

1539. To the Town Council of Basle.

Basle MS. Ki. Ar. 23^{a}, f. 17 (α). ‹Basle.›
Consilium Erasmi, f°. A^{2} (β). ‹c. January 1525.›
Hess ii. 577.

[The manuscript (α) is a very clear copy by the Basle historian, Christian WurBsteisen or Vrstisius (1544–88), in the University Library at Basle. At the head he writes 'Consilium per Erasmum Roterodamum in negotio Lutherano Senatui Basil. datum. Anno 1525'. There is also an early print (β) entitled *Consilium Erasmi Roterodami in caussa Euangelica*, s.l., 1526: a rare octavo of seven leaves, of which there is a copy in the Stadtbibliothek at Hamburg (OA. ix. 1549). It was no doubt printed without Erasmus' knowledge (cf. Ep. 1744. 44–5), and the text is very inaccurate, with numerous misprints. Precedence may therefore be given to α, though it is of later date; and of the many trifling variations and errors in β only a selection need be recorded. Another printed edition, without date ‹Basle, C. A. Serinus, c. 1780›, by Herzog, the editor of Q, is based on α, with a few unimportant variants, of which only two need be noted—the misreading of *etiam* (l. 108) into *velut*, and the addition of a signature, *Erasmus Rot.* As Hess reproduces these few variants, but otherwise follows α, it is clear that Herzog's print was his source.

---

monias multas ostentant, Pharisaeorum discipuli, se absque fide et non sola fide confidunt iustificandos', and in the margin 'Noui Pelagiani' (f. 11).

41. 'Tantum mundorum'] Ep. 1644. 30–32 shows that Erasmus is referring to his 'Argument' for 1 John, where, as an example of the Apostle's frequent repetitions, he gives three verses (2. 15–17) in which *mundus* occurs six times, and adds the comment 'Quantum hic est mundorum!'. This is found in the earliest source, the British Museum MS. of 1506 (see Ep. 384 introd.), also in the *Argumenta* of 1518 (Ep. 894), and the New Testament of 1519: in the N.T. of 1516 the Argument is abbreviated and the whole passage omitted. Subsequently he 'concocted' his comment into 'Quoties hic iteratur mundus!': which appears in the Paraphrases of March 1521, the N.T. of 1522, and later editions of each, also in the Corpus MS.

Oecolampadius in his *Demegoriae* on 1 John, Basle, A. Cratander, June 1524 and Jan. 1525 (Staehelin nos. 95 and 105), no. 15, after citing 1 John 4. 5, in which *mundus* occurs three times, continues (f. 72 v°.): 'Nemo hic simplici dictionis filo offendatur cum grammaticis, qui rati loquacitatem esse, clamant "Quantum hic mundorum!". Quin potius magna emphasis hic attendatur'

46. Carolus] Harst: see Ep. 1215.

Pellicanum] See Epp. 1523. 36n, 1637 introd.

47. Pharello] See Ep. 1407. 92n; and, for Erasmus' recent relations with him, Epp. 1496, 1510.

50. N.] John Zwick: see Ep. 1519. 21n.

Constantiae N.] Botzheim: see Ep. 1519 introd.

Approximate indication of date is given by the allusion to affairs at Zurich (ll. 97–100); by the calculation of Erasmus' pension as unpaid for more than three years (ll. 39–40); and by his mentions of the *Consilium* in Epp. 1679. 64–6, 1744. 43–5. It seems likely that his appeal to the magistrates at Basle on the single point of the suppression of libellous publications (Ep. 1508) may have led them to invite his opinion on the right method of dealing with the new religious developments in general.]

SENATVI BASILIENSI SALVTEM.

Magnifici domini ac patroni plurimum obseruandi, non arbitror multis mihi praefandum, quod scio vobis non esse ignotum, videlicet me agnoscere ac meminisse vestra in me officia neutiquam vulgaria, mihique adesse animum referendae gratiae cupidissimum, si quid extiterit in quo queam vestris inseruire commodis.

De caussa Lutherana vt ego in totum feram sententiam, nec vos, opinor, postulatis, nec mihi adest vel eruditio vel authoritas ei prouinciae par: ne quid interim excusem aetatem aut valetudinem aut studiorum, quibus distringor, occupationem. Dabit Deus vestrae prudentiae felix consilium; et, si quid desit, habetis praeter alios Ludouicum Berum ciuem, virum integrum, doctum ac prudentem, qui plus praestare possit vnico digito quam ego toto corpore. Huius negocii natura talis est vt non possit componi nisi magnorum principum aut multarum ciuitatum ac regionum consensu. Cui si ego me admiscuero, nihil aliud quam exacerbauero tragoediam. Non est metuendum periculum, vbi spes est magni fructus: quem ego nondum video. Neutra pars sobria est. Vnde, si quid pronunciauero moderatum, offendam vtramque. Et tamen vtramque malim offendere quam alterutri me prorsus addicere.

Iam huius consilii pars fere pendet a circumstantiis; quas ego non possum nosse, primum hospes ac rebus longe diuersis intentus, deinde linguae quoque vestratis ignarus: nec oportet quenquam in aliena republica esse curiosum. Et si fuissem hospes incommodus, par esset vt inuidiae quoque partem sustinerem. Nunc si nihil attuli vestrae Ciuitati laudis aut commodi, certe pacificus et pacis amans meo sumptu vixi, publicis interim studiis inseruiens. Proinde etiamsi quid in hac re praestare valeam, quum nulla magni fructus spes appareat, videor indignus qui vocer ad tam inuidiosam prouinciam. Vt omittam orbis dissidium, vestra Heluetia quanta flagrat opinionum pugna! Et haec ciuitas quam variis studiis dissecta est! Denique in vestro Senatu, quod audio, variant sententiae. Quicquid igitur suasero, concitaturus sum vel certe exasperaturus tumultum, mihique grauem inuidiam conflaturus. Hactenus excusaui me Caesaribus et Pontificibus, nec sine grauibus caussis excusaui. Non arbitror vos esse tam inhumanos vt meam excusationem sitis repudiaturi. Clam esse non potest quod iam multi sciebant antequam esset coeptum fieri, et tuendum esset mihi quod semel recepissem: qui interim proxima quadragesima, velim

14. aut *α*: et *β*. 24. aliud *ante* nihil *add.* *β*. 27. *β*: nulli *α*.
31. Denique *α*: deinde *β*. 38. recepissem *α*: cepissem *β*.

---

11. Berum] For Erasmus' respect for him [as a theologian cf. Epp. 1419–20.

22. ignarus] Cf. Ep. 1313. 85n.

35. excusaui] Cf. Epp. 1383. 33–5, 1384. 44–7.

38. quadragesima] 1 March — 15 April 1525.

nolim, cogar hinc migrare, ni velim perdere Caesaris pensionem iam plus tribus annis debitam. Opinor has caussas humanitati vestrae prudentiaeque ad hoc, ne me tam inexplicabili negotio inuoluam, satisfacere.

Et tamen, vt declarem me vestrae Reipublicae ex animo bene velle, cuius hospi⟨tio⟩ iam annos complures sum vsus, aliquid impertiam consilii, si non prudens, certe amicum et fidele, quantum ad huius Reipublicae tranquillitatem attinet, quae vestra propria functio est. Huius consultationis capita sunt tria: de libellis excudendis, de esu carnium, de matrimonio sacerdotum et monachorum.

PRIMVS ARTICVLVS.

Primum de veteribus libris non agit vestra sollicitudo, etiamsi quid inest erroris. Alioqui nec Hieronymus esset excudendus, imo nullus excuderetur liber praeter Canonicos. Et tamen in his cauendum est de praefationibus et annotationibus, ne quid habeant admixtum veneni. Illud ab omnibus magistratibus iure gentium caueri debet, ne excudantur libelli famosi aut ad seditionem tendentes. Etenim si punitur qui verbo dixit conuicium cuipiam aut vocem seditiosam euomuit, multo magis puniendi qui tales libellos spargunt in orbem. Libelli qui non habent titulum authoris, excusoris ac loci, in totum damnandi sunt, et puniendi qui inuehunt, qui excudunt, qui vendunt. Multo magis puniendi qui fictos addunt titulos. Et si liber habeat hos tres titulos, si tamen sit palam famosus aut seditiosus, plectendi sunt qui excudunt aut important: non ex noua constitutione sed ex iure gentium.

Omnem fraudem excludere difficillimum est. Primum quis leget omnia quae excuduntur a tam multis? Deinde posteaquam legerit aliquis, liberum est illis mutare paginas et inserere quae velint, nisi seruetur a vobis exemplar. Et haec inuidia recideret in eos qui librum passi fuissent excudi: dicerent 'Probatus est'. Hoc onus certe mihi foret intollerabile, qui vix fero meorum operum inuidiam. Huius inuidiae bona pars transferretur in typographos, importatores et distractores, si suo periculo proferant absque titulis fictisue titulis aut famosa aut seditiosa; etiamsi nullus vestro nomine probarit aut reprobarit.

De Lutheranis dogmatis nescio quid statueritis. Quae si nolletis excudi, nec aliorum multorum excuderentur commentarii, qui talia passim admiscent, veluti Pomeranus et Oecolampadius; atque ita

39. cogor β. 41. ad hoc α: ad hec cognitas β. 42. satisfacere *om.* β. 47. capita *om.* β. videlicet *post* tria *add.* β. 50. PRIMVS ARTICVLVS *om.* β. 51. horum *post* primum *add.* β. 52. Alioqui α: aliorum β. 64. constitutione α: consuetudine β. 67. inserere α: inferre β. 70. intolerabilius β. 74. reprobarit α: improbarit β.

---

39. pensionem] Cf. Ep. 1545. 9–10.

52. Hieronymus] Erasmus is clearly thinking of the Amorbach-Froben edition, in which he had taken part: see Epp. 396, 1465.

56. libelli famosi] For a specific instance cf. Ep. 1508.

77. Pomeranus] John Bugenhagen (24 June 1485—20 April 1558) of Wollin in Pomerania. After matriculating at Greifswald University on 24 Jan. 1502, he was appointed rector of the town school at Treptow on the Rega 1504–21. By 1509 he had become a priest, and in 1517 he added to his duties the post of 'lector' in the school

periret aliorum plurimorum vtilitas. Fortassis ad haec expediret conniuere, praesertim si tantum disputent et argumentis agant, absque seditiosis conuiciis. Maxime vero mouet seditionem subito exorta nouitas aduersus inueteratam consuetudinem ac receptam animis opinionem. Ea vero magis vitanda est nouitas, si quod nouatur magis pertinet ad tumultum excitandum quam ad pietatem instaurandam. Huius generis arbitror imagines, rasuras et vestes sacerdotum, ritus missae, cantus sacros, aliasque ceremonias, quae vel bonae sunt si quis recte vtatur, vel certe tolerabiles, quando minore malo feruntur quam adhibetur remedium. Et si quid inest incommodi, potest aliis remediis mitigari: quum nunquam erit rerum humanarum tam felix status quin ad multa sit conniuendum, vtcunque mutentur in diuersum. Nunc quibusdam displicent omnia—vestes, cantus, campanae, imagines, rasurae, vnctio, ordinatio, ceremoniae, ritus etiam sacramentorum, constitutiones; nec finis, semper aliquid succedit veteribus querelis. Vt peccant qui nimium fidunt humanis constitutionibus, ita periculosum est omnino contemnere constitutiones et consuetudines humanas, sine quibus non constat reipublicae tranquillitas.

Si Tigurinis persuaderi possit vt imagines, formam missae, quae sat bene habebat, vsum Eucharistiae reponerent, donec ex publico orbis consilio statueretur super his, valde pertineret ad totius Heluetiae concordiam. Et tamen si id non possit persuaderi, nolim hac gratia moueri bellum, sed expectare potius occasionem. De sumptione Eucharistiae, si id pio affectu petatur ex consensu regionis, tribus verbis impetrabitur a Pontifice: cuius authoritas certe ad hoc valebit hic, vt excludat seditionem ciuilem.

80. mouit β. 92–3. constitutiones α: consuetudines β. 95. exemplum *post* periculosum *add.* β. 100. tranquillitatem et *post* Heluetiae *add.* β 104. ciuilem *om.* β.

---

instituted at the neighbouring Praemonstratensian house of Belbuk, where Knopken (Ep. 1177) was teaching. During this period he corresponded with Murmellius in 1512, and in 1517–18 edited a volume containing Erasmus' *Inst. Christiani hominis* (see D. Reichling, *Murmellius*, pp. 83, 99, 161); and also composed c. 27 May 1518 a history of Pomerania, which remained in ms. until 1728. Being ejected from Treptow by his bishop (cf. Ep. 1177 introd.) he betook himself to Wittenberg, where he arrived shortly before Luther's departure for Worms. He matriculated 29 April 1521, and at once began to lecture on the Psalms, with great success. He was welcomed by Melanchthon, who dedicated to him a Greek text of the Epistle to the Romans (ME. 179). On 13 Oct. 1522 he married, and in 1523 the stadtpfarrei of Wittenberg was conferred upon him. Besides his preface to Knopken's book, he published an *Interpretatio* on the Psalms, Basle, A. Petri, March 1524; and now had intervened in the Eucharistic controversy, directly attacking Zwingli's teaching.

But the work of his life was to organize the reformed Church and its worship in N. Germany: in which his practical gifts usefully supplemented the work of Luther and Melanchthon. From 1528 onwards he was engaged in this task, at Hamburg, Brunswick, and Lubeck; and in 1537 he was invited to Denmark and Schleswig-Holstein for the same purpose. His later years were spent at Wittenberg. See a life by Melanchthon (CR. xii. 295); Bugen. E.; ADB; and several short modern biographies.

The approbation of him here expressed is noticeable; and similar feeling towards 'noster Erasmus' is shown in Bugenhagen's letter to Oecolampadius, 6 Oct. 1524 (Oec. E., f. 176).

77. Oecolampadius] Cf. Ep. 1538.

97. Tigurinis] For their recent action in the direction of Reform see Epp. 1496. 80n, 1744. 51n.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De esu carnium idem sentio. Si rogetur Pontifex publico vestrae regionis nomine, nihil erit difficultatis. Interim potestis facere quod fit per totam Italiam. Venduntur carnes publice etiam in quadragesima, non reclamante Pontifice, ac per hoc tacite comprobante. Non enim est mens Pontificis vt ob piscium esum quisquam aegrotet aut moriatur. Hic vnumquemque relinquerem suae conscientiae, nec quenquam vexarem: nisi qui seditiose iactaret, et alios hortaretur ad contemptum publicae consuetudinis. Quod si quis diffidit suae conscientiae, veniam petat a parocho aut episcopo suo.

ARTICVLVS TERTIVS.

Ego nullo fauore vestro dignos arbitror qui temere cucullam excutiunt, aut qui sacerdotes vxorem ducunt. Caeterum qui per imbecillam aetatem parentum auctoritate aut aliis modis in monachatum aut sacerdotium detrusi sunt, his cuperem auctoritate maiorum subueniri. Multi sunt quos expedit monasteriorum cancellis cohiberi, ne grauiora peccent. Multi sunt infirmi, quibus vtilis est disciplina, periculosa libertas. Nullo vero modo ferendi sunt qui non solum ipsi leuiter mutant vitae genus, sed alios etiam vt idem faciant hortantur: quasi nefas esset monachum in suo instituto perseuerare, aut quasi per se sit impius sacerdotum coelibatus. Non est verisimile vt qui in monasterio vixit turbulente, sit bene victurus vbi libertati redditus fuerit. Nec probabile est sacerdotem in matrimonio fore contentum vnica vxore, qui in coelibatu multas habuit concubinas; sed metuendum ne impuro coelibatui succedat impurius matrimonium. Quis autem feret monachos aut sacerdotes qui mala fide susceperunt honorem ordinis ecclesiastici, et susceptum nequiter viuendo dehonestarunt—lasciuiam interim suam alentes Ecclesiae salariis, quum deberent agnoscere peccatum suum—, vltro incusare constitutiones pontificum? Et tamen his quoque consultum esse cuperem: malim enim alligatum vxori quam concubinarium. Verum hoc vix fieri potest nisi intercedat principum aut concilii auctoritas. Si vos susceperitis eos tuendos, confluent huc vndique leues homines, quidam etiam scelerosi, parum vtiles ad tuendam huius Ciuitatis tranquillitatem. Si complures episcopi simul cum magistratibus, aut, si cessarent episcopi, magistratus ex consensu impetrarent a Pontifice facultatem his de rebus statuendi, tum per hos cognita caussa pro cuiusque meritis res essent temperandae. Indoctis et indignis sacerdotio, si non possent aut nollent continere, permitterem vt concubinam verterent in vxorem: sed deponerent sacerdotium, ac pro laicis haberentur. Qui bona fide suscepissent sacerdotium et eruditione possent esse vtiles

105. ARTICVLVS SECVNDVS *a*: Deinde *β*. 109. comprobante *a*: approbante *β*. 110. esum *β*: vsum *a*. 111. vnicuique relinquo suam conscientiam *β*. 112. alios *β*: ad alios *a*. 115. ARTICVLVS TERTIVS *om. β*. 135. cupiam *β*. 143. possunt *β*.

106. De esu carnium] Cf. Epp. 1274. 14n, 1353.
108. Italiam] Cf. Ep. 1353. 71n.
116–17. cucullam excutiunt] Now a practical question in Basle; cf. Ep. 1547.

Ecclesiae, sed ob infirmitatem carnis non possent continere, alioquin probis et integris moribus, his concederem vxorem, nec adimerem sacerdotium. Idem sentio de monachis, vt cognita caussa consuleretur his qui hoc promerentur.

Haec de praesentibus. Caeterum in posterum cauendum est, ne mundus tot indoctis, otiosis ac malis monachis et sacerdotibus impleatur. Interim qui priuata auctoritate vel temeritate potius vitae statum mutarent, eos episcopis et abbatibus suis puniendos relinquerem, si nihil committerent quod turbaret rempublicam. In caeteris item prudenti moderatione vobis vtendum censeo, quemadmodum hactenus fecistis, donec res ipsa doceat vtrum hoc quod nunc agitur, a Deo sit an aliunde. Interim omnia seditionum seminaria diligenter sunt excludenda.

1540. From John Botzheim.

Leipzig MS. Constance.
EE. 34. 25 January 1525.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the connexion with Botzheim's process at Rome: see Ep. 1519 introd.]

S. Missum est ad me Breue Apostolicum reuerendissimo Episcopo Constan⟨tiensi⟩ reddendum; cuius exemplar ad te mitto. Quamprimum receperam, presentaui dominis confratribus meis de capitulo, rogans dignarentur meo nomine reddere Episcopo et commendare me illi; et causam meam impetraui. Miserunt domini capitulares duos ex ordine suo qui redderent Breue D. Episcopo adiuncta commendatione. Quo facto, D. R. recepit tempus deliberandi, responsurus breui, addens spem bonam. Nunc interciderunt negotia que impediunt causam meam. Sunt amici qui valent autoritate apud Episcopum, qui pollicentur bonam spem.

Pridie venit ad nos nuntius quem vulgus postam vocat; qui per literas aduectas a Principe Ferdinando certo declarauit Papam stare a parte Regis Galli, et eo nomine Pont. M. audit pessime apud proceres nostros. Sunt congregatae aliquot legationes apud nos Const⟨antiae⟩, nempe Principis Ferdinandi, maioris Ligae Sueuorum et nobilium nostrae patriae, qui tractant negotium Vualthütensium; qui et ipsi adsunt, comitantibus legatis Turicensium, Basiliensium et Schaffhusensium. Non audio potuisse rem componi. Nam Vualtzhutenses nullis persuasionibus induci possunt vt reiiciant suum parochum non conuictum sacra Scriptura, id quod illi maxime

1539. 151. est β: esset α. 153. β: impleretur α. 159. sunt *add.* β.

1540. 1. Episcopo] Hugo of Hohenlandenberg: see Ep. 1316. 12n.

11. postam] The word seems to have come into use shortly before this time. Examples of it in this or kindred senses are given by Ducange from 1502, by OED. from 1506–7. Cf. EE[2]. 107, 25 Jan. ⟨1529⟩, Ma. E. 30, and SE. 279 fin.

12. Papam] For his negotiations with Francis cf. Ep. 1548. 17n.

16. Vualthütensium] See Ep. 1522. 64n.

20. parochum] Balthasar Hubmaier († 10 March 1528) of Friedberg (hence Pacimontanus; cf. BRE. 192, VE. s[2]. 92) near Augsburg, matriculated at Freiburg 1 May 1503, and was a pupil of Eck, to whom he became closely attached. In 1507 he went as schoolmaster to Schaffhausen; but in 1508 returned to Freiburg to resume his

cupiunt. Preterea rustici furiunt passim apud nos. Proceres parant quingentos equites armatos et mille pedites, subuersuros partem rusticorum, si vera narrantur.

Scripsit D. Saduletus domino Bonifatio; qui totus est amicus illi et potest, si velit, abolere negotium meum. Aduersarius meus, homo bonus, vt audio, totus pendet ex reuerendissimo domino Saduleto, qui et tibi est propensissimus. Posthac scies quid egerit mecum Episcopus Const⟨antiensis⟩, cuius responsum expecto. Bene vale, Botzhemi tui non immemor.

Ex Const⟨antia⟩ 25. die Ianuarii. 1.5.25.

T. deditissimus Botzhemus.

Verae theologiae et bonarum literarum omnium principi et restauratori, D. Erasmo Roterodamo, praeceptori vnice obseruando. Basileae.

1541. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 1. Antwerp.
30 January 1525.

[The first of a collection of 33 letters, all original and autograph, written by an Antwerp banker to Erasmus; who evidently preserved them as necessary records of his money-affairs. They are now in the University Library at Basle. The year-date of this letter may be accepted from its position at the beginning of the series.

Erasmus Schets († 13 May 1550) is said by L. Guicciardini (*Description de tout le Païs-Bas*, Antwerp, 1568, pp. 150–1) to have come to Antwerp from Maastricht. He prospered as a merchant and banker, and on 27 July 1511 married Ide van Rechtergem, daughter of another Antwerp merchant, who had trading connexions with the Portuguese Indies. During his early years he visited Portugal, where

---

studies, and in 1510 was Principal of the Bursa Pauonis. He followed Eck to Ingolstadt in 1512, proceeded D.D. 31 Aug., and was made Prof. of Theology. In Jan. 1516 he was appointed Dompfarrer at Ratisbon; and in that position was concerned in a fanatical outbreak against the Jews. In 1521 he became parish-priest at Waldshut (cf. Ep. 1522. 64n), where he began to read Luther; and in 1522 he visited Erasmus at Basle (see Ep. 1292 introd.). From a pillar of orthodoxy he soon came out as an advanced Reformer, and challenged first Zwingli and then Eck to disputations. In Feb. 1525 he rejected infant-baptism, and was accepted as leader of the Anabaptists; forming alliance also with the Peasants, whose discontent was now rising (cf. l. 21). When Waldshut was seized by Austrian troops on 6 Dec., he escaped to Zurich; but he was arrested there by Zwingli and compelled to recant, 6 April 1526. On release he retired to Nikolsburg in Moravia, and being followed by members of his community, made that place their headquarters. In July 1527 he was apprehended at Ferdinand's orders; and in the following year was burnt at Vienna, his wife being drowned in the Danube three days later. See Hegler in Herzog; and B. J. Kidd, *Documents of the Continental Reformation*, 1911.

21. rustici] A *Breuis catalogus seditionum tumultuumque ac concursationum rusticorum superioris Germaniae. Anno domini* M.D.XXV, printed with Cochlaeus' *Responsio* to Luther's *Aduersus latrocinantes et raptorias cohortes rusticorum*, Cologne, *s. n.*, Sept. 1525, ff. C^4–D^4, mentions an outbreak at Kempten on 1 Jan. 1525, which rapidly spread all over the Algäu, at the E. end of the Lake of Constance. See also Balan 238 *init.* and G. Bucelinus' *Constantiae Descriptio*, 1667, p. 342. For troubles with the peasants in the diocese of Bamberg in the summer of 1524 see Kilian Leib's *Annales*, ed. J. J. I. Döllinger, *Beiträge* ii, 1863, 446–7.

24. Scripsit] The letter is not extant.
Bonifatio] Amerbach.
qui] *sc.* Saduletus.

25. Aduersarius] Perhaps Jo. de Miliis: see Ep. 1519 introd.

31. T.] Tuus.

he enjoyed the favour of King Manuel I († 1521); see Ep. 1681. 38n. In 1539 he built the 'House of Aachen' at Antwerp. He entertained Charles v there in 1545; and in the same year bought the *seigneurie* of Grobbendonck, 15 miles E. of Antwerp. This he left to his eldest son, Gaspar (20 July 1513—9 Nov. 1580), who became a financier of repute in the Netherlands under Philip II. The House of Aachen passed later into the hands of the Jesuits. See BN. viii. 315; EE. and OE.

Though Schets made his own introduction to Erasmus, seizing the opportunity offered by a parcel of letters to be forwarded on from Spain, the enthusiastic homage which shone through his unorthodox Latin was irresistible. Erasmus quickly perceived that this was no common man of business, seeking an extension of his activities and profits, but a merchant of secure position, worthy of trust and not without literary ambitions, who was proud to place his services at the disposal of the great scholar. Confidence between them rapidly grew; and for the rest of his life Erasmus employed Schets as his agent and financial adviser. The series of Erasmus' letters to him begins with Ep. 1583: see App. 17, in this volume.]

+

Demiraberis forsan, preclarissime vir, quisnam sit qui tibi iam scribat. Erasmus est, sed tibi dissimillimus: etiamsi ob nominis id genus a quibusuis veneratus sim plerumque, dum apud hos nostros Brabantinos nomen hoc rarum sit, ac ob eximiam scientie tue virtutem habeatur summe venerandum ac celebre. Nam sic pluries accidit inter discumbendum vel colloquendum a plerisque Erasmum vocitari me, vt qui aderant, te et me in personis non agnitis, me hunc putarint Erasmum, qui ingenio tam percelibri ac scientiarum dignitate tantarum hoc nomen illustratur. Ys enim tu solus in orbe es ac certe incomparabilis, qui humane hac infirmitati doctissimis tuis ac vere piis Paraphrasibus doctrinam celestem lectionemque Euangelicam reddidisti preparatissimam, vt siquis velit, legens ac digustans non veniat non e tenebris in lucem, ex labore in requiem, e iugo et luto peccati in liberam conscientie munditiem. Quis, queso, non congratularetur cerebro illi tuo tam sancto, hec nobis enixo? quis non delectaretur scriptis his tuist am celestibus? Exnodasti enim nobis mititatem illam vere Cristianam pietatemque Euangelicam; quam dum ducente spiritu per fidem et spem complectimur, in flagrantem Dei amorem ac rectitudinis viam cogimur rapi, ac ab omni sensu reprobo turbulentiisque hoc nostrum ingrassantibus euum fiemur alieni ac liberi.

Sed longius quam oportet digredior infestare tuas aures hiis preludiis. Decreueram tibi dicere saltem occasionem scribendi tibi michi oblatam ab amicis ex Hispania, qui michi has epistolas affixas tibi dirigendas misere, quas velim te vna hac bene recepturas. Sic enim speratur. Nam ad Augustam Ioanni Paumgarter, viro michi fidissimo, tibi transmittendas dirigo; quem ad Baseleam tibi mittendas precor non morabitur. De receptu, si libuerit, me reddito certum. Placebit enim amicos Hispanicos certos reddere me nuntium earum litterarum fuisse tutum. Ceterum hoc adhuc non

1. Deniraberis *MS.* 4. rarum *an* carum *incertum.*

24. has epistolas] Not extant. In view of the distance they may have included answers to Ep. 1470 and even to Epp. 1431–2. Erasmus replied to two of them with Epp. 1553–4.

26. Paumgarter] One of the merchant-princes of Augsburg, with whom in 1532 Erasmus came into friendly intercourse and correspondence. See Lond. xxvii. 7, LB. 1261, 19 Nov. 1533.

valeo preterire, quod ex Hispania plerique designauere amici. Eorum vnus est Franciscus de Vaylle, vltra fratrem michi carus. Scribunt singuli quis rumor, que gloria fame illic de te spargatur, certo non exigue nec quidem immerito. Nam sic fere omnes illius nationis homines, magnates, docti ac illustres te glorificantur, vt si contingeret te adyre oras suas, ad medium iter recepturi te forent occursuri. Nil doctrine, nil scripturarum apud hos iam legitur nec habetur in precio preter libros tuos. Ayunt eórum lectionibus in Dei spiritum vere illuminari conscientiasque suas consolari, te vnicum in orbe hominem appellant qui solus plusquam antea quisquam discretissimis scriptis doctrinam diuinam in consolationem et requiem piarum mentium nouisti refundere, nichil exclamantes nec sperantes quin te, priusquam moriaris, Dauitica carmina explanaturum. Sic nam testatur michi Franciscus de Vaylle, vir non male doctus teque non mediocre amans, ac alii pleryque amici.

Preterea de valetudine tua multotiens inquesiui Petrum Aegidium. Ys me sepius de ea consolatus est, etiamsi calculi tormentum habeas domesticum. Viscera nostra ac multorum animi exoptant te istuc apud nos. Inquesiui sepius quodnam incantamentum te illuc potius quam istuc apud nos detineat. Retulit michi ipse idem Petrus nescio quid cause, apud nos non esse vinum Burgondionum, ac quod id nature tue sit conuenientius. Ne timeas hoc ; si preter hoc nil obstiterit, non verearis reuerti. Curabimur prouideri te vino non saltem Burgondioco sed et Persico et Yndico, si libuerit opusque fuerit.

Demum vale ac indulge, precor, calamo tam barbari, qui extra officinam meam marcimonicam ac laborinthicam nil consuetus est scribere.

Antwerpie ex ipsa officina. xxx[a]. Ianuarii. anno ab Christo nato 1525.

Deditissimus tuus Erasmus Schetanus.

Doctissimo viro ac domino D. Erasmo Roterodamo. Basilee.

1542. From Lorenzo Campegio.

Basle MS. Buda.
Vischer p. 32. 2 February 1525.

[The manuscript is the original document sent to Erasmus : now in the University Library at Basle. Attached to it is a fine example of Campegio's seal, and on the back is scrawled a large R ; in the upper loop of which is written ' ta ', in the lower portion ' Karolus Ciresia '—perhaps an allusion to some love-affair of Chas. Harst, who was in Erasmus' service about this time (cf. Epp. 1215, 1768. 77–81). Outside are the words ' Oua caro '—all in a contemporary hand.

The year-date is confirmed by the calculation of Clement's pontificate ; also by Ep. 1552. For earlier dispensations of this kind granted to Erasmus see Ep. 1079. 5n ; and, for his recent relations with Campegio, Ep. 1466. 7,8nn.]

43. quim *MS.*

---

32. Vaylle] Not otherwise known to me.

35. glorificantur] Cf. Ep. 1431. 32.

43. Dauitica carmina] Cf. Ep. 1535. 1n.

51. Burgondionum] See Ep. 1316. 24n.

LAVRENTIVS MISERATIONE DIVINA TITVLI SANCTE ANASTASIE SANCTE ROMANE ECCLESIE PRESBYTER CARDINALIS, PER VNIVERSAM GERMANIAM AC HVNGARIE ET BOHEMIE POLONIEQVE REGNA ET QVECVNQVE ALIA LOCA AD QVE NOS DECLINARE CONTIGERIT, DOMINI NOSTRI PAPE ET APOSTOLICE SEDIS LEGATVS, DILECTO NOBIS IN CHRISTO DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO, PRESBYTERO TRAIECTENSIS DIOCESIS, SALVTEM IN DOMINO SEMPITERNAM.

Eximie deuotionis affectus, quam ad sanctissimum dominum nostrum Clementem Papam vii et Romanam Ecclesiam gerere comprobaris, promeretur vt votis tuis, presertim illis per que corporali saluti tue consuli possit, quantum nobis conceditur, fauorabiliter annuamus. Hinc est quod nos ad infrascripta per litteras Apostolice sedis sufficienti facultate muniti, volentes te premissorum meritorum tuorum intuitu gratioso prosequi fauore, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, tibi, cui, vt asseris, propter aliquas corporis tui infirmitates quas pateris, piscium esus valde nociuus existit, et tribus aliis personis quas duxeris eligendas, ad mensam tuam edentibus, quadragesimalibus et aliis anni temporibus, quibus carnium et aliorum lacticiniorum esus de iure vel consuetudine prohibitus existit, ouis, butiro, caseo et aliis lacticiniis necnon carnibus, tu videlicet absque medicorum consilio, edentes vero ad dictam mensam quo ad dictas carnes duntaxat de consilio vtriusque medici, vti et vesci valeatis, apostolicis ac sinodalibus constitutionibus et ordinationibus ceterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate Apostolica qua fungimur in hac parte, licentiam et facultatem concedimus.

Datum Bude Vesprimiensis diocesis Anno a Natiuitate Domini Millesimo quingentesimo vigesimoquinto, quarto Nonas Februarii. Pontificatus sanctissimi domini nostri Clementis pape vii anno secundo.

Eremita.

Febr. Gratis de mandato
reuerendissimi domini Legati
Fl. Montinus.

D. de Paternina.

1543. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 279. Basle.
O². p. 185 : Lond. xxx. 38 : LB. 729. 5 February 1525.

[In sequence with Ep. 1536. The year-date is confirmed by the letters mentioned at the end.]

S., vir clarissime. Iam bis scripsi, licet paucis. Primas suspicor non esse redditas. Erat Minorita, qui cucullum excusserat sed

1543. 1. S. *P* : BILIBALDO SVO ERASMVS S. P. *O²*. *O²* : clarissimae *P*. 2. *O²* : cuculum *P*.

1542. 23. Eremita] The name of the scribe; written on the fold to which the seal is attached.

24. Febr.] The month-date written by Montinus and left to be completed before dispatch. For a similar omission by him cf. Ep. 1480. 39n.

25. D. de Paternina] The name of this secretary is found with Montinus' at the foot of Campegio's *Constitutio* of 7 July 1524 : see Ep. 1480. 39n.

26. Montinus] See Ep. 1552.

1543. 1. bis scripsi] Ep. 1536; and the earlier and no doubt fuller reply to Ep. 1480, sent off before 12 Nov. 1524 (see Ep. 1536. 2n).

improbitatem non excusserat. Dedi septem plapardos, pollicitus largiora si hic fidem hominis comprobassem. Talibus erronibus nunc plena sunt omnia. Scripsi rursus per negotiatorem quendam. Anulum et fusilem Bilibaldum, mox et pictum foelicissima Dureri manu accepi. His vtrumque cubiculi mei parietem ornaui, vt quocunque me vertam, obuersetur oculis Bilibaldus.

Vtinam scripsisses quid haberent argumenti nugaces isti libelli! Suspicor ex Argentorato venire. Nam Epphendorpius apud quosuis etiam iactat se scripsisse in me. Othonis furias nosti.

Hoc tantum nunc licuit scribere, mi Bilibalde, vix a morte restituto, imo verius alteri carnificinae seruato. Parturii totos decem dies. Tandem prodiit calculus ingens, iam desperatus. Ita subinde se variat morbus, ne sit remedium. Scribam breui copiosius. Scripsi pridem Roberto a Mosheym et Ioachimo Camerario; quem audio nunc esse Bambergae. Si potes isthinc, cura vt epistolae ad istos perueniant. Durero salutem plurimam.

Basileae 5. Feb. Anno. 1525.

Ornatissimo viro D. Bilibaldo Pirckheimero.

1544. To Stanislaus Turzo.

Plinii Historia, 1525, f°. A².	Basle.
N. p. 1194: Lond. xxviii. 14: LB. 730.	8 February 1525.

[A preface written for an edition of Pliny's *Historia Naturalis*, Basle, Froben, March 1525. This was not Erasmus' first work upon the subject; for in an edition of the *H.N.* issued by Nic. Beraldus (Ep. 925 introd.; see l. 44), Paris, R. Chalderius, 16 Nov. 1516, notes by Erasmus were included together with those of Sabellicus, Budaeus (cf. l. 43n), Longolius and other scholars. How and whence Beraldus had obtained the notes, his preface, 15 Oct. ⟨1516⟩, does not state. The present edition was probably undertaken at the request of Froben; who in Nov. 1524 commissioned a friend (? Hilary Bertulf) to inquire of Corn. Agrippa whether there were any MSS. of Pliny to be found in the library of the cathedral, St. John's, at Lyons (Agr. E. iii. 64). The preface in Froben's name on the title-page states that earlier editions, especially that of Hermolaus Barbarus (l. 38n) had been consulted, and the text corrected 'ex fide vetustissimorum codicum' (cf. l. 113n). As with Cyprian and Jerome (Epp. 1000, 1453, 1465) Conrad Pellican was prevailed upon to make the index; see CPR. p. 105.

The edition was followed by a volume of notes, composed by Beatus Rhenanus in 1525, after the Peasants' Revolt (see his p. 46), and published by Froben in March 1526 with the title *In C. Plinium*. They consist mainly of textual corrections, about one-third being for Pliny's preface and the rest for bks. 7, 8, 10, 14. The volume is notable for the stress laid on what Beatus considered to be a new

3. plapardos *P*: blaphardos *O*². 20. Ornatissimo . . . Pirckheimero *om.* *O*².

---

5. negotiatorem] Apparently the *auriga* of Epp. 1536. 16, 1560. 1.

10. Argentorato] For Erasmus' suspicions of the Strasburg printers see Epp. 1429, 1477; and cf. Ep. 1496. 24–6.

Epphendorpius] See Ep. 1122 introd.; and for his present relations with Erasmus cf. Ep. 1565. 18n.

11. Othonis] See Epp. 1405–6.

14. calculus] For this attack cf. Epp. 1548. 1–3, 1549. 18–19; it began c. 1 Feb. (Ep. 1558. 74–5), lasted two months (Ep. 1560. 5), and was followed by another attack in April (Ep. 1564. 34–5).

16. Mosheym] See Epp. 1450, 1512, 1560.

Camerario] See Epp. 1501, 1524.

17. Bambergae] See Ep. 1501 introd.

palaeographical method, the careful study of the texts of ancient MSS. Both in his preface, to John Lasky, 13 Feb. 1526 (BRE. 252), and throughout the notes he recurs repeatedly to the importance of this; lauding Budaeus (cf. ll. 41–4) for his use of MSS., and censuring Longolius and even Herm. Barbarus (of whose work he speaks otherwise with the highest praise; see especially his pp. 22–3) for relying on mere conjecture, however brilliant (cf. l. 124n).

This preface of Erasmus appears, without change, in a series of Froben editions, Jan.–March 1530, Feb.–March 1535, Aug. 1539, and Aug. 1545; and also, in accordance with his wish about his prefaces, in N. It enumerates (ll. 116–21) a few corrections of the text which Erasmus had made; but there is little evidence to show whether he really did much for the edition. The task of seeing it through the press was committed to the young Bohemian, Sigismund Gelenius (Ep. 1702. 8n); who was now living in Erasmus' household—see his preface, undated, to the *Epistolae* of Symmachus, Basle, Froben, 1 Sept. 1549, in which he reminds C. Harst (Ep. 1215) of 'confabulationes illae olim suauissimae, quas ante annos vigintiquinque in contubernio viri celebris memoriae, Des. Erasmi Roterodami, vsque in nocturnas horas produximus saepius'. Gelenius supervised all the later Froben editions of the *H.N.*, each of which is claimed to be more accurate than its predecessor; and to that of 1535 he contributed some notes. In the preface to these, dated 1 Jan. 1535, he states: 'In prima quidem editione quaedam non exigui momenti restituimus, parcius tamen quia vltro, et a nemine dum demandata ea prouincia; at in secunda accuratius idem egimus. . . . Nunc postremo . . . totum opus contuli'. It is clear, therefore, that though his name only appears in the edition of 1530, he was entrusted with the correction of the proofs for the edition of 1525, and used the opportunity to introduce, though without authorization, corrections of his own into the text. In this connexion Erasmus' provisions in his will of 1527 (App. 19 in this volume) for strict adherence to the originals by the correctors of his *Opera* are noticeable.

A letter of Beatus (BRE. 274) appended to his *Res Germanicae*, Basle, Froben, March 1531, p. 190, reveals that in supervising the Froben edition of 1530 Gelenius showed such independence, on the strength of a new and better MS., as to arouse protests from both Erasmus and himself. It may be noted, however, that some of Beatus' emendations are introduced into the 1530 text. Of Gelenius' work in 1535 also Erasmus expresses an unfavourable opinion in Lond. xxx. 69, LB. 1279, of 21 May 1535.

For Stanislaus Turzo see Ep. 1242 introd.]

REVERENDISSIMO PRAESVLI ET ILLVSTRISS. PRINCIPI STANISLAO TVRZO, OLMVTZENSI EPISCOPO, D. ERASMVS ROTEROD. S. D.

HABENT hoc egregia magnorum artificum opera, Praesul ornatissime, vt non solum nobilitent autores suos, quorum auspiciis impendiisue nata sunt aut quibus dicata fuerant, verum etiam omnes quicunque vel in absoluendo vel in sarciendo portionem aliquam industriae suae contulerunt. Quorundam etiam aemulatio quamuis parum felix, tamen illustris fuit. Quis enim hodie nosset Mausolum Cariae regulum aut huius coniugem Artemisiam, quis Scopam, Bryacem, Timotheum, Leocharem aut Pithim, nisi Mausoleum, opus longe celebratissimum, his omnibus famam dedisset immortalem; quum ipsum sese ab iniuria temporis exedentis omnia vindicare non potuerit? Nullum hodie vestigium extat operosi tabernaculi quod condidit Moses, aut celeberrimi quondam templi quod Hierosolymis extruxit Solomon, Esdras restituit; et tamen semper victurum est in hominum memoria nomen laudati Beselehelis, et Hyram, Tyriorum regis. Quin et ipse Solomon, quamlibet

TIT. REVERENDISSIMO . . . PRINCIPI *om.* *N.* D. *ante* ERASMVS *om.* *N.* 14–15. *a* *N*²: Beleschelis *N*¹ *Lond.*

8. Mausoleum] For this and its builders see Pliny, *H.N.* 36. 5. 30–1.

14–15. Beselehelis] The artificer of the tabernacle, Bezaleel; see Exod. 31. 2.

aliis quoque nominibus inclytus, bonam magnamque gloriae suae partem nobili debet aedificio.

Solidior autem veriorque gloria contingit ex his monumentis quae vitae mortalium insignem aliquam adferunt vtilitatem, quam ex Aegyptiarum Pyramidum molibus, quae praeter opulentiae barbaricae stultam et ociosam ostentationem nihil habent, aut ex Labyrinthis, Colossis, nodis inexplicabilibus, muscis tegentibus quadrigam, Dodonaeis lebetibus, heptaphonis porticibus aliisque id genus argumentis, quae delectant quidem artis et ingenii miraculo, sed praeterea nullo iuuant vsu. Huiusmodi famam pariunt autoribus suis verius quam gloriam. Nobilitatus est suo tauro aeneo Perillus, sed vt praestiterit obscurum esse. Plus itaque verae laudis promeruerunt, qui extructis pontibus, portubus, thermis et aquae ductibus, vtilitatem cum operum magnificentia coniunxerunt. E quibus omnibus, si quod est praestantissimum eligas, quid ad hoc opus, quod nobis viuum ac spirans ingenii sui monumentum reliquit Plinius? Imo non opus est, sed thesaurus, sed vere mundus rerum omnium cognitu dignarum. Proinde non mirum si vnum tot viros nobilitauit, hodieque nobilitat. Nemo fuit tam obscurus quin illustris esse coeperit, posteaquam huic operi manum admouit.

Perierat nobis hoc diuinum munus, ni certatim a summis ingeniis aduigilatum esset, vt ex ruinis pene deploratis orbi renasceretur. Inter hos prima citra controuersiam laus debetur Hermolao Barbaro, non tantum ob id quod primus omnium facinus longe pulcherrimum ausus sit aggredi, verum etiam quod caeterorum nemo vnus plura restituerit. Ac ne longum texam catalogum, inter plurimos qui Barbari exemplum sunt aemulati, non instrennuam operam hic nobis nauauit Guilhelmus Budaeus, vir praeter absolutam eruditionem exquisitae diligentiae. Post hunc Nicolaus Beraldus, homo supra peritiam humanarum literarum mathematices etiam pulchre callens, quodque hic vel praecipuum erat, sani iudicii, non minore studio quam religione versatus est in hoc labore. Nuper omnium postremus Ioannes Caesareus, in omni genere literarum exercitatissimus, non infelicem operam praestitit. Atque horum omnium quidem industriae debemus quod Plinium habemus multo quam antehac emendatiorem.

Caeterum vt in picturis quibusdam artis exquisitae, semper oculis contemplantium offert sese noui quippiam quod admirentur, ita in

---

22. nodis] Of the labyrinths: see *H.N.* 36. 13. 85–7.

23. quadrigam] An ivory chariot so tiny that a fly could cover it with its wings. Pliny records more than one instance of such delicate workmanship; *H.N.* 7. 21. 85, 34. 8. 83, 36. 5. 43.

Dodonaeis] See Ep. 1030. 14n; also *H.N.* 36. 13. 92.

porticibus] Built at Olympia; see *H.N.* 36. 15. 100.

38. Barbaro] For his *Castigationes Plinianae*, Rome, E. Argentius, 24 Nov. 1492; see Ep. 126. 128n. The praise of Erasmus and Beatus (see introd.) is echoed by S. Gelenius; who, in the preface to his notes on Pliny, 1 Jan. 1535, writes of Barbarus with great veneration.

43. Budaeus] He composed nothing substantive on Pliny, but incidentally throughout the *De Asse* (see Ep. 403 introd.) he discusses many passages of *H.N.* For the MSS. that he used see L. Delaruelle, *G. Budé*, 1907, pp. 225–7.

44. Beraldus] See introd.

48. Caesareus] See Ep. 374. His edition was printed at Cologne, E. Ceruicornus, Aug. 1524, in folio; and reprinted in octavo in the same year.

emaculando Plinio versantibus nunquam defuturum est quod sarciendum sit. Festiuiter quidem dictum est a Plauto, 'Negocii sibi qui volet vim comparare, nauim et mulierem haec duo comparato. Nam nullae res magis duae plus negocii habent'. Idem serio vereque dici potest, nunquam ei defuturum negocium qui in Plinio restituendo velit operam sumere. Vt enim nihil aliud, certe typographorum incuria facit vt in probatissimis quibusque scriptoribus, semper eruditis viris retexenda sit, vt ita dicam, tela Penelopes; quandoquidem illi quotidie plus deprauant sua socordia quam eruditorum diligentia possit reponi. Nonnullorum operum ea diuinitas fuit vt omnium artificum manus inimitabili quadam artis eminentia deterrerent, vel a supplendo quod erat inchoatum, vel a sarciendo quod erat deprauatum. Inter Apellis opera duae potissimum Veneres celebrantur a scriptoribus, altera emergens e mari, vnde et ἀναδυομένη dicta, altera quam Cois inchoauit, illam etiam superaturus, nisi mors inuidisset operi nascenti. Prioris inferiorem partem corruptam nullus inuentus est qui posset reficere; posteriorem imperfectam nemo potuit ad praescripta lineamenta perficere.

Quo magis probata est artificum modestia, hoc magis detestanda est quorundam temeritas, ne dicam impietas, qui Plinianum opus, omnibus omnium sculptorum ac pictorum operibus anteponendum, sic vel describendo vel excudendo corruperunt, vt deuotis animis in tam eximii scriptoris exitium conspirasse videri queant. Atqui id ne fieret, oportuit regum esse curam, quum nullus sit liber dignior qui regum manibus teratur, quod non ex alio citius hauriatur rerum omnium cognitio. Quid autem magis decet orbis monarchas quam caeteris antecellere prudentia? Prudentia vero quae rebus periclitandis colligitur non solum misera est, quemadmodum vere scripsit ille, propterea quod magno multorum malo paratur, verum etiam dispendiosa, vt plerunque sero contingat. At istas moras nihilo magis fert respublica, quam nauis in mari periclitans nauclerum imperitum donec proficiat. Praesens enim periculum artificem iam promptum requirit. Itaque monarchas non vacat vllam vitae portionem amittere, nec pueros esse licet; etiam si sint imberbes, animi canicies adsit oportet. Ea non aliunde rectius colligitur quam ex hoc opere, quod tanto compendio rerum docet vniuersitatem. Mundum docet Plinius. Quid autem absurdius quam imperare mundo et nescire quid sit mundus? Nec est quod excusent publica negocia. Talibus negociis districtus haec ex tot librorum milibus scripsit Plinius. Certe par erat, aliquam horarum partem quae pereunt in alea, in tam frugiferam nec minus iucundam lectionem decidere.

Verum vt quo coepi pergam, quo detestabilior est deprauatorum temeritas, hoc eruditos omnes pro sua quemque virili, maiore religione admouere manum oportet operi restituendo. Superstitio quidem est nihil hic audere, quum tam multis hic ausus felicissime cesserit. Temeritas est ex quamlibet leui coniectura expuncta vetere scriptura nouam inducere. Religio est seorsum annotare

71. a N^2: liniamenta N^1 *Lond.*

55. Plauto] *Poen.* 210–13. 83. ille] Plin. *Pan.* 66. 4.

si quid probabilibus argumentis deprehensum est, et eruditis ad vlteriora peruestiganda veluti gradum iacere. Atque vtinam in hoc pulcherrimum negocium conspirarent omnes rei literariae proceres, vt quisque quod deprehendit in medium conferat, donec Plinium haberemus absolutum! Non leue praemium ostenditur; vel vnus locus restitutus promerebitur honestam apud studiosos nominis memoriam. Is est Pliniani nominis splendor, ea est operis tum gratia tum vtilitas. Benemerebitur de publicis studiis, si tua autoritas Velium tuum, aut si qui sunt Velii similes, ad hanc prouinciam extimularit.

Nos ex vetustissimo quodam codice sed, vt fere sunt, deprauatissime scripto non pauca restituimus, quae citra subsidium exemplaris corrigi non poterant, quaeque hactenus a nemine fuerant animaduersa. Hoc dictum ne fide careat, praestabit hic locus libri XII, cap. IIII, 'Aethiopiae forma, vt diximus, nuper allata', etc. Item libro XIII, cap. XXIIII, 'Apes quoque nunquam defore', etc. Rursum libro XVIII, cap. VI, 'Verumque confitentibus latifundia', etc.; et cap. XXV, 'Omnesque eae differentiae fiunt in octauis partibus signorum', etc. Sed ineptum sit recensere quicquid correctum est. Haec in hoc indicaui, quo lector collatis his locis cum omnium aeditionibus perspiciat ad hunc modum plurima feliciter restituta ex fide vetustissimi codicis, quae nullis coniecturis potuissent restitui. In caeteris item ita vigilatum est, vt meo periculo non dubitem polliceri nunquam hactenus exisse Plinium felicius tractatum. Accessit officinae Frobenianae maiestas nitorque; qui vir mihi literis illustrandis natus videtur.

Iam quo commendatior etiam Plinius exiret in manus hominum, hoc operae tuo nomini dedicare visum est. Scio quantum debeam

120. XXV *correxi*: XXI *omn. edit.*

---

111. Velium] See Epp. 548. 4n, 1242–3, 1514; and, for his part in promoting this dedication, Ep. 1557. 21–5.

113. codice] Probably the Murbach MS., now lost. When working at Pliny in the autumn of 1525 Beatus learnt 'manuscriptum codicem bibliothecae Murbacensis adhuc apud Frobenium esse' (BRE. 252); and on this, which he also calls 'vetus' and 'antiquus', his notes are mainly based. In 1531 he writes of 'Murbacense exemplar, quod pridem penes me erat' (BRE. 274: *Res Germ.*, 1531, p. 191). It is clear therefore that Froben borrowed a MS. from Murbach for his first edition; and as Beatus frequently describes it as 'mendosus', it seems likely that it is the MS. of which Erasmus is writing here. J. Sillig in his edition of Pliny (i, 1851, pp. xxiv–v) identifies it with a MS. which Ph. Puchaimer (to whom BRE. 274 is addressed) afterwards lent to Janus Cornarius; see Cornarius' edition of Macer Floridus, *De materia medica*, Frankfort, C. Egenolph, 1540, f. 112. But beyond the fact that Cornarius makes frequent use of Pliny in editing Galen, Paul of Aegina, and Dioscorides, I cannot see any ground for the identification. The manner in which Beatus writes of the Murbach MS. in BRE. 274 certainly implies that it was not yet in Puchaimer's possession in 1531.

124. nullis coniecturis] Cf. Epp. 1479. 83–5, 1482. 32–5. Beatus writes in the same strain: 'De quibus ⟨his own corrections⟩ alioqui mihi quoque nunquam venisset in mentem, nisi per antiquum, licet corruptissimum, vt dixi, codicem admonito. Equidem sine manuscriptis libris in hoc negocio nihil agitur; nam coniecturae non e vestigiis veteribus desumptae saepissime fallunt. Aperiemus rem exemplo. Christophorus Longolius . . . in Plinio non pauca restituere conatus est, . . . coniecturis plerunque propriis vel ratione stili, vel quod aliter hoc alibi lectum sit. Fallax est hic modus' (*In C. Plinium*, p. 34; cf. ibid. pp. 44–5, 51, 92–3).

127. Frobenianae] Cf. Ep. 462. 7–8.

incomparabili viro fratri tuo Turzoni, quondam Praesuli Vratislauiensi, qui me tam procul semotum et splendidis xeniis et amantissimis literis ad amicitiam prouocauit. Ab hoc aere alieno non liberat mors creditoris. Memoriae persoluendum quod ipsi persoluere non licuit. Successisti in germani locum, iam semel atque iterum lacessens ad amicitiam. Est tibi res, amplissime Praesul, cum homuncione plane vitreo. Subinde periclitor. Proinde si Deus dederit vitam longiorem, hanc arram esse putato, quae adeo non liberat vt obstrictiorem etiam reddat debitorem; sin minus, hoc erit argumentum mihi facultatem defuisse, non animum hominis grati memorisque. Amplitudinem tuam seruet Dominus Iesus.

Basileae. An. ab orbe redempto M.D.XXV. sexto Id. Februar.

1545. To Francois Cranevelt.

Louvain MS. — Basle.
Cran. E. — 10 February 1525.

[An original letter, autograph throughout: among the collection of Cranevelt's letters which Prof. de Vocht has edited. The right-hand margins of both recto and verso have perished in places, and a whole line has been lost at the foot of the page. In the middle of the address Cranevelt endorses: 'R^ta.v Mar^tii.a^o.25'. Apart from the contents, the two mss. dates may be taken to confirm one another.]

S. P. Gratulor Maximiliano nostro; nam susp⟨icor te loqui de Abbate Middeburgensi. Gratulor e⟨tiam Nouimago. Nihil enim vnquam vidi suauius Abbat⟨is illius ingenio, nihil modestius.

Supplicationes illae nihil aliud clamant quam pecuniam. Nisi sit quod aliud tibi suadeat, cuperem te mihi in negocio meo nonnihil operae tuae commodare. Antehac Cesar scripsit ex Hispania illustriss. D. vt mihi extra ordinem numeraretur pensio, quae iam debetur ⟨annos⟩ vltra treis. Hoc negocii commiseram Archiepiscopo Panormitano, amico mire blando. Is huc misit responsum illustriss. D.: si redirem, non modo pensionem sed alias quoque dignitates esse paratas. Nunc eadem de re scripsi Panormita⟨no, missis litteris a Ferdinando ad illustriss. D., quand⟨o Cesar tam procul abest. Rogo vt extimules

1545. 10. annos *addidi*. *Cf. Epp.* 1434. 21*n*, 1539. 39–40.

1544. 131. Turzoni] See Ep. 850.
132. xeniis] See Epp. 1047. 34–47, 1137. 29–64.
1545. 1. Maximiliano] of Burgundy; see Epp. 1164. 46n, 1563.
3. Nouimago] Geldenhauer, who had now entered Maximilian's service; see Ep. 487 introd. and Prinsen's life p. 64.
8. Cesar scripsit] Ep. 1380.
D.] Dominae: Margaret of Austria.
11. Panormitano] Jo. Carondelet, chancellor to Margaret of Austria; see Epp. 803. 12n, 1434, 1553. 45–6, 1585. 40–1.
12. responsum] Cf. Ep. 1434. 1–2.
14. scripsi] The letter is lost.
15. a Ferdinando] For this letter, which is not extant, cf. Epp. 1553. 58–60, 1581. 374–5, 1585. 71–3.
16. procul abest] Cf. Epp. 948. 195–6, 969. 16, 970. 13, 1553. 43, 1608. 30.

hominem alioquin lentum, aut, si commodum est, ipse negocium hoc agas. Discessi cum venia aulae. Hactenus non licuit redire per valetudinem, non solu⟨m per negocia. Et que hic edidi in gloriam Cesari⟨s et Ferdinandi, res ipsa indicat. Quicquid offert Ga⟨l-lia, constantissime recusaui. Nuper Thesaurar⟨i-am Turonensem, summe dignitatis, prouentu sexcentorum coronatorum, preter episcopas. Hec ad me scripsit Budeus ex ore Regis.

Nunc velim nolim cogor hinc abire, vel quia bellum videtur ingruere, vel quia vereor ne hic superent Luterani. Scripsi Ruffaldo; Comiti de Hoghestraten nescio an expediat scribere. Animus illius mihi non est satis perspectus. Ne Leodiensis quidem. Malim apud vos viue⟨re . . . .

. . . .

⟨v°.⟩ suam. Omnia nunc pendent vndique: consilium capietu⟨r ex tempore.

Si commodaris mihi hac in re, f⟨uerit vehementer gratum. Sin erit quur nolis, nihilo minus charus erit Craneueldius Erasmo. Dorp⟨ius vtinam haberet tantum constantie quantu⟨m ingenii! Ita tamen audendum est ne prebeat an⟨sam improbis ad ledendum natis. Bene vale.

Franciscus hic canonicus Antwerpiensis, optime indolis iuuenis nostrique cum primis studio⟨sus, optima fide perferet si quid miseris aut scrip⟨se-ris. Basilee 4 Id. Febr. An. 1525.

Eruditiss. viro Francisco Cranenueldio.
Mechliniae.

1546. To Francis Cranevelt.

Louvain MS. ⟨Basle.⟩
Cran. E. ⟨c. 10 February 1525.⟩

[An original letter, autograph throughout. As it is a mere strip of paper, about two inches in depth, it is perhaps to be regarded as a postscript to Ep. 1545, also carried by Dilft: Erasmus sending some of the letters mentioned there (cf. Ep.

23. Turonensem *scripsi*: Turonensi *Erasmus*.

---

20. edidi] See Epp. 1255, 1333.
22–3. Thesaurariam] See Ep. 1434. 19, 20nn.
24. episcopas] Cf. Epp. 1484. 4, 1562. 5–6n.
25. Budeus] See Epp. 1439, 1446.
26. hinc abire] Cf. Epp. 1554. 22–3, 1562. 1n, 1697. 97–8.
28. Ruffaldo] See Epp. 1287. 29n, 1434. 9n, 1585. 11–12.
28–9. Hoghestraten] See Epp. 1038. 16n, 1553. 46–9, 1585. 49–52.
30. Leodiensis] Cf. Epp. 1467. 18–20, 1549. 8–10, 1553. 49–52, 1585. 41–7.
36. Dorpius] Cf. Epp. 1549. 13n, 1585. 46, 75–9. It appears that Erasmus now suspected him of reverting to his former sympathies. Cf. Ep. 1437. 187–8; but see Ep. 1584 introd.
40. Franciscus] Dilft; see Ep. 1663 introd., and cf. Epp. 1546, 1548, 1553, 1569.

1562. 2–6) for Cranevelt to see—no doubt copies made by his servant-pupils. Two of them (Epp. 1438, 1505) still survive among Cranevelt's papers.
For the purpose of sending a similar packet later on see Ep. 1585. 33–6.]

Mitto epistolarum fasciculum que demonstrent quam mihi conueniat cum Pontifice et principibus. Eas, vbi fueris vsus, poteris apud te seruare, aut remittere per hunc iuuenem Franciscum Dilfft.

1547. To Martin Lypsius.

Rotterdam MS., Erasmus III. 102, p. 136. Basle.
Horawitz v. 80. 11 February 1525.

[A contemporary copy, by Lypsius in the Horawitz MS. The year-date is sufficiently confirmed by the contents. For Erasmus' resumption of work upon Augustine see Ep. 1473. On 26 Jan. 1525 Lypsius wrote to a friend (Horawitz v. 77): 'Adeo torqueor in Augustino repurgando tantumque tedii hic deuorare cogor, vt iam destiturus fuerim, nisi nouis literis me animasset Erasmus'.]

DES. ERASMVS ROTERO. SVO LYPS. S. D.

⟨N⟩ec Doctrina Christiana nec Genesis castigata ad me peruenit; nec ea quae tradidisti Goclenio. Tantum quod Liuino tradidisti accepi. Mundus nunc plenus est erronibus et impostoribus, quos nobis offundit noui Euangelii libertas: quo magis cauendum. Resignantur, intercipiuntur omnia. Libros de Musica et Genesim et alia quaedam habebam castigata, sed ex alio, opinor, exemplari quam tu vsus es. Itaque non periit opera tua. Dorpius habet libros de Trinitate castigatos in meo codice: nec possum ab eo impetrare vt saltem ea mittat quae ex Iemblacensi exemplari, quod mihi missum erat, annotauit. Age hoc per Goclenium. Ciuitatem vides editam per Viuem. Ego castigaui libros in Faustum, reliqua tu prosequere. Nec mittito singula fragmenta, imo ne quid mittas ante Pascha; nam forte adero isthic proximo vere. Et sine mea censura nihil potest Frobenius. In Paraphrases si quid annotaris, erit gratissimum; cuperem enim hoc opus vndique absolutum esse. Si cupis libros, Frobenius libentius dat libros quam pecuniam. Si mauis pecuniam, dabitur opera ne operam prorsus inanem sumpseris.

Accipe rem nouam. Est hic collegium regularium sancti Leonardi.

1547. 1. Doctrina Christiana] The MS. of this had been borrowed from Groenendael: see Ep. 1473. 2n and Horawitz v. 82, 83. Lypsius wrote later to his friend (Horawitz v. 79 ⟨c. March 1525⟩): 'Pars exantlatae operae nescio quo casu periit, vt ex Erasmi literis intelligo. Hunc enim castigatorum arbitrum feci, mihi diffidens; sed quae misi non recepit'.

2. Liuino] See Ep. 1537. 2n.

8. de Trinitate] See Epp. 1778, 1890, 1899.

9. Iemblacensi] This library had supplied Erasmus with MSS. of Cyprian also: see Epp. 975, 984. When he came to acknowledge the loan of this MS. in the general preface to Augustine, 1529, he had forgotten the name of Gembloux. His rough draft shows a gap left for it to be filled in later; but in the end he was obliged to describe it as 'Flandriae monasterium quoddam, cuius nomen in praesentia non occurrit'. In June 1527 Lypsius reported to him a MS. of Jerome at Gembloux (Ep. 1837). For the frequent use of Gembloux MSS. by later scholars see P. Lehmann, *Franciscus Modius*, 1908, pp. 81–3.

11. Ciuitatem] See Ep. 1309.

13. Pascha] 16 April 1525.

14. Paraphrases] Cf. Ep. 1473. 8–9.

19. sancti Leonardi] The formal sur-

Sub Purificationem omnes simul cum Priore exuerunt habitum. Viuunt tamen ibi qui volunt, mutata veste. Magistratus dat singulis florenos sexaginta, Priori paulo plus. Neque quisquam haec miratur, et metuo idem passim futurum. Episcopi conspirarunt vt seuicia rem coherceant; at vereor ne parum sint profecturi. Aliis remediis opus esset. Saepe moneo: post fatebuntur me non temere monuisse.

Pignus mutuae beneuolentiae quod misit Prior vester, Ioannes Arnoldus, mihi fuit gratissimum. Dices Waltero Dominicano ne quid temere scribat: est enim seculum pestilentissimum. Si opus erit, accipies a Goclenio quatuor philippicos: interim agam cum Frobenio. Bene vale.

Basileae, tertio idus februa. An. 1525.

1548. To John de Hondt.

Magni Erasmi Vita p. 142. Basle.
Lond. xxx. 14: LB. 731. 11 February 1525.

[The year-date is confirmed by Aleander's appointment: see l. 17n.]

HONORABILI VIRO D. IOHANNI DE HONT, CANONICO CVRTRACENSI, S. P.

Minimvm aberat quin te liberarem onere pensionario. Et nunc aegre reuiuisco, si reuiuiscere sit seruari in nouos cruciatus vel mortes potius. Sit Dominus benedictus, cui sic visum est purgare Erasmum, hic flagellans vt parcat in aeternum.

Bentinus, de quo scripseras, hic duxit vxorem. Expostulaui cum homine quod sic infecisset iuuentutem: fassus est hoc esse verum, et risit suauiter. Expectat vt aliquo vocetur in oppida Gallorum proxima, quemadmodum in montem Bellicardi vocatus est Pharellus, ad praedicandum Euangelium hoc nouum; cuius hic mirus est successus. Iam multi repudiarunt baptismum et reuocarunt circumcisionem. Missam abominantur plurimi; sunt qui publice doceant in Eucharistia nihil esse nisi panem et vinum. Velum et

---

render of this house of Austin canons to the town of Basle was carried out on 30 Jan. 1525. By the deed of settlement, dated 1 Feb., which is epitomized by K. Lichtenhahn in *Beitr. z. Gesch. Basels* i, 1839, pp. 99–101, the Prior received 128 fl. a year for his maintenance, and the six canons 64 fl. each. The incident is recorded with some variation of detail in the chronicle of a Basle Carthusian, Geo. Carpentarius of Brugg († 6 Oct. 1528): see *Basler Chroniken*, ed. W. Vischer and A. Stern, i. 1872, pp. 389–90.

1547. 20. Priore] Lucas Rollenbutz, a member of a Zurich family, who had been Prior since 1504, and perhaps earlier. His name is given by Carpentarius: see also E. F. von Mülinen, *Heluetia sacra*, i, 1858, p. 149, and CPR. p. 29. In 1520 he was already an admirer of Luther: see LE². 285. 145–50.

28. Arnoldus] See Ep. 1190. 5n.

Waltero] Ruys; see Ep. 1472.

30. philippicos] Perhaps a payment for Lypsius' work on Augustine: which Erasmus might recover from Froben. For another occasion see Ep. 1837. The value of the coin is shown in Ep. 1848.

1548. 1. liberarem] Cf. Ep. 1458. 15–17: of another occasion.

5. Bentinus] See Ep. 1433. 2n.

8. Pharellus] Cf. Epp. 1489. 35n, 1522. 65.

11. sunt qui] Carlstadt and his followers: cf. Epp. 1523. 97nn, 1621. 15.

12. Velum et cuculla] See Ep. 1547. 19n. Carpentarius also records (his

cuculla deponitur passim. Nubunt et ducunt vxores monachae et monachi. Iam mihi tutum non est hic diutius viuere. Mores istorum qui hic docent, magis mihi displicent quam ipsa dogmata. Bentinus reuiset vos in quadragesima, vt confirmet suos in fide.

Barbirius petiit Galliam in comitatu Ale[x]andri, nunc archiepiscopi Brundusini, paupertate, vt autumo, coactus. Itaque decreuit nunc rapto viuere. Me certe nimium tractauit familiariter. Olim detraxit e pensione Caesaris XL, ni fallor, florenos. Id quoniam ⟨concoxeram⟩ ob amicitiam, nunc inuadit hanc quoque pensionem, fretus noua facilitate. Mitto syngrapham hanc more solito vacuam. Non grauaberis numerare pecuniam vel Petro Aegidio, vel Marco Laurino decano, aut huic Francisco canonico Antuerpiensi, si forte tibi ipse literas reddiderit. Bene vale.

Datum Basileae, III. Idus Februar. Anno M D XXV.

1549$_{1569}$ TO JOHN VLATTEN.

Basle.

LB. App. 330. 11 February 1525.

[No doubt from the same lost source as Ep. 1467. The year-date is confirmed by Aleander's appointment (l. 10).]

ORNATISSIMO D. IOANNI VLATTENO SCHOLARCHO ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D.

DEVS quispiam nobis amicus effecit vt incideres in Liuinum meum, per quem tuas acciperem litteras longe gratissimas. Vt tu plus satis es candidus, etiam in famulum amici non admodum frugi effundis adfectum quo me prosequeris; dumque te ipsum spolians pallio illum vestis, plusquam Martinum nobis retulisti, qui sibi seruauit pallii dimidium, ac minorem, vt arbitror, partem.

1548. 16. vos *scripsi*: suos O^{a}. 19. tractauit *scripsi*: tractarunt O^{a}.

p. 388) the opening of nunneries at Basle on 14 Feb.

1548. 16. reuiset] Cf. Ep. 1433. 2–3. quadragesima] 1 March — 15 April.

17. Barbirius] For his connexion with Aleander at this time see Epp. 1605, 1621. 9.

Alexandri] This lapse, which is corrected in LB., occurs not infrequently in print (e. g. Calc. E. p. 213); but there is also authority for it in a ms. letter of Erasmus. Aleander had been created abp. of Brindisi 8 Aug. 1524, and at the same time appointed nuncio to Francis I. He left Rome on 13 or 14 Oct. and joined Francis in front of Pavia on 14 Nov.: see Omont, pp. 43–4, and his life by J. Paquier, 1900, pp. 306–7.

20. Olim] Perhaps in Aug. 1517, when Erasmus received from Barbirius only 100 florins for his Courtray prebend (65) and the balance of his stipend as Imperial Councillor (100): see Epp. 597. 26n, 608. 7–8, 613. 3–5, 616. 1, 621. 7–8, 695. 11–14. Another 25 may have been sent later: or possibly his calculation is incorrect.

21. ob amicitiam] Cf. Epp. 1470. 7, 1471. 9.

22. syngrapham . . 23. vacuam] For their practice in this matter see Epp. 913. 9–13, 1094. 5–7, 17–20.

24. Laurino] For his concern in Erasmus' Courtray pension see Ep. 1458.

Francisco] Dilft; see Ep. 1545. 40n.

1549. 1. incideres] In the course of Vlatten's movements as a Cleves state-official: cf. Ep. 1569. 4–7.

Liuinum] See Ep. 1537. 2n.

2. litteras] In answer to Ep. 1467: not extant.

De studiis sic habet vt scribis; sed nulla aula maiores habet Midas quam nostra. De Cardinali quid scripserim non satis memini; suspicor tamen. Ille etiam quum amicus esset, praeter verba nihil contulit. Aleander, nunc episcopus Brundusinus, tametsi dissimulat, vritur fama mea: quam ego libens abiecero. Is habet fratrem apud Cardinalem ipso nocentiorem: nam Aleandri adfectus erumpunt, Baptista potest omnia dissimulare. Quin et Decanus Louaniensis ferocit in me: non dubito quin fretus animo Cardinalis, quem iactat alium nunc esse in me quam solet. Sed haec leuiter me mouent.

Est hic satis vini Burgundiaci. Sed exstiterunt alia quae pene cogunt vt hinc abeam. At interim valetudo non sinit, adeo periclitor calculo. Occinis veterem cantilenam de elogio: imo declaraturus sum hoc quod feci nihil esse, si detur viuere. Ab Heresbachio accepi litteras plane Heresbachianas: nunc non vacat respondere. Fortassis hoc vere vos reuisam: interim bene vale.

· Basilea 11. Februarii, Anno 1525.

Erasmus Roterod. tuus.

^{1526}1550$_{1561}$ FROM DUKE GEORGE OF SAXONY.

Dresden MS. Loc. 10299, f. 135. — Dresden.
Horawitz i. 9. — 13 February 1525.

[A copy by a secretary, no doubt made for preservation: in the volume at Dresden from which come Epp. 1448, 1520. Not the letter actually dispatched; for it is neither signed nor addressed.]

GEORGIVS DEI GRATIA DVX SAXONIE, LANDTGRAVIVS THVRINGIE ET MARCHIO MYSNAE.

SALVTEM et fauorem, doctissime Erasme. Ex litteris tuis e Basilea pridie Idus Decembris proximo ad me datis comperi primum, quot

1549. 17. uni Burgundioni *LB*: *correxi*.

1549. 7. De studiis] Vlatten had no doubt commented on Erasmus' words in Ep. 1467. 8.

8. Midas] Cf. Epp. 999. 282, 1005. 47.

Cardinali] Erard de la Marck; cf. Ep. 1585. 41–7.

scripserim] In Ep. 1467. 18–20.

10. Aleander] See Ep. 1548. 17n.

12. fratrem] Jo. Baptista, who was at school at Venice in 1499–1500. After studying at Paris he entered Erard's service in Nov. 1515 (Al. E. ii. 51), and went at first as his representative to Rome. He became a protonotary apostolic and received a canonry at Chartres. He was still living on 29 Jan. 1542; when Aleander made his will and left money for the dowry of Baptista's natural daughter. See Omont, pp. 37, 102; and Al. E.

13. Decanus] Nic. Coppin: see Ep. 1162. 108n, and cf. Ep. 1585. 45–9, which shows that Erasmus had heard this through Dorp.

17. Burgundiaci] See Ep. 1316. 24n.

19. veterem cantilenam] Evidently reiterated thanks for the dedication of Cicero (Ep. 1390); cf. Ep. 1569. 13–18. Erasmus fulfilled his promise here by dedicating the *Ciceronianus* to Vlatten in 1528 (Ep. 1948).

20. Heresbachio] See Ep. 1316. Like Vlatten, he too was in the service of the Duke of Cleves. For Erasmus' further correspondence with him cf. a letter from him to Vlatten, 13 Dec. ⟨1525⟩, printed by O. R. Redlich in *Zs. d. bergischen Geschichtsvereins*, xli (1908), p. 173: 'Literae aliquot Erasmi atque Gograuii ad me partim interceptae partim probe resignatae tandem reddebantur'.

a me acceperis atque ad me rescripseris litteras, deinde omnium argumentorum summam, postremo causas non parum multas, quibus excusas quod in re Lutherana nihilo plus prestiteris. Et quod ad epistolarum numerum attinet, video tibi adhuc vnam deesse, quam proximo misi et nunc allatam arbitror. Ceterum quod asseris Lutheranae fabulae initium mihi quoque placuisse, non eo infitias; videbatur enim pre se ferre emendationem abusuum et corruptelarum, que non nihil increbuerant. At posteaquam Hussiticas hereses refricare cepit, prodidit sese Sathanas, eoque tandem ipsum adegit vt nihil paene integrum in tota Ecclesia et incontaminatum reliquerit; a summo Pontifice initium fatiens, et tandem nihil non eorum que a sanctissimis tradita sunt Patribus peruertens conspurcansque. Et quidem illius foederi et coniurationi in hoc institute nunquam putaui te addictum, sed propter singularem tuam et eloquentiam et eruditionem cohortatus sum vt Philisteum hunc, qui sponsam Christi stuprare et contaminare conaretur, aggredereris profligaresque; id enim non solum ad theologos sed etiam ad quosuis Christianos pertinere arbitror, magis autem ad eum qui profitetur vtrunque, et maxime omnium, si ita pollet vt ceteros anteeat.

Ceterum quod moleste fers hoc verbis parum ciuilibus et aliis quam te deceant a me factum, non est vt in aliquam sinistram partem accipias. Quinimo non desino interpellare, obsecrare et obtestari, vt spretis theologorum iniquis de te opinionibus et stimulis, adhuc perseueres in tuenda fide Catholica. Vides enim hactenus consiliis tuis quantumuis prudentibus et circumspectis parum quid profectum; et forte si nunc calamum in eum stringeres, posses cunctatione tua reparare neglecta, et eo cumulatiorem quam diuus Hilarius ferre palmam, quo is plures habet quam Arius hereses: quanquam persuasum habeam te arrogantiam minime omnium sectari, sed magis Christi gloriam querere. Nec est quod te ab hoc instituto terreat tantus conuitiorum cumulus in sanctissimum Papam, inuictissimum Caesarem et alios magnates proiectus et congestus; inter quos ego vnus sum velut Saul inter prophetas. Peccatis etenim nostris omnes nos Israhelite commeruimus Golia ab illo contumelias. A quibus nos aliquando vindicabit Pygmeus Dauid, non armis nec ingenio suo fidens, sed spem ponens in Dei gratia; illiusque iniuriam egreferens, inermis armatum, pius impium et humilis superbum vincet. Et quid te terret exemplum Oze? satis enim scriptis tuis testaris te non solum Christianum, quem quoque decet labantem iuuare arcam, sed et syncerum theologum, et ex eorum tribu esse ad quos imprimis et cura et defensio arcae pertinet. Profecto si Oza de tribu Leuitarum fuisset, nec temere arcam bobus sed humeris suis imposuisset, non sic infoeliciter ei cessisset.

Ceterum de hiis que litteris non putasti credenda, nihil habeo compertum; sed in hoc omnino tecum sentio, quod malum hoc nostris debeatur iniquitatibus, qui carnali nostra sapientia omnia metiri volumus, nullam non fidutiam in proprias vires, haud

11. Hussititas *MS.*	13. Pontificę *MS.*

6. vnam] Ep. 1520.

aliquam autem in Deum ponentes. Et certe nisi ipse etiam Lutherus suae fuisset innixus prudentie, et plus voluisset sapere quam oportet, nunquam ita aberrasset et complures seduxisset, adeo vt ne a concitandis quidem seditionibus quas leges capite puniunt, sibi temperent; diuersa quoque pars parum quid ingenio et labore suo, nimium cupiditatibus et affectibus suis dedito, promouit. Tempus ergo appetit vt ad Deum toto corde reuertamur, et exoremus pro vno qui medium tenere possit et omnia in portum reducere; qualem certe te esse mihi persuasi. Macte ergo virtute, Erasme, atque in harena, vt cepisti, perseuera. Habes enim Papam, Imperatorem et omnes denique Christiane religionis proceres tibi fauentes et astantes. Arridebit quoque ipsa sponsa Christi et sancta mater Ecclesia; qua vidente et applaudente lanceam confringes, et senex palmarium feres a Christo, qui pugnam tuam foeliciter ceptam consumabit et dexter aderit. Id enim mihi presagit animus.

Ceterum quod longe dissimiles ad te scribunt epistolas quam ego, Pontifex, Caesar, Ferdinandus et Rex Angliae, in causa est quod Oedippus non sim. Attamen si quid molestie inde tibi accessit, depone, et animum meum, non verba, explora; qui in hoc totus est inclinatus, vt bene reipub. Christiane ⟨faciat⟩, nec facile potest ea que nouant et inuertunt bene constituta ferre. Immo nec tu scopum tetigisti, quod me alienis persuasionibus et nescio quibus auctoribus ad te scripsisse autumasti. Nemo enim alius mihi aut consultor aut instigator adfuit. Ignoscamus ergo et boni consulamus vtrimque, ac falsas suspitiones deponamus. Nec ego vnquam accusaui tuam modestiam et ciuilitatem a tot magnatibus predicatam; sed hoc semper in votis fuit, vt nostris temporibus tragediae huius finem haberemus, idque per haud vllum quam te fieri posse censeo, et moram longiorem abominor.

De successore Mosellani recte scribis; omnia enim a Luthero contaminata sunt, et eo redacta vt vix electi et iusti constantes et perseuerantes reperiuntur. Si quis tamen idoneus occurret, significa; nondum enim prospectum est. Libellus de oratione vndique legitur, ingeniumque tuum prodit, et testatur te verum esse nec inermem quidem theologum. Ceterum Clithoueum de Votis non vidi. Tu bene vale, et me tibi bene velle certum habeas.

Dresden Pridie Valentini A. Christo nato. M.D.XXV°.

1551. From Jerome Emser.

Leipzig MS. Dresden.
EE. 35. 16 February 1525.

[An original letter, autograph throughout: evidently contemporary with Ep. 1550.]

Salve, ter maxime Erasme. Probe mones abstinendum a conuiciis, et modestia potius pugnandum cum haereticis quam iurgiis. Itaque ad impudentissimum Zuinglii Antibolon sedatius respondi,

1550. 77. modestiam *scripsi*: molestiam *MS.*

1551. 1. mones] In a letter, not extant, no doubt contemporary with Ep. 1526.

3. Antibolon] The course of this

nisi quod conficta de me crimina non diluere non potui. Crudelis enim est, vt nosti, qui famam negligit. Tu id boni consule, quicquid est responsi. Caeterum illustrissimus Princeps candide de te sentit, vt ex litteris ipsius nouissimis liquido intelliges. Neque ea quae ante scripsit, iccirco scripsit vt quicquam de fide ac integritate tua dubitaret, sed vt calcar iniiceret equo etiam sua sponte currenti.

H. E. non est tanti, vtpute in rusticano apud nos tugurio prognatus, vt existimationi tuae officere possit. Vicisti iam dudum inuidiam nebulonum istorum. Patibula et gladios, quos minatur, iugulo suo experietur. Tu palmae florentis instar semper ad altiora te extende, et Hieronymum tibi deditissimum agnosce. Paraphrasim tuam in Ioannem per amicum quendam meum exactissime in linguam nostram vernaculam traductam ego in aedibus meis hac hyeme impressi; quae iam vagatur per doctorum manus, non sine summa tua laude. Tuum erit vicissim Hieronymi tui aliquando meminisse. Vale, clarissimum litterarum sidus, ex Dresda in die Iulianae virginis Anno etc. xxv.

T. d. deditiss⟨imus⟩ Emser.

Clarissimo omnium doctrinarum antistiti, domino Erasmo Roterodamo theologo, praeceptori suo colendissimo.

1552_{1578} From Florianus Montinus.

Leipzig MS. Buda.
EE. 36. 22 February 1525.

[An original letter, probably autograph throughout. The year-date is confirmed by the contents.

Florianus Montinus († 13 May 1533) of Ferrara was in the service of Campegio as a secretary, and was thus a colleague of Nausea (Ep. 1577. 14). His name appears on the *Constitutio* of July 1524 (Ep. 1480. 39n) and on the recent dispensation to Erasmus (Ep. 1542). From Buda he returned with Campegio to Bologna in the summer of 1525 (cf. Ep. 1603. 8–9, Balan 220, 223, 228, 241, Ma.E. 11, and NE. p. 28); but in the next spring was deputed to follow the embassy to Muscovy (see Ep. 1673. 33n). In 1528 when Campegio came to England as legate to adjudicate about the Divorce, Montinus accompanied him; and being very influential with his master (cf. Brewer iv. 4380), played a conspicuous part in the negotiations (ibid. 4857,8). A letter from him, dated in London, 29 June 1529, is printed by

---

controversy is as follows. Zwingli's *De canone Missae Epichiresis*, Zurich, Chr. Froschouer, 29 Aug. 1523, called forth from Emser a *Canonis Missae Defensio*, s.l., 1524, with a preface to the Abp. of Mainz and the Bps. of Merseburg and Meissen dated 13 April 1524, Dresden. Zwingli rejoined with an *Antibolon*, Zurich, Chr. Froschouer, Aug. 1524; and Emser replied again with an *Apologeticon*, s.l., 1525. Wimpfeling intervened by reprinting Emser's *Defensio*, s.l., 1524 with an appeal to Luther and Zwingli for moderation, 23 May 1524 (LE². 796 = Zw. E². 338). The *Apologeticon* I have not seen: Erasmus makes some comments on it in Ep. 1566. 11–17.

5. famam negligit] Cf. Auct. Her. 4. 20. 28.

7. litteris] Ep. 1550.

7–8. quae ante] Ep. 1448.

10. H. E.] Henricus Epphendorpius; for whom see Ep. 1122 introd.

14. Paraphrasim] See Ep. 1333. In this version it was 'durch Michaeln Rischen gedeutscht', *s.l. et a.*, with a preface dated 10 Nov. 1524 from Pirna, which is above Dresden on the Elbe. I have not seen a copy; but the book is mentioned in BEr¹., and the details above are given in EE.

16. in aedibus meis] EE. interprets this, 'in the printing-house that I usually employ', i.e. the press of Wolfgang Stöckel of Munich, who had recently established himself in Dresden.

21. T. d.] Tuae dominationi.

S. Ehses, *Römische Dokumente z. Gesch. d. Ehescheidung*, 1893, pp. 116–18. His sympathies were against the King, and thus when Croke was sent in 1529–30 to collect Italian opinion in support of the Divorce, Montinus would give no help (Brewer iv. 6641, 6644), though he was thought to be in possession of papers left behind at Bologna by Campegio (Calc. E. pp. 154–6). For his faithful service Campegio rewarded him with a prebend at Salisbury (Brewer vi. 501). The first (i. 1) of Manardus' *Epist. Medicinales* (see Ep. 1587. 290n) is addressed to Montinus, from Györ (Raab) in Upper Hungary, 12 Aug. 1518: see also Ma.E. 22, 23.

To the present letter Erasmus replied by composing a dedication for Calcagninus' treatise (l. 19) sent by Montinus herewith: see Ep. 1578.]

S. P. Prioris epistolae laconismum, quacum petita diplomata ad te misimus, longiori huius serie, si pateris, purgabimus et reponemus, quando et peramplius ocium nacti, vberior quoque suppetit materia. Itaque habebis quo vel pomeridianam deambulatiunculam per anagnosten delectes vel iocundos a mensa sermones diutius protrahas, atque obiter intelligas quid de te tuaque libertatis animorum assertione Ferrarienses mei sentiant. Superioribus enim mensibus quom tuus De libero arbitrio libellus in manus meas peruenisset, eum quoque ab iis legendum curaui quos antiqua beneuolentia et Musarum gratia intercedente tibi maxime coniunctos sciebam; inter quos praecipui sese offerunt Pistophilus noster, ob ingenii dexteritatem et curiae forique disciplinam Principi nostro merito a secretis intimus, et Coelius Ecclesiae, immo et patriae nostrae, cum ob alias eius praeclarissimas dotes tum ob multiplicem erudicionem et doctrinam lumen egregium. Qui quanto propriis virtutibus inter nos conspicabiliores sunt, tanto doctrinae et nominis tui studiosiores noscuntur.

Hi pro huiusmodi meo erga ipsos officio quam gratos sese exhibuerint, vel tute intelligere potes ex iis quae ad Pistophilum scripsit Coelius et ad me nuper misit Pistophilus: quae vtique a te quoque legenda censui, ea nimirum ratione vt qui mutuis colloquiis nostris honestam adeo rationem prebuisti, et tanta locorum intercapedine absentes praesentes retines et coniungis, nostris quoque studiis et sermonibus de te fruereris. In ea vero parte miruminmodum placet Coelius, quod in hac libelli tui editione consilium simul factumque tuum probat. Doctrinam enim vel erudicionem laudari

---

1. opistolae] Not extant.
diplomata] Ep. 1542.

4. deambulatiunculam] For the custom of the Basle scholars in this matter cf. Epp. 575. 45, 1756. 8–9.

5. anagnosten] One of the capacities in which Erasmus regularly expected his pupils to serve him; see Epp. 1616. 18–19, 1759. 56–7, 1790. 75–6, 1833 fin., and Calc. E. p. 134.

8. De libero arbitrio] See Epp. 1419, 1481.

11. Pistophilus] Bonaventura Pistophilus, secretary to the Duke of Ferrara, and a patron of Calcagninus; who besides the *De libero arbitrio* (Ep. 1578) dedicated to him also his treatise *Quod caelum stet, terra moueatur*. There are letters of Calcagninus to him, 1525 and 1527, and others undated; one of which states that he was a collector of coins. See Calc. E. 59–60, 114–15, 134, 138, 207–8; and 387–99. Two letters to him from Barth. Riccius c. 1533, asking for privileges from Duke Alfonso for an *Apparatus Latinae locutionis* are printed in Riccius' *Opera*, Padua, 1747, ii. 291.

12. Principi] Alfonso I of Este (21 July 1476—31 Oct. 1534), Duke of Ferrara 1505.

13. Coelius] Calcagninus; see Epp. 611. 24n, 1576, 1587.

19. quae ad Pistophilum] See Ep. 1578 introd.

23. coniungis] For Erasmus' delight in bringing his friends together cf. Epp. 1585. 106, 1606. 13–15, 30–32.

nihilomagis necessarium puto ac solis ipsius lucem et radios, quos vel ipsi quoque coeci obuios habent et communi sensu percipiunt. Quodsi lucubraciuncula hac tua amantissimos tui homines tanta anxietate et pios omnes suspicione liberasti, quid erit, obsecro, si explicatis signis in huiuscemodi campum descendens tuas omnes copias, quas domi contines et ad lucernam instruis, produxeris ? Quod vt facias quis tibi non inepte suaserit, quem iure optimo et doctrina piissimum et pietate doctissimum censere debemus : id quod alioquin omnes pii et docti homines abste postularent et summis quoque precibus ad id praestandum te adigerent, ni libertatis animorum vindici et assertori suo quodammodo rogatu vim aliquando attulisse videri possent. A quo tamen speramus omnes pietatis et erudicionis tuae in huiusmodi re fructus vberrimos suo tempore datos iri : qui vel eo gratiores futuri sunt quo magis sponte sua natos nec in huius vel huius gratiam editos impii interpretari poterunt.

Atque de his iam nimis multa. Illud porro abste vehementius cuperem, vt Proclum,—quem citat Coelius, et ego pridem legi in eo quod De decem dubitabilibus circa prouidentiam, et De fato, et De eo quod in nobis est inscribitur,—si apud te est, mihi indicares, vel potius describendum curares, pro scriptoribus pecuniam tibi transmissurus ; quem enim in Vrbe nactus sum, mendosum admodum offendi. Fuit, vt eius commentaria indicant, in eo homine eruditio multifaria et religionis studium non obscurum ; qui cum ad Theodorum mechanicum prouidentiae, fati et arbitrii materiam, vt dixi, tractaret, in re alioquin ardua et perdifficili multa subtiliter disseruit et elucidauit. Itaque gratissimum abste habituri sumus, si opera tua licuerit castigatiora isthaec eius commentaria legere ; quanquam optime noui a pietate Christiana quantum recedant Platonicorum aliorumque philosophorum dogmata. Sed humanam sapientiam non vsque adeo contemnimus aut auersamur, vt ei quam ex sacris litteris cum lacte parentum ebibimus, totis suis viribus repugnantem censeamus : quam in plerisque experimur animis alas et excitationem quandam in Deum praebere.

Ad huiusmodi vero studia cum sponte et *αὐτόματοι* rapiamur, anima ipsa ad id quod circa ipsam est negocium et inquisitionem auide anhelante ac millesies, vt ille ait, quaesita *ἀκριβεστέρως* et curiosius perquirente, presentia quoque tempora nos maxime

63. ἀκριβεστερῶς *MS.*

---

27. solis] Cf. Epp. 1260. 148n, 1352. 36.

44. Proclum] The Lycian Neo-Platonist, †485. It is evident from the quotation in l. 63n that Montinus was using the Latin translation of these treatises made by William of Moerbeke in Flanders, a Louvain Dominican and Abp. of Corinth, † a. 1286 : first printed by J. A. Fabricius, *Bibliotheca Graeca*, Hamburg, viii, 1717, pp. 465–502.

citat Coelius] *De libero arbitrio*, f°. b ; Calc. E. p. 397 : from Proclus *De prouid.* ch. 52.

47. scriptoribus] For the continued existence of this professional class cf. i, p. 34. 5 and Epp. 246. 5–6, 287. 15, 292. 3–4, 765. 2, 766. 41, 906. 175 ; and, for detailed instructions about copying to a servant-pupil, see Ep. 167. 1–13.

63. millesies] Proclus, *De prouid.* ch. 1 : 'Quaeris autem millesies dicta quidem et neque requiem habitura vnquam secundum meam opinionem '. The form occurs also elsewhere in Moerbeke's translation.

excitare videntur; quae eo vel impietatis vel superstitionis et sollicitudinis nos deduxerunt, vt maximam rebus omnibus nebulam et confusionem obductam esse sentiamus, vsque adeo vt vix oculis aut sensibus nostris tradicionibusque patrum nostrorum quicquam credamus, adeo impudenter et obstinate passim omnia sacra et prophana detorquentur ad cuiusuis libidinem et stultam sapientiam.

Id quod in perditissimis Germaniae factionibus recens natis experimur totis his mensibus quibus cum Legato in prouincia sumus. In quibus ita misere pereuntes plurimos cernimus vt in admirationem maximam eat, vnde tanta illis adsit insania vt nullis audiant legibus, nullius authoritati cedant, nihilque extra eorum opinionem cuipiam permittant, soli sibi ipsis interim et pii et eruditi et prudentis nomen arrogantes, quos nihilo meliores reddas vllo sanioris consilii cataplasmate; nihil in hoc absimiles ab iis quos feruor febris ingens corripit, qui ἐν ἀκμῇ et statu egritudinis constituti, nec si gelati Histri flumina ebiberint, sitim restinguunt aut incendium vlla ex parte remittunt, sed, quo magis cauma suum queruntur et flabellant, eo magis augent et vruntur, donec vel vincens virtus εἰς ἀπυρεξίαν agat, vel victa vna cum febre animam secum trahat.

Quae res facit vt tuum consilium probetur maxime ad huiuscemodi phrenitiden curandam, qui suades nihil acrius aut curiosius intentandum esse, sed tantum ableganda esse et remouenda quae morbum acerbiorem et vehementiorem reddere possunt; quo in genere numeras quae ex gymnasiis, ex bibliopollis et concionatoribus redundare et ad male affecta loca fluere possunt: cuiusmodi sententiam nullus θεραπευτικῆς μεθόδου gnarus, morbi ac egri natura perspecta, non probauerit.

Id quod etiam nunc maxime suadent quae de Boemis certis autoribus nunciantur et apud eos gesta sunt; qui deferuente iam centum plus minus annorum delirio sponte fere sua, ne quid interim de Legati studiis ad hoc dicam, ad Ecclesiae gremium relabuntur et cum sede Apostolica vniri petunt. Quod publico omnium ordinum decreto amplissimis verbis proximis februarii Nonis sanxerunt; quos tamen nulla obsequia, nulla officia, nullae denique regum aut imperatorum vires aut minae antehac attrahere potuerunt. Ita vt facile videri possit pietatem illam Germaniae impetu quodam maris et fluctuum ab ea auulsam Boëmiae per alluuionem quodammodo accessisse; quam veluti postliminio redeuntem omnes aperto sinu et ore complectuntur. Quodsi ea est rerum natura vt cuncta

79. ἀκμῆ *MS.* 82. quęruntur *MS.* 100. impp. *MS.*

85. consilium] The reference is no doubt to Erasmus' reiterated pleas for moderation in dealing with the Reform movement, and especially with Luther: as shown in such letters as Epp. 1033, 1167, 1329, 1352 (which, though not yet printed, was doubtless common property at Rome) and 1422, which, as addressed to Campegio, Montinus would probably have seen. The *Consilium* of 1520 (see Ep. 1149 introd.) was never published under Erasmus' name.

98. Nonis] A contemporary letter cited by F. Palacký, *Gesch. v. Böhmen*, 1867, v. 2. 538n, states that the agreement between Catholics and Utraquists was concluded at Prague 'ipso die S. Apolloniae' ⟨9 Feb.⟩. The news reached Buda on 11 Feb. (l. 111n).

suis certis agant vicibus, atque mala propterea nasci et sustineri operepretium sit, vt per ea saltem virtutem et quae in nobis bona sunt exerceamus, quis de Germanis tuis idem quandoque futurum non cogitet, vt vel veritatis lumine percussi vel incommodioris vitae taedio affecti, eo tandem non redeant vnde amentes et veluti extra se positi prolapsi sunt ?

Huiusmodi Boëmorum facinus egregium cum Legatus summa industria ab se curatum pari laetitia cognouisset et Pontifici per proprium nuncium eadem diligentia nunciaret, bonis quoque omnibus significandum fuit; tibi vero inprimis, quem multis nominibus huiusmodi nuncium gratissimum habiturum putamus. Itaque, quod felix faustumque sit, Boëmos habemus iam vnitati Ecclesiae fauentes : a quibus indies expectantur oratores quibuscum res tota integre absolui queat. Interea cogitare poterunt qui de sede Apostolica sinistre admodum, ne dicam impie, sentiunt, eius authoritatem non vsqueadeo intermortuam esse vt adhuc non habeat qui se sequantur, et ei religioni, sine qua nulli sumus, primas non tribuat.

Sed iam aurium tuarum benignitate diu nimis abutor, et a grauioribus studiis, in publica commoda peccans, te detineo. Verum amico tibique addictissimo homini id lubens condonaueris, quando alteram ex his litteris partem honeste, alteram absque nota preterire non poteram : de quibus gratissimum fuerit intelligere quod redditae fuerint. Cardinalis te plurimum amat seque tibi offert. Tu cura vt bene valeas. Budae XXII februarii MD XXV.

Tuus Florianus Montinus.

Doctissimo viro theologoque celeberrimo Erasmo Roterodamo, mihi plurimum obseruando. Basileae.

1553. To Maximilian Transsylvanus.

Opus Epistolarum p. 768. Basle.
N. p. 733 : Lond. xx. 51 : LB. 732. 24 February 1525.

[Contemporary with Epp. 1545–9 : prior to Ep. 1585. Erasmus wrote at the same date to Gattinara, who did not answer till October ; see Ep. 1643. 1–3.

Maximilian Transsylvanus of Brussels († a. 18 Nov. 1538) is stated, on the ground of Mart. E. 563, to have been a natural son of Matt. Lang, bishop of Gurk (Ep. 549. 48n). His second name, the origin of which has not been explained, has sometimes led, wrongly, to his being claimed as a Hungarian or identified with Max. of Zevenberghen. The first that is known of him is that he contributed some verses in praise of the *Facetiae* included among Bebel's *Opuscula noua*, Strasburg, J. Gruninger, 1508 : other verses by him perhaps indicate his presence at the Diet of Constance in 1507. A letter of Peter Martyr to Matt. Lang, 30 Dec. 1515 from Guadalupe (Mart. E. 563), shows that Maximilian, who was then Lang's secretary, had been for a considerable while under Martyr's care and training. By 1518 it appears that a place had been found for him in the Imperial Chancery ; for some verses are included in a complimentary volume addressed to Blasius

121. religioni *Garrod* : religionis *MS*.

111. Legatus] Campegio's jubilant letter announcing the reunion is dated from Buda at 3 p.m. on 11 Feb. (Balan no. 194). With it he forwarded the letter which had brought the news from Prague, and reported his expectation that Bohemian envoys would shortly come to ratify the settlement agreed upon (cf. l. 98)—a hope which was destined to disappointment (cf. Balan no. 214).

124. peccans] Cf. Hor. *Ep*. 2. 1. 3.

Höltzel, Augsburg, 1518. When the embassy carrying the congratulations of the Electors found Charles at Molins del Rey near Barcelona in Nov. 1519, Maximilian was present and wrote an account of the reception of the *Legatio* ⟨Augsburg; Grim and Wirsung: Proctor ii. 10909⟩, *s.a.*, with a dedication to his fellow-secretary, John Alemannus (Ep. 1554). He accompanied Charles to Flanders in 1520, and attended him to the Diet of Worms: see DRA. and cf. Gachard ii. 517, iii. 395. While there he dedicated to Matt. Lang an oration delivered at the Diet by H. Balbus (Ep. 23. 47n), on 3 April 1521; ⟨Augsburg, Grim and Wirsung, *s.a.*: see DRA. ii. 758⟩. Returning with Charles to Spain, he was at Court when the survivors of Magellan's expedition (10 Aug. 1519—6 Sept. 1522) reappeared to announce that they had sailed round the world; and having a relative among them, he collected information, and composed in the form of a letter to Matt. Lang, dated 24 Oct. 1522 from Valladolid, a narrative of their experiences entitled *De Moluccis insulis*, Cologne, E. Cervicornus, Jan. 1523—a book which has become famous. In it the veracity of Peter Martyr as a historian is incidentally recorded (f°. A^3 v°.).

His first relations with Erasmus were in 1521 (l. 11n; cf. Epp. 1342. 256, 1431. 7); and some letters printed by Caballero show, with Epp. 1585, 1645, that he supported actively Erasmus' endeavours to secure the payment of his Imperial pension. By 1525 he had joined Margaret of Austria's court at Brussels, and his last years were spent in her service; with embassies to Spires in 1529 (Brewer iv. 5461), to Spain in 1530 (Alva MS.) and in 1534 to Hamburg (Brewer vii. 697: OE. p. 452). Cf. Agr. E. vii. 6. In 1537 he bought the castle of Bouchout, NW. of Brussels: for another estate see Ep. 1645. 2n. The letter-book of Diego Gracian of Alderete (Alva MS. in Madrid, ff. 18 v°, 19 v°, 28–30, 36 v°: see Ep. 1913) shows that Maximilian's first wife, Francisca de Haro, died in the summer of 1530; and the poems of Joannes Secundus (Ep. 1092 introd.), Utrecht, 1541, f°. G^8, which contain also (f°. I^5 v°.) verses on a fine house built by Maximilian at Brussels, state that she was not yet 25. By his second wife, Catherine de Mol, whom he married in 1531, he left two daughters. Cornelius Agrippa addressed to him *De nobilitate et praecellentia foeminei sexus*, Antwerp, M. Hillen, 1529.

See MSH., 1880, pp. 265–95; H. Stevens, *Joh. Schöner's Globe of 1523*, ed. C. H. Coote, 1888; and a long and careful note in EE. In the *Athenaeum*, 16 July 1892, pp. 101–2, Coote enlarges Stevens' biography; but his identifications with Brewer ii. pp. 1451,2 and Bergenroth iii. ii. 36 are very dubious. In the British Museum (Add. MS. 21524, f. 11) is an original letter from Matt. Lang to Maximilian, dated from Salzburg, 16 Nov. 1523.]

ERASMVS ROT. MAXIMILIANO TRANSYLVANO S. D.

Litterae, quas Beatus noster ex Hispaniis attulit, sero mihi redditae sunt. In causa erat quod quum ipse pertesus nauigationis terrestri itinere peteret suos, non exemerit e vidulo quae ad me pertinebant. Itaque delatae sunt in Brabantiam; inde per multas ambages tandem Sletstadium. Respondi tamen omnibus quibus amici iusserant me scribere. Litteras misi Norenbergam, vt per Michahelem Gillis tibi notum deferrentur in Hispaniam. Nec vnquam scire licuit quid de illis epistolis sit actum. Interuallum est ingens, et mira vbique, praesertim his temporibus, in resignandis, intercipiendis ac premendis epistolis perfidia. Non arbitror mihi tecum vllam fuisse consuetudinem, nisi quod Bruxellae quum agerem ante annos opinor quatuor, a multis praedicabatur singularis quaedam tua humanitas et ingenii candor eximius.

7. Michaelem *N*.

---

1. Litterae] See Ep. 1467. 28n.
Beatus] Arnoldus: see Epp. 399. 6n, 1467. 26. Ep. 1554. 2 shows that he was now returning to Spain.

5. Sletstadium] Cf. Ep. 1467. 28–9.
Respondi] Cf. Ep. 1431. 7–10. The only letters of that budget now extant are Epp. 1431,2.

7. Gillis] See Ep. 1432. 2n.

11. Bruxellae] In the summer of 1521: see Epp. 1208 introd., 1342. 19–22, 62–9.

Verum istud pectus niueum planeque Gratiarum ac Musarum domicilium sic mihi repraesentauit ac patefecit epistola, vt multis iam annis nihil legerim libentius. Nam dictionis erat tanta felicitas vt me propemodum deterruerit a respondendo. Attamen perfricui faciem, et respondi sic ex tempore. Eas tibi non esse redditas ex Beati litteris intelligo.

Nunc quod superest expediam paucis. Iusserat Caesar vt mihi pensio solueretur extra ordinem. Illustrissima D. Margareta respondit, si redirem, non solum pensionem esse numerandam, sed maiora collaturam sese. At vereor ne etiamsi redeam, audiam mox, 'Cras redi: vbi eras?' Rex Galliarum incredibili affectu detulit opimas conditiones, proxime Thesaurariam Turonensem, sexcentorum coronatorum annui census. Recusaui omnia, non sine multorum amicorum offensa. Clemens Pontifex vnice affectus in me, quod ipsa re comperio, nihil non offert. Dices, Quur non redis huc? Non licuit per occupationes studiorum; et si per has licuisset, valetudo non dabat commeatum. Aliquanto rarius me nunc repetit calculus, sed longe periculosius, vt hoc non sit aegrotare sed crebro mori. Hypocausta Germanorum feruent toto anno, vix exceptis Iunio et Iulio: ad horum odorem quum exanimer, per haec tamen eundum est, aut ferendus aestus Iunii aut Iulii, aut etiam Augusti. Italiam valde desiderabam ob medicorum et pharmacorum copiam, valetudo vetuit. Et tamen res hic nunc sic habent, vt omnino sit demigrandum aliquo.

Iam non ignoras quam immedicabili odio teneantur isthic in me monachi ac theologi quidam, quorum coryphaeus Ecmondanus Carmelita. Huic Adrianus imposuerat silentium diplomate: vix tacuit. A morte illius, silentium illud multa maledicentia pensauit. Quibus si res successerit de Luthero, nemo poterit istos ferre victores. Si Caesar adesset, nihil esset periculi; nunc quid in aula sit praesidii nescio, praesertim homini qui non sit aulae familiaris. Praesul ille magnus vtinam tam comis esset officiis quam est dictis benignus! Cum illustriss. comite Hoghestrateo exigua mihi fuit consuetudo. Et habet, vt fertur, vxorem sic religiosam vt superstitioni sit proxima. Apud tales plurimum valere solent pietatis histriones. Episcopus Leodieñ. dicitur anceps amicus, ob Aleandrum; qui coram blandus est, absens, vt audio, alius est. Et habet fratrem apud Leodieñ. hoc perniciosiorem, quod omnia potest dissimulare, id quod non potest Aleander.

Scripsi nunc per canonicum quendam Antuuerpiensem, iuuenem,

46. Hochstrateo *N*[1] *Lond.*: Hocstrateo *N*[3]. 53. Antuerpiensem *N*.

---

15. epistola] Cf. Ep. 1431. 7n.
20. Caesar] In Ep. 1380.
21. Margareta] See Epp. 1408. 11n, 1434. 1–2.
24. Cras redi] See Ep. 1470. 17n.
25. Thesaurariam] See Ep. 1434. 19, 20nn.
27. Clemens] See Ep. 1438.
32. Hypocausta] See Ep. 1248. 10n.
35. Italiam] Cf. Epp. 1315 introd., 1409–10, 1415–16, 1423.
39. Ecmondanus] See Ep. 878. 13n.
40. Adrianus] See Ep. 1359. 2n.
43. Si Caesar adesset] Cf. Ep. 1545. 16.
in aula] Cf. Ep. 1549. 7–8.
45. Praesul ille] Jo. Carondelet; see Epp. 1434, 1545. 14–18, 1585. 40–1, 74–5.
46. Hoghestrateo] See Ep. 1545. 28n.
47. vxorem] Isabella of Culembourg.
49. Leodieñ.] Cf. Ep. 1545. 30n.
51. fratrem] See Ep. 1549. 12n.

nomine Franciscum Dilft; per eum huc redeuntem poteris tuto quae voles scribere. Quae spes sit de pensione nescio: procurationem negocii commisi Panormitano et Cranenueldio, quo nihil est apud nostros candidius. Nolim te grauari rebus meis, tamen si se daret opportunitas, adiutabis quod agitur. Ferdinandus frequenter ad me scribit amantissime. Is nunc illustrissimae Dominae scripsit, vt Carmelitae debacchanti in nomen meum imponat silentium: quem hominem nihil omnino pudet. Reuerso Francisco, ex litteris vestris statuemus quid sit faciendum.

Bene vale Basileae natali Matthiae apostoli. Anno M.D.XXV.

1554. To John Alemannus.

Munich MS., Heine XI. Basle.
24 February 1525.

[The manuscript is a copy by the xvii^c. Spanish hand: see the list at the end of App. 15 in vol. iv. The letter is evidently contemporary with Ep. 1553.

John Alemannus (Lallemand) of Burgundy cannot be identified with either of the Jean Lalemants, who were receiver-general of Normandy in 1513 and treasurer of Languedoc in 1517 (Brewer i. 4465, ii. 3330). By the autumn of 1519 he had entered the Imperial service, when Max. Transsylvanus (see Ep. 1553 introd.) dedicated to him the *Legatio*; and as secretary to Charles v he appears frequently in Brewer iv and Bergenroth iii, iv, cf. also Gachard ii. 517, iii. 395. His ability quickly gained him power and influence in many directions. In 1522–3 Wolsey granted him an annuity in return for services rendered (Brewer iii. 2701, 3607); in 1527 Ferdinand (Bergenroth iii. 2. 36). But his temper does not seem to have been conciliatory; for he made himself many enemies (cf. Caballero, pp. 324, 408, 432–4). Late in 1528 accusations of treason were brought against him. He was imprisoned in Dec. (EE. p. 294); and though ultimately acquitted in 1531 (see Gachard ii. 81, 100), he never regained his position, and retired to estates which he possessed in Burgundy, at Bouclans, NE. of Besançon, and Vaite near Gray. About July 1524 he married a widowed daughter of Ph. Haneton (Ep. 1280 introd.): see a letter of M. Gattinara printed by C. Bornate in *Misc. di storia Italiana* xvii, 1915, p. 445.]

S. P., vir ornatissime. Ante annum salutaui te litteris meis, Beati Arnoldi qui has reddet oratione prouocatus. An redditae sint nondum satis cognoscere potui. Tantum camporum, montium ac marium nos dirimit vt nobis videamini in diuerso mundo viuere. Idem Arnoldus rursus efflagitauit vt ad te scriberem, humanitatem tuam et candorem nusquam non praedicans. Nobis subinde res est cum calculo, qui toties tam hostiliter irruit in huius corpusculi vitrei domicilium vt felicissimi mihi videantur quibus licet mori semel. Sed in omnibus agendae sunt gratiae Domino qui nouit quid nobis expediat, quique largitur vires vt vel mille mortes possimus sustinere.

Pensio non nisi semel numerata est ex pecunia Cesarea. Nunc

1553. 56. Craneueldio *N*.

1553. 54. Dilft] See Ep. 1663 introd. redeuntem] Cf. Ep. 1569. 7.
56. Panormitano] Cf. Ep. 1434. Cranenueldio] See Epp. 1145, 1545.
58. Ferdinandus] See Epp. 1343, 1505.
59. Dominae] Margaret of Austria: cf. Ep. 1545. 8.

1554. 1. Ante annum] See Ep. 1431. 9–10.
2. Arnoldi] See Ep. 1553. 1.
12. Pensio] Cf. Ep. 1434. 20–1.

debetur plus quam in tres annos. Scripserat ille vt mihi extra ordinem numeraretur, sed praeter benigna verba nihil adhuc accepi. Nunc eadem de re scripsit amitae suae Ferdinandus, qui frequenter ad me scribit, et quidem amantissime. Recusaui quicquid Rex Galliarum obtulit: obtulit autem et amplissima et certa. Decreui hac Cesaris benignitate esse contentus, si modo liceat frui. Eius fauorem tu redaccendas tua commendatione.

Hactenus hic me necessarie cause alligarunt, sed praecipue studiorum occupationes ac valetudo, quae semel atque iterum iter ingressum retro compulit in nidum. Nunc velim nolim vel prorependum est aliquo. Nam Dux Wirtenbergensis palam molitur bellum, cuius contagio vereor ne serpat latius. Ad hec viuo hic in confinio regionum in quibus praecipue regnat factio Luterana, hinc habens Tigurinos, hinc Argentinenses. Fremebat in me furiosissime priusquam quicquam scriberem in Luterum; nunc editis libellis De libero arbitrio deque Modo orandi non satis tutum est mihi hic herere diutius. In Brabantiam cogito, si numerabitur pensio, quae nunc plus est quam dimidium fortunae meae. Sunt adhuc Louanii duo monachi theologi, Ecmondanus Carmelita et Vincentius Alcmariensis Dominicanus, qui nunquam desinunt impudentissimis mendaciis priuatim ac publice debacchari in nomen meum. Imposuerat illis silentium Pontifex Adrianus. Ab huius morte redierunt ranae ad suum coax. His omnibus Cesar imponeret eternum silentium, si Cesar Academiae scriberet tria verba. Nam istos rabulas paucos rident atque oderunt omnes. Nullum non mouent lapidem vt subuertant Trilingue Collegium, vnicum nostrae ditionis ornamentum; vnde mihi quidem nihil metitur, sed inde et Principi et reip⟨ublicae⟩ plurima vtilitas. Ex hoc velut ex equo Troiano prosilient aulae Cesareae boni secretarii, facundi consiliarii, legati non elingues, proceres qui norint tum facere strenue tum dicere praeclare, ciues humani. Nam homines absque litteris quas non abs re vocant humanitatis, vix merentur hominis vocabulum.

Hec te scire volui, vt si quando se dederit oportunitas, instructior esses ad agendum apud Cesarem Erasmi ac bonarum litterarum causam. Bene vale.

Basilee Natali Matthiae aposto. An. 1525.

Erasmus Rot. meapte manu sic ex tempore.

Ornatiss. D. D. Ioanni Alemanno, inter officia Cesaris eximio. In Hispania.

27. furiosisseme *MS.* 31. Ermondanus *MS.* 41. aulis Caesareis *MS.*, *sed cf. Ep.* 1556. 12, 36–7.

---

13. Scripserat] See Ep. 1380.
22–3. prorependum] Cf. Epp. 1562. 1n, 1697. 97–8.
23. Wirtenbergensis] See Ep. 1519. 94n.
28. De libero arbitrio] See Ep. 1419. Modo orandi] See Ep. 1502.
30. dimidium] Cf. Epp. 1470. 20n, 1471. 10.
32. Vincentius] See Ep. 1196 introd.
36. Academiae scriberet] For the fulfilment of this wish see Epp. 1643, 1690. 119n, 1784[a].
44. humanitatis] Cf. Ep. 1455. 25n.

[1511]1555. To Jacopo Sadoleto.

Vatican MSS. Reg. Lat. 2023, ff. 150, 153 (α), 154 (β). Basle.
H. p. 754 : N. p. 719 : Lond. xx. 26 : LB. 733. 25 February 1525.

[Of this letter there are two manuscripts, bound up together in a volume in the Vatican Library. Each is an original, written and addressed by a secretary, corrected and signed by Erasmus. Clearly therefore the letter must have been sent in duplicate, perhaps because of its importance for Botzheim's cause. Between the two leaves of α, Ep. 1386 is bound in. De Nolhac (p. 118) prints from β with a few lapses. The text underwent not a little modification for printing in H; the corrections made to draw a veil over the Bishop of Constance resulted in an awkward sentence. In the sigla, α and β precede H, and are subdivided, when necessary, to distinguish the additions and the one correction by Erasmus (α^2, β^2) from the work of his secretary (α^1, β^1).

The year-date given by both the manuscripts is confirmed by Boniface Amerbach's degree (l. 77n).

In connexion with Sadoleto may be mentioned one of his friends, Bernard Castellanus, archdeacon of Avignon, who very likely owed to him an introduction to Erasmus. Of his correspondence with Erasmus nothing survives; but there is trace of letters between them at this time, in a letter of Boniface Amerbach to the Archdeacon, from Basle ⟨c. 30 April 1525⟩ (Basle MS. C. VI^a. 73. 389 v°.): 'Reddidimus Erasmo tuas litteras, quibus nihil poterit illi praeter spem euenisse optatius: in quibus non solum raram eruditionem, quanquam hanc etiam, sed et animi tui candorem ad suam amicitiam gradum facere cupientis, miro studio et admiratus est et amplexus. Testabuntur haec fusius suae ad te litterae'.]

S. P. Quis esse possit tam moestus, reuerende Praesul, quem illae literae tuae non exhilararent, tam amanter, tam candide scriptae? In his niuei pectoris tui, cuius antehac vmbram modo quandam ex coniecturis eque multorum praedicatione perceperam, totam effigiem non aliter quam in speculo contemplari licuit. Quo sane nomine non minus debeo Bonifacio quam tua modestia se illi debere profitetur. Equidem optarim esse aliquid in me quod isti tuo in me fauori respondeat; certe in amando Bonifacio non erras, quo viro nihil habet Germania syncerius puriusue. Euaderet ad summam autoritatem, nisi sic abhorreret ab aulis principum, et a reip. muniis obeundis: quo tamen fortassis aliquando volens nolens pertrahetur; quandoquidem Plato, qui non admittit ad tractanda ciuitatis gubernacula nisi philosophum, negat idoneum esse gerendo magistratui, nisi qui nolens ac detrectans suscipit.

Agnosco Pontificis in me pietatem, et illius in me animo copiosius sum responsurus, simulatque me hinc in tutum recepero; id quod nunc molior. Hi monarcharum conflictus mire discruciant animum meum, per quos nec Pontifice nec Caesare nec Rege Gallorum frui licet. Post tantas tempestates Christus, vt spero, dabit aliquam serenitatem.

Ocium quod mihi gratularis, suppeditat hic animus contemptor honorum ac paruo contentus. Non admittit animus tuus 'deficientis' vocabulum. Qualis sit mei memoria futura apud posteros, imo an vlla sit omnino futura, equidem committo superis. Plane corpusculum hoc collabitur: quod tamen in aliquot adhuc annos

1. S. P. α : ERASMVS ROTEROD. IACOBO SADOLETO S. D. *H.* 4. ex α : e *H.*
9. quo viro α : cuius ingenio *H.* puriusque *H.* 11. quo α : qui *H.*
12. pertrahetur α : eo protrahetur *H.* 24. sit *post* futura *transponit* β : *om.* *H.*

poterat seruire animo, nisi tam subinde impeteretur a calculo, malo tam crudeli vt mortem, qua nihil terribilius, faciat optabilem. Si durum est semel mori, quanto durius toties mori, et rursus in nouos ali cruciatus ? Aduersus haec mihi solida minimeque diluta philosophia est opus. In omnibus agendae sunt gratiae Domino, qui sic temperat hominum mala vt et ferri queant et tolerantibus vertantur in bonum.

Pro Botzemo subleuato par est vt et ipse tibi gratias agam. Videbar enim mihi quodammodo et ipse in ea causa periclitari, non ob id tantum quod amicus sit, verum etiam quod illi Catalogum omnium Lucubrationum mearum dicaram : haudquaquam facturus, si me vel leuis aliquis suspicionis odor tenuisset illum ab ea factione stare quam damnat Pontifex. Ante biennium mensem totum vsus sum illius hospitio ; liberrimis fabulis hoc omne tempus inter nos transactum est. Interea frequenter nos visit Basileae. Est natura simplici, omnis fuci ignarus, tum me nihil vnquam caelauit arcanorum. Ne verbum quidem vllum excidit illi vnde posset deprehendi quod illi nunc quidam obiiciunt. Vir est plane Musis et Gratiis natus ; nec arbitror illum vnquam de vllo Lutheri dogmate cogitasse, nec vnquam fuit de illo rumor huiusmodi ; etiamsi forte quidam nonnihil suspicati sunt, sed hi parum aequi. Est illi vetus necessitudo cum nonnullis viris, mea sententia optimis, nisi quod addictiores sunt doctrinae Lutheri : cum his ita pristinam alit familiaritatem, vt tamen non admisceat se conspirationi. Accepit nonnunquam Lutheranos, sed idem frequentius accepit acerrimos hostes Lutheri. Atque vt nunc habent res Germaniae, vitari non potest quin aliquando consuetudinem agas cum huiusmodi. Ego simili comitate non paucos reuocaui a factione damnata ; et iam passim redduntur literae, quibus declarant se persuasos libello De libero arbitrio ab hoc Lutheri dogmate desciuisse.

Botzemus, vt tecum aperte fabuler, nec Episcopum suum nec collegium habet satis aequum. Episcopus iniquior est ob causam ob quam potius illi charior esse debebat Botzemus ; nisi sic natura comparatum esset, vt nonnunquam in bonis etiam ac magnis viris plus valeat affectus quam iudicium. Et in collegiis fere Germanicis gratiosiores sunt qui venantur, qui conuiuantur, qui student congerendis pecuniis, quam qui se bonis literis dedicarunt.

30. opus est *H.* 34. ea *a* : eius *H.* 36. dicarim *H.* 37. vel *om.* *H.* 38. Pontifex *a* : Ecclesia *H.* 42. posset *a LB* : posse *N*[3] : possit *Lond.* 44. Lutheri *a* : nouo *H.* 52. agas *a* : habeas *H.* 53. et iam *N LB* : etiamsi *a Lond.* 54. *β* : declarent *a.* 56. nec episcopum suum *a* : collegarum aliquot *H.* 57. collegium *a* : collegii coryphaeum *H.* 57. Episcopus . . . 58. illi *a* : qui iniquiores illi sunt ob causas ob quas potius illis *H.* 58. Botzemus *om.* *H.*

26. calculo] See Epp. 1408. 3n, 1452. 27n.

33. Botzemo subleuato] See Ep. 1519 introd.

35. Catalogum] 1 ; printed in vol. i.

38. Ante biennium] In Sept. 1522 ; see Ep. 1315 introd. For Erasmus' vagueness in the calculation of time see Ep. 1459 introd.

43. Musis et Gratiis] Cf. Ep. 1331. 64n.

53. et iam] N corrects an error found in both the ms. originals and in H. It is noticeable that here Lond. for once follows H : LB. reverts to N.

54–5. De libero arbitrio] See Epp. 1419, 1481.

56. Episcopum] See Ep. 1316. 12n.

61. venantur] Cf. Epp. 451. 1n, 894. 20.

conuiuantur] See the account of the comfortable circle at Aachen in Ep. 867. 112, 115–18.

Possem tibi narrare quorum opera subornata sit haec fabula; sed prolixum sit, et nihil attinet quenquam attingere, posteaquam Pontificis aequitas tuaque sedulitas calumniae periculum depulit ab amico. Si mihi constaret quenquam esse peruersae factionis, ne verbo quidem illi suffragarer. Hunc animum semper praestaturus sum, quemadmodum praestiti. Verum siquis contempletur statum horum temporum, praesertim apud Germanos, consultius iudicabit dare operam pelliciendis his qui per occasionem aliquantulum vacillarint, quam alienandis qui sic afflati sunt aliquo contagio vt facile sanari queant. Quin et illud cauendum censeo, ne, vt est hominum malicia, sub praetextu religionis et asserendae fidei vexentur innoxii; neue qui huic aut illi male volunt, aut fortunis inhiant alienis, publicae causae fauorabili titulo abutantur ad priuatas et impias cupiditates suas.

Bonifacius nobis rursus ex Auenione rediit, doctoris titulo coruscus. Magistratus hic illi detulit publicam iuris professionem, atque ille suscepit. Is suis, opinor, literis aget tibi gratias.

Priusquam obsignem epistolam, addam quod rideas. Solent familiares mei dicere Iacobi nomen mihi parum esse felix, quod tres Iacobi libellis aeditis in me debacchati sint. Primum Iacobus Faber Stapulensis, quicum tamen mihi nunquam dissuta est amicitia, quod errorem suum agnoscat; certe non redintegrauit pugnam. Huic successit Iacobus Latomus. Post hunc rursus exortus est Iacobus Stunica, homo natus ad huiusmodi sycophantias. At ego me feliciorem arbitror vno Iacobo Sadoleto, quam viderer infelix etiamsi decem Iacobi tales in me scriberent.

65. depulit *a*β^2: pepulit β^1. 68. quemadmodum praestiti *add. H.* 71. vacillarunt *H.* 75. alienis *om. H.* *a*^{2}: abutuntur *a*^{1}. 78. hic *add. H.* 84. certe . . . 85. pugnam *add. H.* 85. rursus *a*: *om.* β: rursum *H.*

71. alienandis] This idea is more clearly expressed in Epp. 1690. 106, 1697. 45–6, 1716. 43–4.

75. inhiant] Cf. Ep. 230. 32–43.

77. doctoris titulo] On his way to Avignon 'iuridico ordini nomen daturus', Boniface writes from Montélimar 26 Jan. 1525: 'Permansurus sum Auenione ad vnam aut (ad *MS.*) alteram hebdomadam, dein euestigio rediturus in patriam ad Erasmum': his letter of thanks to Sadoleto, which no doubt accompanied this of Erasmus, is dated from Basle, 1 March 1525 (Basle MSS. C. VI^a. 73. 135, 180 v°.). The date of his public examination at Avignon he gives three times as 4 Feb. 1524 (Basle MSS. AN. VI. 36, ff. A^4 v°., C^3 v°.; C. VI^a. 54. 245); but this must mean 152$\frac{4}{5}$. Cf. Basle MS. C. VI^a. 73. 318; ZE. 48, 49, 50, 53; and see Am. E. p. 49n.

78. iuris professionem] The precise date when Boniface was appointed to the Chair of Civil Law at Basle seems not to be known. It was first offered to him at Christmas 152$\frac{4}{5}$, while he was still at Avignon, on the suggestion of Cantiuncula (CE. i. 2); but was declined, Froben advising against it (Basle MSS. C. VI^a. 73. 228 v°., G. II. 29. 122). The acceptance of it now necessitated the resignation of a lecturership at Freiburg, to which he had only been appointed on 29 Aug. 1524 (H. Schreiber, *Gesch. d. Univ. Freiburg*, ii. 1868, p. 324n). In Oct. he was wavering (ZE. 46, 13 Oct.), and by 17 Nov. had definitely decided to take it (ZE. 48). But, perhaps through lack of pupils, he did not at once assume his new duties; and ⟨c. 30 April 1525⟩ writes to a friend at Avignon as though the offer had only just been made (Basle MS. C. VI^a. 73. 389; cf. 334 ⟨c. July 1525⟩ = Am. E. 21). By July he certainly was professor (Ep. 1586).

81. Iacobi nomen] Cf. the frequent mention of Erasmus' many friends named William: see Epp. 522. 146–8, 534. 32–52, 778. 22, 957. 132–6, 958. 105–12, 959. 133–5.

83. Faber] See Epp. 315, 597. 32n.

85. Latomus] See Ep. 934. 3nn.

86. Stunica] See App. 15, in vol. iv.

Bene valeat T. R. D. Datum Basileae Quinto Calend. Mart. An. M. D. XXV.

E. R. D. T. addictiss. Erasmus Rot. subscripsi mea manu.

Reuerendo in Christo patri ac domino, D. Iacobo Sadoleto, episcopo Carpentoracten. ac S[mi] D. N. secretario. Romae.

1556. To John Sucquet.

Opus Epistolarum p. 967. ⟨Basle.⟩
N. p. 905 : Lond. xxiii. 11 : LB. 791. ⟨February ?⟩ 1525.

[Apart from the death of Antony Sucquet (l. 1) I can find no indications for a precise month-date; but as Erasmus' concern for Busleiden's College at Louvain is expressed in similar words in Epp. 1481. 53–5, 1515. 17–18, and especially in Ep. 1554. 37–43, it seems likely that the year-date supplied in H may be correct. This letter, addressed to Malines, may therefore be placed conjecturally with Epp. 1553,4; which probably were sent to Spain through the Netherlands (cf. Epp. 1750, 1764, 1772).

Of John Sucquet, who is here addressed, little seems to be known. He was evidently a person of position; and very likely was the rich uncle without heirs, to whose property Viglius Zuichem expected Charles Sucquet (l. 37n) to succeed (VZE. 15).]

ERASMVS ROT. IOANNI SVCQVETO S. D.

Destitvit nos Antonius Sucquetus, frater tuus, vir ornatiss⟨ime⟩, patronus Erasmi candidissimus ac bonarum litterarum inuictissimus propugnator; cuius mortem, nobis alioqui multis nominibus acerbiss⟨imam⟩, ob id aliquanto moderatius ferimus, quod confidimus te pro tua humanitate in germani vices successurum. Id vt faceres te etiam atque etiam rogarem, nisi mihi persuasum esset tibi eam prouinciam iamdudum sponte susceptam esse.

Sunt complures Louanii velut in hoc coniurati, vt Collegium Buslidianum, vnicum nostrae regionis, imo totius Caesareae ditionis ornamentum, sublatum cuperent: eique miris cuniculis exitium moliuntur, vnde quum omnibus publice pariter ac priuate proditura est summa vtilitas, tum aulae Caes⟨areae⟩ prodibunt eruditi secretarii, cordati consiliarii, legati facundi, proceres non tantum imaginibus nobiles; denique principes qui, si videatur, possint oratoribus citra interpretem respondere; postremo grauioribus illis disciplinis atque adeo cunctis bonis artibus plurimum lucis ac dignitatis accedet.

Si non esset institutum tale Collegium, nihil prius erat curandum Caesari quam vt suis impendiis institueret. Nunc rem egregiam aliena benignitate datam, non desunt qui conentur amoliri. Quosdam huc impellit ingenii stoliditas, alios amor quaestus, nonnullos liuor; sunt qui subseruiunt alienae voluntati. Quare te rogo maiorem in modum vt quod Antonius feliciter orsus est, tu gratia et autoritate tua, quia tuo merito vales in aula plurimum, perficias, vt hoc Collegium sit omnibus aulae proceribus quam maxime

1555. 89. Martias *N*. 91. E. R. D. T. . . . manu *add.* α^2, β^2 (E. *om.* β^2. Roterodamus mea manu subscripsi β^2) : *om.* *H*. 92. Reuerendo . . . 93. Romae α (ac *om.* β) : *om.* *H*. 1556. 21. huc. *om.* *N*. 24. quia (q̃) *H*N^3 : quam N^1 *Lond.* : qua N^2.

1556. 1. Antonius] † 31 Aug. 1524; see Ep. 1331. 15n.

gratiosum. Reditus adhuc tenues sunt, vix alunt professores; eos augebit principum ac diuitum liberalitas, te tuique similibus rem prouehentibus.

Ego vero non hoc tantum mihi de te polliceor, vir clarissime, verum nihil dubito quin totum Antonium Sucquetum sis nobis repraesentaturus. Quid enim illius ingenio magis niueum, quid amico amicius? quis in officio promptior, in consilio fidelior, quis iusti tenacior, quis fucis, fraudibus, et iniusticiae infensior? Quanta pietas citra superstitionem! quam perspicax sanumque iudicium, multum abhorrens a vulgi iudiciis! quanta dexteritas in rebus gerendis! quot dotes, quot ornamenta in vno viro perdidit aula Caes⟨area⟩! quanto studio id agebat, vt liberi quos habebat aliquot, mire patriam indolem referentes, honestissimis disciplinis iam inde a teneris instituerentur! Maximum natu destinarat theologiae, proximum studio iuris; tertium, admodum puerum, bonis litteris dedicarat. Et hic fraternas vices geras oportet.

Quum erit commodum, salutabis mihi Ioannem, bombardarum opificem, vicinum tuum, veterem amicum meum, quicum olim arma commutaui in amicitiae symbolum, nec id multo congruentius quam fecerunt Glaucus ac Diomedes. Dedi Enchir⟨idion⟩,—nosti librum, iam olim per omnes orbis plagas volitantem, Latine, Gallice, Germanice, Hispanice, Tusce loquentem; ille contra dedit gladiolum, quo non magis adhuc sum vsus quam ille libro. Bene vale. An. 1525.

---

37. liberi] According to a note on VZE. 15 the eldest of these was Charles Sucquet (1506–1532), who later corresponded intimately with Erasmus, and died while studying law at Turin; the second was Antony (cf. VZE. 17), who became a member of the Council of Malines; the third was named John. In the Louvain matriculation-register the names of John and Charles appear 27 Jan. 1519, and of Francis 28 Aug. 1521 (EHR. xxxvii. 100, 102); but no Antony.

42. Ioannem] Jo. Poppenruyter († 24 Feb. 1534), whose father Ulrich belonged to Nuremberg. John settled at Malines as a gun-founder before 1510 (Brewer i. 794), and in 1514 was admitted citizen. In 1519 he is cited by Erasmus as the representative of his art (*Apologia* against Latomus, § 26; see Ep. 934. 3n); and there evidently was warm friendship between them. In June 1521 he was visited at Malines by Dürer. Though appointed Founder to Charles v in 1520, he was allowed to supply guns to foreign nations also (cf. Brewer i, iv, vii, x). His foundry, which was near the Brussels gate and the Hotel Egmont, was famous for more than a century; being carried on first by his wife's second husband († 1562), and then by her brother, Gerard of Nieuwenhuysen († 1588), and by his son Gaspard († 1626). See BN. xv. 727–32.

bombardarum] Cf. Ep. 919. 18n.

45. Enchiridion] See Epp. 164, 858.

46. Gallice] Berquin's translation, which though not printed till 1529, had been made by June 1525; see Epp. 925. 13n, 1581. 760.

47. Germanice] The translation by John Adelphus, town-physician of Schaffhausen, Basle, A. Petri, 1520, with preface dated 4 April 1519: revised by Leo Jud (Ep. 1737. 1n), Basle, V. Curio, 1521.

Hispanice] This translation was by Alfonso Fernandez of Madrid, archdeacon of Alcor: see Ep. 1904. At first it was circulated in ms., efforts being made to prevent it from being printed; see Ep. 1581. 765–70. The first edition is no doubt that described by Prof. Bonilla from a copy in the Bibl. Nacional at Madrid (*Erasmo en España*, pp. 33–40 and plate 1 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, pp. 411–18): printed at Alcala, Mich. de Eguia, *s.a.* ⟨1526: cf. Ep. 1742. 174–6, App. 18, no. 3⟩, with a second impression in Jan. 1527 (see BEr^{3}.). Cf. also Epp. 1792, 1814, 1821.

Tusce] The earliest Italian translation that I know of, was by Aemilius

[1514]1557. From Caspar Ursinus Velius.

Breslau MS. Rehd. 254. 163. Vienna.
LB. App. 331 : EE^2. 31. 12 March 1525.

[An original letter, autograph throughout. The right-hand edge of the MS. has suffered.]

S. D. Cum scriberes te ex Landaui literis primum certio⟨rem⟩ factum de meo parum foelici reditu in Germaniam, intellexi meas, quas priusquam Roma abirem ad te dedi, interceptas esse. Omnes putant me regem factum, cum vix vnquam in vita τῇ πενίᾳ fuerim coniunctior. Promissiones verbis magnific⟨ae⟩, rerum vacuae, sed praecipue pestilentiae metus, me Roma auellerunt et ex intima Italia huc retraxerunt. Nihil vero faustum ac foelix potest esse in hoc labore molestissimo docendi. Tu ex musico retiarius tibi videre factus, ego mihi certe ex citharedo auledus; ac noli, queso, theatrum appellare elegans quod est sordidum pistrinum.

Iam vero neque tanta sum eruditione praeditus neque tam acri ingenio vt succurrere queam occidentibus literis aduersus praesertim violentissimos Euangelistas, qui sibi spiritum coelestem totum sic vendicant vt nos pro exanimis habeamur. Non satis aequis animis, amicorum iuditio neque non meo, vsus sum hactenus, quorundam magnorum hominum quibus cum oleribus magis quam cum vrsis conuenit; et offendebar, vt apertius loquar ac meo more, strepitu Ἡφαίστοιο ἄνακτος. Quamobrem hinc demigrare statui. Apud Pannonios ampla conditio proponitur, et iam audio resipiscere Slesios. Vtrocunque loco commode et suauiter viuam.

Reuerendissimus D. meus Olomutzensis sibi verba data a me putat, quod te id mihi polliceri aliquoties et dixi et scripsi, insignem aliquem librum ab Erasmo illius nomini dicatum in publicum exiturum. Tu v⟨ero⟩ nihil facis minus quam quod mature et accurate a ⟨te⟩ factum iri firmissime mihi persuadebam. Munus Beato mittendum non minimi pretii sero mihi traditum est incuria mercatorum. Mittam id, cumprimum na⟨ctus⟩ fuero fidum aliquem ac certum hominem cui tuto credi possit. Inclusum est conceptaculo ligneo grandiusculo. Poculum elegans esse suspicor ex ipsius

26. in curia *MS.*

---

de Aemiliis of Brescia, first printed at Brescia, L. Britannico, 1531 (EE. 108 and Lond. xxiii. 17, LB. 1050). But it seems doubtful whether Erasmus can have heard of it by now.

1557. 2. meas] Not extant.

3. Roma] Of this visit of Ursinus to Italy there is very little indication apart from the mention of it in VZE. 23 (see Ep. 903. 12n); cf. G. Bauch in *Ungarische Revue*, vii, 1887, p. 202.

6. pestilentiae] Cf. Epp. 1478. 11n, 1514. 8.

18. Ἡφαίστοιο] Perhaps in the preparations for war against the Turks; cf. Ep. 1466. 53n.

19. Pannonios] For this invitation to Buda, which came through Ja. Piso, see Ep. 1662. By Nov. 1525 Ursinus had accepted and was in Hungary; see Heumann p. 281.

21. Olomutzensis] S. Turzo; see Ep. 1242 introd.

23. librum] Erasmus was just redeeming this promise with his Pliny; see Ep. 1544.

25–6. Munus Beato] A 'poculum inauratum' sent in acknowledgment of the *Autores hist. eccles.*, Basle, Froben, ⟨c. Aug.⟩ 1523. It was delivered in August: see Beatus' letter to Aventinus, 6 Dec. 1525 (*Joh. Turmair's Werke* vi, 1908, p. 90) and cf. Ep. 1603. 93–9.

thecae forma. Velim hoc Beato literis nunciari, ne mea negligentia putet factum quo minus cum literis munus acceperit: quod sero admodum resciui hic esse, serius longe intellexi Beato a Mecoenate meo destinatum.

Oratorem Ciceronis publice non vtique infrequenti auditorio ipse infans, quod ridere possis, expono; priuatim Homeri Iliada, Graecum poema homo barbarus. Bene vale.

Vienna XII Martii: MDXXV.

Vester Caspar Vrsinus Velius.

[1480]1558. To Willibald Pirckheimer.

Chrysostomi De sacerdotio f°. a^{2}. Basle.
14 March 1525.

[The preface to an edition by Erasmus of Chrysostom's *De sacerdotio* in the Greek, Basle, Froben, May 1525 (a). He begins by recapitulating his lost answer to Ep. 1480, which had already been briefly repeated in Epp. 1536, 1543; and thus, with personal reminiscences added, he does not reach Chrysostom till more than half-way through. As his work here was to edit, not translate, this preface does not appear in the Froben and Chevallon editions of Chrysostom in Latin, 1530 and 1536. Some excerpts given by Maittaire, *Annales typographici*, 1722, ii. 661–2n, are reproduced by Jortin ii. 451–2; but the whole preface has never until now been reprinted. Another reason for its disappearance was that Germanus Brixius, taking up the suggestion made here to Pirckheimer (ll. 276–9), used Erasmus' text (cf. Epp. 1733, 1736) to produce a new translation of the *De sacerdotio*, Paris, Badius, 5 Aug. 1526; which was adopted, in place of Anianus' (l. 202n), both in a Froben volume of Chrysostom's *Lucubrationes*, March 1527 (Ep. 1800), and in the Froben and Chevallon editions of 1530 and 1536. Fronto Ducaeus, too, accepted it for his edition, Paris, 1609–24, vol. iv; but in the Benedictine, vol. i, 1718, Montfaucon replaced it by a new translation on the ground that Brixius' work was so loose as to be almost a paraphrase. For a translation of part of the *De sacerdotio* by Ceratinus in 1526 see Ep. 622. 31n.

The demand for Chrysostom in Greek was now widespread. Erasmus had been urged to undertake the task (cf. ll. 175–6), and had himself proposed it to the Asulani at Venice (Ep. 1349. 21–3): an appeal which he reiterated just about this time in a long digression inserted in *Adag.* 1001 (LB. ii. 404F–05A) in the edition of Feb. 1526 (Ep. 1659). During his remaining years he brought out a few little volumes of texts or translations (Epp. 1563, 1661, 1734, and others later), working with manuscripts procured from Italy (cf. Epp. 1623. 9n, 1705. 6n); but his efforts culminated only in a new edition of Chrysostom in Latin, which the Froben firm published in 1530 in five folio volumes—a further improvement on those of 1504 and 1517 (see Ep. 575. 36n), and 1522 (Ep. 1736. 8n). A Greek Chrysostom was one of the first objects that Giberti (Ep. 1443[a]) set before himself in establishing his printing-press at Verona. Erasmus applauded the scheme (Lond. xxv. 22, 23, xxiv. 19; LB. 1114, 1135, 1197); but though three splendid folios of the Homilies on the Pauline Epistles were published on 28 June 1529, it went no further. Other small volumes of Homilies in Greek, one supervised by Nic. Clenardus, appeared from Rescius' press at Louvain, 1529–36; but mostly those which Erasmus had already edited. In 1536 John Hucherius of Verneuil, the editor of Chevallon's Latin Chrysostom, indicated the main difficulty that stood in the way, the scarcity of manuscripts; and proclaimed for the help of others, reports that had reached him of a complete Greek manuscript to be found in the Royal Library at Blois, and of another at Bourges (vol. i, f. 4 L). But almost when he wrote, Erasmus was dead, and could take no further part in the work. Indeed, so great were the obstacles, that it was left for the next century to complete. The resources and energy of Sir Henry Savile, warden of Merton College, Oxford, and provost of Eton, at length achieved the Greek in an edition of eight volumes folio, printed at Eton, 1610–12; with the aid of manuscripts

31. literis] Not extant.

copied by his emissaries in many parts of Europe. Of Fronto Ducaeus' edition in Greek and Latin, only six volumes were completed when he died in 1624.

For earlier work by Erasmus on Chrysostom see Ep. 227. 1n. His translation of the *Missa* there mentioned was first printed in the Chevallon edition, Paris, 1536, vol. v, ff. 350–4.]

DES. ERASMVS ROT. CLARISS. BILIBALDO PIRKEIMHERO S. D.

QVVM auribus nostris obstrepat vndique nomen fidei, Bilibalde nostri seculi decus, tamen creditores clamitant se nunc nihilo meliores reperire debitores suos quam olim. Ego certe in epistolis vltro citroque reddendis minimum comperio fidei. Obseruantur, intercipiuntur, resignantur omnia, non aliter quam solet in bello. Nosti veterem iocum in seruum furacem, cui nihil esset clausum, nihil obsignatum. Is plane congruit in hoc seculum. Toties iam respondi per quosdam, qui sancte deierabant se summa fide reddituros quod accepissent. Ego semel atque iterum renouata stipulatione addidi velut arrabonem nummulos aliquot. Ex tuis literis intelligo mihi data verba. Quare visum est exemplaria mille simul mittere, sperans futurum vt ex his vel vnum aliquod ad te perueniat.

Redditus est mihi bona fide anulus sane quam elegans, quem apud me tui μνημόσυνον esse voluisti. Scio gemmam hoc nomine commendari, quod salutem adferat in casu. Sed addunt, si casus erat exitium allaturus homini, malum in gemmam auerti, eoque ruptam conspici post lapsum. Olim apud Britannos vna cum equo delapsus sum ex aggere non mediocriter alto. Nihil quidem noxae deprehensum est vel in me vel in equo, gemma tamen quam gestabam integra. Id erat munus Alexandri, archiepiscopi S. Andreae, quem tibi notum arbitror ex scriptis meis. Quum Senae discederem ab eo, detractum e digito tradidit, 'Accipe' inquiens 'pignus amicitiae nunquam inter nos intermoriturae'. Ego vero pactam fidem etiam defuncto praestiti, celebrata scriptis amici memoria. Nulla vitae pars est in quam non irrepserit superstitio magica: quod si qua magna vis inest gemmis, hoc seculo maxime cuperem anulum qui remedium haberet efficax aduersus τὰ συκοφαντῶν δήγματα. Quod ad ruinam attinet, sequar tuum consilium, vt malim credere quam periclitari.

Minus quidem est precii in imaginibus—quarum vnam ex aere fusilem, alteram pictam accepi; ⟨nisi⟩ quod mihi Bilibaldum ipsum expressius repraesentant. Alexander Magnus Apellis vnius manu pingi sustinuit. Tibi contingit Apelles tuus, videlicet Albertus Durerus, vir ita primam laudem obtinens in arte sua vt nihilo minus admirandus sit ob singularem quandam prudentiam. Vtinam

28. συκοφαντῶν *scripsi, secundum Ep.* 1480. 115: συκοφάντου a.

---

5. intercipiuntur] For specific examples of this, besides the loss of Erasmus' answer to Ep. 1480, see Epp. 1313 introd., 1585. 33–6.

6. in seruum furacem] See Cic. *de Orat.* 2. 61. 248; the joke being that 'idem in bono seruo dici solet'.

14. anulus] See Epp. 1480. 116, 1536. 1, 1543. 6.

18. Olim] See Ep. 274 introd.

21. Alexandri] See Ep. 604. 2n.

22. Senae] c. May 1509; when, after their visit to Rome and Naples, the young Abp. was recalled to Scotland, and Erasmus was returning to Rome. See Ep. 2018.

32. fusilem] See Ep. 1480. 10n.

pictam] See Ep. 1536. 2n.

in fusili tibi perinde contigisset Lysippus aliquis! Cubiculi mei paries dexter habet te fusilem, laeuus pictum. Siue scribo, siue obambulo, Bilibaldus est in oculis, adeo vt si tui cupiam obliuisci, non possim. Quanquam mihi quidem memoria nullius rei tenacior esse solet quam amicorum. Certe Bilibaldus excidere non poterat, etiam si nullum μνημόσυνον, nullae imagines, nullae literae mihi refricarent illius memoriam. Vehementer iucundum et illud, quod hac occasione frequens oritur cum amicis qui me visunt de te confabulatio. Quod si tuto commearent epistolae mutuae, quantulum esset, obsecro, quod vel ego tui vel tu mei desiderares? Habes Erasmum fusilem. A Durerio, tanto nimirum artifice, pingi non recusem; sed qui possit, non video. Nam olim me Bruxellae deliniauit tantum, at coeptum opus interruperunt aulici salutatores. Quanquam iam olim infelix exemplar exhibeo pictoribus, indies exhibiturus infelicius.

Hic, mi Bilibalde, erant agendae gratiae, nisi tam arctam existimarem nostram necessitudinem vt hoc vulgare genus officii totum inter nos sublatum esse deceret. Deinde tu, perpetuo tui similis in demerendo me, effecisti vt iam mihi nouum non sit aliquid beneficiorum huc proficisci a Bilibaldo. Satis declaras quam tibi sit curae mea salus, qui tot remediis me armaris aduersus calculum. Terebinthino vix assueui, nunc vtor aliquoties. Ritii pharmaco nondum vsus sum, quod hyems quaedam nobis negaret quae ille praescribit. Habebam tamen aliud illi simillimum sed magis medicum, hoc est minus simplex; tametsi probabile est quod a medicis peritis accepi, diureticas potiones non esse dandas nisi iam purgato corpore, quo proluant si quid resedit mali: alioqui crudam materiam secum deferre in ilia. Affatim instructus sum medicorum praescriptis, adeo vt in hoc malo Aesculapium quendam profiteri valeam. Sed morbus velut ex insidiis pugnans aduersus remedia subinde se nouat, vt ipse nonnunquam plane credam aliud esse malum.

In cruciatu—qui solet esse intolerabilis, quum tyrannus ille cum suo crudeli comitatu demigrat e lumbis per ilia in regionem splenis, inde perrupturus in vesicam, lacerans, vexans ac perturbans obiter omnia; quemadmodum solent violenti principes, qui magis gaudent timeri quam amari—remedium habebam quod nunquam fefellit, nisi proximo paroxysmo; qui me sic adortus est sub Calend. Februarias, nihil tale suspicantem, vt sperauerim malorum finem et initium vitae tranquillioris. Non quod huius me vitae taedeat, si Deus iubeat animum adhuc demorari in huius corpusculi praesidio, sed quod cum Paulo dissolui cupiam et esse cum Christo. Remedium non prius scies quam indicem autorem. Is erat Thomas Linacrus,

37. Cubiculi] Cf. Ep. 1543. 7–8.
47. Erasmum fusilem] See Ep. 1408. 29n.
48. Bruxellae] Cf. Epp. 1136 introd., 1536. 12.
49. salutatores] Cf. Ep. 1342. 158n.
50. olim infelix] Cf. his jests in Ep. 584. 9–14.
58. Terebinthino] Cf. Ep. 1466. 63.
Ritii] See Epp. 548. 15n, 1560, 1568, 1603, 1611. His drug was perhaps the remedy which in Jan. Erasmus had not ventured to use: see Ep. 1536. 14–15.
74. proximo paroxysmo] See Ep. 1543. 14n.
78. Paulo] Phil. 1. 23.
79. Linacrus] This episode must

Regis Anglorum medicus primarius, vir vt in omni genere disciplinarum exacte doctus, ita nusquam non superstitiosae, pene dixerim, diligentiae.

Sed de autore mox plura; nunc accipe remedium. Calculus e potu ceruisiae conceptus haeserat in sinu quopiam sex hebdomadas; interim non vrgebat quidem dolor, sed ipsa natura solicita ac deiecta monebat subesse magnum periculum. Nam ipse dubitabam quid esset mali. Equidem pro meo genio sum frigidus postulator officii; et Linacrus hoc erat ingenio vt nisi extimulatus non admodum aduerteret animum. Submonuit amicus quidam vt incantamentis aliquot verborum expergefacerem hominem. Feci. Nihil eo diligentius. Accersitus pharmacopola. Decoctum in cubiculo meo pharmacum, admotum ipso praesente medico. Bis admotum fuerat, et mox a somno sum enixus calculum parem nucleo amygdalino. Huius remedii vice Germani vtuntur balneis. Verum hoc quum idem efficiat, multo parabilius est. Camamillas ac petroselinum inuoluo linteo, decoquo in vase puro, aqua munda ferme vsque ad dimidium. Linteum, vt est feruens, eximo ex olla, et humore celeriter quantum potest expresso, admoueo lateri. Si feruor est intolerabilis, sacculum in quo sunt herbae, obuoluo linteo sicco, sic vt velut ansis hinc atque hinc teneri possit. Et si initio latus non fert contactum ob feruorem, suspendo supra locum, vt vapor afficiat corpus donec feruor coeperit esse tolerabilis. Mox compono me ad somnum; post quem si recrudescat dolor, referuefactum linteum admoueo. Id a me nunquam bis factum est quin calculus descenderit ad loca vicina vesicae, in quibus dolor est mitior. Id tamen praesidium fefellit me primum in proximo nixu.

Hoc malum ad te quoque peruenisse doleo. Medici dicunt podagram ac lithiasim sorores esse. Sat erat mihi tecum intercedere miseram affinitatem e sororum coniugio. Indignor meam vxorem sic nonnunquam ad te transcurrere vt me tamen non deserat. Verum quidem est prouerbium, homines nonnunquam malis communibus conciliari. Caeterum nolim mihi sic conciliari Bilibaldum, quum sint alioqui tam multae dotes tuae, quae te non solum mihi sed bonis omnibus charissimum reddere queant. Plinius inter naturae miracula refert esse lacus, amnes ac fontes quosdam, in quos quicquid inieceris lapidescit. Arbitror similem venam esse in hoc corpusculo, in quo rigescunt etiam liquidissima. Quin et illud mirum videri potest, quum foeminae sterilescant aetate, me senectus reddit foecundiorem. Nam indies crebrius parturio, sed maiore periculo, vt partus plane sint viperini.

Quod si libet inter duo maxima mala comparationem facere, podagra minus inclementes habet cruciatus, ni fallor, vt iam non minus frequenter recurrat. Ad haec, fabulis leuari solet, semperque iocos ac risum ducit comites; deinde vix quenquam occidit. Cal-

---

have occurred after Erasmus' return from Italy in 1509; for it was at Venice that he first contracted the stone (see Ep. 1349. 3–4).

87–8. frigidus postulator] Cf. Ep. 1490. 17n.

94. balneis] Cf. Ep. 1466. 63–4.

111. prouerbium] *Adag.* 1071.

114. Plinius] *H.N.* 2. 103. 226.

120. viperini] Cf. Plin. *H.N.* 10. 62. 170: '⟨Vipera⟩ singulis diebus singulos ⟨catulos⟩ parit, viginti fere numero; itaque ceteri tarditatis impatientes perrumpunt latera, occisa parente'.

culus non morbus est, sed ipsa mors, quoties oboritur, aut si quid est morte durius. Nec solus venit, sed multo crudelique satellitio stipatus tyrannus. Praeter exitiales cruciatus trahit secum vomitus, hinc mox stomachi ruina et capitis dira vexatio, vt mihi quidem semper plus periculi sit ex fame quam ex calculo. Saepe et pleuretidem habet adiunctam, aliaque viscerum et ilium tormina, vt dum alteri malo mederis, alterum exasperes. Itaque cum ad conuictum non iniucunda sit podagra, calculus non aliter quam phrenesis omnes submouet. Habet tamen hoc commodi cum podagra commune calculus, quod neminem laedit contagio: vt si conuiuere parum sit iucundum, sit tamen egregie tutum.

Non deest tamen huic tanto malo quo possit laudari proprie. Si Platoni credimus, nihil est aliud philosophia quam mortis meditatio. Iam si praeclara res est, vt certe est, philosophia, parem gloriam feret calculus, qui vere mortis est meditatio. Quemadmodum enim iuxta rhetorum leges nulla re melius discimus dicere quam dicendo, ita nemo citius discit mori quam subinde moriendo. Ad haec philosophi magno consensu docent bonam felicitatis humanae partem esse vacare metu mortis. Eum vt eximerent, variis modis tentarunt, dum alius dicit frustra timeri quod vitari non potest; alius nihil timendum praeter turpitudinem, mortem, quia iuxta naturam sit, nec malam esse nec metuendam; alius quoniam a rogo nihil superest hominis, mortem esse finem malorum omnium, quibus innumeris vita mortalium est obnoxia; alius, quoniam transitus est ad vitam feliciorem, optandam etiam esse bonis. Itaque rem tantam compendio docet calculus, vt non solum ⟨non⟩ horreas mortem verum etiam in votis habeas. Dices, Saeuus magister est calculus. Fateor, sed idem rem docet omnium fortissimam. Gladiatores quam multa ferunt vt non expauescant ferrum! Priusquam fortis euadas pugil, quid doloris non toleras! Sed omnium maxime masculum est cum morte πυκτεύειν.

Verum interim, mi Bilibalde, dum in tantis malis iocamur, quid aliud quam ridemus risum sardonium? Vtinam aliquando tua podagra tecum faciat diuortium! cuius eximiae virtutes promerebantur et diutinam et prosperam valetudinem, qui tantam vtilitatem adfers et studiis pariter et reip⟨ublicae⟩. Demigret autem ad alios hoc malo dignos! Ad quos, inquies? Equidem optarim ad Cares istos qui destitutis cum vxore liberis, intermissis quas patrono debent operis, vndecunque afflauit odor belli, eo procurrunt vt exigua mercede vel occidant vel occidantur. An non isti digni videntur qui podagrae vinculis alligentur domi? At calculus malum est crudelius quam vt vel parricidis velim imprecari. Poterat hoc quamuis tenue corpusculum annos adhuc aliquot sufficere studiorum laboribus, nisi tam immani ariete subinde concuteretur. Nam animus qui se semel diuinae voluntati totum tradidit, par est vel morti milies ferendae.

Hactenus de rebus pessimis verba fecimus, nunc ad laetiora. Mitto ad te Ioannis Chrysostomi dialogos sex; in quibus mira copia tractat quanta sit dignitas episcoporum, et rursus quam res sit ardua vere gerere munus episcopi. Dices, Quid istuc ad me?

---

137. Platoni] *Phaedo* 67 E.

Audies. Eruditi quidam literis hoc a me postularunt, vt studiosis gustum aliquem praeberem Chrysostomi sua lingua loquentis: cuius admirabilem suauiloquentiam deprehendunt in libris eius vtcunque translatis, atque hinc coniectant quanto plus tum fructus tum voluptatis capturi sint, si liceat ex illo felicissimo amne haurire, qui ex ore vere aureo velut ex fonte ditissimo promanat. Nam eo iam vbique profecerunt Graecanicae literaturae studia, vt interpretum opera non sit ita multis necessaria, etiam si Chrysostomum haberemus feliciter versum. Nunc nec totum habemus, et quod habemus, habemus incuria scribarum multis mendis inquinatum; deinde non ea felicitate translatum quam merebatur autoris vel erudita facilitas vel pia iucunditas.

Huius rei exemplum in promptu est. Commentariorum quos nobis reliquit in Matthaeum, hoc est initium: Ἔδει μὲν ἡμᾶς μηδὲ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοηθείας, ἀλλ' οὕτω βίον παρέχεσθαι καθαρόν, ὡς τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἀντὶ βιβλίων γενέσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω τὰς καρδίας τὰς ἡμετέρας διὰ Πνεύματος ἐγγεγράφθαι. Ἐπειδὴ δὲ ταύτην διεκρουσάμεθα τὴν χάριν, φέρε κἂν τὸν δεύτερον ἀσπασώμεθα πλοῦν, ἔπει ὅτι τὸ πρότερον ἄμεινον ⟨ἦν⟩, καὶ δι' ὧν εἶπε καὶ δι' ὧν ἐποίησεν, ἐδήλωσεν ὁ Θεός. Quorum verborum haec est sententia: 'Oportebat sane nos ne opus quidem habere literarum auxilio, sed adeo puram exhibere vitam vt animis nostris ipsa Spiritus gratia fieret librorum vice; vtque quemadmodum in his atramento scribuntur Dei praecepta, ita in cordibus nostris scriberentur per Spiritum. Caeterum posteaquam hanc repulimus gratiam, age vel secundarium cursum amplectamur. Nam prius illud fuisse melius tum dictis tum factis declarauit Deus'. Nunc audi translatorem Aniani: 'Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum, sed tam mundam in omnibus exhibere vitam, vt illarum vice gratia Spiritus sancti vteremur, et sicut atramento paginae, ita corda nostra inscriberentur a Spiritu. Quia vero hanc a nobis excusemus gratiam, age vel secundas diuitias expectamus. Caeterum quod primum illud fuerat profecto sublimius, et ex verbis suis Deus et ex operibus ostendit'.

Non hic excutiam illa minuta, quod harmoniae gratia de suo addidit *in omnibus*, quod dixit nos vti gratia Spiritus sancti, vbi et *sancti* de suo adiecit, quod paginas dixit inscribi, quod πρότερον vertit *primum*, quod ἄμεινον *sublimius*, quod *profecto* de suo intertexuit. Non enim hoc agimus vt interpretem accusemus, cui, quod ad me quidem attinet, gratiam habeo, sicut debeo, maximam, sed vt indicemus studiosis quantum absit Chrysostomi, si quis eum Latine loquentem audiat. Illud insignius, quod δεύτερον πλοῦν vertit *secundas diuitias*; hac, opinor, occasione deceptus, quod, quum prouerbii veteris ignarus iudicaret sensum esse absurdum, suspicatus est πλοῦν mutilate scriptum pro πλοῦτον. At Graeci primam maximeque optandam nauigationem vocant ἐξ οὐρίας, quum nauis

175. Eruditi quidam] Cf. Ep. 1463. 153–4.

202. Aniani] The Pelagian deacon of Celeda in Campania, *fl.* 415. In the collected Latin Chrysostom of 1530, vol. iii, p. 5, Erasmus gives Anianus' version of these Homilies on Matt., but with corrections.

fertur et aestu et vento secundo: rursus quum obliqua velificatione aut remis opus est, δεύτερον πλοῦν appellabant. Testis est Eustathius in secundum Odysseae librum, citans autorem Pausaniam. Nec obscure ad prouerbium allusit M. Tullius in Oratore ad Brutum: 'Quod si quem' inquit 'aut natura ⟨sua⟩ aut illa praestantis ingenii vis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis tertiisque consistere'. Nam quod Latini codices habent *excusemus* pro *excussimus*, *expectamus* pro *expetamus*, dubium non est quin tam ob haec non debeat accusari tralator, quam excusari non potest in *cursu* verso in *diuitias*. An non hoc est vere iuxta prouerbium, in portu impingere?

Reclamet hic aliquis, 'Num solus Anianus impegit? Num frequenter impingis tu quoque?' Fateor, impegit non minus insigniter, idque in ipso statim limine Hermolaus Barbarus, vertens Themistium in Aristotelis libros de Anima: tantum abest vt his negem humani lapsus gratiam, quam ipse cogor toties petere, vt ingenue profitear me talibus etiam interpretibus plurimam debere gratiam. Verum synceriorис doctrinae candidatis gustus erat praebendus, quo magis aueant ex ipsis haurire fontibus, si qua liceat, quam ex interpretum lacunis. Etenim si tot lapsus sunt in ipso statim operis ingressu, quid deprehensurus sit qui caetera conferat? Possem enim huius generis innumera recensere, nisi mallem seruire studiis adiuuandis quam traducendis his qui pro viribus operam suam eodem contulerunt.

Hoc laboris eo libentius suscepi quod Chrysostomus non tantum vtilissimus est magister ad Christianam facundiam, quod vnus omnium eruditam pietatem cum populari coniunxit eloquentia, verum etiam quod in primis videatur accommodus iis qui Graecanicae facundiae sunt candidati. Habet facilitatem, perspicuitatem, suauitatem, copiam cum Luciano communem. Sed in hoc sunt permulta quae sic ingenium expoliunt vt animum vitient, quum interim Chrysostomus non minus conferat animorum pietati quam linguarum elegantiae. Frequens ac multus est in tractandis locis communibus, ac pene nimius, nisi tam hic peccaret feliciter, si quid tamen omnino peccat. Caeterum hoc opus ex multis mihi potissimum delectum est, quod quando haec parantur iuuentuti, tanquam a iuuene scriptum magis resipiat scholasticam eloquentiam. Tametsi non aliunde melius discent omnes quam periculose faciant qui sacerdotium aut episcopi dignitatem ambiunt, non reputantes secum quam periculosam sarcinam in humeros suscipiant. Posthac enim, vt spero, diligentius attentiusque legetur, semotum a turba voluminum inter quae hactenus ceu delitescebat.

Quin et illud spero futurum, vt hic gustus simul et studiosos extimulet ad flagitandum caetera Chrysostomi volumina, et principes viros animet ad hanc vtilitatem sua benignitate parandam communibus ac iustissimis studiosorum votis. Certe primitias has largimur interim ego et Ioannes Frobenius, ille suo sumptu, ego describendi conferendique studio. Quantum pecuniarum in quam

---

225. prouerbium] See *Adag.* 318. Tullius] *Or.* I. 4.

233. prouerbium] See *Adag.* 476.

236. Hermolaus] Cf. Ep. 1479. 68n.

friuolas nugas effundunt principes! Quantum opum similiter perit episcopis! Quod si portionem aliquam suae profusionis verterent in hos vsus, et solidam sibi pararent apud homines gloriam, et Deo sese non mediocriter commendarent.

Nunc audi quur tibi primitias hasce dicatas esse voluerim: nimirum vt hoc negocii tua vel opera vel autoritate iuuares. Iuuabis autem si quae parum feliciter habemus versa ex Chrysostomi monumentis, tu rursus eadem vertendo efficias vt qui Graecus plane Chrysostomus est, apud Latinos etiam hoc cognomine dignus appareat; qui nunc non paucis in locis vel balbutit vel soloecissat. Aut si id nimium est, ex collatione Graecorum voluminum corrigas errata, quae vel a librariis inducta sunt vel interpretum incuria commissa. Postremo apud principes viros hoc gnauiter agas, vt illorum fauore praesidioque haec saluberrima studia magis ac magis efflorescant, quae nunc nescio qua fatali tempestate cum reliquis honestissimis disciplinis nonnihil videntur labascere. Scio quantum valeas apud optimos quosque Germaniae principes autoritate, quantum gratia. Quid autem est quod ista non persuadeat eloquentia? quam his temporibus hoc vberius promas oportet, quod videamus vtranque factionem, cum alias inter sese gladiatoriis animis conflictentur, tamen ad perdendas elegantiores ac politiores literas mire consentire. Altera pars impudentissime clamat ex bonis literis nasci sectas, altera multos habet quibus omnia displicent quae hactenus recepta sunt in vitam mortalium. Proinde ne quid reliquum faciant quod non nouent, disciplinas omnes humanas nituntur e medio tollere, sine quibus hominum vita manca sit et sordida.

Par igitur est vt tu tuique similes qui totam vitam in musarum castris militastis, hanc capessatis prouinciam, tuendi bonas literas aduersus malorum impios conatus. Floret Louanii supra quam credas Trilingue Collegium, adeo vt iam nunc Sophorum istorum inuidiam meruerit. Hoc exemplum imitatur vir quidam Tornaci. Moliebatur idem Christianissimus Galliarum rex Franciscus, et hac potissimum de causa me toties inuitauit in Galliam. Non ille quidem mutauit animum, sed vides rerum tumultus. Atque ideo qui bene volunt optimis studiis, merito precantur illi Principi fortunam tranquilliorem, vt quod iam pridem optat, possit studiis optimis, nusquam magis quam apud Gallos periclitantibus, subuenire.

Quare te maiorem in modum oro, vir ornatissime, capesse portionem huius negocii apud tuos Germanos. Ego, si quid tamen potero, nusquam defuturus sum officio meo.

Quae tu non minus salse quam prudenter scribis de tumultibus quorundam qui sua stulticia perdunt negocium Euangelicum, cui se credunt magnifice prodesse, legi libenter: et habeo permulta

---

278. vertendo] Though he made many translations from Plutarch, Lucian, Gregory Nazianzen, and other Greek authors, Pirckheimer never engaged with Chrysostom; possibly from lack of MSS.

290. vtranque factionem] Both the orthodox and the reformers.

302. vir quidam] Peter Coutrellus: see Ep. 1237. 24n, and App. 19. 101.

303. Franciscus] See Ep. 522 introd. In the present passage Erasmus is probably making guarded reference to Francis' defeat at Pavia, 24 Feb. 1525.

312. scribis] Ep. 1480. 33–52.

quae eadem de re vicissim referam. Verum id fiet alias vbi plus erit ocii. Bene vale.

Basileae. Prid. Id. Martias. Anno M.D.XXV.

1559. To ⟨John of Lorraine⟩.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 241. Basle.
22 March 1525.

[A rough-draft by Erasmus, autograph throughout: for the source see App. 13 in vol. iii. The person addressed is no doubt John, cardinal of Lorraine (see Ep. 997 introd.), who as bishop of Metz would have the power to restrain the persecuting activities of the canons. This identification is corroborated by Tossanus' own attempts later to secure the Cardinal's support (Herminjard 152): also by Erasmus' use of Cantiuncula's name (cf. l. 4n) in introducing his request, just as in his dedication to the Cardinal of translations from Chrysostom (Ep. 1841).

The letter throws light on an episode in the life of Peter Tossanus (see l. 8n). His fellow-canons at Metz had been urging him (cf. l. 9) to return to his duties there; and in so doing he hoped to be able to preach the Gospel as it was understood by the reforming circle at Basle, though it was clear that opposition was to be expected (cf. Herminjard 131, 155, 155[a]). On 11 Feb. 1525 he expresses the wish that God may some day give him grace to go (id. 140); and on 28 Feb. he appeared there and made great efforts to preach in the Cathedral 'le caresme suiuant' (Ash Wednesday being 1 March): see M. Meurisse, *Hist. de l'hérésie dans la ville de Metz*, 1670, pp. 16–17, and *Chroniques de Metz*, ed. J. F. Huguenin, 1838, p. 824. Permission being refused he withdrew, and on returning to Basle persuaded Erasmus to write this letter on his behalf: a request with which Erasmus generously complied in spite of his growing differences with those who were Tossanus' intimates at Basle. In June, accompanied by Farel, Tossanus renewed his attempts at Metz. They arrived there about the 11th, St. Barnabas' day (*Chroniques de Metz*, pp. 823, 827: Meurisse, *op. cit.*, p. 18, wrongly 11 July); but before long found themselves in danger and rode hastily away. By 20 June Tossanus was back again in Basle (Herminjard 149[a], in his vol. viii, p. 479); and soon afterwards his benefices at Metz were taken from him.]

S. P., reuerendissime domine et illustrissime princeps. Expectabam antehac letius aliquod argumentum compellandi celsitudinem tuam, de cuius propenso in me studio toties tam multa predicare solet egregius doctor Cantiuncula; sed fortuna anteuertens aliud suppeditauit, necessarium potius quam letum. Cogor nunc in amici periculo tuum implorare presidium aduersus canonicorum tuorum non dicam iniquitatem sed certe inciuilem austeritatem. Quum enim Petrum Tossanum, iuuenem summae spei, domum accersissent, statim ceperunt cum eo rationibus odiosis

1559. 4. Cantiuncula] He was now the Cardinal's chancellor; see Ep. 852. 80n.

8. Tossanum] Tossain or Toussain (1498–9—8 Oct. 1573), son of John Tossanus, of St. Laurent near Marville, on the N. border of Lorraine. Except as father of the Protestant theologian, Daniel Tossanus, in whose *Vita*, Heidelberg, 1603, pp. 4–5, he is briefly mentioned, little was known of him until Herminjard published more than 80 of his letters, mostly from autographs in the Bibl. des Pasteurs at Neuchatel. In Oct. 1514 he matriculated at Basle, and later visited Cologne, Paris, and Rome for study. In 1515 he received a canonry at Metz, probably through the influence of his uncle, Nic. Tossanus, who as 'primicerius' presided over the Chapter 1505–20 (see Ep. 997 introd.). In Aug. 1524 he was resident at Basle, living with Oecolampadius and rapidly imbibing the reformed doctrines. After the failure of his endeavours to preach these at Metz (see introd.) he set out for Paris, carrying letters of introduction from Erasmus (Epp. 1618,19); but in Lorraine was caught by the ecclesiastical arm

agere, conuiciis, confiscationibus et carceribus, adeo vt iuuenis rogatus a magistratu cesserit, ne quid hac occasione tumultus nasceretur in ea ciuitate: alioqui paratus respondere ad omnia que poterant obiici.

Primum illud credat T. R. D., si mihi probabilis esset suspitio quenquam esse addictum Luterane factioni, nolim illi patrocinari, mederer tamen si possem. At quum mihi cum Petro Tossano crebre liberaeque confabulationes fuerint, nunquam verbo deprehendi illum sentire cum his quorum opiniones damnantur a Romano Pontifice. Primum adiunxerat se mense Oecolampadii, idque consilio Cantiunculae, non fauore secte sed amore discendi. Primum enim ambiebat apud me esse, quem pro hoste ducunt Luterani. Id vbi non licuit, nam tum parabam hinc demigrare, suasu Cantiuncule vsus est mensa Oecolampadii, quem non nouerat. Ego ab Oecolampadii dogmatibus palam dissideo, quod editis etiam libris declaraui; et amicicia que mihi olim cum illo, fuit versa est in apertam simultatem, quam ego malo quam fucatam amiciciam. Et tamen, vt de inimico quoque quod verum est fatear, vir est trium linguarum ac rei theologicae non mediocriter peritus. Et tamen ab huius mensa subduxit se P. T., monitus a suis. Audiuit illius lectiones nonnunquam, nimirum nullus preter illum hic profitetur theologiam. Versatus est interdum cum his qui non oderunt Luterum. Id vitare non poterit quisquis hic vixerit, vbi Luteranis plena sunt omnia. Doctrine causa audimus etiam illos quorum non omnia dogmata probamus. Diuus Cyprianus Tertullianum cuius libris

---

and imprisoned at Pont-à-Mousson. On release he made his way to Paris, and thence to Angoulême, in hopes of support from Margaret of Valois (cf. Ep. 925. 13n). In July 1526 he was enjoying the hospitality of the Château de Malesherbes, 40 ms. s. of Paris (Oec. E. ii. 16). Margaret's intervention secured him against persecution from Lorraine; and she appears to have made him her preacher. In 1528 Oecolampadius and Farel tried hard to induce him to return to Basle; and later his sympathizers at Metz invited him thither. But he remained in France till 1531, when pressure was brought to eject him. He took refuge with Zwingli at Zurich c. June, and in Sept. joined Farel at Grandson. In the autumn of 1533 he was at Basle, but complained much of his reception. After wandering through Germany to Nuremberg, Tubingen, Wittenberg and elsewhere, he was appointed by Duke Ulrich of Wurtemberg to preach the reformed religion at Montbéliard. By July 1535 he was established there, and in spite of initial difficulties (Bl. E. 703, Calv. E. 41) discharged the duties of his office till 28 Sept. 1571, when he was pensioned. See Duvernoy, *Éphémérides du comté de Montbéliard*, 1832, pp. 373, 442. He married a. 18 Nov. 1539 Jeanne Trinquatte, a native of Montbéliard († 3 Aug. 1575), and his son Daniel was born there 15 July 1541. For unpleasing aspects of his character see Ep. 1510. 14n, and Herminjard 403nn. In the British Museum (Add. MS. 21524, f. 176) is an autograph letter from him to Capito, dated 15 June ⟨1527⟩ from Paris; and at Zofingen (P. 14. 1. 169) one to Jo. Haller from Montbéliard, 21 June 1565. See J. Viénot, *Hist. de la réforme dans le pays de Montbéliard*, 1900, with a genealogy and c. 100 letters (1536–73) in pt. 2.

21. apud me] On this subject Tossanus wrote ironically to Farel on 2 Sept. 1524 (Herminjard 121): 'Erasmi domo vti potuissem, si me non indignum iudicassem qui tanti hominis consuetudine fruerer. Is alias me accersiuit; nam a tuo hinc abitu semel tantum inuiseram hominem, idque duce Oecolampadio. Tibi fauet vt nosti'.

22. hinc demigrare] Either to go to Italy (see Ep. 1553. 35n) or to return to Brabant (Ep. 1408. 10–12).

23–4. Oecolampadii] For their rapid divergence at this time see Ep. 1523. 35n, 112n.

29. suis] *sc.* concanonicis.

34. Cyprianus] Cf. Ep. 1000. 160–8.

delectabatur, magistrum suum solitus est appellare. Hieronymus amabat ingenium Origenis, dissentiens a dogmatibus. Idem Didymo preceptore gloriatur, cuius dogma non comprobabat; vtebatur Iudeo preceptore, cuius impietatem oderat. Denique Paulus iubet probare omnia, ceterum quod bonum est tenere.

Excussis illius libris deprehenderunt quedam annotata in marginibus que non recte trahunt in suspitionem. Annotamus non quod nos sentimus sed quod expendendum sit: velut ego scripturus pro libero arbitrio, tamen annotabam in sacris libris etiam illa que faciebant contra liberum arbitrium. Ita si essem scripturus pro dignitate Pontificis, etiam illa notarem que facere viderentur contra dignitatem illius. Ex argumentis tam friuolis statim excitarunt atrocem tragediam in iuuenem cuius ingenium, integritas ardorque discendi summum merebatur fauorem. Collegia canonicorum laborant graui odio apud laicos, quod plerique gule ventrique viuant, alieni ab omni sacra doctrina. Atque hec inuidia mitigaretur, si ceperint habere multos Tossano similes: qui, si pergat in studiis vt cepit, talis euasurus est vt non solum suo collegio verum etiam toti patrie sue possit esse magno tum vsui tum ornamento. Quam enim rarum exemplum est iuuenem, contemptis omnibus voluptatibus in quis hec etas solet insanire, noctes et dies versari in optimis autoribus, pro puellis, compotationibus, alea, sacros codices habere in deliciis. Tales enim oportet esse sacerdotes qui fidem non tantum cogant carceribus et fulminibus, sed iuxta Petri doctrinam persuadeant, parati reddere rationem omni poscenti. Alioqui quid intererit inter sacerdotem et carnificem?

Non hec eo tendunt vt damnem necessaria quibus opprimuntur heretici deplorati, sed vt ostendam imitandos esse bonos medicos, qui non accedunt ad sectionem et vstionem nisi prius frustra tentatis omnibus remediis. Proinde vt demus hunc iuuenem aliquo modo fuisse afflatum hoc affectu qui nunc fere totius orbis animos occupauit, id quod ego non arbitror, tamen ad exemplum Christi qui baculum fractum non comminuit nec linum fumigans extinguit, oportebat cum omni mansuetudine mederi morboque lenibus remediis occurrere, et si quid fuisset a iuuene factum aut dictum incogitantius, egregiis illius dotibus summaeque virtutum spei condonare. Nunc quidam odio precipites etiam illa calumniantur que pia sunt, imo hereticum vocant quicquid sapit bonas litteras ac politiorem doctrinam. Nec interim legunt ea que damnant. Siquidem audio canonicos isto⟨s⟩ in meum quoque nomen strenue debacchatos esse, clamitantes Erasmum esse Luteranum: qui magno capitis sui periculo pugnat aduersus Luterum; quem tot Pontifices, quem Cesar, Ferdinandus, Rex Galliarum, Rex Anglie, quem tot Card⟨inales⟩, precipue Campegius, toties dignantur suis litteris honorificentissime scriptis. His omnibus quum abunde satisfaciam, tamen istiusmodi porcis sum hereticus.

74. isto *Erasmus, per lapsum.*

---

35. Hieronymus] See his *Ep.* 84.
39. Paulus] 1 Thess. 5. 21.
40. deprehenderunt] *sc.* canonici tui.
58. Petri] 1. 3. 15.
66. Christi] Cf. Ep. 939. 112–13.
77. Cesar] Ep. 1270.
Ferdinandus] Epp. 1343, 1505.
Rex Galliarum] Ep. 1375.
Rex Anglie] See Ep. 1467. 16n.
78. Campegius] Epp. 995, 1542.

Sed de me alias. Interim illud magnopere contenderim ab illustriss. D. T. vt aduersus istorum inciuilitatem subleuet iuuenem omni fauore dignissimum, quem olim gaudeas seruasse. Alcibiades factus reus apud Athenienses suos vertit solum; quumque moneretur vt se suis iudicibus crederet, negauit se vel matri sue crediturum, ne forte imprudens pro albo calculo nigrum supponeret. Non mirum igitur si Tossa⟨nus⟩ non credit sese illis qui manifestas odii notas pre se ferunt, nec mederi cupiunt sed perdere. Tossanus non diffidit quin aequis omnibus rationem possit reddere. At vt sibi bene conscius vocetur in infamiam, vocetur ad excommunicationes et carceres, id videtur iniquum. Christiane mansuetudinis est fouere quicquid est sanabile; ceterum longissime abest a lenitate Christi sic impetere innocentiam, et odio bonarum litterarum tale ingenium, feliciter natum, quod ornamentum et vtilitatem summam possit adferre vel reip. sue vel ecclesie Christi, calumniis opprimere. Nunc hoc maiore fauore dignus est quod cesserit rogatu magistratuum, ne quid tumultus nasceretur in rep. Iam hoc pietatis est: ceterum quod hic consuluerit etiam illis ipsis a quibus impetebatur, vere Christiane charitatis est. Videbatur enim impetus futurus in canonicos, si qua prebita fuisset occasio. Satis odii sibi conflauerunt in orbe monachi et sacerdotes, etiam si nihil accedat. Hoc magis agendum erit vt inuidiam quam nostris moribus conflauimus, moribus in diuersum mutatis mitigemus. Si volumus amari, prebeamus nos amabiles. Mundus qui nunc execratur sacerdotes ignaros sacrarum litterarum, Veneri, luxui pecunieque seruientes, doctos, castos, sobrios, benignos rursus incipiet amare ac venerari. Quod si ad compescendum hoc fatale malum nihil adhibemus nisi vulgaria remedia, confiscationes, excommunicationes, carceres et fasciculos, vereor ne res non habeat tam felicem exitum quam multi putant, qui sola seuicia putant agendum. Certe hactenus vidimus talibus remediis malum nihil aliud quam propagari et inualescere.

Hec liberius scribo, pugnans interim calamo cum his quorum causam videor agere. Sed vt finiam, reuerendissime D., si Tossanum nostrum hic subleuaris, id quod tribus verbis tua poterit autoritas, rem facies dignam ista tua ab omnibus predicata mansuetudine, deinde beneficium collocabis in eum qui non solum promeretur fauorem verum etiam olim relaturus sit cum fenore. Denique me iam olim illustriss. celsitudini deuinctissimum, habebis hoc nomine deuinctiorem. Mittimus nunc libellum De libero arbitrio, quem scripsimus aduersus dogma Luteri; missuri libellum De modo orandi Deum, in quo aduersus eundem asserimus inuocationem Sanctorum, si senserimus hoc studium nostrum esse gratum. Bene valeat E. R. T. D.: cui me totum dedo dedicoque.

Basilee. 11 Cal. April. An. 1525.

87. Tossa *Erasmus, in fine versus.*

---

83. Alcibiades] Plut. *Alc.* 22.

108. vulgaria remedia] Cf. Epp. 1515. 39, 1526. 166, 173.

119–20. De libero arbitrio] Ep. 1419.

121. De modo orandi] See Epp. 1502, 1506. 2.

1560. To Willibald Pirckheimer.

British Museum MS. Arundel 175, f. 18 v°. Basle.
25 March 1525.

[For the manuscript see Ep. 322 introd. The year-date is confirmed by the mention of Chrysostom.]

ERASMVS BILIBALDO PIRCKEYMERO.

S. P., vir clarissime. Scripsi per aurigam quendam, annexa epistola ad Decanum de quo scripseras. Opinor haec esse reddita. Nunc accipies Chrysostomi libellos Graecos de officio episcopi, versos iam pridem a nescio quo tolerabiliter. Non erat aliud ad manum quo te redonarem. Nam morbus duos fere menses mihi absumpsit. Breui tamen exibunt duo tresue libelli. Salutabis mihi diligenter Ritium ac Dürerum. Bene vale.

Basil. Festo annuntiationis. An. 1525.

Si pernosses Frobenii ingenium, iudicares eum dignum fauore bonorum omnium. Tractatur a sociis parum simpliciter: quorum vnus est Conbergus, vir alioqui mihi charus et amicus ex his quae in me bona fide contulit officiis. Negotiator est, scio, et habet vnum sodalem Ghelrum, nomine Franciscum Berckman, quo sol nihil ⟨vidit⟩ vnquam sceleratius. In Colloquiis est Pseudocheus. Id tametsi in eum scriptum non est fortassis, tamen ille sic agit modis omnibus ne quis eam gloriam ipsi praeripiat. De hoc portento alias scribam plura; nam longa est fabula. Lusit totos duodecim annos. Interim rogo vt per occasionem agas cum Conbergo quo sit in Frobenium de bonis litteris omnium optime merentem ciuilior. Rursum vale.

[1550]1561. To Duke George of Saxony.

Opus Epistolarum p. 755. Basle.
N. p. 721: Lond. xx. 27: LB. 736. 26 March 1525.

ERASMVS ROTEROD. GEORGIO SAXONIAE DVCI S. D.

Illvstrissime Princeps. Accepi celsitudinis tuae literas postremas pridie Valentini scriptas, quibus nihil accidere potuit iucundius. Currentem tu quidem incitas, sed tamen iuuat incitari a talibus heroibus. Acceperam paulo ante et alteras prius missas. Ante dies aliquot scripsi paucis per Haubitzium.

1560. 14. vidit *addidi, secundum Ep.* 1781. 9.

1560. 1. aurigam] See Epp. 1536. 16, 1543. 5.
2. epistola ad Decanum] Ep. 1512; cf. Ep. 1543. 16.
3. Chrysostomi] See Ep. 1558.
4. a nescio quo] Anianus; see Ep. 1558. 202n.
5. morbus] See Ep. 1543. 12–15.
6. libelli] See Epp. 1572, 1573, 1578, 1593.
7. Ritium] See Ep. 1558. 58n.
10. Tractatur] Cf. Ep. 1341. 4–8.
11. Conbergus] See Ep. 581. 21n. His 'officia' to Erasmus consisted in forwarding parcels to him: see Epp. 1603, 1728, 1729, and cf. ME. 273.
13. Berckman] See Ep. 1388. 24n.
14. Pseudocheus] See Epp. 1513. 41n, 1531. 43n.
17. Lusit] Cf. Ep. 283. 152–64.
1561. 1. Princeps.] Cf. Ep. 1267. 1n.
4. alteras] Ep. 1520.
5. scripsi] The letter is not extant. Haubitzium] See Ep. 1522. 99n.

Graecae linguae professorem expecto ad Pascha. Ipse nihil hac de re scripsit ad me; sed alter quidam eruditus, et vtrique intime notus, scribit illum non abhorrere a suscipienda prouincia. Graecae literaturae peritia longe superat vel treis Mosellanos, nec inferior, vt arbitror, Romanae linguae facundia. Nihil possum certi polliceri prius quam huc venerit.

Ego, quanquam hac aetate cui iam debebatur missio, nequaquam defuturus sum officio meo; modo tua celsitudo reliquique principes hoc interim agant, vt haec victoria cedat non quorundam vix hominum insanis cupiditatibus, sed gloriae Christi Christianique gregis saluti: cui vel vitam hanc lubens impendero. Bene valeat illustriss. T. D. Basileae postrid. Annunciationis, Anno M.D.XXV.

Literas ad Pistorium et Emserum inclusi tuis, hoc consilio vt tutius istuc perueniant. Non enim habebam certum; sed Francofordiam misi alicui committendas.

1562. To Cornelius of Bergen.

Opus Epistolarum p. 716. Basle.
N. p. 683: Lond. xix. 104: LB. 735. 26 March 1525.

[I cannot establish the year-date: but it receives some corroboration from the reference (l. 12) to Erasmus' projected return to the Netherlands in the spring, of which there is frequent mention at this time. Cf. also l. 2n.

Cornelius of Bergen is described in the Index to H as 'quaestor': so that he presumably held some municipal office in the town of Bergen-op-Zoom, which Erasmus had visited during his residence with the Bishop of Cambray c. 1494 (see App. 5 in vol. i). As Erasmus often introduces his friends into his works under disguised but recognizable names, it is possible that Cornelius should be identified with the Burgomaster of Bergen, William Conrad, who appears as one of the characters in the *Antibarbari*: cf. l. 15n.]

ERASMVS ROT. CORNELIO BERGENSI S.

Amicorvm syncerissime, quas fugas, quas latebras, quos labyrinthos tu mihi narras? Obruor quotidie literis honorificentissime scriptis, a Pontifice, a cardinalibus, ab episcopis, a Legato Campeio, a Caesare, a Ferdinando, a Rege Angliae, a ducibus, a baronibus. Inuitor amplissimis conditionibus, offeruntur dignitates et episcopatus; plane rex essem, si iuuenis essem. An tu credis istis execra-

1562. 3–4. Campegio *N*.

1561. 6. professorem] Ceratinus; cf. Epp. 1564–8. He did not hold the appointment long; see Epp. 622. 31n, 1611. 5n. For Erasmus' recent interest in him see Epp. 1437. 123–4, 155n, 220–1, 1460, 1461. 4.

Pascha] 16 April 1525. By 8 April Ceratinus had reached Basle: see Ep. 1565.

7. alter quidam] Perhaps Goclenius; whom Erasmus would be likely to consult about a candidate from Louvain, and who was intimate with both Erasmus and Ceratinus.

12. missio] Cf. Ep. 1522. 20–2.

18. ad Pistorium] Cf. Ep. 1565. 38: not extant.

Emserum] Answering Ep. 1551, but not extant; cf. Epp. 1565. 38, 1566. 1.

1562. 1. fugas] Evidently Cornelius had reported a rumour—which Erasmus attributed to the monks (cf. ll. 6–8)—that he was about to make, or had already made, his escape from Basle, to find refuge from persecution in hiding. Cf. Epp. 1545. 26, 1553. 37, 1554. 22–3 and l. 12n.

2. literis] Cf. Ep. 1559. 76–9.

5. dignitates] Cf. Epp. 1434. 2–7, 14–20, 1545. 21–4.

5–6. episcopatus] See Epp. 475–6, 478, 486, 499, 576, 597, 761, 831, 1141. 30n, 1484. 4, 1545. 24.

bilibus fucis, qui nihil aliud possunt quam maledicere? Et tam impudenter mentiuntur vt a cordatis viris pro insanis habeantur.

Mihi tuum epistolium fuit longe gratissimum, vel hoc nomine quod me docuerit meum Cornelium, vetustissimum pariter ac syncerissimum amicum et congerronem, adhuc incolumem esse. Si rediero hoc vere, id quod futurum arbitror, hilariter compotabimus fauente Christo. Interim mandaui Petro Aegidio vt aliquid libellorum meorum ad te mittat. Seruet te Dominus bene valentem, mi Corneli suauissime, cum tuis omnibus. Quid noster Iodocus? num adhuc tractat vetus corium? Sed coram ridebimus affatim.

Basileae postridie Annunciationis Anno M. D. XXV.

1563. To Maximilian of Burgundy.

Chrysostomi De orando Deum, f°. a². — Basle.
Lond. xxix. 84: LB. viii. 125. — 30 March 1525.

[The preface to Chrysostom's *De orando Deum libri duo*, translated by Erasmus and with the Greek appended, Basle, Froben, April 1525 (α). At the end of his translation Erasmus adds a brief note to the reader, stating his surmise that the second book was the work not of Chrysostom but of some clever imitator. At the next issue, in a volume of *Lucubrationes* of Chrysostom and Athanasius, Basle, Froben, March 1527 (β), all the dates of this preface are omitted. Why this was done I cannot suggest: not because they would have conflicted with the statement on the title-page that the *Lucubrationes* were 'nunc primum versae et in lucem aeditae', for the verso states openly that these 'conciones . . . semel erant aeditae'. The dates are omitted too in the collected editions of Chrysostom, Basle, Froben, 1530 and Paris, Chevallon, 1536, and in Erasmus' *Opera*, Basle, 1540, viii. 109 (γ); which are the only other authorized issues. As Lond. follows γ in the variant for the heading, it probably was printed from that source.
For Maximilian of Burgundy see Ep. 1164. 46n.]

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC D.D. MAXIMILIANO A BVRGONDIA, ABBATI MITTELBVRGENSI, ERAS. ROT. S. D.

Inter multa commoda quae literis debemus, reuerende Pater, illud non arbitror esse postremum, quod in orbe pene dixerim alio constituti, per eas tamen cum amicis colloqui possumus. Emiseramus nuper libellum De modo orandi Deum; talibus enim argumentis, quae non multum adferunt laboris et ad pietatem maxime conducunt, senectutem nostram exercemus, iam, veluti solent athletae cum ingrauescit aetas, missionem ambientes. Is vbi per manus omnium volitaret, non sine gratia, commodum inter Chrysostomi lucubrationes reperi duas orationes eadem de re, nondum Latine versas. Ilico mihi gestiit animus videre quam inter nos

1562. 14. meorum *om.* N. — 1563. TIT. α: BVRGVNDIA γ.

1562. 12. rediero] Cf. Epp. 1545. 31, 1553. 22,23, 1554. 29.

15. Iodocus] The *Antibarbari*, a composition of the Bergen period (see Epp. 30. 16n, 1110), opens with a visit to Erasmus, Batt, and Wm. Herman from 'Iodocus medicus, vir cum primis humanus atque eruditus', 'medicus publicus', 'vir in primis festiuus multique ioci' (LB. x. 1693 E, 1703 B, 1720 A) and Wm. Conrad, 'ciuis primarius' and 'consul' of the neighbouring town of Bergen-op-Zoom. The two arrive together, and take part in the subsequent discussion. On p. 588 of vol. i I have wrongly given Jodocus' name as John.

16. vetus corium] Cf. Hor. *S.* 2. 5. 83, and *Adag.* 1321.

1563. 4. libellum] See Ep. 1502.

conueniret in eadem materia versantes. Sic opinor affici pictores, quoties deprehendunt aliquem non vulgarem artificem in eodem laborasse argumento in quo laborarunt ipsi. Iuuat enim hic collatis tabulis animaduertere, vbi par fuerit artis facultas, vbi superior, vbi inferior. Verum hac collatione mihi quidem adeo non placui vt, si licuisset, meam tabulam prorsus abolitam voluissem. Rutubam diceres cum Apelle commissum. Quis enim illius eloquentiam plusquam auream assequatur, etiam si propositum exemplar conetur aemulari? Et tamen multum vigoris addere solet ingeniis aemulandi contentio. Quo magis mihi visus sum formica cum camelo compositus, cum nullus adfuisset stimulus qui meam oscitantiam expergefaceret. Sed hac de re tuum potius expecto iudicium; idque quo certius facias, mitto simul et Graeca, ne quis causari possit me male vertendo hoc egisse, vt mea minus displicerent.

Verum vtcunque huius aestimationis cadet alea, vicisse mihi videbor, si sensero quamplurimos hoc meo labore ad frequenter orandum vel excitatos vel redditos alacriores. Nam tuae quidem pietati sciebam huiusmodi stimulis nequaquam opus esse, qui pietati, quam alii vix multo diutinoque studio possunt discere, natus esse videaris. Etenim iuuenis ex aula subito translatus ad monasterium, sic in hoc vitae genere te gessisti, vt modestia, sobrietate, castimonia, religione superares et illos qui in schola religionis consenuerunt. Nusquam in tuis moribus vllum iuuentutis tuae vestigium, nusquam aulicae consuetudinis reliquiae, nusquam generis quod a Philippo Burgundionum duce, cui Boni cognomen additum accipimus, clarissimum ducis, vllum supercilium. Nimirum haec erat naturae tuae synceritas, quam nec aulae consuetudo potuit corrumpere; cum sint tam multi, quos in mundo humiles ac frugaliter educatos, non dicam Abbatis dignitas, sed monachi cultus ac victus corrumpat. Quid autem eo concentu potest esse iucundius, cum vestem vndique candidam niueus vitae candor vel aequat vel superat? Pertractus es ad istud vitae genus, quod intelligeres tibi non fore licitum, vt prius esses monachus quam Abbas. Talibus ingeniis tuto committuntur episcopi munia—quibus non alia functio sanctior inter mortales—, qui nequaquam sibi dignitatem vindicant ex munere, sed incorruptis moribus ipsi dignitatem muneri suscepto conciliant. Bene vale.

Basileae 3. Cal. April. Anno M.D.XXV.

1564. To Henry Stromer.

Opus Epistolarum p. 756. Basle.
N. p. 721: Lond. xx. 29: LB. 737. 8 April 1525.

[This group of letters, Epp. 1564–6, evidently is in close sequence with Ep. 1561. On receiving this letter, Stromer wrote to Pirckheimer from Leipzig, 31 May 1525 (Heumann p. 213): 'Iacobus Ceratinus, homo vt modestus, ita Graece et Latine doctus, quem vnice Erasmus Roterodamus, doctae pietatis Camillus, mihi commendauit, literas ab Erasmo ad te scriptas ⟨Ep. 1568⟩ mihi dedit: curarem vt tu eas haberes'.]

49. Basileae . . . M.D.XXV *om.* β.

17. Rutubam] Cf. Ep. 999. 26n. 43. Pertractus] Cf. Ep. 999. 92, 218–19, 279.

ERASMVS ROT. HENRICO STROMERO MEDICO S. D.

Amasti Mosellanum, et quemadmodum non sine causa amasti, ita non sine causa mortem hominis acerbe tulisti. Eum dolorem tametsi ratio, ni fallor, ac tempus iamdudum vel leniit vel extinxit, tamen si quid superest reliquiarum, en nouum remedium ! Adest Iacobus Ceratinus, iussu Principis per meas literas euocatus vt in locum Mosellani succedat. Vix sperabam hominem amplexurum oblatam conditionem ; nam Louanii sollicitabatur ad capessendam Graecae linguae professionem in Collegio Trilingui. Iam vt paria sint salaria, certe Louaniensis Academia celebritate vix vlli cedit, nisi forte Lutetianae : in qua nunc mire regnant sophistae barbari, frigent iacentque recta studia. Est aliquid in loco magnifice extructo habere sexcentos auditores, idque continenter, et inter hos magnorum principum filios.

Ceratini dotes e familiarissimis colloquiis eque scriptis penitus cognitas et compertas habeo ; alioqui non tanta fiducia commendarem illum tibi, viro exactissimi iudicii, praesertim toties iam pudefactus commendandi facilitate. Moribus est syncerissimis et ad amicitiam appositis, adeo vt non minus videatur natus Gratiis quam Musis. Certe tibi non dubito quin sit futurus charissimus, si modo non mentitur prouerbium, Ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον. Quando fata non sinunt nos coniungi, per Ceratinum alterum Erasmum fiet vt et tu me complectaris et ego tibi fiam deuinctior. Confido Principis benignitatem hoc curaturam, vt nec me poeniteat euocasse Ceratinum, nec ipsum meis hortatibus fuisse obsequutum. Id quo fiat cumulatius, tuus candor tuaque autoritas plurimum adferet momenti. Illud velim considerare Principem, quam prolixo itinere huc venerit Ceratinus, non sine graui sumptu ; atque hinc rursus istuc longa est profectio. Erat illi quidem iustum viaticum ; et tamen si latrones hunc exonerarint pecuniae sarcina, aut si quis alius exortus fuerit casus, vt opus sit auxilio, quod dederis huic mutuo, a me petes aut a Frobenio : ilico reddetur vbi voles.

Hoc summis viribus agunt sophistae, vt funditus perdant bonas literas ; nobis contra machinis omnibus obnitendum est impiis conatibus. Hic certe vir ero. Ante paucos dies rursus enixus sum partum viperinum. Nec hoc corpusculum audeo medicis hisce, ne quid aliud dicam, Elueticis committere : nam meus Antoninus, cui vni me tuto poteram committere, hinc abiit in suam Hungariam. Sperarem salutem, si quis adesset Stromeri similis.

Bene vale, Basileae sexto Idus Aprilis, Anno M. D. XXV.

36. *N*: Antonius *H Lond.* *Cf. Ep.* 1527. 73*n*.

---

8. professionem] It appears that already Rescius (Ep. 546) was not giving satisfaction, and that there was a proposal to supplant him.

10. sophistae barbari] For Erasmus' present relations with the Faculty of Theology at Paris see p. 65.

12. sexcentos auditores] Cf. Epp. 1221. 15n, 1322. 5–6.

13. principum filios] Cf. Ep. 1322. 7n.

35. partum viperinum] See Ep. 1558. 120n.

36. Elueticis] Cf. Epp. 1522. 83, 1735. 9–13. But Erasmus speaks with admiration of Steinschnyder's skill (see Ep. 1274. 14n) in operating for stone.

Antoninus] See p. 153 ; and, for his departure from Basle, Ep. 1512. 44–6.

1565. To Duke George of Saxony.

Opus Epistolarum p. 757. Basle.
N. p. 722 : Lond. xx. 31 : LB. 738. 8 April 1525.

ERASMVS ROTERODAMVS GEORGIO DVCI SAXONIAE S. D.

Illvstrissime Princeps, quod tua celsitudo mihi mandarat de professore, aliquanto felicius successit quam audebam optare. Venit huc meis literis euocatus Iacobus Ceratinus, de quo scripseram ; Graecanicae literaturae tam exacte callens, vt vix vnum aut alterum habeat Italia quicum dubitem hunc committere, nec in Latinis sui dissimilis est. Ad haec philosophiae non ignarus. Postremo ea aetate atque ingenio vt, si Deus illi vitam addiderit, certissima spes sit eum honestissimis studiis omnibus summam vtilitatem pariter et ornamentum allaturum esse. Proinde quando tua celsitudo singulari benignitate est vsa in fouendo prouehendoque Petro Mosellano, erga Ceratinum par est vt in tantum vincat seipsam, quanto hic Mosellano superior est, praesertim in his literis quas istic profitebitur. Magnae doctrinae fuit Mosellanus, spei maioris. Et amabam vnice hominis ingenium, nec falso dicunt odiosas esse comparationes ; sed hoc ipsa causa me compellit dicere, longe alia res est.

Decreueram in commendationibus esse cautior, semel turpissime deceptus ab eo quem nosti. Sed in tradendo Ceratino nihil me mouet hic scrupulus ; cuius mores candidos ex intima familiaritate perspectos habeo, cuius exactam eruditionem, cuius felicissimum ingenium, iudicium acre non solum ex familiaribus colloquiis sed et scriptis plurimis compertissimum habeo. Quo magis gratulor celsitudini tuae, cui contigit homo dignus in quem genuinam illam suam humanitatem ac benignitatem bene collocet. Gratulor autem et Academiae Lypsiensi, cuius studia—quae ob Mosellani mortem iam, vt audio, mire refrixerunt—Musis bene fortunantibus sic instaurabit Ceratinus noster, vt nihil addubitem quin aliarum academiarum vel inuidiam sint excitatura, vel, quod malim, aemulandi studium. Huius vel gloriae vel vtilitatis summa tuae illustrissimae celsitudini feretur accepta. Verum enimuero, nequid dissimulem, habet vnum hoc vicium Ceratinus noster, immodice modestus est, sic verecundus vt pene putidulus sit : quamobrem et illi gratulor qui in eum inciderit Principem, cuius prudentia domi certissimum habet iudicium, cuiusque benignitas non expectat flagitatorem, sed vltro beneuolentia prouocat, si quem perspexerit fauore dignum.

Hactenus de Ceratino. Ad proximas literas celsitudinis tuae respondi tribus verbis, inclusis et ad Pistorium et ad Emserum

---

15. comparationes] Sir John Fortescue (*De laudibus legum Angliae*, ch. 19, composed c. 1468) quotes this as a saying of the young Edward, prince of Wales. OED cites it in English from Lydgate, *Hors, Shepe and Gosse*, 526 (c. 1430), ' Odious of old been all comparisouns ' ; also from Lyly's *Euphues* (1579), ed. R. W. Bond, 1902, i. p. 214. 15–16 ; and Shakespeare, *Much Ado* (1599), 3. 5. 18. Cf. also Epp. 898. 8, 1639. 55.

18. eo quem nosti] Eppendorff : see Ep. 1122 introd., and, for his recommendation by Erasmus to Duke George, Ep. 1283.

37. proximas literas] Ep. 1550, answered by Ep. 1561.

literis quo tutius perferantur. Nunc hoc tantum addam. Sit posthac inter nos omnium querimoniarum ac suspitionum finis, quemadmodum ciuilissime scribit tua celsitudo; cui me totum trado dedicoque. Bene vale.

Datum Basileae sexto Idus Aprilis, Anno M. D. XXV.

1566. To Jerome Emser.

Opus Epistolarum p. 756. Basle.
N. p. 721 : Lond. xx. 28 : LB. 787. ⟨c. 9 April⟩ 1525.

ERASMVS ROTEROD. HIERONYMO EMSERO S. D.

Scripsi nuper prolixam et, ni fallor, molestam epistolam; nunc nihil erat quod scriberem, nisi quod qui has perfert, Iacobus est Ceratinus, homo tam Graecanicae literaturae callens vt possit vel in media Italia profiteri; nec se ipso inferior est in literis Latinis; ad haec modestia pene immodica, moribusque plane niueis et ab omni fuco prorsus abhorrentibus. Hunc iussu Principis euocaui magis optans quam sperans fore vt conditionem acciperet. Itaque posteaquam hactenus feliciter cessit quod egimus, tuae quoque partes erunt adniti ne me poeniteat hac in re Principis voluntati gessisse morem.

Perlegi libellum tuum, in quo quum mihi caetera placeant, tamen illud admiratus sum, quur illi tribuas suauiloquentiam, quum mea sententia nihil illius phrasi sit inamoenius. In calce praescribis monachis ac sacerdotibus leges mutandae in melius vitae: quas vtinam amplecterentur! Nunc neutra pars semet accommodat ad sarciendam concordiam, sed addit potius vtraque tumultuandi materiam. Monui per literas non semel tum Caesarem, Ferdinandum aliosque principes, tum Pontificem et Legatum Campegium, rem felicius cessuram, si subtraherentur huius mali seminaria; verum adhuc videor mihi surdis canere. Imo propemodum vt Lutheranus traducitur, qui velit pontifices, episcopos, sacerdotes ac monachos meliores esse quam sunt. Vale. Basileae, Anno M.D. XXV.

1567. To Martin Hune.

Opus Epistolarum p. 757. Basle.
N. p. 722 : Lond. xx. 30 : LB. 739. 9 April 1525.

ERASMVS ROT. MARTINO HVNNO MEDICO S. D.

Ex literis humanissimi viri Stromeri cognoui quanto studio, non sine graui sumptu, pertuleris literas meas. Scio et memini quantum humanitati tuae debeam. Misissem munusculum aliquod per hunc Ceratinum, virum vtriusque literaturae doctissimum, successurum in vicem Mosellani, sed prorsus erat incertum an

1565. 41. scribit] Ep. 1550. 74–5.
1566. 1. Scripsi] c. 26 March, in answer to Ep. 1551; cf. Epp. 1561. 18, 1565. 38. Not extant.
11. libellum] Emser's *Apologeticon*; see Ep. 1551. 3n.
17. Monui] Cf. Ep. 1560. 145–8.
1567. 1. literis] Not extant: probably in answer to Ep. 1522.
2. literas meas] The letter which Hune carried for Erasmus in the spring of 1524: see Ep. 1462 introd. and 1n.

istac iter esset facturus. Si viderit vos, et si dignabimini illum cognoscere, reperietis exacte doctum, moribus omnis fuci nesciis, nec alio neuo deformatum nisi quod immodice modestus est.

Scriberem aliquando Eobano, sed annus est antequam perferantur literae, si tamen perferuntur. Interim aperiuntur ac resignantur omnia. Huc profecit fides Euangelica. Expectamus Eobani lucubrationes. Beatus Rhenanus hodie tandem rediit Sletstadio, vosque iubet saluere plurimum. Vale, mi Hunne charissime. Basileae quinto Idus April. Anno M. D. XXV.

1568. To Willibald Pirckheimer.

British Museum MS. Arundel 175, f. 18 v°. (*a*). Basle.
P. p. 280 : O². p. 192 : Lond. xxx. 41 : LB. 740. 9 April 1525.

[In sequence with Ep. 1560, which comes from the same manuscript, and sent with Epp. 1564–7. The text of P is again bad.]

S. P. Opinor iam redditum opus Chrysostomi Graecum, cui praefationem ad te praefiximus. Si has reddet Iacobus Ceratinus, rogo vt hunc velut alterum Erasmum amplectaris. Vir est ita callens Graece, nec minus Latine, vt posset cum dignitate vel in quauis Italiae parte profiteri, tum moribus plane niueis, sed adeo modestus vt pene putidulus. Nec aliud habet vitium, si tamen hoc vitium est. Hunc iussu vel flagitatione potius Georgii Principis per litteras euocaui, non admodum sperans futurum vt hanc conditionem non aspernaretur. Nam et apud suos amplis praemiis ad publicam professionem inuitabatur. Succedet Petro Mosellano, sed decem Mosellanis eruditior; etiamsi Mosellani doctrinam et ingenium haud vulgariter adamabam. Alius fortassis indigne ferret quod iuuenes praecurrunt senem. Ego magnam capio voluptatem, quoties video minores eo profecisse, nonnihil etiam adiutos nostris lucubrationibus, vt his quos habuere praeceptores, possint ipsi vicissim praecipere. In Ceratinum itaque si quid officii collocaris, gratius mihi futurum est quam si in me ipsum contulisses. Non deest illi viaticum, nec deerit, nisi contigerit ob iter spoliari. Id si accidat (quod auertat Deus), me sponsorem accipe, si quid illi mutuaris.

Plura scriberem, sed vehementer incertum erat an Ceratinus esset isthac facturus iter: quod tamen ille videbatur cupere, vel tui videndi gratia. Saluta Ritium ac Dürerum. Nuper rursum enixi sumus viperinum partum, atque etiamnum anceps est valetudo.

Bene vale, vir ornatissime. Basileae. 5. Id. April. An. 1525.

Erasmum agnoscis tuum.

Ornatissimo D. Bilibaldo Pirckeymero.

1568. S. P. *a*: ERASMVS BILIBALDO SVO S. P. *O²*. 2. reddat *P*. 9. amplis *a O²*: amplius *P*. 11. *a O²*: Mosellanam dictrinam *P*. 12. ingenium *P*: doctrinam *a*. 13. capio *a O²*: rapio *P*. 22. facturus *a LB*: futurus *Lond.* 24. *a Lond.*: viperium *P*. 26. Erasmum . . . 27. Pirckeymero (Pirckheimero *P*) *a*: *om.* *O²*.

1567. 9. Eobano] For his intimacy with Hune cf. Epp. 1462. 10, 1498. 3.
12. lucubrationes] See Ep. 1498. 9n.
Beatus] See Ep. 1529. 28n.

1568. 1. Chrysostomi] See Ep. 1558.
2. Ceratinus] See Ep. 1561. 6n.
13. praecurrunt] Cf. Ep. 1107. 8n.
24. viperinum] See Ep. 1558. 120n.

[1549]1569. FROM JOHN VLATTEN.

Leipzig MS. Aachen.
EE. 37. 9 April 1525.

[An original letter, autograph throughout.]

SALVE, doctissime Erasme. Si recte vales, si ex sententia succedunt omnia, habeo quo tibi congratuler; neque tibi soli sed et mihi quoque, qui in amicorum prospera vel aduersa non secus quam si propria forent, soleo animari. Cum Franciscus noster tuas mihi adferret literas longe optatissimas, quod abfuerim, male me habuit. Sed hec est sors mee peregrinacionis vt, quando adesse foret aliquid, sedulius absim. At hic illius reditus hanc iniuriam optime resarciit; omnia enim que tibi soleo imprecari, de te hilariter predicauit.

Tuum aduentum omnes boni cupidissime expectant; cordatissimi enim quique pectus diuinum Erasmicum huc vt se conferat, cum ob vite integritatem tum ob erudicionis et moderacionis specimen, Cristum precantur.

Preter immortale beneficium quod in me immeritum, optime Erasme, prestitisti, conaris te ipsum superare. Cum enim ita de me meritus sis, vt indies mecum perpendam quopacto digne referende sint gratie, tamen polliceris maiora, si detur viuere. Sed pro omnibus his meipsum, si alicuius precii fore existimaueris, peculio tuo adiungito; Vlatteno tuo pro votis vtere, abutere.

Bene vale Aquis dominica palmarum anno XXV.

Tuus Ioannes Vlattenus.

Eruditissimo viro D. Erasmo Roterodamo, amico reuerenter obseruando.

[1535]1570. FROM JOHN LONGLOND.

Leipzig MS. London.
EE. 38. 26 April 1525.

[An original letter, by a secretary; signed by the Bishop. Against the signature Erasmus wrote on the manuscript 'Est Episcopus', perhaps to help a future editor, in case he should decide to allow some of these letters to be published: see also Ep. 1612.]

ACCEPI, Erasme, vltimo die Martii concionem tuam in Spalmum quartum, nec licuit latorem conuenire. Legi, ac attente perlegi, hoc recens tuum opus animo libentiori, quod, vt tua omnia non solum meo iuditio sed doctissimorum omnium eruditiss⟨ima⟩ maximeque insignia habentur, ita non video, nisi me meus amor fallit, cur opus hoc recens reliquis cedat, aut non potius locum sibi vindicat eminentiorem. Quod autem dignatus sis hunc laborem meo nomini dicare, memor petitionis meae olim Caletii, vt in

---

1569. 4. Franciscus] Dilft: see Ep. 1545. 40n. It appears that he delivered Ep. 1549 when on his return journey to Basle (cf. Ep. 1553. 54); having failed to find Vlatten when going North.

6. peregrinacionis] In Cleves state-service.

13. immortale beneficium] The dedication of Cicero: see Ep. 1390.

1570. 1. Spalmum] A medieval form, which, as Ducange says, 'promiscue scribitur': cf. Brewer iv. 4850, and the New College lists of MSS. printed by A. F. Leach in OHS. *Collectanea* iii (xxxii: 1896) pp. 223, 226.

Spalmorum opus comentaria aederes, postea vero pluribus litteris meis id idem efflagitantibus, nescio quibus modis parem habeam gratiam. Satis hoc scio, multis nominibus animum meum deuinctum erga te, qui me tuis inclytis monimentis immortalem reddere conaris. Itaque non sum tam moroso palato qui, quod ab omnibus probatum iri video, id ipse non probem, nec rursus tam ingrato animo vt hominem amicum, opus preterea pium in Dei honorem, fidei ac Ecclesiae robur conantem, precibus aput Deum non iuuem. Comendabo Erasmi mei salutem votis et praecibus Christo optimo max.; qui tuis conatibus, suggerens salutaria, aspirare dignetur, mittatque sanctum halitum sacrumque afflatum; qui te ac tuum calamum regat in suam gloriam, in fructum studiosis desiderabilem, cum ipsa vitae tuae longitudine. Vale foelix.

Londini sexto kal. maii 1525.

Tuus Ioannes Linc.

D. Erasmo Rot., amico suo non vulgari. Basileae.

1571_{1579} To Natalis Beda.

Bedae Apologia f. 95 v°. (*a*). Basle.
H. p. 717: N. p. 684: Lond. xix. 106: LB. 741. 28 April 1525.

[This letter opens Erasmus' correspondence with the Faculty of Theology in the University of Paris through its appointed representative, Beda, over points of heresy detected in his works. Attention had been drawn to these in June 1523 during the examination of Berquin (Ep. 925. 13n); in August Erasmus' translation of the New Testament had been condemned, with that of Faber Stapulensis, as superfluous; and on 3 Nov. 1523 the Faculty was moved to take action by a letter from the King's confessor, Petit, bishop of Troyes (Ep. 522. 17n), to one of its members, reporting 'ipsum dominum nostrum Regem sic sibi dixisse: "Audiui quod theologi Paris⟨ienses⟩ volunt damnare libros Erasmi, quem ego volo accersire ad me: de quo intendo eis scribere"'. The Register of the Faculty's proceedings (Paris MS., Bibl. Nat., n. a. l. 1782, f. 116: ed. L. Delisle in *Notices et Extraits*, xxxvi, 1899, and printed in full by A. Clerval, i, 1917) goes on to say: 'Et propterea querebat ipse dominus Confessor vt, si in libris eiusdem Erasmi errores essent, in articulis redigerentur et ad eundem dominum nostrum Regem mitterentur, et in hoc res pergrata fieret. Quibus per Facultatem auditis, post deliberationes magistrorum, dictum quod nomine Facultatis aut eius ordinatione nichil tale fieret; sed posset honorandus magister noster Natalis Beda, syndicus Facultatis, suo priuato iure, si vellet, quia ad hoc se vltro exhibuit, ad ipsum reuerendum patrem scribere, et articulos, si haberet collectos, mittere: de quo nichil ad Facultatem'.

In Jan. 1524 Beda on behalf of the Faculty began to examine Erasmus' Paraphrase on St. Luke (Ep. 1381) and Exposition of the Lord's Prayer (Ep. 1393); and from the former selected for adverse comment a number of passages, which, with a formal *Censura* replying to the Faculty, 7 April 1524 ante Pascha, i.e. 152$\frac{4}{5}$, he circulated first in ms., and later printed, Paris, J. Badius, 28 May 1526. On 20 May 1525 the Faculty condemned Berquin's translations of three works of Erasmus (Ep. 1579. 177–8), on 1 June Erasmus' *Querela Pacis*. Then, perhaps because this correspondence was in progress, for nearly a year there was a lull in the proceedings. In the long interval before he answered Ep. 1642, Erasmus indited a letter to the Faculty (Ep. 1664); but perhaps did not dispatch it until it was in print. On its side the Faculty did nothing more than to sanction on 15 Feb. 1526 the printing of Sutor's reply to Erasmus: see Ep. 1591. When the correspondence terminated with Ep. 1685, the Faculty returned to the charge in May 1526. See P. Feret, *La Faculté de Théologie de Paris*, 2nd ser., i, 1900, pp. 134–40, and ii, 1901, pp. 4–17.

Noel Bédier, also Beyde or Baide, of Picardy († 8 Jan. or Feb. 1536 or 7) was a loyal supporter of Standonck (Ep. 73. 9n) in the College of Montaigu at least as

early as 1495; and on his death succeeded him in Feb. 1504. Though he displayed some zeal and initiative, the College did not prosper under him, and he resigned in 1513–14, though still retaining much actual control: for his severity to students cf. EE[2]. 60, 6 March 1528. After becoming D.D. 17 April 1508, he devoted his attention increasingly to the business of the Faculty of Theology; and on 5 May 1520 was elected its first syndic—an office created at his suggestion. His first publication was in French, *La doctrine . . . nécessaire aux Chrestiens*; but in 1519 he began to print Latin works of theological controversy, directed against Clicthove, Faber Stapulensis, and Erasmus. His vehemence in criticism alienated even his friends at the Sorbonne; and when he was so bold as to attack Margaret of Navarre's *Miroir* (see Ep. 1615 introd.), the King's indignation drove him twice into exile, 1533–5. Finally he was obliged to retire to Mont-St-Michel, where he died. The Scottish philosopher, John Major, dedicated two books to him in 1510 and 1528, at which date he is still addressed as *primarius* of Montaigu; and admiring pupils a volume of Smaragdus in 1532. See M. Godet, *La Congrégation de Montaigu*, 1912, pp. 59–69; Renaudet; Herminjard; Delisle; Clerval; Renouard, *Badius*; A. Hyrvoix in *Revue des Quest. Historiques*, lxxii, 1902, pp. 578–91; and *Actes de François I*, iii. nos. 8466, 8588. It is difficult to identify him with the Natalis of Epp. 95. 42, 101. 36.

The first source for this correspondence is Beda's *Apologia aduersus clandestinos Lutheranos*, Paris, J. Badius, 1 Feb. 1529 (*a*): in the latter part of which he printed most of the letters which had passed. Some of these (Epp. 1571, 1596, 1620) were printed also by Erasmus in the *Opus Epistolarum* (H) and subsequent editions, together with Epp. 1581, 1610; but others (Epp. 1609, 1642, 1679, 1685) are only known from Beda's volume. The text of that must be given precedence, both as being earlier than H, and as being derived from the letters actually received by Beda; whereas for H Erasmus' rough-drafts were of course used. The text of *a* was reprinted later by d'Argentré, *Collectio Iudiciorum*, iii, 1736, pt. 2, pp. 67–80.

In printing this letter Beda gives the following preface:

'Constitueram, lector candide, Apologiae nostrae apponere quinque Erasmi epistolas, vnam ad venerabilem patrem eius Seruatium ⟨296⟩ et quatuor ad me ⟨1571, 1596, 1620, 1679⟩ datas. Primam vt liquido constaret illum regularem vitam sub canone diui Augustini professum, sed caluis excusatiunculis illi vale dixisse. Verum quia id omnibus notum est, et ratiunculae eius, quantumuis friuolae, possint aegrotos et male affectos animos in errorem pertrahere, duxi primam nondum emittere. Reliquas ad me scriptas cum responsis meis ideo apponam vt noris me non temere in illius errata scripsisse. Vt autem facilius valeas cognoscere quam ob causam inductus fuerit Erasmus primum ad me scribere, haec annotato.

Anno Christianae salutis .M.DXXIII. mense Ianuario ad supputationem Parisień. ⟨152$\frac{3}{4}$⟩ perlata fuere Lutetiam diligentia cuiusdam Conradi Germani bibliopolae aliquot exempla Paraphrasum Erasmi in beati Lucae Euangelium Basileaé excusa. Ipse autem Conradus, cupiens opus illud dare imprimendum Parisii cum priuilegio, vt dicitur, fauore viri bonae memoriae Francisci Deloini vti constituit, vt illius opera et qua plurimum potuit auctoritate, supremi Senatus decretum ad id obtineret. Vir autem prudens Deloinus, sciens Senatus eiusdem super emittendis in theologia libris nouis constitutiones, quibus ad euitanda quae ex Lutheranis et Lutheranorum scriptis quotidie suboriebantur in fide errata, prohibuerat edictis publicis sub poenis grauissimis ne Parisii imprimerentur libri concernentes fidem Christianam aut sacrae Scripturae expositionem, nisi prius per collegium theologorum aut ab eo commissos fuissent discussi et iudicati vtiles Ecclesiae, ad me pro ea qua erga me afficiebatur charitate, librum Paraphrasum Erasmi in Lucam misit, petens instantius illum perlegerem, vt primum commode possem, et siquid pias aures offenderet, signarem ipsique indicarem: neque tamen tum mihi aperuit cur id deposceret.

Librum igitur illum percurri quam potui ocyssime, et excerptas propositiones circiter quinquaginta, vt vel plane erroneas vel multum de errore suspectas, ad dominum Deloinum cum ipso libro mox remisi, ignorans omnino, vt iam dixi, quidnam praetenderet. Caeterum paulo post sentiens Conradus me non respondisse suis votis, neque se assecuturum eo saltem medio quod volebat—nam quod vt priuata persona domino Deloino morem gerens egeram, fidem Senatui facere non poterat—, curat vt coetui ipsorum theologorum Paraphrasum liber examinandus praesentetur. Quo facto committuntur ad id doctores aliquot, qui perlecto accurate libro retulerunt collegio magistrorum perniciosa complura in Paraphrasi illa contineri, quae et palam fuere perlecta. Quibus perpensis ex omnium doctorum

sententia decretum fuit librum illum non esse imprimendum: quo agnito Conradus a prosecutione sua, ne forte maiorem incenderet flammam, destitit.

Post decursum autem plus minusue anni vnius, deuenit ad Erasmi manus, opera et accuratione, vt ipse ait, praefati domini Deloini, exemplum et diploma illorum quinquaginta articulorum a me in Paraphrasim super Lucam annotatorum, et interea resciuit non placuisse theologis Parisiensibus vt Paraphrases illae suae Lutetiae venderentur: quod quidem aegerrime tulit. Sed timens nequid in se ederem, quod tamen facere nunquam mihi in mentem venerat, me sua praeoccupat epistola, quae proxime adducetur, et simul defensionem ad magistrum Nicolaum Beraldum, virum doctum, mittit edendam, si forsan articuli illi fuissent me auctore euulgati. Quibus compertis, et lectis Erasmi literis, demiratus sum quomodo per praefatum dominum Deloinum, cui vni illos credideram, quique tribus aut pluribus mensibus antea obierat, huiusmodi articulos habuisset Erasmus. Caeterum, vtcunque id contigisset, nactus occasionem tam opportunam iuxta zelum quem ad illius salutem habebam, statuo respondendo eum fraterne monere: quod etiam Deo adiutore effectum est.

Praeterea circiter dies illos accesserunt me viri quidam religiosi et venerabiles ordinis Carthusiani, percontantes quidnam de Erasmi scriptis iudicarem: quibus non aliud quam ipsi Erasmo auctori responsum dedi. Constans enim, sicut decuit, fuit verbum meum: omnia tamen fiebant non palam sed clanculum. Neque prius scieram virum piae recordationis et theologum insignem Guilhelmum a Quercu meo responso subscripsisse, quam illud Erasmus huc remiserat cum suis diuinationibus: ad quem ⟨vbi⟩, vti coniectura quadam consequor, per aliquem ipsi addictum de ordine supradicto fuerunt quae responderam transmissa, ipse illa quae sub silentio pressa ego tenebam, diuulgauit. Neque potuit nomen aptius suo scripto dare quam vt pro diuinationibus somnia diceret: ita enim, proh dolor, timet reprehendi palam in iis quae publicauit, vt somniarit etiam me velle quod nondum animo conceperam efficere. Proinde quarta mea ad eum epistola ⟨Ep. 1685⟩, quae paulo post suo loco ponetur, conqueror quod ille mihi imposuerit diuulgasse me hic articulos illos, quorum ne theologorum quidem coetui verbum vllum recitaueram aut mentionem feceram. Quod autem studiose Paraphrases Erasmi perlegissem et adnotassem quae displicebant assertiones, quemadmodum feceram de Iacobi Fabri commentariis, hoc certe egeram motus plurimorum clamoribus, dicentium duorum istorum scripta perniciosa esse rei Christianae et animarum saluti, et eo fine vt si patres Ecclesiae aut reipublicae rectores iuberent istiusmodi libros examinari, iam esset nonnihil ad id praeparatum, et statim ostendi posset quam necesse foret illud fieri, nisi auctores ipsi (quod vehementer cupiebam et suadebam pro viribus) perperam scripta et edita retractarent. Quid autem me tandem permouerit in huiusmodi excerptos errores scribere, ego syncere in operis praefatione prolocutus sum. Vt vero quid mutuis inter nos epistolis actum sit cognoscas, constitui earum diplomata fideli transcriptione hisce subiicere.']

EXIMIO M. N. BEDAE S. P.

Accepi per Franciscum Deloinum felicis memoriae loca per te subnotata ex Paraphrasi nostra in Lucam; qua quidem diligentia tua adeo non sum offensus, vt vehementer optem te idem facere in reliquas Paraphrases, sed praecipue in Annotationes meas. Nihil enim malim quam e libris meis tolli quicquid inest vel erroris vel offendiculi.

Quum adornarem secundam editionem Noui Testamenti, suppliciter et obnixe rogaram piae recordationis Ioannem Atensem, tum

TIT. *a*: ERASMVS ROT. BEDDAE, THEOLOGO PARISIENSI, S. *H* (NATALI *ante* BEDDAE *add. LB*). 4. Nihil *a*: Nil *N*. 8. tum *add. H*.

1. Deloinum] See Ep. 494 introd. The *Actes de François I*, vii. 493, show that he died before 27 July 1524.
2. in Lucam] See Ep. 1381.
4. in Annotationes] See Ep. 373.
8. Atensem] For this interview, which took place in April 1518, see, of the sources mentioned in Ep. 670 introd., Ep. 1225. 58–75, and Jortin ii. 500.

Louaniensis Academiae cancellarium, vt admoneret siquid offenderet. Pollicitus est. Perlectum opus citra exceptionem comprobauit vt pium et eruditum. Quum responderem me moneri malle quam laudari, nam id esse vtilius, etiam atque etiam confirmabat suam approbationem. Idem rogaui Latomum; qui nunc lacerat quod tunc poterat corrigere, siquid offendebat. Idem Lodouicum Berum, Christophorum episcopum Basiliensem, Iohannem episcopum Roffensem, aliosque permultos: tantum laudarunt. Ego tamen ex opere tantorum virorum calculis approbato multa sustuli, multa correxi, pluraque reddidi mitiora.

Nunc apparo quartam editionem. Quod si non grauaberis indicare quid merito possit offendere doctos ac bonos, apud me sane magnam inieris gratiam; idque scriptis etiam testatum efficiam, mihi tuum officium fuisse gratissimum. In quo si te candidum praestabis et integrum, exosculabor synceritatem Christiano theologo dignam: sin asperius et inimicius id feceris, tamen boni consulam.

Ea moderatio conducibilior est etiam nomini theologico; quod nunc apud plerosque male audit ob quorundam odiosam morositatem et omnia carpendi petulantiam. Quid enim dicturi sunt cordati doctique viri quum legerint Petri Sutoris libellum, quondam Sorbonici theologi, nunc monachi Cartusiani? Quantum ibi maledicentiae, quantum fastus, quantum stuporis et inscitiae! Nihil toto opere crepat nisi 'theologastros, rhetorculos, sciolos, asellos, tralatistas, insanias, temeritates, errores, scandala, haereses, blasphemias'. Et interim tractat argumentum in quo nihil intelligit; plane vetus prouerbium nobis referens, Ne sutor vltra crepidam. Assumit pro certis partim manifeste falsa, partim controuersa: hanc translationem Noui Testamenti esse Hieronymi, hanc esse proditam afflatu sancti Spiritus, hanc vt talem ab Ecclesia receptam esse. Assumit me in hoc vertisse, vt mea translatio cum auctoritate legeretur, exclusa veteri. Ex his hypothesibus ceu compertissimis colligit omneis translationes recentiores esse scandalosas, haereticas et blasphemas. At non videt hanc contumeliam recidere in Thomam, Bedam, et Lyranum; qui frequenter citant diuersam lectionem, nec

11. respondissem *H*. 14–15. Idem Lodouicum *a*: Item Ludouicum *H*. 15. Christophorum *add*. *H*. episcopum Basiliensem, Iohannem *add*. *N* (*N*[1 2]: Ioannem *N*[3] *Lond*.). 18. pluraque *a*, *cf*. *Ep*. 1579. 89: pleraque *H*. 22. te *om*. *H*. 24. inimicitius *Lond*. 25. Ea *a*: Sed *H*. 34. Ne *om*. *H*. 35. pro certis *add*. *H*. manifesto *H*. 42. *a* *LB*: Beddam *Lond*.

9. cancellarium] Cf. Ep. 643. 8n.

11. moneri] Cf. Epp. 1076. 6n, 1479. 89n.

13. Latomum] For his attitude towards Erasmus at this time cf. Ep. 1585. 80n.

15. Berum] Cf. Ep. 413. 10–13.

Christophorum] The addition made in H necessitated a further addition in N.

Basiliensem] Cf. Ep. 412. 10–26.

16. Roffensem] See Ep. 432.

19. quartam] Erasmus had already taken it in hand in July 1524 (I, p. 14. 20–1). Froben began upon the printing in the summer of 1526, while Erasmus was finishing the revision of the Notes (Epp. 1749, 1755); and the volumes appeared in March 1527. See Ep. 1581. 137n.

28. Sutoris] See Ep. 1591.

31. theologastros] In the opening of his *Apologia* (LB. ix. 739 D) Erasmus greatly lengthens this list.

36. hanc] The Vulgate: see capp. 13, 14 of Sutor's *De tralatione Bibliae*.

42. Bedam] As one of the authors used for the *Glossa Ordinaria*; for which see Ep. 1112. 29n.

Lyranum] See Ep. 182. 116n.

reprobant, sed interpretantur. Etenim quod in toto blasphemum est, blasphemum et in parte sit oportet. Nec sentit se, dum ista loquitur, blasphemum esse in Pontificem, qui nostrum laborem suo diplomate comprobauit: ne quid dicam de Adriano VI, qui adeo non damnauit meam industriam, vt adhortatus sit vt idem facerem in Veteri Testamento quod fecissem in Nouo. Idem de Episcopo Roffensi, qui mihi non semel gratias egit, testificans se plurimum fructus ex hoc opere meo cepisse; de Tonstallo Episcopo Londineñ, deque aliis innumeris virtute pariter ac doctrina praestantibus viris.

Plane sentio Sutori nostra non esse lecta. Quid autem impudentius quam sic debacchari in alienas lucubrationes, nec legisse quod proscinditur conuiciis? Exigit vt proferam vel vnum doctorem qui legerit 'In principio erat sermo'. Atqui in Apologia istuc dilucide expediui. Flagitat vt proferam vnum locum in quo lapsus sit doctor aliquis ob interpretis soloecismos. At ego in Annotationibus meis multos tales indicaui.

Sunt innumerabiles vbique qui non oderunt Erasmum, nec desunt sana sobriaque iudicia. Quid isti dicturi sunt, obsecro, quum legent tales libellos e Sorbona profectos? Quos equidem non ignoro vestrum doctissimo cuique non placere; sed interim ob paucorum stultitiam vocantur in contemptum et odium boni theologi.

Edidit et in Brabantia libellum Dominicanus quidam, sed tam indoctum ac stupidum vt nullus sus possit quicquam indoctius; adeo manifestis conuiciis scatentem vt nullus scurra possit impudentius. Ad ista conniuent theologi, nec interim perpendunt quos risus, quantum odium sibi concilient.

Quod ad Annotationes tuas respondi, misi Nicolao Beraldo, vt tibi copiam faciat. Bene vale.

Basileae quarto Calend. Maias Anno M. D. XXV.

Erasmus Rot. mea manu subscripsi.

48. Idem *a*: Quid loquar *H*. 50. Londoniensi HN^2: Londiniensi N^1. 66. nulla *H*. quicquam *add. H*. 67. adeo *a*: sic *H*. conuiciis *a*: mendaciis *H*. 73. Erasmus . . . subscripsi *om. H*.

---

45. Pontificem] Leo X: see Ep. 864.

46. Adriano] His request was communicated through Barbirius, apparently while he was still cardinal: see Ep. 1581. 291–4, 672–5.

49. Roffensi] See Epp. 432, 592.

50. Tonstallo] See Ep. 663. 78–85; and, for help given by him with the New Testament, Ep. 597. 16n.

54. Exigit] *De tralat. Bibliae*, cap. 16, f. 57 v°.

55. Apologia] See Ep. 1072.

56. Flagitat] *De tralat. Bibliae*, cap. 17, f. 63.

65. libellum] *Apologia in eum librum quem ab anno Erasmus Roterodamus de Confessione* ⟨Ep. 1426⟩ *edidit, per Godefridum Ruysium Taxandrum theologum. Eiusdem libellus quo taxatur Delectus ciborum siue liber de carnium esu* ⟨Ep. 1274. 14n⟩ *ante biennium per Erasmum Roterodamum enixus*, Antwerp, S. Cocus and G. Nicolaus, 21 March 1525; with a preface in the fictitious name of Taxander, c. 3 Feb., addressed to Erasmus' old antagonist, Lee (Ep. 765), now Royal Almoner. Erasmus quickly formed the opinion (cf. Epp. 1581. 401–2, 1582. 1, 1585. 63–9) that it was the work of Vincent Theodorici (Ep. 1196); but subsequently gathered from intercepted letters (cf. Ep. 1608. 2n) that others whom he names, had had a hand in it (see Epp. 1598, 1603, 1608, 1621, 1624, 1655, and Lond. xxii. 31, LB. 979 of 5 Sept. 1528).

70. Beraldo] See Ep. 925 introd.

1572. To Alexius Turzo.

Plutarchi Libellus, tit. v°. Basle.
Lond. xxix. 51 : LB. iv. 57. 30 April 1525.

[The preface to translations of two short treatises of Plutarch, *De non irascendo* and *De curiositate*, printed by Froben with the Greek in May 1525 (α). BEr[1]. mentions another Froben edition of 1526, which I have not seen; but there is no other authorized issue till the Basle *Opera* of 1540 (iv. 56 : β), from which Lond. derived some of its depravations. In α, on f°. a^4 v°., the last sheet printed in the book, is another preface by Erasmus, addressed to the reader and evidently designed to fill the blank page. In it he discusses two passages which he had been puzzled to translate, and on which light had come to him after the printing was completed; and he suggests an emendation for the text of the Aldine Plutarch.

The volume was quickly in circulation; see l. 18n. The special copy for Turzo was dispatched through Innsbruck to Buda (Ep. 1602) but did not reach Cracow till 3 Dec.: when Antoninus, who had promoted the dedication, had it finely bound and presented (Ep. 1660). It appears from Erasmus' later correspondence with Antoninus (Epp. 1810, 1916) that the presents destined in acknowledgement of the dedication were never delivered. For a copy presented by Erasmus to Mich. Boudet see Ep. 1678. 3n.

Alexius Turzo († a. 9 Feb. 1543: VZE. 122), like the bishops of Breslau and Olmutz (see Epp. 850, 1242), was a son of John Turzo (30 April 1437—10 Oct. 1508) of Bethlenfalva, in the county of Szepes, in N. Hungary; a member of the lesser nobility, who had risen to great wealth through concessions for mining, which brought him into relation with the Fuggers. Alexius did not, like his brothers, matriculate at Cracow University, but entered the Court, and rose in time to be master of the royal chamberlains, 1518, and later, at various dates, treasurer (cf. S. Katona, *Hist. regum Hungariae*, xii, 1793, pp. 406–7, 534–6, 618). He was present at the disaster of Mohacs in 1526; and on the death of Louis, transferred his allegiance to Ferdinand, at whose coronation, 3 Nov. 1527 at Stuhlweissenburg, he assisted officially. Ferdinand appointed him Imperial judge in Hungary, and subsequently Lieutenant, a position which he held till his death. He married a daughter of the Hungarian patriot-leader, Nic. Zriny; and owned a castle at Sempte in the county of Nyitra (OE. pp. 30, 133). He died at Lőcse (Leutschau), and was buried in the family mausoleum there.

For his connexion with the family mining-industry and with the Fuggers see a letter printed by J. de Retzer, *H. Balbi Opera*, 1791, i. p. 33, and Ep. 1602. 6n. He was too much occupied with business and public affairs to be a patron of learning on a wide scale; but many, if not all, of the works of Val. Ecchius, a Hungarian scholar, are dedicated to him, 1518–34 (see Panzer vi. 459–77).

See K. M. Kertbeny, *Ungarn betreffende deutsche Erstlingsdrucke*, 1880, p. 622; La. E. p. 120; OE and EE.]

CLARISSIMO VIRO ALEXIO TVRZONI, SERENISS. HVNGARIAE REGIS A THESAVRIS, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Ne solis lamiis existimes oculos esse emissitios, vir ornatissime, aut soli Midae praelongas aures, en nos, tanto locorum interuallo directi, etiam isthuc vsque porrectis auribus atque oculis audimus quid optimus quisque de te praedicet, spectamus ac suspicimus raras animi tui dotes; quibus longe ditior es quam thesauris regiis, etiam si tuum esset, quicquid dispensandum accepisti. Quin potius quod te non visum nouimus, haud quaquam aurium aut oculorum nostrorum curiositati tribuendum est; sed quemadmodum tonitrui strepitus procul auditur etiam surdastris, ac fulguris emicantis iubar procul etiam caecutientium praestringit oculos, ita virtutum tuarum splendor famaque nusquam gentium non penetrat. Nos vero natura

1. oculos] Cf. Plaut. *Aul.* 41.

pene dormitabundos hisce temporibus expergefacit necessitas, vt homines virtute praestantes et cognoscere studeamus et cognitos demereri: non aliter quam qui viribus hostium pressi metuunt extrema, e regionibus quamlibet longinquis asciscunt auxilia, et nusquam non habent aures atque oculos, videlicet captantes si quid alicunde praesidii rebus laborantibus affulgeat.

Itaque quum perspiciamus homines quosdam—si tamen qui tales sunt, homines dici merentur—deuotis animis et coniuratis copiis imminere bonarum literarum exitio (quibus vt ingenue fateor me debere plurimum, ita fatentur et illae se nonnihil vicissim et mihi debere), non pudet vndiquaque praestantium heroum emendicare praesidia, aduersus Gothorum ac Vuandalorum istorum insanas incursiones: vt prorsus videatur actum non modo de linguis ac politioribus literis verum etiam de disciplinis omnibus homine libero dignis, ni contingat non vnus aliquis Camillus, sed multi propugnatores, qui tantum valeant ingenio, virtute et autoritate, quantum aduersarii valent insania, malicia et impudentia; quibus rebus sine controuersia valent plurimum. Extinctis autem huiusmodi studiis, quaeso, quantulum aberit vita nostra a vita pecudum, ferarum ac piscium!

Atque vt hanc legationem publico studiorum nomine non detrectarem ad te suscipere, vir clarissime, ceu calcar addidit Ioannes Antoninus Cassouiensis, vir moribus non minus integris quam candidis. Apud me certe fidei spectatissimae sit oportet, cui corpusculum hoc, vitro fragilius, ausim credere; quod tamen nulli seni medico vel fidentius vel felicius vnquam credidi quam illi iuueni. Is mihi, quum hic esset, nunquam destitit praedicare quam propensus esset animi tui fauor erga rectorum studiorum cultores, tum autem quantum apud inclytum Hungariae Regem polleres gratia, quantum apud Hungaros omnes autoritate. Quid multis? persuasit hanc legationem nec mihi nec studiis infeliciter cessuram. Orator itaque pro literis veniens, ab ipsis literis munusculum adfero, duos Plutarchi libellos; qui vtinam per me tam diserte loquantur Latinis auribus quam hactenus Graece peritis loquebantur!

Mihi certe non mediocre negocium exhibuit ipsa Plutarchicae phraseos subtilitas, sensusque reconditi ex retrusis omnium autorum ac disciplinarum apothecis sic deprompti connexique, vt non orationem sed centonem aut, vt melius dicam, musaicum opus existimes, ex emblematibus exquisitissimis concinnatum. Quod vt illi fuit facillimum, qui pectus habebat instructissimum omni genere literariae supellectilis, ita difficillimum est interpreti quid vnde decerpserit obseruare; praesertim quum plerique scriptores non

23. Vandalorum *Lond.* 34. Antonnius β: Antonius *Lond.* 47. sensus *a LB*: census *Lond.* *Cf. Ep.* 283. 149*n.*

18. homines quosdam] The application of this may be inferred from a letter (Vienna MS. 9737[s], f. 18) of John Faber, now Ferdinand's minister, from Neustadt 1 June 1525, to Alex. Brassicanus (Ep. 1146) at Vienna: 'Scripsit ad me longas literas Erasmus, Quomodo taxet Lutheranos, ex praefatione Plutarchi quem Cuspinianus accepit, intelliges'. Erasmus' letter mentioned is not extant.

34. Antoninus] See Ep. 1602 introd.

40. Regem] The youthful Louis II: see Ep. 850. 18n.

49. musaicum opus] For this term cf. *Adag.* 4120, quoted in Ep. 756. 17n.

extent e quorum pratis decerpsit suos flosculos, vnde corollas hasce contexuit. Praeter hanc difficultatem habet concisum quiddam et abruptum, subito lectoris animum transmouens in diuersam regionem; vt iam non solum requirat vndiquaque doctum verum etiam attentum ac vigilantem. Denique Boeotus quidem est Plutarchus, sed aurem animumque Boeotum longe submouet a lectione. De mendis interim librariorum nihil dicam, quae tamen veluti salebrae non raro cursum nostrum remoratae sunt. Vicimus quidem permultas; nonnullas, sed admodum paucas, transiliimus verius quam submouimus.

Verum omnem difficultatem abunde pensat vtilitas argumenti. Socrates philosophiam e coelis deduxit in terras, Plutarchus introduxit in cubiculum, in conclaue, in thalamos singulorum. In huiusmodi campis nunc ideo versor libentius, quod eo tumultus videam deuenisse rem Christianam, vt de Christo loqui parum sit tutum, siue bene loquaris siue male; adeo sub omni lapide scorpius dormit. Plutarchus autem in his libellis ea tractat quae quiuis quouis tempore mox in vsum vitae depromere possit. Quo magis admiror quicquid hic autor prodidit de moribus, non teri manibus omnium, non a pueris edisci. His certe libellis, quanquam et olim non indiligenter lectis, sentio me nonnihil profecisse, dum attentius verso dumque penitius introspicio.

Sunt vitia quae senectus vel tollit vel saltem mitigat. Caeterum ira, quam in iuuenibus acuit sanguinis feruor ac rerum inscitia, in senibus repubescit, nimirum ob aetatis imbecillitatem, nisi rerum vsus ac philosophiae ratio pharmacum praesentaneum admoueat: quin et curiositatis vitium vtrique aetati pubescenti videlicet ac repuerascenti familiare videtur, nisi quod in pueris nomen habet leuitatis, in senibus suspicionis. Et si Peripateticis credimus, pueris hic veluti stimulus additus est ad rerum cognitionem, senibus ceu remedium aduersus lethargum ac veternum, aut submonitor potius aduersus captionem. Rerum alienarum curiositas adeo me nunquam tenuit, vt propriarum etiam securior sim quam expediat. Caeterum Irasci celer, at sic vt placabilis essem. Nonnunquam anteuertit hic affectus ac fallit animi propositum, praesertim vbi quod peccatur cum impudentia malitiaque coniunctum est. Et tamen vnum e paucis esse me puto qui grauatim ac serio discedunt ab amicitia, quique capitaliter laesi, idque non semel, possunt non μνησικακῆσαι. Fortassis tuae prudentiae ingeniique lenitati non est opus talibus remediis, nisi quod tantum negociorum sustinenti perdifficile est non alibi commoueri. Certe nullus est mortalium tam absolutus vt non habeat quo proficiat, etiam si desit quod corrigat. Bene vale, vir clarissime. Basileae pridie cal. Maias. Anno 1525.

58. *α LB*: Boetus *β*. 59. *α LB*: Boetum *β*. 75. penitus *β*. 82. *β*: lenitatis *α*.

87. Irasci] Cf. Hor. *Ep.* I. 20. 25.

91. ab amicitia] For this constancy cf. Ep. 1840. fin., and Beatus' testimony (IV. 538–40). Ep. 1552. 22–3, mentions another feature of Erasmus' relations with his friends.

1573. To Theobald Bietricius.

Virginis Lauretanae Liturgia, f°. A². Basle.
Lond. xxix. 64: LB. v. 1327. 4 May 1525.

[The preface to the second and enlarged edition of the *Virginis matris apud Lauretum cultae Liturgia*, Basle, Froben, May 1525 (α), revised in Sept. 1529 (β); see Ep. 1391. The year-date needs no confirmation.

Zasius' comments (Basle MSS. G. II. 32. 62, 57, 66: ZE. 60, 61, 65) after seeing this edition, show, though he professes to write in jest, that he thoroughly disliked the new cult: 'Nam, si sine offensione loquar quae sentiam, satis miror quae sidera Magnum Erasmum eo flexerint vt Virginem Beatam in Lauretum includeret, quam nos in coelis esse didicimus' (ZE. 60); 'Vtinam lauretum mansisset aput fractos Italos!' (ZE. 65).]

D. ERASMVS ROTERODAMVS THEOBALDO BIETRICIO, PAROCHO BRVNTRVTENSI, SALVTEM D.

Ineptio iam toties in gratiam tuam, amice Bietrici, restim etiam opinor in medio foro ducturus, aut cyclopem saltaturus, si tu iusseris; at interim abs te non impetro vt ex vetere psalta fias nouus ecclesiastes. Vbique gentium omni genere musices ac diuersis musicorum organis obstrepitur sanctissimae Virgini, quae quotidie audit angelorum choros, aliquanto, ni fallor, modulatius canentes nobis. Sed non aliunde venit, quod in pagis et nonnullis etiam oppidis videmus tantam hominum ruditatem, tantam inscitiam rei Christianae, quam quod vocum et organorum strepitus frequenter audiant, sermonem Euangelicum aut nunquam audiant aut perquam raro. Atqui haec demum est musica, quae nobis paulatim excantat huius mundi spiritum, et Christi spiritum inserit. Si tantum potuit Amphion sono testudinis; si tantum valuit Orphei cithara, vt saxa moueret et quercus; quanto plus valebit cithara Dauid, qui modulis suis spiritum malum depellere solitus est a Saule? quanto erit efficacior Euangelica testudo!

Fateor bonam ecclesiastae partem praestitit, qui sobria castaque vita praeluxit ouibus suis. Verum vt hac in parte nihil in te desiderem, excusantur quidam, mi Theobalde, qui morum insigni sanctimonia linguae pensant infantiam, quum vtrunque praestare nequeant; et habet ipsa quoque vita linguam, vt ita loquar, suam. Sic excusatus est Valeri[an]us, episcopus Hipponensis, qui lingua vtens aliena, dimidium suae functionis cessit Augustino. At ego te qui potes vtrunque praestare, non patiar dimidiatum esse pastorem. Ita demum Virgo mater putabit sibi florere suum Lauretum, si quam plurimos allexeris ad amorem Filii. Quanquam fortasse iamdudum hoc facis ad quod te hortor.

Adieci Conciunculam, ne non esset integra Liturgia. Bene vale. Basileae quarto Non. Maias. Anno M.D.XXV.

TIT. BRVNTRVTENSI α: BVRENTRVTENSI β. 22. Hipponensis *add.* β.

---

2. saltaturus] Cf. Ep. 404. 18–19.
3. vetere psalta] Cf. Ep. 1391. 4n.
22. Valerianus] Cf. Aug. *Epp.* 31. 4, 32. 2; where the name is given as Valerius. So too in Erasmus' Augustine, 1528, vol. ii, nos. 34, 36.

1574. From John Botzheim.

Leipzig MS. Constance.
EE. 39. 5 May 1525.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the contents.]

S. P. Tam est verum quod duxerim vxorem quam quod captus est D. Zuiccus. Ego nec tale quicquam memini, nec ille metuit. Vterque liber est ab imputato vinculo. Quamobrem dices Frobenio vt gratias agat nugoni suo qui illi tam certa fide narrauit.

Quid de Oecolampadio et suis sentiam, non probe constat. Video illius libellos, animum non video. Quotusquisque est qui non misceat suos affectus? Video pullulascere sectas multas vel inter eos qui de vno euangelio gloriantur. Quam hoc Christianum sit, alii iudicent. Ego nemini horum nec aurem nec animum praebebo, contentus mea simplicitate fidei in Christum. Ego non crutiabor anxie quis illorum argutior sit. De participatione dominici corporis et sanguinis quam varia produntur! Ille contendit solam esse memoriam, et facit administrari per precones reipu⟨blicae⟩. Alius mordicus frendet illic latere verum corpus et sanguinem Domini, qualis fuerit in cruce Christus, et administrari per sacerdotem. Sunt preterea qui vtrunque negant et aliud quiddam dicunt. Ille vult suismet manibus contrectare, iste vult sibi tradi a sacerdote. Ille contentus est vna spetie, iste digladiatur pro vtraque; ille vult sanguinem e calice argenteo, iste e pinu aut fraxino; ille vult panem ad ea hactenus assuetum dari, iste nouos quosdam effingit pastillos, ne non videatur aliquid noui inuenisse. Nec est finis talium rixarum. Nec minori insultu tumultuatur de baptismate paruulorum; audio esse alicubi in agro Tygurino, vbi rustici palam alter alterum e lacubus et fluminibus vicissim sese rebaptisent.

Apud nos omnia plena sunt armis et cruentis cedibus. Proceres armati seuiunt; rustici furiosi debacchantur et insaniunt, tametsi magna pars rusticorum apud nos quibusdam conditionibus receptis quiescant. Apud Vuirtembergenses nunc dicitur erupisse concoctus furor rusticorum, magno malo quorundam illic procerum. Eo se recepit vis armatorum procerum animo consternandi tales rabiosos. Christus agat quod videatur optimum.

De libellis in te scriptis nihil vidi. Theologastros tractabis pro dignitate, si votis meis responderis; sed metuo ne modestia innata dentes omnino demolierit. Ostende quam nihil conueniat inter theologum et Sutorem; quantum distet institutum Cartusianicum, quod profitentur, a mordaci lingua et calamo; quantum absint a vera theologia, qui sibi omnem theologiam vendicant. Sed quis est tandem finis rixandi?

15. qualis . . . sacerdotem *add. Botzhemus in marg.*

---

2. Zuiccus] See Ep. 1519. 21n, and for his position now cf. Ep. 1538. 49–51.

5. Oecolampadio] For Erasmus' relations with him now cf. Ep. 1559. 23–8.

22–3. baptismate paruulorum] For the prominence of this question cf. Ep. 1540. 20n.

26. rustici] See Epp. 1540. 21n, 1585. 23–31.

33. modestia innata] Perhaps ironical.

35. Sutorem] See Ep. 1591.

Literas, quas misisti Romam mittendas, curabo perferri: quibus iungam meas. Aduentum meum nemo moratus est preter onera ecclesiastica. Nam absunt multi canonici propter seditiones rusticorum; ego relictus sum Ecclesiae vt semper canam. At spero me intra triduum habiturum qui me liberent aliquousque, tum accingam me itineri. Salutabis ex me familiam domesticam et Frobenios, ac vale. Const⟨antiae⟩ 3. Non. Maias. 1.5.2.5.

T⟨uus⟩ Botzhemus.

Doctiss. domino D. Erasmo Roterodamo, theologo et oratori clariss., praeceptori vnice charo. Basileae.

1575. To Felix Trophinus.

Opus Epistolarum p. 760. — Basle.
N. p. 725: Lond. xx. 37: LB. 743. — 13 May 1525.

[A letter written no doubt at the request of Erasmus' former servant, John Hovius; who evidently had recently obtained a post in Trophinus' household. The year-date is confirmed by the congratulations to the new Bishop; and by the mention of Harst's journey to Rome.

Felix Trophinus († 1527) of Bologna appears first at Rome in Nov. 1516 in the service of Pietro Accolti, cardinal of Ancona (Vatican MS. Reg. Lat. 2023, f. 1). Thence he transferred himself to Caietano, whom he attended to the Diet of Augsburg in 1518. In May 1519 they were at Coblenz: see letters of that date from him to Spalatinus (O. Clemen, *Beitr. z. Reformationsgesch.* ii. 102), and from Caietano to the Archbishop of Mainz (DRA. i. 732–3). Later he became domestic chaplain and secretary to Julius de' Medici; and in 1521 he held the office of collector apostolic in England (Brewer iii. 1876, 1892), having perhaps succeeded Griphus (Ep. 243. 60n). In March 1522 he was arrested in France, as he was carrying Julius' congratulations to Adrian VI in Spain; and only with difficulty obtained his release (Brewer iii. 2123, 2206, 2224). The advancement of Julius to the Papacy brought promotion to Trophinus, as to his fellow-secretary Giberti (Ep. 1443[a]). On 24 Aug. 1524 he was chosen to succeed Caraffa in the see of Chieti, which in June 1526 was raised to be an archbishopric (Ughelli, *Italia sacra*, vi. 755–9). On 5 Feb. 1527 he had recently been appointed datary (Omont, p. 51); but at the end of Sept. he resigned (Sanuto xlvi. 209). The date of his death is uncertain. In June 1527 he was in health; but on 25 Oct. a letter from Rome reports that 'dopo longa infirmità sta in molto periculo de la vita' (Sanuto xlv. 418, xlvi. 299). A successor was appointed to him in the see on 2 Jan. 1528.

A note by him appended to a letter from Rome, 15 April 1521, is printed by Balan, no. 63; and four letters from Aleander to him in 1525–6 by Paquier (Al. E. i. 60, 64, ii. 122, 3). Paulus Grillandus of Castello, NW. of Florence, dedicated to him as archbishop and datary a treatise *De hereticis et sortilegiis*; the first edition of which presumably appeared in 1526–7. I have seen nothing earlier than a Lyons edition, revised, of 12 Sept. 1536.]

ERASMVS ROT. FELICI, EPISCOPO THEATINO, S. D.

Reverende Praesul, humanitatem et indolem tuam iam pridem amaui; nunc gaudeo Pontificis fauore fortunam tuis virtutibus respondere, simulque gratulor Houio meo, cui contigerit in tali familia locus. Apud me non poterat crescere, nisi fortassis in

1574. 43. habituros *MS.*: *corr. EE.*

1574. 39. Literas] Not extant: very likely concerned with Ep. 1588. Boniface Amerbach's of 1 March (Ep. 1519 introd.) can hardly have been delayed until now.

1575. 3. Houio] For his position during these years see Epp. 1387, 1424, 1519, 1762.

literis. Et spero illum suis obsequiis promeriturum vt tuo fauore dignus videatur. Certe ad hoc non desinam hominem adhortari. Qui sit hic rerum status, malo te ex hoc tabellario cognoscere, quem ob negociola quaedam istuc emandaui meo sumptu. Nam inter famulos nullum habeo fideliorem: cui te rogo vt faueas, si quid erit opus. Intricatus est enim labyrintho cuidam, vir alioqui fortuna tranquillissima dignissimus. Dignaberis et Erasmum in tuorum clientum catalogum ascribere, certe fide studioque non facile cuiquam cessurum. Precor tibi omnia felicia, quo videlicet modis omnibus sis quod diceris.

Datum Basil. 3. Id. Maias, Anno 1525.

1576_{1587} To Coelius Calcagninus.

Opus Epistolarum p. 770. — Basle.
N. p. 734 : Lond. xx. 53 : LB. 742. — 13 May 1525.

[Contemporary with Ep. 1578.]

ERASMVS ROTERODAMVS COELIO CALCAGNINO S. D.

Libellvs tuus De libero arbitrio, mi Coeli, vsque adeo mihi placuit, vt aediturus fuerim in tui nominis gloriam, ni me locus vnus offendisset; in quo suspicionem quorundam, qui me dictitant hoc spectaculo delectari, quod hactenus 'tacitus consertisque manibus viderim aprum illum ferum deuastantem vineam Domini', sic refers quasi non fueris ab eadem alienus. Et poterat locus verbis tribus mutatis corrigi, verum religio fuit vel tantillum mihi permittere in alieno libro; faciam tamen, si tu iusseris.

1575. 15. Id. *HN*²: Idus *N*³.

1575. 7. tabellario] Charles Harst; for whom see Ep. 1215 introd. He travelled now through Innsbruck (Ep. 1602. 3); and by 2 July Erasmus was already expecting his return (Ep. 1586). But his business in Rome (l. 8n) was delayed; and on 21 July he was still there (Ep. 1589ᵃ). On 9 Aug. he wrote to Nausea from Ferrara, on his way back (NE. p. 26); on 14 Aug. he was at Venice (ibid.); on 23 Aug. at Padua (Epp. 1594,5). About 21 Sept. he reached Basle (Herminjard 161). Thus Ep. 1589ᵃ was not delivered at Liège till 27 Oct. For another commission laid upon him see Ep. 1592 introd.

8. negociola] To obtain a dispensation empowering him to make a will: granted on 8 July (Ep. 1588). On 20 Sept. 1536 Harst wrote to Boniface Amerbach, complaining, in his vexation at receiving no legacy, that Erasmus must have forgotten 'quod tam diligenter Romae eius nomine sollicitaueram de priuilegio ac auctoritate testandi: quam etiam mecum tum ex Curia attuli' (Basle MS. G. II. 18. 94).

1576. 1. Libellus tuus] See Ep. 1578.

2. locus vnus] Quanquam autem nec ego nec quisquam eruditorum hoc de eo viro credere potuimus vnquam, qui tot dedisset suae pietatis argumenta tantumque in sacris literis exudasset, tamen quo suspicionem eam aduersum nos vtcunque confirmarent, ingerebant tam pertinax ac diuturnum hominis silentium: 'Videret' inquiebant 'ille scilicet aprum ferum vineam Domini deuastantem et vasa tabernaculi subuertentem, et tacitus consertisque manibus acquiesceret, nisi vel id spectaculum oblectaret vel nihil ad se pertinere cogitaret? Praesertim quum tot haberet opes, tot praesidia accepisset a Domino, quibus egregiam operam nauare et veritati iam prope vtroque cornu laboranti posset succurrere?' Gratulor itaque nobis, gratulor Erasmo meo, qui vno hoc libello rabulis istis os obturauerit: Calcagninus, *De libero arbitrio*, 3 Jan. 1525, f°. a² v°. (Ep. 1578 introd.) = Calc. E. p. 395.

5. aprum illum] Cf. Ps. 79. 14.

Caeterum video illud esse fati mei, vt dum vtrique parti consulere studeo, vtrinque lapider. Isthic et in Brabantia sum Lutheranus, at in tota Germania in qua viuo, adeo sum Antilutheranus, vt in neminem mortalium ii qui valde fauent Luthero, magis saeuiant quam in me; nec alii magis imputant quod de Pontifice non agant triumphum quam mihi. Hoc verum esse facile crederes, si praesens audires conuicia minasque quibus impetor, si picturas infamatrices, si libellos criminosos ac furiosos potius legisses, qui hic subinde prouolant in caput meum. Atque hoc odium non nuper coepi promereri prodita Diatriba de libero arbitrio; sed ante triennium tot epistolis, tot libris aeditis testatus mihi non probari Lutheri fabulam, adhuc dicor 'consertis manibus spectare' tantum. Praeter alios et ipse Lutherus respondit nostrae Diatribae, nec dubito quin odiosissime—nondum enim liber allatus est: et interim theologi monachique, quorum implacabile odium in me concitaram, ob prouecta bonarum litterarum studia, quas istae pecudes multo peius oderunt quam Lutherum ipsum, tam pertinaciter ac stolide debacchantur in me vt, ni mihi fuisset animus adamantinus, vel horum odiis potuerim in castra Lutheri propelli. Nescio an vos putetis rem esse ludicram, verum nemo credat quam hoc negocium late propagatum sit, quamque gentium pene omnium animos occuparit. Tot eruditorum hominum amicitia videbar mihi Croeso beatior. Hanc felicitatem aequo animo deposui, meque nudatum omnibus praesidiis, inermem ac destitutum obieci tot furiosis, quorum tyrannidem mundus diutius ferre non potest, nec feret. Et tamen illi non ignorant quantam cladem ipsis inferre potuerim, si vel digitum porrigere Lutheranis voluissem. Atque interea, quoties decernitur honos theologis, nihil sapit Erasmus; at quum est grauandus inuidia, solus poterat totum hoc incendium extinguere suo calamo. Quin in hanc inuidiam vocat Pius ille Carpen⟨sis⟩, qui, vt scribunt, Romae in omnibus conuenticulis, in omnibus conuiuiis depraedicat Erasmum nec esse philosophum nec theologum, nec quicquam omnino tenere solidae doctrinae. Quur ille vir 'tacitus consertisque manibus spectat hunc aprum ferum depopulantem Domini vineam'? Quur nullus hoc audet Romae, quod ego sum ausus in media Germania, solo praemio rectae conscientiae contentus? Neque enim me iam hinc breui emigraturum vel Caesar vel Pontifex beare potest; imo ne hoc quidem praestare valent, quo minus proscindar rabiosis libellis, etiam ab istis ventribus qui se iactant fauere Romano Pontifici, quum nulli magis officiant nomini Pontificio.

Quo in statu simus hic, bona fide referet qui has tibi reddit, in hoc a me legatus, vt quaedam amicis aperiat quae litteris committere, vt perlongum est, ita nec tutum; per hunc itaque poteris tuto rescribere. Commisi illi quiddam de studiis nostris: in eo non grauaberis impartire consilium tuum, si quid desiderabit. Quid

25. oderunt *N*: oderrunt *H*.

---

15. picturas] See Ep. 1459. 24n.
18. Diatriba] See Epp. 1419–20, 1481.
19. tot epistolis] Cf. Ep. 1431. 16n.
21. Lutherus respondit] But see Ep. 1519. 54n.
38. Pius] See Epp. 1479. 130n, 1634.
50. qui has tibi] Harst; see Ep. 1575. 7n.

agat Leonicenus medicus, quid Paniceatus, quorum vtrunque vidi Ferrariae, scire cupio; et Rhodiginum amo, tametsi me locis aliquot taxarit in suis collectaneis. Verum non sum is qui nihil possim deuorare. Te non noui, nisi quod suspicor esse illum qui me semel in aedibus Ricardi Pacei salutauit oratione tam copiosa tamque diserta vt ego plane viderer mihi mutus. Bene vale.

Basileae III. Id. Maii. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

1577. To Frederic Nausea.

Epistolae ad Nauseam, 1550, p. 22 (*a*). Basle.
H. p. 775: N. p. 740: Lond. XX. 55: LB. 734. 13 May 1525.

[Besides the regular series of Erasmus' *Epistolae* there is another source for this letter in the volume of *Epistolae miscellaneae ad Nauseam*, Basle, Jo. Oporinus, March 1550 (NE: *a*). The text printed by Erasmus represents of course the rough draft, very likely autograph, which remained in his hands after the letter had been copied fair by a secretary and dispatched; whereas for NE, which was published no doubt with Nausea's knowledge from documents supplied by him, the actual letter which he received was available. The divergence between the two texts is such that neither can be given precedence over the other, and it is therefore necessary to conflate them. The variants may be ascribed in part to carelessness in copying or printing, the latter principally in NE; in part perhaps to correction by Erasmus after his first draft was written. The difference in month-date may be due to mere error, March and May, like June and July, being easily confused: or H may give the date of composition, NE the date of dispatch. As the latter brings this letter into line with other letters to Italy (Epp. 1575–8), it may be accepted. NE stands therefore as the basis of the text, with H and N following.

It is noticeable that when commenting in his *Lucubrationum Catalogus*, 1546 (NE. p. 484), on the book mentioned here in l. 1, Nausea quotes the opening sentences of this letter from either H or N, no doubt for convenience of reference; for though the original letter was presumably still in his hands at that date, it probably was not so readily accessible as one of the printed books.

Frederic Grawe (Nausea) of Waischenfeld, between Bamberg and Bayreuth, after schooling at Zwickau, matriculated at Leipzig in the summer of 1514, and is said to have proceeded B.A. and M.A. In 1519 he was at Pavia, as tutor to some young Germans, Chas. Schenck, baron of Limburg, and Ct. Paul Schuartzenburg. The next few years were spent at Padua, Venice and Bologna; and after taking his LL.D. at Padua, he went to Siena to resume his theological studies. In 1524 he entered the service of Campegio, with whom he travelled into Germany, and in 1525 to Buda; returning with him in the summer to Bologna (cf. Ep. 1552 introd.). Through the efforts of Cochlaeus a cure of souls was offered to him at Frankfort on the Main (NE. pp. 28–36; cf. Heumann p. 51), but in the rising tide of Protestantism he contented himself with a preachership in the cathedral at Mainz; where he came out as a champion of the Church, making common cause with Cochlaeus to resist the Reformers. His marked ability as a preacher attracted the notice of John Faber, Ferdinand's minister, and won favour for him at Rome; which he visited in 1533–4, entering his name at St. Mary's Hospital 7 Jan. 1534 (Jänig p. 137) and proceeding D.D. at Siena 9 Jan. 153$\frac{7}{8}$. In 1538 he was appointed coadjutor to Faber as bishop of Vienna, in 1539 councillor to Ferdinand; and on Faber's death in 1541, succeeded him in the see. The difficulties of this new

---

55. Leonicenus] See Epp. 541. 55n, 611. 23–7. Erasmus subsequently recorded a fragment of their conversation at Ferrara in the *Apophthegmata*, bk. iii: LB. iv. 156 B.

Paniceatus] Nic. Marius Paniciatus of Ferrara, author of an *Epithalamium* for the wedding of Alfonso I of Este with Lucretia Borgia, 1501–2: printed at Ferrara (Panzer xi. 414), with a dedication to Alb. Pius of Carpi (Ep. 1634); which is missing, however, in the only copy I have seen (Brit. Museum 11405. e. 28).

56. Ferrariae] See Ep. 1224. 5n.

Rhodiginum] See Ep. 469. 8n. The passages in the *Adagia* there mentioned show that in criticizing Erasmus in the *Antiq. Lect.* he did not refer to him by name.

charge proved almost overwhelming to him; but he courageously supported Ferdinand's proposals at the Council of Trent in 1551, to permit marriage to the clergy, and to allow communion in both kinds. He died at Trent, during the progress of the Council, 6 Feb. 1552.

His literary activity was great, in many fields; and may be studied in a *Lucubrationum Catalogus*, drawn up by him in 1546, and printed in 1550 in NE. pp. 476–501. In these earlier years his output was mainly educational. On 16 May 1522 Greg. de Gregoriis printed for him at Venice a treatise *De conficiendis epistolis*; and then, at the commission of Laur. Lorius, a series of reprints of Erasmus' works from volumes lent by Nausea, the *De Constructione* (Ep. 341) with notes added, 6 Aug. 1522, *De conscribendis epistolis* (Ep. 1284) in Jan. 1524, and the *Auctarium Epistolarum* (D, with some additions from F) in Feb. 1524. Probably too Nausea was the prime mover in two more reprints undertaken by Lorius; the *Colloquiorum Formulae* (Ep. 909; see BEr^2. *Colloq.* i. 54), printed by Greg. de Gregoriis 10 Jan. 1522, and the *De ratione studii* and *Carmina scholaria* (Epp. 66, 175), by the Ruscones, 21 Aug. 1522. Other works are a *Monodia* on Erasmus' death, dedicated to Ferdinand from Mainz, 18 Aug. 1536, and printed by Gymnich at Cologne in the same year; and a *Recognitio* (NE. p. 494) of Erasmus' *Encomium Matrimonii* (see Ep. 604. 10n) in honour of the wedding of Elizabeth (9 July 1526—15 June 1545), Ferdinand's eldest daughter, to Sigismund Augustus of Poland, 7 May 1543. This does not appear to have been printed: it may well have been presented in ms.

See a *Vita* in verse among the *Poemata* of J. Bockenrodius, Cologne, P. Quentel, Sept. 1533, ff. F^4–G^3; a life by J. Metzner, 1884; ADB. xxiii. 321–5; Aschbach, *Gesch. d. Wiener Univ.* iii, 1888, pp. 322–8; and other sources cited in EE.]

D. ERASMVS ROTERODAMVS DOCTISSIMO VIRO FRIDERICO NAVSEAE S. P. D.

REDDITVS est mihi tuus libellus, qui vel hoc nomine fuit gratissimus quod a Nausea veniret, homine mihi longe charissimo. Vellem tamen istud operae tibi in argumento feliciore sumptum fuisse, etiamsi consilium vt erat conceptum processisset. Quo magis nunc friget tuus labor, posteaquam abrogatum est quod tractas. Qui parum feliciter nauigarunt, solent aliis non infeliciter cauere, ne veniant in periculum. Ad parandam famam plurimum habebit momenti si deligas argumentum foecundum et plausibile, quod vtcunque tractatum suis ipsius dotibus commendari possit lectori. Scripsit ad me Cochleius epistolam, singularis cuiusdam in te studii plenam.

Nunc non vacat pluribus tecum. Sed breui efficiam vt posteritas etiam norit Erasmo cum Nausea non vulgarem amicitiam intercessisse. Interim cura vt quam rectissime valeas. Collegae tuo meis verbis salutem annunciato.

Datum Basileae, III Idus Maii. Anno M D XXV.

TIT. α: ERASMVS ROTERODAMVS FOEDERICO NAVSEAE FRANCONI, CARD. CAMPEGII A CONSILIIS S. D. (FRIDERICO *N*) *H*. 1. mihi *om.* *H*. 2. homine *add.* *H*. 3. istud . . . 4. fuisse *H*: opus istud tibi sumptum in argumento feliciore α. 4. *H*: concilium α. 5. postquam *H*. 10. Cochleius epistolam *H*: epistolam Cochlaeus α. 16. Datum *add.* *H*. III Idus Maii α: Id. Martii *H*.

---

1. libellus] *Ad magnum Erasmum Roterodamum, vt is proximo in Spira sacri Rhomani imperii principum statuumque conuentui intersit Oratio*, Vienna, J. Singren, 25 Aug. 1524: described in M. Denis' *Wiens Buchdruckergeschicht*, 1782, p. 249.

10. Cochleius] See Ep. 1863. The letter mentioned here was very likely concerned with the 'parochiatus' offered to Nausea at Frankfort: see introd. and Ep. 1632. 8n.

14. Collegae tuo] Fl. Montinus: see Ep. 1552.

[1552]1578. To Florianus Montinus.

Calcagninus, De libero arbitrio, f°. a². Basle.
N. p. 1211 : Lond. xxviii. 25 : LB. 744. 16 May 1525.

[A letter written by Erasmus in answer to Ep. 1552, and printed by him as an introduction, in publishing, as a form of compliment, a brief treatise on the freedom of the will, which Calcagninus (Epp. 1576, 1587) had composed on reading Erasmus' *De libero arbitrio*. The treatise, which is in the form of a letter to Bonaventura Pistophilus, dated from Ferrara, 3 Jan. 1525, had been sent to Erasmus in manuscript (Ep. 1552. 19–21); and at his suggestion Froben printed it in June 1525 with the title *Coelii Calcagnini libellus elegans de libero arbitrio ex philosophiae penetralibus* (α). Subsequently it was included in Calcagninus' collected *Opera*, Basle, Froben, 1544, pp. 395–9.

This letter was inserted among Erasmus' prefaces in N, with the error in Montinus' name uncorrected. For indication of an answer see Ep. 1633. 9,17. The year-date needs no confirmation.]

D. ERAS. ROT. ORNATISSIMO FLORIANO MONTINO S. D.

En tibi rursum laconismus etiam superiori contractior, quum tu me tam liberali, tam diserta atque etiam festiua prouocaris epistola, vt mihi bonam tediorum partem excusserit, quorum nunc ipse temporum status abunde multum ingerit; etiamsi propicius esset calculus, et nihil haberet molesti senectus, nihil assidui studiorum labores, denique si nihil aliunde inueheret aegritudinis haec vita tot malis obnoxia. Auxit epistolae tuae gratiam Coelii libellus De libero arbitrio, breuis quidem ille sed expolitus, satis prae se ferens quanto studio vir ille versetur in adytis philosophiae. Hactenus nihil illius videre contigit. Ipsum, ni fallor, semel duntaxat vidi Ferrariae in aedibus Ricardi Pacei. Salutauit me summa quidem cum humanitate, sed oratione tam diserta tamque fluenti vt ego prorsus viderer elinguis.

Haesitaui, fateor, aliquandiu vtrum libellum flagitantibus typographis traderem an premerem. Video, mi Floriane, et apud vos esse sinistre suspiciosos homines, quales apud nostros perpetior. At nihil tale perpeterer, nisi prorsum inuersus esset ordo huius fabulae. Vtinam ista suspicio demigraret in Germaniam, et picturae famosae libellique furiosi qui subinde prouolant in caput meum, istuc deferrentur! Nunc hic periclitor vt huius factionis oppugnator, apud Italos ac Brabantos grauius etiam periclitor vt adiutor. Nonnulli me calumniantur incedere medium. Inter Christum et Belial incedere medium magna, fateor, impietas est. At inter Scyllam et Charybdim medium tenere cursum arbitror esse prudentiam. Nihil vnquam magis detestatus sum quam seditionem, nec adhuc vlla in re mecum pugno. Profiteri nolo quod non assequor, aut de quo dubito, aut quod non probatur animo meo. Nec ab istis vnquam praedicor theologus, nisi quum inuidia grauandus sum: quoties agitur de consortio gloriae, procul absum ab albo theolo-

TIT. MOTINO α : *correxi*.

1. laconismus] Cf. Ep. 1552. 1.
5. calculus] See Epp. 1543. 14n, 1564. 34–5.
10. Ferrariae] See Ep. 1224. 5n; and cf. Ep. 1576. 58–60.
16. suspiciosos] See Ep. 1576. 2n.
18–19. picturae famosae] See Ep. 1459. 24n.
22–3. Christum et Belial] Cf. 2 Cor. 6. 15.

gorum. Sed regium est vndique male audire quum omnibus benefacias. Viuit Christus agonothetes noster, qui te seruet incolumem, vir optime.

Datum Basileae, postridie Id. Maias. Anno M.D.XXV.

[1571] 1579 [1581, 1596] FROM NATALIS BEDA.

Bedae Apologia f. 97 (α). Montaigu College, Paris.
Breslau MS. Rehd. 254. 20 (β): LB App. 332. 21 May 1525.

[In the first source (α; see Ep. 1571 introd.), printed no doubt from Beda's rough draft, this letter is headed 'Epistola Natalis Bedae, qua ad praecedentem Erasmi respondet, et qua eum amice vt resipiscat hortatur'. The second source (β) is a contemporary manuscript in the Codex Rehdigeranus, which, as it has many mistakes, can be identified with the copy made by Beda's secretary under pressure from a waiting messenger; cf. Epp. 1581. 523n, 1609. 40–44, 1620. 17–18. Another indication of haste is that the signature is by the secretary, not by Beda himself. Though β is the letter actually sent, it is too faulty to take precedence before α. Leclerc reprinted the text of β as inaccurately given by Fecht (see vol. iii, p. xxiv); correcting a few of his more obvious errors.]

IHS.

ERASMO ROTHERODAMO NATALIS BEDA S.

MVLTA de tuis scriptis, amantissime in Christo frater et ordine compresbyter, a viris doctis referri et varie annis superioribus audiens, legere ego nonnulla tandem per ocium statui, et effeci: propter quae, fateor, animae tuae non parum timui, quam ex operibus tam praeclaris naturae dotibus cernebam esse donatam. Et proinde crebro in graui consessu me dixisse memini: 'Erasmus diuinum habet ingenium et raram ad enunciandum quae vult peritiam, quam rarissimam vero sermonis elegantiam'. Comperi siquidem tua studia in compluribus, quantum sub Dei timore coniicere licebat, male solida ex Origene et aliis quibusdam prouidentia Dei, vti existimo, minus publicatis scriptoribus sequi dogmata, relictis firmis et per Ecclesiam catholicam probatis doctoribus; quorum sententias, quod adhuc explanationibus pro concordia et intelligentia faciliori opus haberent, Gratianus, Lombardus, et nostri quos scholasticos vocamus, et qui reuera Ecclesiae senescentis necessarii erant aetati, digesserunt. Nec id existimare casu factum quis debet, quod nouo et humiliori stilo fuerint vsi, quasi hoc tempori tribuens Dei sane Spiritus, qui non vnifariam pro quolibet tempore suam dirigit Ecclesiam, ita factum voluit.

Dolui itaque pro te super his, frater mi. Si enim a placitis

1579. TIT. IHS. *add.* β. ROTERODAMO β. 1. scriptis tuis β. 2. cōpresbiter β. 10. Origine β. 11. vti α: vt β. 15. scolasticos β. 18. sane α: santus β. 20. mi *om.* β.

1578. 30. regium] Cf. Plut. *Alex.* 41. 1: a reference which I owe to the late Mr. C. E. Freeman. Erasmus quotes it in his *Apophth.* bk. 4 (LB. iv. 199 E): also in bk. 7, where, however, he attributes the saying to Antisthenes (LB. iv. 325 C).

1579. 14. Gratianus] A monk of Bologna (c. 1141–1204 ?), author of the *Concordantia discordantium canonum*, which under the title of *Decretum* became the accepted manual of Canon Law. It was first printed at Strasburg in 1471.

Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Gregorii et subsequentium sanctorum doctorum—quae, certo tene, inconcusse sunt secuti Guillelmus Altisiod⟨orensis⟩, Halen⟨sis⟩, Thomas, Bonauentura et caeteri probati scholae huius magistri, in illis quae proximius diuinum ius attingunt—tuus non dissensisset intellectus, nimirum omnibus stilus placuisset. Nec obstat quod praedicti doctores scholastici in quibusdam nondum resolutis et nequaquam, vt citra formidinem etiam nunc cognoscantur, necessariis dissident. Quando autem, vt dicitur, iacta est alea nesciatque vox missa reuerti, per immensam Dei bonitatem te, frater, precor, pauperis Bedae consilium eo accipe spiritu quo (posteaquam ita, vt ad me prior scriberes, permisit Dominus) tibi spero rescribere. Eo equidem animae tuae, cuius toto corde salutem cupio, quod sentio dicam liberius, quo testaris te velle per omnem modum informari, et 'de libris tuis auferri quicquid inest vel erroris vel offendiculi', adesseque semper tibi libros edituro Bedam, etc. In Domino enim confido e re tua factum esse vt quae vrgente supremo Senatu in Paraphrasi Euangelii Lucae signaueram, quod me mouerent haec leuius, illa magis, ad te me inscio fuere transmissa. Me igitur audias, domine frater, quaeso, et Deo te mecum humilia.

Primum non vacat periculi suspicione quod continue aliorum, vt putas, incumbis vtilitati, nouos sine intermissione libros scribendo, Ecclesiae non necessarios. Vix certe, vt coniect[ur]o, tibi cedit, per tui spiritus recollectionem temet edocere, hoc est internis meditationibus seculi huius vanitatem perpendere, et futuri iucundam delibare stabilitatem. Attendendum quippe est quod docet Apostolus, inquiens 'Si linguis hominum loquar etc.' et 'Si habuero omnem scientiam etc.' et 'Qui alios doces, te ipsum non doces'. Dominus vero docturos docens, 'Qui' inquit 'soluerit vnum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines etc.' Scripsit proinde beatus Augustinus, quaest. iii, ad Dulci., mihi C, parte operum viii, dicens: 'Ego, quod confitendum est charitati tuae, plus amo discere quam docere. Nam hoc admonemur dicente etiam Apostolo Iacobo, "Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem

23. Alticiodoreusque *β*. 24. et *α*: et/et *β*. huius scholae *β*. 25. tuus ... 26. placuisset *post* dissident *transfert β* (nimirum *α*: mirum *β*). 26. quod ... 27. scholastici *om*. *β*. 28. dissidunt *β*. 32. tibi *add*. *β*. 33–4. liberius dicam *β*. 35. auferri *α*: tolli *β*, *vt in Ep*. 1571. 5. 35–6. addesseque *β*. 38. paraphrisi *β*. 39. leuis *β*. 42. putas *α*: poetas *β*, *cf*. *Ep*. 1581. 523. 44–5. meditionibus *β*. 45. perpendere *α*: appendere *β*. 51. Augustinus *om*. *β in fine paginae*. |c| *β*: ca. *α*. 53. etiam dicente *β*.

23. Altisiod.] See Ep. 347. 95n.
Halen.] See IV. 449n.
Thomas] Aquinas; see Ep. 347. 95n.
Bonauentura] See Ep. 347. 95n.
29. vox missa] Cf. Hor. *A. P.* 390.
34. testaris] Ep. 1571. 2–6.
47. Apostolus] 1 Cor. 13. 1, 2.
48. Qui alios] Rom. 2. 21.
49. Dominus] Matt. 5. 19.
51. mihi] 'in the edition I am using'; cf. l. 145, and the note which follows this. This ingenious interpretation I owe to Dr. H. H. E. Craster.
C] This no doubt refers, like the references in Gerson (ll. 161–6), to the alphabetical section C, in which the passage quoted here actually occurs on fo. Ee[5], a page with no other number, of vol. viii of the Amorbach edition of Augustine, Basle, 1506: which Beda evidently was using (cf. l. 141n). The reading of *α* appears to be an attempt by the printer to explain *C* as an abbreviation for *capite*.
54. Iacobo] 1. 19.

ad loquendum ". Vt ergo discamus, inuitare nos debet suauitas veritatis, vt autem doceamus, cogere necessitas charitatis: vbi potius orandum est vt transeat ista necessitas qua hominem docet aliquid homo.'

Haec ille: quorum sensum alibi non semel repetit. Consulto hanc ob rem a nouorum quiescas librorum editione, vt te tibi reddere valeas, et Dei iudiciis, quae et tibi et mihi per aetatem proxime instant, praepares. Sat superque de mundi gloria es assecutus, postremam aeternae repones, si me audias, aetatem. Non prius enim inoffense theologa disseres quam multa fueris dedoctus, et ante Domini oculos humiliaueris animam tuam, de tuo diffisus sensu. Hi autem qui secus tibi moliuntur suadere, viderint cuius aguntur spiritu, verbi Esaiae memores: 'Erunt' inquit 'qui beatificant populum istum seducentes, et qui beatificantur praecipitati'; et rursum 'Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt'.

Dein animae tuae et Ecclesiae, nisi me fallit humanum aliquid, non modicum tribueres, si tam multorum et variorum tuorum scriptorum a prioribus exorsus examen, instar patris tui beati Augustini, exactius tecum pertractares, et quaecunque aut fidei aut moribus minus consentanea doctrice experientia per aliorum reprehensiones inueneris, plane reiiceres et damnares. Ad quod vt animi fortitudinem tibi compares, exequendum, lege, posco, eiusdem patris tui Augustini epistolam ad Marcellinum, quae est ordine .vii.: nec est me iudice et amice monente, vt fidas quod viri cum sapientia tum virtute praestantes in vniuersum opera tua, vt scribis, probauerunt; et, quod plus multo videtur, diplomatibus summi Pontificis. Non enim ignoras aliud esse simpliciter amici scripta legere ad aliquem etiam honestum finem, aliud peritum vt iudicem examinando accuratius quae legit perpendere. Non enim, teste Hieronymo, aeque inimici audiunt vt amici; qui inimicus est, nodum in scirpo quaerit, amicus praua quoque recta iudicat: quod vel te doctore liquet. Dicis nempe te ex opere tantorum virorum, qui scilicet tuas legerant Annotationes, calculis approbato multa sustulisse, correxisse multa, pluraque reddidisse mitiora. Dico itaque zelo quo ad tuam salutem concitor, disseruisse te plurima perniciose et in graue populi Christiani scandalum, vtpote de cleri coelibatu, votis monachorum, de ieiuniis et interdicto esu carnium, de festorum dierum obseruantia, de consiliis Euangelicis, de Scripturis sacris in vulgare transferendis, de legibus humanis et horis canonicis, de fidelium diuortio, de symbolis Ecclesiae aliisque

55. inutare β. 59. alibi *om.* β. Consulo β. 61. per α: propter β. 63. aeternae α: meterne β. audies β. 64. inoffensa Thelogia β. 66. Hi α: ii β. 67. Esayae β. Erunt α: erint β. 68. inquit *add.* β. 72. tribueris β. 72–3. scriptorum tuorum β. 73. examem β. patris α: prius β. 74. quaecunque α: quae β. 75. doctrice α: doctrinae β. 75–6. per aliorum reprehensiones *om.* β. 78. Marcellum β. 79. .vii. α: septima β. 82. summorum Pontificum β. simpliciter *om.* β. 85. Hieronimo β. innimici β. innimicus β. 86. quoque praua β. 87. te *om.* β. 92. votis α: votorum β. 93. festiuorum β. 94. sacris α: sanctis β.

---

67. Esaiae] 9. 16, 3. 12.
85. Hieronymo] *c. Ioh.* 3.
78. ad Marcellinum] *Ep.* 143, Migne.
87. Dicis] Ep. 1571. 17–18.

similibus non paucis. Vnde tibi vehementer timeo, et praesertim quia—cum viri quidam non indocti neque stupidi aut elingues complura tuorum redarguerint assertorum, vt Leeus et Stunica, et non est simile vero quod vbique gratis sint loquuti, verum in multis (vel non capio) iuste et ad rem—, nusquam tamen, quod viderim, fateris te dormitasse aut non assecutum quod oportebat: quod quam sit de culpa suspectum, sacrae non silent literae.

Itidem et de illis articulis propter quos haec iam causa scribendi prouenit, displicet mihi, frater amantissime, eos qui tecum agunt, me quoque si quando accidit, te etiam et quoslibet in rebus maxime sacris asperius scribere, arroganter, animose, sprete, aut conuiciis, quae ad rem non faciunt, verum potius inficiunt quod alioquin gratius saperet. Quoniam tamen qui sic disceptant, veritatis defensionem sibi pure, vt opinantur, statuunt, et falsitatis odio sese moueri putant, in oculis Domini forsan quod praeter modestiam irruunt, facile veniam habebit. Quod autem poscis, vt quod in Lucae Paraphrasim actum est, in aliis consimili studio efficiam, et praesertim in Annotationibus, et amico nobis communi, domino Beraldo (cuius cura ad me quae scripsit tua charitas, peruenere) significas magis premenda esse quae fere quasi ad incerta respondens misisti, si nihil visis per te adiectum per me foret, omni voto vellem daret Dominus vt mutuo frui possemus colloquio; spero enim tibi id profuturum.

Annotaui, tuae charitati confiteor, aliqua in Paraphrasibus Matthaei, Ioannis et Epistolarum Apostolicarum, habita occasione quam dedit per piae memoriae Deloini praesidis operam Senatus Paris⟨iensis⟩, quae non probo: in Annotationibus vero nihil, quod alios per eas transisse viderem. Caeterum in ipsa per me signata nihil prorsus scripsi, sed apud me pressa manent in schedulis nuda; hoc est nihil in confutationem penitus scripsi, sed neque id aggredi mihi hucusque fuerat constitutum. Tantum excerpsi per articulos quae mouebant: quos ad te nunc transmittere infructuosum foret omnino. Caeterum si posthac eiusdem domini Beraldi et amicorum consilio mihi compertum fuerit expedire fidei negocio vt nonnullas adiiciam probationes, et ad hoc adiuuerit Dominus, facere potero. Quod si Diuina concedat pietas, eam propono seruare modestiam quae senem decet sacerdotem qui Dei reformidat iudicia, et operam dabo, quod in me fuerit, vt prius tu iudicium feras quam emittantur. Si tamen nostris credens consiliis tu ipse minus recte scripta retractares, maximopere tibi congratularemur, et Deo nostro gratias, quod nos illo per te fasce leuasset, ageremus.

97. quidem β. 98. leus β. 103–4. prouenit scribendi β. 106. animose, sprete α: animo suspecto β. 113. D. Berealdo β. 114. cuius cura α: cuiuis curam β. quae scripsit α: conscripsit β. peruenire β. 116. visis α: visum β. 118. profuturum α: propositurum β. 120. habita α: nacta β. 121. Deloinii β. praesidis *om.* β. 122. Paris. α: per β. 123. transisse α: tū sisse β. ipsa α: epistola β. 125. confutationem α: consultationem β. 127. quos α: quod β. 130. adiuuerit α: aduuet β. 133. tu prius β. 134. credens α: fidens β. 135. maximoopere β. conglatularemur β. 136. per te α: parte β.

---

99. gratis] Here and in l. 173 this word appears to mean 'at random', 'without foundation'.

136. fasce] Cf. Verg. *Ecl.* 9. 65.

Quo autem nostris facilius adhibeas dictis fidem, et certo scias quod non recte scripsisti in multis, legas velim Sermonem qui .xxviii. est inter eos quos beatus pater Augustinus de verbis Apostoli scripsit, item epistolam eiusdem .cliiii., quae est ad Publicolam, vna cum eius responsione ad quartam Hylarii quaestionem, parte operum vndecima. Et denique per Gratianum collecta .xxii. quaestione prima : et plane intelliges quod inconsulte cum Luthero et Fabro Origenem sequutus es, qui Homilia super Matthaeum vltima, mihi folio .lxxxii. B, scripsit omne iuramentum per Christum velut illicitum prohibitum fuisse ; quod est manifeste erroneum, et propterea in Constantiensi concilio damnatum. Falsus etiam plane fuisti, pietatis praetextu existimans perutile esse Ecclesiae, omnes sacras Scripturas, etiam Cantica Canticorum et Ezechielem, verti in vulgare etc. : quod toties et tam instanter suadere sategisti, non aduertens quanta saepius eam ob rem Ecclesia animarum pericula et turbationum pertulerit incommoda, propter quae, ne id fieret, non semel prohibuit.

Iam, tuae charitati dico, suis damnis experitur modo dominus Episcopus Melden⟨sis⟩ quidnam fructus plebs illiterata suae dioeces⟨is⟩ ex Iacobi Fabri sudoribus in eo negocio collegerit. Si vero in Germania rusticis viris et mulierculis religionis incrementum in eam traductae linguam Scripturae contulerint, vos certius nobis nosse potestis ; qua de re quid variis locis expertissimus Doctor de Gersono scriptum reliquerit, vtinam legere tibi complacuisset ! Loca sunt parte prima operum, de Scriptoribus Ecclesiasticis, .xi. consideratione ; eadem parte, de Communione laicorum sub vtraque specie, .xvii., litera M ; parte tertia, tractatu octauo super Magnificat, numero .lxxxvii., litera Z ; parte .iiii., numero .xiii., litera L ; eadem parte .iiii., numero .xlvi., litera G ; eadem parte demum, numero .lxvi., litera I.

Frater, si hunc Doctorem ceu puerilem et triuialem parui ducis, vix pro meo ad tuam salutem desiderio propitium consequeris

137. nostris α : nomine β. 140. et *post* item *add.* β. 142. Gratianum α : gratiani β. 143. et *om.* β. quod α : quam β. 144. Originem β. homelia β. 147. consilio β. 148–9. omnes sacras Scripturas α : scripturas sacras β. 150. &c. α : caeterum β. 154. experitur α : expertus β. 156. diocaesis β. 158. contulerit β. 159. quid α : quod β. 160. tibi legere β. 161. Scriptoribus Ecclesiasticis α : feriis ecclesiae β. 163. vtraque *om.* β. numero *ante* .xvii. *add.* β. octauo α : 8 β. 164. parte *post* Z *om.* β. 165. .iiii. α : 9 β. 166. demum α : demmy β. I β : d α, *perperam.* 167. ceu α : seu β.

138. Sermonem] De verbis beati Iacobi, 'Ante omnia nolite iurare'.

140. ad Publicolam] *Ep.* 47, Migne.

141. quaestionem] De non iurando : f°. m v°. of vol. xi of the Amorbach edition, Basle, 1506. Cf. l. 51n.

142. Gratianum] Causa 22. 1 : 'Quod iuramentum praestandum non sit'.

144. Origenem] Beda refers to vol. iii of Badius' edition, Paris, 15 Oct. 1512.

145. mihi] Cf. l. 51n.

155. Melden.] Wm. Briçonnet ; see Ep. 1407. 118n. For trouble in his diocese at this time see Delisle, p. 65.

160. Gersono] See Ep. 224. 12n.

163. .xvii.] As Beda uses the antiquated division of Gerson's works into numbered alphabets, it seems that he must have been working with one of the early editions ; such as those of Strasburg, 1488 and 1494, in 3 vols., to which a fourth, edited by Wimpfeling, was added in 1502. In the Paris edition, J. Petit and F. Regnault, 1521, 4 vols., the more normal numeration of pages is adopted.

auxilium. Illius, dicere tibi ausim, humilis Doctoris lectio prae cunctis tibi est necessaria, vt tu tibi vilescas, eo solo medio Deo placiturus. Si autem tuo stomacho his in duobus articulis post eorum lecturam locorum ad quos remitto, vt factum satis iudices, de caeteris puta non me gratis fuisse locutum, sed pro eorum deductione fidelia satis posse producere testimonia.

Iam pro epistolae conclusione, quod heri de nonnullis tuorum opusculorum in consessu grauissimo propositum extitit, refero. Tui nescio quis amans in Gallicum traduxit eloquium, videlicet Encomium Matrimonii, Orationem Dominicam et Symbolum: si plures sunt, iam non memini. Versiones autem ipse ad nostram Facultatem fuerunt, vt iam Lutetiae fit, praesentatae, quo sciretur expediret eas imprimi necne. Ad id muneris commissi, quae in ipsis versionibus non sana compererant, palam pro more Facultatis recitauerunt. Quibus auditis obstupuere omnes, tua certe non probantes dogmata. Puto interpretem, quem nonnulli suspicantur Ludouicum de Berquin fuisse, tibi, charissime frater, non multum suo contulisse studio; et formidandum ne futura tibi et Fabro sit communis sors cum Magistris nostris, quos a multis certum est male saepius audire. Vale dicens perseuero in supplicationibus, tui Bedae consiliis, quantum commode poteris, audi, precor, et bene tibi erit.

Ex acuto monte Paris. xii. Kalend. Iunias. M.D.XXV.

Tui, qui ad vota paratus est, Bedae.

1580. TO ANTONY PUCCI.

Opus Epistolarum p. 616. Basle.
N. p. 587: Lond. xviii. 29: LB. 745. 7 June 1525.

[Written at the request of Ber; who was perhaps sending some petition to Rome. The year-date appears to be corroborated by the contents. Erasmus' language is hardly in keeping with what he had written of Pucci in Ep. 1188. 27–8.]

171. placaturus β. 172. vt α: ut ut β. satis α: sacrū β. 173. locutum α: loquuturum β. 174. fidelia *om.* β. 176. concessu β. 177. libellos *post* eloquium *add.* β. 180. quo α: vt β. si quid *post* sciretur *add.* β. 181. eas α: illas β. quae α: qui β. 183. recitaueram β. 184. Puto α: Ideo β. 185. Ludouicum de α: Eudonicum β. 188. saepius male β. 192. Tui . . . Bedae *add.* β.

173. gratis] Cf. l. 99n.

175. heri] The Faculty Register (Delisle p. 66) records: 'Die sabbati xx^a mensis maii v^o.xxv, audita relatione finali de contentis in tribus libellis Erasmi Roteradami in vulgare translatis, qui sunt Encomium Matrimonii, Breuis admonitio de modo orandi ⟨a marginal correction for *et Oratio Dominica*⟩, et Symbolum, fuit dictum quod cum multa in illis contineantur vel impia vel absurda vel bonis moribus perniciosa aut heretica, nullatenus permitti debet vt imprimantur Parisius sic translata, sed quod omnino deberent supprimi, cum pias offendant in multis aures'. The books had been submitted to a member of the Faculty by the King's Proctor on 1 May.

178. Encomium Matrimonii] See Ep. 604. 10n.

Orationem Dominicam] See Ep. 1393. But the Register of the Faculty (see l. 175n) says positively the *De modo orandi* (Ep. 1502).

Symbolum] The *Inquisitio de Fide*, from the *Colloquiorum Formulae* of March 1524.

185. Berquin] See Ep. 925. 13n.

191. acuto monte] See Ep. 43 introd.

ERASMVS ROTERODAMVS ANTONIO PVCCIO, EPISCOPO PISTORIENSI, S. D.

Reverende Praesul. Quum penitus infixa sint animo meo tua in me neutiquam vulgaria officia, tamen hactenus ab officio literarum temperaui, quod officii potius esse ducerem tuam amplitudinem tot negociis occupatam non interpellare superuacaneis epistolis. Sed quum oblato nuncio rogarem Lodouicum Berum praepositum, mihi singularem patronum, ecquid vellet mandare Rhomam, orta mentione tui nominis obnixe rogauit vt te tribus verbis salutarem: quem incolumem esse gaudeo vehementer, bonaque spe sumus fortunam, quae coepit euehere dignitatem tuam, aliquando tuis virtutibus responsuram, quibus ex teipso maximus es, velit nolit fortuna.

Nobis hactenus cum calculo et oblatratoribus tantum res fuit; nunc incidit ea tempestas vt superiorum malorum pene simus obliti. Quum volet Dominus et quum promerebimur, hic rerum tumultus aliqua serenitate commutabitur. Affulsit enim aurula quaedam pacis inter monarchas sarciendae. Id si contingat, fortassis sub autumnum isthuc adrepemus. Rogarem, nisi confiderem te id sponte facere quod soles, vt Erasmo clientulo tuo faueas.

Berus, opinor, ad te scribet; tametsi pudet hactenus siluisse, et veretur magnitudinem tuam. Certe ex animo te suspicit amatque, si quis alius. Ei precor omnia fausta laetaque.

Basileae feria quarta post Pentecosten. An. 1525.

[1579] 1581 [1609] To Natalis Beda.

Opus Epistolarum p. 695. Basle.
N. p. 663: Lond. xix. 91: LB. 746. 15 June 1525.

[This letter did not at once reach Beda. From lack of a convenient messenger it was returned to Erasmus from Strasburg; and he sent it off again with Ep. 1596. It appears as though, when printing it in H, he must have cut out some sentences; after the type had been set up, and before the book was published. The usual number of lines upon a page of H is 53. The first full pages of this letter in H, 696–8, have that number: then comes a diminution, pages 699–706 having only 52, 52, 51, 49, 47, 51, 52, 52 lines—in all, 18 lines short. It would seem therefore that something must have been struck out in proof, on the two shortest pages (702–3 = ll. 475–605), which have ten lines less than the usual; the remaining eight lines being distributed over the pages adjacent. I cannot detect any evident place of excision. The passage removed was perhaps some unguarded utterance about Adrian vi, after l. 490; or some reference to the final portion of Ep. 1352, which has, possibly by intention, disappeared. The text of Lond. has seven depravations, which need not be recorded here. As some of these do not evidently require correction, e.g. *et* for *ac* in ll. 311, 447, it seems that Leclerc, who in LB.

1580. 2. officia] At Basle in the summer of 1518 (Epp. 852. 35–6, 855. 6–14); and again in procuring Leo's Brief for the second edition of the New Testament (see Epp. 860, 864).

12. calculo] See Ep. 1543. 14n.

13. tempestas] The Peasants' Revolt.

15–16. aurula . . . pacis] Perhaps as a result of Tunstall's embassy to Spain; see Ep. 1629. 13n.

17. isthuc adrepemus] See Ep. 1586. 27n.

21. Ei] As the text stands, this must refer to Ber. But possibly *te* (l. 19) was substituted in H for some polite form such as *R. T. D.* (cf. Ep. 974. 8n) used in the letter actually sent. The termination would then resemble those of Epp. 967, 973.

22. Pentecosten] 4 June 1525.

for this letter follows N, must have detected the inaccuracy of the London text and have reverted to the earlier edition. Elsewhere, e.g. in Epp. 283. 149, 1109. 36, and in many other places, where he reproduces the errors of Lond., it is clear that that text served him for his original.]

ERASMVS ROTERODAMVS NATALI BEDDAE S. D.

Non sum is, vir optime, qui soleam de quoquam opinionem sinistram concipere, ni res ipsa palam comperta cogat in diuersam sententiam. Delationibus istis vulgaribus nihil moueor, suspitiones nihil moror, ac ne iniuriis quidem mediocribus et humanis perturbor. Negligo, dissimulo, excuso, suspendo sententiam, donec manifesta prauitas saepius deprehensa compellat me dicere 'Non putaram'. Neque quicquam arbitror magis indecorum homini Christiano quam quum post temere susceptam diuque fotam de proximo suspitionem, post impetitam multis conuiciis innoxii famam, tandem expertus eum longe alium esse quam imaginatio finxerat, dicit 'Non putaram'. Itaque quanquam ante complures annos solitus sum a multis accipere literas parum amicam de te mentionem facientes, tamen nihil me commouerunt quo minus Beddam bonum theologum ac bonum virum iudicarem. Eam opinionem auxerunt Beraldi mei literae, cuius iudicio sane tribuo plurimum.

Proinde quanquam in tuis literis erant aspersa quaedam quae subindicarent te non optime sentire de me, tamen quoniam mihi persuasum est ista tibi scribi syncero puroque animo, ne tantulum quidem offenderunt, nec te mihi vel pilo reddunt ingratiorem. Toties in hac epistola sum tibi charissimus frater, nec tamen collegam agnoscis nisi sympresbyteron, συνθεολόγον non agnoscis; quum tamen hoc tituli mihi non inuiderint nec Leo nec Clemens, ac ne Adrianus quidem, magnus sine controuersia theologus. Si non agnoscis collegam theologum nisi insigniter doctum, ne sympresbyteron quidem agnosces nisi eximie pium. At ego sane longius absum a pietate quam ab eruditione, licet in studium pietatis quam eruditionis propensior. Indoctos recipit Deus, impios non agnoscit. Sunt et alia quaedam quae videntur non carere figura, sed mihi persuasum est ingenium tuum ab huiusmodi strophis longissime abesse: quod si secus habet, mea nimirum opinio plurimum abest a vero. Alioqui si maxime affinis essem talibus cauillis, non arbitror tuam prudentiam his velle vti erga eum qui simpliciter ac pure scripsisset, nec alium te velle praebere quam is te existimasset.

Videris autem tibi persuasisse Erasmum esse quendam sitientem mundanae gloriae, ingenii pertinacis et indocilis; ad haec, scribendis libris inutilibus intentum, non satis cogitare de his quae pertinent ad vitam futuram. Scis ipse, vir egregie, nihil esse difficilius quam iudicare de spiritu alieno, quum Paulus non ausit etiam de se ipso iudicare. Verum ista fortasse tibi persuasit delator aliquis, vt his temporibus vbique regnant malae linguae. Et fieri potest vt

---

6. Non putaram] Cf. Ep. 1161. 14n.
12. literas] Of these there is no trace.
15. literae] Not extant.
16. literis] Not extant.
22. Leo] Ep. 864 tit.
Clemens] Ep. 1588. 61.
Adrianus] Presumably in the addresses, which are missing, to Epp. 1324, 1338.
28. figura] Veiled insinuation: cf. Suet. *Vesp.* 13, *Dom.* 10.
38. Paulus] 1 Cor. 4. 3.

imprudens et inscius foueam aliquid istorum viciorum quae mihi tribuis. Hoc igitur profectus attulit mihi tua reprehensio, vt ipse mihi coeperim esse suspectus, circunspiciens nuncubi laterent in me morbi tam pestiferi. Homo sum, et humani nihil alienum a me puto. Quod ad gloriam attinet, fateor olim iuuenis pulchrum esse duxi laudari a viris laudatis; verum vbi cognoscere coepi quam molestum onus esset fama, nihil magis in votis habui quam eam, si liceat, totam abiicere, vel eo vbi, quod aiunt, cerui deponunt sua cornua. Quid autem habet hoc gloriae genus expetendum, tot calumniis, tot obtrectationibus, tot criminationibus fermentatum? Aut quod animal me viuit infelicius, si pro tot exhaustis laboribus nihil aliud mercedis refero quam famam in hoc seculo? quae tanto plus aloes habet quam mellis, si quid tamen omnino mellis habet.

Nemo sui probus est iudex, fateor. Mihi tamen quum alioqui scateam viciis, videor non insigniter affinis huic morbo, vel hoc argumento. Quum nondum exortus esset Lutherus, magnaque rerum tranquillitate florerent studia bonarum literarum, videbar mihi beatus amicitiis tot eruditorum hominum, vt ingenue fatear quod res habet; laudibus nunquam sum magnopere delectatus, immodicis etiam offendebar. Quod si valde delectassent illi Germanorum applausus, si libens audissem princeps literarum, antistes studiorum, vindex verae theologiae, sydus ac decus Germaniae, nunc his detractis excruciarer. Nunc vero nequaquam mihi displiceo, quum illis ipsis nihil aliud sim quam Erasmus; propemodum etiam gaudeo me ab inuidiosis illis laudibus esse liberatum. Quin et rabiosos libellos, quibus ab his impetor quos pridem habebam laudum mearum immodicos praecones, videor hactenus sat moderate tulisse. Quum scirem mihi nunquam fore pacem cum quibusdam male auspicatis ingeniis, quae me propter bonas literas habent inuisum, tamen malui me prorsus exarmatum vtrinque lapidandum exponere, quam in hac factione, quae latissime regiones et aulas occupauit, esse coryphaeus et satrapes; et hactenus nec blanditiis nec minis nec conuiciis vtriusque partis loco moueri potui. Fortassis hanc aliquis cautionem vocabit potius quam constantiam. Imo videbam me tutiorem futurum fuisse, si me in Lutheranam factionem coniecissem: noueram enim quae multi nesciunt. Hic conscientia me reuocauit, non metus. Dignitates adeo non ambii vt etiam vltro oblatas constanter recusarim: et hic animus quem hactenus praestiti, tibi videtur sitire gloriam mundanam? Et tamen admonitionem tuam in optimam partem accipio, nec patiar me frustra monitum esse.

Hortaris me vt legam Gersonem et huic similes autores humiles, quo mihi vilescam. Ego quemadmodum nullum scriptorem soleo contemnere, ita in scholasticis istis quos vocant, praeter orationis filum fere nihil humile video; qui passim ostentant Aristotelicam et Auerroicam philosophiam, cui Scotus multum etiam

44. Homo sum] Ter. *Heaut.* 77.

48. eo vbi] In *Adag.* 1471, quoting Aristotle and Pliny (*H. N.* 8. 32. 115), Erasmus explains this to mean 'locum vehementer abditum abstrusumque'.

55. huic morbo] Cf. l. 44.

61. applausus] Cf. Ep. 1352. 34–7.

71. factione] For the dominance of the orthodox party at Court, through the activity of the friars, see Ep. 1195 introd.; and cf. Ep. 1278. 13n.

82. Hortaris] Ep. 1579. 160, 169–70.

addidit supercilii. Gersonis opuscula quaedam legi iuuenis, nec omnino displicuit. Caeterum quum neotericos hos scriptores in manus sumo, nescio quo pacto minus mihi displiceo; nec vlli libri magis deiiciunt ac pudefaciunt superbiam meam quam Euangelistarum ac Apostolorum. Scio magnum et arduum esse negocium domare spiritum hominis, et hoc sane iam pridem molior; etiamsi tu suspicaris mihi non esse vacuum colligere animum ad ea quae sunt verae pietatis, propterea quod subinde nouos libellos excudam. Nec mirum est ita tibi videri, qui fortasse stylum non perinde exercueris; eoque difficillimum et operosissimum esse credis, quod exercitato facillimum est. Ego vero iam hoc annos aliquot serio totoque pectore ago, vt hanc conscientiam Christo iudici approbem; meque pro viribus in eum diem paro quem haec aetas ac valetudo persuadent minimum abesse. Ac videor mihi nonnihil profecisse auxiliante Christi gratia, quam in hoc implorare non desino. Nam indies expecto diem illum animo tranquilliore. Nec vlla colloquia mihi gratiora sunt quam quae hoc studium meum vel promouent vel excitant.

Itaque fere versor in his argumentis quae iuuant etiam hoc animi propositum, tantum abest vt impediant. Quod genus sunt De misericordia Domini, De modo orandi, De moderanda lingua, quod nunc excuditur, et Commentatiunculae in Psalmos aliquot. Ac plane sic meditor subducere memet a scribendis libris, quemadmodum veteranus athleta paulatim sese recipit in ocium; praecipuumque studium huc confero, vt quod hactenus aeditum est repurgem ac dedolem, praesertim in his quae pertinent ad fidem ac pietatem Christianam. Mihi certe semper fuit hic animus, vt excitarem bonarum studia literarum, eaque conciliarem studiis vestris: partim vt inciperent et bonae literae sonare Christum, quae quam apud Italos hactenus nihil aliud quam paganismum crepent, ipse non ignoras; partim vt ex accessione linguarum ac politioris literaturae nonnihil fructus ac lucis adiungeretur studiis hactenus in scholas receptis. Qua quidem in re meo iudicio vehementer peccatum est vtrinque, dum et qui bonas literas adamant, hostiliter insectantur diuersa sequentes; atque hi rursum hospites bonas literas, vnde poterant vtilitatem capere, non recipiunt in consortium, sed inciuiliter explodunt, damnant ac reiiciunt priusquam nouerint.

Quod ad dogmata scholasticorum attinet, semper quantum licuit ab his abstinui, videlicet mihi conscius quam non esset meae mediocritatis, in rebus arduis dogmatisten profiteri meo pariter ac multorum periculo. Quantum in isto studiorum genere valiturus fuerim nescio; certe naturae vis alio rapuit. A factionibus sic semper abhorrui, vt fauorem suum profitentes aliquanto diligentius cohibuerim quam reieci calumniantes. Ita factum est hactenus vt, si quid errat aut periclitatur, solus erret ac periclitetur Erasmus. In Nouo Testamento nihil aliud proposueram quam instaurare synceram lectionem, et addita luce discutere quaedam

107. De misericordia] Ep. 1474.
De modo orandi] Ep. 1502.
De . . . lingua] Ep. 1593.

108. Psalmos] Epp. 327, 1304, 1427, 1535.

116. paganismum] Cf. Ep. 1479. 19n.

ad quae videbam multos impingere. Neque quicquam minus erat in animo quam mutare vulgatam interpretationem: imo veterem translationem addidissem Graecis, quamuis dissidentem, ni me docti quidam amici consiliis improbis verius quam felicibus huc protrusissent reclamantem. Porro quod quaedam obiter admoneo, Deum testor, simpliciter existimabam me rem facere Deo gratam ac rei Christianae necessariam. Atque hoc ipsum mihi visus sum eo temperamento fecisse, ne quid hinc seditionis oriri posset; certe id conatus sum saedulo. Videbam multa esse prolapsa, et erant tempora tranquilla. Quis enim suspicaturus erat hanc fatalem tempestatem exorituram in orbe?

Proinde quam tua charitas indicat mea scripta, ni corrigantur, esse periculosa religioni Christianae, tam iudicabam esse periculosum rei Christianae, si dissimulassem illa quae tum admonui. Si fuit error, in iudicio fuit, non affectu. Nec hic tamen vnquam fisus sum meo sensui, nec me transuersum rapuit applausus hominum. Et adeo non grauatus sum me submittere Deo—quod vt faciam amanter admones—vt etiam omnibus pene hominibus me subiecerim. Atque ea res mihi nonnullis in locis praebuit ansam erroris, in quem non impegissem, si meo iudicio plus tribuissem quam aliorum. Quem enim monitorem non eram auditurus, qui non solum Atensem, Latomum ac Dorpium, sed Leum etiam—theologiae, quod post compertum est, plane rudem—obnixe rogarim, vt adesset mihi sarcienti praecipitatam Noui Testamenti aeditionem, et hac de causa in intimam familiaritatem admiserim; quae sane res mihi parum feliciter cessit. Et interim videris in me suspicari peruicaciam hoc argumento, quod a duobus viris non elinguibus, nec indoctis nec stupidis, de multis non temere admonitus, nusquam tamen agnoscam lapsum meum.

Stunicam ac Leum elingues non esse fateor, imo profiteor esse linguacissimos: caeterum quam non sint stupidi aut indocti, ipsorum scripta te docebunt, si modo legas integer. At plane suspicor te grauioribus rebus occupatum ad ista friuola non descendere. Atqui hoc facere erat tuae modestiae, mi Bedda, priusquam de nobis conciperes atrocem suspicionem. Quis scurra scurrilior Stunica? Quot locis ostendo illum nescire quid loquatur? Et tamen non paucis in locis tali sycophantae gratias ago quod admonuerit, tametsi nihil debetur gratiae, ne recte quidem monenti, si id morbo facit, non iudicio.

Leus Stunica tum indoctior est, tum virulentior, et tamen vbicunque bene monet, agnosco officium: quod ideo suspicaris me nunquam fecisse, quia nostra non legisti; aut si legisti, aliud agens legisti. Atque vt ingenue fatear, demiror tales scriptores vobis placere. Si quid asperius scripserunt, ais facilem esse veniam. An

165. sint *H*: sunt *N*.

---

137. addidissem] In the fourth edition, which Erasmus had now in hand (Ep. 1571. 19), he for the first time added the Vulgate, side by side with his own translation and the Greek.

156. Atensem] Cf. Ep. 1571. 8n.

Latomum] Cf. Ep. 1571. 13n.

Dorpium] Of his participation in the second edition there is indication in Ep. 496. 18–20.

Leum] See Ep. 1037 introd.

158. praecipitatam] Cf. Ep. 1352. 92n.

apud vos sit facilis venia nescio, apud Deum scio difficilem futuram iis qui tot mendacia, tot calumnias, tot fumos, tot glorias effundunt in famam proximi. Doceo Leum in his quibus impetit me, quaedam asserere palam haeretica. Nec habet quenquam tam amicum in Anglia qui ausit haec defendere. Leo ipsa Anglia imposuit silentium, nec vllis magis displicuit illud opus quam qui illi tum natura tum beneuolentia sunt coniunctissimi. Quod si prodisset frigidus ille libellus quem primum scripserat et clam vicies descriptum sparserat per amicos, quos ronchos, quas sannas excitasset? Inerant illic manifestae blasphemiae. Nam is quem aedidit maxima ex parte est aliorum. Dices me somniare. Imo librum illum habebam antequam mea responsio esset absoluta.

Stunica apud Hispanos habetur, vt est, pro homine vt glorioso ita parum cordato: cuius sycophantiae quam placuerint Pontifici, satis declarat quod toties est illi impositum silentium, primum a Leone, mox a coetu Cardinalium, rursum ab Adriano, iterum a Cardinalibus, postremo a Clemente serio, vt ni quieuisset, coniiciendus fuerit in vincula.

Primum nec Stunica nec Leus erat is qui debuerit sibi censuram in me sumere. Quibus si non defuisset doctrina, tamen fide carebant, qui tam impotens odium prae se ferebant, qui tantum spirabant inanis gloriae. Fateor obtemperandum esse monenti, sed ei qui possit recte monere, sed ei qui commode monet. Quis autem sese credat chirurgo ferrum et ignem admouenti, si manifestis notis prae se ferat studium occidendi si possit? Quis hauriat pharmacum a medico porrectum, qui prae se ferat animum perdendi aegrotum, non medendi? Multo vero sit insanior, qui se committat talem animum adferenti cum imperitia secandi aut medicandi. Multa laudata correxi ex me, quid facturus si quis doctus amice monuisset? Et vt agnoscas quantum absim a pertinacia, quaedam coactus sum eradere, quae monitore Leo mutaueram. Quem si sequutus fuissem in omnibus, legeretur in libris meis quod palam esset haereticum: non loquor de dogmatibus scholasticis, sed de articulis fidei. Ac ne multa commemorem, hoc ipsum quod tu reprehendis, Iesum nulli mortalium debuisse obedientiam, ex Caranza Stunicaque didici, quanquam illi multo idem inculcant odiosius. Et sunt alia his magis impia, si vacabit illorum calumnias et nostras Apologias legere.

Et horum calumniae pondus habent apud vos, quum tot episcoporum, tot theologorum atque etiam Romani Pontificis iudicio leue sit pondus. Aliud est, inquis, probari ab amicis, aliud iudicari ab inimicis, qui nodum etiam in scyrpo quaerunt. Caecus quidem est amor vehemens, at multo caecius odium: sed ingenium hominis multo propensius est in odium quam in amorem. Qui mea probarunt quid erat quur tantopere caecutirent amore mei, qui me

---

183. in Anglia] See Ep. 1037 introd.
194. a Leone] See Ep. 1213. 35n.
Cardinalium] See Ep. 1302. 59n.
ab Adriano] Of this occasion I can find no trace. Erasmus perhaps had in his mind the sequence given in Ep. 1433; where, however, Adrian's action was directed against the theologians of Louvain.
195. Cardinalibus] See Ep. 1433. 14.
Clemente] See Epp. 1431. 13, 1433. 15, 1488. 15–17.
213. Caranza] See Ep. 1277. 22n, 24n.
219. inquis] Ep. 1579. 84–6.

non ob aliud diligunt quam ob labores meos, nec vllis in rebus egent mei ? His, quum sint in re theologica doctiores sexcentis Leis ac Stunicis, diffidam, et subiiciam me iudicio istorum qui vesanum et impotens odium in me prae se ferunt ? Si theologis credendum est, theologi sunt et illi. Verum ex his quidam damnant inimici quod probarant amici. Vtrum igitur iudicium apud me plus valebit ? Imo quur valeat apud quenquam talium iudicium, qui cum affectu mutant sententiam, et ex eodem ore frigidum efflant et calidum ?

Quum aederem primum Nouum Testamentum, aderant assidue Capito et Oecolampadius, quorum vterque tum videbatur et vir pius et theologus eruditus, vtcunque nunc res mutatae sunt. Berus vicinus frequenter nos inuisebat, quem, opinor, et tu numeras inter theologos. Quur hic qui haud indiligenter legit mea, non vidit ista perniciosa quae tuam sollicitudinem exanimant ? Est ille quidem amicus, sed amice liber, nec ignorat me liberis amicis delectari.

Post primam aeditionem commigraui Louanium, vltro receptus sum in amicitiam theologorum, quum nihil minus ambirem. Carmelita Ecmondanus hoc opere prodito vociferatus fuerat me esse Antichristum : quum ventum esset in priuatum colloquium, rogabam vt admoneret si quid esset corrigendum, nullum officium mihi fore gratius. Respondit sibi opus nondum esse lectum. Obnixe rogaui Atensem non semel vt moneret si quid offenderet, nam mihi esse animum iuuandi rem Christianam, non laedendi. Eadem rogaui Latomum et Dorpium. Atensis recepit se facturum. Sub discessum vocauit me ad coenam. A coena repeto veterem sermonem. Ait se perlegisse totum opus, videri sibi tum eruditum, tum pium. Rogabam vt libere diceret quod sentiret, me moneri malle quam laudari ; monitionem profuturam, laudes non item. Etiam atque etiam repetens confirmauit quod dixerat, et hortatus est vt sanctis meis laboribus—sic enim ille tum loquebatur—pergerem prodesse rei publicae Christianae. Hoc vt excluderet, captionem adiecit : 'quid scripturus sis nescio ; quod hactenus scripsisti perplacuit'. Respondi me daturum omnia meliora : quod quidem, ni fallor, praestiti. Et hic erat illius Academiae caput, siue spectes autoritatem siue doctrinam.

Reuersus sum, pesti, vt putabant medici, obnoxius, certe tribus carbunculis insignis. Atensis aliique theologi vetante me accurrunt ad salutandum. Tranquilla omnia, donec Leus ordiretur suam tragoediam. Vbi per morbum licuit, euocaui Leum ad colloquium, proposui aequissimas conditiones, vt vel ostenderet suas annotationes, vel mecum conferret, si quid diffideret, vel aederet denique. Nihil horum illi placebat. Denique vel Atensem mihi iam parum aequum faceret iudicem. Nihil horum placuit. Decreuerat eo fumo frui, quod trecenta loca notasset, quae premeret in gratiam meorum amicorum. Contuli priuatim cum Atensi, vt moneret si

233. Capito] See Ep. 456. 169–74.
Oecolampadius] See Ep. 358. 5n.
234. Berus] See Ep. 456. 163–9, 174.
238. amicus] Cf. Epp. 1419, 1420.
240. theologorum] See Ep. 637. 10n.
241. Ecmondanus] See Ep. 878. 13n.
245. Atensem] Cf. Ep. 1571. 8n.
247–8. Sub discessum] For Basle in April 1518.
259. Reuersus] In Sept. 1518.
260. carbunculis] See Ep. 867. 212.
Atensis] See Ep. 867. 255.
262. Leum] See Ep. 1037 introd.

quid esset alicuius momenti: nam opus meum nondum exisse totum, et me mutatis aliquot chartis malle pecuniae dispendium accipere quam famae. Idem egi cum Dorpio Latomoque. Annotationes, hoc est dimidium operis, mecum aduexeram e Basilea, eas mox dedi Dorpio legendas. Perlegit et annotauit quaedam, sed quae nihil ad fidem attinebant. Mox tradidi Atensi. Nemo quicquam admonuit.

Dum haec aguntur, prodiit opus, quod diutius premi non poterat sine graui iactura typographi. Interim incrudescebat Lei tragoedia, et, vt fit, alius aliunde grunniebat. Vbi non esset finis obtrectandi, rursus adii Atensem, admonens vt daret negocium aliquot eruditis, Dorpio aut Latomo aut horum similibus, qui notarent quae iure offenderent: nam meum non esse magni pendere quid quiuis magistellus arroderet. Factum est; notauit Atensis quaedam, ac Dorpius nonnulla. Respondi; sic enim conuenerat. Satisfactum est illis in omnibus, hoc vno excepto, quod non addidissem hanc confessionem institutam a Christo. Respondi non esse meum affirmare quod probare non possem, submittere tamen me meum iudicium autoritati Ecclesiae: hoc interim mihi satis esse.

Iam adornabatur aeditio tertia. Nullum non rogaui, cui crederem esse aliquid iudicii, vt admoneret si quid offenderet, praesertim in decretis philosophiae Christianae. Comprobarunt multi, nemo monuit hactenus. Adrianus Cardinalis per Barbirium suum denunciauit vt idem facerem in Vetere Testamento quod fecissem in Nouo, nec meminit vllius tragoediae: non facturus, opinor, si sensit de meis laboribus quod tu sentire videris.

Adornatur aeditio quarta, et paratus sum a quouis admoneri, vel semidocto. Dices theologorum esse iudicium. Quaeso an Ioannes episcopus Roffensis non videtur tibi theologus? Equidem vt fateor vestram Academiam esse praecipuam in re theologica, ita credebam et in aliis esse theologos. Iam Lodouicus Berus, Aegidius Delphus et Hermannus Lethmannus inter vestrae scholae proceres sunt; cum his omnibus diligenter egi. Scripsi Prierati, indicaret quibus locis offenderetur; obmutuit. Et hic est animus quem tu putas praefractum et intractabilem.

At 'Monitus' inquis, 'non agnoscis culpam'. An postulas vt a quouis admonitus, ilico clamem cum pueris vapulaturis, 'Ignosce, peccaui'? An vis me culpam agnoscere vbi culpa non est? An is qui pro viribus studet prodesse, videtur indignus quem doceat theologus? Praecipua causa quur cuperem adire Galliam erat vt cum aliquot vestrum priuatim communicarem. Obstabant quum alia multa, tum praecipue bellum inter Caesarem et Gallum, indies magis ac magis incrudescens. Vocabar ad amplam et paratam

---

271. Annotationes] This volume was completed on 23 Aug. 1518: see Ep. 864 introd.

276. prodiit opus] In March 1519.

285. confessionem] Cf. Epp. 1153. 41–8, 70–75, 1225. 119n, 1299. 60n, 1410. 30–34.

288. aeditio tertia] See Ep. 1174. 15n.

291. Adrianus] See Epp. 1225. 1n, 1571. 46–8; and cf. ll. 672–5.

295. aeditio quarta] See Ep. 1571. 19.

300. Delphus] See Ep. 456. 87n.

Lethmannus] See Ep. 1320.

301. Prierati] Ep. 1412.

304. inquis] Ep. 1579. 100–101.

308. adire Galliam] For expression of Erasmus' wishes see Epp. 1403, 1484.

310. bellum] Cf. Epp. 1408. 20n, 1478. 10n.

fortunam, etiam regiis litteris. At mihi subolebat me per occasionem vocari ad contentionem, quantumuis alia praetexebantur. Contempsi fortunam amore tranquillitatis. Rixarum iam pridem sum satur. Berquinum tantum ex litteris cognoui ; ex his mihi videtur vir prudens ac modestus. Eum tamen nunquam desii hortari vt a contentionibus abstineret. Si quid accidit Episcopo Lodouiensi tristius, equidem vehementer doleo : nam olim mihi talis visus est quales optarem multos esse praesules.

Ego nullum adhuc episcopum vel vlla grauaui inuidia vel a recta semita deduxi. Quod mihi tua charitas metuit ne quando sim in eadem sorte futurus in qua Faber, ego magis vereor, optime Bedda, ne quando vos sitis in eadem sorte futuri in qua nunc sunt theologi Germaniae : quorum tanta hisce temporibus est autoritas vt, si quid reprehendant, ob hoc ipsum placeat, quod ab illis damnatum est. Non hoc dico minitans. Optarim omnia florere studia, sed prae caeteris theologiae. Nunc video misere collabi omnia, totamque rem Christianam ad Turcarum barbariem tendere. Verissimum est theologos apud plerosque male audire. Imo grauiori odio laborat nomen theologicum apud omnes quam quisquam credat ; nec tantum apud vulgus verum etiam apud principes. Huius mali quorundam morositas et improbitas causam dedit ; vt libere dicam quod sentio. Fateor iniquissimum esse ex paucorum moribus aestimare totum ordinem, sed tamen ita fit vulgo. Et paucorum improbitas nonnunquam plus valet quam caeteri omnes, quorum alii dissimulant, alii rident, aliis non libet repugnare, alii fauore priuato adsunt, alii pertrahuntur in eandem insaniam veluti contagio quodam.

Mihi nemo persuasurus erat inter theologos esse tales vomicas, nisi re ipsa compertissimum haberem. Quis credidisset in Standitio tantum esse stulticiae quantum ipse coram omnibus prodidit ? accusans me apud Regem et Reginam Angliae, circumstante procerum ac doctorum corona, ipse flexis genibus ac sublatis in coelum manibus, quod negassem resurrectionem, quod sustulissem matrimonium, quod perperam sentirem de Eucharistia. Quum vrgeretur ad probandum quae proposuerat, meras insanias effutiuit, adeo vt ipsum Regem puduerit illius nomine. Deinde quam furiose clamatum sit in locum ' In principio erat sermo ', perspicuum fuerit, si vacabit nostram ea de re Apologiam legere, iam non semel aeditam.

Iam olim sine modo, sine fine furit apud nostros Nicolaus ab Ecmonda Carmelita. Quoties vociferatus est in publicis concionibus nihil interesse inter Erasmum et Lutherum, nisi quod Erasmus esset maior haereticus ! Quoties apud populum et in publicis praelectionibus iussit vt cauerent ab haeresi Lutheri et Erasmi !

---

312. fortunam] See Ep. 1434. 19, 20nn.
litteris] Ep. 1375.
315. Berquinum] See Ep. 925. 13n.
317. Lodouiensi] Evidently Wm. Briçonnet is intended : see Ep. 1407. 118n, 1579. 154–6.
320. episcopum] Erasmus was no doubt thinking of Erard de la Marck ; see Epp. 980. 36n, 1038 introd., 1041. 22–4, 1143. 43–8.
323–4. theologi Germaniae] Such as Hochstrat and Eck and Emser and Cochlaeus, who as champions of orthodoxy were flouted by the Reformers.
340. Standitio] See Epp. 608. 14n, 1126, 1162. 152–62.
349. Apologiam] See Ep. 1072.
350–1. ab Ecmonda] See Ep. 878. 13n.

Quoties iussit orari pro nobis vt resipisceremus! Quoties in conuiuiis, in vehiculis, in nauibus appellauit Erasmum haereticum, haeresiarcham et falsarium! Quum apud Rectorem Academiae Louaniensis flagitarem vt nobis vnum articulum proferret in Luthero damnatum quem ego vel ioco defendissem, protulit ex epistola quadam ad Moguntinum Cardinalem, in qua scripseram ipsum publicitus damnasse quod non intellexerat. Lutherus enim scripserat non esse necesse confiteri nisi manifesta crimina; sentiens de his quae sine dubitatione sunt capitalia, quod genus sunt homicidium et adulterium. Ille sic interpretatus est quasi sensisset de facinoribus palam admissis. Hoc non erat defendere Lutherum, sed illius arguere praecipitem maledicentiam, qui pronunciaret priusquam intelligeret. Scio quid postea Lutherus scripserit de Confessione: verum id temporis non aliud aediderat. Quibus de rebus si plura libet cognoscere, lege nostram Apologiam de reprehenso loco Pauli, 'Omnes quidem dormiemus'. Lege Catalogum posterioris aeditionis. Nec desinit quotidie stulticia, impudentia ac maledicentia superans seipsum. Adrianus sextus imposuerat illi silentium misso diplomate. Aegre siluit, sed mox a morte Pontificis rediit ad ingenium. Nuper Ferdinandus scripsit amitae diligenter, vt illi rabulae obturaret os. Ridetur ab omnibus, habetur pro insano, vt est, nec tamen resipiscit.

Quum essem Caletii in conuentu principum, Dominicanus quidam Louanii sesquimensem debacchatus fuerat in nomen meum, plusquam scurriliter e suo suggesto. Quum is vix esset cohercitus per Rectorem, subornatus est alter qui praeter omnem expectationem debaccharetur in templo diui Petri. A prandio quum quaereretur, iam alio demigrarat. Reuersus ille prior quum essem Louanii, mane fortiter debacchatus fuerat in me, pollicitus se plura dicturum a prandio: et dixisset, ni Aleander, qui tum aderat, per me admonitus, homini denunciasset silentium.

Suffraganeus Episcopi Tornacensis totas horas debacchatus fuerat in me Brugis, nomen meum coniungens cum Luthero, nos subinde clamitans esse grues et bestias, in libris meis esse quaedam haeretica. Quum digressum e suggesto doctus quidam excepisset, rogans vt commonstraret aliquem locum haereticum, negauit se legisse libros meos; Moriam voluisse legere, verum se metuere ne ob stili sublimitatem prolaberer in aliquam haeresim. Tales scurrae sunt in causa vt populus male sentiat de theologis. Qui boni sunt, non probant

357. *N*: haesiarcham *H*.

---

358. flagitarem] For this interview see Ep. 1162.

360. epistola] Ep. 1033. 80n.

367. postea] In the *Assertio Articulorum*, 1520, and the *Von der Beicht*, 1521 (LE². 369, 439).

369. Apologiam] See Ep. 1235 introd.

370. Catalogum] See 1, pp. 24. 36–26. 36; the larger part of which is added in the edition of 1524 (cf. Ep. 1474 introd.).

372. Adrianus] See Ep. 1359. 2n.

374. Ferdinandus] Cf. Ep. 1553. 58–60.

377. Caletii] See Ep. 1118 introd.
Dominicanus] Laur. Laurentii; see Ep. 1166. 26n.

380. Rectorem] Rosemondt: see Epp. 1153, 1164.
alter] See Epp. 1172. 2, 1173. 108–9.

384. Aleander] See Ep. 1172. 32n.

386. Suffraganeus] See Ep. 1144. 39n.

391. Moriam] In the earlier narrations of the story Erasmus says the Paraphrases. The present slip of the memory is repeated in Ep. 1967.

quidem istorum insaniam, sed interim tales ferunt aut etiam fouent, non animaduertentes interim inuidiam in ipsos recidere.

Est Louanii quidam Vincentius ab Haerlem, Dominicanus, homo simpliciter stupidus, nullius iudicii. Is quum digna atque indigna blateraret in me, conueni hominem, rogaui proferret quae offenderent. Vix eblanditus sum vt faceret. Deum immortalem! nulla scropha proferret stultiora quam ille tum protulit. Ne vnum quidem locum intellexerat omnium quae carpserat. Is nunc aedidit libellum aduersum me ficto quidem titulo, sed ita tamen vt nolit eam gloriam sibi perire. Equidem antehac pessime sentiebam de homine, sed nemo persuasisset quenquam in toto ordine tam stultum, tam stupidum, tam indoctum, tam mendacem, tam impudentem esse, nisi suo libello nobis ipse fecisset fidem. Non dubito quin is libellus iam ad vos transuolarit. Quorsum autem attinebat Latomum in dialogis suis sic obliquis strophis in me ludere, scurrae quam theologo similiorem? Et haec quum ipsi designent, admirantur decrescere gratiam et autoritatem theologici nominis.

Quod facinus non auderet is qui isthic corrupit mea Colloquia, addita praefatione mei nominis titulo? Qui rem norunt, confirmant esse quendam Lambertum Campestrem Dominicanum. Excudit quidam cognomen habens a grosso morsu seu grandi bolo.

---

396. Vincentius] See Ep. 1196.

398. conueni] For this interview see Ep. 1196. 31 seq.

402. libellum] See Ep. 1571. 65n.

408. dialogis] From comparison with Epp. 1585, 1603, 1621, 1624, it is evident that Erasmus is here referring, not to Latomus' earlier dialogues (cf. Ep. 934. 3nn), but to the compositions mentioned in Ep. 1585. 80n; which are not, however, in dialogue form.

413. Campestrem] A Saxon Dominican, who settled at Lyons c. 1516–20, and there published through various printers a number of theological volumes, many of them in folio: *Legenda Sanctorum*; the *Pantheologia* of Raynerius of Pisa; the collection of patristic Homilies attributed to Alcuin with a dedication to Symph. Champerius; Bernard; and parts of Aquinas (Panzer vii. 313, 325–7). In 1523 he printed with Colinaeus at Paris two books against Luther, *Heptacolon* and *Apologia*; in the latter, addressed to Jo. Selva (Ep. 1591), showing some acquaintance (f. 10 v°.) with Peter Popilonius, chancellor of the Dukes of Bourbon.

The concocted edition of Erasmus' *Colloquiorum Formulae* here mentioned (cf. Epp. 1591, 1598, 1603) is fully described in the second issue of *Cat. Luc.*, composed c. Aug. 1524 (1, pp. 9. 37—12.27). It is evident from 1, p. 10. 9–11, that its preface travestied Ep. 1262. No copy is known, and some doubt has therefore been thrown on its publication: but the Ghent bibliographers (BEr². *Colloquia* i. 364–8) judge that Erasmus could not have given so detailed an account of it, if he had not had a copy in his hands.

In 1525 Campester seems to have returned to Lyons, not without scandal; cf. Epp. 1655, 1686, 1697. In Oct. 1532 Erasmus reports his appearance at Soest as a Protestant preacher (Lond. xxx. 59, LB. 1233). See Quétif and Echard, *Script. ord. Praed.*, 1721, ii. 52–4; and ADB. iii. 739.

It is possible, though difficult, to identify him with L. Campester, Germanogallus, canon regular and priest, who on 5 Aug. 1538 from his house at Renèvre in Auvergne, composed for Francis I a congratulatory *Oratio*, s.l. et a., which gives an interesting picture of contemporary France. After exhorting the King to appoint a historical commission to investigate the records and antiquities of France, the writer states that he had himself composed three books on the subject; as well as a *Clypeum triliIiatum* in praise of France, written in the house of the Bp. of Langres, probably Claude of Longwy († 1561), who had succeeded Mich. Boudet (Ep. 1612 introd.) in 1528. Neither work seems to have been published.

414. grosso morsu] Peter Gromorsus († a. 1549), who was printing in Paris 1521–44; see Ph. Renouard, *Im-*

Si non vacat inspicere nugamentum, lege Catalogum meum posterioris aeditionis, et demiraberis prodigiosam hominis dementiam. Et haec fiunt in vestra Academia, vbi non licet excudere Paraphrases Erasmi.

Iam hic libellus Petri Sutoris quam prae se fert esse hominis qui magis egeat exorcista quam medico! Et tamen ille vobis approbantibus excusus est, nisi mentitur titulus. His parata est apud vos venia, quum in nostris erratis multi ex musca faciant elephantem? An creditis tales libellos ad Academiae vestrae dignitatem nihil attinere? Neque vero me clam est quae probra, quae virulenta conuicia iam olim iaculantur in me quidam vestrae sodalitatis; nihil opus aedere nomina, quae nec te fugiunt et multis nimium nota sunt. Quid autem synceri iudicii expectes ab istis quos totos occupauit impotens odium? quod si adferant ad Epistolas Paulinas, plura damnabunt in illis quam in meis lucubrationibus. Tales non ferunt alienam superbiam, quod ipsi sint superbissimi. Et quemadmodum Diogenes, pede premens culcitram Platonis et dicens se calcare fastum illius, audiuit 'Calcas quidem, sed alio fastu'; ita isti nostram insectantur superbiam, sed alia superbia; nostram pertinaciam, sed alia pertinacia; nostram praecipitantiam, sed alia praecipitantia.

Itaque quemadmodum nos vt homines labi possumus in scribendo, ita illi labi possunt in iudicando; imo non possunt non labi qui odium habent in consilio. Sunt enim complures, praesertim iam prouectioris aetatis, quibus nihil placere potest quod sapiat aliquid politioris litteraturae, quodque discrepet a saliua quam inbibere pueri; nec considerant verti seculum, cui par est vt nos accommodemus. Sunt qui natura morosi, nec admodum felicis iudicii, a caprilibus veniunt ad ludum, ac ob rei familiaris inopiam destituti bonis autoribus et ocio, tantum ea discunt quae solent in scholis tradi,—quorum permulta quam infeliciter tradantur, ipse non ignoras: et inter pueros consenescunt, apud quos regnant, et nutu ac renutu imperant quod volunt, non obtemperantes minis territant. Itaque nemine reluctante, quicquid volunt rectum autumant, eosque mores transferunt in vitam communem, alieni ab omni ciuilitate ac propemodum etiam sensu communi carentes, semper imaginantes sese inter pueros ac discipulos versari. Tales igitur quum odium etiam secum adferant ad iudicandum, quid vnquam probaturi sint? Praesertim quum tot sint tituli reprehensionis, hoc est derogatiuum honori sanctorum, hoc est irreuerentialiter dictum in magistros nostros, hoc est contra laudabilem consuetudinem, hoc est suspectum de haeresi Valdensium, hoc est vicinum errori pauperum de Lugduno.

438. habeant *N*. 445. *N*: per multa *H*.

primeurs Parisiens, 1898, pp. 163–4 and *Badius* iii. 432.

415. Catalogum] See l. 370n.

417. non licet excudere] An application by Conrad Resch for permission to print the Paraphrase on St. Luke (Ep. 1381) was considered by the Faculty in Jan. 1524 (see Delisle pp. 60–1), and evidently was refused.

419. libellus] *De tralatione Bibliae*.

421. titulus] On the verso is a privilege from the Parliament of Paris, 5 Dec. 1524, granted after certification by the Faculty of Theology.

425. quidam] Such as Duchesne; for whom see Ep. 1188. 29n.

431. Diogenes] Diog. Laertius 6. 2.

434. praecipitantiam] Cf. l. 158.

457. pauperum de Lugduno] Two bodies of the Waldenses, who rejoined

Quid omnes commemorem? Sexcenti sunt. Qui tot laqueos adfert secum, qui ingenium morosum et calumniosum, qui odium erga bonas litteras et autorem, quis effugere poterit illius retia? Saepenumero sese miscet affectus humanus gloriae, quoque videantur ingeniosi, carpunt etiam friuola, et deprauant quod recte dictum est. Quid multis? dum colligendi articulos nullus est neque modus neque finis, res plane tandem exit in morbum articularem. Atqui isthuc non est haereses excludere, sed haereticos facere. Sic coepit Arianum incendium, sic Tertullianus egressus est ab Ecclesia. Quas tragoedias excitarunt quidam ob libellum obscurum Capnionis.

Cum Berquino mihi nihil est rei; sed tamen, si me pateris aliquam veri partem in sinum tuum effundere, quid opus erat hoc inter articulos notare, quod scripsit a concionatoribus rectius inuocari Spiritum sanctum quam Mariam virginem? 'Fit' inquis 'iniuria laudabili consuetudini'. Vt laudabilis sit hodie, certe veteres hanc laudabilem consuetudinem nescierunt. Hieronymus in singulis pene praefationibus commentariorum quos scripsit in Prophetas, meminit de inuocando auxilio Spiritus diuini, de inuocanda Maria non meminit. Verum vt donemus esse laudabilem, quid peccat qui ostendit quod sit laudabilius? Quale vero est ob huiusmodi naenias virum talem in vitae famaeque discrimen vocare? Quanto praestiterat ad talia conniuere? Vos laboratis graui odio pene apud omnes, et illi habent suos fautores. Itaque res tandem exit in factionem ac tumultum. Quod si Pontifici placeret anxia talium inquisitio, non imposuisset silentium Stunicis et Prieratibus. Theologi Louanienses, dum ferueret Lei tragoedia, varios articulos ex libris meis collectos miserant Adriano tum Cardinali, mox Pontifici, nec dubito quin odiose, quum in articulis etiam Lutheri quaedam aliter recensuissent quam ille scripserat: et tamen vir ille, mihi tum non admodum aequus, iudicauit eos esse momenti leuioris quam vt hinc esset suscitanda tragoedia.

Saepe fit vt dum nimium tendimus funiculum, rumpamus. Aut ego plane fallor, aut ciuili modestia plus efficeretur. Nunc dum vtraque pars nusquam vult alteri de suo iure concedere, dum sua quisque tuetur mordicus et atrociter impugnat aliena, tumultu miscentur omnia. Ab articulorum censuris, a clamoribus ventum est ad bullas; ventum est ad incendia librorum, tandem ad exustiones hominum: quaeso, quid profectum est? Agitur hic nunc cruenta fabula non sine meo periculo. Quis exitus futurus sit nescio.

Amo charitatem tuam quae tam anxie timet animae meae saluti. Ego vero nullum in animo sentio scrupulum e scriptis meis, quod quidem ad mores ac fidei synceritatem attinet, in quibus adhuc

---

the Catholic Church and were recognized by Innocent III, 1208: known also as 'Leonistae' and 'pauperes Catholici'. See Herzog xv. 92.

467. libellum] The *Augenspiegel*; see Ep. 290. 1, 10nn.

472. inquis] An imagined objection; not a quotation from Ep. 1579.

484. Prieratibus] See Ep. 872. 16n.

485. Adriano] See Ep. 1153. 149n.

488. non admodum aequus] See Ep. 1166. 105n.

500. timet] Cf. Ep. 1579. 4, 33, 90, 96, 168.

nihil video vel obscoenum vel impium vel seditiosum. Et tamen fieri potest vt imprudens alicubi lapsus sim. At si tam anxie metuis illius saluti qui, quum simplici animo prodesse studeat, alicubi labitur, quur non magis metuis illorum saluti qui sceleratis calumniis, qui manifestis mendaciis, qui virulentis conuiciis sic debacchantur in fratrem a quo laesi non sunt ? Hanc diabolicam insaniam tu leni verbo zelum vocas : quur non eadem lenitate interpretaris quod accidit mihi ? Illos excusas quod sibi videantur propugnare veritatem : quur non itidem excusas nos, qui non paulo modestius pugnamus pro veritate quam isti faciunt ? Quaeso, Sutoris libellus quid aliud spirat quam glorias, quam fastus, quam pertinaciam, quam hominem sibi supra modum humanum placentem, quam effrenem petulantiam ? Quur non illum admones vt sibi vilescat, qui sic totus turget ? Quantum autem aberret a vero, fortassis alias docebitur. Quur huic collegae tuo non praestas eandem sollicitudinem quam praestas mihi ? Quod mihi praestas, habeo gratiam ; quod de illo securus es, demiror. Ego scribo libros infrugiferos Ecclesiae ; et sine talibus libellis quales scribit Sutor, collaberetur domus Dei ? Mihi metuis ne desit ocium curandi coelestia, et hi qui talia scribunt, versantur in tertio coelo.

Admisces nescio quid de his qui incumbunt poetis, quod scriba sic deprauarat vt legi non possit. Adolescens adamaui poeticen, quam ego puto vel praecipuam portionem liberalis eruditionis. Nec me poenitet eius animi. Vtinam quod feci, fecissem aliquanto felicius ! Nunc me non incumbere poetis, libri mei, ni fallor, satis declarant. Quod si illis metuimus qui nonnihil ex politioribus litteris admiscent studiis suis, ne desit ocium curandae salutis, quur non magis idem metuimus iis qui bonam aetatis partem, immo totam aetatem, in Aristotelicis et Auerroicis, in Scoticis labyrinthis, in sophisticis argutiis, in quaestiunculis superuacaneis conterunt ? Sed sic est hominum ingenium. Suis quisque studiis blanditur, minimum tribuens his in quibus intelligit sibi nihil laudis esse sperandum. Hunc affectum caeteris facile ignoscimus ; an theologos deceat nescio, qui vel ipso titulo nescio quid diuinum profitentur et maius humanis affectibus.

Hortaris me ad exemplum diui Augustini. Nihil hic dicam cuiusmodi sint illius Retractationes ; certe multa praetermisit quae non retractauit, quum sint retractatione digna. Et tamen vltro totus in hoc sum ad quod me hortaris. Nihil deest praeter regulam ad quam mea castigem. Relegas me ad Gersonem, Gratianum, reliquosque doctores scholasticos, quos ego sane nunquam in totum contempsi. Verum in horum quoque libris non pauci deprehenduntur errores, vt iam maxime inter sese consentiant : quod dissidium quum sit insigne, tamen abs te negligitur vt leuiculum quiddam. Ne dogmata quidem scholastica censeo contemnenda, praesertim quae in conciliis approbata sunt. Nam quaedam e scholasticis contentionibus in concilia reiecta sunt : verum non opinor his

509. zelum] See Ep. 1579. 90.

521. metuis] Ep. 1579. 59–62.

523. poetis] This citation of the scribe's error in Ep. 1579. 42 (where the next word, *incumbis*, is botched in β) shows conclusively that the Breslau MS. is the copy actually sent to Erasmus.

538. Hortaris] Ep. 1579. 73–4.

tantum esse deferendum vt non liceat citra contentionem de iisdem disserere, praesertim si incidat occasio. Si de illis nemo disputasset, non fuisset sequuta comprobatio.

Quid si exoriatur aliquis qui circa eadem exploratius aliquid aut exactius adferat? Si modesta est disputatio, quur non videtur ferenda? Fortasse discussa re sequetur approbatio. Loquor de his dogmatibus quae non ita multum attinent ad negocium fidei. Si recentioribus quaedam patefacta sunt dono Spiritus, quae tam multis seculis fugerant tot Ecclesiae lumina, hoc est si Gerson aut Occam vidit quod nec Chrysostomus nec Basilius nec Ambrosius nec Augustinus nec Hieronymus vidit, quid obstat quo minus et hodie Spiritus idem suggerat huic aut illi quod hactenus fefellit? Quur non hic seruatur illa Pauli lex, vt si quid cuipiam alteri reuelatum fuerit, prior taceat et auscultet? Nunc velut ex insidiis proferuntur scholastica dogmata, non aliter quam Tenedia bipennis, nec quisquam dignatur docere simpliciter errantem: imo quum saepenumero fiat vt qui carpitur, licet aliis verbis idem extulerit quod habent dogmata, tamen a quibusdam parum candidis theologis vocetur in calumniam, quod non iisdem ac totidem vocibus dogma retulerit.

Iam sunt quidam vsque adeo morosi vt nihil omnino probare queant, nisi quod ipsi faciunt. Petrus de his quae didicerat a Christo, rationem reddidit cuilibet poscenti, cum omni mansuetudine ac tremore: et theologus dedignatur rationem reddere de scholasticis dogmatibus, immo nec fert de his quamuis modeste disputantem? Nulla grauior autoritas quam Scripturae canonicae. Et tamen de huius sensu, quum semper disputatum sit, tamen hodie quoque fas est disputare. De hoc vero genere dogmatum non licebit hiscere, quum tamen magni referat a quibus, quo tempore, qua occasione sint prodita? Sunt enim quaedam inter haec eius generis vt, in morem pharmacorum, expediat mutari pro tempore. Si ideo abstinendum est a veterum lectione, quod in his quaedam inspersa sunt quae recentiorum accurata discussione reprobata sunt, nec Petrus Lombardus nec Thomas nec Scotus deberent legi, quod in his quoque posteriores non pauca deprehenderunt errata. Et fortasse nos sequutura aetas nonnulla deprehendet in Tartareti aut Sutoris libris quae merito damnet.

An hic ad scholasticorum dogmata velut ad sacram ancoram confugiemus? Probarem, si sibi constarent ea dogmata, nec cum suis sectis ac seculis variarent. Regnauit aliquando Alexander

554. videntur *N*.

562. Pauli] 1 Cor. 14. 30.

564. Tenedia bipennis] A proverb of hasty decision without due consideration: *Adag.* 829, 'Conueniet . . . in eos . . . qui celeriter expediunt controuersias et litium ambiguitates'.

571. Petrus] 1 Pet. 3. 15.

585. Tartareti] Peter Tateret, Tatteret, Tataret or Tartaret († a. 1 Dec. 1522) was a native of the diocese of Lausanne, and owed much to its bp., Aymo de Montfaucon (1491–1517). In 1490 he was rector of Paris University, where he rapidly became one of the leading exponents of the Scotist philosophy. Between 1494 and 1497 he published laborious treatises on logic, physics, metaphysics and ethics, which went through many editions. His name occurs frequently in the register of the Faculty of Theology there. In 1502 John Amorbach thought of committing his sons, Bruno and Basil, to Tateret's tuition, but did not do so. See Renaudet, Clerval, Hain and Proctor.

Halensis. Successit Thomas, successit Scotus; Albertus habuit suum seculum, Gerson suum. Floruit aliquando factio Realium, vt vocant: nunc regnat fere Nominalium. Dices veteres legendos quidem, sed cum iudicio. Nec ego vnquam aliter legi Hieronymum. At quid prohibet et vestra dogmata legi cum iudicio? Quae si maxime nitantur autoritate concilii, vt fas non sit refellere, certe huc profecerit disputatio, vt eruditi prouocentur ad eorum confirmationem: semper excludo pertinacem ac seditiosam contentionem. Tyrannicum est prodere legem cuius aut non possis aut nolis reddere rationem, praesertim docili et discendi cupido. Quod si theologorum dogmata solida sunt et inconuulsa, quorsum attinet eis tam anxie timere, vt ad omnem suspicionem commoueamur?

At vereor, eruditissime Bedda,—nihil enim celabo syncerum amicum—ne sint in scholis, qui seruiant laboris sui compendio verius quam metuant Ecclesiae Christi. Nec enim pauci sunt theologi, praesertim seniores, qui adeo versati non sunt in priscis doctoribus, vt nec Petrum Lombardum nec Scripturas canonicas vnquam totas euoluerint. Et tamen hi potissimum in scholis praesident: vbi, si iuniores aliquid adferant ex Augustino, Hieronymo aut Cypriano, aut etiam ex Graecis interpretibus, commouentur, quod sibi videantur non sine periculo famae vocari in alienam harenam, in qua tyrones habeantur, quum in sua sint exercitatissimi. Malunt itaque damnare quod non didicerunt, quam videri hactenus nescisse quicquam quod dignum cognitu fuerat. Quosdam autem non solum pudet verumetiam piget haec discere, quae nostra aetas, non dicam gignit noua, sed refert vetera, quae est rerum humanarum omnium vicissitudo. Porro qui hoc animo sunt, iis optimo iure gratissimum est hoc compendium, vt explosis linguis, explosis bonis litteris, neglectis priscis scriptoribus, tantum ea tradantur in scholis quae ipsi didicerunt ac docuerunt annis iam compluribus, nec aliunde fiat in scholis conflictatio quam ex receptis in ea schola dogmatibus. Ac mea sententia nihil necesse est idem fieri in scholis publicis quod fit in lusu latrunculorum, chartarum aut aleae. Nam illic nisi conueniat de legibus, non erit lusus. In diatribis litterariis nihil est periculi si quis quid noui adferat quod non sit indignum studiis. Imo in hoc institutae sunt scholae, vt semper aliquid compertius adferatur. Caeterum vt a iunioribus non debet contemni seniorum autoritas, nec oportet illos veluti sexagenarios de ponte deiicere; ita non decet seniores iuniorum inuidere profectui, non profecto magis quam parentes moleste ferre, si viderint suos filios forma et viribus antecellere.

Sed ad nostrum negotium redeamus. Si non est fidendum priscis orthodoxis, nec medioximis, nec his qui nunc scribunt, ad quam regulam emendabimus quod scriptum est? Primum iubes vt desinam scribere. Id quidem si nolim, aetas ac valetudo flagitat; nec abhorret animus ab ocio. Malim esse spectator actionis alienae

---

Halensis] See IV. 449n.
Albertus] According to sequence of time this should be the Nominalist, Albert of Saxony († 1390), bp. of Halberstadt 1366, for whom see ADB. i. 182: not Albert the Great (Ep. 141. 23n).

Gerson] See Ep. 224. 12n.

latrunculorum] See Ep. 748. 34n.
chartarum] 'chartarum pictarum (cardas nuncupant)': Foxe's statutes for C.C.C. Oxford, 1517.

de ponte] Cf. Ep. 1062. 57n.

quam actor fabulae. Et tamen interim appellor multorum flagitationibus, vt pergam in hoc stadio. Verum hic mihi canis propheticam cantionem, 'Popule meus, qui te beatificant, hi te seducunt'; hoc enim habet tua epistola. Si populares essent qui me ad scribendum prouocant et pro libris aeditis gratias agunt, etiam si forent, vt sunt, plurimi, tamen aequum esset paucorum iudicium anteferre. Nunc non modo multi sunt verum etiam eruditi, probi, ac dignitate praeminentes. Eruditorum epistolis habeo differta scrinia. Paraphrasin in Matthaeum scripsi praeter animi propositum hortatu Card. Sedunensis. Scripsit ad me non semel Card. Volaterranus, excitans studia mea, homo doctus. Scripsit frequenter Card. Eboraceñ., eandem cantilenam canens. Scribit frequenter Ioannes episcopus Lincolniensis, et Cutbertus episcopus Londoniensis, homo praeter summam vitae sanctimoniam egregie doctus et cordatus. Nihil interim loquor de summo illo Moecenate meo Archiepiscopo Cantuariensi, nec eo vulgariter erudito. Nuper allatae sunt litterae a Rege Angliae, quae efflagitant impense vt aliquid scribam in Psalmos; alterae a Regina, quae poscit Institutionem Matrimonii. Nec infrequenter ad me scribit Cardinalis Campegius nunc legatus, longe aliam cantionem occinens quam tu. Nec semel huc prouocatus sum litteris Pontificis, huius inquam Clementis.

Sed desinam recensere principes, quum possim multo plures referre: verum haud scio an omnes cupiant in hac fabula nominari, et nihil necesse est. Tu, scio, flagitabis theologos; alioqui non desines occinere, 'Popule meus', et caetera. Possem hic nominare complures baccalaureos, sed insigniter doctos. Horum iudicium reiicies velut inferioris subsellii. Doctores haud libenter commemoro, quod videam quosdam tam impotenti odio, vt nec illos ferant qui melius de me sentiant quam ipsi. Et tamen aliquot iam non admodum volens nominaui. Ioannes episcopus Roffensis iam pridem a me flagitat libros De ratione concionandi, minitans, obtestans, ac propemodum cogens. Et in hoc vno tres, vt ita loquar, personas habes, virum insigniter integrum, pium episcopum, ac theologum haud vulgariter eruditum, ni fallor. Easdem personas nec tu negabis in Adriano Pontifice fuisse, nisi quod eruditione ac dignitate praecelluit. Is, vt dixi, vltro adhortatus est Cardinalis, vt quod in Nouo Testamento fecissem, idem facerem in Veteri: et idem Pontifex, laborem Arnobio impensum collaudauit, adhortans ad similem industriam. Nullus adhuc mortalium extitit qui me iuberet quiescere, praeter vnum te.

Nunc finge mihi esse ingenium modestissimum maximeque tractabile: vtris auscultare par est, tot egregiis viris atque etiam theologis, an vni Beddae, cuius ego sane iudicium nequaquam contemno? At non arbitror te tuo ipsius iudicio tantum tribuere vt

---

637. canis] Ep. 1579. 69–70; quoting Isaiah.
644. in Matthaeum] See Ep. 1255.
646. Volaterranus] See Ep. 1424. 4n.
648. Lincolniensis] See Ep. 1535.
649. Londoniensis] See Ep. 207. 22n.
652. litterae] Not extant.
654. Matrimonii] See Ep. 1727.
656. litteris] See Ep. 1438.
661. Popule meus] Cf. l. 638 *supra*.
666. Roffensis] For this request cf. Ep. 1332. 36–9.
672. vt dixi] ll. 291–3.
674. Arnobio] See Ep. 1304.

vnicum horum omnium suffragiis anteponi postules. Et tamen ne hoc quidem grauabor facere, si mihi rationibus persuaseris tuum consilium esse vtilius. Nam contemptis omnium iudiciis vnius autoritati tam facile cedere, leuitati citius quam modestiae tribueretur.

Hic fortasse dices esse communicandum viua voce cum theologis. Id hactenus feci, vir egregie, cum omnibus quibuscum licuit. Nec enim exiges, opinor, a me vt ad Stunicae Leique regulam lucubrationes meas emendem, quas nunquam non submisi iudicio Ecclesiae. Quis autem suspicaturus erat Sutorem hactenus ignotum orbi, e suo antro tales latratus aediturum ?

Gratum est quod indicas locos in quibus videor tibi periculose scripsisse, De cleri coelibatu, De votis monachorum, De ieiuniis et interdicto esu carnium, De festorum obseruantia, De conciliis euangelicis, De libris sacris in vulgarem linguam transferendis, De legibus humanis, De horis canonicis, De fidelium diuortio, De symbolis Ecclesiae, denique de horum similibus non paucis. In his quid vos offendat nondum scio. Certe quum illa relego, nihil video cuius me poeniteat, etiamsi mox mihi sit emoriendum, ita me Deus bene amet. Imo torquet diuersus scrupulus animum meum, quod in his quae necessaria iudicabam admonere, fuerim meticulosior quam res poscebat. Quod si candidus et integer nostra legas, videbis me nusquam contemnere scholasticorum dogmata in his titulis quos tua charitas recensuit. Mundus prorsum indormiebat mandragorae. Regnabat impune pharisaismus. Summa pietas habebatur quaestus, pro religione regnabat superstitio. Monachorum improbitas eo processerat vt orbis diutius ferre non posset; nec mediocriter erant prolapsa studia. De collegiis interim, de praesulibus, de iis qui curiae Romanae nomine celebrantur, nihil dicam ; nec tua tamen prudentia nescit quid suspirem. Ista fortasse poscebant alium monitorem. Fateor. Sed quorum id maxime intererat, ad tantam Ecclesiae perniciem conniuentes, ne quid offenderent, maluerunt de 'Salue Regina' et 'Regina coeli, laetare' suscitare tragoedias. Et tamen in his ipsis mirum est vbique me moderationis meminisse, quum in aliis nullus esset modus impudentiae.

Epistolam ad Episcopum Basiliensem, in qua tracto quaedam eius generis, Lodouicus Berus meo rogatu bis attente perlegit antequam aederetur. Quod mutari iussit, mutaui. Rogabam vt in censendo deponeret amicum, sumeret censoris animum. Promisit se facturum. Episcopus est vir integerrimae vitae nec vulgariter doctus. Eius iussu excusa est Epistola : nam alioqui mihi non erat in animo id facere. Scripseram enim non in hoc vt ab omnibus legeretur, sed vt temperarem motus quosdam qui tum hic exoriebantur ab istis Euangelicis, vt vocant.

De iurando quid Faber aut Lutherus scripserit non obseruaui, nec satis habeo compertum quid damnarit Constantiense Concilium : ego disserens nihil asseuero. Certe peccare quisquis iurat, id a me nec scriptum est nec cogitatum : hoc scripsi, vbi necessitas

694. consiliis *N*.

717. Epistolam] See Ep. 1274. 14n. Episcopum] Chr. of Utenheim.

729. scripsi] *Annot. in* 1 Cor. 7. 39, added in 1519, p. 329 : LB. vi. 698B.

est iurisiurandi, ibi esse infirmitatem humanam ; quod ipse, ni fallor, non negas. Si dignatus es legere Stunicae blasphemias, ne graueris legere nostras Apologias. Extat de coelibatu Apologia. Mihi non constabat Ecclesiae decreto vetitum ne sacri libri vertantur in linguam vulgarem. Quod si verum est, hactenus vbique peccatum est aduersus hoc decretum. Etenim me puero legebantur libri sacri versi Gallice ac Germanice. Et arbitror huiusmodi constitutiones veluti pharmacum ad temporum rationem accommodandas. Edixit Pontifex ne quis legat libros Lutheri ; et tamen leguntur a vobis. Quanquam ego nihil sacrorum verti in linguam vulgatam, neque quenquam hortatus sum vt faceret. Caeterum qua moderatione velim id fieri, satis declaro in appendice quam praefixi Paraphrasi in Matthaeum. Nam quod existimas hunc rusticorum tumultum ex huiusmodi libris esse natum, res, mi Bedda, longe secus habet. Natus est partim ex seditiosis quibusdam concionatoribus, sed multo magis ex quibusdam susurronibus ad mouendos tumultus natis. Sunt et aliae causae grauiores, quas litteris committere non expedit.

De Cantico Canticorum vertendo aut Ezechiele miror quur memineris, quum ipse, quod quidem memini, nihil tale scripserim. Vereris autem ne mihi officiat Berquini studium. At quum ille me inscio verterit mea, non arbitror aequum vt apud vos, quos oportet in iudicando summam praestare moderationem, obsit mihi alterius odium. Quid autem opus erat ex aliena versione aestimare mea, quum ipsi libelli vnde verterat extarent ? Potuit enim fieri vt interpres aliquid addiderit de suo, quo me pertraheret in causae consortium. Vtinam quemadmodum vertit Encomium Matrimonii, vertisset et diuersam partem a nobis aeditam, quae dissuadet matrimonium ! In Precatione Dominica et in Symbolo fidei non arbitror vllum esse verbum quo merito quis offendatur. Et quemadmodum libuit illi vertere Enchiridion militis Christiani, vtinam ita visum fuisset vertere Diatribam nostram de libero arbitrio ac libellum de modo orandi Deum !

Enchiridion primum aeditum est Louanii ante annos viginti duos. Florebat id temporis illic Adrianus, eius Academiae princeps. Legit eum librum ac probauit. Neque quisquam exortus est qui quicquam reprehenderet in eo libro, nisi quod nuper apud Hispanos, quum quidam Hispanice versum cuperent excudere, obstitit nescio quis Dominicanus, proferens duo loca, alterum in quo viderer negare ignem Purgatorii, alterum in quo scripsissem monachismum non esse pietatem. Ad vtrumque elegantissime respondit Lodouicus Coronellus. Responsio est apud me. De praefatione ad Volzium

---

732. Apologia] *pro declamatione matrimonii*, 1519: see Ep. 670 introd.
738. Pontifex] In *Exsurge, Domine*, (Ep. 1141. 20n), § 5.
741. appendice] To the reader, 14 Jan. 1522 ; see Ep. 1255 introd.
749. memineris] Ep. 1579. 149.
763. Enchiridion] See Ep. 164.
764. Adrianus] See Ep. 171. 12n.
767. Hispanice] See Ep. 1556. 47n.
768. Dominicanus] Possibly Peter of Vittoria, who afterwards attacked Erasmus more vehemently : see Epp. 1836, 1902, 1909.
769. Purgatorii] *Enchir.* can. 20, part of which appeared later on the *Index*.
769. monachismum] Ep. 164. 28.
771. Coronellus] See Ep. 1274 introd. His *Responsio* is not extant.
praefatione] Ep. 858.

abbatem audio quosdam nonnihil fuisse questos. Quum igitur Encomium Matrimonii nihil aliud sit quam declamatio, quaestionem tractans circumstantiis implicitam, quum in caeteris mea sententia ne verbum quidem sit quod quenquam possit offendere, demiror quaenam sint ista ad quae grauissimus, vt scribis, vester consessus sic obstupuerit; ais enim 'Obstupuere omnes'. Videtis, opinor, inter Fabrum et me plurimum esse discriminis. Ille fortiter asseuerat, ego nihil aliud quam disputo, iudicium aliis vbique deferens. Quid faciam omnibus hominum suspicionibus? Tot sunt myriades articulorum damnatorum, tot dogmatum scholasticorum agmina, tot scandala, tot affinitates, tot suspitiones, tot mortalium sectae, tot fauores, tot odia, tot insana capita, vt impossibile sit omnibus placere. Hactenus animum syncerum praestiti. Hoc fatereris ipse, si hic adesses.

Si tam essem inanis gloriae cupidus quam suspicantur quidam, imo nisi toto pectore odissem factiones et haereses, poteram vel tot blandiciis allici vel tot technis irretiri, vel tot minis ac furiosis libellis Luthero fauentium perpelli, vel tot diuersae factionis odiis, calumniis, obtrectationibus, ac non minus furiosis libellis protrudi in castra Lutheranorum. Quibus si me adiunxissem, res nunc essent in eo statu vt theologorum censurae non essent habiturae multum ponderis. Scio dices hoc magnificentius a me dictum. Possim aliquid dicere magnificentius, et tamen verissime. Nec me poenitet huius animi; et spero Deum auxilio futurum vt sit perpetuus. Si vos putatis hunc animum dignum quem iniquis cauillationibus insectetur Sutor et huius similes incessant, ipsi videritis. Rem facietis vt multis eruditis viris, multis episcopis atque etiam principibus, et summo Pontifici vehementer ingratam, ita Lutheranae factioni gratissimam: quam vero commodam ordini vestro, declarabit exitus. Si maletis meminisse quid deceat theologos vniuersos quam quid flagitet paucorum morositas, polliceor Erasmum talem in quo nihil hominis Christiani et pacifici queat desiderari.

Loca quae tua charitas indicauit relegenda, nondum relegi, mox tamen id faciam. Et si dabitur spacium, huic epistolae subnectam quid ex his profecerim. Si quid mittes scriptorum, ne mittas nisi per hominem egregie certum; nam in itinere resignantur atque etiam describuntur omnia. Epistola tua nullum habebat cerae vestigium aut signaculi. Et amanuenses qui describunt, euulgant exemplar. Hoc tibi cauendum erit, quandoquidem haec res inter nos agitur syncera charitate. Si non contingit certus, ipse potius mittam meo sumptu, qui tuas annotationes huc adferat. Imo si se verterit horum temporum scena, ipse me conferam ad vos. Nam nulla res mihi magis cordi est quam vt meae lucubrationes, quandoquidem premi non possunt, sic elimentur vt cum fructu Christianae religionis legi possint. Nulla monendi libertate me poteris offendere. Tantum illud cauendum, ne quid per discipulos et fautores tuos, vt est hominum ingenium, hinc nascatur tragoediae, priusquam vterque nostrum velit. Nec integritatem nec modestiam

---

777. ais] Ep. 1579. 183.

vnquam in me desiderabis. Sutores non feram. Bene vale, frater in Christo charissime.

Basileae. Festo corporis dominici. Anno millesimoquingentesimo vigesimo quinto.

Saluta, si commodum est, Geruasium. Berus recte valet, si quisquam nostrum recte valet in hoc rerum statu.

1582. To the Theologians of Louvain.

Opus Epistolarum p. 690. Basle.
N. p. 658 : Lond. xix. 82 : LB. 963. 1 July 1525.

[Evidently of the same period as Epp. 1571, 1585, 1603, etc., in which Vinc. Theodorici's book (l. 1) is mentioned : so that the year-date of H is correct. The change in N, which has had the effect of widely misplacing this letter in LB, seems to be a mere depravation, for which I can find nothing to account : this letter being surrounded by others of 1525 (xix. 81–91).]

THEOLOGIS LOVANIENSIBVS ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Prosiliit tandem libellus Vincentii, quem iam pridem parturiens non permissus est per Vicarium eniti. Nihil proficit fictus titulus. Nemo potuisset tam insulsum et indoctum librum scribere nisi vnus Vincentius. Abusus est, vt aiunt, opera cuiusdam Dominicani ex Anglia profugi. Ego sane libellum, quamuis atrociter in me scriptum, absque risu legere non potui, nec legi tamen nisi carptim. Deum immortalem, quantum ibi est manifestorum mendaciorum! Ego illic 'damno cultum diuorum', quum duobus libellis aeditis asseram cultum et inuocationem sanctorum aduersus dogma Lutheri; et 'solum Lutherum adorari volo', qui collatis signis cum illo bellum gero. Ego 'modis omnibus subuertere conor confessionem', qui De recte confitendo libellum aedidi : et in Colloquiis 'palam damno confessionem', quum illic duplicem asseram confessionem, vnam quae fit Deo, alteram quae fit apud sacerdotem, vtranque probans. Ego 'sum magister Lutheri', ego 'damno coelibatum', ego 'volo a subactionibus'—sic enim ille scurra loquitur—'iri ad sacrificandum'.

Iam quam in toto libello nihil cohaeret! Dicas in febre scriptum, cum affectatione eloquentiae; nam et poetas citat. Ad haec quanta sermonis spurcitia! Tum quam impotens odium, quam euidens inuidentia! Tolerandum si tales qui sunt, se solos expone-

1582. 6. scriptum *H* : descriptum *N*.

1581. 825. Geruasium] Probably G. Wain, the Sorbonne theologian; see Ep. 1884.

1582. 1. libellus] See Ep. 1571. 65n.

2. Vicarium] I cannot identify.

5. ex Anglia profugi] Cf. Ep. 1585. 64 : possibly Duvellandius (Ep. 1603. 43n).

8. damno cultum] See the *Apologia* (l. 1), f°. G⁷.

duobus libellis] See Canon 4 of the *Enchiridion*; and the *Modus orandi Deum* (Ep. 1502).

10. Lutherum adorari] See the *Apologia*, f°. G⁷ v°.

12. De recte confitendo] The *Exomologesis*; see Ep. 1426.

13. asseram] Cf. Ep. 1581. 285n.

15. magister Lutheri] *Apologia*, f°. G⁸ ᵛ.

15–16. damno coelibatum] ibid. f°. H⁷ v°.

16. subactionibus] *sc.* coitu : ibid. f°. I. 5–6.

rent omnium odio risuique. Nunc ob paucorum dementiam infamatur ordo. Neque nulla mali pars, si permittitis me vera loqui, in vos recidit. Olim vestri plerique conniuebant ad clamores Dominicalium. Carmelitam palam insanientem toleratis. Nec dubito quin hic libellus apud vos distrahatur, quum in titulo habeat cognomen theologi, quum fiat mentio Louanii. Noluit enim in totum Vincentius perdere huius libelli gloriam, quum illic toties laudetur Vincentius ab Haerlem, eximius theologus, cum Iacobo Latomo. Bellum vero iugum theologorum Louaniensium, vt talem aliquis iudicet Latomum qualis est Vincentius. Formica camelus, vt aiunt.

Mundus adhuc habet multos doctos et cordatos viros, quorum tacita iudicia non oportet contemnere. Quid istos censetis cogitare quum tales legunt libellos? Huiusmodi scurrae faciunt vt passim nunc perdantur monasteria, collabantur academiae. Mundus diutius ista portenta ferre non potuit. Et quod a paucis malis commissum est, confertur in vniuersos, iniquissimo quidem iudicio; sed sic sunt hominum mores, suspicantur vos illorum factis fauere quorum intemperias non cohibetis, quum vobis in manu sit. Adrianus Pontifex imposuit silentium stolidis vociferationibus Ecmondani; vos dissimulatis. Aleander, quum istic adessem, meo admonitu indixit silentium Laurentio Phrysio; vos negligebatis. Cardinalium collegium ac tres Pontifices imposuerunt silentium maledico Stunicae; qui tamen doctius magisque sobrie debacchatur quam vel Ecmondanus vel Vincentius vel Phrysius ille. Vos quam sitis securi nescio. Ego non mediocriter metuo ne tempestas qua hic laboramus, aliquando demigret ad vos. Quid autem stultius aut insanius libro Petri Sutoris theologi? Is an vobis displiceat nescio: certe displicuit patribus eius ordinis, non quod illis curae sit Erasmus, sed quod intelligant quantum ipsis ex vnius hominis insania tum dedecoris, tum periculi immineat.

Sunt fortassis inter vos qui putent me non posse, si velim, laedere. At longe diuersum sentiretis, si mihi tantum esset peruersae mentis quantum isti se declarant habere. Ego me sedulo paro ad supremum illum diem, nec vnquam committam sciens quod conscientiam hinc demigrantis oneret. Oneratur collegium vestrum indoctis quibusdam ac stupidis. Vincentius attrahit Vincentium, Carmelita Carmelitam. Vereor ne quorum gaudetis consortio, eorum metatis et messem. Optarim autem Academiam vestram et eruditis ac bonis viris et omni studiorum genere florentissimam esse. Nunc videmus passim diripi monasteria, theologiae studia prorsus extingui, academias collabi. Et serpit indies malum fatali quodam successu.

Iam si quid in scriptis meis deprehenderetur incautius effusum,

24. vestri *H*: vestrum *N*. conniuebant HN^3: conueniebant $N^{1\,2}$. 42. Egmondani *N*. 46. Egmondanus N^1 *Lond.*: Egmundanus N^3.

---

25. Carmelitam] Egmondanus; see Ep. 878. 13n.
28. illic] *Apologia*, ff. A^4, F v°.
34. tacita iudicia] Cf. Ep. 1155. 16n.
41. Adrianus] See Ep. 1359. 2n.
42. Aleander] See Ep. 1172. 32n.
43. Laurentio] See Ep. 1166. 26n.
45. Stunicae] See Ep. 1581. 191–6.
49. Sutoris] See Ep. 1591.
50. ordinis] The Carthusians.

quanto ciuilius atque etiam consultius erat vel admonere priuatim scriptis literis vel dissimulare, quum non ignoretis quantum inuidiae quantumque periculi sustineam, ne me iungam alicui factioni! At eum qui sic tunditur ab vna parte, rursus ex altera lapidibus impetere, quid aliud est quam protrudere in haeresim? quod tamen a me nullius improbitas impetrabit. Praefationem Latomi quam addidit libello in Lutherum scripto, dissimulaui. Neque me clam fuit vnquam quae dixerit in me in conuiuiis ac praelectionibus: dissimulaui. Nunc rursus emisit libellos, in quibus mira arte conatur vt disputationes quoque meas faciat haereticas, nouaque vafricie mea coniungit cum opinionibus Lutheranis. Libellos gustaui tantum, nam recens allati sunt. Rogo quorsum attinet ista calumniandi diligentia? Quod ni satur essem talium contentionum, videret quam mihi non deesset quod respondeam. Sunt qui totis viribus hoc agunt vt opprimant linguas ac bonas literas. At res ipsa docebit istos, simul cum bonis literis et illa studia collabi quae student vt sola habeantur in precio. Quanto consultius esset politiores literas comiter in vestrum contubernium admittere! ornarent vestram supellectilem, mihi credite, ac vobis multorum principum fauorem conciliarent.

Audio Exomologesim meam quibusdam displicere. At eadem magis displicuit Oecolampadii discipulis. Et pro ea mihi docti quidam gratias egerunt, etiam ex Anglia, quod confessionem iam nutantem restituerim. At non pronuncio illam a Christo esse institutam. Id faciam vbi mihi plane persuasum fuerit. Agit hoc quidem Henricus Angliae rex probabilibus argumentis: et sequor hactenus vt probabilem opinionem. Quos autem tumultus excitassem, si et hoc et caetera pronunciassem tantum, nec argumentis comprobassem! Comprobare etiamsi fuisset mearum virium, perlongum erat. Et aliud tum institueram. Hoc tentaui quod sperabam impetrari posse. Et videtis quo loco illa scripserim, situs inter Tigurum et Argentoratum, et in ciuitate in qua Oecolampadius publice docet confessionem non esse necessariam, quidam affirmant perniciosam.

Si haec tam certa sunt vt mors ob horum professionem sit oppetenda, quur istorum nullus huc se confert et fortiter docet quod sentit? Si vobis esset cognitus harum regionum status, fateremini me pro rebus praesentibus satis audacter scripsisse; vtinam aeque feliciter! De eruditione mea statuetis quod voletis. Pacificum esse me satis declaraui; moderatis delector. Qui suum ius mordicus tenent, fortassis rumpent funiculum dum nimium tendunt. Mihi tumultus hi nunquam placuerunt, et semper dedi pacifica consilia. Sed quid facias furiosis pseudomonachis? Nihil

---

71. Praefationem] Cf. Ep. 1038 introd. It is not clear which passage Erasmus considered to be directed against himself: perhaps that which answers a charge of condemning Luther *sine ratione* (de Jongh pp. 77*–79*).

74. libellos] See Ep. 1581. 408n.

87. discipulis] Such as Farel; see Ep. 1426 introd.

88. ex Anglia] None of these letters survive.

89. a Christo] Cf. Ep. 1581. 284–5.

91. Henricus] In the *Assertio* (Ep. 1227. 5n), ff. k^4 v°–l^4 v°.

97–8. Oecolampadius] Cf. Ep. 1523. 114n.

108. pseudomonachis] The friars: cf. Ep. 1238. 110n.

non audent facinoris. Exempti sunt ab omnibus bonis legibus; errones sunt, nec vllo loco consistunt. Nec ferri iam poterant, nec moderatis remediis corrigi. Huc isti prouocarunt.

Quare vestram prudentiam appello nominatim, magnifice Decane, Vianensis, Rosemonde, Turenholte, caeterique quorum aequitas mihi perspecta est, vt consulatis tranquillitati studiorum, consulatis vestrae dignitati, et istis seditiosis clamoribus aliquando finem imponatis. Me reperietis et Christianae concordiae et syncerae religionis studiosum. Bene valete, domini et praeceptores honorandi.

Basileae Calend. Iuliis. Anno M. D. XXV.

1583$_{1590}$ To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 6. Basle.
2 July 1525.

[The first of a series of letters from Erasmus to Schets: for a description of which see App. 17. This can hardly be an answer to Ep. 1541, the interval of time between them being too long: also Erasmus would scarcely have sent so curt a response to Schets' polite and cordial letter of introduction. As this and Ep. 1590 are both autographs, their year-dates may be taken to confirm one another.]

S. P. Si meum nomen tibi bono fuit in Hispania, cuperem vt vicissim tuum nomen mihi bono esset in Anglia. Ex Archiepiscopo Cantuarien⟨si⟩ capio pensionem annuam, sed non absque graui damno, partim ob estimationem pecuniae, partim ob vsuram mensariorum. Non dubito quin tibi commercium sit in Anglia. Proinde si per tibi notos possis hoc efficere, vt ea pensio veniret ad me minore damno, esset pergratum.

De reditu meo certum decernere non patitur hic temporum incertissimus status. Oro te vt per proximum nuncium ad hasce litteras respondeas. Bene vale cum optima coniuge tua reliquaque familia.

Basilee. postrid. Cal. Iulias. An. 1525.

Erasmus Rot. vere tuus.

Honorabili viro Erasmo Scheto mercatori. Antwerpiae.

1584. To Adrian Barland.

Opus Epistolarum p. 692. Basle.
N. p. 661: Lond. xix. 84: LB. 748. 2 July 1525.

[The year-date is confirmed by the mention of Dorp's death on 31 May 1525. In the *Supputatio*, Basle, Froben, March 1527, f. 16 v°, is mention of one of Erasmus' last communications from him: 'Habeo literas Martini Dorpii, qui nuper ad feliciorem translatus vitam, doctis omnibus graue sui desiderium reliquit. Is scribit, imo deierat, se meum De misericordia Domini libellum ⟨Ep. 1474⟩ absque lacrymis non potuisse legere. Idem mihi narrabat quendam ex ipsius sodalitio—nam id temporis ⟨1515–19⟩ Collegio quod Theologorum dicitur, Louanii praesidebat—Methodum meam ⟨Ep. 745⟩ non potuisse siccis oculis perlegere' (Basle *Opera* ix. 434–5, LB. ix. 526 DE).]

1582. 119. M.D.XXV *H*: M.D.XXVIII *N*.

1582. 112. Decane] Coppin; see Epp. 1162. 108n, 1549. 13, 1608.
113. Vianensis] See Ep. 650. 4n.
Rosemonde] See Ep. 1153.
Turenholte] See Ep. 1163. 10n.
1583. 8. reditu] Cf. Ep. 1585. 19–32.

ERASMVS ROTEROD. HADRIANO BARLANDO S. D.

Dorpivm studiis ereptum acerbissime ferrem, si nostro dolore possit huc reuocari. Nunc nos ad illum properamus, ille ad nos redibit nunquam. Mortuus est omnibus rebus bonis florens, et optimum putant esse tum mori quum dulcissimum est viuere. Erat futurus magnus si vixisset; verum nunc felicius magnus est apud Christum, vti spero. Solus propemodum erat aequus politioribus literis: quas quidam miro studio conantur opprimere, mea sententia non satis recte consulentes suis etiam studiis, quae sola florere cupiunt; siquidem, vt res ipsa docebit illos, obrutis mansuetioribus literis etiam illa collabentur, quibus sedulo magis quam prudenter prospiciunt. Res felicius succederet, si veterum studiorum proceres bonas literas, veluti postliminio sese recipientes in pristinum locum, comiter in hospitii contubernium reciperent. Adferrent hospites aliquid bonae rei—quid ab hostibus futurum sit nescio; ac vicissim bonae literae sese ciuiliter in contubernium disciplinarum quae iam occuparunt scholas, insinuarent. Nunc quorundam improbitas facit vt vtrisque suus pereat fructus.

Per vniuersam Germaniam simul cum bonis literis omnia fere studia collapsa sunt. Nulla theologorum autoritas. Monachi et sacerdotes publico laborant odio. Faciunt enim mali vt bonis etiam sit male. Video res humanas ad Turcicam quandam barbariem tendere. Et fortasse sunt principes quibus hic status non displiceret. Agitur hic per rusticos cruenta fabula; quae sit futura catastrophe nescio.

Hanc epistolam extorsit Adrianus a Riuo, tui studiosus. Ex eo cognosces Germaniae res omnes. Bene vale, Barlande charissime. Saluta Ioannem Borsalum, si adest.

Basileae, postrid. Cal. Iul. An. M. D. XXV.

1585. To Maximilian Transsylvanus.

Opus Epistolarum p. 728. Basle.
N. p. 694: Lond. xix. 115: LB. 747. 2 July 1525.

[Following Ep. 1553. The year-date is confirmed by the death of Dorp (ll. 75–6).]

ERASMVS ROT. MAXIMILIANO TRANSSYLVANO S. D.

Nvper respondi binis litteris tuis, vir humanissime, sed eodem argumento et ab eodem simul redditis. Istum tuum in me animum

1584. 28. Iulias *N*.

1584. 6. Solus] of the Louvain theologians.

25. a Riuo] A young man from Louvain, who since the summer of 1524 had been living with Erasmus at Basle. Barland, whose pupil he had been, dedicated to him *Germaniae inferioris vrbium catalogus*; f°. n of Barland's *Dialogi xlii*, Louvain, P. Martens, Aug. 1524. The preface mentions an uncle, Gaspar; and one of the dialogues, between Gaspar and Pomponius, is clearly concerned with him. His name was perhaps Beka or Beek; cf. Erasmus' epigram, first printed in 1507, *In filiam Bekae, quod sonat riuum lingua nostrate* (BEr². *Adag.* p. 12: LB. i. 1219 D). See also Ep. 1979.

27. Borsalum] Jo. Becar: see Ep. 291. He had been at Louvain since 1522 (Ep. 1321), but by now had perhaps left (Ep. 1787. 47–8).

1585. 1. Nuper respondi] Ep. 1553.

1–2. eodem argumento] For the send-

dici vix possit quantopere exosculer, quamque mihi videar beatus amici tam candidi accessione. Negas te passurum vt amore vincaris. At ego, si nulla spes erit victoriae, saltem illud efficiam, ne videaris vicisse non contra certantem. Verum haec alias.

Quod scribis de me actum in consilio te casu praesente, suspicor esse vetus. Nam illustrissimae Dominae litteras pridem accepi, quae continebant quod ais tum ibi decretum. Scripserat ad amitam suam Caesar ex Hispaniis vt mihi pensio extra ordinem numeraretur. Id consilii dederat Ruffaltus, Caesaris a thesauris, declarans se paratum numerare pecuniam, si D. Margareta iuberet. Ad. Calend. Septemb. debebuntur octingenti floreni aurei, hoc est pro quatuor annis. Lenta solutio nescio quid mihi profectura sit, nisi forte in campis Elysiis opus erit pecunia. Nam corpusculum hoc toties pulsatum ariete calculi, quotidie magis ac magis attenuatur et exarescit. Itaque breui futurum arbitror vt, quum abiecero σῦφαρ, fiam noua cicada.

Quo minus isthuc aduolarim, nihil aliud obstitit quam hypocausta nondum refrigerata et esus piscium. Nam eundum erat quadragesimae tempore, et ad piscium vel odorem periclitor. Habeo diploma Pontificis, verum in diuersoriis malim vitare offendiculum. Post Pascha hoc ipsum agente me, subito exortus est hic fatalis tumultus agricolarum : qui facit vt hic haereamus, nescio quam tuto, inter Scyllam et Charybdim, vt aiunt. Magistratus huius vrbis in hoc negocio prudentissime se gessit, praecipue Consul mihi proxime vicinus. Non fuissem tutus a periculo quorundam Lutheranorum, ni gratiosus essem plerisque in magistratu nec ingratus Episcopo. Erit Basileae conuentus aliquot principum et agricolarum ; illic agetur si moderatis rationibus hic cruentus tumultus queat componi.

In tam incerto rerum omnium statu nihil certi possum statuere.

---

ing of letters in duplicate cf. Epp. 729, 794 introdd., 1645. 1–2, 1674. 83–5, 1733. 100, 1781. 12–13, 1802, 1965. 1, 1980, 2011.

7. in consilio] In the autumn of 1523, on the reception of Ep. 1380; cf. Maximilian's letter of 15 Dec. 1525 quoted in Ep. 1645 introd.

8. litteras] See Ep. 1408. 11n.

10. Caesar] Ep. 1380.

11. Ruffaltus] See Ep. 1545. 28n.

14. Lenta solutio] Cf. Ep. 1431. 19.

19–20. hypocausta] See Ep. 1248. 10n.

21. quadragesimae] 1 March—15 April.

22. diploma] See Epp. 1079. 5n, 1353. 5n, 1542.

23. Pascha] 16 April 1525.

hoc ipsum] sc. isthuc aduolare.

27. Consul] The burgomastership at Basle was held for annual periods, changing on 24 June. For 1524–5 the burgomaster was Henry Meltinger, who lived at Nadelberg 10, just opposite Erasmus (cf. Ep. 1316. 38n) : in 1525–6 Adelberg Meyer (see Ep. 1744. 56n), also a near neighbour, living on the Andreasplatz 8–13. Which is intended here is not clear. As Erasmus refers to Easter, and as Meyer had been only a week in office when this letter was written, Meltinger might seem to be indicated. But Dr. A. Huber, Staatsarchivar of Basle, to whom I owe most of this information, tells me that the negotiations with the Peasants in the first half of 1525 were conducted by Meyer in the capacity of 'Altbürgermeister' : see also P. Burckhardt, *Politik der Stadt Basel im Bauernkrieg*, 1896.

29. Episcopo] Cf. Ep. 1464.

conuentus] It met 4–14 July. The proposals on both sides, and the final settlement, are printed by H. Schreiber, *Der deutsche Bauernkrieg* iii, 1866, nos. 381–3. See also the *Narratio* of Geo. Carpentarius, ed. W. Vischer and A. Stern, *Basler Chroniken*, 1872, p. 400. For Erasmus' view of its success see Ep. 1603. 12–13.

Per Liuinum quondam famulum meum miseram fasciculum epistolarum, quas cardinales, reges ac principes ad me dederant—existimabat enim Craneueldius eam rem fore praesidio aduersus sycophantas: has agricolae, in quos incidit famulus, eripuerunt. Per Gallias dispendiosum esset iter, ac totum equestre, quum ego iam desierim eques esse: quum hactenus equitatio mihi semper remedio fuerit aduersus omne morborum genus.

De Praesulis Omniportuensis in me studio nihil addubito; verum vtinam tam beneficus esset quam est χρηστολόγος! Nec de Leontini animo multum addubito, nisi quod scio illum in consilio Vuormaciensi dixisse quaedam in me palam inimica. Coniectas facile quorum instinctu hoc fecerit. Et hi habent apud eum sibi proxima necessitudine coniunctos. Deinde theologus quidam, qui Louanii rerum potitur, Dorpio praesente quaedam effudit, quibus declarabat Leontinum parum amanter de me sentire: quanquam is dicitur huiusmodi moribus vt norit quaedam interdum pro tempore comminisci. Cum Comite ab Hogestraten mihi non multum fuit consuetudinis. Et videtur sane vir humanus ac moderatus: tamen huius quoque voces quaedam ad me perlatae sunt parum honorificae. Verum scio non esse quibuslibet delationibus credendum. De superioribus illis compertum habeo. Neque me praeterit hominum animos in horas mutari; nec diffiderem aulae praesidiis, si per hanc valetudinem et aetatem possem vlla in re esse vsui rebus aulicis. Nunc adeo vitreum est hoc corpusculum vt quamuis leui de causa periclitetur, breui, ni fallor, collapsurum.

Absque pecunia non viuitur; sed tamen magis me commouet theologorum quorundam ac monachorum improbitas quam ratio pecuniaria. Scribis hos facile compesci posse. Atqui hoc non potuit Pontifex Adrianus, qui diplomate misso silentium indixit Carmelitae. Siluit aegre, sed a morte Adriani abunde pensauit hoc silentium, et indies vociferatur insanius. Nuper Vincentius Dominicaster theologus per quendam ex Anglia profugum Antuuerpiae excudit libellum Taxandri titulo, indoctum, insulsum, mendacem, impudentem, insanum, vt a nullo talis scribi potuerit praeterquam ab illo Coroebo. Conatus est ante annos aliquot aedere, sed vetitus est a Vicario suo. Nullus est Louanii doctus quin sciat illius esse partum.

Haec quum homines stolidissimi audeant isthic impune, quae mihi

---

33. Liuinum] Algoet; see Ep. 1091.
fasciculum] No doubt a packet similar to that sent by Dilft in Feb.: cf. Ep. 1546. 1.

35. Craneueldius] Perhaps in a letter answering Ep. 1545.

38. desierim eques esse] Cf. Ep. 1422. 23n.
equitatio] For Erasmus' riding for the sake of health cf. Epp. 274 introd., 1558. 18–21.

40. Omniportuensis] *sc.* Panormitani: Jo. Carondelet (see Ep. 1434).

41. Leontini] Evidently the Bp. of Liège; cf. Epp. 1482. 6–8, 1549. 8–10, 1553. 49–52. Like Carondelet's (l. 40n), the name is no doubt intentionally disguised.

44. hi] Aleander; cf. Epp. 1549. 10–13, 1553. 49–52.

45. theologus] Nic. Coppin: cf. Ep. 1549. 13–15.

49. Hogestraten] See Epp 1038. 16n, 1545. 28.

61. Adrianus] See Ep. 1359. 2n.

63. Vincentius] See Ep. 1196 introd.

64. ex Anglia profugum] See Ep. 1582. 5n.

65. libellum] See Ep. 1571. 65n.

68. Vicario] See Ep. 1582. 2n.

praesidia promittis ab aula? Illustrissimus Princeps Ferdinandus scripsit amitae suae vt curaret mihi soluendam pensionem, deinde vt Carmelitae similibusque rabulis imponeret silentium. Et scripserat satis accurate. Epistola reddita est Archiepiscopo Panormitano: an ea per illum aliquo bono consilio suppressa sit nescio. Periit Martinus Dorpius, qui solus ingenue fauebat rectioribus studiis; nec perinde atque caeteri detestabatur quicquid vllo pacto Lutheri dogmatibus est affine—ea res effecit vt illius fauor non multum adferret momenti—, nec ita multum tribuebat pseudomonachis. Emisit et Latomus treis libellos, strophis obliquis in me ludens, quos gustaui duntaxat. Facile diuino quorsum haec tendunt. Lutetiae excusum est opus cuiusdam Petri Sutoris, theologi Sorbonici et monachi Cartusiani, quo nihil adhuc legi dementius. Pontifices Romae imposuerunt silentium Stunicae. Et isti suscitant nobis tales tragoedias contemptis omnibus.

Optarim omnes monachos esse tales vt promererentur omnium bonorum fauorem. Nunc ob quosdam intolerabiles plerique veniunt in publicum odium, etiam boni. Hic passim diripiuntur et incenduntur monasteria, dissipantur monachi, sacrae virgines constuprantur, nullum discrimen est bonorum ac malorum. Ciuitates quae moderatiores sunt, acceperunt monasteria in suam fidem, his legibus; vt obtemperent magistratui, ne quem alant nisi inibi professum, ne nouicios recipiant inscio magistratu, ne quem detineant qui reddita ratione velit exire, ne detineant quod illi qui discedunt intulerunt, ne se misceant parochiis aut monasteriis virginum. Errones qui per omnes terras vagari solent cum fictis priorum syngraphis, excluduntur ab ingressu ciuitatis. Haec an pia sint non pronuncio; certe mitiora sunt quam quod patiuntur reliqua monasteria. Et habemus hic hoc hominum genus mitissimum, nisi quod adhuc mussant et expectant Esdram aliquem.

Verum haec alias, aut fortasse coram, si Deus voluerit. Guido Morillonus iam semel atque iterum ita scribit ex Hispania quasi mox repetiturus Brabantiam. Scire cupio an redierit. A Cranenueldio nihil allatum est litterarum. Hinc non mouebo pedem nisi receptis amicorum litteris: cui rei conducetur, si res ita postulet, proprius nuncius. Vellem tibi nonnihil esse necessitudinis cum Moro, cuius

---

71. Ferdinandus] Cf. Ep. 1553. 58–60.

73. Carmelitae] Egmondanus; see Ep. 878. 13n.

76. Dorpius] † 31 May 1525.

80. treis libellos] *De confessione secreta*, *De quaestionum generibus quibus Ecclesia certat intus et foris*, *De Ecclesia et humanae legis obligatione*: printed together, Antwerp, M. Hillen, 1525, with a joint preface of Latomus to Rodolphus ⟨? of Monckedam⟩ from Louvain, 6 May 1525. Erasmus is not mentioned in it by name: the preface states that the first treatise replies to Oecolampadius' *De ratione confitendi* and to Beatus Renanus' notes on the subject in his Tertullian. On 25 July Oecolampadius wrote to Farel about the book (Oec. E. 208 v°): 'Scripsit Iacobus Latomus de confessione secreta: cui respondendum censeo, tametsi omnium multo ineptissime scripsit. Saepe taxat Erasmum, quem nominare non audet. Solus ego in ore viri sum'.

82. Sutoris] See Ep. 1591.

84. Stunicae] Cf. Ep. 1581. 191–6.

88. diripiuntur] For details see the *Catalogus* cited in Ep. 1540. 21n.

91. acceperunt monasteria] See Epp. 1547. 19n, 1548. 12n. Details of the settlement at Basle are given in Am. E. 21.

102. Morillonus] These letters are not extant.

106. necessitudinis] Cf. Ep. 1552. 23n.

mores disces ex Cranenueldio. Iam illi de te scripsi nonnihil. Seculum hoc habet rarissimos amicos candidos: hoc arctioribus vinculis astringenda est bonorum amicitia. Bene vale, Maximiliane charissime, cum tuis omnibus. Saluta mihi Principem Haloinum ac reliquos amicos.

Datum Basileae, postrid. Calendas Iulias Anno M. D. XXV.

1586. To Jacopo Sadoleto.

Vatican MS. Reg. Lat. 2023, f. 156 (*a*). Basle.
H. p. 690: N. p. 658: Lond. xix. 81: LB. 749. 2 July 1525.

[An original letter, autograph throughout: in a volume containing a number of letters written to Aleander and Sadoleto. The year-date is confirmed by the contents.]

S. P., reuerendissime Pater. Commentarium tuum in Psalmum quinquagesimum nondum perlegi, sed tantum carptim degustaui; nec enim hactenus plus licuit per occupationes. Mox totum auidissime deuorabo. Primo statim gustu mire me coepit candor ac facilitas simplicitasque dictionis, cum summa pietate coniuncta. Nihil abste praetermissum quod ad eruendos explanandosque Prophetae sensus pertinet, qui Graecos etiam nonnunquam consulis, interim et Hebreos. Si tales libellos nobis subinde mittat Roma, confido futurum vt plerique mortales aliquanto melius sentiant de vestra Vrbe, in qua perspiciant esse viros qui Libros Arcanos non eloquenter solum verum etiam sancte pieque tractare norint. Etenim qui isthic bonas litteras profitentur, quanquam in suo genere studiorum excellunt, tamen in hunc vsque diem ad rei theologicae cognitionem haud ita multum contulerunt.

Gestio libellum hic typographis excudendum committere, quo latius per orbem sparsus plures accendat ad studium pietatis; sed scrupulum iniicit libello annexa excommunicatio, quam arbitror

1586. 1. S. P., reuerendissime Pater *a*: IACOBO SADOLETO, EPISCOPO CARPENTORACTENSI, ERASMVS ROTERODAMVS S. D. *H.* 4. coepit *a*: cepit *H.*

1585. 107. scripsi] The letter does not survive.

110. Haloinum] See Ep. 641.

1586. 1. Commentarium] *Interpretatio in Psalmum, 'Miserere mei, Deus'*, Rome, F. M. Calvus, 1525; with a privilege from Clement VII for ten years. It was dedicated to Sadoleto's friend and colleague Giberti; for whom see Ep. 1443[a]. With Erasmus' praise here de Nolhac contrasts Luther's opinion in his Table-talk (*Colloquia*, ed. H. E. Bindseil, ii, 1864, pp. 225–6): 'Nemo debet exponere "Miserere mei, Deus" quam Paulus et qui Paulum intelligit; et praecipue hunc versum "Tibi soli peccaui", wirdt niemandt auslegen. Nam praecipuos locos Scripturae sine Christo impossibile est interpretari. Das "Miserere mei" wil totum Christum haben. Sadoletus peruenit tantum ad iusticiam politicam in hoc Psalmo.'

6. Prophetae] Cf. Ep. 1381. 145n.

11. qui isthic] To Sadoleto as a member of the Roman Academy Erasmus could not speak so severely of that body as in Ep. 1479. 19 seq.

15. excudendum] In view of the increasing importance now being attached to copyright (cf. Ep. 1341. 10n), Erasmus' bland proposal to disregard it is surprising. The only reprint of the *Interpretatio* at this time was by J. Secerius at Hagenau, 1526.

17. excommunicatio] On f°. G^5 of the *Interpretatio* Calvus cautions any who might think of reprinting the book, that by an edict of Clement VII they must expect 'non modo in singula

tamen non aliud sentire quam vt isthic Caluus a damno vindicetur. Alioqui quum officina Calui non possit omnibus mundi regionibus suppeditare, videtur hoc non sine graui studiorum iactura futurum, si liber magnam vtilitatem allaturus, sit ab vno duntaxat Romano typographo petendus.

Arbitror Carolum meum re feliciter gesta sese ad reditum accingere. Hic agitur misera cruentaque fabula; cuius vtinam Dominus det felicem catastrophen! Nos subita tempestate deprehensi, inter sacrum et saxum, vt aiunt, heremus, non sine graui discrimine. Vtinam nunc liceret e Tyberi bibere! Scurrae quidam monachi non desinunt in me libellis rabiosis debacchari, quidam etiam anonymis. De pensione Cesaris nulla spes est, ni redeam in Brabantiam. Atqui hic ventus neque nauigare sinit neque ancoram figere. Mihi bona spes in S. D. N. Clementis pietate. Bene valeat tua R. D.

Basileae postrid. Cal. Iulias An. 1525.

Bonifacius hic publico stipendio profitetur ius Caesareum, gratiosus apud suos omneis. Is tibi salutem plurimam.

Reuerendissimo Patri ac D. D. Iacobo Sadoleto, episcopo Carpentoractis. Romae.

[1576]1587. FROM COELIUS CALCAGNINUS.

Opus Epistolarum p. 771. — Ferrara.
N. p. 735: Lond. xx. 54: LB. 750. — 6 July 1525.

COELIVS CALCAGNINVS DOCTISSIMO VIRO ERASMO ROTERODAMO S. D.

QVOM ad Pistophilum scriberem de libero arbitrio, nihil minus cogitabam quam vt commentarius ille in lucem vnquam prodiret, aut certe in manus tuas perueniret. Hoc enim vnum tum mihi propositum fuit, grati animi testimonium dare homini de me bene merito, qui tuam De libero arbitrio Diatriben protinus ad me dedisset, quom eam beneficio Floriani Montini, viri ornatiss⟨imi⟩, ex Germania accepisset. Nouerat enim me tum omnium tuarum lucubrationum esse studiosissimum, tum maxime hoc genere delectari quod ad reprimendam retundendamque insolentiam Lutheranam pertinebat. Quod quom multi hactenus oscitanter et quasi aliud agentes tentauerint, in eam audaciam hominem alioqui ad turbas

1586. 18. non *a*: nihil *H*. 26. vt aiunt *add. H*. 27. Tybri *H*. 31. S. D. N. *om. H*. 33. Bonifacius . . . 36. Romae *om. H*.

volumina denis aureis mulctari, verum et Christianorum commercio atque aqua et igni interdici'.

1586. 18. Caluus] See Epp. 581. 30n, 1604.

23. Carolum] Harst; see Ep. 1575. 7n.

27. e Tyberi] For this wish cf. Epp. 1143. 79n, 1236. 178 seq. It is frequently expressed too in the letters to Italy early in 1524: cf. also Epp. 1580. 16–17, 1621. 47, 1631. 8–9.

Scurrae quidam] Cf. Epp. 1585. 79–85, 1591.

29. anonymis] Cf. Epp. 1469, 1585. 63–9.

pensione] Cf. Ep. 1585. 9–15.

30. hic ventus] Cf. *Adag.* 1421, citing Aesch. *Phil.* fr. 245.

33. Bonifacius] See Ep. 1555. 78n.

35–6. Carpentoractis] This form occurs frequently. I have not seen it explained.

1587. 6. Montini] See Ep. 1552. 7–13.

natum perduxerunt, vt solus sibi sapere videatur, reiectisque in ordinem omnibus antiquis et pridem receptis scriptoribus, solus in sacras litteras censuram exerceat; damnatasque olim opiniones et veterum patrum decretis explosas haereses in lucem promoueat, pertinaciter defendat, animis inculcet: vt profecto satius fuerit hanc anagyrin non attingere quam attactu iritare.

Certe Hercules quom in hydram certamen suscepisset, non prius sibi cessandum existimauit quam eam ferro ac flamma prorsus confecisset. Ego quoque illud semper iudicaui opportunum, aut Lutherum prorsus negligi aut prorsus conuinci oportere: nihil enim medium videbam. Comparauerat ille sibi ab initio multum existimationis, quod intrepide ac perfricta fronte mores nostrae aetatis perstrinxisset, quod purpuratos patres, quod summi Antistitis maiestatem foedissime sugillasset, et quasi pudenda patris, impiorum liberorum more, retexisset. Ea res aures expectationemque plurimorum excitarat, quasi amore virtutis ac veritatis et nimio iuuandi mortales studio vir ingenuus prolaberetur; praesertim quom suis adhuc moribus modestiam praetenderet: tantum enim abest vt sua illa placita quae tum pariebat, quom alia multo immaniora maioribusque monstris implicita parturiret, pertinaciter defenderet, vt ea potius meliorum iudicio ac sacrosanctae piorum Ecclesiae subiiceret.

Dicam tibi, vir optime. Imposuerat mihi pene vir ille, vt postea cognitum est, fucatus ac versipellis, animumque ita induxeram, bonum virum Lutherum esse et qui facilius falli posset quam fallere; sed in taxandis moribus, vt ego quidem fateor, vix iam ferendis nimis incitatum, nimis ardentem. Dabam et hoc hominis ingenio, Christiani nominis et nostrae pietatis immodice studioso, quem oestrum religionis et zelus Dominici cultus ita arroderet, vt Euangelici et Apostolici praecepti oblitus aliquanto plus stomacho daret quam expediret. At postquam prodigiosam illam scenam aperuit, et veterem tragoediam Ioannis Hus sentinamque illam omnem Boëmicae prauitatis euomuit, et obsoletam in lucem fabulam reuocauit, di boni, quam diuersa facies priori illi apparuit! Nam pro modestia quantum ex homine peruicaciae, pro religione quantum ambitionis, pro simplicitate quantum persuasionis erupit! Imprimis, quasi a Vesta conuellere pietatem exorsus, vim afferre Euangelio, et enarratoribus omnibus fidem detrahere conatus est, vt vni sibi locus relinqueretur. Sacramentis ita autoritatem ademit vt vix vni aut alteri dignitatem seruauerit; ordines sacerdotii omnes pares esse voluit, vt non esset ad quem prouocaretur a Martini dictatura; defunctorum memoriam inanem et meras nugas; voluntatem mortalium necessitate obstrictam; et alia id genus innumera, quorum vel memoriam animus reformidat.

Scio tamen Lutherum haec commentitiis confictisque rationibus

45. illi *H* : illa *N*.

17. anagyrin] The stinking bean-trefoil; cf. Ar. *Lys.* 68. Erasmus says (*Adag.* 65) that the phrase may be applied 'in eos qui sibiipsis malorum autores essent, quique in suam ipsorum perniciem quempiam iritarent'.

40–1. Euangelici] Matt. 5. 22.

41. Apostolici] Eph. 4. 26, 31, Col. 3. 8, 1 Tim. 2. 8, James 1. 19.

43. Hus] See Ep. 843. 323n.

48. a Vesta] Cf. *Adag.* 583: 'ab ipso statim initio'.

ex sacris litteris confirmare solere: quas Zenonis more Achilles putat. Quod nemini sane mirum videri oportet: neque enim defuerunt vnquam antiquis haereticis splenia, quibus vlcera sua praetegerent. Quid quod certi homines et ii quidem ἀξιόπιστοι mihi retulerunt, Lutherum ea non semel stropha vsum esse ad aucupandam nominis gloriam, subornasse scilicet ac summisisse sibi aduersarios dicam an praeuaricatores? qui deinde congressi, ingenii fasces summitterent, et se vi rationum expugnatos profiterentur, nec inuiti in Lutheri dogma concederent. Haec est videlicet illa Alexandri Pseudomantis iactatio; qui aduersarios suos, quibuscum semel caput contulisset, gloriabatur a se quantumuis ferocientes, pacatos melioresque dimittere.

Scio fore qui dicant facile esse in Lutherum verbis inuehi et conuitiis debacchari, eumque nunc seditiosum, nunc barbarum, nunc monstrum appellare, aliisque foedissimis titulis dehonestare; sed non facile esse rationibus et argumentis hominem expugnare: id quod ego longe secus existimo. Nam ἁπλοῦς τῆς ἀληθείας λόγος, τὸ δὲ ψεῦδος πολύμορφον. Nam vt sit Proteus, vt se vertat in omnia rerum miracula, hoc mihi sat est, certum et exploratum habere hunc esse Proteum, et ita elabi vt non facile nodo teneatur. Fac Chrysippum suos in me soritas coaceruare, quos ego distinguere et dissipare non possim; fac etiam, si lubet, aliquem sophistarum mihi tria capita aut certe cornua affigentem: an iccirco me vel Geryonem vel Cippum putabo? Certe Diogenes, quom eum quidam non esse hominem argumento collegisset, nec teneret quomodo paralogismum dilueret; 'A me' inquit, 'incipe'.

Proinde si magnus ille argutator Lutherus puluerem mihi ob oculos coniecerit vel meras praestigias fecerit, nihil est quod eum propterea maiorem melioremue putem. Quom forte quidam Callipidem admiraretur, eiusque artem extolleret apud Agesilaum; 'Quid ni', inquit, 'ego nouerim Callipidem dicelictam?' sic histrionem appellabant Lacones. Sane non pluris fuerit apud me Lutherus vel sophista vel praestigiator. Cur enim non hac nomenclatura exornem eum qui per fucum damnata et obsoleta olim dogmata instaurare nititur; recepta autem et tot seculis totque magnis assertoribus comprobata et quasi per manus tradita conuellit? An non hoc abunde Lutherum impostorem ostendit? qui Nazianzeno, Nysseno, Damasceno, Basilio, Chrysostomo, Hieronymo, Gregorio, Augustino depulsis, se vnum enarratorem Euangelii ostentet, sibique haberi vni fidem velit, ceu vero eius lampas illorum omnium lumina praestringat. Quorum quisque quo propior fuit florenti Ecclesiae, hoc amplius hausit ex fonte coelestis spiritus,

73. *N*³: ἁπλοῦς *H Lond.* 88. histriones *N*.

57. Zenonis] of Elea: to whom, or to his teacher Parmenides, the invention of the 'Achilles' is attributed. See Diog. Laert. 9. 5.

Achilles] Cf. *Adag.* 641: 'Rationem aut argumentum Achilleum vocant quod sit insuperabile et insolubile'.

66. Pseudomantis] See Luc. *Alex.* 55.

73. ἁπλοῦς] Cf. *Adag.* 288.

74. Proteus] Cf. Verg. *G.* 4. 411, 441.

79–80 Geryonem vel Cippum] Legend attributed three bodies to Geryon, king of Spain (Lucr. 5. 28), and horns to a Roman praetor, Cippus (Ov. *M.* 15. 565 seqq.).

80. Diogenes] See LB. iv. 177E.

86. Agesilaum] See Plut. *Ages.* 21.

sine quo nemo potest ad veritatem aspirare. Fac enim hinc stare tot tamque excellentes sanctae pietatis proceres: aiant illi, neget Lutherus. Obsecro quis tam cornea et praedura fronte est, qui Luthero credendum, illis fidem abrogandam censeat?

Atqui aliquis dixerit, 'Eadem sentit cum illis Lutherus, aliterque potius tradunt quam aliud'. At at hoc ipsum est quod mihi scrupum facit, quod me dubium habet, quod mihi suspectum Lutherum reddit, vt non aliter sed aliud plane dicere videatur; qui has vmbras mihi obiicit, qui sua haec commenta verborum inuolucris contorquet, vt de eo Euripidis illud inuerti possit, ἃ μὲν συνῆκα ἀνόσια, οἶμαι δὲ καὶ ἃ μὴ συνῆκα. Scitum est illud vetus, ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον. Et illud Apostoli nos satis monere potuit vt ab hoc hominum genere caueamus: 'Si angelus' inquit, 'e coelo aliud vobis euangelizauerit quam accepistis, anathema esto'. Ceu mihi parum constet non aliter synodo Ariminensi ab Arianis belle olim illusum fuisse hoc verborum praetextu, quom nefarii illi vocarent in disquisitionem an Christus foret Patri ὁμοούσιος, rogantes bonos sed parum cautos patres Christone an homousio fidem habendam putarent. At illi ignota voce circumscripti, ὁμοούσιον palam detestabantur, Christum autem Deum profitebantur: quae res in causa fuit vt acta in synodo Ariminensi maiore deinde et cautiore patrum conuentu rescinderentur. Proditum est memoria ex Arianis quendam fuisse inuictum alioqui certatorem apud omnes qui vel rationibus humanis vel arte syllogistica niterentur: facile autem cessisse, si quando sibi res fuit cum eo qui parum doctrinae, multum autem fidei haberet, qui nihil in se, in Domino autem multum fiduciae locasset.

Hac ego ratione tam facile puto Lutheri argutationes et παράδοξα subuerti posse, vt et ipse se vltro victum fateatur, et tantum turbarum, quantum excitatum est ad hanc diem, momento resideat. Quod si tanta illa hominis temeritas per suos gradus processerit et decretoriis periodis assurrexerit, non dubito quin posthac Euangelii libros sit abiuraturus, quasi rem ab indoctis exscriptam et a simplicibus receptam: quin et Christum ipsum adserturus sit more Maomethico, non verum hominem sed simulachrum et spectrum quoddam oculos fallens et sensibus illudens. Nam vt Cicero vere scribit, qui semel verecundiae fines transiuerit, eum bene ac nauiter oportet esse impudentem. Et tamen homini tam inauspicatae doctrinae, si dis placet, non desunt sectatores atque adeo admiratores in tota praesertim Germania, qui Luthero ferme acclamant quae suo Epicuro Lucretius:

——Deus ille fuit, Deus, optime Memi,
Depulit ex animo qui monstra metusque deorum.
Quare religio pedibus subiecta vicissim
Obteritur, nos exaequat victoria coelo.

137. *H LB*: dis/placet N^2: diis placet N^3: displacet *Lond.*

108. Euripidis] Cf. *I. A.* 1255.
109. illud vetus] Ar. *Ran.* 1445.
110. Apostoli] Gal. 1. 9.
135. Cicero] *Fam.* 5. 12. 3.
139. Lucretius] 5. 8; cf. 5. 49–50, 73–4. For the latter references I am indebted to Mr. A. B. Poynton.
142. Quare religio] Lucr. 1. 78, 79.

Quom vero ex nobilissima illa prouincia clarissima semper ingenia effluxerint, quom prouentus verae religionis maximum inde incrementum acceperit, mirum est profecto quomodo tam repente ad insanias hominis neque docti neque admodum acuti, vt mihi videtur, a constitutis olim et confirmatis patrum decretis desciuerit: nisi, vt suspicor, id factum sit non tam studio et amore Lutheri quam, vt video abs te persaepe testatum, odio theologorum et monachorum quorundam, qui sibi titulo religionis regnum et tyrannidem parauerant; quorum votum fuit in hominum aeque animos et bona grassari. Hoc itaque modo factum est vt e carbonaria in calcariam praecipitauerint, quom a monachorum auaritia ad Lutheri impietatem perfugerint, et hanc quidem multo nocentiorem: illa enim fortunae bona, hac bona animi atque adeo animae periclitantur.

Puto et iccirco conatum hunc Lutheri quibusdam blandius arrisisse, quod ille ab officio et obseruantia Pontificis aliorumque principum homines deuocabat, et humanum quodammodo genus manu mittebat. Quis vero est qui non libenter iugum excutiat et libertatem amplexetur? praesertim quom ad libertatem etiam indulgentia accedat. Nec enim vult Lutherus quenquam de actionibus suis admodum anxium esse: siquidem ad salutem et aeternitatem promerendam fidem et sanguinem Christi sufficere. Lasciuiant igitur homines, obsonentur, pergraecentur, in venerem, in caedes, in rapinas, vt lubet, efferantur: paratum tamen iis coelum, parata immortalis felicitas, si fides inconcussa maneat, et in sanguine Christi spes certa subsidat. En qualem artificem sibi adornauit angelus nequitiae, quam callidum, quam pellacem! Certe Maomethes non alia persuasione vsus magnam orbis partem subuertit. Ab Epicuro, quo non alius philosophorum plures discipulos in sententiam traxit, neminem vnquam auditorum desciuisse accepimus praeter Metrodorum nescio quem. Illectabat scilicet ille optimus delitiarum magister aduenientes: illectos autem nouis semper blandiciis retinebat, vtpote qui vnicuique ex suae naturae pruritu voluptates admetiretur. Adde quod homines natura *φιλόκαινοι* sunt, sed et iidem *ἀψίκοροι* esse solent, et erunt prope diem, ni me fallit opinio: nec enim quae mala sunt, diu placere possunt. Instigator ille populi Atheniensis quom bene consulenti comminaretur eum male mulctatum iri, si quando populus desipere coepisset: 'At tu', inquit ille, 'si quando resipiuerit'. Idem hoc videor commode in Lutherum torquere posse, cui pro ea quam inuexit doctrina, plus nimio grauem mercedem Germana natio dudum persoluit.

Sed illud non incommode cecidit, quod eadem Germania eadem aetate qua nobis hoc monstrum tulit ad religionis et morum exitium,

158. idcirco *N*. *Sed cf. v.* 79. 178. *ἀψίκοροι H*. 182. resipuerit *N*.

153–4. e carbonaria] Cf. Tert. *Carn. Christ.* 6.

166. pergraecentur] A Plautine word.

178. *φιλόκαινοι*] Cf. *Adag.* 1885, 'vitium illud . . . quod Graeci *φιλόκαινον* appellant, id est nouarum rerum appetentiam; cui comes alterum veluti germanum, quod *ἀψίκορον* vocant, quo mox fastidiuntur paulo ante adamata'.

180. Instigator] Phocion: see Plut. *Phoc.* 9, and cf. Erasmus' *Apophthegm.* iv, Phocion 5 (LB. iv. 219D).

rursum ad morum et religionis instaurationem Erasmum nobis dedit, virum ea ingenii magnitudine ac litteratura, quae non vnum hoc tantum seculum possit illustrare. Habet igitur non modo quod compenset, sed quod etiam obiiciat. Quo mihi improbius nonnulli facere videntur, qui viro tanti candoris, tam excellentis doctrinae, notam inurere non erubescunt; quasi et ipse cum Luthero faciat, et sit quodammodo eiusdem factionis vel antesignanus vel popularis. Aduersus hosce homines acerrime persaepe reclamaui, et iustas pene inimicitias suscepi. Quod et in libello De libero animi motu obiter feci, atque hoc libentius, quod edita Diatriba iam locum omnem suspicionibus improborum sublatum videbam: nec enim iam te illo spectaculo quod oppugnabas, oblectari poterant insimulare, nec furtim arma hostibus subministrare, quos recta fronte impeteres. Nam quod epistolis et aliis tuis commentariis Lutheri fabulam non probari abs te asseueras, et tibi votum consulendi vtrique parti testabare, sic interpretabantur quasi alia manu panem ostenderes, alia lapidem absconderes, et quod duos parietes de eadem fidelia adlinens vtrinque plausum aucupareris. Qui vero vel modestissime vel parcissime de te obloquebantur, ii te quasi cessatorem arguebant, quod tantum incendium excitatum videres, quantum non alius praeter Erasmum posset extinguere; et tamen, quasi ea res per iocum gereretur aut nihil ad te pertineret, insinuatis manibus flagrantes aras deorumque focos spectares.

Horum ego voculas in eo libello κατ' ἠθοποιΐαν in medium adduxi, ab omni ego huiuscemodi suspicione prorsus alienus: nam mihi di mentem meliorem quam vt de viro tam illibatae probitatis et tam eximii candoris, pro cuius existimatione tuenda toties acria bella depugnassem, tantum nefas aut cogitarem aut cogitatum certe proderem. Illud itaque, mi Erasme, certum persuasumque habeto, me tua bonitate, synceritate, pietate, nihil exploratius habere aut testatius. Siquid est tamen eo in libello quod aut aures tuas offendat, aut quod tibi videatur maleuolis dare ansam posse male cogitandi, expunge, dele, interline, immuta, vt lubet; fac denique vt nulla latebra supersit in qua neuus vllus delitescat.

Caeterum illud fuit permolestum, quod fato quodam tuo vtrinque exercearis, et Lutherani et Antilutherani iuxta in te saeuiant. At tu bono animo esto, et rectae conscientiae praemio contentus, tanti puta tum apud homines illustrem fieri, tum apud Deum coelum promereri. Sane Hercules ille tertia luna natus, non prius ad deos abiit quam monstra illa quodam suo fato proposita vicisset. Alioqui illud nosti, *βασιλικὸν εἶναι εὐπράττοντα κακῶς ἀκούειν.*

Quod de Pio Carpensi significasti, non minus ingratum fuit quam nouum. Est omnino cum homine mihi longa et vetus consuetudo, ex eo vsque tempore quo ille iuuenis, ego admodum puer Petreto Mantuano, philosopho primi nominis, operam dabamus, tunc

212. dii *N*. 225. *HN*[3] *LB*: hominem *N*[1,2].

196. libello] See Ep. 1578.

197. Diatriba] Erasmus' *De libero arbitrio*; see Epp. 1419–20, 1481.

211. κατ' ἠθοποιΐαν] 'in order to show the character of the speakers'.

228. βασιλικὸν] Cf. Ep. 1578. 30n.

231. Petreto] Peter of Mantua, author of *Logica*, Venice, B. Locatellus, 21 April 1492 (Proctor 5033). Cf. also Calc. E. 185. g.

dialectica profitenti. Eo Principe nihil humanius, nihil modestius agnoui, tantumque aberat vt bene merentibus obtrectaret, vt multo saepius vir bonus dissimillimis, id est indignis, faueret. Ob id non potest mihi non mirum videri, eum adeo a suis moribus degenerasse vt in te tam acerbe tamque immerenter inuehatur: quem qui non amat, aut inuidet, aut quid amandum sit non intelligit. Et licet mihi non plura de tua probitate quam prudentia pollicear, facit tamen singularis amor erga te meus vt te horter et moneam ne faciles admodum aures susurronibus et delatoribus praebeas: quos qui non castigat, irritat, vt vere praedicabat Domitianus. Adde quod siquid aliquando pro vero insusurrant, id nouo aliquo additamento semper augent et exasperant. Tum magnis et illustribus viris certum est nunquam inuidos et obtrectatores defuisse. Sicut enim inter aues nonnullae sunt obscenae, semper male occinentes, ita quaedam male nata et pessime educata ingenia nunquam desinunt bonis allatrare.

Horum voces sinamus praeterfluere, eaque aestuationibus suis relinquamus. Nam si iis vacare lubeat, nihil erit nobis agendum praeterea. Atqui non potest hoc hominum genus a nobis liberalius tractari quam si eos sinamus in sinu gaudere, et sine sanguine imaginarium sibi triumphum adornare. Nae tu nimium facilis sis aut certe irritabilis, si aduersus quosdam illiteratissimos homines, qui obtusissimum in te stilum perstrinxerunt, manum moueas. Sane eadem opera te putauerim asino, si in te ruditum extulerit, talionem ferre posse. Parce enim, et honor sit auribus tuis, si quid vel familiarius vel forte licentius dixero. Multae itaque iniuriae mussitandae sunt, vel potius, vt tu scribis, deuorandae. Plerunque conniuendum est, ne quasi in procinctu sit nobis quotidie ad arma excurrendum.

Litteras vero tuas non nuntius quidem ille quem legatum abs te in Italiam scribis, sed nescio quis terrae filius mihi reddidit: quem tamen ego coelo demissum putaui, quod tam grato, tam optato officio perfunctus sit. Sane mihi iucundissimam occasionem sublatam dolui, percunctandi de te, de studiis, de re familiari. Nihil enim inexploratum reliquissem, nihil suppressissem, quod ad Erasmum meum pertinere existimassem. Di boni, quam blande, quam iucunde, quam delicate nuntium illum excepissem! certe vt plusculos apud me dies foret, neque petaso neque penulae peper-

268. Dii *N.*

242. Domitianus] Suet. *Dom.* 9.

262. nuntius] Harst; see Ep. 1575. 7n. On his return journey, however, he stayed at Ferrara to see Calcagninus (cf. ll. 326–33), and wrote thence to Nausea, 9 Aug. (NE. p. 27): 'Rerum tuarum non ero immemor, si saluus in Germaniam rediero. . . . Vtinam Florianus nullas mihi dedisset literas! Timeo ne hoc idem sibi scribat ad Erasmum quod tu cupis fieri tibi. Nullam tamen fore in me negligentiam pro te credito. Detineor hic per commissionem Coelii, qui mihi cupit coram loqui'.

263. terrae filius] Cf. *Adag.* 786, citing Tert. *Apol.* 10, 'Terrae filios vulgus vocat quorum genus incertum est'; which Erasmus explains 'propterea quod terra sit omnium communis parens'. See also Cic. *Att.* 1. 13. 4, *Fam.* 7. 9. 3.

270. neque penulae] Cf. *Adag.* 99: 'Hodieque vulgo tritissimum est scindere penulam, pro eo quod est impensius retinere hospitem atque inuitare prolixius: quod qui faciunt, manu in penulam iniecta quasi vi conantur remorari'; with reference to Cic. *Att.* 13. 33. 4.

cissem. Sed postquam nescio quis deus hanc mihi voluptatem inuidit, dabo operam vt tuas legens litteras et meas ad te scribens, frequenter hoc detrimentum sarciam.

Leonicenus medicus iam menses aliquot hunc vitae mimum absoluit, vir ad aeternitatem natus; quem ego vltimum heroum et aurei seculi reliquias appellabam. Ex illa enim aetate quae magnum habuit ingeniorum prouentum, et Hermolaos, Politianos, Picos, Merulas, Domitios nobis tulit, hic vltimus decessit iam prope centenarius, integris, quod mirum videri possit, adhuc sensibus. Multa scripsit, multa vertit e Graecis, multa in Sylua medica iam conclamata nobis restituit. Aduersus barbaros medicos perpetuas inimicitias exercuit: quin et Plinium, a quo proposito frustra hominem saepe deterrui, inclementer nimis semper insectatus est. Denique, quod paucis contigit, viuens posteritatem suam vidit. Eius obitum acerbe tuli tum priuato nomine, fuerat enim mihi praeceptor, tum publico; videbam enim rem Latinam eius morte insignem plagam accepisse.

Vna res mihi solatio fuit, quod Ioannes Manardus, vir Graece et

---

274. Leonicenus] See Ep. 541. 55n.

277. Hermolaos] For these first three names see Ep. 126. 128–9nn.

278. Merulas] Geo. Merula (Merlani) of Alessandria in the Milanese (c. 1424—March 1494) taught for 40 years at Milan and Venice. He produced three *editiones principes*, of Martial, Plautus and the Script. rei rusticae, for Wendelin and Jenson at Venice, 1470–2; and wrote notes on many other classical authors, also on Gal. Martius' *De homine* (Ep. 581. 6n), Milan, P. Mantegatius, 19 Nov. 1490. His original compositions are an account of the Turkish capture of Scutari in Albania, *Bellum Scodrense*, Venice, G. di Pietro, c. 10 Sept. 1474, and a history of the Visconti, *Antiquitas Vicecomitum*, Milan, G. le Signerre, c. 1499. See NBG. and Proctor.

Domitios] Dom. Calderinus of Verona (c. 1447–78) was brought to Rome by Paul II in 1471 to teach humanity, and was a papal secretary under Sixtus IV. He wrote commentaries on Martial, Juvenal, Statius, Vergil and other Latin authors, and translated from Pausanias *Atticae descriptio*, first printed at Venice c. 1496 (Proctor 5613). See NBG.

288. Manardus] also Maynardus and Menardus (24 July 1462—8 March 1536) of Ferrara, was a pupil there of Bapt. Guarino, and also read Arabic, philosophy and medicine. From 1482 to 1495 he taught at Ferrara; but then went to Mirandola as physician and tutor to J. F. Picus, whom he helped to edit his uncle's *Aduersus astrologos*, Bologna, Bened. Hectoris, 16 July 1495. Three of J. F. Picus' letters (*Opera*, Strasburg, J. Knobloch, 31 Jan. 1507) are addressed to him (i. 8, 11, ii. 7: cf. also ii. 11, iii. 18).

After seven years Manardus left Mirandola; but then nothing is known of him till 1509, when he was again teaching at Ferrara. About 1513 he was invited to Hungary to become physician to King Ladislas, and he remained there till 1518–19 (see Calc. E.); when he returned to Ferrara for the rest of his life as professor of medicine. On medical questions he took a bold and independent line, in opposition to many received opinions.

Besides the *Epistolae* mentioned in l. 290 his writings include some notes on Mesue printed in the same volume, and amplified in 1534; and a translation of Galen's *Ars medicinalis*, Rome, F. M. Calvus, 1525, and with enlargements, Basle, J. Bebel, 1536, perhaps first printed in Hungary c. 1515.

See J. A. Barotti, *Mem. istor. di letterati Ferraresi*, 1777, pp. 247–58; Tiraboschi vii. 656; also VE. 466, EE. 215, EE^2. 150, Gryn. E., pp. 131–3. Bk. 35 of Jo. Pierius Valerianus' *Hieroglyphica*, Basle, 1556, is dedicated to him. For eulogy of him see letters between Simon Riquinus and Ct. Herm. of Neuenahr, *De sudatoria febri*, Cologne, Jo. Soter, Oct. 1529, ff. B^2, C^2 v°.; Geo. Agricola's *Bermannus*, Basle, Froben, 1530, pp. 66, 115; and Lilius Gregorius Gyraldus' translation of Symeon Sethi, *De cibariorum facultate*, Basle, M. Isingrin, 1538, pp. 87–9.

Latine doctissimus, rem medicam et naturae arcana iisdem vestigiis prosequitur. Cuius rei specimen dare possunt Epistolae quas proximo edidit. Eas puto in manus tuas peruenisse; quod si nondum peruenisse significaueris, dabo operam vt quamprimum ad te perferantur. Scripsit ille quidem alia plurima digna immortalitate, sed vir minime ambitiosus ea nondum publicam materiam fecit. Hoc superstite minus Leonicenum desideramus.

Ipse etiam Rhodiginus longum valere dixit rebus humanis: quom enim audisset ad Ticinum caesum pene ad internicionem Gallorum exercitum, et potentissimum Regem in manus hostium venisse, ex quo spes eius omnes pendebant, ita animum despondit vt aegritudini impar fuerit. Vtinam ad ea quae scripsit, tantundem iudicii et laboris attulisset! nam et te minus offendisset et doctis impensius satisfecisset. Sane fuit vir ille bonus et vere Christianus, et multa mihi amicitia coniunctus, vtpote cui vnum etiam ex libris Antiquarum Lectionum nuncupatim dicauerit, sed qui se vnum haberet in consilio, et amicorum admonitionibus aegre manus daret; caeterum in studia et lucubrationes ad poenitentiam vsque assiduus. Paniciatus, vir bonus et probe doctus, viuit ac valet: eum tuo nomine salutaui, is totidem verbis tibi salutem reponit.

Illud non potui non mirari quod extrema in epistola addidisti, te scilicet adhuc memoria tenere sermonem illum quo te adfatus sum in aedibus Ricardi Pacei, quom obiter Ferrariam venisses: quo loco quom de Aspendio citharista sermo incidisset, et quid 'intus', quid 'extra canere' foret, perquireretur, tu protinus tuorum Adagiorum librum tum primum Venetiis excusum e sacciperione protulisti. Atque ex eo tempore coepi Erasmi ingenium doctrinamque admirari; nec fere vnquam inter doctos de Erasmo incidit mentio, quin ego mutuam illam adlocutionem prope solenniter in memoriam reuocauerim. Testis mihi Ricardus Paceus ille doctissimus, et ad doctissimorum studia prouehenda plane factus, cui saepius eius officii gratia multam gratiam debere testatus sum.

Iam mihi videor ad omnia fere capita tuae epistolae cumulate respondisse. Illud vnum reliquum est, vt memineris te habere in Italia Coelium hominem tui nominis tuaeque gloriae studiosissimum; de quo tibi omnia sine discrimine large ac magnifice polliceri possis. Bene vale. Ferrariae, pridie Nonas quintiles M. D. XXV.

Quom scripsissem has inanissimas nugas, et certum tabellarium expectarem cui litterae tuto credi possent, nuntius tuus ex Vrbe

309. in extrema *N*.

---

290. Epistolae] *Epistolae Medicinales*, Ferrara, Bern. de Odonino, 5 Nov. 1521; in six books. For Erasmus' high opinion of them see Hubert Barland's preface to a new edition, Strasburg, J. Schott, 1529. Manardus increased them to 12 bks. c. 1530; but except for one edited by Rabelais for Gryphius at Lyons, c. 3 June 1532, which I have not seen, I can find no printed editions till those promoted by Jo. Sinapius, Basle, J. Bebel, 1535 (with 18 bks.), and Basle, M. Isingrin, 1540 (with 20). In xx. 3 Manardus gives the date of his birth.

297. ad Ticinum] At the battle of Pavia, 24 Feb. 1525. Rhodiginus' death, the definite date of which is not known, may thus be presumed to have occurred within the limits of March—June 1525.

303. vnum] bk. 14.

313. extra canere] See *Adag*. 1030.

327. nuntius] Harst: see l. 262n, from which this postscript may be dated c. 9 Aug.

rediens superuenit, omnium mihi optatissimus: quem quo vultu exceperim, quid de tumultu Germanico sentiam, quam te extra incendium istud videre cupiam, quae mea fuerit sententia de nuperrima tuorum Adagionum impressione, si modo res in hanc diem integra foret relicta, ipse locupletius coram enarrabit quam vel ego breui possim perscribere vel litteris audeam committere. Illud certum persuasumque habeto, me ac fortunas meas omnes prorsus, quales quales illae sint, summota omni legitima formula atque exceptione tui esse mancipii. Rursus bene vale.

1588. From Clement VII.

Basle MS. (α). Rome.
Vatican MS., Arm. 32, vol. 27, f. 152 (β). 8 July 1525.

[A dispensation enabling Erasmus to make a will: to seek powers for which had been no doubt his prime object in sending Harst to Rome in May (see Ep. 1575. 7,8nn). The two original documents exist. The fair copy (α) prepared for Erasmus and duly signed by a papal secretary, is in the University Library at Basle: in the box which contains Ep. 517 and other papers of importance to Erasmus. The draft (β) composed in Rome and signed by the under-secretary who drew it up, is preserved in the Vatican Archives: cf. G. Brom, *Archivalia in Italië*, i, 1908, no. 525.

The text is printed, not quite correctly, by L. Sieber, *Das Testament des Erasmus* ⟨of 22 Jan. 1527: see App. 19⟩, 1889, p. 19, from α; in company with a document conferring similar powers from the civil authorities at Basle, 22 Jan. 1527.]

CLEMENS PAPA VII.

Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecisti quod diem tuae peregrinationis extremum dispositione testamentaria desideras praeuenire. Nos tuae deuotionis, quam ob excellentem et praeclaram tuam, praesertim in sacris litteris, doctrinam singulari charitate prosequimur, supplicationibus inclinati, vt de quibuscunque bonis mobilibus et immobilibus per te tam ex successione parentum, agnatorum et cognatorum ac ex industria ac prospera fortuna, quam ex quibusuis ecclesiis, monasteriis, prioratibus, praeposituris, praepositatibus, dignitatibus, personatibus, administrationibus et officiis, canonicatibus et praebendis ceterisque beneficiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, secularibus et ordinum quoruncunque regularibus, quae etiam ex quibusuis concessionibus et dispensationibus Apostolicis in titulum, commendam seu administrationem aut alias obtinuisti ac obtines et in posterum obtinebis, ac pensionibus annuis super prouentibus ecclesiasticis, seu fructibus, redditibus et prouentibus ecclesiasticis loco pensionis annuae tibi reseruatis et reseruandis, seu illorum ratione, occasione vel causa,

1587. 331. Adagiorum *N*. 1588. tit. *om.* β. 1. et . . . benedictionem α: etc. β. 7. parentum et agnatorum β. 8. ac *post* industria α: et β.

1587. 329. tumultu Germanico] The Peasants' Revolt.
331. impressione] The new edition for which Harst was commissioned to negotiate with the Asulani: see p. 133.
1588. 3. Nos] l. 35, concedimus.
6. vt] ll. 27, 28, disponere . . valeas.
7. per te] l. 19, acquisitis.

seu intuitu aut alias licite acquisitis, cuiuscunque summae vel quantitatis fuerint, tam pro decentibus et honestis expensis tui funeris et remuneratione illorum qui tibi viuenti seruierunt, siue sint tui consanguinei siue alii, etiam vltra seruitii meritum, quam alias in quarumuis personarum etiam coniunctarum vel extranearum, seu collegiorum et vniuersitatum, tam secularium quam ecclesiasticorum, ac piorum vel aliorum locorum commodum et fauorem, aut in alios alias tamen honestos et licitos vsus, tam inter viuos quam per quamlibet vltimam voluntatem, disponere, testari, ordinare et erogare valeas—prius tamen de omnibus praedictis bonis, aere alieno et iis quae pro reparandis domibus seu edificiis consistentibus in locis ecclesiarum vel beneficiorum tuorum, culpa vel negligentia tua seu tuorum procuratorum destructis vel deterioratis, necnon restaurandis aliis iuribus earundem ecclesiarum vel beneficiorum deperditis ex culpa vel negligentia supradictis, necessaria fuerint deductis—plenam et liberam tibi auctoritate praesentium concedimus facultatem. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac ecclesiarum seu monasteriorum vel regularium locorum, in quibus secularia et regularia beneficia huiusmodi forsan fuerint, seu a quibus ipsa regularia beneficia dependere contigerit, et ordinum quorum illa extiterint, iuramento, confirmatione Apostolica vel quauis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, priuilegiis quoque indultis et litteris Apostolicis ordini sancti Augustini et monasterio, cuius canonicus et ordinem ipsum expresse professus olim forsan fuisti, ac aliis monasteriis seu locis, beneficiis et administrationibus, quomodolibet concessis, et per nos et sedem Apostolicam etiam iteratis vicibus innouatis, approbatis et de nouo etiam concessis; quibus, etiam si pro sufficienti illorum derogatione de illis eorumque totis tenoribus plena, expressa, specialis, specifica et indiuidua ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio seu queuis alia expressio habenda seu aliqua alia exquisita forma seruando foret, tenores huiusmodi pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem vt in eorundem ecclesiasticorum dispensatione bonorum, iuxta quantitatem residui, erga ecclesias et beneficia a quibus eadem percepisti, te liberalem exhibeas, prout conscientia tibi dictauerit, et animae tuae saluti videris expedire.

Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris Die VIII Iulii. MDXXV Pontificatus nostri Anno secundo.

Be. el⟨ectus⟩ Rauenn⟨as⟩.

Dilecto filio Erasmo de Roterodamis, magistro in theologia.

30. benefiorum *β*. 31–2. deteriotis *β*. 32. restarandis *β*. 41. priuilegiisque quoque *β*. 56. conscientię *β*. 58. apud . . . piscatoris *α*: etc. *β*. 59. Pontificatus nostri *om*. *β*. 60. Be. el. Rauenn. *α*: v. Io. Vinkel *β*.

---

29. aere alieno] This provision was no doubt generally necessary; cf. Ep. 1434. 24n.

46. quibus] l. 53, derogamus.

60. Be. el. Rauenn.] Benedict Accolti (29 Oct. 1497—21 Sept. 1549) of Florence, after education at Pisa entered the Curia and became a papal secretary. He was now archbishop elect of Ravenna; having received the

1589. From Albert Pighius to the Theologians of Louvain.

British Museum MS. Add. 38512, f. 8. Rome.
Nève p. 386. 12 July 1525.

[An original letter, autograph throughout: in the Nève collection at the British Museum (see App. 17). First printed by Le Plat in a *Recueil*, Lille, 1783 (cf. de Jongh, p. 20n), and later by de Reiffenberg and by Nève. The year-date is sufficiently confirmed by the references to this letter in Epp. 1717. 7–8, 1747. 33.

Albert Pigghe (c. 1490—26 Dec. 1542) of Kempen in Over-yssel matriculated at Louvain 28 Feb. 1507 (EHR. xxxvii. 95); and after standing first in the Arts promotion in 1509, read theology there up to his B.D., and later in life was D.D. at Cologne (Molanus p. 523; from Ruard Tapperus). He is said to have accompanied Adrian of Utrecht to Spain in 1515. In Dec. 1518 he was in Paris, where on 18 March 1519 he produced an *Astrologiae Defensio*, H. Stephanus, describing himself on the title as 'theologiae baccalaureus formatus'. Next year he published a work on the equinoxes and on the reform of the calendar, addressed to Leo x (Panzer viii. 69); and later a reply to the *Noua Astronomia* of Marcus of Beneventum, Paris, S. Colinaeus, 3 May 1522. Adrian, on becoming Pope, appointed him his chamberlain; and this office, with the assistance of Aleander, he retained under Clement vii. To Clement he dedicated *De prima institucione Paschalis solemnitatis* (Vat. MS. Lat. 3197, ff. 45–63); *Noua Moscouiae*, based on information given by merchants and by his father and brothers, who had lived there long (Vat. MS. 3922: printed by Ramusio, *Nauigationi et Viaggi* ii. 1559, ff. 126–31); and *Progymnasmata geographica* (Vat. MS. 6176). In 1526 the Pope rewarded him with an ample benefice (Al. E. ii. 121,2), perhaps the canonry and treasurership in the Cathedral at Utrecht, which he held on 26 May 1531. Surviving the Sack of Rome in 1527 (Ep. 1850), he was chosen in March 1531 to carry to Ferdinand a sword and hat consecrated by the Pope (Pastor x. 188). On 1 Aug. 1535 Paul iii appointed him provost of St. John's at Utrecht, in succession to John Ingenwinkel († 23 July, at Rome); on the same day as he conferred another provostship of Ingenwinkel, that of Deventer, on Erasmus (Vischer pp. 34,5). Pighius returned in consequence to the North, where he spent his last years in composing a series of controversial works in defence of the faith, though his orthodoxy came at last to be doubted: *Hierarchiae ecclesiasticae Assertio*, 1538, in which he anticipated Sadoleto (Sad. E. 319); an account of the matters disputed at the Diet of Ratisbon, together with a *Ratio sarciendae in religione concordiae*, and a *De libero hominis arbitrio*, all in 1542.

See van Heussen ii, Dauentr. 115–16, mentioning the existence of some of his autograph correspondence; two letters from Rome 1525–6 to Herm. Lethmatius (Ep. 1320) at Utrecht, printed by Th. J. Almeloveen, *Amoen. theol.-philologicae*, 1694, pp. 68–72; 22 letters printed by W. Friedensburg in ZKG. xxiii, 1902, 110–155; Jöcher; BWN; and EE. The antiquary Stephen Pighius (1520–1604) was his nephew, and is said to have been some time with him in Rome.]

Venerabiles et doctissimi domini preceptores mei obseruandissimi S. Pessime hic audit veneranda ac sancta illa Facultas vestra ob maledicentiam quorundam inter vos seditiosorum, qui

---

administration of that see in 1524 from his uncle, Card. Peter Accolti, in exchange for his own, Cremona, which he had held since 1523. Clement vii created him his first cardinal, 3 May 1527, and later governor of the march of Ancona; but under Paul iii he fell into disgrace, and was imprisoned for six months in the castle of St. Angelo. Benedict was a correspondent of Bembo, Sadoleto and Calcagninus. His name occurs at the foot of the papal privilege, 27 Jan. 1525, prefixed to the volumes of the Aldine Galen (Ep. 1594. 107n). See Ciaconius iii. 477–9; and Ughelli, *Italia sacra* ii. 393, iv. 614–15—a less correct source.

The name at the end of β is difficult to read; but is perhaps that of Jo. Winchel or Ingen Winckel († 23 July 1535), who had been in papal service at Rome since 1506 (Brom *op. cit.*, p. 993), and whom Erasmus succeeded in the provostship of Deventer (Vischer p. 34; EE. 222, 225: cf. also Omont p. 47).

in suis ad populum contionibus non cessant insanis clamoribus vexare Erasmum Roterodamum, virum certe quem nostra vidit etas, eloquentissimum et eruditissimum, et tam apud Pontificem ac optimates omnes, quam vniuersos qui in literis nomen habent, magnae imprimis gratiae et auctoritatis. Quibus hoc vnum agere ac moliri videntur, dum videlicet eum nunc vt hereticum, nunc vt Lutheranum, et nescio quibus aliis nominibus traducunt apud populum: vt qui nuper pro nobis et Catholica fide ex professo se aduersarium fecit Luthero, et quem Pontifex, prudenter intelligens quantum vnus in alterutram partem momenti afferre potest, nullo non beneficii genere sibi studet demereri, hunc a nobis alienent, et pro vno Luthero, quasi dissentionum et scismatum nondum satis esset, exsuscitent plurimos.

Commiserat sua Sanctitas reuerendo domino Theoderico Hezio hinc proficiscenti, vt suo nomine amice illos ac secreto moneret, quo posthac discerent loqui modestius et quemadmodum decet theologos et religionem professos, quales nominatim hac in re accusati sunt. Sed cum interim non cessarent assidue querele multorum, quorum—eorumque maxime auctoritatis virorum, et non vnius Erasmi solum—literas mihi ostendit R[mus]. D. Datarius, nisi forte ego interuenissem feliciter, iam datum esset Erasmo Apostolicum Breue rigorosum admodum aduersum Louanien. theologos detractores suos. Quo cum videbam honori Facultatis vestrae imprimis derogatum iri, restiti omnibus viribus, nihil dubitans mox vt hinc exiuisset, euolaturum in vniuersum orbem; et maximis laboribus vix impetraui vt retineretur. Tamen loco illius mihi iniunctum est ad vestram Vniuersitatem scribere, vt omni modo prouideat ne plures istinc querele afferantur. Erasmo eciam iussus sum hac de re per literas satisfacere.

Quare mei officii esse putaui eciam ad V. P. scribere, et monere easdem vt rationem habeant honoris sui, quem hic studuimus modis omnibus facere non vulgarem, et diligentissime semper promouimus: cui per illam nonnullorum peruicatiam, maledicentiam et detractionem, et aliorum assiduas contra vos querelas plurimum derogatur.

Meo itaque iuditio quam rectissime facietis si eos qui his querelis dare non cessant occasionem, modestius loqui cogatis, et domino Erasmo per literas vestras quamprimum satisfeceritis; vt intelligat sibi posthac ab illis nihil timendum fore, et sanctissimi D. N. pro se mandata apud vos profecisse aliquid. Quo vos non differ[r]at excusare, immo et suis literis commendare apud R[mum]. D. Datarium et reliquos hic amicos, ne paucorum culpa preclarissime Facultati imputetur. Quod scio illum, si scripseritis, pro sua humanitate facturum magnificentissime. Ego interim pro mea virili non cessabo honorem vestrum, quem et meum duco, tueri ac defendere.

Valete feliciter, et hanc festinantissime et neglectissime scriptam

---

12. aduersarium] By writing the *De libero arbitrio*; see Epp. 1419–20, 1481.

17. Hezio] See Ep. 1339.

23. Datarius] Giberti; see Ep. 1443[a].

33. V. P.] vestras paternitates.

epistolam aequi consulite; opprimebar enim multis simul occupationibus, quum festinaret veredarius, et plurima simul scribenda erant.

Ex palatio Apostolico Die xii[a]. Iulii 1525.

E. D. V. alumnus deuotissimus
Albertus Pighius Campeñ.
S. D. N. cubicularius secretus.

Reuerendis patribus ac doctissimis viris Decano et Facultati Theologie insignis studii Louanieñ.

1589[a]. From John Matthew Giberti to Theodoric Hezius.

Vatican MS. Particolare 154, f. 102. Rome.
21 July 1525.

[An autograph rough-draft in Giberti's ms. letter-book at the Vatican Archives: from which come also Epp. 1443[a], 1650[a]. Evidently contemporary with Ep. 1589. Hezius' reply, from Liège 27 Oct., the day on which this letter was delivered, is printed by Balan (no. 262). For the change in Hezius' feelings towards Erasmus at this time see Ep. 1339 introd.]

Reverende domine, etc. Quod discedenti hinc tibi nomine sanctissimi D. N. iniunxeram, vti Erasmum nostrum ab obtrectatoribus Louaniensibus liberari curares, id nunc repetam literis; non quod immemorem eius rei te vel suae sanctitatis vel ipsius Erasmi causa fuisse arbitrer, sed vt simul Erasmo per hunc eius familiarem testarer mandata ad eam rem tibi tradita esse, simul vt ad te hanc per occasionem darem literas: cuius amorem et beniuolentiam in me conseruari valde cupio, vt debeo. Quare gratum S. D. N. feceris si dexteritate, quam necessariam in hoc vides, adiuncta egeris cum quibus agendum videris, vti Erasmum ipsum, vel bona executum multa, vel meliora, vt pollicetur, executurum, tranquillum et quietum sinant. Quod cum perfeceris, id mihi huc et ipsi Erasmo scribi a te cuperem.

Erit hoc sanctitati sue valde gratum: mihi vero et hoc, et illud alterum quod pro Iuliano meo seruitore vt curares adieceram, si tamen id facile et commode iusteque exequi potueris. Vale.

Rome. xxi. Iulii. 1525.

Reuerendo domino, amico et tanquam fratri charissimo, D. Theoderico Hezio, canonico Leodiensi.

[1583]1590. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 2. Antwerp.
23 July 1525.

[An original letter, autograph throughout: from the same source as Ep. 1541. At the end of the address another hand has added 'In edes Frobenii. Tzo Ba<sel>'; and on another part of the verso Erasmus has written rapidly 'Adeone temere et inscienter efferam priusquam rem omnem'—perhaps a reflection that

---

1589. 55. E. D. V.] earundem dominationum vestrarum.

1589[a]. 6. familiarem] Harst: see Ep. 1575. 7n.

he would not commit himself so unreservedly to de Castro, until he should know more about him.]

+

Accepi humanitatis tue epistolam, ac quid auxilii in pensionis tue Cantuarien<sis> fauorem expetieris percepi. Quid velis, my Erasme, dum facultas adsit, quod ego nollem? Nil potestatis vel auctoritatis apud hanc exiguitatem scito, quam iuuando tibi non velim conseruatam et promptam. Vtinam pleraque in tui chommodum possem!

Etsi apud Anglos (qui ob nimiam vectigalium extorsionem aliegenas mercenarios abs se pellunt) nil michi sit chommercii, habeo tamen illinc amicos michi perquam familiares fidissimosque, qui dietim quid fama gignat, quid de mercibus ventuletur, intitulantur michi. Inter quos singularissimus michi est Aluarus de Castro, mercator natione Hispanus, Londoni residens. Si scripseris domino Archiepiscopo huic exponere pecunias pensionis tue, quasuis acceperit, procurabor istic vel aliunde soluituras tibi ab omni vsura alienas. Id autem magis est significandum Cantuariensi, vt pro numeratis pecuniis iubeat eiusdem Aluaris recognitionem recipi, quam per secretarium epistola subtectam transmittere michi non dedignetur, vna speciem pecuniarum refusarum significans. Nam sic serie recta gerebitur res tua: cui ego vndiquaque velim posse prodesse.

Differs me dolente reditum tuum, nec spei prebes quidquam. Obest, scio, hec temporum intranquilitas, que dum in vna prouinciarum cessat, apud alias inicyatur. Austri et Hongari cepti sunt seuissime tumultuari. Ni Deus auerserit, peribit omnis decentia, suffocabitur iusticie ordo, ac vigebit impia tyrannidis vbique. Facile est videre hoc omnia chommeruisse peccata.

Vale felix ac prosper, my Erasme. Ex Antuerpia xxiii[a]. Iulii 1525.

Erasmus Schetus integerrime tuus.

Incomparabili ac doctissimo viro domino Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1591. To John Selva.

Aduersus Sutorem Apologia, tit. v°. <Basle.>
LB. ix. 737. <c. July ? 1525.>

[The preface to *Aduersus Petri Sutoris, quondam theologi Sorbonici, nunc monachi Cartusiani, debacchationem Apologia Eras. Roterodami*, Basle, J. Froben, Aug. 1525 (α). There is a trifling variation in the only other authorized edition, the Basle *Opera* of 1540, ix. 589 (β). The close resemblance of language between this letter and Ep. 1581 perhaps indicates that the preface was the first part of this *Apologia* to be written. The coincidence that both this book and the *Lingua* (Ep. 1593) end with a promise—quite irrelevant to either subject—to resume the

---

11. Aluarus] son of John de Castro of Burgos. His name occurs frequently, with that of his brother Louis, in the correspondence of Schets. In 1527 he was in Spain, and married a wife at Burgos. Vives mentions him as one of the friends who had urged him to compose the *De officio mariti*, Bruges, S. de Molendino, 30 Jan. 1529: 'quum Londini in Britannia non solum eisdem vteremur aedibus et quasi contubernio, verum etiam cubiculo communi. Qui mihi amore ac beneuolentia mutua fratris cuiusdam vicem referebat' (f°. A[2]). The first draft was written for submission to Alvarus, 'idque nostra lingua Hispana, nam Latinam non intellexisset'.

18. refusarum] *sc.* numeratarum cf. Ep. 1651. 11.

De ratione concionandi (cf. Ep. 1332. 36n), suggests that they may have been finished about the same time in August. On 25 Aug. the *Apologia* was ready for dispatch (Ep. 1598); by 15 Sept. Oecolampadius had seen it at Basle (Zw. E[2]. 384). For a detailed account of the controversy see BEr[2]. *Admonitio*, pp. 117–38. In Ep. 1687. 51–5, Erasmus states that he wrote this *Apologia* at the request of an influential friend; possibly Beraldus, cf. Ep. 1893.

John de Selva (1475—10 Dec. 1529), sieur of Cormieres, was born at Roche-Canillac in the Bas Limousin, 10 ms. SE. of Tulle. He was first-president successively of the Parliaments of Normandy, Bordeaux 23 Feb. 1515, and Paris 17 Dec. 1520. He went as ambassador to London in 1514 to negotiate the marriage of Louis XII with Mary Tudor; and Francis I sent him again in 1515 to renew the treaty concluded at the same time. In Dec. 1515 he was appointed vice-chancellor of the duchy of Milan; and during his tenure of that office Alciati dedicated to him a volume of *Dispunctiones*, Milan, A. Minutianus, 1518. From Aug. to Nov. 1521 he was one of the embassy sent to treat at Calais with Wolsey. In 1525–6 he conducted the negotiations for Francis' release from Madrid (cf. Ep. 1598. 25n); and at the close was instructed by Francis to form a universal league against the Emperor. As first-president at Paris he took a leading part in the trial and condemnation of Berquin in 1529 (Ep. 925. 13n). His only publication was a legal *Tractatus de beneficio*, Paris, F. Regnault, *s. a.*

See Brewer i–iv; *Actes de François I*; and *Journal d'un bourgeois de Paris*, ed. V. L. Bourrilly, 1910. In 1523 L. Campester dedicated to him an *Apologia* against Luther, Paris, S. Colinaeus (see Ep. 1581. 413n); and on 1 May 1524 Faber Stapulensis an edition of the Psalter, ibid., 1524, 'quod me non lateret te esse et horum Dauidicorum Psalmorum et totius verbi Dei studiosissimum'.

In addressing this *Apologia* to him at the suggestion of Beraldus (Ep. 1598. 1–4), Erasmus evidently designed to secure the support of a powerful patron, whose position and influence would be of importance in his present conflict with the Sorbonne. There is no indication of any other relations between him and Selva.]

ORNATISSIMO D. IOANNI SELVAE, AVGVSTISSIMI SENATVS GALLIARVM SVMMO PRAESIDI, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

SCITE quidem dictum est ab antiquis, vir clarissime, ex malis moribus natas esse bonas leges. Caeterum illud certius exitium minitatur rebus humanis, quod vicissim ex optimis legibus nascuntur mores pessimi. Etenim quae superest spes salutis si remedia vertuntur in venenum, et quae morbo propulsando reperta sunt, morbum exasperant? Id ne accidat vix alia ratione caueri potest nisi pharmacum quod medicus doctus ac fidus praescripsit, idem administret. Optima lex erat opposita temerariis ac famosis libellis, veluti pessimo morbo gliscenti salubre necessariumque remedium. Caeterum rem salutiferam hominum peruersitas vertit in maius malum, nisi qui legem tulerunt, iidem administrent ac tueantur. Alioqui video futurum vt, quum constitutio in hoc prodita sit, ne quid excuderetur Lutetiae nisi tali Academia talique senatu dignum, exulent istinc optimi quique libri, et excudantur impune tales quales iam duos prouolasse videmus: quorum alter impudentia plusquam scurrili corrupit Colloquia mea, addita praefatione falso mei nominis titulo. Ibi me facit de me ipso loquentem quicquid ipsi collibuit. Si vacabit opus inspicere, videbis ingenium deploratum, quod nullum facinus exhorresceret, si qua causa prouocaret vel ad incendium vrbis vel ad veneficium

1. antiquis] Macr. *Sat.* 3. 17. 10; cited in *Adag.* 961.
13. excuderetur] Cf. Ep. 1581. 417n.
16. Colloquia] Campester's concocted edition; see Ep. 1581. 413n.
19. deploratum] Cf. Ep. 994. 21n.

vel ad parricidium. Si non vacat, ex operum meorum Catalogo, quem nunc simul ad te mitto, poteris non multo tedio quale sit perdiscere. Autor notus est, nec ignotus typographus: vterque fruitur suo maleficio.

Ea quoniam bene cessit audacia, prosiliit Petrus Sutor cum suo libro. Sed hac de re verbum non addam. Tua prudentia si parum deprehendet ex Apologia nostra quale sit opus, qualis sit artifex, ipse liber velut in speculo repraesentabit tibi totum Sutorem. Non me clam est inter theologos esse quosdam qui contenti iis quae iuuenes didicerunt, magno odio ferantur in linguas ac bonas litteras, adeo vt illis nihil placere queat quod sapiat aliquid politioris litteraturae. Et instructi sunt sexcentis titulis et articulis innumeris: qui si desint, condunt pro suo arbitratu noua dogmata, quemadmodum hic facit Sutor. Vel ipsi Paulo Apostolo mille locis calumniam struere poterit qui tot laqueis instructus talem animum adferat ad censuram qualem prae se fert Sutor. Optima lex est quae schismaticorum et haereticorum impietatem, si sanari nolint, cohercet. Sed quorundam peruersissima mens est, qui priuatis affectibus obseruientes medicinam paratam aegrotis vertunt in perniciem bonorum, atque abutentes cauterio, quod sanum est exulcerant, rectius suo nomini consulturi si recentium libros cum candore legant, et linguas ac bonas litteras comiter in suum contubernium recipiant. Neminem tamen arbitror esse Parisiis theologum tam iniquum rectioribus studiis vt istam Sutoris debacchationem approbet. Quo seuerius puniendi sunt qui illudunt optimae constitutioni: quibus si licebit impune quod libet, tales nimirum libros nobis dabit Lutetia. Si quis apparet ab sese depellere manifestam calumniam, aut aliquid aedere quod conducat publicis studiis, tum vigebit lex et vigilabit censura. Et fere fit vt in omni

21. Catalogo] Cf. Ep. 1581. 370n, 415.

23. typographus] Gromorsus; see Ep. 1581. 414n.

25. Sutor] Cousturier or Le Couturier († 18 June 1537), a native of Maine, entered the Sorbonne in 1502, was proctor 1504–5, then prior, and on 16 April 1510 Dr. After lecturing on philosophy in St. Barbara's College in Paris, he joined the Carthusians; among whom he rose to be visitor of the province of France. Like Beda (p. 66) his earliest extant composition is perhaps *La manière de faire testament très salutaire*, Paris, R. Chauldière, *s.a.* Later he entered into fiery controversy on behalf of the strictest orthodoxy, with various books published by J. Petit at Paris: *De vita Cartusiana*, 1522, addressed to Bibaucius (Ep. 1687); *De triplici connubio diuae Annae*, May 1523, to Wm. Petit, bp. of Troyes (Ep. 522. 17n); *De tralatione Bibliae*, ⟨c. Dec. 1524⟩, addressed to the Sorbonne, and condemning new translations of the Bible, including Erasmus'; and *Apologeticum in nouos Anticomaritas* (heretics about the Virgin), 1526. The prefaces to the last three are dated from the Charterhouse at Preize, sw. of Troyes. To Erasmus' present attack upon him he replied with an equally violent *Antapologia*, June 1526 (Ep. 1714. 4n). Erasmus in return added an *Appendix* to his *Prologus in supput. calumn. Bedae*, Aug. 1526 (see Ep. 1664), and also made fun of Sutor in the Colloquy *Synodus Grammaticorum*, first printed in the Froben edition of March 1529; cf. the letter, *De vtilitate colloquiorum*, f°. Ii7 v° at the end of that volume. Sutor also wrote against Luther in 1531, and a treatise *De potestate Ecclesiae in occultis*, printed at Paris in 1534. He was then prior of the Charterhouse at Notre Dame du Parc in his native county.

See Th. Petreius, *Bibliotheca Cartusiana*, Cologne, 1609, p. 268; P. Feret, *La Faculté de Théologie de Paris* ii, 1901, pp. 392–5; Clerval p. 71; and NBG. xii. 293.

26. non addam] Cf. Hor. *S.* 1. 1. 121.

consessu plus valeat paucorum improbitas quam multorum aequitas. Nec enim nouum est si pars maior superat meliorem. Hic frequenter et minor et deterior superat maiorem ac meliorem. Aduersus horum malitiosam peruicaciam ni principum virorum candor et aequitas opituletur humanioris litteraturae cultoribus, futurum est vt oppressis elegantioribus disciplinis etiam illa collabantur quae isti sola vellent esse in precio.

Mors ornatissimi viri Francisci Deloini quali patrono, quali propugnatore, orbauit optima studia! Nisi fortuna nobis Regem Franciscum ad tempus eripuisset, hac querimonia non obtudissem aures tuas, ipsum implorassem Musarum vindicem aduersus barbarorum incursiones. Interim tuarum partium erit cum tui similibus fortiter sustinere causam studiorum, vestraque aequitate Sutorum iniquitatem moderari. Siquidem complurium eruditorum litterae mihi persuaserunt te vnum esse qui ingenii, doctrinae, iudicii vim admirabilem naturae bonitate morumque comitate superes. Quibus dotibus non mediocre decus apponis Senatui cum primis augusto, cui merito praesides. Caeterum hoc officio non solum consulueris honestissimis studiis, verum etiam ipsi nomini theologico, quod nunc ob paucorum cerebrosorum iniqua calidaque iudicia pessime audit apud plurimos. Videmus quanto odio laboret vniuersus ordo sacerdotum ob paucorum vitia. Videmus quam indigna patiantur etiam boni monachi ob quorundam intolerabilem improbitatem. Itaque nemo magis consuluerit theologorum vel dignitati vel autoritati quam qui tales rabulas, non theologos sed ordinis theologici carcinomata vomicasque, compescuerit. Nec vlli facinori iustius applauserint sani probique theologi.

Erat mihi talis heros auspicatiore quopiam argumento conueniendus: verum hoc in praesentia Sutor obtrusit, auis inauspicatissima. Bene vale.

1592. To Francis Asulanus.

Vatican MS. Reg. Lat. 2023, f. 161. Basle.
de Nolhac p. 109. 5 August 1525.

[An original letter, autograph throughout: endorsed by Asulanus '1525 adi 13 Auosto in Basilea. D. Erasmus Rhoterodamus. R⟨icevu⟩da adi 12 Ottobre'. The date of dispatch given by Asulanus possibly arose from a misconception, that Erasmus had written *Idibus* instead of *Nonis*. The date of receipt is read by M. de Nolhac as 2, not 12: not, I think, correctly.

One of the commissions given by Erasmus to Harst when sending him to Italy in May (see Ep. 1575. 7n) had been to offer the Asulani a new edition of the *Adagia*: in fulfilment of his promise made in 1523 (Ep. 1349. 12–15), after their disappointment over the last Froben edition, Jan. 1523. It appears that they were now too busy to undertake it, being occupied with the *editio princeps* of Galen in the Greek (Ep. 1594. 107n). Erasmus therefore gave the new issue to Froben, who produced it in Feb. 1526 (Ep. 1659). For light on the transaction see Epp. 1587. 330–2, 1623, 1626, 1628.]

S. P. Equidem arbitrabar me initurum gratiam si Prouerbiorum exemplar emendatum misissem. Non huc me adegit typographorum

1591. 68. ipsi *om.* β.

1591. 51. pars maior] Cf. Ep. 1124. 18n. 57. Deloini] See Ep. 1571. 1n. 59. Franciscum] See Ep. 1558. 303n.

penuria, sed partim studium erga vos, praesertim quum vos toties per litteras hac de re questi sitis, partim ambitio quedam quod ex officina vestra sperarem aliquid splendoris accessurum operi meo. Scio patrem esse benigniorem factis quam dictis. Nec est quur hic parum amice res geratur. Si non est e re vestra, redeat exemplar, absque sumptu vestro; quod tamen meo sumptu misi. Scio non esse humani⟨ta⟩tis vestre, aut mei meriti, vt hic arte me tractetis. Et si velletis, quod secus esse mihi persuadeo, non possum hic falli. Habeo alterum exemplar eque castigatum, cui possum addere que velim. Et semper paratus est typographus. Sin bona fide mecum egeritis, efficiam ne qua in parte fidem meam possitis desiderare.

Bene vale. Saluta mihi patrem, fratrem, nepotem Manutium, reliquosque amicos.

Basilee. Nonis Augusti. An. 1525.

Erudito D. Francisco Asulano. Venetie iuxta pontem fusarium.

1593. To Christopher of Schydlowyetz.

Lingua, 1525, f°. a^{2} (*a*). Basle.
Lond. xxix. 62 : LB. iv. 656^{a}. 14 August 1525.

[The preface to the *Lingua*, a treatise on the power of the human tongue for good and for evil: first printed by Froben in Aug. 1525 (*a*). Two more Froben editions followed in rapid succession (cf. Ep. 1752. 19), in Feb. and July 1526 (*β*), each being 'diligenter ab autore recognita'; the latter with two slight changes in this preface. Afterwards there is no authorized edition until the Basle *Opera* of 1540 (*γ*). Lond. has several depravations, which need not be reproduced. For a lapse in the book, perhaps made by Erasmus in writing and not by the printers, see Ep. 1621. 13–14.

The book was well received in Poland (Hos. E. 1). Nearer at hand even Oecolampadius, though now no longer friendly, described it as 'mea sententia librum dignum lectione', in which Erasmus 'nobis non aduersatur' (Zw. E^{2}. 384). For light criticism by Michael Hummelberg see BRE. 244; but cf. MHE. iii. 62,3. In two countries it attained to great popularity. In Spain (cf. AT. ix. 152) it was translated almost at once (cf. Ep. 1969); and in Sept. 1533 appeared a new version, which was many times reprinted (see Prof. Bonilla, *Erasmo en España*, pp. 93–101 = *Rev. Hispanique*, xvii, 1907, pp. 471–9). Of Flemish and Dutch translations fourteen editions are enumerated in BEr^{1}. between 1554 and 1633, and one undated.

Christopher († 30 Dec. 1532) of Schydlowyetz or Szydlowiec in Central Poland came of a family of high rank, and as a boy was educated among the children of Casimir IV († 1492). Entering upon an administrative career he rose to be vice-chancellor of Poland in Feb. 1511, and in March 1515 chancellor: in which capacity he promoted the meeting between Maximilian and Sigismund at Vienna in 1515. In the same year he was made palatine and praefect of Cracow, and in 1527 castellan. As a statesman his energies were devoted to the maintenance of peace (Ep. 1810; cf. Ep. 1819). Sigismund reposed great confidence in him and felt his death deeply.

Two letters to Schydlowyetz of 1518–19 are printed by J. de Retzer in *H. Balbi Opera*, 1791, i. pp. 26, 31: others from him to Henry VIII and Wolsey, 1526–8, about the dispatch of falcons and sables to England are recorded in Brewer iv.

---

6. patrem] Andr. Asulanus; see Ep. 212. 5n.

14. fratrem] Federicus († 24 Jan. 1561), a younger brother of Francis (Ep. 212. 2n): appointed by his father to the business rather than the literary side of the publishing house. He is mentioned in the preface to Mela, Oct. 1518; and the dedication of vol. ii of Galen (Ep. 1594. 107n) to Alb. Pius is nominally by him. He was married to a sister of Aldus; with whom therefore he had a double tie. See D. Bernoni, *Dei Torresani*, 1890, pp. 112–24.

nepotem] Probably Paul; see Ep. 589. 55n.

Though a man of action, he was a patron of letters. Many of Cricius' books (see Ep. 1629) were printed with his encouragement. An edition of Varinus Camers' *Apophthegmata* by J. L. Decius (Ep. 1393), Cracow, M. Scharffenbergk, 1522 and 1529–30, is dedicated to him. His relations with Erasmus were cordial. The present dedication, which was probably invited by the young John Lasky (l. 133n), was rewarded with gifts of fine gold: cf. Epp. 1622, 1660, 1698, 1752.

See a contemporary *Liber geneseos illustris familie Schidlouicie*, 1531, printed for the first time by Dzialynski in 1848; AT; C. Morawski, *A. Cricii Carmina*, 1888, pp. 22, 61, 150–1, 153–4; OE and EE.]

ILLVSTRI D. CHRISTOPHORO A SCHIIDLOVIETZ, PALATINO ET CAPITANEO CRACOVIENSI, REGNI POLONIAE CANCELLARIO, ERAS. ROT. S. D.

Tot tantisque malis vndique contaminata est vita mortalium, vir non imaginibus tantum illustris, vt Homerus, conferens sortem nostrae conditionis cum singulis animantium generibus, pronunciarit nullum esse animal homine calamitosius; Silenus iudicarit optimum aut non nasci aut quam ocyssime aboleri; Plinius existimarit nullum munus homini datum a superis maius aut melius quam vitae breuitatem, et interim nulli negatam facultatem abrumpendi vitam, si videatur. Apud Lucianum Pythagoras, cuius anima fingitur subinde mutato domicilio, per omnia virorum ac mulierum, bipedum et quadrupedum corpora fuisse peregrinata, fatetur se longe suauius vixisse quum esset rana quam quum esset rex. Atque haec quidem, licet absurda dictu, non ita multum abessent a vero, nisi coelestis ille philosophus nobis persuasisset, aeternam felicitatem esse paratam his qui totius felicitatis proram ac puppim, vt aiunt, in ipso collocarint. Ea spes tantam habet vim, vt in maximis etiam malis seruet ac tueatur alacritatem animi sibi bene conscii, praesertim quum hic interim adsit arrabo ille mirificus et arcanus, qui quicquid habet haec vita fellis, vertit in mel.

Ad haec, quoniam homo sicuti corpore constat et animo, ita duplici genere malorum affligitur, quaesitum est et illud a sapientibus viris, vtrum grauiora sint mala corporis an animi; et pronunciatum est ab animi malis plus esse calamitatis. Quanquam ab hac sententia multum discrepat vulgus. Quotus enim quisque est qui non miserius esse ducat hydropicum esse quam auarum? Sed idem felicius esse ducunt habere corpus formosum, quam animum honestis disciplinis ac virtutibus exornatum. Nec mirum si praepostere iudicant de malis ac bonis, qui corpus praeferunt animo. Antiquitas praeter casus et vitia numerauit trecenta morborum genera: quibus accesserunt, et indies accedunt, ignotae nouaeque morborum species, veluti cum arte medicorum ex insidiis bellum gerentes. Quis autem enumeret animorum vitia?

Atque vtinam numero tantum vincerent! Superant, proh dolor, superant et aliis multis nominibus: primum quod vitiant meliorem nostri partem; deinde quod quum corporis mala tantum afflictos reddant, animorum morbi reddunt etiam malos et infelices, eo quod

---

2. Homerus] *Il.* 17. 446–7, *Od.* 18. 130–1.
4. Silenus] See Cic. *Tusc.* 1. 48. 114–15, and cf. Plin. *H. N.* 7. 4.
5. Plinius] *H. N.* 7. 168 and 2. 27.
8. Lucianum] *Gall.* 15–27.

a nobis accersantur. Iam sunt quaedam corporum aegritudines quae cruciatum nesciunt, veluti phthisis. An vero est vllus hydrops, vlla febris, quae sic discruciat corpus vt pecuniae studium, vt amor impotens, vt zelotypia, vt liuor torquet animum ? Ad haec, corporis morbi crebro medentur animi malis, quum ex animi vitio fere nascantur et corporis mala. Grauiores existimantur corporis morbi, qui praeter molestiam habent et turpitudinem. At huiusmodi sunt omnes animorum morbi : non enim solum adimunt animi tranquillitatem verum etiam infamiam adferunt. Medici nullum morborum genus putant formidabilius quam quod aegroto mali sensum eripit. Sanabilior enim est podagricus, qui se miserum clamitat et medicum accersi iubet, quam phreneticus aut lethargicus, quorum hic sibi videtur sanus, ille medicum opitulari cupientem inuadit. At huiusmodi fere sunt omnes animorum morbi. Quo quisque grauius aegrotat, hoc minus admittit opem medicantis : nam in his quoque varietas est. Longe facilius medemur luxui, libidini et profusioni, caeterisque crassis, vt ita dicam, animi morbis, quam ambitioni, quam inuidiae, quam philautiae, quam hypocrisi. Videas multos quibus non possis obiicere stuprum aut temulentiam, sed toti madent amore sui, ad hunc gnomonen examinant omnia. Si quis obsistat, nullum vindictae genus non moliuntur, sceleratissimis interim cupiditatibus praetexentes honestos titulos. Quo quidem hominum genere nihil nocentius neque deploratius.

De corporis morbis iudicat animus. Idem in animi morbis fieri non potest, quum ea pars nostri laboret qua iudicamus. Proinde quo remedio succurras illi qui sitim inexplebilem habendi vocat prouidentiam, qui liuorem appellat honesti zelum, qui coecum amorem sui nominat prudentiam, maledicentiae morbum fucat titulo libertatis ? Accedit ad haec quod cui pedes alligauit podagra, tamen oculis et auribus sanus est. At vnus quispiam animi morbus totum vitiat animum. Rursum cui res est cum calculo, caeteris morbis caret. At nullus est animi morbus qui non secum trahat agmen vitiorum.

Iam si par est ex contagii noxa morbum aestimare, a pestilentia tuti sunt senes, si Plinio credimus ; nec ea quouis demigrat, sed ab Austrinis regionibus orta, fere demigrat ad Occidentales. Sunt morbi qui non attingunt pueros ; sunt qui parcunt sexui foeminino ; sunt qui potentes impetunt, plebi parcentes, cuiusmodi ferunt lichenas ; sunt qui suis tantum aetatibus aut etiam regionibus saeuiunt. Elephantiasis et gemursa, quum immigrassent in Italiam, celeriter extinctae sunt. Sudorem letiferum ante annos triginta non nouit Anglia, nec ea lues fere transilit eius insulae

37. a *LB*: nesciant *β*. 55. gnomonē *β*: gnomonem *Lond.*

70. Plinio] *H. N.* 7. 170.

75. Elephantiasis] *H. N.* 26. 7–8.

76. Sudorem] In the *Consultatio de bello Turcico*, Basle, Froben, ⟨c. 17 March⟩ 1530, Erasmus gives a somewhat different account : 'Nuper nouum pestilentiae genus immisit ⟨Dominus⟩, letiferum sudorem, quod a Britannis exortum incredibili celeritate per orbem longe lateque diuagatum est, plurimorum exitio, summo terrore omnium, vel quia nouum, vt a medicis minimum esset opis, vel quia paucis horis tollit quem arripuit, vel quia subinde repetit quem reliquit, vel quia pernici contagio latissime grassari solet' (pp. 8–9: LB. v. 347DE). For the ravages of the disease in England in Aug. 1517 see Epp. 623, 624, 639. 1–2, 20–22 and Giustinian ii. 113–16, 120, 126–30.

fines. Habent haec mala tractus suos, habent vices suas, habent personarum atque etiam membrorum delectum. Animorum pestes nec ordini nec sexui nec aetati parcunt vlli, nec vllis se limitibus continent. Incredibili celeritate peruagantur orbem ; nec inuicem sibi cedunt, quemadmodum vicissitudine saeuiunt nunc pestilentiae, nunc anginae, nunc tusses. Sed morbum morbus velut ansam ansa trahit ; nec facile cedunt vbi semel incubuere.

Iam si quis percontetur inter corporum morbos cui debeatur principatus, me iudice facile tribuetur ei malo quod incerta origine, tot iam annos per omnes orbis plagas impune grassans, nondum certum nomen inuenit. Plerique vocant poscas Gallicas, nonnulli Hispanienses. Quae lues vnquam pari celeritate percurrit singulas Europae, Africae, Asiaeque partes ? Quae penitius sese inserit vaenis ac visceribus ? Quae tenacius haeret, aut peruicacius repugnat arti curaeque medicorum ? Quae faciliore contagio transilit in alterum ? Quae crudeliores habet cruciatus ? Vitiligo praeter cutis deformitatem nihil habet noxae, et curationem recipit. Lichenes foedo quidem furfure primum faciem, deinde reliquum corpus operiunt, sed citra cruciatum nulloque vitae discrimine ; etiam si remedium non admittunt, nisi cui mors sit anteferenda. Haec lues quicquid in aliis est horrendum vna secum defert, foeditatem, cruciatum, contagium, vitae periculum, curationem difficillimam pariter ac foedissimam ; et tamen vtcunque cohibita, subinde repullulat, non aliter quam podagra.

Postremo, si quis sciscitetur inter animi morbos cui nocendi primatus tribuatur, nihil addubitem hanc illaudatam laudem et ingloriam gloriam tribuere linguae effreni. Pestis haec neque simplex est neque recens, vniuersos animi morbos complectitur ; nec vlla fuit aetas tam sanis moribus vt de hoc malo non fuerit questa. Verum vt febres ac pestilentiae quaedam, quum nunquam prorsus intermoriantur, tamen aliquando ex interuallo velut erumpentes inundatione, latius et acrius saeuiunt, perinde quasi internicionem humano generi minitentur : ita videmus nunc hunc fatalem linguae morbum miro contagio totum orbem occupasse, seseque per aulas principum, per domos idiotarum, per scholas theologorum, per sodalitates monachorum, per collegia sacerdotum, per militum cohortes, per agricolarum casas sparsisse, tanta violentia vt honestis disciplinis, vt integris moribus, vt publicae concordiae, vt Ecclesiae procerum, vt prophanorum principum autoritati panolethriam quandam ac perniciem moliri videatur.

Dormitatum est initio aduersus orientem pestem de qua modo diximus, nec adhuc vigilatur aduersus contagium ; quum attacti lepra, leuiore malo, semoueantur ab hominum commercio. Sed maiore rerum humanarum exitio cessatum est hactenus aduersus linguarum intemperias, et adhuc cessatur. Interim malum indies gliscens fit immedicabile. Extitere quidem nonnulli qui, quod

86. ei malo] This paragraph is quoted by J. Astruc, *De morbis venereis*, Paris, 1736, pp. 449–50, in a chronological list of writings on the subject, beginning at 1495 : also the end of the colloquy, *Coniugium impar*, first printed in March 1529, and the opening passage of the *Consultatio de bello Turcico* (l. 76n). The reference to Astruc was given to me by Sir William Osler.

112. idiotarum] Cf. Ep. 1153. 171n.

solent imperiti medici, morbum sinistra curatione nihil aliud quam exacerbarunt. Hae partes erant episcoporum qui Christianam prudentiam, qui Euangelicam eruditionem cum animi moderatione coniunxerunt. Vsturis, sectionibus, et compedibus quid hactenus profectum sit videmus. Nos, tametsi nec autoritate nec eruditione prudentiaque praediti sumus, quantam morbi fatalis magnitudo requirit, tamen ad publicam orbis Christiani calamitatem ingemiscentes, qualecunque pharmacum attulimus, quo si malum hoc funditus tolli non potest, certe mitigetur.

Ex ornatissimo viro Ioanne a Lasco cognoui plurimum priscae integritatis apud vestram gentem residere; vt Astrea—loquar enim poëtarum more—fugiens e terris, isthic vltima pressisse vestigia videri possit: nec mediocriter florere rectis institutis sub integerrimo vigilantissimoque praesule, Ioanne a Lasco Archiepiscopo, qui priscorum praesulum exemplum in hanc corruptissimam aetatem refert. Id eo facilius credo, quod in ipso qui haec narrat, eam morum synceritatem modestiamque perspiciam, vt parem hactenus non temere in quoquam alio repererim. Quod si communis haec linguae pestilentia nondum vestram attigit Poloniam, visum est hoc scripto vestrae gratulari felicitati. Sin et istuc aliqua pars contagii serpsit, misimus antidotum.

Id vt tui nominis auspiciis euulgaremus, vir illustris, fecit modo dictus Ioannes a Lasco, qui mihi non desinit admirabili quodam affectu tuas dotes ac virtutes eximias praedicare, vt ipse quoque succensus admiratione laudum tuarum, cogar primum te tibi, deinde toti Poloniae regno talem negociorum administratorem gratulari. Haec qui persuasit, iuuenis quidem est, sed prouectis moribus, sed senili iudicio. Nec fallitur tam oculatus, nec fingit qui haec tam constanter, tanto pectoris ardore depraedicat. Quod si hunc homuncionem non grauaberis in tuorum numerum ascribere, gratulabor et mihi talem vel patronum vel amicum. Non me pudet huius ambitionis. Talium virorum amicitiam in praecipua felicitatis parte numerare soleo. Quanquam quum principum virorum fauores ambimus, non tam nobis ambimus quam optimis studiis, quam pietati, quae nunc quorundam seditiosis tumultibus vbique periclitantur: collapsura nisi tui similium autoritate studioque fulciantur. Ridiculus essem si nunc ambirem dignitates aut opes, propediem hinc emigraturus. Sarcinae sunt ista quae grauant euolare meditantem, nec tamen comitantur exeuntem. Si quid lucubrationibus meis, si quid per bonos viros nostris hortatibus extimulatos, iuuimus vel honesta studia vel pietatem Christianam, hoc viaticum lubens mecum extulero.

159. γ: collapsurae α.

---

133. Ioanne a Lasco] The younger, who was now a cherished inmate of Erasmus' house (see Ep. 1502. 8n); but who went off to Italy in Oct. (see Ep. 1622. 4n). During this residence he purchased Erasmus' library, 20 June 1525; with the condition that Erasmus should retain the use of it for his lifetime. See App. 19. 38–42, and documents printed by C. Miaskowski, *Korresp. des Erasmus mit Polen*, 1901, pp. 39–48.

134. Astrea] Cf. Verg. *G.* 2. 473–4, Ov. *M.* 1. 149, 50.

137. Lasco] The elder, uncle of the Lasky brothers; see Ep. 1855.

161. Sarcinae] Cf. Ep. 1481. 37–8.

Sed nimium diu te remoror a Lingua, in qua vereor necubi tua prudentia desideret ordinem magis digestum. Argumentum erat infinitae varietatis. Itaque dum singula cogor attingere, miscens interim sacra prophanis, vix effugi rerum confusionem; praesertim quum non vacaret expolire quod erat congestum. Bene vale.

Basileae Postrid. Id. Aug. Anno M.D.XXV.

1594_{1626} From Leonard Casembroot.

Leipzig MS. Padua.
EE. 40. 23 August 1525.

[An original letter, autograph throughout. The manuscript year-date is amply confirmed by the contents.

Leonard Casembroot (2 Nov. 1495—26 Dec. 1558) belonged to a reputable Bruges family which in the next generation contributed two members to the public life of the Netherlands. As his acquaintance with Erasmus dated back for some years (ll. 87–9), and as he held a prebend at St. Donatian's (Ep. 1650. 59–61), he may perhaps be identified with the Leonard of Ep. 1208. 3, and with the canon who was on his way to Rome in March 1523 (Epp. 1352. 1–2, 1358. 40–1). Erasmus writes of him with approbation at this time (Epp. 1627, 1675); and a friend who was at Padua in June ⟨1526: cf. Ep. 1720⟩, describes him as 'homo Grece et Latine doctus' (ZE. p. 515). Returning to Bruges with the degree of I.V.D., he married and settled there (cf. Agr. E., p. 1000). In April 1533 Erasmus inquires after his health and fortunes, and praises his virtues (Lond. xxx. 61, LB. 1246). Between 1542 and 1557 he was often burgomaster of Bruges. See Cran. E. 55 introd. and EE.]

Mi Erasme, mi charissime Erasme, salue. Habuimus hic tuum Carolum vna cum iucundissimis abs te literis, in delitiarum illiusmodi loco, quales omnino in Italia hactenus experiri contigit nullas. De opera quidem abs te efflagitata, quod ad Adagiorum aeditionem attinuit, nescio quibus Italicis fucis effectum sit vt parum pro tua cogitatione nostrisque conatibus magnifice recinere liceat. Ita superauit omnia nostra consilia, quamuis contentissime etiam exerta, Azulana illa (Azinina fere dixissem) par impudentiae perfidia. Nihil tamen vestigiorum non indagatum est quod ad rem perficiendam pertinere videbatur. Ego enim accepta tua epistola, cum Carolo mox Venetias me proripio, vbi post quatuor aut quinque dies vix alloquendi Franc. Azulani facta est copia; vt cui pro ludo esset nos identidem recursantes fallere, atque adeo subinde negare domi praesentiam suam, quanquam vocis indicio (ecce frontem !) interim proditam. Verum ante non diuulsus sum a Carolo, quam interueniente D. Thomae Lupseti autoritate conuentum erat de syngrapha conscribenda, qua Azulanus se aeditionem aggressurum recepit intra quindecim dies.

Romam petit Carolus: vnde reuerso spes erat reperire magnam

1593. 171. Augusti γ.

1594. 2. Carolum] Harst; see Ep. 1575. 7n.
literis] Not extant.
4. Adagiorum] See Ep. 1592 introd.
8. Azulana] This letter and Ep. 1595 give a very different impression of F. Asulanus' attitude towards the *Adagia* from that conveyed by Erasmus' letters to him. Erasmus' own statements in Epp. 1623, 1624, 1626 are probably veracious, in view of his relations with Froben: so that Harst and his friends in Venice seem to have misunderstood the position.

operis partem excussam, quam istuc simul attulisset. Interea quidem nihil cessatum est in officio. Lupsetus, vtpote praesens, hominem vrgere ad fidem liberandam non destitit; neque id citra asperiora vltro citroque verba commutata. Idem et Io. Baptista non dormitanter, vt erat occasio, pretermisit. Praeterea ego quoque ex Patauio meo ob id illuc transuolo. Quid opus est verbis? Luditur omnium opera. Franciscus Azulanus superciliose nos contemnit, sepiusque lacessitus respondet, 'Abite vos! Satisfaciam abunde Erasmo; Erasmo' inquit 'tam mihi a multis annis familiari, tam amico, tam noto'. Audiuit nihilominus, ni luculentiore fide subolescentes fraudes dilueret, fore vt non diu se Erasmi iactitaret amicitia. Ecce rediit post menses duos e Roma Carolus, sed lupus, vt aiunt, hians. Curritur denuo ad Azulanum. Quiduis potius expectasses quam tua Adagia. Quid consilii? Repetitur exemplar atque committitur in manus Io. Baptistae τοῦ ἰατροῦ, dum voluntatem tuam tum ipsi Azulano tum nobis significas.

Quin et de Colloquiis familiaribus quasi αἱρήσεως suspectis nescio quid formidari visum est. O tempora, o mores! Haec videmus in Italia, quibus patria nostra simplicitas coalescere nequit. Certe videmus solum: nam quod adeo execramur, discere qui possemus? Caeterum alia non omnia nobis improbantur Italica; sunt melones, pepones, ficus atque id g⟨enus⟩ fructuum varia, quae mirum dictu quam recreent. Ad hec τὰ γυναίκια εὐχαριέστατα τοῦ κλινοπαλεῖν καὶ λεωναρδιοποιεῖν. Agnoscis, scio, tuos iocos. Per me saltem non stabit quominus tuae de me fiat satis opinioni. Optarem tam facilem ducatorum quam hybridarum parandorum viam sublucere.

Sit iocatum satis. De rebus nostris haec habeto. Sex numero aedes hic simul conduximus, Flandri omnes: apud Italos hospites alioqui incommode victitatur. Tres mecum sunt Moscronii, quintus est Gulielmus Schoonhouius, filius Cornelii aduocati Gandaui, tibi, scio, magni amici. Postremo sextus est Carolus Buclerius Antuerpianus, cui patruus quoque est ille Buclerius Antuerpien., canonicus pariter et tibi familiariter notus. Viuimus αὐτοοικονομοῦντες sic satis suauiter, nisi quod annone charitate tam nos quam patroni nostri praetergrauamur molestius. Caetera satis pro sententia. Hortos nostros, ipsius Pomonae domicilium, nullus satrapas nobis non inuideat.

Ad Caroli tui narrationes me refero. Vtinam et te quoque huc

---

23. Io. Baptista] Probably Egnatius; see Ep. 1623.

34. Io. Baptistae] Opizo, a patrician of Pavia and physician of eminence; to whose energy Andr. Asulanus ascribes the carrying through of Galen (l. 107n). For confidence reposed in him see Epp. 1595. 95–101, 1628. 11; and, for his praise, G. Agricola's *Bermannus* (l. 105n), pp. 66, 115. Lupset (Ep. 1595. 101–2) compares him to Wm. Latimer.

36. αἱρήσεως suspectis] See Epp. 1296. 23–5, 1299, 1300.

43. iocos] No doubt in the letter mentioned in l. 2.

48. Moscronii] Probably sons or nephews of Wm. of Mouscron mentioned in Ep. 1650. 38–44.

49. Cornelii] See Ep. 1214. 7n.

50. Buclerius] Perhaps a kinsman of the artist, Joachim Buecklaer or Bueckeleere of Antwerp (c. 1530–1573): for whom see C. van Mander (1548–1606), *Nederlandtsche Schilders*, ed. H. Floerke, 1906, i. 290–5, 449; F. J. van den Branden, *Gesch. d. Antwerpsche Schilderschool*, 1883, pp. 317–22; and BN. ii. 382. Of Erasmus' friend, the canon, I know no more than is given here.

talis proliciat inuidia! Quam deam non haberem Fortunam, vbi sic vota nostra fortunaret! Sed nimis metuo diuersum, quia nimis cupio. Proinde, praeter vnum Gulielmum Schonhoue medicinae addictum, reliqui quinque ciuili iuri operam destinauimus. Eo me non plane difficilem facile pertraxit patroni mei hoc postulantis autoritas (sic enim suis liberis expedire arbitratur), partim quod is sacerdotii pensione librarum Flandricarum octo annua me huc spectans donauerat, partim quod ipse hac via emergendi spem conceperam amplissimam. Nec tam deterreri abs huiusmodi studio (vt plures) potui sermonis infantia ac verborum aucupiis iniquitati patrocinantibus milleque hoc genus decantatis in leguleios scommatis, quam animari quoties suspicerem bonarum literarum sic tua tuique (qui pauci sunt) similium industria vindicatarum honorem nec non (vt μισόμουσοι rumpantur) triumphum: vnde nullum non modo studiorum sed etiam nec vitae genus non illustratum iri expectat. Vnicus, Deum testor, mihi scopus est, sic posse ad vitam τὴν πολιτικὴν assurgere, vt huius autoritatis occasione quicquid vndeuis aut studio aut cogitatione aut denique rerum vsu mihi accessit, id omne candide in bonum publicum semel transfundere liceat.

Audis votum meum. Exitum mando Deo τῷ καρδιογνώστῃ. Iam vero et hoc apprecabor, vt me, scripturus ad D. Lupsetum siue Richardum Pacaeum, oratorem nunc agentem apud Venetorum ἀριστοκράτειαν, nonnihil commendatiuncula quapiam inserta honestes. Quod et apud alios item fieri optarim, nisi importunior tibi videar. Est hic Petrus Bembus, Reginaldus Polus, nepos, vt dicitur, Regis Angliae, Becichemus publice humanas literas profitens; insuper

---

78. Lupsetum] See Ep. 1595 introd.

79. Pacaeum] For the business which had brought him to Italy see Ep. 1342 322n. He had not yet been allowed to return; but cf. Ep. 1595. 104n.

82. Polus] See Ep. 1627.

nepos] second-cousin: see Ep. 1595. 83n.

83. Becichemus] Marinus Becichemus († c. Sept. 1526) was born at Scutari in Dalmatia; where his father, also Marinus, was Venetian agent for 30–40 years, until he lost his life in the vain defence of the town against the Turks, which culminated in the surrender of Dec. 1478. The boy fled with his mother to Venice, and was educated there and at Padua. He obtained a chair of grammar and oratory at Ragusa, which he held for 10 years, lecturing on Vergil and Persius; and during this period he married a wife from Dulcigno, c. 1484, by whom he had nine sons. He left Ragusa to become secretary to Melch. Treuisanus, admiral of Venice; and received there much kindness from H. Donatus (Ep. 1347. 271n), whose sons he taught. By 1501 he was teaching at Padua; where he became engaged in a violent literary quarrel with Raph. Regius (Ep. 450. 22n). About July 1503 he was invited to a professorship at Brescia; and this he filled till a. 1519, when he was appointed public orator at Padua—a post which he held till his death, though it was suggested in April 1519 that he should prepare to succeed Raph. Regius at Venice (*Epist. clar. virorum*, Venice, 1556, f. 91 v°.). Three of his orations delivered in 1520–1 were printed for him, *s.l. et n.*, c. 7 Oct. 1521. An edition of Vergil, Venice, Aug. de Zannis, 10 May 1519, is dedicated to him by Lucas of Dulcigno (Olchinensis); with a preface which implies that he had already been for some time at Padua. Among his pupils was Nausea (Ep. 1577 introd.), who writes of him with appreciation in his *In artem poeticen*, Venice, Greg. de Gregoriis, 16 May 1522, ff. 73, 110; see also NE. p. 16. A letter of Longolius (Lo. E., f. 117) mentions intercourse with him in Dec. ⟨1521⟩.

His works, which contain much information about his life, include numerous notes on Plin. *H. N.* (cf. Ep. 1016. 27–32), Cic. *de Orat.* and *Ep. Fam.*, Ov., Stat., Quint. and Apul. Two

Venetiis Io. Baptista Egnatius aliique innumeri. Oh qui viri! quam cupio illiusmodi insinuari! Hic ambitiosulus sum; τί ἂν πάθοιμι; θεῖον ἀγαθὸν ἡ τιμή. Sentio indies ex tuae beneuolentiae fructu quid referat principibus placuisse viris. Cui enim fortunas meas qualescunque acceptas referam quam numini illi quod primum me tibi coniunxit? Solum tui nominis lenocinium cuiuis vel beando sufficiat. Audio subinde et titillor, 'οὗτος ἐκείνῳ ἔγνωσται'. O mi Erasme, pectusculum nunquam satis pro meritis venerabunde exosculandum, te amplecti nunc medium peruelim, caput hoc sanctum exosculari satiarique mellitissimis colloquiis. Leonardum tuum habeto constantissimum tui cultorem ac tantum non adoratorem, qui dum hominem se memi[mi]nerit, Erasmi beneficiorum, quorum ope secundum Deum homo est, obliuisci nunquam poterit.

Nec loquacius obtundam, si id vnum repetiero, vt euentus infelicitatem in Adagionum volumine excudendo in optimam partem accipias; quando id et tui Caroli et nostra omnium, quibus negocium cordi fuit, diligentia promeretur. Azulanas autem technas quemadmodum tractare velis tu interim dispicias. Vtut mihi imperaueris, polliceor quam possim promptitudinem, industriam et operam. Nostri omnes domestici veneranter tibi salutem adscribi suo nomine desiderarunt. Salutat quoque et Georgius Agricola, iuuenis tui nominis studiosus cum primis; is est praefectus castigando Galeno apud Azula⟨nu⟩m. Caeterum tuum Leuinum, meum

---

collected volumes of them were printed, perhaps without authorization, by Ang. Britannicus at Brescia; one c. 1504, the other apparently later, though Proctor (7003) places it before 1501. This latter was reprinted, with the author's corrections, by Bern. de Vitalibus at Venice, 8 Oct. 1506. The death of 'Bezicco' is announced in a letter of Bembo, dated from Padua, 23 Sept. 1526; *Lettere*, 1552, vol. 3, bk. 5, p. 164. See N. C. Papadopolus, *Hist. gymn. Patauini*, 1726, i. 299. Ep. 1626 shows that Erasmus had no acquaintance with him.

87. principibus] Cf. Hor. *Ep.* 1. 17. 35.

89. tibi coniunxit] Perhaps cf. Ep. 1208. 2–4.

105. Agricola] (24 March 1494—21 Nov. 1555), of Glauchau in Saxony, the well-known writer on mining. His career up to this time had been that he matriculated at Leipzig in 1514 and was B.A. c. 1517. In 1518 he was appointed vice-principal of the municipal school at Zwickau, and in 1520 principal. Mosellanus persuaded him to lecture at Leipzig 1522–4, and after Mosellanus' death he went to Italy to study 1524–6.

His help is acknowledged in the preface to vol. v of Galen, f°. $*^3$; but in his own dialogue, *Bermannus siue de re metallica*, Basle, Froben, 1530, he modestly speaks only of the work done by Opizo and the English (p. 66). The same book alludes to his studies at Padua and Venice, and mentions notes by him on Hippocrates and Galen (pp. 130, 9). His extant correspondence with Erasmus begins in 1531.

107. Galeno] The *editio princeps* of the Greek, published by the Asulani in five volumes; dedicated severally to Clement VII, Alb. Pius, Giberti, Aleander, and Jo. Bapt. Opizo (l. 34n). Vols. i–iii are dated in April 1525, and vol. iv in Aug. For the help given by Lupset and other English scholars see Ep. 388. 173n. Erasmus quickly took the opportunity to translate a few of the general essays at the beginning of vol. i (Ep. 1698); but he found the text disappointingly inaccurate (Epp. 1707. 3, 1713. 30). The complete edition was sent to him by Fr. Asulanus in 1526 (Ep. 1746). Its price then at Basle unbound was 30 golden florins: see Erasmus' letter to Jo. Lasky, 21 March 1533.

Leuinum] Algoet: see Ep. 1091.

conterraneum, salutabis meo nomine familiariter. Vale diu nostro huic saeculo, magne Erasme.

Patauii x Calen. Septemb. An. M. D XXV.

Leonardus Casibrotius,
vere amans te.

D. Erasmo Roterodamo, omnium mortalium vere doctissimo. Basileae.

1595$_{1624}$ From Thomas Lupset.

Leipzig MS. Padua.
EE. 41. 23 August 1525.

[An original letter, autograph throughout: evidently contemporary with Ep. 1594. Lupset had been in Italy, perhaps continuously, since 1523; when he came out in charge of Thomas Winter (Epp. 1360,1). It appears that he was now assisting the studies of Reginald Pole. The support that he gave during this period to Opizo in promoting the *editio princeps* of Galen (Ep. 1594. 107n) is handsomely acknowledged in the preface to vol. v of that work, f°. *^{3}.]

+

ERASMO ROTE. PRECEPTORI SVO THO. LVPSETVS S. P. D.

Carolvs Harstus, homo tui (quod hic vidi) et amantissimus et obseruantissimus, literas tuas pristinae erga me beneuolentiae plenas mihi reddidit. Nam etsi in illis me nomine superbiae negligentiaeque suspectum tibi esse video, quod hactenus nihil ad te literarum cuiquam dedi, tamen eo ipso vel quam maxime amoris erga me tui constantiam probasti, quod silentium in me accusans, officium meum vt rem tibi gratam et iucundam requirere videaris. Quae res tam dulci optatoque mihi animum affectu replet, vt quicquid molestiae tua accusatio afferret, id interim parum aut nihil sentiam, presertim cum ipsa non mediocriter conscientia recreer, qua me eius semper in te fuisse et esse obseruantiae ipse metior, vt nihil mihi vnquam in omni vita fuerit antiquius propositum, quam vt non solum abs te ipso sed etiam a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer: vnde quidem cum alii studium ac officium meum erga humanissimum doctissimumque preceptorem intelligant simul et probent, tum tu quotidie vehementius te de me optime meritum esse letere. Quare si tuo desiderio meoue officio assiduitate literarum minus fecisse satis videar, illud crimen in tabellariorum inopiam reiicere debeas (quando neminem qui hinc in tam deuium et semotum locum vbi tu versaris proficisceretur, hactenus nouisse me deierare mihi liceat), non autem aut obliuione vlla tui aut superbia mea ex nouo aliquo successu accidisse suspicari; nam, te queso, quae tanta esse possit, nisi quae et mentem omnem mihi auferat, obliuio, quae meam tuorum immortalium in me meritorum memoriam delere possit? quorum fructum in dies cum perspiciam melius eodemque magis quotidie fruar, tui vt perpetuo meminerim necesse est.

Atqui superbia mea te homunculum despexi? Non libet hic, Erasme, vel te tibi, quantus sis, ostendere, vt summo pontifice

1595. 10. recrear *MS.*

1595. 1. Harstus] See Ep. 1575. 7n. 2. literas] Not extant.

nedum cardinaleo choro et venerabilior et illustrior appareas, vel mei ingenii naturam fortunaeque miseriam prodere. Illud vnum mihi erit satis testatum fecisse: quantaecunque mihi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas ingenue profitebor me sperare nunquam potuisse, nisi tua olim consuetudine vsus essem atque consilia preceptaque tua audiuissem. Quin imo, vt tuis leporibus, amoenissime Erasme, serio respondeam, si cardinalis essem ego, tu mihi pontificis maximi loco esses; si summus pontifex ego, tu mihi Christo proxime omni obseruantia et pietate colendus fores. Tantum abest vt tuum charissimum nomen vllo successu mihi vnquam vilescat. Verbosior fortasse hac parte tibi videor quam res postulat; sed dici nullis verbis potest quam cupiam vt meam sine dubitatione accipias excusationem, atque animum Lupseti vere tui, siue taceat siue loquatur, agnoscas aeque tibi esse deditum atque gratissimus quisque discipulus magistro optime merito aut inclytus pietate filius erga parentem esse possit ac debeat.

De Francisci Asulani indignis aduersus te moribus multa mihi forent scribenda, nisi ea omnia ex tuo Carolo, qui omni negocio non interfuit solum sed multa etiam in eo grauia molestaque perpessus est, facilius et plenius cognoscere posses quam ex meis literis; ex eodem etiam quae a me de Richardi Pacei et Raynoldi Poli atque meo statu significari tibi deberent, coram melius accipies.

Porro Polum quia tibi minus notum esse arbitror, de eius in te amore obseruantiaque illud testari volo, nihil a quoquam tam magnifice dici posse quin id eius erga te studium et humanitas exuperet; id quod cum in quotidianis nobiscum sermonibus, tum in omni loco et principum hominum colloquiis iam diu perspectum et exploratum habeo. Nam te inscio, Erasme, nusquam non agitur hic tua causa, adeo vbique patronis indiges. Polus autem sic causam tuam semper agit vt nemo maiore studio aut maiore contentione agere possit; cuius orationem varia eruditio, facundus laepor, spectanda grauitas, tum oris singularis modestia et probitas in omnium qui audiunt admirationem adornant et condiunt. Adolescens quidem semper eximia spe summaeque virtutis fuit, nunc autem non tantum suorum expectationi satis fecit, sed longe spem omnium superauit. Cogita enim cuius sit (quod nemo te melius discernere queat) ante vigesimum quintum, quem nunc agit, annum completum, sub optimis preceptoribus (in quorum numero Latymerus, Lynacer et Leonicus precipui fuere) quicquid habetur Aristotelis diligenter euoluisse, Platonis item non omnia scripta solum perlectitasse, sed etiam inde morum et animi stabilem constantemque contra omnes fortunae naturaeque vel casus vel impetus certitudinem et tranquillitatem parasse, familiarique vsu eius

34. olim consuetudine] At Cambridge: see Ep. 270. 60.

50. Pacei] See Ep. 1594. 79n.

Poli] See Ep. 1627.

58. tua causa] Evidently Erasmus' position in the religious dissensions of the day was much debated. Pole no doubt defended him against the charge of being in sympathy with Luther.

67. preceptoribus] Another of these was R. Wakfeld (Ep. 1311. 44n) whom Henry VIII appointed to teach Pole Hebrew: see Wakfeld's *Oratio de laudibus trium linguarum*, London, W. de Worde, ⟨c. 1524⟩, f°. B v°.

67–8. Latymerus] See Ep. 207. 22n.

68. Lynacer] See Ep. 118. 23n.

Leonicus] See Ep. 1479. 180n.

diuini philosophi didicisse nemini vnquam contumeliosum esse nec aliorum irritari contumeliis, ad hec in omnibus ingenuis artibus ita versatum esse vt plane excellat. Certe, Erasme, rara hec dici possit auis.

Seorsum autem a literis si Polum spectas, inuenies humanitate incomparabilem, natura benignissimum, ingenio et prudentia florentissimum, morum vero ac vitae probitate talem vt quasi lumen aliquod extinctis ceteris eius eluceat sanctitas. Omitto pro⟨fer⟩re aput te virum philosophum stulta et nullius momenti, generis splendorem et longam antiquitatis seriem; qua Polus inuictissimo Regi nostro non minus est coniunctus quam studiorum dignitate charus euasit. Neminem autem Rex laudatissimus chariorem habere videtur quam Polum habet; certe eius virtutes honorificentissime semper cum magna testificatione amoris intimi erga illum sui enarrat et celebrat. Hunc Polum tu, clarissime Erasme, et quia nobilissimus et quia iuuenum eruditissimus optimusque et quia Angliae tuae decus, et quia tui studiosus et amans, et vno verbo quia dignus, vt in primis ames charumque habeas vehementer postulo. Quam diligenter ab eo et Paceo commendatus fueris literis Datario, explanabit tibi Carolus; cuius fides et erga te studium si antehac minus perspectum tibi fuit, ego iam testis adsum neminem tuorum esse cui tua mandata maiori curae esse possint.

Quod ad Prouerbiorum tuum opus pertinet, scias librum aput honestissimum virum Io. Baptistam professione medicum tantisper depositum esse, donec tu ipsum Franciscum tuam voluntatem, an velis ab eo in publicum edi, clare literis perdoceas. Verum ne de Baptistae quoque fide dubites, scias hominem omni vita mihi talem esse probatum, vt non verear eius nomine meam apud te existimationem periclitari. Est profecto non indignus quem simillimum dixerim nostro Latymero.

Pacaeus tibi plurimam dici suis verbis salutem iubet; qui hoc tempore miserabiliter perpetuis fere vigiliis torquetur, quae originem habuere ex immodicis curis, et hae ex horum temporum immensis offensionibus. Vehementer timeo quem finem hoc mali sit habiturum: equidem grauiorem et magis horrendum quam quem mors ferat, misere formido. Quare tuis aput Deum precibus humanissimum virum et veterem tuum atque constantissimum amicum etiam atque etiam commendo. Vale.

Patauii x. Cal. Septemb. M.D.XXV.

80. proferre *scripsi*: pro/re *MS., in fine paginae.*

---

83. coniunctus] Through their mothers, Elizabeth of York and Margaret Pole, daughter of George, duke of Clarence, they were second-cousins.

88. Angliae tuae] Perhaps a reflection of a sentiment Lupset had heard from Erasmus, when they were together at Cambridge; see Ep. 270. 60n.

91. Datario] Giberti (Ep. 1443[a]); of whose intervention on his behalf Erasmus had perhaps heard by now (see Ep. 1509 introd.). For Giberti's interest in Pole see Bemb. E. pp. 594, 597.

96. Io. Baptistam] Opizo: see Ep. 1594. 34n.

104. vigiliis] On 4 Aug. Pace wrote to Wolsey from Padua complaining of sleeplessness and reporting that he had come over from Venice for a change. By the end of Oct. his ill-health had led to his recall. See Brewer iv. 1546, 1730.

Ex regia nostra ad me missi his diebus sunt aliquot sacrati annuli, quorum tibi quam mihi melius perspecta et cognita est virtus. Volui tibi eos impartire, et per hunc duos aureos misi. Saluta mihi, te rogo, Rhenanum; cuius humanitas nunquam mihi memoria excidet, item Frobenium et Glarianum. Iterum vale, preceptor doctiss.

Italia tremit tota, quod Caesarem aduentare rumor est. Roma non videtur simul captura Pontificem Max. et Imperatorem; hic si approperabit, ille Vrbem relinquet, quod eius clementiae conueniet. Sic fortasse apud Venetos Ecclesiae caput aliquantisper futurum est. In Anglia mira auditu fiunt, quae non dubito multorum literis ad te perscripta esse. Reuerendissimo nostro adolescens quidam est non minus charus quam si ex eius paternitate natus esset, nomine Vinterus, qui hactenus maximis ecclesiarum titulis insignis extitit et septena ducatorum milia in censu habuit. Hic, vt accipimus, filiam Comitis Essectiae vxorem ducet pro⟨pe⟩diem, sed, ni fallor, omnibus Ecclesie bonis abdicatus.

Hic omnis de doctrina censura Ciceronis imitationem spectat, nec laus maior esse possit quam Ciceronis plagiarium esse. Longolii, que perfecta reliquerat opera, edita sunt, que Italis in summa habentur admiratione. Dedi Carolo ad te librum, vt ipse iudices. Quedam sunt in eius epistolis de te scripta; quae vbi legeris, caue Longolio tantum de te concedas vt velis moueri eius dictis. Iterum atque iterum vale.

+ Summo theologo et viro optimo D. Erasmo Roterodamo, ⟨prece⟩ptori meo ⟨plurimu⟩m obseruando. Basileae.

127. propediem *EE*: prodiem *MS*.

---

113. annuli] These rings, blessed by the King, were highly esteemed; so that even the renowned physician Linacre sent some of them to Budaeus (BE^1. ff. 18, 16 v°.; BE^4. 10, June–July ⟨1517⟩). Though one was of gold and the other eighteen of silver, Linacre describes them as of little intrinsic value, but as useful against convulsions: Budaeus presented them to the wives of his friends. So too Erasmus gave one of the two gold rings now sent by Lupset, to Schets' wife: see Epp. 1654, 1671.

118. Italia] For alarm in Italy at this time see E. Armstrong, *Charles v*, 1902, vol. i, ch. 8.

122. mira auditu] No doubt the treaty with France, which was being negotiated in July: see Brewer iv. 1525.

123. Reuerendissimo] Wolsey.

125. Vinterus] See Ep. 1360. 11n.

127. Comitis Essectiae] Henry Bourchier, second earl of Essex (c. 1472—13 March $15\frac{39}{40}$), a nobleman in high favour at Court, who had held military commands of ever-rising importance from 1492, when he was present at the siege of Boulogne, till 1514, when he was chief captain of the King's forces. He married Mary, elder daughter of Sir Wm. Say and sister of Lady Mountjoy (see Ep. 105. 3n); and their only child, Anne († 28 Jan. $157\frac{0}{1}$) was now of marriageable age. Instead of the alliance suggested here, she married on 9 Feb. $152\frac{6}{7}$ Wm. Parr, afterwards earl of Northampton, who repudiated her in 1543. See W. Dugdale, *Baronage of England*, ii, 1676, p. 130 and G. E. Cokayne, *Complete Peerage*, ed. V. Gibbs and H. A. Doubleday, ii, 1912, pp. 249–50, and v, 1921, pp. 138–9.

129. Ciceronis imitationem] For Erasmus' attitude on this question see Ep. 914 introd.

131. opera] Lo. E., printed in Dec. 1524. The life of Longolius (Ep. 914) prefixed to it, ff. 3–8, 'ab ipsius amicissimo quodam exarata' is ascribed to Pole; in whose house at Padua Longolius had died, 11 Sept. 1522.

133. de te scripta] There are disparaging references to Erasmus as not a true Ciceronian, but a mere 'Batauus orator' (cf. Epp. 996. 43n, 1706) on ff. 121, 128, 138 of Lo. E. His name occurs also on ff. 73, 75, 149 v°.

$^{1579}1596_{1609}$ To Natalis Beda.

Bedae Apologia, f. 101 (*a*). Basle.
H. p. 692 : N. p. 660 : Lond. xix. 83 : LB. 751. 24 August 1525.

[For the sources see Ep. 1571 introd. As 'Praenotamenta' (*a*, f. 100 v°.) Beda says: 'Pro intelligentia secundae Erasmi ad me epistolae, quae tota illius manu propria scripta est, et meae ad ipsum responsionis, noueris, lector candide, Erasmum ex primae epistolae meae ⟨1579⟩ contextu fuisse, vt eius indicant rescripta, vehementer commotum, et aegre supra modum tulisse quod tam libere ipsum commonuissem. Hinc apologeticam in spiritu concitato epistolam ⟨1581⟩ ad me rescribere aggreditur repente, quae duodecies plus continet scripturae quam secunda ⟨1596⟩ manu eius scripta: vtranque tamen ad me dedit. In priore tumet, stomachatur, errores tuetur suos, viros egregios etiam quamplurimos lacerat, me autem et pungit et vngit; non pauca effutit impertinentia, se extollit supra coeli astra, ac totus demiratur quomodo tanta ipsum corripuerim audentia. Ex tempore autem quo illam finiuit, ad dies scilicet vltimos mensis Maii, ad festum vsque beati Barptolemaei Apostoli, quo secundam scripsit, bilis in Erasmo digesta est, aut animum exulceratum dissimulauit, et longe mitiori stilo (quo fine ipse viderit) nobis respondens, magnam melioris mentis spem nostris pro ipsius salute desideriis ingessit. Quod facile ex ipsa quae mox sequetur epistola cognosces. Superbam autem et prius scriptam ⟨1581⟩ ob illius prolixitatem et modicam vtilitatem, quae legentibus haud paruum generaret taedium, non duxi his ascribendam, ob id praesertim quod per secundam ⟨1596⟩ illam retractare videtur. Quo tamen in negocio varias, vti fere solet, agit personas.']

ABSOLVTISS. M. N. NATALI BEDAE, DOMINO ET AMICO PLVRIMVM OBSERVANDO, S. P.

Egregie vir, responderam epistolae tuae, miseramque Argentoratum, vt illinc transmitteretur ad vos; sed quum nullus inueniretur idoneus, rediit ad nos. Hunc nuncium priuatim conduxi mea pecunia, qui tuas Annotationes ad me perferat. Libros Augustini quibus explicat sermonem Domini in monte habitum sciebam me legisse, quam diligenter incertus. Vbi coepissem tuo hortatu relegere, comperi margines omnes notulis manus meae plenas. Deinde in Annotationibus meis, quas scripsi in caput Matthaei quintum et sextum, frequenter hinc cito testimonia. Vnde miror vnde suspicatus sis mihi opus illud non fuisse lectum. Scripsit hos quidem libros eleganter et accurate, sed tantum presbyter, nec adhuc perinde exercitatus in sacris literis, quanquam feliciter iam meditatus diuinae Scripturae tractationem. Ex hoc opere multa corrigit ipse, et resident nonnulla quae lectorem candidum ac aequum requirunt. Vnde non sum arbitratus anxie mihi laborandum ne nusquam ab eo dissentirem. Relegeram pene totum, nec animaduerti quicquam periculosi lapsus in meis. Gerson non est in mea bibliotheca, sed aut emam aut alicunde rogabo. Videbis me satis docilem, si contingat monitor διδακτικός.

Sunt variae dotes hominum, nec eadem via tendunt omnes ad scopum felicitatis. Ego me puto semper hoc egisse quod vos agitis, licet non eadem ratione. Et nisi haec fatalis tempestas fuisset

TIT. *a*: ERASMVS ROTERODAMVS NATALI BEDDAE, THEOLOGO PARISIENSI, S. D. *H*. 1. miseram *H*. 3. nos *a*: me *H*. 7. relegere *a*: legere *H*. 13. meditans *H*. 15. ac *a*: et *H*.

1. responderam] Ep. 1581. 18. emam] Cf. Ep. 1679. 83.

exorta, non prorsus infeliciter conatus eram vt reflorescerent linguae cum bonis literis, simulque veteres orthodoxi cum diuinae Scripturae fontibus reuocarentur. His temporibus quoniam video nihil scribi posse quod non offendat aliquos, decreui quiescere; totus in hoc, vt quae vulgata sunt nec reuocari possunt, repurgentur, quo quantum fieri potest careant offendiculo. Ad hanc rem qui mihi dignabitur ferre suppetias, apud me summam inibit gratiam. Si parum videbitur proxima editione mutare quae offendebant, non grauabor esse seuerior iudex in lucubrationes meas quam Augustinus fuerit in suas. Tantum ne nodus quaeratur in scyrpo, sed ea duntaxat iudicentur quae sunt alicuius momenti. Nec agam tergiuersatorem in explicando aut in defendendo, nec mihi indulgebo in corrigendo. Sunt dogmata quaedam controuersa, quod genus est 'Pontificem esse superiorem Concilio vniuersali'. Sunt quaedam obscura et incognita, quale erat illud 'De non vertendis libris sacris in linguam popularem'. Sunt quaedam eiusmodi vt multis scrupulis torqueant ingenium. De his non videtur impium disserere; vel vt aliquid plenius et exactius inueniatur, vel vt submotis offendiculis confirmentur quae decreta sunt. Ad haec consideranda est temporum ratio. Vtinam non pigeret attentius legere meas lucubrationes! nec enim dubito quin id integer facturus sis.

Non potui hunc onerare grauiore librorum sarcina, tamen indicem omnium misi. Tertiae editioni Noui Testamenti addidi Apologias aliquot nouas, quas facile percurres. Respondi Stunicae conclusionibus et articulis. Ego me catholicum esse puto, non tantum ob id quod pacem habeam cum Pontifice, cum Caesare, cum Ferdinando, cum Episcopis meis, verum etiam quod Lutherana factio neminem magis odit quam Erasmum. Quod si id est in fatis meis vt vtrinque lapider, tamen adnitar vt Christo prober; in cuius diem me paro toto pectore. Is te seruet incolumem, domine et frater honorande.

Basileae, Natali sancti Barptolemaei. Anno. M. D. XXV.

Erasmus Rot. manu propria.

1597. To Germanus Brixius.

Opus Epistolarum p. 693. Basle.
N. p. 661 : Lond. xix. 85 : LB. 752. 25 August 1525.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. GERMANO BRIXIO ANTISIODORENSI S.

O TE terque quaterque felicem, Brixi charissime, qui te semper intra Musarum septa continueris, nec vnquam attigeris spineta

1596. 33. indicentur *H*. 34. in *post* aut *add. H*. 54. Bartholomaei *H*. 55. Erasmus . . . propria *om. H*.

1596. 44. indicem] The *Catalogus Lucubrationum* (I); no doubt in the edition of Sept. 1524.

45. Tertiae editioni] This statement, though adequate to Erasmus' purpose, is misleading as to fact. It was to the second edition, 1519, that he added the new *Apologiae*; and they are reprinted in the third, 1522, without substantial change.

46. Respondi Stunicae] See App. 15 in vol. iv.

theologorum. Quam tibi inuiderem istuc ocium ! ni sic mihi charus esses vt tua commoda plane pro meis ducam. Hoc seculo nec bene scribere tutum est nec male, et mira est rabinorum conspiratio. Lutherus dum omnia conatur nouare, subuertit omnia, et pro sinistre tentata libertate conduplicauit nobis seruitutem. Videor mihi non omnino laeua mente fuisse, quum tot modis efflagitatus abstinerem a Gallia. Hunc exitum praesagiit animus. Iactantur hic blandi rumores de adamantina regum concordia ; quos equidem optarim esse veros, verum vt sint vereor, quoties mecum reputo *τὸ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Ἱσπανίας* ingenium.

Hic agitur fabula mire cruenta ; quam *καταστροφὴν* habitura nescio. Mihi res humanae videntur tendere ad Scythicam quandam barbariem, et omnium liberalium disciplinarum *πανολεθρίαν*. Mihi iam *ὁ βίος ἐκτετόξευται* ; vobis aetate florentibus *τὴν δαδουχίαν* trado. Cadunt passim *οἱ τῶν Μουσῶν στρατηγοί* ; Longolius Bononiae, cuius apud me est oratio mire elaborata in Lutherum ; Romae nuper periit Baptista Casalius ; in Anglia Linacrus, apud vos Deloinus ; Louanii Dorpius, qui fauorem erga recta studia iam audebat profiteri, frementibus *μισομούσοις* omnibus : ac fortassis ea res illi fuit exitio. Deloini mentionem fecimus in libello qui breui perferetur ad vos ; quanquam elegantissimo carmine tu quidem optimi viri memoriam immortalitati consecrasti.

Hunc *γραμματοφόρον* proprie mihi conduxi, vt istinc amicorum literas huc perferat. Per eum tuto scribas licebit. Bene vale, et quid agas fac vt sciam.

Basileae, postridie Bartholomaei. Anno 1525.

Budaeum mihi salutabis diligenter, si fors mihi non vacabit illi scribere.

17. Bononiae *H* : Patauii *N*.

---

8. efflagitatus] Cf. Epp. 1408. 20n, 1484, 1527.

12. *Αὐτοκράτορος*] Erasmus' view of Charles' character was perhaps affected by the delay over the payment of his pension ; cf. Ep. 1408. 12n. For another aspect that he would dislike see Ep. 1353. 103–5.

Ἱσπανίας ingenium] Erasmus perhaps had in mind their thirst for military glory : cf. *Moria* (LB. iv. 448 E) 'Hispani bellicam gloriam nulli concedunt', reflected in Ep. 337. 177–8.

17. Bononiae] The repetition of this in Ep. 1603. 108 shows that it is what Erasmus actually wrote. It may therefore stand here, though it was corrected in N. Cf. Ep. 1347. 307n.

18. oratio] Perhaps the Basle MS. A IX. 72 ; see Ep. 914 introd.

19. Casalius] See Epp. 1479. 30n, 1603. 109.

Linacrus] † 20 Oct. 1524 : see Ep. 118. 23n.

Deloinus] See Ep. 1571. 1n.

20. Dorpius] † 31 May 1525. For the improvement in his later relations with Erasmus see Epp. 1024. 5n, 1321. 40, 1584 introd.

22. libello] The *Apologia* against Sutor ; see Ep. 1591.

23. carmine] *In Francisci Deloini . . . obitum Elegia*, Paris, Vidouaeus, Sept. 1524. Brixius had also composed *Poematia duo* with the titles *Deloinus* and *Erasmus*, Paris, Nic. de Barra, 2 June 1520. Of these rare volumes there are copies in the Bibl. Mazarine at Paris : for knowledge of which I am obliged to the kindness of the librarian, Monsieur P. Bienaimé.

25. *γραμματοφόρον*] See also Epp. 1599. 23, 1601. 16, 1618. 13, 1620. 13.

29. Budaeum] Erasmus did find time to write ; see Ep. 1601. This postscript thus confirms the inference that the group, Epp. 1597–1601, are printed in H in the order in which they were written and preserved among Erasmus' papers.

1598. To John Selva.

Opus Epistolarum p. 693. Basle.
N. p. 661 : Lond. xix. 86 : LB. 754. 25 August 1525.

[Accompanying a copy of the *Apologia* against Sutor (Ep. 1591).]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI SELVAE, SVMMO PRAESIDI SENATVS PARISIENSIS, S. D.

Vir clarissime, mitto libellum aduersus rabiosam debacchationem Petri Sutoris. Eum vt tuo nomini dicarem, Nicolaus Beraldus in causa fuit, qui non semel in suis ad me literis eximias dotes tuas depingens, hortatus est vt id facerem. Profecto demiror tales libellos impune excudi Lutetiae, praesertim ex autoritate Senatus et approbatione theologorum, si tamen non mentitur praefatio. Verum ita fit, talia per vnum aut alterum geruntur, caeteri conniuent, velut ad ipsos non pertineat. Quid sceleratius eo qui corrupit mea Colloquia ? Dissimulatum est. Non obscurus est autor. Dominicanus est, nomine Lambertus Campester : qui excudit, dicitur Petrus a grandi morsu. Et impunitas inuitat ad audendum maiora. Prodiit Antuerpiae libellus quorundam Dominicanorum, sed ficto titulo, quo nihil fingi potest insulsius, indoctius, mendacius, impudentius, insanius.

Ob huiusmodi portenta totum monachorum genus venit in odium publicum. In Germania multa virginum ac monachorum monasteria crudeliter direpta sunt. Quidam magistratus agunt moderatius. Eiecerunt eos duntaxat qui illic non essent professi, et vetuerunt nouitios recipi ; ademerunt illis curam virginum et ius alibi concionandi quam in suis monasteriis. Breuiter, absque magistratus permissu nihil licet illis agere. Videntur huc spectare, vt ex monasteriis faciant parochias. Existimant enim has coniuratas phalangas et tot priuilegiis armatas diutius ferri non posse.

Plura scripturus eram, sed incertum erat an iam redisses ex Hispaniensi legatione. Commendo tibi causam bonarum literarum et meam, si quid videor hisce studiis profuisse. Bene vale.

Basileae, postrid. Bartholomaei, An. M. D. XXV.

1599. To Louis Berquin.

Opus Epistolarum p. 694. Basle.
N. p. 662 : Lond. xix. 87 : LB. 753. 25 August 1525.

[Evidently contemporary with the other letters sent to France at this time. The year-date in H is a mere lapse. For a narrative of Erasmus' correspondence with Berquin see Lond. xxiv. 4, LB. 1060, of 1 July 1529.]

---

2. Beraldus] Cf. Ep. 1601. 17n.
9. Colloquia] See Ep. 1591. 16.
10. Campester] See Ep. 1581. 413n.
11. Petrus] Gromorsus ; see Ep. 1581. 414n.
12. libellus] See Ep. 1571. 65n.
16. monasteria] For details of this destruction see a report sent by Eck to Rome in the summer of 1525 : Balan 238.
19. curam virginum] As wardens of nunneries : positions which easily gave rise to scandals. Cf. Ep. 1603. 61–2.
25. legatione] His instructions were dated 6 June 1525 : see *Actes de François I* i, pp. 406–7. He did not return from Spain till 30 Nov. : Brown iii. 1272n.

ERASMVS ROTEROD. LODOVICO BERQVINO S. D.

Arbitror te bono animo facere quod facis, Berquine eruditissime, sed interim me plus satis degrauatum oneras magna inuidia, libellos meos vertens in linguam vulgatam, et eos ad theologorum cognitionem referens; inter quos scio multos esse integros et candidos, sed paucorum morositas saepenumero vincit multorum modestiam. Equidem quum natura abhorream a contentionibus, nunc ob aetatem ac valetudinem magis desidero quietem, in eum diem me parans qui iam longius abesse non potest. Video fatales orbis tumultus, video rem theologorum et his aduersantium in manifestam rabiem exisse. Proinde quando perspicio me nihil profecturum, quietus meum ipsius negocium ago, Christo commendans suam Ecclesiam, qui solus nouit et potest hominum inconsulta consilia in bonos exitus vertere. Fortasse tu rectius consulueris rebus tuis, mi Berquine, si concertationem semel sopitam non instaures. Papilio noster nos reliquit, et ante hunc Deloinus.

Hic agitur sanguinaria fabula, quem exitum habitura nescio. Nos hic haeremus inclusi, quam tuto Deus nouit. Arbitror sororem regiam iam in Hispanias profectam. Volitant rumores aureum seculum pollicentes. At ego nondum video satis idonea prooemia, nec ausim scribere quod mihi praesagit animus. Nihil igitur expectabis eorum de quibus epistola bene longa mecum egeras, posteaquam scena rerum inuersa est.

Hunc iuuenem meo aere conduxi, qui mea perferret, vestra huc referret. Si quid est quod mea referat scire, scribe, ac bene vale, vir optime. Basil. postrid. Bartholomaei. An. M. D. XXV.

1600. To Francis Sylvius.

Opus Epistolarum p. 694. Basle.
N. p. 662 : Lond. xix. 88 : LB. 792. ⟨c. 25 August⟩ 1525.

[Evidently of the same date as Epp. 1597–9, 1601 : with which, according to the order in H, it appears to have been arranged among Erasmus' rough-drafts (cf. Ep. 1597. 29n).

Francis, elder brother of James Dubois of Amiens (see Ep. 1407. 98n), is well known as a Ciceronian scholar. At Paris he held positions successively in the Colleges of Lisieux (1518), Boncourt (1520–3), and Tournay (1526), of which he

25. M.D.XXV *N* : 1528 *H*.

2–3. libellos meos vertens] See Ep. 925. 13n.

15. Papilio] Antony Papillon was a member of the Grand Council, and had recently been appointed by Margaret of Alençon as first master of requests to the Dauphin. A French translation of Luther's *De votis monasticis* (Ep. 1436 6n), which he dedicated to her, brought him into trouble with the Sorbonne. It is not extant. See Herminjard 125, 132 ; Zw. E[2]. 346 ; and *Actes de François I* vii, p. 418. A volume of Paulus Aemilius' History of France (Ep. 136. 1n) which he bought on 1 June 1517, is now in the Bibl. Nationale at Paris : see Renouard, *Badius*, ii. 3. Other books of his, including the first edition of *Vtopia* (Ep. 461 introd.) and Erasmus' Suetonius (Ep. 586) are in the Library of Paris University : see C. Beaulieux in *Revue des Bibliothèques* xix–xx, 1909–10.

Deloinus] See Ep. 1571. 1n.

16. sanguinaria fabula] The Peasants' Revolt.

17–18. sororem regiam] Margaret of Alençon ; see Ep. 1615. She embarked at Aigues Mortes for Spain 27 Aug. 1525, and reached Toledo 3 Oct. ; but within ten days broke off negotiations. See *Actes de François I* ix. 39.

became Principal. Beginning to work for Badius in 1517, he assisted in editing classical and renaissance authors, Ausonius, Macrobius, Politian, Valla. His reputation rests on a series of editions of Cicero's Orations in sixteen separate volumes, 1526–32; dedicated for the most part to ecclesiastics of high position, from whom he no doubt desired patronage. He also edited the *De Senectute* in 1523. His only original work was some *Progymnasmata in artem oratoriam*, Paris, Badius, 23 Aug. 1520; which he revised and enlarged with a new preface in 1528, and which were still being reprinted in the middle of the next century. His last known publication was an expurgated Martial, Paris, J. Kerver, 1535–6. See Renouard, *Badius*, and Zedler.

Erasmus had met him at Louvain before Oct. 1519 (Lond. xxvii. 11, LB. 1257, of 1 Nov. 1533). Of the correspondence here initiated none of Sylvius' letters survive, and only one other of Erasmus' (Ep. 1677). I find no mention of intercourse between them after 1528 (Ep. 2065).]

ERASMVS ROTEROD. FRANCISCO SYLVIO S. D.

IAM vnis atque alteris literis me prouocas, Francisce charissime, iisque prolixis. Et iure desideras in me tam ampliter abs te praedicatam humanitatem, ni quod tibi nunc facio, nonnunquam facerem et cardinalibus, non desidia, sed ocii penuria. Certe candorem istum tuum amo et exosculor. Quantum opera mea promouerint bonae literae nescio. Illud scio, mihi per quosdam pessimam referri gratiam, id quod ego magna ex parte tumultibus hisce fatalibus imputo. Felices quibus interim licet spectatores agere; ego hac aetate cui conueniebat quies et tranquillitas, pertrahor in harenam gladiatoriam, vel casurus vel occisurus, imo potius simul et iugulaturus et iugulandus. Mundus parturit miram rerum immutationem, in hoc confinium mea senectus parum feliciter incidit. Quantum augurari licet, videntur omnia tendere ad Scythicam barbariem. Ego iam cursu defessus Beraldo, Brixio, tibi vestrique similibus trado lampada. Deloinus destituit bonas literas. Nuper et Papilio nos reliquit.

Dices male pensatam epistolam tuam, non ob id tantum quod pro copiosa recipis exilem, verumetiam quod pro tam expolita simpliciter rudem. Si spectes scriptum, non respondi Francisco; sin animum, plane respondeo, semperque responsurus sum. Video fere fieri vt iis qui ducuntur amore politioris literaturae, parum conueniat cum theologis, ac vicissim theologi non satis aequi sint melioribus studiis. Principum diutina dissidia tandem matrimonio quopiam componi solent. Vtinam exoriretur aliqua nympha, quae vos mutua beneuolentia iungeret, magisque florerent vtriusque gentis studia! nunc dum vtrique alteris obstrepunt, collabuntur omnes disciplinae. Bene vale. Basileae, Anno M. D. XXV.

1601. TO WILLIAM BUDAEUS.

Opus Epistolarum p. 694. Basle.
N. p. 663: Lond. xix. 89: LB. 755. 25 August 1525.

[Evidently the letter which Erasmus had in mind when finishing Ep. 1597.]

ERASMVS ROTEROD. GVILHELMO BVDAEO S. D.

O TE superis charissimum, Budaee doctissime, siquidem in hisce tumultibus fatalibus ocium tueri licet. Fabulae partes per singulos

---

1600. 14. Beraldo] See Ep. 925, 1601. 17n.
Brixio] See Epp. 212. 1n, 1597.

1601. 2. Fabulae] For this figure of speech cf. Epp. 737. 4, 742. 21, 754. 3–4, 1437. 1.

obambulant. Prima turba erat de bonis literis. Hic suas partes egit Reuchlinus, nonnihil etiam Erasmus. Mox ad fidei negocium deuoluta est actio. Hic primas egit Lutherus, non incruentae fabulae princeps. Saltarunt et reges suam portionem. Rex Danorum exulat; vester, heu dolor, Hispaniarum est hospes. Nuper prodierunt in scenam nobiles et agricolae. Actio fuit mire sanguinaria. Ea nunc recrudescit; quae sit futura catastrophe nescio. A Gallia non sine causa sic abhorrebat animus; aliquid praesagiebat magni mali futurum. Quanquam hic haeremus non absque graui periculo. Nec est quo fugiamus. Et, si esset, haec valetudo indicit ocium. Atque interim tamen, homo sexagenarius, cogor retiarium agere et cum tot monstris congredi, vel casurus vel occisurus.

Hic nuncius certissimus est, a me proprie conductus. Per eum scribe quid agas. De nobis ex Beraldo cognosces caetera. Bene vale.

Basileae, postridie Bartholomaei. Anno M. D. XXV.

1602_{1660} To John Antoninus.

Opus Epistolarum p. 776. — Basle.
N. p. 740: Lond. xx. 56: LB. 756. — 28 August 1525.

[The year-date is confirmed by the contents.

John Antoninus (c. 1499—a. 1543) of Kassa (Kaschau) in North Hungary was B.A. at Cracow in 1517; and on 17 April 1521 edited there, for Flor. Unglerius' press, the *Theriobulia* of John Dubravius. He then went to Padua for three years, and appears to have become M.D. In July 1524 he visited Basle (cf. ZE. pp. 547–8, and the passage added to the second edition of *Cat. Luc.* just at that time, I. p. 46. 4–15: also *Bodl. Quarterly Record* ii. 144), and was at once attracted into the circle of Erasmus; to whom he rendered some medical service, winning from him the warmest regard. He received a public invitation to settle in Basle and practise (see Sichardus' preface to Sedulius Scotus, Basle, H. Petri, March 1528); but by Nov. 1524 he had left on his return to Hungary (Epp. 1512. 44–6, 1564. 36–7, 1572. 32–42). Establishing himself in practice at Cracow, he kept up communications with his friends at Basle; writing frequently to Erasmus, who dedicated to him some translations from Galen (Ep. 1698), and sending a manuscript of Quintilian to Sichardus for an edition, Basle, J. Bebel, Aug. 1529. He also contributed some verses in praise of Erasmus' *Lingua*, Cracow, H. Vietor, Jan. 1526. His health was not strong (cf. Ep. 1660. 83) and for about a year in 1528 he was out of his mind; but recovering, he became physician first to Peter Tomiczki, bishop of Cracow, and then to King Sigismund. See C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1901, pp. 117–22, 205.

Five letters (four autograph) from him to Boniface Amerbach, 1527–37, are in the University Library at Basle (G. II. 14. 218–22). There is an elegy addressed to him, on the occupation of Buda by the Turks ⟨30 Aug. 1541⟩, and an epitaph on his death, in the *Tristia* of Clem. Janicius, Cracow ⟨1542 fin.⟩.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANTONINO MEDICO S. D.

Post epistolium quod e Francfordia miseras, nihil isthinc venit litterarum. Librum quem tuo iussu dicaram Thesaurario, per

---

1601. 6–7. Rex Danorum] See Ep. 1228. 30n.

7. vester] For the negotiations now proceeding about Francis' release see Epp. 1591 introd., 1599. 17–18n.

8. agricolae] See Ep. 1598. 16n.

10. A Gallia] Cf. Ep. 1597. 7–9.

17. Beraldo] Erasmus evidently wrote to him at this time in connexion with the dedication to Selva (Epp. 1591, 1598); but the letter is not extant.

1602. 1. epistolium] Not extant. Antoninus must have been at Frankfort in the autumn of 1524.

2. Librum] See Ep. 1572.

Carolum meum misi Oenipontem. Illinc scio transmissum Budam vna cum litteris meis.

Huc aura rumoris ingrata pertulit et istuc peruasisse fatales hosce tumultus, non absque graui periculo damnoque Thesaurarii. Quod si verum est, multis nominibus doleo; et quod ille vir optimus sit indigna passus, et quod tui patroni calamitas ad te quoque pertineat, et quod mea dedicatio fortasse nihilo plus habitura sit gratiae quam in luctu musica. Sed belli multa inania. Tuae literae, vt spero, nuncium adferent laetius.

Posthac mutum habebitis Erasmum, posteaquam Linguam emisit. Spero tibi res isthic esse prosperiores quam vt huc te debeam reuocare. Et si essent minus prosperae, vix ausim ob tumultus, qui nobis dira minantur. Erit gratum cognoscere quid valeas agasque.

Basileae quinto Calend. Septemb. Anno M. D. XXV.

1603. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 325. Basle.

O². p. 187 : Lond. xxx. 40 : LB. 757. 28 August 1525.

[Very likely carried by Froben on his way to the Frankfort fair; see Ep. 1611. 7–9n. The text of P is worse than usual.]

S. P. Quod semper ad moderatiora consilia vocem, pars altera vocauit timiditatem, altera collusionem cum Lutheranis: nunc cum vtraque pars mordicus tuetur sua, et adeo nihil remittit de iure suo vt prioribus et iam occupatis nonnihil etiam addat, res eo progressa est vt solus Deus tempestatem rerum humanarum in tranquillitatem possit vertere. Nusquam non peruagatur fatale malum.

Aiunt Archiepiscopum Hungaria profligatum. Cardinalis Campegius sese recepit in Italiam, cessit et Ennius episcopus Verulanus.

1603. TIT. *Pro titulo* BILIBALDO SVO ERASMVS *add.* O². 1. vocem *coni.* LB : votum P. 8. Cardinalis *scripsi* : Carolus P.

1602. 3. Carolum] Harst; on his journey in May (see Ep. 1575. 7n).

6. Thesaurarii] Cf. the *Annales* of Kilian Leib, Augustinian prior of Rebdorf near Eichstätt, for 1525 (J. J. I. Döllinger, *Beiträge*, ii, 1863, p. 495): 'Tunc et in Hungaria itentidem ferebatur ab eodem hominum genere seditiones excitatas, captosque Alexium Durso et Ioannem Alber, Fuckeri Augustani opulentissimi hominis procuratores; qui tunc confessi essent quam inaestimabilem argenti et pecuniarum vim ingenio et artibus suis Fuckerus ex Hungaria per procuratores, quos factores dicunt, euexerit, nec paruum opum dispendium et iacturam in eodem tulisse tumultu'.

10. musica] Cf. Ep. 39. 126–7.

12. Linguam] See Ep. 1593.

1603. 2. timiditatem] Cf. Epp. 1384. 20n, 1459. 80n.

8. Archiepiscopum] Lad. Szalkan, abp. of Gran 6 May 1524—† 29 Aug. 1526, as the King's most powerful supporter, had incurred much popular disfavour. An attack upon him with violence, from which he only escaped by flight, is reported in a letter from Buda, 13 May 1525 (Sanuto xxxviii. 376).

For the troubles in Hungary at this time, partly religious and partly political, see Nic. Istvanfius, *De rebus Vngaricis*, Cologne, 1622, pp. 110–15, and S. Katona, *Hist. regum Hungariae*, vol. xix, 1793; cf. Brewer iv. 1480, 1559 and Brown iii. 1050.

8–9. Campegius] Cf. Ep. 1552 introd.

9. Ennius] Filonardus; see Ep. 1282. During July he was at Chur; see Sanuto xxxix. 172, 187.

Archiepiscopus Salisburgieñ. obsidetur. Hic rursus ruricolae et nobiles in armis sunt, alter alterius internecionem minitantes. Basilienses conati sunt compositis rebus sanguinis effusionem excludere; sed inanis sumpta est opera. Ferdinandus agit apud Wirtenbergenses; expectatur Friburgi, an venturus nescio.

Est ciuitas Brabantiae satis ampla frequensque, Syluam ducis appellant; hic populus eiecit Minoritas et Dominicanos omnes. Eam nunc obsidet Margareta, Caesaris amita. Antwerpiae quidam ausi sunt extra ciuitatem concionari; nec veritus est illo populus confluere, contemptis omnibus Caesaris, Margarethae et magistratuum edictis. Itaque tota ciuitas illa feruet periculoso tumultu. Aguntur excubiae nocturnae diurnaeque. Castigatis Buscoducensibus vereor ne impetatur Antwerpia. Vtraque ciuitas est opulenta. Proceres inuitabit praedae magnitudo, cui nunquam non inhiant, sic vt sufficiat quaeuis leuis occasio.

Apud Hollandos meos aliquot damnati sunt haereseos. In hos seuietur. Hulstus pridem exarmatus, denuo per Caesarem armatus est. Is erat solus profanus inquisitorum corypheus. Maxima populi pars apud Hollandos, Zelandos et Flandros scit doctrinam Lutheri, et odio plusquam capitali fertur in monachos: qui cum plerique sint mali, tamen pro his nunc belligerabimur. Qui si vicerint, actum erit de bonis omnibus. Incipiunt nunc ferocire.

Lambertus Campester Lutetiae corrupit mea Colloquia, erro Dominicanus. Petrus Sutor Carthusianus edidit libellum in me

10. Archiepiscopus Salisburgieñ. *scripsi secundum Ep.* 1606. 23: Archiepiscopatus Salisburgium *P*. 11. alter *P LB*: altera O^2. 12. Basileenses O^2. 13–14. *Lond.*: Wirtenberẽgses *P*. 15. Est O^2: Et *P*. 16. O^2: dominicarios *P*. 17. O^2: amica *P*. 19. Margaretae O^2. 21–2. O^2: Brisci ducensibus *P*: Busciducensibus *LB*. 22. O^2: veror *P*. O^2: impedatur *P*. 23. O^2: oppulenta *P*. 26. O^2: Hulsius *P*. 32. O^2: ero *P*.

10. Salisburgieñ.] Matt. Lang; see Ep. 549. 48n. His town of Salzburg was captured in two successive summers, 1525–6, by bands of miners and rustics, and he besieged in his castle. See Kilian Leib's *Annales*, ed. J. J. I. Döllinger, *Beiträge*, ii, 1863, pp. 495–7; also Brewer iv. 1444, 1480, 1632, 2160; Balan 215, 228, 237–8, 240, 258; NE. 39–40; Zw. E². 383; and H. Widmann, *Gesch. Salzburgs* iii, 1914, pp. 14–37.

rursus] Cf. Ep. 1540. 21n.

12. Basilienses] By the conference of July; see Ep. 1585. 29n.

13. Ferdinandus] On 20 July he was still at Innsbruck, but by 21 Aug. he had reached Tubingen; see Balan 234, 246, 254. In a letter of 2 Aug. from Augsburg to his government at Ensisheim he had announced his hope 'in Kurze selbs dauszen oder nachender als yetzo, bei vnsern vordern Landen zu sein'; see H. Schreiber, *Der deutsche Bauernkrieg* iii, 1866, no. 402.

15. Syluam ducis] This disturbance at Hertogenbosch, which had its origin in economic difficulties, inflamed by the tenacity of the religious orders in claiming immunity from municipal taxation, broke out in June 1525. On 18 July the high sheriff appealed to Margaret of Austria for help to restore order; and this was sent so promptly that the insurgents surrendered on 5 Aug. Whether the new religious opinions had any part in causing the trouble is not clear. See J. G. de Hoop Scheffer, *Gesch. d. Kerkhervorming in Nederland*, 1873, pp. 494–5.

17. Antwerpiae] In July and August two priests, Nicholas, an Augustinian, and the pastor of the village of Melsen, caused great excitement by preaching Lutheranism outside the walls: see Fredericq iv. 341–5, 348.

25. Apud Hollandos] For these condemnations in July and August at Utrecht, Leiden, the Hague, Amsterdam and elsewhere, see Fredericq iv. 330–2, 338–40, 357, 359.

26. Hulstus] See Epp. 1345. 39n, 1466. 14–15.

32. Campester] See Ep. 1581. 413n.

33. Sutor] See Ep. 1591. 25n.

Parrisiis, simpliciter insanum. Cui respondimus, non responsuri ni praefatio Gallica testaretur autoritate theologorum excusum. Louanii sceleratissimus nidus est quorundam Dominicanorum. Vincentius homo rudentibus aut stiue natus, nunc theologiae doctor, ante annos aliquot scripserat librum in me. Eum vt liceret edere, profectus est ad suum Vicarium. Is omnino vetuit ne tale facinus auderet. Conquieuit, sed egre. Nunc tandem exiit liber, quo nil fingi potest barbarius, insulsius, indoctius, mendacius, impudentius, insanius. In eo laboratum est a quatuor: Vincentius addidit sua venena; Cornelius Duuellandius bonam operis partem confecit; tertius quidam expoliuit, additis aliquot flosculis; Godefredus Taxander famam operis in se recepit. Ad haec conniuent theologi Louanienses. Latomus tres emisit libellos, in quibus miris strophis me petit. Huic respondit Oecolampadius. Aiunt titulum esse Elleborum; nondum enim vidi. Vereor ne hic tumultus citius in Italiam transuolet quam expectet Pontifex. Nos interim non agnoscimus manifestam iram Dei, prouocantis nos ad poenitentiam; sed Aegyptiorum exemplo tot plagis admoniti, nihilo reddimur meliores.

Multis in locis dure tractati sunt monachi; verum plerique cum sint intolerabiles, alia tamen ratione corrigi non poterant. Tot priuilegiis, tot exemptionibus, tot phalangibus armati sunt. Ciuitates aliquot moderatioribus consiliis vtuntur, permittunt exire qui reddita ratione cupiunt mutare vitae genus: his datur aliquid vnde viuant ab ipsis monasteriis, etiamsi nil intulerunt, ceu longae segnitiae merces. Iubentur abire qui illic professi non sint, nec licet illis suas colonias aliunde alio mittere, quemadmodum solent. Nec fas est nouitios sufficere nisi permissu magistratus. A curandis virginum collegiis arcentur. Nec permittitur illis concionari nisi in suis monasteriis, idque consuetis duntaxat horis. Qui simul omnes volunt mutare cultum, permittitur. Qui nolunt, coguntur tamen obedientiam iurare magistratui in his quae pertinent ad reipublicae commodum. Ita futurum arbitrantur vt aut nullos habeant monachos aut habeant magis sobrios. Vacua monasteria vertentur vel in parochias vel in paedagogeia. Nec posthac passuri sunt vt a quoquam suscipiantur vota perpetua, quae vocant, qui minor sit triginta sex annis. Tota cura transferetur huc, vt sint probi pastores. Quod si continget, non erit magnus numerus

34. Parisiis *Lond.* 37. stiua O^2. 41. O^2: indoctibus *P*. 43. Iuuelandus *P*: *corr. LB secundum Ep.* 1608. 5. operis partem *corr. LB*: operam partis *P*. 44–5. Godefridus *LB*. 45. Toxander *P*: *correxi*. 48. O^2: Elleberum *P*. 59. segnitiae *scite LB*: seruitiae *P*. 68. *Lond.*: poedagogeia *P*. 71. contingit O^2. O^2: numerum *P*.

---

35. praefatio] See Ep. 1581. 421n.

37. Vincentius] See Ep. 1571. 65n.

43. Duuellandius] This name occurs also in Epp. 1608, 1621, 1624; but I cannot find it in Quétif and Échard. In Ep. 2045 it is given as Dunelandius. In Ep. 1655 Erasmus confuses Cornelius and Taxander. The person denoted is perhaps the Dominican of Epp. 1582. 5, 1585. 64.

44. tertius] Walter Ruys of Grave; see Ep. 1472 introd.

46. Latomus] See Ep. 1585. 80n.

48. Elleborum] Dated from Basle, 18 Aug. 1525; printed by Cratander. See E. Staehelin, *Oekolampad-bibliographie* 112.

56. exire] Cf. Epp. 1547. 19–23, 1548. 12–14.

62. virginum] Cf. Ep. 1598. 19n.

monachorum. Aliquot monasteria relinquentur, sed insignia et extra ciuitatum moenia, immo procul in agris, quo sese gnauiter exerceant opere manuario. Cultuum infinitam varietatem omnino tollendam autumant. Nec ferunt anniuersaria conuenticula, quae illi capitula vocant, nec exemptiones, quibus abutuntur ad impune peccandum; sed erunt subditi suis episcopis ac magistratibus, quemadmodum ceteri sacerdotes et laici.

Haec an probanda sint, in praesentia non disputo: certe minore tumultu cohercebitur malorum monachorum tyrannis, et bonis monachis consuletur, immo iuuenibus omnibus, ne in talem seruitutem posthac dedant sese. Quod populari tumultu geritur, infoelicem habet exitum. Quod pro sua quisque libidine genus vitae mutat, improbis fenestram aperit ad nequitiam. Si res ageretur Pontificis et episcoporum authoritate, rectissime fieret. Nunc certe proximum est vt magistratus authoritas excludat confusionem, et ita consulat bonis vt malis non detur peccandi licentia. Vtinam omnes essemus veri monachi, hoc est mundo mortui! Verum hos populos coniuratos, hos fomites mundus non videtur diutius laturus. Et quanquam immane videtur quod rustici monasteria quaedam diripuerunt, tamen huc istorum improbitas prouocauit, qui nullis legibus corrigi possunt, vt ipsi inter sese conniuent.

Scripseras mihi de poculo quod dono misisset Episcopus Olmucensis; cuius tamen in posterioribus litteris non memineras. Id autem datum est, mihi quidem inscriptum; sed quoniam Beatus acceperat litteras ab Olmucensi de phiala inaurata missa, et item a Velio, cum mihi nil esset scriptum, nec data esset Episcopo occasio cur mihi mitteret aliquid, tradidi poculum Beato, suspicans Conpergium errasse in nomine. Si quid habes hac de re compertius, scribito. Ptolomaeum tuum nondum vidi; sed tamen curabo vt habeam. Hic neminem inuenio qui sciat ex gypso fundere imagines; itaque maluissem archetypum apud te manere. Linguam emisimus, vt fatearis posthac Erasmum elinguem fore.

Calculus iam aliquanto mitius me tractat, posteaquam assueui vinum omne diluere aqua ex glycyrrhiza decocta. Sed tamen corpusculum hoc indies attenuatur et exarescit. Breui, ni fallor, abiicietur hoc syphar et exiliet noua cicada. Martinus Dorpius nos anteuertit; periit et Linacrus in Anglia, Longolius Bononiae, et Baptista Casalius Romae, et Franciscus Deloinus Lutetiae, magnus bonarum litterarum patronus. Hic sesquimensem perpetua durauit pluuia; et quasi parum sit commaduisse imbre coelesti, stant in

75. O^2: authumant *P*. 81. talem *scripsi*: talium *P*. 84. *Lond.*: apperit *P*. 89. hos O^2: has *P*. 92. ipsi *Lond.*: ipse *P*. 93. *Lond.*: mississet *P*. 98. O^2: traddidi *P*. 103. fatearis O^2: faris *P*. 104. *P LB*: aliquando O^2. O^2: asueui *P*. 107. Dorpius O^2: Torpius *P*. 111. et *scripsi*: vt *P*. O^2: commatuisse *P*.

90. monasteria] Cf. Ep. 1598. 16n.
93. Scripseras] Neither letter is extant.
poculo] See Ep. 1557. 25–6n.
Olmucensis] S.Turzo; see Ep. 1242.
96. litteras] Neither is extant.
97. nil] By Turzo. Velius wrote Ep. 1557.
98. Conpergium] See Ep. 1560. 11n.
100. Ptolomaeum] Strasburg, J. Grieninger, 30 March 1525.
101. imagines] See Ep. 1408. 29n.
102. Linguam] See Ep. 1593.
104. Calculus] See Ep. 1543. 14n.
105. glycyrrhiza] Cf. Ep. 1759. 13.
108. Bononiae] Cf. Ep. 1597. 17n.
109. Casalius] See Ep. 1479. 30n.
Deloinus] See Ep. 1571. 1n.

procinctu nobiles et agricolae congressuri, quo magis madescant mutuo sanguine.

Saluta Durerum, artis Apelleae principem. Et Paulum Rizium: cuius catapotio sum vsus hodie foeliciter. Non sumo nisi quantum est dimidium, nisi aut minus etiam; et tamen soluit aluum citra molestiam. Expectamus Erasmum illa foelicissima Dureri manu pictum, simulque litteras tuas. Bene vale.

Datum Basileae quinto Calendas Septembris, Anno M.D.XXV.

Agnoscis manum tui, etc.

Clarissimo D. Bilibaldo Pirckheimero.

1604. To Francis Minutius Calvus.

Opus Epistolarum p. 776. — Basle.
N. p. 740: Lond. xx. 57: LB. 758. — 31 August 1525.

[Contemporary with Ep. 1605, which was carried by the same messenger.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO CALVO, BIBLIOPOLAE ROMANO, S. D.

Ago tibi gratias publico studiorum nomine quod officina tua iam aliquot elegantes libellos nobis dedit; expectamus auidi reliqua promissa. Qui has perfert, vir bonus est et aliquamdiu meruit apud Frobenium; eum tibi volui notum esse, si forte eius opera possit tibi vsui esse. R. P. Sadoleti libellum in deliciis habeo; verum illius aureum dictionis flumen consyderans, video quam meus riuus sit et turbidus et exilis. Posthac ad hoc exemplar, meum quoque stilum conabor attemperare. Precor vt ista molienti tibi propitius ac beneuolus sit Mercurius. Bene vale.

Basileae prid. Calend. Septemb. Anno M. D. XXV.

1605. To Peter Barbirius.

Opus Epistolarum p. 776. — Basle.
N. p. 740: Lond. xx. 58: LB. 759. — 31 August 1525.

[Contemporary with Ep. 1603, which gives a similar description of Erasmus' state of health. When writing this letter he evidently was unaware (cf. l. 1) that Barbirius had left Aleander (see l. 7n) on 3 April to enter the service of Ugo Moncada, viceroy of Sicily and Naples (see Omont p. 45); and was therefore no longer at Rome to execute commissions for his friends.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO BARBIRIO S. D.

Videris in amicitia refrigescere, qui non respondeas. Quod ad me pertinet, nostra amicitia nunquam intermorietur. Soles polliceri montes aureos; saltem illud praesta ne me spolies mea pensione,

1603. 114. O^2: Appelleae *P*. Ritium *LB*. 121. Clarissimo . . . Pirckheimero *om.* O^2.

1603. 114. Rizium] See Ep. 1558. 58n. 118. pictum] See Ep. 1536. 11n.
1604. 5. Sadoleti] See Ep. 1586. 1n; and, for Erasmus' proposal to have it reprinted, ibid. 15–22.
1605. 3. pensione] At Courtray: see

quod mihi videris meditari, nec obsit mihi quod vni tibi toto pectore confisus sim. De fide tua nihil addubito, sed tamen vereor ne candore pecces, quo soles nimium frequenter delinquere.

Aleandrum tum amo tum suspicio, sed quidam illum instigant in me, suggerentes falsas suspiciones. Et absens alius est quam praesens. Tuae igitur prudentiae fuerit cauere ne quid apud illum effutias, quod et amicitia nostra sit indignum et illius inimicitiam in me exasperet. Corpusculum hoc indies collabitur, exarescit ac deficit. Auguror haud procul abesse diem quo syphar hoc abiiciam, et exiliam noua cicada, Christi laudes felicius cantatura, posteaquam in aërem puriorem ac liberiorem euolarit. Tum pensio Curtraceñ tua esto. Nunc inclementissimum fuerit Erasmum clientem tuum enecare fame.

Gallus qui has reddit, vixit aliquamdiu apud Frobenium; mihi videtur vir probus. Romae factus est hypodiaconus, nec vltra datum est progredi, quod titulo careat. Cupit vel absolui vel admitti ad vlteriora. Non onero te commendatione; si quid tamen officii collocaris in eum, videris in virum bonum collocaturus. Bene vale, patrone magne. Reliqua cognosces ex meis ad Houium litteris. Datum Basileae prid. Cal. Septembris, Anno M. D. XXV.

1606. To Polydore Vergil.

Opus Epistolarum p. 776. Basle.
N. p. 741: Lond. xx. 59: LB. 760. 5 September 1525.

[Contemporary with Ep. 1603; repeating the alarming reports from Hungary.]

ERASMVS ROTEROD. VIRGILIO POLYDORO S. D.

Ornatissime Polydore, opera tua sunt eleganter ac feliciter excusa. De pacti conditionibus ideo cupiebat nosse Frobenius, quod nihil expectet ab N. nisi meras technas. Ille artifex auferet lucrum, Frobenio dabuntur verba. Nec mea magnopere refert, nisi quod bene volo viro omnium quos vnquam viderim optimo. Et meo suasu suscepit negocium. Postremo cuperem illum sic tractari vt ad alias lucubrationes tuas reddatur alacrior. Me certe semper habebis pro tuis in me meritis tuae gloriae fauentem.

De Moro quod scribis, arbitror nihil esse. Si quid offensus fuit ob nescio quas causas, leuis erit offensio, et ille ne grauium quidem iniuriarum solet meminisse: scripsi tamen homini diligenter, non tam vt vos reconciliem quam vt mutuam amicitiam confirmem. Aequum est enim et vehementer cupio, vt quoniam me iam olim

---

Ep. 436. 5n, and, for recent negotiations with Barbirius about it, Epp. 1458, 1548.

1605. 7. Aleandrum] See Ep. 1548. 17n. After the battle of Pavia, 24 Feb., he spent a month or two in Lombardy, from 15 April to 15 July was at Venice and his old home, which he had not visited since 1508, and on 3 Aug. entered Rome: see Omont pp. 44–7.

17. Gallus] Possibly Anianus Burgonius: for whom see Ep. 1502. 8n.

22. Houium] For his position at Rome see Epp. 1424. 7n, 1575. 3. The letter mentioned here is not extant.

1606. 1. opera tua] See Ep. 1494. 7n.

3. N.] Berckman; see Ep. 1494. 32n.

9. De Moro] Of this cause of offence I have no other trace.

11. scripsi] The letter is not extant.

in amicorum tuorum numerum dignatus es recipere, communis sit inter nos etiam amicorum possessio. Si continget certus aliquis, per eum scribam copiosius.

Hic agitur crudelis et cruenta fabula. Agricolae ruunt in mortem. Quotidie fiunt conflictus atroces inter proceres et rusticos, adeo in propinquo vt tormentorum et armorum crepitus ac prope cadentium gemitus exaudiamus. Nos hic quam simus in tuto, tu coniectato. Fatale malum est, mira celeritate peruagans omnes mundi plagas. Card. Campegius metu tumultus cessit ex Hungaria. Archiepiscopus profligatus est. Card. Salsburgeñ iam pridem obsidetur. Legatus episcopus Verulanus cessit metu ex Eluetiis. Coloniae fuere motus nonnulli. In Brabantia malum incruduit. Principes tantum agunt vulgaribus remediis. Metuo ne magis exasperent malum, sed Christus insignis artifex solus potest hanc fatalem tempestatem vertere in laetos exitus.

Sunt qui non sinunt simultatem, quae mihi cum Leo fuit, consenescere, sed antiqui vulneris cicatricem refricant. Dabit operam humanitas tua vt hic quoque vtamur, fruamur, quemadmodum scribis, amicis communibus. Bene vale.

Datum Basileae Nonis septembris. Anno M. D. XXV.

1607. From Paul Volz.

Leipzig MS. <Schlettstadt.>
EE. 42. 5 September 1525.

[An original letter, autograph throughout. On the following day, 6 Sept., Volz wrote to Beatus Rhenanus (BRE. 241): 'D. Erasmo scripsi, sed breuibus, ne nugis meis ei essem oneri, alioqui nimium fatigato. Tu rogo me illi commendes, et quid per ipsum pro me fieri possit ac prosit significes. Non dubito quin omnia nomine meo facturus sit, quae per eum honeste ac commode fieri possunt. Tam est in omnes animo propensus, et in me nunquam non fuit beneuolus. Hoc exilii mei tenpore subinde destinaram animo Basileam proficisci, vt cum Erasmo meo ac Beato meo aliquot dies bene beateque viuerem in hoc tur<bu>lentiss. saeculo. Sed nunquam satis erat tutum iter, omnibus vel a longo olfacientibus me monachum fuisse, quo istis hominibus nil inuisius. Exultarem sane si vel semel ante obitum liceret cum D. Erasmo conuiuari et audire eum, quem satis auditurus sis nunquam: ea est hominis facundia, copia, gratia. Deo gratia.' And after deploring the existing state of tumult and upheaval, he concludes 'O si D. Erasmum ac alios pios iuxta ac doctos viros dudum exaudissent principes et episcopi. Scio non maderet orbis tanto cruore'.]

S. P. D. Puto te iam audisse, mi Erasme, quid factum sit de me monasterioloque meo. Tam sum omnibus rebus spoliatus a vicinis ipsisque, vt aiunt, fautoribus, vt preter vestes quibus tegor, et Noui Testamenti enchiridion nihil mihi sit reliqui. Ac vere iam dicere possum illud philosophicum, Omnia mea mecum porto.

1606. 23. Salsburgeñ *HN*[2]: Salisburgeñ. *N*[3].

1606. 14. communis] Cf. Ep. 1552. 23n.

24. Coloniae] For these disturbances, which were directed largely against the privileges and immunities of the monasteries, see L. Ennen, *Gesch. d. Stadt Köln* iv, 1875, pp. 221–35.

29. cum Leo] Vincent Theodorici's attack on Erasmus under the name of Taxander is dedicated to Lee; see Epp. 1196 introd., 1571. 65n.

1607. 2. monasteriolo] For the pillage of Hugshofen by the peasants see BRE. 241; and, for Volz's position at Schlettstadt, BRE. 245, 255.

5. philosophicum] The saying of Bias; cf. *Adag.* 2362.

Pecuniae nunquam studui, paucis semper fui contentus. Atque huic malo aliud grauius accoessit, quando is cui monasterii gubernatio commissa est, ab Argentorato intra quadriennium nuper vel semel redeunti mihi dixit, mandatum ei a DD. Ensisheimen⟨sibus⟩ ne mihi vel assem de monasterii prouentibus det, caueatque ne mihi habitatio, cibus aut potus in curia nostra Selestadien⟨si⟩ ministretur, 'propterea' inquit 'quod Lutheranae sectae adhereas'. Ea de re scripsi eisdem DD., et scripsit pro me D. Vdalricus a Rapoltstein etc. Rescriptum accoepi, cuius exemplum cum totius facti historia habet Beatus, communis noster amicus, siquidem nolui te tot nugamentis onerare ac meis naeniis sacrum negotiosumque tuum interrumpere ocium. At vbi vacat et lubet, ex Beato audire potes. Hoc obsecro tantum, vt me tibi alioqui commendatum, commendes etiam hisce, quorum seu consilio seu auxilio cum mea in omnes innocentia, tum corporis ac aetatis indigentia iuuari possit ac tutari.

Equidem interim, vt possum, Selestadii hoereo. Sapidus, a quo victum et amictum habeo, salute te impartit plurima. Wimphelingus ex bipede iam tripes reuixit, postquam caeremoniae priores reparatae sunt. Tuum Sutorem vltra crepidam legi, et risi eius impudentiam quod sus Mineruam docturus sit, tuam prudentiam quod tam adposite respondeas stulto iuxta stulticiam eius, ne sibi soli videatur sapere. Ego etsi aegre feram huiusmodi sycophantas, non possum tamen non gaudere quod semper aliquid bonae frugis tibi vel inuito extorquent. Vale et amantem redama.

Datae quinta Septembris. 1525.

T⟨uus⟩ Paulus Volzius, exabbas.

Consummatiss⟨imo⟩ sacrarum litterarum doctori, domino D. Erasmo Roterodamo, amico in Christo ac fratri charissimo. Basileae.

---

7. is] The Prior, of BRE. 241; cf. also Ep. 1525. 23n.

9. DD.] See Ep. 1525. 26n; cf. Ep. BRE. 241.

11. curia nostra] A great town-house, to the N. of St. George's church in Schlettstadt; see J. Gény, *Die Reichsstadt Schlettstadt*, 1900, p. 17.

13. Vdalricus] A member of the influential family of Rappoltstein, established in a castle above Rappoltsweiler, SW. of Schlettstadt. For his courageous action at this time in facing the Peasants see K. Hartfelder, *Zur Geschichte d. Bauernkriegs*, 1884, pp. 75–92; Gény, *op. cit.*, pp. 161, 181; and cf. BRE. 241, 446. His father, Count William, was Austrian governor at Ensisheim. In 1522 Ulrich married Anna Alexandrina of Furstenberg, who like himself was privately inclined towards Lutheranism. He died in 1531 in the prime of life. See J. Rathgeber, *Die Herrschaft Rappoltstein*, 1874, pp. 114–15; where Ulrich's narrative of the events of 23 April—29 May 1525 is printed (pp. 70–108).

22. Sapidus] He was just being ejected from the Latin-school for having refused to participate in the restored church ritual (l. 24n): see Ep. 1517 introd., BRE. 241 and Gény, *op. cit.*, p. 182.

23–4. Wimphelingus] For his failing health and depression see Ep. 1517 introd. and his life by Knepper, pp. 322–5.

24. caeremoniae] The innovations in church ritual made early in 1525 under the influence of Phrygio (Ep. 1285. 15n) are described by Gény, *op. cit.*, pp. 156–7.

25. Sutorem] See Ep. 1591. 25n.

27. stulto] Cf. Prov. 26. 5.

1608. To Nicholas Coppin.

Opus Epistolarum p. 599. Basle.
N. p. 571 : Lond. xviii. 7 : LB. 761. 6 September 1525.

[Between the appearance of Vincent Theodorici's book (l. 1) and the death of Egmondanus, 23–24 Aug. 1526 : in sequence with Ep. 1582. For Coppin see Ep. 1162. 108n.]

ERASMVS ROT. NICOLAO MONTENSI, DECANO ET CANCELLARIO ACADEMIAE LOVANIEN., RELIQVISQVE THEOLOGIS S. D.

Honorandi fratres, libellum tam indoctum aeditum esse non minus vestra causa doleo quam mea. Ex literis interceptis et ex Anglia huc missis, compertum habemus qui sint actores huius insanae fabulae. Godefrido Taxandro datus est titulus, Cornelius Duuellandius scripsit maximam partem. Ex libro Vincentii quem in me scripserat, sunt addita multa. Adiuuit et Gualterus quidam. Collegi LXX. manifesta mendacia in tam exiguo libello. Quid dicent docti cordatique quum talia legent ? Ego hic Pontificis et regum hortatu belligeror aduersus Lutheranam factionem non minus ferocem quam potentem, haud absque mei capitis periculo ; et istic mihi suscitantur tales tragoediae. Habebam in manibus quaedam quae videbantur aliquam huius mali partem oppressura, verum aedere non erat tutum nisi loco commutato : id quod hactenus per valetudinem et occupationes non licuit, nunc per cruentos rerum tumultus non licet, etiamsi per caetera liceret.

Non possum vobis describere statum Germaniae ; caeterum pro rebus praesentibus gessi me syncerissima conscientia, sicuti decet hominem Christianum qui semper expectat supremum vitae diem, quem mihi scio esse in proximo. Idem agimus vos et ego, licet via diuersa. Quod si sic oppugnor ab his quorum parteis pro viribus adiuuo, cur me diuersae partis obiicio furori ? Vos fortasse speratis malum hoc suppliciis opprimi posse ; vtinam vtcunque compositum esset ! At ego nullum video finem, nisi malo minime vulgari remediis neutiquam vulgaribus occurratur. Si meis consiliis initio fuisset obtemperatum, fortasse res non exisset in hanc rerum omnium confusionem. Quid prodest vstura et sectio quum totum corpus occupat febris ? Malum in vaenis est ; quod nisi pharmacis eluatur, nulla spes est sanitatis. Morbus oppressus ex interuallo recurret maiore cum periculo. Coeperat Ferdinandus vti

---

TIT. CANCELLARIO] Cf. Ep. 643. 8n.

1. libellum] See Ep. 1571. 65n.

2. literis interceptis] Perhaps written to or by Lee, to whom Vincent's *Apologia* is addressed.

5. Duuellandius] See Ep. 1603. 43n.

libro Vincentii] The earlier composition which he had been forbidden to publish ; cf. Epp. 1582. 1–2, 1585, 1603, 1621.

6. Gualterus] Ruys ; see Ep. 1472.

11–12. quaedam] I do not know what Erasmus is here referring to : possibly the commentary on Ps. 84, which the Froben firm published for him in 1533, during his residence at Freiburg, with the title *Liber de sarcienda Ecclesiae concordia deque sedandis opinionum dissidiis*, or *De amabili Ecclesiae concordia*.

13. non erat tutum] Cf. Ep. 1554. 27–9.

15. tumultus] The Peasants' Revolt.

24–5. meis consiliis] Cf. the second extract quoted from BRE. 241 on p. 160.

29. Ferdinandus] For his attitude during 1524 see Balan 155, 162, 169.

violentis remediis, mutauit sententiam. Si Caesar adesset, fortassis idem faceret.

Non haec dicuntur in fauorem Lutheranorum aut plebis male tumultuantis, sed in fauorem publicae tranquillitatis. Scripsi quaedam quae offendunt Ecmundanum; sed vtcunque habent superiora, desinat ille, ego obliuiscar omnium. Hoc vtrunque nostrum magis decet; me qui breui sistendus sum ante tribunal Christi, illum qui theologi ac monachi personam sustinet: ac me fortasse breui sequuturus, et quis nouit an etiam praecursurus. Est mihi pax cum Pontifice, cum Caesare, cum Ferdinando, cum card., cum regibus, cum orthodoxis episcopis; cum vno Ecmundano et Vincentio pax coire non potest. Est mihi bellum irreconciliabile cum vniuersis Lutheranis; satis erat ab vna parte impeti. Haereses et schismata non possum amare, bonas literas non possum odisse. Nec tamen inimicus sum protinus illi cui non placent bonae literae, modo ne nimium obstrepat iis qui diligunt. Toties dixi, et repeto: Si quid offenditur in libris meis quod merito offendit aures animosque vestros, indicate et mutabitur; et habebitur gratia. Dissentimus inter nos verbis potius quam sententiis: quod idem euenit Stoicis et Peripateticis. Ego paratus sum omnem animi rancorem deponere, non aliter quam si sim hodie moriturus. Si qui sunt inter vos qui pacem aspernantur, haec epistola me liberabit apud Christi tribunal. Bene valete.

Basileae postrid. nonas Septemb. ANNO M.D.XXV.

$^{1581,\ 1596}$1609$_{1620}$ FROM NATALIS BEDA.

Bedae Apologia, f. 102 v°. (*a*). Montaigu College, Paris.
12 September 1525.

[For the source see Ep. 1571 introd. Beda heads it in *a* 'Epistola secunda N. Bedae ad Erasmum, qua paucis respondet duabus simul ab Erasmo acceptis'.]

ERVDITISSIMO VIRO AC AMANTISSIMO DOMINO D. ERASMO ROTHERODAMO, A ME PLVRIMVM OBSERVANDO. S. P.

DIVINA puto factum prouidentia, amantissime ac eruditissime frater et domine, vt prior tua epistola propitium non inueniret nuncium qui eam, cum velles, ad nos deferret. Si enim sola venisset, ne vllum quidem verbum responderemus, pro rescriptis iudicantes meum sat fore silentium. Tam variis equidem argumentis ac fere innumeris quae in ea complexus es, non sum qui possim respondere. Quum autem frustra illa per te quantum ad plurima, ni fallor, elaborata secum aduexerit alteram, qua mihi ad non pauca in priori contenta tibimet respondisse pro me videris, in Domino sperans breuissimam hanc decreui reddere tibi pro responso. Noueris

1608. 34. *H Lond.*: Egmundanum *N*$^{1\ 3}$ *LB*: Egmondanum *N*^{2}. 40. *H Lond.*: Egmundano *N LB*.

1608. 30. adesset] Cf. Ep. 1545. 16n.
38. praecursurus] Within a year Egmondanus was dead: see Ep. 1765. 26–62.

1609. 2. prior tua] Ep. 1581.
8. alteram] Ep. 1596.

itaque, frater, me tuis excitatum literis aut prouocatum, alioquin nunquam facturum, scripsisse libertate Christiana quae iudicaui tuae saluti conductura. Et vtinam dedisset Dominus vt mutuo colloquio conferre licuisset! Experientia, opinor, nosses quod tuae cupiam felicitati. Deo gratias, qui tibi vt leniori spiritu in secundis tua scriptis manu literis loquereris, id beneficii donauerit.

Domine frater, si Ludouicus Berus et bis lectam, vt ais, ad Dominum Basileieñ. epistolam de interdicto esu carnium, etc. probauerit, non dico 'Fallor aut ille infeliciter egit'; sed pro constanti veritatis confessione assero ipsum et quemlibet qui eiusmodi fuerit iudicii, miserrime a recto delirasse, ac tibi haud parum imposuisse. Super quo vt per M. N. Geruasium, cui tuas dixi salutes, moneatur curabo. Neque salutem vtique tuam neque pacem aut integrum nomen prudenter aemulantur, qui abs te consulti talia tibi reddunt consilia: prauum, dicitur, consilium consultori pessimum. Vtinam a te iam sene non prodiisset scriptum illud! quod quam scribendo fueris catholicus, id est cum sanctis Ecclesiae consentiens traditionibus ac ritu, quamque pro Christianorum moribus perniciose locutus, meridiana luce clarius prodit. Doleo, et quidem vehementer, te Lutheranae factioni per illa et alia eius generis nonnulla dogmata id tribuisse vnde haec tibi obiiciant, 'Per tuos te constrictum, quod nobiscum in plurimis sentias, tenemus libros'. Vide, precor, quo modo inde te vindices, et orbem aedifica, Deo et proximis quod debes reddens.

Te, puto, fefellit meae lectio epistolae, quia scribis meo hortatu ad scriptum B. Augustini de sermone Domini in monte recurrisse. Scio enim nihil operis illius, quod quale ipsum describis non ignoraui meminisse me. Locutus sum de ser⟨mone⟩ .xxviii. de verbis Apostoli et aliis quibusdam eiusdem Augustini vel libris vel epistolis, quae in diuinis egregie iam instructus excudit. Fateor autem epistolam ipsam meam et praecipitanter nimium per me dictatam et per notarium (cuius aut alterius cuiusuis arte nihil, spero, hic ex actis inter nos orietur tragoediarum) ob tabellarii instantiam transscriptam.

Ecce in Dei nomine ad te mitto annotata per me in nonnullis tuorum scriptorum, e quibus alia fidei concernunt dogmata, alia omnium mores, alia tuos, vtpote quia de caeterorum scriptis scribendo et tuis non seruasti modum: mitto, inquam, non vt inde te exasperem aut iritem, verum quo tuum pro meo modulo iuuem studium, quod secunda mihi exprimis epistola. Eorum lectione videbis vbinam et de Ezechiele vertendo et Canticis, etc. scripseris: neque tibi expedit, domine charissime, vt me in te iudices plus aequo seueriorem, etc. Siquidem in fidei causis aut eam contingentibus quam nulli parcam, aut non dissimulanter agam vbi prodesse me sentio, expertus est Iudocus Clichthoueus, modo mihi vsqueadeo fidens et familiaris, vt nihil emittat opuscu-

22. Geruasium] Wain: see Ep. 1884.
25. consilium] Cf. Ep. 1006. 20n.
35. epistolae] Ep. 1579. 137–40.
scribis] Ep. 1596. 4–8.
42. notarium] Cf. Ep. 1231. 33n.
45. annotata] See Ep. 1679. 39n.
50. secunda] Ep. 1596. 20–29.
51. de Ezechiele] Cf. Ep. 1581. 748–9.
53. plus aequo] Cf. Ep. 1581. 750–53.
55. Clichthoueus] See Ep. 594. 14n.

lorum quod non prius meam, qualisqualis est, censuram pertulerit. Nec hoc nescit Petrus Sutor : tu vero hoc nescire potes.

At si permittat Dominus vt euulgentur quae pro sanctorum Hieronymi et Gelasii decretorum tutela aduersus Origenis defensores ad cuiusdam vestratis Christiani Massaei Dialogos adieci, illa argumento rei huic erunt. Causae autem huius me coegit ratio, vt neque tibi parcerem, quanquam, sicut nouit Dominus Deus noster, non nisi inuitus id subierim muneris. Negocium quod hic te tangit, istud est. Respondens Lathomo in quadam Apologia, Adamantio quod non meruit mea opinione tribuisti, et Hieronymo atque Augustino Ecclesiae luminaribus detraxisti nonnihil quod illis debitum esse confitetur Ecclesia : et quoniam meo scopo Erasmi in Domino mihi dilectissimi aduersari praeconia Origenis visa sunt, illa vt potui diluere studui breui quidem sermone, hoc est vnius papiri folii scriptura, seruata quantum valui modestia. Si prodibunt, ad te peruenire facile poterunt. Sin minus, quoniam hoc adhuc iam a triennio Senatus pendet arbitrio, liceat quod pure Diuinae committo prouidentiae : hinc potes tuum animum vtcunque lenire, quod Lutetiae Erasmi non facile cudi sinantur Paraphrases, aut alia scripta. Si videre cupias et ex me petas, eadem charitate qua tibi in aliis gero morem, transmittam et illa. Facito domine frater, obsecro te per Christum, quae manu tua facturum spondes, et appende, te obtestor, quale rixarum et sine modo contentionum in tua priore epistola mihi offers fomentum, pro fraterna qua te in charitate monitum volui correctione.

Consulo proinde vt, quando ex hoc continget quenquam vel tibi scribere vel in te, si praeter iustam causam id agat, stulto nihil respondeas. Si vero non improbabiliter et pro tua salute ac purgatione lucubrationum tuarum (quae plurimum videbis lima egere, si, vti mihi loqueris, integer nostras legeris annotationes), idipsum quasi a Domino ad te demissum accipe, et paucis, vbi opus pro ciuilitate fuerit, respondeas. 'Nihil' ait ad Eugenium piissimus Bernardus libro primo de aduocatis agens, 'ita absque labore

58. Sutor *liquet scribendum* : tutor *a*.

---

59. euulgentur] This wish was not fulfilled.

61. Massaei] Chr. Masseeu of Cambray (13 May 1469—25 Sept. 1546) was born at Warneton near Comines, and joined the Brethren of the Common Life at Ghent. In 1495 he was corresponding with Trithemius and had already composed a treatise on the Psalms (Trith.[2], f. 74 v°). In 1499 he was in the house at Brussels when Standonck (Ep. 73. 9n) visited the Brethren during his exile from Paris. About 1502 he began to write a Chronicle of the world, which did not appear till 1540, Antwerp, J. Crinitus ; cf. TE. 307–9. In 1509 he moved to Cambray to teach in the Collège des Bons Enfants, and there he seems to have spent the remainder of his life. In his Chronicle, p. 275, he speaks of a visit to Nevers for some months in 1523.

The Dialogues mentioned here were an attack upon the *Apologia* with which Ja. Merlin (Ep. 1763. 59n) in his edition of 1512 had defended Origen against the charge of heresy. They had been submitted to the Faculty in Jan. 1522, and had the support of Beda (Clerval pp. 309–10, 335) ; but they were never published. Massaeus also wrote a Latin Grammar in three parts, Antwerp, Vorsterman, 1536. See A. Roersch in BN. xiii. 933–5.

65. Apologia] See Ep. 934. 3n : in § 32, LB. ix. 87D.

66. Adamantio] *sc.* Origeni.

86. integer] Cf. Ep. 1596. 42–3.

89. Bernardus] *De consideratione* 1. 10 ; Migne i. 415.

manifestam facit veritatem sicut pura et breuis narratio'. Vtinam, frater et domine, quanto te cupiam animo videre, pro te cerneres! me, non opinor modo sed certo scio, pro amico haberes, qui tua facilius quam mea video pericula, ex paucis quae legi de tuis, ad hoc tantum publicis excitatus clamoribus. Neque enim annotationes tuas habui aut legi aliquando, sed duntaxat ea vidi quorum in articulis per me excerptis mentio fit. Si autem illae annotatiunculae parum momenti tibi videantur habere, quia nullatenus velle debeo, vt mea mouearis contra sapientum sententiam opinione, mitte illas ad dominum Roffensem, quem theologum praestantissimum existimo, aut aliis id genus viris eas communica, et syncere dicito eis: 'En amicus quidam Christiane me exhortans, ad me hos misit articulos de meis excerptos libris, asserens eos quamplurimis non esse probandos. Ego autem meo in facto, ceu homines alii, caecutio. Precor etc.'

Si egeris ita, bonam de te spem in Domino concipiam. Non velim autem dicere singulos quos mitto articulos, omnino damnandos esse; multa enim forsan facile possunt excusari. Sat mihi est quod ad te eos lego, vt sapienti data sit occasio eos cum viris doctis et bonis considerandi: non pauca tamen continent quae nulla debent causa tolerari. Omnia, ait Scriptura, probate, et quod bonum est tenete. Vale, o domine et frater studiosissime ac fideli corde charissime.

Ex nostra cella Montis Acuti Septembris .xii. An. M.D.XXV.

Tuus apud Deum orator et amicus. N. Beda.

1610. TO NATALIS BEDA.

Opus Epistolarum p. 711. <Basle.>
N. p. 678: Lond. xix. 97: LB. 784. <c. September ?> 1525.

[The sequence of Erasmus' correspondence with Beda in 1525 is unbroken; so that there is no room for this letter except as supernumerary. Its tone seems to imply that it is subsequent to the opening of the correspondence in April (Ep. 1571); and from the curt allusion in Ep. 1642 to the Besançon visit, which is the theme here, and to Beda's disregard of rumour (cf. l. 2), it may be conjectured that he had by then received this letter, though he did not wish to discuss it in detail. The limits of time can be further contracted; for if this letter had been written before Ep. 1596, Erasmus would probably have mentioned it there, when the wandering of Ep. 1581 led him to review the course of the correspondence. A date in September may therefore be conjectured, between Epp. 1596 and 1620: which receives some corroboration from the resemblance of Erasmus' words here about the tongue (ll. 139–40) to passages at the beginning of the *Lingua*, which he had completed in August (Ep. 1593). But it should be noted that there is no mention of this letter in Beda's preface to Ep. 1642.]

ERASMVS ROT. NATALI BEDDAE S. D.

Ex literis quas Petrus Richardus scripsit ad Ludouicum Berum, intelligo nescio quid sinistri rumoris isthuc delatum de

---

1609. 110. Scriptura] 1 Thess. 5. 21.
1610. 1. literis] Not extant.
Richardus] of Coutances, a Paris theologian, author of a *Confessionale seu pastoralis decalogus, curatis necessario requisitus*, first published in 1510: see Ph. Renouard, *Bibliographie de Simon de Colines*, 1894, p. 68. By Aug. 1510 he had been appointed canon of Troyes: see his

profectione mea Bezontina, cui videtur ille fidem habuisse. Id iam mihi nouum non est, nec vobis certe debebat esse. Non tamen patiar illum, quem virum bonum arbitror et simpliciter errare, diutius errore teneri.

Historia profectionis Bezontinae sic habet; neque enim quicquam vel affingam vel detraham veris. Fericus Carondiletus, frater Archiepiscopi Panormitani et archidiaconus ecclesiae Bezontinae, crebro suis literis inuitarat vt ipsum inuiserem, imo, si videretur, vt totus ad ipsum commigrarem. Tandem cum inuitaret coeli amoenitas et verna rerum facies, conscensis equis veni Burentricum, vt obiter salutarem venerandum illum senem et totius virtutis exemplar, Christophorum episcopum Basiliensem. Eius affectui vnum duntaxat diem dedi; qui me non erat dimissurus nisi in reditu pollicitus fuissem moram longiorem. Pollicitus sum, et inde profectus, comitantibus me praeter meos famulos, Theobaldo pastore Burentrucensi, Richardo capellano R. D. Nicolai coadiutoris Episcopi, et Ferioto eiusdem loci sacerdote. Ex Clara valle comitatus est nos etiam hospes diuersorii publici.

Quum iam non procul abessemus a Bezontio, occurrit nobis sacerdos quidam, qui deducta domina quadam nos item comitabatur. Hunc quum viderem velle praecedere, suspicabar Theobaldum illi indicasse nomen meum. Iussi reuocari, et mandauimus ne spargeret rumorem me adesse priusquam ipse vellem hoc sciri. Multis enim horis eo die sederamus in equis, et erat aestus vehemens, et noui concursus illos molestos salutatorum. Cupiebam eam noctem dare refocillando corpusculo. Decubui nonnihil ante coenam. Sub noctem apposita est coena. Inter coenandum superuenit Officialis Archidiaconi cum altero quodam ex Archidiaconi familia. Gratulantur aduentui, et indicant Archidiaconum abesse in sua abbatia: caeterum mandasse suis vt si forte venirem ipso absente, tota domus aperiretur mihi, donec ipse accurreret. Missi sunt qui Archidiacono nunciarent me adesse. Missi sunt et inscio

---

Sermones, Paris, B. Rembolt, 1518. In 1518 he was resident at the Collège d'Harcourt in Paris: whence he dates a treatise on the martyrdom of St. Peter and a *Doctrinale sanctae ac prouidae vitae*, the latter dedicated to Wm. Briçonnet (Ep. 1407. 118n), Paris, J. Badius, 1518–19 (Renouard iii. 211–13). On 19 Dec. 1520 he proceeded D.D. at Paris (Clerval pp. 263, 346); and his name occurs in the register of the Faculty in 1533 (Delisle pp. 92, 94). He is perhaps to be identified with the Petrus Richardus Molineñ., who composed a letter from the Sorbonne in praise of Sutor's *Apologeticum in nouos Anticomaritas* (see p. 132), 1526, f°. A² v°. P. Feret, *La Faculté de Théologie de Paris* ii, 1901, pp. 4n, 64n, distinguishes two persons of this name: perhaps not rightly.

To Ber, as a dr. of the Sorbonne, it would be natural for Richard to write about the proceedings of the Faculty.

3. profectione] Between 14 April and 8 May 1524; see Ep. 1440. 4n.

8. Fericus] See Ep. 1350. 21n.

9. Panormitani] See Ep. 803. 12n.

14. Christophorum] of Utenheim; see Ep. 598.

17. Theobaldo] Bietricius; see Ep. 1391. The names of Erasmus' other two companions are unknown to me.

18. Nicolai] of Diesbach; see Ep. 1258. 28n.

19. Clara valle] Clerval, 28 ms. from Porrentruy and 30 from Besançon.

26. aestus] Cf. Ep. 1114. 14n.

27. salutatorum] Cf. Ep. 1342. 158n.

30. Officialis] Guerard; see Ep. 1534. 28n.

32. abbatia] Montbenoît, 40 ms. SE. of Besançon; which Ferry was now actively restoring. See Ep. 1350. 21n.

me qui nunciarent idem Officiali R. D. Archiepiscopi Bezontini; nam aberat et ipse.

Postridie aderant duo, quorum alter erat iuris doctor, mihi quondam notus in aula Caesaris, alter eius ciuitatis magistratus, affinis Archidiaconi. Diu haeserant ante fores. Rogabam qui essent et quid vellent. Responsum est eos venisse salutandi gratia, sed non audere compellare me ne quid adferant molestiae. Iussi eos accersi, et salutatus resalutaui. Mox audito sacro adii domum Officialis Archidiaconi, vt ibi laterem donec adueniret Archidiaconus. Eo statim venit Franciscus eius ecclesiae Thesaurarius, iuuenis nobilis et magnificis dotibus praeditus. Salutauit humanissime, multam alacritatem prae se ferens. Illic iussi parari prandiolum, sed cum exceptione, ne quid praeter pullum gallinaceum apponeretur, aut ne quis conuiua admitteretur. Haec feci consulens valetudini meae. Nemo venit praeter Theobaldum comitem, et Desideratum eius ecclesiae canonicum, virum pium et doctum. Coenauimus apud Thesaurarium, Officiali tantum et Theobaldo adhibitis. Coenantibus superuenit ludi magister: post coenam eius ecclesiae Cantor.

Postridie vidimus aliquam ciuitatis partem, et pransi sumus apud Antonium, Archidiaconi procuratorem. Aderant Thesaurarius, Officialis, Theobaldus, et vnus sacerdos mihi parum notus, videbatur tamen nostri studiosissimus. Interim venerat Archidiaconus et item Officialis Archiepiscopi. Archidiaconus conabatur me pertrahere ad coenam Officialis reuersi. Excusaui lassitudinem, et coëgi Archidiaconum coenare mecum apud suum Officialem.

Iam rumor dimanarat ad omnes adesse Erasmum. Magistratus misit magnam vini et auenae copiam, honoris gratia. Pransi sumus apud Archidiaconum, frequentiore iam conuiuio; nam aderat vterque Officialis, Desideratus, et vnus aut alter praeterea ex canonicis, simulque is magistratus qui me primum salutarat.

51. thesaurarium *HN*[2]: thesaurum *N*[1] *Lond. Vult corrigere LB.* 59. *N*: lassitudine *H*.

35. Officiali] Leon. of Gruyères; see Ep. 1534.

Archiepiscopi] Ant. of Vergy (c. Aug. 1488—29 Dec. 1541), canon of Besançon 10 Oct. 1502, and at the same time elected Abp. in succession to Francis Busleiden († 27 Aug.). He matriculated at Louvain in July 1505 (EHR. xxxvii. 95), but migrated later to Dole; where, while still a student, he laid the foundation of the new church of Notre Dame, 8 Feb. 150$\frac{8}{9}$, at its rebuilding after the burning of the town in 1479. He did not assume his see till 27 Aug. 1513, when he attained the age of 25. For a while he was tutor to Prince Charles in the Netherlands; but disliking Court life and perhaps not agreeing with his pupil, he returned to Besançon. In consequence of friction with the town-council there, in 1520 he removed his palace and his Official's court to Gy, 20 ms. away; where to the annoyance of Besançon it remained during his lifetime, though the Emperor disapproved of his action. In 1532 a coadjutor, Peter de la Baume, was appointed to aid him in the see. See GC. xv. 101–3, and, for his patronage of Erasmus, Ep. 1391 introd.

37. iuris doctor] Very likely Felix of Dole; see Ep. 1956.

44. Franciscus] Bonvalot; see Ep. 1534. 29n.

50. Desideratum] Morellus; see Ep. 1534. 29n.

52. ludi magister] Ant. Bercin of Besançon (c. 1490—26 Feb. 153$\frac{7}{8}$); with whom Erasmus corresponded in 1529.

55. Antonium] It was at his dinner that Erasmus caused a scandal: see Epp. 1642. 65–70, 1679. 92–102, 1956.

Saepe missi sunt pisces eximii, et vinum hippocraticum, nunc ab illo, nunc ab illo; xenia mihi inutilia. Sic duos aut tres dies egimus, vt nusquam ageremus conuiuium nisi vel apud Archidiaconum vel apud Officialem Archiepiscopi proxime vicinum. Et quanquam sedulo clamabam non esse mihi spem vitae nisi breuissima essent et frugalissima conuiuia, tamen dum nonnihil obsequor affectibus illorum, sensi obrepentem pituitulam, malum mihi nimis notum.

Magistratus cupiebat honoris mei gratia apparare splendidum conuiuium; et fecisset, nisi clamassem me serio periclitari. Canonici interim exhibebant quicquid poterant honoris. Exhibebant et promittebant perpetuo praebendam duplicem, et item domum, et ad haec pecuniae nonnihil. Magistratus offerebat centum coronatos annuos. Respondi me non minus debere illis quam si accepissem omnia quae offerebant. Caeterum me non alio consilio venisse Besontium quam vt inuiserem veterem amicum Archidiaconum; quem si certo praescissem esse in abbatia, ne venturum quidem fuisse Besontium. Et si maxime viuendum esset Besontii, malle me illorum affectu frui quam vti beneficio, vel quod essem contentus mea fortunula, vel quod charior esset mihi libertas quam pecunia. Adhibiti sunt iterum atque iterum pueri phonasci cum cantoribus caeteris, qui nobis essent solatio.

Interim morbus paulatim eo profecerat vt, si vellem viuere, abstinendum fuerit ab omnibus conuiuiis. Tribus quatuorue diebus cibum sumpsi in cubiculo: prandium erat vnum ouum aut paululum pullastrae contusae, pro vino erat aqua cum saccaro decocta. Ipsum etiam Archidiaconum exclusi a colloquio; sic postulabat valetudo. Tandem vbi paroxysmus febris—nam ea sese adiunxerat—esset aliquantulum remissus, molitus sum abitum, ne illic decumbens essem alienis molestus; sciebam enim morbum fore lentum, vt solet. Ergo quum iam vtcunque ferrem colloquium, iussi accersi praecipuos amicos et egi gratias. Archidiaconum negocia quaedam auocarant; mandarat tamen abiens diligenter vt tota domus mihi pateret seruiretque.

Postridie mane iubeo parari equos, simulque mando vt vitetur turba deducentium. Egresso cubiculum adsunt tres aut quatuor salutatores, quorum vnus erat theologus Franciscanus. Conscendo equum. Egresso portam domus adest praeter alios aliquot D. Antonius, decanus in monte Bellicardi et idem canonicus Besontinus,

80. Bezontium *N.* 82. Bezontium *N.* 83. Bezontii *N.* 103. Bezontinus *N.*

66. hippocraticum] carefully strained, through a bag known as 'Hippocrates' sleeve', and therefore of better quality; see OED. *s.v.* hippocras.

69. proxime vicinum] Probably both of these ecclesiastics had their houses in the quarter appropriated to the Chapter, above the town and near the Cathedral of St. John.

102–3. D. Antonius] Antony († 10 Sept. 1534), second son of Wm. Montrivel of Besançon. Entering the Church, he became canon of St. Maimboeuf's at Montbéliard 1507, and dean 1515 (Besançon MS. Duvernoy 39, ff. 43 v°., 44). On 22 Dec. 1508 he received a canonry at Besançon (Archives G. 250. 2); and on 24 July 1533, the day after the death of D. Morel (Ep. 1534. 29n), the archdeaconry of Luxeuil was conferred by the Chapter on him 'presenti, petenti et acceptanti'. In 1531 he was commissioned to collect money for the Crusade against the Turks: but a memorial presented by the town of Besançon to Charles v against the

salutat amantissime. Dum praetereo domum Officialis Archiepiscopi, adest ipse in mula, simulque Thesaurarius. Hi frustra recusantem officium per mediam ciuitatem prosequentes ad duo milia passuum deduxerunt. Insidebam equo parum magnifico, sed mihi tamen commodo. Officialis diligenter egit mecum vt conscenderem mulam suam, duceremque Basileam vsque famulum comitem, qui mulam reduceret. Vix impetraui ne fieret. Ita perueni Basileam, nec offensus a quoquam nec offenso quoquam, nisi quod valetudo fuerit in causa vt et amicis fuerim molestus, quibus volebam esse voluptati, et mihi non licuerit frui consuetudine eorum quorum gratia veneram.

Habes totam rem vt est gesta, ne syllabam quidem affinximus: ne quid tamen videar suppressisse, subiiciam rumores consequutos abitum meum. Quidam e monte Bellicardi scripserat Theobaldo, nescio quos pertulisse rumorem me cum pessima omnium gratia discessisse Besontio. Demirans quid hoc esset monstri, iussi vt inquireret. Inquisiuit, et repperit aliquos errones Lutheranos, qui nusquam non vagantur, fuisse Besontii cum adessem: eos offensos mihi ob Spongiam, recens tum aeditam aduersus Huttenum Euangelii protectorem, nonnihil blaterasse in me—erant autem Germani; per hos sparsum vanissimum illum rumorem. Deinde Theobaldus idem venit Basileam. Expiscatus sum quid esset: respondit nihil esse nisi blateramenta quorundam abiectissimorum hominum, qui inter sordidos ea sparserant. Paulopost idem Theobaldus adiit Besontium, et negocium quoddam citra difficultatem mea commendatione impetrauit ab Archiepiscopo. Reuersus est, interrogaui quid rei fuisset: respondit nihil prorsus esse praeter vnius aut alterius Lutherani sordidi blateramenta. Excussi famulos et comites, si quid contentionis fuisset ipsis cum quoquam: negabant sibi quicquam fuisse verborum nisi cum sordidis illis erronibus Lutheranis. Atque vt nunc sunt res humanae, nusquam proficiscor nisi rumor multos commoueat, nec discedo nisi magno concursu: qua re mihi nihil est molestius. Et in tam diuersis studiis fieri non potest quin sint qui spargant aliquid sinistri rumoris. Verum huiusmodi rumores vt de nihilo nascuntur, ita mox euanescunt. Quid autem est mala lingua nocentius? Ea pestis nullo seculo magis regnauit quam hisce temporibus. Felix

119. Bezontio *N*. 120. reperit N^3. 121. Bezontii *N*. 128. Bezontium *N*.

---

clergy, 26 Jan. $153\frac{3}{4}$, accuses him of appropriating some of the receipts, together with other grave charges. See A. Castan in *Revue Historique*, 1876, i. 129–30; and J. Viénot, *Hist. de la réforme dans le pays de Montbéliard*, 1900, i. 34. In Feb. 1534 he was appointed to interview Charles v in Spain on business of the Chapter; and he started early in April. On 30 Sept. the Chapter, having just received news of his death at Valencia, recorded at length their appreciation of his sense of duty in undertaking so arduous a journey, and their own loss; and filled up his archdeaconry at the same sitting. See their *Délibérations* (Archives G. 193), ff. 325, 351 v°., 353 v°., 355, 355 v°., 371 v°.–373. This identification I owe to M. Marcel Grémillet, *adjoint* in the Bibl. Publique at Besançon.

117. Theobaldo] Cf. Ep. 1468. 1n.

122. Spongiam] See Epp. 1378, 1389.

125. venit Basileam] c. Aug. 1524; cf. Ep. 1468. 1–3.

139. mala lingua] Cf. LB. iv. 657E, F.

139–40. Ea pestis] Cf. Ep. 1593. 104–17.

esset qui morsus omnes posset effugere : hac aetate nullus id posset, qui iam fama celebris sit.

Haec cum verissima sint, multisque testibus comprobare queam, nescio quid sibi velint illa verba ‘quae ipsi acciderunt Besontii’. Mihi nihil aliud accidit quam dixi. Proinde haec verba facile declarant aliquem sceleratae linguae hominem isthuc pertulisse rumorem atrocem ac mendacem. Id neque nouum neque mirum est. Certe theologi non erat talibus commoueri, aut si quid commotus esset, mandare literis veluti certum ac persuasum.

Anno M. D. XXV.

1611. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 280. Basle.
O². p. 193 : Lond. xxx. 42 : LB. 763. 20 September 1525.

[The year-date is confirmed by Ceratinus' action : see l. 5n.]

S. P., ornatiss. Bilibalde. Volupe est te recte valere. Scripsi per Frobenium, per quem expecto tuas litteras. Nullus mundus vacat ab hoc tumultu. Quo sit euasurum hoc Euangelium nescio. Mihi certe peperit certum exitium, quod ad huius mundi foelicitatem attinet. De Ceratino doleo, et metuebam ne suum commendatorem pudefaceret, oblitus monitorum. Sic fere sunt noui Euangelii professores. Christus omnia vertet in suam gratiam. Tuas mihi reddidit hic iuuenis, mire modestus ac placidus. Saluta Durerum et medicum. Basileae. Pridie Matthei 1525.

Ornatissimo Bilibaldo Pirckheimero, senatori Norembergensi.

1612_{1618} From Michael Boudet.

Leipzig MS. Mussy.
EE. 43. 20 September ⟨1525⟩.

[An original letter, autograph throughout. As in Ep. 1570, Erasmus has written against the signature ‘Est episcopus cum primis potens’. The year-date is confirmed by the mention of the *Lingua* : which evidently had just been sent to Boudet.

Michael Boudet or Bodet (c. 1479—22 July 1529) of Blois, son of a high treasury official, was a clerical member of the Parliament of Paris in 1501–2, president of the court of inquests 1510–14, canon and dean of Langres 1509–10, and bishop 1512. By 1515 when he took part in the inauguration of Francis I, he was a peer of France ; and he was appointed almoner to Queen Claude. In 1517 he contributed largely to the rebuilding of the abbey-church of St. Victor in Paris ; and consequently his portrait was inserted in a stained-glass window in St. Michael's chapel there. See GC. iv. 633–4, 651 ; Balan ii, p. 275 ; F. Aubert, *Hist. du Parlement de Paris*, 1894 ; and the *Bourgeois de Paris*, p. 395.

He was a friend of Budaeus, who praises him in the *De Asse*, bk. 4, as ‘vir cum

1610. 144. Bezontii *LB*. 1611. *Pro titulo* BILIBALDO SVO ERASMVS *add. O²*. 6. Euangelii *scripsi, cf. Epp.* 1459. 61, 1510. 9 : Euangelici *P*. 8. *O²* : salutata *P*. 10. Ornatissimo . . . Norembergensi *om. O²*.

1611. 1–2. Scripsi per Frobenium] Probably Ep. 1603. It is not stated to be sent by Froben ; but he would have been starting about that time for the Frankfort fair.

5. Ceratino] He had left Leipzig on 1 Sept. and gone through Erfurt to Frankfort : see the sources quoted in Ep. 622. 31n.

9. medicum] P. Ritius.

singulari ac multiplici eruditione praeditus, tum vero ad priscam normam continentiae pontificiae exactus'; and mentions encouragement given by him to gold-mining on his lands. His interest in divinity is shown by the number of editions of the Fathers which are dedicated to him—Origen in Latin 1512, and Peter of Blois 1519, both by Merlin (Ep. 1763. 59n); Gregory by Jo. Montanus 1518; Athanasius in Latin by Nic. Beraldus 1519; a reprint of Oecolampadius' translations from Chrysostom 1524 (Staehelin 97); Hugo of St. Victor 1526—all printed in Paris. Other books addressed to him are Henry of Segusio (Hostiensis) on the Decretals, by Jo. Colet of Rumilly 1512; Ficinus' translation of Plato 1518, and a collection of *Allegoriae* 1520, both by Badius; Barland's Epitome of Erasmus' *Adagia* 1526, by Jo. Chaeradamus; *Comm. in vii Sap. Graec. Apophthegmata*, Colinaeus, 1528, by Jo. Brucherius of Troyes. Beraldus' edition of Theophylactus in Latin, 1534, was undertaken at his suggestion. See also the Chevallon edition of Bernard of Clairvaux, Paris, Jan. 1527. There is an epitaph for him among Nic. Borbonius' *Nugae*, Paris, M. Vascosanus, 1533, f°. e⁸. In the Library of Paris University are two books which belonged to him, with his motto 'Patere et abstine' and his name written in Greek: Const. Appianus' *Soliloquia*, Cremona, C. de Darleriis, 4 Oct. 1496, and Jo. Bapt. de Gratia Dei's *De Confutatione Hebrayce secte*, Rome, E. Silber, 14 May 1500. See E. Chatelain in *Revue des Bibliothèques* xii, 1902, pp. 134–5, 181, 266. Erasmus presented books to him (Ep. 1678. 3n); but except in the years 1525–8 (cf. Epp. 1784, 1894), it does not seem that they had much to do with one another.]

ANIMVM tuum, qua ex parte visibilis fuerat, Lingue tue munere satis ostendisti, Erasme doctissime. Equidem magnus index animi lingua est. Ornasti nos lingua et Lingua donasti. Vnde igitur tuis meritis respondebimus? Nec te lingua tantum aurea censebimus, qua eloquii venustate et sententiarum maiestate omnium sis iudicio percelebris, sed diuina. Nam vbi te sacrarum litterarum fontibus immersisti, tanto assidui liquoris profluuio exundasti, vt inde totus Christianorum orbis irrigatus fecundetur et germinet. Oramus vt que bene precatus es in extremo Lingue tue articulo, Deus compleat in hiis qui presunt; et te diu iubeat in felicissimo statu florere. Si quid volueris, faciemus quecunque digna homine gratissimo et amantissimo. Bene vale.

Ex Musseyo nostro Pridie Mathei apostoli.

Tuus est Micael, E. Lingonen.

Erasmo Ro., eruditissimo viro.

1613. FROM JOHN LOUIS VIVES.

Viuis Opera, 1555, ii. p. 970. Bruges
Vi. E. f. 83 v°.: Lond. Viv. 14: LB. 762. 20 September 1525.

[The year-date is confirmed by the mention of the peace between England and France (l. 13).]

VIVES ERASMO.

EPISTOLA haec tanto erit breuior, quod nesciebamus an te in iter iam dedisses: vt rumor vulgarat primum te iam esse Coloniae

1612. 1. Lingue] See Ep. 1593.

9. bene precatus es] 'Tam potentem ac felicem linguam precemur episcopis nostris, precemur principibus, magistratibus, et populo cor docile, cor tractabile . . .': LB. iv. 752F.

13. Musseyo] Mussy l'Evêque on the Seine, about 40 ms. from Langres towards Troyes. The bps. of Langres had a palace there, which is now used as the Hotel de Ville. Cf. also Ep. 1784.

1613. 2. rumor] Evidently it was expected that Erasmus would return to Brabant in order to secure the payment of his Imperial pension: cf. Ep. 1408. 12n.

ante Calendas Septembris. Is resedit; excitatus est alter, ex literis tuis, vt ferunt, ortus, te hic adfuturum ad Calendas Octobris. Quicquid statueris, precor tibi feliciter euenire. Ad postremas tuas literas respondi, dedique epistolam Petro Aegidio: nil dubito quin sit reddita, duntaxat mercatu hoc Francfordiensi.

Opuscula Frobenius si non statuit imprimere, velim remittat. Augustinum audio excudi. Velim certius id a te cognoscere. Idque si ita sit, mittam ad Frobenium pauculas aliquot recognitiones meas in commentaria Ciuitatis, breues admodum, vt nec ternionem impleant.

Britannos scito fecisse pacem cum Gallis. Puto esse tempus hoc, si quod aliud, commodissimum tibi veteribus amicis reuisendis; ego illuc non cogito ante proximum annum. Qui has ad te perferet, est Genuensis quidam negociator, tui multo obseruantissimus et cupidissimus videndi tui. Vtinam quod commodo tuo fiat, breui te videamus hic valentem ac laetum!

Vale xx. Septemb. Brugis 1525.

1614. To Otho Brunfels.

Opus Epistolarum p. 714. Basle.
N. p. 681: Lond. xix. 100: LB. 786. ⟨September ?⟩ 1525.

[Answering a letter of conciliation (l. 25), not extant, with which Brunfels, now resident at Strasburg, sought to heal the breach made by his defence of Hutten in *Ad Erasmi Roter. Spongiam Responsio*; for which see Ep. 1405 introd. The date of Brunfels' letter may be inferred from a sentence in a letter of Chilianus Präus (see Ep. 1449) to Beatus Rhenanus, from Strasburg, 21 Aug. 1525 (BRE. 239): 'Othonem Brunfelsium accepimus nonnihil scripsisse ad Erasmum, verum quid scripserit ignoramus'. As Erasmus had now replied to Sutor (l. 5n) but makes no mention of Sutor's *Antapologia* (Ep. 1714. 4n), an approximate month-date for the present letter may be conjectured.]

ERASMVS ROT. OTHONI BRVNSFELDIO S.

Nae tu prodigiosum somnium animo concepisti! Petrus Sutor, quondam theologus Sorbonicus, nunc monachus Cartusianus in Campania Galliae, scripsit in me volumen rabiosissimum, vociferans omnes translationes nouas esse haereticas et blasphemas, linguas ac bonas literas esse fontem omnium malorum. Ei respondi, sed sic vt praeter vnum illum neminem laedam; ne responsurus quidem, ni liber dicatus esset sodalitati Sorbonicae, et excusus ex autoritate theologorum Lutetiae. In te vero adeo nihil meditamur

---

1613. 6. literas] Perhaps Ep. 1531.
8. Opuscula] See Epp. 1513. 37n, 1665. 2n.
9. Augustinum] See Ep. 1473. 5n. As the earliest date in the new edition is Oct. 1527, in the preface to vol. ii, it seems questionable whether the printing of any part can have yet begun. Cf. Ep. 1889.
11. Ciuitatis] See Ep. 1309 introd.
13. Britannos] See Ep. 1595. 122n.
15. illuc] Cf. Ep. 1665. 20–21; and, for Vives' migrations earlier between Bruges and London, Epp. 1455, 1513.
16. Genuensis] Probably Lazarus a Parentibus: cf. Ep. 1818.

1614. 1. somnium] That Erasmus was writing against him in reply to Epp. 1405,6; cf. ll. 8, 26–7.
Sutor] See Ep. 1591. 25n.
3. volumen] The *De tralatione Bibliae*, Paris, J. Petit, *s.a.* ⟨c. Dec. 1524⟩; dedicated 'sociis Sorbonicis'.
5. respondi] With his *Apologia*, Basle, Froben, Aug. 1525; see Ep. 1591.

vt eruditum quendam ac facundum hominem, quem amici scribunt tuo in me libello respondere, crebris iam literis per omnia sacra sim obtestatus, vt si non orsus esset, ne ordiretur; si esset, aboleret in gratiam meam, si me vellet amicum. Vtinam huiusmodi contentiones aniles, vt vocas, displicuissent tibi priusquam libellum tuum aederes! ac potius in consilium adhibuisses prudentiam, quam quosdam qui ex alienis incommodis sua venantur commoda! Atque vtinam Huttenus magis auscultasset meis literis, quas non vnas amanter ad illum scripseram, ne tali libello aedito et vtriusque nostrum opinionem laederet, et stolidis quibusdam literarum hostibus spectaculum aederet gratissimum!

Quod mihi condonas omnia quae habes aduersum me, non video quid tibi debeam isto sane nomine. Nam a me nunquam fueras laesus, et longe alium esse iudicabam, priusquam libello proderes animum tuum. Consulueris rei tuae si istam animi ferociam vertas ad moderationem ac mansuetudinem Christianam. Nam haec ipsa tua conciliatrix epistola quantum habet minarum! ne conuiciis quidem vacans, tantum concepta vana suspitione ex nomine Sutoris et Cartusiani. Erat hoc vel mediocris prudentiae, rem certius cognoscere priusquam ad minas aut conuicia descenderes. Ego nullius amicitiam sum vnquam aspernatus, neque quisquam a me lacessitus est ad inimicitiam. Caeterum difficile est amicitiam tueri cum tam ferocibus et iritabilibus ingeniis. Christianum animum quem polliceris, tibi gratulabimur, si praestiteris. Officia tua nec ambio nec aspernor. Satis amicum putabo, si tibi ipsi praestiteris amicum. Satis officiorum fuerit si non laedas famam alienam: quod solum potes, et facillimum est hoc praesertim tempore. Bene vale. Basileae Anno M.D.XXV.

1615. To Margaret of Valois.

Opus Epistolarum p. 739. — Basle.
N. p. 705: Lond. xx. 11: LB. 764. — 28 September 1525.

[The year-date is amply confirmed by the contents.
Margaret (11 April 1492—21 Dec. 1549) of Valois, the gifted sister and counsellor of Francis I, was now one of the foremost figures in France. She had been carefully educated by her mother, Louise of Savoy (Ep. 1692. 56n); and besides knowing Latin, Italian and Spanish well, had acquired some Greek and Hebrew. By 1521 she had come under the influence of Wm. Briçonnet and the men he gathered round him at Meaux (cf. l. 22n); and the French Reformers were encouraged to hope that she would join them. She did her utmost to protect Berquin (see Ep. 925. 13n); and was herself attacked by the Sorbonne in 1533 (cf. Ep. 1571 introd.), on the charge of unorthodoxy in her *Miroir de l'âme pécheresse*, first published in 1531. But the final step of union with the Reformers she never took; seemingly from the sense that it would inevitably part her from her beloved brother the King.

---

9. hominem] Possibly either Sapidus or Präus, both of whom were supporting Erasmus against Eppendorff, another champion of Hutten; see Ep. 1449.

10. literis] None of these are extant.

13. vt vocas] No doubt in the 'conciliatrix epistola' (l. 25).

16. literis] Such as Ep. 1356.

17. libello] His *Expostulatio*; see Ep. 1356. 63n.

22. longe alium] For Brunfels' early admiration of Erasmus see Ep. 1405 introd.

25. epistola] Not extant.

27. Cartusiani] Brunfels too had at one time belonged to this Order.

Beside patronage of men of letters she herself wrote much, in poetry and prose; the most notable of her works being the *Miroir*, a religious poem, and the *Heptameron*, a collection of stories resembling Boccaccio. The *Miroir* was translated into English c. 31 Dec. 1544 by the Princess Elizabeth, then a girl of 11 (Bodl. MS. Cherry 36; reproduced in facsimile by P. W. Ames, 1897): printed by Bale with the title *A godly medytacyon of the Christen sowle*, ⟨? Marburg, H. Luft⟩, April 1548. Two volumes of Margaret's letters were edited in 1841–2 by F. Génin, for the Soc. de l'histoire de France.

The present letter, sent to follow her to Spain (ll. 4–5, 50–1), evidently was intended to open a correspondence. It failed of its object; for Margaret seems to have made no reply beyond a formal message of greeting. Two years later Erasmus wrote again (Ep. 1854); but with no more success—cf. also his letter to P. Castellanus, 7 Sept. 1529 (Berne MS.). Herminjard (v, p. 379) suggests that Margaret had little opinion of him (cf. Herminjard 102nn). Such feeling might have arisen from his position as an adherent of Charles v, or from the influence upon her of Farel and other enthusiasts. Cl. Cantiuncula (Ep. 852. 80n), who had some weight at the French court (cf. Epp. 1375, 1403), dedicated to her a French translation of Erasmus' *Exomologesis* (Ep. 1426) in 1524; but there is no indication that she appreciated the attention.]

ERASMVS ROTEROD. MARGARETAE REGINAE NAVARRAE S. D.

NON semel adhortati sunt me litteris suis tuarum virtutum admiratores, vt in hac malorum procella, consolandi gratia nonnihil scriberem celsitudini tuae. Itaque quum hic qui has perfert, vir doctus et nobilis, praeter omnem spem esset oblatus qui recta peteret Hispanias, sed mox hinc auolaturus, apud me dubitaui vtrum satius esset, silere prorsus aut breuem et inconditam epistolam mittere. Vicit hunc pudorem ac trepidationem singularis quidam meus in te affectus. Iam pridem enim et admiratus sum et amaui tot praeclara Dei dona in te, prudentiam vel philosopho dignam, castimoniam, temperantiam, pietatem, infractum animi robur, et mirum quendam rerum omnium fluxarum contemptum. Quis enim haec non suspiciat in tanti Regis sorore, quae vix reperias in sacerdotibus ac monachis? Haec nequaquam commemorarem, nisi certum scirem te nihil horum tuis viribus tribuere, sed laudem omnem transscribere Domino bonorum omnium largitori. Proinde magis gratulandi studio quam consolandi sumpsimus hanc operam. Ingentem esse calamitatem fateor; sed nihil est tam atrox in rebus humanis quod deiiciat animum vere innitentem saxo illi immobili, quod est Christus Iesus.

Si roges vnde te norim qui nunquam viderim, ex depicta tuae celsitudinis imagine compluribus es nota quibus nunquam contigit videre te: at mihi tuum animum viri probi et eruditi multo expressius suis litteris depinxerunt, quam vllus pictor colorum fucis corporis effigiem possit exprimere. De fide vero mea nihil est quod

---

TIT. REGINAE NAVARRAE] This title must have been added at the time of printing. Margaret was now the newly widowed Duchess of Alençon; her first husband, Duke Charles, whom she had married in 1509, having died of pleurisy at Lyons 11 April 1525, after the retreat from the disastrous battle at Pavia. Her second marriage with Henry d'Albret, Count of Béarn and dispossessed King of Navarre, was celebrated on 24 Jan. 1527; and her equally famous daughter, Jeanne d'Albret, was born 7 Jan. 1528.

1. adhortati sunt] Probably the group of friends mentioned again in Ep. 1711. 1.

22. viri probi] Perhaps some of W. Briçonnet's circle at Meaux; see Ep. 1407. For her correspondence with Briçonnet, which begins in 1521, see Herminjard. Faber Stapulensis was one of her protégés, and died in her castle at Nérac, near Agen in Guienne. Roussel was advanced to Oleron through her influence.

dubites. Vt laudo proboque notam, ita non assentor potenti; nihil enim ambio praeter amorem mutuum. Regem Christianissimum iam pridem redamabam verius quam amabam, quem ille vltro tot modis ad amandum prouocauit. Talem heroinam, talem viraginem non possum non amare in Domino. Caesari non modo studium verum etiam pietatem debeo, nec id vno nomine; primum quod sub illius ditione natus, deinde quod illi iam annis aliquot sim iuratus consiliarius. Verum vtinam istam victoriam potius e Turcis retulisset! Quanta fuisset orbis felicitas, si duo primarii orbis monarchae concordibus animis iunxissent arma sua in perduelliones ditionis Christianae! Ardentissimis votis id optabamus; sed obstiterunt, opinor, hominum peccata, quo minus Deus nos eo fauore dignaretur.

Hactenus non potui toto pectore Caesari meo gratulari victoriam quantumuis magnificam; sed bona spes est breui futurum vt hunc fatalem tumultum, vndecunque accidit, non minus vobis vestraeque Galliae gratulemur quam Caesari. Talis artifex est ille qui res hominum arcanis quibusdam consiliis moderatur, neque raro mortalium mala iam rebus deploratis, subito vertit in laetissimos exitus. Hanc mihi spem praebet in primis exorabilis Dei clementia, quem iam arbitror nobis factum esse propitium; deinde partim Caesaris ingenium, cuius mansuetudo vel aequat vel superat ipsam fortunae magnitudinem, partim Christianiss. Regis mira dexteritas. Imo confido iam inter eos solidam et adamantinam concordiam initam esse.

Confirmarunt hanc spem meam litterae celsitudinis tuae, quas ad illustrem Poloniae baronem Ioannem a Lasco miseras, in Hispaniam adornans profectionem. Nam is mecum in vnis aedibus viuit; quicum mihi iure amicitiae communia omnia. Declarabant enim te non solum infracto animo ferre fatorum iniquitatem, verum etiam verbis quibusdam bene ominantibus recreabant sollicitudinem nostram. Ea spes si nos non fefellerit, tum non modo Caesari et vobis sed vniuerso orbi Christiano gratulabimur.

Hic erat mihi duplici nomine petenda venia, primum quod vltro scribere sum ausus tam potenti dominae, deinde quod ex tempore, quod vix sibi permittit plebeius amicus erga amicum. Verum hunc omnem scrupum excussit animo concepta de tui pectoris inaudita humanitate fiducia. Seruet te Dominus Iesus et incolumem et omnibus vere bonis florentem in ipso.

Datum Basileae Pridie Michaëlis. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

1616. To Claudius Cantiuncula.

Opus Epistolarum p. 592. ⟨Basle.⟩
N. p. 564: Lond. xvii. 30: LB. 844. ⟨c. September fin. 1525.⟩

[Between the publication of Oecolampadius' book on the Eucharist, c. 15 Sept. 1525, and John Lasky's departure to Italy c. 5 Oct. By 2 Oct. Oecolampadius

28. prouocauit] See Epp. 1408. 20n, 1488. 18n, 1697. 99–100.
32. consiliarius] See Epp. 1408. 20n, 1411. 10–11.
victoriam] at Pavia.
49. litterae] Not extant.
50–1. in Hispaniam] See Ep. 1599. 17–18n.
51. is mecum] See Epp. 1593. 133n, 1622. 4n.

had heard that 'Claudius Cantiuncula longa epistola et summa rhethoricatione persuadere conatus est Erasmo vt aduersum nos scribat. Quid facturus sit ignoro. Vrgent eum et alii': see his correspondence with Zwingli in Oct. (Zw. E[2]. 387, 391, 394). To Cantiuncula's rhetoric, which does not survive, this letter is Erasmus' reply.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLAVDIO CANTIVNCVLAE, LEGVM DOCTORI, S. D.

Dispeream ni isti tuo felici ocio inuideo, cui tales epistolas scribere liceat, quum mihi ne legere quidem vacet scriptas. Nae tu, mi Cantiuncula, copiose, splendide, grauiter omnia. Nihil desiderari potest absolutissimi rhetoris, nisi quod assumis et ἀδύνατα prorsus nec vera: siue huc te rapuit calor quidam et vehemens causae studium, vt id facile factu putes quod admodum cupis factum; siue vsqueadeo caecutis amore mei, vt musca tibi videar elephantus. Ego nihil nescio? quem vtraque pars iudicat, et vere iudicat, nihil scire. Ego solus possum quod nec Caesar nec Pontifex nec tot theologorum possunt examina? Meae vnius autoritati cedet orbis? quem commingunt etiam theologorum canes. Et ita prouocas ad excludendum schisma, quasi iam dudum non regnaret incendium. Sic accusas silentium meum, quasi hactenus non sim ausus mutire aduersus hanc orbis tragoediam, aut quasi non tentarim bellum hoc aequis legibus componere; frustra quidem, at non citra meum periculum.

De Eucharistia coeperam nonnihil antequam tuae literae redderentur: quas nondum legi, tanta est ocii penuria, sed a prandio praelegit Comes Lascanus. Librum Oecolampadii nondum vacauit legere. Sed tu videris hoc agere, vt in me recipiam autoritatem de causa vniuersa pronunciandi, quum vtraque pars gladiatoriis animis tendat in alteram, et vtraque laboret intestinis dissidiis. Finge mihi suppetere ocium, finge non deesse doctrinam tantae causae parem; quam tandem fructus spem ostendis? Pronunciabo secundum theologos? vtrum Cisalpinos an Transalpinos? Secundum partem aduersam? vtrum pro Lutheranis an Zuinglianis? Nam Carolstadius, vt audio, recepit palinodiam. An rebus vtrinque

17. De Eucharistia] Erasmus did not complete anything on this subject for publication: for a reason at which he hints in Ep. 1708. 51–4, but nowhere definitely states. It is evident from Zw. E[2]. 387, 391, and from Ep. 1640. 9–21, that Oecolampadius and Pellican wished him not to write, to the extent even of using what he describes as threats. It may be conjectured that as the result of the correspondence with Pellican (Epp. 1637–40) and the conversation which followed (Ep. 1674. 42–59) Erasmus came to some agreement with them: perhaps that he would not write against them, and that on their side they should abstain from asserting that he shared their views. See also Epp. 1697. 91–2, 1893. fin.

19. praelegit] Cf. Ep. 1552. 5n.

Comes Lascanus] John Lasky: see Ep. 1622. 4n.

Librum Oecolampadii] *De genuina verborum Domini 'Hoc est corpus meum' iuxta vetustissimos authores expositione liber*, Strasburg, *s.n.*, ⟨c. 15 Sept.: cf. Zw. E[2]. 384⟩ 1525: see E. Staehelin, *Oekolampad-Bibliographie*, 1918, no. 113. It maintains the view of the Eucharist set forth by Carlstadt in his first *Erklerung* (l. 27n), 'in Eucharistia nihil esse praeter panem et vinum' (cf. Ep. 1618. 7–10), and now shared by Pellican; cf. Epp. 1637–40, 1674.

27. Carolstadius] He had recently returned to Wittenberg and made humble submission to Luther, both on the encouragement he had given to the Peasants, and about the Eucharist. For the latter he retracted his *Erklerung* of Feb.—March 1525, which had replied to Luther's *Widder die hymelischen*

temperatis aequus arbiter componam litem? quid profecturus, nisi quod solent ii qui capitales hostes conantur interuentu suo dirimere, vt vtrinque confossus cadam?

Haec interim ad tuam declamationem: in qua probo mirorque ingenium ac facundiam tuam, et boni consulo tam amicum de me tuum errorem. Caeterum malim delegisses aliud argumentum exercendo stilo. Nam istiusmodi me laudibus onerant qui extinctum volunt. Caetera coram vbi voles, sed horis pomeridianis; nam reliquo tempore nihil licet amicis decidere. Bene vale.

Anno millesimo quingentesimo † vigesimosexto.

1617. From Lucas Bathodius.

Leipzig MS. (a). Strasburg.
Strasburg MS. (β). 1 October 1525.
EE. 44.

[An original letter, autograph throughout. Besides this, which is the letter actually received by Erasmus, there is an autograph fair copy (β) among Bathodius' papers in the Town Archives at Strasburg (Epist. eccl. s. xvi, i. 75), which seems to have been prepared for dispatch but never sent. Its text is practically identical. The year-date is sufficiently confirmed by the agreement of the two MSS.

For Bathodius see Ep. 883. 13n. Of the Latin grammar there mentioned, *Paedia grammatices*, Strasburg, W. Cephalaeus, May 1525, there is a copy in the Bibl. Colombina at Seville. It does not appear that Erasmus acted upon the suggestion made in this letter. In his edition of Terence, 1532, there is no indication of such treatment of the text.]

DN. ERASMO ROTERODAMO S. D.

Si quid apud te, doctiss. Erasme, indoctorum preces valebunt, impudentior ego praestantiam tuam grauioribus fortassis occupatam interpellare audeo; oraturus non mea, cui in aliud ministerium, nempe pauperum curandorum, vocato litteris vacare amplius haud satis licebit, sed Christianae pubis caussa in Latina lingua bene et feliciter instituendae. Quam tametsi non ignorem docte simul atque magno charitatis affectu iniciandam docueris in libello cui titulus De ratione studii, est tamen quod Christiana synceritas in nonnullis authoribus illic recensitis desyderet, innocenti adhuc aetati praelegendis, cui alioqui optima nonnunquam, nisi antidotum adhibeas, offensioni erunt. Ex quibus quanto meliores fuerint recte loquendi autores et quotidiano sermoni accomodatiores, ipso tamen argumenti genere impuriores, ne dicam ineptiores, quam vt illi aetati par sit atque conueniat, tanto nocentiores hosce iudicarim, tegatur id colore quantumuis exquisito (veniam dabis indocto, doctissime). Caeterum quum ex omnibus Terentium in hoc versari comperimus, qui vnus possit esse talis in quo, quicquid ad quotidiani sermonis nitorem ac copiam attinet, puer versetur, istius-

1617. TIT. ROTERADAMO β. 18. ac a: et β.

Propheten, and on 25 July made a new *Erklerung wie Carlstat sein lere von dem hochwirdigen Sacrament vnd andere achtet vnd geacht haben wil*, Wittemberg, J. G⟨runenberg⟩, 1525. See the Weimar edition of Luther's *Werke* xviii, 1908, p. 450: also LE². 872–3, 946, 962, 976–7, but cf. Ep. 1639. 190–1. For Capito's comment on this recantation see Zw. E². 400.

1617. 8. De ratione studii] See Ep. 66. Towards the end (LB. i. 528D–F) the manner in which Terence should be read is discussed.

modi autem argumentorum generibus scateat, vt (nisi comoediam decoro suo fraudes) sine offendiculo puer non capiat; factum videmus vt prius didicerit puellas quam litteras amare. Sicque ex bonarum litterarum initiis, imprudentia praeceptorum, qualium plus nimio hactenus fert hoc seculum, pessimi mores quoque succreuerunt.

Huic morbo medendo tu vnus occurris qui praestare poteris quod desyderatur, nempe vt honestioribus argumentis singulae comoediae vestiantur, petulantibus in seueriora mutatis. Quod vt possis, tua doctissima passim testantur litterarum monumenta; vt velis, orat mecum omnis studiosa iuuentus; et vt tandem debeas, monet Christiana pietas. Quorum gratia optimo cuique antehac abunde persuasum est natum esse te, vnicum collapsae litteraturae vindicem atque restauratorem. Bene vale.

Argentorati Calend. Octobris. Anno Christianae salutis M D XXV.

Lucas Bathodius,
Argentinen. ecclesiae Diaconus.

Clarissimo viro Dn. Desyderio Erasmo Roterodamo, optimarum litterarum optimo patrono. Basileae.

[1612]1618. To Michael Boudet.

Opus Epistolarum p. 777. Basle.
N. p. 741: Lond. xx. 60: LB. 766. 2 October 1525.

ERASMVS ROTERODAMVS MICHAELI BVDAE, EPISCOPO LINGONENSI, S. D.

Reverende Praesul, epistola tua verbis astricta, sed admirabilem sententiarum vim complectens, arguit mihi sanum ac vegetum ingenium tuum, prudentia non vulgari praeditum. Posteaquam semel emissa Lingua linguax esse desii, meditor laconismum, idque tuo quoque exemplo. Nam hoc seculo albae gallinae filii sint oportet, qui scribant quod nullos offendat. Et vtinam mutum esse liceret! Exortum est nouum dogma, in Eucharistia nihil esse praeter panem et vinum. Id vt sit difficillimum refellere, fecit Io. Oecolampadius, qui tot testimoniis, tot argumentis eam opinionem communiit vt seduci posse videantur etiam electi. Pro cithara mihi suscipienda falx est, nisi silendo velim pro illis tulisse pedariam sententiam videri. Linguam sane gaudeo tanto viro non displicuisse. Sed quorsum attinebat baiulum tot aureis onerare? Non erat meus famulus, sed quatuor coronatis erat conductus, vt perferret ac referret mandata.

Qui has perfert Petrus Tossanus, iuuenis honesto loco apud suos natus, indole liberali nec triuialiter eruditus, flagrat amore Graecae litteraturae; et hic frigent studia omnia. Nihil petit; tantum volui

1618. 2. vegetum *H*: integrum *N*.

1618. 4. Lingua] See Ep. 1593.
5. albae gallinae filii] Cf. *Adag.* 78, quoting Juv. 13. 141. Erasmus explains: 'Conueniet . . . in eos qui rara et fatali quadam felicitate successuque rerum vtuntur'.
9. Oecolampadius] See Ep. 1616. 19n.
10. etiam electi] Cf. Matt. 24. 24.
13. baiulum] See Ep. 1597. 25n.
16. Tossanus] See Ep. 1559. 8n

vt eum cognosceres. Pro tuo in me studio tam propenso, sed praeter omne meritum meum, alias agam gratias. Dominus amplitudinem tuam seruet incolumem.

Basileae sexto nonas Octobris, Anno Millesimo quingentesimo vigesimoquinto.

1619. To William Budaeus.

Opus Epistolarum p. 777. Basle.
N. p. 742 : Lond. xx. 61 : LB. 765. 2 October 1525.

[Contemporary with Ep. 1618, because carried by Tossanus. It appears that in answering Ep. 1601 Budaeus had jested with Erasmus over the long list of calamities there enumerated, and had suggested that he would have done better after all to accept the invitation to come to France.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO BVDAEO S. D.

Ornatissime Budaee, nae tu homo es crudelis, qui calamitoso insultes etiam, tantum abest vt consolatione lenias aegritudinem. Exprobras cunctationem, tergiuersationem, comperendinationes. Leuius miser est, qui non sua culpa sed fatorum iniquitate miser est. Tibi certe gratulor istud beatissimum ocium: quod precor vt aliquando plenum contingat, quo iam ex asse felix sis.

Hic Petrus Tossanus iuuenis est honesto loco natus, indole felici et ingenio perquam liberali, summaeque spei. Ardet amore Graecanicarum litterarum. Basileae solus profitetur Glareanus, sed egestas obstat quo minus possit vel animo suo vel huiusmodi auditoribus satisfacere. Scio tibi iuuenis ingenium oppido placiturum, et si noui tuam humanitatem, vel nullo rogante facturus es quod dignum est tanto litterarum antistite. Bene vale.

Caetera cognosces ex Tossano nostro.

Datum Basileae, Anno M.D.XXV. sexto nonas Octobr.

^{1609}1620$_{1642}$ To Natalis Beda.

Bedae Apologia, f. 105 (a). Basle.
H. p. 601 : N. p. 572 : Lond. xviii. 9 : LB. 767. 2 October 1525.

[For the source see Ep. 1571 introd. Beda in his introduction (a, f. 104 v°.) says: 'Sequitur epistola praeter apologeticam <Ep. 1581> tertia Erasmi ad Bedam, vbi, quoniam iam tenebat articulos omnes e suis Paraphrasibus excerptos et obnixe per eum ab ipso Beda postulatos, audacius loquitur. Et cum certum sit debuisse illum sequi consilium quo secunda epistola <1596> erat monitus de huiusmodi ad eum missis articulis per Bedam agere, pro sententia domini Roffeñ. Episcopi aut aliorum peritorum ac Deum timentium virorum, insinuat tamen paratiorem sese ad defensionem omnium scriptorum suorum esse quam vt vel in minimo palinodiam canat. Non sic autem in secunda epistola, vt lectori potest constare, locutus est. Fere tamen semper et lenit et exasperat, comminatur et applaudit.']

A<B>SOLVTISSIMO THEOLOGO D. NATALI BEDAE, DOMINO AC FRATRI PLVRIMVM OBSERVANDO. S. P.

Sane gaudeo et ipse non redditam epistolam illam prolixam sine altera, quandoquidem videtur offendisse animum tuum. Eam vni

1620. TIT. *a* : ERASMVS ROTEROD. NATALI BEDDAE S. *H*.

1620. 1. epistolam] 1581. 2. altera] Ep. 1596.

tibi scripseram, tantumque de humanitate tua mihi persuaseram, vt te crederem nostram libertatem, aut si mauis licentiam, boni consulturum. Est quidem praecipuum officium amicitiae monere, quum res poscit, amicum, verum oportet hoc officium inter amicos esse mutuum. Etsi tua singularis eruditio me non eget monitore, tamen saepe etiam est olitor valde opportuna loquutus. Denique qui sedulo monet, etiamsi frustra moneat, tamen hoc nomine collaudandus etiam est, quod prodesse voluit. Gratissimae sunt annotationes quas mittere dignatus es. Vtinam misisses et illa quae tantopere offendunt in Epistola ad Episcopum Basilieñ, simulque librum cuius editionem moliris! Nuncius erat certissimus, mihique proprie sat aequa mercede in hoc conductus. Quanquam et quod huic Conrado bibliopolae commiseris, tuto ad me perueniet. Praestat tamen vt quae mittis, obuoluta tunica et funiculis obligata obsignes. Pauxillulum est laboris. Aegre lego manum amanuensis tui, sed tamen lego.

Minus esset negocii si tantum ea notares quae pertinent ad negocium doctrinae Christianae, quaeque credas excusari non posse. Primus articulus notat ex verbis meis elici, non omnes epistolas quae Paulo inscribuntur, esse sine controuersia Pauli; hoc non video quur debeat reprehendi, nisi forte putas epistolas ad Laodicenses et ad Senecam esse sine controuersia Pauli. Vt maxime vero detorqueamus hoc dictum meum ad Hebraeis scriptam epistolam, lege Apologiam qua Iacobo Fabro pridem respondi, et non negabis orthodoxos multos de authore huius epistolae vehementer dubitasse. Nec vlla Ecclesiae auctoritas vetat hactenus dubitare, nisi forte continuo Pauli est, quod Pauli titulo legitur in templis. Verum ibi multa leguntur alia de quibus dubitare nefas non est. Attamen si hoc quoque non pigebit annotare, mihi non erit ingratum. Quod si dignaberis tribus verbis indicare quid te moueat, existimabo conduplicatum officium.

Berus fatetur se Epistolam illam postquam fuerat edita per typographos denuo legisse, notatis aliquot locis, sed quae nullius essent momenti nisi accederet interpres iniquus. Oraui vt tertio relegeret, ac promisit se facturum. De pessimo consilio scribis magno cum stomacho. Quale fuerit consilium hoc non refert. Certe vides me non refugisse seuera etiam iudicia theologorum, vbi contigit. Beri integritatem hic nouerunt omnes: fucum in eo suspicari ne adhuc quidem possum. De doctrina si minus possum iudicare, vos ipsi iudicastis qui illum habuistis dignum prima laurea. Nec video quid illa epistola suffragetur Luteranis. Iam dogmata Luteri regnabant. Et hic per seditiosos quosdam summo contemptu

3. tua humanitate *H*. 7. Etsi *a*: Et *H*. 9. etiamsi *a*: licet *H*. 10. etiam *om*. *H*. 16. mittes *H*. 21. notat . . . 22. Pauli *a*: est, Non omnes quae Paulo asscribuntur epistolae, illius esse citra controuersiam dicendae sunt *H*. 29. continuo Pauli est *add*. *H*. 31. hoc *a*: haec *H*. 34. se *add*. *H*. 40. nouerunt *a*: norunt *H*.

8. olitor] See *Adag*. 501, citing Gell. 2. 6. 9.
11. annotationes] See Ep. 1679. 39n.
12. Epistola] See Ep. 1274. 14n.
15. Conrado] Resch.
17. Aegre lego] Cf. Ep. 1581. 523–4.
24. ad Senecam] See Ep. 325. 71–2.
26. Apologiam] See Ep. 597. 32n.
34. Epistolam] See l. 12.
42. prima laurea] Cf. Ep. 413. 11n.

et insultatione consuetudinis ecclesiasticae, inducebatur sarcophagia, ducebantur vxores, aliaque multa fiebant aduersus ecclesiastica instituta. Huic seditiosae temeritati opposui illam epistolam, et profeci. Eaque primum excitauit fremitus Luteranorum in me; quos insanisse oportuit, si epistola pro ipsorum conatibus facit. Vehementer laudo coelibatum, sed vt nunc se habet sacerdotum ac monachorum vita, praesertim apud Germanos, praestaret indulgeri remedium matrimonii. Quotusquisque est in orbe qui ieiunat? Quam multi sunt qui vescuntur carnibus quum libet? Et arbitror plures bene ieiunaturos, si ieiunium persuaderetur potius quam praeciperetur. Nihil tamen horum mutari volo praeter autoritatem Ecclesiae. Nec ea mutatio damnat patrum instituta, sed admonet forte pro horum temporum moribus variandum esse remedium. Id si non placet Ecclesiae proceribus, nihil habent Luterani quod erigant cristas, quum censeam nihil esse nouandum nisi interueniente Ecclesiae autoritate.

Sed desino, ne rursus molestus sim mea copia: quanquam solent reis plures infundi clepsydrae quam actoribus. Expedita res est accusare, sed multiloqua defendere. Facile mihi persuades vt tibi fidam: quanquam si verum est Beri consilium fuisse tam infelix, cui tuto fidendum est? Affirmas te non falsurum: at falli potes, opinor. Ego hactenus melius sensi de theologis Sorbonicis, arbitrans vni cuiuis illorum tuto fidi, non vni cuipiam. Iodocum Clicthoueum semper amaui. Candidius tamen erat facturus, si Dionysium asserens, cum Valla potissimum dimicasset, qui huius sententiae primus autor extitit. Verum non sum is qui talia non queam concoquere. Petro Sutori, si is tantum tibi tribuit, vtinam persuasisses vt aut non ederet talem librum, aut moderatius scriptum ederet! nihil enim adhuc legi illo vel indoctius vel furiosius. Respondi homini, huc hortantibus amicis, nec vllius rei me magis poenituit quam illius operae. Audio librum illius conspui ab omnibus doctis ac bonis, etiam si nemo respondisset. Suades ne talibus respondeam, et vtinam suasisses in tempore! Verum illi prius suadendum erat, ne sic indecore debaccharetur in proximum, non sine detrimento nominis theologici, siquid mihi credis.

Nouam tragoediam caeteris omnibus atrociorem nobis hic peperit Carolstadius: persuasit in Eucharistia nihil esse praeter panem et vinum. Eam sententiam libellis aliquot editis confirmauit Zuinglius. Proxime Oecolampadius tanto studio totque machinis argumentorum idem agit, et tanta facundia, vt seduci possint, ni vetet Deus, etiam electi. Haec ciuitas vacillat, sed sic vt videatur sanabilis. Cogor itaque posthabitis meis omnibus in hoc certamen descendere, quanquam impar tam arduo negocio. Si liber ad vos peruenerit, intelligetis vobis expedienda arma, nec articulis tantum

50. se *om. H.* 57. forte *add. H.* 67. Clithoueum *H.* 70–1. *H*: cōquoquere *a.* 71. is *om. H.* 74. hortantibus *a*: adhortantibus *H.* 75. librum illius *add. H.* 84–5. ni vetet deus *add. H.*

45–6. sarcophagia] *sc.* esus carnium.

70–1. concoquere] The form given in *a* possibly was in the original. For similar difficulty over the word cf. Ep. 810. 324n.

81. Carolstadius] See Ep. 1616. 27n.

83. Oecolampadius] Cf. Ep. 1616. 19n.

85. electi] Cf. Matt. 24. 24.

86. Cogor] See Ep. 1636.

87. liber] *sc.* Oecolampadii.

agendum, sed persuasione. Misissem librum, sed vnicum duntaxat habebam, nec hic palam venditur. Vale frater in Christo mihi semper venerabilis.

Datum Basileae sexto Non. Octobr. An. M.D.XXV.

Eras. Rot. manu propria.

1621. To Peter Barbirius.

Opus Epistolarum p. 603. Basle.
N. p. 575 : Lond. xviii. 12 : LB. 768. 3 October 1525.

[In sequence with Ep. 1605.]

ERASMVS ROTEROD. PETRO BARBIRIO S. D.

Patrone magne, miseram Carolum meum Rhomam : is quoniam tu aberas, litteras ad te missas retulit ; eas cum his accipies. Etiam atque etiam te rogo, mitte quam primum litteras testimoniales de non residendo : alioqui scribit Ioannes Canius vtrosque nos futuros in periculo. Miror te in hac re sic cessare, neque id nunc primum tantum. De pensione Caesaris nulla spes ni redeam. Hic chara omnia, quaestus omnino nullus. Soles polliceri montes aureos e Pariis, saltem glebam vnam mittito. Noui quantus sis artifex. Fac amicitiam eloquentia tua confirmes inter me et Aleandrum. Admiror hominis eruditionem, ingenium amo ; sed sunt in orbe tot malae linguae, quae suffundunt frigidam. Ego meam emisi Linguam, posthac Erasmum habebis elinguem. Misi Houio meo codicem vnum. In littera n., pag. vltima, facie priore circa finem, pro *milia ducatorum* legendum *milia talentorum*.

Carolstadius quum hic clanculum latitaret, sparsit libellos Germanice scriptos, quibus contendit in Eucharistia nihil esse praeter panem et vinum. Persuasit ilico plaerisque. Huius sententiam Zuinglius iam aeditis aliquot libellis confirmauit. Batauus quidam ante annos quattuor aegit idem epistola, sed sine nomine, quae nunc excusa est. Verum Oecolampadius quum eadem hic quotidie concionaretur, mouit multis stomachum, etiam iis qui non oderant Lutherum. Tandem emisit libellum tam accurate scriptum, tot

1620. 93. Eras. . . . propria *om. H.* 1621. 19. aegit *H* : egit *N.*

1621. 1. Carolum] Harst ; see Ep. 1575. 7n.
2. aberas] See Ep. 1605 introd.
3. litteras testimoniales] For these and for the risk of loss resulting from Barbirius' action cf. Ep. 1094. 21–36.
7–8. e Pariis] Cf. Ep. 913. 6n.
12. Linguam] See Ep. 1593.
Houio] See Ep. 1424. 7n.
13. pag. vltima] n[8].$_{7}$. The correction is made in the edition of Feb. 1526, p. 157.
15. Carolstadius] See Epp. 1523. 97nn, 1548. 11n.
18. aliquot libellis] The *Subsidium de Eucharistia* (Ep. 1644. 23n) and the German paraphrase, rather than translation, of it, *Vonn dem Nachtmal Christi*, which also appeared in 1525. Cf. Epp. 1620. 82–3, 1624. 33.
Batauus] Corn. Hoen (Ep. 1358. 26n), whose *Epistola Christiana admodum ab annis quatuor ad quendam, apud quem omne iudicium sacrae Scripturae fuit, ex Bathauis missa, sed spreta, longe aliter tractans coenam Dominicam quam hactenus tractata est*—composed in 1521–2 and anticipating Zwingli's teaching on the Eucharist—had just been edited by Zwingli 〈Zurich, C. Froschauer, 1525〉. See LE[2]. 552, and cf. Herminjard 160, n. 5.
22. libellum] See Ep. 1616. 19n.

argumentis, tot testimoniis instructum, vt possit vel electos in errorem pertrahere. Liber tamen hic excusus non est, nec publice venditur. In hanc arenam ego protrudor, multo aliis rebus natus. Et interim dum omissis rebus meis hoc ago, non absque capitis mei periculo, ii pro quibus depugno, alii aliunde confodiunt me libellis furiosis. Latomus praelegit treis libellos Louanii, subinde iaculans aliquid in caput meum; suppresso quidem nomine, sed quid referebat? citabat verba mea. Eos libellos post aedidit miris strophis differtos. Eodem ferme tempore excusus est libellus in me, plenus criminibus et scurrilibus conuiciis, sed quo nihil fingi poterat stultius, indoctius et insulsius. Huius rei laus in multos est distributa Dominicanos: Godefrido cuidam Taxandro, nebuloni vanissimo, datus est titulus; Cornelius quidam Duuelandus composuit; Vincentius addidit suas naenias ex libro quem pridem in me scripserat, sed a Vicario vetitus est aedere; Gualterus quidam addidit flosculos ex Margarita poëtica. Hoc facinore confecto alius alio profugerunt, Vincentius ad inferos. Haec non ex me somnio, sed missum est ad me exemplar epistolae quam Cornelius scripserat Leo—nam illi munus hoc praeclarum dicauit: ea docet quae dico esse vera. Petrus Sutor quondam theologus Sorbonicus, nunc monachus Cartusianus, Lutetiae aedidit libellum simpliciter furiosum in tralatistas et bonas litteras. Ei respondi, et poenitet tantum honoris habitum illi beluae.

Cura vt inaureris, tantumque congeras praedarum vt nobis vtrisque sufficiat. Gestiebam nunc euolare in Italiam; calculus enim mitius me habet, sed quaedam explicari non potuerunt. Interim obrepsit hyems nunc etiam praepropera. Bene vale.

Basileae. quinto nonas octobr. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

1622. To Hieroslaus Lasky.

Opus Epistolarum p. 605. Basle.
N. p. 576: Lond. xviii. 14: LB. 770. 3 October 1525.

ERASMVS HIEROSLAO A LASCO, POLONIAE BARONI, S.

Vir clarissime, quod scribis de mittendo equo, ne si Cyllarum quidem miseris aut Pegasum, posses e limace facere equitem, ne verisimile quidem est te huc equi causa missurum famulum, posteaquam hinc auocatus est frater. Itaque diuino eas literas scriptas priusquam

---

1621. 23. vel electos] Cf. Matt. 24. 24.
25. protrudor] Cf. Ep. 1636.
28. Latomus] See Ep. 1585. 80n.
31. libellus] See Ep. 1571. 65n.
39. ad inferos] This sounds as though Erasmus had received a false report of Vincent's death.
40. epistolae] The preface, addressed to Erasmus' old adversary, Edward Lee. It is in the name of Taxander; but Erasmus was probably thinking of his attribution of the whole composition to Duuellandius.
42. Sutor] See Ep. 1591.
47. in Italiam] Cf. Ep. 1586. 27n.
1622. 1. scribis] The letter is not extant.
equo] Cf. Ep. 1488. 50n.
Cyllarum] The horse presented by Juno to Pollux; cf. Verg. G. 3. 89–90.
2. equitem] Cf. Ep. 1488. 52n.
4. frater] John Lasky, who went off to Italy just at this time: see Epp. 1502. 8n, 1593. 133n, 1623–4, 1626–7, 1629. In dedicating to him the notes on Pliny (cf. Epp. 1544 introd., 1674. 73–

decretum erat reuocare germanum. Eius conuictus quoniam mihi tam fuit iucundus vt vix aliud in vita iucundius, non potest non esse molestissimus illius abitus. Eius suauissima consuetudine propemodum repubueram. Nec enim a superis optare poteram quenquam meis moribus magis appositum. Imo, vt melius dicam, ipsius mores tales sunt vt omnibus possint congruere. Mitigat hunc meum dolorem, primum quod non omnino praeter expectationem accidit; semper enim diuinaui futurum vt hinc cito distraheretur. Deinde quod non ignorarem fatorum iniquitatem: si quid obtigit bonae felicitatis, mox eripiunt; si quid incidit mali, haeret tenacissime, nec excuti potest nec auelli. Porro iuges studiorum occupationes obstiterunt ne quid fructus ille vicissim ex meo conuictu reportaret. Minitabamur subinde, sed identidem e transuerso obortum negocium interpellabat conatus nostros. Malebat et ipse diutius Musarum ocio frui; sed Plato putat sapientem vel inuitum ad reip. commoda rapiendum esse. Magis itaque libet vestrae Poloniae gratulari quam meum priuatum deplorare incommodum.

Linguam meam non displicuisse clariss. D. Cancellario, vehementer gaudeo ac triumpho serio. Non miraberis autem si posthac senseris Erasmum elinguem esse. Propicius aliquis deus feliciter explicet tuam cels. ex istis tricis quibus te scribis inuolutum. Noui quantus sis Hercules, sed plurium exemplis declaratum est quam non sit tutum hostem quamuis humilem contemnere. Bene vale. Basileae. v. non. Octobr. An. M.D.XXV.

1623. To Baptista Egnatius.

Opus Epistolarum p. 602.	Basle.
N. p. 574: Lond. xviii. 10: LB. 769.	3 October 1525.

[Contemporary with Epp. 1594,5 and the answers to them.]

ERASMVS ROT. BAPTISTAE EGNATIO.

Salve plurimum, vir optime idemque doctiss. Doleo tibi ob meas nugas exhibitum negocium. Non eram anxius de excudendis Adagiis, quum hic haberem Frobenium semper paratum. Franciscus per litteras crebro questus fuerat me nihil mittere lucubrationum mearum. Adagiorum opus, quoniam apud Asulanum primum erat natum, misi vt inibi renasceretur, si modo ipsi commodum esset: sin minus, per eundem qui attulerat, remitteret codicem. Hic nihil erat causae quur vel tria commutarentur verba.

4n) Beatus Rhenanus bears further testimony to Erasmus' attachment to him: 'ob raras animi corporisque dotes non potes non esse charissimus, qui Erasmo nostro perquam acceptus fueris, adeo vt multis iam annis nullius domestica consuetudine magis sit delectatus, nec cuiusquam desyderium grauius tulerit' (BRE. 252 fin.). Cf. also Epp. 1637 introd., and 1855. For a reminiscence by Lasky of Erasmus' conversation in Basle see La. E. 95 = Calv. E. 1930; and, for details of his life there, La.E. 3–5.

1622. 22. Linguam] See Ep. 1593. It appears that H. Lasky's letter contained a message of thanks from Chr. of Schydlowyetz.

25. tricis] I have no clue to the nature of these.

1623. 3. Adagiis] See Ep. 1594 introd.

3–4. Franciscus] Asulanus.

4. questus fuerat] Cf. Ep. 1349.

6. primum] Cf. Ep. 211.

Remisi Carolum meum vt adferat mihi Chrysostomi commentarios in Acta Apostolorum. Dignaberis pro tua humanitate dare operam ne circumueniamur. Id fiet si doctus aliquis exploret an codex sit plenus et an emendate scriptus. Hic Ioannes a Lasco Polonus, illustri loco natus apud suos breuique summus futurus, moribus est plane niueis; nihil magis aureum aut gemmeum esse potest.

Totus Hieronymus iam denuo excusus est; multa restitui quae prius suffugerant. Pauca quaedam expugnare non potui: quorum illud vnum est in praefatione quam praeposuit Ezecieli verso, de phagoloedoris et seneciis. Si quid habes, imparti. Poterit adiici in fine aut initio. Nam opus non est exiturum nisi post menses aliquot. Scio te non morari gloriam; sed tamen meum fuerit curare ne bene meritus sua laude fraudetur.

Ambrosium Nolanum nobis ac studiis ereptum doleo; sed quandoquidem omnibus semel est moriendum, ille nec vixit incommode multos annos, nec infeliciter mortuus est. Precor illi Deum propitium, et inter piorum animas quietem perpetuam. Bene vale.

Basil. 5. nonas octobr. An. 1525.

[1595]1624. To Thomas Lupset.

Opus Epistolarum p. 603. — Basle.
N. p. 574: Lond. xviii. 11: LB. 790. — ⟨c. 4 October⟩ 1525.

[The month-date can be assigned from Ep. 1626.]

ERASMVS ROTEROD. THOMAE LVPSETO S. D.

QVID ego nunc tibi gratias agam, Lupsete charissime, pro tuis tam fidelibus officiis, quasi vero quicquam noui feceris? De Prouerbiis excudendis non eram anxius. Sed hic est Caroli mei genius, in re

18. Ezechieli *N.*

1623. 9. Chrysostomi] This MS., in Greek, evidently was for sale at Padua (cf. Ep. 1624. 4–7, and Basle MS. C. VIa. 71, f. 84, printed by K. Miaskowski, *Korresp. des Erasmus mit Polen*, 1901, p. 47); and Ep. 1675. 7–8 shows that it was bought and sent to Erasmus. It was perhaps the MS. belonging to Pole which was still in Erasmus' hands in 1531, but of which he had had a copy made (Lond. xxiv. 19, LB. 1197)—no doubt with the intention of returning the original. Whether either still exists I cannot discover.

From the first Erasmus doubted the ascription to Chrysostom (Ep. 1675. 7–8), and after translating three homilies, out of 55, threw them aside: though he published them in his volume of Chrysostom and Athanasius, Basle, Froben, March 1527 (Ep. 1800), with a brief note to the reader recording his hesitation (Ep. 1801). Later, at Tunstall's suggestion (EE. 112), he looked again at the MS. and translated another homily (Lond. xxvi. 59, LB. 1092), so that four appear in the Froben Latin Chrysostom of 1530 (i. 124); but in his uncertainty the work was so distasteful to him that he did not touch it again. Modern editors include the homilies among Chrysostom's works; though their genuineness is questioned by some.

16. Hieronymus] See Ep. 1465.

19. phagoloedoris] Cf. Ep. 372. 10n. Erasmus' note in the Froben edition of 1524 (iii. 28) is the same as in 1516; and as he did not alter it in the Chevallon edition of 1533 (iii, f. 9 v°.), it may be presumed that Egnatius had no improvement to suggest: see Ep. 1707. 1–2.

20. non est exiturum] Not before the spring fair at Frankfort. For the actual date of completion see Ep. 1675. 9–10.

23. Nolanum] See Ep. 854.

quamlibet leui multum pulueris mouet. Commentarios in Acta Chrysostomi desiderabam; sed ille maluit redire vacuus, puer tenellus et omnis laboris impatiens. Nunc curatum est vt equo redeat. Tu tantum vide ne liber sit mutilus aut mendosus. Spero Paceum nostrum iam conualuisse. Male sit istis legationibus ac relegationibus. Illud ingenium Musis erat natum; vereor autem ne nonnullam mali partem addiderint τὰ ἀφροδίσια.

Periclitatur et Philippus Melanchthon eodem insomniae, vt ferunt, morbo: cui Fredericus Dux moriens legato reliquit mille florenos aureos. Lutherus duxit vxorem, puellam mire venustam ex clara familia Bornae sed, vt narrant, indotatam, quae ante annos complures vestalis esse desierat. Quin et ipse Lutherus pallium et barbam philosophi posuit, fratrum hortatibus huc adactus.

Viuit mecum Thomas Greius vna cum filio natu minimo. Is negat quicquam noui fieri in Anglia: metus obstat. Agricolarum tumultus vtcunque sedatus est; sed cum hydra res est, vno malo resecto suppullulant alia. Magna rerum nouarum molimina, sed nullam video certam spem pacis.

O te felicem, cui datum sit omnium rerum securo in Musarum viretis ludere! Ego hac aetate cui missio dari solet, cogor retiarium agere, imo cogor cum bestiis depugnare, solus cum multis, exarmatus cum iis quae non tantum dentibus et vnguibus sed et venenis armatae sunt. Lutherum tam ferum, vt aiunt, aprum in me prouocaui. Habet ille librum ἀντίμαχον paratum, nec satis coniecto quo consilio premat tam diu. Carolstadius hic clam sparsis libellis aliquot Germanice scriptis, persuasit in Eucharistia nihil esse praeter panem et vinum. Is error tanta celeritate corripuit animos omnium, vt ad naphtham flamma tardius transuolet. Eam persuasionem duobus libellis aeditis confirmauit Hulricus Zuinglius; nuper etiam Oecolampadius aedito libello tam operoso, tot machinis instructo, vt prouinciam difficillimam tradiderit responsuris.

In hoc certamen ego protrudor, ad quaeuis natus citius quam ad

---

5. Chrysostomi] Cf. Ep. 1623. 9n.

8. Paceum] See Ep. 1595. 104n.

11. Melanchthon] Cf. LE^{2}. 897, ME. 324, 329.

12. reliquit] After examining the Duke's will in detail, V. L. Seckendorf (*De Lutheranismo*, 1692, ii. 6, § 10, p. 33) says that he can find no authority for this statement.

13. duxit vxorem] On 13 June: see ME. 344 (cf. ZKG. xxi, 1900, 595–8), JE. 90, Bugen. E. 14, LE^{2}. 947. 25n, 949.

Katharine of Bora (29 Jan. 1499—20 Dec. 1552), of a Meissen family, entered the Cistercian convent of Nimbschen on the Mulde above Grimma in 1508–9, and in 1515 took the veil. On the night of 4–5 April 1523 with eight companions she escaped to Wittenberg; where before long some of them took husbands. See her life by E. Kroker, 1906.

16. barbam] For the interest taken at this time in the question whether it was suitable for priests to shave their beards see Jo. Pierius Valerianus' *De sacerdotum barbis*, Rome, F. M. Calvus, 1531; and Gentian Hervet's *Orationes*, Lyons, J. Barbous, 1536.

18. Greius] See Ep. 58 introd., and cf. Epp. 768. 15n, 1640. 22, 1641. 1, 1925.

27. aprum] Cf. Ep. 1576. 5n.

28. librum ἀντίμαχον] See Ep. 1519. 54n.

29. Carolstadius] See Epp. 1523. 97nn, 1616. 27n.

33. duobus libellis] Cf. Ep. 1621. 18n.

34. Oecolampadius] See Ep. 1616. 19n.

36. In hoc certamen] Cf. Ep. 1636.

agones. Atque adeo dum haec ago, nihilo secius sum Lutheranus, et famosis libellis proscindor. Latomus aedidit simul treis, sed a nomine meo temperans: haec est tota ciuilitas, verum miris strophis ludit in caput meum. Rem ipsam frigidius tractat quam vellem aut expectabam, nam causae faueo. Vincentius, Duuelandus, Godefridus, Gualterus, quattuor Dominicani, clam eundem libellum emiserunt, plenum conuiciis plusquam scurrilibus, sed quo nihil fingi poterat indoctius aut stultius. Lutetiae prosiliit liber Petri Sutoris, quondam rabini Sorbonici, nunc monachi Cartusiani. Μαίνεται ἀτέχνως: cui respondi, sed poenitet operae. In Lutherum nihil adhuc aediderunt praeter articulos; in me libris debacchantur, satis declarantes quanto peius oderint bonas literas quam Lutherum. Hanc gratiam mihi retulerunt pro quorum castris depugno cum hostibus, non absque capitis mei periculo.

In cuius comitatu nunc adest Carolus meus, est Ioannes a Lasco, Poloniae comes, summo apud suos loco natus breuique ad res maximas euehendus; caeterum praeter eruditionem haud quaquam vulgarem, moribus est adeo facilibus, candidis et amicis, vt mihi iam vita coeperit adlubescere, ex eius domestico conuictu veluti repubescenti. Verum haec est fatorum inuidia. Siquid mali est, haeret sine fine nec potest excuti: si quid obtigit boni, quae rara auis est, ilico rapitur vix degustatum.

Quidam procerum per litteras a me petiit vt inclytae Reginae aliquid aederem de seruando coniugio, captae, vt scribunt, libello quem aedidi De comparatione virginis et martyris. Viues illi dicauit Virginem, Vxorem et Viduam; vnde miror quid praeterea desideret. At tamen illi geram morem vbi pugnam hanc de Eucharistia depugnauero.

Carolstadius post longos errores reuersus est Vuittenbergam, καὶ παλινῳδήσας receptus est in Ecclesiam illam. Vide clementiam Euangelicam. Bene vale. M.D.XXV.

1625_{1649} To Christopher Truchses.

Opus Epistolarum p. 708. Basle.
N. p. 675: Lond. xix. 94: LB. 724. ⟨c. 4 October 1525.⟩

[The position of this letter is given by Ep. 1649. An approximate month-date can be obtained from Ep. 1626.

Christopher Truchses (c. 1509–1535) was the eldest brother of Otto (25 Feb. 1514—2 April 1573), afterwards bp. of Augsburg and cardinal (see Knod 4041 and ADB. xxiv. 634): their father being Wm. Truchses († 1557) of Waltburg—a hill-castle E. of Ravensburg, to the N. of Lake Constance—who was Ferdinand's president and lieutenant in Wurtemberg. Christopher matriculated at Tubingen

---

38. Latomus] See Ep. 1585. 80n.
41. Vincentius] See Ep. 1196 introd.
42. quattuor Dominicani] See Ep. 1603. 42–5.
43. libellum] See Ep. 1571. 65n.
45. Sutoris] See Ep. 1591. 25n.
51. Ioannes a Lasco] See Ep. 1622. 4n.
59. Quidam procerum] Mountjoy; see Ep. 1727.
61. De comparatione] See Epp. 1346, 1475.
Viues] *De institutione foeminae Christianae*, Antwerp, M. Hillen, 1524; dealing with the training of a woman for the periods of girlhood, marriage, and widowhood.
65. Carolstadius] See Ep. 1616. 27n.

in Jan. 1519, nearly six years ahead of Otto; and was now studying at Padua, where—or at Bologna (cf. Knod 2225)—he was a fellow pupil of Christopher Madruzzi, afterwards bp. of Trent (cf. SE. 279). On returning to Germany he held a military command under Ferdinand. After accompanying Charles v to the Tunis expedition, he died at Milan on his way back, and was buried at Pavia: see D. Chytraeus, *Saxonia*, 1599, p. 726, and M. von Pappenheim, *Chronik der Truchsessen*, 1777, i. 100–1. An edition of L. Aretino's *De bonis studiis epistola* was dedicated to him by J. A. Brassicanus (Ep. 1146), Strasburg, J. Knoblouch, 1521: see Panzer vi. 96.]

ERASMVS ROTER. CHRISTOPHORO TRVCHSES, BARONI IN VVALTPVRG. S. D.

CLARISSIME iuuenis, nihil mihi Carolus meus secum attulit ex Italia gratius quam quod praeter expectationem attulit. Attulit enim imaginem tui, quam isthic e viuo desumptam sic mihi repraesentauit orationis velut penicillo, vt me quoque perinde quasi te coram intuitus essem, in virtutum tuarum amorem simul et admirationem rapuerit. Vt enim optimo iure sapientum calculo damnantur, qui fortunae beneficio diuites, animum habent omnium bonarum rerum inopem; qui corporis forma conspicui sunt, quum mentem habeant nullis virtutibus exornatam; et qui natalium stemmatis sese venditant, quum alioqui nihil habeant nobilitatis praeter imagines: multo iustius autem damnantur qui vestes ac domos habent opulenter splendidas, quum animus ignauia acediaque squaleat; qui pulchro corpore mentem circumferunt vitiis foedam; qui maiorum imaginibus morum culpa labem ac tenebras offundunt: Ita merito laudantur ii qui sese veris bonis ac perpetuis ornamentis sic locupletarunt, expolierunt et illustrarunt, vt ea minima sit in ipsis pars nobilitatis, quam vulgus totam esse nobilitatem existimat. Precor vt is cui decet acceptum ferri quicquid veri boni nobis obtigit, istum animum tibi seruet, semperque in maius prouehat.

Magna hodie inuidia laborant bonae litterae, nuper etiam nobilitas coepit huius excetrae malum sentire. Verum omnis haec inuidia vertetur in fauorem, si multi tui similes extiterint. Mediocris enim felicitas liuori obnoxia est, caeterum iuuentus pudica, diuitiae sine luxu, nobilitas sine supercilio, morum integritas cum eruditione non vulgari coniuncta, superat omnem inuidiam. Videmus quot egregiis viris ceu stellis luceat Britannia, quot exoriantur indies qui maiorum gloriam obscuraturi videantur, nisi quod hoc est illustrare verius quam obscurare. Germaniae nondum fortassis habemus quod magnopere gratulemur; sed tamen exorti flosculi quidam insignes mirificam quandam pulcherrimi prouentus spem pollicentur. Istam mentem, mi Christophore, tibi proprie gratularer, nisi multos viderem Germanicae nobilitatis iuuenes pari cursu tecum ad istam laudem contendere, vt iam merito toti Germaniae gratulari debeamus; et exemplum indies ad plures dimanaturum confidimus. Erit profecto tum vere clara, generosa, illustris ac suspicienda nobilitas, quum pro chartis et alea tractabit optimos veterum libros, pro scortis amplectetur virgines Camoenas,

TIT. VVALPVRG. *N*. 15. ii *H*: hi *N*.

1. Carolus] Harst.
12. acediaque] Cf. Ep. 1488. 45n.
26. Britannia] Cf. Epp. 118, 195, 965, 967, 990.
28. Germaniae] For this estimate cf. Ep. 1167. 9–12.

pro bellis ac latrociniis sanctissimae leges ac philosophiae decreta cordi erunt. Virtute nihil amabilius, sed nescio quid illi decoris et gratiae accedit, si fortunae quoque bonis multitudini commendetur. Libebat quidem pluribus extimulare, currentem licet, sed vix hoc etiam vacauit scribere per studiorum occupationes. Tu dabis operam vt indies minus egeas cuiusquam exhortationibus, nosque qui tuae virtuti applaudimus, iustiorem habeamus causam tibi gratulandi. Bene vale. Basileae Anno † 1524.

$^{1594}1626_{1650}$ TO LEONARD CASEMBROOT.

Opus Epistolarum p. 604. Basle.
N. p. 576 : Lond. xviii. 13 : LB. 771. 4 October 1525.

ERASMVS ROT. LEONARDO CASIMBROTIO S.

LEONARDE charissime, quod Adagiorum negocium vos omnes sollicitos circumegit, agnosco Caroli mei ingenium. Multum ille pulueris mouere solet in quamlibet leui negocio. Adagia nunc excuduntur in officina Frobeniana ; quae res hic me nunc remoratur, alioqui isthuc aduolaturum cum hoc barone Polono Ioanne a Lasco, iuuene citra arrogantiam erudito, citra supercilium magno ac felici, sed moribus adeo candidis, amicis, iucundis, vt per eius amabilem consuetudinem pene repubuerim, alioqui iam morborum, laborum, et obtrectatorum tedio marcescens.

Quid ego audio ? adeone tibi sapiunt pepones et melones Italiae ? Vereor ne iam et asinis inuideas. Vbi propius cognoris Italiae dotes, fateberis esse quod sit peponibus dulcius. Sed vt memorem admoneam, memineris, optime Leonarde, te non ea causa istuc profectum vt hybridis locupletes Italiam, sed vt eam litterarum opibus spolies, ea praeda ditaturus olim tuam Flandriam. Cum Musis et Gratiis tibi nunc res est ; quibus quam conueniat cum Cypride, tu videris. Solent Brugae tuae gignere ingenia felicissima planeque Atticis simillima. Tibi vero contigerunt eiusmodi naturae dotes vt inter felices etiam videare felicissimus. Haec protinus magnam de te spem concitarunt. Eam vehementer confirmasti studiis tuis hactenus feliciter tractatis. Nunc vero posteaquam adisti Patauium, locupletissimum ac celeberrimum optimarum disciplinarum emporium, facile diuinas quam nihil plebeium aut mediocre tui de te expectent. Nec dubito quin, nisi parum mihi perspectum est tuum ingenium, sis omnem de te spem, licet amplissimam, amplioribus litterarum mercibus superaturus. Non deerunt qui possint λεοναρδιοποιεῖν ; sed illud munus est tuum et isto dignum ingenio, vt eruditione tua quam plurimos gignas tuae Flandriae discipulos, qui te moribus inculpatis, qui doctrina singulari, qui facundia non vulgari referant.

Vtinam haec liceret coram in tuis hortis ! quos equidem tibi non inuideo, sed doleo mihi tecum non esse communes. Quod iuris Caesarei studium amplecteris, quum aliis multis de causis approbo, tum illa nominatim, quod longissime abest a rixis theologorum : quibus nunc feruent omnia, sic vt me propemodum tedeat studio-

TIT. CASIMBROTO *Lond.*

rum omnium. Et mihi videris ad tractandam remp. esse natura compositus. Commendo tibi tuam pubem omnem. Id si vel impetro vel frustra peto, quaeso vt quod tua sponte facis, me illis vicissim commendes, et horteris meo quoque nomine, vt parentum patriaeque expectationi, vt praeceptoris eruditioni studioque respondeant.

Discruciauit animum meum tuus catalogus. Lupsetus semper fuit animus meus. Pacaeus talis mihi perpetuo fuit amicus qualis Oresti Pylades. Petri Bembi felicissimum ingenium, quum ex fama, tum etiam scriptis cognoui. Reginaldum Polum sic mihi depinxit suo calamo Lupsetus vt nullus Apelles posset expressius. Becichemi nomen primum tuis e litteris didici. Baptistam Egnatium iam olim ex familiari conuictu noui, virum absolute doctum, integrum, candidum et vere amico amicum. O te felicem cui datum est tantis felicitatibus frui! et me miserum, quem aetas, morbus, et ad haec nescio quis genius malus alligat huic pistrino!

Libebat diutius tecum nugari, sed cogor et aliis scribere. Onera Carolum huc rediturum. Bene vale.

Basileae quarto Nonas octobr. Anno. M.D.XXV.

Miror si haec tam extemporaria poteris legere, nisi quod agnoscis meas notulas.

1627. To Reginald Pole.

Opus Epistolarum p. 605. — Basle.
N. p. 577 : Lond. xviii. 15 : LB. 772. — 4 October 1525.

[Reginald Pole (March 1500—17 Nov. 1558), the future champion of Rome in England, was a second-cousin (see Ep. 1595. 83n), nine years younger, of Henry VIII; who was much attached to him and took an almost fatherly interest in his education. The boy was for five years at the school kept by the Carthusians at Shene (for whom see Epp. 314. 10n, 1211. 372n); and was then sent to Oxford, where he matriculated at Magdalen College, and was B.A. in June 1515. For his teachers in England see Ep. 1595. 67–8. Though still a layman, he began to acquire ecclesiastical endowment, the deanery at Wimborne in 1518, and a prebend at Salisbury in 1519. In Feb. 1521 he was sent by Henry to Italy to continue his studies (Brewer iii, p. 1544); and crossing to Calais on 5 March (id. iv, p. 3105), he arrived at Padua about the end of April (id. iii. 198, 1267; cf. Bemb. E., p. 590). During his residence there he kept house with the magnificence due to his position, and corresponded with the Pope (cf. Brewer iv. 79, 1529). Longolius, who was received as an inmate of his household (Lo. E., f. 7) and died there 11 Sept. 1522, describes him (ibid. f. 119) at that time as 'ingeniosus et mehercule doctus et elegantissimi iudicii adolescens, sed qui neque istiusmodi disputationibus ac nunciis magnopere capiatur, et mira quadam etiam tum modestia tum taciturnitate sit praeditus'. Jo. Lasky (l. 18) supposed him to be a son of Henry VIII (La. E. 7). Later Pole was joined by Lupset (see Ep. 1595 introd.); and they returned together to England in Oct. 1526 (Ep. 1761), bringing with them a collection of manuscripts (Ep. 1817). Whilst in Italy, Pole was nominated by Foxe as Fellow of Corpus Christi College, Oxford, 14 Feb. 152$\frac{3}{4}$.]

ERASMVS ROT. REGINALDO POLO ANGLO S.

Thomas Lupsetus suis litteris te totum, ornatiss. Pole, sic depinxit vt mihi notior esse non posses, si menses aliquot domesti-

---

1626. 47. primum] But see Ep. 1016 introd. and 27–32.
1627. 1. litteris] Ep. 1595. 52–90.

cam tecum aegissem consuetudinem. Corporis figuram effingit pictor, et auribus non nullam hominis partem discimus; at intimae dotes animi, multo preciosissimae, non nisi diutino conuictu deprehenduntur. Ea pars epistolae mihi profecto magno fuit solatio. Gaudeo enim his deploratissimis temporibus exoriri qui bonarum litterarum ac pietatis causam et tueri possint et ornare. Non hic occinam laudes tuas, tantum gratulor tibi tam insignia benignissimi Dei dona; quae dignabitur in te seruare semperque in maius ac melius prouehere. Quam impense te amet Lupsetus, satis ipsa declarat oratio; quae nihil aliud spirat quam incredibilem quandam beneuolentiam, adeo vt me quoque rapuerit in amorem tui. Miramur quum magnes chalybem ad se trahit. Quis autem tam ferreus est, quem iste tot dotium in vno concentus non ad amorem pelliceat?

Si Carolus meus redisset maturius, fortassis iam isthic adessem. Non poterat optari comes itineris vel dux commodior quam obtigit hic Ioannes a Lasco, baro Poloniae: cuius quam hactenus fui conuictu felix, tam nunc abitu discrucior. Amabis, sat scio, tui simillimum. Clarissimae maiorum imagines, dignitates amplissimae, spes ampliores, ingenii mira vena, eruditio neutiquam vulgaris ne tantulum quidem addunt illi supercilii. Et adsunt isthic quorum consuetudine possim vel reiuuenescere, Richardus Pacaeus, Pyladeus amicus; Thomas Lupsetus, quem semper filii loco dilexi, nunc vt patronum amo; Leonardus Casimbrotus, homo moribus plane niueis, doctus, et olim inter claros futurus; tu in primis, mi Pole. Sed alligant hic me fata mea: quid enim aliud ineusem?

Quando coram frui non licet, dulcissimum esset diutius per litteras tecum confabulari, ni mihi nunc eodem die onerandi fuissent tres baiuli; quorum vnus adit Galliam, alter Brabantiam, tertius hic est Carolus meus, quem sic accepistis vt lubenter isthuc recurrat. Itaque boni consules litteras sic ineptas et inconditas, quas ne relegere quidem vacat. Bene vale.

Basileae quarto nonas Octobr. Anno. M.D.XXV.

1628. To Francis Asulanus.

Vatican MS. Reg. Lat. 2023, f. 159. — Basle.
de Nolhac p. 110. — 5 October 1525.

[An original letter, autograph throughout: endorsed by Asulanus 'R⟨ispo⟩sta adì 26 Nouembr. 1525'. In sequence with Ep. 1592.]

S. P. Scripsi pridem respondens tuis litteris. Adagiorum opus excudit Frobenius. Exemplar recipiet Carolus idem qui pertulit,

3. egissem *N*.

1627. 12. oratio] The eulogy in Ep. 1595.

16. Carolus] Harst; who carried Epp. 1621–34, of which Epp. 1622, 1629 were to be forwarded on to Poland by J. Lasky. Epp. 1649, 1674 show that Harst brought back Epp. 1648–50, and one from J. Lasky; who wrote at the same time to Boniface Amerbach from Venice, 26 Nov. (Ba. E. 6).

25. Casimbrotus] See Ep. 1594.

30. vnus] P. Tossanus (Ep. 1559. 8n), who carried Epp. 1615, 1618–20.

alter] Perhaps Livinus Algoet. The only letter extant that he can have carried is Ep. 1641.

31. accepistis] When he came in the summer; see Ep. 1575. 7n.

1628. 1. Scripsi pridem] Ep. 1592.

Adagiorum opus] See Ep. 1659.

2. Carolus] Harst; see Ep. 1575. 7n.

vt faciat quod iussi. Galenus vehementer expectatur ab eruditis. Ego, mi Francisce, hactenus vsus sum opera Frobenii, quod alius nemo contigit magis accommodus. Alioqui officinae vestre non minus faueo quam bonis litteris, quibus profecto faueo plurimum, et hae vestre officinae tantum debent quantum alii nemini. Si quid erit in quo potero declarare hunc animum, faciam vt intelligas hec non esse λόγους.

Salutabis mihi diligenter patrem Asulanum et fratrem reliquamque familiam. Baptiste medico scribam, si quid dabitur ocii. Bene vale.

Datum Basilee. 3. Nonas Octobr. An. 1525.

Erasmus tuus.

Magnifico D. Francisco Asulano, mihi vt fratri chariss. Venetiae.

1629_{1652} To Andrew Cricius.

Kórnik MS. 243, f. 109 (*a*). Basle.

H. p. 606: N. p. 577: Lond. xviii. 16: LB. 773. 5 October 1525.

[This and Ep. 1652 are found, in immediate succession, in a thick folio volume of ms. now in the castle library at Kórnik, SE. of Poznán, belonging to Count Ladislaus Zamoyski; to whose kindness on a visit 8–9 July 1922 we are greatly beholden. The volume consists largely of correspondence between Cricius and his uncle, Peter Tomicius, and contains also some writings by Cricius on the Lutheran question, and verses by him. It was written under the direction of Stanislaus Gorscius (1489–1572), canon of Plock; who being a dependent of both bishops, and an admirer of the uncle, caused selections from their writings to be transcribed for him. As representing the letter sent and received, the MS. is superior to the printed editions and deserves priority; but a few of its readings are evidently mere lapses and must be discarded, and its spelling is no doubt that of Gorscius' copyist. In printing this letter in the *Opus Epistolarum* (H) with the usual modifications, Erasmus also brought it up to date. The year-date is confirmed by the movements of John Lasky. The divergence of month-date denotes a lapse somewhere, perhaps by Gorscius' copyist. The two letters are printed from the MS. in AT. vii. 103–4.

Andrew Crziczki (Cricius or Critius: c. 1 Dec. 1482—10 May 1537) came of a family of position, which took its name from estates at Krzycko in the district of Wschov, NE. of Glogau; his mother being a sister of Peter Tomicius (Tomiczki), bishop of Cracow and vice-chancellor of Poland. Of his education nothing is certainly known; but as the Kórnik MS. contains inscriptions and epitaphs which appear to have been copied in Italy, it is possible that he studied there. In 1504 he was given a canonry at Poznán; where in 1507 he was appointed chancellor and in 1511 scholaster. An *Epithalamium* composed by him for the marriage of Sigismund with Barbara Zapolya (<† 2 Oct. 1515) and printed at Cracow by J. Haller, 17 Feb. 1512, was brought to the notice of the Queen; who in the same year chose him for her chancellor. In 1516 he was appointed secretary to Sigismund, and thenceforward his fortune was assured. In 1519 he became provost of Poznán, in 1522 bishop of Przemysl, in 1527 bishop of Plock (cf. Ep. 1803), and finally in 1535 archbishop of Gniezno.

Besides numerous writings in prose, he was prolific as a poet and acquired a considerable reputation (cf. Calc. E. p. 92); though many of the verses preserved under his name are coarse and erotic. Some were printed in his lifetime; but many are found only in the Kórnik MS., and did not appear till 1888, when they were edited by C. Morawski, with a description of the MS. and a careful biography. Many letters received by Cricius and Tomicius and rough-drafts of their replies are preserved in the Teki Górskiego, a large collection of original papers in the library of Count Maurice Zamoyski at Warsaw. Our thanks are due to the Count

---

3. Galenus] See Ep. 1594. 107n. 11. Baptiste] Opizo; see Ep. 1594. 34n.

for permission to examine them at leisure in July 1922, and to his librarian, Dr. Wagner, for ready help in our work.

Erasmus' letters to Cricius are frequent and intimate: only one of Cricius' to him survives, Ep. 1652—also a poem of little interest, printed by Morawski, p. 256, which is perhaps mentioned in Ep. 1683. 51. For the pleasure which the present letter gave see Hos. E. 1, written by Cricius from Cracow without date to Hosius: '⟨Erasmus⟩ misit et litteras sua partim manu scriptas: quarum exemplum tibi mitto. Cui cum respondebo, agam diligenter vt ad nos commigret: est enim quaedam spes huc illum pelliciendi'.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREE CRICIO EPISCOPO PREMISLIEÑ.

S. P., reuerende Presul. Illustris baro, Hieroslaus a Lasko, quum hac iter faceret, exhibuit michi libellum quendam tuum pedestri simul et equestri pugna cum Luteranorum exercitu confligentem. Rursus frater eius germanus, ac vere germanus, hoc est simillimus, nuper exhibuit epistolam rei geste hystoriam exponentem, admixtis etiam versibus aliquot; ex quibus intellexi tuam amplitudinem simul et in Musarum pratis et in rethorum palestris et in theologorum adytis non infeliciter versatam esse, denique tam candido preditam ingenio vt nostras etiam lucubrationes vere Batauas non dedignatus sis attingere.

Hoc exemplum quoniam hodie rarum est in episcopis, misi dono librum reueren⟨di⟩ patris Cutberti Tonstalli, episcopi Londinensis in Anglia, qui nuper legatus iuit ad Cesarem Carolum: is homo est vite inculpatissime, vtriusque literature ad vnguem doctus, nec vllius honeste discipline rudis. Sciebam enim te gauisurum cum perspiceres istud exemplum episcoporum indies ad plures dimanare.

TIT. CRITIO *H*. PREMISLIEÑ. *a*: PLOCENSI *H*. 1. S. P., reuerende Presul *a*: S.D. *H*. Lasco *H*. quum *H*: qui *a*. 2. tuum *add. H*. 4. eius frater *H*. 6. tuam amplitudinem *a*: te *H*. 7–8. et in theologorum adytis *add. H*. 8. versatum *H*. 9. praeditum *H*. 12. reuerendi patris *om. H*. *H*: Gutberti *a*. Londoniensis *H*. 16. *H*: perspiciens *a*.

---

1. Hieroslaus] See Epp. 1242. 25n, 1502; and, for his visit to Erasmus in May 1524, *Cat. Luc.* (1), pp. 31–2.

2. libellum] *In Luterum Oratio*, in the form of a letter to Sigismund: in a volume of prose and verse entitled *Encomia Luteri* ὠς ἐκ τριποδος, ⟨Cracow, H. Vietor⟩, 1524. In it he writes (f°. B): 'Futurum est enim quod et decus literarium Erasmus censet, vt nemo melius Lutherum quam semetipse conficiat, inconstantia videlicet et maledicentia sua, qua in omnes passim ceu furens illa Hecuba fertur'. For Cricius' early inclination to favour Luther see Ep. 1652. 64–5.

4. frater] John Lasky: see Epp. 1593. 133, 1622. 4n.

5. epistolam] *De negotio Prutenico Epistola*, Cracow, H. Vietor, 1525, addressed to Jo. Ant. Pulleo, papal nuncio in Hungary (Ep. 1652. 84n), and giving a quasi-official statement of Sigismund's reasons for creating Albert of Brandenburg (Ep. 1297. 54n) Duke of Prussia. The book was published at the request of Chr. of Schydlowyetz and dedicated to him: cf. Ep. 1652. 82–7.

7–8. theologorum adytis] This phrase, which appears first in H, may have been added after Erasmus had seen Cricius' commentary on Ps. 21, entitled *De afflictione Ecclesiae*, Cracow, H. Vietor, Jan. 1527; or it may have been omitted in *a* through a mere lapse.

9. Batauas] Cf. Ep. 996. 43n.

12. Tonstalli] *De arte supputandi*, London, R. Pynson, 14 Oct. 1522 (cf. Ep. 1487. 23n): dedicated to Thomas More. Cricius subsequently wrote to Tunstall, 7 May 1527, expressing his admiration for the book (AT. ix. 158).

13. legatus iuit] For this embassy see Brewer iv. With instructions dated 26 March 1525 (1212) Tunstall embarked at Southampton 18 April (1271, 1296) and reached Toledo 24 May (1378). Returning he left Toledo 26 Jan. 1526 (1928) and had arrived in England overland by 1 May (2055, 2139).

Simulque hoc agebam vt, quemadmodum illum sic habeo michi fauentem vt non alium mortalem impensius, hac ansa qualicumque prebita, memet in tuorum etiam clientum numerum insinuarem. Nam constantius diligar ab vtroque, si vos quoque ambos mutua noticia mutuaque beneuolentia ex morum ac studiorum simillitudine conciliata copularit.

Haec scripsimus sic ex tempore, dum illustris D. Ioannes parat equos conscendere : qui multos homines, et inter hos Erasmum, hic occidit, tantum sui desyderium relinquit abiens, cum quibuscumque habuit consuetudinem. Bene valeat tua R. D°

Basilee tertio nonas octob. Anno 1525.

1630. To James Apocellus.

Opus Epistolarum p. 606. Basle.
N. p. 578 : Lond. xviii. 17 : LB. 776. 9 October 1525.

[Contemporary with other letters to Rome at this date. Corroboration for the year-date is given by BRE. 249.

James Apocellus of Pforzheim was at Rome with Michael Hummelberg in 1515–16 (MHE. iii. 11). In 1519 he was still engaged in legal business and had not secured any lucrative place ; but by now had very likely obtained the office which he certainly held later, in the Hospital of St. Mary 'de Anima, Teutonicorum' at Rome. His name appears in the book of that confraternity between 1526 and 1529 : misprinted in Jänig, p. 133, as 'Iacobus Apviellus, curie causarum notarius'. The index to H describes him as 'Heluetius'.

This letter was carried, with another letter of commendation from Beatus Rhenanus (cf. BRE. 249), by Justus Diemus of Bruchsal (Ep. 1762), a kinsman of Apocellus, who appears to have been going to Rome to seek his fortune. A letter from Diemus (NE. p. 39 : 9 Sept. 1526) shows that Apocellus was in a comfortable position at Rome, and resented Diemus' refusal to stay there with him. A letter written by Apocellus in Dec. 1527 to a friend at Spires, describing his experiences during the Sack of Rome, is printed in the Munich *Hist. Jahrbuch* xii, 1891, 753–6. In Jan. 1542 he was a witness to Aleander's will (Omont p. 106). He was still living at Rome in 1549, and he was buried in the church of his Hospital (see G. J. Hoogewerff, *Bescheiden en Italië* ii, 1913, pp. 464, 587). He is very likely to be identified with 'Jac. Appozeller ex Vbstat', near Bruchsal, who matriculated at Heidelberg on 5 Feb. 1509.]

ERASMVS ROT. IACOBO APOCELLO S. D.

Vir ornatissime, si tibi videtur impudens quod ignotus ad ignotum scribo, imputabis bonam huius culpae partem Iusto consobrino tuo, qui sua facundia huc me perpulit, subornatis etiam deprecatoribus, ne detrectare possem quod rogabat. Quod si et illius improbitatem et meum obsequium boni consulis, gaudebo per hanc occasionem auctum esse amicorum meorum catalogum. Consobrinus tuus mihi videtur natus rebus gerendis, promptae nec impolitae linguae, pudore sic temperato vt non offundat dicenti tenebras. Erit aliquando magnus, si tuus fauor illi fuerit perpetuus. Bene vale.

Datum Basileae. vii. Id. Octobr. An. M. D. XXV.

1629. 17. sic . . . 18. fauentem *α* : habeo mihi fauentem, sic *H*. 18. hac *H* : sic *α*. 21. ac *α* : et *H*. 23. Haec *H* : Hoc *α*. illustris D. Ioannes *α* : illustriss. Ioannes a Lasco *H*. 24. hic *add. H*. 25. reliquit *H*. 27. tertio . . . Anno *H* : iii. Octobr. *α*.

1631. To Paul Bombasius.

Opus Epistolarum p. 606. Basle.
N. p. 578 : Lond. xviii. 18 : LB. 775. 9 October 1525.

[The year-date is amply confirmed by the contents ; and by the other letters sent at this time to Rome.]

ERASMVS ROT. PAVLO BOMBASIO. S.

Salve Croese, nisi mauis esse Midas. Extra iocum, mi Bombasi, gratulor tibi fortunam auctam, sed magis gratulor prosperam valetudinem, quae mihi longaeuam viridemque senectam Bombasii mei pollicetur. Carolo meo tam amanter datam operam gaudeo, simulque gaudeo hac occasione mihi compertum Card. patroni tui erga me non vulgarem feruorem : nam antehac vix tibi credebam. Nunc nullum erat ocium, itaque necesse est vt mihi apud illum prolixae epistolae vicem commodes. Sub autumnum rursus moliebar iter in Italiam ; sed nuncii serius redierant, et hyems ante tempus huc incubuit. Bene vale, patrone magne.

Basileae. vii. Id. octob. Anno m.d.xxv.

1632. To Frederic Nausea.

Opus Epistolarum p. 607. Basle.
N. p. 578 : Lond. xviii. 19 : LB. 774. 9 October 1525.

[The year-date is confirmed by the mention of the Peasants' Revolt. Nausea was now at Bologna (NE. p. 28), but evidently was proposing to visit Basle (cf. Ep. 1633. 19) : no doubt on his way to Frankfort, in connexion with the offers made to him at this time from there (see p. 78). The Dean of Frankfort wrote to him on 19 Oct. urging him to come quickly and take up the post (NE. pp. 28–9).

The visit to Erasmus at Basle is mentioned by J. Bockenrodius in his life of Nausea, *Poemata*, Cologne, P. Quentel, Sept. 1533, f°. G² v°.]

ERASMVS ROTERODAMVS FOEDERICO NAVSEAE S.

Gratvs fuit libellus quem misisti, gratior epistola tam elaborata : non quod laudibus illis delector, quas tu prodige verius quam liberaliter in me effundis ; imo ne legere quidem eas sustinuissem, ni mihi persuasum haberem eas ab ingenii tui singulari quodam candore et immodico nostri studio proficisci. In posterum tamen, mi Nausea, te rogatum velim vt exercendo stylo quaeras aliud argumentum.

1631. 11. Anno *add. N.*

1631. 2. fortunam auctam] By his appointment as secretary to Clement vii, 5 Sept. 1524.
4. Carolo] Harst : see Ep. 1575. 7n.
5. Card. patroni] L. Pucci ; see Epp. 860 introd., 1411. 30–31.
6. feruorem] A contrast to the hostility of Hezius and some of the orthodox party at Rome towards Erasmus at this time : see Balan 261.
8. rursus] Cf. Ep. 1315 introd.
moliebar] Cf. Epp. 1580. 16–17, 1586. 27n.

1632. 1. libellus] Probably Nausea's *Ad . . . Carolum V . . . pro sedando plebeio in Germania aduersus ecclesiasticum equestremque ordinem tumultu Oratio*, Vienna, 3 May 1525, reprinted at Venice 5 Oct. 1525 : see Panzer ix. 50, x. 48–9.
epistola] Not extant : no doubt answering Ep. 1577.

Scripsi de tuo negocio Card. Campegio, sed paucis; nec enim opus fuit pluribus, nec mihi vacauit plura scribere. Huc si te contuleris, inuenies malum illud agreste mitius ac sanabilius. Detractione sanguinis remisit se febris. Caetera coram; quod vtinam fiat breui! Interim bene vale, chariss. Nausea.

Basileae 7. Idus Octob. An. 1525.

1633. To Daniel Mauch.

Baronii Praescriptiones, 1602, p. 143 (α). Basle.
Königsberg programm, 1822, p. 6 (β). 10 October 1525.
H. p. 695: N. p. 663: Lond. xix. 90: LB. 777.

[This letter was first printed by Erasmus in the *Opus Epistolarum* (H), with two notable variations from the text shown below. The passage about Luther (ll. 11–16) was, for obvious reasons, omitted; and a wrong address was attached—perhaps in the absence of an address on the rough-draft, from which H was of course printed—, either deliberately for the purpose of disguise (cf. Ep. 1296), or possibly through unintentional contamination with Ep. 1635, perhaps written at this time, though far away in the book.

In 1602 the letter was printed complete, from the original MS., which was then in the possession of Philip Cratz of Scharpffenstein, provost and archdeacon of Mainz. The editor was Justus Baronius or Caluinus of Xanten, a client of Cratz and a councillor of the Archbishop of Mainz, in a volume entitled *Praescriptiones aduersus haereticos perpetuae*, Mainz, J. Albinus, 1602, p. 143 (α); with a second edition, ibid., 1605, p. 143. It at once attracted notice, and was often reprinted, no doubt because of its scandalous passage. That alone is found, with the month-date of α, in A. Scultetus' *Annales Euangelii renouati*, Heidelberg, 1618, p. 278; and the whole letter is said to be in F. Costerus' *Euangelium reformatum*, Cologne, A. Kempen, 1615, with later editions at Münster, L. Rassfeldt, 1617, and at Cologne, B. Neuwirth, 1751. These I have not seen; but it was also edited in a programm of Königsberg University, 1822 (β), with some useful notes, which enabled me to trace the original print in Baronius' volume.

Besides this letter, β contains one of Luther, 1528 (LE². 1299) and one of Melanchthon, 1557 (ME. 6214). The preface states that in 1778 the originals of all three were in the Jesuit College at Emmerich; and that copies of them had been communicated to Dr. Wald, dean of the theological faculty at Königsberg, by a friend travelling on the Rhine. In 1829–30 the letter of Luther was printed in MSH. p. 407, with a note by the anonymous editor stating that he had seen the autograph original in the collection of the well-known Louvain theologian and antiquary J. F. Van de Velde; who whilst a fugitive in Germany 1797–1802, had visited many libraries. From Van de Velde's ownership of one letter from Emmerich, it may be conjectured that the two others also had come into his possession. After his death, at Beveren, Waes, on 9 Jan. 1823, his papers were dispersed. Canon Claeys-Bouuaert, who has some of them under his care in the Episcopal Seminary at Ghent (see Ep. 1695), has been kind enough to make inquiries after the three letters from Emmerich, but without success.

Even without Baronius' statement that the 'authenticum exemplar ipsius Erasmi manu scriptum' was his original, the letter as he prints it bears evident marks in its postscript, signature and address, of being derived from a MS. The text of α may therefore take precedence; and β too, as it is also in close dependence on the original, may, in spite of some inaccuracy, come before the Basle volumes. Of the two month-dates I have adopted that of H, which is supported by β; depravation coming more easily by omission than by insertion. It may be noted that β gives a date of delivery in Rome (cf. Ep. 1634), 'Sanctae Romae 15. IXbris'; where the first word is perhaps a misreading of some such abbreviation as R[ta]. (recepta).

11. coram *H Lond.*: te coram *N LB.*

---

8. Scripsi] The letter is not extant.
tuo negocio] The 'parochiatus' at Frankfort. Campegio wrote four letters in Sept. to friends and patrons who were likely to support Nausea; see NE. pp. 32–4.

The eagerness with which the letter was seized upon by Catholic controversialists might at first suggest that the passage interpolated in Baronius' text was a forgery. But for two reasons this view is not tenable. In the first place a forger, if he selected a letter which had already been printed by Erasmus, would hardly have ventured to vary the name of the person addressed; and secondly the passage added occurs in very similar wording in two other letters of Erasmus (Epp. 1653, 1655), of which the autograph MSS. exist, but which, it may be noticed, he never published himself. In Ep. 1624 too there are similar sentences, but without the slander: which in Ep. 1677 Erasmus specifically contradicts.

Daniel Mauch (27 Jan. 1504—19 May 1567) of Ulm matriculated at Heidelberg on 28 April 1520, and on 23 July 1522 at Tubingen; where he was B.A. a. 22 March 1523. After a few months at the University of Cologne he migrated in the spring of 1524 to Vienna. When Campegio came to Hungary (cf. Ep. 1552. 111n), Mauch succeeded in attaching himself to the Cardinal's chief secretary, Florianus Montinus (Ep. 1552); with whom he evidently was at the present date, and whom in 1526 he accompanied on the embassy to Muscovy (cf. Ep. 1673. 23n). After perilous wanderings he returned to Vienna in the spring of 1527. In 1529 he was studying at Erfurt, whence he proposed to migrate in the autumn to Cologne: though he was tempted by the hope of a Latin lecturership to go to Wittenberg, where he would have the opportunity to learn Greek. But early in 1530 (cf. NE. 95) he returned to the service of Campegio, and went with him to the Diet at Augsburg: during which he obtained from the Imperial chancery the grant of a coat of arms, having already received from Campegio a bull making him count palatine and papal acolyte. By Feb. 1531 he had entered the household of George of Austria, bishop of Brixen, who went later to the court at Brussels. In 1534, while the Bishop was absent on an embassy to Denmark (see Brewer vii), Mauch was sent to study law at Louvain, to increase the value of his services. In the summer of 1536, being at Milan, he took the opportunity to proceed I. V. D. at Pavia, the degree being conferred by the hand of Alciati (OE. 575, 579). From Ferdinand in Nov. 1538 he received a royal councillorship. When his Bishop was translated to Valencia, Mauch followed him to Spain in 1540, and perhaps at that time visited the universities of France; for in 1544 he records that he had inscribed his name in the list of 22 universities. From 1542 to 1544 he was an advocate at the Imperial Court at Spires. Then taking orders, he was appointed head of the Chapter school at Worms, a post which he held with honour till his death: though in 1556 he had thoughts of settling at Liège or Basle. In 1554 he was vicar-general to the Bishop of Worms.

His interest in learning is shown by his contributing a MS. for Jo. Herold's *Leges Salicae*, Basle, H. Petri, Sept. 1557; and by the dedication of two books to him—Oporinus' edition of Sigismund of Herberstein's *Res Moscouitae* (narrating the embassy of 1526–7), Basle, Aug. 1556, and J. Ferus' Commentary on Ps. 66, Mainz, F. Behem, 1556. Geo. Wicelius, when a fugitive for his religion, found shelter with Mauch at Worms; and describes with detail in his *Exercitamenta*, ibid., Feb. 1555, f°. V⁴ v°, how on 7 July 1552 Mauch showed him a remarkable piece of stone-carving on the front of the cathedral.

See F. Falk in *Katholik* lxxiv, 1894, 27–44, lxxviii, 1898, 45–55; A. Naegele in *Römische Quartalschrift* xxv, 1911 (Ms. E.); seven letters of Mauch to Julius Pflug, 1543–56, printed by W. van Gulik, ibid., xviii, 1904, 67–83; EHR. xxii, 1907 751–3; and NE. pp. 262, 278. An autograph letter of Mauch to the Asulani, dated Brixen, 28 July 1532, and ordering books for the Bishop and himself, is in the Vatican Library (MS. Lat. 3435, f. 38). Mauch's autobiography exists in ms.: an edition is projected by Dr. A. Goldmann of Vienna.]

S. P. Amantem non redamare, Daniel optime, vix ferarum est. Amas Erasmum ex libris cognitum, ego redamo Danielem ex humanissimis modestissimisque literis non ignotum. Dictus est Daniel vir desideriorum; quid itaque mirum si Desiderius Desiderium desideras? Sed quid narras? Caeteri quietis desiderio relinquunt principum aulas, et tu velut e fluctibus temet in aulam velut

1 S. P. *aβ*: ERASMVS ROT. DANIELI BENEDICTO MEDIOLANENSI S. *H*. 3. est *a H*: es *β*.

4. vir desideriorum] Dan. 10. 11.

in portum tranquillum contulisti. Nausea sui similis est, tantum me faciens vbique suis laudibus quantum esse me immodice amanti persuasit amor. Montini lepidissimis literis nescio an vacet nunc respondere.

Nunciabis illi rem laetam. Lutherus, quod felix faustumque, deposito philosophi pallio duxit vxorem ex clara familia Bornae, puellam elegante forma, natam annos 26, sed indotatam, et quae pridem desierat esse Vestalis. Atque vt scias auspicatas fuisse nuptias, pauculis diebus post decantatum hymenaeum noua nupta peperit.

Iocatur ille in crisim sanguinis; verum ea crisis Orco dedit agricolarum plus minus centum millia. Nunc remisit se paroxysmus, et Nausea, si venerit, reperiet malum aliquanto medicabilius. Bene vale, et noster esto: debes autem, si Nauseam sic diligis.

Datum Basileae 6. Idus Octob. Anno 1525.

Montino salutem plurimam.

Erasm. Rot. tuus.

Optimae spei iuueni Danieli Mauchio Vlmano, Romae in familia R. D. Card. Campegii.

1634. To Albertus Pius.

Responsio ad A. Pium, 1529, f°. a² (α). Basle.
Lond. xxxi. 44: LB. App. 333, and ix. 1093. 10 October 1525.

[To indite this letter Erasmus was impelled by the reports which reached him from Rome, of Pius' attitude towards him; cf. Epp. 1479. 130n, 1576. 38–41. In reply Pius sent a *Responsio paraenetica, Martini Lutheri et asseclarum eius haeresim vesanam magnis argumentis et iustis rationibus confutans*, dated 15 May 1526 from Rome, and cast in the form of a letter; which is, however, too long to reproduce in this edition. It reached Erasmus during the summer (cf. Ep. 1744. 130), evidently in ms. (though Prof. P. Smith, *Erasmus*, 1923, p. 398n, has trace of a Rome edition, 1526), and created no unfavourable impression (Ep. 1804); but he delayed to answer, and at length sheltered himself under the pretext that he was uncertain where to address his critic, since Pius had fled from Rome after the Sack. In course of time Pius prepared to print his *Responsio* with Badius. Erasmus did his best to stop the publication (Epp. 1987, 2080; cf. α p. 78, LB. ix. 1122A); but without avail, and the book appeared on 7 Jan. 1529 (β). On 9 Feb. it reached Erasmus; who in spite of much other work set himself to accomplish one of his *tours de force*. By 13 Feb. (but cf. Lond. xx. 97, xix. 24; LB. 1018, 1024) he had completed a *Responsio* of 80 quarto pages; which with other matter the Froben firm printed in March (α)—possibly in time for it to be on sale at the spring Frankfort fair. Pius on receiving it resumed the controversy with great

7. sui α *H*: Tui β. 11. Nunciabis . . . 16. peperit αβ (Nunciabis α: Narrabis β. faustumque α: faustumque sit β. 12. α: Borne β. 14. pridem α: iam pridem β. β, *cf. Ep.* 1624. 15: desiderat α): *om. H.* 18. α *H*: agricolas β. 19. medicabilius β *H*: moderabilius α. 21. Idus β *H*: d. α. Octobr. *H.* 22. Montino . . . 25. Campegii αβ (Eras. β. Mauchio . . . Romae α: Maustrio Vlmaro β): *om. H.*

---

7. Nausea] Cf. Ep. 1632. 1–7.

9. Montini] See Ep. 1552 introd.

literis] Not extant: perhaps in answer to Ep. 1578.

12. duxit vxorem] See Ep. 1624. 13n.

16. peperit] This scandalous rumour (cf. LE². 949, 957) is contradicted in Ep. 1677. Luther's eldest child, John († 28 Oct. 1575), was born on 7 June 1526: see LE². 1076n.

17. ille] Montinus; cf. l. 9.

crisim] The jest perhaps lay in a suggestion of *chrisim*.

19. si venerit] See Ep. 1632 introd.

seriousness, and compiled 23 books of criticisms on various points in Erasmus' works, protesting that in reality he was combating Luther, whose views he considered Erasmus to represent; but before the printing was finished, he was dead, and Badius published the book posthumously, 9 March 1531 (γ). Erasmus however, was not content without having the last word (cf. EE. 155), and replied to his silenced adversary with a further *Apologia, aduersus rhapsodias calumniosarum querimoniarum Alberti Pii, quondam Carporum principis quem et senem et moribundum et ad quiduis potius accommodum homines quidam male auspicati ad hanc illiberalem fabulam agendam subornarunt*, Basle, Froben, 1531: to which nevertheless a rejoinder was forthcoming from a client of Pius, Jo. Genesius Sepulveda, *Antapologia pro Alberto Pio in Erasmum*, Rome, A. Bladus, 1532, and Paris, A. Augurellus, 22 March 1532 (cf. Sep. E. i. 1–3, 15).

The earliest text of this letter is in β, printed of course from the letter actually received by Pius; but with so many errors that Erasmus printed it again in α from his own rough-draft, specifying on pp. 2–3 of α the misreadings of ll. 64, 95, 18, 98, 101, and one other, *penitus* for *penitius*, which I cannot find in β. The letter appears again in γ with some, but not all, of the misreadings corrected. From these facts it is evident that precedence must be given to α. There is a xvi^c. ms. copy in the Ducal Library at Wolfenbüttel (MS. 2889, containing also Pius' *Responsio* of 15 May 1526 by the same hand): but as it invariably agrees with β (even reproducing the misprint of l. 1), except for some trivial depravations of its own, it may be presumed to have no independent authority, and may therefore be neglected.

This letter was delivered to Pius at Rome on 14 Nov. (cf. the delivery of Ep. 1633); its dates are confirmed by those of his *Responsio*.

Albertus Pius (c. 1475—a. 10 Jan. 1531: Bergenroth iv. 2. 604) was the elder son of Leonellus Pius, a Savoyard with a princedom at Carpi, 9 ms. N. of Modena, who had married Catherine, sister of Pico della Mirandola. In the autumn of 1477, before Albertus was 2, his father died. Aldus, who had been at Carpi since 1479 (AE. In), was established as tutor to the two boys; and in that capacity addressed to their mother about 1482 a letter embodying a scheme of study for his charges (first printed by J. Morellius, *Aldi scripta tria*, 1806, pp. 8–20, and again by J. Schück, *Aldus Manutius*, 1862, pp. 107–115). A fellow-pupil was Jac. Berengarius, the future anatomist. Of the happy relation then established between master and pupil, there is abundant indication in the books which Aldus later dedicated to Albertus, including his masterpiece, the Greek Aristotle of 1495–8. The printer adopted the name of Pius; and at one time it was proposed that he should set up his press at Carpi under Albertus' roof. When Pico died at Florence in 1494, Albertus was one of those present. In 1496 he angered the Venetians by closing the gates of Carpi against their ally, who was moving to attack Florence. A few of his private letters, 1498–1509, are preserved in the Ambrosiana at Milan (E. 30 inf.); printed in AE. 7–9, and A. A. Renouard's *Lettere di Paolo Manuzio*, 1834, pp. 341–2, 345. In 1508 he saw Erasmus at Venice; and he believed that he had also met Linacre (*Resp. paraenet.*, f. 2 v°.). A picture of his early life, in the society of many scholars, is given in Sepulveda's *Antapologia*, cap. 14.

In 1510 he went to Rome as ambassador for Louis XII (AE. 13; cf. Brown iv. 1045); and thenceforward his life was given over to diplomacy, in which he played a very prominent part, to the detriment, as his opponents considered (EE. 164), of international peace. His letters to the King are in the Bibl. Nationale, and were printed in 1712 (*Lettres du roy Louis XII*, iv). By 1513 he had transferred himself to Maximilian's service, and he remained at Rome as Imperial representative. He was also a leader in the literary world there (cf. Ep. 1479. 19n), living in his own house below the Monte Mario; and he counted Sadoleto among his friends (cf. Sad. E. 115). In 1517 his position enabled him to be useful to Aleander (Al. E. i. 11–16). In 1514–15, being then, as Sepulveda states (*Antapol.*, cap. 17), about 40, he was seriously ill with gout; and after another attack in 1518–19, it was expected that he would retire to France (Al. E. ii. 98), to which allegiance he had reverted on Maximilian's death (Brewer iii. 195). But he held on, and continued to serve Francis I (cf. Balan ii) until the Sack of Rome; when he fled with his wife and children by sea in June 1527 (Bergenroth iii. 2. 100, Brewer iv. 3352), and took refuge at Lyons. His palace and estates at Carpi having been confiscated by the Imperialists in 1525 (Bergenroth iii. 1. 21, 57), the King made him his chamberlain and gave him estates in Normandy. Thus he spent his last years in France, still prosecuting diplomatic negotiations, and in his leisure carrying on this controversy with Erasmus. See G. Tiraboschi, *Biblioteca Modenese* iv. 1783, pp. 156–

201 ; F. Lauchert, *Ital. Gegner Luthers*, 1912, pp. 279–311 ; also Pastor and *Actes de François Ier*.

His library, which contained some of George Valla's books (see Ep. 1479. 70n), remained at Rome, and was bequeathed by his will of 21 July 1530 to a nephew with instructions to house it adequately some day at Carpi. The bulk of it is now in the Bibl. Estense at Modena ; except for a portion presented by Albertus to Aug. Steuchus, which found its way to the Vatican. See *Philologus* xlii, 1884, 432–3 ; T. W. Allen, *Notes on Greek MSS. in Italian Libraries*, 1890, pp. 2–3, 24 ; and J. L. Heiberg, *G. Valla und seine Bibliothek*, 1896, pp. 2–3, 47, 63, 106–8, 128.]

CLARISS. D. ALBERTO PIO, PRINCIPI CARPENSI, S. P.

QVVM ingenii candor deceat illustri genere prognatos, et eximia felicitas nesciat inuidere cuiquam, tum autem ab iis qui te domestica consuetudine penitus cognitum habent, praedicetur insignis quaedam naturae tuae benignitas, qua complecti soles etiam parum dignos tuo fauore ; demiror quis genius instiget animum tuum in Erasmum. Quaeso vt aequo animo feras libertatem nostram. Fieri potest vt error sit in nomine ; neque me fugit quam non sit tutum rumoribus huiusmodi credere. Quare te rogo vt si quid est huiusmodi, existimes haec non tibi scribi.

Complures qui istinc huc veniunt, consentientibus vocibus narrant Romae quendam esse Principem Carpensem, doctum magnaeque apud purpuratos patres autoritatis, qui passim ac palam depraedicet Erasmum nec esse philosophum nec theologum, nec vllius solidae doctrinae. Idem ad me perscribitur epistolis multorum aeque consentientibus.

Atque hactenus nihil commoueor, si quis ea de me praedicet quae ipse tum dictis tum scriptis ingenue profiteor ; nullis magis indignans quam his qui me falsis et inuidiosis laudibus onerant. Si me venditarem pro magno theologo aut philosopho, merito mihi detrahat aliquis leonis exuuium. Nunc cum nihil magni de me pollicens, praestem id quod possum, nulli me praeferens neque cuiusquam officiens gloriae, miror si quisquam bene natus et insigni doctrina praeditus, breuiter adeo felix vt contemnere possit citius quam odisse vulgares istos doctrinae simios, dignetur obtrectare Erasmo : qui tui similes semper venerari consueuit et adorare, qui nec inuidere nouit aequalibus, qui inferiores gaudet, quantum potest, euehere. In argumentis quae mihi suscepi, arbitror me non omnino infeliciter versatum esse, praesertim si cogites me barbarum ea scripsisse barbaris. Nihil adhuc tractaui quod theologum requireret multa philosophia instructum, praeterquam liberum arbitrium, quod a multis impositum, aegre susceptum, quam potui simplicissime tractaui, nec tamen impie, ni fallor, si parum erudite. Proinde quis, oro, fructus, si vir tantus persuaseris Erasmum esse rudem heroicarum disciplinarum ? Sunt huius classis quamplurimi, qui tamen se iactant doctores. His magis conueniebat

1. deceat αγ : doceat β : decet β *Corrig.* 10. vocibus α : verbis β.
16. quis *om.* β. 18. indignatus β. 31. αγ : aegreque β.

28–9. barbarum] Cf. Ep. 1635. 8–10.

30–1. liberum arbitrium] See Epp. 1419–20, 1481.

34. heroicarum] The martial exercises which formed a prominent part in the education of the nobility at that period : see W. H. Woodward, *Vittorino da Feltre*, 1897, pp. 65, 112–16.

detrahere personam qui passim in scholis docent adolescentes nihil scire, et persuadent nihil nescire.

Iam facile fero si quisque pro suo arbitratu de ingenio literisque meis aut eloquentia iudicet. Magis me commouent illae voces quas audio subinde repeti ab eodem Principe in conuiuiis cardinalium, in conciliabulis eruditorum, quicquid est huius tumultus, ex Erasmo natum esse. Hoc quum sit vanissimum, quid dici poterat hostilius ab eo cuius vtrumque parentem veneno sustulissem? Quum prodire coepisset Lutheranae tragoediae prooemium, eique fere totus orbis applauderet, ego primus omnium dehortatus sum amicos ne se illi negocio admiscerent, cuius exitum augurarer fore cruentum. Et quoniam quidam iactabant me cum Luthero sentire, videlicet quo plures ad suam allicerent factionem, ego libellis editis professus sum mihi nihil esse rei cum Luthero, nec vnquam fore. Ipsum Lutherum admonui, rem Euangelicam ita tractaret ne quid ambitioni, ne quid odio datum videretur; caueretque ne res in seditionem exiret. Frobenium minis etiam cohercui ne quid excuderet Lutheranum. Abstinuit ille, non absque suo luculento damno, meo potius obtemperans animo quam suo commodo seruiens. Quotquot apud Germanos et Eluetios amant bonas litteras, initio erant Luthero addictissimi. Hos omnes ex iuratis amicis mihi feci hostes acerrimos, paucis exceptis. Quumque hinc theologi quidam odio bonarum litterarum nullum non mouerent lapidem quo me in factionem, vt ipsi putabant, iamiam damnandam protruderent, hinc Lutherani blanditiis, technis, denique minis et conuiciis idem hoc agerent, licet consilio diuerso quam theologi, tamen hactenus digitum latum dimoueri non potui, vt ab Ecclesiae Romanae societate discederem. Hunc animum non omnino contemneres, si nosses tot regionum nostratium animos, si principum consilia; si scires quos tumultus excitare potuissem, si me ducem huius negocii voluissem profiteri. Sed ego malui me nudum et inermem vtriusque partis iaculis exponere quam vllum porrigere digitum factioni quam non agnoscit Ecclesia Romana.

Sed 'occasionem Lutherus hausit e libris meis'. Id fortiter negat ipse Lutherus; qui eadem de me praedicat et scribit quae Princeps ille Carpensis, videlicet nihil me scire theologiae, quod nusquam cum illius dogmatibus consentiam. Sed fingamus aliquid haustum e lucubrationibus meis: qui magis istud imputetur mihi quam Paulo aut Augustino, vnde sua fere confirmat dogmata? Certe cum illa mea scriberem, nihil minus suspicabar quam huiuscemodi tumultum exoriturum.

Sunt qui dicant, 'Cur non statim nascenti malo occurristi?' Quia cum multis suspicabar Lutherum esse bonum virum, corri-

64. nosses αγ: noscere β. nostratium αγ: nostrarum β.

48–9. libellis editis] Such as the *De esu carnium* (Ep. 1274. 14n), Ep. 1342, the *Spongia* (Epp. 1378, 1389), and *Cat. Luc.* (1, pp. 28. 36—30. 35).

50. admonui] Ep. 980. 38–51; cf. Epp. 1033. 50–3, 1041. 46n.

52. Frobenium] Cf. Ep. 1033. 47n.

56. Hos omnes] Such as Eobanus (Ep. 874) and many others of the Erfurt circle.

69. occasionem] Cf. Ep. 980. 4–6.

71. nihil me scire] in LE^2. 455, 535, 674, 710; cf. Epp. 1384, 1397.

78. bonum virum] For expression of this view see Epp. 939. 69–71, 967. 85–8, 980. 23–4, 1033. 59–60.

gendis deprauatissimis hominum moribus diuinitus missum: quanquam iam tum mihi displicebant quaedam, de quibus illum admonui. Porro, quum mundus esset plenus academiis, videremque fabulam esse mire plausibilem, non vulgo tantum, sed etiam principibus, episcopis ac nonnullis etiam cardinalibus, quae fuisset temeritas me priuatum homuncionem publico orbis fauori oppedere!

Quod si me pateris libere proloqui, qui fuerit huius mali primus fons, dicam, pro mea quidem sententia. Sacerdotum quorundam palam impia vita, theologorum quorundam supercilium, monachorum quorundam non amplius ferenda tyrannis, huic tempestati locum fecit. Hoc velim ita dictum in malos vt bonorum existimationem nihilo faciat deteriorem; et ita dictum in genere vt ordini nulli sit irrogata contumelia. Principio erat bellum cum linguis ac Latinis litteris. His ego hactenus faui, vt admissae ornarent iuuarentque recepta studia, non vt veteres professores de ponte, quod aiunt, deiicerent; et seruirent gloriae Christi, non vt veterem paganismum nobis reuocarent. Hic quum ancipiti Marte decertaretur, res per monachos detracta est ad negocium fidei; hic illis placebat praetextus. Non dubito quin audita tibi sit Reuchlinica tragoedia. Hinc coepit in illos incrudescere doctorum odium. Mox feruente adhuc bello inter mystas et osores Musarum, exortus est Lutherus. Illico conati sunt illi litterarum politiorum cultores Lutherano negocio inuoluere, quo simul et illos perderent. Ita gradibus quibusdam res, alterius partis semper in peius vergentis peruicacia, tum alterius quorundam odiis et intempestiuis clamoribus, hucusque progressa est tragoediae.

Habes rem, vt est, absque fuco descriptam. Nunc si verum est quod ad me delatum est, quaeso vt istam persuasionem abiicias, et istiusmodi voces mihi periculosas contineas; sin vanum est, ignosce quod huiusmodi naeniis obtuderim celsitudinem tuam, cui precor omnia laeta feliciaque.

Datum Basileae sexto Idus Octobris. Anno, M.D.XXV.

Erasmus Rot. extempore manu propria.

1635. To Benedict Jovius.

Opus Epistolarum p. 600. ⟨Basle.⟩
N. p. 571: Lond. xviii. 8: LB. 788. ⟨October ?⟩ 1525.

[No precise dates are possible; but the reference to the Peasants' Revolt (ll. 12–13) makes the year-date given in H seem probable. In the autumn and winter of 1525 Erasmus suffered much from stone (l. 2), and in October was busied with many letters (l. 3).

Benedict Jovius is described in the Index to H as 'medicus Mediolanensis'. No such name is found in Ph. Argelati's *Bibliotheca scriptorum Mediolanensium*, 1745. It is therefore possible that he should be identified with Benedict Jovius of Como (c. 1471–1544), an elder brother of Paulus Jovius, the well-known bishop

95. in *ante* nobis *add.* β. 98. Hinc αγ: Hic β. 101. inuoluere αγ: se inuoluere β. 104. tragoediae *scripsi, cf. Ep.* 1637. 121: tragoedia αβγ. *Nisi forte existimandum Erasmum, vt in Ep.* 1402. 52, *inter scribendum sententiam mutasse.* 110. Anno *om.* β.

81. academiis] Cf. Epp. 1030. 16n, 1033. 116n.
83. episcopis] Cf. Ep. 1038 introd.
93. de ponte] Cf. Ep. 1062. 57n.

of Nocera: the connexion between Milan and Como being close. Benedict of Como, though not a physician, was a man of many attainments, on the ground of which he may be supposed to be Erasmus' correspondent here. He wrote a history of Como and its antiquities (cf. l. 54), down to 1532; which was not, however, printed till 1629. To his friend F. J. Calvus (Ep. 581. 30n) he addressed some *Disticha*, which were included in *Pictorii Epigrammata*, Basle, Froben, May 1518, pp. 49–59, having been communicated to Froben by Beatus Rhenanus. He is also credited with a knowledge of Oriental languages. See Tiraboschi vii. 977–9 and *M. Gudii Epistolae*, ed. P. Burmann, 1697, pp. 83, 165. Argelati mentions (*op. cit.* ii. 1860, 1879, 1935–6, 1965, 1975, 2033, 2148) two ms. volumes of Benedict of Como's letters, addressed to Alciati (l. 64) and other friends at Milan; in the possession of Count Ant. Jos. a Turre Rezzonici, patrician of Como, who was on the point of publishing them. It is to be hoped that these volumes may be found and the publication carried out.]

ERASMVS ROTERODAMVS BENEDICTO IOVIO MEDIOLANENSI S. D.

EQVIDEM humanitatis laudem quam tu mihi pro tua humanitate affatim tribuis, non grauarer agnoscere, si mihi per valetudinem et assiduos studiorum labores, quos pene superant literarum officia, liceret eam praestare quibus et vellem et debeo. Caeterum quis posthac vt ἄτοπον admiraturus est τὸ ἐκ μυίας ἐλέφαντα, quum tu, si Musis placet, ex Erasmo vere Batauo facias Varronem? Quid enim mihi cum illo commune, nisi forte senectus et πολυγραφία? Satis feliciter excitaram apud Germanos linguarum ac politiorum literarum studia, nec omnino maligne respondit industriae theatri nostratis applausus—nec enim Italis agebatur haec fabula—, nisi fatalis hic tumultus ex transuerso fuisset obortus, qui primum dissidiis et insanis conflictationibus commiscuit omnia, nunc ad multam humani sanguinis inundationem progressus. Quis homo, vt nihil sit aliud, non ingemiscat tam late vagantem humanae tranquillitatis calamitatem? Tolerabilius esset malum, nisi ruina noxiae partis multos innoxios inuolueret exitio. Fit interim quod solet in publico incendio, sibi quisque quod potest rapit.

At vereor ne principes quidam hoc fatali malo abutantur ad suam tyrannidem. Sunt populi quos mundus iam pridem grauate fert et subinde meditatur excutere. Qui primum erant pauci bonique velut Aeginetae, nunc plurimi simul et pessimi totum orbem occuparunt, permixti sunt plebi, inuasere magistratus, penetrarunt in aulas principum. Si coneris vnum quempiam vlcisci, condensant sese phalanges. Ab his primum orta est haec tragoedia odio meliorum studiorum. Hi nunc insultant, et iactitant ex linguis ac politioribus literis malum hoc esse natum, et inueniunt principes quibus hoc persuadeant. Et me clamitant nouandorum studiorum autorem et antesignanum: quod mihi quidem in totum inficias ire nec licet nec libet. Horum tyrannicos spiritus et effrenatam

---

2. tribuis] Jovius' letter is not extant.

valetudinem] Cf. Epp. 1674. 5–6, 1686. 71–2.

3. literarum] Other letters written to, or transmitted through, Italy at this time are Epp. 1621–34.

6. Batauo] Cf. Ep. 996. 43n.

7. πολυγραφία] Cf. Ep. 221. 36n. In the *Ciceronianus* (LB. i. 1013D) Erasmus makes fun of himself on this score.

8. apud Germanos] Cf. Ep. 1443[a]. 2–3.

10. Italis] Cf. Epp. 1110. 67n, 1479. 29n.

11. tumultus] The Lutheran trouble; cf. Ep. 1687. 24n.

19. populi] The monastic orders.

21. Aeginetae] Cf. *Adag.* 1461.

23. in aulas] Cf. Ep. 1353. 103–4.

audaciam deus aliquis compescat. Video bonis literis et harum cultoribus famem et exitium instare.

Verum hanc nimis prolixam querimoniam praestat missam facere. Neque Nonnum neque Germanum illum scholiasten vsquam vidi. Οὐδ' ἀρχὴν apud Graecos vsurpari pro *prorsus* aut *omnino* nunquam apud me dubium fuit; nec enim vno in loco sic positum inuenio, nec mihi verisimile est hoc fugisse Politianum. Verum, ni fallor, aut eam sermonis formam apud probatum aliquem autorem repererat, aut visum est exprimere Graecam figuram: quod veteres eruditi solent non illibenter facere. Sed non arbitror huic sermonis tropo respondere τὴν ἀρχήν. Etenim cuius rei ne initium aliquod coeptum est, ea omnino non fit τὴν ἀρχὴν, nisi quod in Gregorio Nazanzeno semel inuenio, Σὺ δὲ οὐδὲ ὁμῇ τὴν ἀρχήν: at non sine negatione. Τὴν ἀρχὴν absque negatione praeter quam apud Ioannem nusquam reperio: quod si recte loquitur, quod est extremum dicturus, τέλος, congruenter ex multis quod est primum dicturus, recte dicit τὴν ἀρχήν. Nescio an videris tertiam Noui Testamenti aeditionem. In ea paulo accuratius hisce de rebus disputo.

De orthographia quarundam dictionum non soleo cum quoquam contendere, praesertim quum ea nec apud omnes nec omnibus seculis fuerit eadem. Verum est tamen eam esse probatissimam quae proxime refert originem, nisi publicus consuetudinis consensus reclamet. *Adfero* malim quam *affero*, et tamen non ausim dicere *herpyllum* pro *serpillo*.

Quae disseris de antiquitatibus, mihi quidem voluptati fuerunt; nec mihi solum, sed eruditis etiam aliquot, quibus hanc ob causam tuas literas communicaui, praesertim Beato Rhenano, viro quum vndiquaque doctissimo, tum huius quidem generis adprime curioso. Nobis non vacat istiusmodi deliciis oblectare animum. Sane

41. *HN*[2]: Nazianzeno *N*[2] *Lond.* 42. ὁμῇ *H*: *correxi.*

---

33. Nonnum] It seems clear from this note and the next two that B. Jovius had asked Erasmus some questions about Politian's *Miscellanea*. Nonnus of Panopolis (*fl.* 400) was one of the late Alexandrian school of Greek epic; in which metre he composed a Paraphrase of St. John's Gospel, and a narrative of the adventures of Bacchus entitled *Dionysiaca*. This latter was not printed till 1569; but a MS. of it, written in 1280 and purchased by Filelfo at Constantinople in 1423, was, and is, in the Laurentian Library at Florence, and had been used by Politian (*Misc.* 11, 12, 28, 80). See A. Lutwich's edition, 1909, i, pp. v–xi.

Germanum] The allusion is perhaps to the prose commentary on Aratus by Germanicus Caesar; of which several XV^c. MSS. are known, stating it to have been brought recently from Sicily. It was first printed in a volume with Avienus, Venice, Ant. de Strata, 25 Oct. 1488, f°. h; and then by Aldus in the *Astronomi veteres*, Oct. 1499, f°. G v°. This interpretation receives some corroboration from the mention of the commentary by Politian in *Misc.* 28, 'Germanicus innuit in Arateo commentario'—a chapter in which he also quotes from Nonnus (cf. l. 33n). See A. Breysig's edition of Germanicus, 1899, v–xvii. As the commentary was not easily accessible, Erasmus, or his printers, may have made a mistake in the name.

34. Οὐδ' ἀρχὴν] These words occur in a passage from Pausanias (9. 21. 2), quoted by Politian *Misc.* 56; and are translated there 'ne initio quidem'.

41. Nazanzeno] *Serm. in Pasch.* 17. For this form of the name cf. Ep. 1086. 4n.

46. tertiam . . . aeditionem] See Ep. 1174. 15n.

47. accuratius] in *Annot.* on John 8. 25.

recreauit me in literis tuis Alciati mentio ; qui, quod est rarissimum, cum eruditione tam varia tamque non vulgari et singularem prudentiam et admirabilem ingenii candorem copulauit : ingens olim decus futurus et studiis et patriae, si fortuna dotibus illius aliqua saltem ex parte responderit. Bene vale. M.D.XXV.

1636. TO THE TOWN-COUNCIL OF BASLE.

Detectio Praestigiarum, f°. b^{4} v°. ⟨Basle.⟩
H. p. 892 : LB. x. 1564B. ⟨c. October 1525.⟩

[Shortly after the appearance of Oecolampadius' book on the Eucharist, c. 15 Sept. 1525 (Ep. 1616. 19n), the Town-Council of Basle invited Erasmus and L. Ber as theologians, and Boniface Amerbach and Cantiuncula as lawyers, to give opinions about it. Of his own report Erasmus has preserved the following passage—perhaps only the opening sentence—in his *Detectio Praestigiarum* of June 1526 (Ep. 1708 introd.); which was reprinted in H, but then relegated to the *Apologiae* in vol. ix of the *Opera*, 1540. Boniface's survives in ms. at Basle (Am. E. 23), in two forms, the latter having the concurrence of Ber and Cantiuncula; who do not seem to have made individual reports.

Approximate dates can be assigned from the mention of the appointment of the commission *nuper*, in a letter from Oecolampadius to Zwingli, 22 Oct. 1525 (Zw. E^{2}. 396). Erasmus also refers to it in Epp. 1644, 1674, 1678, 1679; and there is a German version of this report in Leo Jud's *Maynung vom Nachtmal*, f°. a^{2} v°. (see Epp. 1708 introd., 1737. 1n), and in the Chronicle of Fridolin Ryff (1514–1541), printed by Vischer and Stern in *Basler Chroniken* i, 1872, p. 45.]

S. P. Magnifici domini, celsitudinis vestrae hortatu perlegi librum Ioannis Oecolampadii De verbis coenae Domini, mea sententia doctum, disertum et elaboratum ; adderem etiam pium, si quid pium esse posset quod pugnat cum sententia consensuque Ecclesiae : a qua dissentire periculosum esse iudico.

1637$_{1638,\ 1639}$ TO CONRAD PELLICAN.

Basle MS. A. IX. 69^{a}, f. 52 (α). Basle.
Munich MS. Lat. 22063, f. 1 (β). ⟨c. 15 October 1525.⟩
Expostulatio Erasmi, tit. v°. (γ).
Epistola D. Erasmi, tit. v°. (δ).
H. p. 708 : N. p. 676 : Lond. xix. 95 : LB. 847.

[This correspondence, Epp. 1637–40, arose out of a report which had reached Erasmus, that Pellican was saying openly in Basle that the heretical views about the Eucharist put forth by Carlstadt early in 1525 and since adopted by Oecolampadius (see Ep. 1616. 17n, 27n), had now received the adherence of Erasmus himself. Of Pellican's conduct in the matter, and especially of a personal interview between them at this time, Erasmus gives an account in Ep. 1674. 36–62, and in two Apologies of 1529–30 (*In Pseudeuangelicos* and *Resp. ad fratres*, LB. x. 1580C–E, 1600C–F); alleging that a letter had been found in which Pellican urged the magistrates of Basle to compel Erasmus by means of 'armatae preces' to disclose his real opinion on the question. Ep. 1637 was quickly shown about, against Erasmus' wishes (cf. Epp. 1640, 1644, 1674), and before long was printed.

The sources are various: two contemporary manuscripts, at Basle and at Munich; two printed issues, undated but contemporary; and the series of Erasmus' *Epistolae*, beginning with H. The Basle MS. (α) is in the hand of Basil Amerbach, with an addition to the heading by Boniface, perhaps made at a later date. From its text as well as its origin it is evidently the best source available.

1635. 59. Alciati] See Ep. 1250 introd. He was at this time resident at Milan.

The Munich MS. (β: from Wessobrunn, apparently written by a certain Gabriel in 1526, see its f. 5 v°.) is inaccurate and barbarous; but as, besides agreeing in many readings with α, it opens with the common epistolary form (cf. Ep. 1737, also addressed to Pellican), and further has at its heading an addition (l. 128), lacking elsewhere, which clearly represents the signature of an original, it may be presumed, with all its defects, to be derived from the letter actually sent.

Of the two printed issues, one (γ) is a small quarto of four leaves, containing this letter and nothing more, with the title *Expostulatio ad quendam amicum admodum pia et Christiana Erasmi Roterodami* (copies at Basle, KA. J. x. 1. 3; and in the Nuremberg Town Library, Theol. 950d. 8°.); the other (δ) is an octavo of twelve leaves, containing, besides this letter, also Epp. 1638, 1639, *Epistola D. Erasmi Roter. cum amico quodam expostulans. Amici item epistolae duae Erasmianae expostulationi respondentes* (copies at Salisbury Cathedral Library ZC$_2$. 6. 18; and at Nuremberg, Theol. 228. 8°.). In some readings αβγδ agree together against H and N, and may therefore take precedence.

An approximate date of time for the composition can be assigned, between the departure of John Lasky early in Oct. (l. 12n) and a letter of Oecolampadius to Zwingli, 22 Oct. (Zw. E². 396), which mentions the circulation of this letter in manuscript. For the printing of γ some indication of date is also given by a letter of Mich. Hummelberg to Beatus Rhenanus, 13 Jan. 1526 (BRE. 250), wishing that Erasmus 'Expostulationem suam cum Pellicano aederet, ne tam deprauata circumferretur'. In view of its increased contents δ is probably later than γ: it may be identified with the publication which Erasmus states (*In Pseudeuangelicos*, LB. x. 1580E; cf. Ep. 1674. 59–60) that Pellican put out just as he was leaving Basle (in Feb. 1526). Another early print is in a volume edited by T. Murner, Lucerne, *s.n.*, ⟨c. April 1526⟩; with the title *E. Roterodami de sacrosancta synaxi et vnionis sacramento corporis et sanguinis Christi ad amicum expostulatio* (Zurich Zentralbibl. 5. 174. 19). Its text is fairly close to that of α, but its numerous blunders and variants are too trifling to be recorded here.

Conrad Pellican (Kürsner, = pellifex: c. 8 Jan. 1478—6 April 1556) after schooling in his native town, Ruffach, from 1484 onwards, was at Heidelberg University from Easter 1491 to Sept. 1492, under the care of his uncle Jodocus Gallus, a friend of Reuchlin. Returning home, he taught in the school maintained by the Franciscans at Ruffach. On 25 Jan. 1493 he joined the Order, and made his profession 24 Feb. 1494. In March 1496 he was sent to study at Tubingen (cf. Ep. 1638. 98n), and began to learn Hebrew; until in 1501 he was recalled to Ruffach and ordained priest there. Being transferred to Basle in Aug. 1502 as 'lector theologiae' to the Franciscans, he helped John Amorbach with Augustine and Jerome, and enjoyed the confidence of the bishop, Chr. of Utenheim. He returned to Ruffach 1508–11, and then was elected warden of Pforzheim. From 1514 to 1517 he was secretary to his provincial vicar, Caspar Satzger; whom he accompanied on many journeys. During the summer of 1516, being now eminent as a Hebraist, he was allowed to stay with Froben in Basle and help with vol. viii of Jerome which contained the *Quadruplex Psalterium*. He was warden of Ruffach 1517–19, and 1519–23 of Basle; and in that capacity encouraged his friars to read the works of Luther as well as those of Erasmus (cf. Ep. 1639. 60n): a practice he was afterwards obliged to check, as he was himself indicted for heresy. With Oecolampadius he was appointed professor of theology at Basle (cf. Ep. 1417. 27n), also teaching Hebrew, and held his chair till 1526: when at the request of Zwingli he came out of his friary and left Basle, 22 Feb., to succeed Ceporinus as professor of Hebrew at Zurich (cf. Ep. 1674. 60n). He then definitely joined the Reformers and married; and the remainder of his life was spent in the diligent discharge of his duties as professor, and in the publication of many Biblical commentaries (cf VE. 714). While at Basle he worked steadily for Froben, and contributed indexes to Erasmus' Cyprian (Ep. 1000), the second edition of Jerome (Ep. 1465), and Pliny (Ep. 1544), to Oecolampadius' Isaiah (Ep. 1538. 8n), and to Beatus Rhenanus' Tertullian, July 1521, on p. 411 of which he is highly praised: also for Adam Petri, whom he moved to print many of Luther's books (cf. Bl. E. 64). See his *Chronikon*, ed. B. Riggenbach, 1877 (CPR); ADB; a dissertation by E. Silberstein, 1900; and an article by Egli in *Zwingliana* ii, 1908, 193–8, with a portrait.

His intercourse with Erasmus until this date was intimate (cf. Epp. 1242 introd., 1311. 46n, 1452, 1496, 1523: also I, p. 31 29), and he endeavoured to act as mediator with Luther (LE². 710); but after his departure to Zurich it ceased (cf. *Resp. ad fratres*, LB. x 1620CD, E) until he revived it again in 1535 (EE².

139: a letter in which he praises the Franciscans). About 25 June 1536, in passing through Basle, he visited Erasmus and talked with him for three hours (see VE. 893; S. A. Gabbema, *Epist. clar. virorum*, 1663, no. 50; BRE. 405: CPR. 146). In the Gouda MS. 1323, f. 82 (see App. 9 in vol. i) a later hand adds against his name 'Fuit hic Conradus Erasmo a confessionibus': a statement which is perhaps based upon ll. 8–9, 99–101 here. In ZKG. xxix, 1908, pp. 22–8, K. Zickendraht, following an assertion of John Eberlin of Günzburg (see Ep. 1481. 27n: in *Mich wundert das kein Gelt*, Eylemburg, J. Stöckel, 1524, f°. D[2], 'Auch Conrad Pellican liesz <Sasgers> buchlin eins zu Basel trucken, das er möcht gunst bey dem Sasger erlangen.... Erasmus von Roderodam macht ein lob Epistel fornen in das buchlin im namen des Pellican') and on the ground of some verbal resemblances with the *De libero arbitrio*, suggests that the preface in Pellican's name to C. Satzger's *Scrutinium diuinae Scripturae pro conciliatione dissidentium dogmatum ... de gratia et libero arbitrio*, Basle, A. Petri, March 1522, is by Erasmus; but as certain passages in the preface can hardly be from Erasmus' pen, and as the *De libero arbitrio* was not published till 2½ years later, the matter seems doubtful. Proctor (ii. 10930) ascribes an edition of the *Scrutinium* to Grimm and Wirsung at Augsburg, c. 1520; but the Basle issue is probably the earlier.

The present affair may be illustrated by a remarkable letter of Jo. Lasky (l. 12n) to Pellican from Emden, 31 Aug. 1544; Zurich MS. 47. 95, autograph throughout, printed by D. Gerdes, *Scrinium antiquarium*, ii. 1750, pp. 530–1. After regretting that he had been torn away now, 'maiorum meorum autoritate', from the delightful society of Erasmus, Pellican and Oecolampadius, he continues:

'De tuo in Erasmum animo non dubitaui vnquam, neque vllam inter te et illum, cum vna essemus, simultatem deprehendere potui: nisi quod cum doctrinam Oecolampadii de coena Domini sibi nondum satis probari posse diceret, non ferebat si quis se cum Oecolampadio idem docere affirmasset. Iam etsi tu in doctrinam Oecolampadii tum propenderes, ille vero non tam damnaret illam quam diceret potius sibi illam nondum satis probari posse, non ideo tamen amicitiam vestram dissolutam iri putabam: praesertim cum Erasmus ipse pro sua apud me libertate non obscure testaretur se certam habere non posse etiam doctrinae suae rationem. Fatebatur enim esse quaedam quae se in sua ipsius doctrina offenderent; sed se non habere rursum dicebat solidum quidquam cui inniteretur, si doctrina sua sibi mutanda esset. Et proinde se in vetere sententia permanere malle affirmabat. Atque ita ego tum Erasmum reliqui, atque in eadem secum, vt verum fatear, sententia quoque fui.

Nihil tamen dubito quin Erasmus hauddubie, si nunc viueret, aequior multo vobis futurus esset. Sed habet quisque donorum suorum modum, vt non omnes possimus vbique omnia: et multa adhuc superesse puto quae nunc etiam ignoremus. Nostrum est de iis nobis gratulari quae Deus, prout vult, iuxta fidei nostrae mensuram conferre in nos dignatur. Ita et de Erasmi donis, quae sane et plurima et maxima fuisse negare nemo potest, gratulari nobis merito, Deumque in illis agnoscere debemus. Si quid autem amplius nos assequuti nobis videmur, id quoque a Domino nobis donatum esse cogitemus.

Quod ad illius Epistolas ad me attinet, fateor illum libere nonnunquam multa ad me scripsisse—tu enim ipse testis es vt me amarit—, ac tui quoque non raro meminisse. Sed putabat omnino te autore id fieri, vt idem cum Oecolampadio sentire diceretur. Neque vero id tam graue erat quam ille graue videri volebat: sed hoc ille rebus suis vehementer noxium esse putabat, et nolebat praeterea nomen suum hac opinione grauari. Deinde habebat fortassis instigatores suos, quibus id potius quam Erasmo ipsi imputandum esse censeo.']

ERASMVS ROT. CONRADO PELICANO S. D.

S. P. Euangelii vigor non abolet morales virtutes, sed perficit. Nec ignoras quantum abhorreat, non dicam a virtute sed prorsus ab omni humanitate, prodere amicitiae arcanum; quandoquidem

TIT. *H*: AD AMICVM QVENDAM EXPOSTVLATIO *a* (*vbi Bonifacius Amerbachius* ERASMI *add. ad initium, necnon in margine* PELLICANVM MINORITAM) *β*: ERASMVS ROTERODAMVS AMICO CVIDAM S. P. D. *γδ* (ROTERODAMVS *δ*). 1. S. P. *om. γ*. *αγ*: virtutes morales *β*. perficit *αγ*: proficit *β*.

1. non abolet] Cf. Matt. 5. 17.

execramur etiam illos qui post diruptam amicitiam efferunt quod amicis creditum erat; et qui generosioris ingenii sunt, nec illis quos maxime habent inuisos, sustinent obiicere quod ex amicitiae pristinae fiducia cognouerunt. Ego te vel vnum iis moribus esse iudicabam, vt tuto quiduis arcani possem committere; nec alium mihi delegeram cui conscientiae meae secreta crederem. Quo magis admiror quid acciderit vt ea de me sparseris quae nec dixi nec cogitaui vnquam.

Instillaras clanculum in aurem optimo iuueni, me de Eucharistia idem sentire quod tu sentires. Hunc iniectum aculeum ille secum ablaturus erat in suam patriam, ni forte fortuna casus iniecisset inter nos huius rei mentionem. Et haud scio an nunc quoque suspitionis nonnihil de me secum abstulerit. Ac primum quidem quum illum audirem, suspicabar te nihil aliud sentire quam soles apud me profiteri. Damnabas eos qui auderent profiteri illic non esse nisi panem et vinum. Nec aliud opinatus sum vnquam de te, nisi proximo colloquio, quum velut afflatus et alius factus, absque fuco declarabas animi tui sententiam.

Eam quum iam palam profitearis, spargis ac dictitas me tecum sentire; idque tam passim facis, vt tuus sermo genuerit etiam rumorem, cuius te autorem esse iam nulli fere obscurum est. Nec dubito quin similia scribas amicis. Ego vero ne in priore quidem sententia vnquam tecum sensi. Censebas enim profitendum in sinaxi esse corpus Domini, caeterum quomodo sit illic, Deo, qui nouit omnia, committendum esse. Ego vero hoc tuae sententiae adiiciebam, mihi istuc videri simplicius: quod ita vitarentur varii difficultatum labyrinthi, si fas esset homini Christiano ab eo dissentire quod conciliorum autoritas, quod omnium ecclesiarum ac gentium consensus tot iam seculis comprobasset. Ad id semper negaui me posse animum inducere, presertim quum Euangelicae et Apostolicae literae tam euidenter nominent corpus quod datur et sanguinem qui effunditur: quum hoc mirifice congruat ineffabili Dei erga genus humanum charitati, quod quos redemit sanguine et corpore filii sui, eos voluerit eiusdem carne et sanguine modo quodam ineffabili pascere, et hac arcana filii praesentia ceu pignore consolari, donec rediret ille gloriosus et omnibus conspicuus.

Haec me redderent propensiorem ad Ecclesiae catholicae sententiam, etiamsi nihil esset definitum, nec in hanc partem nec in illam.

4. *αγ*: etiam execramur *β*. diruptam *α*: diremptam *H*. 5. *αγ*: generosiores *β*. nec *αγ*: ne *β*. 6. inuisos habent *H*. 7. iis *α*: his *β*. 8. arcani *αγ*: *om. β*. nec *αγ*: ne *β*. 9. *αδ*: delegerem *γ*. meae secreta *αδ*: secura *γ*. 12. *αγ*: Instillaueras *β*. optimi iuuenis *H*. 14. *αγ*: fortune *β*. 16. *αγ*: suspitiones *β*. secum *αγ*: *om. β*. Ac *αδ*: *om. γ*. 22. *αγ*: profitereris *β*. 23. passim *α*, *cf. Ep.* 1638. 21: palam *H*. 25. similia *αγ*: talia *β*. *αγ*: priori *β*. quidem *αγ*: *om. β*. 26. vnquam *om. H*. 28. hoc *αγ*: *om. β*. 29. istuc *αγ*: *om. β*. *αγ*: vitarent *β*. 30. *αγ*: difficultarum *β*. 31. *αδ*: dissentire ab eo *γ*. 34. *αγ*: nominant *H*: cōcinēt *β*. 36. quod *α*, *cf. Ep.* 1638. 38: vt *H*. 37. voluerit *αδ*: voluit *γ*. 38. hac *αδ*: haec *γ*. 39. ille *β*: *om. αγ*.

---

12. optimo iuueni] Evidently John Lasky, who left Basle c. 5 Oct.: see Epp. 1622. 4n, 1629, and cf. Ep. 1640. 6–7.

Nunc quis furor esset si ego non vererer pronunciare ibi nihil esse praeter panem et vinum? Soleo cum amicis eruditis, maxime quum absunt infirmi, libere commentari de quibuslibet, inquirendi gratia, nonnunquam et tentandi causa, interim et animi causa; hac in re fortasse simplicior quam par est. Sed agnoscam etiam paricidii crimen, si quisquam mortalium vel serio vel ioco audiuit ex me hanc vocem, in Eucharistia nihil esse praeter panem et vinum, aut non esse ibi verum corpus et sanguinem Domini: quod nunc quidam libellis aeditis propugnant. Imo Christum ipsum mihi precor parum propitium, si ista sententia vnquam insedit animo meo. Nam si quid volatilium cogitationum aliquando tetigit animum meum, facile discussi, considerata Dei erga nos inaestimabili charitate, perpensis diuinae Scripturae verbis; quae Lutherum etiam ipsum, quem vos omnibus scholis, pontificibus, orthodoxis et conciliis antefertis, coegerunt profiteri quod profitetur Ecclesia catholica: a qua tamen solet libenter dissentire.

Scio quam leuis sit apud vos conciliorum autoritas: ego vero nec Ecclesiam Romanam contemno, multo minus quum illa habet sibi consentientes omnes ecclesias. Paulus nec angelum audiendum putat qui predicet aliud euangelium. Ecclesia mihi persuasit Euangelio credere; eadem magistra didici Euangelii verba interpretari. Hactenus cum omnibus Christianis adoraui Christum pro me passum in Eucharistia. Nec adhuc video quicquam quur debeam ab hac opinione recedere. Nullis humanis rationibus abduci potero a concordi sententia Christiani orbis. Plus enim apud me valent illa quinque verba 'In principio creauit Deus coelum et terram' quam omnia Aristotelis caeterorumque philosophorum argumenta, quibus docent mundum carere initio.

Quid autem adferunt isti quur tam impiam tamque seditiosam sententiam profitear? Rationes stupeae sunt; 'semel sustulit carnem ne esset offendiculo', 'non admirati sunt, non adorauerunt Apostoli'. Iubemur esse spirituales, quasi caro sic exhibita officiat spiritui. Caro est, sed nullis obnoxia sensibus; et tamen hoc ipsum pignus est diuinae erga nos charitatis, solatium est expectationis. Literae diuinae pro nobis faciunt: habemus 'Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, hic est sanguis meus qui pro vobis effundetur'. Vbi legunt isti 'Hoc non est corpus meum, sed signum corporis mei? Hic non est sanguis meus, sed signum sanguinis mei?' Quum maxime se torquent, aegre docent ex aliis locis rei vocabulum accipi posse pro signo rei: quanquam ne hoc quidem simpliciter euincunt. De tabula dicimus, 'Hic est Hector qui occidit Patro-

45. *aδ*: absint *γ*. 46. gratia *a*: studio *H*. interim et animi causa *aγ*: *om.* *β*: interim animi gratia *H*. 47. *aγ*: agnosco *β*. 48. quisquam *aδ*: quispiam *β*: quisq̃ *γ*. *aδ*: audiuerit *β*. 50. ibi *aδ*: *om.* *γ*. 53. aliquando *aδ*: *om.* *γ*. 58. tamen solet *aγ*: solent tamen *β*. 62–3. mihi persuasit Euangelio credere *aγ* (*aδ*: credere Euangelio *γ*): enim Euangelio me credere docuit *β*. 63–4. interpretari *aγ*: impetrari *β*. 64. *a H*: Cum omnibus Christianis hactenus *γ*. 66. abduci *a*: adduci *H*. 69. omnia *aγ*: *om.* *β*. *β*: Arestotelis *a*. 72. *aδ*: profiteor *γ*. stupeae sunt *aδ*, *cf. Zw. E*[a]. 396, 401: supersunt *β*. 76–7. .Literae diuinae *aδ*: diuinae. Litere *γ*. 81. aegre *aγ*: egere *β*. 82. ne *aδ*: *om.* *γ*. 83. euincunt *om.* *H*.

61. Paulus] Gal. 1. 8. 62. Ecclesia] Cf. Ep. 347. 231–2.

clum'; sed nemo nescit in pictura non esse verum Hectorem. Verum esse potest quicquid dixit Christus esse.

Iam vt euincant, quid ponderis habet haec ratiocinatio, 'Sic accipi possunt haec verba; igitur sic accipienda sunt'? Quorsum autem proficit illis tot veterum orthodoxorum citatio? Vtcunque torquent, inuoluunt ac fucant illorum dicta, nullum adducunt locum qui palam loquatur ibi non esse corpus et sanguinem Domini. Hortantur ad spiritualem communicationem corporis et sanguinis Domini; quid mirum si hoc commendant quod in vtriusque sumptione potius est, et quod nisi accedat, perniciem adfert sumptio carnalis? Obsecro te, quid hic est quur deficiam ab eo quod tot seculis docuit et vsurpauit Ecclesia catholica?

Scis me in nullo dogmate per omnia sentire cum Luthero, nisi quod nimium vere taxat corruptos hominum mores. Et hic ob Carolstadium, qui a suo ipsius dogmate iam desciuit, recedam a communione Ecclesiae catholicae? Si tibi stuprum aut furtum confessus essem vt amico, quam esset aduersus omnes amicitiae leges, hoc cum amici periculo vel apud vnum effutisse? Nunc quum apud omnes spargis crimen omnium capitalissimum, quod nec lingua mea vnquam sonuit, quamuis libera, nec animus vnquam concepit; quo tandem nomine donandum est quod facis amico Euangelico? An ad persuadendum quod nuper ipse cepisti credere, visum est abuti nominis mei autoritate? Queso te per Christum, hoccine est Euangelicum, tam impium, tam atrox facinus comminisci in amicum, quo plures pelliceres in nouam sectam? quasi iam sectarum sit parum. Si pium est quod asseueras, non habes quo id persuadeas, nisi vanissimo commento, Erasmum idem sentire quod tu sentis? Et si tanti est apud vos mea autoritas, quur nihil valet in tam multis in quibus a vobis dissentio? Si tuus animus vacillat, vt solebas profiteri, quia nihil tribuis autoritati pontificum et conciliorum, meum animum hactenus confirmauit Ecclesiae catholicae consensus. Si tibi persuasum est in sinaxi nihil esse praeter panem et vinum, ego membratim discerpi malim quam idem profiteri quod tu profiteris; et omnia perpeti malim quam tali flagitio contra meam ipsius conscientiam admisso, ex hac vita demigrare.

Non hic iustissimam expostulationem verbis atrocibus exaggero: res ipsa satis habet tragediae. Si micam vllam habes Euangelici spiritus, sanabis quos istis susurris vanissimis infecisti. Patiar apud omnes effutire te, quicquid vnquam in familiaribus colloquiis,

85. dixit αδ: dicit γ. esse αδ: *om.* γ. 86. αδ: rationatio β: ratiotinatio γ. 88. αδ: Vtrunque β. 89. illorum αδ: eorum β: omnia γ. locum adducunt β. 90. Domini αγ: *om.* β. 92. commendant αδ: condempnandt β: commendauit γ. quod αδ: q̄d γ. vtriusque αγ: vtrisque β. 93. potius αγ: potius β. perniciem αγ: parum β. 94. est α *H*: caussae δ. 97. ob αδ: ad γ. 98. αγ: desciuet β. 102. αγ: capittulosissimum β. 103. nec αγ: ne β. 104–5. amice Euangelice δ. 105. ipse α *H*: *om.* γ. 107. αγ: Euangelium β. 107–8. comminisci αγ: commisisti β. 108. αγ: polliceres β. 110. quo αδ: quod γ. 112. nihil αγ: non β. 113. quia α: qui *H*. 114. αγ: confirmat β. 115. consensus αγ: sensus β. 116. nihil αδ: non γ. 120. Non α: Nec *H*. verbis αγ *om.* β. atrocibus αδ: *om.* β. 122. αδ: Patior β.

98. Carolstadium] See 1616. 27n. 116. membratim] See Ep. 1737. 24n.

vel sobrius vel vuidus, vel ioco vel serio dixi; non patiar autem vt istius dogmatis me vel autorem facias vel comitem, quod mihi nunquam fuit nec in ore nec in corde. Ita mihi contingat nunquam a Christo seiungi! Amen. Basileae M.D.XXV[I].

Erasmus Roterodamus manu propria.

[1637]1638. From Conrad Pellican.

Epistola Erasmi, f°. A[4] (δ). ⟨Basle.⟩
⟨c. October 1525.⟩

[The only source is δ of Ep. 1637 introd.]

PRIOR EPISTOLA AMICI AD ERASMVM.

Amicitiae tuae sanctissimas opes, doctissime Erasme, mihi immeritissimo licet abs te concessas, non patiar vllo mortalium periculo eripi. Nec infelici fato vel sidere prodam vnquam, nec prodidi, arcanum quodcunque fidei meae quoquo pacto commissum. Amabo te et colam praeceptorem meum, etiamsi in inimicum mihi conuersus fueris: quod auferat Dominus. Non enim fragilior vel inconstantior ad te, tantum amicum meum, erit obseruantia mea ac dilectio vel fides, quam semper mihi fuerit cum reliquis omnibus quos in amicitiam semel assumpsi in omni vita mea.

Nunquam ego dixi, nec sensi, 'in Eucharistia non esse nisi panem et vinum': damnaui potius apud omnes saepe, ac serio contradixi quidem. Id probare possum testimonio multorum. Et tu idem ipsum ex me audisti, et sic hodie indubius constanter profiteor. Non audiui vnquam abs te dici, nec credidi te sentire, sed scio te aliud scripsisse in omnibus Paraphrasibus tuis; quomodo ergo tale aliquid de te diffamare potuissem et spargere, scribere vel dictare, vt scribis? Nec mecum tu sentire potuisti (qui tamen modus loquendi, scio, arrogantiam quandam signaret, si dixissem) nec ego tecum (quod modestius sonaret) in ea propositione, cum vtrique eam nunquam crediderimus. Nec iactare potuerim ego passim quod nunquam corde concepi. Censui profitendum, et censeo, in synaxi sumi corpus Domini, ipsius sacrosanctum sanguinem: id testantur aperte Euangelicae et Apostolicae literae, quibus non credere anathema sit. Et adhuc dico quod dixeram, cupere me vt mysterii illius tanti et tam sacrosancti ratio ac modus a nemine aliter fuisset inquisitus, discussus vel explicatus, quam vel eaedem sacrae literae suo stilo tradiderunt, vel sancti patres orthodoxi prisci, fidelissimi ecclesiarum pastores et magistri, in suis scriptis reliquerunt, temporibus mille et amplius annorum. Sufficiebat mihi et omnibus piis de hoc sacrosancto mysterio et sacramento explicatio, quam tu ex archiuis sanctorum doctorum docte, sufficienter ac fideliter prudentissimeque annotasti in omnibus Paraphrasibus tuis: quas saepe cum primum legerem exosculatus

1637. 124. vuidus αδ: ebrius γ. 127. Amen α: Vale γ: Vale et rectius sape δ: *om.* βH. Basileae M.D.XXVI H: Anno 1526 β: *om.* αγ. 128. Erasmus . . . propria β: *om.* αγ.

1638. 11. damnaui] Cf. Ep. 1637. 18–19. 16. spargere] Cf. Ep. 1637. 22–3. 21. passim] Cf. Ep. 1637. 23.

sum, et vehementer probaui, pro quarum veritate defensanda, si tibi, quod nolim, periculum fieret, cuperem mihi quoque id tecum commune futurum vsque ad mortem ipsam.

Reuera tecum sentio mirifice, vt scribis mihi, 'congruere ineffabili erga genus humanum charitati diuinae, quod quos redemit sanguine et corpore filii sui, eos voluerit eiusdem carne et sanguine modo quodam ineffabili pascere. Et hac arcana filii sui praesentia ceu pignore consolari, donec redeat gloriosus'. Nihil in his tuis verbis desidero. Non enim effluis insipienter, vt dicas sanguinem filii Dei oportere adesse nobis velut corporaliter, carnaliter, substantialiter, realiter et in propria sua corporali subsistentia, licet inuisibiliter. Sed dicis 'ineffabilem modum', 'arcanam praesentiam', vt pignus nostrae consolationis, donec facie ad faciem gloriosus praesentetur. Nonne praesentissimum mihi haberem, reuererer et mihi summopere gratularer adesse Caesarem, si capitaliter damnato, carceri obscuro incluso, liberationis meae a morte literas et diploma a Caesare quispiam afferret, sigillumque proprio Caesaris anulo benignitatis et clementiae eius, ac euasionis meae de tanto periculo apprimeret, me cernente gestienteque prae gaudio et credente vere fieri quod sensibus exhibetur? An non praesentissimus mihi esset clementissimus Princeps, si corde, mente ac spiritu, insolita vel insperata iucunditate, simulque et de praestito insuper ingenuitatis priuilegio et accepto, mirifice me gratulabundum efficeret? Quid fieret vel haberem, si sine tanta sua gratia, mecum praesens ac tacens adesset in carcere caeco? Malo, haud dubium, Caesarem corpore felicem esse in Hispania, mecum autem esse certo gratiae signo, anulo scilicet, quam non loquentem, non visum vel non auditum in carcere.

Si sic id tibi videtur simplicius et intelligibilius, communique loquendi modo tam in omni sacra Scriptura quam vsui hominum frequenti oportunius, quid me mouere poterit autoritas conciliorum, quam nunquam literis exceptam legi? Arbitror ecclesias mille annorum ac gentes illorum temporum consensisse sine dubio in illam doctrinam, quae tum praedicabatur a sanctis et orthodoxis episcopis; quae doctrina tunc literis excepta ac reseruata nostris temporibus, per impressuram nuper inuentam, vbique passim legi coepit ab omnibus, certe longe felicius quam vel a Magistris olim Parisiensibus, vel eorum episcopo Petro Lumbardo ante trecentos a nos videri, legi et sciri potueri[n]t: sicut et alia hodie tuo beneficio ac aliorum, coetus doctiorum nouit ac intelligit certius. Non quod ex prioribus patribus quae scimus nunc, nemo vnquam scierit. Sed quae Parisienses olim scire non potuerunt per temporis difficultatem et librorum paucitatem, [Sicut et] eorum filii, vel potius spurii nuncupandi, hodie affectata ignorantia sua, scire omnino nolunt; sed caeci malunt esse caecorum duces, suos articulos habentes pro fidei principiis: quorum multos constat falsissimos, vt de reliquis quoque omnibus liceat dubitare sensato.

Si quis vero Christo Domino non aliter fidere potest, vel ex animo credere se redemptum ac saluatum ex oblatis semel Christi filii Dei

37. scribis] Ep. 1637. 35–9.
71. Lumbardo] See IV. 451n.
80. sensato] 'to a man of understanding'; cf. Ecclus 7. 27.

carne et sanguine in cruce, nisi denuo impanatum Christi corporale corpus et sanguinem de vino transubstantionatum habeat et corporaliter attrectet; non ipsissimo Caesaris anulo, qui sine dubio sibi aliquid plus quam aurum et circulus esse debet, et gratia quam sentit, noluerit esse contentus, sed praesentem habere vult, vel per laruam aliquam, Caesarem, etiam sic non visum et ideo haudquaquam certum: is per me credat vt velit, doceatque quod potest probare; me interim non cogat credere, quod orthodoxi patres plus mille annis vel ignorauerunt, vel non suis populis praedicauerunt; quorum primum stultitiae sit, alterum impietatis et perfidiae. Is videat quomodo transubstantiationis et annexarum illi innumerabilium difficultatum horribilem labyrinthum euadat; et quomodo catechumenos ex Iudaeis baptizandos, vt similia credant, persuadeat vel persuadere tentet ex sacris canonicis Scripturis: vel id, si possit, sine illis moliatur. Ego certe id nunquam potui, nec hodie praesumerem, cum et sub eruditissimo olim praeceptore didicerim quae super hoc commenta dicenda forent; et in scholis quartum Sententiarum quater praelegerim, nunquam autem mihi ipsi, ne dicam auditoribus, de omnibus satisfacere potuerim.

Caetera quae scripsi non verbatim memini; nec vacabat vt copiam rescribere potuerim. Erant vero quaedam satis aculeata in quosdam, sed vera nimium etc. Ocium nactus quamprimum et ad alia scribam: haec iam boni consule et vale.

^{1637}1639$_{1640}$ FROM CONRAD PELLICAN.

Epistola Erasmi, f°. A^{6} v°. ⟨Basle.⟩

⟨c. October 1525.⟩

[A continuation of Ep. 1638, and from the same source.]

EPISTOLA POSTERIOR.

S. Defensionem meam veraciter syncereque conceptam, amicissime Erasme, licet benigne susceperis, et mihi amicitiam tuam renun-

1638. 85. non δ: ? si *scribendum, quando sequitur per lapsum* noluerit esse *loco* fuerit. 102. verbatim *scripsi*: verbo/tim δ.

1638. 84. transubstantionatum] Pellican uses this form also in VE. 824.

93. transubstantiationis] For Pellican's denial of this in conversation with Capito at Bruchsal 11 Oct. 1512 see CPR. pp. 42–3, 185–7.

98. praeceptore] Paulus Scriptoris († c. 1505), of Weil der Stadt between Pforzheim and Tubingen, who was warden of the Franciscans at Tubingen when Pellican went there in 1496, and a friend of Reuchlin. He had studied at Paris, and lectured at Tubingen with great success on Scotus, Ptolemy and Euclid; until advanced views on the nature of the Eucharist brought him into suspicion of heresy, and he was displaced. He was sent to Basle in 1501, and in 1502 to Vienna, and then spent three years in Rome. He was buried at Kaisersberg near Colmar, having died in the nunnery of Alspach near by, while on a mission undertaken at the request of Chr. of Utenheim, bp. of Basle. His only publication was a *Lectura* on Scotus' exposition of the Sentences, bk. i, Tubingen, J. Ottmar, 24 March 1498.

Pellican, who was a favourite pupil and whose Hebrew studies he promoted, writes of him in CPR. with great admiration; and this is reflected in the preface, 8 Aug. 1581, to a commentary by R. Walther (9 Nov. 1519—25 Nov. 1586) on St. Matthew, Zurich, Froschover, 1590. See ADB. xxxiii. 488.

100. praelegerim] For lectures by Pellican on the Sentences at Basle 1502, Ruffach 1508, Pforzheim 1512, see CPR. pp. 26, 39, 44.

ciare nolueris—pro quo tibi gratiam habeo: quam vtinam referre possem!—, nolui tamen te latere reliqua quae per epistolam tuam nimium austeram cogitabundo succurrerunt, et quae suggesserit Spiritus homini simplici et infanti mihi, in gloriam Dei multo plura cupienti quam valeat praestare. Non vt ex me aliquid intelligas quod nescieris, nec vt monitore indigeas, qui ea et alia soles profundius iugiter cogitare conarique, vt in Christi gloriam perficias modis omnibus, quae velles aliis quoque a quibus negociorum pondus pendet, esse persuasa; sed vt ex me tantillo—quem nosti intus et in cute, et quam nihil verbis possit, multo minus factis—tu intelligas, talis ac tantus, quid dici possit ac fieri ab aliis longe me doctioribus, prudentioribus, zelosioribus et eloquentioribus. Quandoquidem veritas per se fortis etiam caecorum oculos, si non prorsus mortuos, saltem confuso splendore suo potest illuminare; et ea quae auaris honoris et auri abscondit, paruulis, quales sunt simplices et pii, etiam de coetu laicorum, reuelare.

Oro, si quando vacabit, haec legere non graueris, qui me tot horis saepe tecum balbutientem tam mansuete et humaniter, homo tantae eloquentiae, ferre soles et bona gratia amicum dimittere. Stilum a me, scio, non exigis, et ego senior linguam mutare non valeo. Venio autem post priora ad id epistolae tuae, vbi te mouet nescio quid definitio in hanc vel illam partem Ecclesiae. Quam vellem ego dudum vidisse, et nunc videre, acta Concilii Latra⟨nensis⟩ sub Innocentio tertio anno Domini 1215, si bene memini, celebrati, vt de fide circa Eucharistiam, quae tunc fuerunt patribus autoritates ac rationes, legere possem, si habuissent! Sic de conceptione beatissimae virginis Mariae hic Basileae in nostro monasterio supersunt disputationes in Concilio habitae, cum aliis actis eiusdem Concilii manu notarii diligenter descriptis; et contra Arianos aeditae disputationes suo tempore scriptae a patribus hucusque leguntur. De libro Innocentii Papae, qui Parisien⟨sis⟩ theologus fuisse dicitur, in cuius gratiam fortassis definitio facta est, quid hodie passim docti iudicent, non potest esse ignotum studiosis lectoribus. Thomae Aquinatis tractatus legitur in Ecclesia, tam misere ac infeliciter conspurcatus vt verecundia sit audire. De libro sub Ambrosii titulo disseminato De sacramentis idem iudicium est quod De vera et falsa poenitentia; qui liber Augustino mendaciter pernitiosis-

37. conspurcatus *scite A. B. Poynton, cf. Ep.* 1733. 49–50: compor/tatus *ẟ*.

---

4. epistolam] Ep. 1637.
22. senior] Pellican was now 47.
23. epistolae tuae] Ep. 1637. 41–2.
31. notarii] Cf. Ep. 1231. 33n.
33. libro Innocentii] *De officio missae*; mentioned by Trithemius, *Script. eccl.*, and first edited by Cochlaeus, Leipzig, N. Faber, March 1534. As its authenticity seems never to have been questioned, the meaning here perhaps is that modern students thought little of it: an indication of this being that it had not yet been printed.
36. tractatus] *De quidditate Sacramenti* or *De corpore Christi*: printed at Cologne as early as 8 April 1473 (Proctor 1092).
38. De sacramentis] About the authenticity of this Pellican had been doubtful in 1509 (CPR. 36); and this view was adopted by the Reformers in general (cf. Zw. E². 394, VE. 823–4, and Migne ii. 409). Erasmus printed the treatise in his edition of 1527 (iv. 382) without comment.
38–9. De . . . poenitentia] That this was not by Augustine, was pointed out by Trithemius, *Script. eccl.*, 'quoniam in .xvii. capitulo circa finem ipse Augustinus allegatur'; and Pellican

simaque impostura ascriptus est. Hi duo libri Gratiano imposuerunt aliisque Ecclesiae proceribus, horrendo Dei iudicio, eo tempore quum iam Aristotelici videri velle coeperant Parisienses theologi, sedis Romanae et caeterarum vniuersitatum deceptores.

Quod autem hodie quidam dicere non horrent, 'Si nolimus credere libros eos esse Ambrosii et Augustini, nolunt ipsi vicissim credere Euangelium quod legitur esse Matthaei vel Ioannis', blasphemia est intolerabilis, non argumentatio, sed impia insania. Quid vero sancti episcopi olim per mille annos scripserint, nunc legi potest, et per indices facile est inueniri; qui impressi sunt fere omnes, antequam Carolstadius hac de re tragoediam exorsus esset, quam piissimis viris dissimulandam minime multi ducebant. Lutheri eruditionem in sacris literis et linguis non praeferimus omnibus scholis, pontificibus et conciliis. Sunt enim hodie ex illis forsan Luthero doctiores, quod opto. Veruntamen nostrum non sit iudicare odiosius comparando. Scripsisse autem eum solidiora omnibus scriptis quae hactenus ex caeteris vniuersitatibus prodierunt, ipsum denique in linguis ac sacris literis superare omnes qui a trecentis annis, si non pluribus, vixerunt, vtrorumque scripta testabuntur, iudicabit nostra posteritas, cum partium studia vel ex parte cessauerint. Mihi sane tua et Lutheri studia profuerunt magis, quibus iam septem ferme annis profeci, quam omnium aliorum, quibus septem et viginti annis longe maiore opera incubui. Et nunc tantum temporis, confirmato iudicio ex huius septennii studiis, perdidisse non dubito.

Eum Lutherum adhuc suspicio et veneror, scripta illius cum iudicio lego, et diligenter, vt et omnium, perpendo. Vehementiam in verbis et figuram sermonis genio, genti, homini, zelo et carni tribuo; quibus vtitur Deus, etiam in suam gloriam, et vult solo suo verbo puram veritatis inculpabilitatem. Sicut tu quoque habes humanitatis et suauis genii priuata iudicia; quae aeque a quibusdam audis culpari, vt ego quoque quaedam Lutheri pro frigiditate zeli mei haud parum odi. Permittimus Prophetis ac Apostolis profectum in moribus et fide: quare Luthero negabimus quod nobis quoque necessario tribuimus, et scienter? Fatetur se Lutherus profecisse exercitio cum tempore. Quid si etiam de hac humana traditione, circa Eucharistiae sacramentum quo ad modum essendi corpus Christi, possit sentire varia pro tempore? cum non dubitem doctores sanctos priscos omnes penitus ignorasse Parisien⟨sium⟩ articulos plures, et ipsum denique de transub-

---

agreed in 1509 (CPR. 36). Erasmus, while including it in his edition of 1529 (iv. 737), premised that it was evidently spurious, but that nevertheless 'totus fere hic liber transcriptus est in Decreta et Sententias'. For later views on the subject see Migne vi. 1111.

43. vniuersitatum] Cf. Ep. 1021. 115n.

55. comparando] Cf. Ep. 1565. 15n.

60. tua] 'Eis autem diebus anni 1518 iam tum primum Erasmi lucubraciones celebrari ceperant, prodeuntibus tum Paraphrasibus eius in Romanos: quarum exemplaria a Frobenio assequutus, ea praelegebam iunioribus fratribus, vt pariter Paulinam imbiberent theologiam et Latinitatem mundiorem, cum rethorica Christiana. Placuit adeo fratribus vt et in aliis conuentibus idem placere inciperet, et auidius Erasmica legerent passim': CPR. 74.

Lutheri] See CPR. 67, 74–6.

62. septem et viginti] During his student years at Tubingen.

stantiatione panis in corpus Christi, quem nobis pro articulo fidei difficillimo obtruserunt, sine autoritate Scripturae, in Laterano concilio; in quo et alia peiora tentata esse non dubium sit, ex minutis annotationibus quae de illo concilio ex annalibus sparsim colliguntur. Cui articulo liquet fuisse omnibus temporibus contradictum a viris doctis et bonis; qui et sententiam mortis ac damnationis a se potentioribus oppressi pertulerunt, et nunquam sacris literis ac solidis argumentis deuicti fuerunt, vt nunc reseruata illorum temporum gesta testantur: cum interim nemo Parisiensium fuerit qui pro illorum articulis vnquam mori tulisset, vel perdere minimum sacerdotium.

In tota epistola tua nihil ita displicuit vt quae dicis duo de Luthero, vnum quod soleat libenter dissentire a catholica Ecclesia, aliud quod ego sciam in nullo dogmate per omnia te sentire cum Luthero. Quasi, mi domine, catholica Ecclesia sit vel dici mereatur, quae pendeat ex humanis traditionibus, philosophicis dogmatibus, constitutionibus ad quaestum tendentibus; qualis fuisse deprehenditur coetus saepe collectus, episcoporum, monachorum et magistrorum nostrorum, ex suo Petro Lumbardo eruditorum. Tales, vt quique erant vel indocti vel adulatores vel alioqui quaestui seruientes vel vanae gloriae dediti, sic in quibusdam conciliis decreuerunt, destituti spiritu veritatis et zelo publicae honestatis. Exemplo sit Lateranen⟨se⟩ concilium sub milite Iulio; qui licet semper faterentur necessariam reformationem Ecclesiae, ipsi tamen pro omni virili sua modis omnibus obstiterunt semper. Scimus id de conciliis nostrorum temporum auorumque nostrorum, deque aliis citra quadringentos annos qualia fuerint, quanta eis fides habita, quantum et in quibus Ecclesiae profuerint. His tu iam vis vindicare autoritatem, vt crimini des forsan, si quis nunc fide vel moribus ab illis deficiat vel dissentiat: quae iam probe eruditis fere omnibus ac piis iniqua fuisse probantur ex verbo Dei, et contraria denique primis olim sanctorum Patrum conciliis in non paucis. Quas tamen sacras literas et Apostolicas illi pestilentissimi apostatae audent negare ac contemnere—quod haeresiarcharum nullus vnquam a Christi saluatoris passione ausus fuit, Euangelia scilicet negare, et eis aequare doctorum scripta legendasque sanctorum—, vt dicant se non credituros Euangelio, si nos non credamus Augustino et Episcopo Romano; quem scimus esse, si non fama fallat, indoctum in sacris literis ac ad bella magis natum vel regimen mundi quam ad Scripturae canonicae explanationes, obsessumque sibi similibus et adiutum, vt verisimiliter licet iudicare de talibus.

Quod concilium generale maiori autoritate, pompa et opera celebratum est vnquam quam Basiliense nostrum? in quo tam diu ac diligenter tractata, annotata reseruataque sunt omnia. Et quid autoritatis inde obtinuit? quam licet hactenus defensarint Parisienses strenue, tamen nuper passi sunt eam integre labefactari et expirare, ne sua perderent priuilegia. Collige nostri temporis primates, archiepiscopos, episcopos et abbates, cum doctoribus

---

91. displicuit] Cf. Ep. 1644. 38–9.
92. vnum] See Epp. 1637. 57–8, 1640. 26–7.
93. aliud] See Ep. 1637. 96.
102. concilium] In 1512: see Creighton iv. 149–50.

scholasticis, Beda, Sutore, Quercu, Latomo, Edmondano, Bero et Gebuuilero, caeterisque illis similibus in orbe Christiano, et tracta cum illis de sanctis Scripturis, et experire quid de tuis veris doctrinis et interpretationibus, quid de fide et moribus ecclesiasticis sint determinaturi. Videamusque si pariter eis consentire possit Catholica et vere Apostolica Ecclesia, si illi tales sua probare possint, siue humanis traditionibus vel apostolicis et canonicis literis, vel potius dicturi sint more Parisiensium, 'Sic volumus, sic dicimus, olim sic determinauimus, sic nobis praecipientibus toti orbi et Ecclesiae credendum'.

Nos vero conciliorum autoritatem non metimur ex primatuum, archiepiscopatuum et abbatiarum titulis et prouentu censuum, nec magistrorum nostrorum sentimentis: quos toties stolidiores stipitibus deprehendimus et vinosos velut ex prandiis suis magistralibus; et quia ab huiusmodi conciliis processisse viderimus nihil verae religionis et aedificationis ad vere pietatis statum, multum autem additum fuisse censuum, exemptionum, libertatu[u]m, nouorum sacerdotiorum, monasteriorum. Quot filios illi Ecclesiae genuit concilium Lateranense cum sequentibus! vbi ordines mendicantium instituti et priuilegiis dotati, breuissimo tempore in tot milia monasteriorum succreuerunt et vacuas prius ciuitates compleuerunt, postquam iam mille annis viguisset Christianitas, et mendicitatis priuilegium ac monachorum ocium contra sacras literas vsque ad eadem tempora fuissent incognita.

Haec tibi, Erasme, patrum concilia, a quibus libenter dissentit Lutherus. Absit autem vt dissentiat a sacrosanctis conciliis, quae verbo Dei fundauerunt clare sua vtilia dogmata, et canones reformationi Ecclesiae profuturos condiderunt! vbi patres non in spiritu huius mundi vano congregabantur, non quae sua sunt querebant, non certauerunt pro honoribus suis, non de primatu cogitarunt et censibus, sed Dei solius gloriam zelabant, profectui Ecclesiae in fide et moribus prospexerunt, et Spiritum sanctum audierunt ex sacris literis, non hominum traditionibus, illis loquentem.

De eo quidem quod scripsisti, me scire in nullo dogmate te per omnia sentire cum Luthero, scio quidem tibi semper displicuisse spiritum vehementiorem Lutheri, ferociam tumultuosam stili, et seditiosum, vt soles dicere, dogma quodcunque: id certo quod et ego in viro semper desideraui, mansuetiorem stilum, optauique vt

128. Beda] See Ep. 1571 introd.
Sutore] See Ep. 1591. 25n
Quercu] See Ep. 1188. 29n.
Latomo] See Ep. 934. 3n.
Edmondano] See Ep. 878. 13n.
Bero] See Ep. 488 introd.

129. Gebuuilero] John Gebweiler of Colmar; one of the professors ejected by the town-council of Basle in 1523 in favour of Oecolampadius and Pellican (see Ep. 1417. 27n). He was now an old man, having matriculated at Basle in 1469, B.A. 1470, M.A. 1474. After studying theology at Freiburg he returned to Basle for his licence 1504, and was D.D. 1507. He was rector of the University in 1507, 1515, 1522, and dean of the theological faculty 1508. After his dismissal he retired from Basle; and he was still living in 1530 as parish-priest of Eystet in Baden (? Eichstetten, near Freiburg). See W. Vischer, *Gesch. d. Univ. Basel*, 1860, pp. 223–5: where it is shown that he is not to be confused with his contemporary in the Arts faculty, Jo. Sellatoris of Gebweiler.

156. quae sua sunt] Cf. 1 Cor. 13. 5.

161. scripsisti] Ep. 1637. 96.

162. displicuisse] Cf. Epp. 980. 38–9, 47–9, 1033. 50–3; also Epp 1313. 49–50, 1342. 283–4, 1352. 66–7.

quae vere scriberet, veri similiori tropo locutionis proponeret; poterant enim multa eius dogmata euitare inuidiam et a pluribus esse facilius credita, si quibusdam mutatis verbis eundem sensum alio loquendi modo mitigasset. De his memini intercessisse nobis frequens colloquium. Alioqui non dubitaui vnquam dogmata Lutheri, quibus scolasticis et magistris nostris Parisiensibus contradicit, omnia inueniri in scriptis sanctorum Patrum, adeoque fere omnia in ipsa Glossa, quam vocant ordinariam: quae Sorbonici magistri sophistae, suo Aristoteli impliciti hactenus, Petroque Lumbardo contenti et suis articulis, auctoritate sui Episcopi roboratis, legere dedignati sunt.

Quod vero attinet ad abusuum ecclesiasticorum errores, nihil mihi et omnibus amicis tuis, ac etiam inimicis, Lutherus prodidisse videtur, quod non tu tuis scriptis, licet subtilius, modestius ac generalius, minime tamen cunctabundus, subindicaueris: quae et mundus totus, etiam te tacente, nimium vere decantaturus erat. De caeteris vero dogmatibus, non tangentibus materiam sacramentorum, indulgentiarum, missarum, immunitatum, excommunicationum et primatus, si dissentias a Lu⟨t⟩hero, non ob id Romani plurimum irascentur Luthero vel tibi gratificabuntur. Tu vero in multis parum aliter scripsisti quam Lutherus, sed tamen omnia offensa minore. Caetera quae ad rem Eucharistiae pertinent, Zuinglius et Oecolampadius olim discutient, si similibus argumentis eos vellicare tentaueris.

Carolstadium mentiuntur tibi tui infideles instigatores a suo dogmate desciuisse: etsi se nondum fuisse certum, neque orbi voluisse sua authoritate hic praescribere, in gratiam siue Lutheri siue ventris sui scripserit. Caeterum optarim quod dogma hoc ipse nunquam tractasset. Sic abutuntur tua credula simplicitate in tuum dedecus, aliorum quoque optimorum virorum famae et profectui perpetuo insidiantur. Eoque tibi pro veris ingerunt falsa crimina etiam sanctorum, sine dubio fratrum et innocentum. Quos iam toties mentitos tibi sentire poteras, si mihi semper meliora credenti et persuadere cupienti, credere potuisses. Sic de Zuinglio sunt mentiti saepe, sic de Argentinensibus, optimis fratribus (quod illis nomen ridiculo est, fraternitate indignis) Christique gloriae cupidissimis. Sic de nostro Oecolampadio, innocentissimo viro, et tibi in tuum bonum corde iunctissimo, ac ad Dei gloriam.

Caetera quae contra me putasti nescio qua ratione scribenda, tibi non imputo, sed viperis illis, quos nouit Dominus, quibus nimium saepe credis; quos nosti esse saeculi et pecuniarum amatores, qui Christo seruire simul et Mammonae nequeunt, Euangeliumque complecti diuites non aliter possunt quam camelus foramen acus intrare. Si mica illis est Christianae pietatis et fidei, procedant, congrediantur, fidei suae rationes producant; toties euocati periclitantes adiuuent fratres, quos sic fictis lamentis plangunt perire;

183. emunitatum δ.

173. Glossa] ordinaria: see Ep. 1112. 29n.

190. Carolstadium] See Ep. 1637. 98.

200. fratribus] This term was in regular use for the band of reformers at Strasburg: cf. Zw. E². 333 fin., 352. 1–2, 355. 1.

209. mica] Cf. Ep. 1637. 121–2.

succurrant Ecclesiae suae, a qua tam delicate nutriuntur, et pro qua tutanda se murum oppposituros solenniter iurauerunt. Sed sufficit illis fastus et quam pecuniam sibi parauerunt, gradualis illa sua autoritas et eruditionis opinio, quam exhibent nunquam. Si deinceps pergant vt hactenus, co⟨n⟩fundantur et conuertantur in bonum suum, ac resipiscant, et Christi Euangelium ac gloriam rediisse mundo agnoscant, verbo Dei omnibus nunc linguis coruscante fidelibus; de quo si laetari noluerint, sentient cum Antichristo se partem habituros cum his qui descendunt in lacum: a quo gratia Domini eos, oro, preseruare dignetur, et in agnitionem veritatis ac mundi contemptum misericorditer ducere. Te vero per Dominum oro, vt amicum tuum, me tam seuero stilo posthac nolis contra tuum morem impetere, qui nihil a te tale commerui; et doloris mei impetum, in his scriptis, quasi periclitantis amicitiae et veritatis rationem habuisse credas.

Bene vale, et boni consule omnia, obsecro.

[1639]1640. TO CONRAD PELLICAN.

Opus Epistolarum p. 710. ⟨Basle.⟩
N. p. 677: Lond. xix. 96: LB. 845. ⟨c. October 1525.⟩

ERASMVS ROT. CONRADO PELICANO S.

DEMIROR quamobrem tibi visum sit istiusmodi epistolis ociose loquacibus multaque ἀπροσδιόνυσα congerentibus, et tuum perdere ocium et mihi facessere negocium. Lingua disertus es, non calamo: quare si quid habes, coram posthac agito. Posueram dimidium suspitionis, at tu totam eam renouas. Profiteris tibi placere sententiam Carolstadii, nec inficiari potes te dixisse Polono me tecum sentire. Id si verum esset, queri poteram violatum amicitiae ius; nunc quum sit falsissimum, quae potest esse iniuria atrocior? Minitaris mihi calamum Zuinglii; quasi metuam decem Zuinglios, si mihi res esset cordi! Quod autem dedecus mihi narras? An mihi dedecori futurum sit si verear oppedere decretis Ecclesiae catholicae? An vos mihi praescribetis quid debeam scribere? An mihi non licet quod licet Luthero? qui, nisi fallor, totis copiis vos adorietur. An credis nullos hic in vos stricturos calamum? Si quod agitis ex Deo est, confirmabitur oppugnando; si non est, pium est pugnare cum impietate. Quorsum autem attinent minae? Apostoli persuadebant, et vos vultis cogere ad Euangelium vestrum?

Iam finge nihil me velle scribere; non poteras efficacius huc impellere quam spargendo rumorem me vobiscum sentire, et interminando ne scribam. Vester Pharellus simile mendacium instil-

1640. 14. creditis *N*.

1639. 214. gradualis] based on degrees.

1640. 4. coram] Cf. l. 49 and Ep. 1674. 42–59.

6. Carolstadii] See Ep. 1616. 19n.

Polono] John Lasky; cf. Ep. 1637. 12n.

9. Minitaris] Ep. 1639. 187–9.

10. dedecus] Cf. Ep. 1639. 194–5.

15. ex Deo] Cf. Acts 5. 39.

19. scribere] *sc.* de Eucharistia; cf. Ep. 1616 introd. and 17n.

21. Pharellus] See Epp. 1407. 92n., 1510.

lauit in aurem Anglo nostro, me recte sentire sed non audere profiteri. Et haec audet instillare auribus hominum, conscius quam acris mihi fuerit de omnibus fere Lutheri dogmatibus cum ipso contentio. Atqui quod Pharellus vocat 'recte sentire', Caesares et pontifices vocant 'haereticum esse'. Lutherus non dissentit ab Ecclesia catholica? Quum videro aliam ecclesiam hac quam sequor meliorem, desinam eam vocare catholicam: at nondum video.

Optabam ex hoc violento pharmaco aliquid nasci boni fructus; sed hunc prouentum quem hactenus vidimus, probare non possum, nec placent remedia morbo duriora. Quantum sanguinis humani iam fusum est! In Holandia mire feruet carnificina per quosdam magis instructos ad exurendum quam disputandum, obambulatura per caeteras regiones. Et haec tantum praeludia sunt malorum. Caesari pax erit cum Gallis. Nec vlla principum coibit amicitia nisi hac conditione, vt extinguatur factio Lutherana; et Caesar sibi non videtur esse Caesar, ni id perficiat. Ego decem ambiguos articulos dissimulare malim quam tantis malis praebere ansam. Christo non possum praescribere quid debeat facere; si sic illi visum est punire nostram impietatem, Dominus est, faciat quod vult. Me si vellet adiutorem aut organum, afflaret animum meum, quemadmodum olim excitauit Pharaonem, Cyrum et Nabuchodonosorem.

Doles epistolam sparsam. Malim non factum, attamen moderatius fero, quod ea diluit rumorem per te sparsum: id quod abs te ipso factum oportuit, quanquam epistola non habebat tuum nomen. Posthac ne mecum agas loquacibus epistolis. Scribe Bero, si libet, aut ipsi Luthero. Coram audiam te iurgantem, minitantem, conuiciantem pro tuo arbitratu. Bene vale. M. D. XXV[I].

1641. To Conrad Goclenius.

Vita Erasmi p. 89ᵃ. ⟨Basle.⟩
Lond. xxx. 16: LB. 576. ⟨c. October 1525.⟩

[An approximate date can be assigned; for Thomas Grevii or Grevius (O[1] *in marg.*) is no doubt the old friend of Erasmus' Paris days, Thomas Grey (Ep. 58), who was staying with him at Basle in October 1525 (Ep. 1624. 18n), and was evidently now preparing to move on with his son to Louvain. When he left, he carried with him a letter from Erasmus, written at his request and addressed to the Franciscan nuns at Denny near Cambridge: see Ep. 1925.]

ERASMVS ROTERODAMVS M. CONRADO GOCLENIO S.

Hic Thomas Grevii mihi numeratur inter amicos Pyladeos; si continget illum sedere Louanii, dignaberis illi dare fidele consilium de recte collocando puero. Fortasse non erit locus in Collegio. Magis, opinor, expediet si commendetur alicui probo, qui duos aut tres bonos iuuenes priuatim instituit. Bene vale.

1640. 43-4. *HN*[2]: Nabucodonosorem *N*[1, 2].

1640. 22. Anglo nostro] Perhaps T. Grey; see Ep. 1624. 18n.

26. Lutherus] See Ep. 1639. 92.

34. ad exurendum] Cf. Ep. 1383. 21-3.

36. pax] The Treaty of Madrid was concluded 14 Jan. 1526.

45. epistolam] Ep. 1637: cf. Epp. 1644. 3-5, 1674. 37-41.

1641. 3. Collegio] Busleiden's.

^{1620}1642$_{1679}$ FROM NATALIS BEDA.

Bedae Apologia, f. 107 (*a*). Paris.
21 October 1525.

[For the source see Ep. 1571 introd. Beda's preface (*a*, f. 107) says: 'Epistola Natalis Bedae, qua ad praecedentem ⟨1620⟩ respondet, tristis vtcunque quod in promissis sibi ab Erasmo per secundam epistolam ⟨1596⟩ super retractatione perperam scriptorum et editorum non permanet, sed potius tergiuersari videtur, nullam agnoscens in se culpam'.

Though Erasmus did not reply till March, he had received this letter by December; see Ep. 1653. 17–20.]

ERVDITISSIMO VIRO AC AMANTISSIMO DOMINO ERASMO ROTERODAMO, CVM PRIMIS OBSERVANDO.

SALVE, frater et domine. Ad literas tuas carptim solum respondendum video: audi ergo perpaucis. Siue longa siue breui epistola, scribere mihi nihil tua peritia posset quod, adiutore Domino, contristet nisi pro te. Dein et titulus ipse Epistolae ad Episcopum Basiliensem, et tria quae in illa prosequeris argumenta, nullum pie eruditorum virorum mea quidem sententia non offendunt: quod deprehendes facilius si Clichthoueum legeris ca⟨pite⟩ primo, libri tertii, operis quod Antilutherum nuncupauit, sub numero .iii. Quid enim de illa Epistola iudicet, etsi authoris illic haud expresserit nomen, non est tamen difficile inde coniicere: alio autem suo scripto, quod speramus ante Februarii mensis calendas exiturum, rem attingit enucleatius, ea tamen modestia qua vti solitus est. Quod vero scribis per me in tuis lucubrationibus annotanda esse duntaxat quae pertinent ad negocium doctrinae Christianae, etc., actum est; quod scripsi scripsi, gradum hic sisto, asserens nihil in omnibus signatum per me, quin aut ad tuae pertineat salutis causam, et eo ipso consideratione dignum, aut ad

---

4. titulus] See Ep. 1274. 14n.

5. argumenta] See Ep. 1274. 14n.

8. Antilutherum] Paris, S. Colinaeus, 13 Oct. 1524, bk. 3, *De votis monasticis*, ch. 1, *Quam graue sit malum, monasticam vitam professum, contra eius vota et instituta scriptis pugnare*, f. 114, § 3: 'Quod si quis in maiorem prorumpens insaniam librum aedat blando verborum lenocinio et suaui elegantia sermonis respersum (vt aucupis more illecebris illis fallat incautos, et melle circumlitum instillet animis venenum), in quo totis contendat viribus, perperam ab Ecclesia interdictum esse certis diebus esum carnium, et inique indictam ieiuniorum obseruantiam, vt non solum ipse decidat in barathrum iniquitatis, sed et plures alios secum perniciosa illa persuasione praecipitet in illud, minusque peccare sibi videatur, quod quamplurimos alios illis verborum praestigiis phaleratisque rhetorico lepore scriptis in eandem sententiam adductos eiusdem criminis habeat consortes atque participes, vnde grauiorem sibi exaggeret damnationem, quid de eo censendum putes? Nonne in eo suo opere praecursor videtur Antichristi et publicus hostis Ecclesiae? Nonne etiam idem assectator Epicuri assertorque voluptatis habendus est, et Christianismi subsannator?' The passage evidently admits of application to Erasmus, even though it continues 'Sed quorsum haec? certe vt suis Lutherum depingamus coloribus'. Cf. Ep. 1653. 17–20.

11. scripto] Evidently Clicthove's *Propugnaculum Ecclesiae*; where Erasmus' *De esu carnium* is discussed in ii. 30, iii. 2. The hope of early publication was not realized; for though the privilege is dated 1 Dec. 1525, Colinaeus did not put the colophon to it till 18 May 1526.

13. scribis] Ep. 1620. 19–20.

15. scripsi] John 19. 22.

fidem. Si tamen hac tuorum figura verborum praetendis parui-ducenda esse quaecunque non complectitur diuinorum eloquiorum volumen, aut saluti parum caetera conducere, error est non paruus; quia hoc vno admisso innumeri prodeunt Ecclesiasticae rei vehementer incommodantes, et quibus sese tuetur Luther improbus.

De reliquis nihil vlterius tecum discepto; officio amici functus sum. Non me puto affirmasse non falsurum: absit quod in vniuersum tam temere cogitarim. Vt enim certo scire possum, quod fallendi non est animus mihi, ita omnino ignotum si quempiam sim falsurus. Existimo autem quod tua non me fefellerunt scripta; vtinam falsi non fuerint qui ea comprobant, et non imposuerint tibi illa plus iusto efferentes!

Quid iam de theologis Sorbonicis sentias aut alias senseris, non magni refert: stabit corpus. Tu autem, vt ego, non longo post tempore viam vniuersae carnis ingressurus es—vtinam quae ad felicitatem ducat! Et ausim dicere, frater et domine, quod nisi theologorum coetus, quos Sorbonicos vocas, nostro aeuo obortis occurrisset erroribus, et simul damnatis olim sed iam renouatis, negocio Christianae doctrinae longe contigisset infelicius. Neque eosdem mouet theologos quod male a nonnullis audiant; non enim Lutheranorum aut nouitatum cupidorum linguas reformidant, qui viciniores sunt ipsorum ad fidei puritatem, vtcunque iam sentiunt zelum. Et bene profecto in Gallia a cunctis audiunt catholicis. Non sis itaque super eorum anxius nomine in posterum, sed prospiciens tibi perpende quam sese in fide suspectum reddat qui infensum se quomodocunque monstrat theologis, qui pro sui officii debito nouas student in examen trahere doctrinas, eas per variorum articulorum censuras fidelibus ad cautelam quales sint declarantes. Quod quidem si nescias, te id doceat Ioannes a Gersono parte prima, numero .xiiii., [a] litera v. Pro verissimo autem habeas velim improbe amantium caeca esse iudicia.

Non puto item suauius te auditurum ab his qui Apologiam in Sutorem sunt lecturi quam ille, quod, vt videri posset quibusdam, aliis aliter iudicantibus, arrogantius et supra modum satyrice de te et Fabro locutus sit. Omnibus ignoscat pius et misericors Dominus. Illum quod ita scripserit per epistolam, 'Cum primum mihi notum factum est', etc., fraterne corripui. Neque quempiam mouere debet quod Facultatis consensu opus prodierit. Non enim solet in talibus scribentis stilum ponderare, sed dogmata. Et si priusquam in publicum prodiisset inuisissem, non omnino tale forsan exiuisset.

Denique gratum efficies si (quod ad epistolae calcem dixisti)

32. imgressurus *a*.

---

24. affirmasse] Cf. Ep. 1620. 65.

32. viam] Cf. Josh. 23. 14, 1 Kings 2. 2.

47. Gersono] In no. 7 of the *De pertinacia considerationes*. For the alphabetical mode of citation from Gerson see Ep. 1579. 163n.

49. Apologiam] See Ep. 1591.

53. per epistolam] The reference is perhaps to Sutor's *De tralatione Bibliae* (Ep. 1591. 25n), in the undated preface to which Sutor writes that he has heard 'a quibusdam theologastris, quos Antichristi praecursores vocant, non modo factas in Nouum Testamentum Paraphrases . . . sed prothdolor quasdam nouas fuisse editas tralationes. . . . *Hoc autem cum habuissem compertum*, proptereaque vehementer stomachatus fuissem . . .'.

obuium te praebeas sacrilegis qui graecissantes suis (quas vocatis bonas) linguarum literis, eousque vesaniae progressi sunt vt etiam a Christi sponsa Ecclesia illum, vt est in sacramento, auferre sacrilege moliantur. Pro nullo negocio benignius audire potes a catholicis. Det tibi Dominus virtutem aduersus impios.

Amen, E Lutetia Octobris .xxi. An. M.D.XXV.

Pro actis per te vel tecum in itinere Bizontino nequaquam tibi locuturus eram, centies expertus rumores vix constare. At si est verum quod audiui, scilicet quod cum gratiarum Deo actiones dicerentur et pro more pio adiungi audires 'beata viscera Mariae Virginis' etc., id te non bono habuisse animo, vehementer displicet, quoniam illud est tibi exitiale nimium: a talibus, precor, tibi caueto.

1643$_{1700}$ FROM MERCURINO GATTINARA.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 21. Toledo.
28 October 1525.

[An original rough-draft, apparently autograph, endorsed by a contemporary hand 'Canorii. ad Erasmum': among the papers of Gattinara and A. Valdes, which in 1818 were transported from the Archives of Simancas to the Real Academia de la Historia at Madrid, and bound together with the title 'Cartas de Erasmo y otros' (Caballero 31). It was copied by Heine (see App. 15 in vol. iv), and printed by A. Helfferich from the original in *Zs. f. historische Theologie*, N. F. xxiii, 1859, p. 596: to which O. Waltz supplied some not wholly accurate corrections in ZKG. iv, 1881, p. 628.]

S. P., vir clarissime. Nihil mihi potuit aut gratius aut iucundius accidere tuis litteris, quas ad me natali Matthiae apostoli datas misisti. Quae etsi serius quam forte optasses redditae sunt, nihil tamen minus propterea gratae fuere. Cognoui enim quod maxime cupiebam, te iam ex confesso Lutheri hostem factum, eiusque pestifera dogmata non solum iam a te fortiter oppugnari coepisse, sed iam non paruam impressionem factam. Quod tuum ipsum consilium velim et quotidie magis dii fortunent.

Vnum doleo, esse tibi molestum calculum. Sed nosti quam haec vita misera; quae quando ferenda est, profecto et in ea quae sunt calamitates. Sed vnum illud maxime tibi solatio esse debet, vt speres tibi viuo laudem, mortuo vero gloriam non defuturam: quibus certe duobus amplissimis in hominum genere bonis caetera quaecunque mala facile compensari possunt.

Quae tam de pensione tua quam contra detractores tuos petebas, ea tibi facillime Caesar concessit. Cum his habebis litteras quas ob id scribi iussit. Tu tua, vt mihi iamdudum persuasum est, et ad pietatem et e repub. consilia prosequere, et neminem timeas; quum nihil demum magis timendum sit quam ipsa conscientia: quae si bene constiterit, quicquid postea eueniat, in lucro potius

---

1642. 65. itinere Bizontino] See Epp. 1440. 4n, 1610.

1643. 2. litteris] Not extant: contemporary with Epp. 1553,4.

5. Lutheri hostem] Cf. Ep. 1554. 24–9.

9. calculum] Cf. Ep. 1554. 6–9.

16. litteras] Neither of these is extant. For the intervention at Louvain see Epp. 1690. 119n, 1784a.

quam damno imputandum est. Me semper habebis qui et rei et dignitati tuae nullo loco sim defuturus. Vale.

Toleti. 28 Octobris. 1525.

Tuus, vt solet, Mercurinus de Gatt^a^. canc^s^.

Clarissimo viro domino Erasmo Roterodamo, tanquam fratri optimo, etc. Basileae.

1644. To Conrad Pellican.

Opus Epistolarum p. 595. Basle.
N. p. 567 : Lond. xviii. 3 : LB. 846. ⟨c. November init. 1525.⟩

[The reference to the circulation of Ep. 1637 suggests that this letter is somewhat later than Ep. 1640. A month-date can be conjectured from l. 6n.]

ERASMVS ROTERODAMVS CONRADO PELLICANO S. D.

Pro quinque ficis habeo gratiam centuplicem. Opto tibi tuos omnes amicos manere incolumes : mihi satis est si nemini est data ansa iusta in me fremendi. Mallem epistolam illam non esse sparsam, nec hoc per me factum est ; et tamen quocunque pacto erat depellendus periculosus ac falsus rumor. Quidam indignantur quatuor illis consultoribus ; et iam, vt audio, spargitur epistola, suspicantur esse Capitonis, eleuans illorum autoritatem. Aiunt et libellum famosum parari in eosdem. Hae nimirum sunt artes Euangelicae. Nos nulla de re consulti sumus, nisi an Oecolampadii libellus haberet aliquid cur non esset publice vendendus. Ad id respondi, nulla Oecolampadii contumelia. Ille in his quae docuit, non est vsus meo consilio, imo me fortiter contempsit. Quare si quos offendit aut si quid timet, non arbitror aequum vt contra meam conscientiam pro illo depugnem.

Quam autem relegationem mihi minitaris ? an quia nolo discedere a publico iudicio consensuque Ecclesiae, quum interim mihi diuersa sententia persuasa non sit ? Vos inter vos digladiamini. Zuinglius et Oecolampadius aduersus Lutherum et Pomeranum, et rursus Balthasarus aduersus illos, aduersus te Pharellus ; et tam discordi factioni memet adiungam periculo capitis mei, imo potius animae ? Si quid mali vobis obtigerit, vobis ipsis imputate. Ego semper vaticinatus sum fabulae sic actae fore parum felicem exitum. Zuinglius alicubi citat locum ex Paraphrasi. Tanti me facit nunc,

---

1644. 3. epistolam] Ep. 1637 : cf. Epp. 1640. 45–8, 1674. 38–41.

6. consultoribus] See Ep. 1636 introd.

epistola] A letter of Zwingli to Oecolampadius, 28 Oct. 1525, which was circulated as 'Franci cuiusdam epistola ad quendam ciuem Basiliensem' : Zw. E^2^. 401. Cf. Ep. 1674. 67–8n. It replies in detail to Ep. 1637.

8. libellum] Cf. Ep. 1674. 68–9.

11. respondi] Ep. 1636.

17. digladiamini] For indications of these contentions during 1525 see Zw. E^2^. 383, 387, 390, 391, 393, 400, 408, 419, 426, 428.

18. Pomeranum] Bugenhagen ; see Ep. 1539. 77n.

19. Balthasarus] Hubmaier ; see Ep. 1540. 20n.

Pharellus] Cf. Herminjard 163.

23. Zuinglius] In his *Subsidium de Eucharistia*, Zurich, C. Froschover, 1525, with a preface dated 17 Aug., he discusses 1 Cor. 10. 16, and adds (f^o^. F^4^ v^o^.) 'Legat hoc loco Erasmi Paraphrasim, qui nos putat ad sententiam verborum Pauli non penetrare

qui prius scripserat me nihil scire? Oecolampadius, vt audio, in concione taxauit oratorem, me, sic interpretantur, notans. Notat et in libello De Eucharistia, quo respondit Bilibaldo. In praefatione vero Esaiae onerat me inuidiosa laude. Taxat et in Commentariis in Epistolam Ioannis suppresso nomine, sed recitatis meis verbis, quum is locus a me mutatus esset; nec mea verba sat candide interpretatur. Dixeram 'Quantum hic est mundorum!' indicans eam Epistolam esse Ioannis, quod huiusmodi gaudeat iterationibus; ille refert quasi damnarim ociosam polylogiam. Egregius vero amicus, in cuius gratiam profiteri debeam sententiam apud Lutherum haereticam! Quam belle vero Zuinglius citat locum in quo vtor verbo 'consecrandi'! et tamen colligit me aliud sentire quam loquor.

Puto magistratum hunc non fore tam stultum vt omnes eiiciat hinc qui dissentiunt ab Oecolampadio. Nihil erat in tota epistola tua quod mihi non magnopere displicuerit. Bene vale.

Basileae, Anno millesimo quingentesimo † vigesimosexto.

1645. To Maximilian Transsylvanus.

Opus Epistolarum p. 713. Basle.
N. p. 680: Lond. xix. 98: LB. 778. 8 November 1525.

[I cannot establish the year-date; but in view of the negotiations about Erasmus' pension, which were still continuing, it may be accepted. Some corroboration may be obtained from Ep. 1646, also written to the Netherlands at this time; which follows immediately in H.

It was perhaps in consequence of the present reminder that on 15 Dec. 1525 Maximilian wrote from Brussels to Alonso Valdes (Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 73: Caballero 317): 'Hoc tamen non possum nisi summis laudibus efferre, quod fulgidi radiantisque sideris instar Erasmi Roterdami rerum curam et patrocinium suscoeperis, neque vllum tibi eruditionis tuae euidentius signum esse debet quam quod eruditos et doctos amas et obseruas. Litteras Caesaris <Ep. 1380> pro re pensionis reddidi serenissimae Dominae pleno consilio. Responsum est Erasmi doctrinam et eloquentiam mereri quidem vt non hoc modo sed longe maiori premio a Caesare affici debeat: tantam tamen esse rei pecuniariae inopiam vt hinc illi satisfieri in presentia non possit. Attamen serenissima Domina mitteret in Hispaniam Gilhelmum Barri, a secretis Caesaris, cum descriptione eorum quibus Caesar stipendium facere pollicitus est. Quorum aliis solutionem fieri Caesar mandaturus esset, aliis vero solutionem suspensurus in foelicius et ditius tempus. Si itaque Caesar nunc Erasmum inter eos describeret quibus pensio dependi deberet, serenissimam Dominam caeterosque questores nihil aeque libenter facturos quam Erasmo satisfacere.' He continues by urging Valdes 'efficere vt Gilhelmo Barri Erasmus inter eos annumeretur quibus Caesar solutionem fieri vult. Quod si effeceris, duo preclara admodum efficies: primum deuincies tibi hoc munere et officio virum cuius doctrinam et eloquentiam et presens aetas suspicit, et futura sanctius et religiosius admirabitur et venerabitur; alterum, et quod prestantius est, dabis Erasmo occasionem vt in Brabantiam veniat, et ibi in Luteri heresim scribat: quod in presentia in Germania prestare non auderet etiam si vellet'.

---

posse'. Erasmus' words are 'Nonne poculum illud sacrum quod nos in memoriam mortis Christi cum actione gratiarum sumimus et consecramus, consortium arguit?' Cf. ll. 34–5.

24. nihil scire] Such words seem unlikely. Zwingli's utterances about Erasmus, 1523–5, are uniformly polite and sincere: e. g. in Zw. E[2]. 326, 371 (= VE. 429). Some hasty remark had perhaps been reported to Erasmus with misrepresentation.

26. in libello] See Ep. 1616. 19n.

26–7. In praefatione] See Ep. 1538. 8n.

27–8. in Commentariis] See Ep. 1538. 41n.

35. consecrandi] Cf. l. 23n.

39. displicuerit] Cf. Ep. 1639. 91.

William de la Barre was dispatched to the Emperor on 23 Dec. 1525 (Brewer iv. 1839).]

ERASMVS ROT. MAXIMILIANO TRANSSYLVANO, CAESARIS SECRETARIO, S. D.

ORNATISSIME Maximiliane, exemplar literarum quas ais te ex Sylua ducali misisse redditum est; priores non recepi. Quoties exosculor istud pectus in tuis literis tam amicum et candidum, mi Maximiliane! De pensione non sum anxius. Scio quam ista semper esuriat aula, vere pertusum dolium. Quod tu suspicaris factum, ego futurum sciebam. Noui quae sint ista portenta. Et me miseret tum aulae, tum Academiae. Iam pridem hoc agunt quod agunt. Sciunt ipsi mihi nihil esse cum vlla factione, et hoc illos habet male. Legerunt Spongiam meam satis liberam, legerunt Liberum arbitrium. Et si hic adessent, audirent amicas Lutheranorum de me voces: quanquam legerunt Hutteni et Othonis libellos, satis testantes quanti me faciant. Demum hic si quid tumultus oriretur, primus impeterer. Verum istos nullius facinoris neque pudet neque piget, modo laedant recta studia. Video res humanas ceu fatorum impulsu tendere ad Scythicam barbariem; ego quoniam opitulari non possum, quod vnum possum, conscientiam hanc puram et integram approbabo Christo. Breui mittam famulum proprium et insigni fide; per eum scribam de singulis copiosissime. Interim viuat Maximilianus meus suauiter, vt dignus est.

Basileae VI. id. Nouemb. Anno M. D. XXV.

1646. TO JOHN OF HEEMSTEDE.

Opus Epistolarum p. 713. — Basle.
N. p. 680: Lond. xix. 99: LB. 779. — 8 November 1525.

[The year-date is presumably confirmed by the mention of the epitaph on Dorp († 31 May 1525); though, as Ep. 1280 shows, such compositions were sometimes delayed. Dorp was buried in the Carthusian church at Louvain; see Adr. Barland's prose *Quaerimonia* for him, printed in the *Ciceronianus*, Basle, Froben, March 1528, p. 438.

John of Heemstede, a village s. of Haarlem, was an inmate of the Louvain Charterhouse, and had made Erasmus' acquaintance there. In 1530 he addresses

20. Idus *N*.

---

1. exemplar] Cf. Ep. 1585. 1–2n.
literarum] Not extant.

2. Sylua ducali] This might be interpreted Hertogenbosch: but possibly Erasmus is making a confusion with the name of the country-house from which Maximilian's letters of 1527–8 are written—'ex Syluano nostro', also 'ex villa mea Hant' and 'ex Hantem' (see Caballero 345, 366, 379: also Epp. 1802, 1897). There are villages named Hantem near Tirlemont and near Alost: but I cannot identify.
A clue is supplied by a volume in the Bodleian (Mason S. 157), *Biblia Latina*, Venice, Ja. Sacon, 10 Nov. 1506, which has on the title-page a contemporary ms. inscription: 'Ioannes a Sylua ducali alias Berckelaer meus est possessor, qui me Hantuerpie septem solidis monetae Flandricae mercatus est'.

9. Spongiam] See Epp. 1378, 1389.
Liberum arbitrium] See Epp. 1419, 1481.

11. Hutteni] See Ep. 1356. 63n.
Othonis] See Epp. 1405,6.

12–13. primus impeterer] Cf. Ep. 1585. 27–9.

17. famulum] Harst was sent to the Netherlands and England at Christmas: see Ep. 1654. 3.

Erasmus as 'praeceptor' (LB. App. 358). Their intimacy is also shown by Epp. 1837, 1994. 1–2. Erasmus dedicated to him his lament over Froben (Ep. 1900); and in 1533 an edition of Haymo's commentary on the Psalms.

For Erasmus' respect for the Carthusian Order see Ep. 1196. 425n.]

ERASMVS ROT. IOANNI HEEMSTEDIO, CARTVSIANO IVXTA LOVANIVM, S. D.

Mox a literis tuis redditis obtigit qui peteret Brabantiam, itaque mitto epitaphium, ex tempore quidem sed non absque cura factum: quod nolim asperneris, nisi Conradus Goclenius iudicarit reiiciendum. Si displicet, mittetur aliud elaboratius. Nam Dorpii memoriam etiam habeo sacrosanctam. Deplorarem mortem illius praeproperam, quae tot egregias dotes, tot amplissimas spes incidit; sed nunc huiusmodi seculum est vt nulli bono bene esse possit, et si felicissimum esset seculum, nihil tamen felicius quam viuere cum Christo.

Ad optimi patris Ioannis Delphi mentionem sum vehementer exhilaratus. Vt semper floret, quamuis in defecto corpore, purus et integer animus! Ei multam ex me salutem dices et amanter et diligenter. Dorpii memoriam non patiar intercidere, si quid mea scripta valebunt. Sancto tuo sodalitio me commendabis, cui precor omnem in Christo felicitatem. Habes, amice suauissime, epistolam epitaphio similem; properabat tabellio.

Basileae VI. id. Nouemb. Anno M. D. XXV.

EPITAPHIVM.

Martinus vbi terras reliquit Dorpius,
Suum orba partum flet parens Holandia,
Theologus ordo luget extinctum decus,
Tristes Camoenae candidis cum Gratiis
Tantum patronum lachrymis desiderant,
Louaniensis omnis opplorans schola
Sidus suum requirit, 'O mors' inquiens
'Crudelis, atrox, saeua, iniqua et inuida,
Itan' ante tempus floridam arborem secans,
Tot dotibus, tot spebus orbas, omnium
Suspensa vota?' Premite voces impias.
Non periit ille; viuit, ac dotes suas
Nunc tuto habet, subductus aeuo pessimo.
Sors nostra flenda est, gratulandum est Dorpio.
Haec terra seruat mentis hospitium piae
Corpusculum, quod ad canorae buccinae
Vocem resignans optima reddet fide.

17. Idus *N.*

1. literis] Not extant.

10. Delphi] Presumably a native of Delft, who was a member of the Louvain Charterhouse.

18. EPITAPHIVM] First printed in the *Ciceronianus*, March 1528, p. 435; with no variant except *Hollandia* (l. 20). See also Ep. 1900 n.

1647. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 3. Antwerp. 9 November 1525.

[An original letter, autograph throughout: from the same source as Ep. 1541. The year-date is confirmed by the contents.]

+

S. P. Si valetudinem tuam crebrius quam vsque hac experuero, videbor michi valentior esse ac quietior, dum id sit quod meus in te amor et fauor ac parce tibi nota familiaritas expetiantur. Ante mensem accepi tuam epistolam, qua Cantuariensi super pensionis tue pecunia significaras scripsisse te. Non preterii interim etiam hoc Aluari meo scribere: qui in fauorem nostrum tam alacre suscepit onus, vt dum sibi contingat tibi (qui inter mortales tantus haberis ac mereris) seruire, beatum se fore predicet. Scribit Cantuariensem non fuisse Londini, sed erarie illius rei onus gerenti alloquiuisse. Qui pensionem librarum viginti aliunde iam prouisam tibi significauit, aliam vero pensionem librarum decem paulopost ipsi Aluaro repansurum. Dum primum acceperit Aluarus, significaturus est; tu interim scribe quid velis hisce pecuniis disponi. Non erit quod he valuerint vires hecque potuerit facultas, quod in tuum chommodum, honorem et gloriam non impendeatur.

De reditu tuo nil prebes spei. Nescio quid nunc cessantibus stragis decreturus sis. Iam obstantibus frigoribus et hyeme non exspectamur te; nisi ad futuram estatem altiorem spem dederis, desperabimur ego et ceteri amici. Interim vale bonus et prosper.

Antuerpie ex officina mea negociaria ix[a]. nouembris. 1525.

Erasmus Schetus vndique tuus.

Vt nouarum rerum tibi dem quidquam, hec addam. Iamiam ex Hispania recepi litteras, quibus Cesarem Regem Gallum, qui languerat, festinatim visysse scribitur. His in congressu nil quam vteralterius summa veneratio, summus fauor, summa concordia visum est interuenisse. Obseruauere inter se, omnibus suis vtrimque semotis, horarum duarum colloquium, quod non secus quam pacem et concordiam resplenduit. Cesareum coniugium cum Portugalie Regis sorore circiter futurum Natiuitatis Domini festum celebrandum

8. fore *scripsi*: fere *MS.* 15. impendeatur *Schetus, pro* impendebitur, *quod prius scripserat.*

---

3. expetiantur] = expetant; cf. Ep. 1671. 39, where for *expetam* Schets wrote first *expetiebor*.

4. epistolam] Not extant; probably answering Ep. 1590, and written early in October (cf. ll. 16–17n).

6. Aluari] See Ep. 1590. 11n.

9. gerenti] Perhaps Bedill (Ep. 387); or the *oeconomus* of Ep. 1176. 17.

10. pensionem] Payments for a year and a half of his Aldington pension (Ep. 255 introd.); which seemingly had been allowed to fall into arrears. See also Ep. 1651. 2–7.

16. reditu tuo] Cf. Ep. 1590. 20.

16–17. cessantibus stragis] Cf. Epp. 1624. 19–20, 1632 9–11, 1633. 18.

23. Cesarem] This visit to Francis at Madrid was paid on 18 Sept.: see Brown iii. 1115.

29. sorore] Isabella (4 Oct. 1503—1 May 1539), daughter of Manuel I (3 May 1469—13 Dec. 1521), and sister of the reigning John III (6 June 1502—7 June 1557). The marriage was solemnized at Seville in March 1526.

asserunt et consumandum. Nescio quis successus ob Anglice filie repudium venturus sit nobis. Deus vertat omnia in bonam partem! Iterumque valeas.

+ Incomparabili doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo. Basilee.

1648. From John Matthew Schad.

Breslau MS. Rehd. 254. 134. Padua.
EE[2]. 34. 19 November 1525.

[An original letter, autograph throughout: the ms. year-date may be accepted in view of the coincidence of month-date with Epp. 1649, 1650.

The writer, presumably now a student at Padua, was perhaps a son of 'tuus sororius, Ioannes Schad, Caesareus in Hispania orator', of whom P. Martyr writes to Matt. Lang, bp. of Gurk, from Spain in Dec. 1515 (Mart. E. 563); and whose advice, given to his father, is recalled by a citizen of Biberach, s. of Ulm, in 1532 (VE. 703). Cf. also Peut. E. 173. In the Vatican Archives (Arm. 44. 9: 102) is a letter from Clement VII to a Dr. Schad, 31 Jan. 1525; commending his loyalty to the faith, which Campegio has reported. Cochlaeus dedicated his *Christianum de fide et sacramentis Edictum*, Ingolstadt, A. Weissenhorn, 1546, to Jo. Joachim Schad a Mittelbibrach et Warthausen, provost and canon of Constance; who is possibly a younger kinsman.]

S. Quanquam non ignoro, vir eruditissime, quantam prouinciam sim subiturus, si ad eum virum scribam qui omnium iudicio cum propter incredibilem eruditionem tum propter reliquas animi dotes miraculum quoddam videri possit—quis enim est, per Deum immortalem, qui se Erasmo comparare audeat? cuius singulari doctrina nostra Germania, antea rudis ac omnium literarum expers, ita illustratur ac reuirescit vt propediem cum Italicis Musis in arenam descensura videatur. Itaque quamuis Itali tantam gloriam patriae nostrae inuideant, vtpote qui innata quadam superbia reliquas nationes omnes barbaras vocent, fatebuntur tamen Musas ex Parnaso ac Helicone emigrasse ac Germaniam nostram te authore praeclarissimis doctrinis imbuisse. Videmus etenim apud nos mirum in modum plaerosque doctissimos indies efflorescere, ac ex tua scola velut ex equo Troiano viros omni genere doctrinae splendidos passim in lucem prodire. Tu enim Germaniam nostram torpescentem, crapulae tantum ac compotacionibus deditam et velut Endymionis somno sopitam, tuis immortalibus monumentis ita excitasti, vt nullus fere bonae indolis adolescens sibi non ad politiores Musas elaborandum arbitretur. Itaque quantum tibi debeat Germania, non facile dixerim. Certe si quid literarum adepta est, id tibi acceptum ferat necesse est; natura enim videmur ad hoc comparati, vt fateamur per quos profecerimus.

Longius prosequi laudes tuas non est sententia, partim quia fama tua super aethaera nota est, partim quia satius esse duco omnino

1647. 30. consumandum *scripsi*: consumendum *MS*.

1647. 30. Anglice filie] The treaty for Charles' marriage with the Princess Mary, then five years old, had been signed on 29 July 1521. It was renewed in April 1525 by the sending of an emerald ring to Charles in Mary's name; but within a few months he had no scruple in throwing it over. See Brewer iii. 1443, iv. 1240, 1390–1, 2040.

1648. 6. Germania] See Ep. 1110. 67n; and cf. Ep. 1443[a]. 2–3.

23. fama] Cf. Verg. *Aen.* I. 379.

tacere quam pauca dicere, vt de Carthagine inquit historicus. Vnum hoc te oro obsecroque, vt impudentiae ac temeritati meae ignoscas, qui tanto literarum phoenici mea incondita epistola ac rudi, vt aiunt, Minerua obstrepere ausim. Fecerunt hoc tuae praeclarissimae virtutes, vt te ignotum non solum diligam sed etiam ardentissime amem. Praeterea tua humanitas qua omnes studiosos prosequeris, me audaciorem reddidit, vt reiecta omni verecundia hisce literis, si tibi dignus videor, in amicitiam tuam recipiar. Vale ac Nestoreos annos viue.

Ex Patauio 19 Nouembris Anno etc. 25.

Ioannes Mathaeus Schad, praepositus Constantiensis.

Maximo theologo, domino Erasmo Roterodamo.

[1625] 1649. From Christopher Truchses.

Leipzig MS. — Padua.
EE. 45. — 20 November 1525.

[An original letter, autograph throughout.]

Nihil mihi gratius, Erasme vndecunque doctiss⟨ime⟩, epistolio tuo esse potuit, ex quo Caroli nostri mira encomia de me dicentis, praeterea admonitionem piam atque paternam intellexi, vt me non solum ad virtutes sed etiam ad bonas litteras accingerem. Times ne recta studia, que passim per totam Europam te monitore eriguntur, a philobarbaris ad antipodes possint detrudi. Nutrit etiam Italia eos (que olim receptaculum Musarum recte est nominata), qui virulentis obtrectationibus ingenuos adolescentes ab optimis studiis distrahere volunt. Cum nuper maximi nominis iureconsultus apud Bononienses in frequentiss⟨imo⟩ auditorio haec in Musas dicere non erubuit 'Caueatis, domini', (vt eius verba subiungam) 'ab illis artibus humanitatis tanquam a meretrice fucata', istuc hac oratione studiosorum animos duxit, vt pro Seruio Sulpitio Bartholiste, pro Chrysostomo Sutores Sarbonici essent; quos olim M. Tullius leguleos iam merito sine optimis studiis analphabeticos diceret. Quare, doctiss⟨ime⟩ Erasme, nihili ducas, cum Sutores vel alii nasum suspendunt; nam vniuersa Apollinis familia pro te strenue pugnabit. Vale, delitium nostri seculi.

Ex Anthenoris moenibus .xii. Calend. decembris Anno M. D. XXV.

Cristophorus Truchses, baro ex Vualtpurg,
vere tui nominis studiosiss⟨imus⟩.

Omnium mortalium vere doctiss⟨imo⟩, Dn. Erasmo Roterodamo, amico tanquam patri dilecto c r. Basileae.

1648. 25. historicus] Sall. *Jug.* 19.
1649. 12. humanitatis] Cf. Ep. 1455. 25n.
14. Bartholiste] Cf. Ep. 134. 26n.
Sutores] See Ep. 1591 introd.
Sarbonici] Cf. Ep. 403. 14, 15.
15. Tullius] *de Orat.* 1. 55. 236.
23. c r.] ? curato reddendas: or perhaps c t should be read, the writer's initials.

[1626]1650[1705] FROM LEONARD CASEMBROOT.

Leipzig MS. Padua.
EE. 46. 23 November 1525.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Magne Erasme, modis omnibus ἐρασμιώτατε. Reddidit mihi epistolam abs te, quid dico epistolam, imo margaritum thesauri loco perpetuo adseruandum, clarissimus heros D. Ioannes a Lasco, vir non tantum Poloniae beandae natus. Cuius amabili consuetudine quod iam, vt ais, repubueris, mirabitur nemo, cui praesenti vel tantillum hominis τῷ γοητικῷ adflari contigerit. Paulo ante Linguam quidem loquentem, quam illius fratri dedicasti, audiuimus, ac non solum audiuimus verum in intimos adfectuum recessus transmisimus; vtinam tam feliciter quam adnisi sumus sedulo! Quo nomine quas gratias etiam priuatim habeam nescio; saltem vel referre meditabor eo quem vnice, scio, spectas fructu—vt attestetur omnis vite meae ratio atque exprimat moribus deinceps libelli illius ἐνέργειαν. Proh deum, quam hallucinanter in salutis nostrae et prora et puppi, quod aiunt, versati sumus; quid malorum non secum traxit huiusce philosophiae neglectus? Rursus eiusdem cultura quid non promittit felicitatis? Desperatae profecto salutis et plusquam Boeoticae sint aures oportet, quas tam suaue tinnientis plectri non permulceant modulamina. Ventribus autem incassum cantabitur, nimirum, carentibus, vt habet vetus verbum, aure. Nam Midarum citius quamuis asininas aureis cicurari crediderim.

Oh quam liberet in Linguae tuae miraculis depredicandis mea lingua vti, aut calamo eius vicario, nisi me tua dedocuisset in parum necessariis indulgere futilitati! ne quoque post laudationes audiam, 'Quis hec improbat?' Atqui recens sic calentibus animi motibus ecce sanctissima illa tua offertur epistola, plane quod scuticae ictus calcarium puncturis additus, in me efficiens. Ita totus in cursum τοῦ πρέποντός τε καὶ καθήκοντος tam violenter compunctus proruo. Item et acriori verbere alius magister imminet, dictus magister artis, ὁ λιμός; sed tam intolerabili inexpectataque minacitate, vt necesse mihi sit aduersus huius tyrannidem denuo ad tuum praesidium confugere, quippe qui humanissime dudum ab ea me vindicare studueris. Tuis solius spes est certa, vt nunc viribus corruat, atque adeo nunquam posthac elatura ceruicem.

Miraberis quorsum haec: dicam. Excidi a meis Moscroniis; neque id vero aliqua (quod scio, atque etiam quibus vixi fatentur) mea culpa. Quo ore alias te solicitem impudens? sed sola voluntatum varietas, ne quid odiosius dicam, in causa est. D. Gulielmus Moscron hic triduum nobiscum versatus est ad Idus Nouembreis proximas; et diu multumque dissimulans, sub discessum tandem

6. γοητηκῷ *MS.*

---

4. amabili] Cf. Ep. 1622. 4n.
6–7. Linguam] See Ep. 1593. Casembroot confuses it here, perhaps because it was dedicated to a Pole, with the *Modus orandi Deum* dedicated to H. Lasky (Ep. 1502).
18. Ventribus] Cf. *Adag.* 1784.
35. Moscroniis] See Ep. 1594. 48.

aperit animi sui consilium. Id erat scilicet, velle a me disiungere suos liberos, e quibus duo literis addicerentur, caeteri autem negociationi. Iugum illud studio deuotum eidem visum est relinquere praeter paedagogi custodiam. Nec causae aliud auditum est quam quod nimiis grauatus fuerit sumptibus. Actae quidem mihi sunt gratiae, sed nihil aliud quam actae.

Sic destituitur Leonardus, non omnino pessime meritus, pene nudus, in Italia procul a patria, cognatis et amicis, idque sub rigorem hybernum, denique in ipso Italiae ingressu. Ecce cantherius in porta. Quanquam a me nihil hic audies tragicarum exclamationum in fata, fortunam, tempora et mores, ne nusquam sibi constet obfirmatae fortitudinis exemplum. Iam vero restat tantillum venari fortunulae, quantum satis sit, si non in totum reprimendae, certe vtcunque moderandae illius magistri τοῦ λιμοῦ seuiciae. Neque enim mediocri dolore ab hac tantopere adlubescente Italia diuelli queam. Sit iocatum satis hactenus de peponibus, de hybridis atque περὶ τοῦ λεωναρδιοποιεῖν ἤτοι κλινοπαλεῖν. Nihil magis me extrusit ex mea alioqui sancta Flandria, quam quod inibi τὸ ἀκρατὲς nimium pugnare sensi cum mea φιλομαθίᾳ. Licebat enim frui prebenda (sic vocant) apud D. Donatianum, et potius videbatur eam commutare cum pensione, quae etiamnum sequitur quatuor et viginti ducatorum; nimirum aliud nihil spectanti quam literarias, ad quas pariter cohortaris, depredationes.

Sed quid opus est verbis aut petacibus aut querulis apud amicum potentem iuxta ac humanum, hoc est qui iuuare et possit et velit? Si vero quippiam a me indicari velis, non ignoras hic viuere D. Reginaldum Polum Anglum, iuuenem non solum imaginibus clarum; in cuius familiam si honorifica aliqua commendatione mihi daretur irrepere, duntaxat participi mensae gratuitae, nihil esset quod vlterius ambirem. Caetera meus ipsius succus suppeditaret. Aut apud quemuis alium vbiuis vniuersitatum. Nam Bononie praeter caeteros quendam nostratem heroem esse audio, Episcopum Atrebaten⟨sem⟩, filium domini de Reulx, apud quem identidem ambiam. Nomen illius nescio. Alia Carolus tuus praesens suggerere poterit. At omnem foelicitatis opinionem vinceret, si te ipsum quandoque hic presentem conspiciamus. Domum cum horto tam amoeno nunc reperias etiam gratis tibi paratam diuulso veteri nostro sodalitio, locatori interim totius anni praetio a nobis

59. φιλομαθία *MS.*

49. cantherius] *sc.* cadens: see *Adag.* 478, 'cum quis in principio rei vix inchoatae deficit animo'.

67. Polum] See Ep. 1627.

69. irrepere] With the wish here indicated Erasmus complied in Ep. 1675.

73. Atrebatensem] Eustace (c. 1506–3 Oct. 1538), a younger son of Ferry of Croy († 1524), lord of Roeulx in Hainault; where a fine château of the family still stands. Eustace matriculated at Louvain 13 Sept. 1521 (EHR. xxxvii. 102), being then a protonotary. For promotion he was first created provost of Aire; then provost of St. Omer on the nomination of Charles v in 1521, no doubt at the instance of Chièvres (cf. Ep. 647 introd.), who was his father's first-cousin; and finally bp. of Arras in 1524. See GC. iii. 475 and 347–8; also Gams.

A letter of Sept. 1536 (Brewer xi. 429) shows him refusing to surrender some white partridges which had fallen into his hands, because he wished to make pastime with them.

74. Carolus] Harst.

exoluto. Dispeream nisi hic tibi caneremus epithalamium, quandoquidem festiua tibi nuberet ἥβη, repudii misso libello ταύτῃ τῇ γεροντίᾳ. Et vt semel finiam, mi carissime Erasme, me totum nunc tibi trado dedicoque. Si quid ex re mea dispicias, impera modo; obsequentissimum senties, siue transmigrandum sit ad Indos aut ad extremos Garamanteis. Pax Iesu demitiget obtrectantium sibi in te ferocitatem ac cuncta serenet. Bene vale, maxime Erasme, tui Leonardi memor. Patauii nono Calen. Decemb. A. M. D. XXV.

Leonardus Casperotus ille tuus amiculus.

Absolutissimo in omnium disciplinarum genere ⟨viro D.⟩ Erasmo Rotero⟨damo⟩. Basileae.

1650ᵃ. From John Matthew Giberti.

Vatican MS. Particolare 154, f. 122. Rome.
27 November 1525.

[An autograph rough-draft by Giberti, in his ms. letter-book at the Vatican Archives from which come Epp. 1443ᵃ, 1509. The text shows considerable correction before he considered it fit to be handed to a secretary for transcription and dispatch. The year-date is sufficiently confirmed by the contents.]

ERASMO.

Reverende etc. Triplici me gaudio tuae nouissimae literae affecerunt; nam et grata tibi mea fuisse officia, et dolore calculi alleuatum te, et nouam hereticorum impietatem nouis scriptis confutaturum significabant. Quibus omnibus, presertimque hoc postremo, quo defensurum te sacrosanctae Eucharistiae dignitatem aduersus nouos Tytanas polliceris, laetiora non poteras nuntiare. Ergo ego quo possum affectu, Deo omnipotenti gratias ago quod te et incolumem reddiderit nobis, et non plus veneni esse aduersus nos quam antidoti pro sancta relligione permiserit; teque maxime hoc tempore esse voluerit, cuius non modo doctrinam facundiamque sed etiam autoritatem impiis Dei abnegatoribus opponeremus. Tu vero perge vt spem facis. Pugna confodeque eos stilo quorum agmina, quanquam gladio comminuta, pristinam tamen impietatem non retinent modo sed augent. Ego vero hic tam ero tuus tuorumque quam fui semper, agamque sedulo quoad potero vt Iacobus Fabri, si admonitus ab eius procuratoribus fuero, intelligat suam

1650. 81. γεροντα *MS*. 88. omnium *MS*: *cf. Ep.* 334. 92*n*.

1650. 84. Garamanteis] Cf. Verg. *E.* 8. 44.

1650ᵃ. 1. literae] Not extant. Probably contemporary with Epp. 1621–35, written to Italy; some of which are answered about this time (Epp. 1649, 1650).

2. officia] Very likely in connexion with the Papal intervention at Louvain to protect Erasmus: see Epp. 1509 introd., 1589.

calculi] Cf. Ep. 1621. 47–8.

3. nouis scriptis] See Ep. 1616. 17n.

13. gladio comminuta] Cf. Ep. 1633. 17–18: the Peasants appearing to Giberti as heretics and schismatics.

16. Fabri] Probably Stapulensis (Ep. 315 introd.), who was at this time a fugitive in Strasburg (see Ep. 1674. 70n); his translation of the New Testament having been condemned by the Sorbonne 28 Aug. 1525, his *Exhortationes* on 6 Nov., and on 3 Oct. himself marked down with others for examination (Herminjard 165, nn. 1,2).

That Erasmus intervened at Rome on his behalf is not known except from this source. The fact that each had

quidem virtutem maxime, tuam vero commendationem non minus sibi profuisse.

Rome .xxvii. Nouembris. 1525.

Reuerendo domino Erasmo Roterodamo plurimum honorando.

1651. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 4. Antwerp.
3 December 1525.

[An original letter, autograph throughout: from the same source as Ep. 1541. The year-date is confirmed by the mention of the *Lingua*.]

S. P. Nuperrime scripsi tibi ante mensem vel circiter. Nescio an epistolam meam receperis. Sic nam speratur. Significaui tibi quid ex Anglia de pensionis tue pecunia scripserat noster Aluarus de Castro. Ys idem nunc scripsit recentius, tuo nomine chommissioneque mea ex Cantuarien⟨si⟩ Presule centum triginta octo cum dimidio scutos aureos (qui triginta librarum sterlinarum pertingunt summam) recepisse se, quos ab illinc huc expiscabor. Tu dicturus es quo hanc pecuniam tibi reddi voles. Si autem sint tibi fortassis amici illic quibus placeat hanc scutorum in specie summam, vel pro his centum octuaginta quatuor florenos in auro (qui dictorum scutorum legittimum conficiunt valorem), tibi refundere, data sibi litterarum tuarum ad me significatione persoluam huc. Sinautem, ac tu idipsum significaris, procurabor ex proximis Francfordiensibus nundinis per meos illinc vicegerentes ad Basileam tibi transmitti, quo tandem ea pecunia immorsa te valeat accedere secure. Esto memor Aluarum de Castro pro quitancie tue exhibitione Cantuariensi se obligauisse, quam postulauit michi tibi expostulandam et mittendam. Cura, precor, amici satisfacere indempnitati.

Est isthuc apud nos negotiator Basileus, quem Martinum Lombardum dicunt. Huic vasculum quoddam fructuum Barbaricorum conditorum, siue boni liquoris quem sucatum vocant, tibi transmittendum exhibui—promisit nam se bene directurum: quod, precor, amice accipias. Opinor illic rarum fore et gratum, videorque michi quod abs te quantumuis sumpta portiuncula siccitati tue sit futura medela. Ceterum tibi qui omnium expers es rerum, liquoris huius tibi describere virtutes non opus est. Esset nam docere Mineruam.

Li⟨n⟩guam tuam exiisse ac ad nos venisse percepi. Huc vsque aliundis vexatus sollicitudinibus non legi. Iam autem temptor hoc. Vtinam ex paraphrastica illa tua fonte Psalmi septem, quos

---

been attacked by first Stunica (Ep. 1128. 3n) and then Beda (Ep. 1571 introd.) had no doubt drawn them together.

1651. 1. Nuperrime] Ep. 1647.

5. ex Cantuariensi] See Ep. 1647. 8–12.

12. Sinautem] For this usage cf. Ep. 1658. 12.

16. quitancie] The receipt of this is acknowledged in Ep. 1671. 20.

19. Martinum] An agent whose name occurs also in Epp. 1658, 1671, 1676.

21. sucatum] A kind of syrup, imported with spices and oranges from southern climes. OED. *s.vv.* succade, succate, shows that the word occurs in English as early as 1463.

25. expers] *sc.* expertus.

27. Linguam] See Ep. 1593.

28. aliundis] Perhaps an adjective formed from *aliunde*.

29. Psalmi] Cf. Ep. 1541. 43–4.

penitentiales dicunt, resilerentur! dum per populum hos ore plus muscitari quam eo spiritu quo per Dei cecinebantur seruum, complecti vereor.

Vale, my Erasme, ac his Erasmiis facultatibus ne dederis otium, precor. Nil enim preter inseruire tibi exoptant vndique.

Ex Anuerpia tercia desembris. 1525.

Ex animo tuus. Erasmus Schetus.

Incomparabili doctoque viro domino Erasmo Rotterodamo. Basilee.

$^{1629}1652_{1753}$ FROM ANDREW CRICIUS.

Kórnik MS. 243, f. 109 (*a*). Cracow.
Cracow MS. 44, f. 1 (*β*). ⟨20 ?⟩ December 1525.

[For the Kórnik MS. (*a*) see Ep. 1629. There is also a less accurate copy of the latter half, beginning at *viris* (l. 62), in a similar volume now in the University Library at Cracow (*β*). In both MSS. a gap is left for the month-date to be filled in at the time of dispatch. In *a* a modern hand has added xx^a. in pencil, I cannot discover on what authority. Possibly therefore the letter may have been delayed and only dispatched with Ep. 1660. By 25 April 1526 it had been delivered; see Ep. 1697. 106–9.

It was first printed in AT. vii, c. 1858, pp. 343–5, with some inaccuracies; and again by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1900, pp. 199–202.]

ANDREAS CRICIVS EPISCOPVS PREMISLIEN. ERASMO ROTERODAMO.

ACCEPI literas tuas, Erasme doctissime; accepi et librum quem vna misisti, reuerendi p. domini Gutberti Tonstalli, episcopi Londinensis, vtrumque munus multis nominibus gratissimum. Atque hoc imprimis, quod nescio quo meo genio me etiamnum sacris addictum policiores iste litere adeo delectent vt prorsus auelli nequeam, vt penitus facere non possim quin et a sacris literis et a negociis quibus assidue distringor, suffurer semper aliquid temporis quod illis impertiam. Et proinde horum studiorum et prisce illius cultioris theologie euo nostro principem et assertorem meum Erasmum non potui iampridem, quantumlibet michi de facie ignotum, non impense amare et suspicere. Norunt hic omnes literarum professores quanti fecerim semper tuas perdoctas et cultissimas lucubrationes, dicas vt libet Batauas; certe eiusmodi sunt vt cum omnibus priscis, siue Greci sint siue Latini, certare possint, idque teste non vno Cricio sed orbe. Quidquid vsquam emersit tui, mox habendum michi, mox a Musulis meis, Scyticis illis quidem, commendandum, et formis apud nos excudendum erat. Hunc meum perpetuum in te amorem et studium non erat hactenus ea occasio tibi declarandi, quae me hominem minime ambiciosum vindicaret vel a tua vel aliorum suspicione ambitus memorie tuarum lucubrationum: quod vnum curare plerosque video etiam im-

---

1651. 33. Erasmiis] i. e. Schets'.

1652. 16. Musulis] I owe to the Rev. Dr. H. Likowski, of the University Library at Poznán, the indication that this is a diminutive of *Musis*.

17. excudendum] A few of Erasmus' works had by this time been printed in Cracow: the *Querela Pacis* in 1518; the *Colloq. Formulae* by Haller in 1519; by Vietor the *De conscribendis epistolis*, *De constructione*, *De copia*, and *Paraclesis* in 1523, *Precatio dominica*, *Modus orandi Deum*, and *De conscribendis epistolis* again, in 1525. I cannot find that verses by Cricius appear in any of these volumes.

merito, quamquam et hoc felicissimum videri potest, vel falso laudari ab Erasmo. Verum cum ipse hanc ansam michi vltro prebueris, cum hunc hominem amare in animum tuum induxeris, qui dudum vel solius noticie, nedum amoris tui, erat cupientissimus, cogita quante michi voluptati, quanto solatio tue fuerint litere.

De libro quid multa loquar? Nichil magis apposite magisque ex re mea mitti a te potuit. Stultus ego putans calculos et raciocinaria ad mercatores magis quam ad episcopos pertinere, a nullo hactenus, quod dicere ausim, tam officialium quam etiam dispensatorum meorum racionem vnquam exegi; oblitus interim quid nos vel summus ille magister noster Christus docere videatur, dum illos heros, illos patresfamilias cum seruis et villicis suis racionem ponentes nobis depingat. Cui mee tante socordie frigidam, vt dicitur, aspersisti, dum et tu, vir tantus, et illius alterius tanti viri talem librum misisti; quorum alteruter nedum calculos tractare, verum et in medio foro saltare michi facile persuadere posset. Hiis igitur tantis autoribus accingar ad nouum in hac parte vite meae institutum, presertim cum ea adhuc sit etas, in qua vel discere vel animum aut vite tenorem mutare non perinde turpe nec difficile videatur; quamuis verear ne curae et occupationes aulicae non calculos modo, sed et alia omnia studia mea, michi intercipiant, quibus solis miserum me natus esse videor. Ita tentanti michi sepe me ex vndis istis eripere et memet michi et literulis meis asserere, quo magis ad portum appulisse videbar, hoc magis ventus nescio quis in altum me repellebat. Iactor igitur, mi Erasme, si quid de me scire optas, et agitor in hoc pellago miser, non equidem fumis hisce honorum, quibus alii capiuntur, illectus, sed partim propinquorum voluntate, partim benignitate in me Principis mei; quam vel hinc abunde metiri potes, quod et episcopatum michi nichil minus cogitanti contulit, et nugas nostras literarias, quecumque illi offeruntur, in peculiaribus suis scriniolis secum ferat et asseruet: hac vna sorte vel ipsi diuino Homero culex ego comparandus.

Redeo nunc ad tuas literas. Scribis magnificum Hieroslaum a Lasco libellum quendam meum aduersus Luteranos tibi obtulisse. Factum id quidem ab eo nostra mutua beneuolentia et forte gratia declarande relligionis nostre illibate. Verum michi sane displicet eas nenias ad te, virum tantum, perlatas, que [me] quodam modo inuito michi exciderunt. Nosti enim, mi Erasme, quam hoc seculo nullus angulus suis censoribus et vitilitigatoribus non abundet, quantumque istiusmodi, siue crabrones sint siue etiam scarabei, exhibere soleant negocii bonis viris, etiam summatibus. Eorum morsus clandestinos neque ego vitare potui, quod et tua semper omnia, et Luteri nonnulla, que inicio recte monuisse videbatur, interdum tueri solebam. Nec defuerunt sycoffante, qui et apud summum Pontificem quedam comminiscerentur. Mouerat preterea stomachum Luterane linguae impuritas, qua et sacra omnia et nos singillatim episcopos adeo fede et impudenter inces-

46. Erasmę *a*. 47. et *scripsi* : vt *a*.

49. Principis] Sigismund I (1 Jan. 1467—1 April 1548); elected king of Poland Oct. 1506, in succession to two of his brothers, sons of Casimir IV.

siuit, vt talia probra ne scurra quidem leuissimus cogitare, nedum iactare, absque crimine et rubore posset. Vnde facile coniiciens qualis esset fons iste, ex quo tanta insaniarum et probrorum flumina manarent, edideram tum illud libelli, quidquid erat, partim dolore motus, partim vero vt illis censoribus meis os obstruerem; idque pro velitum duntaxat acie, instruens interim phalangem ex cathaphrattis quam possem, si quid ille referire conatus esset. Verum cum nec post alteram ipsius libelli Rome impressionem ille mutiuerit quidquam, indignum forte putans sua grauitate et modestia, ego etiam milites meos in castra reduxi; satius existimans cum ingeniis non conflictari eiusmodi, que non nisi ex furiis et maledictis constant, quibus vinci quam vincere semper honestius esse duxi.

Quid alterum illud fuerit epistole, qua res gesta, vt ais, describitur, prorsus nescio, nisi forte tragedia nostra Pruthenica sit eo vsque perlata. Et hec ipsa epistola familiariter a me ad amicum scripta, vulgata est euestigio per ill. do. Christoforum a Schydlowiecz, palatinum, regni huius cancellarium, vtriusque nostrum amantissimum, me modis omnibus reclamante. Hec omnia, mi Erasme, indigna quidem sunt ex quibus tantum michi Musarum et rethorices tribuas. Vtcumque sunt, gaudeo plurimum eam ansam vtrique nostrum prebitam amicicie et beneuolentie inter nos coeundae: quam vt mutuo amore et officiis alamus roboremusque, te etiam atque etiam rogo.

Mi Erasme, iam et nos, vt videmur longinqui Sarmate, non ignoramus que intemperiae teneant istam Germaniam vestram. Dii immortales, itane perpetuo comparatum est, vt in se summa ruant? Quot iam regna et imperia, cum ad summum peruenerunt, corruerunt! Id quis Germaniae accidere liquido non videt? que cum militari disciplina, tum vrbibus, arcibus, mercimoniis ac denique ingeniis et literis omnes reliquas nationes iam plane superare nec immerito creditur. Hem tibi ex improuiso tempestas! que omnia in naufragium sic agit, vt ne in sacra quidem anchora quidquam spei relictum videatur, idque tam fede et indigne vt citra lacrimas commemorari non possit.

Nimirum hoc faciunt celestia numina lesa,

cum quibus pugnare quam temerarium sit, satis nos vel fabelle poetarum, nedum hystoricorum fides admonet. In ea Babylone confusissima et tanta errorum malorumque Lerna te agere, mi Erasme, decus eui nostri et magnum literarum columen, videtur iuxta miserum et

75. referiri β.

76. Rome] This second edition is not known to Panzer.

82. epistole] See Ep. 1629. 5n.

84. amicum] Jo. Ant. Pulleo (Puglioni), baron of Burgio in Sicily, 25 ms. NW. of Agrigentum (Brown iv. 621n). After rendering service to Charles V during the Sicilian Revolt in 1522 (Brewer iv. 6521), he made his way to Rome and was appointed papal ambassador to Hungary, 1524–6, in succession to Caietano (Pastor x. 171; Balan 194, 203, 263). In Oct. 1526 he was commanding the papal troops against the Colonna (Pastor ix. 338), and in 1529 was in Medici service at Rome (Bergenroth iii. 2. 647). From 1530 to 1534 he was papal nuncio in England (OE. pp. 161, 165): see Brewer.

85. Schydlowiecz] See Ep. 1593.

93. Sarmate] Cf. Epp. 428. 41, 1393. 16.

indignum. Nam quid tu isthic facias, vbi, si quid recte mones, nemo obtemperat? Quare subduc te, rogo, quamprimum hiis turbis, teque hiis, precor, eripe flammis. Quid magis ex re tua et literarum feceris, quam vt ad nos quamprimum commigres, non video. Habemus regionem ex Germana quidem et Sarmatica constantem, sed quam libenter inhabitant etiam hii qui suas pre ceteris felices et fortunatas esse iactant. Habemus principem de cuius virtute, prudencia, benignitate, relligione et rebus gestis dici satis non potest; habemus senatum sapientissimum, habemus satrapes non minus literarum quam armorum cultores; habemus ingenia non vulgaria, habemus et nobile Museon, habituri etiam Frobennios, si aderit Erasmus. De vocatione et condicione te digna ad me recipio. Annue duntaxat, et innue quid fieri a nobis velis. Nolo dicas te senem et inualidum; ea est aure nostre salubritas, vt per eam vel reiuuenescere te posse existimes; ea potus quidem probata virtus, vt eius vsu breui calculo tuo oppedere possis. Tu igitur quod facturus sis, cogita tempori et nos quamprimum certiores reddas. Mi Erasme, vale optime, et tuum ex animo Cricium mutuo dilige. Cracouie Decembr. 1525.

1653. To Nicholas Everard.

British Museum MS., Egerton, 1863, f. 2. Basle.
LB. 781. 24 December 1525.

[An original letter, autograph throughout: first printed by Bayle in the second edition of his *Dictionaire historique*, Rotterdam, 1702, i. 649, from the manuscript, which was then in the hands of Maurice le Leu de Wilhem, councillor of the court of Brabant at the Hague. De Wilhem had perhaps inherited it from his father, David, 1588–1658, a statesman of eminence, who had a fine collection of manuscripts, especially Oriental: see Bayle iii. 3024–6. In the Deventer Letter-Book is a xvii^c. copy, corrected by (?) De la Faye, and perhaps made from the copy of the original communicated by De Wilhem to Bayle, since it mentions an emendation (*desultorii* for *beguttarii*, l. 18) suggested, quite unnecessarily, by Bayle in printing the text.

The original was bought for the British Museum at the Van Voorst sale; the *Catalogue* of which, Amsterdam, 1859, p. 163, shows that before the Van Voorsts it belonged first to Joost Romswinckel and then to Jac. Koning. It is reproduced, as far as *armauit in nos* (l. 22), and with the signature attached, in the third series of British Museum *Facsimiles*, 1897. For Erasmus' recent relations with Everard see Ep. 1469.

The year-date is confirmed by the mention of Dorp's death and Luther's marriage.]

S. P., ornatissime Preses. Solent comici tumultus fere in matrimonium exire, atque hinc subita rerum omnium tranquillitas. Verum hanc catastrophen plerumque nunc habent principum tragoediae, non admodum letam populo, sed tamen bellis potiorem. Malebat ille compilari quam venire. Similem exitum habitura

1652. 111. hiis α: his β. .Quid *scripsi*: , eo αβ. 113. Germania β. 118. satrapas β. 120. Frobennius β. 121. innue *scripsi*: in me α: in me, et in me β: iube *AT*. 125. tempori cogita β.

1652. 111. eripe flammis] Cf. Verg. *Aen.* 2. 289.

112. commigres] Cf. Hos. E. 1, quoted in Ep. 1629 introd.

1653. 5. ille] Fabricius in the story related in Cic. *de Or.* 2. 66. 268.

videtur Lutherana tragoedia. Duxit vxorem, monachus monacham, et, vt scias nuptias prosperis auibus initas, diebus a decantato hymeneo ferme quatuordecim enixa est noua nupta. Luterus nunc mitior esse incipit, nec perinde seuit calamo. Nihil est tam ferum quod non cicuret vxor.

Ego sedulo hortor vtranque partem vt aequis conditionibus iungant foedus et insana proelia dirimant. Vis scire quantum proficiam? quantum solent ii qui inter duos armatos ira vinoque furentes intercedunt diremptturi, et vtrinque vulnerantur. Opinor te legisse Apologiam meam aduersus Sutorem. Quis credidisset tam stupidum animal latere inter theologos et Cartusianos? Et tamen hoc portentum habet theologos applaudentes. Si venduntur isthic beguttarii libri Iodoci Clithouei, queso vt legas in Antiluthero .3. libri cap. primum, numero .3. Nam Beda litteris indicauit eum locum ad me pertinere: quod si verum, quis non intelligit in illo pediculoso capite nullam esse micam sanae mentis? Et tamen huiusmodi nebulones Luterus armauit in nos. Nullum video finem nisi, si quis deus a machina, quod aiunt, apparet, fabulam explicet. Luterana factio nunquam sustulit maiores spiritus: et altera pars adeo nihil remittit, vt indies astringat priora vincula. Habent nouum dogma simpliciter insanum, totos hos tumultus exortos ex linguis et boni⟨s⟩ litteris. Hoc iam principibus aliquot persuaserunt.

Quoniam te videre aliter non licet, per litteras saluto. Dorpium amisimus ante diem. Hic longe supra centum milia rusticorum interfecta sunt, et quotidie sacerdotes capiuntur, torquentur, suspenduntur, decollantur, exuruntur. Non nego necessarium remedium, quamuis immite: sed Germani magis nouimus malefacta punire quam excludere. Tibi, vxori tuae, tuisque liberis precor omnia leta.

Qui has reddit, est Franciscus Dilft, quondam conuictor meus, iuuenis honesto loco natus, moribus mire ciuilibus: quem cupio vt digneris cognoscere.

Datum Bas. prid. Natal. Domini. An. 1525.

Erasmus Rot. vere tuus,
ex tempore manu propria.

Non vacabat relegere. Ignosce.

Clariss. iuris vtriusque doct., D. Nicolao Euerardo, presidenti Hollandiae. Haghae.

---

6. Duxit vxorem] 13 June 1525; see Ep. 1624. 13n.

8. enixa est] See Ep. 1633. 13n.

15. Apologiam] See Ep. 1591.

18. beguttarii] Zw. E[2]. 261, 263, show that this word is connected with the Béguines. For its contemptuous signification here cf. Ep. 843. 620: also Ducange *s.v.* Beguta, 'Idem quod *Beguina*, Gall. *bigotte*, quam vocem in prauum hodie sensum detortam pro muliere superstitiosa fere solent accipere'.

Clithouei] See Ep. 594. 14n.

Antiluthero] See Ep. 1642. 8n.

19. Beda] In Ep. 1642. 7–9.

28. Dorpium] † 31 May 1525.

35. Dilft] See Ep. 1663.

1654$_{1671}$ To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 11. Basle.
24 December 1525.

[An original letter, autograph throughout: from the same source as Ep. 1583. Harst, who carried it, no doubt travelled with the bearer of Ep. 1653, F. Dilft.]

S. Quod tam benigniter offers officium tuum, Schete charissime, gratiam habeo maximam. Itaque rem omnem paucis accipe. Mitto hunc Carolum Harstum, mihi fidelissimum vel amicum vel famulum, qui pecuniolas pensionarias colligat in Anglia. Nam a Cesare nihil numeratur: tantum aspergor aqua sacra aulae. Is quod acceperit deponet apud tuum Aluarum: cui scribes diligenter, curet vt quam minimo damno meo pecunia per te numeretur. Nosti artes has, peritus talium rerum. Quod si quem habes isthic amicum qui sit venturus Francfordiam, cuperem per illum numerari pecuniam Ioanni Frobenio bibliopolae, compatri meo: idque quam fieri potest minimo damno meo; nam absque damno scio non posse fieri. Numeretur autem Frobenio in auro. Tua prudentia nouit in qua moneta sit minus dispendii; arbitror in coronatis. Si nihil habes consilii, seruabis pecuniam apud te clam, donec scripsero quid velim fieri. Est paulum pecuniae apud Petrum Aegidium. Ille aliis rebus intentus non multum valet in rationibus huiusmodi; nec libenter est depositarius. Dedi negocium huic Carolo vt quod habet Petrus Aegidius totum auferat, ad me perferendum, nisi frater illius Franciscus totam summam possit sine suo incommodo proximis nundinis numerare Ioanni Frobenio. Sin minus, det Carolo Harsto vt faciat quod iussi. Oro te vt hic adsis semihoram in facienda ratione, quo subleues P. Aegidium. Non quod illi diffidam, nemo viuit illo fidelior; sed in huiusmodi rebus non applicat ingenium maioribus negociis natum.

Item cuperem emi volumen lineorum Hollandicorum, non admodum subtile sed densum et aequale, octoginta aut nonaginta vlnarum. Id Franciscus, frater Petri Aegidii, suis sarcinis admixtum dignabitur perferre Francfordiam et tradere Frobenio. Vxor tua poterit hac in re esse auxilio. Signetur diligenter quot vlne sint, et notatis extremis oris obsignetur composita sarcinula; addaturque filum equans longitudinem vlnae Antwerpiensis.

Mitto vxori anulum aureum ab ipso Anglie Rege consecratum; nihil enim aliud habebam in praesentia. Mone vt hunc melius seruet quam seruauit munusculum vnicornis.

Bene vale. Basilee. prid Natal domini 1525.

Honorabili D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

5. tantum *scripsi*: Tandem *Erasmus*. sacrę *Erasmus*. 30. extrremis *Erasmus*.

---

3. Harstum] See Ep. 1215; and for his movements now see Epp. 1666, 1671, 1674, 1682, 1695, 1697.

13. coronatis] But cf. Ep. 1696. 2–3.

15. pecuniae] See Epp. 1671, 1681–2, 1696.

16. non multum valet] Cf. Ep. 1695. 8–12.

19. Franciscus See also Epp. 1681–2, 1696. 1. A letter quoted in EE. pp. 289–90 shows that he was canon and precentor of Antwerp, and died c. 1534.

25. lineorum] See Epp. 1671. 29, 1681. 24, 1849. fin.

32. anulum] See Ep. 1595. 113n.

34. vnicornis] Cf. Ep. 1671. 47–8; and for such things as treasures see Ep. 1320 introd.

1655. To Francis Cranevelt.

Louvain MS. Basle.
Cran. E. 24 December 1525.

[An original letter, autograph throughout, and endorsed by Cranevelt 'R^{ta}. xix Ia^{ri}. a°. 1526'. Evidently contemporary with Epp. 1653, 1654. As the right-hand margin is worn away, the letter is printed here according to the lines; except in the address, which being on the verso is intact.]

S. P. Solent comoediarum tumultus exire in nuptias. Id⟨em videtur futurus exitus Luteranae tragoediae. Duxit vxorem quondam virginem vestalem. Et vt scias ausp⟨i-catas nuptias, paucis diebus post decantatum hy⟨me-neum peperit noua nupta. Carolus hic ostendet, si vac⟨as, sponsum et sponsam ad viuum effigiatos.

Libellus Ta⟨xan-dri a quatuor scurris Dominicanis compositus est: q⟨uod et titulus indicat. Godefrido datus est titulus. Cornel⟨ius Texander scripsit. Galterus Ruis addidit flosculos. Vincentius ab Haerlem, ad quem est mea expostulat⟨oria epistola, addidit suum pus: quod ante annos aliq⟨uot parabat euomere, sed a Vicario suo cohercitus ⟨est. Is scurra Dominicanus qui contaminarat Colloqui⟨a mea, nuper Lugduni compilauit altorem suum protono⟨ta-rium, suffuratus coronatos trecentos. Assequuti fu⟨gi-entem deprehenderunt illum cum scortis aliquot potitant⟨em. Ibi fuit illi bono cuculla, alioqui penderet.

Sed he⟨c melius cognosces ex Carolo Harsto, mihi fidelissi⟨mo, qui ad me recurret, et Francisco Dilft. Quo iuue⟨ne nihil adhuc vidi candidius aut amicius. Et tuam eruditionem deamat, tibi cupit et notus esse et commendatus. Bene vale, vir eximie. Raptim Basil. prid. Natal. Domini. An. 1525.

Eras. Rot. tuus manu propria.

Ornatiss. D. Francisco Cranenueldio, senatori Concilii Mech-linień. Mechliniae.

10. mea *scripsi*: me *Erasmus*. 18. ꝯgnosces *Erasmus*.

---

2. Luteranae] Cf. Ep. 1653. 5–6.
5. Carolus] Harst; cf. Ep. 1654. 3n.
6. effigiatos] It appears that woodcut portraits of Luther and his wife were in circulation before the end of 1525; cf. the paintings recorded by C. Schuchardt, *Lucas Cranach*, 1870–1, iii. 157.
Libellus] See Ep. 1571. 65n.
8. Cornelius] In Epp. 1603 &c. he is named Duuellandius; but here Erasmus makes a confusion.
9. Ruis] See Ep. 1472 introd.
11. epistola] Ep. 1196.
12. Vicario] Cf. Ep. 1582. 2.
13. Dominicanus] L. Campester; see Ep. 1581. 413n.
19. Dilft] Cf. Ep. 1653. 35.

1656_{1766} To Robert Aldridge.

Opus Epistolarum p. 827. Basle.
N. p. 790 : Lond. xxi. 26 : LB. 782. 25 December 1525.

[The year-dates of this letter and Ep. 1797 may be taken to confirm one another; the long interval between them being explained in Ep. 1766.

Robert Aldridge († 5 March $155\frac{5}{6}$) of Burnham, Bucks, was a scholar of Eton, and was elected thence to King's College, Cambridge, in 1507. In 1512 he was B.A., and then worked for six months with Erasmus (cf. Ep. 1766. 9); with whom he became very intimate, and whom during their Cambridge residence he accompanied to Walsingham (see Ep. 262. 6n). After taking his M.A. in 1515 he was appointed master at Eton, and was there for some years; for a letter by him as 'Etonensis' appears in Horman's *Vulgaria*, London, R. Pynson, 1519, f°. +[7] v°., and some verses in Horman's *Antibossicon*, ibid., 1521, f°. b[3] v°. Returning to Cambridge he was preacher in 1522–3, proctor 1524–5, and in 1526–7 was employed to compose letters from the University to the King. After receiving a prebend at Lincoln in 1528 (cf. Ep. 2037 fin.), he was incorporated at Oxford 11 March $15\frac{29}{30}$ with his Cambridge B.D. (of 1517 ?), and proceeded D.D. on 8 April (*Reg. Univ. Oxford*, ed. C. W. Boase, OHS. i, 1885, p. 159). This was followed by rapid preferment: to be archdeacon of Colchester 1531, canon of Windsor and registrar of the Garter 1534, provost of Eton 1536, bishop of Carlisle 1537. In this last position he took a considerable part as a moderate in the religious settlement which followed the breach with Rome. See DNB. and the Cambridge Grace Book B[2], ed. M. Bateson, 1905.

The confidence that Erasmus reposed in him is shown by the selection of him to receive one of the epistolary *Apologiae* (Ep. 1858).]

ERASMVS ROTERODAMVS ROBERTO ALDRISIO ANGLO S. D.

Si memor es nostrae pristinae consuetudinis, et si mores antiquos obtines, vnum officium mihi praestes velim, quod absque tuo sumptu praestare poteris. In collegio Regali sunt opera Senecae descripta in membranis. Ex his multa subnotaram in codice meo. Aeditionem commendaram Germano cuidam quem habebam pro amico fidissimo. Is absente me pessima fide se gessit in excudendo opere; et ne deprehenderetur, optimam exemplaris partem sustulit. Hoc dedecus mihi sarciendum est. Quare te rogo, charissime Aldrisi, sume volumen operum Senecae a Frobenio excusi, et committe aliquibus bonae fidei, qui denuo ascribant in margine quae discrepant. Eum codicem sic notatum mittito ad Thomam Morum, vt per eum ad me veniat. Libros Naturalium Quaestionum scio aeditos. Eam collationem ego peragam. Dignus est Seneca hoc studio. Debes tu quoque nonnihil studiis publicis; mihi praeter mutuum amorem debes nihil. Reponam quicquid in hoc negocium impenderis vel ad assem, et insuper dabo operam ne prorsus in sterilem fundum istam officii sementem fecisse videaris. Magnopere velim isthuc quam primum fieri. Saluta mihi veteres sodales,

---

3. Regali] Cf. Ep. 325. 35–7. The old catalogue of the library (a. 1452), printed by M. R. James, *MSS. of King's College, Cambridge*, 1895, pp. 81, 2, mentions an *Epistole Senece* and two *Tragedie*; but none now survive.

4. codice] Cf. Ep. 441. 1. Erasmus had no doubt used one of the early printed editions of Seneca. He was now preparing for his edition of 1529.

5. Germano] Nesen; see Ep. 1479. 86n.

9. a Frobenio] See Ep. 325.

12. Libros] See Ep. 1479. 89n, 92n.

18. veteres sodales] See Epp. 456. 279–81, 777, 826.

Phaunum, Omfridum, Vachanum, Gerardum, Nicolaum et Ioannem Siburgum bibliopolas. Tibi sit pax et felicitas.

Datum Basileae Natali Iesu Christi Anno M. D. XXV.

Sunt isthic peruetusta quaedam exemplaria, praesertim in collegio diui Petri. Adiuua nos vna cum Frobenio, si quid potes; non lacesses ingratos officio.

1657. To Simon Grynaeus.

Grynaei Epistolae p. 114 (*a*). Basle.
26 December ⟨1525 ?⟩.

[This, which obviously answers a letter of self-introduction, was first printed among some letters appended to a second edition of Grynaeus' commentaries on bk. viii of Aristotle's *Topica*, Basle, J. Oporinus, Oct. 1556 (Gryn. E.). The source from which the letters were derived, was no doubt a collection of original autographs preserved by Grynaeus, and afterwards by his family. For this letter I cannot establish a year-date; but it was very likely contemporary with one of Oecolampadius to Martin Frecht at Heidelberg, dated Christmas 1526 (Oec. E. 204 v°.). In that, Oecolampadius apologizes for not writing to Grynaeus, apparently to answer a letter in which Grynaeus had addressed him in much the same way as he seems to have addressed Erasmus in the letter answered here. Oecolampadius' letter must be dated in 152$\frac{5}{6}$, of a year beginning at Christmas; for on 20 April 1526 he writes a joint letter to Frecht and Grynaeus, evidently on much more familiar terms (Oec. E. 212).

Simon Grynaeus or Griner (c. 1494–5, cf. Oec. E. 179 v°.—1 Aug. 1541) of Veringen in Hohenzollern, was a fellow-pupil with Melanchthon under Simler at Pforzheim c. 1508. In 1512, when he matriculated at Vienna, he was already B.A. and had a knowledge of the three languages; see Aschbach, *Gesch. d. Wiener Univ.* ii, 1877, p. 63n. At Vienna he made the acquaintance of Vadianus (VE. 710), and probably proceeded M.A.; after which he was for a time rector of a school at Buda (cf. Gryn. E., p. 126). Being ejected thence on a charge of

---

19. Omfridum] The identification of this name is due to Mr. F. G. Plaistowe, who has found in the Library of Queens' College, Cambridge, a volume of Omnibonus Leonicenus' commentary on Lucan, Venice, F. di Pietro, 21 July 1475, with the autograph of Humfrey Walkden: who was Fellow of Queens' c. 1506 (Ep. 276. 9n). The Cambridge Grace Books B, Γ show that Walkden was B.A. 1504, M.A. 1506–7, University lecturer in mathematics 1512–13 and preacher 1514–15, B.D. 1516–17, D.D. 1519–20. The habitual omission of his surname by Erasmus was very likely due to the difficulty of Latinizing it; cf. Ep. 103 introd. Before Aldridge replied, Walkden was dead (Ep. 1766. 119).

Vachanum] The Cambridge Grace Book Γ, 1908, enables some details to be added to Ep. 283. 119n. He was M.A. in 1502–3, B.D. 1510–11, and was still in Cambridge in 1513–14. The date of his death (7 April 1557) suggests that he may be the John Vaughan who became vicar of Whichford in Warwickshire, near the Oxfordshire border, 27 Oct. 1537, and to whom a successor was appointed 12 June 1557.

Nicolaum] Spierinck or Speryng († 1545–6), probably of Antwerp, was settled in Cambridge by 1514, and perhaps as early as 1505–6. As a bookbinder he is well known, and books bound by him are frequently found. In 1534 he was appointed one of the three official University stationers. See G. J. Gray, *Cambridge Stationers*, 1904, pp. 43–53, with numerous details of Spierinck and his family; and E. G. Duff, *Century of the English Book Trade*, 1905, p. 151. Arnold Birckman (Ep. 437. 3n) was his kinsman: see the Letters of Roger Ascham, ed. J. A. Giles, 1865, no. 116, p. 252.

20. Siburgum] See Ep. 808. 26n.

23. diui Petri] See M. R. James, *MSS. of Peterhouse*, 1899, nos. 162, 171, 194; and in the old catalogue of 1418, nos. 164, 174, 252 (ibid. pp. 12, 13, 19), which are now no longer in the library.

Lutheranism (see Severinus Sculteti, Ὑπόμνημα, Bartfeld, 1599, p. 17; cited by P. Wallaszky, *Tentamen historiae litterarum sub . . . Matthia Coruino*, Leipzig, 1769, pp. 62–3), he moved to Wittenberg to rejoin Melanchthon, who dedicated to him a declamation *Necessarias esse . . . artes dicendi*, Hagenau, J. Secerius, 1523 (ME. 263). In June 1524 he went as professor of Greek to Heidelberg; where in Nov. Carlstadt visited him and persuaded him to be godfather to his eldest son. At that time he was working on the text of Quintilian (ME. 301). In 1525 he supplied Seb. Munster with an edition of Elias Levita printed at Rome; in 1526 with a MS. of Rabbi Simeon's *Logica*, which he had brought from Hungary. Melanchthon at that time preferred Gelenius (Ep. 1702. 8n) before him as teacher of Greek at Nuremberg (ME. 376). In 1527 he discovered a MS. of Livy, containing five new books (41–5) at the monastery of Lorsch near Worms; see his letter to Melanchthon, 8 Sept., printed by K. Hartfelder, *Melanchth. Paedagogica*, 1892, p. 32. On 8 May 1529, through the agency of Oecolampadius he was appointed professor of Greek at Basle; where he soon became intimate with Erasmus also. He translated for him some of Chrysostom's Homilies on 1 Cor. (see the Froben Chrysostom, 1530, i. 302, 383); and in return Erasmus wrote prefaces for Grynaeus' Aristotle, gr. (Ep. 999. 175n), and for the Froben Livy with the five new books, 1531. At the same time appeared Grynaeus' edition of Plutarch's Lives, gr.

In the summer of 1531, with letters of introduction from Erasmus, he visited England, was consulted on the King's behalf about the Divorce (Brewer v. 287), and at Oxford was presented with MSS., which he brought back to Basle to print; see *The Pelican Record* vi, 1902, 81–6. He produced Proclus' *De motu*, gr. (Ep. 388. 173n), in 1531; Plato, lat., Aristoph., gr., a geographical miscellany—*Nouus Orbis*, and P. Gyllius' Greek Lexicon, 1532; Euclid, gr., the first edition, 1533; Plato, gr., Proclus (Ep. 999. 175n) and a translation from Plutarch, 1534. Even after succeeding Myconius as professor of the New Testament in 1536, he continued this classical activity: Ptolemy, gr., 1538, dedicated to Henry VIII; *Geoponica* and Justin 1539; and there is a posthumous volume of his commentaries on Arist. *Top.* viii, 1545, edited again with Gryn. E., 1556. An account by him of Oecolampadius' death was printed in a posthumous volume of Oecolampadius' commentary on Ezekiel, Strasburg, M. Apiarius, 1534, and again in Oec. E., f°. ς v°. In 1534–5 he was at Tubingen at the request of Duke Ulrich, to work with A. Blaurer; but then returned to Basle, where he spent the rest of his life, in close intimacy with various reformers, and active in attending conferences. Though his relations with Erasmus were sometimes difficult (cf. Q. 62, 70, 71, 75, 79, 92), there was never an actual rupture; and he was present at Erasmus' deathbed (LE². 2414. 56–9). Melanchthon dedicated to him Holywood's *De Sphaera*, Wittenberg, 1531 (ME. 1002); and Calvin, upon whom when he came to Basle in 1535, Grynaeus exercised a restraining influence, a commentary on Romans, Strasburg, W. Rihel, 1540.

There is no adequate account of his life; but see, besides Gryn. E., *Ath. Rauricae*, 1778; W. T. Streuber in *Basler Taschenbuch* iv, 1853, 1–43, and in Herzog vii. 218–19; R. Thommen, *Gesch. d. Univ. Basel*, 1889, 109–13; Bl. E., Calv. E., VE., Herminjard and ADB. For an estimate of his character see a letter of Bucer to Cranmer, 23 Oct. 1537, translated in *Orig. Letters*, Parker Soc. ii, 1847, p. 523. In Camerarius' preface to Theophrastus, gr., Basle, Oporinus, 1541, is a long lament over his death: cf. also ME. 2418,9. Thirteen letters between him and Camerarius, 1531–6, are printed in *Libellus alter epistolas complectens Eobani*, Leipzig, 1557, ff. L²–M.]

ERASMVS ROTERODAMVS SIMONI GRYNAEO S. P. D.

Hoc mihi pluris es, Grynaee charissime, quod varias istas ingenii tui dotes singulari etiam modestia commendas: nam hoc hominum genere semper peculiari quadam ac fatali, vt ita loquar, animi propensione sum vnice delectatus. At vereor ne si nos propius inspicias, magnam existimationis apud te meae iacturam faciam. Attamen hoc damnum arbitrabor abunde pensatum, si liceat Grynaei conspectu colloquioque frui cominus. Itaque simul atque tuo bono id facere dabitur, venias mihi tum gratus, tum etiam iucundus hospes. Illud interim tibi persuade, si qua in re potero vel ornando nomini tuo vel iuuandis commodis aliquid

vtilis operae commodare, experieris mihi omnia potius defuisse quam promptam animi voluntatem.

Hoc tantum licuit in praesentia. Certaui tecum κακογραφίᾳ, et, ni fallor, vici. Bene vale, vir animo meo charissime.

Datum Basileae, Natali Stephani protomartyris.

1658$_{1676}$ FROM ERASMUS SCHETS.

Basle MS., Scheti Epistolae 5. Antwerp.
16 January 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the mention of Erasmus' recent publications.]

+

S. P. Ante mensem scripsi tibi quidquid expediuit. Speratur te accepisse litteras, vna vasculo fructuum Barbaricorum, tibi dono misso.

De pecunia tua ex Anglia recepta, quo velotius securiusue te accedat, sic destitui. Exposui Mertino Lobardio Basileo istuc centum triginta octo cum dimidio scuta aurea solis. Pro his dedit cyrographum hoc, quod hac inclusum tibi mitto. Ille enim huius vigore confitetur eam ipsam pecuniam in specie abs me recepisse se, polliceturque per Iacobum Lombardium ipsius fratrem interuallo quouis semoto tibi Basilee restituendam. Tu vigore huius procurabis eam pecuniam ab dicto Iacobo exigi: quem spero bene soluiturum. Sinautem, protestabis notario et testibus coram de solutionis recusatione. Cuius instrumentum vna hoc cyrographo curabis michi remitti istuc. Nam in eum euentum reexigenda erit ea pecunia ab ipso Mertino. Quo autem hec citius ac ab omni vsura liberius ad te veniret non potui efficere.

Ceterum recordare, precor, transmittere michi tuam quytanciam. Nam Aluarus Castrus pro ea Cantuariensi exhibenda obligauit sese, ego vero vicissim promisi Aluaro indempnitatem. Cura disobligari vtrosque.

Mire placuit michi Lingue tue lectio ac in Sutorem Appologia. Si priusquam in te blactrauisset Sutor, tuam edidicisset Linguam, non tam intemperanter fortassis in te bonasque litteras foret debachatus: qui omnium probatissimorum doctissimorumque virorum iudiciis nil preter instructiones admonitionesque sanctas pertinctus es vsquam. Sed Erasmiomastiges esse quis mirabitur, dum Ieronimiomastiges ipso viuente Ieronimo fuisse constet plerosque? Habent et dii suos osores et bone littere suos calumniatores, qui ob innatam pertinacemque suam inscitiam latenti pellente odio

1657. 14. charissimo *a*.

1657. 13. κακογραφίᾳ] For Grynaeus' handwriting cf. the letter of Claymond (Ep. 990) to him (Gryn. E. p. 161): 'adeo propere tuus percurrit, imo volitat, calamus, vt obscurius atque confusius characterum imprimantur effigies'. The editors of Calv. E. (53) describe it as 'omnium horridissima et saepissime desperata'. Cf. also Q. 62.

1658. 1. Ante mensem] Ep. 1651.
9. Iacobum] Cf. Epp. 1671, 1676.
18. Castrus] See Ep. 1590. 11n.
21. Lingue] See Ep. 1593.
in Sutorem] See Ep. 1591

nusquam non cessant et diis suam arrodere gloriam et linguarum bonarumque litterarum limpidissimis fontibus suam iniicere sordem. Sed sat opinor hac vnica Appologia hoc os Sutorium te obturasce, quo velut Stunica fessus altius insurgere tibi non sit ausurus.

His valeas, my Erasme, valebimusque amici tui plerique et ego tue valitudinis crebriori noticia.

Ex Antuerpia xvi[a] Ianuarii anno 1526.

Tuus deditissimus Erasmus Schetus.

+Incomparabili doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo. Basilee.

1659. To the Reader.

Adagiorum Opus, 1526, f°. aa². Basle.
17 January 1526

[The preface to a new edition of the *Adagia*, Basle, Froben, Feb. 1526, following that of Jan. 1523 (see Epp. 1349, 1592 introdd.): the year-date needs no confirmation. In March Erasmus announces the completion of the book (Ep. 1678. 5–6).

In the library of the Société de l'histoire du protestantisme français, 54 rue des SS. Pères, Paris, is a copy of this edition which was bound for John Lasky in 1527. On the title-page is written, perhaps in his handwriting, 'Ioannis a Lasco et amicorum, etc. Νῆφε καὶ ἀπίστει'.]

ERASMVS ROTERODAMVS STVDIOSIS OMNIBVS SALVTEM DICIT.

Iam me suppudere coeperat huius operis toties renascentis, optime lector, et eorum querelas arbitrabar propemodum esse iustas, qui causabantur hoc aeditionum genere loculos exhauriri studiosorum; quin et ipsi argumento mihi videbar operam iustam impendisse; quum ecce, felix quidam casus indicauit nobis quod alioqui perpetuo fallere poterat. Comperimus mire cessatum in numeris librorum et capitum citatorum, item in litteris quibus Graeci praenotant libros Homericos. In his hoc facilior fuit lapsus, quod taedio laboris fere notulis indicamus numeros, et aliquot Graecae litterae, quod ad figuram attinet, conueniunt cum Latinis, quum sono sint diuersae; veluti rho Graecum .p. Latinum videtur, et .x. Latinum non discrepat a chy Graeco. Nec hoc genus erratorum facile deprehenditur a quamlibet erudito castigatore, ne ab ipso quidem operis parente. Quum enim opus tam grande totum fere constet recensendis autoribus, libris, capitibus, quis sit adeo felici memoria vt statim numerum corruptum deprehendat, aut quis tam ociosus taediiue patiens vt singulas citationes examinet ex ipsis autoribus? praesertim quum aliquoties ob vnam litteram deprauate positam fuerit tota Homeri tum Ilias tum Odyssea percurrenda. Et tamen hoc quoque molestiae fuit nobis deuorandum, nisi maluissemus lectorem tot locis vel falli vel torqueri.

1658. 32. obturasce *corr. Schetus, pro* obturauisce *quod prius scripserat.*

1658. 33. Stunica] See App. 15 in vol. iv.

1659. 1. toties renascentis] Cf. Ep. 269. 1–36, the preface to the Froben edition of 1515, with an elaborate defence: also I, p. 1. 2–4. The title of the present issue, addressing the reader, says 'Hanc supremam manum putato, et securus emito': cf. Ep. 1349. 11–12. There are later and enlarged Froben editions of Sept. 1528, March 1533 and March 1536.

Iam opus ad medium vsque processerat priusquam haec cura serio tangeret animum nostrum. Proinde si quid in prioribus paginis fefellerat, seorsum annotatum impartiuimus; et si quid praeterea vel nos vel castigatores operis fugerat: quae sane paucissima sunt. Sicubi litterula vel inuersa est vel subsiliit vel obscurata est, quoniam accidit rarissime nec torquet eruditum lectorem, non visum est operaeprecium annotare. Super haec auctarium haudquaquam mediocre Prouerbiorum adiecimus: non quod volumen inanibus digressionibus sit oneratum, sed rebus necessariis factum instructius.

Quoniam autem in hoc argumenti genere corrigendi locupletandique nullus est finis, si vita longior dabitur, et si quid occurret in autoribus, qui nunc subinde noui proferuntur in lucem, non contaminabitur opus, sed grata coronis adiicietur. Ita fiet vt lector nec sumptu grauetur nec aliquo studiorum fructu fraudetur. Quod si me Deus terris eripuerit, etiam atque etiam obsecro et obtestor posteros, vt integra conseruent quae tantis laboribus a nobis restituta sunt; et si quid nacti fuerint vel aliud vel melius his quae nos tradidimus, ne faciant in opere alieno quod nunc in Lexicis fieri videmus, et olim in Collectaneis Decretorum et Sententiarum theologicarum factum didicimus, vt postremus operis alieni contaminator laudem vniuersam ferat: sed aut nouum opus edat suo nomine qui velit, aut si quid habet quod vel corrigat vel doceat, nostrum imitatus exemplum, appendicibus rem agat.

Non haec scribo quod mihi magnopere curae sit penes quem sit operis tituliue gloria, sed quod studia quoque suos habeant ardeliones; qui quo sunt indoctiores, hoc irreligiosius admouent manus alienis operibus: vt hic non tam metuenda sit iactura meae laudis quam publicae studiorum vtilitatis. Eandem religionem praestari velim in vtroque indice: in quo quemadmodum fuerat antehac insigniter cessatum a typographis, non sine graui lectoris incommodo, ita nunc magna contentione vigilatum est vt ea molestia demeretur studiosis. Istiusmodi seu temeritas seu negligentia quantam pestem quantamque calamitatem inuexerit optimis disciplinis, et a nobis alias deploratum est satis, et cognitum compertumque plus satis. Qui vnum quempiam priuato affecit incommodo, in hunc iniuriarum aut damni dati competit actio. Caeterum execratione publica digni sunt qui communibus omnium commodis officiunt; veluti qui fontes publicos inficiunt, aut auertunt amnes, aut vias corrumpunt λεωφόρους. Proinde quum omnibus publicis quae priscis sancta dicebantur, debetur religio quaedam, adeo vt horum violator detestabilis habeatur, tum praecipue libris summo sudore in publicam studiosorum, quacunque terra patet, vtilitatem paratis. Habent enim studia peculiarem quandam religionem,

24. seorsum annotatum] He seems to have designed some *corrigenda* for this edition; but they were not in fact printed.

28. auctarium] The numbered adages are only increased by 53; but there are considerable insertions throughout the book. See BEr[2]., and cf. Epp. 469. 8n., 1349. 3n, 1558 introd.

30. digressionibus] For criticism on this point cf. Ep. 531. 273–302.

41. Lexicis] See Ep. 1460 introd.

51. vtroque indice] 'secundum ordinem alphabeti' and 'iuxta locos et materias'.

53. incommodo] Cf. Ep. 646. 1–2.

56. alias] Cf. Ep. 325 introd.

cuius violatae iniuria non ad vnam vrbem sed ad vniuersum orbem pertinet. Proinde quo sunt execrabiliores qui ob paululum lucelli corrumpunt contaminantque lucubrationes scriptorum, hoc plus laudis debetur typographis qui magnis impendiis parique sudore huc incumbunt, vt optimos quosque autores quam emendatissimos in lucem emittant.

Et Aldinae quidem officinae non omnino maligne respondit publicus orbis fauor, quae praeter tot egregios scriptores nunc nobis parturit omneis Galeni libros Graecos; Ioannes Frobenius quum idem moliatur apud Germanos, si non pari successu, certe non dispari studio, praeter famam inuidia vitiatam haud ita multum metit e suis laboribus. Quin et illud nobis debet addere calcar ad sanctius tractandas bonas literas, quod hinc atque hinc exoriantur qui diuerso quidem animo sed simili pernicie eas funditus extinctum tendunt. Siquidem veteres hostes qui iam olim cum hoc studiorum genere *ἄσπονδον πόλεμον πολεμίζουσι*, noua proferunt dogmata, totum hunc orbis tumultum ex linguis ac politioribus litteris ortum esse. Rursus altera pars postulat vt omnes humanae disciplinae cedant Euangelio. Et vtinam sic effloruisset Euangelica pietas vt ad illius clarissimam lucem humanarum disciplinarum lucernae euanescerent! Nunc disciplinas obsolescere video, pietatis vigorem succedere non video. In titulis nusquam non est obuia gratia et pax, in moribus non perinde facilis inuentu. Quanto rectius erat huc totis neruis incumbere, vt posita dissidiorum rabie primum inter nos Christiana concordia iungeremur, deinde theologiae, studiorum reginae, veteres pedisequas, linguarum peritiam et elegantioris literaturae cognitionem reconciliemus. Bene vale, lector, et fruere.

Basileae xvi. Calend. Februa. Anno a Christo nato M.D.XXVI.

^{1602}1660$_{1698}$ FROM JOHN ANTONINUS.

Breslau MS. Rehd. 254. 12. Cracow.
21 January 1526.

[An original letter, autograph throughout: first printed by G. Bauch in *Történelmi Tár*, 1885, pp. 349–51, and again by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1900, pp. 203–6.]

+

QVOD hactenus ne verbum quidem scriberem ad tuam Amplitudinem, mi pater, in causa erant res nostrae, quae varie habebant, quemadmodum declarabunt mox sequuturae literae, graues illae futurae et ad persuadendum penitus instructae. Hoc enim tempore non potui praeter summam summarum, quod vocant illi, ad t. A. scribere aliud quidquam, sero nimis de huius tabellionis abitu factus certior.

Plutarchi libellum de non irascendo tertio nonas Decembris primum vidimus Cracouiae; tam solent optima quaeque omnium manibus perteri prius quam ad nos perueniant. Hunc primo quoque tempore misi magnifico D. Alexio, tam auro quam argento

1659. 74. Galeni] See Ep. 1594. 107n.
1660. 3. literae] Not extant.
5. illi] The philosophers.
11. Alexio] Turzo; see Ep. 1572.

nimis perpolitum. Dici non potest quam placeat liber hic, imo ille Erasmi animus, viro huic, qui t. A. adornat magnifica dona; verum illa tuae Amplitudini ante proximum mercatum Franckfordensem mitti nequaquam possunt.

Reposuit apud me clarissimus Ioannes Henckell, sacrae Reginalis maiestatis Vngariae a sacris contionibus, munus quoddam cum literis tuae Amplitudini mittendum. Non audebam literas a munere seiungere, et hic tabellio nolebat muneribus occupari; proximum erat vel haec tandiu tenere, quandiu mercatores nostrates Franckfordiam proficiscerentur. Non vidi ego in Vngaria hominem apud Reginam, Regem caeterosque optimates regni hoc vno magis gratiosum; neque vidi qui in concionibus, domi, foris, per omnem occasionem purius Erasmum illum magnum admiraretur. Nullus est liber Erasmicus qui in huius bibliotheca non habeat principem locum; neque grauatur, si decies eadem in lucem dentur, coemere. Quicquid praedicat inculcatque populo, totum hoc spirat Erasmi paraphrasim.

Habuit Vngaria multos, ita audio, sycophantas, qui venenum Romae haustum nisi sunt apud Vngaros euomere ad omnem honestam Erasmi recordationem. Illos vir iste vnicus ita compescuit vt ne hiscere quidem audeant amplius. Non posset tua Amplitudo illum De Concionando librum vlli mortalium rectius dedicare, vel quod tuo nomini tam vnice studet, vel quod nolit vnas ad se Erasmi literas—sic dicebat ille in multa clarissimorum virorum frequentia—beneficio quantumuis pingui ac assiduo commutare. Si vnicae literae ab Erasmo ad illum tanti fiunt, quanti habebuntur non iam vnice sed ingens volumen? Ausim promittere illum nemini episcopo, abbati cessurum esse, si, quod somnio, contingeret. Non habet hic vir benignitatis aliquem modum; omnibus etiam mediocriter doctis suppeditat, quantum omnes possunt mirari. Neque vero Reginae est solum concionator; est et parochus Cassouiensis, archidiaconus Tornacensis. Potuisset iam antea esse episcopus, si voluisset homo minime ambitiosus, doctus ad multorum inuidiam vsque.

Sed haec alias. Magnificus palatinus Cracouiensis, D. Christophorus, et coram et per literas me rogauit, velim illum t. A. commendare; qui quidem tibi aurea et pretiosiss. dona soceri mei

---

16. Henckell] See Ep. 1672. His letter is not extant.

17. munus] 'Cocleare semideauratum habens imaginem S. Sebastiani. Donum Henkelli'; which by his will of Jan. 1527 Erasmus left to Botzheim (App. 19. 31–2), and which was still in his possession in April 1534. See Basle MS. C. VI^{a}. 71, f. 4 v°., printed by L. Sieber, *Das Mobiliar des Erasmus*, 1891, p. 8; and cf. Ep. 1698. 15–16.

26. decies eadem] Cf. Ep. 1659. 1n.

29. venenum] For feeling against Erasmus at Rome see Ep. 1479.

33. De Concionando] The *Ecclesiastes*, the resumption of which Erasmus had announced in 1525; see Epp. 1332. 36n, 1581. 666–8, 1804, and, for other requests for this work, Epp. 1321, 1787, 1851, 1881, 1907, 1954, 2016.

43. Tornacensis] In Ep. 1803 this appears as *Tornauiensis*.

44. minime ambitiosus] See Ep. 1803.

46–7. Christophorus] Schydlowyetz; see Ep. 1593.

48. dona] See Epp. 1728, 1752.

soceri mei] John Zimmermann, 'consul' of Cracow: to whom there is an epitaph in the *Tristia* of Clem. Janicius, Cracow, <1542 fin.>, f^{o}. G^{2}. See Miaskowski, *Korresp. des Erasmus mit Polen*, 1901, p. 27. For his son, Joseph Tectander the physician, see Ep. 1810n.

manu elaborata ad succedentem hunc mercatum Franckfordensem missurus est. Idem me rogauit reuerendissimus praesul Andreas Critius, cuius eruditionem ex hoc suo libello perspicere potest t. A.: qui etsi culpet quaedam Sarmatica, non tamen ita culpat vt praesentia sint, imo medicorum more monstrat remedia, quibus, si pullulare velint mala, arceantur. Haec propterea addo, ne ex hoc libello colligas quaedam asperiora, quibus commode possis te de aduentu ad nos excusare. Atque vtinam possent t. Amplitudini persuadere Critii nostri literae! vt triumpharet Antoninus! Tamen vt non venias, est aliquid a Christianissimo Rege inuitari tot ac tantis pollicitacionibus.

Iustus Detius, secretarius sacrae Regiae maiestatis, nuper (o miseram conditionem mortalium!) equo insidens paulum citaciore, os brachii, quod adiutorium vocant, fregit in cursu: qui ne nihil scriberet ad t. A. suapte manu, scripsit altera manu haec paucula, tenente chartam vxorcula eius. Cupit hic quoque tuae Amplitudini commendari. Quoniam t. A. mirifice amat, dignus esse debet tuis commendacionibus. Habent certe, mi pater, heroes isti magnum campum suarum commendationum; sed quod angustum sit mihi tempus, non possum, quemadmodum cuperem, praestare quod illis in manus recepi meliori compendio. Propone tibi interim omnes omnium potissimas commendationes vndecunque ad t. A. perscriptas esse. Huiusmodi commendationibus sunt dignissimi.

Illustris Palatinus ob istam immortalem Linguam tuus erit perpetuo. Reuerendissimus praesul Critius his literis, hoc libro Arithmetico, ad tuum amorem prouocatus, t. Amplitudini pro animi tui sentencia, vbi velis, quando ac quoties velis, libenter subscribet. Iustus mecum illius magni Erasmi imperium rogat: qui ita nos a tua Amplitudine certo amari nobis persuasimus, si frequenter nobis imperabis, qui nobis cuiusuis numinis es loco. Te suspicimus, veneramur, celebramus, eiusmodi animo in te sumus, vt nulli tuorum sit vnquam concessurus. Cracouiae Lutherus pessime audit. Bene valeat t. A., quam Opt. Max. Iesus incolumem tueatur.

Cracouiae male affectis oculis et lippientibus, feriis D. Agnetis 1526.

E. A. T. deditiss.
Antoninus medicus,
filius.

Rogo intelligant Palatinus, Critius ac Iustus me voluntatibus

85. dedidítiss. *MS.*

51. Critius] See Ep. 1629.
libello] Perhaps the *De negotio Prutenico*; for which see Epp. 1629. 5n, 1652. 82–7.
58. inuitari] See Epp. 1375, 1434, 1484.
60. Detius] See Ep. 1393.
62. adiutorium] OED. shows that this medieval term is applied by different writers to both *humerus* and *vlna*. Sir William Osler pointed out to me that in xvi^c. Vesalius and Ambrose Paré use it for the *humerus*.
63. scripsit] Cf. Ep. 1824. The letter is not extant.
73–4. libro Arithmetico] Tunstall's; see Ep. 1629. 12n.
80. Lutherus] Cf. Epp. 1452. 14–16, 1629. 2n; and see the royal edicts of 1526 printed in AT. viii. 57, 112.
87. filius] Cf. Epp. 674. 46, 748. 46, 807. 8.

illorum satisfecisse, ne dicant postea mihi quod audire nollem. Paraui ego quoque munus tuae Amplitudini, vt vereor tamen ne sit tam pretiosum quam est merita tua benignitas, quae me non dedignata est denuo commendare posteris. Mittetur hoc t. A. cum reliquis ad quadragesimam. Salutat Amplitudinem tuam vxorcula mea. Ego vero saluto clariss. D. Ludouicum Berum, D. Amerbachium Bonifacium, D. Frobenios cum domina, D. Glareanum, Sichardum, Leuinum diligenter.

Magno huius seculi ornamento clarissimo D. Erasmo Roterodamo, omnium bonarum literarum vind⟨i⟩ci incomparabili, domino ⟨et p⟩atrono obseruando.

1661. To John Claymond.

Chrysostomi De fato, 1526, f°. *aa*^{2}. Basle.
30 January 1526.

[The preface to an edition of Chrysostom's *Conciunculae sex de fato et prouidentia Dei* in the Greek, Basle, Froben, Feb. 1526; which was a continuation of Erasmus' work on that Father (cf. Epp. 1558, 1563). Like Ep. 1558 this letter, being prefixed to a Greek text, was not reprinted later. For Claymond see Ep. 990; and, for Foxe's foundation of Corpus Christi College, the students of which he repeatedly likens in his Statutes to bees making honey, see Epp. 965. 9n, 967. 26n. The *De prouidentia Dei* was translated into Latin by P. J. Olivarius of Valentia a. 15 Sept. 1528 (see p. 472: Caballero 378); and by Levinus Ammonius perhaps earlier (see Ep. 1463 introd.).

There is a copy of this book in the Corpus Library, which may have been sent to President Claymond by Erasmus; though there is nothing to show that it was presented. The Bywater copy in the Bodleian (Byw. O. 7. 22. 1) belonged to the celebrated antiquary Baluze (1630–1718), who was Colbert's librarian.]

---

90. munus] A pearl: see Ep. 1698. 14. For another gift from Antoninus later see Ep. 1916n.

92. denuo] In the recent preface to Plutarch (Ep. 1572), in addition to the earlier mention in the second edition of *Cat. Luc.* (1).

95. domina] Gertrude Lachner; see Ep. 419. 18n.

Sichardum] John Sichart (c. 1499—9 Sept. 1552) of Tauberbischofsheim in Franconia, sw. of Wurzburg, was of humble origin. After education in a 'schola particularis' at home, he was sent by a kinsman to the Latin school at Erfurt, and on 30 Oct. 1514 matriculated at Ingolstadt (M.A. 1518). In 1519 he taught for a while in a 'schola poetica' at Munich. By 3 June 1521, when he matriculated at Freiburg, he was in orders; but he soon renounced these and married. Being in sympathy with the Lutherans, he found his teaching hindered; and thus in April 1523 Zasius was helping him (see ZE. p. 330) to remove to Basle, where by 1524 he was settled. Besides lecturing on the classics, he worked for Cratander, Bebel and the Petris; through whom he edited, from MSS. which he had discovered, 24 volumes of classical and patristic Latin, which form an important contribution to learning. In April 1530 persecution from the Protestant side drove him to follow Erasmus to Freiburg. He was then studying law, and on 28 Nov. 1531 took his doctor's degree. Failing of employment at Freiburg, he accepted a chair of law at Tubingen, and matriculated there 28 June 1535. His remaining years were spent upon these duties, and he won a wide reputation as a legal adviser and teacher.

See an admirable study by P. Lehmann, 1912, with a bibliography, 23 letters, and abundant details about the MSS. used by Sichart for his classical work.

96. Leuinum] Algoet; see Ep. 1091.

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI CLAYMONDO THEOLOGO, COLLEGII APVM PRAESIDI OXONIAE, S. D.

Flores apibus congruunt, eoque ex florentissimis simul ac saluberrimis diui Chrysostomi hortis decerptos mitto flosculos sex, vnde sedulum et operosum examen tuum ad sanctum mellificium colligat succum, non minus animo salutiferum quam palato suauem. Fateor ex Demosthenis, Aristophanis et Luciani pratis optime colligi quae ad Graecanicae linguae puritatem attinent. Semper enim huius mundi filii nescio quo pacto superant filios lucis in sua generatione. Non possum tamen non probare illorum animum qui pietatis amore malunt ex sanctorum litteris linguae mediocrem politiem, sanctimoniae lucro cumulatam, quam ex ethnicorum libris insignem sermonis elegantiam cum periculo morum coniunctam. Est enim mel e taxo toxicum, quo vix aliud dulcius, sed praesens habet venenum. Hoc animo qui sunt, non alium potius terere debent quam Chrysostomum; cuius sermo quum satis purus est, tum mira facilitate copiaque fluit. Et ne tantum ex facili videar aliena largiri, scito mihi rem fuisse cum codice vt peruetusto, ita non vsquequaque castigato.

Hoc itaque munusculum si gratum esse sensero, curabimus et alia mittere tuo alueario vsui futura: cui tu, mi Claymonde, hoc impensius patronum praestes oportet, quo plures exoriuntur qui mellificio obturbant. Et habent quidem ruris apiculae aculeos quibus fucos conficiant, Christianae vero apes non habent aculeum, aut, si habent, prodesse malunt quam ferire. Et tamen fuci cum apibus in partem laboris veniunt, isti crabrones verius quam fuci nihil non faciunt quo mellificantibus obsistant. Bene vale.

Basileae 3. Cal. Feb. Anno M.D.XXVI.

1662$_{1754}$ From James Piso.

Leipzig MS. — Buda.
EE. 47. — 1 February 1526.

[An original letter, autograph throughout; but with the address-sheet missing. The manuscript has suffered along one of its edges: I have modified a few of the restorations suggested in EE. For some of the incidents mentioned see Ep. 1297.]

S. Ecce iterum Vrsinus adest non minus seuaerus quam iustus cess⟨ationis/ meae expostulator. Is enim nuper meo quidem hortatu ac⟨citus/ in Hungariam aduolauit, non infaustis, vt spero, au⟨ibus/. Primum autem mox colloquium de Erasmo nostro inductum est, q⟨ui/ nunquam non prandet et coenat, stat et sedet,

---

1661. tit. collegii apvm] Cf. Erasmus' statement in his *Apologia* against Sutor (see Ep. 1591), written six months earlier, 'R. D. Cardinalis Eboracensis Oxoniae instituit collegium regali magnificentia, quod apum dicitur, ac praefecit illi theologum, vt intelligas negocium agi theologiae' (LB. ix. 781F); confusing together Wolsey's and Foxe's foundations.

16. codice] I cannot identify. These homilies are not in the Bodleian MS. (see Ep. 1705. 6n).

1662. 1. Vrsinus] Velius: see Epp. 548. 4n, 1297. 1.

3. in Hungariam] Cf. Ep. 1557. 19n.

equitat et ambulat nobiscum. In summa, totus nobiscum es, nosq⟨ue⟩ vicissim tecum toti, nisi quod locis disiungimur. Quae cum infelicitas sarciri nulla re alia commodius quam literis queat, facile a me impetrauit Vrsinus, ne tandem non rescriberem, nulla etiam tam diuturni prius admissa silentii excusatione quam id me facturum vltro reciperem. Quo vt me amor vehementer inuitauit, ita pudor nonnihil deterruit tantae crimen indiligentiae ingenue agnoscentem. Nam siquid factus sum cuipiam amicorum eiuscemodi ingratitudinis vnquam reus, id ego reuera vni magis tibi quam amicis meis omnibus praecip⟨ue⟩ factus sum, qui tot iam annos tecum pertinacissime silueri⟨m⟩. Cuius noxae tantum abest vt iudex me vel ipse absoluam, vt ingentis me praeterea piaculi sponte damnem atque etiam grauioris quam quod expiari sperem leuiter posse. Vt enim ipse etiam interim, quae tua est humanitas, omni me culpa totum liberes, ea tamen profecto nulla ex parte liberant si qui sunt qui et multi et magni sunt, qui tam tuum in me quam meum rursus in te animum probe norunt. Norunt autem ii potissimum apud quos de te sublimia quidem omnia, sed virtutibus tamen tuis et tuis in rem Christianam studiis inferiora, ab ipso iam statim nominis, immo numinis tui exortu, praedicare in haec vsque tempora non desii.

Auget tamen (cur enim dissimulem ?) priorem negligentiae meae culpam et illud, quod ne ad eas quidem rescripserim, quas adhuc Pragae ante quartum hinc annum e manibus reuerendissimi domini Stanislai episcopi Olomuncen. accoeperam: ad quas fuerat tunc quidem parata responsio, sed non missa, hac causa quod sub idem tempus ad serenissimum principem Ferdinandum legato Norembergam eundum mihi esset, vnde ad te scribere commodius licuisset, sed ob celeriorem Principis discessum fuerat ea tunc impedita profectio. Ac mox obtrusa altera ad serenissimum Poloniae Regem legatio, qua factum fuerat vt in legendis tumultuatim sarcinulis aptatum litteris tuis responsum inter caeteras quoque chartas lateret, latueritque etiam hactenus; latuissetque forsitan etiam diutius, nisi Vrsinus noster vrgere me coepisset, tam vt illud perquirerem quam vt has etiam veluti vsuram ac foenus adiicerem. Feci vtrumque non grauatim, atque tanto etiam libentius quanto reuerendissimus dominus Stanislaus Turso Olomuncen. episcopus, non minus litterarum peritia quam vitae sanctimonia insignis, idipsum a me diligentius efflagitabat: quicum vt saepissime quidem alias, ita et nunc cum dies hic Budae complures apud Principem ageret, amplissimus nobis de te sermo fuit. Tantum autem abest vt is veteri meae de Erasmi praeconiis summulae quicquam decerpat, vt huic etiam nouum eundemque ingentem semper aceruum addat: cuius pondere me premi adeo non poenitet, vt magnopere etiam delectet tanti viri iudicio meam hoc latius de te

22. aut *MS.*: *corr. EE.*

6. nobiscum] For this form of compliment cf. Ep. 61. 1–9.
9. ne . . . non] Cf. l. 67.
30. Olomuncen.] S. Turzo: see Ep. 1242 introd.
31. responsio] Ep. 1297.
34. discessum] On 16 Feb. 1523: see Ep. 1344. 112n.
35. altera] In Jan.–Feb. 1523: see AT. vi, pp. 238–53.
Poloniae Regem] Sigismund; see Ep. 1652. 49n.
48–9. semper aceruum] Cf. Hor. *S.* 2. 3. 111.

vulgari sententiam, quo episcopus praepositum dignitatis amplitudine, Turso Pisonem nominis splendore, addo etiam literarum eruditione, longius superat.

Qua tamen in re tantum absum ab inuidia, vt meo mihi iure blandiri posse videar, qui vno eodemque tempore primus duobus fratribus episcopis Tursonibus, Wratislauien. sanctae memoriae et Olomuncen., ad te scribendi auctor fuerim. Nam cum ii ante annos hinc forsitan octo ad me in Principis regia tunc habitantem humaniter simul diuerterent, librosque tuos in mensa nescio quos voluerent et perspicerent, repente vnoque etiam ore meam de Erasmo sententiam rogabant, eoque etiam instantius quo me tibi antiqua olim consuetudi⟨ne/ coniunctiorem fuisse intelligebant; idque ex mea partim relat⟨ione/, partim ex tuis ad me litteris Romam Sena quondam da⟨tis/, mihi certe non indiligentius auro custoditis. Eas vterq⟨ue/ pontifex sacrosanctus primum manibus, mox etiam osculi⟨s/, excipere ac summa cum alacritate perlegere atque relegere. N⟨on/ iam erat difficile mihi impetrare ne non ad te scriber⟨ent/: id quod haud ita multo post vberius quam mihi licebat monere, vltro praestiterunt, quando nonsolum litteris verumetiam xeniis et apophoretis te ornare dignati fuerunt: id quod vtrique a patre felicis memoriae viro integerrimo inditum et insitum fuerat, plane vt non magis opum alioqui praesignium quam praecipuae cuiusdam liberalitatis illos reliquisse credi possit haeraedes.

Hec aspersi, quod et ego episcopis Tursonibus nonnihil, patri vero etiam plurima debeo, viro memoria nostra, preter rarissimam ex honoribus, valetudine, liberis ac diuitiis felicitatem, religione, prudentia, comitate, fi⟨de,/ constantia per omnem vitam incomparabili. Huius cum mor⟨s/ reuerendissimo domino Petro quondam cardinali Rhegino Romam nunciaret⟨ur/ (nam Tursone legatus olim in Hungaria familiarissim⟨e/ vsus fuerat), ad me conuersus apprehensa dextra qua⟨si/ rem nouam stipulaturus 'Scio,' inquit 'Piso, quod Tursonem maxim⟨i/ semper feceris. Hoc tamen vicissim ex me perpetuo scias velim, mihi neminem vnum virum, quos in Europa noui summos, Tursoni ex omni virtutum genere similem obtigisse'. Quod tanti tamque mira experientia viri encomium nos tunc extemp⟨ore/ sic retulimus:

Virtutum specimen, quo nullum Europa videba⟨t/
Maius, vel Roma iudice Turso fuit.

Sed in haec nimirum parerga me quasi aliud agentem traxit non minus sanc⟨ti/ senis memoria, quam optimi antistitis tantus in te cando⟨r/, quantum in hoc ordinum genere certe vix vsquam reperi. Cu⟨ius/ si in litteratos munificentiam alii quoque pontifices

56. Wratislauien.] Jo. Turzo: see Ep. 850 introd.
63. Sena] Cf. Ep. 1297. 66n.
69. litteris] Ep. 850 is John's. It appears from Ep. 1242 that Stanislaus did not write till c. 1521.
70. xeniis] See Epp. 1047, 1137, 1272, 1603. 93–9.
71. patre] John Turzo of Bethlenfalva; see Ep. 1572 introd.
78. mors] 10 Oct. 1508.
79. Rhegino] See Ep. 236. 44n. He was sent as legate to Hungary in the autumn of 1500; see Burchard iii. 82, 85.
90. antistitis] S. Turzo.

pro suis qu⟨isque⟩ fortunis sequerentur, non paulo reuera melius bonae haberent litterae.

Habes, mi Erasme, epistolam, cuius farraginem partim Episcopo partim Velio poteris imputare. Mihi profecto satis fuerit tantae cessationis notam vtcunque diluisse, si tamen perpetuus tot iam annorum veternus vnius et alterius horae vigilia satis dilui satisue pensari potest: nisi illius oscitationem forsitan et hoc aliqua in parte discutit, quod non minus silens quam scribens constantissimo semper animo tuus fuerim. Quem vt aequari ab omnibus, ita vinci a nemine vnquam patiar, sed ne etiam ab iis quidem qui summas officiis beneficiisque amicitias testati longe me cariores tibi esse non iniuria meruerunt. Qua in re tantum profecto abest vt cuipiam vel minimum inuideam, vt omnibus ingentes etiam gratias agam meum de te testimonium nonsolum illustrare verumetiam nullo non munerum genere vltro superare dignatis.

Porro ne sub nouum hunc annum penitus sine strena vadat epistola, mitto nummum aureum Gratiani imperatoris nomine insignem, alterum argenteum Herculi sacrum. Tuum erit animum, non rem, aestimare. Christus pro sua gloria illustranda diu te nobis seruet incolumem.

Buda. Cal. Febr. M. D. xxvi.

Tuus Iac. Piso.

1663. To Francis Dilft.

Plutarch f°. a². Basle.

London. xxix. 52: LB. iv. 77. 3 February 1526.

[The preface to a translation from Plutarch *De vitiosa verecundia*: first printed as an appendix to the *Lingua* (ll. 21–22), Basle, Froben, Feb. 1526, though with separate pagination, and again in July 1526, without change in this preface. There is no other authorized issue until the Basle *Opera* of 1540.

Francis Dilfus (Dilft or, later, Van der Delft: † June med. 1550) of Antwerp, after studying under Goclenius at Louvain, visited Basle in the winter of 1524–5 (Epp. 1545–6, 1548, 1553, 1569), and spent some of the ensuing months as an inmate of Erasmus' house. In Dec. 1525 he returned to the Netherlands (Ep. 1653), and this dedication was made to him in absence. In 1525 he held a canonry at Antwerp, but by 1527 he had laid this down and was proposing to marry (Ep. 1788). In Aug. 1527 he revisited Basle and again dwelt for some while with Erasmus (Ep. 1890). In Feb. 1528 he went off into Germany, carrying letters of introduction from Erasmus to Duke George of Saxony, Pistorius, Melanchthon (cf. ME. 514, 515) and Camerarius (Epp. 1942–5); and also to Pirckheimer at Nuremberg (Ep. 1977). In March he went to the Netherlands (Ep. 1979). Then determining to seek his fortune in Spain, he moved Erasmus to commend him to Gattinara and Valdes (Ep. 2013; Caballero 52); and after discharging at Antwerp debts due to Erasmus and Boniface Amerbach (Basle MS. G. II. 16. 256), he started c. 1 Sept. 1528 (Ep. 2063); only to return in the spring of 1529 without any success. After another stay with Erasmus, during which he obligingly journeyed from Freiburg to Besançon to fetch Burgundy wine, he went again to Spain c. Jan. 1530—this time with better fortune. An oration delivered before Charles at Barcelona in 1533—printed in the same year by Sassenus at Louvain—procured him the honour of knighthood (*M. Gudii Epistolae*, ed. P. Burmann, 1697, pp. 387–8); and he returned in 1534 to Brabant to marry. His persistence finally secured for him the appointment, in succession to Chapuys, of ambassador from Charles to the Court of London, which he filled from Dec. 1544 to May 1550: see Brewer xix–xxi, Bergenroth vii–x.

---

109. nummum] For similar presentations cf. Ep. 1272. 37n.

S. Gelenius (Ep. 1702. 8n) dedicated to him some notes on Livy, in the Froben edition of 1534–5; and Hadrian Junius of Hoorn a translation of Plutarch's *Symposiaca*, Paris, J. Gazellus, 1547. See also Junius' *De coma commentarium*, cap. x; in his *Animaduersa*, Basle, Isingrin, 1556, p. 424.]

DES. ERASMVS ROTEROD. ORNATISS. IVVENI FRANCISCO DILFO SALVTEM DICIT.

NVLLA vitia grauiorem afferunt perniciem, Francisce charissime, quam quae virtutis specie fucantur. Quorum de genere est immodica verecundia, quam Graeci vocant δυσωπίαν. Atque hoc noxium germen optimis quibusque ac generosissimis ingeniis potissimum innascitur: quod si vi tentes euellere, succedit aliud nocentius; si relinquas, multam malorum vim secum inuehit. Caeterum si cauta moderatione corrigas, optimus est innocentiae custos ac virtutum omnium velut ornamentum. Et recte quidem Aristoteles negat pudorem esse virtutem, sed in adolescentibus affectionem probam bonaeque spei indolem arguentem. Ita comicus ille senex, 'Erubuit, salua res est'. Verum is si immodicus sit, caelat vitia, ne possint sanari, quemadmodum scripsit Flaccus,

Incurata malus pudor vlcera caelat.

Et Plato censet hunc affectum largioribus inuitatiunculis excutiendum. Obstupefacit ingenii vigorem. Vnde prisci primum insaniae gradum, quem gignere dicitur strychnum drachmae pondere potum, 'lusum pudoris' vocauerunt. Nec rarum est cernere quosdam huiusmodi pudore sic delirantes vt mens abesse videatur. Breuiter non solum ad discendum ac iudicandum, verum etiam ad dicendum et ad omnem honestam vitae functionem reddit inutiles.

Itaque hunc Plutarchi libellum, quem Linguae nostrae appendicem esse volui, eo libentius verti, quod ipse repetens animo vitae peractae seriem, comperio me non alia re magis peccasse quam δυσωπίᾳ; neque quicquam infelicius mihi cessisse quam ea quae contra animi mei sententiam, amicorum improbis flagitationibus tribui. Quoniam autem animaduerti cum eximiis naturae tuae dotibus multum verecundiae multumque facilitatis esse coniunctum, hoc libello te velut antidoto muniendum putaui, ne quando pudor exeat in δυσωπίαν: quae an tibi hactenus damno fuerit nescio, certe illi acceptum fero quod sero cognoui tam felix et amicum ingenium. Quod si maturius contigisset, tuo quoque, ni fallor, bono contigisset.

Sed non te remorabor diutius a Plutarcho, ex quo melius audies haec omnia. Bene vale.

Basileae postrid. purificationis. An. a Christo nato millesimo quingentesimo vicesimosexto.

---

8. Aristoteles] *Eth. N.* 2. 7. 14 and 4. 9. 1, 3.
10. senex] Micio in Ter. *Ad.* 643.
12. Flaccus] *Ep.* 1. 16. 24.
17. lusum pudoris] Cf. Plin. *H. N.* 21. 31. 178: where Mayhoff, however, reads *furoris*.
21. Linguae] See Ep. 1593

1664. To the Faculty of Theology at Paris.

Prologus in Supput., 1526, f°. b v°. Basle.
LB. ix. 451. 6 February 1526.

[A letter printed with a *Prologus in Supputationem calumniarum Bedae*, Basle, Froben, Aug. 1526 (α); reprinted by Froben with one slight change in this text, in March 1527 (β). It replies specifically to Beda's *Censura* of 7 April 152$\frac{4}{5}$ (Ep. 1571 introd.); which is signed also by Duchesne (l. 3), and which answers the question 'Si phalerata Erasmi doctrina comprobatur sana, catholica atque religiosa, si religiosis viris licita, salutifera ac amplectenda sit absque vllo discrimine, et si nullum luendae haeresis huiusce tempestatis virus sub melleo ornatu lateat'.

The *Prologus* then follows, replying point by point to a book of Beda's *Annotationes* directed against various parts of Erasmus' works and published on 28 May 1526, but already seen by him in ms. (Ep. 1679. 39n). Next (f°. h[8] v°) it answers in the same way Beda's criticisms on the Paraphrase on Luke (Ep. 1571 introd.), which are headed 'Hoc Sabbato ex ⟨= ix⟩ die Ianuarii 1523 ⟨= 152$\frac{3}{4}$⟩, hora quarta post meridiem incepi examinando legere Paraphrasim Erasmi in Lucam'. Finally the book concludes with two Appendixes, one answering Sutor's *Antapologia* (Ep. 1714. 4n), the other treating *De scriptis Clithouei*.

For the position of this letter in the course of the attack upon Erasmus by Beda and the Faculty see Ep. 1571 introd. Its dates may be accepted since it falls between the death of Duchesne (l. 19) and the publication of the *Prologus*. In the Faculty's Register there is no mention of its receipt; so that it was perhaps not communicated to them until it appeared in print in α. The *Elenchus in censuras Bedae* which Erasmus added to the *Prologus* in β, was laid before the Faculty on 9 July 1526 (Delisle p. 70), having been communicated to them by the Parliament of Paris: to whom Erasmus evidently had sent it in ms. with Ep. 1721.]

ERAS. ROT. SACRATISS. FACVLTATI THEOLOGIAE PARISIIS S. D.

Honorandi patres ac domini. Missae sunt isthinc ad me duae censurae, quarum altera erat communis M. N. Natali Bedae cum M. N. Guilhelmo de Quercu, altera erat propria Bedae, quam exhibuit Senatui Parlamentari, duntaxat in Lucam. Prior, quam post auxit, habet praefationem in qua sunt verba quaedam ex formulis iudiciorum, 'Ego Natalis Beda' et 'solius Dei in hoc timorem prae oculis habens'. Deinde sequuntur multa odiosa, quod mea doctrina in multis est 'erronea', 'bonis moribus impudenter aduersans', in plurimis etiam 'schismatica', et 'sacrae religionis statui impie derogans', et quae habeat 'pestiferum poculum' etc. Haec qualiacunque sunt, si priuatim ad me scripsisset, et pro recte notatis et pro perperam notatis habiturus eram gratiam. Nunc hae censurae tam odiosae volitant isthic per manus hominum me inscio; et plerique sunt qui putent ex vestri Collegii consensu depromptas, quanquam id longe secus habet. Ego sane Guilhelmo a Quercu non tantum vel ocii fuisse crediderim vt vacarit, vel patientiae vt sustinuerit, nostra legere: sed arbitror in amici gratiam subscripsisse notatis.

Sed Guilhelmus abiit in locum suum, et iuxta prouerbium, viuorum meminisse oportet. Ne Bedam quidem arbitror omnia legisse, sed laboris partem in alios fuisse distributam arguunt variantes numeri quibus indicatur pagina. Verum hoc nihil refert, postea quam Beda agnoscit annotationes. Itaque paucis ad singula

3. de Quercu] Duchesne; see Ep. 1188. 29n.
19. Guilhelmus] † 4 Sept. 1525.
abiit] Cf. Acts 1. 25.
prouerbium] *Adag.* 152, quoting Cic. *Fin.* 5. 1. 3.

respondi, diuinare coactus quid illum offenderit, quo certius iudicetis an articuli notati respondeant saeuis illis dictis quae habet praefatio Censurae.

Mihi quidem Beda vir bonus est. Sed habent et boni viri suos affectus; affatim tribuunt suis studiis, malignius alienis, obsequuntur instigantibus, credunt falsa deferentibus. Breuiter homines sunt etiam boni viri. Certe capitale odium in linguas et bonas literas ingenue prae se fert; atque hac de causa fortassis iniquior est mearum lucubrationum censor. De me nihil profiteor, nisi mihi syncerum fuisse animum quum illa scriberem, et prouehendae Christianae pietatis auidum. Itaque si quid erroris est, vel ab imperitia vel ab humana incuria profectum est.

Aduersus Bedae censuras nihil excipiam, nisi ne mihi praescribat vt si quod hic aut ille dogma contentiosum inuexit, aduersus Ecclesiae decretum, mihi non liceat his verbis tractare sacras literas quibus veteres orthodoxi tractarunt, saluo intellectu Ecclesiae; aut si quid in scriptis meis huius aut illius errori videtur affine, statim rapiatur in suspicionem: praesertim quum ex aliis locis lucubrationum mearum euidens sit quid sentiam. Deinde ne schismaticum appellet si quid dicatur in malos episcopos, idque in genere; quum mundus sit plenus episcopis, vtinam talibus quales describit Paulus! Aut ne clamitet derogatum sacrosanctae religionis statui sicubi monachos admoneo quibus in rebus sita sit vera pietas. Statum enim nusquam damno, sed suo statui parum respondentes. Aut ne velit in omnes theologos dictum videri quod in quosdam eo nomine non admodum dignos dictum est; quales vtinam nullos haberet mundus! Certe ordinem et veneror et veneraturus sum donec vixero. Denique ne praedicet impudenter aduersari bonis moribus, si quid dicitur aduersus superstitionem aut consuetudinem quae furtim irrepsit in mores hominum. Quo maior est theologorum autoritas, hoc magis oportet illorum iudicia non solum matura esse et aequa verumetiam candida.

Quanquam autem haec censura non est a Collegii vestri consensu profecta, tamen quoniam Guilhelmus a Quercu et Natalis Beda inter praecipuos habentur, plerique vestram sententiam ex horum sententia coniectant. Quod ad linguas ac politiores literas attinet, scio vestrae prudentiae nihil opus esse nostro consilio: tamen mihi videtur vestrae professioni nonnihil dignitatis ac lucis accessurum, si regina studiorum theologia veteres pedisequas in suum famulitium comiter recipiat. Vetus est quod isti clamant esse nouum, theologiae professionem cum linguarum et politioris literaturae peritia coniungi; quod si qui sunt qui quum habeant harum literarum cognitionem, sequuntur impia dogmata, non aequum est hominum vitia conferri in disciplinas quae suapte natura bonae sunt et non parum vtilitatis olim attulerunt Ecclesiae catholicae.

Haec scribo propter quosdam seniores, qui iniquiores sunt his studiis, quae iuuenes non attigerunt. Dominus vos omnes seruet incolumes, patres ac praeceptores mihi plurimum obseruandi: quorum pietati cupio vehementer esse commendatus.

Basileae, postridie Agathae. An. a Christo nato. 1526.

60. esse *add.* β.

1665. From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. p. 970 (α). Bruges.
Vi. E., f. 84 (β): Lond. Viv. 15: LB. 794. 14 February 1526.

[The year-date is confirmed by the mention of the peace (l. 22); which may be either that between France and England or the Treaty of Madrid just ratified between Charles and Francis.]

VIVES ERASMO.

De Francisco nimis multa; non est ille tanti. A Frobenio iniquum esset postulare quod foret ei damnosum. Mea opera non distrahi mirandum non est; quippe non solum carent genio, sed etiam ingenio et peritia et nomine, denique iis rebus omnibus quibus commendari libri solent. Quaeremus alium, cui minus doleamus nos imposuisse quam Frobenio, excudendis monumentis tuis praeclare de literis merito. Mihi vero praeclaram ipse videor famam consequutus, si quod in epistola tua scribis, ex animi sententia dicis, et non das meis auribus; nec aliam gloriam quaero quam tibi et tui similibus, si qui modo sunt, placere. Quae enim potest esse maior, aut quid magnificentius? 'Vnus Plato instar est mihi totius populi Atheniensis', inquit poeta ille; et musicus, 'Mihi cane et Musis'. Cuius iudicio verius possint aetate hac accommodari illa quam tuo? Quocirca superuacanea est illa admonitio in extrema tua epistola, 'Nos bene fortunantibus Musis ac Gratiis, amicitiam perenniter tueamur'. Non sum tam negligens vt patiar elabi amicitiam vsqueadeo decoram mihi atque honorificam; consertis eam manibus, sicut dicitur, retinebo. Nam de te nihil addubito.

Ante quartum diem Christo adiuuante dabo me in iter Britannicum. Illinc scribam ad te longius; nunc enim nihil est scriptione dignum. De pace puto isthuc esse iam perlatum, hoc est de quiete et vacatione ad flagitia, si qua erant per belli angustias exclusa aut intermissa: vtinam contingat pax a Christo animis nostris et Ecclesiae suae, illa quam mundus dare non potest! Dissecta omnia tanquam factionibus, sed catastrophe approbanda Christo, et ab illo vno expectandus plausus. Etiam γράφειν ταῦτα οὐκ ἀκίνδυνον, et, quod quis miretur magis, vtrinque. Salutat te multo officiosissime Feuinus noster.

Vale plurimum, praeceptor opt. xiiii die Februarii, 1526. Brugis.

12. (inquit poeta ille et musicus) αβ. 23. vacatione *scripsi*: vocatione αβ. 28. vtrinque *scripsi*: vtrunque αβ.

1. Francisco] Berckman; cf. Epp. 1388, 1494, 1513, 1606, 1666.

2. postulare] That Froben should undertake an edition of Vives' *Opuscula*; cf. Epp. 1513. 37n, 1613. 8.

Mea opera] Either the *Somnium* (cf. Ep. 1513. 37n), or the *De Ciuitate Dei*, about which Froben had been complaining in 1524 (Ep. 1531. 36–45).

8. epistola] Not extant: probably c. 24 Dec. 1525.

12. poeta] Antimachus of Colophon, *ap.* Cic. *Brut.* 51. 191.

musicus] Antigenidas, the flute-player, to a pupil, *ap.* Cic. *Brut.* 50. 187.

20–21. iter Britannicum] Cp. Epp. 1613. 15n, 1732. 1.

22. pace] See Epp. 1595. 122n, 1613. 13; or Ep. 1666. 7n.

29. Feuinus] See Ep. 1012 introd.

1666_{1702} FROM POLYDORE VERGIL.

Leipzig MS. London.
EE. 48. 17 February $152\frac{5}{6}$.

[An original letter, autograph throughout. The right-hand margin has suffered at the foot of the page: the postscript is on a separate sheet. The interpretation of the year-date is given by the conclusion of the peace between Francis and the Emperor. For a less favourable view of Polydore's character see EE². 32; which, as Prof. de Vocht shows in *Englische Studien* xl, 1909, 384–5, is to be dated 20 April 1528.]

+

FAMA nuper per omnem Angliam peruaserat te venisse in Flandriam, idque de amicis etiam ipse audieram, sic vt instituerim ad te scribere calamumque sumpserim, cum, ecce tibi, tuus Carolus aduenit tuasque mihi reddidit, quibus intellexi te ne pedem quidem Basiliensibus finibus extulisse. Laetatus sum tecum bene agi; caeterum omen inde bonum accepi alicuius nostri congressus. Cum enim pax inter Caesarem et Gallum tandem consecuta sit et in multos annos dubio procul duratura, ita res nostra simul tam bene cecidit vt non sit amplius ex dignitate tua istic diutius manere. Habes amicos Anglos, Gallos propitios, Flandros tui studiosos, ad quos pro tuo iure potes te conferre; penes quos tua mansio et tibi maiori commodo et amicis voluptati erit, qui te in dies singulos literis pariter salutare ac munusculis delectare iuuareque facilius poterunt. Cogita haec tecum et, si nihil moueant, illud respicias quod in inuidorum ore est, te Basileam vt asylum colere.

Quare tu etiam nuper apud Parisios cum tuis scriptis damnatus fueras, ita rumor ab istis inuidis per omnem Angliam dissiparat; sic vt noster Morus, Zacharias, ipse, cum reliquis amicis passim interrogaremur an ea tragoedia esset vera: id quod a tuo Carolo intelliges. Et quia ego maxime omnium tuam mansionem viciniorem cupio, idcirco dedi Carolo xvi coronatos, pretium vnius equuli, qui te aliquo terrarum vehat. Ista tam ex animo scripsi quam consului boni. Cum illo Francisco nihil mihi amplius negocii est, qui a te, opino⟨r⟩, xiii florenis conductus Erasmum in coelum fert: cui se non esse chari⟨ssi⟩mum instar mortis putat fateri, adeo scit simulare. Morus totu⟨s⟩ ex sua humanitate, tua etiam causa, meus est. Vale.

Lond. xiii. Cal. Mart. 1525.

Tuus Poly. Verg.

Doctissimo Erasmo, amico charissimo.

+

Post scripta. Nesciebam, fateor, quid esset quamobrem tu tantum de illo Francisco quererere; postea tuus Carolus ostendit

1. Fama] Cf. Ep. 1613. 2n.
3. Carolus] Harst; see Ep. 1654. 3n.
7. pax] by the Treaty of Madrid, 14 Jan. 1526; cf. Ep. 1640. 36.
16. apud Parisios] See Epp. 1571, &c.
18. Zacharias] Deiotarus; see Epp. 1205. 1n, 1491.
21. equuli] Cf. Ep. 1488. 50n.
23. Francisco] Berckman: cf. Epp. 1606. 2–4, 1665. 1.
24. xiii florenis] Evidently Erasmus had written off the debt, which he had tried in vain to recover in 1524–5; see Ep. 1507. 1–9.
27. meus est] Cf. Ep. 1606. 9–12.
32. quererere] In Epp. 1494, 1606.

mihi putidum fallaciarum omnium vlcus, vnde non querelarum sed vulnerum flumen merito manare posset. Ex quo miror patientiam tuam, qui toties iniuriam factam tulisti; ne dicam simplicitatem, quod iterum atque iterum volueris in eius fide spem ponere, cuius esses toties perfidia deceptus. Sed vel homini gloriam inuidi, qui ob tot maleficia esset talem sortitus scriptorem qui inter summas occupationes rerum ab se gestarum commentarios fecerit. Verum haec Erasmi est humanitas, vt pro malo semper bonum reddat. Mihi vero illud Plautinum deinceps documento erit, 'Feliciter sapit is qui alieno periculo sapit'; quando ea de causa te illos commentarios ad me misisse pro certo habeo. Vale.

1667. To the Reader.

Hyperaspistes f°. a^{2} (*a*). Basle.
LB. x. 1249. 20 February 1526.

[The preface to the *Hyperaspistes Diatribae aduersus Seruum Arbitrium Martini Lutheri*, Basle, Froben, 1526 (*a*). The book was printed by Froben a second time, 'ab autore recognitus', July 1526 (β). For the third variant in l. 7 I can find no authority before the collected edition of Erasmus' *Opera*, Basle, 1540, ix. 1026 (γ).

The *Hyperaspistes* is a reply to Luther's *De seruo arbitrio*, which in its turn replies to the *De libero arbitrio* (Ep. 1419). On the appearance of that work in Sept. 1524 Luther was at once offended; but though he quickly decided that he must reply, pressure of other affairs kept him silent for a year. At length in Sept. 1525 he found leisure for the task, and at the end of Dec. the long-expected *De seruo arbitrio* came out (Ep. 1519. 53-4n; cf. Ep. 1624. 23-9). The first edition of it was by John Lufft at Wittenberg, printed again in April 1526; and simultaneously the book was translated into German by Justus Jonas with Luther's sanction, and printed by Lufft early in 1526 (JE. 93, 96^{b}). Besides these authentic issues the book was soon reprinted at Augsburg, S. Grimm, March 1526, Strasburg, W. Cephalaeus, and Nuremberg, J. Petreius, 1526 (cf. Ep. 1683. 22-3); and H. Steiner reprinted the German text at Augsburg also in 1526. Yet a copy did not reach Erasmus till Feb., when it was almost too late to produce a rejoinder in time for the spring fair at Frankfort (cf. Ep. 1678). By great efforts he put together a preliminary reply, the *Hyperaspistes*, promising more to follow; and Froben working with six presses set up 24 'paginae' (probably leaves) a day (Ep. 1683. 16-17). As the book contains 156 leaves (312 pages), it may be calculated to have been about a week in printing; and it must have been finished early in March, if it was to reach Frankfort in time. Boniface Amerbach, writing to Jo. Lasky <c. April>, reported (Basle MS. C. VI^{a}. 73. 164; cf. 387 v°.): 'Scripsit Lutherus in Erasmum odiosissime. Partus est biennii, nec vnius. Parturiunt montes . . . Respondit Erasmus intra x dies ad priorem libri partem viginti, ni fallar, quaternionibus, ac ita specimen suae eruditionis exhibuit'.

On 7 April Duke George of Saxony sent a copy of the *Hyperaspistes* to the Landgrave of Hesse (*Zs. f. hist. Theol.* xiii, 1849, p. 203; cf. Epp. 1691, 1693); by 10 April Melanchthon had seen the book (ME. 376, 377; cf. *Zs. f. hist. Theol.* xxxvi, 1872, p. 364); by 21 April Spalatinus (C. Schlegel, *Hist. vitae Spalatini*, 1693, p. 230); on 1 July J. Lasky writes that it had reached Poland (La. E. 11). A German translation by Emser was printed by Lotter at Leipzig, 1526: another translation by the Basle Carthusian, Geo. Carpentarius, was offered to Froben through Boniface Amerbach, 2 June 1526 (Basle MS. Ki. Ar. 1, no. 2; printed by W. Vischer and A. Stern in *Basler Chroniken* i, 1872, pp. 520-2), but was no doubt declined because it had been anticipated by Emser. Erasmus did not

38. scriptorem] Apparently Erasmus himself had written out some chronicle or record of his transactions with Berckman; see also Ep. 1696. 15-19.

41. Plautinum] *Merc.*: l. 40 in the spurious sc. 7 of act 4.

fulfil his promise of completing the *Hyperaspistes* till 1527 (Ep. 1853). Luther's estimate of the real character of this controversy, and appreciation of Erasmus' method of conducting it, may be read in the concluding paragraph of the *De seruo arbitrio*, f°. &^{7} : 'Te nunc, mi Erasme, per Christum oro, vt quod promisisti, tandem praestes: promisisti autem velle te cedere meliora docenti. Pone respectum personarum. Fateor, tu magnus es et multis iisque nobilissimis dotibus a Deo ornatus, vt alia taceam, ingenio, eruditione, facundia vsque ad miraculum. Ego vero nihil habeo et sum, nisi quod Christianum esse me prope glorier. Deinde et hoc in te vehementer laudo et praedico, quod solus prae omnibus rem ipsam es aggressus, hoc est summam caussae, nec me fatigaris alienis illis caussis de papatu, purgatorio, indulgentiis ac similibus nugis potius quam caussis, in quibus me hactenus omnes fere venati sunt frustra. Vnus tu et solus cardinem rerum vidisti et ipsum iugulum petisti, pro quo ex animo tibi gratias ago; in hac enim caussa libentius versor, quantum fauet tempus et ocium. Si hoc fecissent qui me hactenus inuaserunt, si adhuc illi facerent, qui modo nouos spiritus, nouas reuelationes iactant, minus seditionis et sectarum et plus pacis et concordiae haberemus'—a peroration, of which Erasmus complained (*Hyperaspistes* ii. 248 : LB. x. 1519DE) that it was quite out of keeping with the tone of the rest of the book.

See the admirable introduction to the *De seruo arbitrio* by A. Freitag, in the Weimar edition of Luther's *Werke*, xviii, 1908 : giving a detailed and impartial narrative of the relations between Erasmus and Luther up to this point. Also chh. xi, xii in the late André Meyer's *Étude* on the same subject, 1909.]

ERASMVS ROTERODAMVS LECTORI S. D.

Prodiit Seruum Arbitrium titulo Martini Lutheri, sed elaboratum a multis multo tempore—nam ante annum liber excudi coeperat, vt narrabant qui praedicabant se vidisse paginas aliquot—summaque cura: quod ipsa res indicat. Liber mihi sero redditus est, idque casu; nam ipsi celabant, vt saltem ad menses aliquot triumphum agerent, non solum addicti Luthero verum etiam vtrique inimici, mihi quidem ob bonas literas, illi vero ob improbata dogmata.

Temporis spatium quod dari poterat, tum relegendae Diatribae, tum perlegendo Lutheri libro non tam prolixo quam loquaci, tum responsioni meae, non erat longius diebus decem : et redditus est iam defesso, atque adeo etiamnum satagenti in absoluendis iis quae parabantur in mercatum proximum. Eius rei certissimi testes sunt Basileae, si quis mihi diffidit.

Et tamen, quoniam sensi quam insolenter iam tum ad odorem huius libri quidam exultare coeperint, visum est aliquam responsionis partem hisce nundinis Francfordiensibus quamuis tumultuariam aedere, quo moderatius ageretur istis triumphus ante victoriam. Respondimus autem ad eam partem qua pugnat cum praefatione meae Diatribes, reliqua daturi per ocium elucubratiora. Aliquoties capitum Lutheranae disputationis numeros adiecimus in marginibus, quo facilius conferas quae refellimus, si prius illius capita numero signaueris. Bene vale, et expecta in argumentando certiorem victoriam.

Basileae, decimo Calendas Martias. Anno M.D.XXVI.

7. vtrique α : vtrisque β : ambobus γ.

3. narrabant] This information seems to have been incorrect.

5. casu] Cf. Epp. 1678. 18, 1683. 12.

11. decem] Cf. Ep. 1691. 9 : but in Epp. 1674, 1678–9, 1683, Erasmus says twelve.

1668$_{1699}$ From John Oem.

Breslau MS. Rehd. 254. 114. — Louvain.
EE^2. 37. — 28 February 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-dates of this and its answer may be taken to confirm one another, especially as this is written out in words.

The writer's father, Floris Oem († 1531), belonged to a family of position which took its designation from estates at Wyngairden in S. Holland. He spent 12 or 13 years at Louvain University, where he was M.A. in 1485, standing second on the list, I.V.D., member of Council 1491, and in Feb. 1494 Rector. During this period he formed close ties of friendship with Adrian of Utrecht (Ep. 171. 12n), afterwards the Pope; cf. ll. 24, 27nn. The details of his career have been obscured by confusion with a relative of precisely the same name; and no account of him is quite clear. It seems that in 1495 he was appointed an ordinary member of the Court of Holland at the Hague. From 1500 to 1510 he served the town of Leiden in its finances. In 1513 he was made *pensionaris* of Dordrecht; and the obstinacy with which he resisted the demands made upon the town by the Government, led Charles to decree his banishment, 6 Dec. 1518: a sentence which was annulled in Sept. 1520, after Charles' return to the Netherlands. He took part in the efforts of Egmondanus and Hulst to suppress heresy in Holland; and was present at the enforced recantation of Nicholas of Hertogenbosch (Ep. 616. 14n) and his companions on 29 April 1522 (Fredericq iv, p. 114; cf. Epp. 1299, 1302, 1318, 1358). In 1527 he aided actively in the inquisition in Brussels and Antwerp (Fredericq v, p. 264). See BWN. xiv. 36–9; ADB. xxiv. 345–6; NNWB. iii. 926–7. For his criticism of Erasmus in 1523–4 see Ep. 1469.

Of the writer, John Oem, and his younger brother (ll. 16–17) I cannot discover anything further.]

Anno a Christo nato sesquimillesimo vicesimo tercio, duodecimo Septemb., scriptum fuit ad te, doctissime domine Erasme, epistolium quoddam Theutonicum ab amico quodam tibi incognito, qui et nomen celauit ac subticuit; non quo te hoc lateret, verum ob aliam quandam causam quam in calce eiusdem epistolii addidit: quandoquidem mihi, eius filio, Louanii degenti significauit, quod ad te scribendo (quum hic nunciorum istuc tendentium maior sit copia) ingenue faterer M. Florentium Oem a Wyngairden, iuris vtriusque doctorem, parentem meum illas ad te literas dedisse, quodque eundem, quantum possem, tibi depingerem ac definirem, vt saltem ex fama tali ipsum vtcunque nosceres. Vtramque literaturam non mediocriter amat, nec hic Louanii trium linguarum Collegium sine eius consilio institutum est: quod non floruisse, dum ipse adhuc iuuenis hic ageret, indies magis ac magis lamentatur. Nihilominus tamen, dum annos natus esset quinquaginta quinque, elementali Greco primum coepit incumbere; ac filium suum, fratrem meum natu minorem, qui annum, ni fallor, decimum tercium nondum attigit, ante annum curauit tam Grecis quam Latinis instituendum apud quendam Ioannem Vrsum, virum eruditissimum, Roterodamensis

---

2–3. epistolium] In Ep. 1469. 1 this is described as *libellus*.

13. consilio] Hardly a tactful suggestion to make, in a letter intended to be conciliatory, to one who had himself taken a large part in the foundation.

19. Vrsum] also called Berius. He was a friend of Corn. Gerard (Ep. 17 introd.); who dedicated to him, for use in his school, a *Farrago sordidorum verborum* by Corn. Crocus of Amsterdam, in the same volume as Erasmus' Paraphrase on Valla's *Elegantiae*, Cologne, J. Gymnich, 1529. He was perhaps a native of Amsterdam; for some verses 'Ioannis Beri Amstelredami'

gymnasii moderatorem. Preterea inter eundem ac Hadrianum sextum, pont. max., cuius anime Deus misereatur, intercessit singularissima vite ratio, ambobus florenti aetate in hac vniuersitate studentibus. Et quanquam alteri alterius presentiam ademisset profectio Hadriani in Hispaniam, interim tamen mutuis literis et seruatur et augetur vtrinque amicitia. Et ad maiora iam prouectus Hadrianus, nempe ad pontificatum, non obliuiscebatur tamen sui Florentii : cui significatum voluit propriis literis ipsum electum fuisse Romanorum Pontificem. Nec immemor consuetudinis pristine, me sua ipsius prebenda ad nullius instanciam, quod dicunt 'motu proprio', donauit in ecclesia cathedrali diui Lamberti Leodiensis.

Proinde, doctissime domine Erasme, precor te quam possum maxime, ne dedigneris rescribere an aliquid placeat respondere ad Theuthonicam illam patris mei epistolam. Quod si molestum sit incognito mihi scribere, saltem ne tedeat D. doct. Iodo. Gauerio aut Conrardo Gocclenio, mihi satis notis, aut saltem Hadriano Barlando, cum quo frequentissima mihi res est, significare an has meas et illas patris, qui (quod paene pretermiseram) plurima te salute impartitur, literas acceperis. Recte vale, doctissime domine Erasme.

Louanii ex aedibus domini Ioannis Vullinck, scholastici diui Petri et scribe huius vniuersitatis, cui conuiuo. Anno a nato Seruatore supra sesquimillesimum vicesimo sexto : pridie k. Martias.

Ioannes Oem a Wyngairden, ex animo tuus
tum amicus tum seruitor ac discipulus.

Eruditissimo iuxta ac facundissimo viro, diuinarum literarum professori eximio ac totius eloquentie facile primati, domino Erasmo Roterodamo, amico ac preceptori summe colendo. Basilaee.

1669_{1745} FROM STEPHEN GARDINER.

Breslau MS. Rehd. 254. 68. London.
EE^2. 49. 28 February ⟨1526⟩.

[An original letter, autograph throughout : first printed in the *Academy*, 19 Oct. 1895, pp. 317–18, with some depravations of my own, from a copy which Dr. Markgraf, then Director of the Town-Library at Breslau, very kindly made for me. The year-date can be supplied from Ep. 1745.

---

of which he may have been the author, appear (f^o. A^2 v°.) in Erasmus' *Carmen bucolicum*, edited by Alard of Amsterdam (Ep. 433), Leiden, P. Balenus, 13 Feb. 1538.

24. profectio] In Oct. 1515.

mutuis literis] Letters from Adrian to Laur. du Bliou, 'graphiarius', and to F. Oem, from Barcelona, 11–12 Aug. 1519, about steps to be taken for the revocation of the imperial edict of banishment, are printed in *Illust. vir. Epistolae*, Leiden, 1617, pp. 566, 568. Of another, from Madrid 22 June 1517, answering one of Oem from Dordrecht 16 May, there is a xvii^c. ms. copy in the Utrecht Univ. Library (Var. 368^a, f. 30).

27. propriis literis] From Vittoria, 15 Feb. 1522 : printed by C. Burmann, *Hadrianus VI*, 1727, p. 398.

34. Gauerio] See Ep. 717. 21n.

35. Gocclenio] See Ep. 1209.

35–6. Barlando] See Ep. 492.

40. Vullinck] Notary to the University from 8 Sept. 1503 until his resignation on 8 March 1530, and also for a time to the Rector; and *scholasticus* of St. Peter's church. See Val. Andreas p. 74; de Jongh pp. 17*, 27*.

Stephen Gardiner († 12 Nov. 1555) was just now entering upon the career of political activity which led him to great prominence. This letter, with its mention of an Eden, corroborates C. H. Cooper's suggestion (*Gentleman's Magazine*, May 1855, pp. 495–6) that Stephen was the son of John Gardener, clothmaker of Bury St. Edmund's; who in his will dated 18 Jan. 150$\frac{8}{9}$ made provision for his son Stevyn's maintenance at school and university, arranging that if the boy died before reaching 21, the money should be held in trust by 'Thomas Edon and Richard Edon, gentilmen' for younger children. See *Proc. of Bury and W. Suffolk Arch. Institute*, i, 1853, pp. 329–30. As Stephen was 'puellus' when in Paris in 1511 (l. 25), he cannot have been born much before 1495. For possible trace of his movements in the autumn of 1513 see Epp. 276. 12–13, 277. 26–8. The Cambridge Grace Books B and Γ show that he was studying Law there in 1517–18, and took doctor's degrees in Civil and Canon Law in 1520–2. He was still at Cambridge in 1524, when he was Rede Lecturer; and in 1525 he was elected Master of Trinity Hall, in succession to Thomas Larke, who had been Wolsey's chaplain (Ep. 283. 166n). By now Gardiner had become one of Wolsey's secretaries, and thus was launched into public life: where, while striving to follow a middle course, he incurred, perhaps not without reason, frequent suspicions of double-dealing. His services in promoting the Divorce were rewarded with the see of Winchester in 1531; and in a treatise *De vera obedientia*, London, T. Berthelet, 1535, he renounced obedience to the see of Rome. After suffering much in the reign of Edward VI, he reverted later to Rome; and is thus credited with much of the Marian persecution of heretics.

Though immersed in politics, he translated the Gospels of St. Luke and St. John for Cranmer's projected New Testament in English; and to his intercession is ascribed the preservation of Cardinal College, Oxford, from the fate of the College at Ipswich after Wolsey's fall. In 1540 he was Chancellor of Cambridge University: a position in which he showed himself opposed to innovations in the pronunciation of Greek.

See DNB; which mentions a commentary on Ps. 50 by Florentius Volusenus dedicated to Gardiner in 1532. The Aldine edition of Paulus Aegineta, Aug. 1528, also was dedicated to him by Francis Asulanus.]

S. GARDINERVS ERAS. RHO. S. P.

QVANTVMCVNQVE reclamet infancia mea, ne ad Erasmum scribam, in omni eruditionis genere principem virum, illud tamen a me impetrare non potuit, vt sileam omnino; tam potens alioqui ipsa viribusque tam valida, vt modum pro imperio posset adhibere. Nam nec sinit interdum quod sentio exprimere, et tamen surdis nunc canit affectibus meis, ne tibi se prodant quoquo modo, tam commoda presertim occasione oblata tum scribendi tum scripta per tabellarium mittendi ad te. Vel scribentibus certatim ex Anglia reliquis, solus taceret Stephanus ille qui, quoties de Erasmo sermo incidit, se illi coquum aliquando fuisse gloriose satis iactitare solet? hoc modo scilicet eruditionis sue fidem audientibus facturus; non aliter profecto quam qui sanctos eo nomine se volunt haberi, quod Sanctam semel Terram pedibus calcarunt. Scribendum certe fuit, ne vel circa te ingratus amicis tuis videar, qui non illi gracias habeam, in cuius scriptis aliquamdiu versatus nonnihil inde frugis collegerim, vel aliis mentitus, dum me tibi tam notum vbique predicarem olim fuisse et familiarem.

Ceterum si fas sit memoriam istam tuam optimis quibusque rebus diligentissime adseruandis a te destinatam ob rem quandam nugatoriam ad preterita reuocare, annon recordaris sexdecem

---

9. reliquis] The only one of such letters extant is Ep. 1666.

20. sexdecem] If the *Moria* (Ep. 222) is rightly dated in 1511, and the year-date accepted for Ep. 1745 is correct, then Gardiner's memory is inaccurate.

abhinc annos, cum apud Edenum quendam Anglum, in vico sancti Ioannis Lutecie tum diuertentem, hospes esses, quo tempore primum Moriam edidisti, ni fallor, tuam, et iam magnam librorum vim tibi comparasti tum Grecorum tum Latinorum, fuisse id temporis cum Edeno illo puellum quendam, cui cotidie iubebas vt lactucas pararet tibi cum butiro et omphatio coctas, atque illum tibi cibum ab eodem tam eleganter instructum diceres vt nunquam alias ? Ipsus ego sum, Stephanus Gardinerus, tui amantissimus ac tecum absente absens hucusque bona fide versatus, sed aulicis iam tandem negociis a te sic distractus, vt te amare, quod facio, deinceps liceat, frui vero dulcissima illa scriptorum tuorum consuetudine vereor vt liceat aliquando. O me certe infelicem, cui illam conditionem amplecti non contigit, quam tu per Gerardum, bibliopolam Cantabrigensem, mihi obtulisti ! si tamen is mihi non est mentitus, nimirum vt tibi inseruirem ; tum quidem pro mutis illis literis tuis quas vtcunque degustaui, viui tui pectoris energian preceptorem habiturus.

Sed stultus qui queror que mutari non possunt. Et plura verba facturo manum iam iniicit ipsa quam dixi infancia, nec sinit hoc tempore esse loquatiorem. Itaque vale, doctiss. Erasme, et Stephanum vt olim palato tuo in parandis certe lactucis non ineptissimum coquum, sic nunc, si qua te possit fortuna iuuare, amicum non infidelem tibi futurum velis existimare. Iterum vale.

Ex edibus reuerendissimi Cardinalis vltimo Februarii.

Tibi deditiss. Stephanus Gardinerus.

1670. To Duke John of Saxony.

Weimar MS. Reg. N. 156, f. 9. Basle.
2 March 1526.

[An original letter by a secretary (a^1), corrected, signed and addressed by Erasmus (a^2) : in the Hauptstaatsarchiv at Weimar. It is followed on f. 11 of the same volume by a contemporary German translation, which Erasmus has signed, and on f. 16 v°. addressed. It may be compared with Ep. 939, also addressed to an Elector of Saxony, and accompanied by a German translation ; and here too there is a slight difference of month-date between original and version. This letter was first printed in the German, from a contemporary ms. copy in the Dresden Hauptstaatsarchiv, Loc. 10300^a, f. 152, by J. K. Seidemann in *Die Reformationszeit in Sachsen*, 1846, i. 205 ; the original Latin did not appear until published by C. A. H. Burkhardt in *Zs. f. kirchliche Wissenschaft*, 1883, p. 10.

The letter is of importance, marking another point in Erasmus' relations with Luther. It is an appeal for protection from Luther's violence, addressed to the new Elector, Duke John the Steadfast of Saxony (30 June 1468–16 Aug. 1532),

---

21. Edenum] No doubt one of the Edons mentioned in introd., or else a relation. An Edone or Edyn appears in the Cambridge Grace Books B and Γ as studying Law (Gardiner's subject) in Cambridge in 1499 and 1506–7 ; and was admitted Dr. in Canon Law in 1520 on the occasion of Wolsey's visit to the University. He may be identical with the Richard Eden who was appointed clerk to the King's Council in 1512 (Brewer i. 3478) and archdeacon of Middlesex in 1516 (Le Neve ii. 330 : † a. 9 April 1551) ; and later was, like Gardiner, employed by Wolsey (Brewer iii. 3476).

33. Gerardum] Godfrey ; see Epp. 248. 44n, 456. 281n. Erasmus' invitation was no doubt extended after his return to England and his settlement at Cambridge in 1511.

44. Cardinalis] Wolsey.

who had now succeeded his brother, Duke Frederick († 5 May 1525). But Duke John was as staunch a supporter of the new movement as his brother had been, and in 1529 was one of the first 'Protestants'; so that the appeal to him fell on deaf ears. On 21 April he sent a copy of the letter for Luther to see (LE[2]. 1057), asking him to consult with Melanchthon about the answer to be sent; and bidding him keep the letter secret, that it might not be passed about and printed without authority (cf. Epp. 939, 1033) before a reply was ready, and thus Erasmus be provoked to more vehement intercession. Luther answered Duke John on 23 April, indicating the lines of a reply (LE.[2] 1059); but if one was ever sent, it does not survive. Apart from that, the secret was well kept; and there is no trace of the letter in the correspondence of either Luther or Melanchthon. Though it mentions only the *De seruo arbitrio*, Erasmus in Ep. 1805 claims that he was moved to write by Luther's attack on the religious orders. Enders shows (LE[2]. 1057, n. 1) that Burkhardt is wrong in suggesting that Luther's letter to Erasmus answered by Ep. 1688 can have had anything to do with the present occasion.]

ILLVSTRISSIME Princeps Elector, quanquam mihi quidem nulla cum amplitudine tua intercedit consuetudo, tamen quoniam audio credoque te fratri, cuius integritatem expertus sum, successisse vere germanum, hoc est omnibus dotibus optimo Principi simillimum, non veritus sum tuam illustriss. celsitudinem meis litteris compellare; quum res quae ad hoc inuitabat esset eiusmodi vt non solum ad me aut tuam ditionem, sed ad vniuersum Euangelii negocium totiusque populi Christiani tranquillitatem pertinere videatur.

Ante annum aedideram Diatribam de libero arbitrio, in quo mire caui ne cuius nomen perstringerem. Titulum indidi libro modestissimum, disputationem siue collationem appellans; nec illic mihi sumo personam iudicis, sed inquirentis et communicantis, deposita interim autoritate cunctorum praeterquam sacrarum litterarum. Ciuiliorem disputatorem Lutherus nec optare poterat: cuius

Durchluchtiger hochgebornner furst vnnd herr, min vnnderthenig willig dienst sient ewern churfurstlichen genadenn mit vlysz voran bereit. Gnedigister herr, wicwol ich e.c.g. dhein kuntschafft hab, demnach aber ich hore vnd gloub e.k.g. seye an stat komen desz durchluchtigenn hochgebornnen furstenn vnnd herrenn, herrn Friderichen loblicher gedechtnis, wylend churfurst vnnd hertzogenn zu Sachsen, welliches ersam frommkeit ich erfarenn, deszhalb ich dhein abscheuhung hab e.c.g., als die mit allenn gabenn vnnd tugenden den abgestorbnen gantz guttenn vnd tugentrichenn fursten ersetzt, mit miner geschrifft anzukerenn; dwil die sach so mich darzu bewegt, dermassenn ist das sy nit allein e.c.g. landt oder mich, sonder allenn handel vnnd furgang desz Euangelii, zu dem ouch die stylle Cristenliches volcks, berürt vnd antryfft.

Vor eins iars frist hat ich lassenn vszgon ime truck ein buch genant Diatribam de libero arbitrio, inn wellichem ich innsonderheit verhüttet das ich niemants namen beleidiget. Hab sollichem eegenantten buch ein gantz bescheidenen tittel gebenn, vnnd sollichs genempt ein disputacion oder ein früntliche berichtung vnnd zusamen verglychung heiliger geschrifft den fryen willenn betreffendt; inn wellichem ich nit an mich genomen hab die person eins rychters, das vrteil zu fellenn, sonnder allein eins fragenden vnnd eins der do begert gütlich darusz bescheiden zewerdenn, hindan gesetzet menigklichs auctoritet, allein angesehenn die heilig geschrifft an ir selbs. Frunt-

6. hoc *add.* a[2].

9. Diatribam] See Epp. 1419, 1481.

14. Ciuiliorem] For the stress that Erasmus laid on this character of his treatise cf. Epp. 1672. 116, 1675. 29, 1678. 11, 1683. 39, 1687. 38, 1688. 12, 1690. 27–8, 1691. 10.

dogma si verum est, data fuerat occasio confirmandi suam sententiam; sin aliter, non poterat ciuilius admoneri. Quid multis agam? Adeo nihil erat illic quod quenquam quamlibet iritabilem posset offendere, vt ea ciuilitas mihi conflarit magnam inuidiam apud theologos et principes aliquot, quasi cum Luthero non pugnarem sed colluderem. Et quanquam a summis principibus, detrectans et nihil non excusans, protrusus sim in eam harenam, tamen Deum testor me nihil ibi scripsisse contra animi mei sententiam; nec ab vllo mortalium teruntium accepi vt in Lutherum scriberem. At ille nobis misit plusquam iustum volumen, vndique differtum sannis, dicteriis, conuiciis, minis, criminationibus, vt in omnibus libris quos antehac emisit, non sit tantum maliciosae maledicentiae quantum in hoc vno.

Tolerari poterat si me stupidum, indoctum, ebriosum, lapidem, stipitem aut fungum appellarat: homo sum et humana sunt haec. Verum his non contentus subinde me facit Lucianum atheon, quod nullum credam esse Deum, Epicuri de grege porcum, quod non credam Deo curae esse res mortalium; facit me contemptorem sacrarum Scripturarum, subuersorem religionis Christianae, hostem Christianismi, sceleratissimum hypocritam, qui quicquid

lichers disputierers hat ime D. Luther nit mögen wunschenn; welliches leer den fryen willenn betreffendt, so sy war ist, was ime durch min buch vrsach gebenn sin meynung zubeuestigenn; wa sy aber nit war ist, hat er bescheidenlicher nit mögen ermant werdenn von siner meynung abzesten. Was sol ich vil daruon sagenn? es ist inn dem obgenantten buch also nützit vberal, das da ouch ein geneigtten zum zangk verletzenn möchte, das sollich min bescheidenheit mir nit ein cleynen hass vnnd vnglympff by ettlichenn furstenn vnnd theologis gestyfftet hat, als strytte ich nit wider D. Luther, sonnder hieltte es mit ime heymlich. Vnnd wiewol noch vil entschuldigung mit manigfalt vrsach von mir beschehenn von sollichem buch zuschribenn entlediget zewerdenn begerennde, ich von groszmechtigenn furstenn ine zewillfarenn als vil als getrungen bin, nymen ich Got zu züge das ich nutzit wider mins gemüts sententz geschribenn; vnnd ouch deszhalb von keynem möntschen dheins pfennings wert, das ich wider den Luther schribe, genomen hab. Aber gegenn sollicher miner bescheidenheit hat doctor Luther lassen vszgan ein buch allenthalb also vol gespeysz, schmutzwort, nachred, tröwung vnnd lesterung, das inn allenn sinen bucherenn vormals vszgangen nit als vil boszhafftiger schmutzred vnnd schimpffierung ist als inn dem eynigen.

Es mocht erlittenn werden, wo er mich ein vnuerstendigen, vngelerttenn, drunckenen, ein steinstock oder eyn vnnutzen möntschen genennet hette: ich bin ein möntsch vnnd solliche schmachreden sind möntschlich. Aber mit sollichen zunamen ist er nit benügig, macht vsz mir offt den gotlosenn Lucianum, der ich gloub das dhein Got seye, macht vsz mir ein mastschweyn von der schar Epicuri, der ich gloube das Gott möntschlicher dingen dhein acht habe. Er macht ouch vsz mir ein verschmeher der heiligen geschrifft, ein zerstörer vnd find desz cristenlichen gelauben vnnd lebenns, ein aller schentlichistenn gleyszner, der ich biszhar so ettwas von mir geschribenn ist inn minen bücherenn dem Cristenlichenn gelaubenn gemäsz, sollichs

29a. vnnd/vnd *MS.*

21. protrusus] See Ep. 1419 introd.
23. teruntium] Cf. Epp. 1459. 54n, 1477. 7–8, 21–2, 1703. 22–4.
30. atheon] But so Tunstall of Luther in Ep. 1367. 13. For this abuse of Erasmus cf. Epp. 1688, 1690. 18–22.
31. Epicuri] Cf. Hor. *Ep.* I. 4. 16, and see LE[2]. 2139.

hactenus pie scripsi in meis lucubrationibus, simulate scripserim, summam impietatem celans in pectore; aliaque permulta quae nullus vir modestus scriberet in Turcam aut Mahumetensem. Et haec facit instinctu leuium quorundam hominum, nec animaduertit quam sustineat personam. Si pium est quod ille docet, non videt quot hominum milia abalienarit ista calami sui petulantia. Qui namque congruunt scurrilia scommata, lusus inepti, risus dentati, calumniae, minae, strophae tam serio tamque periculoso negocio, quod orbem fere totum concussit? Si rationes meas scripturis et rationibus libere fortiterque prostrauisset, consuluisset suae causae ac multos sibi conciliasset quos nunc alienat, non tantum in hoc articulo, verum etiam in vniuersa doctrina quam asserit. Praedicat spiritum suum: at quis credat in eo pectore habitare spiritum Christi, vnde proficiscitur sermo tantum arrogantiae, amarulentiae, ferociae, calumniae et scurrilitatis prae se ferens? Et haec toties monitus adeo non corrigit vt semper proficiat in deterius.

Ego syncero animo pro viribus iuui bona studia et rem theologicam. Est suum cuique donum a Deo datum, et alius alia via religionem promouet. Quod si Lutherus non patitur quenquam ab ipso dissentire, habet multos qui libris aeditis ⟨ab⟩ eo dissentiunt, non ciuiliter disputantes vt ego, sed atrocibus conuiciis in eum debacchantes. In hos debebat stringere stili sui mucronem. Habet suae communionis plurimos, qui in grauissimis articulis, veluti de Eucharistia,

durch ein glysznery gethon hab, so ich doch ein vncristenlichen vngelauben im hertzenn verdecke; derglichen vil leesterung er mir zugelegt, welliche dhein bescheidener dheynem Turcken noch Machumetten zuschribe. Thut sollichs vsz anreytzung ettlicher lychtferttigen möntschenn, vnd nimpt nit acht was person er erhallte. Ist es Cristenlich das er leeret, sicht er nit wie sin freuenlich vnnd vnordenlich schribenn also vil tusent möntschenn von ime abgezogenn hat. Dann wie rymet sich zusamen also lichtferttige scheltwort, vngeburliche spottung, schantlich nachteilig verachtung, anzüg valscher laster, tröwung wanckelhafftiger betrüg, mit eynem söllichenn ernsthafftenn vnd geferlichen handel, der gor nach die gantz welt bewegt hat? Hette er min argument vnnd vrsachenn mit göttlicher geschrifft vnnd ouch mit anderenn bewärttenn vrsachenn frig vnnd crefftiglichen nidergelegt, were er siner sach radtlich gewesenn, vnnd ime vil versünet die yetzunt von ime abgefallenn sindt, nit allein inn dem artickel, sonnder ouch inn aller siner leer die er leeret. Er vberhept sich er habe den geist; wer wolt aber geloubenn das der geist Cristi inn eynem sollichenn hertzenn wonet, vsz wellichem ein red vszgot, vermischet mit souil vbermuts, bitterkeit, gryme, vfftrechung falscher laster vnnd lichtferttigkeit? Vnnd von eegenantten sachenn so offt gewarnet, bessert sich also nit das er sich fur vnd fur ergert.

Ich hab biszhör vsz lutterer gutter meynung, so man nempt inn Latin bona studia, noch minem vermögen geholffenn, darzu ouch der theology. Einem yegklichenn ist sin gab van got gebenn, vnnd ye eyner ein anderenn weg denn der ander die Cristennlich religion furderet. Ob aber D. Luter nit lydet das yemands wider sin leer miszhellig sige, so hat er vil die mit bucherenn inn druck vszgangen ime zwyträchtig sind, vnnd nit disputierenn mit sollicher bescheidenheit als ich, sonnder mit schwerenn lesterung. Inn die solt er die scherpffe sins schribenns bruchenn. Er hat ouch inn siner gemeinschafft die inn aller schwerstenn articklenn (als da ist von dem sacrament) mit vszgan-

50. proficiat a^2: proficiscatur a^1. 54. ab *addidi*

47. spiritum] Cf. Ep. 1384. 55, 88–9.

libris euulgatis impugnant illius dogma, et non patitur me semper ab illius ecclesia alienum modeste disputare. Ad quid tandem conducunt illae sannae, risus et maledicta? Ad nihil aliud quam ad excitandas in orbe seditiones, et Euangelii nomen simulque bonas literas in summam inuidiam vocandas: vt demus iam illustriss. celsitudini tuae nihil hinc incommodorum oriri posse. Si Euangelium est quod ille docet, non in hoc valet Euangelium vt licentius peccemus, sed ne omnino peccemus, etiamsi liceat impune. Nec Euangelium submouet legum ciuilium autoritatem, sed confirmat. At illae puniunt si quis verbo vocet alium furem aut mendacem aut periurum, capitis supplicio afficiunt libellorum famosorum autores.

Ille libris iam nunc in duodecim milia exemplariorum propagatis scribit me non credere Deum esse, scribit me ridere Scripturas sacras; iudicans interim de aliena conscientia, quod est solius Dei. Et hoc tam sceleratum exemplar imitantur illius discipuli. Persuasum est nobis leges apud vos nondum extinctas esse; per quas si puniuntur fures aut periuri, hoc superat omne furti genus, mendaciis capitalibus incessere famam alterius, quae bonis etiam ipsa vita charior est.

Haec scribo, Princeps inclyte, non quod ego vindictae cupidus sim, sed quod publicitus omnium referat illum per leges perque tuam autoritatem commonefieri ne simili petulantia debacchetur in quemlibet, nullius bono sed omnium bonarum rerum exitio. Aut

genen bücherenn sin leer widerfechtenn, vnnd mag mich nit lyden, der inn siner gesellschafft nie gewesenn, das ich mit bescheidenheit disputiere. Warzu sind nütz sollich verachtung, verspottung vnnd scheltwort? Vnnd das es glich also sey, das e.c.g. dhein vnrat darusz erstande, so dienet doch sollichs nienen zu anders dann zu bewegung vnnd vffrur inn der welt, vnnd das es hessig mach den namen desz Euangelii mit sampt anderenn künstenn, so man nempt bonas litteras. Ist das Euangelium das er leeret, so dienet es nit dahin das wir fryer sollenn sunden, sonnder das wir vberal nit sundenn, wenn schon sollichs strafflosz were. Darzu das Euangelium nimpt nit hynweg die auctoritet keyserlicher vnd möntschlicher rechtenn, sonnder beuestiget sy. Solliche aber straffenn die schmach, so eyner den anderenn ein dieb, lugenhafftig, meyneidig, schilttet; deszglichen mit verwurckung desz lebenns straffenn sy die ihenen so schmachbücher schribenn.

Doctor Luther inn disem nuwenn vszgangenen buch wider mich (wellicher vff zwölfftusent getrucket sind) schript von mir das ich nit geloube das Got sy, schript von mir das ich verlache vnnd verachte die heilig geschrifft; vrteilet eins anderenn gewyszne, das doch allein Got zugehöret. Vnnd ein sollich schantlich exempel volgen auch nach sine iunger. Ich bin der hoffnung das keyserliche recht by vch nit erlöschen syen; durch welliche ist es das die dieb vnnd meyneydigen gestrafft werden, so vbertriffet das alle diebstal, so man mit houptlügen eynes anderenn gutten geruch schwechert, wellicher fromen byderbenn lüttenn lieber ist dann das lebenn.

Sollichs schribenn ich e.c.g. nit rach begirig, sonder das ich vermein gemeynlichen eynem yeden zustan, damit sollicher durch recht vnnd e.c.g. auctoritet ermanet werde, das er nit mit sollicher vngestüme inn eynen iegklichen wütte, niemants zu gut, sonnder zu mercklichem schaden aller gutter dingen. Eint-

59. ecclesiae *a*. 61. orbae *a*.

---

59. ecclesia] Cf. Epp. 1459. 61n, 1485. 6, 1678. 12.

69. libris] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.

igitur deponat scurram aut deponat Euangelistam. Nihil est commercii Deo cum Belial.

Opto serenissimae celsitudini tuae perpetuam felicitatem: cui defero quicquid obsequii praestare potest humile quidem sed tamen addictum ac fidele mancipium.

Datum Basileae. postrid. Cal. Martias. Anno a Christo nato. 1526.

E. S. C. T. addictiss. mancipium,
Erasmus Rot. mea
manu subscripsi.

Serenissimo duci Saxoniae Ioanni, principi Electori.

wedera er thuege von ime die person eins Euangelisten oder eins lichtferttigen; dan Got dhein gemeinschafft hat mit Belial.

Ich wunschenn e.c.g. ewige seligkeit; vrbuttig mines vnderthenigen diensts vnnd alles desz ihenen so dann leystenn mag, wiewol inn eynem cleynen vermögen, ewer gar vnd gantz ergebner vnd zugeeignetter diener.

Datum Basileae 13 die Martii An. a Christo nato. 1526.

E. illustrissimae celsitudinis tuae mancipium
Erasmus Roterodamus mea manu subscripsi.

Exemplar epistolae Latinae versae Germanice ad illustriss. Saxoniae ducem Ioannem, principem Electorem.

[1654]1671. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 7. Antwerp.
7 March 1526.

[An original letter, autograph throughout: in sequence with Epp. 1651, 1658].

+

Novissime scripsi tibi decima Februari. Misi epistolam Nuremberge, ab illinc Basileam versus, tibi vlterius mittendam: nescio an acceperis vel ne. Dixi ea epistola tibi antea scripsisse xvi[a] Ianuari, misisseque cyrographum Martini Lombardii, negotiatoris Basilei: cui ego istuc es tuum numeraui, quod ex Anglia industria Aluari de Castro receperam. Hoc ipsum es ab Iacobo Lombardio, illius Martini fratre, per te reaccipiendum illuc. Speratur abs te audire quisnam sit factus euentus.

Postridie eius rei perrexi Bergam ad nundinas, vbi paulo post accepi tuam epistolam, quam Carolus Haustus detulerat: qui non inuento me domi, familiaribus meis meam planxit absentiam. Nam nec ad me venire Bergis, nec meum spectare aduentum potuisse se asseruit, ob nimiam agitationem qua ad Angliam proficisci vrgebatur. Dixit attamen, quod illi mecum tua causa rei erat, ad reditum suum velle differre. Totidem ex nundinis rediens asseruit michi illius nomine Petrus Egidius: qui simul non valemus mirari admodum hominis moram, dum vsque in hunc diem ab hoc nil auditum sit, nec Aluarus meus scripserit quidquam. Nollem hominis infortunium.

1670. 87. E. S. C. T. ... 90. Electori *add.* α². 110[a]. Basileae ... 114[a]. Electorem *add. Erasmus*. 1671. 14. attamem *MS.*

1671. 1. Nouissime] The letter is not extant.

3. antea] Ep. 1658.

17. hominis] Harst: whose name Schets writes wrongly throughout this letter.

Accepi cyrographum tuum, quem pro his libris triginta octo sterlingis per Aluarum de Castro acceptis misisti michi: hunc transmittendum curabo, quo Castrus liber fiat et indempnis sue erga Cantuariensem promissionis.

Quod priori epistola tua petiisti Hausto tuo, in faciunda ratione pecuniarum tuarum ex Petro Aegidio per hunc recipiendarum velle adesse, faciam lubens, modo reuersus sit Haustus, illoque ad hoc me requirente. Nil de hisce rebus tactum est Petro Aegidio. Sat est hac in re nouisse me tuum animum.

Vsque huc nil feci de volumine lineorum. Distuli rem ad Hausti reditum, qui fere ob nimiam moram frustratur me spe. Desideraui enim, priusquam emerem, ab hoc edisci quemadmodum dense vel subtile tue vtilitati et chommodo hec linea sint conuentura: quo minus abs me quid frustra fiat tuo nomine.

Plus gratiarum refers quam mereatur vasciculum succaratorum. Placuit de receptu scire, displicuit tamen dispendium totidem flapardorum tibi extorsorum. Hoc abs me auditurus est Martinus Lombardus, qui ab omni dispendio saluum promisit daturum illuc. Procurabo preterea de succaratis siccis obtinere quemquam portionem tibi mittendam: ab amicis expetam, nam michi non sunt domi nec foris.

De Berchmanno quod scribis miror. Quis cacademon vrget hunc tuos perturbare fauores? Nusquam fit secus ab his qui tam audenter et impudenter assueti sunt mentiri.

Litteras quas Petro Barbirio ad Hispanias mitti expetis, curabo mittendas bene.

Annulum Anglie Regi sacrum accepit abs te vxor mea pergratanter, habetque tibi hinc multas gratias. Nusquam enim cessat, quouis tui fit mentio, sublatum vnicornium lamentari. Habebit, credo, huius annuli meliorem curam. Vale, my Erasme, longe felix et prosper.

Ex Antuerpia vii^a^. martii. 1526.

Tuus deditissimus Erasmus Schetus.

Doctissimo incomparabilique viro D. Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1672. To John Henckel.

Opus Epistolarum p. 611. — Basle.
N. p. 583: Lond. xviii. 25: LB. 796. — 7 March 1526.

[The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1660. John Henckel (c. 1481—5 Nov. 1539) belonged to a family of the lesser Hungarian nobility settled near Löcse (Leutschau) in N. Hungary. He matriculated at Vienna in the summer of 1496, and after becoming M.A. in 1508, was still studying law there in 1510. On returning to Hungary he was parish-priest of Löcse 2 Feb. 1513—Sept. 1522, and during that time brought thither as schoolmaster Leonard Cox (Ep. 1803), who had been teaching in the University of Cracow. From Löcse Henckel went to

20. *Pro* quem . . . 21. hunc *Schetus prius* quod . . . hoc *scripserat*. 31. quamadmodum *MS*.

---

20. cyrographum] Cf. Epp. 1651. 4–18, 1658. 7, 13.
38. succaratis] Cf. Ep. 1651. 21n.
41. Berchmanno] For Erasmus' recent relations with him cf. Ep. 1665. 1n.
44. Litteras] Not extant.

Kassa (Kaschau) as parish-priest. By 1526 he had been appointed preacher to the young Queen of Hungary, and also archdeacon of Torna (Ep. 1660. 43); and in 1527 he was provost of Eger (Erlau). His temperament was quiet and retiring; and as his sympathies were towards moderate reform, he decided in 1527 to resign his preferment (Ep. 1803). At the same time his position with the Queen was compromised by old ties with the claimant-king of Hungary, John Zapolya (Ep. 1810). In 1528 he returned to the Queen at her request (Ep. 2011). He encouraged her to read Erasmus' Paraphrases; and persuaded Erasmus to dedicate to her the *Vidua Christiana*, Basle, H. Froben and J. Herwagen, March 1529. At her wish he resigned his post at Kassa, and in her service he attended the Diet of Augsburg 1530; where he won the friendship of Melanchthon (ME. 808, 1143), and had an interview with Capito and Bucer (cf. LE². 1733).

In Oct. 1528 Ferdinand, though unwavering in Catholic sympathies, had acceded to the Queen's petition and had recommended Henckel for preferment at Breslau. The Bishop gave him a canonry at Breslau, and made him parish-priest at Schweidnitz; whither Henckel retired when the Queen went to the Netherlands as Governess in 1530 in succession to Margaret of Austria. In 1533 he settled in Breslau; where he was in close intimacy with John Hess, and composed his only two books, some German sermons, 1534, and a *Soliloquium siue praecatio pia*, Cracow, F. Vnglerius, 1535. He went back to Kassa as parish-priest in 1535, but died in Breslau. Some books which he exchanged with John Hess and which contain his signature, are now in the Town-Library at Breslau.

See G. Bauch in *Ungarische Revue*, 1884, pp. 599–627, and *Zs. f. Gesch. Schlesiens*, xxxiv, 1900, pp. 383–4; also OE. A sketch by V. Frankl or Fraknoi in the Proceedings of the Hungarian Academy, 1872, contains a few letters.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI HENCKELLO, MARIAE REGINAE VNGARIAE A CONCIONIBVS, S. D.

QVEMADMODVM non potest animus vere Christianus non ingemiscere, considerans quo prolapsi sint mores Christi nomen profitentium, quam pene fuerit antiquatum Euangelium, quam prope nihil fidei charitatisque reliquum fuerit praeter nomen ac titulos, ad haec quam in angustum contracta sit ea professio; ita non potest non exhilarari, quoties audit Deum in viris doctis, integris et dignitate praeminentibus, innouare spiritum suum bonum: quod ea res nobis velut ostensa luce desperationis tenebras abigat, et in spem bonam vocet fore vt iustissima numinis ira versa in misericordiam, exoriantur Euangelistae, qui disiectas, palantes ac dissipatas oues reuocent ad salutifera Christi pascua, et ad ecclesiasticae concordiae caulas reducant. Frequenter enim Deus in prophetis, iritatus populi sui sceleribus, minitatur illi principes pueros, et tales sacerdotes qualis est ipse populus, et spiritum in prophetis mendacem; contra propiciatus, veluti felicitatis summam pollicetur principes cordatos, legum ac religionis tenaces, pastores fideles, prophetas veraces.

Nec ego sane aliunde natum arbitror quod hactenus plerisque in locis videmus solo titulo Christianos, adeo rudes et ignaros suae professionis vt ne Symboli quidem Apostolici sententias teneant, aut saltem illud intelligant, quid in baptismo professi sint. A veritate aures auertimus, et ideo misit nobis Deus doctores, non qui lingua medica sanarent vlcera nostra, sed qui pruritum et scabiem affectuum nostrorum commode scalperent. Quam vero potens res et amabilis sit Euangelium, declarant haec tempora, quibus conspicimus orbem ad auditum Euangelii nomen velut e lethargo expergisci ac veternum excutere. Quid si mundus videret in Euangelistis mores et animum Euangelicum? Nunc videmus multis in locis

9. *N LB*: numimis *H Lond.*

exortos nouos prophetas, homines fere humiles, contemptos ac iuxta mundum etiam infames, qui validis clamoribus, magnificis pollicitis Christianum orbem, iis quae carnis sunt ceremoniis et humanis praescriptis, veluti mandragorae quod aiunt, altum indormientem excitarunt, excitatum bona ex parte ad se rapuerunt.

Atque initio quidem vt in proscenium venit, etiam bonis viris plausibilis erat fabula, donec praedicabatur maiestas et autoritas incomparabilis Scripturae diuinae, donec inculcabatur fiduciam omnem in Deum transferendam, damnabatur fiducia virium humanarum, praeferebatur optabile nomen Euangelicae libertatis. Quin et ea quae magna libertate velut e plaustro dicebantur in curiam Romanam, in episcopos prophanos, in monachorum iam non tolerabilem tyrannidem, in theologos sophisticos et absque Christo doctos, satis frequenti cum applausu excipiebantur; et impauidum hominis pectus in eos qui pro diis habentur, bonae conscientiae signum interpretabantur.

Quin insuper addebat nonnihil laeti ominis ipsum Lutheri cognomen, quod Germanorum lingua 'repurgatorem' sonat. Id habet ex patris opificio, qui rudes aeris massas officina sua repurgat. Augebant theatri fauorem inepti tumultus quorundam, qui protinus moliebantur exsibilare coeptam fabulam, vociferationibus apud populum, censuris, articulis ac debacchationibus in bonas literas ac linguas. Ii quoniam et ante graui odio laborabant apud eruditos ac bonos, Lutheri causam reddebant fauorabilem. Iam et illud arguebat hoc negocium aliquo numine geri, quod quo magis in aduersum nitebantur coniuratae phalanges et his fauens monachorum potentia, hoc latius serpebat malum. Exustis aliquot promittebant sibi finem totius tumultus. Hoc erat monachorum consilium. Hic plane nobis vsu venit quod Herculi in hydra. Damno creuit pestis, et a saeuicia duxit opes animumque nostra.

Ego inter applausores et exibilatores medius ex multis coniecturis diuinaui rem in seditionem exituram; nec fefellit vatem sua diuinatio, multo plus vidimus malorum quam metuimus. Vtraque pars tendebat in diuersum funiculum contentionis. Altera pontificum constitutiones aequabat Euangelio, altera vociferabatur esse pestem Christianae pietatis. Itaque Lutherum ante annos quinque literis priuatim scriptis admonui, vt ad tam periculosum negocium, si suo fideret spiritui, adhiberet animum modis omnibus incorruptum. Ac meo quidem hortatu scripsit quaedam plausibiliora, veluti in Psalmos aliquot, in Precationem Dominicam, De quatuordecim spectris. Sed his incredibili celeritate perfectis, prouolarunt alii super alios libelli, quorum nouissimus quisque

43. interpretabantur] *sc.* homines.
45. repurgatorem] Germ. Läuterer; from läutern, to purify.
46. patris] Hans Luther († 29 May 1530: LE^2. 1653–4), who was engaged in mining at Mansfeld.
56. Damno] Cf. Hor. *C.* 4. 4. 59–62.
64. literis] See Ep. 1141. 15n.
66. meo quidem hortatu] Not in Ep. 980: presumably therefore in the letter mentioned in l. 64. But this cannot apply to Luther's commentaries on the Psalms, which had appeared even before Ep. 980 was written.
67. in Psalmos] See Ep. 980. 53n.
in Precationem] Luther composed three or four brief expositions on this in 1519–20: see the Weimar edition of his Works, ii, vi, vii, ix.
68. De . . . spectris] See Ep. 1332. 56n.

violentissimus erat. In his me vehementer offendebat praeter arrogantiam insatiabilis quaedam conuiciandi libido, non absque specie scurrilitatis; et compertum habeo eum per leues quosdam homines ad haec incitari, simpliciter indignos quorum vel in coquendis holeribus consilium admittat. Et ad talium susurros stringit petulantem calamum in reges et in homines publicitus de omnibus bene mereri cupientes, velut oblitus in quo theatro quam personam sustineat, quam fabulam agendam susceperit.

Haec hominis intemperantia fecit vt inciperem de spiritu illius vehementer esse sollicitus, mihique gratulari quod in eam factionem nec blandiciis pellici nec odiis protrudi potuerim. Non desinam tamen optare laetum aliquem exitum huius tragoediae, vndecunque natae, quomodocunque progressae. Videbam enim fore vt, si victoria cederet quorundam affectibus, Lutheri ruina multas res optimas secum traheret in exitium: veluti nunc videmus vbique frigere linguas ac bonas literas, quas intolerabili degrauauit inuidia. Iacent prisci scriptores; theologia scholastica, quam correctam optabamus, non extinctam, obsolescit. Emoriuntur fere omnes disciplinae liberales. Denique ipsum Euangelii nomen factum est apud multos inuidiosum, adeo vt vix illa profiteri liceat quae docuit Paulus. Tyrannis illorum quos videbatur oppressurus gladio spiritus, quod est verbum Dei, exasperata est, non sublata; et adeo non contigit sperata libertas, vt bonis iugum sit adgrauatum, pessimo cuique laxatae habenae.

Vna spes adhuc superest. Quae nam, inquis? Dicam pro mea quidem sapientia, quae perquam exigua est. Si forte meruit hoc mortalium impietas, vt per tales homines perque tam saeuum chirurgum curaretur, quando malagmatis, potionibus et emplastris sanari non poterat, spero futurum vt quos Deus afflixit rebelles, consoletur resipiscentes. Solet enim nonnunquam populi sui peccata per Philistaeos et Holophernas et Nabugodonosoras emendare, et vt est omnipotens artifex, impiorum maliciam in Ecclesiae suae bonum inque suam gloriam vertere. Sic et venena data nonnullis cesserunt in remedium, et interdum hostis gladius cum vulnere dedit sanitatem a medicis desperatam. Legimus et viperam complexu suo veterem ac deploratam podagram a morbo liberasse. Plus valet Dei bonitas quam casus. Morbus erat ingens et inueteratus, nec quicquam hic poterant leuia vulgariaque remedia. Datum elleborum iam pridem torquet intestina totius orbis, adeo vt periculum sit ne pereat in remedio; quod multis accidit. Vtinam coelestis ille medicus dignetur ex his malis donare populo suo aliquid bonae sanitatis! Charitas, iuxta Paulum, omnia sperat.

Hanc spem ego nondum omnino deposui, fretus nota Domini misericordia, qui non solet suis irasci perpetuo, sed pacisci cum tentatione exitum, vt possimus sustinere. Nam quod in me nuper tam scurriliter debacchatus est, idque sine causa, quum mea Diatriba ciuiliter absque conuiciis disputauerit, leuiter feram

---

90. videbatur] *sc.* Lutherus.
90–91. gladio spiritus] Cf. Eph. 6. 17.
111. Paulum] 1 Cor. 13. 7.
113–14. cum tentatione] Cf. 1 Cor. 10. 13.
115. debacchatus est] *sc.* Lutherus.
116. Diatriba] See Epp. 1419–20, 1481.

priuatam contumeliam; modo publicum Christianae religionis negocium vt optamus succedat, et Euangelium Christi vere regnet in conscientiis omnium mortalium, ac nobis apud homines ingloriis, glorificetur, laudetur, triumphet apud vniuersos adorandum nomen Domini nostri Iesu Christi. Idque quo magis speremus facit quod videmus aliquot in locis exoriri nouos Euangelistas, qui placide, prudenter et Euangelico spiritu praedicent Euangelium, nec in dextram nec in laeuam declinantes: quibus sic placet veritas Euangelica vt displiceant tumultus luxataeque rerum compages, quique doctrinam suam vitae integritate ac morum lenitate commendent, nec misceant Euangelistae personam cum persona scurrae.

Non hic te praedicamus, vir optime, sed misericordi Deo pro dotibus amplissimis quas in te contulit, et per has in te ἐνεργοῦντι, gratias agimus; ex animo gratulantes inclytae Reginae Mariae, foeminae, vt audio, tum piae tum prudenti, vel toti potius Vngariae, in qua hoc impensius optamus florere Christianismum, quo magis patet eorum incursionibus qui Christianae ditioni male volunt. Porro quod meis quoque studiis tantopere faues—id enim intelligo ex Antonini mei litteris—, amo candorem tui pectoris, quo faues, vt ille scribit, omnibus qui modo spem aliquam bonae frugis de se praebeant.

Ego nescio quo spiritu afflatus, pro modulo gratiae mihi donatae, coeperam theologiam scholasticam nimium nimiumque prolapsam ad argutias humanas, ad fontes reuocare. In hoc dedimus Nouum Testamentum et aliquot insignes autores. Addidimus Paraphrases, quo segnibus etiam consuleremus, et fastidiosos alliceremus obuia facilitate. Nec omnino male successit, nisi tempestas haec fatalis fuisset consequuta: quae si Deo volente mota est, licet per improbos, tamen speramus futurum vt ἀπὸ μηχανῆς Χριστὸς praeter expectationem inponat laetam καταστροφήν. Id citius confido futurum si plures exoriantur Euangelistae tui similes, et si monarchae suas cupiditates submiserint Euangelii gloriae. In Paraphrasibus, quando has dignaris tua lectione, comperi lapsus aliquot typographorum incuria commissos, quos partim curauimus sarciendos, videlicet in Matthaeo, Luca et Ioanne; nam hi tres nunc rursus excusi sunt. Mitto igitur simul et quos in his deprehendimus errores et quos in aliis, nisi quod illa minutula negleximus.

Tantum licuit in praesentia, vir ornatissime. Vbi tuae litterae fuerint redditae, pro viribus adnitar efficere ne videaris hominem ingratum et inhumanum ad amicitiam prouocasse. Dominus Iesus te seruet in aeternum.

Datum Basileae nonis Martiis. Anno a Christo nato. M.D.XXVI.

---

130. Mariae] See Ep. 1297. 53n.
135. Antonini] Ep. 1660.
136. scribit] This appears to be a loose citation of Ep. 1660. 23–6.
138. gratiae] Cf. Eph. 3. 7.
151. nunc rursus] For these revised editions see the introductions to Epp. 1255, 1381, 1333. Of Mark (Ep. 1400) there was no revision till 1534.
154. litterae] Cf. Ep. 1660. 16–21.

1673. To Frederic Nausea.

Opus Epistolarum p. 609. Basle.
N. p. 581 : Lond. xviii. 21 : LB. 797. 8 March 1526.

[The mention of the embassy to Muscovy (ll. 23–4) confirms the year-date.]

ERASMVS ROTEROD. FOEDERICO NAVSEAE S. D.

Qvi decoxerunt, re quidem opitulari non possunt, attamen consilio iuuant alios, ne profusiores sint quam oportet; et qui diu cum tenaci morbo colluctati sunt, optime commonstrant aliis quomodo vel vitari malum vel sanari queat; et qui fregerunt nauim, soluentibus ostendunt vitanda pericula. Itidem ego, Nausea chariss., non ignarus quam periculosus sit morbus scribendi cacoethes, admoneo te vt aliquot annos des euoluendis ac reuoluendis bonis autoribus: ex his vbi iam maturuerit dictio, felicius expones teipsum nasuto fastidiosoque mundi theatro. Neque quoduis argumentum erit arripiendum, sed deligendum aptum ingenio tuo tuisque viribus: hoc pacto continget tibi gloria, fortasse serius aliquanto, sed solidior ac viuacior. Hoc consilium si tibi placet, olim et mihi gratias ages qui dederim, et tibi gratulaberis qui sis obsequutus. Si non placet, tamen hunc animum tuis commodis haud vulgari more fauentem non poteris non boni consulere.

Magistratui Francfordien⟨si⟩ consulto non scripsi, quemadmodum volebas, vel quia mortuo patre Cratonis nullus in eo mihi notus est, vel quia ne leuis quidem erat causa quur te illi commendarem. Non expedit autem hoc officii genus inutiliter profundere, sed in suum vsum seruare consultius est. Vbi tale quid inciderit, experieris Erasmum Nauseae sui causa nihil recusare. Expecto per literas tuas quid agat Rhomae Card. Campegius. Florianus abiit legatus ad Moschobitas.

Bene vale Basileae postrid. Non. Mar. M D.XXVI.

---

7. admoneo te] This trenchant criticism of Nausea's compositions emphasizes what Erasmus had hinted more gently in the first paragraph of Ep. 1632.

17. Magistratui] Evidently about the 'parochiatus'; cf. Epp. 1577, 1632.

18. Cratonis] Kraft, born c. 1503, son of a Frankfort 'consul', Nic. Stalburg or Stalberger (1469—15 Nov. 1524). With his elder brother Nicholas (16 March 1501—1 April 1571) he had been a pupil of Nesen (Ep. 329 introd.), perhaps first in Basle, where Nicholas matriculated in 1515; then in Paris 1517–19, and afterwards at Louvain (BRE. 132; cf. Ep. 994. 9n). In Nov. 1518 Beatus Rhenanus dedicated to the two boys the first edition of the *Colloq. Formulae* (see Ep. 909 and BRE. 80). Nicholas afterwards studied at Bologna in 1520, and became town-councillor at Frankfort in 1525: see Knod 3616 and G. E. Steitz's edition of Wolfg. Königstein's *Tagebuch*, 1876, pp. 76, 83. Crato did not matriculate with his brother, either at Basle or at Bologna; but after living for some time with Erasmus in 1522–3 (Ep. 1316. 38n), went to Italy in 1527 to enter upon a life of commerce (Ep. 1818).

23. Campegius] After his return from Hungary he was at Bologna through Aug. 1525, and then went on to Rome (NE. pp. 31, 33, 34); where he remained until he went as legate to England in 1528. See Ciaconius, and Sigonius' *Vita L. Campegii*. Bologna, 1581, pp. 59, 60.

Florianus] See Ep. 1552 introd. He had no doubt been attached to the embassy to Muscovy, which under

1674. To John Lasky.

Opus Epistolarum p. 614. Basle.
N. p. 585 : Lond. xviii. 26 : LB. 798. 8 March 1526.

[The year-date is confirmed by the contents. Lasky wrote to Erasmus from Poznán c. 8 April (La. E. 9), hardly in reply.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI A LASCO, POLONIAE BARONI, S. D.

Si tibi feliciter cessit tua demigratio, clarissime Comes, est profecto quur leuius doleam. Mihi sane tuus abitus multis nominibus fuit infelix : vt enim reliqua taceam, mensibus aliquot mihi sudandum erat, vt domum hanc tua magnificentia corruptam ad pristinam frugalitatem reuocarem. Deinde totum pene autumnum et hyemem cum calculo mihi fuit colluctandum. His quasi parum esset, tantum molestiarum aliunde accessit, vt facile senserim genium meum bonum abesse. Non audebam te remorari, quum iussu Regis ad magna negocia vocareris, tametsi suspicabar id fore quod accidit. Certe minoris hic expectasses litteras certiores.

Carolus huc rediit, adferens myrobalanos sed succo iam absumpto. Questus est ob eam profectionem tantum temporis perisse studiis suis. Agnoscis nouam temporis parsimoniam. Ablegaui hominem in Angliam, ne situ torpescat. De nuncii tui reditu nihil adhuc audimus ; tantum ex Antonini medici litteris intelligo Linguam et supputatorium codicem redditum quibus volebamus. Quod hortaris vt scribam Regi Sarmatiae, nondum decreui an expediat. Hic ne musca quidem erat quae peteret Venetiam. Et incertum quidem erat quis orbis te haberet, Hispanusne an Gallicus an Sarmaticus. Itaque verebar ne litterae serius redditae nihilo plus apud Regem haberent gratiae quam apud Caesarem sera consolatio. Scribam tamen, te quidem autore tam auspicato, si quid dabitur ocii.

Franc. de Potentia had set out in Nov. 1525 : see Omont, pp. 47–8. Clement's Brief to the Duke of Muscovy, 18 Nov. 1525, is printed by Balan, ii. 140 : cf. 141–3.

1. demigratio] See Ep. 1622. 4n.

6. calculo] Cf. Epp. 1683. 4, 1686. 71–2, 1737. 2–3.

8. Regis] Sigismund ; see Ep. 1652. 49n.

11. Carolus] Harst, who left Venice c. 26 Nov. (La. E. 6).

myrobalanos] Some kind of preserved fruit, brought from the East ; perhaps dates. Rodrigo Fernandez (Ep. 1681. 51n) presented some in 1520–1, with cloths from Calicut, to Dürer ; who in his *Tagebuch* (ed. F. Leitschuh, 1884, 73. 34) calls them 'mirabulon'. Ducange gives the form 'mirabolanus'. See also OED. *s.v.* For the value ascribed to them in diet cf. the *De esu carnium*, 1522 (LB. ix. 1203A) : Condita myrobalanus vegetius reddit corpus quam bubula.

14. in Angliam] carrying Ep. 1654.

nuncii tui] See l. 79, in the postscript.

15. litteris] Ep. 1660. 72–4.

17. Sarmatiae] For this form cf. Ep. 428. 41.

17–18. ne musca quidem] 'maxima hominum solitudo' : *Adag.* 1084, quoting Plaut. *Truc.* 284 and Suet. *Dom.* 3.

19. Hispanus] On 26 Nov. Lasky had written to Boniface Amerbach (La. E. 6) : 'Ego nondum plane scio simne profecturus in Hispaniam, an vero in patriam rediturus'.

Gallicus] This possibility is indicated again in Lasky's letter of 1 Feb. ; for which see l. 78n.

21. apud Caesarem] Cf. Suet. *Ner.* 49. Erasmus relates the story in bk. vi of his *Apophth.* (LB. iv. 277C).

Scribam] This promise was not fulfilled till 15 May 1527 : Ep. 1819.

Semper abhorruit ingenium meum ab harena gladiatoria, nec mihi placuit vnquam retiarium agere: nunc, ita fatis visum, cogor etiam θηριομαχεῖν. Lutetia misit nobis librum Petri Sutoris, quondam theologi Sorbonici, nunc monachi Cartusiani, in quo nihil crepat nisi haereses, haeresiarchas, blasphemias et schismata. Huic respondi, pene oblitus meae solitae ciuilitatis. Et liber erat excusus cum autoritate. Eodem tempore venit censura Beddae, praecesserant tres libelli Latomi, mox famosus libellus quatuor scurrarum Dominicanorum. Denique praeter expectationem prouolauit liber Lutheri, in quo superat se ipsum omni genere petulantiae; cui nunc ex parte respondimus. Nam ante mercatum vix mihi dabantur dies duodecim. Videor olfacere e Lutheri scriptis Pelicanum e nostris colloquiis quaedam per litteras illi significasse.

Qui pene concitauit hic alteram tragoediam. Sparserat rumorem, ipsum de Eucharistia idem sentire quod ego. Scripsi ad eum hac de re litteras expostulatrices, sed absque nominis indicio: eae Pelicani litterae per Berum et Cantiunculam nonnullis ostensae sunt, quin et in Senatu lectae, tandem versae Germanice longe lateque sparsae non sine dolore meo. Respondit per litteras Pelicanus. Rescripsi, desineret scribere; si quid vellet, adiret me. Venit. Rogabam hominem quid sibi vellet suis epistolis: ille varie tergiuersabatur. Vrgere coepi: tandem vtcunque confessus est se dixisse quod idem sentiret quod ego. Rogabam quid igitur sentiret, quod mihi esset cum ipso commune: post multas tergiuersationes respondit in Eucharistia esse corpus et sanguinem Domini; 'idem' inquit, 'tu sentis'. 'Nihil amplius?' inquam. 'Credis illic esse tantum in signo?' 'Non', inquit, 'sed arbitror adesse virtutem Christi'. Pergebam, 'Non credis illic adesse substantiam corporis?' Fassus est se non credere. Post haec rogabam an eam opinionem fuisset vnquam apud me professus. Fassus est id quod erat, nunquam id factum. Mox percontabar an vnquam audisset eam sententiam ex me. Negauit audisse, et adeo non audierat vt saepenumero diuersam audierit. Pergebam; 'Tu profiteris' inquam, 'apud alios me sentire tecum; quumque haec dicis, interpretaris apud animum tuum te hactenus sentire mecum, quod credas ibi esse corpus Domini, et qui te audiunt, intelligunt me tecum sentire quod docuit Oecolampadius'. Nunc audio circumferri illius epistolas duas quibus nihil insulsius vidi. Accitus est Tigurum vt illic doceat litteras Hebraicas. Is erit postremus Euangelicorum cui quicquam sim fisurus.

Quum exisset liber Oecolampadii De Eucharistia, Senatus rei nouitate nonnihil turbatus, priuatim consuluit me, Praepositum

---

25. Sutoris] See Ep. 1591. 25n.
28. solitae] Cf. Ep. 1670. 14n.
29. censura Beddae] See Ep. 1571 introd.
30. Latomi] See Ep. 1585. 80n.
31. Dominicanorum] See Ep. 1571. 65n.
32. Lutheri] See Ep. 1667 introd.
38. litteras] Ep. 1637.
41. Respondit] Epp. 1638,9.
42. Rescripsi] Ep. 1640. 48.
43. Venit] For later accounts by Erasmus of this interview see two Apologies of 1529–30 (*In Pseudeuangelicos* and *Resp. ad Fratres*, LB. x. 1580C–E, 1600C–F).
60. epistolas] Epp. 1638,9.
Accitus est] The negotiations were opened on 26 Dec. 1525, and Pellican arrived in Zurich on 25 Feb. 1526: see CPR. pp. 105–10.
63. liber] See Ep. 1636.

Berum, Bonifacium et Cantiunculam. Is odor simul atque peruenit ad illos—erat autem res mire cordi Zuinglio, Oecolampadio, Capitoni ac Pelicano—, mox huc aduolauit epistola Capitonis, quae nobis autoritatem adimeret. Erat paratus et libellus famosus, qui pressus est; quidam suspicabantur et illum fuisse Capitonis. Talibus praesidiis nititur Euangelium. Faber Stapulensis Gallia profugus agit Argentorati, sed mutato nomine, quemadmodum comicus ille senex Athenis Chremes erat, in Lemno Stilpho.

Sed quid tuam celsitudinem hisce naeniis onero? Beatus Rhenanus excudit nescio quid annotatiuncularum in Plinium; eas, opinor, tibi dedicabit. Posteaquam cognitum erit vbi consederis, prolixioribus epistolis tecum agam. Hanc commisi ventis, si qua forte ad te transuolet.

Priusquam hasce litteras obsignarem, reddita est epistola tua Calendis Februariis scripta, qua significas perisse nuncium, teque in patriam reuolare. Vtinam apud nos tam inconstantes epistolas expectasses a tuis! Alioqui nec abs te nec a Polo quicquam est redditum, praeter epistolam tuam quam attulit Carolus meus, et hanc postremam. Geminum feci huius epistolae exemplar, quorum alterum misi Francfordiam, alterum Constantiam. Hanc artem docuerunt me Cardinales, si quid sit rei seriae.

Bene vale Basileae postrid. nonas. Mart. Anno. M.D.XXVI.

Saluta Palatinum, germanum ac caeteros amicos.

1675. To Reginald Pole.

Opus Epistolarum p. 827. Basle.
N. p. 790: Lond. xxi. 27: LB. 799. 8 March 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROTERODAMVS REGINALDO POLO ANGLO S. D.

Ornatissime Reginalde, ex litteris Poloni Comitis intelligo quod iam pridem ad me scripserit, tuasque litteras suis adiunxerit. Magna felicitate me fraudauit, quisquis fuit ille malus genius, per quem stetit quo minus ad me perlatae sint. Nihil enim isthinc

1674. 67. epistola Capitonis] See Ep. 1644. 6n: really by Zwingli, dated 28 Oct. 1525.

68. libellus] See Ep. 1644. 8.

70. Faber] He arrived at Strasburg c. Oct. 1525, using the pseudonyms of Ant. Peregrinus and Coracinus: see Zw. E². 409, Herminjard 166 fin., 167, 168 init. He returned to France in May: Epp. 1650ᵃ. 16n, 1713. 19, 1717. 30–32, 1821.

72. comicus] See Ter. *Ph.*

73–4. Beatus Rhenanus] See Ep. 1544 introd. The dedication to Lasky (BRE. 252) is dated 13 Feb. 1526.

76. commisi ventis] Sending them to Frankfort: see Ep. 1675. 27n, and cf. ll. 83–4. For the expression cf. Epp. 1822, 1885. finn.

78. epistola tua] Not extant; but some of its contents appear in a letter written by Lasky to Boniface Amerbach from Venice on the same day (La. E. 8).

81. Polo] See Ep. 1675. 1–2.

82. epistolam] Of c. 26 Nov.; carried by Harst. See Ep. 1627. 16n.

83. Geminum . . . exemplar] Cf. Ep. 1585. 1–2n.

87. Palatinum] Schydlowyetz; see Ep. 1593.

germanum] Hiero. Lasky; see Ep. 1242. 25n.

1675. 1. Poloni Comitis] John Lasky. His letter, dated 1 Feb. (ll. 5–6), is not extant.

2. litteras] These letters of J. Lasky and Pole may be dated between 23 Nov. (l. 5n) and 1 Feb. (l. 6).

allatum est praeter litteras quas attulit Carolus Harstus a Polono, et has quas hodie recepi ab eodem scriptas Calendis Februarii. Si iam rediit Lupsetus, ei dices Chrysostomum Graecum esse redditum, sed titulo tantum Chrysostomum. Itaque sperato thesauro, iuxta prouerbium carbones reperimus. Dices et illud, Hieronymum vix sub Calendas Martias fuisse absolutum; et ex illius litteris videbatur Lutetiae non tam diu commoraturus. Quare faciam quod volet, modo sciam vbi locorum degat.

Longolius et Leonicus hic distrahuntur. Doleo Longolium immatura morte praereptum studiis, quanquam in me videtur iniquior, idque sine causa. Excepi eum Louanii qua per occupationes et valetudinem licuit humanitate. Epistolam illius Galliae Regis orator ad me miserat. Eam honoris ipsius gratia, ita me bene amet Christus, curaram aedendam, tantum abest vt me offenderit. In his quae prodierunt, apparet anxia Ciceronianae dictionis affectatio; sed interim frigentibus interdum sententiis, subolet iuuenilis quidam amor gloriae. Malueram prodisse commentarios illius, licet minus exprimentes phrasim Ciceronis. Id si tu curaris, non mediocrem, mihi crede, gratiam inibis apud senatum populumque studiosorum.

Leonardum Casimbrotum tibi commendo. Saluta rursum Marmeducum meum. Has litteras vento commisi, mittens

5. litteras] Epp. 1648–50, which were apparently collected by Lasky, to be carried, with one of his own, by Harst: see Ep. 1627. 16n.

7. Lupsetus] Of this visit to Paris I find no other trace.

Chrysostomum] See Ep. 1623. 9n.

9. prouerbium] Cf. *Adag.* 830.

Hieronymum] See Epp. 1465 introd., 1623. 16.

13. Longolius] Lo. E. (cf. Ep. 1595 131n); which, with some volume of Leonicus',—probably the *Dialogi* of Sept. 1524, in which Pole had an interest (see Ep. 1479. 180n)—was evidently now on sale at Basle. The publication brought up again the thought of Longolius' untimely death: cf. Epp. 1706. 3, 1707. 17–18.

15. Louanii] In Oct. 1519; see Epp. 1023. 1n, 1706. 8.

16. Epistolam] Ep. 914; cf. Ep. 935. 7.

17. orator] Ruseus; see Epp. 926, 928.

19. Ciceronianae] Cf. Epp. 1479. 110n, 1595. 129–30. This is an object of criticism again in Epp. 1701, 1706, 1713, 1719; and Ep. 1720. 48–51 shows that Erasmus was now preparing to make fun of the exponents of the art.

21. commentarios] The life of Longolius in Lo. E. (ff. 4–5) mentions commentaries by him on the Civil Law; and on 11 books of Pliny, *H. N.*, in which he was greatly interested. In his travels through W. and Central Europe he had carefully followed Pliny's topographical descriptions; and but for the pressure of the Turks would have gone to the East on the same quest. Some textual corrections by him were included in Beraldus' edition of Pliny, Paris, R. Chalderius, 16 Nov. 1516; but Beatus Rhenanus (*In C. Plinium*, pp. 4, 33; see Ep. 1544 introd.) did not think highly of them.

25. Casimbrotum] This commendation evidently was in response to Ep. 1650. 66–70.

26. Marmeducum] Marmaduke of Waldby in the North Riding of Yorks, B.A. at Cambridge 1504–5, was in Pole's household in Dec. 1524 (Bemb. E., p. 596: cf. Brewer iv. 938n), having perhaps accompanied him from England; and was evidently still there now. In Jan. 1528 he was chaplain to Wolsey, and was by that time Dr. (Brewer iv. 3820, 3835); but in Sept. was in Italy again with Pole (ibid. 4756), whose opposition to the English breach with Rome he appears to have shared. In April 1536, as canon residentiary of Ripon, he refused to surrender books of Acts and Statutes (id. x. 711); and later in the year took part in the preparations for the risings in the North. For this he was imprisoned four months in the Tower (id. xii. 2.

Francfordiam. Vbi dabitur certior aliquis, scribam copiosius. Bene vale, studiorum decus, Pole charissime.

Lutherus offensus mea Diatriba modestissime disputante, scripsit in me magnum volumen, quale nemo scriberet in Turcam. Huic ex parte respondimus. Nam sero volumen illius nacti sumus. Ego ille pacis et quietis semper amantissimus, cogor esse retiarius ; nec hoc satis, cogor θηριομαχεῖν. Sed de his alias.

Datum Basileae, postridie Nonas Martias Anno a Christo nato M. D. XXVI.

[1658]1676. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 14. Basle.
11 March 1526.

[An original letter, autograph throughout : from the same source as Ep. 1583.]

S. P. Non opus est vt de singulis respondeam, quandoquidem opinor Carolum apud vos fuisse. Lombardus accepta syngrapha filii statim numerauit centum triginta octo coronatos et dimidiatum : quanquam non erat opus tanta celeritate. Si quid pecuniae venerit in manus tuas posthac, serua et mitte quum erit commodum. Misi syngrapham que liberet Aluarum. Non arbitror opus alia syngrapha. Age gratias filio Martini Lombardi pro officio, et promitte mutuum, si qua in re possim illi gratum facere. Non grauaberis has duas epistolas ad Aluarum mittere. Fortasse non oberunt illi ; nam in eis feci amicam illius mentionem.

Mi Schete, si quid erit in quo queam aliquam pro tuis in me officiis ac beneficiis gratiam reponere, senties tibi rem esse cum homine grato et memori. Bene vale cum tibi charissimis vxore ac liberis.

Datum Basileae. xi. Martii. An. A. Christo nato. 1526.

In litteris ad Cantuariensem scripsi mihi bona fide numeratam pecuniam. Hoc sat erat Aluaro, etiam absque syngrapha.

Agnoscis manum vere tui.

Honorabili viro, Erasmo Scheto negotiatori. Antwerpiae.

1677. To Francis Sylvius.

Opus Epistolarum p. 610. Basle.
N. p. 581 : Lond. xviii. 22 : LB. 801. 13 March 1526.

[Sent with Ep. 1678. The year-date is confirmed by the contents. For Sylvius see Ep. 1600 introd.]

ERASMVS ROTEROD. FRANCISCO SYLVIO S. D.

De coniugio Lutheri certum est, de partu maturo sponsae vanus

---

181) ; but in 1540 he was still living (id. xv. 382). Erasmus may have known him in Cambridge.

1675. 27. Francfordiam] By one of the booksellers going to the spring fair : a roundabout way of sending letters from Basle to Italy.

29. Diatriba] The *De libero arbitrio* : see Epp. 1419, 1481.

30. volumen] The *De seruo arbitrio* ; see Ep. 1667 introd.

31. respondimus] With the first part of the *Hyperaspistes* ; see Ep. 1667.

1676. 2. Lombardus] Iacobus : see Ep. 1658. 9.

3. filii] of Martin : see l. 7.

9. epistolas] Not extant.

15. litteris] Not extant.

1677. 1. coniugio] See Ep. 1624. 13n. partu] See Ep. 1633. 16n.

erat rumor; nunc tamen grauida esse dicitur. Si vera est vulgi fabula Antichristum nasciturum ex monacho et monacha, quemadmodum isti iactitant, quot Antichristorum milia iam olim habet mundus! At ego sperabam fore vt Lutherum vxor redderet magis cicurem. Verum ille praeter omnem expectationem emisit librum in me summa quidem cura elaboratum, sed adeo virulentum vt hactenus in neminem scripserit hostilius. Quo deuenit Erasmus ille pacificus? Hac aetate quae solet gladiatoribus impetrare rudem, cogitur in arena mirmillonem agere et, quod est durius, θηριομαχεῖν. O te non semel felicem, cui licet mussitare cum Musis!

Datum Basileae tertio Idus Mart. Anno M.D.XXVI.

1678. To Michael Boudet.

Opus Epistolarum p. 611. — Basle.
N. p. 582: Lond. xviii. 24: LB. 800. — 13 March 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROTERODAMVS MICHAHELI EPISCOPO LINGONIENSI S. D.

Reverende Praesul, nihil erat noui quod scriberem; sed qui has perfert, extorsit vt aliquid scriberem, expertus, opinor, tuam benignitatem. Nihil erat quod mitterem, praeter aliquot libellos e Plutarcho versos et responsionem aduersus Lutherum. Totus Hieronymus absolutus est satis feliciter, Adagia magnis sudoribus aucta et emendata. Aggressus eram Praecepta connubialia, quod a me flagitarat Regina Angliae, foemina tum pia tum erudita; sed eum laborem interrupit praeter expectationem prouolans liber Lutheri, quo respondet meae Diatribae, sed tam virulente, tam scurriliter atque etiam maliciose, vt in neminem hactenus insanius: quum mea Diatriba modestissime disputarit absque conuiciis. Quicquid ecclesia Vuittenbergen⟨sis⟩ potuit vel eruditione vel maledicentia, id totum in eum librum collatum est. Volumen est plusquam iustae magnitudinis, et vertitur in linguam Germanicam, quo cerdones et agricolas in me concitet; nam apud eos mutus est Erasmus. Miro studio curarant ne liber ad me perueniret ante nundinas Francfordien⟨ses⟩, quo sparso sine mea responsione Lutheri libro, triumpharent menses aliquot impune. Sed forte quidam amicus e Lypsia misit, verum tam sero vt ad legendum, respondendum et excudendum vix superfuerint dies duodecim.

1677. 5. sperabam] Cf. Ep. 1653. 9–10.
6. librum] The *De seruo arbitrio*: see Ep. 1667 introd.
10. mirmillonem] Cf. Ep. 1400. 142n.
1678. 1–2. qui has perfert] See l. 43n.
3. libellos] The actual volume sent is now in the Basle Library (ℵ. F. x. 29), Froben editions, bound together, of the *Hyperaspistes*, 1526, and the Plutarch of May 1525 (Epp. 1667, 1572). On each title-page Erasmus has written a donatory inscription: the former is the fuller, 'R. p. D. Michaheli episcopo Lincolniensi Eras. Rot. dono misit'. The volume was bought at Paris in 1616 by R. Faesch (see Ep. 1436 introd.). For Erasmus' error in Boudet's title cf. l. 36n.
5. Hieronymus] See Ep. 1465.
Adagia] See Ep. 1659.
6. Praecepta] See Ep. 1727.
8–9. liber Lutheri] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.
14. vertitur] By Justus Jonas.
19. amicus e Lypsia] Very likely Pistorius; cf. Epp. 1679. 74, 1693.

Scio te non crediturum, sed hic credunt qui viderunt. Reliquae parti respondebimus accuratius.

Aliis rebus eram natus. Sed ita fatis visum est, vt Erasmus hoc aetatis qua solent gladiatores donari rude, non solum cogatur cum reti prodire in harenam verum etiam θηριομαχεῖν, hoc est cum bestiis depugnare; quid enim illo Sutore furiosius? In Luthero demiror duas tam diuersas personas. Quaedam ita scribit vt spirare videatur apostolicum pectus; rursus in dicteriis, in sannis, in conuiciis, in salibus quem non vincit scurram? Magno animo contemnit Caesares et pontifices, et ad leuissimorum abiectissimorumque hominum susurros sic debacchatur in quemlibet, velut oblitus quam agat fabulam et quam personam induerit.

Hic libellis aeditis docemur in Eucharistia non esse corpus et sanguinem Domini substantialiter. Ego rogatus sententiam a magistratu, respondi me nihil aliud credere quam quod definisset Ecclesia catholica. Id responsum male habuit hos Euangelistas nouos, qui misere cupiebant sententiam suam obtinere. Hic quum starem a Luthero, qui hac in parte dissentit ab istis, tamen illum instigarunt vt quicquid habet veneni in me effunderet. Haec nimirum sunt Euangelica stratagemata. Et tamen cum huiusmodi monstris depugnantem me lacessunt Sutores et Beddae. Videlicet vtraque pars sic agit suam fabulam quasi nolint felicem exitum.

His literis si tibi molestus sum, imputato huic iuueni, quem tua liberalitas docuit quamuis ociosas extorquere literas. Bene valeat T. R. D.

Datum Basileae Tertio Idus Martias. Anno a Christo nato 1526

[1642] 1679 [1685] To Natalis Beda.

Bedae Apologia, f. 108 v°. (*a*). Basle.
13 March 1526.

[For the source see Ep. 1571 introd. Beda's preface (*a*, f. 108 v°.) says: 'Epistola Erasmi ad Bedam quarta, in qua suis vtitur artificiis: quorum et sequentis responsionis Bedae <Ep. 1685> ad illum iudex aequus esto, bone lector.']

ORNATISS. M. N. NATALI BEDAE. S. P.

Honorande vir, in proximis literis tuis erant quaedam quae magis spirabant animum satrapae quam mansuetudinem theologicam. Quod genus sunt illa, quod vetas me sollicitum esse de nomine

1678. 40. cum *scripsi, cf. Ep.* 1624. 25, 50: quum *H*. 41. , videlicet *H*.

1678. 26. Sutore] See Ep. 1591. 25n.
27. diuersas] Cf. Ep. 1670. 46–9, 80–1.
33. libellis] See Ep. 1616. 19n.
35. respondi] See Ep. 1636.
36. hos Euangelistas] Cf. Erasmus' *Responsio ad fratres*, 1530 (LB. x. 1617CD): 'Ad Michaelem Linconiensem episcopum in genere scribo 'isti noui Euangelistae', sentiens de quodam apud Augustam, de quo mihi quidam vir probatissimae fidei significarat quod Lutherum—qui librum instituerat quidem sed quorundam arbitror hortatu intermiserat—acriter vt perficeret extimularit'. The Augsburg preacher was perhaps Urbanus Regius (Epp. 386, 1690. 48n); Erasmus' informant perhaps the Dominican Jo. Faber (Ep. 1149 introd.) or Peutinger (Ep. 318. 2n).
41. Beddae] See Ep. 1571.
43. iuueni] Possibly H. Bertulphus; for whom see Ep. 1257. 13n.

the⟨o⟩logorum: at ego putabam mihi iam amicitiae iure licere apud te vicissim admonere, si quid ad religionem Christianam pertinere videretur. Deinde suggillas me quasi male sentiam de theologis Sorbonicis: imo nullos magis veneror quam vere theologos, neque cum quoquam bono theologo mihi vnquam vel tantillum fuit dissidii. Siquid queror de malis et hoc nomine indignis, ad Ordinis iniuriam non pertinet, non magis quam ad contumeliam populi Christiani pertinent illa quae dicuntur in vsurarios et adulteros Christianos. Et sic tua verba sonant quasi cupiam extinctum corpus Ordinis theologici. Quod nomen hoc bene audit apud Gallos, gratulor; atque vtinam bene audiretis apud vniuersos homines! Quod quo minus fiat, non theologia in culpa est, sed quorundam iniqua iudicia ac morosi mores; et fere vincit improbitas paucorum.

Quid minus conueniebat quam Sutorem Cartusianum, cuius mansuetudine debuerat aliorum ferocia temperari, tali libro debacchari in me? qui quod facio, sedulo facio. Istum stilum debebat in Lutherum et eius sodales stringere, non in me; quanquam me non semel poenituit respondisse. Dictionem illius nihil moror; quanquam habet apud se nebulonem ingratissimum, quem ego olim famelicum et docui et alui, cuius opera abutitur in expolienda phrasi. Caeterum demiror quae sint ista dogmata Sutoris quae theologis arriserunt. Ego puto rem insciis theologis per vnum atque alterum esse gestam. Sunt enim qui talibus tragoediis oblectent animum, et aliena fruantur insania.

De Oecolampadio sic scribis quasi linguis et bonis literis imputandum sit quod sic aberret a pietate. Et harum studiosi nunc vocantur nouarum rerum cupidi; cum vetustissimum sit linguarum et politiorum literarum cognitionem cum theologiae professione coniunctam esse, nouum vero literas sacras iis argutiis sophistarum, Aristotelis, Auerrois, Scoti (qui praeter ethnicam philosophiam suas etiam spinas inuexit), tractari. Egregium vero decretum, si se reddit de haeresi suspectum, qui de quocunque theologo queritur vnde laesus est, et quicunque delectatur linguarum ac politioris literaturae cognitione.

Me nunquam offendissent tuae notationes, siue aequae siue

7. Sarbonicis *a*.

---

18. Sutorem] See Ep. 1591. 25n.

23. nebulonem] Perhaps L. Carinus; for whom see Ep. 920 introd.

26. arriserunt] Cf. Ep. 1714. 4n.

39. notationes] Beda's three books of *Annotationes*, two against Faber and one against Erasmus; Paris, Badius, 28 May 1526. By Sept. 1525 some of these, probably not many, had been sent to Erasmus in ms. (Epp. 1609. 45, 1620. 10–11, 1685. 19, 23–4). Beraldus too was allowed to see them, and through him they passed into circulation (Ep. 1685. 25–6). Beda finished his work in Feb.; c. 1 March Badius began to print (Ep. 1685. 53–5); and very soon Erasmus had seen c. 200 *Articuli* (Epp. 1683. 47–8, 1687. 62–6, 1717. 19n). The 'odious' preface is dated 3 May, but was no doubt now already written. The following extract gives a sample of its character (f°. Aa v°.): 'Dolenter sane intuebar pestilentem hanc doctrinam assidua nouorum librorum editione in dies altius radices mittere, inuectamque Ecclesiae factionem per istos homines (qui solis humanitatis ac linguarum praesidiis instructi sacra omnia edisserere sunt aggressi) in non paruam animarum iacturam maiores semper vires suscipere, et eo quidem incurabilius quo eiusmodi aegritudini medicos, id est sacrarum literarum professores, isti humanistae theologizantes cum

iniquae, si ad me misisses. Nunc cum odiosa praefatione veluti censoris isthic sparsisti, sine meo fructu nisi quod casu huc delatae sunt. Et tamen hoc quoque boni consulo. Sic enim interpretor, animum tuum esse syncerum, vtcunque Scythica est oratio; et malo amici vulnera quam inimicum blandientem. Porro quos improbos amores mihi narres, quorum caeca sunt iudicia, non satis intelligo. Nam Berum inter vulgares amicos numero. Caeterum libellum de interdicto carnium esu non esse tam impium quam quidam arbitrantur, vel illud arguit, quod miros Luteranorum fremitus hic excitarit. Eum relegi, nec satis admirari possum quae sint illa quae vestros animos tantopere offendant. Me non esse de illorum numero qui nihil recipiunt praeter ea quae sunt expressa in sacris voluminibus, satis declarant meae lucubrationes, si vacaret eas legere.

Berquinus ad me misit vnum atque alterum libellum versum Gallice. Excerpsit quaedam e meis et admiscuit suas additiones, quae nihil ad me pertinent. Hic fortiter vrgent opinionem Carolstadianam de Eucharistia. Capito scripsit libellum Germanicum. Zuinglius multis libellis rem defendit. Oecolampadius iam bis ea de re scripsit. Quum primum prodiret Oecolampadii liber, magistratus iussit premi. Priuatim consuluit Berum, Cantiunculam, Bonifacium Amerbachium et me. Perlecto libello respondi quae decent hominem orthodoxum. Itaque liber hic non venditur, simulque magistratus edixit nequid Oecolampadianum hic excudatur: ac bona spes est fore vt haec ciuitas tota stet pro pietate. Ante annum quum variaret magistratus de coniugio sacerdotum et monachorum deque rebus aliis, ego consultus dedi Christianum consilium. Quod si hic adesses videresque fremitus ac terrores huius factionis, quae potentior est quam credas, fatereris Erasmum nonnihil pati pro defensione Christianae religionis, et indignum qui simul et a Sutoribus confodiar et a Luteranis. Idque magis etiam dicas si legisses librum quem nunc scripsit in me Luterus, plenum virulentia, dicteriis, sannis, et scurrilibus conuiciis, adeo vt hactenus in neminem scripserit insanius. Responsionis partem ad te mitto: nam vnus duntaxat codex ad me missus est ex Lypsia, sed adeo

---

Luthero (quem in multis docuisse potius videntur quam ab eo didicisse: nimirum quo priores multa ediderant quae ipse dum scriberet vidisse potuit) velut suae artis plane imperitos aspernarentur. . . . Ita suis se verbis iactitant hu/manistae, quae et mundo tubis suis intonant, scholasticis interim doctoribus variis nominibus detrahentes, vtpote quos modo Rabinos, modo crassos, barbaros, politiorisque literaturae ignaros et eam ob rem illius inimicos appellitant.'

A note in the *Annotationes*, f°. Aa⁴ v°., states that Decrees of the Faculty about Erasmus' books had been taken at the Sorbonne on 16 May 1526 (cf. Ep. 1697. 24n), and 'apud impressorem asseruantur'. But it appears that Beda's Articles were not accepted by the Faculty till 16 Dec. 1527 (C. P. d'Argentré, *Collectio Iudiciorum* ii, 1728, p. 74).

47. libellum] See Ep. 1274. 14n.

54. Berquinus] Evidently he had sent the translations mentioned in Ep. 925. 13n.

56–7. Carolstadianam] See Ep. 1616. 19, 27nn.

57. Capito] Cf. Ep. 1644. 6–7.

58. Zuinglius] Cf. Ep. 1644. 23n.

60. consuluit] Cf. Ep. 1636.

67. consilium] Ep. 1539.

71. librum] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.

73. Responsionis] The first part of the *Hyperaspistes*; see Ep. 1667.

74. ex Lypsia] Cf. Ep. 1678. 19.

sero vt ad legendum, respondendum et excudendum vix mihi suppetierint duodecim dies. Scio temere factum; sed illi hoc agebant, vt his aliquot mensibus triumpharet ante nundinas autumnales. Et liber Luteri vertitur in linguam Germanicam, quo concitet in me textores et agricolas.

Optarem nunc esse vobiscum: nam argumentum est scholasticum, et Luterus data opera pertraxit omnia ad scholasticas argutias, quod in his sciat me minus exercitatum. Berus occupatus est suis negociis, et alioqui desueuit his quae versantur in scholis. Opera Gersonis mihi paraui, et nonnulla coepi legere. Locum quem commonstras in libris Clicthouei, etiam si millies legissem, non iudicassem ad me pertinere: adeo nihil est illic quod non longissime absit a mea conscientia. Et quanquam hac in re mihi non es leuis autor, vt qui scribenti adsis, vt audio, tamen vix adducor vt credam illum talia in me torsisse: et si torsit, precor illi mentem quae propius absit a sobrietate Christiana. Ego illic ne syllabam quidem ad me pertinere puto.

De Eucharistia distuli, coactus variis causis; et alioqui video quam non sit tutum hoc tempore quicquam scribere. De beatis visceribus Mariae virginis sic res habet. Procurator Archidiaconi vocarat nos ad prandium. Sedimus vsque ad horam tertiam. Id erat molestissimum, qui vix vnquam sedeam vltra dimidium horae. Actae sunt gratiae prolixae et ex variis fragmentis consarcinatae, 'Kyrie eleeyson', 'Pater noster', 'De profundis' aliisque multis, quae fortassis alio tempore dicerentur tempestiuius. Vbi iam putabam finem, texi caput et coepi salutare conuiuas. Hic puer addidit praeter exspectationem 'Et beata viscera'. Hic ego ridens 'Hoc' inquam 'deerat'; excusans me qui non exspectassem, simulque notans illam rapsodiam. Caeterum istos Virginis oblatratores nemo magis odit quam ego. Atque id temporis Missa quam ad preces cuiusdam feceram in laudem Virginis Lauretanae confirmata est ab Archiepiscopo Besontino.

Tantum de hac re, nec quicquam amplius. Bene vale.

Datum Basileae tertio Id. Mart. An. M.D.XXVI.

Eras. Rot. tuus ex animo mea manu subscripsi.

1680. To Francis Cigalinus.

Opus Epistolarum p. 829. Basle.
N. p. 792: Lond. xxi. 30: LB. 802. 15 March 1526.

[A letter written in answer to a criticism, evidently composed with care, on Erasmus' treatment of the verse Luke 2. 14, in the text and notes of his New Testament. Erasmus had already been attacked on the subject, in 30 and 31 of the notes which Lee had produced in 1519–20 (see Ep. 1037 introd.); and had defended himself with his *Responsio*, Antwerp, M. Hillen, April 1520, amplifying

---

76. duodecim dies] Cf. Ep. 1667. 11n.
78. vertitur] By Justus Jonas; see Ep. 1667 introd.
88. scribenti adsis] I know of no evidence to support this assertion.
92. De Eucharistia] See Ep. 1616. 17n.
93. De beatis visceribus] This episode is narrated more fully in Ep. 1956.
94. Procurator] See Ep. 1610. 55.
105. cuiusdam] Bietricius; see Epp. 1391, 1573.
106. Archiepiscopo] See Ep. 1610. 35n.

his reply in the second edition, Basle, Froben, 21 July 1520. The development of his views on the point in question may be traced in the continuous growth of his note, which is amplified in every edition of his *Annotationes* until 1535. As here given, they approximate to his statement of them in the edition of 1527; on which by now he was engaged (cf. Ep. 1571. 19n).

I have not been able to obtain any corroboration for the year-date. The estimate of time in l. 29 suggests correction to 1525; but Erasmus is habitually so vague in his reckonings (cf. Ep. 1459 introd.) that without better reason for the change, it cannot safely be adopted.

Francis Cigalinus of Como (1489—c. June 1551) was a physician with literary interests and a knowledge of Greek and Hebrew. He is credited with editions of Hippocrates and Galen, and with a *Dialogus contra astrologos*, dedicated to Francis Sforza II; but I cannot trace anything in print except two medical disputations in the form of letters, dated March and May 1551, and published with those of Thaddaeus Dunus and others at Zurich c. 1555. In the Como Public Library is preserved a large but uncritical collection of ms. notes by him on the antiquities of that district and the personal history of its nobility. See Benedict Jovius' history of Como (Ep. 1635 introd.); G. Ghilini, *Teatro d'huomini letterati*, Venice, 1647, ii. 88; and M. Monti, *Storia di Como*, 1832, ii. 498.]

ERASMVS ROT. FRANCISCO CIGALINO MEDICO S. D.

EQVIDEM gratulor bonis litteris ac sacris voluminibus, quod medicis quoque coeperint esse curae, atque isto sane nomine mihi charior eris; cui locum haud postremum in amicorum catalogo destinaui. Caeterum occupationes studiorum quibus obruor, in causa sunt vt ad tuam copiosam disputationem strictim ac λακωνικῶς respondeam.

Primum non statim superioris receptaeque translationis reprehensio est, si quid aliter a nobis vertitur, non profecto magis quam quum interpretes orthodoxi diuersam adferunt lectionem: quod quidem faciunt non raro, exponentes vtranque, neutram re improbantes. Deinde susceperam illic vertendos Graecos codices, non castigandos; nec paucis in locis praefero Latinorum translationem Grecae lectioni. Fuissem autem impudens, si professus interpretem, aliud vertissem quam haberet codex Graecus, praesertim exemplariis consentientibus. Multo vero impudentior, si id fecissem, quum e regione Graeca posuerim; quae me statim coarguerent, etiamsi Graecorum interpretatio non coargueret. Id quod accidit frequenter ei qui vertit Commentarios in Epistolas Pauli falso Athanasii nomine, quum sint Theophylacti. Contextum enim vertit iuxta vulgatam aeditionem Latinorum, cui saepe non quadrat interpretatio.

Atque hoc quidem loco fateor praepositionem ἐν in nonnullis Graecorum codicibus non addi, quum in emendatioribus addatur. Atqui non poteram in versione nisi vnicam lectionem reddere. E duabus igitur eam sequutus sum quae magis arridebat animo meo, quaeque codicum emendatiorum et interpretum Graecorum enarra-

14. exemplaribus *N*. 22. *N*: praepositionen *H*. 24. nisi *N*: non nisi *H*.

14. exemplariis] For this form cf. Ep. 843. 47.

18. Athanasii] Cf. Ep. 846. 8n.

22. loco] Luke 2. 14: Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἀνθρώποις εὐδοκία. Erasmus translates the last words 'hominibus bona voluntas'; the Vulgate reading is 'hominibus bonae voluntatis', some MSS. prefixing 'in'.

23. non addi] Before ἀνθρώποις. In his edition of 1527 Erasmus added ἐν in the text.

tione commendabatur; quod supererat, in Annotationibus erat agendum. Quod si legisses ea quae calumniantibus hunc locum, ante annos quinque respondi, aut satisfactum fuisset tuae quaestioni, aut habuisses vberiorem argumentandi materiam.

Quae scribis de pace piorum, cui comes est iusticia, mihi tecum pax est; nisi quod pacis vocabulum in Apostolicis litteris fere sonat 'reconciliationem', et iis qui recipiebantur in Ecclesiae communionem, dicebatur 'dari pax'. Atque hunc in sensum interpretantur Pauli salutationes, gratiam et pacem subinde precantes. Si legeris meam in Lucam Paraphrasim, videbis me tibi iam tum *ὁμόψηφον* fuisse. Quoniam autem in coelis non erat peccatum quod dirimeret amicitiam, sed tantum laus et gratiarum actio, angeli canunt 'Gloria in excelsis Deo': caeterum ⟨quia⟩ hominibus venerat ille qui pacificat omnia quae in coelis quaeque in terris, aboliturus peccatum mundi, pax canitur in terris.

Hactenus, opinor, mihi tecum conuenit; restant duo scrupuli, de dictione quae facit tres partes e duabus, et de praepositione *ἐν*. Ex Origene Latine verso per interpretem parum auspicatum nihil euincis, nisi ex ipsa enarratione liqueat quid legerit. At tale nihil habet locus qui profertur primo libro Origenis contra Celsum. Locum enim quem refers ex Origene, nescio vnde hauseris; nec enim quicquam habemus Origenis in decimum caput Matthaei. Nam Homiliae quae feruntur huius nomine in Lucam, alterius cuiusdam esse videntur; et tamen ille locus hactenus pro me facit, quod legit 'in hominibus' addita praepositione, et quod semel appellat 'pacem bonae voluntatis'. Hoc vide vt memineris.

Iam ex Chrysostomo vtcunque verso quid colligis? De distinctione nihil meminit, legis 'hominibus bonae voluntatis'. Imo scias haec verba ab interprete fuisse addita. Sic enim habet codex Graecus: *πῶς δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι ἔλεγον, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη; πῶς δὲ οἱ προφῆται πάντες τοῦτο εὐηγγελίζοντο*, etc. I nunc et crede libris in aliam linguam translatis. Verum quo perspicuum faciam Chrysostomum legisse quemadmodum nos vertimus, adscribam locum ex commentariis in Epistolam ad Colossenses, quo declarat haec Pauli verba, 'Siue quae in terra, siue quae in coelis'; *Διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντες λέγομεν, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ἰδού, φησί, καὶ ἄνθρωποι ἐφάνησαν εὐαρεστοῦντες λοιπόν. Τί ἐστιν εὐδοκία; καταλλαγή. Οὐκέτι μεσότοιχόν ἐστιν ὁ οὐρανός.* Ad haec, Theophylactus et legit et interpretatur iuxta nostram sententiam; pacem enim hanc volens intelligi Dei Filium, de quo Paulus Ephes. 2, 'Ipse est pax nostra, qui fecit ex vtrisque vnum', subiicit haec verba, *αὕτη οὖν ἡ εἰρήνη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς γέγονε, καὶ*

39. quia *addidi*. 56. *Lond.*: *θεῷ H.* 63. *ἐφάνισαν N.* 64. *μεσότοιχόν* *Chrysostomus*: *μέτοιχόν H.*

29. ante annos quinque] In his second *Responsio* to Lee, Antwerp, M. Hillen, April 1520.

36. Paraphrasim] 'Haec est enim pax non mundi sed Dei, quae exuperat omnem sensum, quaeque praeponderat vniuersis mundi felicitatibus'.

53. Chrysostomo] *Hom.* 35. 1, on Matt. 10. 34.
distinctione] of the sentence (l. 22n) into three parts; cf. ll. 43, 122.

59. Chrysostomum] *Hom.* 3. 4, on Col. 1. 20. Erasmus had found this passage while preparing the second edition of his second *Responsio* to Lee, 21 July 1520.

61. Pauli] Col. 1. 20.

65. Theophylactus] *Enarr.* on Luke.

66. Paulus] Eph. 2. 14. Erasmus quotes his own translation.

ἐν τοῖς ἀνθρώποις εὐδοκία, τοῦτ' ἔστιν ἐπανάπαυσις τοῦ Θεοῦ. Nec dubito quin plura testimonia proferre queam, si maior esset Graecorum voluminum copia. Sed iam arbitror te placatum de lectione distinctioneque Graecorum; a qua non oportebat fidum interpretem discedere, praesertim quum nostra versio non sugillet publicam Latinorum aeditionem.

Restat vt si quid superest scrupulorum discutiamus. 'Qui factum est' inquis, 'vt istam lectionem nemo veterum Latinorum attigerit?' Equidem arbitror illos idem legisse quod nos legimus, nec illorum sententiam a nostra discrepare, vtcunque verbis dissonant. Nihil hic adferam coactum aut detortum; sensus communis probabit quod dicam. Nec enim opus est commento quod adfers, vt *εὐδοκία* proferatur dandi casu vt respondeat nostro genitiuo, qui vertitur in ablatiuum; quemadmodum dicimus 'mulier egregia forma' et 'mulier egregiae formae'. Nihil enim simile est apud Graecos, sed Graecorum datiuo respondet noster ablatiuus, quem quidam septimum casum esse volunt, per quem significamus modum aut instrumentum; vt quum dicimus *ἐπάταξέ με ξίφει*, id est percussit me gladio, aut *ἐδέξατό με μεγάλῃ εὐφροσύνῃ*, id est excepit me summa humanitate. Proinde quod hic adfers, nullo modo consistit. Primum docui hoc loco *εὐδοκίαν* esse non *ἀγαθὸν θέλημα*, vt non ad hominem sed ad Deum potius pertineat: quam vocem Hieronymus putat a septuaginta nouatam, quo commodius quod sentiebant explicarent, videlicet gratuitum Dei fauorem erga nos. Hanc Latinus interpres aliquando vertit 'beneplacitum'; velut 1 Corinth. 10, *Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός*, et Psalmo 68, *καιρὸς εὐδοκίας ὁ Θεός*. Sed quid ego haec, quum sacri libri scateant hac dictione?

Tres igitur particulae ad eundem sensum pertinent. Christo in terris nato venerat tempus quo Deus statuerat sibi per Filium reconciliare mundum: pro hac admirabili bonitate Dei angeli canunt 'Gloria in excelsis'. Nulla enim re magis innotuit Dei benignitas quam quod Filium suum dederit pro nobis redimendis. Per cuius mortem quoniam abolenda erant gratis peccata mundi, addunt 'et in terra pax', iam diruta maceria quae separabat coelum a terra. Caeterum ne quis existimaret promitti pacem humanam, aut hominum meritis debitam, addunt 'in hominibus bona voluntas': vt haec particula per appositionem referatur ad proxime praecedentem; perinde quasi roganti cuipiam 'Vnde ista noua pax terris?', responsum esset 'Non est pax vulgaris, nec hominum benefactis reddita; sed nihil aliud est ista pax abolens peccata quam gratuitus Dei fauor erga suos electos'. Christus autem sic dicitur pax, quemadmodum dicitur iusticia nostra, et peccatum; pro eo quod erat pacificator, iustificator, victima pro peccato. Quo tropo videntur Hebraei delectari: quanquam et Latini dicunt 'Hic est mea mors', 'Hic est mea vita'. Quod autem dixit 'in hominibus', non refertur ad pacem sed ad *εὐδοκίαν*, quasi dicas 'erga homines fauor'. Sic alibi Pater velut angelorum cantilenam explanans, 'Hic est' inquit, 'Filius meus dilectus, in quo mihi

69. *ἐπανάπαυσις Theophylactus, necnon Erasmus in Annot.* 1527: *ἀνάπαυσις H.*
86. *ἐπέταξέ LB.*: *ἐπετάξέ Lond.* 95. *ὁ Θεός Psalm.*: *καιρός H.*

90. Hieronymus] *Comm. in Eph.* 1. 5.

complacui', ἐν ᾧ εὐδόκησα: per illum enim coepit εὐδοκεῖν erga nos qui Christo per baptismum inserimur, efficimurque cum illo filii Dei, fratres Iesu Christi. Et conuenit sermonis tropus, 'in quo complacitum est mihi' et 'in hominibus εὐδοκία'.

Ostensum est distinctionem trium particularum esse apud Graecos, demonstratum est addi praepositionem ἐν; quae si abest, idem tamen esset sensus, licet sermo durior. Declaratum est pacem Dei distinctam a pace mundi: indicatum est eundem esse sensum siue legas 'pacem bonae voluntatis', siue 'pacem bonam voluntatem'; quemadmodum dicimus 'vrbem Romam' et 'vrbem Romae'. Ex quibus probabiliter colligitur orthodoxos Latinos idem legisse quod nos legimus, nec a Graecis sensu dissidere, sed verbis duntaxat.

Haec tam euidentia, tam multa, si nondum satisfaciunt vitilitigatoribus, sequantur vulgatam lectionem, quam non suggillo; sequantur Bedae, Lyrani et Hugonis interpretationem, qui ob Graeci sermonis imperitiam non intellexerunt quid sibi vellet vox εὐδοκία; nec mihi postulent esse fraudi, si Chrysostomi, si Theophylacti piam ac probabilem opinionem communicaui, relinquens liberum suum cuique iudicium. Tibi vero duplici nomine debere me fateor, primum quod tua disputatio me prouocarit vt rem attentius inspicerem, deinde quod amicorum meorum numerum auxeris nomine nequaquam poenitendo. Superest vt Erasmi quoque nomen inter eos ponas, quos ex animo tuos esse putas. Habes epistolam fortasse breuiorem quam velles, sed quam fatearis prolixam si scias quanta mihi sit ocii penuria. Bene vale.

Basileae Idibus Martiis An. 1526.

1681. From Erasmus Schets.

Leipzig MS.	Antwerp.
EE. 49.	17 March 1526.

[An original letter, autograph throughout: which for some reason, when Schets' letters were picked out of the general bundle of those received by Erasmus and made into a separate collection (see Ep. 1541 introd.), seems to have escaped notice. Contemporary with Ep. 1682.]

+

S. P., gratissime domine Erasme. Iampridem scr⟨i⟩psi tibi ob tantam Harsti tui in Anglia moram meam admirationem; sed tandem rediit saluus, detulitque michi ab Aluaro Castro epistolam qua notificor ab eodem Harsto tuo nomine recepisse scutatos triginta nouem cum nobilis Anglicis decem. Hanc pecuniam procurabo minori foenore quo potero, ab illinc extrahi; ac quo celerius liberiusque te adeat, iamiam his qui Francfordie sunt mei causa, scripsi hisce nundinis septuaginta duo florenos aureos Frobenio tuo nomine dari: nam hii pecunie ille legittimo valori equiualent. Retulit michi Harstus Petrum Egidium exhortauisse pro ratione tue pecunie apud hunc deposite; qui his nundinis Francfordiensibus per Franciscum illius fratrem sexcentos florenos aureos tuo nomine dari Frobenio dixit se disposuisse. Totidemque michi asseruit etiam

1681. 1. Iampridem] Ep. 1671. 16–18. 12. Franciscum] See Ep. 1654. 19n.

ipse Petrus, simulque quod residuum pecunie propter nundinarum nimiam propinquitatem Francfordie numerandum non valuit disponere; nam non erat cui tam confestim potuit esse chommodo accipiendi hic ibidemque dandi. Respondi Petro, quidquid habeat pecunie quod tradi velit tibi, curet quamprimum numerari michi; qui curabo hoc tibi Basilee vel aliunde, quo tibi poterit esse chommodo, renumerari. Asseruit se sic facturum; si fecerit, et ego quoque quod dixi faciam.

Accessit Carolus Harstus Mechliniam—ibi nam est Curia—, non dixit ob quid; sed reuersurum se isthuc, priusquam abcedat, pollicitus est. De liniis me inscio per Petrum Aegidium actum est; si sic non foret, ego lubens in emendo licitationi fuissem auxilio.

Afflixit me quippiam audire pensiones tuas quantumuis periclitari. Vtinam inter huius orbis principes tanti essent scientie boneque littere, quanti sunt scurrilitates cetereque deliciarum ineptie! forent profecto tibi pensiones ille vndique per se salue.

Iam etenim sic michi quiddam venit in mentem, tibi non preteriendum. Dedicasti multa ex scriptis tuis monarchis multisque huius orbis principibus. Miror cur vsquehac nil dedicaueris Portugalie Regi, principi tam inter Cristianos Cristiano, tam liberali, tam benigno, tam inse meritos benefico, precipue his qui fructum Euangelicum (cuius religionis ea natio inextirpabilis est obseruantie) suis contionibus scriptisue noscunt promulgare. Habet hoc Rex ille, adhuc adolescens etate, velut ab Emanueli bono patre prognatus proprium; cuius celsitudinis michi fuere olim multifarie familiaresque loquele: quem scio quotannis amore scientiarum precipue theologicarum magnam expendysse pecuniam. Etenim sic habet Rex iste Ioannes suam curiam doctissimis viris refertam, consilium doctum, ac fratrem domnum Ferdinandum etate se minorem, cui nil vltra scientias bonasque litteras deliciatur. Scio te illi Regi populoque nil facturum frustra; exhortor te adhoc tui causa. Sunt michi in ea curia ex priuatioribus Regique proximioribus amici perquam familiares et notissimi; si quid illic tuo nomine procurandum occurrerit, ego et hic et illic semper tuus sum.

Ceterum est in Romana curia illius Regis orator, vir illius stirpe ductus illustrissimus et doctissimus, titulo domnus Martinus Portogallus, binas exspectans mitras per hoc regnum primum vacaturas:

---

24. liniis] See Ep. 1654. 25.

33. Regi] John III; see Ep. 1647. 29n. Schets continued to press this proposal (cf. Epp. 1682, 1750, 1758, 1769, 1783), and before long Erasmus complied with it; see Ep. 1800.

38. olim] It is not clear when Schets was in Portugal and received this favour from King Manuel I (Ep. 1647. 29n); who reigned 1495–1521.

42. Ferdinandum] duke of Guarda and Francoso (5 June 1507–1534), third son of Manuel I. He was enthusiastic for study (cf. Ep. 1800. 73–6), and was specially interested in reading history and ancient chronicles. In 1529 he married a daughter of the Count of Marialva. See Anselme, *Hist. de la maison royale de France* i, 1726, p. 602.

49. Martinus] († 15 Nov. 1547). For his embassy to Rome in 1526 see Brewer iv, Bergenroth iii. He went thence to Spain in 1527 on a mission to the Emperor; and in 1528 it was proposed that he should return as ambassador to Rome; but it does not appear that he went. In April 1538 he was rewarded with the see of Funchal, which was raised for him to an abpric.; and in 1547 he was allowed to hold with it the see of Silva, which was afterwards transferred to Faro.

qui iam dudum scripsit isthuc domno Roderico Fernandio, eiusdem Regis per hasce partes vicegerenti et factori, vbinam locorum resideas tu, denuntiari sibi. Nam exyens patriam plus deuotionis fuisse illi videndi te quam Apostolorum basilicam sacram protestatur. Doctus enim est amansque bonas litteras, te scriptaque tua sic extollens vt preponi tibi non sinat quempiam; infelicem se putans si, priusquam readeat patriam, non viset te, eoque Portugalensibus omnibus beatiorem se reputaturus si reuertens domi vidisse colloquiuisseque dicere sit valiturus. Precor, capta otium scribendi quiduis illi, applauda quidquid, dic ex Roderico meque sui famam ad te peruolauisse; nam concitaturus es tibi amicitiam hominis illustrissimi et doctissimi, qui prodesse tibi valebitur ac esse multo in Portugalye regno. Mitteque, precor, istinc epistolam ab huc illi transmittendam; exhortabor Rodericum Fernandium fauori tuo alas addere suis ad domnum Martinum epistolis. Bene vale, my Erasme, sisque longe felix et prosper.

Ex Antuerpia XVII[a] marcii 1526.

Tuus deditissimus Erasmus Schetus.

Incomparabili doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1682. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 8. Antwerp.
18 March 1526.

[An original letter, autograph throughout: written shortly after Ep. 1681. For the collection of Schets' letters see Ep. 1541 introd.]

+

S.P. Alia epistola scripsi tibi, domine Erasme, quidquid expediuit. Rediit iam Carolus Harstus ex Curia, qui tuarum rerum nil fructus potuisse facere dixit lamitans michi. Habent pro scrupulo pensiones tibi soluere, sed aliunde late longeque dispargi pecunias, quorum forsan infelicius est dispendium, non verentur. Ni veneris ipse, video te demoliturum ex rota. Multa iubet Cesar ex Hispania istuc facienda, quibus nunquam vel sero obtemperatur.

De Petro Aegidio oretenus percipies ab Harsto quid suspicar. Ys affirmat Francisco fratri suo Francfordie sexcentos florenos Frobenio dari iussisse. Vereor non fiendum: es nam ab Frobenio percepturus. Si non fecerit, poteris seria epistola scribere Petro, per me illuc tibi disposuisse dari quemuis summam pecuniarum quam tuo nomine accepero, vt curet quo michi numeret. Sic potero illum tum exhortari.

Vale, Erasme, ac precor respondeas alteri epistole. Non grauabor si spem dederis dedicare quid Regi Portugalie, qui nationes barbaras

1682. 5. forsam *MS.*

1681. 51. Fernandio] Portuguese agent at Antwerp; cf. Epp. 1783. 22, 1823 introd. His name occurs frequently in Dürer's *Tagebuch* as giving presents from Calicut; and Leitschuh notes (p. 112) that on 8 Jan. 1528 he bought a house in Antwerp.

54. basilicam] The new St. Peter's.

1682. 1. Alia epistola] Ep. 1681.

3. lamitans] *sc.* lamentans.

ad Indos vsque suis armis non veretur insequi et vincere, Cristianamque religionem horum oculis coram spargere, sic quod multa milia barbarorum idolatrorumque Cristi fidem constet apud Indos complexiisse. Hec repeto, quo quod altera scripsi epistola, tibi altius insedeat menti.

Iterumque vale ex Antuerpia xviii^a. martii 1526.

Tuus ad omnia paratus Erasmus Schetus.

Sacrarum litterarum doctissimo Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1683. To Jerome Emser.

Opus Epistolarum p. 615. Basle.
N. p. 586: Lond. xviii. 28: LB. 923. ⟨c. 19 March 1526.⟩

[Of Erasmus' correspondence with Emser nothing is extant since Ep. 1566; but a trace of a letter, perhaps that which Emser answered on 10 Jan. (l. 11), is preserved in a letter of Melanchthon, 28 Feb. 1526 (ME. 370), 'Erasmus scripsit Emsero se antea de libero arbitrio nihil pronunciasse, nunc se et asserturum esse in libertatem τὸν ψυχικὸν ἄνθρωπον et διαβαπτίσειν τῷ ἀνταγωνιστῇ καλῶς: vt verear quam sit virulenta futura μονομαχία'. The present letter must be placed before the arrival of Ep. 1693, which brought the desired news of Ceratinus. An approximate month-date can be assigned from the reception of Emser's letter (l. 11).]

ERASMVS HIERONYMO EMSERO S. D.

Non tam gaudeo meam excusationem a vobis recipi, quam hoc quod recusaui fuisse postulatum. Senectutem et morbos tibi mecum communes esse doleo, quanquam longe crudelius malum est calculus sorore podagra. De nomine tuo praeterito iam putabam tibi satisfactum esse. Sic res habet vt scripsi: quum scriberem Spongiam, prorsus ignorabam abs te quicquam in Lutherum aeditum. Et si scissem, non protinus odi quorum non facio mentionem. Quamquam hoc seculum tale est, vt interdum mihi sane non satis tutum sit etiam amicissimos prodere scriptis, propter linguas fascinatrices. Miror vbi cessarit tuus cognatus: nam librum cum litteris .x. Ianuarii scriptis reddidit 14. Cal. Aprilis.

Redditus erat casu liber Lutheri, sed adeo sero vt ante nundinas ad legendas illius loquacissimas naenias, ad relegendam Diatribam meam, ad scribendum et ad antigrapha recognoscenda, ad excudendum et castigandum vix superfuerint dies duodecim. Incredibile dico, nisi quod multis testibus res acta est. Frobenius sex praelis excudebat singulis diebus tres ogdoadas paginarum. Et tamen Lutheri codex offendit me iam diutinis laboribus delassatum,

---

1683. 1. excusationem] Perhaps declining an invitation to go and teach at Leipzig University. For earlier invitations see Epp. 527, 553, 1102. 10n.

4. calculus] Cf. Ep. 1674. 6.
praeterito] In the list of those who had written against Luther, given in the *Spongia* (LB. x. 1652BC = HE. 333, § 196).

6. Spongiam] See Epp. 1378, 1389.
in Lutherum] The series of Emser's attacks on Luther had begun in 1519; and by the time the *Spongia* was written in 1523, was already numerous.

11. librum] See l. 32n.
litteris] Not extant.

12. liber Lutheri] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.

13. Diatribam] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.

14. antigrapha] The fair copies made by a secretary to be sent to the press.

15. duodecim] Cf. Ep. 1667. 11n.

praeterea ex perpetua pene aegrotatione languidum. Nullum enim coelum inimicius huic corpusculo, quam quo vix vnquam caruimus a fine Iulii ad hunc vsque diem. Quur ita properarem, in causa fuit quod, quum idem opus simul excuderetur et Augustae et Argentorati et Norembergae, tamen incredibili studio curabatur ab istis ne quid ad meas manus perueniret. Videlicet hoc venabantur, vt ad proximas vsque nundinas triumpharent impune. Id ne fieret, respondi operis dimidio. Reliquum nunc est in manibus. Quod absolutum est, ad te mitto: in quo reperies nomen tuum, sed absque praefatione honoris; quam illic ob certas causas nulli tribuo. Si amiciciam aestimas amore mutuo, non patiar me abs te vinci; sin praedicatione nominis, ne hac quidem parte defuturus sum officio meo, simulatque se dederit oportunitas.

In carmine tuo mihi placuit et perspicuitas et splendor non sine neruis. In vsurpandis Graecis vteris magna libertate, corripiens vltimam in *disdiapason*, producens primam in *catholico*: quanquam idem aliquoties facit Prudentius. Nec huiusmodi libellis nec saeuicia quicquam profecturi sumus. Hic me verum fuisse vatem, rei declarabit exitus: adeo late serpsit malum. Laudo tamen quod principes gnauiter cohercent seditiosos. Quid mea Diatriba ciuilius? Quid profecit tamen, nisi quod Lutheranos excitauit ad maiorem insaniam? Id non ignarus futurum, tamen morem gessi Regi et Card. Angliae, Pontifici et doctis aliquot amicis, non tacens interim quid esset sequuturum. Nihil expectabam a Luthero moderatum, tantum maliciosae calumniae non expectabam. Occupant sibi passim bonas literas, quo videlicet hoc praetextu constabiliant suam factionem; et tandem obruent haec quoque studia. Quales furias habeat Lutetia, declarabit Apologia qua Sutori respondeo. Et Natalis Bedda notauit plusquam ducentos articulos in Paraphrasibus meis; quorum hic est periculosissimus, quod exponens angeli verba 'Inuenisti gratiam', scripserim 'Non est hoc tui meriti, sed fauoris diuini'.

Mitto carmen Andreae Critii, episcopi Vngariae. De Ceratino miror te nihil scribere. Audio Duci non perinde fuisse gratum atque ego sperabam. Est tamen vir egregie linguarum peritus ac bonus, nec sine meo sumptu fuit euocatus: quod tamen non eram facturus,

23. *N^1 LB*: Norenbergae *N^2*: Norēbergae *H Lond.* 41. non *N LB*: nos *H Lond.*

---

22. Augustae] See Ep. 1667 introd.

23. Argentorati] Cf. Zw E². 444.

26. respondi] With the first part of the *Hyperaspistes*; see Ep. 1667 introd.

27. nomen tuum] Mentioned, hardly in a complimentary way, at the beginning: 'quumque e propinquo allatret Hieronymus Emserus'.

32. carmine] *In Euricii Cordi medici Antilutheromastigos calumnias expurgatio pro Catholicis*, s.l., which appeared about this time; see Kawerau's biography of Emser, 1898, pp. 83–5, 127, mentioning a copy of the book in Munich University Library.

35. Prudentius] Frequently, and invariably. The *Thesaurus* records the same use in Damasus, Sidonius and Venantius.

41. Regi] See Ep. 1408. 21n.
Card. Angliae] See Ep. 1486. 9n.
Pontifici] See Ep. 1438.

46. Sutori] See Ep. 1591. 25n.

47. Bedda] See Epp. 1571, &c.
articulos] See Ep. 1679. 39n.

49. angeli verba] Luke 1. 30.

51. carmen] See Ep. 1629 introd.
Vngariae] A slip.
Ceratino] See Ep. 1561. 6n.

nisi Princeps toties efflagitasset. Cupiebam plura in sinum tuum effundere, sed cum Luthero rixandum est: quae res illi vertat male. Demiror quid ille sibi proposuerit, simul et scurram agens et Euangelistam.

Basileae. M.D.XXVI[I].

1684_{1814} To ⟨John Vergara⟩.

Munich MS., Heine xiv. Basle.
29 March 1526.

[A letter in the Heine collection (see App. 15, in vol. iv); written by the xviii^{c}. hand and evidently incomplete, though the MS. begins with a capital. That it was addressed to John Vergara, secretary to the Archbishop of Toledo and a friend of Vives (Ep. 1277; cf. l. 12n) can be inferred from letters which passed between Vergara and Virves later in 1526: see App. 18, nos. 2, 4 and cf. Epp. 1781. 15–16, 1786. 14, 1838. That this is only a fragment is further shown by Vergara's description of the letter in replying (Ep. 1814. 4–5) as 'tam longa tamque luculenta'. Some idea of the missing contents may be gathered from Vergara's letter to Virves (App. 18, no. 2, ll. 3–7, 56–9, 70–72).

Alfonso Ruiz de Virves († c. 1546) was a native of Olmedo, near Medina del Campo, and became a member of the Benedictine house at Burgos. About 1525–7 he composed a defence of Erasmus, in a letter addressed to the Franciscan Warden at Alcala. This was at first widely circulated in ms., but by June 1527 had been printed (Ep. 1838n). He had now produced seven *Collationes ad Erasmum*, designed not to criticize him but to afford him an opportunity of making explanations which his friends might use in his support. Though these were never printed, Erasmus was exceedingly annoyed (cf. Epp. 1717. 41–2, 1804 fin.), and at first wrote to Virves with indignation (Epp. 1838, 1908); but through the influence of J. Vergara (App. 18, nos. 2, 4). A. Valdes, and Vives (cf. Ep. 1847 fin.) this was speedily allayed, and their relations became entirely amicable. In 1528 Virves translated eight of Erasmus' Colloquies, for moral and spiritual edification, with an eulogistic preface (see Ep. 1873 introd.). From Valladolid, where he had won success as a preacher (Caballero 410; cf. AT. xi. 49), he addressed to Charles v, 15 Oct. 1530, a pamphlet *De matrimonio regis Angliae*, Salamanca, *s.n.*, 1530; and perhaps as a result of this, he was summoned to Charles' court (cf. Caballero 363 and EE. 171), which he followed for some years into Germany and Hungary. About 1536 he was attacked by the Inquisition, and after retractation was condemned to confinement in a convent and deprivation of licence for two years—penalties which were annulled by Papal Brief of 29 May 1538; see Menendez y Pelayo, *Heterodoxos Españoles*, 1880, ii. 768, quoting the *Aduertentiae* of F. Vellosillus, Alcala, 1585, p. 397. By 1539 he had been appointed Bp. of the Canary Islands; see his letter, 26 May from the monastery of Mejorada, to Charles, offering condolences on the death of the Empress (1 May 1539), printed in *Revista de Archivos*, iv, 1874, pp. 463–4. In 1541 he published at Antwerp, with Jo. Crinitus, some *Philippicae Disputationes*, which he had composed c. 1531 against the Confession of Augsburg. The volume, which had two or three issues, also contains a friendly letter from him to Osiander (Ep. 1344. 31n), dated from Ratisbon 5 Sept. ⟨1532⟩. On 21 Dec. 1545 Franc. Enzinas announced from Wittenberg a rumour that Virves would preside at the forthcoming Council of Ratisbon (ZKG. xiii, 1892, p. 341); but as he did not appear there, his death has been presumed about that time. A letter to him from Vives ⟨c. April 1530⟩ is printed in Vi. E., f. 8 v°.

Some light is thrown on his character by a letter of A. Valdes to Jo. Dantiscus, 14 Feb. 1529 (AT. xi. 49), printed earlier by E. Boehmer in the *Homenaje* to Menendez, 1899, i. 401: 'Multa sunt quae in homine merito placent, sed et alia quae iure displicent. Quod dat accipimus, cetera deuoramus: ita viuendum est'. For a description in the indexes to H and N, 'theologiae professor et ecclesiastes Burgis', which perhaps belongs to him, see Ep. 1807 introd.]

. . . ⟨Alfonsi cuiusdam Vlmetani libellum nuper legi, quem is admonendi mei causa tuo quidem suasu scripsisse se testatur. . . .

Hominem moneas velim vt mutato orationis colore, aduersus eos⟩ torqueat stilum qui mea falso interpretantur. Iungamus potius dextras quam nouum excitemus dissidium. Non desunt apud nos tenebriones qui stilum acuant in Erasmum. Academiae Complutensi maiorem in modum gratulor, vel toti potius Hispaniae: cuius encomium in Alfonsi libello legi libenter. Salutabis hominem meis verbis amanter. Scribam illi cum primum licuerit: nunc ne tantulum quidem fuit ocii. Quanquam hanc quoque epistolam sibi scriptam putet Alfonsus.

Viues vxorem duxit, graciosus apud Card. Angliae. Bene vale. Datum Basileae. 4. Kl. Aprilis 1526.

Erasmus Rot. sua manu scripsit ex tempore. Vereor vt legas.

[1679]1685. From Natalis Beda.

Bedae Apologia, f. 110 v°. (*a*). Montaigu College, Paris. 29 March 152$\frac{5}{6}$.

[For the source see Ep. 1571 introd. Beda's preface in *a* is merely 'Sequitur iam dicta Bedae in praemissam ⟨Ep. 1679⟩ responsio'.]

ERVDITISSIMO VIRO AC DOMINO DOMINO ERASMO ROTERODAMO, MIHI IN CHRISTO CHARISSIMO.

Salve, doctissime vir. Vt ex epistola tua plane colligitur, nullus erit tibi bonus theologus nisi qui in tua iurauerit verba: at contra tota diametro ab huiusmodi sententia ego distans, non existimo vllum vspiam bonum esse theologum cui non fere displicent quae edidisti scripta, et qui erroneis in eisdem disseminatis pro viribus non sese opponit. Si me profecto non praeoccupassent tuae literae, non vsqueadeo mihi fidebam vt te aggredi scripturis possem vel cogitare. Non itaque tibi scripsi, sed semper rescripsi; et quod tuae saluti conducibile iudicaui, non vsquequaque silui. Hinc satrapa sum factus et suggillator. Mirum sane quam theologam deinde efferas mansuetudinem, de aliis loquens. Opinor Sutorem Antapologia quadam, quae sub prelo est, mundo ostensurum, quia eam tantum in lingua et calamo gestas. Si politorem habeat ille necne, me fugit. Videris autem tu qua conscientia ita me per epistolam modo adieris: 'Me' inquis mihi 'nunquam offendissent tuae notationes, siue aequae siue iniquae, si ad me misisses. Nunc cum odiosa praefatione veluti censoris isthic sparsisti, sine meo fructu nisi quod casu huc delatae sunt'. Haec tua sunt; sunt et haec tua. 'Gratissimae sunt annotationes quas mittere dignatus es. Vtinam misisses et illa quae tantopere offendunt in Epistola ad Episcopum Basilieñ!' Sic tua manu in epistola per te Basileae scripta .[x]vi. Nonas Octobres, anno .M.D.XXV.

1684. 12. Viues] See Ep. 1455. 2n. In writing to Vives, 12 April 1527 (see App. 18, no. 5), Vergara says: 'Coniugium tibi gratulor ex sententia obtigisse. Intellexeram id haud ita pridem ex Erasmi litteris'.

1685. 10. satrapa] Cf. Ep. 1679. 2, 6.
12. Antapologia] See Ep. 1714. 4n. Erasmus had already seen the first part of it; cf. Epp. 1686. 60–1, 1687. 62–6.
15. inquis] Ep. 1679. 39–42.
21. epistola] Ep. 1620. 10–12.

Verissimum itaque est me ad te id impensius flagitantem misisse annotationes. Non casu illae in Germaniam transuolarunt. Falsissimum item est hic me illas sparsisse. Si dominus Beraldus exemplum sibi retinuerit et sparserit, aut alius quisquam tuorum internunciorum, hoc nescio me omnino factum est. Videas proinde quibus mecum agas verbis. Caeterum quod tu factum aut coniecturis suspicatus es aut falso rumore accepisti, vt futurum sit hac occasione apparo. Viri boni qui ante Dei oculos mecum tibi bene cupiunt, videntes in secunda quam ad me dedisti epistola manu tua scripta polliceri tete mihi tuorum repurgationem librorum, quodque summam tecum inire gratiam dicebas qui tibi ad hoc ferrent suppetias—'Non grauabor' aiebas 'esse seuerior iudex in lucubrationes meas quam Augustinus fuerit in suas'—gaudebant, pro te gratias Domino agentes, tibique congratulabantur atque mihi, qui nonnihil causae mea adhortatione tuis praebuissem profectibus: ita enim in te futurum propter bona tua verba sperabant mecum.

Hinc non destiterunt me etiam importune vrgere, donec consimili oratione per epistolam commonefacerem et Iacobum Fabrum. Factum est tandem, et libertate Christiana pericula viro vehementer in re theologa aegrotanti aperui; offerens inter alia, si vellet ipse sibi ipsi mederi, libros commentariorum suorum in Epistolas beati Pauli et Euangelia—in quorum marginibus quaedam annotaram non recta, per quae meam posset accipere mentem—ad eum transmittere. Rescribens gratias non vulgares egit, non tamen meam acceptauit oblationem; sed rogauit quo rationes adiungerem propter quas loca illa nota censerem digna. Quod cernens ego aliquot dies perquam anxius substiti, calamum omnino dedignatus. At postea animum colligens, coepi .xiii. die Iunii .M.D.XXV viro consulere aliquid scriptitando, ignorans penitus quousque essem opus prosecuturus. In eo duraui coepto, et demum Annotationum libri duo absoluti sunt ad medium Februarii mensis; et excudere Iudocus Badius inchoauit circiter Martii principium: et speratur finiturus ad diem sanctae Pentecostes.

Perpendens autem ego permulta errorum capita Fabro tecum esse communia, decreui velut appendicem paruulam libris illis duobus adiicere ad cautelam nonnullam tuorum lapsuum cum perstrictis eorum censuris. Et hoc quidem ne forsan videar personarum in veritatis praeiudicium acceptator, si te insalutatum praeterirem, vbi ferme par dicendi ratio inuenitur. Ago tamen perpaucis tecum. Non debet autem tibi aut Fabro videri iniquum si nos stimulante conscientia fidei veritatem quam multiphariam laesistis, vtcunque tueri studeamus. Istud vero et tibi opus maxime fore vel inde constat, quod adhuc tibi placet Epistola ad dominum Basilieñ; cum potissimum quod illic prosequeris

31. cupiunt *scripsi*: capiunt *a*. 51. viro *scripsi*: vires *a*.

---

23. misisse] Cf. Ep. 1609. 45.
31. epistola] Ep. 1596. 25–32.
42. Factum est] The correspondence does not seem to exist. In his preface of 3 May 1526 (see Ep. 1679. 39n; f°. Aa² v°.) Beda says of Faber: 'libros tamen meos ad se transmittendos nec curat nec quaerit'.
56. Pentecostes] 20 May 1526.
66. Epistola] See Ep. 1274. 14n.

argumentum, Augustinus de haeresi Aerianorum loquens, libro de Haeresibus, parte operum .xi., monstret iam olim fuisse damnatum. Quomodo autem illa Epistola Lutheranorum excitasse fremitus putanda est? quae eorum factioni plane astipulatur. Non inde mea sententia impiorum sunt commotiones exortae. Aliis prouocati fuere causis, quas ad rem vix purgabis vt foret opus, nisi et quae perperam scripsisti tuipse retractaueris. Illi enim, quoniam sciunt aliis callidissime imponere, non facile retineri se verbis sinunt. Congratulor tamen plurimum quod aduersus eos stilum conuerteris. Det tibi Dominus gratiam agendi vnde veram promerearis gloriam.

Sed sat de his sit dictum. Non est nouum aut immodestum si, vbi causa deposcit, verborum quandoque seueritate vtamur: certissimum enim est tibi id non insuetum esse. Patere igitur, te obsecro, nos pro veritate ea gaudere licentia: quam vtinam nemo pro falsitate vsurparet! Et Dominum ora nobiscum vt in nostram omnia vertat salutem.

Quid sit de persona Berquin futurum nescimus. Nempe .xxiii. huius mensis grauissimo Ecclesiae iudicio dictus est haereticus relapsus, et supremi Senatus potestati seu laicae manui redditus. Si legeris primum librum Augustini contra Cresconium grammaticum, non dices vlterius, puto, alia qualibet iuniorem scholasticam theologiam esse aut minus vtilem: quam qui ignorat, et de diuinis aggreditur definire, periculis sese committit vere formidandis. Hac autem infelici tempestate, qua politia Christiana miris errorum offenditur nebulis, quis eiuscemodi theologiam non videt pernecessariam? Quod denique a Lutheranis te exerceri quereris, et simul a Catholicis, pro causa dolendum tibi fatemur. Qui in omnibus syncere agunt, tantummodo a peruersis patiuntur quod gloriosum sane iudicatur. Vtinam tibi in bonum omnia cedant!

Pro transmisso Virginis beatae Officio gratias ago; at responsionis partem per te Luthero factam neque accepi neque vidi.

Vale, ex Acuto Monte, feria quinta sanctae hebdomadae Martii .xxix. An. M.D.XXV. pro more Parisiano.

Tuus frater et orator. N. Beda.

1686. To Francis Chiregattus.

Opus Epistolarum p. 832. Basle.
N. p. 795: Lond. xxi. 32: LB. 804. 1 April 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

FRANCISCO CHEREGATO, EPISCOPO INTERAMNENSI, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Redditae sunt mihi litterae tuae, quas e Vaticano miseras Idibus Ianuariis, sed resignatae; quod nunc fere fit in omnibus. Aiebant

1685. 68. Aerianorum *scripsi*: Arrianorum *a*.

1685. 68–9. de Haeresibus] 53: in vol. xi of the Amorbach Augustine, Basle, 1506.

84. Berquin] He was under arrest Jan.–Nov. 1526; see Epp. 925. 13n, 1692, 1717, 1735, also the Bourgeois de Paris p. 234, and Herminjard 172.

88. non dices] Ep. 1679. 30–35.

97. Officio] No doubt in the second edition, May 1525; see Ep. 1573.

97–8. responsionis] See Ep. 1667.

1686. 1. litterae] Not extant.

id factum ab Hispanis, opinor iis qui iuxta Rhetos nescio quid arcis occuparunt. Excusatio diutini silentii tui fuit mihi longe gratissima; non quod vllam officii partem in te desiderarem, qui praeter omne meritum hunc homunculum vltro tot officiis oneras, sed quod declararet singulare quoddam erga me studium ac beneuolentiam, qui nec inter tot negociorum vndas excidere potuerim animo tuo. Publicae orbis calamitates, quas tua deplorat pietas, neminem non discruciant, nisi plane sit impius ac prorsus hominis sensum exuerit. Ac de pace quidem inter monarchas sarcienda iam pridem bona spes est, sed nimium lenta torquet animum nostrum. At fieri video quod solet in corporibus exulceratis; vbi vomicam vnam aut alteram vtcunque sustuleris, erumpit aliunde malum. Sed de rebus monarcharum nec ego quicquam scribere possum quod te fugiat, et si possim, non satis tutum arbitror. Perlongum est iter, fides nulla, hominum studia varia.

Agricolarum motus fere coherciti sunt, sed immiti remedio. Sic postulabat morbi magnitudo. Quanquam ea pestis subinde meditatur recrudescere. Sed prouisum, opinor, ne rerum nouarum auidis liceat quod licuit. Verum altera lues quae fere iam Europam omnem peruasit, multo grauior est quam bellorum rabies; quod haec tantum grassetur in fortunas et corpora, illa violata pietate, sublata concordia, totum hominem demittit Orco. Videtur tamen solito mitior, resipiscunt multi, plerique fauent frigidius: qua quidem in re nihil laudis mihi vindico, tametsi sic in me fremunt qui vehementer addicti sunt huic factioni, quasi praecipuam quandam ad id nauarim operam.

Etenim vt de caeteris taceam, Lutherus nuper in me scripsit ingens volumen, diu multoque studio elaboratum, sed ita fermentatum amarulentiis, scommatibus et calumniis, vt antehac in neminem scripserit hostilius. Meae responsionis partem ad te mitto; mittam et ipsius volumen, si quem nactus ero qui tantillum sarcinae volet suscipere. Auget nobis spem finiendi mali vehemens inter ipsos dissidium. Lutherus cum aliquot suis defendit in Eucharistia esse verum Christi corpus, alii plerique fortiter reclamant. Res agitur vtrinque dentatis libellis. Apud Eluetios decreta est publica disputatio ad Pentecosten in oppido cui nomen a balneis, Baden. Quid ea nobis paritura sit nescio. Quo minus succedat res, in causa sunt quidam homines inauspicati, qui tamen sibi videntur totam Ecclesiam suis humeris sustinere. Hi sub praetextu defendendae pietatis suis affectibus morem gerunt. Quum enim linguas ac bonas litteras multo peius oderint quam totum Lutherum, hoc miris technis agunt, vt quocunque modo laedant eos qui hoc studiorum genus prouehunt.

Interim dum ego cum factione potenti non absque capitis mei

38. *N*: Pentecostem *H*.

4. silentii] Nothing survives of their correspondence since Ep. 1336.
11. pace] Cf. Ep. 1640. 36n.
17. iter] For the letter, from Basle to Rome.
18. Agricolarum] Cf. Ep. 1653. 28–32.
27. huic factioni] The Reformers.
29. Lutherus] For his *De seruo arbitrio* and Erasmus' reply, the *Hyperaspistes*, see Ep. 1667 introd.
38. disputatio] See Ep. 1708.
Pentecosten] 20 May 1526.
Baden] in Aargau, on the Limmat, 14 ms. below Zurich.

discrimine digladior, Louanii quidam emisit in me tres libellos, sed suppresso meo nomine. Mox quatuor Dominicani scurrae, meo quidem expresso nomine sed suis dissimulatis, emiserunt librum vndique scatentem criminosis mendaciis et conuiciis plusquam scurrilibus. Eo facinore patrato fugerunt alius alio. Lutetiae rursus Dominicanus quidam corrupit mea Colloquia, et addidit praefationem meo nomine, in qua damno meipsum. Is scurra Lugduni declarauit suam pietatem. Suffuratus, vt scribunt, Mecoenati suo trecentos coronatos aureos profugit. Deprehensus est suauiter potans inter aliquot scorta. Nuper ibidem Petrus Sutor, theologus et Cartusianus, emisit in me librum iustae magnitudinis, in quo nihil crepat nisi temeritates, haereses et blasphemias, non ob aliud nisi quod verti Nouum Testamentum, in vsum priuatae duntaxat lectionis. Idem nunc emittit librum, cuius initium duntaxat vidi, sed tale vt prae se ferat plane rabiosam maledicentiam. Et tamen nugacissimae nugae sunt, de quibus suscitat tantas tragoedias.

Per hos mihi nullum relinquitur ocium agendi quod et meus optat animus et vestra suadet pietas. Quanquam autem difficilimum est cum tam potenti factione bellum gerere, difficilius autem cum vtraque acie depugnare vnum et vtrinque confodi, tamen mihi certum est citius immori malis quam ab Ecclesiae consortio deficere. Christus dabit et vires et praemium. Si coram liceret, plura effunderem in sinum tuum; quod vtinam aliquando contingat! Totum hunc autumnum et hyemem cum pituita et calculo luctati sumus, sub ver coepimus respirare. Tibi precor omnia moribus istis candidissimis digna, reuerende Praesul mihique cum primis colende.

Datum Basileae, ipso die Paschae Anno M. D. XXVI

1687. To William Bibaucius.

Opus Epistolarum p. 822. Basle.
N. p. 785: Lond. xxi. 19: LB. 805. 7 April 1526.

[An appeal to authority against the attacks of Sutor: the mention of whose *Antapologia* (l. 62) confirms the year-date. Ep. 1804 fin. shows that the appeal was successful.

Wm. Bibaucius or Bibacius (c. 1475—14 or 24 July 1535), of Thielt in W. Flanders, was sent at the age of nine to study at Louvain; and later taught the sons of a nobleman. At 22, when 'submonitor' of St. Pheraldis' school at Ghent, he decided to join the Carthusians, c. 1497: see a letter of Roger of Venray (Paris MS. Ste. Geneviève 618, ff. 493 v°, 495; cited in GE. ii. 45n) to Jo. Mauburn (Ep. 52), and cf. EHR. xxxiv. 236. Entering Val-Royal, near Ghent, he rose by 1521 to be Provincial of Holland for his Order, and then in succession to Franc. du Puits († 17 Sept. 1521) was elected Prior of the Grande Chartreuse. He was a friend of Badius, for whose books he contributed verses in 1499 and 1502, and a MS. of St. Bruno in 1524 (Renouard, *Badius*, ii. 108, 228, iii. 30); and two of Badius' publications are dedicated to him, 1521 and 1524 (ibid. iii. 209, 164).

65-6. *HN*[2]: difficillimum *N*[3] *LB*.

---

47. quidam] Latomus; see Ep. 1585. 80n.
48. Dominicani] See Ep. 1571. 65n.
52. quidam] Campester; see Ep. 1581. 413n.
57. Sutor] See Ep. 1591. 25n.
60. librum] See Ep. 1685. 12n.
71. calculo] See Ep. 1674. 6n.

Sutor's *De vita Cartusiana*, Paris, J. Petit, 1522 (see Ep. 1591. 25n), is also addressed to him, no doubt officially. A volume of Bibaucius' *Sacrae Conciones* was edited in 1539 by Jodocus Hess, prior of the Carthusians at Erfurt. See Th. Petreius, *Bibl. Cartusiana*, 1609, pp. 117, 120; also NBG and BN.

The life by L. Ammonius (Ep. 1463 introd.) does not seem to exist; but in a letter of 12 March 1547 (Besançon MS. 599, pp. 465–7) Ammonius records that he owed to Bibaucius his admission to Val-Royal ⟨in 1533⟩; that Bibaucius was at one time Prior at Geertruidenberg in N. Brabant; and that c. 1541, when in Gueldres, he had made a collection of Bibaucius' *Sermones capitulares*.]

ERASMVS ROTERODAMVS REVERENDO GVLIELMO, PATRI CARTVSIAE MAGNAE, S. D.

Qvod tua pietas, vt audio, lectione dignatur meas lucubratiunculas, quo minus istuc promerentur, hoc magis praedicandus est animi tui candor, qui semper verae probitatis comes esse solet. Multum quidem hoc nomine tibi debeo, sed aliquanto plus quod hunc homuncionem maiora quam pro viribus molientem, precibus apud Deum tuis subleues: plurimum vero debiturus, si non grauabitur tua charitas admonere, si quid in scriptis meis offendit animum tuum. Equidem non admodum soleo vel obtrectatorum conuiciis macrescere vel fauentium applausu pinguescere: tamen olim vndique meis auribus obstrepens illud εὖγε, quanquam non tantum valuit vt me mihi excuteret, tamen aliquanto securiorem minusque vigilantem reddidit. Vniuersum Germaniae theatrum certatim applaudebat et bene dictis et male dictis Erasmi. Sed longe plus attulissent vtilitatis duo tresue fidi monitores quam multa laudantium milia; quorum immodicus fauor mihi praeter inuidiam non video quid fructus pepererit: nisi quod nunc, inuersis rerum humanarum scenis, illi ipsi quibus tum eram deus, rabiosis libellis meum nomen proscindunt, non ob aliud nisi quod Lutheranae factioni nomen dare noluerim, neque cum his sentire qui sic inter se dissentiunt. Iam enim adornabant triumphum, si Erasmus dux ipsorum castris accessisset; et quicquid malorum nunc patiuntur, mihi potissimum imputant, qui remoratus sim Euangelii successum: quum ego semper egerim—quod nunc ago, si se det opportunitas—vt haec rerum humanarum tempestas, quae prope totam Europam concussit, Christo moderatore pariat nobis aliquid tranquillae serenitatis. Nouit enim omnipotens artifex nostram dementiam in bonos exitus vertere. Interim temeritatis poenas a meipso exigo.

In diuo Hieronymo tantum impendi curae, vt iam existimem minimum esse quod desideret lector etiam parum candidus. Idem non semel iam praestitimus in Adagiis, in Paraphrasibus exorsi sumus, in caeteris item facturi. Quod si mihi solum hoc agere licuisset, tamen abunde multum erat negocii. Nunc pontificum ac regum autoritate protrudor in harenam gladiatoriam, hac aetate cui velut emeritae rudis dari solet. Nihil profuit tot causas allegasse, senectutem, valetudinem, vires impares. Testabar me nihil aliud profecturum quam vt iritarem crabrones. Quid non? Frustra omnia. Sumendum erat rete, prodeundum in harenam, quamlibet aliis rebus nato. Sic auspicatus sum pugnam vt ciuilius non possem,

---

24. tempestas] The Lutheran upheaval; cf. Epp. 1635. 11, 1688. 34, 1690. 74, 1697. 26, 1738. 11–12, 260–1, 1744. 28.

28. tantum . . . curae] In the labours of revision; see Epp. 1465, 1659, 1672. 148–151n.

30. in Adagiis] See Ep. 1659. 1n.

aedita Diatriba. Quid profecerim, declarat Lutheri responsio, in qua seipsum multo superat interuallo; nihil enim vnquam scripsit amarulentius aut hostilius. Et apud diuersam partem adeo mihi non profuit factionem, quum armis tum linguis et calamis formidabilem, in meum caput prouocasse, vt interim dum cum hostibus pro theologis cominus manus consero, ab iis quos defendo perniciosius impetar quam ab illis quos oppugno.

Verum vt nulli minus fuit causae quur impeteret me quam Petro Sutori, ita nullus catholicae professionis impotentius in me debacchatus est. Nihil opus est pluribus verbis, si librum hominis legisti. Consilium erat non respondere. Sensi protinus ingenium gloriae famelicum, cuique non in aliud quaesitum esset ocium vestratis instituti. Et vtinam hic animo meo paruissem potius quam consilio cuiusdam, cuius eruditioni prudentiaeque tantum tribuebam, vt nequaquam inducerem in animum illum quicquam suasurum quod non magnopere tum ad me priuatim, tum ad religionem publice pertineret! Vix absolueram Apologiam, ita me cepit poenitudo quod illum dignatus essem responso, vt nunquam mihi fuerim ipse magis iratus. Quis enim alicuius precii iudiciiue dignatus fuisset talem librum sua lectione, qui quum nihil doceret, tam scurrilem haberet loquacitatem? Nunc habet ille quod vnum venabatur. Volitat per orbem Petri Sutoris nomen, quod antehac Lutetiae quoque fuit obscurum.

Hoc quoniam successit ex animi sententia, scripsit Antapologiam, adeo scurrilem ac rabiosam vt in priore libro probus ac sobrius videri queat. Nondum vidi totam, quatuor duntaxat quaterniones, a typographo etiamnum excudente extortos, quidam amicus ad me misit. Ex hoc gustu ceu leonem ab vnguibus, vt aiunt, non difficile fuerit aestimare. Multa praefatus, non ipsi vertendum esse vitio, si causam hanc verbis asperioribus et risu tractet, hoc est si scurram agat et sycophantam, primum detrahit mihi laudem omnem eruditionis theologicae: quum ipse disputans apud viros doctissimos probatus sit, ego, quod sciat, nullum in ea professione gradum sim adeptus. Quasi qui me excusserunt, theologi non sint, aut quasi soli theologi nomen promereantur, qui iuxta viam, vt vocant, Nominalium de difficultatibus quibusdam, quae solenniter in scholis agitantur, idque magis ad ostentationem quam ad pietatem, sint exercitati; iuxta quam regulam nec Cyprianus nec Ambrosius in huius cognominis honorem recipietur: quanquam ab eiusmodi digladiationibus animi iudicium me subduxit verius quam ingenii deterruit inopia. Sed tituli gloriam aequissimo animo posuerim, qui mihi non ambitus sed obtrusus est. Certe Sutori debebam esse theologus, qui tam multa docui quae fugerant istos subtilissimos, qui tot locis commonstro lapsos veterum excellentissimos, Augustinum et Ambrosium; ne reliquos commemorem recentioris antiquitatis scriptores, Thomam, Lyranum, Carensem, etc.

---

39. Diatriba] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.
responsio] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.
47. Sutori] See Ep. 1591. 25n.
52. cuiusdam] Possibly Beraldus; cf. Ep. 1598. 1–4.
55. Apologiam] See Ep. 1591.
62. Antapologiam] See Epp. 1685. 12n, 1714. 4n.
84. Lyranum] See Ep. 182. 116n.
Carensem] See Ep. 459. 71n.

Verum haec ludicra sunt. Aggreditur omnem fidem mihi detrahere, si quid de ipso dicam male: perinde quasi liber quem euulgauit, vel tacente me non satis declaret ingenium ac mores autoris. Id agit his argumentis. Ait Erasmum esse blasphemum hominem, non tantum in omnia mortalium genera verum etiam in diuos omnes, atque in ipsum adeo Deum. Nunc audi tam nefandi criminis probationem. Moria—nam hoc hulcus iam olim obductum refricat—alicubi iocatur Casum, qui priscis deus erat, fuisse repertorem artium; ast vbi Casus, ibi nulla sapientia. Hinc colligit sibi magna ex parte deberi artium inuentionem. Ex hoc Sutor ita ratiocinatur: 'Deus scientiarum dominus est, et Erasmus harum inuentionem tribuit Moriae; blasphemus igitur est in Deum'.

Mox quicquid exaggerari potest in veram blasphemiam, detonat in me. Hic quam multa sunt inepta! praeter hoc, quod Cantici mystici verba detorquet ad artes humanas, quum sensus sit Deo nihil occultum esse, nec quod illius scientiam fugiat. Blasphemiam in Virginem matrem sic arguit. Alicubi dixi fuisse coitum quendam inter Deum et Virginem, et Gabrielem fuisse pronubum huius coniugii. Primum hic Sutor non intellexit mentem meam: neque enim loquor de coniunctione diuinae et humanae naturae in vnam hypostasim, neque de coniugio Christi sponsi et sponsae Ecclesiae; sed id significo quod subnotat Hilarius, Deum patrem denuo Filium suum quodam modo genuisse ex Virgine. Hic Gabrielem adhibitum aio 'paranymphum', quem latine 'pronubum' appello; Spiritum sanctum hoc muneris explesse quod in aliis solet actus seminis. At clamat ille coitum in sacris litteris non aliter vsurpari quam pro carnali congressu maris et foeminae. Esto; sed ne quis possit imaginari vulgarem coitum, addo 'quendam coitum'. Hanc stultam calumniam circumfert per omnes diuos et omnem hominum conditionem.

Tantum ad me delatum est: haec exordia declarant quae dicturus sit, postea quam in operis progressu Sutor incanduerit. Nec tamen satis causae video quur haec te scire velim. Etenim quod ad me quidem attinet, sera querela est; quod autem ad vos, frustranea. Iam opus illius prostat; nec autoritate vestra permouebitur, qui theologorum iam bis contempsit. Natalis Bedda conatus est illum in aeditione prioris libri ab intemperantia calami reuocare: non quod illi curae sit mea fama, sed quod intelligeret magno dedecori futurum, si mundus sciret talem scriptorem e Sorbona prodisse. Quod de Bedda dico, non somnio; ipse litteris ad me suis perscripsit. Quanquam non ille solus est cui displicet Sutoris ingenium; sunt in theologorum ordine plurimi quibus vehementer displicet, quosque pudet eiusmodi sodalis. Tales enim theologi non medentur haeresibus, sed ex orthodoxis faciunt haereticos: quod tamen illi nunquam in me licebit, etiamsi sexcentis libris in me debacchetur. An ille cessurus est autoritati vestrae, quum sic

---

91. Moria] Cf. the passages in LB. iv. 427B, 434AB, 435A.

101. Alicubi] In the Paraphrases on Matt. 1. 18 and Luke 1. 26–35.

106. Hilarius] *Comm. in Matt.* 1. 3.

112. quendam coitum] Erasmus' actual words are *complexu quodam* (LB. vii. 6B).

120. Bedda] Cf. Ep. 1642. 53–4.

121. prioris libri] *De tralat. Bibliae.*

insectetur opus quod Romano Pontifice autore suscepi, quod eodem approbante perfeci, pro quo mihi tot episcopi, tot theologi gratias agunt? Et tamen hoc quicquid est rei, nolui te latere, vt, si meo nomini consulere non potestis, saltem aliqua ratione vestra prudentia vel ordinis honori vel ipsius saluti prospiciat. Me posthac, quoniam perspicio rem in manifestam exisse rabiem, mutum lacesset.

Bene vale, et hunc peccatorculum Domino clementissimo tuis precibus commenda.

Basileae septimo die Aprilis Anno M. D. XXVI.

1688. To Martin Luther.

Opus Epistolarum p. 828. Basle.
N. p. 790: Lond. xxi. 28: LB. 806. 11 April 1526.

[The answer to a letter of Luther, not extant; the character of which may be gathered from ll. 8–16 and Epp. 1697. 12–15, 1717. 42–4, 1753. 28–32, 1770. 58–60, cf. also Ep. 1690. 23–6. In the *Hyperaspistes* (ii. 206: LB. x. 1486BC) Erasmus wrote: 'Non est meae ciuilitatis hic recitare litteras quas mox edito libro priuatim ad me scripsit, in quibus hoc agit, vt ipsi gratias agam quod tam amice candideque me tractasset: longe aliter scripturus si cum hoste fuisset res'.

Luther's purpose evidently was to mitigate the indignation that he expected Erasmus to feel about the *De seruo arbitrio* (Ep. 1667 introd.), and if possible, to prevent him from continuing the controversy (cf. LE². 1046). The year-date may therefore be accepted.]

ERASMVS ROT. MARTINO LVTHERO S. D.

Sero reddita est tua epistola; quae si maxime venisset in tempore, nihil me commouisset. Non sum vsque adeo puerilis ingenii vt tot vulneribus inflictis plusquam capitalibus, placer vna aut altera facetiola, palpoque deliniar. Cuius ingenii sis iam orbis nouit; stilum vero sic temperasti vt hactenus in neminem scripseris rabiosius, immo quod est detestabilius, maliciosius. Hic videlicet tibi succurrit te peccatorem infirmum esse, quum alias postules tantum non pro Deo haberi. Es homo, vt scribis, vehementi praeditus ingenio, et argumento tam insigni delectaris. Quin igitur istam admirabilem δείνωσιν iam pridem effundebas in Episcopum Roffensem aut in Cochleum? qui te nominatim appellant et conuiciis lacessunt, quum mea Diatriba ciuiliter disputarit. Quid autem faciunt ad argumentum tot scurrilia conuicia, tot criminosa mendacia, me ἄθεον esse, me Epicureum, me scepticum in his quae sunt Christianae professionis, me blasphemum esse, et quid non? praeter alia multa quae retices. Quae quidem hoc leuius fero, quod nihil horum est in quo me mea remordeat conscientia. Nisi Christiane de Deo deque diuinis litteris sentirem, non optarim vel in crastinum mihi proferri vitam. Si causam vehementia qua soles

1687. 131. opus] The *Nouum Instrumentum*; see Ep. 384.

1688. 1. Sero] When Erasmus had already composed the *Hyperaspistes* (Ep. 1667).

10. δείνωσιν] Cf. Quint. 9. 2. 104: 'versibus et ioco et inuidia et inuocatione intendere crimen, quod est δείνωσις'. See also Epp. 1427. 30, 1855.

11. Roffensem] For the numerous books against Luther composed by Fisher and Cochleus see Panzer. Many of them had recently been reprinted at Cologne.

13. conuicia] Cf. Epp. 1670. 30–37, 1690. 20–22.

egisses, citra furiosa conuicia, pauciores in te prouocasses: nunc plusquam tertiam voluminis partem his occupare libuit, dum tuo morem geris animo. Quam mihi cesseris, res ipsa loquitur, qui tot manifesta impingis crimina; quum Diatriba nec ea voluerit exagitare quae mundus ipse nouit.

Imaginaris, opinor, Erasmo nullos esse fautores. Sunt plures quam credis. Atqui non refert adeo quid nobis duobus accidat, mihi praesertim hinc breui migraturo, etiamsi mundus vniuersus applauderet: illud mecum optimum quemque discruciat, quod tuo isto ingenio tam arroganti, procaci, seditioso, totum orbem exitiabili dissidio concutis, bonos viros ac bonarum litterarum amantes obiicis furiosis quibusdam Pharisaeis, improbos ac nouarum rerum auidos ad seditionem armas, breuiter sic tractas Euangelii causam, vt sacra prophanaque omnia commisceas; quasi studio tibi sit ne tempestas haec aliquando vertatur in laetum exitum: in quam occasionem ego semper intentus fui. Quid tu mihi debeas, quid retuleris praemii, non excutio. Priuatum est illud quicquid est, publica calamitas me discruciat, et omnium rerum immedicabilis confusio, quam nulli debemus, nisi tuo isti impotenti ingenio, bene consulentibus amicis intractabili, leuibus quibusdam tenebrionibus ad quiduis flexili. Quos eripueris e potestate tenebrarum nescio; in hos tamen tam ingratos debebas calami tui mucronem stringere potius quam in moderatam disputationem. Optarem tibi meliorem mentem, nisi tibi tua tam valde placeret. Mihi optabis quod voles, modo ne tuam mentem, nisi tibi Dominus istam mutauerit.

Basileae vndecimo die Aprilis, quo tuae redditae sunt litterae, An. M. D. XXVI.

1689$_{1710}$ To Bernard of Cles.

Opus Epistolarum p. 840. Basle.
N. p. 802: Lond. xxi. 43: LB. 807. 16 April 1526.

[The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1690.]

ERASMVS ROT. BERNARDO EPIS. TRIDENTINO S. D.

Reverende Praesul. Quum existimem me non minus debere tibi quam si omnia accepissem teneremque quae, multa pariter ac magna, tua benignissima voluntas vltro nihil promerenti defert, quumque tu singularem istum erga me fauorem indies nouis cumules officiis, non magnopere sollicitus sum quomodo tibi gratias agam: id enim nimis est vulgare. Malim occasionem mihi dari qua specimen aliquod aedere liceat grati in te animi. Eam si neque tu dederis neque fortuna obiecerit, ipse tamen alicunde accipiam, idque vt spero breui. Interim te rogo vt illustrissimi Principis erga me studium ac beneuolentiam alere non graueris, atque identidem excitare. Qui has reddit, iuuenis est notae spectataeque probitatis,

---

1688. 23. Diatriba] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.

1689. 6–7. specimen aliquod] This promise was fulfilled by the dedication of Irenaeus: see Ep. 1738.

9. Principis] Ferdinand.

11. iuuenis] Evidently the Henry of Epp. 1690, 1709; cf. ll. 61–4 *infra*.

causam habet iustissimam: quo certior mihi spes est tuam amplitudinem illi non defuturam. Quid rei sit non prius audies quam tibi narraro fabulam quam nuper apud Senecam, haudquaquam pessimae fidei autorem, legi; fortassis non in hac tantum causa profuerit meminisse.

Philippus Macedonum rex, Alexandri Magni pater, sed veris animi dotibus vtcunque laudato filio maior, inter bonos principes numeratur, sed nulla re celebrior quam aequitate ciuilitateque morum. Is habebat militem manu fortem sed animo prauum, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, subinde ex praeda aliquid illi virtutis causa donarat, et hominem venalis animae crebris autoramentis accenderat ad rapinas; non aliter quam ex fera canibus aliquid extorum obiicitur, quo sint acriores in venatu. Hunc militem forte naui fracta in possessionem cuiusdam Macedonis tempestas impulerat. Quod vbi nunciatum est Macedoni, collegit hominem, refocillauit semianimem, multisque diebus summa cum humanitate tractauit; postremo discedentem instruxit viatico. Interea miles crebro dicebat hospiti suo, 'Referam tibi gratiam, videre tantum mihi contingat Imperatorem meum'. Et quod pollicitus est, praestitit. Venit ad Regem, naufragium exposuit, auxilium tacuit. Ac protinus petit a Rege praedium illius Macedonis a quo receptus, recreatus, sanatus et viatico adiutus fuerat; commentus est nonnihil causae aduersus hominem benemeritum. Hoc erat referre gratiam promissam. Fauebat Rex strennuo militi, miserebatur naufragi, credidit ingrato. Quid multa? Donauit quod petebatur. His modis peccant et aequi principes, praesertim in bello.

Non absoluam narrationem, nisi recitaro sententias aliquot quas hoc loco interserit Seneca. 'Multa' inquit, 'reges, in bello praesertim, opertis oculis donant. Non sufficit homo iustus armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore et bonum virum et bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominum insatiabilia satiabuntur? Quid habebunt, si suum quisque habuerit?' Expulsus Macedo non tulit tacite hospitis ingratissimi perfidiam. Regi per literas breues sed liberas rem omnem significat. At Rex optimus id factum nihilo leuius tulit quam is qui fuerat expulsus; nihilque moratus, Pausaniae—id erat militi nomen—mandat vt e vestigio restituat hominem in pristinam possessionem. Quid praemii debebatur impio militi, ingrato hospiti, auidissimo naufrago, impudenti postulatori? Inscribi oportuit fronti illius stigmata ingratum hospitem testantia.

Fortassis hoc exemplum non omnino simile est huic negocio; sed tamen hinc admonendus est optimus Princeps Ferdinandus ne quis ad consimilem modum ipsius bonitati imponat. Iustissimum est animaduerti in eos qui semet addixerunt impietati: quanquam qui leuiter afflati sunt, magis sanandos censeo quam puniendos. Caeterum hic prudentia Principis vigilet oportet, ne sub praetextu

24. extorum *H*: extortum *N*.

14. Senecam] *Ben.* 4. 37. Besides the acknowledged quotation in ll. 40–44, Erasmus here, as also in Ep. 1690. 126 seq., follows Seneca almost verbally, except for interpolations.

57. afflati] Cf. Ep. 1555. 71.

iusticiae fiat iniuria innocentibus. Multi exorientur qui sub titulo pietatis studebunt vlcisci quibus male volunt: plures inhiant praedae, nec effugiet calumniam quisquis habet aliquid. Tota Basilea nouit hunc iuuenem perpetuo non solum alienum fuisse ab his factionibus, quod tamen hic rarum ac mirum est, sed semper auersatum fuisse hoc hominum genus. Et tamen duobus feudis spoliatur. Reliqua ex ipso cognosces. Non metuit sub quocunque iudice causam suam dicere. Tanta est innocentis animi fiducia. Reliqua non grauaberis vel ex clarissimo viro Ioanne Fabro vel ex ipso cognoscere. Amplitudinem tuam incolumem seruet Iesus Opt. Max.

Basileae 16. die Aprilis, Anno M. D. XXVI.

1690. To John Faber.

Opus Epistolarum p. 842. — Basle.
N. p. 804: Lond. xxi. 45: LB. 843. — ⟨c. 16 April⟩ 1526.

[Evidently of the same period as Ep. 1670. A month-date can be assigned from Ep. 1689. For a letter of Erasmus to Faber in May 1525 see Ep. 1572. 18n.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI FABRO S. D.

Eqvidem non possum non boni consulere quod tantus amicus bono facit animo: etiam sera fuerit expostulatio, fortasse tamen in futurum profuerit admonitio. Tu quidem pro tuo erga me studio magnifice praedicas Erasmum, et hoc nomine territas nouis hisce factionibus studentes: at interim duplex accersis incommodum, simul et crabrones per se plus satis insanientes iritans, et in me hominem nudum et inermem prouocans potentem factionem, multis quidem aliis praesidiis instructam, sed nullo formidabiliorem quam maledicis libellis. Vides quam hostiliter in me scripserit Lutherus, nullo conuicio lacessitus; quid faceret iritatus? Eum librum studio summa cura elucubrauit, ne periret, simulque cum illo viuerent mea crimina. Is liber iam decies excusus est variis locis.

Scio dices esse negligendum quicquid a talibus impingitur. Id quum nec magnates ausint Ecclesiae, iuxta potentes ac felices, quomodo iubes hoc me facere, cui nec ea fortuna est vt maledicum deterreat, nec ea vitae sanctimonia vt nulla criminis suspicio in me haereat? Quid autem non audeat in me iacere Lutherus magis iritatus, quum placidus et vt videri vult amicus, non veritus sit mihi toties ingerere, quod cum Luciano non credam esse Deum,

---

1689. 62. hunc iuuenem] Cf. l. 11.
his factionibus] Perhaps the troubles with the Anabaptists under Balthasar Hubmaier; for whom see Epp. 1292 introd., 1522. 64n, 1540. 20n. Faber, whose intervention on Henry's behalf is sought in Ep. 1690, had expelled them from Waldshut by force on 6 Dec. 1525, and shortly afterwards had ejected some married priests from Rheinfelden on the Rhine above Basle: see Geo. Carpentarius' *Narratio*, edited by W. Vischer and A. Stern in *Basler Chroniken* i, 1872, pp. 403–4.
64. feudis] Estates.
1690. 11. librum] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.
12. decies] Probably an exaggeration; Freitag enumerates only ten editions, Latin and German, by the end of 1526.
20. Luciano] Cf. Ep. 1670. 30–37.

cum Epicuro credam Deo non esse curae res mortalium, quod irrideam sacras litteras, quod hostis sim Christianae religionis? Et tamen ipse litteris, quarum exemplar ad te mitto, sic mecum agit vt propemodum sibi postulet agi gratias, quod praeter morem naturamque suam sic in me stilum temperarit. Quin et amici illius serio mirantur Lutherum tam moderate respondisse, quum esset tam atrociter lacessitus; nimirum Diatriba, quae nullum habet in quenquam conuicium.

Arbitror esse boni viri etiam falsam infamiam metuere. Quid his ingeniis suauius? Nihil ab istis tam atrox confingi poterit quod factio non sit approbatura. Et sunt artifices vt calumniam reddere possint probabilem. Nec vnquam sic eluuntur magna crimina quin haereat in animis hominum aliquod suspitionis vestigium, quoque grauius et impudentius est quod fingitur, hoc citius inuenit fidem: cogitant enim multi, aliquid subsit oportet, quod ausus sit illum de re tam atroci insimulare. Verum vt maxime vita propellat suspitionem, quid dicet posteritas, quae calumniam leget, nos non nouerit? Et vident rem in eo statu esse vt, nisi perstiterint, incolumes esse non possint, eoque nihil non facturi ne loco depellantur. Porro quanquam ipsi sic rem gerunt quasi nolint vincere, tamen videmus hanc luem indies longius ac latius serpere; vt si mihi sit hinc fugiendum, non videam vsquam tutum praesidium.

Iam vt sit qui corpus tueatur, aduersus libellos rabiosos omnino nullum est remedium. Lutherus decreuerat dissimulare meam Diatribam, quod et ipse fatetur; sed amici quorundam iactantia iritati, per litteras extimularunt hominem vt me prosterneret, si vellet factionem subsistere. Inter hos fuit, vt ferunt, quidam olim tibi charissimus ac tuae benignitatis alumnus. Et tamen si vnius Caris iactura consopiri posset haec tempestas, non recusarem meipsum reip. impendere; ac lucro ducerem si priuato meo malo mederi queam publico. Nunc mihi malum accersitur, et adeo non medemur publico, vt magis exasperetur. Nec alias ob causas scripsi Diatribam, nisi vt principum voluntati morem gererem, deinde ne quem lateret me a factione Lutherana esse alienissimum. Id enim referebat tum mea tum omnium. Alioqui sciebam me nihil aliud profecturum, nisi vt Lutheri calamum lacesserem, ad confirmationem impugnati dogmatis. Statim in initio clamabam theologos ac monachos adiuuare causam Lutheri, non sum auditus. Mox ostendi viam finiendi mali, reiectum est consilium. Egi tertio per litteras cum Adriano Pontifice: coniicio non placuisse consilium, vel ex hoc quia nihil respondit. Et videmus quo res euaserit. In Gallia gnauiter insaniunt Beddaici quidam censuris, articulis,

---

23. litteris] Not extant; answered by Ep. 1688.

27. Diatriba] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.

48. alumnus] Very likely Urbanus Regius (see Ep. 386), who was under many obligations to Faber. For his attitude towards Erasmus at this time see his letter to Oecolampadius, 21 Oct. 1524, quoted in LE^2. 839, n. 7; and cf. Ep. 1678. 36n.

48–9. vnius Caris] Cf. *Adag.* 514.

53. principum voluntati] Cf. Ep. 1683. 40–41.

57. clamabam] e.g. in Ep. 1033.

59. ostendi viam] See Ep. 1149 introd.

60. cum Adriano] See Epp. 1352 introd., 1384. 25n.

62. Beddaici] See Ep. 1571 introd.

carceribus, incendiis, libellis : optarim vel sic posse cohiberi pestem, sed exitus rei docebit his modis nihil aliud quam exasperari malum.

Factio his potissimum praesidiis nititur. Concionibus alliciunt ac retinent populum ; professione linguarum ac bonarum litterarum suam faciunt iuuentutem, eosque qui hoc genere studiorum impense delectantur ; plebem inescant amore libertatis. Nec mediocre momentum est in typographis. Ad omnia maximo illis adiumento est odium pene publicum in quosdam malos monachos et sacerdotes Epicureos et theologos cerebrosos : nam de probis non loquor. Habent ex nobilitate, praesertim inferiore, multos proniores, quod inhient facultatibus Ecclesiasticorum : fortassis erunt et principes aliquot qui publicam hanc rerum tempestatem vertent in suum commodum, quemadmodum solent quidam ex naufragiis aut incendiis aliorum augere rem familiarem. Quod si pergamus dentatis libellis, carceribus ac mortibus exacerbare malum, vereor ne tandem sequatur rerum omnium miseranda confusio.

Praeludia vidimus. Pontifex cohibuit suos ne pergerent stringere calamum in Lutherum, et sapit. Itali sinent nos inter nos digladiari, nostraque fruentur insania. Tempus est vt sapiamus et nos, ac seposito priuati commodi studio, reip. negocium agamus ex animo ; memores nos omnes in eadem esse naui, quae perire sine communi omnium exitio non potest. Et grauius est et latius patet malum quam vt vulgaribus remediis sanari queat.

Si flagites quibus vtendum censeam, res ista maius ingenium meo requirit ; et tamen meum consilium quale quale est, si serio postulent monarchae, non grauabor impartiri, modo id fiat occulte. Videmus qualibus libellis mundum impleant Lutherani. Neque multo saniora sunt quae scribuntur contra a quibusdam theologis. Ex talium libellorum collisione quid aliud quam gliscit incendium. Idem fit ex concionibus vtriusque partis ; sic vtrinque insanitur conuiciis, trahiturque contentionis funiculus. Si submoueantur e ludis factiosi, et succedant qui probatas ac necessarias litteras dedoceant, nihil agetur. Disputandi nullus est finis. Concionatores improbatae partis essent submouendi, praesertim aliquot praecipui. In horum locum succederent integri viri, qui nihil attingerent contentiosorum dogmatum ; sed ea duntaxat traderentur quae sine controuersia facerent ad pietatem et ad bonos mores. Ludi litterarii et professio linguarum committeretur iis qui, liberi ab omni studio partium, docerent vtilia pueris. At nunc quidam dum impotenti odio feruntur in Lutherum, moliuntur exitium et optimis litteris et harum studiosis, protrudentes in castra Lutheri quos oportebat allicere. Interim saeuitur et in innoxios sub titulo pietatis. In seditionis autores merito saeuiendum est ; sed ita vt quantum fieri potest, nec laedantur innocentes nec alienentur sanabiles, et multitudini parcatur. Et fortasse praestiterit a ciuitatibus vbi malum inualuit, hoc impetrare, vt vtrique parti suus sit locus, et suae quisque conscientiae relinquatur, donec tempus adferat occasionem concordiae. Interea temporis parata sit atrox poena seditionem tentantibus. Interim ipsi statim corrigamus quaedam vnde hoc malum pullulat, et reliqua concilio generali seruentur.

---

108. suus sit locus] A notable plea for toleration : cf. Ep. 1334. 217–19.

Sed de his alias copiosius vel coram potius, si videro tibi rem esse cordi. Interim hoc te rogo per nostram amicitiam, ne pergas istos crabrones in me iritare, ni velis Erasmum extinctum. Agnosco tuam in me beneuolentiam, nec inficior me debere ; verum illud adiiciet prioribus tuis in me officiis tua prudentia, ne studium amici pectoris idem efficiat quod moliuntur inimici. Quidam mei parum prudenter studiosi impetrarunt a Caesare seuerum ac minax interdictum aduersus quosdam rabulas Louanienses. Atqui nulla re poterant magis in me prouocari. Nec fieri potest vt subsistam, ni monarcharum singulari perspicuoque fauore fulciar, quando coepi prodire in harenam ; nec res iam potest dissimulari.

Dices, 'Quid tibi fiet, qui recusas dignitates ?' Merito recuso sarcinas, homo tam imbecillis vt vix meipsum sustineam. Sed audi fabulam. Ruffus quidam ordinis senatorii, quum iam inter coenam incaluisset vino, imprecatus est Augusto Caesari ne rediret incolumis ex ea peregrinatione quam apparabat, et adiecit vocem ebrio dignam, idem hoc optare tauros ac vitulos omnes. Seruus qui illi stabat a pedibus, postridie monuit herum quae dixisset inter pocula, suasit vt occuparet atque ipse se deferret. Occurrit descendenti Caesari, fassus est se pridie malum in illum habuisse animum, nunc optare vt quod illi precatus esset in ipsius caput et liberos recideret. Caesar, vt erat mira clementia, ignouit. Tum Ruffus 'Atqui' inquit, 'nemo credet te mecum redisse in gratiam nisi aliquid dederis'. Et petiit summam quam vix a propitio crederes impetrandam. Caesar dedit et adiecit, 'Quod ad me attinet, dabo operam ne vnquam tibi irascar'. Nec hoc contentus, pro seruo qui monuerat herum, numerauit precium vt manumitteretur.

Ea quidem res feliciter successit Ruffo, cui Caesar clementiam benignitate cumulauit. Proinde non opinor improbam fore spem, si a propitio Principe mihi promitterem aliquod fauoris argumentum, cuius ostentatione fidem omnibus facerem me Ferdinando charum esse. Nec dubito quin ille hoc pro sua naturae benignitate libenter facturus sit, si tu modo submonueris. Argumentum primum insigne sit oportet, deinde eius generis vt in vsu quotidiano possit esse. Sunt apud me iam aliquot principum donaria, quae mihi charissima sunt non tam ob precium quam ob id quod testificantur principum erga me studium : quibus placuisse non infimam laudem duco.

Hic Henricus totus ex te pendet. Scio te curaturum ne spes illum

---

119. interdictum] Erasmus had asked for this in Feb. 1525 ; see Epp. 1554. 35–45, 1643. 15, and, for further mention of it, Ep. 1700. 2, and Caballero p. 321. It appears here as though Erasmus were trying to conceal his own part in the affair ; but his meaning possibly is only that his friends had procured an edict worded more strongly than was prudent. For its reception at Louvain see Epp. 1747, 1815 ; and for later intervention, Ep. 1784ᵃ.

126. Ruffus] See Sen. *Ben.* 3. 27 ; and cf. Ep. 1689. 14n.

142. fauoris argumentum] This direct request suggests that the cup sent to Erasmus by Duke George of Saxony at this time (Ep. 1691. 26n), may have been obtained by similar prompting.

147. donaria] See Epp. 986. 35n, 1603. 93, 1691. 26n ; and cf. the proposal made in BRE. 144 = Zw. E². 114.

151. Henricus] A young man from Basle whose property had been confiscated on a charge of complicity in some tumult, perhaps that of the

fallat sua. Saluta D. Lucam et Cantiunculam, si adest, et Iacobum Spiegelium. Illustriss. Principi precor omnia digna ipsius dotibus. Bene vale.

Basileae, Anno Millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

1691$_{1728,1743}$ From Duke George of Saxony.

Dresden MS. Loc. 10299, f. 137. Leipzig.
Horawitz i. 10. 16 April 1526.

[A copy by a secretary, made for preservation among state records, not for dispatch: now in the Hauptstaatsarchiv at Dresden. The address-sheet is bound up out of place, between ff. 152–3 of the same volume. It was first printed by J. K. Seidemann in *Zs. f. hist. Theologie* xiii, 1849, pp. 203–4. On f. 138 of the same volume at Dresden is an autograph draft composed by Duke George, no doubt for amplification and polish by a secretary, perhaps Emser. It is printed here, below the finished text, for comparison.

The year-date needs no confirmation.]

GEORGIVS DEI GRATIA DVX SAXONIAE, ETC.

Salvtem et beneuolentiam, doctissime Erasme. Venit ad manus nostras iam ante trimestre Seruum Arbitrium a Martino Luthero in te et tuam Diatribam editum. Et mirum quantum de eo libro triumphum duxerint et gloriati sint suae factionis assertores; persuasissimum habentes quod seipsum hac editione vicerit, nec vnquam antea ab aliquo tale quid emissum, aut etiam in posterum edi possit, quippe profectum a vero et bono spiritu; atque Roterodamum non audere contra hiscere, sed penitus conclusum et mutum redditum. Ceterum nunc prodiit Hyperaspistes Diatribae decendio absoluta; in qua certe cum summa ciuilitate refellis illius calumnias et sycophantias, tua fortiter defendens. Tum etiam polliceris ea ex quibus Christiana respublica olim a nouis illis et hereticis dogmatibus vindicabitur et pristinae tranquillitati restituetur; atque ex mortuo (id quod non semel Lutherani optauerunt) videris resuscitatus et nobis omnibus viuere. Proinde occurrit id quod olim de Fabio proditum est, Cunctando restitues rem. Maxime enim omnium omnes hoc sibi de te persuasere et certam spem concepere.

Vidi librum Martini Lutters in te, Seruum Arbitrium appelatum, de quo omnes istius facionis gloriantur nunquam talem edidisse vllum hunc; et alii tanti operis reputarunt, quod sine spiritu effici non posset, hesitantes id malum spiritum non posse perficere, aliqui vero Roterdamum nunc conculsum et obmutescere oportere putantes. Vidi iam et tua condita, vt audio, decem dierum opus excussum, in quibus tu toti reipublice Cristiane et mihi viuis; occurritque illud adagium Romanum, vbi dicitur de Fabio, Cunctando restituit rem. Hec enim tua cunctacio sperantibus multis rem plurimum

---

Anabaptists (see Ep. 1689. 62n), and who was now appealing against the sentence; see Epp. 1689, 1709, 1710.

1690. 152. Lucam] Paliurus; see Epp. 316, 1709.

Cantiunculam] See Ep. 852. 80n.

153. Spiegelium] See Epp. 323. 12n, 1323. 30n.

1691. 2. Seruum Arbitrium] See Ep. 1667 introd.

3. Diatribam] The *De libero Arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.

9. Hyperaspistes] See Ep. 1667.

decendio] See Ep. 1667. 11n.

10. ciuilitate] See Ep. 1670. 14n.

16. de Fabio] Enn. *ap.* Cic. *Sen.* 4. 11.

Nam Lutherani proiectis sagittis arcu dimicant. Tu vero pharetram iaculis adhuc repletam habes, et auxiliante Dei spiritu et Ecclesia matre prostratum Achillem iugulabis.

Ceterum, ne te cerdonum et coriariorum inuidia premat, curabimus quod liber tuus debeat Germanica lingua donari atque ab illis intelligi; nihilque dubitamus quin permulti non solum in hoc dogmate sed et in omnibus aliis damnatis ab illius sententia sint discessuri, palamque videbunt te non frustra hucusque tacuisse.

Bene vale et perge vt cepisti; animumque nostrum isto poculo tibi testatum volumus. Et quamuis aliud te deceret donum, verum quia Saxo sum, tractant fabrilia fabri. Nosque tibi bene velle persuasissimum habeas.

Datum Lipsiae XVI°. Calendas Mai A Christo nato M.D.XXVI°.

Doctiss. et sincero theologo D. Erasmo Roterodamo, deuoto nostro.

restituet; nam proiectis sagitis Luterani nunc arcu dimitant, tu vero repleta sparetra iaculis non cares, et prostratum Achillem subbito iugulabis auxiliante Dei spiritu matrique Eclesia. Et ne te cerdonum et coriariorum inuidia vrgeat, disponam vt et legant materna lingwa Roterdamum, vbi prius legerunt Luterum; et ipsi forte iudicabunt te non frostra hucusque tacuisse. Vale et perge vt cepisti. Poculum tibi mitto; deceret quidem aliut donum, sed quia Saxo sum, tractant fabrilia fabri.

1692. From Louis Berquin.

Breslau MS. Rehd. 254. 25. — Paris.
LB. App. 335. — 17 April 1526.

[An original letter, autograph throughout; probably the letter actually sent. It has the usual folds and cuts for the insertion of the paper on which the seal was affixed. There is no address; but, as the second sheet is almost filled with writing, the address may have been on a third sheet now lost.

In Ep. 1759. 57–62 Erasmus relates that about this time Berquin (Ep. 1685. 84–6) appealed twice to him for aid in his difficulties; that by each messenger he responded to the appeal, writing at length to help his friend; and that the second occasion was followed by a severe illness, no doubt the sudden attack mentioned in Ep. 1729. 17–18, which began in June–July. Epp. 1721–3 would thus be the letters written for the second messenger. But this letter is probably the earlier of Berquin's two, since it makes no allusion to a previous appeal; also because the interval between this and Epp. 1721–3 is long.]

BERQVINVS ERASMO.

Rvrsvm crabrones irritati. Haereseos me accusarunt apud Senatum et delegatos Pape, non ob aliud quam quod lucubrationes

---

1691. 22. Germanica lingua] By Emser; see Ep. 1667 introd.

26. poculo] Cf. Epp. 1728, 1743. No doubt the 'poculum duplex magnum, nulla habens insignia, sed ornatum foliis argenteis, munus Georgii Saxoniae ducis'; which appears in Erasmus' inventory of 1534 (L. Sieber, *Das Mobiliar des Erasmus*, 1891, p. 6). By his will of Jan. 1527 (App. 19. 12) Erasmus bequeathed it to Boniface Amerbach.

28. Saxo] Cf. Eov. ii. 16, 'in Saxonia potatores', and Böcking's note; also LE^{2}. 1166. 11.

fabrilia] Hor. *Ep.* 2. 1. 116.

1692. 2. delegatos Pape] Duchesne and his companions, whose appointment had been confirmed by the Pope 17 May 1525; see Ep. 1188. 29n, and cf. Herminjard 162.

lucubrationes] See Ep. 925. 13n.

tuas aliquot in linguam vernaculam verterim, in quibus haereses impiissimas contineri ausi sunt affirmare. Olfeci protinus quidnam illi molirentur, vt videlicet libri Erasmi, si diis placet, velut heretici cremarentur, et vna cum eis Berquinus, ni tanquam tales abiuraret. Quod si abiuraret, satis illis hoc esse vindictae, si Berquinum insigni et perpetua notassent infamia. Ego, qui mihi conscius eram nihil extare in libris tuis quod velut hereticum esset abiurandum, cum mihi fama quam vita charior esset, neque abiuraui quicquam, et te eum esse affirmaui de quo ne minima quidem esset haeresis habenda suspitio. Lucubrationes tuas a Pontifice Leone x comprobatas, Adrianum Pontificem te quambenignissime non solum literis vnis et alteris sua manu ad te scriptis, sed et per legatum Romam aduocasse. Tot cardinales, tot principes egregie de te et sentire et loqui. Quin et Clementem Pontificem literis suis et amplissimo munere quasi iudicii sui pignore satis declarasse quam illi placuerit Paraphrasis tua in Acta Apostolorum, Erasmumque solum illi visum idoneum qui Io. Oecolampadii dogma de Eucharistia refelleret; nam id tum forte a nescio quo resciueram; quod an verum sit, scribe, quaeso. Adieci me, cum verterem lucubrationes tuas, nihil illic offendisse indignum homine Christiano, si modo omnia simul legantur, non calumniandi animo sed candido et syncero. Quod si quid offenderetur in libris tuis diuersum a doctrina Christiana, nihil aliud existimandum quam aut librum esse deprauatum aut esse supposititium: de quo tu non semel conquestus esses, atque adeo proximis his diebus literis ad Bedam datis, ne putarent hoc a me confingi.

Quod ad traductionem attinebat, ostendi illis manifestissimas calumnias: tantum interesse inter stilum meum et illius cuius proferebant versionem, quantum interest inter vulpem et camelum; supposititium esse titulum, supposititium esse nomen, addita esse multa, plura omissa, plurima ab interprete indocto deprauata. Atque ne putarent his me dictis effugium parare, obtuli ex autographis meis fidem me facturum verane an falsa dicerem.

At delegati quanquam binis literis regie matris iussi fuissent in hoc negocio supersedere ad regium vsque aduentum, propterea quod Rex Christianiss. in animo haberet de Fabri, de meo, de aliorum quorundam simili negocio consulere viros egregios, doctos et cordatos, eosque constituere iudices, tamen aut impotentia odii aut in gratiam theologorum, aut denique suae timentes tyrannidi, posteaquam in Erasmi nomen satis essent debacchati, illum hereticum et apostatam subinde clamantes et Berquinum illius fautorem, produxerunt Articulos a theologis ex libris tuis decerptos, vt

---

12. Leone] See Epp. 338, 519, 864.

13. Adrianum] See Epp. 1324, 1338.

14. legatum] Jo. Faber; see Ep. 1324. 121–4. The invitation was renewed in Epp. 1338,9.

16. Clementem] See Ep. 1438.

19. Oecolampadii] See Ep. 1616. 19n.
refelleret] From many quarters Erasmus had been pressed to do this; cf. Ep. 1616 introd. and 17n. But of the papal invitation rumoured here I know no other trace.

27. ad Bedam] Ep. 1679. 54–6; cf. Ep. 1581. 754–6.

29. traductionem] Evidently Berquin believed that the translation laid before the Faculty as his, was a mere fabrication.

44. Articulos] Three series of these, ranging between 20 May 1525 and 7 March $152\frac{5}{6}$ are printed by C. P. d'Argentré, *Collectio Iudiciorum*, ii

aiebant, truncatos tamen ac mutilos, quos hereticos, schismaticos, scandalosos, olentes heresim, hoc est ipsis displicentes, asserebant.

Longum esset, Erasme doctiss., recensere quid ego responderim : hoc solum nunc habe, mihi ne in vnico quidem articulo cum illis conuenisse. Neque tamen quicquam a me dictum est pertinaciter, sed vel sententiam sum interpretatus, vel ex precedentibus dixi articulum declaratum, vel aliam esse mentem tuam quam verba sonare viderentur, vel aliquid deesse, vel exemplar corruptum esse ; denique modis omnibus caui vt neque maleuolo illorum animo obsequerer, neque illi iustam causam haberent seuiendi in me aut in libros tuos. Nec omisi protestationes, quas vocant, innumeras. At illi spretis protestationibus, spreto regie matris edicto, cum ne verbum quidem dixissem alienum a fide Catholica, tamen adhibitis tribus monachis, quos tamen prius vt suspectos recusaram, precipue Carthusianum Priorem, velut non omnino bene volentes Erasmo, et que ille in quosdam ineptos, vtpote in Sutores, scripsisset, ad totum ordinem trahentes, non veriti sunt me pronunciare hereticum et hereticorum fautorem. Senatus quanquam alias satis preceps ad huiusmodi negocia, tamen vel hoc vno abunde testatus est non placere sibi tam precocem et, vt ita dicam, precipitatam sententiam, quod me ab ouo vsque ad mala audire decreuerit, frendentibus tam delegatis quam theologis. Rex Christianiss., eo die quo patriam est ingressus, edoctus de re omni per matrem, protinus caduceatorem misit ad Senatum cum literis suis; iubet expectari aduentum in hac re suum, presidibus Senatus precipit per alias literas, Berquini curam suscipiant, illius aut vitam aut mortem ab eis reposturum.

Habes paucis tragoediam Berquini. Vnum hoc imprimis non erat omittendum, quod in Paraphrasi tua Regi dicata—cuius exemplar a me versum cum nonnullis aliis libris a me abstulerant—nihil designarunt, id quamobrem satis coniectare potes. Visum est autem interim, dum regiam maiestatem expectamus, Articulos ab illis designatos ad te mittere. Mitto quidem omnes, quotquot designarunt ; sed qui sunt precipui, id est quos maxime vrgebant, eos notaui digito in margine. Tue fuerit humanitatis respondere illorum calumniae, idque non obiter, quemadmodum respondisti Bede, sed copiose argumentis et auctoritate Scripturae. Rex hoc honoris habet Erasmo, vt dicat theologos istos, cum neminem non impetant audaces, ab Erasmo tamen semper timidos abstinuisse. Fac vt idem cognoscat quam non feliciter nunc primum hanc rem sunt aggressi. Magnus semper admirator fuit tue doctrine, maior

---

1728, i. 40–46 ; cf. Delisle pp. 66–8. The last set, which is probably what Berquin copied now for Erasmus (ll. 75–9), is misplaced by d'Argentré.

56. matris] Louise of Savoy (11 Sept. 1476—14 Sept. 1531), who had been Regent of France during Francis' captivity.

58. monachis] Besides the Carthusian another was the Prior of the Celestines ; see Lond. xxiv. 4, LB. 1060 of 1 July 1529, and cf. Ep. 1875.

60. Sutores] See Ep. 1591. 25n.

62. Senatus] For its restraint of the Faculty at this time cf. Delisle pp. 70, 71.

66. Rex] For his intervention cf. Epp. 1717. 26–30, 1719. 14n, 1747. 59–61. He arrived at Bayonne on 18 March, and his letter (l. 68) was dispatched on 1 April: see Bourgeois de Paris, pp. 236, 234n.

73. Paraphrasi] See Ep. 1400.

81. Bede] See Ep. 1664 introd.

futurus est vbi theologorum ineptias plenius cognorit. Tunc hic vulgo iactatur, theologos Sorbonicos tot annis nihil intellexisse in Erasmi libris, nec vnquam quicquam intellecturos esse, si non adsit qui illos in linguam vertat Gallicam. Responde, queso, copiose; nam quicquid actum fuerit, ad Regem perferetur. Expectabit tabellarius quamdiu voles, neque clamitabit, spero, effluxisse viaticum. Quod si voles simul mittere panegyricum gratulatorium nostro Principi in patriam reduci, quemadmodum iam pridem admonueram, age prestolabitur; aut si mauoles hunc post Articulos a te receptos ad me redire, et panegyricum per alium ad nos mittere, fac vt voles. Non redibit tabellarius quem mittes, vacuus munere honorifico: eius rei tibi fidem do. Apud Scutum Basiliense aut apud Beraldum sciet tabellarius vbinam fuero: quanquam Beraldus nunc plurimum abest ab vrbe.

Vale, doctiss. Erasme, et Ludouicum tuum perge inter tui obseruantissimos numerare.

Lutetiae 17 Aprilis 1526.

Ignosce, queso, ineptiam notularum mearum, presertim in descriptione Articulorum; nam et egrotabam, nec volui rem hanc cuiquam patefacere.

1693$_{1744}$ From Simon Pistorius.

Breslau MS. Rehd. 254. 122. Leipzig.
LB. App. 336. 19 April 1526.

[An original letter, in the same hand throughout, apparently autograph. The second sheet, with the address, is missing. Evidently contemporary with Ep. 1691.]

S. Non est vt verbis possim assequi, doctiss. Erasme, quantam apud principem Georgium, Saxoniae ducem, gratiam inihieris ista tua Hyperaspiste. Omnia enim inibi ex animi ipsius sententia ita in Lutherum scripta sunt, vt melius optari non possent. Nec potest satiari eo libro legendo et relegendo. Et quidem ab omnibus suspitionibus, quibus apud ipsum nonnihil fuisti grauatus, te vindicasti. Ceterum quia potissimum et merito conuitiandi et deprauandi libidinem taxas, curauit Princeps quedam ipsius Germanica in Latinum verti, quibus ad varias variorum ordinum imagines, a quodam pictore temere effictas, miro modo applaudit, et ad proscindendum et infamandum instigat; idque, si superis placet, sancte Scripturae pretextu. Proinde hic tibi mitto, quo iterum cognoscas te non iniuria hanc dicam ei adscripsisse.

Sunt et alia istiusmodi permulta vernacula lingua adeo impudenter edita vt prorsus mirum sit vnum esse Christianum hominem qui laudet. Sed quis potest omnia et cum tanta impudentia in

---

1692. 91. tabellarius] Probably the first messenger of Ep. 1759. 58–61.
92. panegyricum] Cf. Epp. 1711. 1–10, 1712. 1–4.
94. admonueram] For earlier letters of Berquin to Erasmus see Ep. 1679. 54; and cf. Lond. xxiv. 4, LB. 1060.
97–8. Scutum Basiliense] See Ep. 1061. 505n.
98. Beraldum] See Ep. 925.
1693. 3. Hyperaspiste] See Ep. 1667.
8. ipsius] Luther.

Latinum vertere? Admonuit etiam iam ante trimestre literis Principem paulo ciuilius quam alias assolet, sed tamen non sine ingenti fastu et regalibus minis. Verum Princeps ita respondit vt multi nihil ei falso adscriptum, quantumuis alias iniqui, cogantur fateri. Atque vt palam cognoscas ipsum Principem tecum per omnia sentire, habes hic huius et illius epistolam in Latinam linguam translatam.

Expectamus autem a te non solum liberi arbitrii egregiam defensionem, sed et confutacionem aliorum omnium quibus causam illam vestit, et imprimis quod Ecclesiam ad nihilum redigit, et ex aliquorum corruptis moribus de ipsius doctrina et institutis Hussitico more pronunctiat: atque quod verbum Dei non sine tumultu propagari posse contendit. Que certe si falsa esse, vt nihil addubitamus, persuadebis, non solum in libero arbitrio victoriam obtinebis, sed et omnia alia ipsius quibus vulgo perstringit oculos, subuertes, et eos ad Ecclesiae vnitatem reuocabis, qui temere discessere. Idque vt strenue, sicuti cepisti, perficias, a Ihesu Christo tibi precamur gratiam.

Ceratinum non potui hic tenere, atque, vt postea comperi, ea de causa, quod vidit Principem non posse ferre eos qui semel susceptum votum negligunt: audio enim quod sit sacerdos, pro quo tamen noluit agnosci. Scripsi tibi, iam annus est, ex Eslingenn de nonnullis in aurem; et quamuis hactenus nullum acceperim responsum, video tamen te partim effecisse quod desyderaui, et in instituta disputacione plenius te effecturum spero. Semperque bene vale.

Lypsie xiii Calendas Maii M.D.XXVI°.

Simon Pistorius, doctor &c.

1694. To Adrian Barland.

Opus Epistolarum p. 825. Basle.
N. p. 788: Lond. xxi. 22: LB. 808. 20 April 1526.

[Evidently contemporary with Ep. 1695; which thus confirms the year-date. It appears therefore that the date given for the death of Paludanus (Ep. 180) by Val. Andreas, p. 247, 20 Feb. 1525, should perhaps be taken as 152$\frac{5}{6}$. This interpretation is supported by Andreas' statement in his list of Public Orators, p. 50, that Paludanus was appointed on 23 Dec. 1504 (? 150$\frac{4}{5}$) and continued for 22 years.]

ERASMVS ROTERODAMVS HADRIANO BARLANDO S. D.

Palvdani mortem duabus de causis fero moderatius, eruditissime Barlande, vel quod ad eam aetatem peruenerat cui nihil iam in hac

---

1693. 17. literis] LE². 1009, dated 21 Dec. 1525, begging Duke George not to fight against the Gospel. The Duke's reply is dated 28 Dec. (LE². 1011). Erasmus sent on the copies now sent to him, for the English court to see; cf. Ep. 1743. 63–4.

18. alias] Cf. Ep. 1340. 9n.

20. nihil] of such praises as are in Ep. 1125.

35. Ceratinum] Cf. Ep. 1683. 51.

38. Scripsi] The letter is not extant. Some idea of its contents may be formed from Ep. 1744, which in parts answers it.

Eslingenn] In Wurtemberg, a few miles E. of Stuttgart. It was now the seat of the Council of Regency.

40. desyderaui] Cf. Ep. 1521. 24–6.

41. effecturum] In the promised second part of the *Hyperaspistes*: see Ep. 1853.

vita dulce poterat expectari, vel quod huic seculo subductus est, in quo optimo cuique pessime est. Porro quod in demortui locum suffectus es, non tam tibi gratulor istud quicquid est vel honoris vel compendii, quam ipsis studiis; quibus opera Paludani iam olim haud ita multum accedebat, per te melius expolientur, huic rei natum.

Est in quo velim operam tuam mihi commodes; nec tam studium curamue requirit causa quam fidem. Sunt Louanii qui plurimum possunt apud Episcopum cui scribo; caeterum quam amico in me sint animo nescio, ob quosdam illi familiares. Diuinas, opinor, quos iudicem. Hos velim celatum hoc negocium. Mitto litteras apertas, vt ex his rem intelligas. Eas obsignatas reddes Episcopo Tornacensi, simulque extimulabis vt quam primum id fiat. Si quid erit quod per me fieri voles, vicissim impera.

Basileae vigesimo April. Anno M. D. XXVI.

1695. To John de Hondt.

Ghent MS. Basle.
20 April ⟨1526⟩.

[An original letter, autograph throughout: discovered by Professor Claeys-Bouuaert in the archives of the Episcopal Seminary at Ghent in 1911. The right-hand edge of the leaf has been worn away. The lines of the original are preserved in printing.

On the verso it is endorsed by the recipient: 'Missiue domini Erasmi Roterdammi, per quas scribit quod pecunia abnum. (?) beneficiorum et pensionum pro terminis Natiuitatis Christi et beati Iohannis Baptiste annorum 1525 et 1526 numeretur domino Marco Lauryno, a quo data ei pecunia accepi quyctan⟨tiam⟩ summae i^{c}. xxx^{ta}. renen. flor. currentium (?). Hondt'. At one time it belonged to the famous antiquary J. F. Van de Velde; for whom see Ep. 1633 introd.

The year-date can be supplied from Harst's visit to England. For Erasmus' recent correspondence about his Courtray pension see Epp. 1548, 1605, 1621.]

S. P. Non est quod metuas amiciciae nostrae, vir optime.
Etiamsi tota pensio periret, perspectius est mihi studium
erga me tuum non vulgare, fides exploratior quam vt quic⟨quam in-
de suspicari queam indignum homine syncero candido⟨que.
De Barbirii animo bene spero, nec arbitror illum quicquam
admissurum indignum amicicia nostra. Hoc incommod⟨e ac-
cidit, quod Carolus tam lente hesit in Anglia. Scrip-
si tamen quibus volebas, necubi mihi deessem. Quod
Petro Aegidio scribis de rebus meis, plane ludis oper⟨am.
Est ille quidem tam amico in me animo, vt vix
alius amicior. Sed in istiusmodi negociis rudis est
aeque ac lentus. Non mitto nunc syngrapham vac⟨u-
am, quod parum erat certus per quem scribo.
Si successerit quod agimus, aut serua pecuniam

1694. 10. Louanii] Latomus (cf. Ep. 1695. 23–5) and others of the orthodox.

11. Episcopum] Chas. Croy, bp. of Tournay; see Ep. 1695. 22n. Erasmus' letter to him is not extant.

1695. 5. Barbirii] For his movements at this time see Epp. 1605 introd., 1671. 44, 1769. 7–10.

7. Carolus] Harst; see Ep. 1654. 3n.

hesit in Anglia] See Ep. 1671. 29–30; but cf. ll. 20–21.

12. lentus] Cf. Ep. 1654. 15–17, 22–4.

12–13. syngrapham vacuam] Cf. Ep. 1548. 22n.

apud te, aut accipe syngrapham ab eo cui numer⟨abis, hoc est ab Erasmo Scheto negotiatore, vel a P⟨etro Aegidio, vel a Marco Laurino. Tu interim f⟨ac agas, vt soles, amicum. De reditu cogito, nondum decreui. Salutabis amicos omnes, nominatim Ioann⟨em a Molendino. Basileae. 20 die Aprilis. Pridie hu⟨c appulit Carolus.

Vnus hic scrupulus est Carolus Croius, pridem, ni fallor, Cameraceñ. Sub tutela est Iacobi Latomi, qui quo animo sit in me nescio; non optimo, si ⟨vera scribunt amici. Alioqui adolescens semper visus e⟨st amans mei. Rursum vale.

Honorabili domino Ioanni de Hondt, canonico Curtracensi.

1696. To Peter Gilles.

Opus Epistolarum p. 825. — Basle.
N. p. 788 : Lond. xxi. 21 : LB. 809. — 21 April 1526.

[The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1682.]

ERASMVS ROT. PETRO AEGIDIO S. D.

IOANNES Frobenius a fratre tuo numerauit mihi quadringentos coronatos aureos, praeterea nihil: quae quidem moneta hic damnosa est, damnosior futura si me alio conferam. Sed nunc nulla pecunia transfertur nisi lucro negociatorum ac damno nostro. De reliquo facies vti scribis tibi in animo esse. Non alio animo liberaui te deposito, Petre charissime, nisi vt te subleuarem hac sarcina quam mihi semper visus es grauatim ferre, nec alioqui satis callens id genus negociorum; deinde vt nostrae necessitudinis tranquillitati simul et perpetuitati consulerem. Non quod magnopere metuerem ne per vllam occasionem interiret, quanquam vitreae sunt res omnes mortalium, nihil autem amicitia fragilius; verum non

---

1695. 20. a Molendino] See Epp. 371, 1763.

22. Croius] Chas. (c. 1508—11 Dec. 1564), a younger brother of Wm. Croy, abp. of Toledo (Ep. 647 introd.) and Robt. Croy, bp. of Cambray (Ep. 1287. 39n). In 1521 he succeeded Wm. in the enjoyment of the abbeys of Afflighem and Hautmont. On 3 Feb. 1522 he matriculated at Louvain (EHR. xxxvii. 103). Though now recently elected Bp. of Tournay (not Cambray), he was still in tutelage; and from Latomus' care passed later to that of Jo. Driedo of Turnhout (Ep. 1163. 10n), who on 28 Aug. 1533 dedicated to him a treatise *De captiuitate et redemptione generis humani*. In 1528 he received the abbey of St. Gislen in Hainault, having resigned Hautmont in 1525. He went to Rome for his consecration in 1539, and subsequently played some part in the Council of Trent. See GC. iii. 98, 118, 239 and v. 41.

It is evident that his sanction was required for some arrangement that Erasmus was proposing to make about his pension; Courtray being in the diocese of Tournay. For Erasmus' communication with Croy's predecessor see Ep. 1212.

23. Latomi] See Ep. 1256. 75n.

1696. 1. fratre] Francis; see Ep. 1654. 19n, and cf. Ep. 1682. 9–10.

2–3. damnosa] But cf. Ep. 1654. 10–13.

6. deposito] See Epp. 1654. 18, 1681. 10–11, 1682. 11–13.

sarcina] Cf. Epp. 1740. 19–20, 1758. 2–3.

arbitratus sum esse committendum vt vlla nubecula nostrae familiaritatis iucunditatem contristaret. Quare te rogo ne tu aliorsum interpreteris atque ego feci.

Epistolam stratagematum a multis lectam esse doleo; nam ipse diuersum mandaram. Nec erat exitura qualis missa est. Vt maxime vero talis exisset, quam tandem infamiam aspersisset tibi, si lector didicisset impositum fuisse naturae tuae bonitati ab eo qui nulli non imponit?

Quod negas tibi datum Tertullianum nisi pro quo numeraris, plane fallit te memoria. Quum apud te pranderem mox Basileam profecturus, Pseudocheus attulit scriniolum dulciariis refertum, et Tertullianum vnum, dissimulans de reliquis. Eius habendi quum vterque videremini cupidi—nam aderat Nicolaus Syluaducensis—, dolebam vnum tantum allatum esse, quo minus liceret vtrique gratificari. Tibi tamen donaui, nisi malletis codicem inter vos esse communem.

Eius generis fere sunt quae respondes ad caeteras querimonias. Quare te rogo, mi Petre, vt omissis istiusmodi naeniis ac profundae obliuioni traditis, ea commentemur inter nos quae mutuam alant augeantque beneuolentiam. Ego pro virili cauebo ne quid admittam, quur mihi iure succenseas. Tu vicissim omnes istas suspitiunculas procul eiicias ex animo. Non obsto quo minus Polydoro sis amicus, nam mihi hactenus animum haud quaquam inimicum praestat; tantum νῆφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν. Vtcunque erunt fata nostra, tu suauiter oblecta te cum tuis: quibus omnibus vna tecum precor felicitatem perpetuam.

Datum Basileae vigesimoprimo April. Anno M. D. XXVI.

1697. To Thomas Wolsey.

Opus Epistolarum p. 833. — Basle.
N. p. 796: Lond. xxi. 33: LB. 810. — 25 April 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents. The text of Lond. is very faulty at this point; but its errors are corrected in LB, and so need not be exhibited here.]

THOMAE CARD. ANGLIAE ERASMVS ROT. S. D.

Animvm meum inter tot rixas ac rabiosos libellos, qui virulentiores in me prouolant ab iis quorum partes defendo quam ab ipsis Lutheranis, nonnihil fathiscentem, erexerunt amplitudinis tuae litterae tam amanter scriptae, vt non solum fauorem ac studium

1696. 15. stratagematum] See Ep. 1666. 38n.
16. exitura] If printed by Erasmus among his *Epistolae*.
20. Tertullianum] See Ep. 1507. 15n.
21–2. Basileam profecturus] In Oct. 1521; see Ep. 1242 introd.
22. Pseudocheus] See Epp. 1531. 43n, 1560. 14, 1665. 1.
24. Nicolaus] of Hertogenbosch; see Ep. 616. 14n.
33. Polydoro] Vergil; see Epp. 1666, 1702.
35. ἀπιστεῖν] Cf. Epp. 1292. 8n, 1659 introd.
1697. 4. litterae] Not extant: evidently brought back by Chas. Harst (l. 114) on his return from London (cf. Ep. 1654. 3n).

mihi iam olim perspectum compertumque verum etiam pietatem in me quandam prae se ferrent.

Arbitror isthuc iam perlatum Lutheri librum in meam Diatribam scriptum, sed sic vt hactenus in neminem scripserit hostilius. Scripseram nihil tam indomitum esse quod non domarent vxores. Multum hic me mea fefellit opinio. In ipsis nuptiis hunc librum tam immitem scripsit, in quo sibi videtur adeo temperasse calamum, vt protinus ab aedito libro, litteris ad me scriptis propemodum postulet vt ipsi gratias agam, quod, amicitiae nostrae respectu, tam multis in locis mihi pepercerit, deieratque et mihi persuasissimum esse vult, Lutherum in Erasmum candido esse animo. Sic illum cicurauit vxor. Opinor et nostrae responsionis partem esse perlatam; quam tum ex tempore coactus sum effundere, ne gloriarentur impune prostratum esse Erasmum. Cum excetra rem habet quisquis cum hac factione dimicat. At mihi plus negocii est cum diuersa parte, cui Pontifex Adrianus, cui Clemens iam iterum indixit silentium, cui Caesar seuero ac minaci diplomate idem praecepit; sed frustra omnia.

Audio isthic librum Colloquiorum distrahi vetitum; quod nec Louanii nec Lutetiae quisquam attentauit, quum illic sint deuotis-

---

7. Lutheri librum] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.

Diatribam] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.

9. Scripseram] Ep. 1653. 9–10.

10. nuptiis] See Ep. 1624. 13n.

12. litteris] Not extant; answered by Ep. 1688.

16. responsionis] The *Hyperaspistes*; see Ep. 1667 introd.

20. Adrianus] See Ep. 1359. 2n.

Clemens] See Ep. 1438. 14–16.

20–21. iam iterum] In July 1525; see Ep. 1589.

21. Caesar] Cf. Ep. 1690. 118–20.

23. Colloquiorum] This report is mentioned also by N. Beda, *Annotationes* against Faber and Erasmus, Paris, Badius, 28 May 1526, f. 211: received 'ab Anglo viro docto et bono'. But nevertheless it was very likely false, as Erasmus suspected before he had finished this letter (ll. 114–15); for no trace of such inhibition has been found. A fresh campaign against the importation of Lutheran books had been opened by Tunstall on 12 Oct. 1524. On 22 Dec. 1525, perhaps in the hope of keeping out Tyndale's New Testament, More had begun proceedings with greater stringency against the German merchants resident in London (see their letter of 3 March 1526 to the Burgomaster of Cologne—a printed sheet in the British Museum, C. 18. e. 1, no. 94); and these resulted in Wolsey's second burning of books at Paul's Cross, Feb. 1526.

The present report had perhaps arisen out of the summons to Thos. Berthelet to answer before Tunstall's Vicar-general on 12 March 152$\frac{5}{6}$, for having printed various books without submitting them for approval: Margaret Roper's translation of Erasmus' *Precatio Dominica* (see Epp. 999. 174n and 1393), Gentian Hervet's translation of the *De Dei misericordia* (Ep. 1474), and a translation of Erasmus' *Dicta Sapientum* (Ep. 298 introd.) made by Berthelet himself, which does not seem to have survived. For most of this information I am indebted to Prof. A. W. Reed: see the *Transactions of the Bibliographical Society* xv, 1919, pp. 162–9.

Tunstall's opinion of the *Colloquia* may be read in EE. 112, of 24 Oct. 1529.

24. Louanii] For attempts to check the circulation of Erasmus' *Colloquia* at Louvain cf. Epp. 1296. 24n, 1537. 27n; and, for an earlier examination of his works with no doubt the same object in view, see Ep. 1053. 34n. But Erasmus later contradicts the present report: Lond. xx. 99, LB. 997.

Lutetiae] The Faculty of Theology had for some time been exercised about the *Colloquia*; and the new edition (l. 62n) moved them to resolve on 16 May 1526 'quod predicti libri lectio omnibus, et maxime adolescentibus, erat interdicenda, quoniam magis per eiusmodi lectionem sub eloquentie

simi bonarum litterarum hostes, et ob has mei quoque. Quod omni remediorum genere occurritur pesti indies magis ac magis gliscenti, vehementer probo. Verum illud interim principum autoritas prudentiaque curet oportet, ne dum euellimus lolium, laedatur triticum, dumque corrupta secamus et vrimus, offendatur quod syncerum est. Inter monachos ac theologos qui sese ingerunt in hoc negocium, multi sunt stupidi, et adeo nullo iudicio vt propemodum sensu careant communi. Et sunt qui peius oderunt bonas litteras iam vbique feliciter efflorescentes quam totum Lutherum. Sunt qui quaestum ac gloriam ex innocentium iniuria non dubitent aucupari; sunt qui liuori et odio priuato sub plausibili defendendae religionis titulo seruiant. Hi quum pene publico mortalium odio laborent, suis moribus causae quam agere se simulant officiunt. Nihil autem minus expedit ad hoc malum consopiendum quam linguarum ac bonarum litterarum causam inuoluere negocio Lutherano: quae nulli non placent, nisi qui vacant hominis sensu; quantum autem adferant et vtilitatis et ornamenti reip⟨ublicae⟩, iam ipsa res loquitur. Nimis magna est multitudo eorum qui Luthero dedere nomen, etiam si non protrudantur in illius castra innoxii. Plus satis est istorum qui palam et ingenue profitentur improbatam doctrinam, etiamsi non impellantur eo vacillantes, et alienentur qui sanari poterant.

Audiui prouinciam hanc delegatam illi cui tam valde displicet 'In principio erat sermo': quod si a talium arbitrio pendebit res, nullus erit Erasmi liber non dignus incendio, etiamsi ab Augustino scriptus titulum habeat Erasmi. Ita futurum est vt quicquid ad politiorem syncerioremque doctrinam attinet, eximatur vsui publico, ac rursus nobis obtrudantur Ebrardus, Florista, Huguitio et Catholicon; ni vestra prudentia moderatioque, quae talium opera cogitur vti, impotentes illorum affectus coherceat. Si nihil esset in libris meis quod nullo pacto posset reprehendi, nimirum essem omnibus Hieronymis et Augustinis felicior: praesertim quum isti tot titulos ceu laqueos habeant, quibus quotidie nouos addunt, vt nihil tam pie tamque circumspecte scribi possit, quod non aliqua pateat calumniae, si displicuerit; displicebit autem quibusdam vel hoc nomine, quod Graecitatem habeat vel phraseos elegantiam.

In Colloquiis meis nihil est vel obscoenum vel impium vel seditiosum. Plurima sunt quae refert iuuentutem scire, ne se temere in vitae genus praecipitent vnde sese non queant explicare, ne cursi-

---

pretextu iuuentus corrumperetur quam institueretur, et quod omnibus mediis debitis esset enitendum vt huiusmodi liber supprimeretur, et a finibus eliminaretur Christianorum' (Delisle pp. 69, 70).

26. pesti] The Lutheran trouble; cf. Ep. 1687. 24n.

47. illi] Standish; see Epp. 608. 14n, 1126. 15–222. With Clerk of Bath and Wells (Ep. 999. 290n) he was now presiding over Wolsey's examinations of heretics; see Brewer iv. 1962.

48. In principio] Cf. Ep. 1072.

52. Ebrardus] See Ep. 26. 89n.
Florista] See Ep. 31. 48n.

53. Huguitio] See Ep. 26. 88n.
Catholicon] See Ep. 26. 89n.

62. Colloquiis] For the last edition see Ep. 1476. A new one, with four dialogues added, and entitled *Colloquiorum Opus*, had just been completed by Froben, Feb. 1526. For the present defence of them cf. Ep. 1703. 23–40.

tent Compostellam, domi relicta vxore ac liberis quos curare praestiterat, aliaque innumera quae ipsi deberent in concionibus admonere populum. Fortassis quae varietas est humanorum ingeniorum, tetrico cuipiam displicebit aliquid dictum amoenius, erit quod in suspitionem rapiat morosior; verum aduersus talium calumnias nulla cautio est. Indecorum est, inquiet aliquis, seni ad istum nugari modum. Atqui laudantur vetuli litteratores, qui se demittunt ad puerorum balbutiem, vt illos ad discendas litteras alliciant. Committat amplitudo tua Colloquiorum libellum alicui perlegendum, qui Latine Graeceque sciat: non dicam Thomae Moro aut Cutberto Tonstallo—amici sunt; quanquam vterque sic est amicus Erasmo, vt veritatem anteponat—sed alii cuipiam nec in odium nec in fauorem notabiliter propenso. Si deprehendantur impia, me quoque suffragante eripiatur iuuentuti. Sin offendunt leuiora quaedam, poterunt ex bonorum virorum iudicio corrigi, quo penes iuuentutem maneat vtilitas.

Nuper Dominicanus quidam tergo importauit in Angliam libellos famosos in me scriptos a quatuor scurris eiusdem ordinis, sed fictis nominibus, plenos impudentissimis mendaciis; illi inuenerunt emptorem, et mea Colloquia eiiciuntur e bibliopoliis. Venditur Colloquiorum meorum libellus per scurram Lambertum Campestrem, qui nuper compilato patrono suo fugit Lugduno, falsatus. Ad haec conniuent isti, quid non facturi, nisi tua aequitas eorum audaciae frenum iniecerit? Hoc autem non iam mea tantum refert, quantum ad causam quae nunc agitur pertinet. De Eucharistia librum exorsus intermisi; non quod mutarem propositum, sed quod metuam ne per occasionem recrudescat ille tumultus quem anno superiori vidimus. Habet Oecolampadius plebem maxima ex parte fauentem, in senatu non paucos.

Equidem gratiam habeo maximam quod omnem benignitatem polliceris, si me reddam Angliae; verum adeo vitreum est hoc corpusculum, vt ob mutatum cubiculum, ob aurulam aut quamuis leuem occasionem periclitetur. Alioqui permulta hortabantur vt hinc me amolirer. Adrianus Pontifex magnis promissis inuitabat in Italiam. In Gallia quoties parata etiam fortuna sum inuitatus, multis argumentis Regis singularem in me affectum testantibus? Qui me inuitant in Hispaniam, confirmant nullam esse regionem in qua nomen Erasmi sit fauorabilius, vel apud monarchas vel apud Ecclesiae proceres vel apud litterarum antistites. Illustrissimus princeps Ferdinandus, cuius ingenium peculiari quodam affectu

---

65. Compostellam] See Epp. 875. 14–15, 1202. 218n.
66. ipsi] *sc.* theologi.
82. quatuor scurris] See Ep. 1571. 65n.
85–6. Campestrem] See Ep. 1581. 413n.
89–90. De Eucharistia] See Ep. 1616 introd. and 17n.
92. tumultus] See Ep. 1636 introd.
95. Angliae] For Erasmus' inclinations on this point see Epp. 964 introd., 1532. 35n. Wolsey was perhaps now trying to secure him for Cardinal College; for which see Ep. 967. 26n, and cf. Ep. 1765. 22n.
96. mutatum cubiculum] Cf. Ep. 1532. 28–30.
98. Adrianus] See Epp. 1324. 112–15, 1338. 57–64.
99. In Gallia] See Ep. 1488. 18n, 19n.
101. in Hispaniam] Cf. Ep. 1431. 33n.
102. fauorabilius] Cf. Epp. 1455. 21–23, 1488. 23, 1719. 33–4, 1742.
104. Ferdinandus] See Epp. 1343,

diligo, iam semel atque iterum litteris humanissimis non sine munere ab his periculis euocat in tutum. Andreas Critius, episcopus Plocensis, vir eleganter doctus, scripsit ad me Regis et regni procerum nomine, magnisque promissis inuitat ad ocium huic senectuti debitum. Idem fecere Poloni quidam alii, splendidis etiam muneribus honoris gratia missis. Haec non scribo gloriose; non enim iacto merita mea, sed illorum humanitatem praedico, quorum propensissimis in me studiis per valetudinem frui non licet. Et tamen hinc aliquo vel prorependum est.

Quod scripsi de libello Colloquiorum, fortasse Carolus meus perperam ad me detulit: et tamen nihil obfuerit celsitudinem tuam super hac re fuisse monitam. Prorsus enim huc tendunt quorundam studia, vt omnem politiorem literaturam inuoluant huic rerum incendio. Quicquid erit elegantius aut Graecitate conditum, suspectum appellabitur et ad cognitores reuocabitur; qui tempus extrahent et frustrabuntur venditorem pariter et emptorem. Sed aduersus istorum molitiones ista tua singularis prudentia, vel nullo monente, vigilabit; et humanitatis studiis abunde magnum praesidium erit apud tuam humanitatem: quae tam benigne sese effundit in omnes, praesertim eruditione probitateque commendatos, vt omnem inuidiam, quae semper magnae felicitatis comes esse solet, bonitatis magnitudine superaris. Deus te nobis quam diutissime seruet incolumem.

Basileae Natali Marci, M.D.XXVI.

^{1660}1698$_{1810}$ To John Antoninus.

Galeni Exhortatio, 1526, f°. a². Basle.
Lond. xxix. 22: LB. i. 1047. 28 April 1526.

[The preface to *Galeni . . . Exhortatio ad bonas arteis, praesertim medicinam, de optimo docendi genere, et qualem oporteat esse medicum: D. Eras. Roter. interprete*, Basle, Froben, May 1526 (α); a translation of the first three items in vol. i of the Aldine Galen (Ep. 1594. 107n). There is no other authorized issue until the Basle *Opera*, 1540, i. 871 (β). The year-date needs no confirmation.]

ORNATISS. IOANNI ANTONINO CASSOVIENSI, MEDICO, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Ornatissimi viri Ioannis Henckelli literis vt mihi tui reditus adempta spes est, Antonine charissime, ita non mediocriter mitigatum est absentis amici desiderium, posteaquam intelligo te summis magnatum fauoribus ac praemiis amplissimis apud tuos alligari, praeterea ductam vxorem puellam, non minus sanctissimis moribus quam forma praestantem, quae te non sinit auolare, tenetque grata

TIT. DES. *ante* ERASMVS *add.* β.

1488. 21n, 1505; and cf. Ep. 1553. 59–60.

1697. 106. Critius] See Epp. 1629, 1652.

109. muneribus] Cf. Epp. 1660. 17n, 48, 1729. 8n.

113. prorependum] Cf. Ep. 1554. 22–23.

114. Carolus] Harst; see Epp. 1215, 1654. 3n.

1698. 1. Henckelli] See Epp. 1660, 16n, 1672.

compede vinctum. Reliquum est vt hoc quo licet modo mutuas inter nos fabulas misceamus.

Prodiit totus Galenus sua lingua nobis loquens; cuius primitias ad te mitto, inflammandis ad rei medicae studium iuuenum animis versas, et quidem maiore negocio quam credas. Causam non eloquar, verum ipse si non grauaberis nostra cum Graecis conferre, statim intelliges minorem fuisse laboris portionem vertere.

Margaritum tuum haudquaquam patietur mihi excidere amabilem istum niuei pectoris tui candorem. Neque me fallit quid αἰνίττεται concionatoris Sebastianus, videlicet Erasmum maledicorum iaculis expositum. Reddita sunt et a clarissimo Christophoro palatino Cracouiensi ἀπερείσια δῶρα, qualia ne regi quidem indecorum fuerit vel dare vel accipere. Rescribam singulis, nisi quod hic libellus in publicum emissus aliqua fortassis occasione celerius isthuc perueniet quam epistolae. Bene vale, mi Antonine, cum suauissima coniuge: cui precor vt tecum contingat feliciter consenescere.

Basileae. iiii. Calend. Maias. Anno M. D. XXVI.

[1668]1699. To ⟨John Oem⟩.

Opus Epistolarum p. 825. Basle.
N. p. 788: Lond. xxi. 23: LB. 811. 29 April 1526.

ERASMVS ROTERODAMVS CVIDAM S.

Fili charissime, biennium fere est, quod mihi redditus est libellus Hollandice scriptus absque titulo, qui mihi suspitionem iniecit esse patris tui: cui consulto non respondi, perspiciens ex ea contentione nihil boni fructus rediturum ad lectorem, ad me dedecoris nonnihil, ad patrem multo amplius. Ad haec videbatur ineptum populi lingua scribenti respondere Latine, nihiloque minus ridiculum quam si quis accusatus apud plebem in senatu respondeat. Auspicetur mecum amicitiam melioribus auibus, et inueniet Erasmum ad omnia Gratiarum munia promptissimum. Hoc nomine mihi charior erit, quod amplectitur, vt scribis, Graecas litteras. Germano tuo gratulor; gratulor et tibi, non tam sacerdotium istud honorificum quam ingenium, quod ex epistola tua deprehendi, sanum summaeque spei. Patri tuo salutem ex me mutuam renunciabis. Bene vale.

Basileae tertio Cal. Maias An. M. D. XXVI.

1698. 7. compede vinctum] Cf. Hor. *C.* 4. 11. 23,4.

11. Causam] For Erasmus' opinion of the text from which he translated see Epp. 1707. 3, 1713. 30.

16. concionatoris] Henckell.

Sebastianus] The figure of the saint, on the spoon (see Ep. 1660. 17n) which Henckell had sent as a present to Erasmus.

17. Christophoro] Schydlowyetz; see Ep. 1593.

18. δῶρα] See Epp. 1660. 48–50, 1728, 1752.

19. Rescribam] See Epp. 1751–3.

1699. 1. biennium fere] In view of Erasmus' habitual vagueness in estimating time (cf. Ep. 1143. 25n), this figure affords no safe inference as to when the book reached him; nor does it throw any light on his reasons for antedating Ep. 1469.

$^{1643}1700_{1757}$ To Mercurino Gattinara.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 1. Basle.
29 April 1526.

[An original letter, autograph throughout; from the same source as Ep. 1643. It was first printed, from l. 8 onwards, by Helfferich in *Zs. f. hist. Theologie*, NF. xxiii, 1859, p. 593; and then by Böcking complete, *Hutteni Opera*, v. 509, 1861, from a copy communicated by Hübner to Mommsen. The MS. has perished somewhat along its right edge; but the letters, which in three places are missing, can be easily restored. The copy by Heine is inaccurate, and, with the original in existence, may be disregarded.]

S. P. Celsitudinis tuae litteras 28. Octobris datas recep⟨i⟩ sub finem Aprilis. Equidem pro diplomate impetrato gratiam habeo maximam et Caesareae Maiestati et tuae in me beneuolentiae; quanquam nihil eo profectum est, nisi quod iritati crabrones acrius seuiunt. Nec pensionis vlla spes ostenditur nisi reuerso, eaque prorsus incerta. Atqui si morbus non satis excusat meam absentiam, certe res in Germania gestae debebant a damno vindicare.

Declarant esse verissimum quod dicam, Luteranorum in me fremitus. Profitentur et exprobrant libellis rabiosis preter alios Huttenus, Otho Brunsfeldius, postremo Luterus ipse: qui iusto volumine respondit meae Diatribe, sed sic vt antehac in neminem scripserit hostilius, neminem extitisse qui magis obstiterit Euangelio (sic appellant haeresim suam) quam Erasmus. Fatent⟨ur⟩ hoc cordatissimi quique, neminem magis fregisse spiritus Luteranorum quam me. Nec interim commemoro quam multos secretis colloquiis aut epistolis vel reuocarim seductos vel retinuerim vacillantes. Et haec audeo in ea Germaniae parte in cuius confinio maxime regnat factio. Vtinam Caesar pernosset omnem negocii statum! non solum iudicaret me indignum qui frauder pensione, sed vltro maiora deferret premia magno capitis periculo cum potenti factione depugnanti.

Ac mihi quidem sufficit bona conscientia et premiorum largitor Christus, quemadmodum pie tua monet prudentia; sed interim a tergo confossus a meae partis hominibus, non su⟨sti⟩neo vim et impetum aduersariorum. Latomus iam pridem implacabili odio laborat, tum in me tum in bonas litteras. Is instigat Decanum et alios, presertim monachos: quorum immoderatis affectibus nisi monarcharum sapientia frenos iniecerit, recta tendent in exitium linguarum ac politioris litteraturae, et sub spetioso titulo ledentur innoxii. Ea res, preterquam quod iniquissima est, corroborat etiam parteis Luteri; et pro Lutero pugnat quisquis nunc impugnat Erasmum. Prouidendum et hoc principibus, vt oppressae factionis

---

2. diplomate] Cf. Epp. 1643. 15–16, 1690. 119n, 1697. 21–2.
5. nisi reuerso] Cf. Epp. 1408. 12n, 1553, 1554.
6. morbus] Cf. Ep. 1729. 18n.
10. Huttenus] See Ep. 1356. 63n.
Brunsfeldius] See Epp. 1405,6.
10–11. iusto volumine] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.
11. Diatribe] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.
13. Fatentur hoc] In Ep. 1703. 6–7 this opinion is attributed to Luther.
25. Latomus] See Ep. 1585. 80n.
26. Decanum] Nic. Coppin; see Epp. 1162. 108n, 1608.

gloria non cedat in vtilitatem quorundam qui suum agunt negocium, sed in publicam Ecclesiae vtilitatem. Id fiet si corrigantur mala vnde hic tumultus pullulauit.

Ego, quod negari non potest, excitaui linguarum ac bonarum litterarum studia. Theologiam scholasticam, nimium prolapsam ad sophisticas argutias, ad fontes diuinorum voluminum et ad veterum orthodoxorum lectionem reuocaui: mundum pharisaicis ceremoniis indormientem ad veram pietatem expergefacere studui. Nulli factioni me vnquam adiunxi, nec ipse factionem vllam collegi. In tot meis lucubrationibus nullum adhuc damnatum dogma possunt ostendere; tametsi sunt qui nonnulla torqueant deprauentque ad suspitionem aut calumniam. Verum hic temporum status, quo subinde noua dogmata exoriuntur,—inter que nuper illud, in Eucharistia non esse nisi signum corporis dominici, subito latissime propagatum est,—non prebet ocium talibus cauillationibus; quas vel in Paulinis Epistolis liceat comminisci, si contingat inimicus interpres.

Onero tuam celsitudinem grauissimis occupatissimam negociis; verum ad publicam tranquillitatem pertinere ratus sum, nec Caesaream Maiestatem nec tuam amplitudinem harum rerum ignaram esse: cui me totum trado dedicoque, precans illi perpetuam felicitatem ab eo a quo fluit vno vera felicitas.

Datum Basileae 3. Cal. Maias. An. 1526.

Magni^{ce} D. T. mancipium
Eras. Rot. mea manu.

Magnifico D. Mercurino Gattinario, Cesareae Maiestatis cancellario summo. In Hispania.

1701. To Philip Nicola.

Opus Epistolarum p. 826. Basle.
N. p. 789: Lond. xxi. 24: LB. 812. 29 April 1526.

[From the greetings at the end to three Imperial secretaries now in Spain, the person addressed may be identified conjecturally with a Philippus Nicola, who was in 1522–4 a member of the Imperial Chancery (Caballero 308–9; Balan 176), and who in 1525 wrote many letters from Charles v to Clement vii, now preserved in the Vatican Archives (Lettere de Principi 3). A letter from him to Hieronymus Perbonus, marquis of Incisa, dated from Piacenza, 13 Nov. 1529, is printed at the beginning of Perbonus' *Ouiliarum Opus*, Milan, V. Medda, 28 Oct. 1533. He does not appear again in Erasmus' correspondence.

The year-date is confirmed by the connexion with Virves, which had begun about this time; and by the coincidence of month-date with Ep. 1700, also going to Spain.]

ERASMVS ROT. NICOLAO HISPANO S. D.

Ego vero, clarissime iuuenis, et tuum istum erga bonas litteras amorem et animum in me tam candidum lubens amplector atque exosculor, etiam atque etiam exhortans et currentem, quod aiunt, extimulans, vti qua coepisti pergas, et priscam Hispaniae tuae gloriam instaurare, et clarissimis maiorum tuorum imaginibus litterarum

1700. 45–6. in Eucharistia] See Ep. 1636 introd.

decus nunquam intermoriturum adiungere. Pindarus in dithyrambis studet elegantia carminum abolere probrum quod vulgus in Boeotos iacere solet, φεύγομεν, inquiens, βοιωτίαν ὗν. Quo facilius erit ingenii, doctrinae facundiaeque laudem, qua quondam Hispania non cessit Italiae, postliminio reuocare, et si quid stribiliginis inuexit Gotthorum aut Sarracenorum incursus, abstergere. Istius regionis fertilitatem ac temperiem vel ex Plinio licuit cognoscere. Gentis humanitatem indies experior vberius. Sed animus quidem hic per omnes terras volitare potest, corpusculum vero non solum fathiscit verum etiam collabitur. Et tamen homo sexagenarius, tum hac valitudine, cogor nouus fieri gladiator, et falce sumpta in harena vel cadere vel occidere, Gratiis et Musarum virectis natus potius quam gladiatoriae.

Et vtinam cum Hutenis aut Lutheris tantum mihi res esset! nunc plus exhibet negocii pars ea cui me propugnatorem pro virili praebeo. Sunt enim qui vel incolumi Luthero vellent extinctas linguas ac politiores litteras. Tam impio facinori praetexitur zelus tuendae religionis Christianae. Tertiam sectam nobis peperit Italia. Magnis contentionibus depugnant quidam, submouendos ex albo doctorum omnes qui non referunt phrasim Ciceronianam; quam vt fateor omnium optimam esse, ita non probo eos qui huic rei seruiunt.

Sanctius Caranza mihi copiose praedicatus est ab Alphonso Vlmetano: proinde quum me tam diligenter inuitas ad hominis omnibus dotibus ornatissimi amicitiam, nae tu plane, quod aiunt, τὸν ἵππον εἰς τὸ πεδίον. Sit igitur haec epistola mea manu descripta pignus ac monumentum foederis auspicio Gratiarum ac Musarum inter nos initi, quod nullus vnquam genius malus, aut hoc etiam nocentior mala lingua, poterit dirimere. Hic murus aheneus esto. Caranzam meo nomine salutabis et amanter et reuerenter, blandeque monebis hominem, amet quam volet effuse, sed praedicet parcius, ob linguas fascinatrices. In hoc certamine non cedam. Saluta Morillonum, Beatum Arnoldum, Ioannem Almannum; quibus nunc non vacat scribere. Bene vale, Nicolae charissime.

Datum Basileae tertio Calendas Maias Anno M. D. XXVI.

[1666]1702. To Polydore Vergil.

Opus Epistolarum p. 826. Basle.
N. p. 789: Lond. xxi. 25: LB. 815. 30 April 1526.

ERASMVS ROT. VIRGILIO POLYDORO S. D.

In excudendis ingenii tui monumentis non esse satisfactum animo tuo, vehementer dolet tum mihi tum Frobenio. Id enim

1701. 17. viretis *N*. *Cf. Ep.* 1707. 29. 30. manu mea *N*. 37. Almanum *N*.

1701. 6. Pindarus] *O*. 6. 152.
22. Tertiam sectam] The Roman Academy: see Epp. 1479. 19n, 110n, 1675. 19n.
27. Caranza] See Ep. 1277. 24n.
Alphonso] Virves; see Ep. 1684 introd.
33. murus] Hor. *Ep*. 1. 1. 60.
37. Morillonum] See Ep. 532 introd.
Arnoldum] See Ep. 399. 6n.
Almannum] See Ep. 1554 introd.
1702. 1. monumentis] The *De rerum inuentoribus* of June 1525: see Ep. 1494. 7n.
non esse satisfactum] This had happened before also. In Polydore's

magnopere studebamus vtrique. Litterae tuae videbantur hoc praescribere, ne recederetur ab exemplari. Itaque diligenter hortatus sum vt summa fide versarentur in eo negocio, ac subinde in ipso operis progressu inculcaui eadem. Confirmabant id fieri, nisi sicubi manifestarius esset calami lapsus. Praeerat castigationi Sigismundus Gelenius, vir vtriusque linguae non vulgariter doctus probaeque fidei. Tuum exemplar asseruari iussi. Mihi nihil mandaras; et religio erat in opere alieno vindicare tantum iuris. Alioqui non piguisset hanc operam pro tanto amico sumere, etiam si quid fuisset grauius.

Basilea mihi asylum? Monachorum ista vox est. At veniat huc ex istis quisquam, qui ausit in Lutherum quod ego audeo. Isti intra vallum tuti eminus conuicia iaculantur in hostem, ego in ipsis hostium castris manus cum illis consero. Tua benignitas semper

---

Adagia printed by Froben in July 1521 (Ep. 1175 introd.) there were so many faults 'quas partim officina, ita vt fit, maculauit, partim nostri descriptor archetypi, homo audaculus, inuertit', that when the book reached England, Polydore had a page of *Corrigenda* printed for insertion in such copies as he could reach. Such at least seems the inference from a page (f°. A'), apparently printed by Pynson, which is found in the copy of Froben's 1521 volume now in the Library of Peterborough Cathedral (O. 6. 12).

8. Sigismundus] Gelensky (c. 1498–1554) was born in Prague, where his parents held good positions at Court. His father, Gregory Hruby, was a friend of Slechta (Ep. 950), and is known as a translater into Bohemian of Petrarch (1501), Cicero, and Erasmus' *Moria*. In 1505 Sigismund was put under the tuition of Vinceslaus of Pisek, canon of Prague († c. Sept. 1511 at Venice: Boh. E. i. 197, 199); and with his tutor went to study at Bologna (Boh. E. iib). At Venice he learned Greek from Musurus; and then travelled in Corsica, Sardinia and Sicily, returning home through Italy, France and Germany. On his father's death he taught Greek for some time in Prague; and then, determining to devote his life to learning, he betook himself to Basle. Arriving there c. 1524 he lived for some time in Erasmus' household in company with C. Harst (Ep. 1215). In 1525–6 Melanchthon invited him to come and teach Greek at Nuremberg (ME. 314, 316, 393); but preferring the life of a scholar, he decided to stay and work for Froben, to whom Erasmus had most strongly recommended him. Among other books he corrected for the press Erasmus' Pliny (Ep. 1544), the fourth edition of the New Testament (Ep. 1571. 19n: cf. *Resp. ad iuu. gerontodid.*, LB. ix. 986F) and Ambrose (Ep. 1855). Though inclined to think him lazy (Ep. 2033), Erasmus was on the whole so pleased with his work that he left him clothes and money by his will of 22 Jan. 1527; and desired that he should be engaged to supervise the collected edition of his works there planned (App. 19: 29–30, 62, 67–8). In his will of 12 Feb. 1536 Erasmus left him 150 ducats.

Gelenius remained at Basle for the rest of his life, working always for the Froben firm. In 1533–4 he matriculated at the University. He translated into Latin the *Periplus* of Arrian, Hanno, etc., 1533, Philo Judaeus and Appian, 1554: and took part in the editing of Callimachus and Eutropius, 1532, the Latin Josephus, 1534, Livy and Pliny, 1535, the Greek Josephus, 1544, Arnobius *adu. Gentes*, 1546; Aristophanes, dedicated to Melanchthon and inviting him to Basle, and Chrysostom, 1547; Symmachus, dedicated to Harst, and *Epigrammata Graeca*, 1549. His only original work is a *Lexicum symphonum*, tracing philological affinities between Greek, Latin, German and 'Sclavinic', Basle, Froben, 1537; enlarged in 1544. Two of his sons, Nicholas and Simon Peter, received stipends from Erasmus' foundation in Basle, 1539 and 1544; another, Sigismund, royal praefect in Eperies, translated into Latin Eur. *Or.*, Basle, 1551, and was in correspondence with Melanchthon in 1559 (ME. 6753–7).

See a sketch by C. S. Curio, as the preface, 7 June 1554, to Gelenius' Appian, published posthumously: also ADB. viii. 537–8, and Am. E. 96n, DGE. f°. f² v°., Gryn. E, p. 160.

officia officiis accumulat, meque iam olim multis nominibus obaeratum reddit obligatiorem. Dedisti quo paretur equus, vtinam dare possis quo reparetur eques! Frequenter nos exhilaras, pollicens tuum aduentum: vtinam quod promittis, tuo commodo facias aliquando! Artificem illum nosse satis est, ne possit imponere, sed interim possis abuti. Bene vale.

Datum Basileae, pridie Calend. Maias Anno M. D. XXVI.

De pace frequens hic rumor, sed neminem video gratulantem; vt aut vanus sit rumor, aut pax non admodum plausibilis.

1703. To John Carondelet.

Opus Epistolarum p. 838. Basle.
N. p. 801: Lond. xxi. 41: LB. 813. 30 April 1526.

[Evidently contemporary with Ep. 1700.]

ERASMVS ROTERODAMVS IO. CARONDILETO, ARCHIEPISCOPO PANORMITANO, S. D.

Fateor me non minus debere tibi, reuerende Praesul, quam si quicquid petebamus obtigisset. Si Caesar pernosset totius huius negocii circumstantias, non solum indignum me iudicaret qui frauder pensione, verumetiam vltro deferret amplissima praemia. Declarant hoc Lutheranorum fremitus, declarant eorum libelli; praecipue Lutherus ipse fatetur ingenue neminem magis fregisse spiritus et impotentiam huius factionis quam hunc homunculum, senem et valetudinarium, idque in ea Germaniae parte in qua maxime regnat haec conspiratio. Id non ignorant isti; sed tanta vis est liuoris et odii, vt malint me secedere in castra Lutheri: videlicet telum captantes quo me bonasque literas laedant. Atqui legimus ethnicos homines veterem simultatem tantisper posuisse, donec communi magistratu perfungerentur, ne priuatum odium officeret reip. commodis. At isti me summo capitis mei periculo dimicantem cum instructissimis copiis, idque in ipsorum castris, a tergo confodiunt.

Arbitror prudentiam tuam non fugere quam non simplices sint N. et N.: alioqui res ipsa cogeret me illos paucis depingere. Sed qualescunque sunt, in hoc tam periculoso negocio sudanti debebant auxilio esse; quem nunc hostilius insequuntur quam ipsum Lutherum. Quid isti non calumniabuntur, qui loco ex Catalogo meo prolato conati sunt animum tuum a me auertere? Et dictis et picturis et libellis per totam Germaniam sparserant Lutherani me praemiis magnatum corruptum in illorum gratiam scribere, et

---

1702. 18. equus] Cf. Ep. 1488. 50n.
19. eques] See Ep. 1422. 23n.
1703. 6. Lutherus] 'Ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea concessi, non solum quod viribus eloquentiae et ingenio me longissime superas, qualem nos omnes merito tibi concedimus, quanto magis ego barbarus in barbarie semper versatus, sed quod et spiritum meum et *impetum* remoratus es, et languidum ante pugnam reddidisti': *De seruo arbitrio*, f°. A[2].
18. N. et N.] Latomus and Coppin; cf. Ep. 1700. 25–7.
21. loco] See ll. 31–41.
Catalogo] Lucubrationum (1); printed at the beginning of vol. i.
23. picturis] See Ep. 1523. 4n.

cauponari verbum Dei. Sic occupabant mihi detrahere fidem et autoritatem, si quid scriberem aduersus Lutheri dogmata. Eam igitur famam coargui non tam mea priuatim referebat quam publicae causae Ecclesiae. Quid enim profuisset aduersus illos scribere quibus persuasum fuisset me pecunia corruptum scribere? Nec insimulaui tuam amplitudinem auariciae. Nam quum esset necesse referre multos qui nihil dedissent, hoc pacto praefatus sum: 'De principibus illud mihi praefandum est, me quibusdam non minus debere qui nihil dederunt quam qui dederunt'; et ad tui nominis mentionem statim subiicio, 'Praestitit ille totum quod venabar, nempe fauorem ac beneuolentiam'. Num haec videtur oratio suggillantis? Et tamen vt haec dicerem coegit necessitas. Nec alio consilio feci mentionem Card. Leodiensis. Tandem vt excluderem omnem suspitionem, subiicio, 'Non haec commemoro quod me poeniteat benignitatis principum. Meis scriniis accreuisse credo quicquid accessit honestis studiis. In horum profectum captaui principum fauorem'.

Non eget quidem monitore tua perspicacissima prudentia; sed tamen quoniam expertus sum quorundam in calumniando tum artificium incredibile, tum studium indefatigabile, visum est tibi vellere aurem. Si certa spes soluendae pensionis fuisset ostensa, conatus fuissem adrepere. Nunc nihil certi promittitur. Et me iam piget istarum delationum, quarum istos nulla capit satietas. Si valeret corpusculum hoc, non deesset pensio. Nusquam non inuitor a maximis orbis monarchis, missis etiam vltro muneribus ceu promissorum arrabonibus. Ego tamen excusans omnibus, Caesaris esse perseuero, valetudinarius quidem et absens, sed ea tamen in re voluntati illius inseruiens, in qua et ego possum nonnihil et ille cupit maxime. Dabit aliquando tempus occasionem, per quam hic animus plenius innotescet Caesari, simulque quorundam peruersa studia, conantium Caesaris in me benignitatem interuertere. Quod si ne id quidem continget, nos tamen nihilo secius in officio persistemus Christo agonotheta freti: qui precor vt te seruet incolumem.

Basileae prid. Cal. Maias, Anno M. D. XXVI.

1704. To John Longlond.

Opus Epistolarum p. 839. Basle.
N. p. 801: Lond. xxi. 42: LB. 814. 30 April 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents. The letter probably accompanied Ep. 1697.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI EPISCOPO LINCOLNIENSI S. D.

Reverende Praesul. Quicquid tua benignitas largiri voluit, bona fide perlatum est. Decem angelatos accepi per Morum, rursus

1703. 31–2. De principibus] 1, p. 42. 34–5.
34. Praestitit] 1, p. 43. 28–9.
37. Leodiensis] 1, pp. 43.38—44.2. For Card. Erard de la Marck see Ep. 738.
38. Non haec] 1, p. 44. 32–5.
47. delationum] Cf. Ep. 1716. 46.
49. inuitor] Cf. Ep. 1697. 97–110.
1704. 1. largiri] For Longlond's gifts cf. Epp. 1386.49n, 1758. 5–6, 1769. 11–12.

alteros decem anno proximo. Hoc constat ex literis tuis, quibus tamen annum non soles asscribere. Quod Liuino datum est, recepi per quem miseram Epistolas Hieronymi. Item quod proxime Carolo, videlicet librae Sterl. quinque. Porro quod aliquoties scripserim amplitudini tuae, declarant et tuae ad me literae. Et tamen fieri potuit vt aliquot epistolae meae fuerint interceptae, aut certe non redditae. Id hisce temporibus nouum non est. Bene habet quod animum hunc gratum ac memorem nemo potest intercipere. Lubens misissem totum Hieronymum, verum quum hic Carolus Harstus istuc proficisceretur, opus nondum erat absolutum; nec semper dantur idonei per quos talia mittam.

Si legeris librum quem in me scripsit Lutherus, ac responsionis meae partem, intelliges cum qualibus excetris mihi res sit. Sed intolerabilius, quod dum pugno cum factione non solum numero, gladiis ac literis, verumetiam venenis instructissima, ab iis quorum partes propugno, a tergo confodior. Quanquam hoc quoque perpeterer, nisi vererer ne victoriam hanc Christo partam intercipiant mali monachi, qui veterem tyrannidem cupiunt instauratam. Quibus si res successerit, vae bonis literis et harum cultoribus, sed praecipue Erasmo.

De Colloquiis quod admonet tua pietas, mihi gratissimum est. Sunt hominum variae sententiae. Habet Anglia quosdam amicos doctos iuxta ac prudentes, quibus hoc opus vehementer arrisit, quod existiment nonnihil et ad Latini sermonis facultatem et ad traducenda peruersa vulgi iudicia conducere. Sunt alii rursus ingenio tetrico, quibus nihil placet iocosum. Si vacabit amplitudini tuae perlegere libellum, sentiet praeter eruditionem plurima illic esse quae pertinent ad rectam adolescentum institutionem. Addita est voluptatis illecebra, ad inescandam aetatem quae dulcibus capitur citius quam salutiferis. Nihil illic obscoenum, nihil impium, nihil seditiosum. 'At lusus' inquiunt, 'non conuenit huic aetati'. Imo pietas est quum senes balbutiunt cum pueris, quo eos ad discendas literas allectent. Illud male habet pseudomonachos, quod monentur adolescentes ne se ante tempus praecipitent in eius vitae labyrinthum, aliaque quae non conducunt ad quaestum pseudomonachorum, sed faciunt ad salutem iuuentutis. Et tamen tuo iussu a Colloquiis desinam, et si quid videbitur corrigendum, admonitus corrigam. Hoc tempore nihil scribi potest quod non

3. literis tuis] Ep. 1570 is the only one of these that survives.

4. Liuino] Algoet (Ep. 1091), on his visit in Sept. 1524; see Ep. 1486 introd.

5. Epistolas Hieronymi] See Ep. 1488. 36n, 57–60.

6. Carolo] Harst, who went to England at Christmas 1525; see Ep. 1654. 3.

11. totum Hieronymum] Not completed till Feb. 1526; see Ep. 1465 introd., and cf. Epp. 1623, 1675, 1678, 1740.

14. librum] The *De seruo arbitrio*; see Ep. 1667 introd.

14–15. responsionis meae] The *Hyperaspistes*; see Ep. 1667.

23. De Colloquiis] Cf. Ep. 1697. 62–80.

39. desinam] Erasmus did not keep this promise. The next authorized editions appeared in June 1526, 1527, and March 1529.

40. admonitus corrigam] To the edition of June 1526 Erasmus appended a long letter 'De vtilitate colloquiorum', addressed to the reader, 21 May 1526; in which he explains and defends many passages in the various colloquies which had been called in question.

pateat calumniae, nec raro fit vt dum agis circumspectissime, vtramque partem offendas, quum in vtraque sint qui pariter insaniant.

De Ambrosio nihil fiet hoc anno: res stat non per me sed per socios Frobenii. Sed Irenaeum illum vetustum dabimus, antehac nunquam excusum, et alia quaedam, si Deus donauerit vires. Seruet te Dominus, optime Praesul.

Datum Basileae pridie Calendas Maias, Anno M. D. XXVI.

$^{1650}1705_{1720}$ To Leonard Casembroot.

Opus Epistolarum p. 835. N. p. 798: Lond. xxi. 35: LB. 816.

Basle. 1 May 1526.

[The correction of the year-date in N is some indication of revision in that edition.]

ERASMVS ROT. LEONARDO CASIMBROTIO S. D.

Opinor te iam pridem effugisse τὴν βουλιμίαν, de qua proximis literis questus es. Certe minus erit tibi metuenda, quum tempus sit peponum ac melonum. Accepi epistolium quod scripsit Baro Polonus, te nuncio adesse qui huc adornaret iter. Alteras literas quas praedicat se misisse, non accepi.

Qui has reddit est Hieronymus, Frobenii filius, iuuenis modestus et candidus. Venatur istic vetusta exemplaria, seu precio seu precario seu furto seu rapto. Hac in re tu poteris illi bonam nauare operam: quod vt facias, te maiorem in modum rogo. Simul enim et studia iuueris, et officium penes homines neutiquam ingratos collocaris. Per hunc non literas sed volumen expecto.

Ego totos menses duos perdidi, dum epistolas recipio et rescribo. Cupio scire quid agas. Si quis istic forte est qui petat Poloniam, committito illi hoc epistolium, haud magna iactura periturum, si fors ita euenerit. Si iuuat experiri quanta felicitas sit versari in officina typographica, habes quicum agas. Bene vale, Leonarde charissime. Saluta Comitem Germanum cui scripsi per Carolum.

Basileae Cal. Maias, An. 1526.

1705. 14. committe *N*. 18. 1526 *N*: 1525 *H*.

1704. 43. Ambrosio] The edition which Erasmus undertook for Froben, did not appear until Aug. 1527: see Ep. 1855.

44. Irenaeum] See Ep. 1738.

1705. 3. epistolium] Of 1 Feb.; see Epp. 1674. 78n, 1675. 1–2, 6.

3–4. Baro Polonus] John Lasky.

4. literas] See Epp. 1674. 79, 1675. 1–4.

6. Hieronymus] See Ep. 903. 2n, and cf. Epp. 1706 introd., 1707, 1720. For two letters which he carried, from Boniface Amerbach to Alciati at Milan and Degenhard Haess at Padua, see Basle MS. C. VI^{a}. 73. 219, 220. From one of the MSS. brought back by him, of Chrysostom's Homilies (xi^{c}.: now in the Bodleian, presented by Sir Ralph Winwood, 1604; Greek misc. 27) Erasmus made some translations for dedication to King John of Portugal (Ep. 1800). It was afterwards used by Savile for his edition of Chrysostom (see p. 44); and in his vol. viii, p. 796 (cf. pp. 722, 727) it is described as 'olim, vt ex certis constat indiciis, interpretis Erasmi'.

Besides inscribing it with his name, Jerome Froben made on the flyleaf a large rough drawing of a ship: perhaps the first sea-going vessel that he had ever seen. For another MS. of Chrysostom acquired by Erasmus from Italy, probably on this occasion, see Ep. 1734. 1.

14. epistolium] Probably to J. Lasky: not extant.

17. Comitem Germanum] Chr. Truchses; see Ep. 1625.

Carolum] Harst; see Ep. 1627. 16n.

1706. To Andrew Alciati.

Opus Epistolarum p. 836. Basle.
N. p. 798 : Lond. xxi. 38 : LB. 1083. ⟨c. 6 May 1526.⟩

[The resemblances to Epp. 1675, 1707, 1719 show that this letter is of the same period. It may be placed in conjunction with Ep. 1707, firstly because that letter follows it immediately in H, and secondly because of the mention of wars, in addition to the passage about Longolius. The last figure of the year-date given in H may easily be a misprint.

Boniface Amerbach (cf. l. 46) wrote to Alciati at the same time (Basle MS. C. VI^a. 73. 219); by Jerome Froben (Ep. 1705. 6n), who was taking Milan on his way to Venice. A letter of Alciati from Milan, 12 Aug. 1526 (Basle MS. G. II. 14. 42 : printed by Giardini in *Arch. stor. Lombardo* xxx, 1903, i. 336) complains of the 'tumultus' (cf. l. 1) by which he was surrounded, and of the 'hospites Ἴβηροι mercenarii' in his house who had placed an embargo on his books, and continues : 'Ea est causa vt ad Erasmum nostrum Roteradamum nihil scribam, ne μετέωρον hominem et fere amentem derideat : quanquam quae modestia ipsius est, scio, non rideret sed miseresceret potius. Tu me illi commenda'.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE ALCIATO S. D.

Si inter tot Bellonae tumultus incolumis est praesidio Musarum Alciatus, est quod vehementer gaudeam.

Longolium immatura morte praereptum sane doleo. Cupiebam illum vel studiis promouendis superesse, vtcunque in nos fuit animatus. Iacit enim in suis epistolis nescio quas stomachi in me significationes, nunc Moriam taxans, nunc in Batauum oratorem nescio quid ὑποσκώπτων, quasi ipse natus fuisset Athenis. Ego de hominis ingenio semper candidissime sensi. Quum Louanii nos inuiseret, hominem quanta per occupationes licuit humanitate tractaui. Nec diuinare possum vnde hoc stomachi in me conceperit, nisi quod coniecto duas fuisse causas. Quum expetisset secretum colloquium, dedi. Exorsus prolixam fabulam quomodo Romae in Capitolio causam dixerit, magno capitis periculo : hic, opinor, visus sum parum attentus, praesertim quum serio vultu subinde repeteret, admonens vt eius facinoris alicubi meminissem in scriptis meis. Respondi vt soleo in re quae mihi leuiter est cordi. Hoc illum, opinor, male habuit.

Deinde nonnihil expostulauit mecum de epistola quadam ipsius inter meas excusa, in qua confert me cum Budaeo : in qua mihi placebant omnia praeter hoc quod addit iuxta calcem epistolae, 'demirari se quur Rex exterum suo ciui praeferendum putarit'. Verum hoc quamuis praeter causam dictum, non obstitit quo minus honoris illius gratia vulgarem epistolam. Quum ostenderet quae perperam essent excusa, sic mutauit quaedam vt meliora fuerint quae videri volebat deprauata. Et in hac re decreuerat

3. Longolium] See Ep. 1675. 13n.
6. nunc . . . nunc] Lo. E., f. 128.
7. natus . . Athenis] Cf. Nep. *Att.* 4. 1.
8. Louanii] In Oct. 1519 : see Ep. 1675. 15n.
13. in Capitolio] Longolius' *Orationes duae pro defensione sua in crimen lesae maiestatis* : first printed, after his death, in Lo. E.
18. epistola quadam] Ep. 914.
21. Demirari] Ep. 914. 4–5, 84–6 ; and cf. Ep. 935. 50–52.
24. mutauit quaedam] The corrections and changes made in F for Ep. 914 were perhaps the outcome of this interview.

totum diem insumere, nisi ego pertesus, pro mea simplicitate sermonem abrupissem.

In te quoque torsit allegoriam satis mordacem. Sed rem ingeniosam fecit; iniecto, quod aiunt, spiculo fugit. Prorsus in illo desidero candorem. Nam gloriae cupiditatem ignoscerem aetati, nisi fuisset immodica, sed hoc vicii vel correxisset vel certe mitigasset aetas. Toto triduo quo mecum egit, nunquam vidi hominem vel leuiter subridentem, ne in conuiuiis quidem. Quae res mihi sane non mediocri fuit admirationi. Et tamen in epistolis nonnunquam conatur esse festiuus, ne parum videatur Ciceronianus, quanquam inuita, sicuti videtur, Minerua.

Exorta est noua secta Ciceronianorum, quae mihi videtur non minus feruere istic quam apud nos Lutheranorum. Posthac non licebit episcopos appellare patres reuerendos, nec in calce literarum scribere annum a Christo nato, quod id nusquam faciat Cicero. Quid autem ineptius quam toto seculo nouato, religione, imperiis, magistratibus, locorum vocabulis, aedificiis, cultu, moribus, non aliter audere loqui quam loquutus est Cicero? Si reuiuisceret ipse Cicero, rideret hoc Ciceronianorum genus.

Verum de his alias ridebimus. Cupio scire quid agas; quod, opinor, scribes Bonifacio, tui nominis studiosissimo. Bene vale.

Datum Basileae, An. † 1529.

1707. To Baptista Egnatius.

Opus Epistolarum p. 836. Basle.
N. p. 799: Lond. xxi. 39: LB. 817. 6 May 1526.

[Contemporary with Epp. 1705, 1706.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI BAPTISTAE EGNATIO VENETO S. D.

In λοιδοροφάγοις et seneciis sequutus sum autoritatem tuam, Baptista, vir non minus optime quam doctissime. Verti Latine priores aliquot paginas in Galeno. Nihil comperi mendosius. Quae res animum meum triplici nomine discruciat, et studiosorum, et tanti autoris, denique et ipsius Asulani; qui in hoc male consuluit rei suae, si famam negligit. Qui praefuit emendationi, videtur vix satis tenuisse prima Graeci sermonis elementa. Pro humanitate quam Baroni Polono meoque Carolo exhibuisti, gratiam habeo maximam: quanquam dum in tuis ad me literis tantopere praedicas elegantiam Caroli, arbitror errorem esse personae. Polonus erat expolitus, in Carolo meo nunquam animaduerti sermonis insignem elegantiam.

1706. 37. Ciceronianorum] See Ep. 1675. 19n, and especially Ep. 1719. 51–53.

1707. 1. In λοιδοροφάγοις] See Ep. 1623. 19n.

3. in Galeno] See Ep. 1698.

5. Asulani] Andrew; see Ep. 212. 5n.

6. Qui praefuit] For some of the correctors of Galen see Epp. 388. 173n, 1594. 105–7.

9. literis] Not extant; perhaps contemporary with Epp. 1648–50.

Qui has reddit, Hieronymus est Frobenius, Ioannis Frobenii filius. Praeter aliam negociationem cuperet huc secum auehere si quid istic esset veterum codicum quos euulgari sit in rem studiosorum. Nolim te grauari officio; poteris tuo consilio plurimum hac in re commodare iuueni nec inhumano nec ingrato. Doleo Longolium ereptum studiis: quanquam in me videtur habuisse nescio quid stomachi, certe praeter meum meritum, qui de illo semper optime tum sensi tum praedicaui.

Videmus non esse prorsus anile somnium quod Homerus scripsit de Litis et Ate. Quanta celeritate per capita regum ac populorum cucurrit Ate, bellorum furiis miscens totam pene Europam! Quam vero lente procedit quod agunt Litae! Quam diu disputatum est de foederis conditionibus! Et adhuc pendere videntur omnia. Audimus pacem, non videmus. Lutheranae febris paroxysmus remissior est, recrudescit alterius partis accessio. Vna factio diducta est in quinque aut sex. Vtinam mihi licuisset in Musarum virectis consenescere! nunc sexagenarius protrudor in harenam gladiatoriam, et pro lyra teneo rete. Bene vale.

Basileae pridie nonas Maias, Anno M. D. XXVI.

1708. To the Swiss Confederacy.

Dredsen MS. Loc. 10300, f. 17 (α).   Basle.
Basle MSS. A. IX. 69ᵃ, ff. 46, 47, 48 (β^{123}).   15 May 1526.
Caussa Heluetica, 1528, f°. a⁴ v° (γ).
H. p. 664: N. p. 633: Lond. xix. 45: LB. 818.

[The original manuscript of this letter does not seem to exist in Latin; but there is an authentic source for it, in a copy (α) written by a secretary and headed by Erasmus, which was made for transmission to Duke George of Saxony (cf. Epp. 1728. 6–9, 1744. 7), and is now in the Hauptstaatsarchiv at Dresden. Besides this there are three ms. copies at Basle (β), all by the hand of Basil Amerbach, one (β^1), like the Basle MS. of Ep. 1637, with writing on it by Boniface. The three are practically identical in text; but a sequence may be inferred from the fact that one incorporates in their right places passages written in the margins of the others or above the line. Only the earliest (β^1) has the dates in full: the latest (β^3) has none. Except for the title and a few unimportant variants (perhaps only lapses in copying) they agree uniformly with α.

First printed in Latin in a version of Murner's *Disputacion* (see below) entitled *Caussa Heluetica orthodoxae fidei. Disputatio Heluetiorum in Baden superiori*, Lucerne, 25 Aug. 1528 (γ); but the text is bad. It agrees, however, with α in two of the readings (ll. 22, 47) where α differs from H and the other printed texts; and the fact that it has a signature indicates that it was taken from the original. In the month-date there is a notable divergence; but as an epitome of the letter was sent from Spires to Venice on 28 May 1526 (Sanuto xli. 509), it is clear that the divergence has arisen out of the not uncommon confusion of June and July (cf. Ep. 1451 introd.).

The German form, in the original, written by a secretary and signed (ll. 82ᵃ–4ᵃ) by Erasmus, is preserved in the Staatsarchiv at Lucerne (Akten der Reformation, fasc. 25: Acta der Disputation zu Baden, no. 40, vol. 2, pp. 105–8, 120); with a slight difference in date, such as occurs also in Epp. 939, 1670. It was printed

29. viretis *N*. *Cf. Ep.* 1701. 17.   31. Anno *add. N*.

17–18. Longolium] See Ep. 1675. 13n.

21. Homerus] *Il*. 9. 502–12; cf. Ep. 1819.

25. foederis] Between Charles and Francis; see Ep. 1640. 36n.

first by Thos. Murner (Ep. 1397. 26n) in *Die Disputacion vor den xii Orten einer loblichen Eidtgnoschafft*, . . . *MCCCCC vnd xxvi vollendet*, Lucerne, 18 May 1527, f°. Qq⁴ v° (see Zw. E². 560, 564), with a few trifling variations which need not be shown here. Besides β, the Basle MS. A. IX. 69ª contains also (f. 45) a German form of the letter, which, like β, is in the hand of Basil Amerbach, with corrections and suggestions by Boniface. It is shorter than the document preserved at Lucerne, and, within the limits of translating the same original, differs considerably in detail; omitting also a passage (ll. 2–4) which β¹² add in the margin, and the title of the book (l. 15), with a line left blank for it to be filled in later. Its month-date, 16 May 1525 (*sic*), seems to indicate that it is a first draft for the German version; but as the document actually received by the Swiss exists, there is no profit in reproducing here the draft also.

This letter is a response to an invitation sent by the Swiss Confederacy to Erasmus through the Town-Council of Basle to attend the forthcoming Disputation at Baden, 21 May—8 June 1526, at which Eck debated with Zwingli certain theses affecting the development of the new Church ordinances in Switzerland. For contemporary accounts of the Disputation see Geo. Carpentarius' *Narratio*, pp. 406–8 (Ep. 1667 introd.) and H. Bullinger's *Reformationsgeschichte*, ed. J. J. Hottinger and H. H. Vögeli, i, 1838, pp. 336–60. In his response, which besides being sent to Baden was also read in its German form to the Town-Council at Basle (Ep. 1723. 20–21), Erasmus took the opportunity to make a preliminary rejoinder to an anonymous volume which had just appeared, *Des hochgelerten Erasmi von Roterdam vnnd Doctor Martin Luthers maynung vom Nachtmal vnnsers herren Ihesu Christi*; in the form of a letter, 18 April 1526, to 'Caspar Nagolt, burger zu Nörlingen' from 'Lodouicus Leopoldi, pfarrer zu Leberaw'—the latter name representing under disguise that of the author, Leo Jud (Ep. 1737. 1n).

Erasmus carried out the promise of a further reply by a letter dedicated 'dilectis in Christo fratribus', in which he deals at length with the various points made against him by his concealed detracter. Without delay this was printed by Froben with the title *Detectio praestigiarum cuiusdam libelli germanice scripti ficto authoris titulo, cum hac inscriptione, 'Erasmi et Lutheri opiniones de coena Domini'*, June 1526; and at the same time he produced a German translation of it, *Entdeckung Doctor Erasmi von Roterdam der dückischen arglistenn eines Büchlin inn teutsch vnder einen erdichten titel, mit diser vberschrifft, Erasmi vnd Luthers meinung vom nachtmal vnsers herren, kurtzlich hievor vff den xviii. tag Aprels vezgangen* (a copy at Basle, KA. J. x. 1. 13)—probably the work of Geo. Carpentarius, who in his letter of 2 June (Ep. 1667 introd.) offered with the *Hyperaspistes* 'Detectionem praestigiarum . . . per me diebus proximis Germanice versam', the date showing that Erasmus had fulfilled his promise (ll. 28–9) of rapid completion. For Jud's reply to the *Entdeckung* see Ep. 1737. 1n.

Burckhardt-Biedermann points out (Am. E. 28 introd.) that Zasius, burning with indignation against Oecolampadius, found Erasmus' mildness and restraint hard to bear. On receiving the *Detectio*, 6 June, he wrote to Boniface: 'Erasmi libellum elegantem puto; an autem ad haec tam imminentia pericula <satis> fortem alii iudicent. Nimis tribuit Oecolumpio periciae, qui est pestifer hereticus et verus Sathane filius. . . . Finis libelli plus placet, vbi prudenter docet quid in hiis periculosis temporibus fieri conueniat: homo est ad pacem aptus, non ad bellum. Vtinam michi tantum esset periciae quantum fortitudinis! caput meum vltro (quae est michi acrimonia) in medium certamen coniicerem.' On 20 Aug. he continues in the same strain: 'Erasmi frigus me male habuit, dum securus periculorum fidei robur, vigorem, ingenium, diuina dona contra hereticos non intendit. . . . Vtinam vel Erasmo animus sit Zasii aut Zasio diuinum Erasmi ingenium!'; and again on 28 Aug., 'Erasmi Connubialia <Ep. 1727>, Ireneum <Ep. 1738>, et quicquid omnino hominis est, meo aere michi transmitti peto. Frigus doctissimi ingenii me male habuit, maxime in causa fidei; sed fortasse calorem, immo feruorem pati non potest, quod exemplo stubarum, vt nominant, cognoscimus <cf. Ep. 1248. 10n>. Parce iocis, et caue persenciat patronus etp raeceptor meus quae scribam; offendere enim tantum virum non est consilium'. See Basle MSS. G. II. 32. 89, 94, 93 = ZE. 93, 94, 96.

The *Detectio* was included in H, pp. 887–99, with the heading 'omnibus veritatem amantibus'; but the editors of N judged it to be an *apologia* rather than a letter, and relegated it to vol. ix of the Basle *Opera*, 1540. So that it need not appear in this edition. For some further details about the controversy see the *In Pseudeuangelicos* and the *Resp. ad Fratres Germaniae inferioris* of 1529–30 (LB. x. 1580 E–1581 B, 1600 F–1602 B).

FORTISSIMAE ELVETIORVM NATIONI IN CONCILIO BADENSI ERASMVS ROT. S. D.

Qvvm mihi non deesset animus vnice propensus ac promptus ad id quo me quum vestra omnium voluntas—quibus ex animo bene volo, praesertim eodem non minus amanter quam instanter vocante inclyto huius vrbis Senatu, cui nihil non debeo—, tum ipsius negocii pietas inuitabat, domini et amici semper obseruandi; tamen, vt nihil aliud fuisset, haec valetudo plusquam vitrea et ad quamuis leuem occasionem periclitans, iustiorem quam ipse vellem praebuit excusationem, quo minus isti coetui vestro liceret interesse.

Quanquam absque me spiritus Iesu suggeret cordibus vestris salutifera consilia, vt omnes sitis vnanimes in sana doctrina Ecclesiae catholicae, vnum tamen erat de quo pietatem vestram per literas admonere visum est, videlicet quod ea res non minus vestra omnium referat quam mea. Sparsus est ante paucos dies libellus, cui titulus 'Erasmi et Lutheri opinio de Coena Domini'; de quo difficile sit pronunciare vtrum plus habeat stultitiae an maliciae. Quum in singulis paginis iteretur nomen Erasmi, ipse qui scripsit nusquam est ausus apponere nomen suum, nisi quod in calce subiicit nomen ficticium; quod ipsum statim argumentum est malae conscien-

Strenngenn, hochgeachtenn, frommenn, erenuestenn, furnämenn, ersamenn, wysenn, sonders gunstigenn, liebenn hernn E. S. Ersame wyszheit, sigenndt min willig diennst mit geburennder eer erbietung allzit zü beuor. Wiewol, gunstigenn liebenn herrenn, nit allein euwer gut furnämen sonder ouch billicheit diser handlung mich billich reytzte vch allenn, denen ich von hertzenn güts gönn, besonnder so ich des von einem ersamenn rhat der statt Basell, denen ich zü allenn dingenn gebundenn bin, nit minder fruntlich dann ernstlich ersucht, hierinn willzefarenn; hat doch (ob glichwol mich nutzit annders verhinderte) min blödigkheit, die schwecher dann glass vnnd von einem yedenn lichtenn züfal schadenns wartend, besser entschuldigung dann mirselbs gefallenn gebenn, das ich bij euwerer versamblung nit hab mögen sin.

Yedoch der geist Ihesu welle on mich euweren hertzenn heilsamenn rhat inngebenn, das Ir all einmütig sygenndt in rechter gesunder leer der gemeinen Christenlichenn kirchenn. Aber eins hat mich wellenn fur güt ansechenn euwer ersamkheit ze ermanendt, dwyl doch söllich sach nit minder euch all dann ouch mich antrifft, nämblich das vor kurtzenn tagenn ein büchlin, welches titoll also lutet 'Des hochgelertenn Erasmi von Roterdam vnd Doctor Luthers mainung vom nachtmal vnnsers hernn Ihesu Christi, neuwlich uszganngenn vff den xviii^den tag Apprellens': von welchem büchlin nit wol zeredenn oder zü vrtheilenn ob das mer thorheit dann boszheit inn sich halte. So inn allenn bletternn der nammen Erasmi eynest vber annderst genempt wirt, vnnd doch der, so es geschribenn, dheinerley wysz sinen nammen eroffnen darff, dann allein das er am enndt ein erdachtenn nammen hintzü setzt; das da glich anrucks ein anzöigung ist einer bösenn conscientz.

TIT. β ($β^{12}$: HELVETIORVM $β^3$. IN CONCILIO BADENSI *add.* *H*): MAGNIFICIS DOMINIS HELVETIIS ERAS. ROTERO. S. D. γ: EXEMPLVM EPISTOLE MISSE AD CONCILIVM BADENSE *Erasmus in* α. 1. α *H*: deest γ. α *H*: perpensus γ. 4. inclyto α *H*: *om.* β. tum α *H*: tamen γ. 5. semper α: *om.* γ: mihi semper β *H*. 18. α *H*: ausus est γ.

6. valetudo] For Erasmus' illness in this summer see Ep. 1729. 18n.

tiae. Deinde vehit me magnificis laudibus, hoc est afficit honorifica contumelia, sic laudans prudentiam et eruditionem meam, vt persuadere conetur, me consentire dogmati quod iam olim damnatum est ab Ecclesia catholica; quasi societas erroris valeat aduersus veritatem. Ac plane stultissimis argumentis conatur persuadere, me aliud celare in corde quam velim profiteri: cuius rei causam vult videri timiditatem. Praeterea colligit e libris meis loca quaedam impudentissime deprauata et ad suspitionem detorta. Sed huius scriptoris stultam insaniam breui libello aedito depingam, fortassis intra sex dies.

Nunc ne quem in ruinam trahat nominis mei fumus, quem artifex iste conatus est oculis simplicium offundere, illud modo vobis, egregii domini, testatum esse volo, me non recusare quo minus habear omnium haereticorum princeps, si in meis lucubrationibus, quas scripsi plurimas, vel vnus locus inueniri queat, qui de Eucharistia secus sentiat quam hactenus nobis praescripsit ex autoritate diuinarum Scripturarum Ecclesia catholica; aut si quisquam mortalium audiuit me probantem opinionem Vuycleuitarum, quam nunc renouant quidam. Hoc mihi satis est apud homines. Testor autem Deum, qui solus nouit corda hominum, atque hunc mihi precor iratum, si vnquam desedit in animo meo sententia quae pugnat cum ea quam hactenus magno consensu defendit Ecclesia catholica. Quid aliis reuelatum sit, ipsi viderint. Mihi nullae

Darnach erhept er mich mit mechtigem lob, das ist er zucht mich an mit eerlicher schmach, der gestallt min wiszheit vnnd kunst lobende vff das er sich beflisse mengklich ze beredenn, als ob ich gehillte der leer, so vor lanngem verworffenn ist von der gemeinenn Christemlichenn kirchenn; glichsamm irthumbs gemeinschafft ettwas wider die warheit vermöchte. Vnd furwar mit ganntz thorechtenn anzeigungenn flyszt er sich zü beredenn als ob ich ettwas annders im hertzen verborgenn trüge dann ich mich wellte entblössenn: zeigt darbij an als ob söllichs vsz forcht bescheche. Deszhalb so liszt er zü samenn ettliche ortt vsz minen bücheren, die er vnuerschamptlich felscht vnnd argwonig macht. Aber desselbenn schribers dorechte vnsinnigkheit ich in kurtzen (villicht noch inn sechs tagenn) mit einem büchlin anzuzeigenn willens.

Nun damit der rouch mines nammens, mit welchem diser kunstler sich beflyszt die ougenn der einfaltigenn züuerblenden, nit yemands villicht betriege oder zü fal füre, wil ich mich, gunstigenn herren, des vor vch hiemit bezeugt habenn, aller ketzer furst geachtet zewerdenn, wo in minen bücherenn (der ich doch vil geschribenn), nummen ein ortt gefunden werden möge, das doch annderst halte von dem sacrament, dann die gmein kirch ausz auctoritet der göttlichenn gschrifft vnns biszhar furgehalltenn hat; oder ob doch ye kein mensch gehört habe, mich die meinung der Wickleuiten bewerenn, die dann ettlich zü diser zit ernuwerendt. Das sige mir gnüg by den menschenn. Ich bezuch mich aber an Gott, der allein der menschen hertzenn erkhennt. Bitt ouch das mir der niemer gnedig sige, wo ye die meynung die do widerstrebt denen so biszhar mit grosser bewilligung die gemein christennlich kirch beschirmbt hat, ye minem hertzen inngesessenn sige. Was aber anndern geoffnet, lugen sy zü. Dann mich dheinerley vrsachenn biszhar habenn mögenn

22. me consentire *a*: quasi faueam *H*. dogmati *a H*: dignitati γ. 24. Ac *a H*: At γ. 27. detorta *a H*: detecta γ. 41. cum ea quam *a H*: ad ea quae γ.

26. timiditatem] See Ep. 1459. 80n.

rationes hactenus persuadere potuerunt vt discederem a praescripto Ecclesiae. Nec hic metus est humanus, religio est ac metus irae diuinae. Isti impudenter obiiciunt timiditatem, quum ipsi non audeant suis libellis nomen suum adscribere ; et fortes sibi videntur, quod famosis ac furiosis libellis, ac subinde nouis opinionibus, miscent orbem dissidiis. 'Si dissentit', inquiunt, 'quur non scribit contra ?' Quasi consentiat quisquis non scribit in aduersum, aut quasi desint qui scriptis repugnent !

Sunt isthic in concilio qui viderunt quod exorsus eram scribere aduersus opinionem Carolstadii, noueruntque causam quamobrem quod coeperam intermiserim ; nec is ignorat causam, qui huius libelli fuit vel autor vel instigator. Qui tales emittunt libellos plusquam famosos sine loci, typographi autorisque vero titulo, nec famosos tantum verum etiam dissidiorum et haereseon disseminatores, etiam apud ethnicos puniebantur capitis supplicio. Et quod apud illos erat capitale facinus, nunc quorundam ludus est, qui sibi videntur Euangelicae doctrinae propugnatores.

Habetis, magnifici domini, animi mei sententiam, bona fide declaratam. Proinde si quis ob sceleratum illum libellum impegerit, mihi non poterit imputare. Meo sum officio functus. Caeterum vestrae iusticiae fuerit curare ne leuibus ac fatuis impune sit ad istum modum ludere, cum periculo tum vitae tum famae alienae,

beredenn ze wichenn von der satzung der kirchenn. Vnnd ist das nit ein menschliche forcht sonder ein religion vnnd forcht des zornn Gottes. Aber dise werffenn mir vnuerschamptlich fur die forcht, so doch sy ire nammen irenn bücherenn nit bedörffent zü schribenn; vnnd achtenndt sich selbs khün, das sy mit schmach vnnd vnnsinnigenn büchlinenn, darby ouch mit neuwen meynungenn, die welt vermischlenndt. Sy sagenn, 'So er annderst hielt, warumb schribt er nit darwider ?' Als ob ein yeder der nit darwider schribe, darinn bewillige, oder als ob ouch nit leut sigendt die sich mit gschrifftenn darwider setzent.

Es sind ouch ettlich vff disem euwerm tag die da gesechenn habenn was ich angefanngenn hat zü schribenn wider Carolstadts meynung, vnnd die vrsach warumb ich min angefengt schribenn vnnderlassenn; es ist ouch dem wussendt, der dises büchlin eintweders vrsächer oder anstiffter ist. Die aber so söllich mer dann schanndtbücher, vnd nit allein schandtbücher sonder ouch zwitrachtungenn vnnd ketzerygenn vszgiessungenn, onwäre anzöigung der statt, des truckers oder vrsächers vszgon lassennd, ouch by den heydenn mit der enthäupttung gestrafft wurden. Vnnd das so by denen ein houptlaster was, ist yetzt denenn, so da vorfechter Euangelischer leer gesechenn wellenn werdenn, schimpfflicher iuff.

Also habenndt ir, hochgeachtenn herrenn, die meinung mines gmuts mit guten truwen erlutert. Darumb ob yemands vmb dises schandtlichenn büchlins willenn ergernusz empfienge, wirt mir nit mögenn zügerechnet werdenn. Ich hab das mein gethon. Fürer nun wirt euwer gerechtigkeit züstan, fur zü ertrachten, das nit solchenn lichtenn vnnd thorechtenn onstrefflich gestattet werde, mit schadenn eins annderen lebens vnd eerenn, ouch nit on verder-

44. humanus $\alpha\gamma$: *om.* β^2. 47. ac furiosis α : furiosisque *H*. 52. α *H* : Carolostadii γ. α *H* : nouerunt γ. 56. α *H* : haeresum γ. 60. mei $\alpha\beta^2$: *om.* β^1.

51. exorsus eram] See Ep. 1616. 17n.

52. Carolstadii] See Ep. 1616. 19n.

causam] For a suggestion as to this see Ep. 1616. 17n.

53. is] Pellican, whom Erasmus considered to have written the *Maynung*, or at least to have moved Jud to write it: see Ep. 1737.

57. capitis supplicio] Cf. Epp. 1052. 3–4, 1053. 421.

non sine pernicie reipublicae. Precor vt Dominus Iesus bene fortunet quod agitis, domini mei semper amplectendi.

Datum Basileae. Id. Maii. Anno. 1526.

Vestrae amplitudini[s] deditissimus
Eras. Roter. manu mea subscripsi.

blichenn nachtheil des gemeinen nutz, sölcher gstallt züschimpffenn. Ich beger das der Herr Ihesus euwer güt furnämen begluckenn wölle, hiemit mich E. St. ersamenn wyszheit allzit bereits willens zü aller wolgeuelligkheit beuelchende.

Vsz Basell des sibentzechendenn tags Meyens. Anno &c. xxvi^{ten}.

Magnificis dominationibus vestris addictissimus
Des. Erasmus Roterodamus
haec mea manu subscripsi.

Den strengen, hochgeachten, eerenuesten, frommen, fürsichtigen, eersamen, wysen herren gemeyner eydtgnoszschafft gesanndten botten von stetten vnd ländern yetz zu Baden inn Ergow vff dem tag by eynander versamlet, minen sonders gunstigen lieben herren.

1709. From Lucas Paliurus.

Leipzig MS. — Tubingen.
EE. 50. — 7 May 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is corroborated by the connexion with Ep. 1690.]

S. D. Facit amor in te meus, immo genuina quaedam, vt dignus es, obseruantia, Erasme mi, omnium quos vel orbis omnis habet doctiss., vt tametsi crebris et inextricabilibus inuolutus negociis, tui tamen immemor sim nunquam. Quod vt de absente etiam testatius tibi esset, ecce pudore, qui non immerito me retraheret, semoto ad doctissimum indoctissimus scribo. Sed sic cogit amor; parce igitur, amori enim non nihil condonandum. In votis, crede mihi, summe habeo vt tibi tantae tuae erga me tressis conditionis homullum olim exhibitae humanitatis et beniuolentiae vel aliquas rependere vices possim. Vnde si quae vspiam sese occasio bene de te merendi offerat, fac sciam, et qualis meus erga te, vt par est, sit animus, probe cognosces. Tuus, mi Erasme, certe sum tuusque esse volo quoad viuam.

Fit tui non sine maximo nominis tui praeconio in serenissimi Principis mei aula memoria non infrequens; nec minor apud huius gymnasii proceres. Quod hoc horae punctulo Henricus ille, qui has defert, cuique ob tui amorem in rebus suis quam potui operam praestiti, e clarissimo iureconsulto Georgio Simler, amico meo neuti-

1708. 67. Datum Basileae $\alpha\gamma$: *om.* β^3. Id. Maii α: *om.* β^3: xvi Kaleñ. Iulii γ: Idus Maii *H.* Anno 1526 $\alpha\gamma$: *om.* β^3. 68. Vestrae . . . 69. subscripsi γ: *om.* α *H.*

1709. 15. Principis] Ferdinand.

16. Henricus] See Ep. 1690. 151n.

18. Simler] Geo. Symler or Simler († c. 1535) of Wimpfen on the Neckar, was a pupil of Dringenberg at Schlettstadt, and finished his education at Cologne. About 1500 he was appointed rector of the Latin school at Pforzheim; where he was a friend of Reuchlin (cf. RE. 108, 158), and had among his pupils Melanchthon 1507–9, Grynaeus (Ep. 1657), Irenicus (Ep. 877. 1n)

quam vulgari, et me confabulantibus intelligere potuit. Admirantur Erasmi ingenium quotquot sunt omnes; quorum admirationem, qui te viuum vidi et saepe videre videor, ego ipse augeo; cupiuntque te videre plurimi, recte, vt hominem omnia scientem sese vidisse gloriari possint.

Ex animo haec scripsi, mi Erasme, pluraque adhuc scriberem; sed vetat temporis angustia deterretque pudor ingens, quo minus tam lotas aures inculta hac mea barbarie diutius morer. Vale igitur et perpetuo vale. Sique non grauaberis, Berum hominem maxime candidum et eruditum, veterem patronum meum, ex me saluta.

Cursim Tubingae vii Maii Anno XXVI.

Lucas Klett
ll. doctor.

Viro vndecunque doctissimo D. Erasmo Roterodamo, domino et patrono suo obseruandissimo.

[1689]1710. From Bernard of Cles.

Breslau MS. Rehd. 254. 153.	Stuttgart.
EE[2]. 41.	15 May 1526.

[An original letter, written and addressed by a secretary and signed by the Bp.]

Venerabilis et egregie, in Christo nobis sincere dilecte, salutem.

Optaremus, et quidem summopere, ea nostra in vos extarent offitia quibus nobis gratias recte agere possetis: quanquam etiam si extarent, accepisse potius quam contulisse videremur, quippe quod beneficium dando accipit, qui digno dat. Verum quum nulla vnquam in re nos beneficio aliquo vos affecisse scimus, non fuit opus vt vestris ornatissimis literis, quas proxime verbis officiosissimis ad nos dedistis, nobis gratias ageretis; nisi velitis vt, sicuti qui beneficium accepit, si re ipsa gratias referre non possit, animi tamen gratitudinem preseferat, aliqua ex parte is referre dicatur, ita et qui summo desiderio quempiam beneficio per occasionem afficere cupit, is in eum aliquid, saltem animo, conferre dicatur. Quod vltimum in nobis quidem esse profitemur. Nam nihil magis inpresentia cupimus quam quod nobis sese offerat occasio, quam

---

and one Guntius (VE. 703). On 1 July 1510 he matriculated at Tubingen, and began to teach in the University; and there too Melanchthon was his pupil (cf. Ep. 454 introd.). In 1522 he was made professor of law for life.

His first publication was a little book, *Rationarium Euangelistarum*, with curious emblematic figures of the teaching of the Gospels, Pforzheim, T. Anshelm, 1502; which was many times reprinted. Next he edited Rabanus Maurus' *De institutione clericorum*, ibid., 28 Aug. 1505, from a MS. at Hirsau. He contributed also to various books by Reuchlin which Anshelm printed: verses to the *De arte predicandi* 1504, a letter to the *Rudimenta Hebraica*, 27 March 1506, grammatical commentaries to the *Sergius* Sept. 1507 and the *Scenica Progymnastica* 1508. In 1512 Anshelm, who also had moved to Tubingen, printed for him two considerable works on grammar; in which much notice is given to Greek. These involved him in controversy with Bebel (MHE. i, p. 47, ii. 7, 8, 20, 26). For his reputation in 1512 see BRE. 24.

See Horawitz in MHE. ii, pp. 7–10, and *Griechische Studien*, 1884, pp. 14–22; also ADB.

1709. 21. viuum vidi] Cf. Ep. 316.

27. Berum] See Ep. 488 introd.

et sepius se nobis offerre desideramus, qua, quod verbis alias vobis fuimus polliciti, re ipsa prestare possimus.

Iuuenem quem nobis commendastis, eo quo potuimus fauore apud serenissimum Principem fuimus prosecuti, remque suam accuratissime commendauimus, dedimusque operam, quantum in nobis fuit, vt et quamprimum et ex sententia expediretur. Quantum autem fauor noster sibi profuerit, ab ipso coram intelligere poteritis. Si quid aliud est in quo operam nostram vobis vsui esse posse putabitis, ea pro libito vos vti posse volumus.

Ex Stuchardia xv Maii 1526.

B. Eps. Trident.

Venerabili et egregio, in Christo nobis sincere dilecto, domino Erasmo Rotherodamo. Basileae.

1711. To Francis Molinius.

Opus Epistolarum p. 845. Basle.
N. p. 807: Lond. xxi. 47: LB. 825. 16 May 1526.

[The year-date of the group of letters, 1711–14, is confirmed by the mention of Francis I's return from Spain.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO MOLINIO S. D.

Extimvlor quorundam litteris vt aliquo scripto gratuler Christianissimo Regi incolumem ad suos reditum. Mihi quidem animus est promptissimus ad Regi tam amanter de me sentienti quacunque occasione gratificandum. Caeterum nondum satis constat consilii ratio, num expediat hoc argumentum attingere, quod vix tractari poterit sic vt neminem offendas; deinde subdubito quam hoc meum officium sit gratum futurum animo regio. Quod si tua prudentia censet esse suscipiendum, cautus incedam per ignes, suppositos cineri doloso. Sed prius illud a vobis curatum velim, vt vel epistola de summa rerum edocear. Non enim tutum est quod populi rumusculis iactatur, in litteras mittere.

Si isthic adest Hilarius Bertulphus, poteris eum ad me mittere, relaturum ad vos libellum etiam formulis excusum, si videbitur. Nam id mihi promptius ac facilius quam antigraphum parare manu descriptum. Hoc quo fiet maturius, futurum est gratius. Ignosces, in praesentia non vacabat pluribus tecum agere: cui precor omnem felicitatem.

Datum Basileae xvii. Calend. Iunii. Anno M.D.XXVI.

1710. 17. Iuuenem] See Ep. 1690. 151n.
18. Principem] Ferdinand.

1711. 1. litteris] See Ep. 1692. 92–6.
5. num expediat] These considerations prevailed with Erasmus, and he did not in fact dedicate anything further to Francis.
8. incedam] Cf. Hor. *C.* 2. 1. 7, 8.
12. Bertulphus] See Epp. 1257. 13n, 1712.
13. libellum] The book which it was proposed that Erasmus should dedicate to Francis.
14. antigraphum] Not, as in Ep. 1683. 14, a fair copy made by a secretary to be sent to the press, but a fine MS. written by a professional scribe for presentation. Cf. Epp. 177 (vol. ii, p. xix), 284, 835. 5n.

1712. To Hilary Bertulf.

Opus Epistolarum p. 615. Basle.
N. p. 586 : Lond. xviii. 27 : LB. 819. 16 May 1526.

ERASMVS ROT. HILARIO BERTVLPHO S. D.

Invitavi te proximis litteris vt ad nos te conferas ; quod si a Gallicis lotis non potes auelli, saltem per litteras instrue nos quomodo gratulandum sit Francisco regum optimo ad suos reduci : idque quam primum. Facile disces ex aulicis quae scriptu digna sunt. Multis quidem duriores videntur coiti foederis leges ; sed Deus omnia vertet in bonum exitum. Quaeso te, pollicitator, vbi sunt calendae Latinae ? Bene vale.

Basileae xvii. Calendas Iunias. Anno. m.d.xxvi.

1713. To James Tusanus.

Opus Epistolarum p. 828. Basle.
N. p. 791 : Lond. xxi. 29 : LB. 821. 16 May 1526.

ERASMVS ROT. IACOBO TVSSANO S. D.

Magnvm officium est, eruditissime Tussane, rei bonae admonuisse quempiam. Itaque gratiam non mediocrem iniit apud me Nicolaus Episcopius, iuuenis mire candidus, quod suis litteris significauit et eruditionem istam tuam Budeanae proximam in vtraque lingua, et candorem quendam propensumque fauorem erga nostra qualiacunque studia. Nam eruditionem his temporibus gratulari licet permultis, quum candorem animi non perinde probes in omnibus : quem certe in Longolio nonnunquam desidero, quum me semper habuerit eruditionis ingeniique sui tum fautorem propensissimum, tum praeconem haud quaquam malignum. Sed vndecunque concepit ille hoc in me stomachi, doleo virum ante diem ereptum liberalibus studiis vel ornandis vel prouehendis. Quasi parum sit in orbe factionum, reuixit noua factio Ciceronianorum, nimirum quo Budaeum et Erasmum submoueant ex albo doctorum et e manibus hominum excutiant. Vt fateor Ciceroni primam in dicendo laudem deberi, ita puto ridiculum tota vita nihil aliud agere quam vt Ciceronem vnum exprimas. Quanquam nec hi Ciceroniani sunt, qui neminem lectione dignantur nisi Ciceronem.

Faber Stapulensis hac iter faciens consternauit animum meum, nuncians Budaeum, Galliarum decus et studiosorum delicias, fato

---

1712. 1. proximis litteris] Not extant.
2. Gallicis lotis] Cf. Epp. 1516. 3n, 1527.
7. calendae Latinae] Seemingly words used by Bertulf in a letter, analogous to 'calendae Graecae'. I cannot find that they ever had any accepted significance.

1713. 3. Episcopius] See Ep. 1714.
4. Budeanae] For Tusanus' relation to Budaeus see Ep. 810. 450n ; and, for his editions of Budaeus' works at this time, Renouard, *Badius*, ii. 236–8.
8. Longolio] See Ep. 1675. 13n.
13. Ciceronianorum] See Ep. 1675. 19n.
19. Faber] Cf. Ep. 1674. 70n.
20. Budaeum] Farel, writing from Strasburg, on 4 June, reports the same rumour : Herminjard 176.

functum esse: quem rumorem esse vanum vel hinc coniicio, quod Nicolaus Episcopius in litteris ad me suis huius mentionem faciens, de morte non meminit.

Sit haec epistola, quamuis breuis ac negligenter scripta, chirographum inter nos initi foederis nunquam interrumpendi. Nam in praesentia nec plura licuit nec aliter. Saluta mihi Brixium, Beraldum, et Franciscum Syluium, Cyprianum et Badium. Mitto ad te praeludium Galeni, qui totus Graecus prodiit ex Aldi officina, versum a nobis; conferes et iudicabis nuncubi recte diuinauerimus. Nam plane diuinandum erat: nihil adhuc vidi deprauatius. Bene vale.

Datum Basileae decimoseptimo Calend. Iun. Anno M.D.XXVI.

1714. TO NICHOLAS EPISCOPIUS.

Parma MS. Basle.
16 May 1526.

[An original letter, autograph throughout: in the Palatine Library at Parma, into which it passed among the collections of the Duke of Lucca, for whom it had been bought at F. Gräffer's sale in 1838. There is also an inaccurate ms. copy by Melchior Goldast (1578–1635), the editor of P, in the Town Library at Bremen (Man. a. 11, no. 53); but its only value is that it preserves the address (l. 14), which in the original has been pasted over with paper. While in Gräffer's possession the letter was printed in a German periodical, *Der Gesellschafter*, 1836, which I have not seen. I am indebted to the late Signor Marco Besso of Rome, for tracing the manuscript to Parma and for procuring me a photograph of it. For the letter, not extant, which this answers, see Ep. 1713. 3, 22.

Nicholas Episcopius (Bischoff: c. 1501—7 March 1564) was born at Rittershofen, near Weissenburg in Alsace. About 1519 he came to Basle from Montdidier in Bresse; and early in 1520 he went with Jerome Froben to Chur to receive a degree from Ant. Pucci (BRE. 149, 152). In the same year he acquired citizenship at Basle. After the present visit to Paris he returned to Basle; where in 1529 he married Justina (c. 1512—27 Sept. 1564), Froben's daughter by Gertrude Lachner (Ep. 419. 18n), and settled in the house on the Nadelberg (cf. Ep. 1316. 38n), which Erasmus, on migrating to Freiburg, had left vacant (Lond. xxiv. 14, LB. 1070 of 7 Aug. 1529). About the same time he entered the Froben firm. His name appears in H and in the *Colloquia*, Sept. 1529. In Dec. 1534 he contributed an index to the Froben Livy of 1535. Erasmus chose him as one of his executors, and left gifts to him and his wife. Their sons Nicholas and Eusebius, born in 1531 and 1540, subsequently joined in the printing business. The monument they erected to their parents is in St. Peter's church at Basle.

See C. C. Bernoulli in *Basler Büchermarken*, 1895, pp. xxii, xxxiv–v. Eight letters to Episcopius from Martin Lypsius, P. Nannius, Erasmus and others, 1530–1551, are printed in *Iusti Lipsi epistolarum decades xiix*, Harderwyk, 1621, pp. 93–107, by J. I. Pontanus, from originals which he had found at Basle. In the Bodleian (Mar. 868) are two books, Erasmus' *Antibarbari*, Basle, Froben, May 1520, and Dolet's *De imitatione Ciceroniana*, Lyons, S. Gryphius, 1535, with ms. inscriptions of Episcopius' ownership.]

S. P. Etiam audaciae crimen deprecaris, quum mihi non alia re magis gratificari queas quam si quam creberrime nos tuis litteris interpelles; presertim si quid isthic rerum sit quod vt sciam mea

---

1713. 22. litteris] Not extant.
27. Syluium] See Ep. 1600.
Cyprianum] See Ep. 768. 2n.
28. Galeni] See Ep. 1698.
ex Aldi officina] See Ep. 1594. 107n.

referre iudicabis. Opinor Sutoris Antapologiam iamdudum prostare: eam ad me quamprimum mitti cupio vehementer. De Iacobo Tussano monitum esse me gratissimum est. Scripsi, sed, vt nunc res ferebat, tribus verbis. Rumorem hic de morte Budei sparsum arbitror esse vanum.

Bene vale, Nicolae charissime, curaque vt huc redeas egregie diues litterariis mercibus.

Datum Bas. 17 Cal. Iun. An. 1526.

Erasmus Rot. vere tuus sua manu scripsit, tibi non ignota.

Nicolao Episcopio.

1715. From John Faber.

Leipzig MS. Baden.
EE. 51. 19 May 1526.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Faber. He was now at the Swiss Baden, in Aargau, where he was about to take part, as one of the principals, in the Disputation: for which see Ep. 1708 introd. He had recently composed a *Sandbrief* to Zwingli, dated from Tubingen, 16 April 1526; to which Zwingli had quickly replied, 30 April. See Zw. E^2. 473n, 474n.]

S. P. Expostulas iam denuo Ireneum communem nostrum, quem prius quoque vna aut altera vice serio efflagitasti: in quo tantum te spero frugis facturum instaurando, (qui mirum in modum, vt est industria et eruditio tua, vendicare a mendis poteris) vt nunquam recusare ausim. Bene igitur spera, breui voti te Frobeniumque compotes faciam. Scis quibus nunc sim occupatus, quantumque in hoc suscepto onere iuuare possit, et quam retulerit, vetustissimorum authoritate fulciri in Scripturis euoluendis. Quam primum institutum peregero, tibi copiam facturus sum. Interim ipse boni consulas, et occupationes meas cumulatiss⟨imas⟩ in caussa esse ducas cur breuioribus respondeo quam par sit. Vale feliciter.

Ex Baden Heluetiorum XVIIII. Maii anni XXVI.

Eckium salutaui, rem ait gratiss⟨imam⟩ esse. Literas quoque tuas Romam missurus sum.

Tuus quantus quantus est Faber.

Inclyto ac doctiss⟨imo⟩ viro D. Erasmo Roterodamo, amico suo praecipuo.

1714. 4. Antapologiam] Paris, P. Vidouaeus, June 1526; the printing of it having been licensed by the Faculty of Theology, 15 Feb. 152$\frac{5}{6}$ (Delisle p. 67). Erasmus, who had already seen the beginning of it in March (Ep. 1685. 12n), made a brief reply in an Appendix to his *Prologus* against Beda, Basle, Froben, Aug. 1526.

6. Tussano] See Ep. 1713.

1715. 1. Ireneum] Evidently a MS. which Erasmus wished to borrow, for the purpose of his new edition (cf. Ep. 1738). For the use made of Irenaeus in the Disputation see Zw. E^2. 497.

12. Eckium] He was a protagonist in the Disputation, maintaining theses against Zwingli.

1716. TO JOHN MATTHEW GIBERTI.

Opus Epistolarum p. 831. Basle.
N. p. 793 : Lond. xxi. 31 : LB. 822. 21 May 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

MATTHAEO GIBBERTO, EPISCOPO VERONENSI, DATARIO PONTIFICIS, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

AGNOSCIT Trilingue Collegium quantum debeat amplitudini tuae, cuius fauore consequutum est quod optabat, et largiter et gratis. In huius beneficii consortium me quoque recipit, cuius commendationem existimat non omnino frustraneam fuisse. Ego vero non inuitus tibi et hoc nomine debeo, cui nihil non debeo.

Iam me pudor hortabatur vt aliquando desinerem te flagitatricibus epistolis interpellare ; verum vnum quiddam adhuc abs te petere vt debeam suadet mea pietas, vt ausim tua inuitat humanitas. Iuuenis hic Liuinus cognomento Algotius, cuius supplicatorium libellum mitto, inseruiuit mihi fere septem annos, eo praeditus ingenio, eoque progressus in bonis litteris, vt spem haudquaquam vulgarem de se praebeat ; honesto loco natus, sed in re tenui ob matris foecunditatem : quem mihi iam olim in filii vicem adoptaui. Non ausim hoc flagitare vt gratis impetret, tametsi non grauarer hoc totum imputari mihi. Illud non dubito quin libenter praestatura sit tua benignitas, vt res aequo precio transigatur cum his qui praesunt istius generis negociis. Sub plumbo cupit expediri. Haec est Pontificis maximi Clementis felicitas vt possit, bonitas vt velit omnibus prodesse.

Tandem inter monarchas sarta concordia est : quam vtinam Deus pacis velit esse perpetuam ! Altera pestis remissior est, partim quod ipsi duces se vicissim bellis intestinis conficiunt, partim quod principes atque etiam magistratus et optimi quique ciues hac in re strenuam nauant operam, non iam pietatis ergo tantum, verum etiam exemplo docti quo spectarit fucatus ille titulus euangelicae libertatis. Quid ego praestiterim ex aliis audire te malo ; et si isthuc perlatus est Lutheri liber quem in me scripsit, poterit ex parte testis esse. Scio quas excetras in me prouocarim. Id facile negligerem, nisi pars altera haberet aliquot qui pertinacioribus studiis incumbant in meam perniciem quam quisquam diuersae factionis. Cum omnibus monarchis, principibus et episcopis mihi non modo pax est, verum etiam amicitia non vulgaris ; id quod non tantum litteris amantissime scriptis, verum etiam muneribus vltro missis declarant.

TIT. *HN*[2] : MATHAEO *N*[1]. GIBERTO *N*.

---

1. Trilingue Collegium] See Ep. 1481. 47n.
9. Algotius] See Ep. 1091. Perhaps = Goethals : de Vocht in EHR. xxxvii. 95.
20. concordia] By the Treaty of Madrid, 14 Jan. 1526.
21. Altera pestis] The Lutheran trouble ; cf. Epp. 1687. 24n, 1738. 260–1.
27. Lutheri liber] The *De seruo arbitrio* ; see Ep. 1667 introd.
32. litteris] e.g. Epp. 1375, 1383. 27n, 1438, 1448 &c., 1505, 1511.
33. muneribus] Cf. Epp. 1603. 93–9, 1660. 17n, 48, 1728. 15, 1729. 8n.

Sed sunt aliquot iam olim deuoti bonarum litterarum hostes, praesertim ex antiqua gente monachorum ac theologorum, qui hoc miris technis magnaque contentione agunt, vt elegantiores litteras cum Lutheri negocio permisceant, simulque priuatis odiis religionis praetextu seruiant. Nimirum hoc erat huius tragoediae prooemium; itaque ad caput redit fabula.

Atqui mea sententia magis expediebat huic negocio, non vocare in huius causae consortium linguas ac politiores litteras multis gratissimas, nec iritare calumniis innocentes, qui sic amant haec studia vt impietatem execrentur; denique nec impellere vacillantes, nec eos alienare qui retineri in officio poterant. Abunde est eorum qui factiosa dogmata palam et ingenue profitentur, vt nihil opus sit falsis delationibus innoxiorum ac suspitiosis insimulationibus. Louanii sic viuunt ac profitentur linguas ad id destinati, vt nec Momus habeat quod reprehendat. Atque id ipsum quosdam habet pessime. Mallent illos Luterissare, quo detur occasio culpam hominum in studia conferendi. Indignantur me pugnare aduersus Lutherum; mallent pro Luthero scribere, vt sit telum quo me conficiant. Lutheri librum rabiosa maledicentia plenum quem nuper in me sparsit, nemo Lutheranorum legit auidius quam quidam qui videri volunt Ecclesiae nutantis Atlantes; nec vllus scurra libellos aedit tam famosos ac furiosos in me, quin illis probentur. A me nihil tam pie scribi potest quod non calumnientur.

Hi quibus Pontifex imposuerat silentium, sic agunt quasi iusserit eos magis insanire quam antea fecerant. Iactitant huiusmodi voces, ‘Scimus animum Pontificis, quicquid ille scribit’. Vnde haec illis fiducia nescio. Misit Caesar aedictum satis minax ac seuerum, quod amici me inscio impetrauerunt. Tergiuersantur, citius redituri in gratiam cum Luthero quam mecum. Multa scripsi ante Lutherum notum; nullum adhuc dogma possunt ostendere in quo cum Luthero consentiam. Suspitiones tantum adferunt ac deprauationes, plerunque vero manifestas calumnias. Quod si quid etiam inesset incircumspectius dictum, praestiterat istiusmodi causationes in aliud tempus reiicere, et hoc quod nunc est in manibus agere. Non credas quanto odio laborent isti apud optimos quosque; a quibus sic timentur vt ipsi magis timeant. Nihil autem opus erat odium accersere vel ex insectatione mei, qui vt nullam habeo factionem, ita plurimos habeo fauentes, praesertim magnates; vel ex insimulatione bonarum litterarum, quas nemo non amat nisi suilli generis, cui molestum est amaricinum.

Arbitror has querimonias esse molestas auribus tuis. Sed quae tibi molestum est audire, mihi longe molestius est perpeti; licet vix centesimam partem commemorem eorum quae isti designant. Equidem spero omnia recte fore; attamen vereor ne incidant tempora, quae sero fidem faciant, hic quoque vigilandum fuisse, ne priuati quorundam mores et odia publicum malum, cui mederi

49. Lutherissare *N.*

---

57. Hi quibus] The Louvain theologians; cf. Epp. 1735. 26–7, 1747. 33.

60. aedictum] See Epp. 1690. 119n, 1747. 12–14.

73. suilli generis] Cf. *Adag.* 338; quoting Lucr. 6. 973 and Gell. *praef.* 19.

student, exasperent. Ego sane per infamiam ac bonam famam, per ignominiam et gloriam, per vitam et mortem, pergam Christo domino meo et illius sponsae Ecclesiae praestare synceram conscientiam. Successum et praemium ipse dabit qui solus potest. R. amplitudinem tuam incolumem seruet omnipotens ille custos.

Basil. postridie Pentecostes Anno M.D.XXVI.

1717. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 319. Basle.
O[2]. p. 195 : Lond. xxx. 44 : LB. 823. 6 June 1526.

[The year-date needs no confirmation. For the forms of heading and address see Ep. 1085 introd.]

S. P., vir clarissime. Libellum tuum De Eucharistia lecturus saepe, nunquam hactenus licuit perlegere, tot obruor vndique tragoediis. Strages agricolarum sic in spem victoriae erexit animos omnium. Sunt Romae quidam pagani, qui pessime volunt Germanis omnibus; sed duo praecipue mihi peculiariter infensi, qui nunc extrema moliuntur denuo, quum id facere nunquam cessarint.

Pontifex bis misit mandatum ad Academiam Louaniensem, vt blaterones illos coher⟨c⟩erent, et per Rectorem totius Academiae nomine fieri coeptum: reuersus Latomus cum suo collega presserunt rem. Interim is cui commissa fuerat executio (theologus est), persuasus a Latomi collega, quo nullum animal sceleratius viuit, scripsit clanculum Datario, quod mutarit consilium, excusaret se Pontifici. Datarius clam missis literis probauit factum, probauit prudentiam, et promisit silentium. Venit edictum Caesaris admodum seuerum: et hoc eluserunt. Impetrarunt ab aula edicti interpretationem, hoc est irritationem. Habe⟨n⟩t Iodocum, praesidem

1717. 1. S. P. *P*: ERASMVS BILIBALDO SVO S. P. *O*[2]. 3. *LB*: agriculorum *P*: agricularum *O*[2]. 4. *LB*: Pegani *P*. 8. coherorent *P*: coercerent *O*[2]. 12. *P LB*: mutaret *O*[2].

1717. 1. Libellum] *De vera Christi carne et vero eius sanguine*, Nuremberg, J. Petreius, 1526, replying to Oecolampadius (cf. Ep. 1616. 19n). It had appeared before 13 April; see Ep. 1729. 4n, and cf. Am. E. 26.

4. pagani] See Ep. 1479. 19n.

5. duo praecipue] Aleander (cf. l. 33n) and Albertus Pius (Ep. 1634); cf. Ep. 1719. 34–6.

7. Pontifex] First through Hezius and then through Pighius; see Ep. 1589. For the methods of evasion cf. Epp. 1719. 29–33, 1735. 26–8, 1747. 33–7.

8. Rectorem] As Ep. 1589 probably reached Louvain before the end of July, the Rector under whom action was begun, must have been John Scarley of Hertogenbosch. When his term of office ended on 31 Aug., he was succeeded for the next half-year by Wm. of Vianen (Ep. 650. 4n); under whom, as an active member of the Theological Faculty, it was no doubt easy for Latomus and Egmondanus to get the matter dropped (ll. 9–10).

9. reuersus] from tutelage of Chas. Croy; cf. Epp. 1695. 22–5, 1732. 43.

collega] Egmondanus; cf. Epp. 1256. 24, 1732. 41–3, 1747. 14–18.

10. theologus] Hezius; see Epp. 1339, 1589. 17, 1589[a].

12. Datario] Giberti; see Epp. 1443[a], 1716, 1747. 33–40.

14. edictum] See Ep. 1690. 119n.

16. irritationem] *sc.* vt irritum fieret; a quite unclassical use. Cf. Ep. 1735. 30.

Habent] *sc.* blaterones. For the idiom cf. Ep. 1126. 11–14.

Iodocum] Laurens; see Epp. 1299, 1747. 28–30.

Senatus Mechliniensis, hominem plusquam capitaliter infensum bonis litteris.

Beda misit ad me plusquam ducentos Articulos damnabiles, ex libris meis collectos, nullius momenti. Lodouicum Berquinum, praefectum et consiliarium regium, iterum coniecerunt in carcerem, non ob aliud nisi quod libellos quosdam meos vertisset Gallice. Mater bis scripserat vt expectarent Regis reditum; delegati nihilo secius progressi pronunciauerunt eum haereticum. Articuli sunt ad me missi; qui nihil aliud declarant quam impudentissimas illorum sycophantias et crassissimam inscitiam. Quibus respondi. Rex vbi rediit, et quid esset actum cognouisset, misit caduceatorem, denuncians illis se velle cognitorem illius causae fieri; scripsit per alium se vitam ac mortem Berquini ab ipsis reposciturum, si quid esset factum. Quid deinde factum sit nescio. Iacobus Faber, qui metu profugerat, non ob aliud nisi quod verterat Euangelia Gallice, reuocatus est in aulam.

Romae verpus quidam, quem nosti, qui misere inuidet omnibus doctis Germaniae, exhibuit libri partem olim in me scripti, nisi quod adiecit quaedam ex hoc temporum statu furiose. Nomen suum dissimulat. Inter cetera dicit se mirari quod in Germania tot hominum millibus coesis, ego supersim, qui sic docuerim Germaniam. Deinde dicit Lutheranos, quamquam impiissimos, ideo scribere in me, quod impietatem meam ferre non possint, qui Virgini Mariae detraxerim suam virginitatem, Christo suam diuinitatem, aliaque his furiosiora. In Hispania monachus quidam scripsit ad me librum plenum laudibus, sed virulentis aculeis respersum. Lutherus sic scripsit vt nullum amicitiae locum reliquerit; et tamen videtur sibi mire cohercuisse stomachum. Dum aduersus Lutherum pugno, scio me iuuare partes quorundam qui me mallent extinctum quam ipsum Lutherum.

Liber tuus De Eucharistia vehementer arridet antilutheranis, Oecolampadianis mire displicet. Hoc dissidium, si tantum laederet nocentes, tolerabilius esset: nunc illis dissidentibus erigunt caput quidam, qui nulli bono bene volunt. Optassem eam materiam fuisse translatam in aliud tempus, aut saltem fuissent in vero concordes. Mihi non displiceret Oecolampadii sententia, nisi obstaret consensus Ecclesiae. Nec enim video quid agat corpus insensibile, nec vtilitatem allaturum si sentiretur, modo adsit in symbolis gratia

25. O^2: impudentissimos *P*. 52. O^2: Oecolampadi *P*.

---

19. Articulos] See Ep. 1679. 39n.
20. Berquinum] See Epp. 925. 13n, 1692.
23. Mater] Cf. Ep. 1692. 56n.
26. respondi] With the *Prologus in Supputationem*, Basle, Froben, Aug. 1526; see Ep. 1664.
Rex] Erasmus is here repeating the information sent by Berquin in Ep. 1692. 66–71.
30. Faber] See Epp. 1674. 70n, 1713. 19.
33. verpus quidam] Aleander. For the book *Racha* which Erasmus persistently attributed to him, see also Epp. 1719. 37–51, 1744. 131–4, 1804, and Lond. xxv. 24, LB. 1094, of 7 March 1531. It seems not to be extant.
41. monachus] Virves; see p. 297.
42. Lutherus] in the letter answered by Ep. 1688.
52. non displiceret] Cf. Ep. 1729. 25–7.

spiritualis. Et tamen ab Ecclesiae consensu non possum discedere, nec vnquam discessi. Tu sic dissentis ab Oecolampadio, vt cum Luthero sentire malis quam cum Ecclesia. Citas autem illum reuerentius alicubi quam erat necesse, quum aliorum authoritatem potuisses adducere. Vbi extricaro me aliquantulum, perlegam totum librum tuum; deinde dilucidius intelliges quid sentiam, si tamen pateris me de tuis ferre sententiam.

Has litteras pro tua prudentia non communicabis quibuslibet, faciesque me de iis quae isthic geruntur, certiorem.

Vale Basileae postr. Non. Iunias Anno 1526.

Erasmus.

Georgius Saxoniae Dux crebris litteris perpulerat me vt mitterem qui Mosellano succederet; misi Iacobum Ceratinum egregie peritum vtriusque litteraturae. Res non optime successit. Fortassis incidit in suspitionem quod non satis abhorreret a doctrina Lutheri. Si vacat isthic profitendi locus, fac vt sciam; nam Sigismundo decretum est hinc non discedere. Pro Ptolomeo tuo et Dureri libello iam gratias egi; nunc pictum Erasmum expecto.

Clarissimo viro D. Bilibaldo Pirckheimero, senatori.

1718. To Martin Hune.

Nuremberg MS. ⟨Basle.⟩
Heumann p. 114. ⟨c. 6 June 1526.⟩

[A fragment preserved in a letter from Eobanus to Pirckheimer, Nuremberg, 7 July 1526. After enquiring when Pirckheimer will be writing to Erasmus, Eobanus proceeds: 'Cupio enim et ego viro doctissimo meique amantissimo praesentem hanc qualemcunque fortunulae meae mutationem significare literis; de qua illum sollicitum semper fuisse satis scio, et nuper ex literis amici cuiusdam, illi mihique communis, intellexi. Nam ad Martinum Hunum, qui olim tibi quoque meas reddidit, si forte potes meminisse, scribens, inter alia his quoque verbis est vsus'.

For Hune see Ep. 1462 introd. I cannot discover much detail about his movements at this time; but as he was in South Germany during the summer, it is quite possible that he was at Nuremberg when Erasmus wrote to him, and that he showed the letter here quoted to Eobanus there. If so, it may be dated with one of those to Pirckheimer, perhaps Ep. 1717.]

Gratvlor Eobano nostro, vel quod in vrbe florentissima satis amplo salario bonas literas est professurus, vel quod posthac facilius inter nos commeabunt literae; frequenter enim scribit ad me Bilibaldus.

1717. 65. Erasmus *om.* O^2. 73. Clarissimo . . . senatori *om.* O^2.

1717. 66. litteris] See the series beginning with Ep. 1448.
67. Ceratinum] See Ep. 1561. 6n.
71. Sigismundo] Gelenius; see Ep. 1705. 8n.
Ptolomeo] See Ep. 1603. 100n.
72. Dureri libello] *Vnderweysung der messung mit dem Zirckel vnd Richtscheyt*, Nuremberg, J. Petreius, 1525; a thin folio, dedicated to Pirckheimer.
pictum Erasmum] See Ep. 1729. 11n.

1718. 1. Eobano] He had just left Erfurt; and arriving at Nuremberg c. 8 May (cf. ME. 391), had been appointed to teach under Camerarius (Ep. 1501) in the new town-school, now the Altes Gymnasium on the Aegidien Platz, which was opened on 23 May. See C. Krause, *Eobanus*, i. 415–16, ii. 8–9.

1719. To Francis Molinius.

Opus Epistolarum p. 844. Basle.
N. p. 806 : Lond. xxi. 46 : LB. 820. ⟨c. 6 June⟩ 1526.

[The month-date is difficult, and probably erroneous; for though letters were sometimes sent in pairs (see Ep. 1363 introd.), this seems hardly to accord with Ep. 1711, also written to Molinius and with the same month-date affixed. The close resemblance to Ep. 1717 suggests a date early in June. Various corrections are possible. Knaake proposed to read *Iulii* for *Iunii*; but by that time Erasmus knew that Molinius was dead (Ep. 1722. 62–3). This fact, combined with the juxtaposition of this letter and Ep. 1711 in H, suggests 'contamination', which may be explained as follows: that Erasmus wrote this letter about the same time as Ep. 1717, but that while it was awaiting dispatch, news arrived—perhaps through one of Berquin's urgent messengers (cf. Ep. 1692 introd.)—of Molinius' death, and that in consequence it was never sent off. The editors of H, finding an undated rough-draft preserved beside another letter to Molinius, may have ascribed the dates of one to the other. Such freedom would have been quite within the canons of editing at that time. In a similar way Leclerc, in xviii^c., added identical headings to Epp. 880, 881 from Ep. 879, which they follow in the Deventer MS.; addressing them all to Eschenfelder.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO MOLINIO S. D.

Discrvciabar animo iam tum quum regum optimus Franciscus sub hyemem peteret Mediolanum, videlicet magnum aliquod malum praesagiente. Caeterum vbi nunciatus est exitus belli, non aliter dolui quam si meae fortunae meaque incolumitas cum illo periclitarentur. Paucos quidem video sibi pacem hanc gratulantes, opinor quod legibus durioribus coisse videatur, eoque verentur ne parum firma sit. At ego spero Deum, admirabilem rerum humanarum moderatorem, omnia versurum in bonum exitum. Scit ille quid nobis expediat, et illius auspiciis frequenter prosperior nobis est calamitas quam successus. Rex posthac tenacior erit pacis, nec facile bellum admittet. Optarim tamen hanc mentem illi minoris constitisse. Certe bonitas illius erat perpetua felicitate dignissima, nisi quod haec quoque felix erit, vt spero, infelicitas. Gaudeo velut ἀπὸ μηχανῆς θεὸν extitisse, qui furiis quibusdam in exitium bonarum litterarum ac vigoris Euangelici perniciem conspiratis frenos iniiciat. Nam Pharisaeis istis ac Romanensibus nulla crudelitas satis esse posset.

Mihi semper pacis auidissimo cum tot copiis vni congrediendum. Cum hostibus melioris litteraturae iam olim bellum gero non incruentum; et hanc ob causam cum monachis ac theologis non paucis, qui putant laedi maiestatem ipsorum, si quis quid sciat quod ipsi nesciunt. Lutherus aliorum instinctu, qui tamen ab eo dissentiunt de Eucharistia, sic scribit in me vt nullum amicitiae locum reliquerit. Pars Carolstadiana primum rumoribus, mox etiam libello Germanice scripto, insimulant me quod cum Carolstadio sentiam: id si profitear contra conscientiam meam, hoc profitebor quod mihi nondum ipse persuasi. Sin minus, et cum hac acie dimicandum erit.

---

2. Mediolanum] Cf. Ep. 1478. 10n.
5. pacem] The Treaty of Madrid, 14 Jan. 1526.
14. extitisse] *sc.* Franciscum; cf. Ep. 1692. 66–71.
22. Lutherus] See Ep. 1667 introd.
24. Pars Carolstadiana] Oecolampadius, Pellican, Capito, Zwingli, and others, who held the opinions about the Eucharist, which Carlstadt had now recanted (cf. Ep. 1616. 19,27nn).
libello] See Ep. 1737. 1n.

Inquisitionis summa apud Anglos commissa est Standicio Franciscano; tu coniicito caetera. Louanii Nicolao Montensi theologo, cui iunctissimus est Ecmondanus; qui nec Pontificis aedicto iam bis misso nec Caesaris diplomate diligenter scripto cohiberi potest quo minus iaculetur in me conuicia, sed leuia, nimirum identidem haereticum appellans. Nec mitior est excetra Lutetiae. Hispaniam habeo satis propitiam exceptis monachis. Romae paganum illud eruditorum sodalitium iam pridem fremit in me, ducibus, vt ferunt, Aleandro et Alberto quodam Principe Carpensi.

Exhibitus est Clementi liber plenus furiarum in me, incerto autore, qui tamen mihi certissimus est; in quo quaedam aperit mysteria, non proiicienda porcis, ex adorabili Talmud. Et quum Racha ad eum ferme modum exponat quo ego, sequutus Augustini et Chrysostomi autoritatem, nisi quod ille nomen esse vult quod illi vocant interiectionem, expatiatur in locum communem: in quo dicit demirari se, quum Germania tot hominum milia trucidarit ob impietatem, Erasmum adhuc viuere, qui sic docuerim Germaniam. Ipsos Lutheranos nunc in me scribere quanquam impiissimos, quod meam impietatem ferre non possint; qui Mariam Iesu matrem spoliarim sua virginitate, Filium Dei sua diuinitate, quod ausus sim sine Talmud exponere sacras litteras, quod Romanum Pontificem appellarim scortatorem, lenonem et antichristum. Diceres hominem lymphatum, adeo blaterat quicquid illi dictauit splendida bilis. Ad haec, exorta est noua secta Ciceronianorum, quae non minus incruduit quam Lutheranorum, vetus quidem sed per Longolium innouata.

Tot acies mihi sustinendae sunt, et vni et inermi, quum ab aula ficulnum, vt aiunt, sit praesidium. Iam alius quidam nuper in tribus libellis, in quibus pulchre praestruxit viam theologicae tyrannidi, eo deducit rem vt dicat per baptismum omnes reges venisse in ius Ecclesiae, et ab Ecclesia, hoc est ab episcopis et monachis, regno submoueri posse: quod tamen in Pontifice, quantumuis pestilente, fieri nolunt. Eo creuit istorum audacia. Et tamen quoniam vtraque pars habet suas furias, magna cautio adhibenda est ne, dum altera coherceatur, alteri frena laxentur vltra quam oportet. Bene vale.

Basileae †XVII. Calend. Iunii. Anno M.D.XXVI.

---

28. Standicio] See Ep. 1697. 47n.

29. Montensi] Coppin; see Epp. 1162. 108n, 1747.

30. Pontificis aedicto] See Epp. 1589, 1717. 7n.

31. Caesaris diplomate] See Ep. 1690. 119n.

33. Hispaniam] Cf. Ep. 1697. 101–3.

34. paganum] See Ep. 1479. 19n.

36. Alberto] Pius; see Epp. 1479. 130n, 1634.

37. liber] See Ep. 1717. 33n.

40. quo ego] In the *Annot.* on Matt. 5. 22.

50–51. splendida bilis] Cf. Hor. *S.* 2. 3. 141.

51. Ciceronianorum] See Ep. 1675. 19n.

52–3. per Longolium] See Epp. 914 introd., 1675. 13n, 19–20.

54. ab aula] For this lack of support to Erasmus from the court cf. Epp. 1717. 15–18, 1735. 29–31, 1747. 24–32.

55. ficulnum] Cf. *Adag.* 685.

alius quidam] Latomus; see Ep. 1585. 80n.

[1705]1720. FROM LEONARD CASEMBROOT.

Breslau MS. Rehd. 254. 47. Padua.
EE². 42 : LB. App. 337. 6 June 1526.

[An original letter, autograph throughout : the ends of two lines are worn away at the top of the page. LB. following Fecht (see vol. iii, p. xxiv) has only extracts.

Some letters of Degenhard Haess of Antwerp (Ep. 1705. 6n) from Padua, now in the University Library at Basle, illustrate the events mentioned here. One of 26 May to Boniface Amerbach (G. II. 18. 9), introduces a canon of Trèves, 'meus olim contubernalis', who desires an interview with Erasmus ; in conclusion, promising to write more fully by Jerome Froben (G. II. 18. 10 of 4 June, answering C. VI^a. 73. 220 ; cf. also 11). Another, of 3 June to Zasius (G. II. 33. 74 = ZE. pp. 514–16), describes a visit to the libraries at Venice : 'Cum superioribus diebus ego et vna Seruatius a Seibelstorff Bauarus, imaginibus et studio clarus, olim tuus discipulus, nec minus Leonardus Casperotus Flandrus ⟨Ep. 1594⟩, homo Grece et Latine doctus, inuiseremus nostros vicinos Venetos, nihil prius erat in votis quam perlustrare bibliothecas, vt si quid recentis foeturae nostrorum reperiremus'.]

S. P., Erasme charissime ! Impatientissimum meum cognoscendarum rerum tuarum desiderium vtcunque repressit tuus Hieronymus Frobenius ; q⟨ui/ praeter eas quas secum vbique locorum circumfert delitias, attulerit etiam a⟨lias/ easdemque exuberantissimas coniunctarum tuarum ad amiculos literarum. Equidem pro tuo monitu homini adesse studui, venaturienti vetusta aliqua exemplaria. Sed quam inuita Delia ! est quod doleam ego atque ille queruletur.

D. Reginal⟨dus⟩ Polus aliquanto magis (nam is potest) affulsit propitius ; quippe vnde indicum quorundam visurus es gratissima exemplaria, puta bibliothecae Rhomanae, Florentinae atque Venetae. Patauini monachi, penes quos sunt abstrusiora, vndiquaque sunt inexpugnabiles, quamlibet iis quos praescripseras modis oppugnati, hoc est seu precio seu precario seu furto seu rapto. Verum quid Venetiis egerit, plane nescio ; nam inibi fere perpetuo a nobis substractus delituit. Atque adeo cum illinc reuerteretur, nobis se hic ad pauculas horas, videlicet sodalitii commoditate stimulatus ad iter, exhibuit. Quod in causa fuerit quo minus abs me acceperis literas tum prolixiores tum compositiores. Suspensum enim retinebam calamum, dum venationis resciscerem felicitatem ac euentum.

Nunc vero quod praeter mea scribam, reliquum est nihil. Βουλημία sane profligata est etiam citra peponum ac melonum (placet alacritatis tuae ex huiusmodi iocorum memoria indicium) praesidium, vt quae Germanos quosdam fortissimos sortita est vindices ; at quamdiu habitura, nescio, quia in patriam reditum velociorem quam velim, iidem meditari videntur. Certiora igitur optem aut hic

---

5. literarum] Epp. 1705–7.
9. Polus] For his assistance cf. Ep. 1623. 9n.
11. Rhomanae] The Vatican, which Erasmus had already consulted through Bombasius : see Epp. 1213, 1236.
Florentinae] The Laurentian.
12. Venetae] At St. Mark's. It had recently been enriched by the addition of Card. Grimani's library : cf. Ep. 334 introd.
Patauini] Probably those of St. Justina's at Padua, which was the centre of reform in Northern Italy. Ep. 1211. 452n.
15. egerit] sc. H. Frobenius.

aut apud Gallos, quandoquidem in harum altera regione promouendi spes foret in studiis Iuris Caesarii iam pertinacissime propositis, et quae ⟨non⟩ nisi summo cum dedecore possim deserere. Iam vero e Flandria matris meae pientiss⟨imae⟩ discessum (proh dolor !) accepi : qui quantum afflixerit, nemo intelligat nisi qui dulcedinem mutuae charitatis tam rarae perspectam habeat. Neque vero lamentandum nunc puto ; tantum precor, Christianae spei fructum percipiat

D. Marcus Laurinus meas partes absentis in hereditatulae iure persequendo tuetur amicissime, imo vltro ipse per literas procurator meus constitui (en pectus, en fidem !) postulauit. Quare in constantiae meae gloria nihil immutare opus fuit, et licebit securius cursui semel instituto insistere. In te tamen non possum non maximam spem repositam fouere, vt scilicet per occasionem aliquo te scilicet commendante intrudar, vbi viro studioso suus virtutis tandem fructus erumpat.

Scis quid velim, neque quid tu possis vicissim, nescio. Sed quantum obtundatur conatibus tuis vtilissimis, bonorum heus nimium iusta est querimonia, dum huic atque illi conspuenti ἀπολογεῖσθαι oportet. De Lutheri impotentissimo spiritu increpitato, operae precium fecisti ἀποστομάζων τοὺς στασιώδεις.

Vnum restat perficiendum, quod a Frobenio conceptum intellexi, Italorum nonnullorum vt nimium demonstrentur orbi stulta et φίλαυτα iudicia, quae praeter vnum Ciceronem ne tantillum quidem permittant cuiquam laudis in dicendo. Multos hec opinio in tui, tum caeterorum haud triuialium autorum contemptum adduxit ; presertim Bononiae, vbi Lazarus quidam regnauit Aristarchus, non dicam Erasmiomastix. Proinde expecta a tuo Frobenio caetera. Claudam.

Vale, mi Erasme, et aliquo amiculorum fac perstet in numero

30. meę *MS.*

---

35. Laurinus] As Dean of St. Donatian's he was a friend ; cf. Ep. 1650. 60.

46. Lutheri] Cf. Ep. 1703. 6n.

48. conceptum] It appears that Erasmus had already formed the idea of writing the *Ciceronianus*. Cf. Epp. 1479. 110n, 1675. 19–21.

52. contemptum] Cf. Ep. 1791. 37–64.

53. Lazarus] Laz. Bonamicus (c. 1479—11 Feb. 1552) of Bassano was of humble parentage, but showed such promise that his father's patron had him taught by the parish-priest, and then sent him to Padua, where he learnt Latin from Calpurnius, Greek from Musurus, and philosophy from Pomponatius. After teaching at Bologna, first some boys of Campegio's family (cf. VZE. 30) and then in one of the Colleges (cf. Lo. E., ff. 80 v°, 85 v°, 104, 155), he went c. 1525 to Rome ; where he lost his library in the Sack of 1527. In Nov. 1530 he was appointed Professor of Latin at Padua, and taught there with such success that many attempts were made to draw him elsewhere—to Rome, to Vienna, to Poland, to Carpentras, to Pisa : but he refused all offers and remained at Padua till his death.

An exact and fastidious scholar, he printed nothing himself ; but some of his grammatical writings were published by friends, Venice, 1562, and some of his poems later. His letters, which are elegant rather than interesting, are to be found in two series of *Epistolae clarorum virorum*, Venice, P. Manutius, 1556, and Lyons, Gryphius, 1561 ; also in AE, Bemb. E, Calc. E, Sad. E, DGE. See Mazzuchelli. Erasmus writes of him with respect, though, as Bonamicus was a strict Ciceronian, there can have been little sympathy between them. It does not appear that they ever corresponded.

Leonardus ille tuus, nulla vnquam vi abs tui veneratione diuellendus.

Patauii Octauo Idus Iunias. An. M.D.XXVI.

Leonardus Casperotus (sic est nouum cognomen) vere tuus.

Vere maximo domino Erasmo Roterodamo. Basileae.

1721. To the Parliament of Paris.

Paris MS. X^{1A}. 1529, f. 307 (α).　　Basle.
Epistolae tres, f°. A^4 (β).　　14 June 1526.
Berne MS. 141. 42 (γ).
H. p. 841 : N. p. 803 : Lond. xxi. 44 : LB. 824.

[For the circumstances under which Epp. 1721–3 were written see the introductions to Epp. 1571, 1664, 1692. The Faculty of Theology at Paris, instigated by Beda, was now renewing its attacks on Erasmus: who, when replying to Beda with an *Elenchus* and the *Prologus*, judged it prudent to appeal at the same time to the Parliament of Paris and the King for support against his adversaries. While he was so engaged, messengers came from Berquin seeking aid in the persecution of which he was again the object (cf. Ep. 1759. 57–62). Erasmus responded by inserting in his letter to the King (Ep. 1722. 80–1) a sentence of definite intercession on Berquin's behalf: which he was careful to remove, however, when he allowed the letter to be printed in H, Berquin having by that time fallen a victim to his merciless opponents.

The most authentic source for this letter is the copy (α) made from the document actually received, in the records of the Parliament of Paris, now in the National Archives. Besides this there is an independent print, in a rare volume entitled *D. Erasmi Rotherodami Epistolae tres nuper in apertum prolatae*, s.l. et a. ⟨1526⟩ (β: a copy at Ghent, Rés. 1467), containing Epp. 1721–3, and no doubt published soon after the arrival of the letters in Paris. In the Town Library at Berne (MS. 141. 42, 41) are xvi°. copies (γ), both by the same hand, of this letter and Ep. 1722. In each case, in spite of many depravations of its own, γ appears to be connected with α. The number of insertions (Epp. 1721. 35–6, 56; 1722. 17, 18, 42–3, 62, 75, 78) prevent the inference that it was directly derived from the Parliamentary Register (α); but the frequent coincidences shown in the critical notes, especially in Ep. 1721. 5, 53–4, suggest that they had the same original. As the Berne volume is partly composed of the correspondence of Nic. Beraldus (Ep. 925), it may be conjectured that the copies (γ) were made for communication to him. After these come the editions of Erasmus' *Epistolae*, H and N. Though α is evidently entitled to precedence, its spelling is that of the clerk who wrote the Parliamentary register: so that the spelling of H is preferable, and is adopted here, except for Beda's name, in which the volumes of Erasmus' *Epistolae* are often inaccurate. Bulaeus, vi. 192–4, printed this letter from α, but incorrectly.

In the Parliamentary register (α) there is the following preface to this letter: 'Jeudi cinqiesme iour de Juillet mil v^c.xxvi mane. . . . Ce iour maistre Charles Guillart, president en la court de ceans, a dit que Erasme Roterodam a icy enuoye vng homme ensemble vnes lettres quil escript a lacourt et vng petit traicte ⟨the *Elenchus*⟩ quil afait alencontre de m^es. Noel Beda et   Sutoris, docteur en theologie. Lesquelz il a exhibez et desquelles lettres missiues lateneur sensuit'.

A further statement (f. 309 v°: Friday, 6 July) records the action taken by the Parliament next day: 'Ce iour en ensuiuant la deliberacion du iour dhier, lacourt a mande les doyen et docteurs dela faculte de Theologie: ausquelz m^e. Charles Guillart, president, a remonstre les plainctes que Erasme Roterodam faisoit alencontre de m^es. Noel Beda et   Sutoris. Et apres que les lettres missiues ont este leues, leur aeste enioinct quilz eussent a veoir le traicte fait par led⟨ict⟩ Erasme, conten⟨ant⟩ ses defenses, qui leur aeste baille pour icelluy veu venir dire ala court ce quilz vouldront pour ce fait en estre ordonne par la court ce que de raison'.

A few days later, on 9 July, the Faculty met to consider the answer they should give about Erasmus' *Elenchus*, which had been sent on to them by the Parliament. After deliberation they appointed a committee to examine the book and make

a report (Delisle pp. 70–1). But the King's action in August, in prohibiting the sale of Beda's *Annotationes* (see pp. 360–1) warned them to be careful; and thus for many months nothing happened. On 10 Dec. Beda called for explanations of the delay, and the committee were urged to press forward; but no report was forthcoming. All that he could obtain was, that it was resolved to make representations to the Chancellor, Ant. Duprat, against the favour shown to Berquin, Faber, Erasmus, and others (Delisle pp. 73–4). For further developments in 1527 see Ep. 1902 introd.

These three letters passed quickly into circulation. On 15 Oct. a friend had seen them all, and sent a copy of Ep. 1723 for Zwingli to see (Zw. E. 538, 539, 545 = Bl. E. 110, and Zw. E. 549): on 1 Jan. 1527 Capito reported to him the publication of β (Zw. E. 568 = Herminjard 190).]

AVGVSTISSIMO SENATVI PARRISIIS, S. P.

Magnifici domini, iustitiae principes, quaeso vt occupationes vestras et grauissimas et sanctissimas patiamini paucis interpellari. Viuo adhuc Francisco Deloino Natalis Beda notarat ex mea in Lucam Paraphrasi loca quaedam quibus offendebatur. Quae tametsi mihi non communicasset, sed apud alios sparsisset, tamen pro officio gratias egi, precans vt in aliis idem faceret: me curaturum vt nusquam in me desideraret officium hominis Christiani. Deinde misit alias aliquot, sed nudas propositiones; egi gratias, sperans fore vt res inter nos Christiana modestia transigeretur. Ad complures modestissime responderam. Mox vt ex literis deprehendi animum hominis exulceratum, misi responsiones meas ad sacratissimam Facultatem Theologiae, vt eas viris nec odio nec inuidia corruptis traderent legendas, et, si iudicarent illic esse quae synceritati doctrinae Christianae aut piis moribus officerent, admonerent fraterne; me vel correcturum, vel explicatione curaturum ne quis ad illa posset impingere. Quum autem mea responsio nihil habeat stomachi, Beda hoc ipso offensus, quod ausus sim vel priuatim respondere, extorto vel simulato consensu Facultatis emisit librum in me et Fabrum.

Qualis sit Fabri causa nescio; pro me respondeo, in censuris Bedae quibus taxat meas Paraphrases, esse plusquam centum mendacia, calumniasque tam manifestas vt digitis, quod aiunt, sentiri possint, vel a calceariis et fabris. Saltem debebat expectare iudicium sui Collegii, non praeire. Sed odio praeceps edidit suas calumnias, magno tam celebris Academiae, magno theologici nominis, magno demum suae famae dedecore, nec minore gaudio Lutheranorum, aut si qui sunt Lutheranis peiores. Ego cum illis quos theologi damnant, in acie stans depugnabam, libri testantur: et hoc agentem, idque iussu Caesaris, Pontificis et aliorum principum,

TIT. α: AD PARLAMENTVM ERAS. ROT. EPISTOLA. S. P. β: AD DOMINOS SENATORES γ: SENATVI PARISIENSI ERAS. ROTEROD. S. D. *H*. 3. α*H*: Deloyno γ. Bedda *H*. 5. Quae . . . sparsisset β*H* (tametsi β: licet *H*): *om*. αγ. 7. β: homini α. 11. α*H*: vlceratum γ. 12. Theologiae *om*. *H*. eas αγ: ea β: *om*. *H*. 13. traderent αγ: traderet eas β: traderent eas *H*. 14. doctrinae αγ: et doctrinae β. 15. me vel β*H*: me αγ. 16. autem α*H*: aut γ. nihil α*H*: nil γ. 17. Bedda *H*. sim α*H*: sum γ. 18. vel α: aut γ. β: emsit α. 21. Beddae *H*. esse α*H*: *om*. γ. 23. α*H*: debebat homo ille expectare γ. 24. αγ: collegii sui β. 27. sunt α*H*: sint γ.

---

3. Deloino] See Ep. 1571. 1n.
4. in Lucam] See Ep. 1381.
19. librum] See Ep. 1679. 39n.
29. principum] Cf. Ep. 1383. 34n.

non sine capitis mei periculo, Sutor et Beda furiosis libellis adoriuntur a tergo. Hoc est vere fauere Lutheranis.

Emiseram vnicam responsionis partem aduersus Lutherum; alteram adornabam, quae nunc mihi vix perfici poterit ante nundinas proximas. Quid autem dicent Lutherani, vbi legerint Bedae censuras vndique scatentes impudentibus mendaciis, et Sutoris furias? 'Sunt isti' inquient, 'theologi, qui damnarunt Lutheri dogmata? Tales sunt, quorum censuris homines adiguntur in ignem? Talibus Atlantibus nititur Ecclesia Romana?' Nam vt sunt hominum mores, ex his qui libros emittunt, praesertim authoritate publica, fere aestimantur caeteri. Si zelo pietatis ducuntur, cur in me qui pro pietate depugno, longe virulentius debacchantur quam in ipsum Lutherum?

In meis libris aliquid erroris humani deprehendi posse non nego, nullus adhuc tamen errorem damnatum potuit ostendere; et qui id hostili studio conati sunt, praeter suspitiones et calumnias nihil adferunt. Certe hunc animum semper prae me tuli, qui paratus esset corrigere, si quid excidisset quod vel pietati vel hominum moribus officeret. Idque hactenus feci sedulo, si quis monuit quod esset alicuius momenti. Ordinem theologicum semper sum veneratus. Eos qui vere monachi sunt, tum amo tum suspicio; nec apud vllos malim aetatem agere, nisi corpusculi obstaret imbecillitas. Admonui quaedam in scriptis meis ad theologos quosdam ac monachos pertinentia, quae iudicaui tum ad ordinis dignitatem, tum ad omnium salutem pertinere. Et ob id quidam vociferantur schismata et scandala. Si mihi schismata placerent et factiones, non tanta perpessus essem ac perpeterer, ne essem talium rerum consors. Malui namque solus ab vtriusque partis insanioribus dilacerari quam esse tutus in parte damnata.

Quid autem futurum est tandem, si tales libelli quales scribit Sutor et Beda, excudentur Lutetiae, exclusis aliorum scriptis? Illis licebit venenum effundere, nobis non licebit adhibere antidotum? Quid fructus referet iuuentus, quae Lutetiam confluit vt eruditior ac melior domum redeat, ex istiusmodi scriptis, in quibus nihil est praeter amarulentiam et impudentes calumnias? Scio paucos esse Lutetiae theologos quibus Sutoris et Bedae placeat amarulentia. Quid autem inutilius ad victoriam, quam eos in castra Lutheri protrudere, qui a Luthero dissentiunt, et, si consentirent,

30. Bedda *H*. furiosis $\alpha\gamma$: *om.* β. 34. α *H* : legerint *post* furias *transfert* γ. Beddae *H*. 35–6. et Sutoris furias *add.* β. 36. α *H* : Isti sunt γ. theologi $\alpha\gamma$: *om.* β. 37. in $\alpha\gamma$: ad β *H*. 38. α *H* : actitantibus mittitur γ. 41. cur β : quum α. 43. deprehendi posse α *H* : aliquid deprehendi γ. 44. adhuc α *H* : *om.* γ. 45. studio $\alpha\gamma$: odio β. nihil α *H* : nil γ. 46. $\alpha\gamma$: prae me semper β. 47. corrigere α *H* : corripere γ. 48. β : sedule α. si quis γ : ii quis α : siquid β. 51. α *H* : malem γ. 52. quosdam α *H* : quosque γ. ac α *H* : et γ. 53. quae . . . 54. pertinere β *H* (*H* : ad ordinis tum β) : *om.* $\alpha\gamma$. 54. quidam α *H*. : quedam γ. 56. ac α *H* : nec γ. ne α *H* : nec γ. rerum *add.* β. 57. $\alpha\gamma$: Malim β. namque α *H* : enim γ. 59. α *H* : scribunt γ. 60. Bedda *H*. $\alpha\gamma$: excuderentur β. scriptis α *H* : libris γ. 62. referat *N*. 65. theologos α *H* : *om.* γ. Beddae *H*. 67. Lutheri α *H* : Luthecie γ.

32. vnicam . . . partem] See Ep. 1667. 48. monuit] Cf. Ep. 1571. 11–12.

possent totam renouare tragoediam? Istiusmodi odiis haeresiarcha factus est Arius, ab Ecclesia recessit Tertullianus, hostis Ecclesiae coepit esse Vuicleuus. Theologorum est vel mederi vel coarguere haereticos. At istud est haereticos facere, non coarguere: nec hoc est sopire excitatum per Lutheranos incendium, sed iniecto in caminum, vt aiunt, oleo magis excitare. Illud etiam magis arguit impotens odium Bedae, quod quum ego priuatim ad propositiones ab ipso notatas responderim, easque legerit, ille tamen non expectato theologorum iudicio praecipitauit suas censuras: praesertim quum ad complures ita responderim, vt ostenderem quaedam a me correcta proxima editione, quae tamen typographorum errata fuerant, non mea; quaedam ita refellerem, vt nihil illi superesset nisi manifesta calumnia.

Super his visum est admonere vestrum augustissimum collegium, vt cognito periculo, vestra prudentia vestraque tum autoritas tum aequitas consulere dignetur vel istius Academiae vel theologici nominis dignitati vel iuuentutis saluti vel studiorum tranquillitati. Satis hucusque processit maledicentiae rabies, seditionum parens. Notaui loca quaedam praecipua ex Bedae censuris: quae si manifestam habent et vanitatem et calumniam, sicut habent, aut prohibete isthic spargi venena, aut sinite nostra inuehi antidota. Si veris argumentis volunt eos reuincere qui defecerunt a synceritate Christiana, habebunt me commilitonem. Sin odio caeci nihil aliud student quam quouis pacto laedere, modestius esse duco a Senatu iuris et aequitatis principe flagitare praesidium, quam rabire cum rabientibus. Haec de Bedis et Sutoribus duntaxat loquor, non de caeteris theologis. Venerabile vestrum collegium seruet Dominus Iesus. Datum Basileae Postrid. Id. Iunias Anno 1526.

Erasmus Roterodamus mea manu subscripsi.

1722. To Francis I.

Paris MS. X^{1A}, 1529, f. 368 v° (α). Basle.
Epistolae tres, f°. A^{2} (β). 16 June 1526.
Berne MS. 141. 41 (γ).
H. p. 837: N. p. 799: Lond. xxi. 40: LB. 826.

[For the sources, and for the subject-matter, see Ep. 1721 introd.: at two points (ll. 38, 54) γ is corrected by a contemporary hand. This letter aroused the King's attention. On 4 Aug. 1526 he wrote from Amboise to the Parliament of Paris, bidding them stop the sale of Beda's *Annotationes* (Ep. 1679. 39n). The Parlia-

68. odiis β : aliis α. 68–9. αγ: factus est haeresiarcha β. 69. α *H* : Arrius γ. β *H* : Tertulianus αγ. 70. β : Guijcleuus α. 74. α *H* : impetens γ. Beddae *H*. quod α *H* : qui γ. 77. quum α *H* : *om.* γ. α *H* : responderam γ. 78. quae α *H* : qui γ. 79. quaedam α *H* : quidam γ. α *H* : refellerint γ. 81. his α *H* : iis γ. est αγ : *om.* β. 82. vestra prudentia α *H* : *om.* γ. 85. α *H* : maledicendi γ. 86. loca αγ : *om.* β. praecipua α *H* : *om.* γ. Beddae *H*. 87. habent et α *H* : habent β : habeant et γ. 89. volunt α *H* : velint γ. 90. caeci *H* : ceci αγ : mei β. 93. Beddis *H*. duntaxat loquor α *H* : *om.* γ. 95. Id. αγ : Idus β *H*. 96. Erasmus . . . subscripsi *om.* β.

---

76. praecipitauit] For Beda's action without waiting for the Faculty see Ep. 1571 introd.

ment considered the letter on 13 Aug., and on 17 Aug. called on Beda for a return of the copies still on hand: see their Register (α), ff. 354, 367–8, this letter of Erasmus to Francis being copied in under the proceedings of 17 Aug. A letter from Badius to Beda, deposited with the Parliament and copied into the Register 18 Aug. 1526, f. 371, showed that out of an edition of 650 he had only 50 unsold, together with 100 which were slightly imperfect: Renouard, *Badius*, ii. 155.

On 18 Aug. the Faculty also met to consider the King's command; and, agreeing that the King would not have written so if he had known all the facts, decided that when he should next come to Paris, an interview must be sought and explanations offered. Meanwhile they consoled themselves by putting on record their opinion that this present letter of Erasmus 'visa est multum seditiosa et in pluribus scandalosa ac manifeste hereticis fauens' (Delisle p. 71).]

D. ERAS. EPISTOLA AD REGEM FRANCIAE.

Qvo grauius diutiusque nos discrutiauit superiorum temporum calamitas, Francisce regum Christianissime, hoc magis nos exhilarauit tandem reddita serenitas. Meum quidem animum non simplex habebat molestia; nam et publice dolebat duos praecipuos Christianae ditionis monarchas inter sese commissos esse, non sine grauissimo totius orbis malo, haud aliter quam vbi luna cum sole commissa fuerit, periclitatur genus mortalium; et priuatim angebar eius Regis cuius propensum in me studium multis argumentis cognitum et perspectum haberem, animo summisque virtutibus fortunam non satis respondisse. Itaque quemadmodum erat non simplex dolor, ita nunc multiplici perfundor gaudio, quod diuino fauore receperit Gallia Regem, orbis tranquillitatem, eruditorum ac bonorum chorus patronum. Merebatur quidem ista tuae naturae benignitas, ingenii simplicitas, et animi vere regia celsitudo perpetuam in omnibus felicitatem; nam tuae Maiestatis felicitas cum orbi publice, tum priuatim multis eruditis et optimis viris felicitatem attulisset. Quanquam autem nonnullis pax ista seueris, ne dicam iniquis, conditionibus videtur coiisse, tamen confido futurum vt summus ille rerum humanarum moderator suis arcanis et inscrutabilibus consiliis omnia vertat in laetum exitum. Nouit ille, et solus nouit, quid nobis expediat; solus artificio suo diuino et potest et solet hominum inconsulta consilia in euentus laetos ac bonos perducere. Si Christianos monarchas firma iunget concordia, minus audebunt Turcae; et in ordinem cogentur qui nunc huic Regi, nunc illi vtcunque commodum fuerit blandientes, non alia re magis quam vestro dissidio potentes sunt. Hac ratione simul et optimis studiis et Ecclesiae iam dudum malis intolerabilibus laboranti poteritis mederi. Nunc vtraque pars habet aliquot cerebrosos ac

TIT. *add.* β: AD REGEM γ: ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO GALLIARVM REGI HVIVS NOMINIS PRIMO S. D. *H.* 1. β: supernorum α. 2–3. exhilarauit nos *H.* 5. sese αγ: se β. 7. fuerit *om.* β. 9. et α: ac *H.* αγ: prospectum β. 11. α *H*: profundor γ. 12. β: transquilitatem α. 13. α *H*: nature tue γ. 15. omnibus β: nobis α. 17. αγ: obtulisset β. β: Q̄ꝫqꝫ α. autem *H*: *om.* α: nunc β. 18. α: coisse *H*: esse γ. tamen *add.* β. 19. humanarum γ: mundanorum α: mundanarum β. 21. quid α *H*: quod γ. 22. ac αγ: et β. 23. α *H*: iungat β. 25. β *H*: vtrumque αγ. α *H*: fuerit commodum γ. magis *add.* *H.* 27. iamdudum *add.* *H.* 28. β: poteris medere α. αγ: aliquos β.

6–7. cum sole commissa] In an eclipse.

nullius iudicii rabulas, qui clamoribus et furiosis libellis incendium hoc excitant.

Sunt Parisiis aliquot inauspicata ingenia, nata in odium bonarum literarum ac publicae tranquillitatis, quorum praecipui sunt Natalis Beda, et Petrus Sutor, monachus Carthusianus. Hi scriptis non minus indoctis quam virulentis propinant seipsos mundo deridendos, plusquam scurrilibus conuiciis debacchantes in Iacobum Fabrum et me. Ridentur a doctis et cordatis, sed interim apud imperitos et simplices laedunt famam nostram, et studiorum fructum a nobis tot vigiliis expetitum interuertunt. Faber pro se respondebit. Quod ad me pertinet, in censuris Bedae possum ostendere centum manifesta mendacia, calumniasque tam insignes vt si res esset populari lingua prodita, olitores et calcearii possint iudicare hominem non esse sani cerebri. Mitto loca aliquot paucis notata. Et isti sunt qui pronunciant de haeresi, ad quorum delationem boni viri pertrahuntur in carcerem et in ignem coniiciuntur; quos quocunque modo malunt extinctos quam ipsos conuinci de calumnia. Si licebit illis tam manifeste mentiri de nobis, idque libris editis, contra nobis non licebit depellere calumniam, quid erit illa quondam celebris Academia nisi spelunca latronum? Haec audacia si Phariseis illis cedat impune, nullus bonorum virorum futurus est in tuto. Praetexunt fidei titulum, sed reuera aliud agunt, moliunturque tyrannidem, etiam in capita principum. Huc tendunt per cuniculos. Nisi Princeps ipsorum voluntati per omnia paruerit, dicetur fautor haereticorum, et destitui poterit per Ecclesiam, hoc est per aliquot coniuratos monachos et theologos. Hoc illos moliri per cuniculos ipsorum scripta declarant. Proinde consultum fuerit initiis succurrere.

Non loquor de omnibus monachis ac theologis, sed de quibusdam, quorum indocta improbitas plus valet quam aliorum docta modestia. Missi sunt ad me articuli per nescio quos delegatos ex libris meis decerpti, quos verterat Ludouicus Berquinus; non ita multo saniores quam sunt censurae Natalis Bedae. Ob hos vir optimus periclitatur. Periit Papilio, non sine graui suspitione veneni. Periit Franciscus Molinius ac Dubletus. Periclitatus est Michael Arantius.

30. excitant *a* : exagitant *H*. 32. *β* : transquilitatis *a*. 33. Bedda *H*. 34. *a H* : propnant, *postea* propugnant *γ*. 36. Ridentur *β* : Deridentur *a*. apud *a* : et apud *H*. 37. et *ante* simplices *a* : ac *H*. 37–8. nobis tot *a H* : nostris *γ*. 38. *a H* : expetatum $γ^1$: expectatum $γ^2$. 39. pertinet *aγ* : attinet *β*. Beddae *H*. 40. si *a H* : *om.* *γ*. 41. lingua populari *γ*. *a H* : p̄dita *γ*. *a H* : possent *β*. 42. Mitto . . . 43. haeresi *add.* *β* (42. aliquot *H* : aliqua *β*. 43. *β H* : pronuncient *γ*). 44. *H* : protrahuntur *a*. 45. modo malunt *a H* : modos malint *γ*. *a H* : conuinci ipsos *γ*. 46. idque libris editis *aγ* : *om.* *β*. 47. quondam *a H* : quidem *γ*. 49. *aγ* : cedit *β*. 50. , moliunturque *aγ* : . Moliuntur *β* : , moliuntur *H*. 51. etiam *a H* : et *γ*. 53. destitui *a H* : destrui *β*. aliquot *aγ* : aliquos *β*. 54. monachos *a* : pseudomonachos *H*. et *a* : ac *β*. theologos *a* : pseudotheologos *H*. illos *H* : ipsos *a*. $aγ^2$: molliri $γ^1$. 55. *a H* : fuerat *γ*. *β* : succurre *a*. 59. quos *β* : quod *a*. 60. Lodouicus *H*. 61. sunt *β* : sint *a H* : *om.* *γ*. Beddae *H*. hos *a H* : has *β* : hoc *γ*. 62. *a H* : Papillio *γ*. veneni *add.* *β*. 63. *β H* : Molinus *aγ*. *β* : Arantinus *a*.

33. Sutor] See Ep. 1591. 25n.
60. Berquinus] See Epp. 925. 13n, 1692.
62. Papilio] See Ep. 1599. 15n.
veneni] See Ep. 1188. 31n.
63. Molinius] See Ep. 1426 introd.
Dubletus] See Ep. 1510. 18n.
Arantius] Mich. de Aranda, a

Bis impetierunt Berquinum: nunc Fabrum et Erasmum aggrediuntur. In meis libris colligunt suspitiones et calumnias; nullum adhuc ostendere potuerunt locum qui dogma habeat pugnans cum fide Christiana. Pium est seditiones et impia dogmata ab Ecclesia secludere: sed impium est eos in impietatis vocare crimen qui pugnant pro pietate Euangelica, et eos in castra hostium propellere quos vident pro ipsis aduersus hostes dimicare.

Sed istorum tyrannis quo modo coerceri poterit, alias demonstrabo, si tua Christianissima Maiestas id clam fieri volet: nam ita res succedet felicius. Interim illud rogo, vt tuae Maiestatis autoritas aut coerceat furiosos Sutores et Bedas, ne talibus mendaciis infament bonos, aut efficiat vt patiantur nostras defensiones excudi legique Parisiis. Iniquissimum enim fuerit licere illis venena sua spargere, nobis non licere admouere antidota.

Scripsi liberius, edoctus a multis regiam celsitudinem tuam simplicibus minimeque fucatis delectari. Quod scripsi docebo verissimum esse, ac me quoque tacente res ipsa loquetur. Ludouici Berquini pietas hoc promeretur, vt quamprimum liberetur a calumnia. Christianissimam Maiestatem tuam incolumem ac florentem seruet Omnipotens. Datum Basilee 16 Cal. Iulias Anno M. D. XXVI.

1723. To the Theological Faculty at Paris.

Epistolae tres, f°. B² (β). Basle.
Zurich MSS. E. II. 339. 146 (γ) and 341. 3368 (δ). 23 June 1526.
Basle MS. Ki. Ar. 25a. 101 (ε).

[This letter was never printed by Erasmus; but there are three contemporary manuscript sources, as well as the print in the *Epistolae tres* (β again here, as in Epp. 1721,2). Of the MSS. the earliest is probably a copy (γ), which was sent to Zwingli, apparently from Paris, by a certain Gaspar Mosager, whose name is not otherwise known, on 15 Oct. 1526. His accompanying letter (Zw. E². 538)

65. libris meis *H*. 66. αγ: potuerunnt ostedere locum β; locum ostendere potuerunt *H*. 67–8. α *H*: secludere ab ecclesia γ. 68. sed α *H*: *om*. γ. eos α: hos *H*. 74. Beddas *H*. 75. defensiones *add*. β. 76. illis licere *H*. 77. β: admoueri α. 78. regiam α *H*: regum γ. celsitudinem *add*. β. tuam *add*. *H*. 80. loquitur β. Ludouici . . . 81. calumnia *om*. *H*.

---

place-name which is variously located in Picardy or in Dauphiné; while Clerval (p. 5) mentions a Hieronymus de Aranda Hispanus. At one time Michael had been a hermit; but returning to the world he had been drawn into the circle at Meaux (see Herminjard i) by 1521, and had become almoner to Louise of Savoy and Margaret of Valois (Ep. 1615). In 1525–6 (cf. Herminjard 164) he was appointed bp. of St. Paul-trois-Châteaux in Dauphiné: a see which he resigned in 1539 (GC. i. 729).

The occasion here alluded to is no doubt the charge brought against him by Wm. Petit, bp. of Troyes (Ep. 522. 17n) before the Faculty of Theology on 15 Nov. 1522; of being in sympathy with Luther and of spreading his doctrines at the Court (see Delisle pp. 13–14, 45–6: Clerval pp. 328–9, 332, 338). The King indignantly defended the accused and repressed the Bp. Again in 1524 Margaret protected her almoner against the Abp. of Bourges, who had inhibited him from preaching. See Herminjard; who cites (vi, p. 18n) an edition of an *Epistola Rabbi Samuelis* ⟨*Maroccani*⟩ *de prophetiis Veteris Testamenti*, Lyons, C. Nourry, *s.a.*, in which is printed (f°. D⁷ v°.) a letter from one Daniel Camerlus to the bp. as 'Mich. de Erandia', 9 May 1527, Lyons.

mentions the circulation of Epp. 1722 and 1721 at the same time, but adds that as they contained nothing against Zwingli, he had not troubled to send copies of them. It appears that Zwingli had Mosager's transcript copied again (δ), and sent the new copy at once to Berchtold Haller at Berne with a short note written below the letter on the same page (Zw. E^{8}. 539). Both these MSS. are in the Staatsarchiv at Zurich. The third (ε) is among the Church Archives now in the University Library at Basle. It is by a xvi^{c}. hand, and was perhaps derived from γδ, though in a few places it agrees with β.

The text of the MSS. is on the whole not so good as that of the *Epistolae tres*, and the spelling in each case appears to be that of the copyist; whereas in the printed volume it approximates more nearly to that of Erasmus. I have therefore adopted the *Epistolae tres* as the basis of the text here, though discarding some of its readings. Although the letter was printed from γ, by J. H. Hottinger, *Hist. eccl. Noui Test. sec. xvi* ii, 1665, p. 605, it escaped the notice of the Leiden editors. It was printed again by J. C. Füssli, *Epistolae Reformatorum*, 1742, p. 39, and came thence to Jortin (ii. 492).]

D. ERAS. AD FACVLTATEM THEOLOGIAE S. P.

Magnifici doctores et fratres honorandi, equidem sperabam, si pugnans aduersus Lutherum defecissem, istinc mihi venturas suppetias, et si hinc a factione cum qua decerto, fuissem profligatus, apud vos mihi fore tranquillum portum tutumque refugium. Nunc istinc veniunt libelli amarulentiores quam vnquam scripti sunt in Lutherum a quoquam vestrum. Ego ne deficerem ab Ecclesiae consortio, meipsum apud Germanos ex gratissimo feci inuidiosissimum. Prouocaui in me Lutherum, quam venenatam bestiam liber ipsius quem ad vos mitto declarabit. Totius factionis (quae potentior est quam quisquam credat, et indies inualescit) fremitus, minas, conuicia, famosos ac furiosos libellos iamdiu perpetior. Aggressus sum prouinciam viribus meis maiorem, sed morem gerens Pontifici, Caesari et principibus; audax facinus, praesertim in hac parte Germaniae. Quid profecerim testantur ipsi, qui clamitant neminem magis obstitisse Euangelio quam Erasmum. Et quasi parum esset Lutheranorum vim sustinere, cum Zuinglianis, qui in Eucharistiae negotio cum Lutheranis dissident, bellum erat suscipiendum: qua quidem in re non instrenuam operam nauaui in conciliabulo quod nuper habitum est in Badeñ., ciuitate Heluetiorum. Id indicabunt liber et epistola quam mitto. Ea Germanice versa, fuit recitata coram vniuerso concilio, et in huius vrbis item senatu. Et haec pro viribus agentem quum vestra eruditio me subleuare debuerit, a tergo adoriuntur plusquam hostiliter Sutores et Bedae: ex quorum libris dici vix possit quantum animorum accesserit Lutheranis et Zuinglianis.

TIT. β: ERASMVS FACVLTATI PARISIENSIS. γδε (ERASIMVS ε. PARRISIENSI δ). 1. speraui ε. 3. a factione β: factionis γδε. 4. fore *om.* γδε. 5. sunt γδε: sint β. 6. ne βε: vt γδ. 9. ipsius β: eius γδε. 11. iamdiu γδε: tādiu β. 12. gerens β: gero γδε. 15. obstetisse γδε. 16. βε: Zwinglianis γ: Zuynglianis δ. 17. cum βε: a γδ. 19. Baden γδε. 21. consilio γδε. 25. βε: Zwinglianis γ: Zuuynglianis δ.

9. liber] The *De seruo-arbitrio*: see Ep. 1667 introd.

12. morem gerens] Cf. Ep. 1721. 29.

18–19. conciliabulo] The meeting at Baden in Aargau, 21 May—8 June 1526.

20. liber] Evidently the *Detectio Praestigiarum*, sent now with a copy of Ep. 1708, for the Faculty to see.

23. Sutores] See Ep. 1591. 25n.

Bedae] See Ep. 1571 introd.

Ex meis libris nullus adhuc factus est seditiosus aut factiosus. Et siquid erroris excidit hominum more, animus certe sincerus est, et facile corrigi poterat quod offendit. Istos tumultus quorsum attinebat suscitare ? Palam est rem agi priuatis odiis. Verum in hac causa omnium periculosissima conueniebat si quid esset priuatae simultatis ponere, donec orbi rediisset tranquillitas. Quid autem sibi vult Sutor ? Nouum Testamentum a me versum, in exemplaria plus centies mille propagatum est per typographos. Ista debuit in tempore scribere. Porro quum Bedae censuris respondissem, sic vt in multis nihil esset scrupuli, quo spiritu ductus edidit suas censuras ? in quibus sunt tot euidentes calumniae, tot manifesta mendacia, etiam si nemo respondeat verbum. Quam exultant Lutherani dum tales legunt libellos ! In Fabrum habebat ex re iustiorem debacchandi causam, et tamen in illum mitior est. Ad me quum ventum est, fit censor, et nihil crepat nisi blasphemias et haereses. Neque me fugit quid exasperet animum hominis ; quia Colloquium tribus verbis attigit Collegium ipsius, ludens de putribus ouis : grauis vero causa quur coelum terrae misceatur. Si ad istum modum nos mutuis morsibus laceramus, quid superest nisi vt mutuis vulneribus confossi pereamus, iuxta Pauli sententiam ?

Haec si meam tantum famam laederent, tolerabilis esset iactura. Nunc confirmatur causa Lutheri, et theologici nominis odium exacerbatur. Apud istos Beda magnifice me contemnit, idque facit tuto, quia non sum talis qualem ipse fingit : quod si essem, res ipsa indicaret quantam in orbe tempestatem excitare posset Erasmus. Quod si per vos istic licebit tales libros edere quales nobis mittit Sutor et Beda (de in me scriptis proprie loquor), et nostra excludentur, certa nimirum penes istos victoria est. Atqui hoc non est coarguere sed violentia tyrannica opprimere. A me nihil est periculi ; sed vereor ne tales experiantur illud Euangelii, ‘ Qui gladio percutit, gladio peribit ’. Somniat Beda profligatam Lutheranam factionem : vtinam esset ! Tantum prooemia sunt, nescio quem finem habitura, si talibus modis res peragatur. Si vestra prudentia pernosset quo in statu res sint per vniuersam Germaniam, iudicaretis me maiore fauore dignum quam exhibent Sutor et Beda. Lutherani iactitant neminem esse mortalium qui possit refellere quae congessit argumenta Lutherus de libero arbitrio. Praefationem meam extem-

26. βγε : factus adhuc δ. 33. millia γδε. 35. ductus *add.* γ?ε. 37. etiam si β : etsi γ : et si δε. 40. plasphemias ε. 45. confossi *add.* γδε. 46. tantum *add.* γδε. 47. confirmatur β : confortatur γδε. 48. me magnifice γδε. 50. βδε : excitari γ. posset *bis* ε. 51. Quod βε : Quid γδ. isthinc γδ : istinc ε. 54. βε : violenta γδ. 55. experiamur γδε. 56. γδε : Lutherianam β. 58. pernoscet γδε. 59. sint β : sunt γδε. me *om.* γδε.

---

33. plus centies mille] Cf. Ep. 1010 introd. and see BEr[1].

38. In Fabrum] Cf. Ep. 1679. 39n.

42. Colloquium] One of the opening dialogues, *Percontandi formula*, in the *Fam. Colloq. Formulae*, abuses Montaigu (ff. a[7], b in Froben's edition of March 1522 : LB. i. 632 A, 633 A) ; and there is a long passage holding the College and its founder, Standonck, up to ridicule, in the *Ichthyophagia*, which had just appeared in the Froben edition of Feb. 1526 (LB. i. 806 B–807 C).

45. Pauli] Gal. 5. 15.

55. Euangelii] Matt. 26. 52.

62. Praefationem] The first part of the *Hyperaspistes* : see Ep. 1667 introd.

porariam mitto. In reliquo sudabam, perfecturus ante calendas Augusti, ni Sutor et Beda suis libris interpellassent. Ego posthac quietem agam, si tales auxiliares copias mihi mittit Lutetia, quicum hostes habeo communes. Ecclesiae negocium vobis felicioribus et Christo commendo: qui vos omnes seruet incolumes, Bedaeque et Sutori det mentem magis Christianam in posterum.

Basileae nono calendas iulias. Anno M.D.XXVI.

1724. To Francis Cranevelt.

Louvain MS. Basle.
Cran. E. 24 June 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the affairs of Charles Harst.]

S. P. Ne tu feliciter in vtraque lingua pangis carmen. In epitaphio Greco spiras Homericum quiddam. Demiror te inter istas occupationes studiaque tam diuersa vacare Musis. Carolus Harstus iuxta preceptum Euangelicum cupit relinquere patrem et matrem et adherere vxori suae. Omnis illi mora longa est. Cupit esse commendatus humanitati tuae. Bene vale cum tibi charissimis.

Datum Basilee. 8 Cal. Iul. 1526.

Eras. Rot.

Ornatiss. D. Francisco Cranenueldio, senatori. Mechliniae.

1725. To the Reader.

Catonis Disticha, 1526, f°. l^8 v°. ⟨Basle.⟩
⟨c. June 1526.⟩

[A letter printed at the end of a new edition of Erasmus' Cato (see Epp. 298, 676–9), Basle, Froben, June 1526: the first which Erasmus had supervised since the Froben edition of Oct. 1520. He appears to have been moved to it by finding inaccuracies in some of the many unauthorized reprints. It contains the various items which compose the first edition of Sept. 1514, but of the prefaces only Epp. 678, 679: Epp. 298, 677 are wanting. The Eucherius and its preface (Ep. 676) are omitted also, and the *Sententiae* of Xystus.

This letter was perhaps composed merely in order to fill the last pages of the book; cf. Epp. 43, 1255 introdd. Conjectural dates may be assigned from the colophon.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS STVDIOSIS S.

Plvrimam quidem gratiam deberi fateor iis qui bonos autores vel obsoletos in lucem reuocant vel deprauatos repurgant vel obscuros illustrant; verum hoc religionis debetur scriptorum monumentis, praesertim vita defunctorum, ne permixtis alienis contaminentur: id quod fieri coeptum est in Lexicis tum Graecis

1723. 63. mitto βγε: *om.* δ. 65. mihi *om.* γδε. mittet δε. 67. seruet β: conseruet γδε.

1724. 1. carmen] Not extant. Perhaps on the death of Paludanus; cf. Ep. 1694. 1.

3. Harstus] For his marriage see Epp. 1768, 1778.

4. Euangelicum] Mt. 19. 5, Mk. 10. 7.

tum Latinis. Et in Graeco quidem videbatur ignoscendum, eo quod id quod primum ex Aldi prodiit officina, nullum certum autorem praetulerit: quanquam hic quoque magis ingenuum fuerit notulis discernere quid quisque adiecerit, vel ob id ne quis sua laudis portione fraudetur, vel quo minus supini sint qui apponunt auctarium, dum intelligunt hoc suae famae periculo fieri. In Calepino minus excusabiliter idem factum audio. In Perotto vero vix ferendum sit. In caeteris autoribus idem audere piaculum etiam fuerit. Veluti si quis Guilhelmi Budaei Assem passim assutis appendicibus contaminet, an non vir ille capitis accerset inquinatorem et falsi reum peraget?

Atqui crimen erit atrocius, vbi Libitina sacrarit opus, nec iam liceat autori repurgare quod conspurcatum est. Ac fortasse leuius piaculum videtur, quod id nunc fiat a doctis; verum semel receptum exemplum mox vsurpabitur a quibuslibet in quoslibet. Itaque dum seruitur quaestui typographorum, confundentur omnia veterum monumenta, et fient publica quae tantis eruditorum vigiliis condita sunt. In re tam periculosa si dormiunt leges, si conniuent principes ac magistratus, certe senatus populusque musarum debet omnibus copiis tam impiam audaciam vel excludere vel cohercere, et, si nihil aliud licet, publicis execrationibus deuouere stilorumque mucronibus confodere.

'Αρχὴν ἰᾶσθαι πολὺ λώιον ἠὲ τελευτήν. In meo Catunculo, in quo mutarant ordinem, leuis est iactura. Nec hic tam meum ago negocium quam omnium eruditorum qui suis laboribus de publicis studiis benemerentur. Et nihil est tam impium quod non audeat lucri cupiditas, quae et numinum rebus admolitur manus, nec a mortuorum loculis sibi temperat. Bene valete et cauete in tempore.

1726. From Cuthbert Tunstall to Peter Gilles.

British Museum MS. Add. 38512, f. 21. London.
1 July ⟨1526?⟩.

[An original letter, autograph throughout; from the Nève collection (see App. 17). A year-date can be assigned conjecturally from Ep. 1993, which mentions money sent by Tunstall to Erasmus through Gilles, and wandering for more than a year on its way. A later year is improbable; for in November Schets sent instructions to Tunstall as to the best way of sending over money for Erasmus (Ep. 1764. 5–9), to remove the difficulties here expressed. Money which Tunstall sent to Erasmus in the summer of 1527 went direct to Schets: see Ep. 1866.]

---

7. Aldi] In Dec. 1497; see Ep. 1460 introd.

12. Calepino] Ambrose (c. 1440—Jan. 151$\frac{0}{1}$) of Caleppio joined the Austin friars at Bergamo in 1458, and in his leisure compiled a polyglot dictionary. He completed it in ms. on 6 Oct. 1487; and it was first printed at Reggio in Lombardy by Dion. Bertochus, 1502—an edition which is very rare. Later lexicographers used it as their basis, and thus with successive additions it went through edition after edition; until both in England and France the name Calepin came to mean a dictionary (OED. *s.v.*). See Trith.[3] f. 214 v°.; Tiraboschi vii. 1557–9; and Chevalier.

Perotto] See Ep. 117. 42n.

14. Assem] See Ep. 403 introd.

28. 'Αρχὴν] *Adag.* 140, quoted from Suidas.

S. P. Nudius tertius ad te litteras dedi : quas magnopere cupio, quam celerrime et quam tutissime fieri potest, vt perferantur ad Erasmum. Nunc iterum scribo, nihil de tuo in illum studio addubitans, nec segni stimulum addere cupiens, cum sciam nihil esse opus ; sed meae solicitudini morem gerere volui, quod in his est quod illum cognoscere expedit. Simul etiam in his admonitus est quendam amicorum ad illum pecuniam mittere ; sed, vt postea cognoui, rationem inire non potuit, quomodo sine tua opera pecunia ad eum deferatur. Itaque permutationum litterae, quas vulgus excambium vocat, his inclusae ad te mittuntur, vt pro tuo in illum amore cures eam pecuniam vel tuto ad eum destinandam, vel, si id fieri nequit nisi denuo permutetur, vti permutatio quam minimo detrimento fiat. Amicus illius mihi pecuniam commisit mittendam. Ego, cui dem negocium, habeo neminem nisi te, qui studio in Erasmum nemini ipsius amicorum cedis. Quare postquam mihi amoris tui in illum in mentem venit, te vnum existimaui qui rem nobis confectam dare simul et velles et posses. Id quod quamprimum facias, te etiam atque etiam rogo.

Vale Londini Kalendis Iulii, cita manu fratris simul et amici tui
Cutheberti, Londinensis ecclesiae ministri.

Venerabili viro domino Petro Egidio, ciui et scribae Antuerpiensi. Antuerpiae.

1727. To Katharine of Aragon.

Christ. matrimonii Inst., 1526, f°. A^2 (*a*). Basle.
Lond. xxix. 41 : LB. v. 613. 15 July 1526.

[The preface to Erasmus' *Christiani matrimonii Institutio*, Basle, Froben, Aug. 1526, folio (*a*): undertaken in response to a suggestion which Erasmus could not disregard, and begun in March 1526 (Ep. 1678). As with the Paraphrase on Acts (Ep. 1414), Froben issued simultaneously an octavo edition (*β*) with the same month-date : in this preface it has one depravation. There is no other authorized edition until the treatise was included in the Basle *Opera* of 1540, v. 512 (*γ*). A contemporary German translation by John Herold appeared in 1542 : a copy of which is in the Public Library at Berne (a. 137).

In the library of Corpus Christi College, Oxford, is a copy of Froben's folio edition of 1526, which, bound up with Egesippus, Cologne, E. Cervicornus, March 1525, belonged to John Utenhove of Ghent († 1565), half-brother of Erasmus' friend and pupil, Charles Utenhove. Inscriptions on the flyleaf record that he bought it '18 assibus seu tribus solidis Flandrie, in domo mortuaria ipsius magistri Damiani medici', 29 Jan. 1540, and that he began to read it on 4 March following. As a Protestant he fled from Flanders in 1544, resided in England 1548–53 and again after the accession of Elizabeth, and took a leading part in the foundation of the Dutch Church in London : see DNB. Later the book belonged to Thomas Grenway (1520–1571), President of Corpus 1562–8, who bought it 'sub hasta' for 3*s*. 4*d*.

The Queen at first took no notice of the book, so that Erasmus fell to surmising (Ep. 1804. fin.) a ground for her displeasure. Later she sent a complimentary

2. tutissimę *MS*. 22. Antuerpiae *scripsi* : Antuerpiensi *MS*.

1. litteras] Not extant ; nor the letter accompanying this of 1 July.

7. quendam amicorum] Perhaps Warham ; see Epp. 1866. 4n, 1965.

10. excambium] See OED. *s.v.* cambium : a word first found in the Lombard Laws (c. 643), and reproduced in Engl. *change*.

message through Mountjoy (Ep. 1816; but it was not until Erasmus sent her a polite reminder in 1528 (Ep. 1960) that any gift was forthcoming. His words about it later (Ep. 2040) suggest that the withholding of it at the beginning may be attributed to the influence of Mountjoy.

A similar treatise to this had already been dedicated to her by her faithful adherent, Vives; see Ep. 1624. 61n.]

INCLYTAE ANGLORVM REGINAE D. CATHARINAE, MATRONARVM DECORI, DES. ERASMVS ROTERODAMVS SALVTEM DICIT.

IAM plusquam biennium est, Regina clarissima, quod ornatissimo D. Guilhelmo Montiiouio, aulae tuae praefecto, recepi me nonnihil conscripturum de institutione Christiani matrimonii. Quanquam autem mihi perpetua fuit vsque voluntas praestandi quod spoponderam, tamen toties tot negociis, molestiis ac morbis ab hoc negocio vel submotus sum vel auocatus, vt coeperim vereri ne fidem meam hic requireret; quam sero quidem libero, caeterum an in totum liberem nescio. Nam qui iusto numero sed iniquo pondere nec satis proba materia resoluunt aes alienum, a commodis creditoribus dimittuntur, cum difficilibus habent litem. Idem mihi metuo, nisi quod res est cum aequissimis ac facillimis creditoribus. Ad hoc vt viuat spiretque, deinde vt sibi constet quod scribis, plurimum habet momenti calor et impetus animi, si liceat illum persequi. Nunc mihi nunquam contigit totum biduum in argumento suscepto perseuerare. Vnde mirabor ipse, si non offendet passim frigens et abruptus sermo. Quod si ego in depingendo matrimonio non satis probum artificem praestiti, tamen ex tuis sanctissimis moribus absolutum exemplar petere licebit vel sanctissimi vel felicissimi coniugii. Absit adulationis suspicio. Non tua bona sed dona Dei in te tum miramur tum praedicamus. Elisabethae, Hispaniarum quondam Reginae, matris tuae, virtutes heroicae pridem orbe toto celebrabantur; cuius integerrimi mores vere bonus odor erat Dei in omni loco. Tuae dotes nobis propius cognitae sunt, ex quibus et illius virtutes aestimamus, non aliter quam ex tabula pictoris artem agnoscimus. Nec minus absolutum opus in Maria filia tua expectamus. Quid enim non expectemus a puella sanctissimis prognata parentibus et sub tali matre educata?

1. ornatissimo α: clarissimo β. 2. D. *om.* γ.

2. Montiiouio] Erasmus' old pupil and patron (see Ep. 79) had been chamberlain to Queen Katharine since 1512. For the present request see Epp. 1624. 59–64, 1754; and for one earlier from Henry, also conveyed by Mountjoy, see Epp. 1513. 13–15, 1531. 12–13. But for some time now Erasmus had not heard from Mountjoy; cf. Epp. 1740. 13n, 1816.

20–21. Elisabethae] Isabella the Catholic (22 April 1451—26 Nov. 1504), queen of Castile 1474.

23. bonus odor] Cf. 2 Cor. 2. 14–15.

26. Maria] Born 18 Feb. 1516: see Ep. 389. 59n.

27. educata] The Queen's solicitude for her daughter's education may be illustrated from a letter which she wrote to her about this time (British Museum MS. Vesp. F. xiii. 140, by a secretary, with autograph signature, 'your loving mother, Katherina the Qwene'; Brewer iv. 1519): 'Asfor your writing in Lattine, I am glad that ye shall chaunge frome me to Maister Federston ⟨her 'schoolmaster'; Brewer iv. 2331⟩; for that shall doo you moche good, to lerne by hym to write right. But yet some tymes I wold be glad, when ye doo write to Maister Federston of your owne enditing, when he hathe rede it, that I may se it. For it shalbe a grete comfort to me to see you kepe your Latten and fayer writing and all'.

Dominus hanc felicitatem orbi Christiano vt perpetuam esse velit precor. Bene vale.

Datum Basileae. Anno M.D.XXVI. Id. Iulii.

[1691]1728. To Duke George of Saxony.

Dresden MS. Loc. 10300, f. 16. Basle.
H. p. 598: N. p. 569: Lond. xviii. 5: LB. 828. 30 July 1526.

[An original letter actually sent: by a secretary (a^1), corrected, signed and addressed by Erasmus (a^2). At some points the right-hand edge of the manuscript has been worn away; but the missing letters or words can be supplied from the printed texts. The year-date is confirmed by the reference to the Council at Baden; for which see Ep. 1708 introd. Ep. 1729. 28–9 shows that this letter was forwarded through Pirckheimer at Nuremberg.]

Salvtem plurimam, illustrissime Princeps. Accepi litteras tuae celsitudinis vna cum his quae mea causa vertenda curauerat; quorum nihil non fuit mihi gratissimum. Qua de re scribam alias per otium: nunc quod solum licuit, significare visum est illustrissimae celsitudini tuae.

Sub Calendas Iunias misi per nuncium huius ciuitatis publicum in hoc proprie conductum epistolam ad concilium Badense, in quo nuper fuit disputatio: causam ipsa cuius exemplum ad te mitto, declarabit epistola. Inde reuersus nuncius attulit epistolas et schedas modo dictas, sed praeterea nihil. Quum nihil audiremus de poculo quod illustriss. tua celsitudo nec promerenti nec expectanti se misisse scribit, rogare coepimus nuncium vnde recepisset eas litteras: ait a quodam, vt apparebat, docto, qui venerat ad hoc concilium, alioqui prorsus ignotum. Suspicabamur venturum per Copergum. Is ante paucos dies misit huc xenia quaedam ex Polonia missa, nec vllam in litteris fecit poculi mentionem. Si quo casu poculum apud te mansit, bene res habet. Ego enim iam eius muneris fructum percepi, videlicet testimonium tuae erga me beneuolentiae. Sin missum est, non est committendum vt tibi simul et mihi pereat. Si haec epistola reddetur in tempore, poteris ad nundinas Francfordienses significare cui commiseris.

Hoc tantum in praesentia licuit scribere, et valetudine et laboribus oppresso. Precor vt Dominus illustrissimam celsitudinem tuam prosperet in omnibus.

Datum Basileae 3. Calend. August. Anno 1526.

E. T. Cels. addictiss. mancipium
Erasmus Roterodamus
mea manu subscripsi.

Illustriss. Saxoniae Duci Georgio etc.

1727. 30. M.D.XXVI *a* *Lond.*: D M XXVI *γ*. 1728. 1. Salutem plurimam *a*: ERASMVS ROTERODAMVS GEORGIO DVCI SAXONIAE S. D. *H*. 2. curaueras *H*. 3. mihi *om.* *H*. 11. illustriss. *om.* *H*. tua *add.* a^2. celsitudo *a*: benignitas *H*. 14. ignotum *pro* ignoto *scriptum esse liquet*. 18. testimonium *om.* *H*. 19. committendum est *H*. 22. et *ante* valetudine *a* N^1: vt HN^2. 26. E. T. Cels. . . . 29. Georgio etc. *add.* a^2: *om.* *H*.

1728. 3. scribam alias] Ep. 1743. 7. epistolam] Ep. 1708. 8. exemplum] Dresden MS. Loc. 10300, f. 17. 15. Copergum] Cf. Ep. 1560. 11n. xenia] See Epp. 1660. 48, 1752. 7n. 22. valetudine] See Ep. 1729. 18n.

1729. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 280. Basle.
O^2. p. 194 : Lond. xxx. 43 : LB. 827. 30 July 1526.

[The year-date is amply confirmed by the contents. For the forms of heading and address see Ep. 1085 introd.]

S. P. De Philippo facile satisfactionem accipio. Nesenus erat vehemens et constans amicus, sed mihi infoelicissimus. Is, vti suspicor, instigauit Lutherum vt sic scriberet in Regem Angliae et in Cochleum. Oecolampadio curaui protinus reddendas litteras tuas. Quid ille moliatur nescio.

Quod meministi de litteris ac munere Ducis Georgii, litterae iampridem redditae sunt ex Baden, vbi fuit disputatio. De munere nihil audio. Copergius misit duas pelles Sabellinas; sed epistola Bonifacio missa mentionem facit fasciculi albarum pellium. Forte Polonus mutato consilio seruauit per alium mittendas.

Alberto Durero quam gratiam referre queam cogito. Dignus est aeterna memoria. Si minus respondet effigies, mirum non est. Non

1. S. P. *P* : BILIBALDO SVO ERASMVS S. P. O^2. 8. Conpergius O^2 : Compergius *LB*. Sabellinas *correxi, secundum La. E.* 9, *cf. Epp.* 850. 37, 1047. 43 : Gabellinas *P*. 9. fasciculi *LB, sicut in La. E.* 9, 11 : vasciculi *P*. 10. *P LB* : Polonius O^2.

---

1. Philippo] Melanchthon: who was now at Nuremberg, and was complaining of Erasmus' treatment of him in the *Hyperaspistes* (BRE. 257).

Nesenus] Cf. Epp. 1479. 86n, 1523. 202–3.

3. Lutherum] See Epp. 1308. 9n, 1773. 17n.

4. in Cochleum] See Ep. 1863. His attacks on Luther had begun at Worms (cf. LE^2. 442); and he continued them with *De gratia sacramentorum aduersus assertionem Marti. Lutheri*, Strasburg, Jo. Grieninger, 5 Dec. 1522. Nesen sent a copy of this to Luther; who promptly replied with *Aduersus armatum virum Cokleum*, Wittenberg, Jo. Grunenberg, ⟨March⟩ 1523, in the form of a letter addressed to Nesen (LE^2. 625). Cochlaeus rejoined with *Aduersus cucullatum Minotaurum Wittenbergensem iterum*, ⟨Cologne⟩, *s.n.*, July 1523, also addressed to Nesen; to which Luther contemptuously made no reply. See the Weimar edition of Luther's *Werke*, xi, 1900, 292–306.

Oecolampadio] Pirckheimer's letter probably answered Oecolampadius' of 13 April ⟨1526⟩, in which he had written 'Nondum deliberaui an tuo commentario respondere velim': P. p. 321.

6. Ducis Georgii] See Epp. 1691, 1728.

7. disputatio] See Ep. 1708.

8. Copergius] See Ep. 1560. 11n.

epistola] La. E. 9 (Basle MS. Ki. Ar. 18^a. 259), Jo. Lasky to Boniface Amerbach, from Poznán, 8 April 1526: 'Mitto preterea Erasmo et tibi duas pelliculas quas nos Sabellinas vocamus, et duos fasciculos candidarum pellium quas Armellinas vocant, sed ea lege vt optio deligendi ⟨diligendi *MS.*⟩ apud Erasmum maneat, quid velit sibi seruandi: quod te quoque illi non inuisurum credo'. It was delivered at Basle 'sub finem Iulii'; Basle MSS. C. VI^a. 73. 398, 129. On 1 July Lasky wrote again (La. E. 11), saying that the ermines had been sold at Nuremberg by mistake; 'in quorum tamen locum iterum mitto eadem, hoc est candidarum pellium fasciculos duos'.

10. Polonus] Jo. Lasky.

11. Durero] He evidently had now completed the well-known engraved portrait of Erasmus, dated 1526; which had been in contemplation since 1525 (see Epp. 1536. 11–14, 1717. 72).

12. memoria] Pirckheimer had long been pressing Erasmus to compliment Durer by some published eulogy of him; cf. Epp. 1376. 1–2, 1893.

enim sum is qui fui ante annos quinque. Iam fere biennium est, quod sub Februarium laborans calculo sic concussus sum vomitionibus, vt ex hoc tempore semper decreuerit corpusculum, quod ante solet post morbum sarciri. Aliquot menses sat commode valueram. Sed praeter expectationem velut ex insidiis obortum est aliud malum. Mirus vrinae fluxus, primum sine dolore, mox cruciatus velut ex locis exulceratis cum fluxu materiae, veluti gypsatae, mira copia. Medici non plus adferunt spei quam muscae. Aut vesicae calculus aut exulceratio mors erit. Dabit Dominus, vt spero, tolerantiam. Memoriam mei vobis amicis commendo. Alias copiosius : hoc nunc tantum licuit. Bene vale.

Basileae 3. Cal. Aug. Anno 1526.

In quibusdam de Eucharistia ego velut parum eruditus subdubitarem, nisi me confirmaret autoritas Ecclesiae. Ecclesiam autem voco consensum populi Christiani per vniuersum orbem. Litteras quas scripsi Duci Georgio cuperem quam celerrime ad eum perferri.

Ornatiss. D. Bilibaldo Pirckheimero, senatori.

1730$_{1755}$ FROM BERNARD OF CLES.

Leipzig MS. Spires.
EE. 52. 1 August 1526.

[An original letter, written by a secretary and signed by the Bishop, but with the address-sheet missing : answering a letter, which no doubt replied to Ep. 1710.

The ms. year-date is sufficiently confirmed by the mention of Erasmus' illness ; cf. Ep. 1729. 18n.]

VENERABILIS et egregie, nobis sincere dilecte, vestris nos proximis litteris plurimum delectati fuimus, quippe que non minus summi vestri erga nos amoris et beneuolentie plene quam disertissime vise sunt. Illud autem nobis permolestum fuit, quod et corporis aegritudine et quorundam sceleratorum hominum conspiratione vos vexari percepimus ; sed hoc postremum vobis non nisi iucundum esse debet, quum intelligatis omnem excellentiam inuidiae velut esse obnoxiam. Quare animo forti magnoque sitis, ac vestra et prudentia et patientia vtimini, atque vobis persuadeatis praestanti ingentique virtuti nihil

1729. 30. Ornatiss. . . . senatori *om.* O^{a}.

1729. 13. ante annos quinque] Perhaps an inaccurate time-reference to his meetings with Durer in 1520; see Epp. 1132, 1136 introdd.

fere biennium] A very loose description of the interval since Erasmus' illness in Feb. 1525 ; for which see Ep. 1543. 14n. For his character in this point see Ep. 1699. 1n, and cf. the preceding note.

18. aliud malum] For this illness see Epp. 1728, 1730, 1735, 1743, 1744, 1749, 1759. It may be taken to have begun about the turn of the months June–July ; since in Ep. 1743 he assigns it to the former, in Ep. 1735 to the latter. Boniface Amerbach reported to John Lasky <c. 9 Sept. 1526> (Basle MS. C. VI^{a}. 73. 398) : 'Vereor (vtinam fallar !) ne diu habituri simus hominem immodicis laboribus perpetuoque studio exhaustum. . . . Accessit nunc nouum morbi genus, nempe exulceratio vesicae, ex peculiari morbo calculi prognata : ex qua ita animum despondit vt sese non diu superuicturum subinde repetat. Faxit Deus ne eo viro priuemur !' Cf. Ep. 1893.

20. Medici] For Erasmus' opinion of the Swiss physicians see Epp. 1522. 83n, 1564. 35–6, 1735. 9–13, 1744. 113–14, 1759. 31–2.

25. subdubitarem] Cf. Ep. 1717. 52–3.

28. Litteras] Ep. 1728.

tandem neque ad dignitatem neque ad emolumentum deesse posse. Illud tantum vobis curandum est, vt valitudo vestra vobis maxime curae sit, vt non solum vobis sed etiam nobis aliis, qui ob doctrinam et preclariss⟨imas⟩ virtutes vestras vos summopere diligimus, quamdiutissime viuatis; nostraque opera, quam vobis paratissimam offerimus, ad commoda et ad dignitatem vestram pro arbitrio vtimini. Ex Spira kl. Augusti 1526.

Bernardus episcopus Tridentinus.

1731. From Charles V.

Simancas MS., Est. 1554, f. 553. Granada.
4 August 1526.

[A rough-draft, composed in Charles' name and written by A. Valdes (Ep. 1807) as Imperial secretary: in the State Archives at Simancas. Valdes also inscribes it in the left-hand top corner 'Erasmo'; but the dates and address are by another hand, of some one (? Gattinara) connected with the secretariat, for it similarly supplies the dates to Valdes' rough-draft of Ep. 1920. The year-date is confirmed by Charles' residence at Granada. For the date of delivery cf. Epp. 1768. 20–21, 1778. 17, 1788. 1–4.]

CAROLVS &C.

Honorabilis, deuote, dilecte. Nihil nobis nec iocundius nec gratius accidere poterat quam quod intelleximus te ex professo Lutherane impietatis hostem factum: non quod antea te cum Luthero sentire nobis persuaderemus, verum a te quod nunc prestas, non mediocri affectu expectabamus. Vnde licet potiora premia, ab eo a quo vera pietatis munera emanant, sperare debeas, nec deerimus et nos ita tecum agere vt omnes inteligant quanti tuum ingenium animumque vere pium faciamus, tuique obtrectatores, qui bonarum litterarum ac vere pietatis studia pertinaciter inse[n]ctantur, deinceps oblatrare desinant, sciantque Caesarem pro Erasmo tanquam pro viro omni eruditionis ac syncere religionis genere pollente stare, eiusque nomen et gloriam non secus ac propriam protecturum.

Tu vero inter tot labores valetudini consule—nam ea aduersa grauiter te laborasse moleste audiuimus—ac omnia optimi Principis officia a nobis specta.

Dat. Granatae die quarta Augusti 1526.

Honorabili, deuoto, nobis dilecto Erasmo Roterodamo, consiliario nostro.

1732. From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. p. 970 (α). Bruges.
Vi. E., f. 85 v°. (β): Lond. Viv. 16: LB. 829. 6 August 1526.

[The year-date is confirmed by the news from Louvain: see Ep. 1765.]

VIVES ERASMO.

Ego ad te literas dedi ex Britannia bene longas multis de rebus,

1731. 2. ex professo] By the appearance of the *Hyperaspistes* (Ep. 1667); a copy of which had probably been sent to Charles.

8. obtrectatores] For an attack made upon Erasmus at this time by Dominicans at the Court see Epp. 1902, 1903, 1913.

13. ea aduersa] See Ep. 1729. 18n.

1732. 1. literas] Not extant. For

more meo; dolerem, si non crederem esse ad te perlatas. Tuas iampridem nullas accepimus; occupationibus id tuis adscribo. Nam tibi iter tuum recta eunti de semitis κύνες ὑλακτοῦσι. Itaque cogeris paulisper deflectere, vt molestiam dimoueas quae iter remoratur. Possem referre tibi praeclara aliquot hominis illius facinora; verum malim non agi inter vos de vita, sed de sententia. Reliqua κατὰ τοῦ Λουθήρου ἐκδέχεται.

Olim ad te destinaueram scribere (sed nescio quemadmodum excidit), vt libros omnes tuos cures, dum viuis, redactos in certos aliquot tomos excudi. Non dubito quin aliquid tibi tale in mentem multo antea venerit, et hoc animo moliaris; sed eo facies celerius, cum intelliges alios quoque impense cupere. Multae sunt tuorum operum editiones atque impressiones. Si e vita discedas, vt tibi est ac nobis omnibus discedendum, priusquam omnia collegeris, et quae sit postrema iudicii tui mens declaraueris, qua et te profitearis stare et alios velis idem facere, quicunque sunt tecum sensuri, magnopere timeo ne magna sequatur operum tuorum confusio ac perturbatio: vnde periculum sit ne pereat tibi tua gloria (sed hoc fortassis ad te leue), sed certe fructus quoque studiorum tuorum, cum haerebit lector, incertus quid demum ipse vel probaris vel improbaris. Nam nunc qui editiones distinguunt, vtcunque sensum animi tui deprehendunt; posteri vero, quibus editiones separare non licebit, confundentibus omnia typographis, maxima monumentorum tuorum vtilitate frustrabuntur. Adde iis quae, vt alia alio deferuntur, complura sunt abs te edita; quorum titulos ne audiuerunt quidem homines tui nominis perstudiosi, et qui plurimum se per opera tua profecisse sentiunt ac prae se ferunt.

Inter quos sunt nonnulli qui ex me quaerunt quo fine existimem introductam abs te disputationem illam Ἰχθυοφαγίας, de Voto, et iv praeceptorum in opere tituli Puerilis, et quod videtur pueris scriptum, rem tantam neutiquam intellecturis. Respondeo quaedam; quis vt illis satisfaciam nescio, mihi vtique non satisfacio: nam

7. de *ante* vita β: de/de α. 30. iv *scripsi*: ui α: vi β.

Vives' recent visit to England cf. Ep. 1665. 20–21.

4. κύνες] Cf. Ep. 495. 19.

6. hominis illius] Evidently Luther: controversy with whom (cf. Ep. 1667) was one of the 'occupations' which had caused Erasmus to turn aside from the course of his work.

7. Reliqua] 'As a conclusion, a verdict against Luther is expected'.

10. libros omnes] Vives clearly had not seen the proposals for this collected edition, in *Cat. Luc.* as enlarged in Sept. 1524 (I, pp. 38–42). Erasmus made provision for undertaking it, in his will of 22 Jan. 1527 (App. 19. 43–115); cf. Ep. 1437. 143n.

29. ex me quaerunt] Erasmus replies to this point in Ep. 1830. 5 seq.

30. Ἰχθυοφαγίας] The Colloquy of this name, which had just appeared, for the first time, in the edition of Feb. 1526.

de Voto] The conversation between Arnold and Cornelius, first printed in March 1522 (see Ep. 1262), is entitled in some of the authorized editions *De votis temere susceptis*. This point had already been attacked by Egmondanus; see Epp. 1296. 24n, 1301 (*a*).

30–31. iv praeceptorum] At the opening of the *Confabulatio pia* or *Pietas puerilis*, first printed in March 1522, Erasmius and Gaspar converse: 'Quid igitur est religio? Est purus cultus numinis, et obseruatio praeceptorum illius. Quae sunt illa? Longum est, sed, vt in summa dicam, in rebus quatuor est sita' (f°. e[3] v°: LB. i. 649A).

alienissima videtur mihi et loco et personis illis dissertio, ἵνα δοκεῖς μὴ τὸ πρέπον τηρηθῆναι. Itaque non videtur fuisse faciendum; praesertim cum offensione multorum, συνιεὶς τινῶν. Sed nihil dubito quin tibi facti tui pulcherrime constet ratio: quam non grauaberis primis litteris quas ad me dabis, vno aut altero verbo subiicere, ad eximendum et meum et meorum amicorum scrupulum.

Curtius venit heri Louanio. Narrat Vincentium tuum et Gotscalcum agere animam. Ecmondano multa et dira esse anginam comminatam, et comminari atrociora indies: itaque vereor ne non tollat. Tum et Latomum Cameraci viuere. Quanta ruina Academiae, prostratis tot et talibus columnis!

Rhenano et Frobenio tuo multam ex me S., simul et Cantiunculae, si isthic adsit. Saluebis a Laurino. Cura valetudinem tuam, mi praeceptor, et nos ama. 6. Augusti. Brugis 1526.

1733$_{1736}$ From Germanus Brixius.

Breslau MS. Rehd. 254. 40. Gentilly.
EE^{2}. 43. 11 August 1526.

[An original letter, by a secretary: the time-dates, postscript and address (ll. 99–104) added by Brixius himself. The ms. year-date needs no confirmation.

On the appearance of Erasmus' Greek text of Chrysostom's *De sacerdotio* in May 1525 Brixius took up the suggestion made there in the preface to Pirckheimer, for a new translation which should improve upon the inadequate work of Anianus; see Ep. 1558 introd. This he completed on his newly purchased estate at Gentilly in the outskirts of Paris, and at the advice of friends allowed it to be printed by Badius; the title being *Chrysostomi quod multae quidem dignitatis sed difficile sit episcopum agere dialogus*, 5 Aug. 1526. In a long and eloquent preface, dated 8 July, after eulogies of John Lascaris, from whom he had learnt Greek in Venice, and of F. Deloinus, recently dead (cf. Ep. 1571. 1n), he recounts with delight his retirement to Gentilly and resumption of his Greek studies, first in the classics and then in the Fathers, with the aid of Jerome Fundulus of Cremona; who had been his teacher 'annum hunc iam tertium post Lascaris mei a nobis in Italiam discessum'. Then he extols Francis I's new proposals for carrying out the long-delayed foundation of the trilingual Collège de France (see Ep. 522 introd.), and finally writes of Erasmus as 'homo amicitia mecum veteri et ea minime vulgari coniunctus, idemque vnus nostro seculo dignissimus qui subactis eloquentiae tum Graecae tum Latinae, doctrinae sacrae pariter ac prophanae hostibus innumeris, tanquam triumphum aliquem immortalem gloriosissime reportet: cuius exemplum atque aemulatio prouocauit inflammauitque me vna cum multis ad sacrarum literarum amorem studiumque capessendum; ex cuius item laboribus, vigiliis, operibus nunquam equidem inficiabor, nunquam dissimulabo fructum non mediocrem in vtriusque linguae intelligentia me cepisse—Erasmus, inquam, vir a nemine vnquam a doctrina, ab ingenio, ab eloquentia satis laudatus'.

Being dissatisfied with Badius' printing because of the numerous errors (cf. l. 40n), before the book had been out a week, he wrote to Erasmus suggesting that Froben should reprint it. Erasmus did not favour the proposal for immediate reissue (Ep. 1736), but promised to combine the work with some translations of his own, which he contemplated making so soon as he could find time. This promise he executed in the volume of Chrysostom's *Lucubrationes* which Froben printed for him in March 1527 (Ep. 1800); where nearly 100 pages are occupied with Brixius' translation and preface, including the passage here cited. This and

34. δοκεῖς *scripsi*: δοκεῖν *aβ*.

40. Curtius] See Ep. 1347. 392n.
Vincentium] † 4 Aug. 1526; see Ep. 1196.
40–41. Gotscalcum] Rosemondt, † 5 Dec. 1526; see Epp. 1153, 1765. 62–3, 1768. 46–7.
41. Ecmondano] † 23–4 Aug. 1526; see Epp. 878. 13n, 1765. 31–62.
43. Latomum] See Epp. 1256. 75n, 1695. 23.

another translation by Brixius appear also in the Froben Latin Chrysostom of Aug. 1530.

Jerome Fundulus or Fondulus, whom Brixius mentions in his preface quoted above, and to whom Erasmus sends greeting in Ep. 1736. 42, had been a pupil of Musurus, and then had lived with John de Pins (Ep. 928. 36n) at Venice in 1518, as his Greek teacher: see Lo. E., where his name frequently occurs (ff. 70, 80–1, 91, 93), and letters between De Pins and Brixius (Nimes MS. 215, ff. 162, 163, 168 v°). In 1520 he was in Paris, enjoying the patronage of the Queen-Mother, Louise of Savoy; and on 27 Jan. 1523 (? 152¾) he wrote to De Pins from Paris, congratulating himself on living and working with Brixius (ibid. f. 168). In 1527 he received a pension from the Crown, and subsequently he held a post in the royal secretariat. For a visit to Basle in 1527 see Ep. 1910. In 1536–7 he was in the household of Card. Tournon (Ep. 1319 introd.): see D. Coronius' preface to Ruellius' translation of Dioscorides *de medica materia*, Paris, S. Colinaeus, 1537, f°. Aa⁴ v°. It appears that he was in orders, for in Feb. 1538 he was making efforts to obtain the priory of Suresnes, near Paris (*Actes de François I*). In 1538–1540 Francis I sent him to Italy to collect mss. and old books for the library of the Collège de France (Lefranc pp. 153, 158). Jöcher mentions two men of learning of the same surname at Cremona, one in xiv^c and the other in 1580.]

GERMANVS BRIXIVS ERASMO ROTERODAMO.

Memini ad te scribere anno proximo, Erasme doctissime, Chrysosthomi περὶ τῆς ἱερωσύνης libros cura tua per Frobenium istum typis Graecis tum primum excusos sic me, statim atque eos olfecissem, elegantia sua ad sese illexisse, vt ab eorum lectione assidua auelli haudquaquam possem. Illis ipsis quum me totum menses aliquot iam tum addixissem, aliis interim autoribus tum Graecis tum Latinis prorsus intermissis, sensissemque venustissimum, elegantissimum, grauissimum illum Chrysosthomi, autoris vere aurei, cum Basilio suo dialogum miris me modis affecisse; tum autem sic mihi familiarem, sic domesticum assiduo attrectatu atque vsu redditum, vt nullum ego commentarium autoris cuiusquam siue Graeci siue Latini magis ad manum haberem; factum est nescio quo pacto vt noctes aliquot in eo dialogo Latine per me reddendo insumere placeret, non eo quidem consilio vt noctes illae in lucem aliquando prodirent—quid enim lucis, quid luminis sperare iis vnquam possimus, quae a nobis scripta elaborataque fuerint?—verum vt ocii mei Gentilliaci (praedioli nostri nomen id est, a Lutetia circiter passus mille distantis, a me hoc ipso anno ea de causa empti, vt haberem quo inuitare amicos et vbi me oblectare, vt Tullii verbis vtar, sine interpellatoribus possem)—vt ocii, inquam, mei Gentilliaci primitias captans ingenium hoc tantum exercerem, stylumque Latina cum Graecis coniungens meliorem plenioremque redderem.

Verum quum noctium earundem labore perfunctus, amicis quibusdam (vt sunt nonnulli in amicitia perfaciles ac quibus amicorum etiam naeui stomachum non faciunt) magis etiam quam mihi ipse placuissem, placuit illis ad eam rem auctoribus famam hanc vigiliis huiusmodi seu nugis potius diuulgandis periclitari. Eas quum Ascensio nostro formulis excudendas tradidissem essetque praelo impressorio operisque ipsis ex more praefuturus Ascensii filius natu

1–2. Chrysosthomi] See Ep. 1558.

19. Tullii] *Off.* 3. 14. 58.

29. filius] M. Renouard has nothing more to contribute about him. His death may be dated within narrow limits. In Brixius' preface, 8 July 1526, there is no mention of it; in a note prefixed to the *Errata* (f°. Aa³) and obviously composed just before the completion of the book on 5 Aug., it

maximus, adulescens vt supra aetatem supraque aequales omneis suos eruditus, ita summa diligentia in animaduertendis expungendisque mendis omnibus impressoriis inprimis commendatus, ecce charta vna et altera vixdum excusa repentinus adulescentis interitus sic Ascensianam officinam luctu compleuit, sic moerore conturbauit, vt non potuerit pater in tam recenti tamque iusto extincti filii dolore iustam castigandis operis nostri formulis operam impendere; me interim horum hortorum amoenitate animum studiorum intentione delassatum nonnihil remittente atque reparante. Quem animum equidem non putabam demittendum ad molestiam indignitatemque eam recognoscendarum formularum deuorandam; abunde satisfecisse ratus, si exemplar castigatum dedissem.

Qua ratione effectum est vt chartulae nonnullae mendas aliquot insignes infamesque contraherent, eae potissimum quae in operarum manus primae inciderunt, dum festinantibus illis graue est (neque enim cessare vnquam opusque semel coeptum intermittere nisi horis statis volunt) chartas ipsas ab Ascensiani praeli archicacographo dixerim verius quam archichalcographo, recens in demortui locum suffecto, vtcunque recognitas castigatasque praestolari. Nam Ascensius ipse recognitionem castigationemque seu conspurcationem potius deprauationemque huiusmodi adeo non agnoscit, vt eam totam strenue in suum illum vicarium, hominem mehercule lepidum atque adeo, quod ad me quidem spectat, inauguratum inauspicatumque, reiiciat; idque vnum mihi solatium ac remedium reliquum faciat, vt operarii vicariique sui indiligentiam, ignorantiam, infantiam, impudentiam, insaniam excusem feramque, Nicolao Beraldo, Iacobo Tusano, Petro Danesio nostris sortem interim meam seu impatientiam potius commiserantibus. Quis enim tam patienti stomacho esse queat, vt ad commissa flagitiaque huiusmodi, fuste potius quam ira vindicanda, non statim animo grauissime conturbetur?

Certe nebulo ille, quisquis is fuit, qui manus sacras impurasque Chrysosthomi sacris tractandis eiusdemque a me versi formulis impressoriis recognoscendis castigandisque admouit, tantum sibi ipse, si diis placet, iuris sumpsit arrogauitque, vt non solum voces aliquot a se praepostere intellectas de meo exemplari sustulerit, earumque loco subdititias quasdam ad rem minime accommodas supposuerit, verumetiam schemata aliquot Romana troposque Latinos adulterarit, viciarit atque in illorum locum Gothicos quosdam ac plane barbaros suffecerit. Diceres illi propositum institutumque vnum hoc fuisse, vt tyrocinium rudimentumque artis suae nominis nostri traductione poneret. Cuius quidem rei plenam

---

is deplored. Though it carries no name, the note was no doubt the work of Brixius; for one of its sentences is practically identical with ll. 35–6 here.

40. recognoscendarum] This whole passage shows clearly the indifference with which authors and publishers regarded the work of proof-correcting; also the independent attitude adopted by compositors. Cf. Ep. 1482. 39n.

42. mendas] There are 1½ pages of *Errata* in Badius' volume, f°. Aa².

56. Beraldo] See Ep. 925 introd.

Tusano] See Ep. 810. 450n.

Danesio] A young Parisian scholar (c. 1497—23 April 1577), who like Tusanus had been a pupil of Budaeus: teacher of Greek in the Collège de France 1530, bp. of Lavaur 1557. See Ep. 2044.

fidem facere potest exemplar meum, quod de Ascensianis manibus receptum penes me asseruo, si qui forte postea tam maligni erunt (vt non defore auguror) vt calumniari velint, me primum, dum scriberem, in errata illa impegisse, deinde dum opus ipsum excuditur, ab aliis submonitum illa eadem expunxisse. Alioqui enim existimo candidissimum quenque lectorem eumque potissimum, cui vacabit recto animi iudicio phrasim nostram vniuersam vndique versare, rimari, expendere, naeuos illos in typographi potius quam in nostra, scriptoris, nisi fallor, haud admodum rudis, officina natos facile statim olfacturum.

Proinde vt animo tandem meo temperem, opus ipsum sic, vt dixi, in Ascensiana officina male habitum, a mendis tamen omnibus impressoriis per me re quidem adhuc integra assertum (eas enim omneis, antequam euulgaretur liber, annotauimus expunximusque, nisi si quae nos forte latuere) ad te duplici nomine mitto. Altero, vt Brixio amico ocii istius tantum impertias quantum satis erit ad vnicam operis ipsius lectionem deuorandam; altero, vt si opus haudquaquam indignum censueris quod istic quoque inter vos versetur, idipsum prius per te, quibuscunque locis visum fuerit, expurgatum (censurae enim tuae plenam facio potestatem notandi, corrigendi, detrahendi, addendi quod volet) primo quoque tempore Frobenio tuo formulis excudendum tradas. Simul etiam cures vt Frobenius ex iis quos excuderit libris, si quos tamen ille excusurus est, ad nos quinquaginta mittat, aere nostro ab eo largiter redimendos qui eos nobis reddet. Delectant enim nos magnopere Frobenianae formulae, nec nos solum, sed etiam eos omneis qui elegantium literarum studiis capiuntur. Bene vale et me vt soles ama. Ex hortis nostris Gentilliacis.

Tertio Id. Augusti M.D.XXVI.

Haec eadem epistola ad te iam missa est eodem exemplo per Conradi bibliopolae famulum.

Ianus Lascaris noster ad nos rediit, estque ille hodie Lutetiae domi meae, nobiscum menses aliquot victurus.

D. Erasmo Roterodamo, vtriusque literaturae principi.

1734. To Polydore Vergil.

Chrysostomi in Ep. ad Phil., 1526, f°. a[2]. Basle.
19 August 1526.

[The preface to Chrysostom's *In Epistolam ad Philippenses Homiliae duae, versae per Erasmum Roterodamum additis Graecis*, Basle, Froben, Aug. 1526 (α). It was reprinted in the *Lucubrationes* of 1527 (see Ep. 1800 : β), but was afterwards withdrawn—for what reason is not clear: so that it does not appear in the Froben and Chevallon Chrysostoms of 1530 and 1536, nor in the Basle *Opera* of 1540, vol. viii. The dedication was perhaps made as an acknowledgement of Polydore's gift mentioned in Ep. 1702. 16–19. The year-date needs no confirmation.]

82. tamem *MS*. 84. entequam *MS*.

---

100. eodem exemplo] Cf. Ep. 1585. 1–2n.
101. Conradi] Resch; see Ep. 330. 14n.
102. Lascaris] See Ep. 269. 51n.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQVE STVDIORVM PATRONO, POLYDORO VERGILIO VRBINATI, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

NVPER ex Italia nactus aliquot diui Ioannis Chrysostomi lucubrationes, doctissime Polydore, visus sum mihi Croesi thesauros accepisse. Quoniam autem angustia temporis non patiebatur vt ex his iustum volumen ad te mitterem, flosculos aliquot decerpsi, μνημόσυνον futuros huius amiculi, qui te ex animo, sicuti debet, et amat et veneratur. Id eo feci lubentius quod intelligam te pristinis studiis tuis et Graecanicam literaturam et sacrorum voluminum cognitionem admiscere: quorum vtrunque compendio facies, si Chrysostomum Graece loquentem admittes in confabulationem. Duas Homilias nos vertimus, tertium libellum tibi vertendum reliquimus.

Equidem animum istum tuum vehementer probo: nam hic est ordo verissimus, vt ab humanis ad diuina proficiamus. Nolim te tamen Musarum patrocinium deponere; quae nescio quo malo fato in his mundi dissidiis frigere videntur, nimirum pacis alumnae. Nos, quoad per aetatem licuit, sedulam illis prouehendis nauauimus operam. Nunc illud Horatianum mihi videor vsurpare posse:

> Vixi Camoenis nuper idoneus,
> Et militaui non sine gloria;
> Nunc arma defunctumque bello
> Barbiton hic paries habebit.

Quanquam ita desii musicam vt gladiator esse coeperim. Quod vnum igitur superest, alios ad bonarum literarum defensionem adhortor: quam quidem ad rem tu plurimum momenti mihi videris allaturus, vel ob eruditionem istam singularem, vel ob autoritatem quam tibi quum fortunae dignitas, tum vitae integritas apud omnes conciliauit. Quare te publico studiorum nomine rogo, vt quod hactenus studiose fecisti, posthac facias ardentius; hoc officio candidissima quaeque ingenia tibi deuincturus. Vale.

Basileae 14. Cal. Septemb. An. M.D.XXVI.

1735. TO WILLIAM COP.

Opus Epistolarum p. 733. — Basle.
N. p. 699: Lond. xx. 4: LB. 830. — 27 August 1526.

[The first portion of this letter is greatly amplified in Ep. 1759, written about this time to another physician. The year-date is confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. GVILHELMO COPO MEDICO S. D.

MAGNO affectu desideraui tuam praesentiam, medicorum disertissime Cope, in hac affectissima valetudine. Ex quo coeperam

1734. 10. Duas *scripsi*: Quas αβ. 31. Septembris β. 1735. 2. affectissima *H*: ? afflictissima, *cf. v.* 1, *et vide Ep.* 1737. 2.

1734. 1. ex Italia] Cf. Epp. 1623. 9n, 1705. 6n.
15–16. pacis alumnae] Cf. Cic. *Phil.* 7. 3. 8.
17. Horatianum] Cf. *C.* 3. 26. 1–4.
23. gladiator] Cf. Epp. 1522. 20, 1674. 23–5, 1675. 32, 1677. 9–10, 1678. 23–5.
1735. 2. valetudine] Cf. Ep. 1729. 18n.

diluere vinum aqua ex glycyrrhizo decocta, mitius me tractauit calculus, et iam mihi gratulabantur amici tanquam libero. Verum hoc Iulio proximo subito obortus est fluxus quidam vehemens vrinae, non sine laceratione viarum, primum absque magno dolore; post vnum aut alterum diem sequutus est cruciatus, quasi calculus haereret in vesica, qui non posset expelli. Effluebat interim mira vis vrinae gypsaceae veluti pus quoddam. Territus consului medicos quos hic habemus: dignos hoc populo, qui non admodum viuit medice, nec bibit modice. Nihil adferebant spei. Alius suadebat thermas Badenses, alius diuinabat aliud. Itaque medicos dimisi, committens me Domino. Et cruciatus quidem ille mitior est, materiae quoque vis aliquanto minor. Apparet tamen exhulcerationem aut scabiem esse organorum vrinalium. Aiunt Thomam Linacrum hoc malo mortuum esse. Quando per valetudinem et bellorum minas mihi non licet te visere, maiorem in modum te rogo vt scripto mihi digneris succurrere.

Monachi ac monachorum similes theologi quidam deuotis animis conspirasse videntur, vt libros Erasmi excutiant e manibus hominum, vt posthac legamus libros Beddae, Sutoris et similium. Leus, vt suspicantur, apud vos et Hispanos παραπρεσβεύων, his furiis perstrennuam nauat operam: nec cessat tuus Aleander, nisi mentiuntur multi. Quis sit horum tumultuum futurus exitus nescio. Solus cum tot monstris pugnare non possum, ni principes interponant autoritatem suam. Pontifex imposuerat silentium Louaniensibus blateronibus. Impetrarunt clam a Datario veniam exequendi suum officium, me tamen non laeso. Interposuerat seuerissimum aedictum Caesar. Eo exhibito accurrerunt Mechliniam, et impetrarunt ab aula aedicti interpretationem, quae prorsus irritabat quod Caesar scripserat.

Papilio et Molinius periit. Berquinus in carcere disputat cum theologis. Rex satagit rerum suarum; precor vt Deus omnia vertat in laetos exitus.

Qui has perfert, omnino voluit tibi commendari. Quid sit negocii melius ex ipso cognosces; est enim Mercurialis καὶ φλυαρεὺς μέγας.

---

10. medicos] Cf. Ep. 1729. 20n.

12. thermas Badenses] This term appears to have been used indifferently for Baden in Baden (HE. 120 = BRE. 107; but in HE. 126 Hutten speaks of having been at Wildbad) and the Swiss Baden in Aargau (cf. Epp. 1708 introd., 1715): see Gesner's *De Thermis*, first printed in the Junta *De Balneis*, Venice, 1553, pp. 291–2, 297. It is difficult to determine which is meant here. The 'balneae Badenses' to which Beatus Rhenanus was taken shortly before his death (BRE. p. 11) were probably those in Baden.

13. dimisi] Cf. Ep. 867. 232–3.

16. Linacrum] † 20 Oct. 1524.

20. excutiant] Cf. Epp. 1296, 1299, 1537. 27n, 1697. 23–5, 1732, 1747. 66–8.

21. Leus] Erasmus' former adversary (Epp. 765, 1037 introdd.), since 1523 Royal Almoner, had been sent on a diplomatic mission to Spain in Nov. 1525 (Brewer iv. 1798). He delivered Henry's letters to Charles on 10 Jan. at Toledo, and thereafter followed the Court to Seville and Granada in 1526; returning to England in 1529. Cf. Epp. 1744. 125, 1747. 76, 1785. 31–5, 1796. 6, 8nn, 1815, 1909.

23. Aleander] Cf. Ep. 1717. 33n.

26. Pontifex] See Epp. 1589, 1717. 7n.

27. Datario] Giberti; see Epp. 1443[a], 1481, 1717. 12–14, 1747. 38–40.

28. aedictum] See Ep. 1690. 119n.

30. irritabat] Cf. Ep. 1717. 16n.

32. Papilio] See Ep. 1599. 15n.

Molinius] See Ep. 1722. 62–3.

Berquinus] See Ep. 1692.

36. Mercurialis] i.e. engaged in trade; cf. Epp. 61. 81, 70. 9.

Audies quidem, ἀλλὰ μὴ πιστεύσεις. Gratum erit si miseris remedium, et si quid erit in aula quod mea refert scire. Bene vale cum coniuge et liberis.

Basileae sexto Calen. Septemb. Anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

[1733]1736. To Germanus Brixius.

Opus Epistolarum p. 738. — Basle.
N. p. 704: Lond. xx. 10: LB. 785. — ⟨c. 27 August 1526.⟩

[Perhaps sent with Ep. 1735, also addressed to Paris. The year-date in the text is evidently an addition made in H. For a continuance of the correspondence see Epp. 1795. 10n, 1817, 1835.]

ERASMVS ROTERODAMVS GERMANO BRIXIO S. D.

In Chrysostomo vertendo videre mihi mirificum artificem praestitisse, illiusque copiam tua copia superasse. Proinde si parum fauerem tuae gloriae, mi Brixi, cui, vt debeo, faueo plurimum, certe fauorem hunc praestarem vel autori Chrysostomo vel operi tam salutifero. Exemplar mihi bis redditum est cum epistola tua. Verum in diariis typographorum primam occupat paginam quaestus. Et id quod vertisti iam ante fuerat versum vtcunque; quod te non opinor fugere. Ad haec totus Chrysostomus hic nuper excusus est magna pompa. Et vt ingenue dicam, mihi non est visa satis idonea tui nominis celebrandi occasio; quanquam habes in te, vir eruditiss., quo non modo tibi celebritatem augeas (iam enim peperisti) verum etiam alios ex obscuris reddas illustres. Certe efficiam vt intelligas me occasioni non defuisse.

Id fiet, si videtur, absolutis Annotationibus, quo in pistrino nunc versor αὖθις αὖ. Vertam, aspirante Christo, Lucubrationes aliquot Chrysostomi nondum aeditas aut versas a quoquam. His adiungam quod misisti, non sine testificatione laudum tuarum; post dabitur opportunitas vt totus Chrysostomus a Frobenio excudatur cum maiestate. Hic curari poterit ne tuus labor vnquam intercidat. Quod prius dixi, fiet ante Pascha, si vita dabitur. In altero tu potes auxilio esse tum mihi tum Frobenio. Multa sunt parum feliciter ab aliis translata. Multa nondum prodierunt. Ego nactus sum commentarios in Acta, quae plane notha sunt; item in Epistolam ad Romanos γνησίους; rursum in Epistolam ad Hebraeos nothos et versos. Item in Epistolam ad Philippenses Homilias duas, sed

1736. 7. iam ante] By Anianus; see Ep. 1558. 202n.
8. totus Chrysostomus] A new edition, in Latin, was produced in Aug. 1522 by Cratander in 5 vols.: to which a sixth, and perhaps a seventh, volume was added in Jan. 1525. See Panzer vi. 233, 252; and E. Staehelin, *Oekolampad-Bibliographie*, 1918, nos. 68, 104.
14. Annotationibus] on the fourth edition of the New Testament: see Ep. 1571. 19n.
15. Lucubrationes] See Ep. 1800.
17. testificatione] See Ep. 1800. 93–99.
18. Chrysostomus] This edition, in Latin, was completed in Aug. 1530.
20. Pascha] 21 April 1527.
23. in Acta] See Epp. 1623. 9n, 1795. 7–8, 1801.
24. ad Romanos] See Ep. 1795. 15.
25. ad Philippenses] See Ep. 1734.

nothas, ni fallor, quas iam aedidi Latinas factas. Praeterea contra Iudaeos, et duodecim ferme Homilias intactas: postremo in Epistolam ad Corinthios posteriorem. Si quid praeterea nancisci poteris nondum versum, verte, aut si quid versum, confer, et adiectis scholiis annota lapsus vel interpretis vel librariorum: ita vendibilius fiet opus.

Habes consilii mei rationem; si quid habes melius, sequar. Proinde fac vt animum tuum sciam quam primum. Non desino prouehere rem litterariam, quanquam video seculum hoc ad Scythicam quandam barbariem tendere, vsque adeo nulla in parte quicquam ὑγιές. Clarissimo viro Ioanni Lascari magnopere gratulor, primum incolumitatem, deinde conuictum tuum, etiamsi hunc tibi magis etiam gratuler. Si nihil scripseris, tamen faciam quod dixi, fauente Domino. Querelam illam de typographis, tametsi iustam, sed veterem tibique cum multis communem, satius existimo dissimulare. Vtinam liceret aliquando coram miscere fabulas, mi Brixi! Vale cum gratissimo tibi sodali tuo. Demiror si ille amicus noster adhuc disputat e cauea. Bene vale.

Basileae. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo †quinto.

1737. To Conrad Pellican.

Zurich MS. F. 80. 481. ⟨Basle.⟩
Hess ii. 602. ⟨c. 27 August 1526.⟩

[An original letter, autograph throughout: given by Pellican to a friend on 17 July 1546, now in the Central Library at Zurich. Evidently of the same period as Epp. 1735, 1744, 1749: probably a little earlier than Ep. 1744, since in that Erasmus knows more about L. Jud's letter and book (l. 1).]

S. P. Nec epistolam nec libellum Leonis hactenus vacauit legere:

1736. 26–7. contra Iudaeos] See Ep. 1800. 102–3.

27. Homilias] See Epp. 1705. 6n, 1795. 14, 1800. 103–5.

28. ad Corinthios] See Ep. 1795. 15.

42. sodali] Probably Fundulus: see Ep. 1733 introd.

42–3. amicus noster] The previous identification suggests that at this point Erasmus had in his mind not Ep. 1733 but Brixius' preface to Chrysostom (see Ep. 1733 introd.), and was thinking of their time together in Italy in 1508–9, there alluded to. Not many of the friends of those days were now living. He perhaps means Andr. Asulanus (Ep. 212. 5n); whom he caricatured cruelly in the colloquy *Opulentia sordida* (first published in Sept. 1531) under the name of 'Antronius'.

1737. 1. epistolam] Not extant; written in Latin. Cf. Epp. 1741. 5–7, 1744. 10–11, 1804.

libellum] *Vf entdeckung Doctor Erasmi von Roterdam der dückischen arglisten eynes tütschen büchlins, antwurt vnd entschuldigung*, ⟨Zurich, C. Froschauer,⟩ 1526; see BEr[1]. III, p. 32. There is a copy in the Library at Basle (Ki. Ar. J. x. 1. 11). It is a reply to the German version of Erasmus' *Detectio Praestigiarum*, Basle, J. Froben, June 1526; for which see Ep. 1708 introd.

Leonis] Leo Jud or Judä (c. 1482—19 June 1542) was son of the parish-priest of Gemar, near Rappoltsweiler in Upper Alsace; both his parents belonging to respectable families. After education at Schlettstadt under Crato Hofman, he matriculated at Basle in the autumn of 1499 to study medicine; but turned off to theology, and made a firm friendship with Zwingli (Ep. 401), who was two years his junior. On graduation, perhaps with Zwingli in 1506, he was for some time deacon of St. Theodore's in Klein-Basel; and then 1512–19, parish-priest at St. Pilt near his home. In July 1519, through

sic obruor laboribus, et valetudo est afflictissima. Successit enim calculo grauius et immedicabile malum.

Multa scribis ad me de nostra amicicia, et interim facis que nec hostes facerent. Capito in litteris interceptis fatetur eum libellum esse tuum, quem tu tuis litteris abiuras. Hic non solum requiro fidem et humanitatem tuam verum etiam prudentiam. Si iugulassem patrem tuum, quid posses hostilius quam hanc mihi suscitare tragoediam ? cuius tu plane es autor, quum ego nec apud te nec apud quenquam mortalium professus sim sententiam quam tu nunc profiteris. Et in re tam periculosa tibi videris ludicram agere fabulam.

At quo tandem consilio moliris ista ? vt persuadeas me sentire vobiscum ? Finge id factum. Ilicone viceritis ? Capito in litteris interceptis scribit me volentem nolentem professurum quod vos. Imo ne sexcenti quidem Capitones hoc efficient, vt profitear quod mihi nondum persuasi. Instat terminus, saltem hanc conscientiam integram offeram Christo. Si confiditis spiritui vestro, factis ipsis declarate. Istae technae rixaeque mihi omnem spem adimunt boni successus. Videre mihi totus immutatus, vtinam in melius ! Ego sane metuo saluti animae tuae : que quod coram Christo loquatur

6. quem . . . abiuras *addidit Erasmus postea in margine, pro his verbis quae deleuerat* : ⟨nec⟩/ Leo vt ⟨vin⟩d⟨icaret ausus⟩ f⟨uisset⟩ nisi ex ⟨consensu vestro⟩.

Zwingli's influence (Zw. E^{2}. 51) he returned to Switzerland as people's-priest at Einsiedeln, and was intimate with the administrator, Theobald of Geroldseck (Ep. 1120. 12n). During this period he translated many of Erasmus' works—the *Enarratio* on Psalm 1 (Ep. 327) in 1520, *Inst. Princ. Christiani* (Ep. 393), *Querela Pacis* (Ep. 603; cf. BRE. 196), and *Enchiridion* (Epp. 164, 858) in 1521, the *Expostulatio* in 1522, and the Paraphrases 1521–3—besides others by Luther (see E. Egli in *Zwingliana* ii. 161–6, 198–208 ; with a portrait). In Feb. 1523 he moved to Zurich as pastor of St. Peter's ; and there the rest of his life was spent, working closely first with Zwingli and then with Bullinger (1504–75). His present difficulty with Erasmus arose out of the *Maynung* (l. 5n), in which he sought to show that on the subject of the Eucharist Luther and Erasmus thought alike. Jud's great work was a revision of the German translation of the Bible, 1540, and a new Latin Bible translated from the Hebrew, 1543. In the preface to the latter, published posthumously by Froschauer at Zurich, Bullinger writes with great admiration of the elder friend to whose loyal support he owed much ; and also of Erasmus, whose work on the New Testament the Zurich Reformers, in spite of their present differences, always valued highly.

See a life by C. Pestalozzi, 1860 ; ADB ; CPR ; and BRE.

2. obruor] Cf. Ep. 1744. 4.

3. immedicabile] Cf. Ep. 1749. 8.

4. scribis] Cf. Ep. 1638. 1–9.

5. litteris] Not extant ; but cf. the next note, and l. 14.

libellum] The *Maynung vom Nachtmal* ; see Ep. 1708 introd. The assertion of Pellican's authorship, though quite mistaken, is found also in a ms. note on the title-page of a copy of Erasmus' reply to it, the *Detectio Praestigiarum*, reprinted at Nuremberg, Jo. Petreius, June 1526, now in the Bodleian (TL. 46. 19) : 'Libellum hunc sine nomine edidit et conscripsit Cunradus Pellicanus, quondam Minorita Basileae, nunc peruersus hereticus et apostata. Quod Capito in quadam epistola ad ipsum conscripta testatus est'. For Jud's authorship of the *Maynung* cf. a letter from him to Bullinger ⟨c. 1526 init., when the book was first composed⟩, printed by Hess ii. 600. He acknowledges it also in the opening words of the *Antwurt vnd Entschuldigung* (l. 1n). The *Maynung* was reprinted in 1543 with the year-date adjusted, at a time when the Eucharistic controversy was again raised (VE. 1314).

6. litteris] Not extant.

14. litteris] See l. 5nn.

nescio. Alios fructus ostendatis oportet, si me vultis in factionem vestram allicere. Est mihi cum coniuratis theologis omnibus bellum internecinum. Et tamen discerpar membratim potius quam vt profitear aliquid contra meam conscientiam. Ego vos relinquo conscientiae vestrae: aequum est vt relinquatis me meae. Quare si vis nostram amiciciam esse perpetuam, mitte istos lusus, quere aliud argumentum. Bene vale.

Agnoscis manum tui, si voles.

D. Conrado Pelicano. Tiguri.

1738. To Bernard of Cles.

Irenaei Opus, 1526, f°. a². Basle.
N. p. 1145: Lond. xxviii. 5: LB. 831. 27 August 1526.

[The preface to Erasmus' Irenaeus (Lat.), Basle, Froben, Aug. 1526 (α), the *editio princeps*; with later Froben editions of 1528, revised (β: see Ep. 2007), and March 1534 (γ). The undertaking was probably suggested to Erasmus by Faber; who supplied him with a MS. from Rome (l. 111), and to whom Ferdinand's interest in the project was perhaps due (cf. Ep. 1505. 42). Erasmus had also two MSS. from monastic houses; but none of those that he used have been identified. It seems as though he did not take the work seriously in hand until 1526 (cf. Ep. 1704. 44); and Faber's MS. was not available until the end of May (Ep. 1715). So that his editing must have been quickly done. See also Epp. 1739, 1754–5, 1771 and introd., 1793.]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC D. D. BERNARDO EPISCOPO TRIDENTINO DES. ERASMVS ROT. S. D.

En tuis, ornatissime Praesul, auspiciis in lucem producimus magnum illum Ecclesiae propugnatorem, ac pro sui nominis augurio pacis ecclesiasticae vindicem, Irenaeum. Nam εἰρήνη Graecis pacem sonat, et in Euangelio Dominus beatos pronunciat εἰρηνοποιοὺς, id est pacificos, 'quoniam' inquit 'filii Dei vocabuntur'. Deus enim non est dissensionis autor sed pacis, qui per Filium suum pacificauit ea quae in coelis et quae in terris. Contra, qui dissidiis orbem concutiunt, parentem suum referunt, qui primus seuit discordiam inter Deum et hominem, et salutiferam Euangelicae doctrinae segetem vitiauit, clam inspersis zizaniis: nocturnum opus aptumque Principi tenebrarum. Vtinam et in his Ecclesiae tumultibus—quibus nec in annalibus legimus vnquam exortos vel grauiores vel latius diuagatos, quanquam latissime se sparserat Arianorum haeresis—exoriantur aliquot Irenaei, qui spiritu Euangelico mundum redigant in concordiam! Nam libri qui nunc vtrinque prouolant, eiusmodi ferme sunt vt citius nouum excitent incendium

1738. TIT. REVERENDISSIMO ... D.D. *om. N.* 9. et *ante* salutiferum α: ac β. 11. et *om. N.*

1737. 24. membratim] From this passage this letter may perhaps be identified with 'une lettre originale' which Marténe and Durand saw at the abbey of S. Antoine in Dauphiné, NE. of Valence: 'dans laquelle il dit en des termes fort expressifs qu'il aimeroit mieux être haché en pieces, que de ne pas croire la verité du corps et du sang de Jesus-Christ dans le saint Sacrement' (*Voyage littéraire*, 1717, i. 262: which Prof. Chas. Moeller of Louvain kindly brought to my notice in Dec. 1916, during his residence at Oxford). But cf. also Ep. 1637. 115–17, which is closer to the Benedictines' quotation.

1738. 4. in Euangelio] Matt. 5. 9.

11–12. tumultibus] Cf. l. 260–1 n.

quam vetus restinguant. Verum hoc per Christianos principes faciet Dominus, posteaquam nobis ad meliora conuersis ex irato coeperit esse propicius.

Ad Irenaeum meum redeo: quur enim non meum appellem, quem pene sepultum, absterso quantum licuit situ, luci restituimus, indignum profecto qui perpetua obliuione obsolesceret? Spirant enim illius scripta priscum illum Euangelii vigorem, ac phrasis arguit pectus martyrio paratum. Habent enim martyres suam quandam dictionem, seriam, fortem ac masculam. Fuit vicinus Apostolorum temporibus, quum adhuc martyrum triumphis floreret Ecclesia. Nam puer audiuit Polycarpum in Asia (Polycarpus autem Ioannis Euangelistae fuit discipulus, a quo et episcopus Smyrneis datus; notus et aliis Apostolis discipulisque, qui viderant et audierant Dominum; ex quorum relatione multa solitus est commemorare, quae literis prodita non sunt). Huius viri de Christo deque Christi discipulis sermones Irenaeus puer auidissimis imbibit auribus, ac penitus inscripsit cordi suo, sic vt senex etiam horum omnium viuidam ac praesentem retineret memoriam; quemadmodum ipse multis verbis testatur in his quae scripsit ad Florinum. Referuntur autem Ecclesiasticae Historiae libro quinto, cap. xx. Manebant eo seculo veterum Ecclesiae charismatum manifesta vestigia; quandoquidem ipse libro quinto refert se multos audisse fratres in Ecclesia, quibus esset donum prophetiae, qui Dei mysteria enarrarent, qui linguis omnibus loquerentur, qui secreta hominum proferrent non ad ostentationem sed ad vtilitatem. Et alibi docet fuisse qui inuocato Iesu nomine morbos ac daemones profligarent.

Habes Irenaei commendationem ab antiquitate. Accipe nunc pietatis et integritatis testimonia; quae quidem hoc sunt speciosiora, quod eo seculo promerenti contigerunt, quo laus haec fere suppliciis ac mortibus erat emenda. Nunc delicata res est Christiani nominis professio, quum nec facultatibus nec corporibus vllum a persequutore periculum est. Irenaeus igitur, presbyter ecclesiae Lugdunensis, ad componendum ecclesiae dissidium Romam mittitur, vbi tum praesidebat Eleutherus; mittitur autem martyrum epistolis magnifice commendatus, et quod Euangelii zelo praemineret, et quod dignitati presbyterii morum integritate responderet: vnde dignus est habitus qui Photino siue Pothino (variant enim in nomine codices), Lugdunensis ecclesiae Praesuli, qui natus annos fere nonaginta martyrium peregit, subrogaretur. Ecclesiasticae concordiae tam fuit studiosus vt, quum Victor Romanus pontifex multas ecclesias amputasset a communione, quod in celebratione diei Pascalis, et in obseruatione ieiuniorum, morem obtinerent a Romana consuetudine diuersum, magna libertate Victorem reprehenderit, quod praeter exemplum eorum quibus successerat, tam facilis esset ad amputandas ecclesias, non in fide sed in ritibus quibusdam dissidentes. Refert haec fusius Ecclesiasticae Historiae liber quintus, cap. xxiiii. Haec

18. postquam *γ*. 58. paschalis *N*.

---

36. Ecclesiasticae Historiae] of Eusebius.

Irenaeus, quum nunc Ptolemaei quidam ex quamlibet friuolis nugis, haereseon et schismatum excitent calumniam. Sed vnde pietatis illius certius argumentum proferam quam ex ipsius scriptis? quae spirant pectus Euangelicum, et martyrii, vt ita loquar, candidatum.

Nunc de doctrina paucis accipe. Eloquentiae nec studiosum nec peritum sese fatetur ipse, praefans in primum librum. Ac non affectatam quidem ab eo facile crediderim; ignoratam ne credam, facit ipse sermonis cursus, in rebus tam spinosis ac perplexis, imo fastidii plenis, dilucidus, digestus ac sibi cohaerens: nisi quod mihi nondum satis liquet Graecene scripserit an Latine, etiamsi magis arbitror Latine scripsisse, Graeci tamen sermonis peritiorem. Itaque figuris Graecis tanquam suo iure abutitur Latine loquens, veluti *noceri* pro *laedi*, quemadmodum Graeci dicunt βλάπτεσθαι; ἔχοντες, id est *habentes*, pro *valentes*: cuius generis aliquot annotauimus in spatiis marginum, ne lector hiis offenderetur. Certe liberalium disciplinarum omnium peritissimum fuisse constat. Tertullianus enim in libro quem scripsit aduersus Valentinianos, indicans quos in eo opere fuerit sequutus, hunc in modum loquitur: 'Vt Iustinus philosophus et martyr, vt Miltiades ecclesiarum sophista, vt Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator'. Quin et Eusebius Caesariensis in Catalogo scriptorum illustrium, qui circa Soteris aetatem Ecclesiam Dei vita simul et scriptis illustrarunt, quum ventum est ad Irenaeum, dicit, 'Et praecipuus Irenaeus, quorum omnium ad nos Apostolicae fidei et sanae doctrinae praeclarissima monumenta perlata sunt'. Floruit autem potissimum Commodi temporibus.

Caeterum posteaquam ordo nos vocat vt de tam egregii viri scriptis aliquid dicamus, dolor quidam subit animum meum, quod ex tot laudatissimis monumentis hoc opus solum, vt videtur, remansit incolume. Scripsit enim librum ad Blastum De schismate; alium ad Florinum, presbyterum ab Ecclesia prolapsum, De monarchia, siue quod Deus non sit conditor malorum. Nam Blastus eodem errore teneri videbatur, qui prius Polycarpi discipulus, post in haeresim Valentinianam deuolutus est. Scripsit autem et De ogdoade librum, quem eximie probat diuus Hieronymus. Hic est cui affixit Obtestationem ad scribas, quam et nos praefiximus huic operi. Haec tantum viderat Eusebius. Hieronymus addit volumen breue Contra gentes, rursus aliud De disciplina; item ad Martianum fratrem De Apostolica praedicatione; denique librum variorum tractatuum.

78. id est habentes *add. β.* 79. hiis *α* : iis *Lond.*

74. Graecene] By the time Nic. Gallasius edited Irenaeus, Geneva, 1570, this question had been settled. He printed some fragments of the Greek derived from Epiphanius; and recorded in his preface, to Grindall, bp. of London, from Geneva, 31 Jan. 1569, that a complete Greek MS. was said to exist in a Venetian library or in the Vatican.

80. Tertullianus] *adu. Val.* 5.

85. Eusebius] *Eccl. Hist.* 4. 21.

100. Obtestationem] The well-known entreaty to any copyist 'vt conferas postquam transscripseris, et emendes illum ad exemplar vnde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, vt inuenisti in exemplari'. It is printed on f°. a[2] v°. of Erasmus' edition.

Ex his tam multis viri lucubrationibus solum hoc quod nunc damus, seculorum inuidia reliquum esse voluit. Quod vtinam sic dare licuisset, quemadmodum ab illo proditum fuit! Primus et secundus, quoniam fere occupantur recensendis monstrosis haereticorum et vocabulis et opinionibus, alicubi torserunt nos: quos nemo nisi patientis stomachi poterit absque tedio peruoluere. Tribus exemplaribus sumus adiuti, vno quod Romae descriptum illinc ad nos misit egregius studiorum patronus Ioannes Faber, duobus e monasteriis commodato praebitis. Ex Tertulliano pauca restituimus, quod illic plus etiam erat deprauationis in vocabulis; non pauca coniecturis sumus assecuti, quae, si parum certa videbantur, in margine tantum annotauimus. Solis autem Scripturarum praesidiis pugnat aduersus cateruam haereticorum, quorum princeps fuit Simon ille Samarites, magiae peritus, qui se Deum summum ausus est praedicare, et Selenen scortum suum persuasit esse summam mentem; et hic impostor Romae statuam meruit cum hac inscriptione, ‘Simoni sancto Deo’. Huius discipulus Menander non in nomine Iesu sed in nomine suo baptizabat, negans cum Simone mundum hunc a Deo conditum, sed ab angelis; quem errorem e Platonis philosophia videntur hausisse. Post hunc Saturninus Antiochenus dicebat hunc mundum conditum non a summo Deo sed a septem angelis.

Hos sequutus Basilides Alexandrinus in maiorem erupit insaniam, praeter alia dogmatum portenta, summum quendam Deum inuehens, et ficto nomen aeque fictum imponens, Abraxas, qui Valentino seminarium insaniae praebuisse videtur. Nam quos ille coelos vocabat, hic dixit αἰῶνας. Dehinc Nicolaus turpitudinis doctor cum superioribus negat mundum hunc a Deo conditum. Quin et Ophitae monstrosa quaedam somnia de aeonibus et eorum praecipuo Ialdaboth prodiderunt. Successit his Carpocrates gnosticorum autor, aperte magiam exercens, ac daemones παρέδρους iactans, quale quiddam de Socrate legimus. Sequutus est hos Cerinthus, negans mundum a Deo conditum, mentiens Christum ex Ioseph semine natum, et legem non a Deo sed ab angelis latam. Huic contrarius Ebion sic astruit legem vt subuertat Euangelium. Talibus portentis successit Valentinus omnium portentuosissimus, Platonicae philosophiae sectator, vir alioqui doctrina pollens iuxta atque eloquentia. Ambiebat episcopi dignitatem, sed indigne ferens sibi praelatum alium, qui in tormentis confessus fuit nomen Domini, ad turbandam Ecclesiam vertit ingenium, totam doctrinam Christianam ad confictas voces et perplexas fabulas pertrahens. Huius impiis inuentis nonnihil addiderunt Ptolemaeus et Secundus, aucto videlicet aeonum numero, sic tamen vt in quibusdam ab eo dissentirent. Eadem cum Valentino docuit Heracleon, sed nouitate pro-

107. β: dari α. 119. Selenem β *Lond.*: Selenē *N.* 128. quendam *add.* β. 129. et *add.* β. 138. et *om.* γ. 143. alium *add.* β.

111. vno] This seems only to have been secured in the summer of 1526 (Ep. 1715. 1–2), when Erasmus' work was nearly done: but there had been promise of it as early as 1522 (BRE. 221).

127. Basilides] Cf. Ep. 1232. 61n.

137. Cerinthus] See Ep. 1232. 65n.

139. Ebion] See Ep. 1260. 212n.

140. Valentinus] See Ep. 1232. 66n.

nunciationis videri studuit diuersa tradere. Post hunc Marcus et Colarbasus, alioqui non degenerantes a Valentino, rem mire ridiculam commenti sunt, omnia fidei mysteria ad Graecum alphabetum pertrahentes.

Successit his Cerdon, impietatum lernam secum trahens. Duos enim deos finxit, alterum bonum, alterum saeuum, a saeuo mundum creatum. Legem in totum repudiabat: solum Euangelium Lucae, nec id totum, recipiebat. Apostoli Pauli Epistolas nec omnes nec totas probabat. Acta Apostolorum et Apocalypsin vt falsa reiiciens, docebat Christum boni dei filium in phantasmate tantum venisse, nec vere passum nec vere natum, resurrectionem animae probans, carnis negans. Hic dum aliquando confiteretur errorem, et rursus clam, interdum et palam, doceret impia, tandem conuictus, veluti deploratum membrum a communione fratrum resectus est. In huius impietatem successit Marcion genere Ponticus, Stoicae philosophiae studiosus, episcopi filius, ob stupratam virginem eiectus ab Ecclesia, qui tamen post interdixit nuptias Christianis. Cerdonis ac Marcionis blasphemam doctrinam excepit Lucanus quidam, ob id obscurus quod nihil innouarit ex eorum doctrina quos sequebatur. Sed Apelles Marcionis discipulus, quo se faceret nouae factionis autorem, multa ex magistri dogmatibus reprobauit, sed sic vt nihilo saniora substitueret. Hic allegauit nobis puellam nomine Philumenen, cui fingebat adesse propheticum spiritum: quam tamen Augustinus scripsit a Seuero quodam inductam, haud scio quid sequutus; nam Eusebius et Tertullianus in hoc quod narro consentiunt. Inter haec portenta latuerunt Potitus et Basiliscus, qui Marcionem sequuti duo rerum principia tradiderunt. Syrenus magis etiam delirans, tria principia siue tres naturas induxit. Hos omnes sequutus Tatianus ex Iustini discipulo factus haereticus, Valentini Marcionisque pestifera dogmata reuocauit; discipulum habuit Calistionem.

In tam longam seriem se porrexit illa detestanda lues a Simone mago profecta, dictuque mirum quam aegre desiit. Iam enim Valentini nomen erat extinctum, quum tamen non deessent Valentiniani. Nec omnino finis videbatur futurus, nisi venisset Montanus; qui caeteris omnibus abrogauit autoritatem, se praedicans esse Spiritum sanctum a Christo promissum, qui deduceret in omnem veritatem. Quanquam et Manichaeus nonnihil erroris ex Basilide videtur hausisse. Accidit autem hic quod solet in febri vehementer tenaci, quae nunc est remissior nunc acrior, nunc in aliam atque aliam speciem sese vertit, nec desinere potest, donec in phrenesim aut in aliud malum praesentius exeat. Aduersus haec portenta scripsere Iustinus, quem aliquoties citat Irenaeus, Miltiades, Proculus et Tertullianus: cuius libros quos eruditissimos

171. Philumenē $N^{1\,2}$: Philomenē N^{3}: Philumenem *Lond.* 190. aut in β: autem α.

---

162. deploratum] Cf. Ep. 994. 21n.

172. Augustinus] *Haer.* 24. Erasmus included in his text, 1529, the passage about which he is here doubtful; but the Louvain editors bracketed it, 1576.

173. Eusebius] *Eccl. Hist.* 5. 13. 2. Tertullianus] *Praescr.* 6, 51, *Carn.* 6, 24.

scripsit aduersus Valentinianos et Marcionem, praeterea de haeresibus et haereticorum praescriptis, si quis legere non grauabitur, rectius intelliget hos Irenaei libros.

Iam mihi videor satis praefatus, ornatissime Praesul, quod ad huius operis rationem attinet, et tempus erat finem imponere prologo: quod quidem faciam si paucis aperuero quae cogitatio subierit animum meum in hoc argumento versantis. Non enim queo satis admirari consilium inscrutabile Dei, qui miris modis sponsam suam Ecclesiam vindicarit, purgarit, erudierit, euexerit, illustrarit; in quibus omnibus nihil est non alienissimum ab humanis consiliis, quemadmodum ipse loquitur per Esaiam hominibus: 'Non enim cogitationes meae cogitationes vestrae, neque viae meae viae vestrae, dicit Dominus; quia sicut exaltantur coeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a viis vestris et cogitationes meae a cogitationibus vestris.' Quemadmodum igitur ipse Dominus descendens e coelis viam aperuit in coelos, et accepta forma serui parauit sibi dominium omnium quae in coelis quaeque in terris, ac per summam ignominiam consequutus est aeternam gloriam, patiendo deuicit hostem, morte promeruit immortalitatem; sic pusillum et imbellem gregem suum alienissimis a mundi ratione praesidiis prouehit. Per imperitos confutauit mundi sapientiam, per paucos subegit omnes mundi nationes, per imbecilles prostrauit tyrannorum potentiam, per imbelles expugnauit omnem munitionem attollentem sese aduersus Deum, per ignotos et humiles obscurauit vniuersam mundi gloriam, per oues domuit leones, per columbos abegit serpentes.

Et passus quidem est in ouiculas suas Satanam et mundum hunc totis artibus ac viribus suis insurgere, verum arcanis suis consiliis omnia mala vertit electis suis in bonum. Solus enim ille Rex regum nouit et vti bonis et abuti malis in suam gloriam et Ecclesiae salutem. Infremuit aduersus paucos et humiles Christi discipulos Iudaeorum zelus, Pharisaeorum supercilium, sacerdotum autoritas, tum regum legibus et copiis armata potentia, magorum praestigiae, philosophorum eruditio, haereticorum seditio. Tot machinis Satanas oppugnabat ouile Christi. Sed Domino temperante conatus et actiones hominum, suppliciis ac mortibus creuit et inualuit Ecclesia, impiorum philosophorum oblatrationibus confirmata est Euangelica philosophia, praestigiae magorum illustrarunt Christi diuinam virtutem in discipulis operantem, schismaticorum molimina piorum concordiam arctius iunxerunt ac velut in phalangem redegerunt, haereticorum impia dogmata ad scrutandum arcanas literas compulerunt. Itaque factum est vt, dum Iudaei zelo legis sed non secundum scientiam pugnant aduersus Euangelium, certius cognouerimus antiquatas esse legis vmbras, et illustrata est Euangelii gloria: rursus dum persequutor ignominiis, cruciatibus ac mortibus conatur fidem in Christum extinguere, fidem auxerit, charitatem accenderit, spem reddiderit firmiorem, et piorum tolerantiam, dum exercet, illustrarit. Postremo, dum haereticorum argutationibus agitatur, magis vti didicit armatura diuinarum litterarum, et confirmata est impugnata veritas.

---

203. Esaiam] 55. 8–9.

Primus Ecclesiae congressus fuit cum Iudaeis; quorum vtinam non extarent et hodie reliquiae! Hic strennuum propugnatorem Euangelicae libertatis praestitit Apostolus Paulus. Magiae principem Petrus deiecit. Secundus fuit cum philosophis et haereticis, qui fere philosophiae praesidiis bellabant aduersus Euangelium. Horum impressiones post Apostolos exceperunt viri doctrina facundiaque praecellentes. Nec ideo damnanda est philosophiae sobria cognitio, quod a philosophis fere natae sunt omnes haereses, quum per philosophos item oppressae sint. Valentinus philosophus oppugnauerat Ecclesiam, sed Iustinus philosophus et Irenaeus philosophus defendit. Marcion philosophus impetiit veritatem, sed Tertullianus philosophus confecit hostem. Celsus philosophus blasphemias euomuit in Christum, sed Origenes melior philosophus ex illius blasphemiis illustrauit Christi gloriam. Libanius sophista defendit idololatriam, sed hoc facundior Chrysostomus asseruit verum Dei cultum. Idem fecit orator Symmachus quod Libanius, sed hunc confodit potentior orator Prudentius. Itaque bona quaedam spes habet animum meum fore vt hanc Ecclesiae tempestatem Dominus inscrutabili suo consilio vertat in bonos exitus, excitetque nobis Irenaeos aliquot, qui compositis dissidiis pacem orbi restituant.

Hunc interim Irenaeum velut ominis fausti loco laeta fronte dignaberis accipere, Praesul optime, tui nominis auspiciis in lucem prodeuntem. Id vt facerem non tam mihi persuasit singularis quidam ac, vt gratuitus, ita perpetuus animi in me tui fauor, quam vno omnium ore praedicata morum tuorum integritas, cum admirabili prudentia parique humanitate coniuncta. Sed nulla laus episcopo dignior quam quod vbique studes paci concordiaeque Christiani populi. Atque hae quidem in te virtutes hoc sunt admirabiliores quod aetate florenti Nestorem quendam, vt ita loquar, praestas, tum illustriss. Principi Ferdinando, tum Ecclesiae Christi. Nec ignota, nec tuas dotes praedico, sed pro donis in te collatis et Deo gratias agimus et nobis gratulamur. Amplitudinem tuam bonis omnibus augeat is a quo solo proficiscitur vera felicitas.

Datum Basileae sexto Calend. Septembris Anno M.D.XXVI.

1739. From John Faber.

Leipzig MS. | Spires.
EE. 53. | 28 August 1526

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Faber: in sequence with Epp. 1715, 1738.]

S. Optarim tibi vsque adeo fidem meam nunc aliquoties exploratam probari, vt nunquam hesitandi locus concederetur facile; ita semel vitam eruditionemque tuam complexus vt nephandiss⟨imum⟩ aestimarem alio persuaderi te quam quo merearis. Syncerum semper fidumque Fabrum tuum reperies, prorsus alienum a moribus illorum qui hodie blandiri student.

1738. 243. Iudaeis] Cf. Epp. 1006. 142n, 1760. 11.
260–1. tempestatem] Cf. Ep. 1687. 24.

Ireneum forsan, mi Erasme, alteri lubentius dedicasses, quod illius animum nondum recte teneas virtutemque. Perge vero vt meo consilio instituisti, rem facturus cuius vtrinque nunquam poeniteri poterit. Sic nanque Tridentinus gaudet tuis monumentis ad posteros traduci, vt eius rei gratia non solum ab hoc sis accepturus munus elegantiss⟨imum⟩ magnorumque sumptuum; verum etiam a Principe nostro sereniss⟨imo⟩, quod et Principis magnificentia et Erasmi incomparabili eruditione aestimationeque dignissimum fuerit. Cum igitur finem nactum fuerit opus, quam primum exemplar Tridentino itineri parato: vbi facile comperies longe diuersius te suspicatum fuisse, quando illius in praecinctu fuerit liberalitas.

Proinde comicia illa, quae prima fronte nescio quam ruinam crudelius religioni reliquisque nostris minata fuerant, finem foeliciorem rebusque omnium commodiorem adepta sunt. Reliqua omnia pro tuo arbitrio consultiss⟨ime⟩ agito.

Vale Spirae. 28. Augusti anni. 26.

Tuus Faber.

Ornatiss⟨imo⟩ doctiss⟨imo⟩que viro domino Erasmo Roterodamo amiciss⟨imo⟩ suo.

1740. To Peter Gilles.

Opus Epistolarum p. 850. — Basle.
N. p. 812: Lond. xxi. 60: LB. 832. — 29 August 1526.

[The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1758.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO AEGIDIO S. D.

Ivvenis ille qui petiit abs te tuas ad me litteras, vt rem certam nunciauit Corneliam tuam in fata concessisse. Non libuit illi credere, quantumlibet affirmanti, rem tam tristem. Si verum est, non dubito quin repetiturus sis matrimonium, nec dissuadeo; illud tamen te rogo, si modo tantum permittis Erasmo, vt in hoc interuallo te serues alienum ab omnibus ineptiis adolescentiae. Noui tuum ingenium, iuuenis es, fateor. Nondum ista magnopere dedecent aetatem istam, tametsi non ita multum abes ab anno quadragesimo; sed cogita quam multorum liberorum sis pater, et quos mores postulet ista muneris publici dignitas, praesertim cum, ni fallor, Deus te maioribus negociis destinarit. Hic ego, ne quid dissimulem, meam quoque rem ago. Malim mihi dimidium mearum rerum perire quam talem amicum. Et video quid acciderit. N.

1739. 8. illius] Bernard of Cles, bp. of Trent: Ep. 1357.

13. Principe] Ferdinand; to whom the dedication of Irenaeus appears to have been promised earlier (see Ep. 1505. 42).

19. comicia] The Disputation at Baden: Ep. 1708 introd.

1740. 1. Iuuenis] Perhaps Quirinus Talesius; who had entered Erasmus' service c. 1524.

2. Corneliam] See Ep. 715. 56n.

9. liberorum] For some of these see Ep. 715. 26n.

10. muneris] He was secretary to the town of Antwerp.

13. N.] Perhaps Mountjoy; to whom Erasmus wrote before long, regretting the silence that had fallen between them (Ep. 1816. 1, 7–8; cf. Ep. 1727. 2n).

posteaquam ex marito procus esse coepit, sic immutatus est vt non credas eundem esse; nec amicitiae veteris nec studiorum meminit.

De Hieronymi libris concinnandis et Archiepiscopo Cantuariensi transmittendis opinor tibi fuisse curae. Neque de linteis quae mittit Dilfus quaeque tu mercatus es, quicquam huc allatum est; expectamus nunc per fratrem et haec et Prudentium et Senecam, et quod supererat ratiunculae. Qui has reddit est is qui me pinxit: eius commendatione te non grauabo, quanquam est insignis artifex. Si cupiet visere Quintinum, nec tibi vacabit hominem adducere, poteris per famulum commonstrare domum. Hic frigent artes, petit Angliam vt corradat aliquot angelatos: per eum poteris quae voles scribere.

Bene vale Basileae quarto Calend. Septembris, Anno Millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

Saluta D. Cantorem.

1741. From Louis Ber.

Paris MS. ⟨Basle.⟩

⟨c. August 1526.⟩

[An original letter, autograph throughout: in the Library of the Société de l'histoire du Protestantisme français, 54 rue des Saints-Pères, Paris, to which it came from the collection of M. Pierre Labouchère (†1873), having been bought by him at the Succi sale in May 1869. There is a copy in the volume of the Basle University Library, G^2. II. 67: see Ep. 479 introd., with an account of the method by which the original was exchanged out of the Basle Library. This is the letter there mentioned, of which in 1910 I had not been able to trace the original.

Dates may be assigned with some precision. Having received Jud's new book (l. 1) and having little time or inclination to read it (Ep. 1737. 1), Erasmus would naturally send it on to be examined by Ber, on whose judgement in matters of theology he had great reliance (cf. Epp. 1419–20).]

S. Quod tuus ille Zoilus Tigurinus in 3°. folio libelli sui ad excellentiam tuam missi dicit, se fuisse interpretem et paraphrasten,

---

1740. 16. Hieronymi] Sent in completion of the new edition; cf. Epp. 1488. 36n, 1623, 1675, 1678, 1704. It was not delivered till May 1527: see Epp. 1828, 1831. Gilles similarly had supervised the binding of the earlier edition for Warham: see Epp. 477. 1, 491. 2.

17. linteis] For other purchases of material from Antwerp cf. Epp. 477. 20, 1654. 25n.

18. Dilfus] See Ep. 1663 introd.

19. fratrem] Francis; see Epp. 1654. 19n, 1696. 1, 1765. 11.

Senecam] This and Prudentius were probably MSS.; cf. Ep. 1758. 8–10.

20. qui me pinxit] Holbein; see Epp. 1397. 1n, 1452. 40–42, 1770. 71–4.

22. Quintinum] Metsys; see Epp. 584. 6n, 616. 9n.

1741. 1. Tigurinus] Leo Jud: see Ep. 1737. 1n.

libelli] Jud's *Antwurt vnd Entschuldigung*; see Ep. 1737. 1n.

2. interpretem] After defending himself for letting the *Maynung* go out under the fictitious name of Ludouicus Leopoldi, Jud continues (f°. a^3 of the *Antwurt vnd Entschuldigung*) 'Diewyl ich denn in dem selben bûchlin ein interpres oder paraphrast bin gsin, was ist von nöten gewesen minen namen darzû zethûn? Mag nit ein yetlicher eines andren gschrift vertütschen vñ zeuerston geben, er schrybe dann sinen nammen darzû? Zimpt nun mir nit das dem gezimpt hatt, der den Dialogum, das ist das gesprächbûchlin, gemacht hat das Iulius heysst, vnnd das gesprächbûchlin De trilinguibus: vnd die selben redend wider den Bapst vñ die hochgelerten in der welt, vnd dienend me zû vfrür dann min bûchlin'. . . . (f°. a^4 v°) 'Hie wil ich die schmachwort die er mir zûlegt, kurtzlich verantwurten. Ich bin kein lugner, kein bûb, kein nebulo (dann sölich namen tricht mir

loquens de priori libello, reuera intelligendum esse non de ipso toto libro, sed duntaxat quo ad excerpta ex tuis et Lutheri libris, facile deprehenditur ex epistola Latina. In qua eiusmodi priorem libellum sibi ipsi soli ita adscribit vt asserat preter vnum neminem fuisse conscium. Vale.

Tuus Lu. Ber.

Reuerendo domino Erasmo Roterodamo.

1742_{1805} FROM JOHN MALDONATUS.

Breslau MS. Rehd. 254. 101. Burgos.
LB. App. 338. 1 September 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date has been changed by Prof. Bonilla, *Erasmo en España*, p. 36, = *Revue Hispanique* xvii, 1907, p. 414, following Menendez y Pelayo, *Heterodoxos Españoles* ii, 1880, pp. 72–4, to 1527. But Epp. 1805, 1908, 1971, show clearly that 1526 is right. For the delivery of this letter cf. Epp. 1768. 27–8, 1781. 14.

John Maldonatus of Cuenca was born and educated at Salamanca. At the age of 24 he moved to Burgos; where he was resident in the plague-year of 1518, and where he became vicar-general to Bp. John Fonseca († 3 Nov. 1524). The Cathedral archives at Burgos contain (P. v. 70) a catalogue of the Bps. (not autograph) which he composed and continued down to 1547. He also edited for Fonseca the Burgos Breviary, completed c. 1527; and wrote for it Lives of the Saints specially worshipped there, Burgos, Jo. Junta, Nov. 1531, and again in 1534, 1548, 1563. Being an elegant Latin scholar, he composed c. 1518 a comedy, *Hispaniola*, Valladolid, N. Tyerri, 1525, and a *Paraenesis ad litteras politiores*, ⟨? Burgos⟩, 1529. Perhaps as a result of this he was appointed in 1532 to teach humanity publicly at Burgos. By 1534 he had lost his admiration for Erasmus, and considered that the Colloquies were dangerous, and only the Paraphrases safe to read: see his *De felicitate Christiana* and *Praxis siue de lectione Erasmi*, Burgos, *s.n.*, May 1541. He was interested also in history, and wrote a narrative of the rising of the Communes 1520–2, *De motu Hispaniae*, dedicated to the Prince of Spain 1 Dec. 1545 (Escurial MS., first printed at Rome in 1672; translated and edited by J. Quevedo, Madrid, 1840); and a history of Ferdinand and Isabella, which was in ms. at Burgos in 1783.

When Greg. Majans edited Vives' works at Valencia, 1788, a ms. volume of Maldonatus' letters was in existence at the College of Santa Cruz in Valladolid; but it cannot now be found. From it Majans printed (vii. 221–2) a letter of Vives to Maldonatus, 16 Dec. 1538.

See Antonio i. 728–9; B. J. Gallardo, *Ensayo de una biblioteca Española* iii, 1888, nos. 2876–9; and A. Bonilla, *Vives*, 1903, pp. 144, 627–9.

+

IOANNES MALDONATVS DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO S. P. D.

Scio te, doctissime Erasme, literis omnium qui gentium vbique sciunt Latine vel scire se putant, frequentissime peti, seriisque ab operibus importunius multo quam par erat, saepius auocari; reputantibus aliis magnos se viros statim visum iri, si congredi cum Erasmo fuisse ausos memorentur, aliis ingenti desyderio flagrantibus scriptis tuis inseri vel qualibet rescriptione dignari: vtrisque certe non ignaris, si vel nominentur abs te, fugacitatem vitae perenni fama, quam tui non dicam labores de rebus seriis, sed ludi iocique

---

Erasmus vf): der ist aber ein nebulo der ein vfrürisch bůch schrybet, als der Iulius ist, vnnd gethar sinen namen nit hinzů setzen'—passages which show that current opinion still attributed both those books to Erasmus.

1741. 3. priori libello] The *Maynung vom Nachtmal*; see Ep. 1708 introd.

5. epistola] See Ep. 1737. 1 n: not extant.

promittunt, compensaturos. Ego tamen, etsi nonnihil inuideo iis qui tecum de re literaria cominus velitantur, vel missis tantum literis prouocant in certamen, maximae sibi laudi fore ducentes tecum contendisse vel victis, longe diuersam scribendi occasionem habuisse profiteor.

Volui enim te certiorem facere quo⟨modo⟩ se habeant erga te tuamque istam stupendam eruditionem Hispanorum meorum studia; qua te beniuolentia omnis ordo omnisque sexus ob lucem bonis sanctisque literis redditam prosequatur. Nolo ex vno alteroue cognoscendos Hispanos omnes inducas animum. Magna est nominis tui apud nos fama, ingens eruditionis admiratio, nonnulla etiam diuinitatis cuiusdam opinio. Quatuor sunt genera hominum qui iudicium ferunt de te tuisque sanctissimis laboribus. Vnum eorum qui bonas literas colunt sanctioresque Musas complectuntur, ac cupiunt ardentissime venerandam illam antiquitatem referre, limpidissimisque illis fontibus sitim restinguere, tam dicendi splendore quam sententiarum grauitate pellecti: qui quidem omnes a tuis partibus stant, tibique ferunt acceptum quod bonae resipuerint literae, quod vel socordibus discendi ardor sit inditus, quod via patuerit qua sit progressus ad summa, quod lux caecutientibus oborta sit, quod eloquentia cum vera sapientia post secula tot iterum coniuncta fuerit, quod impostores passim vbique regnantes detectis eorum praestigiis profligati atque ad famem laqueumque redacti compulsique sint.

Felix igitur sis, Erasme, propiciique tibi aspirent coelites, qui tantum boni nostro seculo inuexeris, qui tam bene de Christiana republica fueris meritus, vt quicunque sint vbiuis gentium vere sapientes, te scopum vnicum contemplentur, te principem agnoscant, te longe quantumuis desiti coram audire maiorem in modum gestiant atque percupiant. Nusquam profecto reperietur iam theologus, vt de grammaticis ac rhethoribus taceam, si sit idem Latinus, si summatibus ex illis quibus potissimum Ecclesia nititur, documenta perceperit, si commodus magis quam ostentator velit haberi, qui non habeat Erasmum in ore, qui frequenter Erasmum non citet, qui ducem theologorum et antesignanum Erasmum non praedicet ac profiteatur. Regnas vtique, Roterodame, in scholis nostris, et ita regnas volentibus cunctis, iis praesertim quibus ius est suffragii de hac re; vt pri⟨s⟩cis plaerisque caliginem offuderis.

Est alterum genus hominum, qui solis sophismatis spinosisque quaestiunculis nixi, nihil aliud quaesisse videntur vitae continuis sudoribus quam inanem quandam ostentationem, in nihili re supra modum garruli, et in profectu reque seria prorsus infantissimi. Hi sunt qui te mirum in modum oderunt, qui in te tuumque caput passim ac sine intermissione debacchantur. Hi omnia quae possunt mala in nomen tuum moliuntur; arbitrantur siquidem, et non immerito, ad eorum te perniciem genitum, qui persuadere nitaris editis tot praeclarissimis libris, quos legere nemo non auet ob mirabilem facundiam doctrinamque singularem, ineundam esse aliam iis viam a sophismatis longe diuersam, qui frugi percupiunt esse in instruendo populo praedicandoque Euangelio. Nam qui quaestiunculis neniisque nugacibus imperitam detinent multitudinem, reddentes quoscunque nacti fuerint spectatores auditoresque,

incertiores multo vel potius haesita⟨n⟩tiores in re ad quam discendam conuenerant, quam ante auditam contiunculam, dignos merito censes vt a coetu hominum relegentur. Quamobrem acerrimos tibi hos esse hostes haud ignorare te puto. Scripta tua, quantum ipsi valent ingenio, peruestigant angulatim, audaciterque pronunciant te diuinae maiestatis reum ad orthodoxae fidei hostes desciuisse.

Tertium est genus hominum, confusi scilicet populi multitudo, viri foeminaeque, qui sunt omnino literarum expertes. Hi te prorsus incognitum in ore frequenter habent, magna de te praedicant, multoque maiora suspicantur. Non sit summis ac infimis admirationi vir vnus ac pene ostentui, de quo tanta cotidie inter eos qui docti sunt aut videntur, dimicatio suboriatur? de quo tanta referantur praeconia ab amicis et doctis, tanta maledicta congerantur ab inimicis et morosis idiotis? de quo solo sit inter pueros ludum literarium frequentantes praecipuus sermo? quem docti qui habentur, percupere ferantur aemulari? cuius scripta, qui maxime sunt inimici, vigiliis quam occultissimis euoluere, et si quid postea boni effundunt, ab eis suffurari dicantur?

Ex tribus iis conflatum est quartum genus hominum, si homines sunt dicendi, qui nulla volunt re homines videri, qui mirandum in modum student ne quod foris in eis videtur, homines eos arguat, monachi scilicet. Ii demoliri caput tuum totis machinis sunt conati; nihil tamen hucusque promouerunt, fauentibus bonis et in eorum caput reiicientibus quod in te perperam illi machinabantur. Sunt tamen inter monachos quos certe merito singularis doctrina commendat; quorum vita profecto laudabilis est, vt qui vere re praestant quod vultu pallioque portendunt. Hos si seorsum interroges, nihil laudis omittunt quod in Erasmum non congerant, quod non in Erasmum accumulent. Laudant ingenium, laudant industriam mirabilem, stilum incomparabilem praedicant, Ciceronem denique appellant, nihilo iam de natura deorum solicitum, sed veritatem tantopere quaesitam manu praensantem manuque tenentem ac ling⟨u⟩a politissima quasi deliniantem: eruditionem multiplicem variamque, tum laborem irrequietum mirantur ac velut adorant. Caeterum cum inter suos agunt, indutique cuculli propius admonentur, diuersam necessario personam sumunt, transuersosque agi facile patiuntur. Vident, cum veritatem vbique nitaris asserere, eorum simul instituto plurimum derogare, immo totum eorum peculium perdere ac quaestum defraudare; itaque cum aliis commilitonibus etiam doctissimi centuriantur in te, bellumque tibi tuisque pignoribus indicunt ac denunciant.

Hos tamen facile esset superare vel, vt transfugas agerent, pellicere, qui arma sumpserunt coacti, qui non possunt odisse quod ipsis maiorem in modum arridet probandumque videtur: si paululum tu seueritatis remitteres, atque instituto ordineque (sic vocant) laudato disertos egregieque doctos secerneres a rixosis, ita quod primis illis coenobiorum conditoribus suus honos deferretur. At Magistros qui vocari ambiunt, qui solis contendunt syllogismis veram sapientiam contineri, qui senticosam quandam profitentur

87. victa *MS.*

doctrinam, cum inter suos potissimum regnent et meram in coenobiis tyrannidem exerceant, nihil foris intentatum inausumque reli⟨n⟩quunt, quo soli videantur sapere et omnium se negociis ingerant. Illustres ac nobiles quasque foeminas sub praetextu sanctimoniae captant, persuadentes illis non satis exonerari conscientiam criminumque sarcinam omnino deponi, ni ad genua sophistae monachi procidant; nullos alios contendentes commissorum nosse discrim⟨in⟩a et qualitates nisi qui syllogismis norint irretire sodalem.

Quid in re manifesta moror? Nullus a vili cerdone ad Caesarem vsque satis apud hos Christianus habetur, si spiritualem, vt vocant, quempiam monachum non agnoscit parentem; cum multa dictu foeda referantur a mulierculis, quae sunt a philosophastris nullo pudore tentata. Nil igitur mireris si te huiusmodi monstra oderunt, qui personatam eorum quasi fabulam detegeris, eluseris, deturbaris, velis remisque persequutus fueris, explicans passim quantum mali suis illis tricis inuexerint orbi, quantum immortalibus rixis verae sapientiae studiosos retardarint, quantum Euangelicam doctrinam ex plana facilimaque reddiderint perplexam et inextricabilem. Vix dici potest quam hostiliter ii tibi dira precentur, quoties caput tuum Orco deuoueant, quanto negocio, qua cura, quibus sudoribus magnates et summos magistratus, episcopos quin etiam ipsos solicitent, vt distrahi a bibliopolis volumina tua prohibeant.

Ianque promouisse nunc aliquid putabant, cum ecce summi iudices, qui fidei tuendae negocio praepositi sunt, male loqui de Erasmo vetuerunt, minas intendentes in eos qui Erasmi scripta vt parum pia improbassent, ni publice cantarent palinodiam. Qua denunciatione perculsi Erasmomastiges, ne tanta eorum tamque late patens dicio penitus interciperetur, nobiles foeminas, apud quas nihil non ex eorum arbitrio fiebat, coetus etiam sacrarum virginum ac coenobia, quae sunt in Hispania frequentissima locupletissimaque, retinere vel sola sunt conati, omni nixu cauentes ne nominis doctrinaeque tuae fama penetraret ad illas. Norunt enim satis cucullati magistri ex diametro pugnare monita tua cum eorum hypochrysi, habereque volumina tua viam facilimam ad beatitudinem ac dogmatis Christi perceptionem, neque posse eos sustinere vel apud foeminas authoritatem, quam sensim linguae, vultus cucullique lenocinio parauerant, si tua scripta non supprimerentur nomenque obrueretur. Itaque dabant operam persuadendis foeminis ne quenquam admitterent ad colloquium, qui Erasmum nescio quem dogmatisten (vtar mitiori vocabulo) nominaret, nedum qui eius instituta circumferret.

Caeterum vt est humanum ingenium, cum vetari audierunt prudentissimae foeminae, confestim magni aliquid afferre te suspicatae sunt, quod monachos male haberet: itaque auidentissime conquirebant qui Erasmum clanculum interpretaretur, qui monachorum stomachum reuelaret. Quamobrem factum est vt dum monachi te subuertere machinantur tuaque scripta perdere parant, omnibus te notissimum reddiderint; adeo vt qui Latine vel paulu-

125. detegeris] So in MS.

134–5. summi iudices] For the intervention of Manrique, as Grand Inquisitor, on behalf of Erasmus see p. 471.

151. dogmatisten] Cf. Ep. 1805. 94, 344.

lum sciunt, non solum tua complectantur praeclara volumina ac emptitent, sed confusa etiam multitudo, quae nullam praeter vernaculam callet linguam, de te audire tuaque praecepta cognoscere magnopere gestiat. Neque viri solum, quos sexus maxime stimulat, sed debiles etiam foeminae ac rudes ardent desyderio cognoscendi quid doceat Erasmus, tanto eruditorum praeconio commendatus; neque solum foeminae, quae in mundo mediaque in luce versantur, sed quae cancellis parietibusque clausae tenentur, quibus loqui non licet sine arbitris, maiorem in modum efflagitant vt Erasmi scripta eis communicentur, et vbi per monachos fieri palam non datur, clanculum moliuntur, deceptis aut in sententiam pellectis custodibus.

Vide quo res tua deducta sit. In harum gratiam et omnium qui literas Latinas ignorant, plaerique multi eruditi viri laborant in vertendis in linguam nostram opusculis tuis; et iam Enchiridion Hispane loquens prodiit, neque valent typographi multis excussis millibus satisfacere ementium multitudini. Dialogi etiam nonnulli ex Colloquiis Hispani facti volitant per manus virorum foeminarumque.

Haec breuiter praestrinximus, vt cognosceres non male affectos in te meos Hispanos, si vnum aut alterum, quos stilo confecisti, velis excipere, cucullatorumque turbam, quae te magno suo dedecore tuaque non leui gloria nusquam non insectatur, nihili facias nihilque moreris. Certe, vt meos non sileam affectus, summe percupio te cum monachis in gratiam redire, resumptoque calamo quae tibi mens fuerit, sic interpretari vt intelligant qui sunt inter eos moribus doctrinaque praestantes—sunt profecto quamplurimi digni per quos caeteri bene audiant—, docendi te studio, non maledicendi natura permotum; qui soleas in quocunque ordine taxare quod relicta maiorum semita plaerique ferantur in placita sensuum praecipites, satis ordini, cui sunt addicti, factum putantes si cultu referant suos magistros. Tu tamen tuo stabis iudicio, qui nihil non examussim appendis, non vt paucorum inuidia mouearis si non censueris recantandum; quia si non aliud, ipsa quidem dies eam prodet ac conteret, manifestumque faciet nihil excelsum ac illustre quod liuor non impetat, quod inuidi non demoliri conentur.

Sed parce iam, quaeso, tantae meae audatiae, qui seria tibi diuinaque scribenti audeam perstrepere ac infantiam balbutiemque meam prodere; dum te diuinis intentum reuoco pausamque facere cogo. Meus amor in te tuamque istam incomparabilem doctrinam non sinit quin ea qua possum dictione commoneam atque adhorter vt inimicos contemnas, qui multo magis in rem tuam faciunt obtrectando quam possumus amici laudando. Eorum certe opera factum est vt celebrius sit nomen tuum in Hispania quam Roterodami.

177. manus *scripsi*, *cf. Ep.* 1744. 132: manuꝫ *MS.*

---

174. Enchiridion] See Ep. 1556. 47n.

176. satisfacere] Cf. a letter of A. Valdes to Max. Transsylvanus, from Valladolid, 12 March 1527 (Caballero 324): 'Nulla certe iam merces venalior in Hispania est quam Erasmi opera, idque inuitis monachis'. See also Epp. 1455. 22n, 1488. 23, 1792. 13–17.

177. Colloquiis] See BEr[2]. *Colloq.* ii. 293–311; Bonilla, *Erasmo en España*, 55–81 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, 433–59. It appears that nothing was printed till 1528; see Ep. 1873 introd., with a list of the early Spanish editions.

Vale et amicos quos habes tibi deditissimos vel incognitos foue. Non paucos Burgi nostri tui studiosos alunt, qui tibi non minus ex animo fauent, et qua datur consulunt, quam propriae tuendae saluti. Iterum vale.

Burgis calendis septembris. MDXXVI.

Desiderio Erasmo Roterodamo, Caesaris a consiliis.

[1691]1743. To Duke George of Saxony.

Dresden MS. Loc. 10300, f. 26 (*a*). Basle.
H. p. 598: N. p. 570: Lond. xviii. 6: LB. 891. 2 September 1526.

[An original letter, actually sent: written and addressed by a secretary, and signed (ll. 72–4) by Erasmus. As in Ep. 1728, which is in the same collection, the right-hand edge of the MS. has been worn away; but the printed editions enable what is missing to be supplied. The sequence with Ep. 1728 confirms the year-date of the MS.: the error introduced there in H is noticeable.]

S. P., illustrissime Princeps. Quum hanc responsionem appararem, celsitudinis tuae litterae multum diuque quaesitae, noluerunt ad manum venire. Ita fere fit vt quod maxime quaeritur, fugiat maxime; et interdum diligentius seponendo perdimus quod in primis ad manum esse volebamus. Proinde ex his quae memoria teneo respondeam oportet.

Scripseram ante dies aliquot de litteris tuis redditis absque poculo; sed paulo post ciuis quidam Basiliensis mihi reddidit, ex fide cuiusdam negociatoris Augustensis, quod et chirographo meo testatus sum. Erat profecto munus et magnificum et elegans; verum eo non perinde sum delectatus atque animi in me tui iam ab omni suspitione defecati vereque beneuoli tam insigni testimonio. Nec mediocre solatium in his fatalibus turbis attulit illa tuae celsitudinis epistola, tam amica, tam alacris et candida. Nec semel legi litteras quibus Luttero prouocanti respondes, mire festiuas, ingenuas, ingeniosas; et quod est Christiano Principe dignum, seueritatis habent satis, sed longe plus clementiae. Vtinam Dominus immutet mentem illius, vt obtemperet admonitioni tuae saluberrimae, qua claudis epistolam tuam! Ego profecto nunquam satis demirari potui hominis spiritum et ingenium. Si malo peruersoque spiritu ducitur, quid vnquam exortum est exitiabilius Ecclesiae catholicae? Sin bono, in multis desidero fructus Euangelici spiritus, ne dicam in omnibus. Sin mixto, qui potest duorum spirituum tantus esse vigor in eodem pectore?

Multa quidem irrepserunt in vitam Christianorum vitia iam non ferenda; quaedam sic abierunt in consuetudinem vt pro virtutibus

1743. 1. S. P. *a*: ERASMVS ROT. GEORGIO DVCI SAXONIAE S. D. *H*. 4–5. in primis *add. H*. 7. absque *a*: sine *H*. 9. Augustensis *a*: Argentinensis *H*. 13–14. celsitudinis tuae *H*. 18. vt *a*: & *H*.

1742. 210. a consiliis] Cf. Ep. 1790[a].

1743. 2. litterae] Ep. 1691, which in Ep. 1728 Erasmus had promised to answer more fully at leisure.

7. Scripseram] Ep. 1728.

9. Augustensis] The variant in the printed editions is probably not a correction but a mere lapse: as also the variant in the year-date.

15. litteras] See Ep. 1693. 17n.

habeantur. Itaque piis hominibus multa displicent, quae mutata vellent, si citra tumultum orbis fieri queant: cuius animi scio et Caesarem esse. Sed Luthero displicent omnia. Verum ista factio, etiam si nemo scriptis oppugnet, etiam si Pontifex et Caesar conniueant, vltro dissipabitur, tanta est inter ipsos discordia: ne commemorem mores huius populi, quem nobis gignit hoc Euangelium, minime Euangelicos. Superest vt principum autoritate pollens sapientia sic coherceat seditiosam Lutheranorum licentiam, ne altera ex parte surgat periculosius incendium. De malis monachis loquor, et nonnullis eiusdem farinae theologis; qui quales apud vos sint nescio, apud Hispanos, Vngaros, Polonos, Anglos, Brabantos, sed praecipue Gallos, ex conspiratione miram orsi sunt tragoediam aduersus bonas litteras et me, per quem putant haec studia vel excitata vel adiuta. Vicissent clamoribus et libris sycophanticis—nam hisce praesidiis fidunt—, ni principum ac praesulum autoritas impotentes illorum et centauricos motus cohibuisset. Quod idem ante paucos dies Rex Christianissimus fecit in Gallia; cuius fabulae si tua celsitudo partem aliquam volet cognoscere, poterit ex his quae misimus Hieronymo Emsero, tuae benignitatis alumno. Non enim ausus sum illustrissimam celsitudinem tuam, reip. negociis occupatissimam, tam loquacibus nugis obtundere.

Quam instructus sim aduersus Lutherum nescio, aut quid simus profecturi libellis: nam Diatriba mea quid aliud effecit, nisi vt ille suum dogma magis etiam confirmaret? Certe pro meis quantuliscunque viribus non deero Catholicae concordiae, cui et vitam debeo. Hyperaspistae pars altera iam dudum exisset; sed oborta quorundam de quibus modo dixi, per omnes mundi plagas conspiratio, coegit relictis quae erant in manibus, libris et epistolis praesenti malo occurrere. Nam hac aestate Lutetia misit nobis quinque volumina in me scripta, furiosis calumniis plena. Idem in aliis quoque regionibus adornabant. Et tamen vtrique negocio satisfecissem, ni mense Iunio talis morbus occupasset hoc corpusculum alioqui caducum, vt medici nihil vel opis attulerint vel spei sint ausi polliceri. Itaque solius Dei praesidio fretus viuo, victurus donec illi visum fuerit. Recipiam nunc in manus quod coeptum erat, et si Dominus dabit aliquid virium, absoluam breui.

Exemplar litterarum ad tuam celsitudinem Lutheri, et tuae celsitudinis ad illum, misi in aulam Anglicam. De professore quem miseram, scripsi rem omnem Emsero. Quod tua benignitas magno

28. queat *H.* et *om. H.* 42. cohibuissent *H.* 48. nescio *post* libellis *transfert H.* 55. aestate *a*: tempestate *H.* 56. in *ante* aliis *add. H.* 59. attulerint *om. H.* 65. magno *om. H.*

---

37. apud Hispanos] For this long list cf. Ep. 1753. 36–7.

43. Rex Christianissimus] See Ep. 1717. 26–30.

45. Emsero] Erasmus' letter to him, no doubt of the same date as this, is not extant. It is answered by Ep. 1773.

49. Diatriba] The *De libero arbitrio*: see Epp. 1419, 1481.

52. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

55–6. quinque volumina] See Epp. 1591. 25n, 1679. 39n; and cf. Epp. 1744. 120, 1753. 37–8.

58. morbus] See Ep. 1729. 18n.

63. litterarum] See Ep. 1693. 17n.

64. professore] Ceratinus: see Ep. 1683. 51–4.

65. Emsero] See l. 45n.

studio prouehit linguas ac bonas litteras, mihi longe gratissimum est: quod vt perpetuo facias, te maiorem in modum rogo. Illustriss. celsit. T. incolumem ac bonis omnibus florentem seruet omnipotens Dominus; qui per vos sedatis hisce tumultibus, Ecclesiae suae pacem et tranquillitatem restituere dignetur.

Datum Basileae. postrid. Cal. Septemb. Anno 1526.

Eiusdem illustriss. celsitudinis
T. mancipium
Erasmus Rot.

Illustrissimo Principi Georgio, Duci Saxoniae, Landtgrauio Thuringae et Marchioni Misnae.

[1693]1744. To Simon Pistorius.

Opus Epistolarum p. 595. — Basle.
N. p. 567: Lond. xviii. 4: LB. 848. — ⟨c. 2 September⟩ 1526.

[Contemporary with Ep. 1743. It answers not only Ep. 1693 but also the earlier letter, from Esslingen, mentioned in Ep. 1693. 38; and was evidently intended to reassure Duke George, through Pistorius, of Erasmus' conservative and Catholic attitude towards the questions of reform now being debated.]

ERASMVS ROTERODAMVS SIMONI PISTORIO S. D.

Tantvm suspicionum et querimoniarum vndique nobis gignit hoc seculum exulceratissimum, vt nec vacet nec libeat omnibus excusare. Quanquam ego Principi tam pio tamque cordato vehementer optarim per omnia satisfacere. Itaque licet obrutus laboribus, ad tuam epistolam respondebo paucis; tu quod deerit, de tuo candore tuaque facundia supplebis.

Epistola Thermopolim missa piis omnibus placuit, sed vehementer offendit Leonem Iudaeum Tigurinum; qui libello Germanice per typographos vulgato profitetur se autorem eius libelli quem detestatur epistola mea. Addidit epistolam ad me manuscriptam multo virulentiorem, qua ad pugnam gladiatoriam prouocat; verum obticui.

Porro quod sic meam causam apud Principem egeris, vt diceres me nunquam ex animo discessisse ab Ecclesiae praescriptis, quid sibi velit, mi Pistori, non satis intelligo; qui nunquam vel ex animo vel praeter animum ab Ecclesiae placitis diuerterim. Verum oportet distinguere constitutiones Ecclesiae. Quaedam sunt Conciliorum generalium, quaedam ex rescriptis, quaedam episcoporum peculiares, quaedam Romani Pontificis, sed instar plebiscitorum, quales sunt constitutiones Camerae. Rursus ex synodicis quaedam perpetuae, quaedam ad tempus datae. Item quaedam inuiolabiles, vt puta nixae diuinis literis, quaedam eius generis vt

1743. 71. 1526 *a*: millesimo quingentesimo vigesimoseptimo *HN*[3]: M.D.XXVII *N*[3]. 72. Eiusdem . . . 76. Misnae *om.* *H*.

1744. 7. Epistola] Ep. 1708. Erasmus had a copy made for Duke George; which is now in the Dresden Archives (Loc. 10300, f. 17).

8. Iudaeum] See Ep. 1737. 1n.
libello] See Ep. 1737. 1n.
9. libelli] See Ep. 1708 introd.
10. epistolam] See Ep. 1737. 1n.

pro rerum praesentium statu possint mutari. Quoties autem admoneo de mutandis constitutionibus, de his sentio quae citra pietatis iacturam mutari possunt. Nec id tamen vsquam suadeo faciendum nisi ex autoritate procerum. Atque vt ingenue quod res est fatear, quum incrudesceret hic tumultus fatalis, plane eram in hac opinione, vt mutatis aliquot constitutionibus, illa tempestas ad aliquam tranquillitatem redigeretur. Ne quid interim loquar de viciis quae praetextu religionis irrepserunt in Ecclesiam, adeoque inualuerunt vt propemodum Euangelici vigoris scintillam extinxerint.

Hoc quid sit, non omnes intelligunt. Principes recte faciunt, dum cauent ne publici status compages laxentur. Verum hoc conscientiae negocium est. Nunc posteaquam video neutram partem alteri velle concedere, nihil aliud quam precor vt Dominus det felicem exitum ; non enim video quis alius id possit. Multi putant suppliciis et legibus hoc malum sopiri posse, et fortasse sopietur, sed ad tempus : et si perpetuo possit, non cessabunt tamen tacita murmura iudiciaque conscientiarum. Nec vacillaret autoritas Ecclesiae, si quaedam per Ecclesiae proceres ex causis grauibus mutarentur : quod iam toties factum est a maioribus.

Venio nunc ad Consilium huius vrbis magistratui exhibitum ; cuius antigraphon ex archetypo mitto, si quid forte de suo addiderunt qui euulgarunt. Mitto simul et ad Glareanum literas in hoc scriptas, vt per illum excusarer Senatui, priusquam a Consulibus adirer. Nihil egi. Suspicor hoc a quibusdam Lutheranis subornatum, hac arte vt, si suaderem ipsis accommoda, haberent me sibi obnoxium ; sin minus, conflarem mihi ciuitatis huius graue odium. Summis enim viribus hoc tum contendebant quidam, vt hic omnia fierent quae fieri videmus Tiguri. Promissa est mihi silentii perpetua fides. Ita temperaui consilium pro ciuitatis praesenti statu —nam vni reipub. datum est—vt nec excitarem hic tragoediam non mihi tantum periculosam, nec autoritatem Ecclesiae permitterem quorumlibet arbitrio. Et tamen hoc consilium vtcunque temperatum adeo placuit Consuli vt presserit tres menses ; ne exhibiturus quidem, ni quidam ecclesiasticae partis efflagitassent. Certe ex eo consilio nihil hic innouatum est, nisi quod omnia moderatius acta sunt quam coeperant.

De Lodouico Bero plane lapsus es in nomine. Nam is vir et pius est et doctus, ab omnibus istorum dogmatibus dissentiens, sed a nullo magis quam de Eucharistia. Nam is praesedit in concilio

---

28. tempestas] Cf. Ep. 1687. 24.
43. Consilium] Ep. 1539.
45. literas] By Erasmus : not extant.
51. Tiguri] For the completion of the Reformation at Zurich by the suppression of the religious houses 5 Dec. 1524 and the abolition of the mass 12 April 1525, followed by the outbreak of anabaptism and its rigorous repression, see B. J. Kidd, *Documents of the Continental Reformation*, 1911, pp. 441–457.
56. Consuli] Adelberg Meyer († 8 June 1548) ; who was the first burgomaster elected by the town of Basle after the Bishop's control had been thrown off in 1521, and who continued to hold the office every alternate year until his death. See Ep. 1585. 27n. He was in sympathy with the humanists, and was specially interested in history. Some notes which he collected about Basle, and some extracts which he had made from the Basle chroniclers, are still extant in the University Library there. See A. Bernoulli in ADB. xxi. 555.

Badensi, ecclesiasticae partis nomine. Capitonem, opinor, volebas dicere, cuius nulla laus est in illis literis. Quod scripsi neutram partem mihi videri sobriam, non incessitur Ecclesia, sed quidam qui plus obtrudunt nobis quam necesse sit credere. Id in quosdam theologos ac monachos dictum est, non in Ecclesiam. Veluti Transalpini volunt nos profiteri Pontificem Romanum vnum esse potiorem vniuersis ecclesiis ac populo Christiano. Habent et Cisalpini quosdam articulos, quorum aliquot ego nolim defendere; et tamen, ni id facerem, vociferarentur. Proinde non dixi me in neutra parte esse, sed neutri addictum esse. Addictus autem est qui seruit in omnibus. Nec opinionibus tantum esset seruiendum, sed moribus etiam et ingeniis, quae comperio corruptissima in nonnullis, qui magnis clamoribus videri volunt agere negocium Ecclesiae.

De libris Lutheranis non prorsus hinc arcendis, videbatur id temporis esse satis pro huius reip. statu. Si Ecclesia permitteret vsum Sacramenti sub vtraque specie, ne tantulum quidem incommodi video: nam id aliquando Bohemis permiserat Ecclesia. Nec probo tamen vt quisquam hac gratia turbas excitet in populo Christiano. Ego nec sacerdotibus permitto coniugium, nec monachis relaxo vota, ni id fiat ex autoritate pontificum, ad aedificationem Ecclesiae, non ad destructionem. Eo perpellere pueros ac puellas inhumanum arbitror, et pium eximere fraude captos. In primis optandum esset sacerdotes et monachos castitatem ac coelestem vitam amplecti. Nunc rebus adeo contaminatis, fortasse leuius malum erat eligendum. Haec opinio si non placet Ecclesiae praefectis, pro somnio ducatur.

Quod scribis de quorundam impia licentia, nullus homo per me factus est ad talia animatior, sed aliquam multos cohercui. Tu paganismum times; ego Iudaismum iam omnia fere video occupasse. Si sacri pariter ac prophani, si magni cum paruis, synceris animis conuerteremus nos ad principem fidei nostrae Christum, et agnoscentes sua quique mala, concordibus votis illius misericordiam imploraremus, breui videremus horum tumultuum felicem exitum. Nunc dum plerique priuatis commodis intenti sunt, ne publicis quidem recte consulitur.

Quod ob vnum aut alterum deprehensum male sentire videris de Graecis literis, vehementer alienum est et a prudentia tua et ab ingenii tui candore. Eadem opera sentiendum esset de omnibus bonis literis. Quod autem inter harum professores initio complures non fuerint alieni a Luthero, partim in causa fuit quorundam improbitas, qui multis annis ἄσπονδον πόλεμον terra marique gesserunt aduersus hoc studiorum genus apud nos reflorescens. Longa est fabula. De Reuchlino meministi. Plura nos vidimus. De illo nostro non queo satis demirari quid homini venerit in mentem, nec

---

64. laus] For the praise of Ber see Ep. 1539. 11–12.
scripsi] Ep. 1539. 17.
70. Cisalpini] The orthodox party in Germany.
72. addictum] Cf. Ep. 1539. 19.
79. Bohemis] See Ep. 1021. 106n.
89. scribis] Not in Ep. 1693, but in the Esslingen letter there mentioned.
91. Iudaismum] Cf. Ep. 1006. 142n.
105. De Reuchlino] Pistorius evidently had adduced him as a scholar in sympathy with Luther: cf. Ep. 1155. 18n. Erasmus regards him as an example of persecution by the bigoted orthodox.
105–6. illo nostro] Ceratinus.

vlla res vnquam aeque mihi praeter expectationem obiecta est. Quid hoc ad Graecas literas, sine quibus caeca est omnis eruditio ?

Quae misi proximis nundinis, arbitror esse perlata : scripseram enim et illustrissimo Principi et Emsero et tibi. Poculum erat gratissimum, vberius tamen delectatus sum laudatissimi Principis testimonio. Quod mihi longam vitam optas, optime Pistori, iam potior eo quod optas. Diu vixi, si tamen vixi. Medici nihil pollicebantur opis, et si polliciti fuissent, non admodum illis fiderem. Itaque relictis illis Christo me commisi. Is siue longum siue breue volet esse quod superest vitae, aequi bonique consulam. De Luthero cohercendo etiamsi certa spes esset, et si maxime par essem isti negocio, et si non minus liberet quam vacaret, tamen per quosdam, vt video, coniuratos non licebit.

Lutecia misit nobis quatuor libros hoc anno, simpliciter famosos ac palam insanos. Res, vt suspicantur, geritur ex consensu sodalitii theologici : non quod omnes ista probant, sed pars, vt fit, improbior vincit meliorem. Subornant ad hanc fabulam agendam aliquot gloriosos ac plane sensu communi carentes, in primis Sutorem Cartusianum et Beddam. Quidam oratorem agens apud Caesarem, παραπρεσβεύων scripsit virulentissimum librum in me, ac, ni fallor, iam aedidit ; quum in Britannia nunquam prae se tulerit quod animus esset in me scribere. Excitarant et illic tumultum monachi Salamantini. Sunt aliquot etiam Romae qui scribunt in me, praeter Stunicas. Vnum libellum ad me misit is qui scripsit Albertus Pius, alter sine titulo missus est per amicos. Nondum enim aeditus est, sed volitat per manus aulae pontificiae : quo nec Orestes furiis agitatus scriberet quicquam furiosius, nec me fugit quis sit autor. Sermo cum moribus congruit ; nam mihi domestice notus est. Habet et Hispania Stunicas alteros, vt ne quid de Louanio dicam. Omnes ad obiurgandum et calumniandum diserti sunt.

Sub has nundinas suscepimus laboris pensum quam pro valetudine grauius. Nam praeter alia recudimus Nouum Testamentum, Annotationesque magnis accessionibus locupletamus. Arbitror enim Hieronymo, Prouerbiis, et huic operi propemodum iustam curam

110. Emsero] Ep. 1683. The other letters are not extant.

113. Medici] Cf. Ep. 1729. 20n.

115. me commisi] Cf. Ep. 1735. 12–13.

120. quatuor libros] See Ep. 1743. 55n.

122. pars . . . improbior] Cf. Ep. 1124. 18n.

125. Quidam] Lee; for whose renewed activity, beginning before he left England, see Epp. 1606. 29–30, 1735. 21–3. His book, perhaps an amplification of his second composition in 1520 (Ep. 1099. 12–13), was never published ; but Erasmus refers to it in the letter cited in l. 128n, saying that the monks of Salamanca were aided 'cuiusdam plusquam sycophantico libello, qui totos septem annos in hoc laborauit, vt ex omnibus libris meis excerperet quod posset ad calumniam detorqueri' (LB. ix. 1092DE). Cf. also Epp. 1747, 1785, 1796, 1815, 1861, 1902, 1903, 1977.

128–9. Salamantini] About this attack more detail is given in a letter appended to the *Apol. ad monachos quosdam Hispanos*, Basle, Froben, 1529, pp. 220–22 (LB. ix. 1092D–93A) ; but it does not seem to be associated with any individual names. It led up to the conference at Valladolid in 1527 : for which see Ep. 1791 introd.

130. Pius] See Ep. 1634.

131. alter sine titulo] Aleander's *Racha* : see Ep. 1717. 33n.

134. domestice] Cf. Ep. 1195. 50n.

138. Nouum Testamentum] See Ep. 1571. 19n.

140. huic operi] The New Testament, on which, as on Jerome (Ep. 1465) and on the *Adagia* (Ep. 1659), he now felt that he had spent enough labour.

esse datam. Et tamen si viriculae corpusculi sufficient, absoluemus quod orsi sumus in Lutherum; etiamsi nihil tam sancte tamque circumspecte scribi potest a me quod non calumnientur quidam, deuotis animis hoc agentes, ne quid fructus ex meis libris redeat ad lectorem, nec aliud agentes quam vt victus contumeliis concedam in castra Lutheranorum. Quod nunquam efficient, donec propitius Dominus mihi mentem hanc esse patietur.

Atque illud, mi Pistori, tuo Principi audacter de me pollicetor, me, quod dicere coeperam, nec ex animo nec praeter animum vnquam vel accessisse vel accessurum vlli damnatae factioni; nec me aliud agere in meis lucubrationibus quam vt linguas ac bonas literas grauioribus disciplinis adiungerem, vt scholasticam theologiam apud multos ad sophisticas contentiones prolapsam, ad diuinae Scripturae fontes reuocarem; vt in moribus hominum minus esset ceremoniarum, in animis plus pietatis, vt episcopi et sacerdotes sui meminissent officii, vt monachi vere id essent quod dicuntur; denique vt peruersissima de plerisque rebus iudicia eximerentur ex animis hominum, quibus iam orbis instupuerat. Haec me perspiciet agere, qui sobrius et integer mea legit. Caeterum si isti eodem animo legerent Chrysostomi Hieronymique scripta quo mea legunt, plura reperirent quae reprehenderent quam in meis reperiunt. Bene vale.

Basileae, Anno millesimo quingentesimo vigesimosexto.

[1669]1745. To Stephen Gardiner.

Opus Epistolarum p. 849. Basle.
N. p. 811: Lond. xxi. 57: LB. 896. 3 September 1526.

[For the alteration of the year-date made in LB. there is no evident reason. As Tones (l. 15) was dead by 31 July 1526, the reading of all the authorized editions may be accepted; for though the news of such events sometimes travelled slowly (cf. Epp. 1099. 17n, 1109. 29n), with 1527 the interval would amount to more than a year.]

ERASMVS ROTERODAMVS STEPHANO GARDINARIO S. D.

Gratissimvm fuit, mi charissime Stephane, mihi per litteras refricari tui memoriam. Non opus erat tot indiciis; haerebat animo illa imago quam Lutetiae videram, adeo vt nunc pene coloribus possim exprimere. Agnosco nunc eandem ingenii dexteritatem et in litteris et in grauioribus negociis obeundis, quam Lutetiae praestabas in oeconomicis. Nec tuae litterae minus recrearunt meum animum abs te scriptae, quam tum lactucae delectabant palatum meum arte tua decoctae. Gaudeo nobis patronum esse communem, et hoc magis tibi pariter ac mihi gratulor, quod intelligo cum primis te apud illum esse gratiosum.

Nunc erant onerandi litteris qui peterent Saxoniam, Poloniam,

1744. 142. in Lutherum] The second part of the *Hyperaspistes*: Ep. 1853.
149. dicere coeperam] ll. 15–16.
1745. 9. patronum] Wolsey.
11. onerandi litteris] Cf. Epp. 1804, 1875. init.
Saxoniam] Epp. 1743–4.
Poloniam] Epp. 1751–3.

Hungariam, Italiam, Hispaniam, Brabantiam et Angliam; quare paucis tecum agere oportuit. Quoniam autem vix paucis licebat scribere, onerabo te negocio salutandi omnes; Franciscum medicum, Tonisium, Burbancum, Petrum ab Arenis, cum caeteris qui nobis bene volunt. Bene vale, et auspicio tui nominis ad aeterni praemii coronam emerendam enitere.

Basileae tertio nonas Septemb. Anno M.D.XXVI.

1746. To Francis Asulanus.

Opus Epistolarum p. 850. Basle.
N. p. 812: Lond. xxi. 61: LB. 833. 3 September 1526.

[I cannot establish the year-date, but it is probably correct. In 1525 at this time Erasmus had not yet seen the Aldine Galen (Ep. 1628): 1527 or any subsequent year would be late for the presentation of a book which had been completed in Aug. 1525.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO ASVLANO S. D.

Nihil iam diu nobis accidit, Francisce chariss., iucundius quam quod totus Galenus ad nos venit ex tua munificentia. Autor per se gratiosus est, mihi vero peculiari quodam vel sensu vel iudicio adamatus; nec omnino falsum est quod philosophus ille dixit, Dulcissimam esse rem accipere. Tamen hic mihi plus voluptatis attulit animus in me tuus, etiamnum memor veteris amicitiae, quam vel donum ipsum vel autoris gratia. Aut me fallit animi praesagium, aut haec aeditio conciliabit tibi non parum et nominis et compendii. Aemulos non est quod verearis: vt sit hic qui velit, non est qui possit. Vtinam detur occasio referendae gratiae! nam reponere malim quam agere. Interim adnitar vt quicquid e tua prodit officina, quanquam nihil non est gratiosum apud viros eruditos, fiat gratiosius. Felix iuuentus quae in hoc seculum incidit: nam repubescendi votum mihi sit ἀνεμώλιον.

Potes et meum nomen isthic reddere vendibilius, si lucubrationes meas, aliquot pias praesertim, tua digneris officina. Quales sunt De misericordia Domini, De modo orandi, Commentarioli in quatuor Psalmos, Paraphrases in Nouum Testamentum. Paraphrases tamen te nolim attingere, nisi misero quaedam loca castigata:

1745. 15. Tonesium *LB.* 18. Septembris *N.* 1527 *LB.* 1746 13. gratiosius *N*: gratiosus *H.* 19. loca *N*: locam *H.*

1745. 12. Hungariam] Ep. 1754.
Italiam] Ep. 1746.
Hispaniam] Epp. 1747–8.
Brabantiam] Ep. 1740.
Angliam] Ep. 1745. The messenger, possibly Nicholas Cannius (see Ep. 1816), may have taken presentation copies of the books for which Epp. 1727, 1734 were written; or they may have been sent in Oct. (cf. Ep. 1759).
14. Franciscum] See Ep. 1532 introd.
15. Tonisium] See Ep. 1138. 16n.
Burbancum] See Ep. 1138 introd.
ab Arenis] Vannes; see Ep. 656 introd. and vol. iv, p. xxvii.

1746. 2. Galenus] See Ep. 1594. 107n.
4. philosophus] Thales: see Erasmus' *Apophthegmata* vii. 10 (LB. iv. 323A).
17. De misericordia] See Ep. 1474.
De modo orandi] See Ep. 1502.
18. Psalmos] See Epp. 327, 1304 introd., 1427, 1535.
Paraphrases] For recent correction of some of these see Ep. 1672. 148–153.

mittam autem simul atque cognouero tuum animum. Patri, fratri reliquaeque familiae multam ex me salutem dices. Bene vale.

Basileae tertio Nonas Septembris, Anno Millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

1747_{1785} To Mercurino Gattinara.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 3. Basle.
3 September 1526.

[An original letter, written and addressed by a secretary (a^1), corrected and subscribed (ll. 151–4) by Erasmus (a^2): from the same source as Ep. 1643. Some extracts from it were printed by A. Helfferich in *Zs. f. historische Theologie* N.F. xxiii, 1859, pp. 594–5. The year-date needs no confirmation.

Erasmus had as yet had no answer to Ep. 1700; and, unaware that Ep. 1731 was on its way to him, was now moved by attacks upon him in Spain as well as from his old antagonists in Louvain, to write again to the Chancellor to ask for imperial support. For the complete success of his appeal see Epp. 1784ª, 1785.]

S. P. Admirabilis quaedam perpetuaque Caesaris vere inuicti felicitas, vir clarissime, quam arbitror non absque propicio numine contingere, mihi spem bonam porrigit fore vt Deus per hoc organum praecipuam aliquam commoditatem conferat rebus mortalium semper in deterius prolabentibus. Atque vtinam Deus tot illius felicitatibus hanc etiam felicitatem addat, idque mature, vt orbis tempestatem quae iam diu misere turbat ac miscet non solum respublicas et studia, verum etiam arcem Christianae pietatis propemodum a fundamentis subuertit, vertat in optatam tranquillitatem! Decederem hinc animo aequiore si hoc videre contigerit.

Pro interdicto misso aduersus petulantiam quorundam theologorum Louaniensium maximam habeo gratiam et tuo erga me studio et Caesaris benignitati. Verum plus hic valet quorundam improbitas ac vafricies quam Caesaris autoritas. Nicolaus Ecmondanus Carmelita ridetur et a pueris vt homo mentis parum sobriae. Latomus Gallicae ditionis nunquam destitit in ea Academia moliri dissidia. Nicolaus a Montibus—nam huic potissimum delegatum est inquisitionis negocium—mira quadam vafricie praeditus est. Certe vterque odium inexpiabile quod gerunt in bonas litteras et ob has in me, quum studeant dissimulare, non possunt. Erumpit ipsis nolentibus. Atque hi duo abutuntur stulticia et improbitate Ecmondani.

Simul atque exhibitum est Caesaris aedictum, Montanus et Latomus accurrunt Mechliniam, minitantur se velle deponere susceptam delegationem, si talibus interdictis frangeretur ipsorum autoritas. R. D. Archiepiscopus Panormitanus egit partes meas; Iodocus praesidens senatui Mechliniensi, vir mihi semper visus et

---

1746. 20. fratri] See Ep. 1592. 14n.

1747. 12. interdicto] See Ep. 1690. 119n.

15. Ecmondanus] See Ep. 878. 13n.

17. Latomus] See Epp. 934. 3nn, 1585. 80n.

18. a Montibus] Coppin of Mons; see Epp. 1162. 108n, 1608.

27. Panormitanus] John Carondelet; see Epp. 803. 12n, 1434, 1585. 40–1, 1703.

28. Iodocus] Laurens; see Ep. 1299.

bonus et in suo genere pulcre doctus, sed, vt scis, professus bonarum litterarum hostis, egit diuersas. Quid multis? Impetrata est huius opera Caesarei aedicti interpretatio, quae magis etiam illos animauit ad audendum.

Arte simili bis eluserunt interdictum Romani Pontificis. Presserunt vtrunque, et clam scripserunt Datario, boni consuleret factum: sic enim expedire fidei Catholicae, ne qua res apud populum minueret ipsorum autoritatem; se non laesuros Erasmum. Tantum haberet hoc clam et placaret animum Clementis. Non tibi narro somnium, vir egregie. Habeo Datarii scriptum, quod litteris ab amanuensi descriptis suapte manu addidit. Id amicus quidam ex ipsa Datarii epistola decerptum ad me misit.

Sed ad Caesaris aedictum redeo. Cum interpretatione redeunt Louanium, et exasperati magis quam coherciti virulentiora de me spargunt quam antea. Ecmondanus autem adeo non paruit aedicto vt in Syluamducis a Decano legatus publice exusserit meum Nouum Testamentum. Cuidam expostulanti cum Decano qua re fretus auderet hoc Ecmondanus aduersus aedictum Caesaris et Pontificis, respondit homo vafer id illi in mandatis non fuisse datum ab ipso. Verum quum alter quidam acerbius eadem de re expostularet, effudit virus quod habebat in pectore. Latomus tres in me libellos praelegit publice, mox aedidit. Apparabat quartum, idem facturus ni Caesaris aedictum interuenisset. Sic decreuerat libellis suis subinde nouis in me ludere. Nunc suis armis instruxit Parisienses. Nam ex nido Montis Acuti prorepsit ad nos ille pullus. Petrus Sutor theologus Sorbonicus et idem monachus Cartusiensis, praeterea Natalis Beda huius sodalis, tres libros in me prodiderunt vndique differtos manifestis mendaciis et euidentibus calumniis, tum conuiciis plusquam scurrilibus. Nam hos habeo etiam ob id infensiores quod Caesareanus sum. Iamque eo processerat coniuratorum aliquot theologorum ac monachorum improbitas vt Rex et Senatus coacti sint aedicere ne quid talium librorum in me scriberent, et qui scripti fuissent, ne venderentur. Nullus autem liber in me scribitur tam insulsus aut famosus, etiam fictis titulis, quin Latomus et Decanus conniueant, hoc pacto stolidorum hominum impudentiam ad facinus inuitantes.

His artibus eludunt aedicta Caesaris et Pontificis, ac sibi videntur cati. Non est hoc nouum monachorum quorundam ac theologorum eiusdem farinae consilium, vt libros meos omnes excuterent e manibus hominum: nec enim aliter putant opprimi posse bonas litteras. Verum quod diu parturierant, post cladem rusticorum totis copiis decreuerant aggredi, in Anglia, in Vngaria, in Polonia— nam in Germania nondum tantum valent—, in Hispania. Sed

---

33. interdictum] See Ep. 1717. 7n.
38. Datarii] Giberti; see Ep. 1443[a].
scriptum] Containing the *venia* of Ep. 1735. 27.
44. in Syluamducis] Cf. Ep. 1765. 32–3.
Decano] Coppin (l. 18); who was Dean of St. Peter's at Louvain.
exusserit] I know of no other mention of this affair.
49. Latomus] See Ep. 1585. 80n.
54. Sutor] See Epp. 1591. 25n, 1714. 4n.
55. Beda] See Ep. 1571.
tres libros] Sutor's *De tralatione Bibliae* and *Antapologia*; Beda's *Annotationes*.
58. Caesareanus] Cf. Epp. 1408. 19–21, 1411. 9–11.
59. Rex] Cf. Ep. 1692. 66n.
67. excuterent] Cf. Ep. 1735. 20n.

horum inconditis tumultibus principum ac praesulum autoritas obstitit. Quo quidem nomine plurimum debeo et tuae benignitati cumprimis, deinde Archiepiscopi Toletani aliorumque, quorum nomina studiumque in me propensum ad me scripserunt amici. Ex quorum litteris cognoui quod Eduardus Leus, qui isthic oratorem agit sui Regis nomine, librum apparat aedere contumeliosissime scriptum in me, ac fortasse iam aedidit. Quod si verum est, non auderet hoc in sua Britannia quod audet in Hispania. Nam et Regem et Card⟨inalem⟩ et Reginam et Archiepiscopum Cantuarien⟨sem⟩, breuiter omnes fere Episcopos, habeo mihi fauentissimos.

Rogabit tua prudentia, vnde igitur istorum in te tumultus ? Tres sunt causae. Existimant ipsorum regnum ac maiestatem ruituram nisi oppresserint linguas ac bonas litteras. Atqui si eas vbique feliciter efflorescentes comiter amplecterentur, etiam aliquid dignitatis illis accederet, nec parum vtilitatis. Nunc dum sine fine belligerantur aduersus politiora studia, conciliant sibi magnam inuidiam. Id totum mihi imputant, qui videor his studiis euehendis aliquid adiumenti mea industria contulisse.

Habes vnam odii causam. Altera est quod in lucubrationibus meis alicubi taxo theologos quosdam qui neglectis voluminibus sacris ac veterum interpretum scriptis consenescunt in sophisticis argutationibus. Ex hac admonitione plerique theologi aditis fontibus et adiunctis bonis litteris magis sobrie tractant mysteria diuinae sapientiae. Et hoc frementes imputant mihi.

Tertia causa est huic similis, quod in scriptis meis alicubi dissentiam a Scoto, Thoma, Lyrano, Hugone ; deinde quod indico subinde quibus in rebus sita sit vera religio. Ea res vrit monachos, dum vident suos autores negligi : quos tamen ego nusquam damno in totum, sed melioribus postpono. Deinde clamant adolescentes reddi a monachorum instituto alieniores. Imo hoc maxime erat in rem adolescentum, vt scirent quid esset vera religio et quantum absit a superstitione, ne vana spetie pietatis delusi se praecipites darent in aliquod vitae genus, vnde post frustra se cupiant euolutos. Sic forte pauciores haberemus monachos, sed synceriores. Nunc licet illud propheticum dicere, Multiplicasti gentem, sed non magnificasti laeticiam.

Habes istorum tumultuum fontem ; qui tamen ilico conquiescent si principum ac tui similium autoritas istorum impetus fregerit. Quod ni fiat, periculum est ne grauior tempestas ab istis suscitetur quam a Lutheranis suscitata est. Quid enim aliud oriri potest ex istiusmodi conspirationibus, clamoribus, obtrectationibus, rabiosis libellis, maliciosis calumniis, nisi dissidium orbis ? Aedictis quidem nihil proficitur. Hoc magis iuuerit, si Caesarea maiestas manifestum aliquod documentum dederit se fauere rectioribus studiis. Id fiet si professores linguarum et in Hispaniis et Louanii et Tornaci vel

91. alicubi a^2 : alias a^1. 95. sapientiae a^2 : scientiae a^1. 97. Hugune a^1 : *correxi*. 102. vera a^2 : vere a^1.

74. Toletani] See Ep. 1748.
75. amici] Cf. Ep. 1748. 1n.
76. Leus] See Ep. 1735. 21n.
77. librum] See Ep. 1744. 125n.
101. alieniores] Cf. Ep. 1183. 122n.
106. propheticum] Is. 9. 3.
116. Tornaci] Cf. Epp. 1237. 24n, 1768. 88.

benignitate sua vel priuilegiis vel alio quopiam monumento decorarit. Deinde, quod ad me pertinet, si vel tua sublimitas Caesaris nomine vel aliquis Caesaris tuoque, puta Ioannes Almanus aut Cornelius Scepherus, priuatim scribat ad D. Nicolaum a Montibus, Louaniensis Academiae cancellarium, reliquosque theologos in hanc sententiam, aut si qua tuae prudentiae videbitur melior: Ne suis exemplis doceant alios eludere Caesaris aedicta, sed serio cohibeant et linguas et libellos petulantes, vnde praeter dissidia nihil potest proficisci. Esse nunc in orbe plus satis dissidiorum, etiam si non accersantur noui tumultus: plus satis esse qui palam tuentur Lutheri dogmata, etiamsi calumniis non protrudantur in illius factionem qui cupiunt esse, et hactenus perstiterunt, in consortio Ecclesiae catholicae, nec perstitere solum verum etiam pro sua virili pugnant aduersus hostes Ecclesiae. Nec aequum esse vt in acie stantem et cum Luthero conserentem manus, hi pro quibus dimicat, a tergo adoriantur. Satis esse Lutheranorum libellis Latine Germaniceque scriptis assidue lapidari. Hoc potius agendum, vt transfugas in Ecclesiae castra reuocemus quam vt amicos extrudamus. Etiamsi quid esset in libris Erasmi quod incircunspectius scriptum esset, quandoquidem nullus adhuc scriptorum hoc vitare potuit, tamen nihil opus esse rem vel hoc periculoso tempore vel huiusmodi tumultibus agere, praesertim quum ipse declaret animum pietatis studiosum, semperque sua scripta submiserit Ecclesiae iudicio, seque paratum semper professus sit vel corrigere vel explicare si

---

119. Almanus] See Ep. 1554.

120. Scepherus] Corn. Duplicius (de Dobbele) Scepperus of Nieuport (c. 1503—28 March 155⅘) was educated with distinction at Paris and Louvain (matric. 3 Dec. 1522: EHR. xxxvii. 103). Entering the service of Christiern II of Denmark (Ep. 1228. 30n), first as secretary and then as vice-chancellor, he maintained the cause of that ill-famed monarch with *apologiae* addressed to his adversaries; accompanying him also to Wittenberg in Oct.–Nov. 1523 (LE². 730, 1660. 73–5). From Oct. 1524 to June 1525 he was in Spain on the King's business (Brewer iv. 777); but after the death of Queen Isabella (19 Jan. 1526) he joined the service of Margaret of Austria. Going for her to Spain, he was adopted by Charles, who made him a secretary of state, and by 22 April 1527 had granted him a pension (Simancas MS. Est. 1553, f. 481). Thenceforward his life was spent in public service. In Feb. 1528 he was sent on a mission to Scotland, Denmark, Brunswick and Poland (Bergenroth iii, ii. 323–32); in 1533, and again in 1534, to Constantinople. On return he was appointed master of requests and privy councillor.

His published works are *Aduersus falsas quorundam astrologorum augurationes Assertio*, Antwerp, S. Cocus, 1523, reprinted at Cologne, Birckman, 1548; and *Rerum a Carolo v . . . in Africa bello gestarum commentarii*, Antwerp, J. Beller, 1555—a collection from various writers, edited by him. In the former he speaks with admiration of Nic. Kratzer (Ep. 515. 1n), More and Vives. He married first Eliz. Douche (1498—20 Aug. 1549; cf. Horawitz ii. 10), the rich widow of P. Laurinus († 27 Feb. 152½; see Ep. 1271. 122n); and later Margaret Loonis († 8 July 1596). He owned estates at Eecke on the Scheldt, s. of Ghent.

See BN. v. 709–18; J. de Saint-Genois in MSH, 1856, 1–27; Caballero; AT; OE; and many other sources mentioned in EE. His diaries, written in French, of his journeys to Constantinople are edited with a full account of his other missions by Saint-Genois and G. A. Yssel de Schepper in *Mém. de l'Acad. royale de Belgique*, xxx. 1857. Nine letters from him to Jo. Dantiscus are printed by E. J. de Westphalen, *Monum. rer. Germanicarum*, iii. 1743, 421–48.

scribat] Gattinara accepted not only this suggestion but Erasmus' actual words: see Ep. 1784ᵃ. 24–48.

140. corrigere vel explicare] Cf. Ep. 1704. 40n.

quid iure offendit bonos et integros. Nam quos occupauit odium, his nihil omnino placet. Coeca sunt amoris, sed coeciora sunt odii iudicia. Tum aliquid etiam tribuendum tot vigiliis quibus prouexit et indies prouehit et bonas litteras et rem theologicam. Sed ego ineptus qui tuae prudentiae praescribam argumentum. Hic certe nihil est non verissimum. Si placet alia ratio, qua iudicabis melius cohiberi posse horum tumultus, quaeso vt et rectis studiis et Erasmo et candidis ingeniis omnibus opituleris. Clariss. T. magnificentiam seruet Dominus Iesus.

Datum Basileae 3. Nonas Septemb. Anno 1526.

Illustriss. Magnificentiae tuae
Deditiss. Mancipium
Erasmus Roterodamus
mea manu subscripsi.

Magnifico domino Mercurino Gattinario, Caesareae Maiestatis Cancellario. In Hispania.

1748$_{1813}$ To Alfonso of Fonseca.

Madrid MS. 17460, f. 143. Basle.
Bonilla p. 148. 3 September 1526.

[A copy by the hand of Fonseca's secretary, John Vergara (Ep. 1277), among the Gayangos papers in the Biblioteca Nacional at Madrid: endorsed by Vergara 'Eras. ad Toletañ.'. First printed by A. Helfferich in *Zs. f. hist. Theologie*, N.F., xxiii, 1859, p. 605, with a completely baseless address to John Maldonatus; and then by Prof. Bonilla y San Martin in *Erasmo en España*, p. 148 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, p. 526.

Alfonso of Fonseca (c. 1477—5 Feb. 1534) was born at Salamanca, of a distinguished family with a long record of public service; his father having been one of the retinue that came to England with Catharine of Aragon in 1501 (Brewer iii. 3532). Alfonso succeeded two kinsmen of the same name as Abp. of Santiago before 1508, and held the see till 1523–4, when he was advanced to Toledo and the primacy. As member of the Council of State in 1527 he took a leading part in the government of Spain during the absence of Charles v. He founded colleges at Salamanca and Santiago, and later at Alcala, where he continued the patronage of his predecessor Ximenes. There is an interesting eulogy of him in L. Marineus' *De rebus Hispaniae*, Alcala, M. de Eguia, July 1530, f. 157. The epitaph from his tomb at Salamanca is printed by Gonzalez de Avila, p. 467 (see Ep. 1814. 469n); and in his *Teatro eclesiastico* . . . *de las dos Castillas* iii, 1650, p. 329.

Erasmus reckons Fonseca among his Spanish friends in 1524 (Ep. 1431. 30); and evidence of their relation is to be seen in the dedication to Fonseca by the printer of editions of Erasmus' Paraphrases on the Gospels, Alcala, M. de Eguia, 1525. This is the first letter which survives of their correspondence; but from here on it continues unbroken, though at long intervals, until 1531. In gratitude for the Abp.'s approval and support Erasmus dedicated to him the Froben Augustine of 1528–9. Mich. de Eguia's obligations to Fonseca are further expressed in other books that he printed at Alcala: F. de Villalobos' *Glossa* on Pliny, *H. N.* i and ii, 15 Oct. 1524; a Hebrew grammar, 1 May 1526; and Fisher's *De causa matrimonii* . . . *Regis Angliae*, Aug. 1530.]

S. P., reuerendissime Praesul. Amicorum litteris certior factus sum, et quid isthic moliti sint aduersus bonas litteras measque lucubrationes quaedam inauspicata ingenia, et quam egregiam

1747. 151. Illustriss. . . . 154. subscripsi *add.* a[2].

1748. 1. Amicorum] Vergara was no doubt one.

operam hic nauarit R. D. T. non tam mihi quam rectioribus studiis; quae foelicissime quidem vbique per omnes mundi plagas efflorescunt, sed nusquam foelicius quam in Hispania, quondam laudatissima studiorum altrice, quae suis ingeniis et Italiam illustrarit. Nunc non vacabat plura, eoque quo magis cognoscas negocium, exemplar epistolae quam misi D. Mercurino Gattinario, Caesareae maiestatis Cancellario, his inclusi. Alias efficiam vt intelligas istud officium non esse depositum penes hominem ingratum aut immemorem. R. D. T. Christus seruet incolumem.

Datum Basileae. 3. Nonas septemb. An. 1526.

E. R. D. addictiss. clientulus
Erasmus Rot. manu propria.

1749. To Ferry Carondelet.

Opus Epistolarum p. 849. — Basle.
N. p. 811: Lond. xxi. 59: LB. 834. — 7 September 1526.

[The year-date is confirmed by the mention of Erasmus' illnesses and of the new edition of the New Testament. For Ferry Carondelet see Ep. 1350. 21n.]

ERASMVS ROTERODAMVS FERICO CARONDILETO S. D.

Ornatissime vir, quam propenso fauore sit in me R. D. Panormitanus frater tuus, ex complurium amicorum litteris cognoui. Verum plus illic valet quorundam dolosa improbitas quam paucorum bonitas. Ex tuis litteris amantissime scriptis multum accepi solatii. Sed haec valetudo me reddit inutilem ad hominum conuictum, et pudet etiam me quod tuis aedibus aegrotatione mea tantum attulerim molestiae. Calculus versus est in aliud malum, sed immedicabilius. Nota mala leuius feruntur, hoc est eo molestius quod ignotum. Deinde pistrino typographico sic alligatus sum vt pedem discedere non liceat.

Frobenius rursus orsus est Nouum Testamentum. Si quid ista bibliotheca haberet veterum exemplarium, praesertim in Euangeliis et Apostolicis Epistolis, pergratum facies si miseris. Dabitur hoc pacto occasio celebrandi et tui Collegii et tui proprie nominis.

Nunc illud, quaeso, fac vt abs te impetrem. Habebam tria vasa vini Burgundiaci, ea rebar in hanc hyemem suffectura: quorum vnum vnde bibo, tendit ad vapam, alterum dum aperio, comperio prorsus in vapam versum. Seruabis Erasmum tuum, si huc vel pusillum vasculum miseris vini subrubri, non ardentis, sed generosi,

1749. 12. Euangeliis *scripsi, cf. Ep.* 1761. 9, 12: Euangelicis *H, cf. Ep.* 858. 136

1748. 7. et Italiam] Erasmus was perhaps thinking of the Spanish College founded at Bologna by Card. Albornoz in 1364.

9. epistolae] Ep. 1747.

1749. 1–2. Panormitanus] See Ep. 1747. 27n.

4. litteris] Not extant.

6. tuis aedibus] During the visit in April 1524; see Epp. 1440. 4n, 1610. 69n.

aliud malum] See Ep. 1729. 18n.

11. Nouum Testamentum] For the edition of March 1527; see Ep. 1571. 19n.

14. Collegii] The Chapter of Besançon. It does not appear that they produced any MSS. for Erasmus.

16. vini Burgundiaci] See Epp. 1316. 24n, 1359. 14–15.

veteris tamen. Hoc negocium dedi nostro Bietricio, qui meo sumptu curabit huc aduehendum. Si quid erit in quo vicissim possim tibi gratificari, nihil sum recusaturus. Deus te seruet incolumem.

Datum Basileae pridie natalis virginis matris. Anno M.D.XXVI.

1750$_{1758}$ FROM ERASMUS SCHETS.

Basle MS. Scheti Epistolae 9. Antwerp.
8 September 1526.

[An original letter, autograph throughout.]

+

S. P. Vltime scripsi tibi quid aeris tuo nomine ab Antistite Londonen⟨si⟩ receperim, centum videlicet et viginti coronatos, qui conficiunt monete currentis summam ii^c lii florenos. Deinde post longam dilationem compleuit Petrus Aegidius iam conficere mecum pecuniarum tuarum rationem, cuius effigiem tibi hac mea obtrusam epistola mitto. Calculata sunt omnia decenter et bene, ac, vti videre libebit ex eaipsa ratione, crescunt recepta expositis ad summam iiii^c xlv florenorum et xii stuferorum monete currentis; per cuius valorem omnia recepta expositaque sunt equaliter reducta. Eam ipsamque summam numerauit michi ipse idem Petrus Aegidius.

Exinde habeo iam tuarum pecuniarum vi^c lxxxxvii florenos cum xii stuferis monete currentis; qui reducti in florenos aureos valent iiii^c xxxvi floreni aurei, quos his nundinis Francfordye tuo nomine iussi dari Frobenio. Spero sic fiendum, dum acceperis. Dicito, precor, de receptu.

Ex Hispania summa cum cura mittendum tibi inuoltorium hoc litterarum scriptum est: quod Francfordiam mitto, per Frobenium tibi vltra mittendum Basileae. Securiorem non vidi nuntium, scribuntque vt de receptu tue cognitionis notulam habere procurem. Precor, quo amici rogatu satisfatiam, vt quamprimum mittas.

Vale sincerissime my Erasme, ac de scribendo Portugalensibus ne sis, precor, immemor.

Ex Antuerpia viii^a. Septembris 1526.

Erasmus Schetus omnimode tuus.

+

Doctissimo inclytique viro domino Erasmo Rotterodamo, Basileae. Basileae.

1749. 20. Bietricio] See Epp. 1391 introd., 1760.

1750. 1. scripsi] The letter is not extant.

1–2. Londonensi] Tunstall (see Ep. 207. 22n); cf. Ep. 1726.

5. rationem] For the settlement of this account cf. Epp. 1696. 5–8, 1740. 20.

16. inuoltorium] This packet forwarded with so much care no doubt contained Ep. 1731, and others with it: see Ep. 1772. 2–3. It was also sent in duplicate, which had already reached Erasmus: see Ep. 1781. 12–14.

21. Portugalensibus] Cf. Ep. 1681. 33n.

1751. To Hieroslaus Lasky.

Opus Epistolarum p. 851. Basle.
N. p. 812 : Lond. xxi. 62 : LB. 835. 9 September 1526.

[Contemporary with Epp. 1752–4. The year-date is confirmed by the mention of the book.]

ERASMVS ROTERODAMVS HIEROSLAO A LASCO, PALATINO SYRADIENSI, POLONO S. D.

Vir clarissime, Matrimonium Christianum, extremam ingenioli nostri foeturam, mitto, non fratri tuo qui coelibatum amplexus est, sed tibi qui das operam ne pereat humanum genus : nec tam ob id mitto, quo te doceam quomodo debeas vti matrimonio—nihil enim addubito quin in eo sanctissime verseris—quam vt nos admoneas si quid illic praetermissum est aut aliter tractatum quam oportuit. Nam tibi fortassis non minus ineptire videbor qui de matrimonio praecipiam, quam philosophus ille visus est insanire Hannibali, qui de bello disputabat quum bello nunquam interfuisset. Expectabimus igitur tuum iudicium priusquam adornemus alteram aeditionem. Diutius tecum fabulari cupientem reuocant occupationes. Precor tibi tuisque perpetuam felicitatem.

Datum Basileae postrid. natalis Mariae virginis. Anno a Christo nato M. D. XXVI.

1752. To Christopher of Schydlowyetz.

Opus Epistolarum p. 851. Basle.
N. p. 813 : Lond. xxi. 63 : LB. 837. 9 September 1526.

[Contemporary with Epp. 1751, 1753–4. The year-date is confirmed by the contents. Schydlowyetz replied on 1 March : see Ep. 1820. 2.]

ERASMVS ROTERODAMVS CHRISTOPHORO A SCHYDLOVIETZ, REGNI POLONIAE CANCELLARIO, S. D.

Nvnc demum mihi mea Lingua minus displicere coepit, posteaquam video tibi tantopere placuisse. Quod quidem si, vir omni virtutum et ornamentorum genere absolutus, tantummodo litteris testificatus fuisses, erat abunde satisfactum votis meis. Nunc non hoc fuit contenta tua singularis humanitas ; epistolae testimonium munerum insignium testimonio confirmauit. Redditum enim est bona fide horologium aureum, cochleare aureum, et fuscinula aurea.

1751. 9. *N* : Hanibali *H*.

1751. 1. Matrimonium] See Ep. 1727.
2. fratri tuo] John Lasky ; see Epp. 1502. 8n, 1593. 133n.
9. Hannibali] See Cic. *de Or.* 2. 18. 75,6.
10–11. alteram aeditionem] Never undertaken.
1752. 1. Lingua] See Ep. 1593.
6. munerum] See Epp. 1660. 46–50, 1728. 15–16.
7. horologium] Cognatus' list of Erasmus' property, 10 April 1534, opens :
1. Horologium ex puro auro. Donum Christophori a Schildowitz, cum theca.
2. Cocleare ex puro auro. Donum eiusdem, cum fuscinula aurea.

Mihi congruebant lutea; sed haec erant digna tuo vere aureo ingenio moribusque candidissimis. Habeo quod ostentem; nam erunt fortassis qui causabuntur vulgare iam esse litteris efferre quemlibet. At vulgare non est talia mittere munera: pro quibus, vir clarissime, quum, vt debeo, maximam habeam gratiam, tamen non minorem habeo, quod autoritas tua nomen nostrum aduersus quorundam male linguacium calumnias defenderit. Quo tamen officio non me solum tibi deuinxisti, sed omnes etiam bonarum litterarum studiosos. Aduersus has belligerantur qui male volunt Erasmo.

Tuis auspiciis Lingua nostra fuit felix; Frobenius felicissime vendidit, quum iam ter excuderit. Et interim a multis aliis fuit excusa. Hoc non fuisset factum, nisi multis placuisset. Bene vale.

Datum Basileae postridie Natalis virginis matris. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

[1652]1753. TO ANDREW CRICIUS.

Opus Epistolarum p. 851. Basle.
N. p. 813: Lond. xxi. 64: LB. 836. 9 September 1526.

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE CRITIO, EPISCOPO PLOCENSI, S. D.

ORNATISSIME Praesul, quum hic γραμματοφόρος forte fortuna fuisset oblatus, relegi tuam epistolam et prolixam et αὐτόγραφον, non tam vt responderem, quum nihil daretur ocii, quam vt eam voluptatem quam initio ex earum lectione coeperam, mihi renouarem, simul et in valetudinis et laborum et publicae tempestatis solatium; sunt enim eruditae et alacres et candidae. Sentias illic Musas omnes coniunctas esse cum Gratiis. In carmine pariter atque in oratione soluta probari nec Ciceroni contigit. Tu sic pangis carmen quasi nihil aliud agas; sic texis orationem liberam vt, quanquam ad historicam sublimitatem assurgis, nihil tamen obstrepat poeticae licentiae. Quo vero magis deploras te a litteris quibus tibi natus videris, ad episcopi munus reique publicae functiones pertractum, hoc nos impensius gratulamur orbi Christiano: cui nulli sunt magis vtiles quam qui reluctantes a philosophiae dulcissimis studiis ad patriae consulendum reuocantur. Et tamen inter istas quoque negociorum vndas licebit aliquoties aliquid ocii tuis Musis succidere.

Ad laudes quas tuus candor largiter nobis tribuit, nihil habeo quod respondeam, nisi me hoc plus debere tuo in me studio, quo minus agnosco quae praedicantur. Equidem adnixus sum vt nostra Batauia mitesceret commercio bonarum litterarum: nec id solum, verum multo magis vt bonae litterae, quas scis hactenus apud Italos fere paganas fuisse, consuescerent de Christo loqui. Ea res quan-

---

Against 1 Boniface Amerbach, as executor, has added: 'Legauit Dño. Ludouico Bero theologo, scholasteri Basilieñ.'; against 2, 'Legauit Beato Rhenano Selestadieñ.' Basle MS. C. VI[a]. 71, f. 2; L. Sieber, *Das Mobiliar des Erasmus*, 1891, p. 5.

1752. 19. ter excuderit] By July 1526; see Ep. 1593 introd.
a multis aliis] At least seven unauthorized issues had appeared by the end of 1526; see BEr[1].

1753. 20. Batauia] Cf. Ep. 996. 43n.
22. paganas] Cf. Ep. 1479. 19n.

quam mihi peperit grauem inuidiam, tamen satis feliciter successerat, nisi haec tempestas fatalis incidisset, quae nunc orbem Christianum versat agitatque.

Aedideram Diatribam, quod intelligerem me non alia ratione liberari posse a tenacissima suspicione quam isti principum animis infixerant; sed disputaui tantum. Lutherus sic respondit vt antehac in neminem virulentius, et homo suauis post aeditum librum per litteras deierat se in me esse animo candidissimo; ac propemodum postulat vt ipsi gratias agam quod me tam ciuiliter tractarit, longe aliter scripturus si cum hoste fuisset res. Et interim cum tali gladiatore commissum theologi quidam, sed praecipue monachi, densatis phalangibus me adoriuntur, animis tam deuotis vt Luthero fauere coeperint, quod sic in me fuerit debacchatus. Et vt scias rem de composito geri, simul orsi sunt fabulam in Hispania, in Italia, in Anglia, in Brabantia, in Gallia, in Hungaria, in Polonia. Lutetiae quatuor libri sunt in me proditi, plane fortes: ne quid dicam grauius, vix a Rege possunt cohiberi. Eludunt aedicta Caesaris, eludunt aedicta Regis ac Senatus. Nulla pudoris, nulla iuris ratio; quod libuit, sanctum est. Quorum intemperias nisi principum autoritas coherceat, excitabunt orbi grauius incendium quam vnquam excitauit Lutherus.

Quod me ab his Germaniae fluctibus isthuc velut in portum tranquillum amanter inuitas, vt liceat per valetudinem perque leges arenae gladiatoriae, in qua nunc versor nouus mirmillo, vereor ne isthic non reperiam omnia tam tranquilla quam esse vel vestra causa optarim. Et tamen optimo Regi ac Reginae, quorum in me fauorem et ex aliorum amicorum litteris cognoui, non minus me debere fateor quam si tota benignitate quam offerunt, essem vsus. Interim illud est molestissimum, quod litterariam quoque consuetudinem nobis adimunt partim terrarum spacia, quae nos dirimunt, partim labores mei, qui Milonem etiam possint delassare. Quare te rogo, vir optime, ne meum erga te animum ex his inconditis ac frigidis litteris velis aestimare: cuius declarandi fortassis alias dabitur opportunitas. Interim mihi gratulor talem amicum ac patronum; tuasque litteras, ceu pignus charissimum nunquam intermoriturae beneuolentiae, seruo reconditas inter ea quae mihi sunt preciosissima. Dominus Iesus amplitudinem tuam seruet incolumem, semperque in maius ac melius prouehat.

Datum Basileae postridie natalis beatae Mariae. Anno M. D. XXVI.

---

24. tempestas] Cf. Ep. 1687. 24n.
26. Diatribam] The *De libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.
28. respondit] See Ep. 1667 introd.
30. per litteras] See Ep. 1688 introd.
36. simul] Cf. Ep. 1743. 36–9.
38. quatuor libri] Cf. Ep. 1743. 55n.
48. Regi] Sigismund; see Ep. 1819.

Reginae] Bona (c. 1491—17 Nov. 1557), daughter of Gian Galeazzo Sforza of Milan. She married with Sigismund as his second wife, April 1518. For the year-date of her death see *State Papers, Foreign*, ii, 1861, no. 688; which mention also (nos. 480, 499) her return from Poland to Italy in the spring of 1556.

[1662]1754. To James Piso.

Opus Epistolarum p. 852. **Basle.**
N. p. 814 : Lond. xxi. 65 : LB. 838. **9 September 1526.**

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROTERODAMVS IACOBO PISONI, PRAEPOSITO ETC. HVNGARO, S. D.

Nae tu, doctissime Piso, morem antiquum obtines, candidus in amiculum, nisi misericors appellari mauis. Accepi duas epistolas tuas cum duobus nomismatibus, aureo Gratiani Caesaris effigiem referente, argenteo Herculis. Gratum animi tui symbolum ; sed epistolis nihil accidere potuit suauius, iucundius, mellitius. Eas frequenter apud amiculos ac mecum relego, quoties libet taedium ex animo expuere ; quod in tantis laboribus tantoque rerum tumultu necesse est interdum obrepere, praesertim aduersa valetudine, ne quid incusem senectam. De tuo in me studio nihil dubitabam, etiamsi nihil scribebas : non potest Piso nisi Pisonem agere. Attamen gaudeo me doceri litteris tuis quot quantisque nominibus tibi debeam, cui debeo libenter.

Obiurgat me frequenter suis litteris Velius quod cessem aliquid nuncupare Episcopo Olmucensi, et post dicatum Plinium exigit libellum meo Marte confectum. Aedidi nunc Institutionem Matrimonii ; verum hoc argumentum ante annum a me stipulata fuerat Regina Britanniae. Est animus in posterum a talibus argumentis in totum abstinere. Forsitan non conueniret tam sancto Presuli dicare prophanum argumentum. Nactus sum aliquot libros Chrysostomi Graecos ; ex his versos illi dicabo nonnullos, si Velius censuerit. Irenaeum emisi ; sed per Ioannem Fabrum qui suppeditauit exemplar, non licuit alii dicare quam Episcopo Tridentino. Quare monebis Velium vt me doceat quid existimet illi gratissimum, quo simul et ipsi toties me prouocanti, et fratris optimi memoriae satisfaciam : quod ego certe cupio vehementer. Quod si tales libellos boni consulet quales sunt De modo orandi aut De misericordiis Domini, deligetur aliquod argumentum quam minime inuidiosum. Sin Graeca mauult, dabimus volumen mediocre.

Doleo res apud vos esse turbatas, eoque sum breuior. Ad reliquas literarum tuarum partes, vbi dabitur certus tabellio, simulque cognouero vbi terrarum agas, respondebo. Vrsinum amicum tui simillimum ex me salutabis diligenter. Et fortassis hae nundinae Francfordienses adferent a vobis aliquid literarum. Bene vale.

Basil. 5. Idus Septemb. Anno M. D. XXVI.

34. Septembris *N.*

---

2. epistolas] Epp. 1297, 1662.
13. Velius] Cf. Ep. 1557.
14. Plinium] See Ep. 1544.
14–15. exigit libellum] Erasmus did not comply with this wish till March 1532, when he dedicated to S. Turzo his *Enarratio* on Ps. 38.
15. Institutionem] See Ep. 1727.
20. Chrysostomi] See Ep. 1705. 6n.
21. Irenaeum] See Ep. 1738.
24. prouocanti] Cf. Epp. 1242 introd., 1272.
fratris] John Turzo : see Ep. 850.
26. De modo orandi] See Ep. 1502.
26–27. De misericordiis] See Ep. 1474.
29. turbatas] By the Turkish triumph at Mohacs, 29 Aug.

[1730]1755. To Bernard of Cles.

Opus Epistolarum p. 637. Basle.
N. p. 608 : Lond. xix. 10 : LB. 839. 26 September 1526.

ERASMVS ROTERODAMVS BERNARDO EPISCOPO TRIDENTINO S. D.

Reverende Praesul, ex superioribus amplitudinis tuae erga me officiis perspexi singularem quandam naturae bonitatem; ex proximis vero litteris, quibus me tam amanter consolaris, pietatem etiam erga me tuam agnoui. Vtinam et tuis dotibus et meis laboribus contigisset seculum felicius!

Non eram ausurus tuo nomini dicare Irenaeum, quamuis probatum autorem—nec enim hoc officium omnibus perinde gratum est; neque quicquam magis fugere soleo quam captatoris opinionem—, nisi tantum apud me valeret Ioannis Fabri tum iudicium tum autoritas: per quem nunc mitto librum, sed rudem. Recentior enim est quam vt compingi possit. Si gratum est quod fecimus, erit quod mihi gratuler; sin minus, mihi certe leuius succensebis, qui tam insignis amici voluntati morem gesserim. Opto tibi felicitatem perpetuam, ornatissime Praesul.

Hunc laconismum me docent immensi studiorum labores. Nunc enim quartum mihi retexuntur Annotationes in Nouum Testamentum. Datum Basileae die Mercurii ante Michaelis. An. 1526.

1756. To Nicholas Varius.

Opus Epistolarum p. 976. Basle.
N. p. 914 : Lond. xxiv. 3 : LB. 840. 26 September 1526.

[The year-date is confirmed by the explosion (l. 4n). M. de Nolhac, not noticing that in the third paragraph Erasmus reverts to Basle, has transferred most of this description to Florence: *Érasme en Italie*, 1898, pp. 14–16. For Nicholas Varius see Ep. 1481. 44n.

A letter of Levinus Ammonius (see Ep. 1463 introd.) to John Molendinus, 16 March 1527 (Besançon MS. 599, p. 146) mentions a false report which seems to have arisen out of this explosion: 'De Erasmo nostro . . . paulo post quam tuae mihi redditae fuerant literae, tristis admodum lugubrisque rumor aureis nostras perculit: suscitatum Basileae ex tempestate incendium, quod simul atque latissime vagatum fuerat, excitasse teterrimum foetorem, atque ex eo permultos mortaleis repentina morte defunctos, interque eos Erasmum. Quo nuncio ita sum exanimatus vt pene animum desponderim'.]

ERASMVS ROT. NICOLAO VARIO MARVILLANO S.

Mvlta quidem noua quotidie nobis gignit hic Africa nostra, Nicolae charissime; sed quaedam eius sunt generis vt nec tibi gratum arbitrer futurum legere nec mihi tutum scribere. Quod nuper accidit accipe. Ad 12. calend. Octobris, euocatus amoenitate

1755. 6. Irenaeum] See Ep. 1738.
8. captatoris] Cf. Epp. 1326. 9n, 1490. 16–17, 1531. 11n.
10. Recentior] Cf. Ep. 1488. 36n.
16. Annotationes] See Ep. 1571. 19n.
1756. 1. noua] Erasmus evidently was thinking of the religious changes which were in progress at Basle.
4. Ad 12. calend.] This date is no doubt wrong; for four other contemporary authorities give 19 Sept. Geo. Carpentarius and Fridolin Ryff are quite explicit (see *Basler Chroniken*, ed. W. Vischer and A. Stern, i, 1872,

coeli, secesseram in ortum quem Ioannes Frobenius satis amplum et elegantem meo commercatus est hortatu. Nam ibi soleo pomeridianis aliquot horis vel somnum obrepentem arcere vel assiduitatis tedium fallere, si quando inuitat aeris temperies. Post deambulatiunculam conscenderam domunculam hortensem, iamque coeperam aliquid ex Chrysostomo vertere, quum interim vitreas fenestras feriret fulmen, sed tacitum ac lene. Primum suspicabar oculorum esse errorem. Quum rursus semel atque iterum effulsisset, demiror, ac prospicio si se vertisset coelum, contractisque nubibus pluuiam ac tempestatem minaretur. Vbi nihil video periculi, ad librum redeo. Mox auditur sonitus, sed obtusior. Ad eum modum poetae narrant Iouem ludere, si quando est hilarior; siquidem longe aliud fulminis genus erat, quo gigantum moles disiecit ac Salmonea et Ixionem demisit in tartara. Paulo post emicat plus fulgoris, et audio fragorem horribilem, cuiusmodi fere crepitus audiri solet, si quando fulminis ictus impegit vehementius in aliquid solidum.

Etenim quum agerem Florentiae eo tempore quo Iulius Pontifex, terrenus Iuppiter, tonabat ac fulminabat aduersus Bononiam, magnam diei partem et tonabat vehementer et fulminabat, magnaque vis hymbrium ruebat. In secessu sedens ad exonerandam aluum, quum horribilis fragor insonuisset, territus subduxi me et ad caeteros redii. ' Aut me plane fallit ' inquam ' animus, aut post hunc crepitum audietis aliquid parum laeti nuncii '. Et ecce non ita multo post, venit chirurgus nuncians in collegio virginum tres ictas; quarum vna mox exanimata est, altera propemodum extincta, tertia sic afflicta vt negaret esse spem vitae.

Ad similem itaque sonitum surrexi et prospicio quae sit coeli facies. Ad laeuam erat serenitas, ad dexteram conspicio nouam nubis speciem, velut e terra sese proferentis in sublime, colore propemodum cinericio, cuius cacumen velut inflexum sese demittebat. Dixisses scopulum quempiam esse, vertice nutantem in mare. Quo contemplor attentius, hoc minus videbatur nubi similis. Dum ad hoc spectaculum stupeo, accurrit famulorum vnus quem domi reliqueram, anhelus, admonens vt subito me domum recipiam; ciuitatem armatam in tumultu esse. Nam is mos est huic reipublicae, vt sicubi fuerit exortum incendium, confestim armati procurrant ad tuendas portas ac moenia. Nec satis tutum est armatis

pp. 54, 412–14), the former adding that it was the Wednesday before St. Matthew; Boniface Amerbach in a letter of 20 Sept. (Basle MS. C. VI^a. 73. 203) says ' Heri '; and cf. *Zwingliana* i, 1904, p. 280. The explosion occurred about 6 p.m.; the Schniderthurn which was blown up, being in the St. Alban suburb, near the Malzgasse. The estimates of the numbers of persons killed vary considerably. For shorter narratives of the event see Zw. E^2. 530, Herminjard 182^b (v. 415), and Agr. E. 877.

5. ortum] Dr. C. C. Bernoulli told me that this was in the ' Neue Vorstadt '—a term that was still in use within his own memory—against the town-walls (l. 44) and at the western end of what is now the Hebelstrasse; see his notes in *Basler Büchermarken*, 1895, p. xx. From that point the Schniderthurn (l. 4n) was more than a mile distant, across the full breadth of the town. Froben had bought the garden quite recently, 12 June 1526.

8. deambulatiunculam] Cf. Ep. 1552.4.

10. Chrysostomo] See Ep. 1800.

22. Florentiae] In Nov. 1506 see Epp. 200–2, 194 introd.

Iulius] See Epp. 200. 2n, 203. 8–10.

occurrere; ferrum enim addit ferociam animis, praesertim vbi nihil est periculi. Hortus autem in quo studebam erat pone moenia. Recurro domum, multis obuiis armatis. Aliquanto post rem totam didicimus, quae sic habebat.

Paucis ante diebus in vnam turrim earum quibus moenia ex interuallis muniuntur, delata fuerant aliquot vasa pulueris bombardici. Ea quum magistratus iussisset reponi in summa camera turris, nescio quorum incuria reposita sunt in imam turrim. Quod si vis pulueris in summo fuisset, tectum modo sustulisset in aera, reliquis innocuis. Ac miro casu per rimas illas speculatorias fulmen illapsum attigit puluerem, moxque vasa omnia corripuit incendium. Primum impetus incendii tentauit an esset oneri ferendo possetque totam molem in altum tollere; idque testantur qui viderunt turrim iuxta partes imas hiantem semel atque iterum, sed rursus in se coeuntem. Vbi vis ignis sensit molem esse grauiorem quam vt totam possit subuehere, eo conatu relicto totam turrim in quatuor partes immani crepitu dissecuit, sed tanta aequalitate vt amussi geometrica factum videri posset, ac per aera aliam alio sparsit. Ipse puluis accensus in altum se recepit, qui flamma consumpta cinericiae nubis praebebat speciem. Vidisses immania fragmenta turris auium ritu volitare per aera; quaedam ad ducentos passus deferri, qua dabatur liberum aeris spacium; alia ciuium domos longo tractu demoliri.

Non procul a turri magistratus curarat extruendas aediculas, in quibus habitarent mulierculae quae corpore quaestum facere malunt quam nere aut texere. Hae lateris vnius impetum excepere. Tantus autem erat fragor tamque subitus, vt qui erant in propinquo, putarent rupto coelo mundum in chaos abiturum. Nec ridiculum putabatur quod vulgo dici solet, 'Quid si coelum ruat?' In agris multi sunt ruina oppressi, multi sic membris vel truncati vel afflicti vt miserandum spectaculum praeberent obuiis: e quibus aiunt extinctos numero duodecim, misere vexatos quatuordecim. Sunt qui credant hoc ostento quiddam portendi in futurum; ego magis ἐπιφήτης quam προφήτης nihil aliud arbitror significari quam incogitantiam eorum qui casum eum non vsque adeo rarum non praecauerint. Nec mirum si puluis ille leuissimus disiecit saxeum aedificium: etiam si turrim eam vndique ducentorum pedum cinxisset paries, ignis ille subitus ac vehemens disiectis obstaculis omnibus erupisset in suum locum. Quid autem vento mollius? Et tamen inclusus terrae cauis Boreas nonne montes totos concutit, terram hiatu diducit, et interdum campos spaciosos in collem erigit?

Quis hoc machinarum genus excogitauit? Olim artes ad humanae vitae vsum repertas diis attribuit antiquitas, veluti medicinam

45. domum] No great distance: as the Hebelstrasse (l. 5n) runs almost up to the west end of St. Peter's church, from which Erasmus' house on the Nadelberg (Ep. 1316. 38n) lies a little to the south.

71. coelum ruat] Cf. Ter. *Heaut.* 719.

75. portendi] In the bitterness of the religious controversies such disasters as this were being widely hailed as 'judgements': see K. R. Hagenbach, *Reform. in Switzerland*, tr. E. Moore, 1879, ii. 52. Boniface in his letter of 20 Sept. (l. 4n) concludes: 'O misera secula! Quid haec non tam noua quam horrenda portendant, non nisi Deus nouit'.

76. ἐπιφήτης] An invented word: but the sense is evident.

Apollini, agricolationem Cereri, vitis culturam Baccho, furandi artificium Mercurio. Huius inuenti laudem non puto cuiquam deberi, nisi vehementer ingenioso cuipiam nec minus scelerato cacodaemoni. Si quid tale comminisci potuisset Salmoneus ille, potuisset vel ipsi Ioui medium vnguem ostendere. Et tamen hic nunc Christianorum atque adeo puerorum lusus est. In tantum apud nos decrescit humanitas, accrescit immanitas.

Olim Corybantes tympanorum et tibiarum strepitu homines compellebant in rabiem. Habet enim ille sonitus miram vim ad commouendos animos. At horribilius sonant nostra tympana, nunc anapaestis, nunc pyrichiis perstrepentia. At his nunc pro tubis Christiani vtimur in bello, quasi illic non satis sit esse fortem, sed oporteat furere. Quid autem dixi de bello? Vtimur in nuptiis, vtimur diebus festis, vtimur in templis. Ad furiosum illum sonitum procurrunt in publicum virgines, saltat noua nupta, ornatur festi diei celebritas, qui tum est maxime laetus, si toto die per vrbem obambulet plusquam Corybanticus tumultus. At ego arbitror apud inferos non alio organo celebrari dies festos, si modo sunt illic vlli. Plato putat magni referre quo genere musices vteretur ciuitas, quid dicturus si hanc musicam audisset inter Christianos? Iam hoc musicae genus quod simul et flatile est et pulsatile, in templis solenne, quibusdam non placet nisi bellicam tubam longe superet; et immanis ille sonitus auditur a sacris virginibus, dum res diuina peragitur. Nec id satis; sacrificus vocem ad tonitrui fragorem effingit, nec alii magis placent aliquot Germaniae principibus. Adeo nostris ingeniis nihil est dulce quod non sapiat bellum. Sed desino σατυρίζειν. Bene vale.

Datum Basileae 6. Calend. Octob. AN. M. D. XXVI.

[1700]1757. FROM MERCURINO GATTINARA.

Schlettstadt MS. 262. Granada.
1 October 1526.

[A contemporary copy, filling the recto of a single sheet, but without address or other signs of dispatch; by a secretary throughout, even to the signature. Probably made at Erasmus' direction for communication to Beatus Rhenanus; who was at Schlettstadt in the autumn of 1526 (BRE. 259–61), and among whose correspondence it is preserved. First printed by H. Baumgarten, *Geschichte Karls V*, 1888, ii. 714–15.]

S. P., vir clarissime. Quod in tam arduis, nempe diuinis, negociis occupatus ad me scribere voluisti, non possum maximas tibi gratias non agere. Atque vtinam vt agere, ita et referre possem! Videres profecto quis sit meus erga te animus, is certe quem et tua pietas ac

1756. 113. Octobris $N^{1\,3}$: Octobr. N^{2}.

1756. 95. nostra tympana] With this complaint of the noisiness of modern music may be compared passages in the *Inst. Christ. Matrimonii* (Ep. 1727: LB. v. 718A–C), and in the *Resp. ad A. Pium*, LB. ix. 1102E.

100. saltat] For a fuller account of wedding ceremonies at this period see the *Inst. Christ. Matr.* (LB. v. 677F–79B).

108. a sacris virginibus] the noise penetrating even to places so remote from the street.

111. bellum] Cf. Ep. 1168. 19n.

diuina eruditio promerentur; quibus me adeo deuinxisti vt si quando ab hac molesta terrenarum rerum tractandarum sarcina animum reuocare datur, in tuis lucubrationibus versari mihi iucundissimum sit. Ego certe pro comperto habui te vtriusque factionis homines habere aduersarios.

Admiror tamen te tantum virum huiusmodi hominum tanti facere maledicta; quum meo quidem iudicio Christiana respublica hac nostra tempestate in treis parteis secanda sit: quarum vna quae obturatis auribus mentisque oculis obcoecatis Romano adhaeret Pontifici, siue is bene siue male aliquid iubeat decernatue; alia quae Lutheri partes mordicus tenet. Hi enim vtriusque factionis homines quum suum negocium agant, nec recto iudicio quicquam iudicare possunt, nec aliquem ab eis dissentire patienter ferre: quorum laus quum vera sit ignominia, ita et eorum maledicentia, ab his qui recte sentiunt, pro vera laude reputanda erit.

Addamus et tertiam his nimium contrariam partem; eorum videlicet qui nihil praeter Dei gloriam et reipublicae salutem querunt. Vnde vt nec turpia non vituperare, nec virtutem non laudare, nec vlli factioni toto, vt aiunt, pede adhaerere volunt; ob idque vix fieri potest vt quum vera loqui instituant, obtrectatorum mordaces linguas fugiant. Si igitur habes vtranque factionem aduersam, id certe reipublicae causa dolendum erit; tua vero gratulandum, qui tertiam habes omnino tuam, quae tuas nunquam non praedicat laudes, a quibus laudari vera gloria est. Lutheranorum factionem ita semper oppressam optaui vt omnino eradicaretur caeteraque corrigerentur mala: quod Caesaris nostri auspiciis futurum spero.

De pensione tua nil hactenus effectum est. Fiet tamen, vt credo, melius quam tu forte optares. Interim tibi istic manendum censeo, dum hae silescant turbae; meque nouo affectu inter tuos adnumerato. Vale.

Granatae Calend. Octobris M.D.XXVI.

Tuus ad vota amicissimus Mercurinus Gatt.

[1750]1758[1764] To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 15. ⟨Basle.⟩
⟨2 October 1526.⟩

[An original letter, autograph throughout. The dates can be assigned from Ep. 1764.]

S. P. Charissime Schete, accepi per Hieronymum Frobenium florenos aureos quadringentos triginta sex. Habeo gratiam quod et Petrum Aegidium et me rationis molestia leuaris. Mitto syngrapham quae te liberet in Anglia. De Rege Portugallie meminero quum primum datur ocium. Episcopus Lincolniensis promittit

1758. 2. aures *MS.*

1757. 32. De pensione] See p. 226. 32–3. 1682. 15–16, 1800.
1758. 3. leuaris] Cf. Ep. 1696. 5–9. 5. Lincolniensis] Cf. Epp. 1386. 49n. 4. Rege Portugallie] See Epp. 1681. 1704, 1769. 11–12.

in singulos annos quindecim angelatos. Ei scribam vt Ioanni a Castro, Aluari fratri committat. Saluta mihi Petrum Aegidium, rogaque eum vt, si potest, ad nundinas Basilienses mittat mihi Senecam promissum. Item Augustinum De ciuitate Dei Logobardicis litteris, si forte habet, significetque quid actum sit de septem Tertullianis qui mihi debebantur. Bene vale cum tibi charissimis.

Honesto D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

1759. To John Francis.

Opus Epistolarum p. 860. ⟨Basle.⟩
N. p. 821 : Lond. xxii. 11 : LB. App. 431. ⟨? October 1526.⟩

[Evidently of the same period as Ep. 1735, because of Erasmus' illness: not of the same date as Ep. 1745, in which Erasmus states expressly that he has not time to write to Francis; perhaps therefore somewhat later. Ep. 1772. 9–11 mentions letters sent by Erasmus to England, probably since September: and the remedy sent by Francis unasked (ll. 73–4) may have been in consequence of a letter of Erasmus to some English friend sent at the same time as Ep. 1745, and conveying an account of his health similar to that given in Ep. 1735. After receiving such spontaneous help, Erasmus would naturally write in full detail. For Francis see Ep. 1532.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO MEDICO S.

Qvod sacerdos est animis nostris, hoc medicus est corpusculis. Celare suum malum non debet qui remedium expectat. Nec dubito quin tua prudentia soleat eam silentii fidem praestare, quam Hippocrates magna religione exigit ab eius artis professoribus.

Iam annis aliquot me crudeliter tractauit calculus renum, nec erat parturiendi, pariendi, concipiendi finis; vt mirer hoc corpusculum tot cruciatibus suffecisse. Cruciatus frequenter extorquebat vomitum; postea stomachus sedecim totos dies nullum omnino cibum recipiebat praeter sorbitiunculas. Et indies ingrauescebat malum, tandem adeo exacerbatum vt desponderem animum, tam acerbi fuerunt nixus. Deinde mutato vino, quod tenue quidem, sed leuius quam haec sunt vernacula, ad haec dilutum aqua ex glycyrrhiza cocta, bibere coeperam, idque modice, menses aliquot eo cruciatu carui.

Tandem in summa glande sentiebam quiddam quale solemus pueri, perflati vento; vulgo frigidam vrinam appellant. Id suspicabar accidisse, quod diutius post solis occasum confabulatus essem sub dio. Vngebam oleo camamillarum ventrem subter

1758. 9. Dei *scripsi*: de *MS*.

1758. 6. Ioanni] Evidently another mistake by Erasmus in a Christian name (cf. Ep. 1054 introd.): Alvar's brother Louis being no doubt intended (cf. Epp. 1590. 11n, 1764, 1769. 13n, 1772).

9. Senecam] Cf. Ep. 1740. 19.

Augustinum] Probably the Cologne MS. which Erasmus had borrowed for Vives in 1521–2; see Epp. 1309 introd., 1778. 24–5.

11. Tertullianis] See Ep. 1507. 15n.

1759. 3–4. Hippocrates] *Iusiurandum*. It is printed in Greek, with Nic. Perottus' Latin translation, on pp. 120–1 of a composite volume which includes the *Batrachomyomachia*, Musaeus and Agapetus, Basle, J. Froben, Jan. 1518.

13. glycyrrhiza] Cf. Ep. 1603. 105.

vmbelicum—nam id solet esse remedio—, nec praeterea mali quicquam sentiebam. Tandem hilariter coenatus cum amicis, extra ordinem bibi dimidiatum cyathum vini Burgundiaci, dilutum aqua qua dixi. Id erat pendulum, quod postea compertum est. A primo somno, reddidi lotium miro impetu, viisque vehementer dilatatis, non sine cruciatu: cuius tamen sensus non erat in ilibus, vbi solet esse grauissimus, sed in vesica et virgae musculis. Sensi magnam vim calculorum, ruderum ac materiae cum lotio erumpere, non sine ruptura meatuum. Id factum est ea nocte plus decies, nullo tamen stomachi dolore. Eam vrinam non seruaui, quod doleo; matutinam seruaui, lacti similem admixtis calculorum fragmentis. Materia erat gypsacea. Interea sensus erat molestissimus in vesica.

Acciui medicum, vnum post alterum, ac tertium, quales hic quidem habemus. Ambigebant. Metuebam ne ea materia concresceret in vesica. Nam dolor aliquot diebus durabat. Tandem coepit mitescere, non vt discederet, sed vt esset tolerabilis. Itaque dimissis medicis ad victus moderationem confugi; bibens vina Burgundiaca, sed parce et vetera, quorum senium tempero multo saccaro et glycyrrhiza decocta. Interea stomachus melius habet, atque item cerebrum, quod crebri vomitus vehementer fatigabant. Lotium autem huc vsque manet veluti gypso turbidum, non sine calculis, sed qui non discruciant vt solent. Hanc perpetuam molestiam malo quam illos cruciatus intermissos sed intolerabiles; nisi enim se mutasset morbi genus, iam pridem sepultus esset Erasmus. Alias est leuior, alias grauior molestia. Tempore nebuloso peius habeo, nec licet a moderatione victus recedere quin ilico dem poenas. Assueui crebro reddere lotium, metuens ne concrescat in vesica. Somnus primus est iustus ac placidus, secundus interruptus et frequenter insomniis irrequietus, quanquam non molestus. Non est gonorrhea, nec fluxus cerebri, nec medulla spinae: haec enim debilitarent, quum nunc sim vegetior.

Originem morbi diuino. Iam annis plusquam viginti consueui stans scribere; nec vnquam fere sedere, nisi vel prandens vel coenans, vel a prandio dormitans, quod interdum soleo, praesertim lassus negociis. At interdum vrgebant praela, maxime epistolae, quas cogor innumeras scribere, vt statim a prandio fuerit accurrendum ad scribendum. Nam a coena cogor ab intensione cessare: aut fabulor sine contentione, aut inambulans audio famulum aliquid praelegentem, quod mihi sit vsui futurum. Quodam autem tempore quum essem occupatissimus, venit nuncius a quodam amico qui de vita periclitabatur. Ad huic opitulandum scripsi plurima, non habita ratione valetudinis, quod et ante saepenumero feceram. Rursus idem paucis post diebus misit alium nuncium. Huic quoque

19. umbilicum *N*. 33. diebus *H*: dies *N*.

21. Burgundiaci] Cf. Ep. 1316. 24n.
22. pendulum] Hung up to promote settlement, i.e. not yet clear. Cf. Plaut. *Trin.* 2. 4. 125.
31. quales hic] Cf. Ep. 1729. 20n.
43. Tempore nebuloso] Cf. Ep. 1038. 2.
46. secundus interruptus] Cf. Epp. 296.18–19, 447.398–402.
51. stans scribere] Cf. Ep. 820. 6.
55. a coena] Cf. Epp. 1805. 284, 1833, 2073.
57. praelegentem] Cf. Ep. 1552. 5n.
58. amico] Clearly Berquin; p. 314.

dum cupio gratificari, malum hoc obortum est quod exposui. Quoniam qui stans scribit, fieri non potest quin stomacho sit aliquantulum inflexo, suspicor stomachum cibum semicoctum coepisse deiicere, spiritibus alio vocatis, itaque fieri vt calculus non concrescat in magnitudinem. Fortassis natura rupit et vias aliquas, quo facilior sit transitus.

Sic habet morbus, quorsum euasurus nouit Dominus. Vereor ne, si accedat agitatio aut aliud simile, vertatur in excoriationem vesicae; quo malo nihil esse potest cruciabilius. Hoc cruciatu perisse narrant Thomam Linacrum. Habes rem omnem. Si quid habet tua ars quo malum hoc mitigari queat—nam tolli posse non arbitror—, humanitate tua dignum facies, si communicaris. Nam quod vltro miseris remedium, agnosco veterem tuam in me pietatem; quam hoc magis exosculor, quod ne leui quidem officio vnquam te demeruerim: et vtinam esset aliquid in quo declarare possim et animum agnoscentem tua beneficia et voluntatem reponendae gratiae cupidam! Vale.

1760. From Theobald Bietricius.

Breslau MS. Rehd. 254. 28. — Porrentruy.
EE^{2}. 45. — 11 October 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1749. It appears that Bietricius had again asked Erasmus to compose some work for him, perhaps similar in character to the Loretto Liturgy (Epp. 1391, 1573), or to the *De immensa Dei misericordia* (Ep. 1474), which is also connected with Porrentruy; and that Erasmus had suggested 'the highth of some great argument', which attracted Bietricius as being suitable for reading in schools.]

S. P. Me tibi charissimum sentio, inclyte fautor, quem tanto prosequeris amore, ad vota paratus explenda. Multas equidem tibi debeo gratias, referre vero nostrae non est facultatis. Gratissimum profecto est mihi argumentum illud immortale, quod possit et in scholis legi. Nec meo quidem opus consilio, cum omnia sint tibi praesentia, inquit Iussellus noster. Ideo fac vt voles; verum si ad nundinas Basilaeorum proximas excudi posset, vberius gauderem.

Epistolam misi ad Archidiaconum, ad nostrum quoque protinus scripsi Iussellum. Munificus nimis factus es aurigis et tabellariis. Ob hoc te plurimum probant. Miror Rabinorum Iudeorumque insaniam. Quicquid inferant, victor cum Ecclesia (a qua non dissentis) facilis euades. Arbitror Lutheranismum ob huiusmodi facinorosos a Deo permissum.

Postremo fortasse vereor fastidiens crebris istis meis epistolis tuum tibi obtundere caput. Sed et haec aequo et bono feci animo, nostraque me cogit familiaritas, vt etiam te hoc pestis in turbine

---

1759. 62. gratificari] By writing Epp. 1721–3, and doubtless others.

1760. 6. Iussellus] See Ep. 1354. 4n.

9. Epistolam] Ep. 1749.

11. Iudeorumque] For feeling towards them at this time see Epp. 1006. 142n, 1738. 243.

17. pestis] For Erasmus' illnesses during this year see Epp. 1729. 18n, 1735, 1759.

piis subleuem consolationibus, quatenus indies alacrior salubriorque valeas optataque nostra perficias. Ad quod arrideat omnium moderator Deus: qui te et Frobenium caeterosque amicos bene valere contribuat.

Datum Bruntruti quinto Idus Octobris 1526.

Tuum agnoscis Bietricium.

Disertissimo Latinae linguae moderatori, D. Erasmo Rott., amico vere obseruando. Basileae.

1761. From John Botzheim.

Leipzig MS. | Constance.
EE. 54. | 22 October 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the mention of Erasmus' new book (l. 15). The second paragraph clearly indicates his preparations for the fourth edition of his New Testament; for which see Ep. 1571. 19n.]

S. Thomas Lupsetus Anglus, vtriusque nostri syncerus amicus, rediens ex Italia fecit iter per Constantiam; existens in comitatu magnifici Poli tui, quem dignatus est ducere in aedes meas in meam gratiam, vt numerum augeret amicorum meorum; tametsi Polus ita a me discessit, vt ignoraret me scire quis est: nam summopere curabat ne quis resciceret quis esset. Ego dissimulans illum reliqui. Fuit mihi conuiua gratissimus, qui aliqua ex parte commonefaciebat me Poloni nostri Ioannis a Lasco, patroni nunquam satis laudati.

Ostendi Polo et Thomae librum Euangeliorum et praecipue eum locum Ioannis vltimo; quo viso vehementer gaudebant. Illi poterunt testari, claris et apertis litteris 'Si eum volo manere' scriptum esse vtrobique. Misi duos libros Epistolarum Apostolicarum per quendam senem in hoc conductum: tametsi ille impetrabat veniam eundi longius postquam reddidisset libros.

Christianum Matrimonium tuum summopere placet, quamuis

1760. 21. valẹre *MS.* 1761. 6. *EE*: rescissaretur *MS.* 10. *EE*: gaudebūt *MS.*

1761. 1. Lupsetus] For him and Pole see Ep. 1627 introd.

3. aedes meas] For this and the friends that Botzheim gathered in it see Ep. 1342. 336–450.

8. a Lasco] He probably had visited Constance on his way to Italy in Oct. 1525 (cf. Ep. 1622. 4n). For his resemblance to Pole cf. Ep. 1627. 19–20.

10. Ioannis vltimo] John 21. 22–3. Erasmus evidently had enquired about the reading of a Constance MS., which he had perhaps seen during his visit there in Sept. 1522. It is not clear how many Constance MSS. he consulted at this time. The passage added in the *Annot.* of 1527 on these verses speaks of one MS. of the Gospels, 'cuius inspiciendi copiam nobis fecit . . . Ioannes Botzemus', which had the reading *Si* in both places (cf. l. 11); but in Ep. 1858 he refers to two, which agreed together for the reading of John 7. 39. There were also two MSS. of the Epistles, to which he alludes clearly three times (cf. Ep. 373 introd.). As these were sent for him to see now (ll. 12–13), it seems likely that the Gospels too may have been sent to him later, rather than examined by him in 1522, as is suggested in Ep. 373 introd.

13. tametsi] This clause suggests that a messenger hired for a definite journey was usually available to carry letters back; but that the present messenger would not be.

15. Matrimonium] See Ep. 1727.

Lutheranis quibusdam nihil placeat Erasmicum quod videatur aliquousque dissentire ab illis et improbare fatuam temeritatem illorum. Apud nos parantur milites in Italiam mittendi. De Turca consultatur.

Si quid voles ad me scribere, poteris libere per Benedictum, qui sarcinulas aliquot librorum e Basilea Constantiam curabit transuehi. Leodigarius nusquam apparuit, nec quisquam suo nomine. Excusatum ergo me habe, nunquam defuturum tuis pro mea virili. Bene vale. Constantiae. XI. Cal. Nouembr 1.5.2.6.

Tuus quantusquantus est Io. Botzhemus.

Doctissimo omnium viro D. Erasmo Roterodamo, praeceptori ex animo charissimo.

1762. From Justus Diemus.

Breslau MS. Rehd. 254. 60. Spires.
EE². 46. 22 October 1526.

[An original letter, autograph throughout; the address written more carefully than the rest of the letter, which is difficult to read. The year-date is confirmed by the contents.

Justus Diemus († a. 14 Aug. 1527) of Bruchsal, between Carlsruhe and Heidelberg, was a young kinsman of Ja. Apocellus (Ep. 1630), and went to Rome in Oct. 1525 with letters of recommendation from Erasmus and Beatus Rhenanus (BRE. 249). By 9 Sept. 1526 he had returned and had joined Ferdinand's court, which he soon followed to Spires. There within a year he was accidentally drowned. See his letters to Nausea, whom he addresses as 'praeceptor'; NE. pp. 38, 46, 48, 57. He is perhaps the Jodocus Dymer of Heilbronn who matriculated at Heidelberg 4 Jan. 1519, and was B.A. 21 Jan. 1521.]

⟨S.⟩ D. Inclusarum ego portitor futurus eram, si me Basileam tulisset iter: nunc quoniam non tulit, praetermissum est. Ad Veronam Veneti me excusserunt, literasque meas omnes aperuerunt. Proinde non mirum videatur tibi quod Houii literas apertas transmittam. Ego ab Vrbe semigraui, quod coelum Romanum me non ferret. Erit apud nos breui D. Io. Fabri doctor, quo cum in Hispaniam ire est in animo. Houius valde laborat calculo. Venisset lubens mecum in Germaniam, sed non erat discedendi occasio.

1761. 18. milites in Italiam] Perhaps for the Pope's Swiss Guard; which, in consequence of the recent Colonna raid, he had determined to enlarge. See Brewer iv. 2556–7, 2596 (ii), 2613, 2629.

Turca] Cf. Ep. 1762. 9–12.

20. Benedictum] Vaugris: see Ep. 1395 introd.

22. Leodigarius] Similarly mentioned in Ep. 1799. 3. EE. suggests that he may be identified with Leodegarius a Quercu, who was Professor of Latin eloquence in the Collège de France 1565–86 (Lefranc p. 382).

1762. 2. non tulit] After reaching Constance Diemus was summoned to join Ferdinand's court at Chur; where he seems to have been attached to Jo. Faber (l. 6): see NE. pp. 38–9.

3. me excusserunt] For security Diemus had changed his dress (cf. ll. 10–11) and was travelling 'mercatorum more': see NE. p. 38.

4. Houii] See Ep. 1575. 3n.

6. Fabri] His embassy was delayed for some months. Its purpose was to seek aid for Ferdinand against the Turks. In Feb. 1527 he went to Malines, to England in March, and in April to France on his way to Spain: see Brewer iv. 2903, 3012, 3067; Brown iv. 70; Bergenroth iii, ii. 55. Ep. 1825. init. implies that either going or returning he had passed through Basle.

Thurca maxima vi vrget Vngariam, occupat pro libito omnia. Soror Caes⟨areae⟩ maiestatis aegre peruenit ad Archiducem, mutato etiam habitu. In Styriam copias ducit Thurca. Croatiam fere totam occupauit.

Pontifex in castro S. Angeli a maxime reuerendo Cardinali Columna dicitur obsessus. Citarat eum Pontifex ad videndum se priuatim. Comparuit interuallo Cardinalis, nolens esse contumax. Palatium Pontificis populatus est. At haec noua nondum sunt approbata. Scitur forsan apud vos melius quae agantur in Italia, quam apud nos. Si quid interim occurrat quod tuis auribus dignum putem, scribam opportune. Tu me amare non desinas, cogitesque me tuum esse ad aras vsque, si cupias.

Raptim Spire 22 octobris anno a partu virginis 1526.

Quod literas tam tarde mittam, in causa est quod non habui hic cui committerem; et ego in itinere multis in locis detentus sum.

Iustus Diemus Bruchsellanus, ad vota.

Maximo Desiderio Erasmo Roterodamo, domino et patrono suo dignissimo, Basileae.

1763. From Levinus Ammonius to John de Molendino.

Besançon MS. 599, p. 127. Bois-St.-Martin.
6 November 1526.

[This letter is so closely concerned with Erasmus that it may be inserted in this edition. Like Ep. 1463 it comes from L. Ammonius' autograph letter-book, and has not been printed before. For De Molendino see Ep. 371 introd. The year-date is confirmed by the deaths of Egmondanus and Vinc. Theodorici.]

L. AMMONIVS D. IO. MOLENDINO. S. D. PL.

Vis audire, mi affinis, quod rideas? Erasmus noster non ita multis abhinc diebus triumphauit Luteciae, idque, quod mirere magis, absens. Quem mihi, inquis, triumphum narras? Scio te, qua es erga Erasmum animi propensione, gauisurum tam splendidum triumphum. Quum Beda suas esset aediturus censuras, quas in pulcherrimas Erasmi lucubrationes male sanus concinnarat, et velut araneus e suauissimis floribus venenum, non quod illic inuenit, sed quod suapte natura secum illuc attulit, aut, vt verius dicam, dulcem ac redolentem succum in venenum venenato suopte animo commutauit—quum ergo, vt dicere coeperam, venenum (vt sibi quidem videbatur) affatim collegisset, essetque iam iam aediturus;

1762. 10. ęgrę *MS.*

1762. 9. Thurca] As the result of the victory at Mohacs (Ep. 1754. 29n); cf. Brewer iv. 2588–9.

10. Soror] Mary, queen of Hungary; see Ep. 1297. 53n.

Archiducem] Ferdinand, who was now at Spires: see NE. p. 48.

13. Cardinali] Cf. Ep. 1432. 74n; and for the Colonna raid on Rome, 20–22 Sept., see Pastor ix. 328–34.

20. ad aras] Cf. *Adag.* 2110: 'Admonet prouerbium, nonnunquam, quo consulamus amicorum commodis . . ., fas videri paululum a recto deflectere, verum eatenus ne propter hominem amicum numinis reuerentiam violemus'.

1763. 5. Beda] See Epp. 1571, 1664 introdd., 1679. 39n.

quamprimum id sensit Erasmus, confestim dat literas ad Christianissimum Regem Franciae atque ad Senatum Parisianum (Parlamentum vocant), denique nihil veritus, ad Collegium quoque Theologorum, obsecrans vt aut non sinerent illum nebulonem suas in vulgum spargere naenias, aut si iam inhiberi non posset, quod is editionem anteuertisset, sinerent saltem suas antidotos pariter in publicum egredi.

Hic tam specimen spectatur, mi affinis, et certamen cernitur, vt ait ille, vter vincat atque victoriam reportet: Erasmusne, omnium Christianorum communi suffragio syncerissimus theologus, quique primus hanc perfregerit glaciem, vt omneis omnino theologiae studiosos ad lucidissimos fontes, relictis istis turbatis lacunis, quasi quodam classico vocaret: an Beda, nouus homo atque antehac vix vltra limen domus suae cognitus, quique hoc vno famam venari sciret (alioqui perpetuo latiturus), vt carpendis alienis laboribus nobilis euaderet. Sed gratia superis, vicit veritas. Quid autem illa non vincat? Vt opprimatur, certe vinci non potest. Senatus, acceptis Erasmi literis et, vt credi par est, ab Rege monitus, totius rei cognitionem ad se recepit. Ibi diligenter exacteque omnibus summa cum religione pensiculatis, decretum est, ac velut trinundino die perlatum, vt inanes Bedae labores atque impiae censurae supprimerentur. An non gloriosus admodum triumphus iste?

Sed nondum finis. An, inquis, aliud porro est? Manedum paulisper, audi reliquum huius fabulae. Nondum ad catastrophen peruenimus, nondum quicquam dictum est quod Crasso risum moueat. Rideat tamen necesse est, ne sibi τοῦ ἀγελάστου nomine plus satis placeat. Si enim ille semel in vita (vt autore Lucilio testatur Tullius, et diuus Hieronymus in epistola quadam ad Chromatium) tantum risit, idque ob vnum lepidum dictum, 'Similes habent labra lactucas', de asino carduos edente; quantomagis hic vel vsque ad effusum cachinnum rideret, si hunc asinum videret, non carduos, sed suum ipsius pullum primogenitum, vnigenitum, in cuius vnius complexu misere deperibat, deuorantem? vt merito dici possit, asinus asinum vorat.

Sed audi, quaeso, quod superest fabulae. Quum placuisset Senatui vt supprimerentur, datus est Bedae comes, ne tantus M. N. incomitatus incederet: indignum profecto futurum, si id contigisset. Is comes e regiis satellitibus (clientes vocant) delectus est, additumque est praeceptum Regis nomine, vt ipse Beda, magnus ille censor Erasmi, cum suo comite omneis adiret bibliopolarum officinas, quae, vt nosti, multae sunt Parisius, atque ediceret, et suo ipsius et Regis nomine, vt damnatas censuras postea venumdaret nemo: scirent omnes nulli licitum fore vt quisquam tam impias calumnias in immerentem Erasmum ementitas, cuiquam hominum obtruderet. Quam credis, mi affinis, hoc fecisse Bedam ex animo? An non iste triumphus egregius, dignus plane quem omnes eruditi ad posteros suis literis transmittant?

19. tam *MS.*, *vbi Plautus bis* nunc: ? iam.

12. literas] Epp. 1721–3.

20. ille] Plautus: *Bacch.* 3. 2. 15, *Cas.* 3. 1. 2.

36. Crasso] Cf. *Adag.* 971, quoting Cic. *Fin.* 5. 30. 92, *Tusc.* 3. 15. 31, and Hier. *Ep.* 130. 13.

48. M. N.] magister noster.

54. venumdaret nemo] See pp. 360–1.

Quum igitur id ageret Beda, forte fortuna fit ei Merlinus obuius, vir emunctae naris, qui et ipse theologi titulum habet et rem certe vel decem Bedis meliorem. Is cum Bedam offendisset in hoc negocio, vidissetque tam hilarem quam tu facile diuinare potes, cum stomacho 'En,' inquit, 'insane Beda, hunc refers fructum tuis dignum censuris, qui in Erasmum scribere praesumpsisti! En damnatae sunt insanae calumniae quas in Erasmum effudisti! cum propter barbariem, tum propter haereses, quas, dum in alieno nimis oculatus es et vides quod nusquam est, in proprio libro non vidisti': et reliqua, quae homini non omnino elingui tum in buccam venerunt.

Ibi Beda, nimirum vir strenuus et veritatis vnicus (suo quidem iudicio) propugnator, vt plane diceres cicadam ala correptam, sui nequaquam oblitus est. Sed velut oblitus tamen quid tum ageret atque in quo negocio foret constitutus, ad haec oblitus aut etiamnum ignarus quid de ipso Senatus statuisset, quum vicissim multis contumeliis, quas fere tales rabulae in numerato habent, impetisset consertorem: tandem eo feruida bilis vtrinque processit vt pene ad manus ventum fuerit. Sed veritus Beda ne et hic herbam fortiori dare cogeretur, et male mulctatus tandem discederet, in ius Merlinum vocat; nonnihil spei in syllogismis, opinor, et conclusionibus, quas in hoc parauerat, constituens.

Merlinus litem non detrectat. Itur ad Senatum, vbi tum causae agitabantur. Facta vtrique potestate dicendi, Beda grauem exorsus querimoniam, omneis ad vnum in digitis replicauit a Merlino sibi ingestos verborum colaphos, quos ob negocium fidei et causam Crucifixi, vt dicebat ipse quidem, sustinuisset. Merlinus contra, vt causa melior et doctrina, dexterrime se defendit, omnibusque profundo silentio tacentibus, rursus eadem quae prius, in Bedam regessit, et barbarum et haereticum propalam clamitans. Beda, vbi conspexit suam vicem dolere neminem, nec (vt identidem re-

---

59. Merlinus] Ja. Merlin († 2 Oct. 1541) of St. Victurnien, between Limoges and Angoulême, while a student in Paris edited for John Petit, *s.a.* ⟨? 1499: Pellechet 542,3⟩, a revised edition of Peter d'Ailly's *Questiones* on the Sentences. He entered the Collège de Navarre during the mastership of Lud. Pinellus (1497–1505); and on 27 Oct. 1508 produced an edition, also for Petit, of Durandus de S. Portiano's *Resolutiones* on the Sentences. On 17 Sept. 1510 he proceeded D.D. (Clerval p. 71). In 1512 he edited Origen for Badius (cf. Ep. 1612 introd.), in 1518 Richard of St. Victor for Petit, in 1519 Peter of Blois, the first collected edition, for Boucard and Petit; and in 1524 a collection of *Concilia generalia* for Galliot du Pré. By 1514 he was *curé* of Montmartre, and was taking part in the 'reformation' of St. Victor (Renaudet pp. 569, 589). From 1522 to 1526 he was exposed to serious attacks from Beda before the Faculty of Theology (Clerval pp. 335–6, 412–13) on the ground of an *Apologia* prefixed to his edition, in which he had defended Origen from the charge of heresy: an episode which explains the attitude towards Beda recounted here. On 23 Oct. 1525 he was appointed penitentiary of Paris. Having offended the King, he was imprisoned in the Louvre 11 April 152⅞, and banished to Nantes for a year, 12 April 1529. Returning to Paris 10 June 1530, he again took part in 'reformations' (Renaudet p. 696) of religious houses.

See Jo. Launoius, *Nauarr. gymn. Historia*, 1677, pp. 255–6, 666–8; and Renaudet, who conjectures (p. 124) that he may be identified with the author of the *Defensio Balbi*, 1495 (EHR. xvii, 1902, pp. 417–19, 425–8).

71. cicadam] Cf. *Adag.* 828, quoting Lucian, *Pseudolog.* 1; with the interpretation, 'si poetico homini praebeas occasionem simultatis, non modo non tacebit sed clarius obstrepet'.

petebat) negocium fidei et Crucifixi quempiam velle defendendum suscipere, maius aggreditur auxilium implorare. Videt forte pictam in pariete imaginem Crucifixi. Ad quam conuersus clara voce, aperto capitulo protensaque manu, 'O sancta' inquit, 'Crux, tuque O Crucifixe, tua hic agitur, non mea causa: obtestor et adiuro te vt tuiipsius negocii patrocinium ad te recipias, neque sinas veritatem tam impie tamque impune pessundari'. Sed neque Crux quicquam neque Crucifixus Bedae respondit. Non enim agnoscit calumniatores: Dei quippe hostis est διάβολος et omnes qui ab eo stant.

Quum igitur nemo quicquam pro Beda loqueretur, ab hac quoque delapsus spe, rursus aliud aggreditur, ac velut lupus inter canes circumseptus, omnem vndique euadendi quaerit aditum. Accedit Beda regium oratorem, cui Lyseto cognomen est, qui tum forte aderat. Hunc nomine compellat: 'Tu' inquit 'regiis negociis aduocatus ades; tuum est regis Christi causam potius agere, quam hic vides in ancipiti discrimine laborantem. Age igitur, hoc negocii strenue capesse; aderit tibi me pollicitatore, ne dubites, diuinitus auxilium, tu modo causam hanc tam bonam ne destituas'. Aduocatus, vna cum omnibus et Senatoribus et reliquis praesentibus, in profusum erupit risum, admirans impudentissimam hominis confidentiam, qui, quod ipse impetrare nequiuisset, alteri sponderet. Atque ita e Senatu sibilis omnium et posticis sannis explosus est. Tum quidam ex oratoribus: 'En' inquit, 'quales theologi, quibus autoritas et iudicium perdendi doctos et pios viros committatur, quibusque fidei nostrae Christianae defensio merito concredi debeat. En quales Magistri nostri!

Atque hic fuit illius fabulae finis: qualem equidem omnibus Erasmomastigibus optarim, qui pari animo praeclaras ipsius lucubrationes temerare audent. Gaudeo me hercle tam belle negocium hoc Erasmo successisse. Atque adeo pene iam mihi videtur extra aleam inuidiae constitutus, et ipsum quoque Deum pro Erasmo pugnare. Camelum iampridem abstulit Orci vorago, Vincentius quoque abiit in maximam malam crucem: nisi quod Christiana pietas, etiam hostibus placabilis, melius optat et precatur. Qui duo maximae faces erant aduersus bonas literas et synceram

---

103. Lyseto] Peter Lizet (c. 1482—7 June 1554) of Clermont in Auvergne, was created councillor in the Parliament of Paris by Louis XII c. 1514, on 29 July 1517 royal advocate, on 20 Dec. 1529 first president (*Actes de François I* vii, pp. 487, 494). In this last office he was a severe persecutor of heresy; one of his victims was Stephen Dolet, 2–3 Aug. 1546. Antagonism with the Cardinal of Lorraine (Ep. 997 introd.) led to his resignation in 1549–50. On 1 Sept. 1550 he received in compensation the Abbey of St. Victor, near Paris, though he did not become a priest till Sept. 1553. His last years he spent in publishing polemical works, some of which had been composed while he was still in office: attacks on the reformed religions, a tract against translating the Bible into French or allowing the unlearned to read it, and defences of such institutions as monasticism and auricular confession. These were first printed at Paris in 1551, and again at Lyons, S. Gryphius, 1552. A treatise in French on legal procedure was published posthumously. The many unpleasing features of his character drew down upon him Th. Beza's satire, *Epistola Passauantii*, 1553.

See GC. vii. 690–1; Jöcher; Herminjard; Delisle; and R. C. Christie, *Dolet*, 1899, pp. 422–8.

122. Camelum] Egmondanus the Carmelite; see Epp. 878. 13n, 1765. 31–62.

123. Vincentius] Theodorici; see Epp. 1196, 1765. 29–30.

theologiam. A Sutore, qui potius calciamentis consuendis quam libris scribendis est idoneus, et a Beda nihil est iam periculi. Beda tam praeclare triumphauit, sed de seipso tantum: et Sutori os, vt audio, obsutum infrenatumque est tam validis lupatis, vt neutrum opiner vnquam huiusmodi cantionem retentaturum. Et gallus alioqui victus, natura cantu abstinet. Caeteri, si qui tandem superant, horum exemplo commoniti, aut resipiscent, si non omnino deplorati sunt, aut certe contantiores erunt ad incessendum, posteaquam istos viderint tam praeclare, vt digni fuerant, acceptos. Haec ad te scribere visum est, quod te sciam libenter auditurum, si quid boni contigerit Erasmo.

Bene vale, mi optime affinis, et omnes Bedas valere sine, cum Sutoribus et calceariis. Salutem ex me multam dicas, te precor, Iacobo Ceratino communi amico, et tuis familiaribus.

E Sylua nostra, postridie nonas Nouembris. Anno 1526.

[1758]1764. FROM ERASMUS SCHETS.

Basle MS., Scheti Epistolae 10. Antwerp.
9 November 1526.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the mention of the *Inst. Christ. matrimonii.*]

S. P. Venerande domine Erasme. Accepi tuam epistolam, quam postridie Cal. octobr. ad me dedisti, vna cum cyrographis recepte pecunie tibi in Frobenium transmisse. Placuit equidem eius rei sic effici me certiorem.

Scripsi in Angliam Londonien⟨si⟩ Antistiti, si forsan R. dignitati sue placuerit transmittere tibi quemquam pecuniam, Ludouico e Castro det meo nomine (ys nam frater est Aluari); nam quidquid dederit, ego curabo vel ab omni irrosam foenere vel minori saltem detrimento, quo fieri queat, permutari tibi: misique tuas epistolas, quas ibidem dirigendas misisti.

Quas ex nundinis Francfordiensibus abs te recepi epistolas in Hispaniam dirigendas, oportunis direxi remigibus; que paulopost solutis ratibus abiere, nec est cur dubitem has non applicuisse.

Quod Petro Aegidio notificasti dicendum, dixi. Hic nam respondit earum rerum sibi curam fore, ac amici voto se subseruiturum.

Vt dignus haberis ab orbe terrarum congratulari, sic et ego gratulor tibi, my Erasme, operis tui De institutione Cristiani matrimonii, vere diuini et sancti. Dedisti enim lumen norme beneuiuendi castique amoris alendi, ac sacrum ordinem diuinitus institutum, qui ad ethnicos fere deductus erat ritus, agnitione catholica perlustrari.

Vale ex Antuerpia ix^{a}. Nouembris 1526.

Deditissimus tuus, Erasmus Schetus.

\+

Incomparabili doctissimoque viro, domino Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1763. 126. Sutore] See Ep. 1591. 25n.
139. Ceratino] But he had now left Tournay; see Ep. 1768. 88.
1764. 5. Londoniensi] See Epp. 1726, 1750. 1–2.
11. epistolas] Of this packet only Epp. 1747,8 survive.
17. institutione] See Ep. 1727.

1765. From Conrad Goclenius.

Basle MS., Goclenii Epistolae 1. Busleiden's College, Louvain.
12 November 1526.

[An original letter, autograph throughout: the first of a series written by Goclenius to Erasmus, and now preserved in the University Library at Basle. This was probably carried by the messenger who took Ep. 1764.]

S. P. Quod hoc tempore a me tantum accepisti literas, id accidit per illum qui has nostras ad te pertulit. Qui cum pridie idus Nouembris venisset Louanium sub horam sextam, non passus est a se impetrari vt vel in sequentem diem sponderet se expectaturum. Nam comitatu suo accelerante aiebat se cogi etiam ante exortum diei ad iter. Proinde siquid scribere velim, id eadem nocte curarem reddendum, alioqui frustra me sumpturum operam. Neque tamen haec mihi indicata sunt nisi post septimam horam. Etenim negociis alio vocantibus tum forte non eram domi. Illud autem inprimis te scire velim, me ab hoc nuncio nihil accepisse tuarum literarum. Porro fasciculum a fratre Petri Aegidii allatum distribui ex praescripto tuo, id quod alias e responsionibus amicorum intelliges.

Grandem vero illam tuam epistolam perlegi, varie inter legendum affectus. Non enim mediocriter cruciabat animum quod significares tot conspirationibus impiorum innocentiam tuam nefarie oppugnari. Verum tamen reputanti quam gnauiter et plane secundo numine hactenus a veritate contra mendacium steteris, spes est fore vt hostium impietas tuam illustret pietatem, tuque tanto plus verae consequaris gloriae, quanto illi ardentius Erasmi nomen conantur obscurare. Praeterea non mediocriter gaudebam tibi consilium meum de conditione Anglicana et Danica tuo etiam calculo approbari, cuius vnius iudicium mihi semper pluris fuit quam reliquorum omnium. Ad huiusmodi prouincias suscipiendas semel est decretum βραδέως σπεύδειν.

Hic mensis Augustus rem theologorum nonnihil adegit in angustias, non mediocri clade illata, et, vt opinor, nostratibus studiis aliquantum quietis, sublatis duobus infensissimis literarum hostibus, Vincentio atque Egmondano. Vincentius decessit pridie nonas Augusti, eo genere hydropis quem τυμπανίτην Graece medici vocant: Egmundanus decimo calendas Septembres, incertum quo morbi genere. Fuerunt qui dicerent illum a Luteranis in Buscoducis

11. fasciculum] Of this there is no trace. Ep. 1758 can hardly have been part of it, as it contains a message to Peter Gilles: which Erasmus would presumably have committed direct to Gilles' brother instead of sending through Schets.

fratre] Francis, for whose arrival in Basle Erasmus was looking in Aug.; see Ep. 1740. 19.

14. epistolam] Perhaps Ep. 1747, which seems to have been intended for circulation; see Ep. 1748. 8–10.

22. Anglicana] Goclenius had perhaps been offered a post at Oxford, in Wolsey's Cardinal College (see Epp. 967. 26n, 1697. 95n), or at Corpus in succession to Vives (see Ep. 927 introd.).

Danica] Possibly an invitation to be tutor to the young son of Christiern II (see Ep. 1228. 30n); cf. EE. 162.

29. Vincentius] See Epp. 1196, 1732. 40–41.

31. Egmundanus] See Ep. 1732. 41–2.

32. in Buscoducis] Cf. Ep. 1747. 44.

hausisse venenum. Quod tamen ipse viuus nunquam credi voluit, coarguens eos qui hanc suspitionem illi iniicerent; et a morte sodales eius collegii a publicando eo rumore deterriti sunt hoc modo. Exierant iam aliquot monachi conquesitum chirurgos qui in visceribus venenum rimarentur, opinor vt certiore argumento inter diuos referretur. Quibus quidam cordatior factus obuiam percunctatur de valetudine Egmundani. Quibus extinctum renunciantibus, seque ob suspitionem hausti veneni anatomos significantibus [se] accersere, 'Vnde' inquit 'vobis in mentem venit suspicari illi porrectum esse aconitum, aut quae tandem vobis eius rei sunt argumenta?' 'Nulla' inquiunt 'certiora praeter odium quo in illum ferebantur Luterani.' 'Si' inquit ille 'haec satis idonea caussa est suspitioni, videndum est ne in vos quoque cadat suspitio dati veneni. Nam nullis fuit peraeque inuisus quam vobis, neque quisquam facilius porrigere potuit quam illi quibuscum esset perpetua vitae consuetudo. Itaque videte ne ipsi vobis vestra opera imprudenter malum accersatis'. Cuius consilio parentes destiterunt.

Caeterum quo modo perierit non nisi coniecturis sciri potest. Eius diei hora quarta ante lucem qua mortuus est, e iussu medicorum hausit pharmacum; quod cum experiretur in aluo nihil agere, vi morbi medicinam contemnente, aliquot horis continue obambulat in cubiculo, vti illi mos erat. Appetente meridie clinicam illi inseruientem iussit discedere, vt illa affirmat, quod in animo haberet pensum horarum absoluere. Quid porro factum sit incertum. Verum clinica rediens reperit illum vomitu praefocatum, ac eo genere mortis extinctum quod ipse in morte Neuii declamitabat omnium esse miserrimum. Quae tota rei catastrophe.

Cadauer auectum est Mechliniam, atque ibi apud Carmelitas conditum. Godscalcus hesterno die rursus inunctus est sacro ceromate.

De rebus aliis, siquid accidat memoratu dignum, alias scribam prolixius, cum fuero nactus nuncium.

Bene vale e Collegio trilingui Anno 1526.

Domino Erasmo Roterodamo. Basileae.

$^{1656}1766_{1797}$ From Robert Aldridge.

Breslau MS. Rehd. 254. 5.	<Cambridge.>
EE². 40.	<c. December 1526.>

[An original letter, autograph throughout. It is evidently later than 11 May (l. 94): a month-date may be conjectured from that of its arrival at Basle (Ep. 1797. 1).]

Demirari non abs re poterit Erasmus optimus doctissimus, quod scolasticus olim suus et a se multo charius quam promeruit acceptus, dum vnicam rem neque tam magnam aut factu difficilem rogatur, ita differt, vt recte dubitari possit num facere velit an omnino facere detrectet. Sed hanc mentem auertet Deus, vel vt ego

1765. 59. Neuii] See Ep. 1347 introd.
62. Godscalcus] Rosemondt; see Epp. 1153, 1732. 40–1, 1768. 46–7.

cogitem non facere, vel tu credas me facere nolle, quod tantus preceptor a tam pusillo discipulo semel efflagitat. Nam, vt verum ingenue fatear, quando me lateri tuo iunxisti et ad manum esse voluisti, semestris illa lectio qua tecum exercebar et aliis interim negotiis et iocis litterariis assuefactus eram, plus mihi profuit quam multorum alioqui annorum studium.

Non putabis igitur me facere nolle, quod distuleram, sed nec distulisse, quoad facere poteram. Manus mea statim et quottidie deinceps volumen arripere parata fuit; sed quid potui, cum non adesset nec haberi posset qui mecum vna legeret? Seua pestis (vt cetera taceam) ita nostram Achademiam ab ingressu Martii vexauit, vt omnes fere scolastici fugerent, ruri sue saluti consulturi, nec esset domi reliquus quem vlla mercede mihi iungerem, dum legere pararem. Denique cum socios nactus essem idoneos et fideles, nullum diem inanem preterlabi permittebam, quo non quantum licuit in hoc negotio perfecerim.

In quo peragendo hunc ordinem obseruaui. Illud exemplar quod in nostra Regii Collegii bibliotheca custoditur, solas ad Lucilium Epistolas habet, et eas itidem habet illud volumen Collegii diui Petri; quod ab illa bibliotheca nescio qua nisi vnius Erasmi gratia mutuari permisisset seria seruandorum librorum cura, priuatis etiam legibus decreta. Igitur dum Epistolas ad Lucilium percurro, excusum a Frobenio librum cum duobus illis peruetustis codicibus confero. Que variant, dum marginibus ascribo, duos codices suis ita notis distinguo, vt quod Collegii Regii volumen aliter habet, hac nota subindicem *θ*, quod vero volumen Collegii diui Petri, hac nota :ↄ Vbi consentiunt illi duo codices, sed a Frobeniano dissentiunt, que variant, ascribo, sed notam nullam facio. Neque quicquam quod vsquam discrepabat, omisi, siquis omnino sensus inerat; et quanquam illud quod Frobenianis tipis excusum erat, multo melius arbitrabar, tamen ascripsi, cum quod ita velle videbaris in litteris tuis, tum ne careret acumen istud Erasmi, quo vim suam exereret et leonem agnosceret ex vngue. Nouit enim mens tua lacera ac mutila verba redintegrare, inuersa coordinare, suppositicia ac adulterina veris ac propriis mutare, et e nullis sensibus sensus integros efficere.

Hanc iudicii tui, immo vaticinii plusquam Delii aut Sybillini, presentaneam vim expertus eram, quando tecum ipse Senece libros

---

9. semestris illa lectio] During 1512–13; see Epp. 263–4, 270–1, 273, 281 and cf. Ep. 262. 6n.

15. vna legeret] This method of collation by reading aloud (cf. ll. 66–9) was probably the medieval practice. Erasmus had evidently used it in working with Aldridge; cf. ll. 43–4, and Ep. 531. 462–5. A MS. of the Gospels (Evang. 90) in the Amsterdam University Library (III. F. 28) has the following inscription by the hand of Jas. Faber of Deventer (Ep. 174): 'Quatuor Euangelia non semel collata magno labore cum antiquissimo exemplari membranaceo quod fuit magistri Wesseli Groningensis, cuius iam possessores Fratres regulares in monte diuae Agnetis apud Zwollis. Non facile dixerim quantum laborem mihi peperit collatio, non occurrente et ad manus existente qui auscultaret et ego recognoscerem' (Jortin ii. 712: cf. Ep. 504. 2, and vol. iii, p. xxvi).

pestis] In his *Annals of Cambridge* i, 1842, p. 324, C. H. Cooper records that in 1526 Easter term was prorogued till the morrow (28 May) of the Trinity because of the plague.

38. leonem] Cf. *Adag.* 834.

ac Ieronimi quosdam in Reginali Cantabrigie Collegio perlegi. Experietur quottidie quisquis non cecutit aut inuide surdescit, dum castigationes et annotationes tuas in tot sanctis litteris ac tam multis bonis authoribus vel non impiis oculis intuetur vel equis auribus accipit. Sed o nostre etatis homines ingratos, si non eos excusaret inscitia! o dies commiseratione dignissimos! quibus qui nullum iudicium habent, de summis litterarum iudicibus sententiam ferunt, et (quod magis dolendum est) ea sententia vulgo probatur. At quid mirum si vulgare iudicium vulgo non displiceat? Quedam conciliabula clamitant, confabulationes immurmurant, mense resonant, sed nec conciones subticent, Erasmum contaminare bonas et beatas litteras, quod vetera quedam sed diu deprauata verba nouis et appositis immutet: quod non aliam ob causam fieri coniicio quam quod quidam tam parum oculati sunt aut malignis oculis prediti (de interioribus iam oculis, id est affectibus, loquor), vt vel non videant vel videre nolint, quantum ipsis prosit qui pro stercore ac fimo gemmas et aurum reponat. Quos si nihil aliud posset, vel hec vna res moueret vt parcerent Erasmo et Erasmi nomini fauerent, ni velint Marpesiis cautibus esse duriores, quod is tot et tam intolerabiles labores et ipsorum ac omnium causa subiret.

Nam ipse deiero, clarissime Erasme, me vel hinc subodorari quantum sit ergastulum in quo versaris, dum tot opera non dico cursim, quod ego, legis, sed castigas; siquidem, dum ego lego tantum ac cum aliis confero vnum Senece opus, nec id totum, quoties legendo fessos non adeo fatigatus ipse comprecor et cohortor, vt durent et tedium illud suaui memoria deuorent! Sic mecum ipse reputo, sic alios exhilaro: 'Quot, bone Deus, labores superat, quot tedia deuorat Erasmus et quod pistrinum sustinet! qui tot authores legit, nec legit solum sed vna scrutatur errores et corruptelas, vicia deprehendit et deprehensa corrigit. Nunc ad verba, nunc ad sensum, nouit ipse quam diu subsistat, vt quem nullum inuenit, integre restituat. Si nos' inquam, 'lectio tam leuis oneret et molestet, quid non molestiarum tolerat antistes ille litterarum, tot alioqui modis discruciatus et vere cruci sue ita confixus? Neque tamen quos tanto labore demeretur, apud eos omnino gratiam init. Quod ipsius dicam an litterarum infortunium, ipsi viderint qui, dum litteratis obloquntur, litterarum incrementa prepedirent, nisi fortiores essent bonis litteris instructi quam vt malis linguis cedere norint'. Tu vero, vt bonis litteris instructissimus, ita fortissimus non potes non esse ad omnia perferenda. Quem nos, id est omnes litterarum et doctrine cupidi, rogamus vt in prouehendis bonis litteris perseueres, vt et saluus fias, senecte tum consulas, et nobis quidem imperes. Omnibus nanque doctis et doctrine cupidis potes vt tuis imperare.

Quorum ego minimus nunc imperata tua facesso, volumina que volebas, contuli. Epistolarum duo fuerunt exemplaria que tu mihi significasti. Ceterorum que notaui, solum exemplar erat illud Collegii diui Petri; eorum que non notata sunt, nullum exemplar vetus aut in his locis que memorabas aut alibi poteram inuenire. Codicem notatum, vt volebas, misi ad dominum Thomam Morum

62. Marpesiis] Cf. Verg. *Aen.* 6. 471.

quinto idus Maii, solicite precatus vt is quam posset celerrime ad te transmittendum curaret. Nam et id se facturum predixerat in Pascate, quando illum domi su⟨ae⟩ conueneram et ab eo humanissime, vt est homo summe dexteritatis, acceptus eram; multo lautius, quod scio, tua causa, cum nosset me tibi iampridem notum et acceptum. Cui si me commendes rursum tuis, vbi libebit, litteris, rem mihi gratissimam feceris.

Si noluissem tibi hanc operam impendere, cui quam debui multo maiorem volui, at ea grauissimus Seneca, quod scribis, dignus erat: cuius sententie mores optime componunt, et que ad naturam spectant, naturalis discipline, ni fallar, principatum obtinent, si que sint alie Latine preter illas lectu digne. Cui si primas debeamus, quod nos tam preclare archana nature doceat et mores instituat ac adornet, alteras tibi debebimus eodem iure, qui sic restitues vt integre vtraque discamus.

Vbi me scribis nonnihil debere publicis studiis, tibi nihil preter amorem mutuum, certe omnia tibi debeo publicorum causa studiorum, que sic foues et auges; tibi meipsum et eo amplius debeo, quod inter tuos me numerare digneris et veteris me consuetudinis admoneas: cuius non ante meminisse desinam quam meiipsius oblitus ero. Nec igitur opus est vt aliud quicquam mihi impensisue meis rependere cogites quam vt me tuum habere pergas.

Salutaui nomine tuo Nicolaum, Girardum et Siburgum bibliopolas. Phaunum Episcopi Wyntoniensis atrium fouet, satis iam letum, quod audio. Vahanum tulit nescio quo fortuna paulo post recessum tuum, et Vmfredum mors communi nostre matri restituit. Viue valeque cum Frobenio nostro diutissime ac felicissime.

Robertus Aldrisius.

Summo litterarum antistiti, d. Erasmo, tradantur he littere.

1767. To Theobald Fettich.

Opus Epistolarum p. 637. Basle.
N. p. 607 : Lond. xix. 8 : LB. 841. 5 December 1526.

[Ep. 1774 is tantamount to the answer to this letter, and corroborates the year-date.

Theobald Fettich of Kaiserslautern matriculated at Heidelberg 30 Sept. 1510; and after completing his medical course became physician to the Elector Palatine, Louis (Ep. 1356. 53n). In 1526 he communicated to John Sichardus a MS. of Caelius Aurelianus, from which an edition was published, Basle, H. Petrus, Aug. 1529—a loan which perhaps stimulated the present enquiry for MSS. at Ladenburg (Ep. 1774. 19n). He also supplied a Greek MS. of Ptolemy to Erasmus, which was used for the Froben edition, 1533, dedicated to him. Other dedications to him were O. Brunfels' (Ep. 1405) *Catalogus illustrium medicorum*, Strasburg, J. Schott, 1530, with a preface which ascribes to him a knowledge of Hebrew and history; and H. Petrus' edition of Rabanus Maurus' Commentary on Jeremiah, Basle, March 1534.]

ERASMVS ROT. THEOBALDO FETTICHIO S. D.

Qvo grauiorem bonis litteris calamitatem minitatur hoc seculum longe tumultuosissimum, hoc impensius adnitendum est iis qui

---

1766. 96. Pascate] 1 April 1526.
117. Wyntoniensis] Foxe; see Ep. 187.

perspectum compertumque habent, absque linguarum ac politioris litteraturae conditura frigidas, mutas ac pene caecas esse reliquas disciplinas omnes, nec florere respublicas nec liberalem esse vitam ; breuiter vix hominem hominem esse. Accipio penes vos esse rarum veterum codicum thesaurum ; quantopere vero vel tu vel ornatissimus vir Vuolphangus ab Affenstein faueatis studiorum negociis, iam pridem et famae praeconiis et eruditorum hominum litteris cognoui, tum quam propensa sit vtriusque erga studiorum cultores humanitas. His rebus fretus et Hieronymus Frobenius non dubitauit isthuc proficisci, nec ego veritus sum te meis litteris appellare. Ac mihi quidem praesagit animus hanc vel audaciam, vel si quis malit fiduciam, nobis feliciter esse cessuram.

Nemini potest obscurum esse quot iam annos Ioannes Frobenius, quantis vigiliis, laboribus, impendiis ornarit eximios autores, idque longe maiore sua gloria quam lucro. Habet domi virum vtriusque litteraturae doctissimum parique fide praeditum ; quod ego sane non in postremis numero. Mihi praeterea vel immori libebit huic negocio tam vtili tamque pio. Proinde meo iudicio non alius dignior vestro fauore quam Frobenius, nec per aliam officinam melius consultum fuerit praeclaris autoribus ; denique vix in alium aeque gratum memoremque collocaueritis vestrum officium. Porro

si quid mea scripta valebunt,

hactenus cum Virgilio licuit dicere ; vtinam et illud adiicere liceat,

Nulla dies vnquam memori vos eximet aeuo !

Certe dabitur opera pro viribus ne posteritas ignoret cui debeat hanc litteraturae vetustioris accessionem. Bene vale cum clarissimo praefecto Vuolphango ab Affenstein.

Datum Basileae nonis Decemb. Anno 1526.

1768. From Conrad Goclenius.

Basle MS., Goclenii Epistolae 14. Louvain.
10 December ⟨1526⟩.

[An original letter, autograph throughout : from the same source as Ep. 1765. The year-date can be assigned from the mention of Rosemondt's death (l. 46). As this letter clearly was sent to Antwerp (cf. ll. 14–17), it very likely was carried by the hand which took Ep. 1772 : so that the letters from Spain which they both mention, may be identical.]

S. P. D. Quod nuper diuinabam futurum, fore vt sublatis literarum hostibus studia nostra hic quietius haberent, id hactenus satis nobis successit ex sententia : tametsi haudquaquam arbitror hoc fieri superstitum fauore sed desperatione potius, omni conatu

---

1767. 8. Affenstein] See Ep. 1774.

11. Frobenius] For an earlier journey by him in quest of MSS. see Ep. 1705. 6n. On the present occasion he was more active than careful for the needs of those who might follow him ; for Jo. Huttich (Ep. 550 introd.), who visited Ladenburg in 1527, reported 'Frobenius conuulsit omnia' (BRE. 264).

17. virum] Evidently Gelenius ; cf. the description of him in Ep. 1702. 8–9.

25. Virgilio] *Aen.* 9. 446–7 : but Erasmus misquotes the first half-line, with non-Vergilian scansion.

1768. 1. nuper] Cf. Ep. 1765. 27–8.

2. hostibus] Vinc. Theodorici and Egmondanus ; see Ep. 1765. 29–62.

frustra consumpto vel magis in diuersum recidente; quippe in seipsos non paucorum ⟨odio⟩ conflato quo nostri studii homines onerare laborarunt. Fortunet successum Deus, ac Caesari caeterisque principibus illum animum adaugeat, quem literae eius prae se ferunt. Quas quoniam arbitrabar tibi non ingratas fore, praeterea reipu. literariae interesse vt tuus ⟨incitetur⟩ animus huiusmodi classico ad affectum contra tum barbaros tum impios bellum conficiendum, statutum mihi fuit meo sumptu certum aliquem nuncium ad te mittere, per quem de rebus omnibus certior reddereris. Verum quo tibi mea esset gratior, Petrum Aegidium commonefaciendum duxi, siquid ille forte etiam ad Erasmum. At ille suis literis me a priori consilio abduxit, significans esse Antuerpiae mercatorem breui petiturum Basileam, cui quiduis tutissime possit committi.

Quamobrem eius autoritatem secutus, fasciculum variarum epistolarum, quod reipsa conspicies, ad illum misi: quas, vt recepit, curaret ad te perferendas. Caeterum quoniam erant inter literas ex Hispania allatas quaedam exemplaria lingua Hispanica conscripta, verebarque ne forte ob interpretis inopiam in illis haereres, idcirco id negocii mea, si ita vis, temeritate dedi cuidam Honorato Hispano, et literarum et tui quoque amantissimo, qui eas Latine verteret. Quod factum meum cur diligentius excusem nihil caussae est, vtpote cum nihil in illis contineatur quod non expediat vel in ipsis tectis praedicare. Epistola autem Io. Maldonati vt ad te mittitur, ita etiam sine signo ad nos est perlata. Eius mihi seruaui exemplar, propterea quod praeter insignem eruditionem prae se ferat animum non modo excelsum ac generosum verum etiam cordatum. Per me tamen non videbunt nisi amici: quanquam hoc illum nihili facere arbitror, autore ipso non caelante, quod addito signo fuerat facillimum. Quibus notus est, aiunt eum apud suos esse vel primae autoritatis.

Huiusmodi accessiones studiis nostris fieri, non possum non magnopere nobis gratulari: sed tibi in primis, qui vides quam late sese proferant cum pietatis tum bonarum literarum studia, quibus tu spiritum ac vitam reddidisti. Quod tibi vnum fuit in votis, assecutus es. Accesserunt et alia neutiquam magno animo negligenda, et nominis immortalitas, qua superstes frueris latius etiam quam magnae famae viri etiam post rogum. Nec dubium est, qui est huius seculi qualiscunque genius, quin laboris tui et constantiae superatis emulis et inuidis vberiorem fructum sis percepturus. Verum ego ineptio, sed ex amore, itaque ignosces.

Quid hic sit rerum nouarum, opinor tibi aliunde satis perscribi:

6. odio, 10. incitetur *addidi, in fine versuum.*

---

8. literae] Ep. 1731.

20. literas] Of these only Epp. 1731 and 1742 (ll. 8, 27) have survived: unless Ep. 1757 (cf. Ep. 1772. 6–7) was among them.

23. Honorato] Very likely Hon. Joannius of Valencia (14 Jan. 1507—30 July 1566), who studied at Louvain with Diego Gracian of Alderete c. 1524. He was a pupil of Vives (cf. vi. E., ff. 13, 27 v°.; who mentions him with praise in the preface to his *De officio mariti*, Bruges, S. de Molendino, 30 Jan. 1529. In later life Honoratus was appointed tutor to Philip II's son, Don Carlos, and to Don John of Austria; and was rewarded in 1564 with the see of Osma. See a life by A. Kircher, *Splendor domus Ioanniae*, 1672; and Antonio ii. 389.

27. Maldonati] Ep. 1742.

quare ego sileo. Godscalcus Rosemundus pridie Nicolai defunctus est vita, relicta opinione viri optimi. Nam amantissimus dicitur fuisse pacis, aut siquid aliquando secus designarit in proscenio, id ferunt egisse alieno impulsu. Illud in eo memorabile et nequaquam exempli theologici, quod viuus omnem haereditatem a maioribus relictam non extantibus proximis et vendidit et in egenos erogauit, summa duum millium florenorum rationem excedente, quam in eum vsum effudit. Nam quod reliquit etiam alimenta, quas bursas theologi vocant, duobus theologizantibus, id magis aiunt fecisse ex more aut alieno impulsu quam ex animo.

Qui ex Gallia huc commeant, Regis Gallorum animum praedicant non esse alium quam Imperatoris, quod ad prouehenda studia pertinet, ac proxime interdictum Badio ne ineptias Bedae venderet. Qua re, tametsi illum ostendat quo pacto erga Erasmum sit animatus, magis tamen ledit quam prodest : quid enim tua amplius referat quam vti ille prodita sui ordinis inscitia opinionem tui apud omnes cordatos augeat ? Quorum plausu cum sis contentus, de aliis asinis tibi non est laborandum.

Res nostrae satis pulcre procedunt, nisi quod nostri aegre ferunt Rutgerum Rescium, collegam nostrum, Collegio abesse. Hortatus sum Nicolaum Maruillanum, qui se ait executorum nomine omnia facere, ne praepropere festinet. Citius illi posse contingere alium quam meliorem, et ad hoc munus neminem esse suscipiendum nisi qui apertius specimen eruditionis praebuerit quam noster. Etiamsi sint qui plus de se spondeant, tamen experiundo posse accidere deterius illorum opinione aut etiam auditorum. Tum illum non esse praecipitandum certe titulo matrimonii, quod olim iure optimo immunitates quasdam accipiebat, tantum abesse vt ideo multarentur. Quibus ille omnibus opponit testamentum. De qua re si tibi scripserit, mone illum quemadmodum iudicaueris optimum factu.

De Carolo nihil audimus. Illi non scribo propterea quod nuperrima epistola, quae fuit scripta septima die Octobris, significauit se intra decem dies Basilea discessurum. Cupio puellae caussa scire quid sit actum : quae misere pendet animi, cum sit digna quae etiam maioribus votis fruatur.

---

46. Rosemundus] See Epp. 1732. 40–41, 1765. 62–3.

53. alimenta] For such support to students cf. Epp. 735. 8n, 1388. 4n, and vol. iii. p. xxiv (on Ep. 243. 60n).

56. Regis Gallorum] For Francis and the Collège de France see Epp. 522, 1733 introdd. ; and, for his protection of Berquin, Ep. 1692. 66–71.

58. Badio] Cf. Ep. 1722 introd.

65. Rescium] It appears that he had just married, and that Busleiden's executors had therefore dismissed him from the Chair of Greek. Through the influence of friends (cf. Ep. 1882) he was before long reinstated. Erasmus thought afterwards that this had been a mistake: see Lond. xxx. 58, LB. 1218, of 3 May 1532. For dissatisfaction with Rescius at Louvain earlier see Ep. 1564. 8n.

66. Maruillanum] Now President of Busleiden's College; see Epp. 1481, 44n, 1756, 1856.

executorum] See Ep. 1457. 11n.

74. testamentum] Busleiden's: see Nève pp. 374–84. It seems to have contemplated the professors living in College, but there is no actual prohibition of marriage.

77. Carolo] Harst; see Ep. 1215. He returned to Louvain at Christmas; see Ep. 1778. 9.

79. puellae] No doubt Katharine van der Klusen, whom he married on 8 Jan.; see Ep. 1778. 8–10.

Bene vale, studiorum imperator opti. maxi., ac feliciter vince. Berquinus, de quo nuper scripsisti, Luteciae per Regem est liberatus.

Louanii quarto Idus Decembris.

Addidi epistolam Lypsii seruatis annotationibus eius, quae nimia mole auxissent fasciculum. Commodiore nuncio eas accipies. Melchioris epistola non venit in tempore, quam fuit pollicitus. Ceratinus iam aliquot menses abest Tornaco in patria, puto coacturus aliquid nummorum ex haereditatula.

D. Erasmo Roterodamo. Basileae.

1769_{1783} To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 17. ⟨Basle.⟩
⟨c. December 1526.⟩

[One of the Nève MSS. now in the British Museum (see App. 17): autograph throughout, except the address, which is by a secretary. At one point (l. 22) the left-hand margin is torn. Approximate dates can be assigned from the movements of the Dane (l. 27n). None of the letters which Erasmus speaks here of having written, are extant.]

S. P. Brugis apud Marcum Laurinum, decanum S. Donatiani, iampridem restat aliqua summa deposita. Scripsi illi vt tibi reddat. Opinor esse centum ac triginta florenos Renenses. Rursum ex Curtracensi pensione debebitur tantundem ad festum Purificationis. Scripsi et illi vt tibi numeret. Pensionarius est vir optimus et amicissimus Ioannes de Hondt. Dabit libenter. Mitto syngrapham vacuam. Sic inter sese solent agere boni viri. Petrus Barbirius intercepit sex mensium pensionem praeter ea quae dicta sunt. Si is numerabit, accipe. Sin minus, noli vrgere amicum. Nam fortassis eget.

R. P. Ioannes episcopus Lincolniensis in Anglia ex sua benignitate dat singulis annis quindecim angelatos. Scripsi illi vt aut numeraret Lodouico Aluaro, aut traderet Cutberto episcopo Londoniensi: cui et ipsi idem scripsi, quemadmodum et Archiepiscopo Cantuariensi. Si pecuniae venient in tempore, poteris proximis nundinis

---

1768. 83. Berquinus] Francis intervened anew on his behalf in Oct.; and on 19 Nov. Berquin was conducted from the Conciergerie to the Louvre. See Bourgeois de Paris, p. 234n.

85. epistolam] of c. 11 Nov., but too late for dispatch with Ep. 1765; see Ep. 1837. 1–2. Not extant.

annotationibus] No doubt on Augustine; with which Lypsius was now helping (cf. Ep. 1837).

87. Melchioris] Perhaps Viandalus; for whom see Ep. 1427.

88. Ceratinus] See Epp. 622. 31n, 1564–8, 1611. 5–6.

Tornaco] For the attempts to found a university there see Epp. 616. 14n, 1237. 24n; and cf. Ep. 1747. 116.

patria] Hoorn, in N. Holland.

1769. 1. Laurinum] Cf. Ep. 1548. 23–4. The sum now in his hands was equal to a year's pension from Courtray. Cf. also Epp. 1848, 1849.

4. Curtracensi] See Ep. 436. 5n.

Purificationis] In Ep. 913. 3–4 he opines Christmas: cf. Ep. 1458. 5–6.

6. de Hondt] See Epp. 751, 913, 1433, 1548, 1695.

6–7. syngrapham vacuam] Cf. Epp. 1548. 22n., 1695. 12–13.

7. Barbirius] Cf. Ep. 1695. 5–6.

8. pensionem] Cf. Ep. 1458. 11n.

praeter ea] Cf. Ep. 1548. 20n.

9. is] de Hondt.

11. Lincolniensis] Cf. Ep. 1758. 5–7.

13. Lodouico] Another confusion over the name of Lod. de Castro; cf. Ep. 1758. 6n.

iubere reddi Hieronymo Frobenii filio: nam pater, arbitror, non reuiset nundinas. Sin minus, saltem scribe quid acceperis, et data oportunitate mittito. Quod si quid impenderis in his officiis mea causa, detrahe de summa. Nolim enim vt tuo damno commodes amico.

Nactus sum opus quoddam Ioannis Chrysostomi nondum versum. Id ⟨tran⟩slatum décreui dedicare Regi Portugalliae. Scribe igitur originem et ingenium hominis, quo possim aptius. Spero me ante nundinas ad te missurum opus excusum.

Scito, mi Schete, mihi gratissimum esse tuum officium. Quare si quid erit in quo possim tibi vicissim gratificari, audacter ceu tuo iure postulato. Si qui has reddit Ioannes Danus huc redit, poteris per eum tuto scribere quae voles. Bene vale cum optima coniuge liberisque tuis.

Syngrapha vacua est pro Ioanne de Hondt.

Honorabili D. Erasmo Scheto, mercatori Antwerpiensi.
Antwerpiae.

1770_{1804} From Thomas More.

Breslau MS. Rehd. 254. 112. — Greenwich.
LB. App. 334. — 18 December ⟨1526⟩.

[An original letter, autograph throughout: delivered at Basle c. 1 March 1527. Leclerc dates in 1525; but 1526 is evidently correct, because the *Hyperaspistes* (l. 13) is unfinished. The connexion with Epp. 1740, 1759, 1804 corroborates this.]

S. P. Accepi abs te, Erasme charissime, vnas atque alteras literas, et eas legi quas ad reuerendum patrem Episcopum Londinensem dedisti. Quod calculi morbo, qui te tam diu torsit, successit is qui Linacro fatalis fuit, quanquam diuina bonitas et virtus tua eiusmodi mala tibi vertunt in bonum, nos tamen amiculi tui, qui nunquam animae tuae bonis tam valde gratulari possumus vt non interim simus pro humana infirmitate de corpore tuo solliciti, perquam moleste ferimus; idque non tua tantum causa, cui tam prospera cupimus et precamur omnia quam nobis, sed vel precipue totius orbis Christiani studio, ne morbus iste opera tua clarissima, quibus Christianam pietatem promoues, interturbet: quae Deum precor vt propere tibi et feliciter contingat absoluere. Sed ante

---

1769. 16. pater] Clearly Froben was now suffering the pain in his ankle mentioned in Ep. 1900. med. On 16 Nov. 1526 Boniface Amerbach reported to Beatus Rhenanus (Basle MS. C. VIa. 73. 94–5): 'Frobenius ex consilio Vendelini ⟨? Hock of Brackenau: cf. Panzer vi. 65. 324⟩ medici vestri, hypocausti adscriptitius factus est, salutem pedis male adfecti in guaiaco ligno querens'.

21. Chrysostomi] See Ep. 1800.

22. dedicare] Cf. Ep. 1681. 33n.

27. Danus] Probably Bibliopegus (Ep. 1883), who, travelling commercially, acted also as a messenger. He was at Cologne c. 28 Dec. (Ep. 1775. 1), and at Louvain and Antwerp early in Jan. (Epp. 1778, 1780–1, 1783).

30. Syngrapha] Cf. l. 6.

1770. 1. literas] Not extant; but probably one of them was contemporary with Ep. 1740, which Holbein (l. 71) carried, the other with Ep. 1759, which gives details of Erasmus' health (ll. 3–7).

2. Londinensem] Tunstall; cf. Ep. 1726. 1–3. Ep. 1804. 1 shows that he too wrote to Erasmus at this time, and to the same purpose.

4. Linacro] Cf. Epp. 1735. 15–16, 1759. 70–1.

omnia quod adhuc deest Yperaspisti: quo opere nec ceteris omnibus fructuosius, nec amicis tuis iucundius, nec tibi vel speciosius vel magis necessarium potes excogitare. Vix credas profecto opus illud quam auide omnes expetant boni: contra improbi quidam, qui aut Luthero student aut tibi inuident, ex ista rescribendi mora gestire videntur et crescere. Quod si intermi⟨si⟩sti, dum alia quedam interim perficeres—veluti Institutionem Christiani Matrimonii, quod Regina serenissima merito facit maximi; id quod ipsa re breui, vt spero, senties—, aequo animo dilationem fero. Si vt rem tractes per ocium accuratius, etiam valde gaudeo; cupio enim eam partem tractari diligentissime. Sin id est in causa quod quidam ferunt, periculi metum eius operis meditationem excussisse tibi, ne audeas vlterius progredi, nec satis mirari possum nec dolori meo moderari. Prohibeat Deus, Erasme dulcissime, qui tot labores, tot pericula, tot Herculeas erumnas exanclasti, qui sudoribus et vigiliis, vt prodesses orbi, dulces omneis aetatis annos inpendisti, ne nunc tam misere incipias deamare morbidos, vt potius quam perdas calculum, Dei causam velis deserere.

Non vereor ne nunc obiicias mihi comicum illud, 'Omnes quum valemus' et cetera, et 'Tu, si hic esses, aliter sentias'. Equidem de me neque polliceri possum, nec sperare quisquam, qualia de te propter aegregia pectoris in Deo fortis fidentisque specimina mortales omnes expectant. Quod animi robur quin ad extremum vitae tuae actum pulcherrime prestiturus sis, nunquam dubitare possum, etiam si catastrophe foret turbulentissima. Nunquam enim posses non confidere qui tragoediam explicaret, propitium e machina adfuturum Deum. Tantum abest vt nunc te timor obruat vbi, quantum ego video, non multum subest causae. Nam si quid in hoc negocio fuerant intentaturi Lutherani, hoc vel priusquam responderas quicquam, videntur fuisse facturi. Sic enim fecissent ne rescriberes, aut si scripta volebant vlcisci, furias suas effudissent edito libello primo, quo sic depinxisti belluam, sic eius incessorem spiritum demonstrasti digito, vt fumidum illum ac tartareum daemonem, velut Cerberum extractum ex inferis, mortalibus visibilem spectandumque exhibueris.

Nunc profecto quid supersit periculi non video, quod non immineret ex aequo etiam si nihil addideris amplius. Nam quum ad calumnias eius in te responderis, quum eum calami tui stilo perfoderis, quum supersit tantum tractatio Scripturarum, quum eam partem te diligenter exequuturum prioris partis mille exemplaribus velut totidem syngraphis, toti orbi fidem tuam obstrinxeris, ne nu⟨n⟩c Dei causam prosequaris, qui tuam peregisti, et quae publice promisisti persoluas, presertim quum possis tam facile, ne Lutherus ipse tam excors est vt velit sperare, nec tam improbus vt audeat postulare. Quanquam quin optet te tacere, non dubito, quantumuis

---

13. Yperaspisti] See Epp. 1667, 1853.
20. Matrimonii] See Ep. 1727.
30. morbidos] *sc.* annos.
perdas calculum] *sc.* iudicum: i. e. 'rather than be defeated in controversy, you keep silence'.
32. comicum] Ter. *Andr.* 309–10; cf. Ep. 551. 3.
34. nec sperare] *sc.* nec de se sperare potest.
45. libello primo] Of the *Hyperaspistes*; cf. l. 13.

fingat magnificum tui contemptum in epistola illa ad te, dici non potest gloriosane magis an stulta. Sed tamen satis sibi conscius est quam mera glacies reddentur, expendente te, quae nunc satis per se frigent, misera illa glossemata quibus clarissimas Scripturas laborat obscurare.

Caeterum quoniam ipse istic in re presente ades, nos longe absumus, si quid in respondendo periculi vides quod nec ipse declinare nec nos diuinare possumus, istud saltem, quaeso, te exoremus, vt secreto responsum scribas et per fidum aliquem ministrum huc transmittas ad nos. Bona fide curabitur et ab Episcopo Londinensi, omnium, vt scis, integerrimo et tui amantissimo, et a nobis, ne in publicum vnquam prodeat, nisi prodeat tuto.

Pictor tuus, Erasme charissime, mirus est artifex; sed vereor ne non sensurus sit Angliam ta⟨m⟩ foecundam ac fertilem quam sperarat. Quanquam ne reperiat omnino sterilem, quoad per me fieri potest, efficiam. Optime factum quod edito libello opinionem quam de te sparserant impii, quasi Carolostadii fauisses heresi, pulcherrime confutasti, et illius nebulonis technas, qui libro Germanice scripto eam famam seminauerat, elusisti. Qua de re quanquam aliquando, si tibi Deus concedat ocium, cuperem in fidei nostre comprobationem tractatum aliquem abs tuo pectore, tuendae veritatis organo commodissimo, proficisci, tamen ita sum de Yperaspiste sollicitus vt nihil tibi tam cordi esse cupiam vt, quo minus id operis quamprimum perficias, alio tuas curas et cogitationes auocet.

Vale, Erasme, mortalium omnium charissime, ex Aula Grenuici xviii°. decembris.

Toto pectore plusquam totus tuus Thomas Morus.

Viro optimo atque eruditissimo D. Erasmo Roterodamo.

1771. From John Faber.

Leipzig MS. Esslingen.
EE. 55. 20 December 1526.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Faber: in sequence with Epp. 1738, 1739, 1755. Its contents may be illustrated by another letter of Faber (Vienna MS. 9737[g]. 22: autograph), written a few weeks earlier from the castle of Honburg, which commanded the valley of the Upper Danube, to his young protégé J. A. Brassicanus (Ep. 1146), whom he had now transplanted to Vienna:

S. Solet Erasmus in rem suam negligentius agere. Hireneum quem Tridentino dedicauit, nondum obtulit: hunc vero indies magno ab hoc desyderio expectat. Quod nisi fecerit, vereor parum muneris se accepturum: quod tamen in promptu est, nisi ipse moram faceret. Aestimat fortassis non vsque adeo referre. Vt igitur illius ego re, velut coepi, diligentius occuper, rogo ipse quam primum comparare mihi velis Hireneum, atque pro more muneris ornari facias compingique

---

59. epistola] Not extant: answered by Ep. 1688.

71. Pictor] Holbein; cf. Ep. 1740. 20–25.

74. efficiam] More carried out this promise to the full; having portraits painted of himself and his household, and sketches drawn of most of the members of his family.

libello] The *Detectio Praestigiarum*; see Ep. 1708 introd.

76. nebulonis] L. Jud; Ep. 1737. 1n.

meis sumptibus: dolo namque hoc circumueniam Episcopum. Erasmi nomine offeram, vt vterque tandem pociatur quod anxius desyderat. Vale.
Ex Honburg 12. Nouembris anni xxvi.

Ioann. Fabri.

D. Ioanni Alexandro Brassicano suo amicissimo.]

S. Satis diu anxius fui pro rebus tuis, Erasme doctiss⟨ime⟩. Timui plurimum te negligentiorem tui fore, ne pro tempore exemplar dedicati libri Tridentino mitteres; magno nanque animi desyderio indies illud expectabat. Paratum ipsius munus diu fuit. Saepe ego in rem tuam pleraque tentaui, tuo nomine obtuli, nihil reliqui; veritus nanque ne ipse eodem desyderio hereres. Parum vero feliciter cedebat; vt enim acerrimi est iudicii homo, rem omnem olfecerat. Id quod gratum esse poterat, quod Erasmum recens oleret cupiebat. Esselingae autem accepi literas quibus te misisse significat, gauisus plurimum. Huc nanque munus ipsius centum aureos misit, quos tuae praestantiae donat; breui forsan ad te venient. Rogat praeterea vt te Tridentum conferas, illic Musis tuis tranquille sacrifices; ipse sumptus daturus atque quotannis sexcentos aureos. Ita quicquid in te est, amplectitur; res esse⟨t⟩ et tali principe et Erasmo digniss⟨ima⟩. Vale.
Esselingae 20 Decembris anni 26.

Tuus Faber.

Ornatissimo domino D. Erasmo Roterodamo suo amiciss⟨imo⟩.

1772. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 11. Antwerp.
20 December 1526.

[An original letter, autograph throughout: in sequence with Ep. 1764. Perhaps carried by the bearer of Ep. 1768.]

S. P. Venerandissime domine Erasme. Scripsi tibi nouissime mense Nouembri: post id nil abs te recepi litterarum. Alias misi tibi epistolas aliquot, quas ex Hispania acceperam. Expetitur perquam diligenter a me vt de illarum receptu tuo fidem faciam. Etenim sic spero esse quod receperis, etiamsi nil michi tuis epistolis significaueris. Iam denuo accepi ab eysdem amicis hanc aliam epistolam: si de receptu tam prioris quam huius presentis certiorem me feceris, et ego eadem fide id faciam ad Hispanias.

Ex Anglia aliquot iam elapsis diebus scripsit Ludouicus e Castro epistolas tuas quas illi tuis amicis illic presentandas transmiseram, bene dedisse, ac siquid pecunie tuo nomine tradiderint, post receptionem celeriter significaturum michi. Qui curabo has tuas ex Anglia pecunias accedere te semper securas et irrosas; ad pluriora

1771. 14. esse & *MS*: esset *EE*. 1772. 4. tuo *scripsi*: tua *MS*.

1771. 2. negligentiorem] Cf. Ep. 1381 introd.
3. dedicati libri] Irenaeus; Ep. 1738.
16. Esselingae] See Ep. 1693. 38n.
1772. 1. Scripsi] Ep. 1764.
3. epistolas] See Epp. 1750. 16n 1768 introd.
7. epistolam] Perhaps Ep. 1757.
10. epistolas] Ep. 1759 is the only one of this budget to survive.

profecto affectatus posse inseruire tibi, si et tu expostules et facultas dederit.

Vale ex Antuerpia xxª decembris 1526.

Ex animo tuus. Erasmus Schetus.

+

Incomparabili doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1773. From Jerome Emser.

Leipzig MS. Dresden.
EE. 56. 25 December 1526.

[An original letter, autograph throughout: answering Erasmus' mentioned in Ep. 1743. 44, 65, and no doubt accompanying Ep. 1776. For indication of Erasmus' reply see Ep. 1880. init.]

Salve, ter maxime Erasme. Fasciculum litterarum tuarum cum impositis schedis ab illustrissimo Principe meo ita consecutus sum vt celsitudini suae omnia legerem priusquam ab eo recederem. Mirabatur primum tot tomos et tot volumina a te potui⟨sse⟩ perfici, si etiam semper ac perpetuo scripsisses. Deinde vbi ad aemulorum tuorum technas et machinationes ventum est, toruo vultu obriguit. At in risum demum resoluit frontem seueriorem fabella illa tua de corio azinino in quo concinnandus erat liber Bedae. Secundum cachinnum excussit ille qui iuxta Mosaicae legis prescriptum virginem quidem duxerat, sed cum multis in Christo fratribus communem, siue id secundum Platonicam siue secundum Lutheranam legem. His duabus faceciis mitigata fuit reliqua tragoedia.

Cancellarius doctor Simon Pistorius totus tuus est, nec cuiquam cedit, nec credit aliquid te perperam scripsisse, etiam si mille Sutores, Cerdones aut Bedones in te furerent. Accipies a Principe, Erasme mi, Regis Angliae responsum in Luterum nullibi sibi constantem praeterquam in Erasmum; qui sibi tamen, si sapuisset, vtilior fuisset quocunque rege. Vnde suspicari cogor morionem esse et ex Moria tua dementatum forte, quoniam si saperet et nisi fatali stulticia laboraret, nulli hominum plus deberet quam Erasmo. Nunc cum quasi omnibus recantat, vni Erasmo pertinaciter se

1773. 4. potui *MS.*

1773. 4. tomos] Erasmus appears to have forwarded, perhaps at Duke George's request, a list of his writings against Luther and other reformers; cf. l. 28.

8. fabella] Evidently one of the 'loquaces nugae' (Ep. 1743. 47), which Erasmus had put into his letter to Emser. Cf. Ep. 1810.

14. Pistorius] Cf. Ep. 1744.

16. Accipies] See Ep. 1776. 41–3.

17. Regis Angliae] *Literarum quibus . . . Henricus octauus . . . respondit ad quandam epistolam Martini Lutheri . . . exemplum*: LE[2]. 971, 1 Sept. 1525, and 1117. The first dated edition is by Pynson, London, 2 Dec. 1526: but the editors of Luther's *Werke*, Weimar, xxiii, 1901, pp. 18–19, suggest that a fine edition, undated, of which a copy is in the Imperial Library at Vienna, is earlier.

Luther, in an *Antwort*, Wittenberg, 1527, asserted that Erasmus, as Henry's 'best friend', must have helped in the composition; cf. also LE[2]. 1140, 1143. But there is no ground for the suspicion.

audet opponere. At tu cunctando, vt ingenue tecum agam, suspectum te nobis reddis. Vide igitur vt promissum de reliqua parte arbitrii persoluas. Multum enim Rex tibi modo suppatrocinatus est, ac vaehementer hominem vrget dum ait 'Nunc nihil in quaestionem venit quam vtrum Christo an tibi credendum sit etc.'

Quod e regione indicem librorum meorum postulas, more tuo iterum mecum ludis: quid enim ille tibi profuerit? cum Luthero plebeculam vulgari lingua inficienti coactus sim et ipse vernacula occurrere. Quod nisi plaebis indoctae rationem habuissem, maiorem forte gratiam iniissem apud litteratos si Latine scripsissem. Et probasses etiam tu fortassis ingenium, licet aeruditio mihi defuerit. Sed haec est gloria tua, si iuxta aureum eloquentiae tuae flumen turbulenti etiam riuuli nostri defluxerint. Ita enim facilius deprehenditur, quantum interest inter Erasmi pellucidos fontes et flegetonthaeas nostras paludes. Sed longiorem epistolam negat nuncius iamiam ad iter accinctus.

Vale, decus nostri saeculi, ex Dresda xxv die Decemb. Anno xxvi.

T. d. addictiss⟨imus⟩ Emser.

Omnium diuinarum ac humanarum litterarum principi Desiderio ⟨Erasmo⟩ Roterodamo theologo, praeceptori colendiss⟨imo⟩.

1774. From Wolfgang of Affenstein.

Leipzig MS. Ladenburg.
EE. 57. 28 December 1526.

[An original letter, written and signed by a secretary, but with an autograph subscription (ll. 22–3) by Affenstein himself. The ms. year-date is corroborated by that of Ep. 1767, to which this letter is practically an answer: cf. also Ep. 1844. fin.

Wolfgang of Affenstein belonged to an old Rhenish family, and in 1515 was Dr. of laws as well as knight. Besides being lieutenant to the Bp. of Worms, he was one of the Palatinate councillors. In 1534–5 he appeared in that capacity at various Diets; and in 1547–8 he was still in office. See Zedler and sources cited in EE: also J. M. Humbracht, *Die höchste Zierde Teutsch-Landes und Vortrefflichkeit des Teutschen Adels*, 1707, no. 238.]

S. D. P. Bipliotheca excellentissimi viri Ioannis Dalburgii,

1773. 24. reliqua parte] See Ep. 1853.

26. ait] f°. E v°.

28. e regione] In return for Erasmus' list: cf. l. 4n. For Emser's recent writings against Luther see Epp. 1667 introd., 1683. 6n, 32n; and Mosen's life, 1890, pp. 73–5. He was now translating into German Henry VIII's new book against Luther (l. 17n); Dresden, W. Stöckel, 1527, with a preface dated 7 Jan.

29. tibi profuerit] Cf. Ep. 1313. 85n.

40. T. d.] Tuae dominationi.

1774. 1. Dalburgii] John Kemmerer (14 Aug. 1455—27–8 July 1503), born at Oppenheim of a family which took its name from the castle of Dalberg near Sponheim. He matriculated at Erfurt in 1466 and was B.A. in 1470. Accumulating canonries at Worms and Spires, and later at Trèves and Mainz, he was enabled to enter Pavia University in 1473, and in July 1474 was elected Rector; the customary oration being composed for him by Rud. Agricola (Ep. 23. 57n), to whom thenceforward he became a devoted patron. Returning to Germany he matriculated at Ingolstadt 27 Aug. 1478. In July 1480 he became Provost of Worms, and therewith Chancellor of Heidelberg University, and about the same time Chancellor of the Palatinate; and on 2 Aug. 1482 he was elected Bp. of Worms. He quickly summoned Agricola to Heidelberg as professor; and employed him with other scholars to make collections for a rich library at

episcopi Wormaciensis, licet omnis generis scriptorum exquisita copia referta fuerit, tam diu tamen pulueribus obnoxia fuit, ac nemini fere, vel docto vel indocto, successorum incuria preterquam muribus corrodenda patuit, donec illustrissimus princeps Henricus palatinus et dux Bauariae etc. episcopatus huius gubernacula adeptus est. Cuius in locum ego in absencia sua constitutus, tandem eandem aliqua ex parte restaurandam operepreciumduxi, voluminum quedam semicorrosa, quedam situ et antiquitate obesa et deprauata in ordinem redigendo. Et licet hactenus vnum aut alterum absque consensu et iussu prefati Principis et domini mei non ausus sim quouis communicare, nichilo tamen minus desiderio et litteris erudicionis tuae mihi per Theobaldum Fettich, phisicum meum, ostensis satisfacere cupiens, obseratum tot annis bipliothecae ostium protinus non modo apertum reddidi, sed et Iheronimo, presentium exhibitori, tum visendi tum recipiendi quosslibet codicillos omnimodam copiam feci, bona tamen sub fide restituendos. Hiis valeat excellen⟨tia⟩ tua, ac me infantulum commendatum habeat.

Raptim, Laudenburgiae XXVIII x[bris] Anno etc. XXVI°

Wolffgangus ab Affenstein,
eques Ger., doctor, episcopatus Wormacien⟨sis⟩ locumtenens.
Excellencie tue deditiss⟨imus⟩ W. ab Aff.
manu propria subscripsit.

Magnae erudicionis et eloquentiae viro Erasmo Rotherodamo, amico suo obseruando.

1775. From James Sobius.

Leipzig MS. ⟨Cologne.⟩
EE. 58. 28 December 1526.

[An original letter, autograph throughout. Krafft proposes to interpret the year-date as 152$\frac{6}{7}$, of a year beginning at Christmas; but 1526 is confirmed by the movements of the Dane (l. 1).

James Sobbe († a. 25 Jan. 1528) of Cologne matriculated at that University 10 June 1508, entering the Bursa Corneliana, and was B.A. in 1510. For a while he travelled, visiting Mutianus at Gotha and meeting Eobanus at Leipzig in June 1514 (MRE[2]. 378, 408); and teaching in the school founded by Aesticampianus at Freiberg in Saxony. Returning to Cologne he proceeded M.A. in 1516, and lived in close intimacy with Ct. Hermann of Neuenahr and Jo. Caesarius (Epp. 442, 374). With the former he went to Frankfort for the Imperial election; where on 30 June 1519 he addressed a congratulatory oration to Charles v in the name of the nobles of Germany. By that time he had become LL.D. In 1520 he composed an anonymous lampoon upon the Papal legate selling indulgences, *Henno rusticus*

Ladenburg (l. 19n). His patronage of learning led him also to become first president of Celtis' *Sodalitas literaria.* A letter of consolation on his mother's death was addressed to him by Sadoleto (Ep. 1511), 26 Oct. 1502.

See Trith[1]., which is dedicated to him; as also Reuchlin's *De verbo mirifico*, Basle, J. Amorbach, c. 21 April 1494, and many other works. There is an excellent biography by K. Morneweg, 1887.

5. Henricus] See Ep. 612. 13n. He was now absent from Worms, trying to secure a hold upon the more important see of Utrecht.

13. Fettich] See Ep. 1767 introd.

15. Iheronimo] Froben.

19. Laudenburgiae] A castle of the bps. of Worms; on the Neckar a few miles below Heidelberg. For the rich library which Dalberg collected there see Morneweg *op. cit.*, pp. 122, 232–9; P. Lehmann, *Jo. Sichardus*, 1912, pp. 123–33; and cf. BRE. 264, 268.

21. eques Ger.] Cf. Ep. 1168. 19n.

(cf. Agr. E. ii. 54). His remaining years were spent teaching in the Bursa Corneliana; where Bullinger was one of his pupils between 1519 and 1522. In 1523 he was appointed Town Orator; and in 1525–6 he was commissioned to effect reforms in the University, but without much success. His most notable publications are editions of Josephus, lat., Cologne, G. Hittorp, 1 Feb. 1524; and of Livy, Cologne, Jo. Soter, Aug.–Sept. 1525. For Erasmus' relations with him cf. Epp. 1865, 1926. See C. Krafft in ZBG. vi, 1869, pp. 228–40, and ADB.]

S. D. P. Conuenit me tuus Danus salutem abs te mihi denuncians, qui, cum Comitem Hermannum commode inuenire non posset, apud me literas tuas illi cum cura reddendas reliquit. Heresbachius item remotius ab itinere eius se continet; quare cum nec ille adiri posset, et illas literas apud me reliquit: quas etiam, vt reddantur, sollicite curabo. Incidimus etiam, Danus tuus et ego, in eius rei mentionem, quam quondam Prepositus Nuenarius mihi aperuit, facile te adduci posse vt ad nos concedas. Agerem ergo et de domo commoda tibi, et apud senatum vt tuto et tranquille per nostros homines hic degere posses. Quod cum audisset Danus, neque adhuc alienioris te animi esse affirmabat, modo fieri posset vt per Hochstratos, Nouiomagos ac reliquam fecem non sollicitere. Qua re nihil facilius erit; iam suos amisere aculeos hi fuci. Domus, de qua eciam aliquando scripsi, adhuc tibi vacat, te profecto digna; tu modo mihi significato quid fieri velis. Curassem domum ipsam a Dano tuo perlustrari, si per oculorum valetudinem licuisset. Vale. v Calend. Ianuar. anno etc. xxvi.

Iacobus Sobius.

Tu si huc concesseris, sencies neque authoritatem neque opem duorum principum, Colonien⟨sis⟩ et Iuliacen⟨sis⟩, tibi defuturam.

Clarissimo Dn. Erasmo Roterodamo S. D.

1776_{1869} From Duke George of Saxony.

Hamburg MS. Folio IV. 9: 8976. Dresden.
1 January 1527.

[An original letter, in the Uffenbach-Wolf collections at the Hamburg State and University Library: written by Simon Pistorius (Ep. 1125. 27n) as Duke George's chancellor, but not signed. It resumes the correspondence with Erasmus, referring to Ep. 1743 but not actually replying; and was no doubt sent with Ep. 1773.]

GEORGIVS DEI GRATIA DVX SAXONIAE ETC.

S. P. D. Iam pridem ex inuictissima Hyperaspiste tua, Erasme doctissime, te vehementer ambigere animaduertimus, quonam genio aut spiritu ducatur Lutherus ille pertinaciss⟨imus⟩ hostis, in

---

1775. 1. Danus] See Ep. 1769. 27n.
2. Hermannum] of Neuenahr; see Ep. 442. Erasmus' letters to him and Heresbach (l. 3) are not extant.
3. Heresbachius] See Ep. 1316. He was perhaps now at Cleve or Dusseldorf, upon his tutorial duties.
7. Prepositus] Ct. Hermann was provost of Cologne and also of Aachen.
11–12. Hochstratos] See Epp. 290. 10n, 877. 16–29, 1006.
12. Nouiomagos] See Ep. 487.
16. oculorum] Cf. Ep. 1926, fin.
20. principum] See Ep. 829. 15n, 12n. Both became patrons of Erasmus in 1533.
1776. 1. Hyperaspiste] See Ep. 1667.
2. ambigere] Cf. Ep. 1743. 19–24.

oppugnandis sanctissimae Ecclesiae decretis. Eum tu sane errorem olim et nobiscum et cum bonis multis videbaris habere communem. Quid enim illo monstro versipellius inter mortaleis aut mutabilius extitit vnquam, aut cui non imposuit tam inusitata hominis nequitia, tam callide adsimulata speties bonitatis? Prae se ferebat initio permulta non expressa sed adumbrata tamen castae doctrinae argumenta, vendicabat sibi iure quodam theologico grauem de vitiosis Christianorum moribus censuram. Ac meruisset ille quidem gratiam haudquaquam vulgarem, si sobrietate, si mansuetudine Euangelica rem gessisset. Quod cum preter naturam hominis esset, non potuit non detegere subinde genium suum, dum omnes omnibus ex terris homines improbos audacesque in suam sentinam colligit, dum belluam illam multorum capitum, vulgus, virulentibus paradoxis inficit, animat et ex stultis insanos facit, dum optimum quemque conuitiis plusquam scurrilibus exagitat, proscindit omnique contemptui exponit. Postremo Christianismi nostri leges, communium morum iura, ciuilitatemque omnem subuertit et extirpat, illudens interim orbi vir egregius spetiosis ac magnificis suis titulis; rabiosam illam maledicentiam spiritum Christianae libertatis nominans, honestissimarum rerum ac vrbanitatis contemptum simplicitatem Euangelicam appellans.

Scilicet rem eo perduxit vt quanquam sese quotidie nobis magis magisque prodat, tamen eo dementiae plerosque mortalium rapuit, vt prudentes scientes ac videntes in errore semel induto perdurare malint ac perire quam ad optimorum virorum exhortaciones respicere resipiscereque. Nam, queso te, quae potuisset impudentia designari sceleratior quam qua sycophanta impuriss⟨imus⟩ in sereniss⟨imum⟩ Angliae Regem, fidei Catholicae acerrimum defensorem et vindicem, superioribus annis est vsus? An non vel hoc vno libello nos edocere potuisset quam non sano agitetur spiritu? At quottusquisque istorum extitit factiosorum qui se vel latum digitum in viam sit passus reuocare? Immo quis non pertinaciss⟨ime⟩ hanc capitalem audatiam excusatam hactenus cupiuit? quam ne ipse quidem diutius non ferentibus id conscientiae sue furiis dissimulare potuit.

Quin aspice, mi Eras⟨me⟩, quam sui nunc similis, si diis placet, prodeat ecclesiastes ille nouus, quam eleganti palinodia, quam Euangelica, immo sycophantica, culpae translatione vtatur. Eam vna cum Regis responsione, vt ipse ad nos Luthero transmittendam dedit, ad te in hoc mittere visum est, vt et tibi persuadeamus tandem, quod iampridem ille persuasit nobis, ipsum non alio quam insano atque adeo vertiginis, si non peiore, spiritu agitari; vtque intelligas te non falsum, quod scripseris ipsum in alterius gratiam in Regem stilum strinxisse. Tu vero ex vsu rerum Christianarum nobis facere videris, si et tu magni illius Regis exemplo animo forti et

18. conuitiis] Cf. Ep. 1340. 9n.
33. libello] See Ep. 1308. 9n.
40. palinodia] LE^2. 971, to Henry VIII, 1 Sept. 1525; throwing himself at Henry's feet, but still abusing Wolsey.
42. responsione] See Ep. 1773. 17n. transmittendam] Sent from Dresden, 21 Dec. 1526; see LE^2. 1119.
46. scripseris] At the beginning of the *Hyperaspistes*, LB. x. 1250A–C.

syncero parias tandem quod iam dudum te in heresiarchae istius dogmata parturire scripsisti. Bene vale.

Dresdenn Kalendis Ianuarii. M.D.XXVII°.

Doctiss. et disertiss. theologo D. Erasmo Roterodamo, deuoto nostro.

1777. To Peter of Mornyeu.

Opus Epistolarum p. 835. Basle.
N. p. 797: Lond. xxi. 34: LB. 849. 11 January 1527.

[Of Peter of Mornyeu, Cistercian abbot of St. Sulpice near Chambéry in Savoy, little is known beyond what is contained in Erasmus' letters to him, 1527–31. He was a young man, belonging to an influential family; and though already at the head of an abbey, was still a student, recently at Basle and now at Avignon, whence he was proposing to go to Turin (Basle MSS. G. II. 20. 235, 234). In 1529 Cratander printed at Basle an edition of Epiphanius' *De prophetarum vita et interitu*, with a Latin translation by Alban Torinus; who dedicated his work, 1 Nov. 1528, 'D. Petro Morniosi, genere, eruditione vitaque conspicuo'. H. Gemusaeus, in dedicating 'D. Petro a Mornyeu' Ptolemy's mathematical works, Basle, H. Petri, March 1541, claims him as a patron and praises his knowledge of mathematics, as well as of divinity and philosophy. In GC. xv. 653 the name is given as Morinieu. The young Abbot invited Erasmus in 1531 to visit him in Savoy; but though welcoming the idea, Erasmus was not strong enough then to make the journey. GC. states that Mornyeu was still abbot in 1554, and that the day of his death, apparently preserved in a book of obits, was 14 Oct. He was perhaps a kinsman of Phil. de Mornay (1549–1623), the famous minister of Henry IV.

I cannot confirm the year-date; but writing in Jan. 1529 Erasmus complains of 'Tuum silentium tam diutinum'.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO MORNYEO, ABBATI SANCTI SVLPITII, S. D.

Dolorem quem abitus hinc tuus nobis attulerat, tua non simplex vtilitas abunde mitigauit. Primum quod mature feliciterque temet incendio subduxeris; nam hic pestilentia nemini pepercit, diuque circumsiliit aedes nostras, ac tantum non insiliit. Deinde quod in celeberrimam Academiam te contuleris omnique studiorum genere florentem; neque dubito quin toto pectore disciplinis optimis incumbens, abunde compensaturus sis si quid antehac per aetatis incogitantiam cessatum est, vt ad tuos velut auidus negociator, bonarum literarum mercibus locuples redeas. Habet ista ciuitas vt Musas, ita et Sirenas, quemadmodum audio. Hortarer te vt obturatis aduersus Sirenum cantus auribus, Musis virginibus adhaereres, ni mihi spectata esset tua singularis continentia. Haec scripsi studiis enectus, et in hoc tantum, vt scires te nobis nondum excidisse. Basileae tertio Idus Ianuar. Anno M.D.XXVII.

1777. 14. Ianuarii *N.*

1776. 50. scripsisti] For such projects see the Dialogues mentioned in I, p. 34.22 seq. The *Hyperaspistes* had been begun in response to pressure from Duke George (Epp. 1550. 25–30, 1561. 3–4); and the promise of a continuation (Ep. 1667. 19–20; and in the last words of the *Hyperaspistes*, bk. i) had not been overlooked (Epp. 1691. 9–13, 1743. 52, 1770. 10–13, 80–83; cf. Ep. 1853).

1777. 3. pestilentia] An outbreak of this at Basle in Oct.–Nov. 1526 is mentioned in MHE. iii. 66 and in letters between Beatus Rhenanus and Boniface Amerbach: BRE. 260, 261 and Basle MSS. C. VIª. 73. 94–5, 129. See also Epp. 1780. 26, 1821, 1825 fin.

9. ista ciuitas] Avignon.

1778. From Conrad Goclenius.

Nantes MS. 674. 106. Louvain.
13 January ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout: in the Labouchère collection at Nantes (cf. Epp. 479, 537, 1741 introdd.), having been bought at the Succi sale. At one time it no doubt formed part of the Basle volume of Goclenius' letters: for which see Ep. 1765 introd.

The year-date can be supplied without hesitation from the contents.]

S. P. Cum Franciscus Berrckmannus hac iussisset istum nuncium iter facere, quanquam nihil haberem quod tua referret scire, et siquid esset, id ego malim seruare in abitum Ioannis Dani, tamen vel Dani caussa, quo scires illum huc incolumem venisse, non passus sum illum vacuum meis literis ad te venire.

Ex literis tuis non potui intelligere quam diu Danus haeserit in itinere, siquidem non adscripseras quando essent datae. Caeterum venit ad nos pridie Epiphaniorum: cum quarto illinc die Carolus Harstus, qui sub natalem Christianum huc reuertebatur, esset celebraturus nuptias, palamque et in facie, vt vocant, Ecclesiae ducturus vxorem iam toties ante in thalamo ductam. Quae quo essent celebratiores, mansit apud nos Danus quatriduum; mox ad te rediturus, vt aiebat, aut certum missurus nuncium, per quem de omnibus rebus reddare certior. Quod cum fiet, prolixius scribam, ac amicos ad idem munus incitabo: quod in presentia non vacabat, immodice properante tabellario.

Literas Caesaris quas nuper misi arbitror te recepisse. Gerardus Nouiomagus, de quo Danum percunctari iusseras, relicto prioris vitae instituto duxit vxorem, agens iam Wormatiae: quod narrauit mihi quidam Lambertus a secretis Vltraiectensis Episcopi, qui ab eo acceptus fuit conuiuio.

Libri de Trinitate a Dorpio annotati, quos Danum a Petro Curtio repetere iussisti, iampridem apud me sunt: quod memini me antea scribere tibi. Antiquum exemplar De ciuitate Dei Petrus Aegidius

9. reuertabatur *MS.*

---

1. Berrckmannus] See Epp. 258. 14n, 1388. 24n.
 nuncium] An Antwerp messenger; see Ep. 1788. 6.
3. Dani] See Ep. 1769. 27n.
9. Harstus] Cf. Ep. 1768. 77–81.
10. in facie] Cf. 2 Cor. 8. 24. Ducange, interpreting *facies* as *ostium* or *limen*, cites the phrase from William of Newburgh († c. 1198) about Henry II's marriage, and adds: 'Formula nostris trita, se marier en face de sainte Eglise'.
17. Literas] Ep. 1731; which Goclenius had forwarded in Dec. (see Ep. 1768. 7–13).
18. Nouiomagus] See Ep. 487 introd. The information given about him here seems to be more definite than anything available from other sources: cf. Prinsen's life, p. 71.
20. Lambertus] I cannot identify.
 Vltraiectensis] Henry of Bavaria; see Ep. 612. 13n.
22. de Trinitate] See Epp. 1547, 1890, 1899.
 Curtio] See Ep. 1347. 392n.
23. antea] No such letter is extant; but cf. Ep. 1899.
24. exemplar] See Ep. 1758. 9n.

ait redditum esse apud Machabeitanos Coloniae, neque te id ignorare. Bene vale Louanii Idibus Ianuarii.

Tuus quantuluscunque est Conradus Goclenius.

Domino Erasmo Roterodamo, vnico saeculi nostri ornamento. Basileae.

1779. From John Hornburg.

Leipzig MS. EE. 59. — Vienna. 18 January 1527.

[An original letter, autograph throughout. No doubt accompanying the reply to Ep. 1755: to which there is reference in Ep. 1793. Erasmus carried on the correspondence, answering both the Bishop and his secretary at the same time: but neither letter is extant. Beyond a second letter from Hornburg, dated from Buda on 2 Feb. 1528 (Ep. 1935), which states that his home was in Eastern Franconia, nothing seems to be known of him. A John Hornburg of Rothenburg studied at Leipzig, was B.A. at Ingolstadt, and on 10 Dec. 1520 M.A. at Wittenberg, where he quickly became an admirer of Luther (see G. Bauch in ZKG. xviii, 1898, pp. 406–7; cf. LE². 381); and in Sept. 1525 was at Magdeburg, 'propter Euangelium exul' (see Geldenhauer's *Collectanea*, ed. J. Prinsen, 1901, p. 80). The dates would admit of the identification of these two Franconians: but it seems hardly likely that a pronounced Reformer should have so quickly returned to orthodoxy, and have become secretary to one of the pillars of the Church.]

S. P. Ego iam inde a pueritia mea qua litteras colere coepi, Erasmi nomen (cui quidquid tenue ingeniolum meum valet, acceptum refero) semper veneratus et exosculatus sum. Quam ob rem piaculare esse censui si apud reuerendissimum D. Tridentinum agens, tam opportuna oblata occasione, meis te non salutarem litteris, non aliud spectans quam vt inter tui studiosos vel postremum me agnosceres. Et quanquam decebat me istud honorifica quadam praefatione agere, tamen, cum cogitem otiosas litteras tibi sanctioribus rebus occupato non nisi impedimenta et molestiam afferre, consulto supersedere volui, meque his paucis tuae praestantiae deditissimum mancipium offero.

Ex Vienna. XVIII Ianuarii. Anno M. D. XXVII.

T. D. paratiss. seruitor, Iohann. Hornbu⟨rgius,⟩
reuerendissimi D. Triden⟨tini a⟩ secretis.

Eruditiss. et clarissimo viro domino Erasmo Roterodamo theologo, domino ac praeceptori obseruando. Basileae.

1780. To Louis Ber.

Philadelphia MS. — Basle. 26 January 1527.

[An original letter autograph throughout: in the Dreer collection belonging to the Historical Society of Pennsylvania at Philadelphia. I am indebted for a photograph of it to the kindness of Dr. J. W. Jordan, librarian of the Historical Society. The year-date is confirmed by the mention of Erasmus' will and of Athanasius. The MS. was at one time in the Succi, and then in the Bovet collection.

1778. 25. Machabeitanos] See Epp. 842, 1346.

1779. 4. Tridentinum] Bernard of Cles: see Epp. 1357, 1793.

In the catalogue of the latter, 1887, a facsimile of the last few lines, *de preda gloriae* (l. 39) to the end, is given. The letter was first printed by Prof. P. Smith, *Luther's Correspondence*, ii, 1918, p. 532.]

S. P. Epistola tua non minus erudita quam pia bonam tedii partem abstersit ab animo meo; quod non perinde concepi ex molestiis quas vel valetudo corporis adfert vel hominum quorundam improbitas, atque ex publico orbis malo, quod videam rem Christianam eo tendere quo minime velim eam peruenire. Sed admirandus in moderandis subitoque vertendis rebus hominum artifex Dominus, facit vt non prorsus abiiciam spem letioris exitus, modo nos agnoscamus quod hec rerum tempestas nos vocat ad philosophiam Euangelicam; ne stultiores simus illo qui post naufragium gratias agebat fortunae, quod vel sic ad sapientiae studium inuitaret. Ego certe ex tantis malis mihi priuatim nonnihil commodi decerpsi. Moliuntur hic quidam vt haec ciuitas in eodem sit statu quo est Tigurum; nec vllo pacto ferunt concionatorem vestrum, virum, vt mihi videtur, appositum ad docendum minimeque seditiosum. Sed habet ingens crimen, quod dicit frequente auditorio. Quid nuper designarit Damianus, arbitror vos non latere. Si hec impune fiunt in ciuitate, quid opus est legibus? Nec hoc primum designauit, vt sit quod excusetur. Neque tamen perinde casus hic offendit, vt exemplum grauiora minitans.

Stomachus his aliquot mensibus mediocriter valuit, gratia Christo, sed nuper natus est dolor in ili dextro: quod quid sibi velit nescio, nisi quod hoc corpusculum semel obtuli Christo. Tandem et testamentum condidi, quando res huc rediit, vt etiam qui nihil habent condant testamentum. Louanii sacerdos quidam hac forma testatus est: 'Nihil habeo, multum debeo, reliquum do pauperibus'.

---

1. Epistola] Not extant. It appears that Ber was now away from Basle, perhaps on a visit to Nic. of Diesbach (l. 45n). By 30 March he had returned; see Ep. 1804.

3. valetudo] In the formal registration, 22 Jan. 1527, of Erasmus' will (App. 19), it is said of him 'der dann kranckheit halb sins Lybs vor gericht nit erschinen mocht': see L. Sieber's edition, 1889, p. 13. It was perhaps this illness which gave rise to the rumour of his death current in Poland in June (La.E. 13).

12. Tigurum] For the struggles of reformed Zurich (cf. Ep. 1744. 51n) against nascent Anabaptism in 1525–6 see B. J. Kidd, *Documents of the Continental Reformation*, 1911, pp. 450–6. The Council had condemned Anabaptists to be drowned; and the first victim, Felix Manz, had just suffered, 5 Jan. 1527.

13. concionatorem] Some one preaching at St. Peter's church in Basle for Ber during his absence (l. 1n). Prof. P. Smith suggests Aug. Marius.

16. Damianus] Irmen, a Basle merchant, who was supporting the Reformers there with money. On 27 Dec. $152\frac{7}{6}$ Oecolampadius wrote to Farel: 'Damianus noster . . . heri insignitus est colapho propter Christum'. His action here alluded to was perhaps an outcome of that indignity. See Herminjard 187, 194.

20. valuit] Of Erasmus' health at this time Boniface Amerbach wrote to Jerome Lopis, the Avignon physician (Basle MS. C. VI^a. 73. 332 v°.): 'Vsus est hucusque antidotis sibi a Linacro et Copo datis, vt morbum non in totum, ita aliquousque mitigantibus: libenter et tuis vsurus prescriptis, si presenti presens adesse posses. Nec enim tam morbi symptomatumque qualitas calamo exprimi quam presentia medici explorari deprehendique potest, presertim in eo homine quo nihil vnquam vidisti subtilius aut magis debile'.

24. testamentum] Dated 22 Jan. 1527; see App. 19.

An pestilentia quieuerit nescio, rumor conquieuit. Optaremus te adesse, sed tuo bono.

De Athanasio nonnihil scrupuli mouet etiamnum animum meum, ne, vt nunc res hic habent, ex hac dedicatione nascatur aliquid inuidiae, non tam mihi, quod facile contempserim, quam illi cui cupimus gratificari. Quod quidem tua prudentia secum expendat velim. Adhuc enim integrum est vsque ad dies quatuordecim. Prodit examen librorum aduersus Lutherum et Oecolampadium, Episcopi Roffensis, Iacobi Latomi, et Iacobi Hoghestrati, preter alios. Quid parturiat Gallia, nondum audiuimus. At vereor ne istorum scribarum tumultus et gloriae totam Ecclesiae causam subuertant. Vidimus quale specimen dederint Sutor et Beda, nec multo saniora scribit Clithoueus. Nunc nemo non scribit, arbitrorque futurum vt quod solet in bellis accidere, dum de preda gloriae decertamus, victoriam amittamus e manibus. Vetus hoc est, vt priuati affectus prodant perdantque causam publicam. Nondum statui an velim respondere Bedis et Clithoueis, etiamsi pollicitus sum libellis proximis. Vbi redierit meus Danus, statuetur. De Athanasio interim communica tuum consilium.

R. D. Coadiutori non obstrepo meis litteris; nihilo secius tamen mihi gratissima fuit ab illo profecta salutatio, cupioque quam commendatissimus esse viro tot nominibus commendabili. Cetera coram: quod vtinam liceat quamprimum, sed tuo bono. Dominus vos seruet incolumes.

Datum Basileae 1527. postrid. Pauli.

Eras. Rot. tuus.

Absolutiss. theologo D. Lodouico Bero, preposito etc.

---

26. pestilentia] See Ep. 1777. 3n.

28. Athanasio] See Ep. 1790.

30. illi] Longlond: see Ep. 1535.

34. Roffensis] Fisher had followed up his *Assertionis Lutheranae Confutatio*, Antwerp, M. Hillen, 2 Jan. 1523, with *Defensio regie Assertionis contra Babylonicam Captiuitatem* and *Sacri sacerdotii defensio contra Lutherum*, both printed at Cologne in 1525 by Quentel; who was now printing also for him *De veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia aduersus Io. Oecolampadium* (cf. Ep. 1616. 19n), March 1527.

Latomi] Three pamphlets by him, *De primatu Romani Pontificis aduersus Lutherum*, with preface 15 March 1525; *Responsio ad Elleboron* (18 Aug. 1525) *Io. Oecolampadii*; *Responsio ad Lutherum*, were published together ⟨by Hillen at Antwerp⟩ *s.a.*

Hoghestrati] *De veneratione et inuocatione sanctorum contra perfidiam Lutheranam*, s.l., 1524; *De fide et operibus aduersus Martini Lutheri libertatem*, Cologne, P. Quentel, May 1525; *Disputationes contra Lutheranos*, s.l., June 1526.

37. Sutor] See Ep. 1591. 25n.

Beda] See Ep. 1571 introd.

38. Clithoueus] In reprinting at Cologne, 24 Feb. 1525 and Aug. 1526, Clicthove's *Antilutherus* (Ep. 1642. 8n) and *Propugnaculum Ecclesiae*, P. Quentel had drawn attention on the title-pages to features of the first editions: 'Insunt . . . Dissolutiones quaedam contra Erasmum', 'Intersunt . . . non pauca in Erasmum'. In the *Prologus in supputationem calumniarum Bedae*, Aug. 1526 (Ep. 1664), Erasmus inserted an *Appendix de scriptis Clithouei*, making a brief reply.

41–2. Nondum statui] His decision was soon made to reply to Beda more fully; for in March 1527 Froben printed for him not only the *Prologus* enlarged but also the *Supputatio* itself.

42–3. pollicitus sum] At the end of the *Appendix* against Clicthove (l. 38n; LB. ix. 814CD).

43. Danus] See Ep. 1769. 27n.

45. Coadiutori] Probably Nic. of Diesbach is meant; though he had recently resigned (Dec. 1526). He retained the deanery of Basle. See Epp. 1258. 28n, 1844.

1781. To Erasmus Schets.

Brussels MS. Basle.
31 January ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout: in the Library of the Royal Academy of Science and Letters at Brussels. It was at one time part of the collection belonging to Mgr. de Ram (see App. 17), but was presented by him to Baron de Stassart, sometime Director of the Academy: at whose death, 10 Oct. 1854, it passed with the rest of the Baron's large collection of autograph letters, into the Library of the Academy.

A year-date can easily be assigned from the contents.]

S. P. Cutbertus episcopus Londoniensis misit mihi syngrapham quinquaginta coronatorum, quos numerauit Lodouico a Castro, ni fallor. Si non potes ad has nundinas commode mittere, serua in proximam occasionem. Si tamen potes, erit gratum. Scripsi tibi per Ioannem Danum. Ratio tua quam misisti de pecuniis apud Petrum Aegidium depositis, probatur ab arithmeticis, et mihi cum primis. Tua prudentia nouit Petrum Aegidium: habet suos affectus. Nihilo minus tamen amicus; sed imponit illius ingenio nonnunquam Franciscus Berckman, quo viro sol nihil vidit multis annis sceleratius. Mitto ad te syngrapham Lodouici a Castro: quam tamen arbitror accepisse te.

Fasciculum epistolarum ex Hispania recepi; et tamen eadem scripta receperam antea per Maximilianum Transsyluanum, secretarium aulae Caesareae. Ac nunc rursus epistola allata est. Res agitur per quendam Alfonsum theologum Benedictinum. Respondi non ipsi sed Francisco Vergaira. Fortasse responsio non peruenit in Hispaniam. His nundinis ipse respondebo. Non enim est semper ocium. Tot ad me ex omnibus angulis mundi veniunt epistolae ac libelli. In Anglia nullus vir melior Episcopo Londoniensi. Is nouit me mea velle agi per te et Lodouicum a Castro. Si inciderit occasio vt tibi quoque possim alicubi inseruire, reperies plane alterum Erasmum. Bene vale. Vxorem optimam cum tota familia cupio quam optime valere. Basileae. vltima. Ianuarii.

Eras. Rot. mea manu.

Honorabili viro Erasmo Scheto, negociatori. Antwerpiae.

---

1. Cutbertus] For another recent gift from him cf. Ep. 1750. 1–3.
2. coronatorum] Cf. Epp. 1783. 14–17, 1866. They reached Erasmus later; see Ep. 1931.
4. Scripsi] Ep. 1769.
5. Ratio] See Epp. 1740. 20, 1750. 5n.
9. Berckman] Cf. Ep. 1388. 24n.
12. Fasciculum] See Ep. 1750. 16n.
eadem] Cf. Ep. 1585. 1–2n.
13. Transsyluanum] See Ep. 1553.
14. epistola] Perhaps Ep. 1742.
15. Alfonsum] See Ep. 1684 introd.
16. Francisco] Erasmus seems again to be at fault in a Christian name (cf. Epp. 1431. 32, 1758. 6, 1769. 13); for he is probably referring to Ep. 1684, written to John Vergara.
Vergaira] For this form cf. Ep. 1431. 32n. Here it appears to be indeclinable.
17. respondebo] This promise was not executed; for his anger against Virves was soon dispelled. Also the reply to Ep. 1684 was long in coming.

1782. From John Botzheim.

Leipzig MS. — Constance.
EE. 60. — 2 February 1527.

[An original letter, autograph throughout, but with two lines damaged at the head of the page, recto and verso. The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1780.]

. . . . gis per . . . . contionem Lu⟨th⟩eri de Sacramento per . . . . di . . . . quam versam resumpsi. Quod in hoc a me factum, vt magis auerterer ab hiis qui presentiam corporis et sanguinis Domini in Eucharistia negant : quibus aduersatur opinio et fides mea, quantum ad Eucharistiam attinet, et preterea in aliis plerisque. Non vt placeret auctor vsque adeo : de quo centuplo frigidius sentio quam solebam ante annos aliquot. Tamen placebat institutum de propugnando corpore et sanguine Domini in Eucharistia. Et cum scirem te aliquot epistolis esse testatum te sentire idem, volui robustius confirmari tuo iuditio. Nec admodum multum laboris deuoratum est in eo negotio, quod res indicat et ipsa barbaries dictionis, quod testatus sum.

Occlamant Oecolampadiani et Zuingliani indesinenter opinionem nostram, seu potius Euangelii, meo iuditio. Ambrosius Blaurerus, numen Constantiensium, liberum fert illis credant necne : nihil opus esse ea fide, nec hereticum esse vtrum quis credat. Quae res non omnibus satisfecit ; sed totus est fautor Oecolampadii et Zuinglii. Contra missam plenis velis nauigat. Recepit is curandas virgines vestales aliquot inclusas, ex commissione senatus, quis omnem dispositionem ordinis eccle⟨sia⟩stici ademit. Ablegauit prorsus omnes missas e coenobio, et eam pecuniam quam solebant impendere monachis, largiuntur pauperibus ; et reiecti sunt omnes monachi, ita vt ne aditus quidem pateat. Virginibus interdictum est ne colloquium Presulis aut monachorum admittant absque scitu Senatus. Huiusmodi nouantur indies res nostrae consilio concionatorum Lutheranorum. Incarcerantur indies sacerdotes nostri contra pacta contractuum. Occlusus est thesaurus ecclesiae nostrae per Senatum, sub pretextu metus ne per nos a ciuitate transferatur. Proceres nobilium agunt partes nostras ; petunt arbitrum controuersiae Caesarem, aut quibus ipse mandet. Senatus differt ⟨iudicium in re tam incerta . . . .⟩

⟨. . . Quod ad me attinet, viuo adhuc tranquillus,⟩ non sine fa⟨uo⟩re magistratus, si mihi ver⟨a n⟩arrantur, ita tamen vt, si res ad seria defluxerit, non sim recessurus a collegio nostro capitulari.

---

2. contionem] *Sermon von dem Sacrament des leibs vnd bluts Christi, widder die Schwarmgeister*, H. Lufft, Wittenberg, 1526 : attacking Oecolampadius. It was delivered on 28–29 March, and printed about the end of Sept. (Zw.E[2]. 536, 541). Botzheim appears to have read it in the Latin translation by Vinc. Obsopoeus, *Sermo elegantissimus super Sacramento*, Hagenau, J. Secerius, 1527. See Luther's *Werke*, Weimar edit., xix (1897). 474–523.

10. aliquot epistolis] Cf. Epp. 1636–40.

15. Blaurerus] See Ep. 1396 introd.

25. Presulis] Bp. Hugo ; for whom see Ep. 1316. 12n. Mercklin (Ep. 1382. 25n) was not yet elected.

Quod male intellexerim epistolam tuam de aduentu tuo, negligentiae plus ascribas quam ignorantiae: cui tamen grauiter obnoxius sum. Putabam te certo statuisse abitum a Basilea, et occasione vndecunque sumpta iter ad nos sumpturum. At cum attentius te monitore relegeram, intellexi animum tuum esse, si pateretur commoditas mea, vt te inuiserem: quod et ipsum promouebo diligenter et breui futurum spero. Addidit mihi fidutiam comunis amicus noster Glareanus, qui videtur ex animo gestire sanitatem tuam preter immensam molem studiorum.

Quod scribis de libellis Latomi, Roffensis et aliorum, vtinam foeliciter prodeant! Rursus incussisti poenitentiam libertatis meae, quam tamen non nisi in sinum tuum memini proruisse. Curabo tamen ne id quoque fiat posthac. Faber est Faber, sed non qualem se verbis exhibet, quod ab aliis audio. Humelbergium, semper tui amantissimum, iure amplecteris, qui totus est syncerus: quem ex te resalutabo. Optime vale, chariss⟨ime⟩ preceptor.

Ex Constan⟨tia⟩ die purificacionis Mariae. 1.5.2.7.

Non est quod suspiceris fraudem de epistolis tuis ad me scriptis, quas tanquam pignus amoris tui et monumentum chariss⟨imi⟩ patroni libenter apud me reseruo, nonnunquam oblectans me illis, vt solemus de rebus nobis vehementer charis agere; nec spero quicquam suspitionis fraudulente argumentum a me prestitum esse.

Tui obseruantiss⟨imus⟩ Ioann. Botzhemus.

Doctiss⟨imo⟩ theologo et optimarum literarum vindici incomparabili, D. Erasmo Roterodamo, domino et preceptori suo modis omnibus venerando. Basileae.

[1769]1783. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 6. Antwerp.
4 February 1527.

[An original letter, autograph throughout.]

+

S. P. Latore Ioanni Dano accepi tuam epistolam, equidem michi perquam iucundam. Nam rumor apud nos erat vel periclitari vita te, vel futurum adiisse seculum. Epistolam quam pro domino Decano S. Donatiani misisti, curaui vna alia pro domino Ioanni de Hont, ex Curtracensi pensione tuo pensionario, eydem domino Decano [curaui] transmittendam, illique significaui quidquid michi de portione pecunie tue apud hunc restante scripsisti; precatusque sum vt quamprimum valeat, expostulet ab ipso domino de Hont hanc quam debuerit pensionem. Cuius valorem, simul illo quidquid

---

1782. 36. epistolam] Perhaps an answer to Ep. 1761.

38. statuisse abitum] Cf. Ep. 1554. 22–3n.

44. sanitatem] Cf. Ep. 1783. 2n, 20n.

45. Quod scribis] In a letter of about the same date as Ep. 1780.

Latomi] See Epp. 1747. 49–52, 1780. 34n.

Roffensis] See Ep. 1780. 34n.

48. Faber] For the feelings of Botzheim and Erasmus towards him at this time see Epp. 1519. 63–4, 1530. 9–10.

49. Humelbergium] See Epp. 263. 21n, 1315 introd.

1783. 9. simul] = vna cum.

debuerit ipse dominus Decanus tibi, dum significauerit michi dederitque cuidam negotiatori meo, quem illo expressi, Brugis, efficiam quod solitus sum, id est tibi numerari Basilee hanc pecuniam saluam, vel his proximis nundinis Francfordie Hyeronimo Frobenei filio. Nudiustercius accepi epistolam ex Londino ab Ludouico e Castro, quy ex Episcopo Londonen⟨si⟩ se tuo accepisse nomine coronatos quynquaginta asseruit, quos etiam simul curabo dari his predictis nundinis.

Gauisus sum quod Portugallie Regi tuorum operum dedicare quidquid decreueris. Non es impensurus operam frustra; meretur enim celsitudo illa regia multas laudes. De origine et ingenio hominis queque bona dixeris attingent. Est hic quidam medicus doctor, natione Portugallus, qui rogatu domini Rodorici Ferdinandi, eiusdem celsitudinis hic negotiatoris, ac meo, queuis de illius regie celsitudinis stirpe progenitorumque suorum preclare factis depinxit. Ioannes Danus mittet exemplum. Inter cetera posses laudare nationem hanc tam serio habentem bonas litteras, tam summe venerantem Facultatem theologicam, Cristianeque religionis tam strennuam cultricem; que preter regnum quod occupat exiguum, Barbarorum, Machamistarum ydolatrorumque longas limites ad Yndos Malucasque insulas vsque predominatur, ac Cristi fidem per orbis fere circulum circuitu pernauigando occupandoque promulgauit. Tu nosces supplere cetera, qui habes influentiam noticiamque summe omnis rei: ac vale.

Ex Antuerpia. quarta februarii 1527.

Tuus. Erasmus Schetus.

+

Incomparabili doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo etc. Basileae.

1784. From Nicholas Vesuvius.

Breslau MS. Rehd. 254. 155. Mussy.
EE[2]. 47. 8 February ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout. Prof. Enthoven is no doubt right in placing it in 1527: see l. 6n.
Of Vesuvius I can discover nothing more than that he was chaplain to Mich. Boudet, bishop of Langres (Ep. 1612). Three friendly letters of Erasmus to him survive.]

Salve, colendissime Erasme. Anthonius in causa fuit quominus nostre litere ad te ierint superioribus diebus. Nam cum hac iter sibi esset Basileam, maluit tribus aut quatuor miliaribus viam sibi facere breuiorem quam nos visere et amicis satisfacere.

Scripsissem quod modo ab aliis tibi nuntiatum esse autumo,

1783. 23. negotiator *MS.*

1783. 16. coronatos] See Ep. 1781. 2n.
22. Ferdinandi] See Ep. 1681. 51n.
1784. 1. Anthonius] Bletz, a Swiss, who carried letters between Basle and Paris. His name occurs regularly in the letters to Vesuvius: also in Ep. 1922.

Erasmica quedam opera, vt Colloquia, Moria et Similia, decreto theologorum schole Parhisiens⟨is⟩ prohibita tanquam fidei et moribus minus accommoda. Verum quid ea in re faciundum sit, arbitror tibi non deesse consilium. Equidem meus Presul qui de te semper honorifice et sentit et loquitur, egrefert tantam tibi illatam molestiam, accusans horum impudentem maliuolentiam, qui cum ex te discere et tantas tuas lucubrationes suspicere debuerant, nugis nescio quibus et contentionibus conantur a melioribus et sublimioribus disciplinis, quas tamen intermittere non debes, auocare te. Scimus quid de te sentiant et loquantur viri graues, quorum Parhisiis et in regia frequens est ad nos concursus; neque omnino tibi persuadeas omnes theologos aduersari tibi. Etiam sunt nonnulli, et hi quamplurimi, qui Erasmum bonarum literarum specimen affirmant; at id reformidant, quod statim vbi veteranorum theologorum censuris non acquiescunt, suspecti sunt Lutherane factionis. Quid modo agatur Parhisiis, vt iam diutius absentes nescimus plane; confido autem a bonis et doctis amicis abunde tibi esse satisfactum. Bene vale, omnium doctorum decus precipuum.

Musseii sexto Idus Februarii.

Tuus in aeuum Nicolaus Vesuuius.

Prestantissimo domino Erasmo Rot. Basilaee.

1784[a]. From Mercurino Gattinara to the University of Louvain.

Simancas MS. 1553, f. 521. ⟨Valladolid.⟩
⟨c. 10 February 1527.⟩

[A rough-draft by A. Valdes, in the Archives at Simancas: found with Ep. 1790[a] by M. Marcel Bataillon of the University of Lisbon, and with great generosity communicated to us for this edition; since printed by him in the *Bulletin Hispanique* xxvi, 1924, pp. 29–30. A large part (ll. 24–48) is taken almost word for word from Erasmus' letter to Gattinara (Ep. 1747. 123–144).

Definite dates can be assigned from Ep. 1785. 24; cf. also Epp. 1802, 1815, 1837. Valdes too wrote to the University in support of his master's protest, from Valladolid, 12 Feb. 1527: see his autograph copy, now in the volume at the Real Academia de la Historia at Madrid, from which comes Ep. 1643 (Cartas de Erasmo, f. 81; Caballero 321).

That the Chancellor's intervention had the desired effect is shown by a letter from Max. Transsylvanus to A. Valdes from Hantem, 25 Oct. 1527 (Caballero 344): 'Mirum dictu quantam apud omnes eis literis existimationem es assecutus, precipue cum intellexerint te quoque impulsore magnum Cancellarium literas illas Louanien⟨sibus⟩ scripsisse: quae profecto plus ponderis habuerunt quam quaecunque hactenus Caesar aut ipsa etiam Serenissima scripsissent. Ex illo enim tempore theologi Louanien⟨ses⟩ se modestius gerere ceperunt; nam parce admodum et sobrie de Erasmo loquuntur, et desinunt iam aperto Marte, vt hactenus, bonas literas oppugnare. Non tamen hic sumus tam fortunati quam vos isthic, qui theologos multos et preclaros amicos habetis: hic vero ad vnum omnes Erasmo sunt hostes.']

1783. 23. doctorū decū precipuū *MS.*

---

6. Colloquia] See Ep. 1697. 24n. Erasmus was at first disinclined to credit the news (Ep. 1875), but by July 1528 (Ep. 2006) had accepted it.

Moria] See Ep. 222.

Similia] The *Parabolae* (Ep. 312); which contain disparaging remarks about theologians, Scotists, Julius II (LB. i. 618B, 622BCF).

24. Musseii] See Ep. 1612. 13n.

S. P., egregii viri. Multa sunt que me ad hanc epistolam ad vos scribendam impellunt: primum meum apud Caesarem nostrum officium, quo maiestatis sue auctoritatem vbique promouere teneor, his presertim temporibus in quibus malo quodam fato omnia tumultuari cernimus; preterea meus erga bonas litteras rectioraque studia animus, atque erga vos et Academiam istam promptitudo. Quo fit vt hanc ad vos scribendi prouinciam libenter susceperim. Qum primum enim audiui vestrum nonnullos Caesareo aedi⟨c⟩to ad vos ob hanc causam misso, spreto, nouis indies conspirationibus in Erasmi nomen debaccari, nolui de hac re Caesarem monere; scio enim illum moleste admodum laturum, vbi audierit eius aedicta sic apud vos eludi. Verum his litteris vos amice monendos duxi, ne quid tale amplius fieri permittatis, in Caesaris, Academiae vestrumque omnium dedecus: non enim possunt haec tempora adeo infoelicia vt Caesaris aedicta sic passim a suis eludantur.

Norunt omnes quam sit Erasmus de Christiana repub⟨lica⟩ benemeritus, ita vt hic apud Hispanos in mundi angulo nullius nomen aeque ab omnibus celebretur. Quod vos forsan bona fide agitis, id inuidiae causa fieri interpretantur; maleque ab his auditis quod tantum virum conterraneum, ob idque summis laudibus a vobis extollendum, tanto odio insectari permittatis, vt sint qui eius nomen penitus diluere conentur. Atque hoc certe mihi, vt ingenue fatear, omnino indecorum, ne dicam impium, videtur. Cohibete igitur, viri optimi, et linguas et petulantes libellos, vnde praeter dissidia nihil proficisci potest. Plus satis dissidiorum morbo laborat orbis, etiam si non accersantur noui tumultus. Plus satis iam sunt qui palam tuentur Lutheri dogmata, etiam si calumniis non protrudantur in illius factionem qui cupiunt esse et hactenus perstiterunt in consortio Ecclesiae catholice; nec perstitere solum verum etiam pro virili pugnant aduersus hostes Ecclesiae. Impium enim est Erasmum in acie stantem et cum Luthero manus conserentem ab his pro quibus dimicat, a tergo adoriri: quasi non satis esset Lutheranorum insanis libellis Latine Germaniceque scriptis optimum illum virum lapidari. Hoc potius agendum esset, vt transfugas in Ecclesiae castra reuocaremus, quam vt amicos extruderemus.

Etiam si quid esset in libris Erasmi quod incircunspectius scriptum videretur, quando quidem nullus adhuc scriptorum hoc vitare potuit, nihil tamen opus est rem vel hoc periculoso tempore vel huiusmodi tumultibus agere; presertim quum ipse declaret animum vere pietatis studiosum, semperque sua scripta submiserit Ecclesiae iudicio, seque paratum professus sit vel corrigere vel explicare, si quid iure offendit bonos et integros. Nam quos occupauit odium, his nihil omnino placet. Coeca enim sunt amoris, sed coeciora sunt odii iudicia. Preterea aequm certe est vt tot vigiliis, quibus prouexit et indies prouehit bonas litteras et rem theologicam, aliquid tribuamus.

Haec ad vos scribenda duxi, vt clam syncereque admoniti Caesaris dignitati, reipub⟨licae⟩ et presertim istius prouincie tranquilitati

6. promptitudinē *MS.* 12. audiret *MS.* 24. Cohibite *MS.*

9. aedicto] See Ep. 1690. 119n. 19. celebretur] Cf. Ep. 1742.

religionisque et istius celeberrime Academie honori consulatis. Quod si haec apud vos alicuius ponderis extitisse intelexero, in magni beneficii loco adnumerabo, vosque et Academiam istam quibus potero apud Caesarem fauoribus promouebo.

Bene valete, ex

^{1747}1785$_{1815}$ FROM MERCURINO GATTINARA.

De puritate p. 99. — Valladolid.
N. p. 1103 : Lond. xxvii. 33 : LB. 850. — 10 February 1527.

[Forwarded on to Erasmus from the Netherlands at the end of March : see Ep. 1802.]

MERCVRINVS GATTINARIVS, CAROLI CAESARIS CANCELLARIVS, DES. ERASMO ROT. S. D.

Hoc nomine iam mihi placeo, quod video aliquid peculiare cum tanto viro me habere commune. Scribis enim, vir tot nominibus egregie, aequiori animo hinc decessurum, si hoc orbis dissidium in optatam tranquillitatem conuersum tibi videri contigerit. Vtinam hoc ipsum mihi conspicere liceat! Nihil enim iam ardentioribus votis opto, nihilque feruentioribus studiis assequi contendo. Quod si omnes omnium Christianorum principum atque etiam pontificum animos ad id Caesareo similes haberemus, nihil certe verae felicitatis in Christiana repub. esset desiderandum. Veruntamen malo quodam fato aduersante, dum suis quisque priuatis commodis (si tamen ea commoda dici possunt) pertinaciter studet, rempub. vndique labefactatam videmus. Nolo tamen adhuc animum despondere. Spero enim breuiter futurum vt non modo componatur dissidium, verum et corrigantur mala vnde hic tumultus pullulauit. Quod vero ad te attinet, scio quam laboret mundus inuidia, quam sit antiqua iniquorum omnium in bonos ac pios, et barbarorum in eruditos, conspiratio. Tibi vero qui praeter Dei gloriam et publicam salutem nil quaeris, quid malorum linguae obesse poterunt, dummodo quod facis, perpetuo facias? hoc est, bonas literas rectioraque studia et veram pietatem promouere semper cures. Atque vtinam mihi liceret aliquo non vulgari symbolo, quis sit meus erga te animus, declarare! Videres profecto voluntatem vere synceram; idque sedulo, vt intelligas, faciam.

Ad Academiam Louanieñ. scribo, quod ex incluso literarum mearum exemplo legere poteris. Miror profecto tantorum virorum petulantiam atque impudentiam; sed gaudeo tibi accidisse quod saepius iam mihi contigit. Vidi enim quam plurimos qui me pertinacissimis odiis insectabantur, et a Caesaris aula sublatum cupiebant, ipsos prius e viuis sublatos. Quod duobus ex aduersariis tuis contigisse audio. Sic Deus suis fauere solet.

De libello Eduardi Lei nihil adhuc audiui; tametsi sciam hominem nescio quid calumniae in te iamdiu moliri. Id tamen quicquid erit, nequaquam illi in Hispania edere licebit, nisi prius

1785. 2. Scribis] Ep. 1747. 10–11. 24. Ad Academiam] See Ep. 1784^{a}. 29. duobus] Vinc. Theodorici and Egmondanus; cf. Ep. 1765. 28–9.

mature visum et examinatum sit. Id enim summo studio apud Hispanos cautum est, ne cuiuis sua somnia excudere liceat. Vtinam idem seruaretur apud Germanos! Tu fac bono animo sis, tuaeque consulas valetudini; atque ad me saepius scribas.

Ex oppido Vallisoleti, die decima Februarii. M D XXVII.

1786. From Alfonso Virves.

Breslau MS. Rehd. 254. 148. Burgos.
EE². 48: LB. App. 339. 23 February 1527.

[An original letter, autograph throughout (a^1), with later corrections (a^2), probably by Virves, all but one of spelling. Only the latter part, from l. 34 onwards, is printed by Fecht (see vol. iii, p. xxiv) and from him by Leclerc. The year-date is sufficiently confirmed by the contents. For Virves and the incidents discussed here see Ep. 1684 introd.]

+

ORNATISSIMO IVXTA ATQVE ERVDITISS, DOMINO DES. ERASMO ROT. F. ALFONSVS VIRVESIVS VLMETANVS.

S. P. D. Haud scio an te, grauioribus studiis intento animo, exciderit, Erasme doctiss., superiore anno me libellum quemdam epistolarem ad te misisse, quo sapientiam tuam circa nonullos operum tuorum locos consulebam, simulque admonebam quid mihi, integro (vt ego opinor) lectori, meique similibus videretur, quid simplicium aures posset offendere, quid denique calumniatores in ius trahere conarentur; vt omnibus animaduersis omnium, si fieri posset, animos leui quapiam responssione placares, aut certe nobis qui id negocii suscepimus, suffragareris, et te non id sentire quod Erasmomastiges quidam suspicantur, declarares: nobis siquidem quantumlibet multum in hoc laborantibus, te tacente et quasi eorum interpretationi silentio fauente, fides non prestatur. Libellum vero in manus tuas peruenisse cognouimus ex tuis ad egregium virum D. Ioannem Vergaram literis: quarum exemplum ad nos comodum transmisit, simulque ad me literas dedit, quibus de tua cum eo expostulatione mecum, vt ita loquar, expostulat. His acceptis, quamquam veredarius remeaturus vrgeret, curauimus torpente calamo ei respondere, necnon et responsionis quam ad te mittere destinaram, exemplum epistolio adiungere, vt, si per negociatorum manus, quorum opera in hoc vsus sum, responsionem nostram forte non acceperis, per eum rursus transmissa ad te tandem perueniret. Quod an ita factum sit, idest an per negociatores vel per Caesaris veredarios literarum nostrarum exemplar aliquod acceperis, hactenus ignoramus. Nec enim id scire vel trium verborum epistolio ex te hucusque potuimus, neque Vergarae nostri, quem tuam nobis esse tripodem volluisti, literis cognouimus. Quare metuens ne vtrumque exemplar longissimi itineris casibus perierit, nunc tercium ad te et doctoris Vergarae expostulationis et nostre ad eum respon-

21. acceperis a^2: acciperes a^1.

1786. 2. libellum] The *Collationes ad Erasmum*; see p. 297.
14. literis] Ep. 1684.
15. literas] of 31 July 1526: printed with Virves' reply in App. 18.
20. responsionem] Not extant; presumably c. Oct. 1526.
28. expostulationis] See ll. 15–16.

siunculae et literarum quas ad te dedimus, exemplaria simul transmitto, vt et illius in te animi et candoris erga te nostri indicia esse possint; atque hic vltimus huius fabule actus et totius tragoediae finis esto.

Hoc vnum velut auctuarium adiicimus, quorundam monachorum in te nouas quotidie insectationes emergere. Submerguntur tamen cum autoritatis pondere a iudicibus, tum a sapientibus doctrine grauitate. Nam hi iidem,—qui pro suggestu, vbi in sua arena versari se credunt et, vt apud nostrates dicitur, in suo sterquilinio cucurire, nihil non effutiunt,—in disputationis certamen asciti, nec respondere possunt nec mutire sciunt. Subuertunt nihilominus clanculariis obtrectationibus simplicium quorundam mentes. Et vereor ne hec ecetra, que pro vno septingenta etiam profert capita, tandem euincat. Nam, vt scis, te, etiamsi diu vixeris, tandem migraturo, monachorum sodalicia nunquam emoriuntur: quae quamuis plures habeant viros probos et optimos, vere sapientiae cultores et Euangelice simplicitatis emulatores, omnes tamen, quales quales sumus, ordinibus nostris impendio fauemus, eorumque honori consultum esse volumus. Quare fit vt maior pars, quae vel vulgari pietate vel malicia errat, facile vincat, immo in suam sententiam trahat meliorem. Et cum Christi Ihesu gloriam nos prouehere credentes, de propria tecum certemus, eueniet vt duplici stimulo agitati praecurramus eos qui ita tibi fauent vt tamen non nisi Euangelio fauere vellint; que quidem aemulatio, quo melior est, eo (proh dolor) facilius in mortalium animis labascit et emoritur.

Huic malo per te, ni fallor, obuiari posset, si post plures peculiares Apologias, quas hactenus aedidisti, nouam quandam generalem, vt ita dicam, et comunem nullo pene negocio scriberes; qua ad nonulla ex iis de quibus te admonuimus, et ad quaedam alia que tu ipse in vulgus iactitari non ignoras, responderes: vtile, mea quidem sententia, opus futurum, si de'eis quid sencias quidue sentiendum censes, altius ac fusius exponeres. Sed quando filiale hoc nostrum consilium non probas, hoc epistolium admonitioni finem imponet.

Vale. Ex Burgis septimo Kalendas martias Ano. D. 1527.

Tuus Viruesius Vlmetanus scripsit.

\+

Ornatissimo iuxta atque eruditiss. domino D. Erasmo Roterrodamo. Basileae.

1787. From John of Borsselen.

Leipzig MS. — Louvain.
EE. 61. — 27 February 1527.

[An original letter, autograph throughout: the year-date is sufficiently confirmed by the connexion with the series, Epp. 1851, 1859, 1860, 1898. In the month-date, both here and in Ep. 1851, EE follows Burscher in a misreading.

For John Becar of Borsselen see Ep. 291 introd. He had had no communication with Erasmus since 1522 (Ep. 1321); but it appears from Epp. 1851, 1860 that

---

29. literarum] See ll. 18–19.
47. maior pars] Cf. Ep. 1124. 18n.
55. nouam] For Erasmus' response to this proposal see Ep. 1791 introd.

Erasmus had had reason—at some period before Dorp's death, 31 May 1525—to suspect some cooling of his old friend's feeling towards him. There is no trace of this, however, in Ep. 1584.]

S. P. D. Longo iam temporis interuallo nihil prorsus ad te scripsi, praeceptor praeter ceteros obseruande, nec tamen interea vel minus fui memor tui tuorumque in me meritorum, nec desii te in libris, quos plurimos et optimos vtilissimosque scripsisti, docentem ac disserentem audire. Verum quur minus scripserim, vt alias omittam causas, hec fuit non omnino leuis aut contemnenda, quod putarim parum officiosum fore si tibi iam seni, tot vigiliis studiisque ac laboribus plurimorum annorum propemodum confecto, nugatoriis literis obstreperem res tam serias sanctasque semper tractanti, et Lutheranorum, vt video, et Antilutheranorum quoque conuiciis ac scriptis quotidie respondere coacto. Quandoquidem tamen comperi te vel amici cuiuspiam literis permotum vel narratione nescio cuius persuasum habuisse quod estate superiori e vita migrassem, morbo oppressus, quo certe tum laborabam, tam et graui et diuturno vt non procul abfuerit quin corpusculum hoc iam suis officiis naturalibus destitutum etiam animus habitator reliquerit, duxi nunc vel paucis tecum agere; vt tibi primum significarem illi me morbo etiamnum diuino munere esse superstitem, deinde tibi gratias agerem, quas certe ago ex animo maximas, quod tam honorifice ad Barlandum nostrum de me iam, vt arbitrabare, extincto scripseris. Praeter hec autem est aliud quiddam tertium, minutum quidem illud vt tibi fortasse videbitur, sed meo iudicio neutiquam contemnendum. Id est huiusmodi.

Est in manibus omnium opus insigne atque egregium Epistolarum tuarum, quod audio edendum abs te denuo, sed longe auctius, id quod facile datur coniicere. In qua editione velim, nisi fortasse serus admonitor fuero, ordinem seruari in libro, qui fuit in scriptis abs te epistolis, annorum dico, mensium atque etiam, si fieri commode queat, dierum: quod quidem video a nonnullis superstitiose obseruatum in epistolis admodum familiaribus neque magni omnino ponderis aut momenti, a te autem plane neglectum in editione quam adhuc videre licuit, vbi primum omnino locum occupant complures nuper scripte ad amicos, medium non pauce olim ad studiorum socios aliosque transmisse. Persuadeo mihi hunc ordinem cum ad te tum ad lectorem ipsum magnopere attinere. Nam primum quidem ex epistolis hoc ordine digestis elucebit vite tue et studiorum ac conatuum omnium series quedam. Inde temporum quibus res, de quibus scribis, geste sunt, et familiaritatis que tibi fuit cum precipuis Christiane religionis proceribus, et contentionis qua coactus es cum non paucis decertare inuitus,—omnium, inquam, harum rerum

---

7. seni] For the use of this word see Ep. 1025. 16n.

20. Barlandum] In the same way as Erasmus had written to him to condole over the deaths of Dorp and Paludanus (Epp. 1584, 1694). The letter is not extant.

24. Epistolarum] Ep. 1851 shows that Erasmus accepted this idea. But when he actually came to the rearrangement of F for a new edition (H), he found the task, under the stress of his migration to Freiburg, too heavy, and contented himself with adding year-dates to many of the early letters, not very carefully (see vol. i, p. 596), and with some revision of the text. See his preface to H, 7 Aug. 1529.

atque etiam aliarum tradetur scriptori quidam veluti catalogus, qui, sat scio, omnibus erit longe gratissimus. Non feres egre quod hac de re te commonefecerim, et, si integrum sit, mihi hoc obsecranti melius obtemperabis quam fecisti ante annos octo, quum De ratione concionandi vt scriberes commonerem.

Ego viuo iam Louanii apud M. Robertum Virulum, vna cum primogenito, vt nuper, domini de Beueris: abfui tamen, postquam primum ante quadriennium huc commigrassemus, sesquiannum. Optime vale. Louanii tertio kls Martias 1527.

Ioannes Borsalus, decanus Zandenburgeñ., tui amantissimus.

Eximio theologo D. Erasmo Roterodamo, omnis eruditionis antistiti, praeceptori praeter caeteros obseruando. Basileae.

1788. FROM CONRAD GOCLENIUS.

Basle MS., Goclenii Epistolae 2. Busleiden's College, Louvain. 28 February 1527.

[An original letter, autograph throughout: for the source see Ep. 1765 introd. In sequence with Ep. 1778.]

S. P. Iamdudum hic pendemus animo, incerti primum an fasciculum literarum Hispanicarum acceperis, in quibus inerat et epistola ab ipso Imperatore ad te, cum quibusdam aliis quae tibi mea quidem sententia nonnihil voluptatis essent allatura; deinde sintne tibi redditae aliae meae literae, quas non ita multo post Epiphaniae hinc ad te per tabellionem Antuerpiensem isthuc a Fran. Byrchmano missum perferendas dedi. Hiis accedit quod hactenus frustra expectaui Danum tuum: qui hinc discedens tantum non iurauit se apud Brabantos non haesurum extra duas hebdomadas; aut siquid grauioris negocii incidisset, quo id consilii cogeretur mutare, tum se certum nuncium mox ad te missurum, me tamen prius admonito, quo de omnibus rebus eius curae fideique concreditis reddereris certior. Verum quid ille vel egerit vel constituerit, prorsus ignoro. Si hac ad te redierit vel certum miserit aliquem, scribam prolixius. Per hunc περὶ τοῦ τυχόντος non est visum scribere. Quanquam in praesentia ferme nihil est quod ad te pertineat.

Carolus Harstus explicatis nodis omnibus laetus potitur sua philumena, multaque tibi pro tuis in se officiis precatur bona.

1787. 41. scriptori *MS.*: lectori *coni. EE, apte.* 49. kls *MS.*: idus *EE, perperam, sicut in Ep.* 1851. *Cf. Ep.* 1449. 143, *ubi EE*[2] Idus.

1787. 45. concionandi] See Ep. 1660. 33n.

46. Virulum] Perhaps a son of Chas. Manneken, the founder of the Collège du Lis († 11 May 1493): Val. Andreas p. 261.

47. primogenito] Maximilian of Burgundy; see Epp. 1321. 27–32, 1859. The present term is not strictly correct; cf. Ep. 1005. 44n.

48. ante quadriennium] A loose calculation; cf. Ep. 1321.

50. Zandenburgeñ.] See Ep. 932. 43n.

1788. 2. fasciculum] Ep. 1742 seems to be the only one extant.

3. epistola] Ep. 1731.

5. literae] Ep. 1778.

Franciscus Dilfus hinc abest iam menses tres et amplius : qui ita caelat sua consilia vt nihil de eo certi scribi queat. Sunt qui dicant eum parare iter in Hispaniam : ostentari ei per amicos, quos habet vt multos ita potentes, amplissimas spes in aula Caesaris. Sunt qui asserant eum intentum venationi vxoriae, iamque esse in procliui vt accipiat iugum. Si ad te non scripsit, id puta esse in caussa, quod rerum suarum satagit.

Res Collegii sunt adhuc eodem loco. Hostes nostros patientia vincimus. Loco Egmondani cepit vociferari quidam Paschasius M. N.; sed nos nostros corymbos nectimus, et nectemus, donec delassentur vel rumpantur ilia Codris. Hoochstratus, vetus literarum hostis, et totius mali quo laborat Germania seminarium, nuper Coloniae Agrippinae interiit, magno dolore eorum quibus in illius improbitate magnum erat praesidium. Reliqua scribam per Danum aut certiorem. Bene vale.

Louanii e Collegio Buslidiano pridie Calendas Martiales Anno Domini 1527.

Tuus toto pectore Conradus Goclenius.

D. Erasmo Roterodamo, literarum et pietatis vnico patrono. Basileae.

1789. To the Reader.

Annot. in N.T., 1527, f°. Oo. ⟨Basle.⟩ ⟨March 1527.⟩

[The preface to four sheets of supplementary notes, index, and other matter, not new, added to the fourth edition of the *Annotationes* on the New Testament, after the colophon had been placed in February 1527. Approximate dates can be assigned.]

ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

Qvvm hanc quartam aeditionem moliremur, nacti sumus aliquot Chrysostomi et Athanasii Graeca volumina, in quibus deprehendimus illorum citationes cum nostra aeditione plerumque consentire : quanquam qui hactenus Graecorum commentaria verterunt, nescio quo consilio Vulgatam translationem reddere maluerunt, quam exprimere quod erat in Graecis codicibus. Vnde saepenumero fit vt interpretatio non respondeat ad id quod translatum est. Id potissimum depraehendere licet in eo qui Theophylacti commentarios in Epistolas Pauli Latine vertit. Sed maiorem etiam confusionem parit lectori, si legat illorum citationes aut commentarios in Veteris Testamenti libros, in quibus longe maior est discrepantia quam in Nouo Testamento. Vehementer itaque ad rem pertinebat vel ob Graecorum commentariorum vtilitatem, vt vtriusque Testamenti libri Latine verterentur, iuxta Graecorum

---

1788. 20. Dilfus] See Ep. 1663.

27. Res Collegii] For the hostility with which Busleiden's College was continually confronted see Epp. 1046, 1057, 1104, 1111, 1556, 1806.

28. Egmondani] See Epp. 878. 13n, 1765. 26–62.

Paschasius] See Ep. 1437. 29n.

30. Hoochstratus] † 21 Jan. 1527.

1789. 1. quartam] See Ep. 1571. 19n.

2. Chrysostomi] See Ep. 1800.

Athanasii] See Ep. 1790.

8. Theophylacti] See Ep. 1790. 11n.

lectionem : quod quidem a me primum tentatum est non sine graui inuidia in Nouo Testamento, sed maiori cum fructu, minori inuidia perfectum est in vtroque, cura sumptuque R. D. Francisci, Cardinalis Hispaniarum. Hoc admonere visum est, quo quidam moderatius oblatrent publicis rei Christianae commodis.

1790. To John Longlond.

Chrysostomi Lucubrationes, 1527, p. 305. Basle.
Lond. xxix. 88 : LB. viii. 327. 3 March 1527.

[The preface to translations of some *Lucubrationes* by Athanasius, 'in quibus nihil est quod sit alienum aut antehac editum': attached (pp. 307–435) to the volume of Chrysostom (Ep. 1800) which appeared in March 1527 (α). There is a trifling variant in the Basle *Opera*, 1540, viii. 278 (β). Ep. 1780. 28–32 shows that before publication Erasmus consulted the friend on whose judgment in matters of divinity he was accustomed to rely.

At the end of the book (p. 409) he printed, with a preface to the reader, *Plenus bonae spei* . . ., a translation he had made of the first Letter to Serapion, which on grounds of style he considered spurious—an opinion which modern scholars have entirely disallowed. After discussing some points of doctrine raised in the Letter, he concludes (p. 410), 'Haec pro mea portiuncula in medium attuli; si quis quid habet melius, communicet. Diuina Scriptura venas habet inexhaustas; semper erit quod scrutemur'; adding his judgment, 'Saluo et integro doctorum iudicio, ego censeo hoc opus esse hominis ociosi nulloque ingenio praediti, qui voluerit imitari diui Athanasii libellos ad Serapionem'. Finally on p. 435 he included a fragment of a treatise *aduersus omnes haereses*, 'quem dicas esse hominis deliri'; but after half a page he breaks off with the words, 'Hoc satis ad gustum esse arbitror'.]

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC D. D. IOANNI EPISCOPO LINCOLNENSI IN ANGLIA ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Aliis alia placet venatio, reuerende Praesul, mihi felicitatem opimam videor nactus, quod nuper obtigit codex multas diui Athanasii lucubrationes continens; eo quod ad publicam Christianae ditionis vtilitatem arbitror plurimum referre, ne quid omnium quae facundus ille propugnator Ecclesiae scripta reliquit, desideraremus. Et alioqui merebatur vir egregius vt, iuxta nomen suum, etiam apud mortales esset immortalis, totusque superesset orbi. Hactenus enim paucas aliquot illius lucubrationes habemus, vtcunque versas. Nam commentarios in omnes Pauli epistolas, neutiquam aspernandos, demiror quis quo casu inscripserit Athanasio; quum Graeci codices titulum habeant Theophylacti Bulgarieñ

1789. 17. Francisci] Ximenes; see Ep. 541. 37n, and, for his Complutensian Polyglott, Ep. 1213. 82n.

1790. 1. venatio] Cf. Ep. 182. 1–2.

9. commentarios] See Ep. 846. 8n.

11. Theophylacti] Abp. of Achrida in Bulgaria († c. 1107). His commentaries on many parts of O.T. and N.T., based largely on Chrysostom (cf. Ep. 1795. 17–18), first appeared in Greek in 1617, edited by Meursius: those on the Gospels were edited by Oecolampadius in Latin, Basle, A. Cratander, March 1524, from the xv^c. MS. left by Card. John of Ragusa, at his death c. 1444, in the hands of the Dominicans at Basle (now A. III. 15 in the University Library; Gregory 817). It was from this MS. that Erasmus derived the name Vulgarius, which appears on the title-page of his *Nouum Instrumentum*, 1516, but was corrected in 1519 to Theophylactus: see the *Apol. ad Stunicam* (Basle *Opp.* ix. 260, LB. ix. 311DE) and E. Staehelin, *Die Väterübersetzungen Oekolampads*, pp. 9–10 = *Schweiz. theol. Zeitschrift*, 1916. Cf also *Annot.*, 1519, on John 7. 39.

archiepiscopi, tum phrasis plurimum discrepet ab huius eloquentia. Quod si cui ne haec quidem persuadent, dabimus aliud argumentum.

In commentariis de quibus modo loquebamur, frequenter citatur Ioannes Chrysostomus ac Basilius, quorum vterque fuit Athanasio annis fere quadraginta posterior. Ex Chrysostomo vero tam multa hauserit vt frequenter complures versus ad verbum ex eo referat, suppresso autoris nomine ; sed frequentissime sensum illius reddat, verbis aliquot leuiter immutatis. Itaque videtur is Theophylactus recentiorum fuisse quispiam, nec Hieronymo nec Gennadio, nec iis ex quibus Tripartita contexta est Historia, cognitus ; qui apud Graecos eam operam praestiterit quam Beda, Remigius, Claudianus et si qui sunt huius generis alii, apud Latinos. Siquidem hi vitatis digressionibus, quibus apud populum disserens, frequenter admodum prolixis vtitur Augustinus, et si quid aliud non perinde videbatur ad loci praesentis enarrationem pertinere, praetermissis, in compendium redegerunt ab aliis dicta fusius. Habet et Chrysostomus crebras ac prolixas digressiones, in quibus tractat τὰ ἠθικά, sed eas ferme sub finem concionis. Ex huius igitur et aliorum variis lucubrationibus Theophylactus contexuit suos commentarios in Euangelia quatuor et omnes epistolas Pauli.

Porro diuus Hieronymus, ex iis quae scripsit Athanasius, recenset duos libros aduersus Gentes, quorum nos tantum vnum habemus : item De Psalmorum titulis, quem habemus ex parte versum :

De persecutione Arianorum plurimos, ex quibus nos aliquot nunc damus :

De virginitate, qui an is sit quem nos hoc titulo repperimus, περὶ παρθενίας ἢ περὶ ἀσκήσεως, nondum satis liquet ; si illius est, multum submisit stilum ad virginis cui scripsit simplicitatem : item Contra Valentem et Vrsatium librum vnum :

De vita Antonii monachi :

Ἑορταστικὰς ἐπιστολάς, hoc est epistolas ad festorum celebrationem pertinentes ; quarum nihil habemus, nisi forte in hoc genus referenda videntur ex quibus aliquot vertimus, De passione Domini, De pullo asinae, De blasphemia in Spiritum sanctum. Et his nominatim commemoratis addit Hieronymus et multa alia, quae enumerare longum est.

Ex his igitur quae nobis obtigerunt, tibi talium deliciarum auidissimo pauca degustanda vertimus ; plura daturi, nisi nos id temporis tanta laborum moles circumuallasset, vt haec ipsa

38. reperimus β.

---

21. Gennadio] See Ep. 676. 23n.

22. Tripartita] See Ep. 1400. 210n.

23. Beda] 673–735. Erasmus regards him mainly as a Biblical commentator: cf. Ep. 1112. 29.

Remigius] A ix^c. monk of St. Germain's at Auxerre, author of commentaries on many parts of the Bible, including the Pauline Epistles. In his *Annot.* on 1 Cor. 9. 13, 1 Thess. 1. 8, Erasmus cites L. Valla's strictures on blunders by Remigius.

Claudianus] Erasmus perhaps means Claudius, bp. of Turin († 830), who wrote commentaries on St. Matthew and Galatians.

45. De passione] p. 356 of this 1527 volume.

De pullo] ibid. p. 382. Erasmus comments in the margin: 'Apparet esse fragmentum ex opere quopiam decerptum. Torquet scripturas quasi ludens'.

46. De blasphemia] ibid. p. 400.

magna ex parte pomeridianis horis dictare fuerimus coacti (audis dictaturam, rei miserae splendidum vocabulum), haudquaquam ignari quantum intersit inter ea quae calamo tradimus ipsi, et ea quae voce praeimus amanuensi. Sed ad hanc dictaturam nos praeter morem adigit, partim indies imbecillior corpusculi valetudo, partim efflagitatorum instantia. Quod si senserimus haec placuisse, captabimus ocium ac plura mittemus. Quanquam iuxta prouerbium quo dicitur 'Vbi mel, ibi fel; vbi vber, ibi tuber', gaudium hoc meum quo pene insolenter gestiebam, temperauit comes aegrimonia. Praeter negocium quod scriba suis cacographiis exhibuit, comperi subinde titulorum imposturas, hoc Athanasio tribuentium quod vix sani hominis videri posset, ne quid memorem de ambiguis. In his non parum temporis et operae nobis periit, dum inter vertendum, quo longius processeramus, hoc deprehendimus absurdiora, ac tandem coepta coacti sumus abiicere. Ex hoc tamen genere fragmenta quaedam dedimus. 'In quem' inquies 'vsum?' Vt hinc liqueat quanta impietate Graecorum quoque scribae debacchati sint in talium virorum monumenta, in quibus vel syllabam immutasse sacrilegium est. Eadem temeritas quid non ausa est apud Latinos, in supponendis, truncandis, augendis, contaminandis orthodoxorum commentariis!

Dicam quid nuper compererim. Prodierant in lucem aliquot scripta Clementis, ac nonnullae priscorum pontificum epistolae. Iubeo famulum recitare; nam hoc solatio soleo fallere quod temporis intercedit inter coenam et somnum. Tandem incidimus in epistolam Antheri Rom. Pont. Illic comperimus complures versus pene ad verbum intertextos, quos partim ex epistola diui Hieronymi ad Heliodorum, partim ex eiusdem ad Nepotianum epistola, consarcinator ille fuerat mutuatus. Nec dubito quin pleraque sint eiusdem farinae reliqua; nam haec tum forte agnouimus. Argumentum apparet sumptum ex eo quod Catalogus Rom. Pont. habet, hunc constituisse vt fas esset episcopis, si gregis vtilitas ita postulasset, ad aliam ecclesiam transire. Huius querelae nullus esset finis, si singula velimus persequi. Vtinam vel sero in hanc rem vigilet episcoporum cura publica!

Sed ad Athanasium. Agnosces in huius scriptis seculum huic non

---

52. pomeridianis] Cf. Epp. 1552. 4, 1756. 6–7.

dictare] Cf. Epp. 1412. 55, 1800. 110.

56. valetudo] Cf. Ep. 1780. 20n.

58–9. prouerbium] See App. *Flor.* 29.

61. cacographiis] Cf. Ep. 1657. 13.

74. Clementis] *Recognitionum libri x . . ., cui accessit non poenitenda Epistolarum pars vetustissimorum episcoporum hactenus non visa, eorum qui abhinc an. m. cc. Romanae ecclesiae praefuerunt*, Basle, Jo. Bebel, Aug. 1526. On p. 74 of pt. 2 is a letter ascribed to Antherus, pope for forty days in 235, in which (p. 76D) are sentences taken from the two letters of Jerome.

75. recitare] Cf. Ep. 1552. 5n.

79. Ad Heliodorum] *Ep.* 14, § 8.

ad Nepotianum] *Ep.* 52, § 14.

82. Catalogus] There are several compositions of this name, the oldest and best known giving the list down to Liberius: see A. Potthast, *Bibl. hist. medii aeui*, 1895–6, pp. 208–9, and L. Duchesne, *Liber Pontificalis*, i, 1886, p. 147. It did not appear in print until included in Jo. Cuspinianus' *De consulibus Romanorum commentarii*, Basle, Jo. Oporinus, 1553: so that Erasmus must have been using a MS.

None of the printed texts give more than the briefest mention of Antherus, without the passage which Erasmus quotes (ll. 82–4). It may be conjectured therefore that his MS. contained annotations by some later hand.

ita multum dissimile: cuius tumultibus vtinam ille qui imperat ventis et mari, profligatque spiritus immundos huius aëris, dignetur laetum aliquem finem imponere! Erat vir ille seculo tranquillissimo dignus; dedisset nobis egregios ingenii facundiaeque suae fructus. Habebat enim vere dotem illam quam Paulus in episcopo putat esse praecipuam, τὸ διδακτικόν; adeo dilucidus est, acutus, sobrius, attentus, breuiter omnibus modis ad docendum appositus. Nihil habet durum quod offendit in Tertulliano; nihil ἐπιδεικτικόν, quod videmus in Hieronymo; nihil operosum, quod in Hilario; nihil laciniosum, quod est in Augustino atque etiam Chrysostomo; nihil Isocraticos numeros aut Lysiae compositionem redolens, quod est in Gregorio Nazianzeno; sed totus est in explicanda re. Accipies gustum, et remittes tuum iudicium; quo nullum sequimur libentius. Dominus te seruet incolumem.

Basileae. Anno a Christo nato. M.D.XXVII. Tertio die Martii.

1790[a]. From ⟨Mercurino Gattinara.⟩

Simancas MS. Est. 1554, f. 581 v°. ⟨Valladolid.⟩
⟨c. 12 March 1527.⟩

[A rough-draft by A. Valdes, in the Archives at Simancas: found with Ep. 1784[a]. by M. Marcel Bataillon, of the University of Lisbon, and printed by him in the *Bulletin Hispanique* xxvi, 1924, p. 33. He is no doubt right in attributing the letter to Gattinara. Approximate dates can be assigned without difficulty; for on the verso is another rough-draft by Valdes of March 1527, and the mention of a letter to Erasmus from Gattinara in Ep. 1791. 19–20 gives corroboration. Further precision can be obtained from a letter of Valdes to Max. Transsylvanus from Valladolid, 12 March 1527 (Caballero 323): 'Tragediam cucullatorum proteruitate apud nos excitatam ex annexis litteris intelliges, quas vna cum fasciculo hoc ad ⟨Erasmum⟩ quam primum mittes; hoc enim Cancellarius rogat' (cf. l. 1). Ep. 1872 is possibly a guarded reply.

The proposal here made is interesting, as marking an attempt to commit Erasmus definitely to the Imperial side in the approaching contest with the Papacy. But he was too wary to be caught; and, using the discretion granted to him (ll. 12–13: an afterthought in the MS.), suppressed the book. The counsel urgently given in Ep. 1839 about another letter did not fall on deaf ears; for no trace of this matter of Dante appears in his printed correspondence.]

S. P. Multa sunt, mi Erasme, quae te scire cuperem; ea tamen scribet Valdesius. Nactus sum his diebus libellum Dantis, cui titulum fecit Monarchia, suppres⟨s⟩um, vt audio, ab his qui eam vsurpare contendunt. Quo nomine mihi aliquantulum arridere cepit; deinde aliquibus locis delibatis, placuit vtcunque auctoris ingenium. Cuperem vt, cum in rem Caesaris faciat, libellus in publicum exeat. Quia tamen scriptorum vitio corruptus est, opereprecium me facturum existimaui, si eum ad te mitterem teque rogarem vt, dum per ocium licebit, libellum legas, et si res digna tibi visa fuerit, castigatum typographo excudendum tradas. Nullus enim in nostra hac tempestate est cui hanc melius prouintiam

---

1790. 92. Paulus] 1 Tim. 3. 2, Tit. 1. 9.

1790[a]. 3. Monarchia] For the circulation of this in ms. see an article by Dr. P. Toynbee in the *Modern Language Review*, Jan. 1925. It was first printed with Alciati's *De formula Romani Imperii*, and other tracts concerning the Empire, Basle, Jo. Oporinus, Oct. 1559: possibly from the MS. now sent to Erasmus. Oporinus in a preface describes the MS. as difficult and needing conjecture: but it has now disappeared.

demandare possim. Tuum erit libellum vel emittere vel supprimere : id enim tuo committo iudicio. Vale.

1791. From Peter John Olivarus.

Breslau MS. Rehd. 254. 115. Valladolid.
LB. App. 469. 13 March ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout, but with the opening page or pages (cf. l. 36) missing. The year-date can be assigned from the mention of the attack on Erasmus by Spanish orthodoxy.

The course of this can be traced from contemporary letters—Epp. 1814, 1836, 1839, 1847, and one from A. Valdes to Max. Transsylvanus, 1 Aug. 1527 (Caballero 335–7); also from some reports of the later proceedings, 27 June—13 Aug., by Manrique's secretary, Jo. Garcia, printed from a Madrid MS. by A. Paz y Melia and M. Serrano y Sanz in *Revista de Archivos* vi, 1902, pp. 60–73. In order to give an opportunity for public discussion of charges against Erasmus which had long been circulating (cf. Epp. 1742, 1744. 128–9n, 1847, Abp. Manrique of Seville as Grand Inquisitor, with the Emperor's consent (cf. Ep. 1920. 15–20), and supported later by the Pope (Ep. 1846), summoned to his house in Valladolid representatives of the principal religious orders, and invited them to state their case before a body which included two Imperial Councillors (Ep. 1814. 225–7). The first meeting was held about 1 March. Twenty-one Articles were presented (l. 1); and then there was an adjournment for further examination of Erasmus' works. Virves sent the Articles to Vives (Epp. 1836, 1847), and Olivarus to Erasmus; who quickly had copies made for his English friends to see (Ep. 1828n). After the next sitting, on 28 March, a statement was prepared for submission to a committee of theologians from Alcala and Salamanca; and again there was an adjournment.

By 12 April a number of opinions were being sent round for consideration, of which Vergara duly made a report to Erasmus (App. 18, no. 5. 11–17; Ep. 1814). On 14 April Manrique summoned the theologians to meet on 30 May; see his letters to Salamanca, printed by G. Gonzalez de Avila, *Teatro eclesiastico . . . de las dos Castillas*, 1645, i. 322, and cf. Ep. 1814. 469n. But it was not till 27 June that the commission began to work in earnest; the Articles, as finally worked up, containing 100 'Objections'. All through July and till 13 August the theologians sat regularly three days a week, examining passages from Erasmus' writings—which were alleged heretically to impugn the Trinity by denying the divinity of Christ and the Holy Spirit, and scandalously to criticize the sacraments of the Church. Some of those present, including Coronel (l. 25) and Peter—or Francis—of Vittoria (Ep. 1836n), on the whole supported Erasmus; and Manrique, finding that the proceedings were inconclusive, perhaps too from fear of plague (cf. Ep. 1909), dissolved the gathering in the middle of August.

Erasmus' friends claimed the victory. But nevertheless, when Valdes (Ep. 1879 fin.) sent him another copy of the Articles—evidently those of June, and not of the close of the sittings, since they had reached Erasmus by 26 Aug. (Ep. 1864. 66–7): Valdes' letter of 1 Aug. to Transsylvanus was not answered till 25 Oct. (Caballero 344–5)—, he considered it necessary to defend himself. While addressing himself to the Chancellor, the Emperor, and the Primate (Epp. 1872–4), without delay he wrote down a 'Gustus' of what he had in his mind to reply (Ep. 1877), and sent it off to Manrique by the first messenger he could find. Then more at leisure he composed a *Responsio* for the press with a formal preface (Ep. 1879). But when the book was just ready to appear, a letter (not extant) arrived from Manrique urging him not to let anything go out (Ep. 1888. 1–3); and with this request he complied, arranging with Froben to hold up the publication till a report had come from Manrique on the specimen copy dispatched to him on 15 Oct. (Ep. 1888). Froben's death at the end of October threw the printing-house into confusion (Ep. 1967); and rumour said that a copy of the *Responsio* had reached Cologne and was about to be printed there. This decided Erasmus that he must not be forestalled: so, writing a new preface (Ep. 1967) in which this record—perhaps only a polite figment, like the story under which he veiled his transfer of his works from Badius to Froben in 1513 (Ep. 283. 152–64)—is fully set out, he let the book appear in March 1528.

His view of the affair also appears in letters which he wrote in Nov. 1527 to Paris (Epp. 1902–3, 1905–6, 1909) to deprecate intervention by the Sorbonne. See Menendez y Pelayo, *Heterodoxos españoles*, 1880, ii. 72–84.

Peter John Olivarus or Olivarius of Valencia († p. 8 Jan. 1553) is said to have learned Greek first at Alcala under Dominicus Cretensis, and then under Jac. Rhodius, a nephew of Musurus, at Paris: where he was also a pupil of Faber Stapulensis in philosophy. Visiting England, and perhaps Oxford through his fellow-townsman Vives (Ep. 927), he spent three years in this country, welcomed and maintained; met Linacre († 20 Oct. 1524), and possibly was introduced to Warham: see Cic. *Fin.* p. 4, *Somn. Scip.* p. 22, and preface to Mela. In 1528–9 he was at Valencia (Caballero 371, 378, 390, 394, 477); and letters of Diego Gracian (Ep. 1913) are addressed to him in Spain in 1527 and 1529 (Alva MS. ff. 1 v°., 27 v°). During this period he translated into Latin a treatise of Chrysostom which Erasmus had edited in Greek (Ep. 1661); see Caballero 378. In the spring of 1535 he came to seek his fortune in France; and stopping at Poitiers on his way north, he published some notes on the *Somnium Scipionis* (cf. Ep. 1108. 28n). At Paris he found his way to Court, perhaps through Siliceus to whom *Somn. Scip.* was dedicated; and received support from the Queen and from Budaeus (cf. L. Delaruelle, *G. Budé*, 1907, p. 274). He quickly produced several educational works, all printed at Paris; Mela, and Pliny *H.N.*, bk. ii, both printed by Wechel in 1536; some notes on Cic. *Fin.*, Wechel, 1537, dedicated to an Oxford man then on State business in Paris (cf. Brewer x. 566, xi. 472), Walter Buckler, who as successively Fellow of Merton, Canon of Cardinal College and then of Christ Church, was perhaps helpful to him later; Porphyrius' *Isagoge* and Aristotle's *Praedicamenta*, both in the Greek, Wechel, 1538. For attention paid to the Mela by Oporinus and Vadianus in 1537 and 1540 see VE. 943, 1087, 1103.

He next appears in Oxford, whence on 6 June 1542 he addressed a book, *De prophetia et spiritu prophetico*, Basle, Oporinus, Aug. 1543, to Stephen Gardiner (Ep. 1669); whom he had known in France (1535–8). He seems to have used his time in examining libraries; for in Nov. 1546, when Odet de Selve was trying to procure Greek MSS. in England for Francis I, Olivarus directed him to two, of Plotinus and Damascius, both of xv^c, which have been convincingly identified by G. Lefèvre-Pontalis (*Correspondance politique de Odet de Selve*, 1888, nos. 49, 52: Brewer xxi. ii. 346, 380) with two of Grocin's, since 1521 in the library of Corpus Christi College (cxvii, clviii, ed. H. O. Coxe: cf. OHS. *Collectanea* ii, 1890, p. 328), and offered to procure them for copying through the influence of Gardiner.

At some period of his life he was for three years in the service of Geo. of Austria, bp. of Liège (17 Aug. 1544—† 5 May 1557), and travelled widely with him. The last trace of him is in his *Confirmatio praesentiae corporis et sanguinis Christi in sacramento altaris*, Cologne, M. Soter, 1553, dedicated to the Abp. of Cologne from there. On f°. F³ he mentions a visit to St. Omer. See Antonio ii. 206. His notes on Mela mention a discussion between Gaspar Contarini (Ep. 611. 34n) and Castiglione (l. 37n) at Toledo on the tides; a subject in which Contarini was interested (see F. Dittrich's *Regesten*, 1881, pp. 242, 361–3).

He is not to be confused with the Olivarius of Lyons, who was a correspondent of Budaeus (BE², f. 135), and of Dion. Faucher of Tarascon (V. Barralis, *Chronologia sanctorum*, 1613, ii. 346); nor with the Dominican, P. Olivarius, who was author of *De inuentione dialectica*, Paris, P. Vidoue, 1540.]

. . . ⟨Mitto ad te Articulos vnum/ et viginti, ridiculos, mi Erasme, quos boni viri inter se confinxerunt. Impingunt nebulones tibi quae cogitare Iudeum aut Turcam nefas esset. Colloquia citant, in quibus tu nihil nisi ex inducta persona affers. Inter alia id tibi obiiciunt, quod dixeris in Colloquiis nihil sanctius quam fauere hereticis; non aduertentes id dictum esse ab inducta persona heretici: quibus satisfacit epistola tua, quam in calce Colloquiorum

1. Articulos] Menendez (ii. 77–8) details 21; but the text of Erasmus' *Apologia* seems to show only 20.

5. in Colloquiis] In the *Inquisitio de Fide*, first printed in March 1524: LB. i. 732D.

7. epistola] *De vtilitate Colloquiorum*, 21 May 1526; see Ep. 1704. 40n.

addidisti. Eam ostendemus Hispalensi, quando proponentur ab ipsis Articuli. Facturos se hoc pollicentur tertio die dominico quadragessimae, in quem diem ab ipsis praescriptum non est quod nostri loquantur. Interea non cessant Valdesus et Coronellus parare animum Toletani et Hispalensis. Toletanus pollicitus est omnem operam, iubet sis bono animo: idem facit Hispalensis. Mercurinus a Cattinariis cancellarius quoties de te mentionem facit sacrosanctam! adeo vt cum eum nuper inuiserem (laborabat ille podagra), et interrogaret me si fuerat mihi aliquando consuetudo tecum, et responderem fuisse, sed paruam, subito adderet, 'Re vera fuit tibi consuetudo cum Christianissimo viro et eruditissimo, mihi semper amicissimo'. Aderant tunc Valdesus et Scepperus. Idem Cancellarius scribit iam tibi.

Coronellus, Valdesus et Vergara sentiunt in rem nostram te facturum si scribas reuerendissimo Alphonso Manrriquo, archiepiscopo Hispalensi et maximo Inquisitori: cui ostendes integrum animum tuum, idque sine mora et quam citissime. Mirum quod non scripseris Coronello: is enim patronus est tuus supremus, et maximae authoritatis apud Hispalensem. Morillonus salutat te et iam tibi scribit. Valdesus per litteras petitorias lingua nostra vernacula elegantissime scriptas petiit vt sibi fieret copia Articulorum in te adductorum. Rettulit quoque in eisdem obiter animum tuum Christianissimum, probata vniuersis nationibus opera tua, Pontifici maximo et conuentui Cardinalium. Eas faciam ego Latinas et mittam cum Articulis in fine tragoediae, vt facile pernoscas modestissimum ingenium Valdesi, et quanti te fecerit in omnibus rebus tuis. Ausim ego dicere Valdesum Erasmiciorem Erasmo, placet ita loqui. Scribit ille ad te: omnes tamen qui ad te scribunt, relegant te ad has nostras litteras, aut quia barbariores aut prolixiores.

Baltasarus comes Castiloni, orator Pontificis, vir vtcunque

---

8. Hispalensi] Manrique; see Ep. 1846.

9. tertio] 24 March.

11. Valdesus] See Ep. 1807.
Coronellus] See Ep. 1274.

12. Toletani] Fonseca; see Ep. 1748.

14. Mercurinus] See Ep. 1150.

19. Scepperus] See Ep. 1747. 120n.

20. scribit] See Ep. 1790[a].

21. Vergara] See Ep. 1277.

22. scribas] Erasmus did not act upon this suggestion till Aug.: see Ep. 1864.

26. Morillonus] See Ep. 532. His letter is not extant.

35. Scribit] Hardly Ep. 1839. None of the other letters which referred Erasmus to this full statement by Olivarus of the friars' attacks upon him, are extant.

37. Castiloni] the celebrated author of *Il Cortegiano* (6 Dec. 1478—7 Feb. 1529). He was born at Casatico on the Oglio, 15 ms. w. of Mantua, and after education at Milan passed through the service of the Sforzas, and of the Gonzagas at Mantua, into that of the dukes of Urbino. In 1506–7 he went to England to receive the Garter conferred by Henry VII on Duke Guidobaldo: arriving in London on 1 Nov. and, like Erasmus, forming a great admiration for the young Prince Henry, aged just 15. In composing a life of Guidobaldo († 11 April 1508) he added a letter addressed to Henry VII. In the summer of 1513 he was sent to Rome as representative of Urbino at the court of Leo X; and while there composed the first draft of *Il Cortegiano*. On his return he re-entered Mantuan service; and during the next five years his book was finished and sent to Sadoleto for criticism. In 1519, when at the Curia as Mantuan envoy, he joined with Raphael in addressing to Leo X an archaeological survey of Rome. In 1521 he was appointed permanent ambassador for Mantua at Rome; and in 1524 was sent by Clement VII as Nuncio to the Imperial court. Reaching Madrid

eruditus, Nauagerus Venetus, vir vtriusque linguae eruditissimus, et Andreas Neapolitanus, indies debacchantur in stylum tuum. Non potest ferre haec natio quod vnus Germanus ostentationem Italorum depresserit. Nunquam sum apud eos quin illico faciant mentionem de stylo Erasmi. 'Erasmus' inquiunt 'tuus ex Latino factus est barbarus'. 'Tuus' dicunt in contumeliam, cum ipse nulla alia re iactem me ipsum quam quod sis meus. Laudant artificium Moriae, Lucianicum vocant. Obiiciunt vni Erasmo Iouianum Pontanum, hominem, quantum potui ex scriptis illi⟨u⟩s perspicere, eruditum, sed mirum inmodum verba affectantem. Stylum Erasmi dicunt nihil esse ad huius stylum. Ego vero contra, Erasmum contendo longe eloquentiorem, illum vero affectantem. Obieci illis inter pocula curiositatem Pontani in suo dialogo qui inscribitur Actius, vbi curiosissime agit de numeris orationis Vergilianae. Fatentur hominem plus iusto curiosum, sed eruditum: copiam verborum in te et facilitatem velint nolint meis argumentis laudant.

Benedictus Theocrenus, filiorum Regis Franciae pedagogus,

46. illius *LB*: illis *MS*.

---

11 March 1525 he followed Charles to Seville and Granada in 1526 and in 1527 to Valladolid. He died at Toledo.

The *Cortegiano* which had been further revised in 1524, was published by the Aldine firm in April 1528: 'the best book that ever was written upon good breeding'. Its influence upon its time may be gauged from the numerous translations of it into many languages.

In 1528 Castiglione also occupied himself with composing a reply to A. Valdes' dialogue *Lactantio*, which was then circulating in ms (see Ep. 1807 introd.). His life has often been written: there is an ample biography by J. Cartwright, 1908.

38. Nauagerus] Andr. Navagero (1483 fin.—8 May 1529), of a patrician family at Venice. He studied there under Sabellicus, and at Padua learnt Greek from Musurus. In 1506 he was appointed librarian of St. Mark's, in succession to Sabellicus († 18 April). For many years he devoted himself to writing poetry and history; and helped Aldus and his successors in their editions of the classics; writing a preface to Grolier in F. Asulanus' name for Terence, Nov. 1517, and three of his own to Leo x, Bembo and Sadoleto for Cicero's *Orationes*, 1519. Among his friends were Jo. Cotta (Ep. 1347. 256n), J. B. Ramusius, and the poet Fracastorius; whose dialogue, *De Poetica*, reflects Navagero's conversation on a visit to Verona.

On 10 Oct. 1523 he was chosen Venetian ambassador to Charles v, and on 14 July 1524 he started for Spain. Thence in May 1528 he went on to the French court at Paris; and he returned to Venice on 24 Sept. Being sent back as ambassador to France, he died at Blois.

His works, collected and edited by J. A. Volpi, Padua, 1718, include his prefaces and letters (some from Lo. E.), orations and poems, and diaries of his travels in Spain and France.

39. Andreas] Aless. Andrea of Naples was a friend of Pietro Aretino: in whose correspondence two of his letters are included, dated 11 May 1540 from Venice, and 20 Aug. following from Naples, whither he had come because of his father's death. He wrote in Italian a History of the wars of 1556–7 in the Campagna and Naples, Venice, 1560, in the form of three dialogues, with a preface dated 20 Oct. 1557, in Ciuitella del Tronto; and is said to have translated the Emperor Leo vi's Art of War. See Mazzuchelli.

in stylum tuum] as not sufficiently Ciceronian; cf. Ep. 1720. 48–54.

40. Germanus] Cf. Epp. 1110. 67n, 1794. 44–5.

46. Pontanum] See Ep. 337. 339n.

51. Actius] A discussion of the principles of poetry: first printed in vol. ii of Pontanus' prose works, by the Aldine firm, Venice, April 1519.

54. Theocrenus] Bened. Tagliacarne († 18 Oct. 1536) of Sarzana was c. 1514 secretary to the town of Genoa, and later was acquainted with Longolius: see some letters of this period in Greg. Cortesius' *Epistolae*, Venice, 1573. After the fall of Genoa in 1522, he went

homo ingentis ostentationis, vt solent esse Itali, at nullius eruditionis, solus grammaticus Graecus et Latinus, insignis impudentiae vir et nullius iudicii, Hetrusca lingua eruditissimus, Battauum te vocat. In hunc procacissimum hominem ego pro te acerrime inuectus sum. Aiunt iam, si diis placet, Longolium—nouisti hominem—omnium Transmontanorum, vt ipsi vocant, eloquentissimum : sed quis non scit Longolium, dum vellet Ciceronianus esse, incidisse in plures affectationes ? Non admittunt vt alicui Trasmontano contigerit felicitas carminis : quibus obieci ego vnum aut alterum epigramma Thomae Mori.

Habes, mi Erasme, initium huius tragoediae, inuidiam quoque Italorum. Habebis posthac totam rem ipsam. Tu interea non committas vt haec philosophia Christiana, quae in hunc diem opera tua creuit, decrescat : quin potius contentiones istae prouocent te ad sublimiora. Vale, decus omnium theologorum : seruet Deus hanc tuam senectam maximo vsui reipu. Christianae.

Valleoleti .3. eidus, Marti.

Petrus Ioannes Oliuarus
plusquam tuus subscripsit.

Generalis fratrum redemptorum, vir probus et eruditus et non paruae authoritatis, ex animo fauet tibi. Vale iterum.

---

with Fed. Fregoso, abp. of Salerno, to France; where by July ⟨1524⟩ (*Gudii Epistolae*, 1697, p. 142; cf. BE[4]. 152 and Brewer iv. 1802) he had been appointed preceptor to the royal children. He accompanied them to Spain while they were there as hostages, 1526–30, and was established with them at Villalpando, between Zamora and Palencia (Brewer iv. 3514); where Diego Gracian (Ep. 1913) wished to make his acquaintance (Alva MS., f. 6). He received frequent marks of royal favour, including—'nonobstant son ancien mariage'—the Cistercian abbey of Fontfroide, sw. of Narbonne, 2 Jan. 1532 (GC. vi. 214) and the Benedictine at Nantueil, N. of Angoulême (GC. ii. 1294); and on 11 Feb. 1534 he was created bp. of Grasse (cf. Ep. 1460. 12n). In March 1536 the Marnefs at Poitiers published a small volume of his youthful poems; perhaps under the editorship of Salmon Macrin.

See Jöcher; *Actes de François I*; Herminjard 483; and V. L. Bourrilly, *Jacques Colin*, 1905, p. 55. Four autograph letters from Villalpando, begging for release, ⟨? 1527⟩, are in the Bibl. Naçional at Madrid (MS. 991, ff. 354–362; cf. f. 350).

57. Hetrusca] Interest had been aroused in the ancient language by the discovery of the Gubbio tablets in 1444: though not much was done to advance the study of it till xvii[c]. But probably the modern Tuscan 'vernacular' is meant here: cf. Sadoleto's preface to Aeg. of Viterbo's *Oratio* (see Ep. 1840n), praising his eloquence in 'vernacula . . . lingua Hetruscorum, quae illi patria est', or P. Summontius' preface addressing to Ang. Colocci (Ep. 1479. 28n) one part of the Aldine Prose works of Pontanus, June 1518, i. 226 v[o].: 'Ad notas te aliquando Musas refer. non ad Hetruscas illas tuas, in quibus summam tibi iam pridem gloriam comparasti, sed ad Latinas has itidem tuas, quas non minus a puero quam siue Hetruscas siue Graecas coluisti'.

Battauum] Cf. Epp. 996. 43n, 1147. 29n, 1706. 6.

59. Longolium] See Epp. 914 introd., 1706. 13n, 1794. 40–41.

74. Generalis] Benedict Safont of Barcelona, son of a physician famous in Catalonia; elected General 1520, † 1535. See B. de Vargas, *Chron. Ord. Redempt. Captiuorum*, 1619, pp. 382, 401.

fratrum redemptorum] The Trinitarians; cf. Ep. 1814. 244–5. Valdes also in his letter of 1 Aug. 1527 (Caballero 336) describes them as 'nouum apud nos hominum genus'.

1792$_{1830}$ From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. 969 (α). Bruges.
Vi. E., f. 87 (β): Lond. Viv. 17: LB. 851. 18 March ⟨1527⟩.

[The year-date of the two early editions is clearly wrong. Leclerc corrects it, no doubt from the mention of the Spanish translation of the *Enchiridion* (l. 15).]

VIVES ERASMO.

Expectanti mihi abs te quotidie literarum aliquid, seculum pene praeteriit; et multae ad te scribendi occasiones e manibus elapsae, dum aliquid semper puto recepturum me cui respondeam. Nam bis aut ter scripseram, et de tuo silentio suspicari cogor, vel non esse tibi litteras redditas, vel occupatissimum te fuisse: siue hoc ipsum in caussa fuit cur non scripseris, siue quid aliud. Ego vero aequi ac boni facio, modo et recte valueris et nostri non omnino obliuiscare; idque satis mihi est, recordatione tua consignatum esse tuo in pectore. Vt id vero literis quoque ac velut syngrapha testificere, nihil laboro.

Quid istuc de rebus tuis adferatur Lutetia, nescio. Nam Decanus ait se habere tuas literas, quibus conquereris περὶ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων. Atqui nobis quotquot illinc veniunt scholastici, mirificum fauorem nunciant omnium erga te, et eorum qui infensissime erant odisse soliti. In Hispania Enchiridion tuum coepit loqui nostrati lingua, et quidem secundo populo, qui solebat esse in potestate τῶν ἀδελφῶν. Idem cogitant facere de Paraphrasibus.

Vehementer mirantur quidam vel huc non redire te, vel certe in Galliam proficisci, ἵνα ἥδιον βιῶν διατελῇς. Οἶσθα τινὸς ἕνεκα ταῦτά μοι λέγονται. Vellem consuleres quieti tuae senectutis. Nam istius temporis quod aetati tuae restat, magnus erit pietati ac literis vsus, te libenti ac laeto; exiguus commoto et conturbato.

Amabo, mi praeceptor, si quid vidisti eorum operum quae te absente edidi, perscribe ad me sententiam tuam, imo vero magistri et patris reprehensoriam admonitionem. Nam nihil est quo me magis sentiam proficere, duntaxat cum reprehensio venit a prudenti amico: nec imprudentis quidem aut inimici nocet. Vtinam propius adesses, et consulere liceret te ὡσανεὶ χρησμόν!

In Britanniam propediem proficiscar, Christo secundo: si quid mandas, significa, et curabitur. Et si nihil peculiarius scripseris,

19. *βίον LB, perperam. LB*: διατελὴς *a*. 28. χρησμὸν *scripsi*: χρησμῶν *a*.

---

4. bis aut ter] The only one of these that survives is Ep. 1732.

11. de rebus tuis] For Erasmus' contests with the Paris theologians see Epp. 1571, 1664, 1721 introdd.

Decanus] Marcus Laurinus; cf. l. 33.

12. literas] Not extant.

15. Enchiridion] See Ep. 1556. 47n.

16–17. τῶν ἀδελφῶν] The monks and friars: cf. Epp. 1742. 80–171, 1836.

17. Paraphrasibus] This project of translating them into Spanish was never carried out. Mich. de Eguia had printed the text of those on the four Gospels at Alcala in 1525.

23. operum] These included the *Veritas fucata* (Ep. 1277 introd.) and *Declamationes duae*, 1523, *Inst. foem. Christianae* (Ep. 1624. 61n), 1524, *De subuentione pauperum* and *De Europae dissidiis*, 1526: see Bonilla, *Vives*.

29. In Britanniam] At the end of May he returned: see Ep. 1836 fin.

illa καθολικὰ quae tu mandata cupis, non ignoro: dicta puta. Cura valetudinem tuam, et nos ama. Saluebis officiosiss⟨ime⟩ ac reuerendiss⟨ime⟩ a Laurino et Feuyno tuis.

Vale Brugis, XVIII Martii, † 1517.

1793. From Bernard of Cles.

Leipzig MS. EE. 62. — Prague. 20 March 1527.

[An original letter, by a secretary throughout, even the signature. The year-date is amply confirmed by the contents.]

Venerabilis in Christo, egregie, syncere dilecte etc. Litteras vestras recepimus, et nostras cum pecuniolis ad vos peruenisse iucundum fuit. Quam quidem pecuniam non pro praemio sed pro quadam veri amoris necessitudine dedimus. Libellum quem nobis dedicastis, a Ioanne Fabro fideliter habuimus charumque tenemus; inauratum vero, quem cum litteris ad nos mandasse scribitis, adhuc non vidimus, venturum tamen speramus. Nos autem ad beneplacita vestra pro posse nostro nusquam deerimus. A Caesarea maiestate ad vos tales peruenisse litteras gratum habemus, et pro certo tenemus quod pollicita suae S. maiestatis maiora et scriptis veriora apparebunt. Pragae Die .20. Martii 1527.

Bernardus Dei gratia Episcopus Tridentinus.

Venerabili in Christo, egregio, syncere dilecto Erasmo Rotherodamo, sacrae theologiae professori. Basileae.

1794_{1812} To William Budaeus.

Opus Epistolarum p. 846. N. p. 808: Lond. xxi. 50: LB. 803. — Basle. 23 March 1527.

[The year-date is confirmed by the mention of the fourth edition of the New Testament (l. 10). Why Leclerc altered it to 1526 I cannot divine: perhaps merely by an error.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO BVDAEO S. D.

Magnam profecto voluptatem mihi nunciarunt Iacobi Tossani litterae, ex quibus cognoui te, quod ego semper vt faceres optaui, tandem aggressum: videlicet in lucem dare Graecae Latinaeque linguae Obseruationes, quae tam accurata tamque diutina probatissimorum autorum lectione collectae, non dubito quin plurimum vtili-

1792. 33. Feuyno] See Ep. 1012.

1793. 1. Litteras] Not extant: evidently in answer to the Bp.'s (l. 2).

2. nostras] Answering Epp. 1738, 1755, and contemporary with Ep. 1779.

4. Libellum] See Ep. 1738.

6. scribitis] Not in Ep. 1755: presumably therefore in the letter mentioned in l. 1.

9. litteras] Ep. 1731.

10. S.] sacrae.

1794. 1. Tossani] See Ep. 810. 450n. His letter, which is not extant, was perhaps contemporary with Brixius' mentioned in Ep. 1795. 10.

4. Obseruationes] These were the preparations for Budaeus' Greek Lexicon; for which see Epp. 1233. 166n, 1328. 46–53. The course of composition is narrated in Ep. 1812, which shows that Budaeus had begun upon it before he was carried off to attend upon Francis I's court in 1519.

It ultimately issued as the *Commentarii linguae Graecae*, Paris, Badius, Sept. 1529.

tatis allaturae sint vtriusque litteraturae studiosis. Interim et Ianum Lascarem isthic adesse gaudeo; quem tamen optarim gratiore compede vinctum apud vos detineri. Audio iam ad senium vergenti rem esse cum podagra.

Emisimus iam quartum Nouum Testamentum cum Annotationibus: in quibus relegendis comperi me locis compluribus honorificentissimam tui facere mentionem. Scio tibi plus deberi laudis, nec ignoro nihil opus nostram lucernulam in tuae gloriae solem intulisse. Denique non inficiabor aliquid lucis accessisse meis lucubrationibus ex tui nominis splendore. Quare non est quod mutuum officium abs te reposcam, optarim tamen vt in tuis lucubrationibus, praesertim iis quas cum primis immortales maximeque manibus hominum terendas auguraris, admisceas non tam laudem mei quam beneuolentis in Erasmum animi significationem. Non enim desunt qui te parum candide de nobis sentire suspicentur. Hanc suspicionem penitus abolitam esse velim, non tantum nostra causa sed multo magis publico studiorum nomine; ad quae prouehenda magnopere refert vt qui huic negocio nauant operam, inter sese mutua beneuolentia foederentur.

Audio Christianiss. Regem impense fauere rectioribus studiis: quem si currentem, vt aiunt, exstimuletis, confido rem felicissime cessuram. Crede mihi, non alia res magis offuscat istius Academiae gloriam, quam quod iuuentus vix gustata grammatica, rapitur ad sophisticen easque disciplinas quibus armantur ad palaestram scholasticam. Sunt illae quidem ad iudicandum conducibiles; at linguarum cognitio simpliciter est necessaria. Absque dialectices peritia multi recte iudicant; citra sermonis cognitionem nemo potest vel intelligere quod audit aut legit. Initio reclamabunt nonnulli, verum is tumultus mox consilescet. Iuuentutem omnem habemus pronam. Seniores qui publicitus obstrepunt, clam affectant hanc accessionem studiorum. Declarant hoc Hoghestrati libelli, qui prodeunt indies cultiores, testantur et Sutoris et Beddae scripta. Quin et ipse Clithoueus aliquanto politius scribit solito. Neque negligit stili mundiciam Latomus.

Longolius ante diem nobis ereptus, praeclaram opinionem reliquit apud Italos, quod fuerit Ciceronianus. Et tamen neminem ex illis prodire video qui vere referat Ciceronem, nisi bractea duntaxat orationis ac verbulis aliquot selectis. Qui mihi totum Ciceronis pectus refert, is vere Ciceronianus est. Est Romae chorus eruditorum qui vix ferunt nomen Germanorum aut Gallorum. Habent coryphaeum et incitatorem tibi non ignotum; cuius animo vt nulla satis est gloria, ita non fert praeter ipsum laudari quenquam

---

7. Lascarem] Cf. Ep. 1733. 102–3.
8. compede] Cf. Hor. *C.* 4. 11. 23–4.
10. Nouum Testamentum] See Epp. 1571. 19n, 1789.
12. mentionem] In the notes on Luke 1. 4, 16. 26; pp. 144–5, 192 (1516, pp. 316–17, 343).
18. admisceas] I cannot find that Budaeus acted upon this suggestion.
25. Christianiss. Regem] Cf. Epp. 1733 introd., 1795. 1–3.
36. Hoghestrati] For the list of authors cited here with disdain cf. Ep. 1780. 33–8.
40. Longolius] See Ep. 1791. 59–62.
44–5. chorus eruditorum] See Ep. 1479. 19n, and cf. Ep. 1791. 37–41, 62–3.
46. coryphaeum] Aleander; cf. Ep. 1840. But Budaeus misunderstood the allusion; see Ep. 1812n.

nec deorum nec hominum. Hos habeo ob hoc etiam iniquiores, quod in epistolis ad te meis alicubi scripserim tibi certamen esse cum Hermolais [et] Barbaris atque adeo Pliniis. Verum hos quo minus habemus aequos, hoc arctioribus gratiarum vinculis inter nos iungi decet. Bene vale.

Basileae decimo Calend. April. Anno M.D.XXVII.

1795. To James Faber.

Opus Epistolarum p. 847. — Basle.
N. p. 809: Lond. xxi. 51: LB. 855. — 24 March 1527.

[Sent, no doubt, with Ep. 1794. The year-date is confirmed by the mention of Chrysostom (l. 7).]

ERASMVS ROTERODAMVS IACOBO FABRO S. D.

Avdio tibi tuoque Gerardo Ruffo datum negocium a Rege Christianissimo, vt Chrysostomi commentarios in Acta Apostolorum Latine verteretis. At idem opus iam pridem apud me est e Venetia deportatum, eleganter descriptum. Rursum idem habetur in Anglia. Iam annus est quod coeperam illud vertere. Caeterum quoniam subdubitabam de fide tituli, seposui. Nunc quum aederem alia quaedam Chrysostomi versa, adiunxi treis Homilias quas ante verteram, quo gustum darem eruditis, ex quorum iudicio vel absoluerem opus vel omitterem. Hoc quum esset iam factum, ex Brixii litteris cognoui quod modo dixi: quae si venissent vno mense citius, ad te misissem quod verteram, totamque prouinciam vobis lubens cessissem. Et nunc, si libet, hoc ipsum quod aeditum est vestrum facio, ne quid hic casus vos remoretur a bene coeptis. Praeter Homilias quas aedidi nouas, habeo commentarios Chrysostomi in epistolam ad Romanos, in vtramque ad Corinthios, in epistolam ad Galatas. Verum haec eo minus habitura sunt gratiae, quod in Theophylacto totus fere Chrysostomus est, exceptis digressionibus. Opto tuae senectuti laetam tranquillitatem. Ruffo tuo plurimam ex me salutem dicito. Optimo Praesuli cupio esse quam commendatissimus.

Basileae nono Calend. April. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

21. *HN*^{3}: Aprilis *N*^{3} *Lond.*

1794. 49. in epistolis] Epp. 480. 132–4, 531. 46–9; cf. Ep. 1479. 22–3.

1795. 1. Ruffo] See Ep. 1407. 92n.

a Rege] Cf. Ep. 1794. 25–7. This news had been communicated by Brixius (l. 10). It probably means that Francis had approved of a proposal which had been submitted to him in hopes of financial support, rather than that the scheme was his own. I cannot find that the work was ever done.

3–4. e Venetia] See Ep. 1623. 9n.

5. in Anglia] Most of Erasmus' work with MSS. in England was done either with the help of Colet in London, from the lost library of St. Paul's (cf. vol. ii, p. 164), or at Cambridge (cf. Epp. 396, 1766 introd.); but there seems to be no such MS. there now. It is possible that during his residence at Oxford in 1499 he had been shown the xi^{c}. MS. at New College (H. O. Coxe lxxv, lxxvi).

7. Chrysostomi] See Ep. 1800.

treis Homilias] See Ep. 1801.

10. Brixii litteris] Not extant: perhaps answering Ep. 1736.

15. ad Romanos] Cf. Ep. 1736. 23–4.

ad Corinthios] Cf. Ep. 1736. 27–8: in which, however, only 2 Cor. is mentioned.

16. ad Galatas] See Ep. 1841.

17. Theophylacto] See Ep. 1790. 11n.

19. Praesuli] Wm. Briçonnet; see Ep. 1407. 118n.

1796. To Polydore Vergil.

Opus Epistolarum p. 847. Basle.
N. p. 809: Lond. xxi. 52: LB. 854. 24 March 1527.

[Evidently contemporary with Ep. 1797.]

ERASMVS ROTERODAMVS VIRGILIO POLYDORO S. D.

Qvo non penetrant linguae fascinatrices? quas nos, mi Polydore, non alia ratione melius vlcisci possumus, quam vt amicitiam quam isti rescissam vellent, vinculis quam arctissimis astringamus. Videbis Homilias tibi dicatas, nunc rursus excusas cum dignitate; quo magis etiam vrantur quos cruciat nostra concordia.

Quod sedulo agis εἰρηνοποιὸν inter Leum et me, pro isthoc animo Christus tibi referet promissam beatitudinem. At praescribit ille parum aequas pacis conditiones. Ostendat ille quae perperam scripserim in ipsum, ego vicissim ostendam quae ille perperam scripsit in me. Tum post mutuam palinodiam coeat amicitia. Verum hoc esset non sarcire gratiam sed renouare simultatem. Optimum fuerit μὴ μνησικακῆσαι, sed illa Graecorum ἀμνηστίᾳ prorsus omnium veterum iniuriarum abolere memoriam, ac scripto quopiam amico testari positam esse simultatem et animos Christiana iunctos concordia; quod factum est inter Iacobum Fabrum ac me.

Quod mihi cum tot portentis dimicandum est, agnosco feroque fatum meum. Cum summis mihi pulchre conuenit. Clemens septimus bis iam misit ducentos florenos, nihil non pollicens. Caesar nuper ad me scripsit amantissime cum suo Cancellario. Regum, cardinalium, ducum, episcoporum litteris honorificentissime scriptis habeo plena scrinia. A multis veniunt et munera nequaquam vulgaria. A tenebrionibus velut a cimicibus ac pediculis mordeor. Nam his nec Caesar nec Pontifex potest imponere silentium. Tuti sunt suis tenebris. Sed nihil aliud efficiunt nisi quod traducunt seipsos. Nos rectum clauum tenebimus vsque ad extremum vitae terminum: de euentu viderit Christus huius fabulae choragus.

De libello excudendo egi cum Frobenio; respondet se paratissimum, ea lege qua excudit Adagia. Bene vale, patrone magne.

Basileae nono Calend. April. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

30. *HN*²: Aprilis *N*³ *Lond.*

---

2. amicitiam] For this slight interruption of friendly relations cf. Ep. 1990.
4. Homilias] See Epp. 1734, 1800.
6. εἰρηνοποιὸν] Cf. a letter of P. Vergil to Lee, from London, 19 Oct. 1526, printed by Jortin, ii. 344, from Brit. Mus. MS. Harl. 6989, f. 13. For the renewal of Lee's attacks upon Erasmus see Ep. 1744. 125n.
8. conditiones] P. Vergil rehearses these in the letter above (l. 6n), from a letter of Lee to him: 'vt palinodiam cantet <Erasmus>, id quod ei faciundum est qui prior offenderit cupidusque sit pacificationis'.
15. Fabrum] For this controversy and its healing see Epp. 597. 32n, 659, 724, 814.
17. Clemens] See Ep. 1414 introd.
18. bis] Perhaps again in July 1525; cf. Epp. 1575. 7n, 1588–9, 1697. 20–21.
19. Caesar] See Ep. 1731.
Cancellario] See Ep. 1757.
28. libello] Probably P. Vergil's *De Prodigiis*, with a preface dated from London, 20 July 1526. It appears that this negotiation was unsuccessful, for no edition is known before Bebel's, Basle, 1531.
29. Adagia] See Ep. 1494. 7n.

[1766]1797. To Robert Aldridge.

Opus Epistolarum p. 848. Basle.
N. p. 810: Lond. xxi. 55: LB. 852. 24 March 1527.

ERASMVS ROT. ROBERTO ALDRISIO S. D.

Svb quadragesimam demum redditus est nobis tuus Seneca. Non erat necesse mittere codicem, poterant omnia describi in schedis. Bibliophylaces collegii Regalis dederunt tibi verba. Habent in minore bibliotheca aliud volumen in membranis descriptum; vt agnoscas, habebat sententias per ordinem litterarum digestas, et in medio sententiam eandem disticho, sed indoctissimo, comprehensam. Inerant et initiales litterae coloribus et auro depictae. Ex libro De beata vita plurimum emendaram. Si vacaret, posses ex eo notare quae dissentiunt, notato per numerum versu aeditionis Frobenianae, et ascripta lectione quam habet codex; reliqua per nos fierent. Doleo tibi tantum laboris susceptum non magno fructu. Sciebam codicem qui habebat libros Epistolarum nihil habere frugis. Non ausim amplius abuti tua bonitate; si tamen posses hoc taedium decoquere, faceres mihi rem magnopere gratam, nec penes ingratum hominem collocaris officium, si viam indicaris reponendae gratiae. Thomae Moro te commendaui non indiligenter.

De quorundam ingratitudine vetus est querela. Regium est autem audire male quum feceris bene. Posteritas magis agnoscet: quanquam nunc etiam agnoscunt optimi quique, Caesar, Ferdinandus, Pontifex, card., reges, duces, episcopi, et litteris honorificentissime scriptis et muneribus opimis. Tenebriones modo quidam oblatrant, nihil profecturi, nisi quod sibi malum accersunt. Res alium habebit exitum quam credunt multi. Sed quicunque erit exitus, nos bonam ac fidelem operam litteris et Christo nauabimus. Bene vale.

Basileae IX. Calend. April. Anno M.D.XXVII.

1798. To Valentine Furster.

Opus Epistolarum p. 848. Basle.
N. p. 810: Lond. xxi. 53: LB. 853. 24 March 1527.

[The year-date is corroborated by the connexion with Ep. 1799.

It is evident that Valentine Furster was now a pupil of Carinus at Coblenz (cf. Ep. 1946), together with Erasmius Froben. He probably was a son of Val. Forster († 29 Nov. 1558), who from 1522 to 1532 was the Elector's revenue-officer at Wittenberg, and later was a member of the Town council: see P. Flemming in *Theologische Studien und Kritiken* lxxxvi, 1913, p. 294, printing a short letter to him from Luther, 31 Dec. $152\frac{8}{9}$. Jöcher mentions three other persons of the same name, grandfather (1530—27 Oct. 1609), father and son, all connected with the Law at Wittenberg. There appears to have been a tradition of the name in the

1. quadragesimam] 6 March—20 April.

tuus Seneca] A copy of Erasmus' edition of 1515 (Ep. 325), which Aldridge had used for collation; cf. Ep. 1766. 27–36.

4. minore bibliotheca] In M. R. James' description of the Library (*Catalogue of MSS.*, 1895, pp. 69–71) there is no mention of this division into two parts.

16. Moro] Of this letter there is no trace. Aldridge is not mentioned in Ep. 1804.

17. Regium] See Ep. 1578. 30n.

family: so that the present boy had perhaps died by 1530, and the name passed on to a new son; or, if the date 1530, which is not supported by month-dates, could be at all deferred, the boy might be an intermediate generation between the revenue-officer and the three lawyers.

Some letters between the grandfather and Basil Amerbach jun., 1565–73, about a debt contracted when Forster was staying in the Homme Sauvage at Basle and writing his *Historia Iuris*, survive at Basle (Ki. Ar. 10).]

ERASMVS ROT. VALENTINO FVRSTERO SVO S. D.

Si praestas eum animum quem tua pollicetur epistola, Valentine charissime, et tibi et tuis omnibus consulueris. Memento nullam aetatem magis idoneam discendis optimis moribus ac disciplinis, per omnem vitam vsui futuris, quam istam qua nunc flores. Verum vt est optima, ita scito fugacissimam esse, nec semel elapsam vnquam recurrere. Praecipuam studiorum partem impende historiographis et ethicis. Prioris generis sunt T. Liuius, Vitae Plutarchi, Cornelius Tacitus: posterioris, libri Ciceronis De officiis, De amicitia, De senectute, De Tusculanis quaestionibus, et Plutarchi libri De moribus. Ex his enim potissimum ea prudentia colligitur quae decet virum in republica versantem. Et habet ea lectio non minus voluptatis quam vtilitatis. Saluta mihi nostrum Erasmium, sodalem tuum. Bene vale.

Basileae IX. Calend. April. Anno M.D.XXVII.

1799. To Louis Carinus.

Hamburg MS. Folio 59. 123. — Basle.
Jortin ii. 456. — 24 March 1527.

[An original letter, autograph throughout: in the Uffenbach-Wolf Collection at the Hamburg Staats- und Universitätsbibliothek. The signature and first letters of the address were cut out by John Christopher Wolf and placed in his volume of autographs, also in the Hamburg Library. First printed in Wolf's *Conspectus*, 1736, p. 138. The year-date is corroborated by the connexion with Ep. 1798.]

S. P. Si recte vales, ignoscemus Ioui, qui te tam duriter tractauit vt homo nimium mollis duresceres. Plus satis indulges medicis. Si veredarius esses, melius haberes. Leodegarium video nusquam. Quantum periculum est quosdam demeruisse! Tuos sex coronatos nondum queo concoquere, quos preter meum et morem et ingenium obtrusisti, homo violentissime. Respondi tuo Furtstero, sed paucis. Fac sciam quid agas quidque valeas.

Basileae. 9. Cal. April. An. 1527.

Eras. Rot. tuus.

Respondissem D. Cancellario, sed illius epistola inter tot aceruos schedarum non venit ad manum. Tu fac epistole partes expleas tua facundia.

Lodouico Carino. Confluentiae.

1798. 1. epistola] Not extant.

12. Erasmium] See Ep. 635. 20n.

1799. 3. veredarius] Like Algoet (Ep. 1091), Harst (Ep. 1215), and other of Erasmus' young friends.

Leodegarium] Cf. Ep. 1761. 22.

6. Furtstero] See Ep. 1798.

10. Cancellario] Perhaps Matthias of Saarburg; for whom see Epp. 867. 58n, 1946.

1800. To John III.

Chrysostomi Lucubrationes, 1527, f°. a² (α). Basle.
Chrysostomi Opera, 1530, i, f°. A⁸ v°. (β). 24 March 1527.
Lond. xxix. 83: LB. viii. 1.

[The preface to some translations from Chrysostom, made from a manuscript recently acquired by Erasmus (cf. Epp. 1705. 6n, 1769, 1801), and printed as *Chrysostomi Lucubrationes*, Basle, J. Froben, March 1527 (α). The dedication to the King of Portugal was not a success, in spite of the iteration with which Schets had pressed for it (cf. Ep. 1681. 33n). No opportunity for presenting it occurred (cf. letters between Erasmus and Schets, 13 Dec. 1529 and 29 Aug. 1530); and in consequence, when Erasmus came to publish his full Latin Chrysostom, Basle, Froben, Aug. 1530, it was withdrawn, except that the central portion (ll. 116–280), which is in the nature of an essay on Chrysostom, was incorporated in the life of the author (β). This preface, for which Schets had supplied some points of information (cf. Epp. 1769, 1783), is not in the Chevallon Chrysostom of 1536 (see Ep. 1558 introd.); but reappears in the Basle *Opera*, 1540, viii. 3 (γ). In Lond., which reprints γ, it is abridged by the excision of the central portion, which had been printed earlier in the volume: in LB. it is given again complete, and the text of Lond., which is bad, is corrected. The year-date is amply confirmed by comparison with Epp. 1769, 1849. Of the *Lucubrationes* I have used a copy which belonged to Butzbach's monastery at Laach, and retains its original binding, with the label on its side.

Other notable books dedicated to John III (6 June 1502—7 June 1557) from the Netherlands are Vives' *De tradendis disciplinis*, Antwerp, M. Hillen, July 1531, and Driedo of Turnhout's *De ecclesiasticis scripturis*, Louvain, B. Gravius and R. Rescius, 10 June 1533.]

SERENISSIMO LVSITANIAE REGI IOANNI, HVIVS NOMINIS TERTIO, EMANVELIS FILIO, DES. ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Solent olim, Rex inclyte, cultores agrorum, qui pii memoresque videri studebant, ex his ipsis quae sibi credebant ex benignitate numinum prouenisse, singulorum munificentiam agnoscere, veluti spiceam coronam offerentes Cereri, pampineam Baccho, populeam Herculi, rosaceam Veneri; existimantes earum rerum vberiorem fore prouentum, si bonorum autorem aliquo munusculo demeruissent. Hoc si fecit gentium superstitiosa religio, quanto magis aequum est vt nos qui colimus agros melioris annonae feraces, rei Christianae monarchis, quorum fauore simul ac liberalitate fouentur, aluntur et ornantur honestissimarum studia literarum, ex ipsis studiis quibus per eos fruimur, aliquod gratae voluntatis indicium dare studeamus?

Frequenter huc titillabant animum meum inuictissimi Regis Emanuelis, patris tui, celebri per orbem fama non aliter quam clarissima tuba praedicatae virtutes. Inter quas innumeras hae singulari Christianorum omnium applausu excipiebantur, quod Ioannem cognomento bonae memoriae, primum huius nominis, decimum ordine Lusitaniae Regem, vt stirpis autorem habuit, ita factis aemulatus tanta ingenii dexteritate, regnum per se non amplum veluti Spartam nactus, vt est in prouerbiis, sic ornarit vt vix vlli regnorum cedat honestissimi nominis celebritate. Deinde

15. γ: innummeras α.

---

14. Emanuelis] See Ep. 1647. 29n.
17. Ioannem] who reigned 1385–1433.
20. Spartam] See *Adag.* 1401.

quod ab vrbe Cepta, quae est ad Herculeas columnas, vsque ad Sinas Indiae ciuitatem, vastissimum pelagus antehac ob incursionem barbarorum prorsus innauigabile, suis praesidiis ingenti Christianae ditionis emolumento adeo pacatum reddidit vt vix alio in mari nostris sit nauigatio tutior; obiter et Christianae religionis propagandae negocium agens, sparso variis in locis Catholicae pietatis seminario.

Quod quo felicius latiusque propagetur, prouidit et illud singularis viri sapientia, ne qua victoriam ex barbaris partam praedandi suspitio corrumperet. Siquidem ex octo magnis Africae ciuitatibus, quas ideo tui maiores redegerunt in suam ditionem, quod ex his potissimum erumpentibus et huc sese recipientibus piratis, nulli in Indiam esset tuta nauigatio, ferunt ad vos nihil emolumenti redire nisi quantum tuendae ditioni impenditur. Atque vtinam hoc vestrum tam insigne beneficium non corrumperent quorundam monopolia! per quos, sicut audio, fit vt quum multo commodior sit importatio, tamen precio rerum adeo nihil decesserit vt multum etiam accreuerit; quaedam autem, veluti saccarum, corruptiora quoque, non modo chariora, perferantur ad nos. Sed horum auariciae fortassis aliquando principum autoritas modum imponet. Interim animi vestri pietas non fraudatur sua laude.

Atque his quidem pulcerrimis facinoribus applaudunt omnes quicunque fauent Christiano nomini; illa nos propius mouent, quod tanta benignitate curaque fouerit quum omnibus honestissimis disciplinis, tum praecipue theologiae deditos. Nam animi pietatem Christiano Rege dignam literis etiam proditis aliquando testificatus est. His, inquam, egregiis rumoribus gestientem animum magis etiam accendebant quorundam hortatus, efflagitantium vt studiosorum omnium nomine tantum studiorum patronum symbolo quopiam agnoscerem. Verum interim dum quaeritur aliquid quod eo non prorsus videretur indignum, ille vir coelo dignus, terris ereptus ad tranquilliorem piorum sedem translatus est.

Verum recanduit hic meus affectus simul atque cognoui te, Rex inclyte, sic in patris successisse locum, vt ille non defunctus sed

---

23. Sinas] Cf. a letter of Manuel I (see l. 46n) to Leo x, *De victoriis habitis in India et Malacha*, 6 June 1513, reprinted by Grynaeus, *Nouus orbis*, Basle, J. Herwagen, March 1532, p. 185: 'Erant eo tempore Malachae plures extranei . . . et ab extremo Oriente atque vltima Sinarum regione Chines aliique gentiles'. From Hellenistic times the name 'Synae' was given to the inhabitants of maritime China generally, 'Seres' to those of the region to the North visited by travellers overland. G. Coedès, *Textes d'auteurs grecs et latins relatifs à l'Extrême-Orient*, 1910, p. xxiv, places the Synae in Tonquin; which had been occupied by the Chinese from iii^{c}. B.C.

30. octo] Such precise information had no doubt been supplied to Erasmus. What towns are meant is not clear. The Portuguese captured Ceuta in 1415; under Alfonso v (1438–81) they occupied Seghir, Tangier, and Azila; and later spread southwards down the coast to Mazagan, Safi, and Mogador, reaching Agadir in 1500. In a letter of 30 Sept. 1513 Manuel announces the capture of Azemur and Thiti, N. and S. of Mazagan, and of Almadina, 50 ms. inland up the river.

36. monopolia] This passage not unnaturally gave offence in Portugal; see Erasmus' letter of 29 Aug. 1530.

46. literis] Manuel I had been in the habit of addressing letters to the Holy See, many of which were printed at Rome on their arrival. One of 1505 urges Julius II to a Crusade; in 1506 and 1508 he recounts Portuguese achievements in Ethiopia and Socotra; in 1513 recent victories in Africa, India, and Malacca.

52. translatus est] 13 Dec. 1521.

in te iuuene vixdum annos nato vigintisex refloruisse videatur; qui quicquid a patre cum laude coeptum erat, absolueris, quicquid perfectum, communieris, quicquid praeclare gestum, auxeris, si quid omissum, adieceris. Nam protinus suscepto regno, rem iudiciariam, aduocatorum quaestu nonnihil corruptam, restituisti, salaria decreta disciplinarum cultoribus adauxisti, nauigandi facultatem instructissima classe communisti, ditionem tuam ab omnibus zizaniis quae syncerae pietatis laetissimam segetem viciabant, repurgasti. Nec iam contentus fauisse ac fouisse studiorum, et in his praecipue theologiae, vel professores vel candidatos, ipse tam foeliciter a teneris annis in Graecis pariter ac Latinis literis sub eruditissimis viris—in quibus est Lodouicus Teixeira, quicum mihi in Italia, ni prorsus nomine fallor, fuit arcta nec minus amoena familiaritas: quod ego sane inter meas felicitates numero—, deinde in mathematicis disciplinis, astrologia et geographia, in rerum gestarum cognitione, quae praecipua regum philosophia, sic eruditus es, vt tuo exemplo possis et cessantes et auersos ad disciplinarum amorem excitare.

Iam quid fratrem tuum Fernandum commemorem, quem cum caeteris iure tibi charissimum, tamen praeter caeteros hoc nomine chariorem habes, quod in amplectendis euehendisque studiis se tibi praebet vnanimem. Quibus rebus fit vt quam tibi cordi sunt honestissimae disciplinae, tam tu charus sis studiosis omnibus: in quorum vel extremam classem ascribi cupiam. Hinc itaque certam animo fiduciam aut, si quis malit, audaciam concepi, vt quod patri destinaram, illius felici memoriae tuoque nomini persoluerem.

Id cupienti molientique Deus, opinor, porrexit materiam. Missus est huc e Venetia codex peruetustus Graece descriptus, in quo deprehendi complures Ioannis Chrysostomi conciones, quas antehac nemo verterat, quum essent indignae quae delitescerent, imo quum vehementer esset e re Christiana vt in manus omnium prodirent. Vix enim aliae mihi videntur, quae perinde referant os illud aureum ac plane mellitam suauiloquentiam. Satisque commode res cecidit. Opus enim aduersum Iudaeos omnium primum scripsisse traditur, adhuc lector Antiochenus. Caeterum libris De functione sacerdotali, quos scripsit iam diaconus, primam eloquentiae laudem inter

66. Ludouicus Teixera γ. 73. Ferdinandum γ. 88. aduersus γ.

---

55. vigintisex] King John was now approaching 25.

66. Teixeira] son of Dr. John Teixeira, who had been chancellor to John II. Louis was sent to Italy in 1481 and learnt Latin and Greek under Politian at Florence: then, turning to law he was a pupil of Burgarius at Siena and of Bart. Socino at Bologna, taking his doctor's degree after five years. At the invitation of Duke Ercole he taught law at Ferrara (cf. Bemb. E., p. 85); and he composed a commentary on a section of the Digest, *De rebus dubiis*, Venice, Greg. de Gregoriis, 1507, reprinted at Siena in 1515. The preface, to Manuel I, mentions his intention to publish his letters; but this he never carried out. In 1519 he was appointed tutor to Prince John, whose chancellor he afterwards became. An Oration of Andr. Resendius, 1 Oct. 1534, mentions him with praise. See D. Barbosa Machado, *Bibl. Lusitana* iii, 1752, 155–6.

Erasmus' acquaintance with him may have been at Bologna in 1506–7, or at Siena in 1509.

73. Fernandum] See Ep. 1681. 42n.

82. codex] See Ep. 1705. 6n. Besides the four treatises enumerated in ll. 102–105, it contains Chrysostom's *Conciones* to the people of Antioch and his Homilies on Job.

huius lucubrationes tribuunt Graeci; hosque solos testatur sibi lectos Hieronymus, videlicet vt omnium celeberrimos. Eos ante biennium euulgaram Graecis formulis: quos meo quidem hortatu Latinos fecit Germanus Brixius Altissiodorensis, Latini iuxta ac Graeci sermonis facundia sic exuberans vt Chrysostomici fontis vbertatem sua propemodum superarit copia, vixque alio interprete mihi videar Chrysostomum audire loquentem. Sane feliciter quod habebamus huius doctoris elaboratissimum, in parem incidit artificem. Mihi cesserunt haec non minus vtilia sed minus elaborata; siquidem illa scripsit eruditissimo Basilio, haec parauit auribus promiscuae multitudinis. Porro quae nunc tui nominis auspiciis damus noua Latinis auribus, haec sunt: aduersus Iudaeos conciones quinque; de Lazaro quatuor; totidem de Visione Esaiae et Osia Rege; vna de laudibus Philogonii deque digne sumenda Eucharistia. Commentariorum in Acta, quoniam de tituli fide subdubitabamus, gustum modo praebuimus; quod superest, ex eruditorum suffragiis vel omissuri vel addituri.

Habebamus et alias Chrysostomi lucubrationes, sed prolixiores quam vt nunc eas dare potuerimus, tot aliis studiorum argumentis distracti, vt in his vertendis coacti simus aliquoties ad dictandi compendium confugere. Sed illa dabuntur breui, si Christus aspirauerit. Nec enim in alio scriptore libentius ocium ac negocium nostrum collocamus. Nam hic profecto, si quis alius inter scriptores ecclesiasticos,

Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci.

Quis enim docet euidentius? Quis haereticos refellit acrius? Quis in mores declamat vel frequentius vel liberius? At contra, quis id facit popularius? Tanta charitatis suauitate condulcat etiam illa quae natura sunt amara. Quosdam vix ferimus adulantes, hunc et obiurgantem possis amare. Iam quanta vbique cura prouidentiaque pauperum, quam sollicita ad humanitatis officia cohortatio, quam diligens monachorum commendatio! quos tum mundus, opinor, habebat optimos.

Omitto quod vix alius plura scripsit, nec in his vllum est argumentum quod non tractet ea quae sunt Christianae pietatis; quum Augustinus noster, qui cum hoc polygraphia fortassis certare possit, tantum operae dederit grammaticae, dialecticae, musicae, ac prophanae philosophiae quaestionibus. Harum disciplinarum quum Chrysostomus fuerit exacte doctus (oratoriam enim puer, vt dictum est, sub Libanio rhetore, philosophiam didicit sub Andragathio), nullam tamen vsquam praebet ostentationis speciem, sed omnes humanas disciplinas cogit seruire pietati Christianae, sic admiscens quasi vinum generosum aqua modica diluas. Nusquam enim est aquae vel color vel sapor, sed tamen sentis vinum esse suauius. Quumque tantus esset tum eruditione tum eloquentia, tamen

124. est *add.* β: *om.* αγ. 129–30. puer, vt dictum est, *add.* β: *om.* αγ. 132. humanas disciplinas *add.* β: *om.* αγ. αγ: Christianae pietati β.

92. Hieronymus] *Cat. Script. Eccles.*, where Chrysostom appears as 'Iohannes Antiochenae ecclesiae presbyter'.
93. euulgaram] See Ep. 1558.
94. Brixius] See Epp. 1733, 1736.
105. in Acta] See Ep. 1801.
110. dictandi] Cf. Ep. 1790. 52.
115. Omne] Hor. *A.P.* 343.

incredibili quodam iuuandi studio, quicquid fere scripsit, accommodauit auribus populi, eoque ad huius captum demisit orationis habitum, quasi praeceptor cum puero discipulo balbutiat. Quod si cuncta dixit apud populum quae hoc modo figuraque scripta sunt, vtrum magis admirari debeam nescio, illumne qui tam assiduo concionandi labori suffecerit, an populum qui tam auidus fuerit discendi quae sunt pietatis. Ad haec dubium videri potest an inter dicendum excipi passus sit voces suas, quod in Augustini scriptis aliquot perspicuum est; aut, quoniam hoc probabile non est, vtrum scripserit dicturus, an post dictionem quae dixerat in literas redegerit. Nam de scripto non dixisse, liquet ex ipsius scriptis, in quibus multa respondent iis quae casus fortuitus aut tempus praeter expectationem dabat, velut solito frequentior alacriorque populi conuentus, indecora plebis acclamatio, aliudue simile. Fortasse quaedam scripsit tanquam populo recitanda, qualia sunt Isocratis pleraque. Nec enim est verisimile, lectori (nihil enim aliud erat quum scriberet aduersus Iudaeos) fuisse ius apud concionem loquendi, nisi forte tali lectori permissum est vt extra ordinem sua scripta recitaret populo.

Iam nihil est tam reconditum in diuinis literis, quod ille tractando non reddiderit theatricum, vt ita loquar, ac populare. Sic eruit quae sunt abstrusa, sic ostentat, sic ingerit oculis, dicas esse quempiam qui singularis artificii tabula spectatores remoretur: quam quo diutius ac propius inspicias, hoc magis aperit sese subinde noui quippiam quod oculos fefellerat, et animaduersum recreat. Tali reuera tabulae similis est diuina Scriptura, quam incomparabilis artifex spiritus ille coelesti poenicillo nobis depinxit, vt in huius contemplatione iugiter versantes, et huius mundi tedia fallamus, et semper aliquid nouae voluptatis percipiamus ex cognitione rerum aeternarum. Atqui commonstrator idoneus huius tabulae non possit esse, nisi qui sit ipse praeclarus artifex et insigniter oculatus. Velut hic noster Lazarum ac diuitem producit in theatrum: sit enim hoc exempli causa propositum. Quis alius perspexisset quae ille ibi commonstrat? Quumque iam spectator credens nihil superesse parat abitum, ille reuocat, 'Heus', inquiens, 'superest aliud cum primis annotatu dignum': deinde rursus aliud ex alio commonstrat, nec te patitur a tabula discedere; tandem adhuc auidum et inhiantem dimittit.

Metaphoris et collationibus, quoniam plurimum conducunt et ad lucem et ad iucunditatem orationis, frequenter vtitur; in quibus inueniendis quidem mirus est, sed multo mirabilior artifex in tractandis. Tractantur autem ex circunstantiis, a pari, maiore et minore. Hic mirum quos gradus inuenit vel deprimendi vel exaggerandi. Addit subinde stimulos, nunc collaudans illorum docilitatem, nunc obiurgans segniciem, nunc pollicens se digna cognitu prolaturum, si conspiciat attentos et auidos, nunc aliis atque aliis nominibus commendans argumentum quod tractaturus est; nonnunquam repetens quae pridie dixerat, nec raro faciens idem in eadem concione. Dedit hoc vir eloquentissimus multitudinis ingenio, rudi pariter atque obliuioso; quae nec intelligit nisi dilucide crasseque tradas, nec meminit nisi subinde repetitum infigas.

146. scriptis *αγ*: Homiliis *β*. 153. extra ordinem *add.* *β*: *om.* *αγ*. 160. *β*: recreet *αγ*.

Hoc admonui, ne quis loquacitatis nomine damnet, quod charitas, quae nihil aliud quaerit quam aedificare, dedit auditorum imbecillitati. Sic et Paulus apud Thessalonicenses, ad illorum ruditatem submisit sese, factus vt paruulus in medio eorum, tanquam si nutrix foueat filios suos. Nec sententias argutas nec epiphonemata captat vsquam, quibus solet excitari concionis acclamatio, quod dictionis genus placuit Hieronymo et Ambrosio: nec iocos admiscet in quibus frequens est, interim et immodicus, Tertullianus, frequentior Hieronymus, sed perpetua quadam orationis iucunditate facilitateque detinet auditorem, pietate delectans verius quam facetia. Ecclesiasticus orator facile reperiet quo deliniat auditorem, si perfecerit vt norit ametque populus quod discit. Affatim est in ipsis arcanis literis quod voluptate demulceat pios animos, etiamsi nihil illecebrarum ex poetarum aut mimorum salibus accersatur. Si qui docet ardet, facile accendet; si vehementer gaudet iis quae docet, facile transfundet eundem affectum in animos auditorum. Hoc pectus, hoc os aureum foro prophano destinatum, Christus ad Euangelii praeconium interuertit.

Vtinam tales oratores nunc haberet vbique Christianus orbis! Ab his enim praecipue pendet totius reipublicae disciplina. Ideo tam nihil pene tenemus de dogmatibus Euangelicae philosophiae, ideo sic frigemus ad ea quae sunt charitatis, ideo tam dubie credimus quae debebant esse certissima, quia raro populus audit concionatores Euangelicos, rarius idoneos. Et tamen hodie commodior est conditio dicentium quam olim fuit. Tum enim paganitatis reliquiae, gladiatorum paria, concursus equorum, athletae, pugiles, aliaque theatri certamina, plebem auocabant a concione sacra, nec episcopis vllum aliud ius erat quam linguae. Ad haec in ipsis concionibus cogebantur quiddam e theatro pati, sibilos, applausus, acclamationes, gesticulationes frequenter indecoras, quibus vel corrumpi vel interpellari poterat dicentis impetus. Et tamen Chrysostomus quotidie loquens populo frequens habebat auditorium. Quis enim non mallet talem virum audire de rebus diuinis tanta suauitate disserentem, quam spectare gladiatores aut equos currentes, aut ludere aleam? Nunc sublata sunt auocamenta publica. Populus humilis et quietus magna religione prebet aures, nihil obstrepens etiamsi quid absurdi proferatur e suggesto: et tamen concionatorum idoneorum mira est raritas, quum episcoporum, sacerdotum ac monachorum tanta sit vbique copia. Proinde non postremae laudis habetur inter tua benefacta, Rex inclyte, quod hic quoque vigilat tua pietas, vt sint idonei qui doctrinam Euangelicam subministrent populo.

Erat omni decorum et opum genere florentissima Constantinopolis: verum Arcadius Imperator non existimabat suam ciuitatem et imperii summi sedem sat splendidam, nisi et insignem haberet

194. interim et immodicus *add.* β: *om.* αγ. 225. Proinde . . . 228. populo αγ: Hac in parte praecipue vigilare oportuit principum et episcoporum prouidentiam, vt parentur idonei pastores, qui bona fide dispensent populo Euangelicae doctrinae dimensum. Hoc officio multo citius demereantur Deum quam extruendis monasteriis aut instituendis canonicorum collegiis β.

---

221. Nunc] A notable description of the times.

Euangelii praeconem, eoque Ioannem Chrysostomum ad sacerdotii functionem vnde Nectarius decesserat, Constantinopolim euocauit Antiochia. Vtinam Arcadii ac tuum, optime Rex, exemplum aemularentur omnes principes! vtinam ad Chrysostomi formam sacerdotes quam plurimi contenderent! Id si fieret, nec tot bellis nec tot opinionum dissidiis concuteretur orbis, ac longius abessemus omnes et a Iudaismo simul et a paganismo; sed regnaret in nobis Christus, et sub illius vexillis felici tranquillitate frueremur. Denique latius sese proferrent Christianae ditionis pomoeria. Vereor enim ne nostri mores partim in causa sint quo minus Turcae, Mahimetani, Saraceni, Moschobitae, Graeci, et si quae sunt aliae nationes vel semichristianae vel schismaticae, sese adiungant ouili Christi, quo minus Iudaei resipiscant a sua caecitate qua tot iam seculis detinentur; quos equidem demirabor si tam dilucidae Chrysostomi rationes, si tam vrgentia Scripturarum testimonia, non saltem huc adigant, vt pudeat pigeatque tam diutinae calamitatis.

Apostolo Paulo debet hoc infelix hominum genus, quod adhuc superest, quod extat seminarium vnde possit restitui. Is enim ad Romanos .xi. spem bonam nobis fecit fore vt aliquando resipiscentes agnoscant nobiscum verum Messiam, et fiat vnus pastor et vnum ouile. In hanc spem seruantur a nobis. 'Nolo enim' inquit, 'vos ignorare, fratres, mysterium hoc, vt ne sitis apud vosmetipsos elati animo, quod excoecatio ex parte Israheli accidit, donec plenitudo gentium aduenerit; et sic totus Israhel saluus erit, sicut scriptum est, "Adueniet ex Sion qui liberat, et auertet impietates a Iacob".' Ac mox, 'Quemadmodum enim et vos quondam increduli fuistis Deo, nunc autem misericordiam estis consequuti per incredulitatem illorum; sic et isti nunc increduli facti sunt, ex eo quod vos misericordiam estis adepti, vt et ipsi misericordiam consequantur'. Rursus in eodem capite docet Iudaicae gentis ruinam non esse desperabilem. 'Num ideo' inquit, 'impegerunt, vt conciderent? Absit. Sed per lapsum illorum salus contigit gentibus, in hoc vt eos ad aemulandum prouocaret. Quod si lapsus illorum diuitiae sunt mundi et diminutio illorum diuitiae gentium, quanto magis plenitudo illorum? Vobis enim dico gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus gentium, ministerium meum illustro, si quo modo ad aemulandum prouocem carnem meam, vt saluos reddam nonnullos ex illis.'

Si Iudaeis a Christo deficientibus nos recepti sumus, vt illos vicissim ad aemulationem prouocemus, conandum est vt in omni vita nostra resplendeat veritas, puritas et synceritas Euangelica. Glorificemus et nos Euangelium nostrum. Id quidem in primis est episcoporum ac sacerdotum, qui dicuntur angeli Domini, ex quorum ore populus requirit legem Dei sui: omnis tamen Christianus pro sua quisque portione glorificare potest Euangelium, si

234. ac . . . Rex $\alpha\gamma$: *om.* β. 241. Mahumetani β: Mahometani γ. 248. $\alpha\gamma$: hoc debet β. 254. $\alpha\gamma$: Israëli β. 255. $\alpha\gamma$: Israel β.

---

242. Moschobitae] For recent relations with them cf. Ep. 1673. 23n.

252. inquit] Rom. 11. 25–6, 30–1. As usual, Erasmus quotes his own translation of 1519.

261. Rursus] Rom. 11. 11–14.

spretis iis quae sunt super terram, conuersationem habeat in coelis. Sic enim futurum est vt Turcae simul et Iudaei, videntes opera nostra bona, glorificent patrem nostrum qui in coelis est, cupiantque in tale consortium asscribi.

Neque vero mediocre momentum adfert et tua pietas ad glorificandum Euangelium, dum alis ac foues qui sterilibus agris inspergant semina Catholicae doctrinae: qui quidem quo propius accesserint ad exemplum huius Chrysostomi, hoc plures allicient ad nostrae religionis communionem. Quod tibi, Rex inclyte, magno studio singularique pietate molienti precor vt summus orbis princeps, qui consiliis arcanis et inscrutabilibus moderatur, et in tantis tempestatibus ac procellis tuetur Ecclesiae nauim, dexter aspirare dignetur. Habes hic inuictissimum Caesarem Carolum, non minus vnanimem tibi studio restituendi prouehendique religionem Christianam quam affinitate iunctum.

Dimissurus eram maiestatem tuam, sed illud prius admonendum duxi, ne quis offendatur imprudens. Loca quae citantur e sacris voluminibus, reddidimus iuxta Graecam lectionem quam in codice comperi. Graecorum autem lectio non videtur esse tantum Septuaginta, sed ex Aquilae quoque, Symmachi ac Theodotionis aeditione temperata. Caeterum quo minus Latinam aeditionem supposuerim, illud obstitit, quod aliquoties sententiae tenor non quadrat ad nostram lectionem. Id frequenter accidit in Nouo Testamento; sed in Vetere multo crebrior et insignior est lectionis varietas. Et consentiunt in citando Graeci doctores, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Chrysostomus, Athanasius, Theophylactus, Cyrillus, aliique quorum eruditissimis lucubrationibus vehementer illustratur Christiana philosophia; vt vel ob hanc tantam vtilitatem operae precium fuerit Noui Testamenti libros iuxta Graecorum lectionem tradi Latinis auribus: quod a me pridem magno reclamantium strepitu sed ingenti studiosorum fructu factum est. Idem vt ab aliis curaretur, in Veteris Testamenti voluminibus maior etiam inuitauit necessitas. His vero qui nobis Cyrillum, Chrysostomum ac Theophylactum verterunt Latine, quoniam vulgatam Latinorum versionem supponere maluerunt, saepe ridiculum quiddam accidit, vt aliud sonet vox contextus, aliud cithara commentarii. Quod si stulte faciat qui nunc Cypriani, Tertulliani, Ambrosii et Augustini

---

291. affinitate] On 24 Sept. 1524 John III had married Charles' youngest sister, Catherine of Austria (14 June 1507—12 Feb. 1578).

296. Aquilae] A Jew, who c. 150 A.D. produced a new translation of the Bible, designed to be more literal than the Septuagint.

Symmachi] Author of a translation into more idiomatic Greek, c. 200 A.D.

Theodotionis] A Christian of Ephesus, who in ii[c]. fin. translated the Bible into Greek with considerable freedom. All three versions were incorporated into Origen's Hexapla, but only fragments of them survive.

302. Theophylactus] See Ep. 1790. 11n.

310. verterunt] Cratander reprinted some of Clicthove's translations from Cyril in Feb. 1524, and Oecolampadius' translations from Theophylact in March (see Ep. 1790. 11n). For his new Latin Chrysostom, in which Oecolampadius had taken part see Ep. 1736. 8n. He was also about to undertake an enlarged Cyril, with translations by Oecolampadius from a MS. which had belonged to Reuchlin; and the three volumes of it appeared in Aug. 1528. See E. Staehelin, *Die Väterübersetzungen Oekolampads*, pp. 8–12, = *Schweiz. theol. Zeitschrift*, 1916.

lectionem velit ad nostram translationem corrigere, reclamantibus illorum commentariis, multo minus id fieri conueniebat in vertendis Graecis, apud quos Hieronymi translatio nunquam fuit recepta.

Hanc igitur, Rex inclyte, corollam ex Chrysostomi floribus contextam, quam publico studiosorum nomine deferimus, serena fronte dignaberis accipere. Maiestatem tuam sospitet prosperetque dominus Iesus.

Datum Basileae. IX. kalen. Aprilis. M.D.XXVII.

1801. To the Reader.

Chrysostomi Lucubrationes, 1527, p. 181. ⟨Basle.⟩
Lond. xxix. 86: LB. viii. 189. ⟨March 1527.⟩

[The preface to translations of three of the Homilies on the Acts, attributed to Chrysostom (cf. Ep. 1623. 9n); which Erasmus, though doubtful of their authenticity, included in the volume of *Lucubrationes*, March 1527 (Ep. 1800), describing them on the verso of the title-page as 'opus recens'. For the Froben Latin Chrysostom of 1530 (i. 124) he translated one more, without change in this preface; but his hesitancy deterred him from going further. Modern scholarship endorses his opinion, though the Homilies appear in the standard editions of the Greek.
Approximate dates can be assigned from Epp. 1790, 1800.]

ERASMVS ROTERODAMVS LECTORI S. D.

Qvvm aggressus essem vertere commentarios in Acta Apostolorum, coepi de titulo subdubitare; non quod displiceret opus, sed quod stilus haberet concisum quiddam et abruptum, id quod a phrasi Chrysostomi videbatur alienum. Quanquam alioqui multa congruebant, crebrae percontatiunculae ac dialogismi, et illud ὅρα et ὁρᾷς, quibus subinde lectori renouat attentionem; ad haec digressiones locorum communium, praesertim sub finem homiliarum: vt si non sit Chrysostomus, simium quempiam huius fuisse oporteat. Verum hic iudicio meo nolui fidere. Proinde paucas homilias in gustum dedimus; daturi reliquas volente Domino, si docti censebunt opus esse Chrysostomo dignum. Quorum iudicio freti, libenter hoc quicquid est suspicionis ponemus; quam tamen haud temere concepimus, toties tam insigniter delusi mendacibus titulis. Bene vale.

APPENDIX XVII

THE NÈVE COLLECTION

WITH Ep. 1583 begins a series of 43 autograph letters from Erasmus to his Antwerp banker, Erasmus Schets, which complement, though not without gaps, the series of Schets' letters now at Basle (Ep. 1541 etc.). They form the major part of a collection of letters, 51 in all, which once belonged to Mgr. P. F. X. de Ram, Rector magnificus of Louvain University († 14 May 1865). The remaining eight are :—

Ep. 1300.	1.	Erasmus to J. Vander Noot.	S. P. Vir . . .	14 July 1522, Basle.
Ep. 1589.	2	Pighius to Louvain Theol^{ns}.	Venerabiles . . .	12 July 1525, Rome.
Ep. 1726.	3.	Tunstall to P. Gilles.	S. P. Nudius . . .	1 July ⟨1526 ?⟩, London.
	4.	Erasmus to J. Vlatten.	Difficillimum . . .	25 July 1533, Freiburg.
	5.	Erasmus to Dam. of Goes.	S. P. Gaudeo . . .	11 March 1534, Freiburg.
	6.	Erasmus to G. Schets.	Summopere . . .	23 June 1534, Freiburg.
	7.	T. Gravius to E. Schets.	S. D. P. Non . . .	1 Aug. 1536, Cologne.
	8.	Chapuys to E. Schets.	Pie . . .	23 Sept. 1536, London.

Of these No. 1 is an original letter, written by a secretary and signed by Erasmus : Nos. 2, 3, 5, 7, 8 are autograph throughout : Nos. 4, 6 are contemporary copies. Erasmus' letters to the two Schets, father and son, had no doubt been preserved by the recipients ; and presumably Nos. 7, 8 with them. No. 3, which is about sending money to Erasmus, may also have been left in Schets' hands, communicated by Gilles, who was his fellow-townsman, in discharge of the business which it contained. The four remaining, Nos. 1, 2, 4, 5, had perhaps been gathered together by Mgr. de Ram.

Side by side with the original autographs is a set of copies made by a not very competent xix^{c}. hand, with some annotations and corrections by Mgr. de Ram ; which probably represent the first steps taken by him towards publication. In three cases these are the only traces in the collection, of three of Erasmus' autograph letters to Schets ; for with ready generosity the Rector had presented the originals of these three to friends—one to Mgr. Angelini in Rome, and two others to Baron Stassart and Monsieur Quetelet, who in 1842 were Director and Secretary of the Brussels Academy. The first of these autographs was still at Rome in 1909, in the collection of Cav. Azzolini, who kindly allowed me to examine it. The second (Ep. 1781) is in the Stassart collection at the Brussels Academy : the third I have not been able to trace.

The earliest record of the Nève collection that I can find is in 1842. In that year Mgr. de Ram contributed an article, *Particularités sur le séjour d'Erasme à Bâle*, to the *Bulletins* of the Académie royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles[1] ; in which he printed Nos. 7, 8, with the statement that the autograph originals

[1] Vol. ix, 1842, pt. 1, pp. 462–75 : reprinted in *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain* xvii, 1853, pp. 245–61, and simultaneously in the *Analectes pour servir à l'histoire de l'Univ. de Louvain* xvi, 1853, pp. 77–93.

were in his possession. Later in the same year and in the same periodical he printed No. 5, in an article on Damian of Goes.[1] In the former article he mentioned [2] the series of Erasmus' letters to Schets, and concluded with a promise, 'Je parlerai ailleurs de cette correspondance que j'ai eu le bonheur de réunir à ma collection d'autographes'. This promise unhappily he never fulfilled. But he did not withhold his treasures from others; for in 1856 he allowed M. Félix Nève, historian of Busleiden's College at Louvain and professor in the University, to print No. 2 in his *Mémoire sur le Collége des Trois-Langues*, pp. 386–7—more accurately than it had been edited on its first appearance in 1783.

On Mgr. de Ram's death the collection passed by inheritance to a niece, who subsequently married M. Louis Nève, civil engineer of Louvain; and thus it continued to be available for the studies of M. Félix Nève, who mentions it in his *Renaissance en Belgique*, 1890, pp. 43–4, 98–101, and printed (pp. 89, 90) some passages from Ep. 1300. Apart from this no further use was made of the collection; the greater part of which has thus remained unpublished until the present time.

Some enquiries that we made at Louvain in 1903, on the ground of the notices in the *Renaissance en Belgique*, proved fruitless. But later Professor A. Roersch, now Administrator and Director of the University of Ghent, followed up the clues more penetratingly, and succeeded in tracing the collection to its home. With characteristic generosity on the part of both owners and rediscoverer, the letters were sent to the Library of Ghent University in June 1910 for us to copy and make the fullest use of. Professor Roersch subsequently gave a brief account of the collection, with a few extracts about points of interest, in the *Mélanges . . . Émile Picot*, 1913, pp. 1–10.

In course of time the owners wished to dispose of the manuscripts; but instead of allowing the collection to be dispersed broadcast by public sale at auction, they decided with true scholarly instinct to keep it as far as possible together. After some negotiation they agreed to accept an offer made by the British Museum, in which Mr. J. P. Gilson, Keeper of the Manuscripts, considerately permitted the Bodleian to share; and thus the collection was divided in 1912 between those two libraries, in the proportion of their contributions, £825 and £175. Grants towards the latter sum were made by Merton and six other Colleges, the remainder being supplied by friends of Erasmus and of the Bodleian.

It is perhaps worth recording, as an example of the chance that may beset human things at decisive moments, that Monsieur Nève's letter finally accepting the joint offer of the two libraries, travelled, through some accident in the post-office, from Louvain to America and back before reaching its destination in Oxford.

[1] Vol. ix, 1842, pt. 2, pp. 433–5; *Annuaire* xvii, 1853, pp. 240–2; *Analectes* xvi, 1853, pp. 72–4.

[2] Ibid., pt. 1, p. 470; p. 254; p. 86.

APPENDIX XVIII

LETTERS OF JOHN VERGARA AND OTHERS

1. J. Vergara to Vives.	6 Sept. 1522, Valladolid.
2. J. Vergara to Virves.	31 July 1526, Granada.
3. Fernandez to Coronel.	10 Sept. ‹1526›, Palencia.
4. Virves to J. Vergara.	9 Oct. 1526, Burgos.
5. J. Vergara to Vives.	12 April 1527, Valladolid.
6. Vives to J. Vergara.	14 Aug. 1527, Bruges.

1. From John Vergara to John Louis Vives.

Madrid MS. 18675, no. 16. Valladolid.
6 September 1522.

[An extract from a letter of Vergara, copied by the xviii[c]. hand of the Heine collection at Munich (see App. 15 in vol. iv), in a box of 'Papeles varios' at the Bibl. Nacional, Madrid: first printed, in full, by Prof. Bonilla y San Martin in *Clarorum Hispaniensium epistolae*, p. 76 = *Revue Hispanique* viii, 1901, p. 250. The main part of the letter is occupied with the invitation to Vives to succeed Ant. Nebrissensis at Alcala: see Ep. 927 introd. The paragraph given here illustrates Epp. 1277, 1281, 1312, 1431. 32.]

... Erasmum nostrum salutabis ex me officiosissime, vel per litteras, si abest. Mirum quam est apud Hispanos omnes in admiratione, doctos, indoctos, sacros, profanos. Brugis, cum essem in Hispaniam profecturus, dedi ad te fasciculum litterarum, vbi inerat et epistola ad Erasmum mea ac liber theologi cuiuspiam Hispani Romae aeditus aduersus Erasmi Apologiam qua responderat Stunicae. Dein in ipso Antonae portu apud Britannos, iamiam nauigaturus in Hispaniam dedi fasciculum item ad te alium cum alia ad Erasmum epistola ac libello Stunicae, cui titulum is fecerat De Erasmi impietatibus et blasphemiis. Non dubito (quae tua est fides et diligentia) quin perferenda omnia curaris ad Erasmum. Sed si me amas, curabis vt ex ipsius litteris intelligam ad ipsum peruenisse.

... Vale. Vallisoleti. viii. Idus Septemb 1522.

Eruditiss. viro domino magistro Ludouico Viues, amico praecipuo.

Louanii.

---

5. epistola] Ep. 1277. Hispani] Carranza: see Ep. 1277. 22n, 24n.

7. Antonae] Southampton, where Charles was 4–6 July: Gachard ii. 32.

9. epistola] Not extant.

2_4 From ⟨John Vergara⟩ to ⟨Alfonso Virves⟩.

Madrid MS. 17460, f. 139. | Granada. 31 July 1526.

[A copy by Vergara's secretary in the volume which contains Epp. 1748, 1805, 1814: first printed by Prof. Bonilla, *op. cit.*, p. 81 (255), who points out that from the contents the authorship and address of the letter are quite clear.]

Nuper cum Erasmi ad me epistolam legerem, qua Alfonsi Vlmetani libello respondet, quem scilicet is author admonendi Erasmi causa (idque suasu meo) scripsisse testetur, non satis quiui admirari quemnam nunc mihi Erasmus Vlmetanum narraret, quem 'eius librum', quem 'meum suasum' loqueretur, qui nec libri eiusmodi apicem nec authoris vmbram fuissem vnquam conspicatus. Circunspiciebam attentus, cogitabam, voluebam cum animo meo multa, vixque aut oculis meis aut Erasmico autographo satis fidei habebam, propemodum technam hanc esse suspicans maleuolorum, qui me cum homine (cuius me scirent plurimis aduersantibus studiosum) committere arte tentarent, quasi criticos illi submittam qui de scriptis eius magna authoritate pronuncient. Itaque vbi diu multumque coniecturam meam exerceo, nec quid hoc rei esset satis comperio, coepi rem ad amicos deferre, nec eos modo quotquot hic docti aderant, sed ad absentes etiam per epistolas. Nemini non aenigma meum nouus sphynx proponebam, cum interim nemo fuerit qui mihi Oedipum praestaret preter Bernardinum fratrem.

Is data ad me Compluti epistola Alfonsum te esse respondit cognomine Viruesium, monachum Benedictinum, theologum eruditum et grauem, Burgis plurimum agere solitum, ad hec Erasmi, si alius quisquam, studiosissimum: multis te etiam aliis coloribus pingens viro optimo doctoque non indignis. Quod ex multorum sermone ac mutua epistolarum vicissitudine didicisset. Nam consuetudinem tecum nullam intercessisse praeter breuem quampiam congressiunculam Compluti. Caeterum libellum neutiquam ad eum diem a se lectum, nec eius sibi per te copiam factam praeterquam prohemii et perorationis, vbi tu Erasmo ex me exque Bernardino ipso ac Francisco fratribus salutem adscripseris. Quorum suasu (illorumne modo an meo etiam incertum, Erasmus certe meo interpretatur) illa scribere adgressus esses. Quod ille etiam se mirari ait, cui nihil vnquam tale suadere in mentem venerit, multo minus etiam Francisco fratri: quorum vterque non ignoret quid sit Erasmici momi personam agere. Tantum ad te Bernardinum ipsum scripsisse, vt quoniam Erasmo tam faueres ex animo vt offensiones plurimas eius causa cottidie subires, non pigeret ad eum litteras dare, et in viri excellentis gratiam tete captata occasione insinuare, nihil tamen interim suspicatum de censura.

16. aegnima *MS.* 19. ad/ad *MS.*

---

1. epistolam] Ep. 1684.
18. Bernardinum] See Ep. 1814. 57n.
19. epistola] Not extant.
29. Francisco] See Ep. 1876.

Haec vbi ex fratre comperio, vt mihi quidem accidit optatissimum te inter Erasmi studiosos censeri, ita illud de suasu deque salute meis verbis me nec lubente nec sciente adscripta visum est, ne quid dicam grauius, potuisse commodius praetermitti; nempe quod Erasmo ansam suspitionis ministrauerit, quasi res inter nos de compacto geratur, quasique ego tibi censuram in illum exercenti operam dem. Ita videlicet solet Ἄτη illa Homerica bonorum plerunque tranquillitatem turbare. Ita Ἔρις exercitare iurgia, dum nobis non sat est in alienis laboribus cupere ingeniosos videri, nisi nobiscum etiam χειμάρρου δίκην notos iuxta atque ignotos rapiamus, eademque suspitione inuoluamus nihil tale cogitantes. A quo genere hominum quoniam te longissime abesse fraternum de probitate tua elogium persuasit, libet potius quicquid id sit quod te ad id scribendum impulit, boni consulere, ac in animum inducere a te officii causa scriptum, dum fratri optime de te et sentienti et predicanti placere studes.

De libello vero, quem nondum quidem videre datum sit, non est quod ipse alterutram in partem pronunciem. Porro Erasmus quid sentiat quidque me vt te moneam hortetur, malo ex eius ad me litteris cognoscas, quibus ille veluti apud me causam dicens, tibi respondet: earum exemplum huic epistolae adiunxi. Nec mirum tibi videri debet, si admonitionem tuam synceram alioqui (vt credere par est) et officiosam, ex similium conflictationum euentu spectet forsitan Erasmus, quas blandas primum et illecebrosas exitus plerunque excipere solet amarulentus. Occalluit iam diu veteranus pancraciastes istiusmodi plagis, nec illi iam potest talis industria non esse formidolosa, dum nemo ei hactenus in his congressionibus cauda primulum adlubuerit, quin deinde infixerit genuinum. Id vt a te minime timeri debeat, tamen sic est natura comparatum, vt malorum culpa boni item suspitione laborent.

Quare facies tu quidem quod te dignum est, si animi tui synceritatem inuersa stili intentione, seu (quod Erasmus ait) mutato orationis colore, declares, aduersus eos disputationem illam tuam instituens qui Erasmica peruerse interpretantur. Ita tibi nec opera perierit, et ab Erasmo ipso tum etiam a doctis omnibus summam inibis gratiam. Atque vtinam per barbaras hasce meas occupationes pateret mihi, vt olim, aditus ad sacra Musarum penetralia! Forsitan id prouinciae maxima quidem si non facultate, certe animi contentione suscepissem. Id tu cum et ocii placidissimi et doctrinae vberrimae amminiculis facilius prestare queas, iniurius plane studiosis omnibus fueris ni efficias. Interim tamen dabis operam vt Erasmus animum tuum intelligat mitem et longe a contentionibus abhorrentem. Me vero ita posthac vtitor vt homine tibi et doctrinae et probitatis nomine deditissimo.

Vale, Granatae, pridie kl. Augusti, M.D.XXVI.

39. optatismum *MS.*

3. From Alfonso Fernandez to Louis Coronel.

Leipzig MS. Palencia.
10 September ⟨1526⟩.

[An original letter, perhaps autograph throughout, though with a few corrections by a second hand, in the Burscher collection at Leipzig: see his *Index*, 1784, pp. 74–5, no. 26. The same collection at one time possessed a Latin version (no. 27); but the *Index* does not state whether it was contemporary or not. The Spanish form was first printed by E. Boehmer in *Jb. f. romanische u. englische Literatur* iv, 1862, p. 159. The Latin was also in his hands; but Prof. Glauning informs me that it cannot now be found.

A year-date may be assigned from comparison with Ep. 1742. 174–5: in the MS. a modern hand has added 1535. The address to Coronel (Ep. 1274) rests upon a later endorsement; but his relation to Manrique (ll. 4–5, 54–5) and his friendly interest in Erasmus (cf. Epp. 1581. 770–1, 1791. 11–12) make the ascription highly probable.

A similar story is narrated by Diego Gracian (Ep. 1913) to John Valdes in a letter of 23 Dec. ⟨1527⟩ (Alva MS. f. 13): 'Opinor tibi esse auditum Archidiaconi Alcorei nomen, qui Erasmi Enchiridion Hispanum fecit. Hoc quantum inuidiae et autori et interpreti conflarit nec pueri ignorant, nisi qui nondum aere lauantur. Nec dubito, si liceret, quin vtrumque monachi deglutirent. Ex his vnus aliquis ordine diui Francisci habebat concionem in oppido quodam Palantiae proximo. Post illa publica verba quae ab istis in concionibus dici solent, coepit in Erasmi nomen debacchari: quod monachis non est nouum. Atque hoc commento hominum animos ab Erasmica lectione deterrere conabatur. "Ecquid" inquit "isti expectant, qui Erasmi Cherrion aut Chicharron prae manibus habent ?/qu⟩i in conciliabulis et viis publicis assidue legunt ? quum e/lapsi⟩s diebus Archidiaconus del Alcor, ille, inquam, qui Eras. En/chiri⟩dion vertit, subito terr⟨ae hia⟩tu fuerit absorptus ". Πάντες οἱ/πάροντ⟩ες ἐξέστησαν ἔκστασιν: ⟨o⟩mn⟨es⟩ siquidem credebant /rem vere⟩ accidisse. ⟨Aderat forte quidam qui habu⟩it illac iter, quaestor diplomatum: qui Franciscani commentum in publica concione sic explanauit. "Verissimum est" inquit "terram subito hiatu Archidiaconum Alcor deuorasse, vt eum a monachis, pessimo hominum genere, separaret. Sed tamen reuomuit Palantiae, vbi ego heri illum sanum et saluum vidi" '.]

+

Mvy reuerendo y muy noble señor. Despues que se imprimio el Enchiridion de Erasmo en romance, en que vuestra merçed tanto fauorescio y merescio, yo abise al inpresor de Alcala que enbiase dos bien enquadernados y con mi carta, vno para el reuerendisimo señor Arzobispo y otro para vuestra merçed. Yo creo que esta diligencia se aya hecho. Agora es bien que sepa vuestra merçed que en esta cibdad vn padre Fray Iuan de San Vicente Franciscano, mas ablador que letrado, ha procurado alterar este pueblo como ya otra vez le altero en el tiempo de las Comunidades, y publicamente predicando. Y en dia señalado de Sant Antolin, quando concurre el clero y pueblo y prouincia a la yglesia cathedral, dixo dos mill blasfem⟨i⟩as del; diciendo que contenia mill heresias. Y allende desto, saco del seno vna conclusion, y fixola en el paño del pulpito con alfileres. La copia della creo que de Alcala la auran enbiado: pero tanbien la enbio, para que vuestra merçed la vea.

---

2. Enchiridion] See Ep. 1556. 47n.

3. inpresor] No doubt Mich. de Eguia, who printed the first two editions: see BEr[2].

5. Arzobispo] Manrique, abp. of Seville and Grand Inquisitor: see Epp. 1791, 1846 introdd.

7. en esta cibdad] For troubles at Palencia in 1520 Boehmer refers to P. de Sandoval, *Vida y Hechos de . . . Carlos V*, 1634, i. 339.

10. Antolin] St. Antoninus, 2 Sept.

El dia siguiente yo me alle a la disputa, y ninguno salio a le arguir, assi por que son todos frayles, como por que la conclusion no mostraua cosa particular sobre que disputaua. Hentonces el saco vn papel con asta xxx articulos que auia collegido del Enchiridion, y de vna epistola de Erasmo que suele andar con el, y del Paraclesi &c. Y en verdad, assi Dios salue mi anima que de todos xxx el padre no entendio los diez, ni dize Erasmo lo que este le leuanta, antes en algunas partes dize el contrario. En conclusion que yo me determine de resistirle in faciem, por buenas razones, sin sophismas. Y quando todos me entendieron, y oyeron lo que passaua y la diligencia que su S. reuerendisima mando hazer enxaminarle, y vieron la facultad que dio para inprimirle, y como el libro vino señalado de sus armas &c., y mas con ayuda de la verdad que estaua por mi parte y de la mala crianza y maledicentia questaua por la suya, tandem ab omnibus exibilatus irrisusque e theatro discessit. Pero no ha dexado de oblatar, ni lo dexa hasta penetrar las casas de todos estos señores de la tierra, y concitando a todos contra Erasmo publicamente et tacite, contra la abtoridad del señor Arzobispo y de los señores del Conseio. Los quales ha osado dezir que no acertaron en aprouar y mandar impromir el libro.

Verdad es que como omnes nitimur in vetita, ha aprouechado tanto el padre que los que no sabian que cosa era Erasmo, agora no le dexan de las manos, y no se lee otra cosa sino el Enchirydion assi condenado y desfamado por el padre reuerendo. Ya este negocio, aunque estoy presente, no me toca a mi principalmente. Toca, mas que a todos, a Dios y a su yglesia; a quien se aze iniuria en disfamarse tal dotrina, con que se pueden mucho aproucchar a los Christianos; y hazesse a vn varon tan docto y tan pio y tan benemerito de la religion Christiana y de todas buenas letras. Y toca tanbien a su S. reuerendisima y a los señores del Conseio, que se atreua vn fraterculo pene ydiota a condenar por hereie en la yglesia, a quien los protectores de la religion Christiana aprueuan por bueno. Y toca no menos a vuestra merçed, por cuya informacion y buen testimonio se aprouo y inprimio este libro.

Y por cierto, si este caluniara la Moria o vnos Colloquio⟨s/ pueriles, aunque hera para el grand atreuimiento, ferendum erit vtcunque. Mas auer puesto tan virule⟨n⟩ta lengua en el Enchiridion, nunquam vsque hunc diem a aliquo lacessito, cosa es que no se deue dessimular. Scriuolo a vuestra merçed para suplicarle que informe dello al señor Arzobispo y a esos señores, por que su S. reuerendisima le mande castigar, o almenos que en el mesmo pulpito recantet palinodiam, y restituya la honrra a los que ha infamado: en esto pienso que se hara mucho seruicio a nuestro Señor por que semeiantes blaterones sean roprimidos, y por que la verd⟨ad⟩era dotrina no sea ynfamada y vilipendida. Y perdone vuestra merçed por amor de nuestro Señor mi mala crianza y importunidad. Nuestro Señor conserue su muy reuerenda persona como dessea.

De Palencia. x. de setienbre.

Besa las manos de vuestra merçed
su seruidor el Arcediano del Alcor.

---

20. epistola] Ep. 858. 20. Paraclesi] See Ep. 1253. 22n.

24. From Alfonso Virves to John Vergara.

Leipzig MS. Burgos.
9 October 1526.

[An original letter, autograph throughout, in the Burscher collection at Leipzig (see his *Index*, 1784, p. 73, no. 22): printed here for the first time, except for two short extracts, ll. 3–5, 81, given by E. Boehmer in *Franzisca Hernandez*, 1865, p. 55.]

\+

CLARISSIMO IVXTA ATQVE ERVDITISS⟨IMO⟩ DOMINO IOANNI VERGARE DOCTORI THEOLOGO.

S. P. Maximam quandam etsi non insperatam mihi letitiam et tue littere et Erasmi nostri schede pepererunt, quas vtrasque Bernardinus Touar, vir certe pro suo quodam mentis ingenuo candore et morum haut vulgari probitate singularis amicitie necesitudine mihi deuinctus, a te sperare comodum iuserat. Porro voluptatem sumam atque leticiam quidni caperem, acceptis a te litteris, viro omnigene eruditionis miraculo (ne quid sublimius attingam) spectatiss⟨imo⟩, et quem nullis hactenus litteris, nullis officiis, nulla denique ex me vtilitate capta promeritus fuerim. Adde quod litterarum ad te Erasmi exemplar secum afferebant missum, quo nihil suauius, nihil iocundius mihi huiusmodi dapum semper auidiss⟨imo⟩ contingere potuit. Ceterum ne me tanti muneris extoleret magnitudo, visum est tibi per totam ferme epistolam mecum expostulare quod te nesciente, necdum nollente, S. Erasmo tuo et fratrum nomine dixerim. Vnde ille ansa iuste, vt sibi videtur, querelle accepta, ne dicam arrepta, de nostre admonitionis officio tecum agit. Sed quando apud vtrumque vestrum eadem pene mihi est culpa deprecanda, quicquid in hac ad illum epistola cuius exemplar huic tue adiungo, legeris, tibi responsum putato. Simplex enim et sincera veritas fucata excusationis varietate non indiget. Quodsi eadem que ad Erasmum scribo, tecum agens repeterem, vereor vt longioris epistole barbaries thedio te non mediocri afficeret. Quamquam haut omnino his dissimilia grandiuscula quadam epistola Hispanis ad te verbis nuper scripsimus. Que si minus tibi probantur minusque satisfaciunt, fac me volluisse leonis pelem, clauam et populeam frondem, velut alterum Dinocratem cum grandia tum vtilima consulturum, induere, hisque repente prodiens in theatrum admirationem illam et in te et in Erasmo concitasse, quam tu non minus argute quam luculenter exponis.

Quid ex hoc aduersum me criminis habere potes, nisi quod is mihi visus sis cuius nomine, velut Herculeis exuuiis, Erasmo in-

23. Quamqȝ *MS.*

2. schede] Ep. 1684.
14. S.] salutem.
18. epistola] Not extant. Erasmus' reply, also not extant, may be dated c. 31 March 1527: see Epp. 1838, 1839.
24. epistola] Not extant.
26–7. Dinocratem] An architect who dressed himself up in this bizarre costume, in order to obtain an interview with Alexander: see Vitr. 2, praef. 1, 2.
28. prodiens] *Sic.*

notescere vollucrim? Hoccine est torrentis instar gnotos iuxta atque ignotos mecum rapere? Egone ob id Ate sum Homerica? Egon Virgiliana tibi videor Iris? Certe libellum hunc tumultuarium non ego tanti facio vt eo putem ingeneosus in alienis laboribus videri; vtpote quem non ad ostentationem sed ad Euangelicam admonitionem aediderim, quique non tam ingenii nostri specimen det ac sicophantarum quorundam gannitus redoleat. Quid, malum, gannitus! imo et rabidos morsus quibus me quotidie impetunt Euangelii hostes: qui sub pietatis specie suum agunt negocium, adulterantes verbum Dei et questum existimantes pietatem, aut certe (si hoc durum videtur suspicari de viris Christianis et Apostolicae aemulationis professoribus) habentes quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam.

Sed praestat non irritare balatrones quosdam ex iis qui teneras admodum habent auriculas quasque non liceat mordaci radere vero; et epistolis nihil tuto committitur, cum non desit vbique Coriceus aliquis, qui que dicuntur queque scribuntur abscultare possit. Quamquam eorum que nos hactenus perpessi sumus, vel Amicleum desyderamus delatorem, qui ad Stentoris improbitatem silentium rumperet et Erasmi necesarios in vtramque dormientes aurem excitaret: te praesertim qui apud Cesarem, apud pontifices et magnates nihil non potes, quo nobis operam nauares, passim hoc nomine male audientibus quod Erasmi fautores simus. Et vtinam in angulis solummodo et priuatis velicaremur colloquiis! Atqui non hoc tantum patimur, sed traducimur, sed explodimur, sed exsibilamur, in aulis, in theatris, in coronis, necnon et hereseos, si diuis placet, notamur; idque in contionibus et pro sugestu, vbi Euangelica tum pietas tum modestia et docenda esset et praestanda. Sed quando in his omni humano praesidio destituimur, faueat Christus opt. max. coeptis que ipso inspirante concepimus et annuente prouehere destinamus; detque nobis illam frontis duriciem aduersariorum suorum frontibus duriorem, quam prophete suo Ezechieli se dedisse commemorat. Vsque hodie enim que secundum carnem est Israhel, attrita fronte et dura ceruice iugum Christi, in quo veram requiem inuenire posset, ferre detractat; cum tamen sub elementis huius mundi adhuc seruire non vereatur.

Sed quid hominis ego sum qui tabellario properante ab epistola in declamationem me transtuli? vsqueadeo frequens concionandi munus inualuit, vt nihil nisi declamatorie loqui possim. Quare satius erit verbis modum ponere quam animi nostri amaritudini et moerori frena laxare. Habes itaque, vir vndiquaque doctissime, admodum argutis iuxta atque venustiss⟨imis⟩ tuis litteris vtcumque respondens epistolium: breue quidem sed quod limam singulis quibusque verbis desideret, quodque nihil aliud agat fidelius quam autoris barbariem et infanciam propalare. Habes etiam responsionem nostram ad Erasmum, qua ei animum meum, vt interim

53. p̄ertin *MS*, *cf*. *Ep*. 1838.

---

44. zelum Dei] Cf. Rom. 10. 2.
47. auriculas] Cf. Pers. 1. 107, 8.
49. Coriceus] See Ep. 1236. 114n.
51. Amicleum] See *Adag*. 801.
65. commemorat] *sc*. Deus: cf. Ezek. 3. 8, 9.
68. elementis] Cf. Gal. 4. 3, 9; Col. 2. 8, 20.

fieri iubes, declaro a contentionibus et calumniis alienissimum. Libelli vero exemplum habet Bernardinus Touar, frater tuus: cuius lectionem si fueris dignatus, intelliges me ieiune quidem et barbare, sed candide magis quam Gnatonice, rem tractasse. Quod si te et rerum et verborum inopia offenderit, memento nihil magis ab homine Areuacensi, eoque Vlmetano, sperandum fore: quem tamen qualis qualis est tuum deinceps habeto, meque, si dignaris, in amicorum vel infimo gradu adnumeraueris.

Vale ex Burgis 7. Idus Octobris A°. 1526.

Tibi deditiss⟨imus⟩ F. Alfonsus a Virues.

5₆ FROM JOHN VERGARA TO JOHN LOUIS VIVES.

Madrid MS. 17460, ff. 149 (α), 151 v°. (β). Valladolid. 12 April 1527.

[An extract from a letter of Vergara, of which there are two original MSS. in the Bibl. Nacional at Madrid; one Vergara's rough-draft (α), and the other a fair copy by his secretary (β) with corrections by Vergara, who also inserts the Greek; first printed by Prof. Bonilla, *op. cit.*, p. 80 (254). The first part, down to *mutarent* (l. 10), was communicated to Erasmus by Vives, writing from Bruges on 20 July 1527 (Ep. 1847). The rest of the letter is concerned with the affairs of Vives (cf. Ep. 1684. 12n) and Vergara.]

. . . In Erasmum conspirarunt nuper monachi nostri, non omnes quidem sed plerique. Quo enim quisque istorum ordo longius abest a mendicitate, hoc minus illi est iniquus. Res ad magistratus relata est, atque hactenus quidem summo cum Erasmi fauore procedit. Princeps meus hominem sibi penitus tuendum suscepit. Fauet illi etiam Caesar apertissime, fauent magistratus ipsi, fauent denique boni omnes. Aduersarii quoniam vident nihil sibi hac contentione nisi commune odium quaeri, paulatim iam frigere incipiunt, libenterque (quantum existimo), quod cum bona omnium pace fieri liceret, factum mutarent.

Eram per Iacobum nostrum qui hasce tibi reddidit, ad Erasmum ipsum scripturus, missurusque notas scriptorum quas isti in eum, quum haec scriberem, congerebant. Eas cottidie sperabam prodituras. Qua de re Iacobum apud me dies aliquot detinui. Nunc ne amplius festinanti in mora sim, permisi hominem data hac vna epistola abire: scripturus ad Erasmum vbi primum notarum copiam nactus ero. . . .

Vale. Vallisoleti pridie Idus Aprilis. M.D.XXVII.

5. 6. apertissime αβ: *sed in β deleuit nescio quis, forsitan Vergara ipse.* 8. queri β.

---

4. 84. Areuacensi] The name of the Areuaci (Plin. *H.N.* 3. 3. 19, 27) survives in Arevalo, between Olmedo and Avila.

5. 1. conspirarunt] See p. 471.

5. Princeps meus] Fonseca, Abp. of Toledo: see Epp. 1748, 1813.

16. scripturus] Ep. 1814.

[5]6. From John Louis Vives to John Vergara.

Madrid MS. 18675, no. 13. Bruges.
14 August 1527.

[An extract from a letter of Vives, from the same source as No. 1 and copied by the same xviii[c]. hand: first printed in full by Prof. Bonilla, *op. cit.*, p. 92 (266).]

. . . De Erasmo pergratum mihi feceris si quae deinceps acta fuerint perscripseris. *Διήγηται ἡμῖν καὶ μᾶλλον ἐξ Ἰβηρίας γέγραπται τοὺς Ἐρασμικοὺς γραφὴν τῷ Θωμᾷ καὶ τῷ Σκότῳ γραφθῆναι*, et postulare vt in illos quoque inquiratur. Quomodo id eis venit in mentem? Nam ego ne fieri quidem posse suspicabar. Plane si eundem in modum illorum monumenta scruteris quo Erasmica isti scrutantur, intolerabiliora in illis reperientur, nisi quod multa dura et grauissima vsus fecit molliora. Sed non deerunt quae defendere ac tenere nemo possit nisi interpretatiuncula aut distinctiuncula, quomodo haud difficile esset quemcumque haereticum tueri.

Scripsit nuper ad me Alphonsus Viruesius Benedictinus, homo, vt videtur, Erasmi studiosissimus, et istarum litterarum atque artium quibus nos delectamur. Velim ex te cognoscere quinam vir sit: nam mihi non indoctus videtur et cordatus. . . .

Vale Brugis 14 Augusti 1527.

D. Ioanni Vergarae theologo, a secretis reuerendissimo Archiepiscopo Toletano.

3. *γραφθῆναι MS: forsitan γεγραφέναι sit scribendum.*

APPENDIX XIX

ERASMUS' FIRST WILL

Basle MS. Urk. II^{b}. 14. | Basle. 22 January 1527.

[The MS. is a copy by Boniface Amerbach, from Erasmus' autograph originals (ll. 4, 127–8), both of which have now perished: printed by L. Sieber in 1889. Besides the note that the postscript was added by Heintzman, Boniface endorses: 'Ist ein copy von doctor Erasmus testament. Soll nieman gezeigt, sunder verbrent werden.' Later he added 'Das erst so er vor acht Jaren hie gemacht hatt'.]

IN nomine Domini Amen. Anno a Christo nato 1527 postrid. Agnetis Basileae Erasmus Roterodamus, theologiae doctor ac presbyter diocesis Traiecten⟨sis⟩ inferioris, integra, gratia Deo, sanaque mente, meapte manu declaraui per hoc scriptum vltimam voluntatem meam de bonis meis omnibus quae reliquero. Quorum heredem seu fideicommissarium instituo doctorem Bonifacium Amerbachium, exequtores Beatum Rhenanum Sletstadien⟨sem⟩, Basilium Amerbachium et Hieronymum Frobenium, volens ac statuens:

Inprimis vt heres sibi ex bonis sumat omnes annulos meos quos in inuentario designatos inueniet, praeterea cochleare pure aureum et duplex poculum inauratum, munus Ducis Georgii, adhaec coronatos centum in pecunia.

Henrico Glareano tradat omnem supellectilem lineam cum duabus vestibus optimis, altera violacea, altera nigra, subducta pellibus madauricis, quae vulgo dicuntur marders, et coronatos quinquaginta.

Ludouico Bero, vt syncerissimo amico, qui non dedignabitur assistere testamento seu fideicommisso nostro, dabit horologium harenarium ex puro auro.

Basilio Amerbachio duas quadras argenteas cum argentea laguncula et cyathum argenteum, cuius operculum habet imaginem S. Hieronymi.

Beato Rhenano fuscinulas duas, alteram auream, alteram argenteam.

Hieronymo Frobenio duas crumenas, alteram cum circulo argenteo, alteram cum argenteo inaurato.

Ioanni Frobenio cortinas lecti cum duobus aulaeis textis.

---

10. annulos] For a list of these in 1534 see *Bodleian Quarterly Record* ii, 1918, p. 143.

11. cochleare] See Ep. 1752. 7n.

12. Ducis Georgii] See Ep. 1691. 26n.

15. vestibus] The inventory of his property 10 April 1534 mentions 'Vestis vna nigra suffulta madaricis pellibus; vestes ii violaceae': Basle MS. C. VI^{a}. 71, f. 6, printed by L. Sieber, *Das Mobiliar des Erasmus*, 1891, p. 10.

16. marders] martens.

19. horologium] See Ep. 1752. 7n.

21. quadras] Trenchers. The list of his silver in 1534 contains 'Duae quadrae escariae, donum Ioannis a Lasko'.

22. cyathum] Not in the inventory of 1534.

24. fuscinulas] See Ep. 1752. 7n.

Sigismundo, castigatori Frobenii, quicquid praeterea vestium est, et ducatos communes viginti sex cum cochleari inaurato.

Ioanni Botzemio, canonico Constantien⟨si⟩, pro monumento dabit cochleare argenteum, quod habet sculptum Sebastianum.

Conrado Goclenio nomismata aurea et argentea omnia, et sex cyathos argenteos quos nunc habet.

Quod reliquum est vasorum argenteorum aut inauratorum vertetur in editionem operum meorum, ex heredis arbitrio consilioque exequutorum.

Bibliothecam totam vendidi iampridem clariss. Poloniae baroni Ioanni a Lasko quadringentis aureis, e quibus soluit ducentos. Excepti sunt libri Graeci calamo descripti in membranis aut chartis, pro quibus, si volet habere, numerabit separatim, quemadmodum docebunt syngraphae.

In editione meorum operum, quod ab herede et exequutoribus fieri volo, hoc est :—

Curent omnes lucubrationes meas excudendas per Ioannem Frobenium, si fieri possit, aut per alium, eleganter et quam potest fieri pro dignitate, digestas in tomos, quemadmodum in Catalogo designaui. Ad id quo magis subleuetur excusor, volo illi numerari statim post opus inceptum singulis annis trecentos florenos, si perfecerit intra quadriennium, quadringentos si intra triennium. In his tamen lucubrationibus non imputabuntur opera S. Hieronymi aut Hilarii aut similiter a me recognitorum, si non fuerit commodum typographo : quanquam hoc quoque cuperem, si equo pretio posset adduci.

Castigatoribus nolo permitti vt suas additiones assuant meis operibus : tantum emendent errores typographorum incuria commissos, aut etiam mea, modo sit dilucidum, idque faciant paucissimis verbis, post habitam inter ipsos collationem. Aduigiletur etiam diligenter in excudendis citationibus autorum, librorum et capitum. Ad hanc prouinciam potissimum assumi cupio Henricum Glareanum, Conradum Goclenium, Beatum Rhenanum et Bonifacium Amerbachium ac Basilium Amerbachium et Sigismundum. Qui si recusabunt, ius heredi facio alios idoneos sufficiendi. Si Conrad. Goclenius dignabitur Basileae huic negocio praeesse, volo illi numerari quotannis coronatos centum vsque ad quadriennium, praeter id quod dederit typographus, si quid dare volet ; Glareano aureos florenos sexaginta in annos totidem ; Sigismundo quadraginta. Heres suam ac fratris operam estimabit suo arbitrio, si quam impendere volent. Ceterum quoniam incerta est opera quam quisque praestabit, permitto heredi vel ex animo suo vel ex exequutorum sententia diminuere augereue salarium pro modo impensae operae. Nolim tamen plures adhiberi castigatores tribus aut ad

---

29. Sigismundo] Gelenius ; see Ep. 1702. 8n.
32. cochleare] See Ep. 1660. 17n.
34. cyathos] Perhaps those of Ep. 1355. 22.
38. Bibliothecam] See Ep. 1593. 133n.
43. editione] Cf. Ep. 1732. 10n. Though this project is not named again in the will of 12 Feb. 1536, by 20 Aug. Boniface and Beatus had resolved to carry it out (BRE. 300).
47 Catalogo] Lucubrationum : vol. 1, pp. 38–42.
55. Castigatoribus] Cf. Ep. 1544 introd.

summum quattuor; et si duo sufficient operi, paucitatem industria pensantes, tanto copiosius dabitur salarium.

Quin et in pactione cum typographo permitto heredi cum exequutoribus moderationem mercedis pro dignitate editionis ac pro multitudine voluminum quae excudet. Nolim enim pauciora mille quingentis. Cum Frobenio, aut si quis in eius officinam successerit, liberalius agi cupio. Si tamen ille grauabitur suscipere negocium, sollicitent alium. Si quid huius rei gratia fecerint sumptus vel heres vel exequutores, id de relictis pecuniis detrahi volo, vt cuique quod legatum est maneat integrum.

Ex singulis tomis siue partibus curabunt viginti diligenter concinnanda, vt opere perfecto
summam vnam mittant Archiepiscopo Cantuarien⟨si⟩,
alteram Cutberto Tonstallo, episcopo Londonien⟨si⟩,
tertiam Thomae Moro, baroni Angliae,
quartam Ioanni episcopo Lincolniensi.
quintam Cantabrigiam, vt reponatur in Collegio Reginae, in publica eius Collegii bib⟨l⟩iotheca,
sextam Io. episcopo Roffensi,
septimam in Hispaniam, reponendam in bibliotheca Cesaris,
octauam ad Episcopum Toletanum,
nonam ad Ferdinandum, fratrem Caroli Caesaris.
decimam ad Bernardum episcopum Tridentinum,
vndecimam ad Bap. Egnatium,
duodecimam ad Collegium Busleidianum Louanii, in eius bibliotheca reponendam,
tertiam decimam reponendam in Collegio Liliensi,
decimam quartam Tornacum, reponendam in Collegium quod instituit Petrus Coutrellus pro linguis ac bonis literis,
decimam quintam ad Franciscum Cranenueldium, senatorem consilii Mechlinien⟨sis⟩,
decimam sextam Gandauum ad Abbatem diui Bauonis,
decimam septimam ad M. Laurinum, decanum S. Donatiani, reponendam in eius collegii bib⟨l⟩iotheca,
decimam octauam ad Nicolaum Euerardum, Hollandiae praesidentem, aut qui illi successerit,
decimam nonam ad Hermanum Lethmanum theologum,
vigesimam ad monasterium Ecmondanum, reponendam in eius bibliotheca.

Ex his si qui erunt mortui, alios eliget heres quos volet. De pactione cum typographis res agetur secreto, ne quis malus genius

83. viginti] Of these sets I have not been able to trace a single one.
85. Cantuariensi] Warham; see Ep. 188.
88. Lincolniensi] Longlond; see Ep. 1535.
93. Toletanum] Fonseca; see Ep. 1748.
95. Tridentinum] Cles; see Ep. 1357.
100. Collegium] See Epp. 1237. 24n, 1558. 302.
101. Coutrellus] canon of Tournay, archdeacon of Ghent: † 27 May 1545. By his will he founded scholarships at Louvain: see Cran. E. 42. 12n.
104. Abbatem] L. Hugenoys; see Ep. 1214.
109. Lethmanum] See Ep. 1320.
110. Ecmondanum] Erasmus' interest in this was perhaps due to M. Mann; see Epp. 304. 161n, 676. 38–40.
112. mortui] Of the 13 individuals named as recipients, six (nos. 1, 3, 6, 8, 16, 18) died before Erasmus, and one (no. 10) before the edition was completed.

exortus bonum opus interrumpat. In numero summarum mittendarum imputari volo etiam Hieronymum et Hilarium a me castigatos.

Quod supererit his peractis aut supputatis, detur in vsus pios, praecipue subleuandis bonae spei adolescentibus et elocandis pudicis virginibus.

Sepulturae cura sit penes heredem, sumptu nec sordido nec ambitioso, ritu ecclesiastico, sic vt nemo queri possit. Nemini quicquam debeo, heredem nullum habeo, et facultate testandi sufficienter instructus sum diplomate Apostolico, etiam de bonis ecclesiasticis.

Quirino famulo, si adfuerit morienti, dari volo florenos ducentos aureos pro fideli diutinoque ministerio.

Haec constitui sanus et valens, ab anno et die quem supra designaui, et ad maiorem certitudinem propria manu scripsi exemplar vtrunque, et annuli peculiare signum, videlicet Terminum, impressi chartae ; reseruata mihi facultate addendi, detrahendi et in totum omnia mutandi, si velim, sicuti ius publicum est.

Subsignatum erat apo⟨s⟩phragisma Terminus cum circumscriptione, 'Cedo nulli'.

Adhec coram Tribunali data fuerat libera facultas testandi prout vellet, dum coram notariis dein, si quid mutare vellet, nuncuparet. Heintzman fuit notarius, qui chartae foris adscripsit imprimis eam chartam signatam esse adhibitis testibus Petro Bitterlin, Sixto Birck, Clemente Rechburg Anno etc. 27, 13 mensis Iunii, in domo Erasmi apud S. Petrum.

Deinde scripsit et palam nuncupauit heredem Bo. Amerbach coram officialibus die prima mensis Iulii praesente notario Heintzman in domo sua solita ad S. Petrum, vocatis testibus magistro Petro Bitterlin et Georgio Hoffischer, curiae Basilien⟨sis⟩ collatoribus testamentorum.

Hec omnia Heintzmanni notarii manu pluribus ab parte exteriore testamenti scripta sunt.

136. signatam esse *scripsi*: esse esse *MS*.

---

115. Hieronymum] See Ep. 1465. Hilarium] See Ep. 1334.
122. diplomate] Ep. 1588.
124. Quirino] Talesius; see Ep. 1966.
128. Terminum] See Ep. 1558. 21–4.
137. domo] See Ep. 1316. 38n.

INDEX OF CORRESPONDENTS AND SOME BIOGRAPHICAL NOTICES

(*A fuller Index will be provided at the end of the final volume.*)

The figures in larger type indicate letters of Erasmus, those in smaller type letters written to him, and a few others. The figures following Roman numerals denote pages.

INDEX OF ERASMUS' WRITINGS

(The references are to letters, and in a few cases to notes.)